DOM. M. PRÜMMER O. PR.

MANUALE THEOLOGIAE MORALIS

TOMUS III

MANUALE THEOLOGIAE MORALIS

TOMUS III

MANUALE THEOLOGIAE MORALIS

SECUNDUM

PRINCIPIA S. THOMAE AQUINATIS

IN USUM SCHOLARUM

EDIDIT

DOMINICUS M. PRÜMMER O. PR.
PROF. IN UNIVERSITATE FRIBURGI HELVETIORUM

TOMUS III

«Aquinatem sequi tutissima est via ad profundam divinarum rerum cognitionem.»
Pius X, Motuproprio d. 24 Iunii 1914
(Acta Ap. Sedis VI 335)

FRIBURGI BRISGOVIAE MCMXV 1915
B. HERDER
TYPOGRAPHUS EDITOR PONTIFICIUS
ARGENTORATI, BEROLINI, CAROLSRUHAE, MONACHII, VINDOBONAE,
LONDINI, S. LUDOVICI

De mandato Rev^mi^ P. Fr. Hyacinthi M. Cormier Mag. Gen. Ord. Praed. nos infrascripti attente perlegimus opus cui titulus «**Manuale Theologiae Moralis secundum principia S. Thomae Aquinatis**» ab Adm. Rev. P. *Fr. Dominico Prümmer,* S. Theologiae Magistro et Iuris canonici Doctore, conscriptum, et nihil contra fidem ac bonos mores, sed ubique solidam atque clare propositam doctrinam invenimus. Quapropter studentibus et confessariis magnae fore utilitatis censemus si tale opus typis mandetur.

Friburgi Helvetiorum, die 15 Iunii 1914.

P. Fr. **Alphonsus v. d. Wildenberg** O. Pr.,
S. Theologiae Magister.

P. Fr. **Marcus M. Sales** O. Pr.,
S. Theologiae Magister.

Attentis approbationibus quae supra imprimi permittimus.

Romae, die 20 Iunii 1914.

(L. S.)

Fr. **Hyacinthus M. Cormier**
Magister generalis O. Pr.

Imprimatur

Friburgi Brisgoviae, die 29 Septembris 1914

✠ **Thomas,** Archiepps

Typis Herderianis Friburgi Brisgoviae

Index partium.

PARS II.

De sacramentis in genere et in specie.

TRACTATUS I.

De sacramentis in genere.

TRACTATUS II.

De baptismo.

TRACTATUS III.

De confirmatione.

TRACTATUS IV.

De eucharistia.

SECTIO I.

De ss. eucharistia prout est sacramentum.

SECTIO II.

De ss. eucharistia prout est sacrificium.

TRACTATUS IV.

De poenitentia.

TRACTATUS VI.

De poenis ecclesiasticis.

TRACTATUS VII.

De indulgentiis.

TRACTATUS VIII.

De sacramento extremae unctionis.

TRACTATUS IX.

De sacramento ordinis.

TRACTATUS X.

De matrimonio.

PARS II.

DE SACRAMENTIS IN GENERE ET IN SPECIE.

PROLOGUS.

Utilitas huius tractatus est maxima. Quare scite Catechismus 1
Romanus[1] ait: «Cum omnis christianae doctrinae pars scientiam diligentiamque desiderat tum sacramentorum disciplina, quae et Dei iussu necessaria et utilitate uberrima est, parochi facultatem et industriam postulat singularem, ut eius accurata ac frequenti perceptione fideles tales evadant, quibus praestantissimae ac sanctissimae res digne et salutariter impertiri possint, et sacerdotes ab illa divini interdicti regula non discedant: ‚Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.'[2]» — Et revera! Licet enim sacramenta non sint sola media assequendi gratiam et gloriam, cum etiam oratione et exercitio aliarum virtutum gratiae promereantur, tamen Concilium Tridentinum[3] merito illa vocat maxima auxilia, «per quae omnis vera iustitia vel incipit, vel coepta augetur, vel amissa reparatur». Etenim per sacramenta gratiae conferuntur certius et uberius. — Sacerdotalis autem vita fere tota insumitur in sacramentis administrandis recipiendisque. Nonne igitur suo officio plane deesset sacerdos, qui doctrinam disciplinamque de sacramentis non perfecte calleret? — Forsan ex insufficienti scientia, certo autem ex insufficienti spiritu fidei provenit illa detestabilis administratio quasi mechanica sacramentorum, qualis a quibusdam sacerdotibus cum scandalo populi exercetur. Quapropter in hoc Manuali (brevitati quidem studentes) conamur tradere satis completam doctrinam de hac materia.

Divisio huius partis ex ipsa natura rei perspicitur tam clare, ut inde a saeculis sit eadem apud omnes auctores, scil. agitur primo de sacramentis in genere et deinde de singulis sacramentis in specie.

---

[1] Pars 2, c. 1, q. 1. [2] Mt 7, 6. [3] Sess. 7, decr. de sacr.

TRACTATUS I.

De sacramentis in genere.

Litteratura. De hac ampla materia quam plurimi auctores tum veteres tum moderni scripserunt, quorum non nisi paucos sed principaliores afferimus, scil. S. Thom., S. theol. 3, q. 60—65; S. Alph., Theol. mor. l. 6, n. 1—94; Drouven O. Pr., qui duo magna volumina erudite conscripsit de re sacramentaria (ed. 2, Venetiis 1756); Christ. Pesch, Praelectiones dogmaticae t. VI; Aug. Lehmkuhl, Theol. mor. (ed. 11), n. 3—43; Gihr, Die heiligen Sakramente der kath. Kirche (ed. 2) I, 1—178; Schanz, Die Lehre von den Sakramenten der kath. Kirche (1893); Pourrat, La théologie sacramentaire (ed. 2), Paris 1607.

Dividimus tractatum de sacramentis in genere in sex capita: 1. de essentia et exsistentia sacramentorum; 2. de numero et divisione sacramentorum; 3. de efficacia et effectibus sacramentorum; 4. de institutore sacramentorum; 5. de ministro sacramentorum; 6. de subiecto sacramentorum. In fine tractatus per modum appendicis agemus de sacramentalibus.

CAPUT I.

De essentia et exsistentia sacramentorum.

Subdividimus istud caput in quattuor articulos: 1. de nomine sacramenti; 2. de definitione reali sacramenti; 3. de materia et forma sacramentorum; 4. de exsistentia sacramentorum.

ARTICULUS I.

De nomine sacramenti.

2 Vox sacramenti in multis et diversis sensibus adhibetur a scriptoribus tum profanis tum sacris. Non est, cur multum immoremur, quibus significationibus huius vocis utantur scriptores profani. Istae enim significationes facile videri possunt in quolibet bono Dictionario latino. Principaliores sunt: a) pignus a litigantibus in loco sacro depositum; b) obligatio ad servitium militare; c) iuramentum perseverantiae militibus impositum[1].

---

[1] *Fahneneid, military oath.* Cf. *Cicero,* De offic. 1, 11; Pro domo 29; Pro Milone 27.

In S. Scriptura et apud veteres auctores ecclesiasticos vox sacramenti in tot diversis sensibus adhibetur, ut haud raro opus sit magna circumspectione ad verum sensum auctoris perspiciendum[1]. Sensus principaliores et frequentiores videntur esse tres sequentes:

1. Sacramentum significat idem quod verbum graecum *μυστήριον*, i. e. *res sacra occulta seu secreta*. In hoc sensu incarnatio vocatur «sacramentum voluntatis Dei»[2]. Item veritates fidei vocantur sacramentum, ideoque dicit S. Paulus: «Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia haec . . . illuminare omnes, quae sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in Deo.»[3] Ipse Christus appellatur «magnum pietatis sacramentum»[4]. — Etiam SS. Patres sacramenti verbum saepe adhibent in hoc sensu. Sic e. g. S. Cyprianus vocat unionem ecclesiasticam «sacramentum unitatis». S. Ambrosius inscribit tractatum de Incarnatione: «Liber de Incarnationis dominicae sacramento.» Hugo de S. Victore scribens de theologia posuit titulum: «De sacramentis [i. e. de mysteriis] christianae fidei.» — Aliquando, sed rarissime, sacramenti nomen sumitur etiam pro secreto seu arcano *malo*, e. g.: «Et dixit mihi Angelus: Quare miraris? Ego dicam tibi sacramentum mulieris et bestiae, quae portat eam.»[5]

2. Sacramentum significat *signum* alicuius rei sacrae occultae. In quo sensu matrimonium christianum vocatur a S. Paulo[6] magnum sacramentum, quoniam significat coniunctionem Christi cum Ecclesia.

3. Sacramentum significat *signum sanctificationis humanae*[7], ita ut sacramentum sit signum non solum sanctum, sed etiam sanctificans (aliquo saltem modo). Huiusmodi signa iam plura habebantur in Vetere Testamento, ideoque S. Thomas loquens de sacramentis Veteris Legis dicit: «Sacramenta proprie dicuntur illa, quae adhibebantur Dei cul-

---

[1] Apud solum S. Cyprianum licet percipere vox sacramenti in decem diversis acceptationibus usurpatum, nempe 1. pro iuramento; 2. pro professione fidei; 3. pro causa salutis nostrae; 4. pro figura prophetica; 5. pro symbolo; 6. pro signo memorativo; 7. pro prophetia; 8. pro testimonio; 9. pro deposito fidei; 10. pro vinculo. Cf. *J. B. Ponkens* in «Bulletin d'ancienne litt. et archéol. chrét.» II 289.

[2] Eph 1, 9. [3] Eph 3, 8 sq. [4] 1 Tim 3, 16. [5] Apc 17, 7.

[6] Eph 5, 32. Nihilominus ex hoc textu potest solide probari, matrimonium esse verum sacramentum Novae Legis. Cf. infra in tractatu de matrimonio.

[7] Haec acceptio est communior post S. Augustinum, cui tribuebatur definitio sacramenti: est visibile signum invisibilis gratiae; quae tamen definitio non verbotenus, sed tantum quoad sensum apud S. Augustinum invenitur (cf. *Gietl,* Die Sentenzen Rolands p. 155). Hugo de S. Victore, qui profecto eminet inter theologos tractantes de sacramentis, haec habet: «Tria genera sacramentorum in prima consideratione discernenda occurrunt. Sunt enim quaedam sacramenta, in quibus principaliter salus constat et percipitur, aqua baptismatis et perceptio corporis et sanguinis Christi. Alia sunt, quae etsi necessaria non sunt ad salutem (quia sine his salus haberi potest), proficiunt tamen ad sanctificationem, quia his virtus exerceri et gratia amplior acquiri potest, ut aqua aspersionis et susceptio cineris et similia. Sunt rursum alia sacramenta, quae ad hoc solum instituta esse videntur, ut per ipsa ea, quae ceteris sacramentis sanctificandis et instituendis necessaria sunt, quodammodo praeparentur et sanctificentur vel circa personas in sacris ordinibus perficiendis, vel in iis quae ad habitum sacrorum ordinum pertinent, initiandis et ceteris huiusmodi» (De sacr. l. 1, c. 7; *Migne,* Patr. lat. 176, 327).

toribus ad quandam consecrationem, per quam scil. deputabantur quodammodo ad cultum Dei.»[1] Verumtamen sacramenta Veteris Legis non valuerunt ex se ipsis producere veram sanctificationem internam suscipientis, ut infra latius dicetur. Talis vis eis advenit ex fide in Christum futurum. Sacramenta vero Novae Legis non tantum significant sanctificationem, sed etiam illam producunt ex opere operato. Ceterum amplior sermo redibit de efficacia sacramentorum. In sequentibus articulis nomen sacramenti nihil aliud significat nisi *signum practicum sanctificationis nostrae.*

ARTICULUS II.

De reali definitione sacramenti.

3 Communis theologorum sententia admittit etiam in Vetere Testamento vera sacramenta fuisse, quae licet multo imperfectiora fuerint quam septem sacramenta Novi Testamenti, non tamen ad puram analogiam sacramenti detrudi possunt[2]. Unde S. Thomas[3] simpliciter docet: «Ante Christi adventum necesse fuit quaedam sacramenta instituì», et Concilium Tridentinum[4] definit: «S. q. d. ea ipsa Novae Legis sacramenta a sacramentis Antiquae Legis non differre, nisi quia caeremoniae sunt aliae et alii ritus externi, A. S.» Constat igitur exstitisse tum in Nova tum in Antiqua Lege vera sacramenta, et tamen essentiale discrimen inter utraque fuisse. Quaerenda est itaque definitio quasi *generica,* quae includit omnia sacramenta tum Antiquae tum Novae Legis. — Scholastici multum insudaverunt ad inveniendam huiusmodi definitionem; sed in varias sententias abierunt[5]. Melior nobis videtur definitio a S. Thoma[6] data: «**Sacramentum est signum rei sacrae, in quantum est sanctificans homines.**»

4 **Explicatur haec definitio.** Dicitur 1°: Sacramentum est *signum* et quidem sensibile. Etenim in omnibus sacramentis (etiam Veteris Legis) continetur aliquid sensibile (e. g. circumcisio, ablutio, unctio etc.), quod significat effectum spiritualem. Unde veteres scholastici dicere solebant: sacramentum est *in genere signi* et non in genere causae, quia scil. sacramentum formaliter sumptum non causat effectum supernaturalem, sed tantum significat. Quam ob rem sacramenta Veteris Legis significabant quidem gratiam sanctificantem, sed utpote «elementa infirma» illam causare non valebant (saltem directe); quod fiebat tantum ex fide in Messiam futurum. Sacramenta vero Novae Legis non tantum significant sed etiam causant gratiam sanctificantem[7].

---

[1] S. theol. 1, 2, q. 102, a. 5.

[2] S. Thomas iunior videtur docuisse sacramenta Veteris Legis non esse sacramenta in sensu univoco cum sacramentis Novae Legis; attamen senior factus hanc sententiam retractavit, ut clare ostendunt Caietanus, Dom. Soto, Ioannes a S. Thoma (cf. *Billuart,* De sacr. diss. 1, a. 1).

[3] S. theol. 3, q. 61, a. 3. [4] Sess. 7, can. 2 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 845).

[5] Videsis *Lugo,* De sacr. in gen. disp. 1, sect. 1.

[6] S. theol. 3, q. 60, a. 2. [7] Cf. infra n. 34.

Dicitur 2°: *rei sacrae.* Quae quidem res sacra multiplex est. Imprimis est *gratia sanctificans.* Omnia sacramenta tum Antiquae tum Novae Legis significant gratiam sanctificantem conferendam. Unde Eugenius IV in Decreto pro Armenis docuit: «Illa [scil. sacramenta Antiquae Legis] non causabant gratiam, sed eam per passionem Christi dandam esse figurabant.» [1] Deinde est *gratia sacramentalis* unicuique sacramento propria. Demum est *sanctificatio legalis* in sacramentis Antiquae Legis. De gratia sacramentali cf. infra. Sacramenta Antiquae Legis «sanctificabant ad emundationem carnis», ut dicit S. Paulus [2], i. e. conferebant munditiam a Lege Mosaica praescriptam.

Dicitur 3°: *in quantum est sanctificans homines.* Omnes theologi catholici docent: a) sacramenta Novae Legis aut conferre aut augere gratiam sanctificantem [3]; b) sacramenta Antiquae Legis non contulisse gratiam sanctificantem ex opere operato [4]. — Ad rem scribit S. Thomas [5]: «Sacramenta Veteris Legis non habebant in se aliquam virtutem, qua operarentur ad conferendam gratiam sanctificantem. Et ideo melius dicendum videtur, quod circumcisio, sicut et alia sacramenta Veteris Legis, erat solum signum fidei iustificantis. . . . In circumcisione conferebatur gratia, in quantum erat signum passionis Christi futurae.» — Ex quibus verbis S. Thomae manifeste apparet, circumcisionem omniaque alia sacramenta Antiquae Legis contulisse sanctificationem hominis non quidem propter semetipsa, sed in quantum fuerunt protestationes fidei in Christum futurum. Idem Angelicus Doctor adhuc explicitius exprimit eandem doctrinam de circumcisione, quae est unum ex sacramentis Antiquis Legis: «In circumcisione conferebatur gratia quantum ad omnes gratiae effectus; aliter tamen quam in baptismo. Nam in baptismo confertur gratia ex virtute ipsius baptismi, quam habet in quantum est instrumentum passionis Christi iam perfectae; in circumcisione autem conferebatur gratia non ex virtute circumcisionis, sed ex virtute fidei passionis Christi, cuius signum erat circumcisio; ita scil. quod homo, qui accipiebat circumcisionem, profitebatur se suscipere talem fidem, vel adultus pro se vel alius pro parvulis.» [6]

Omnia igitur sacramenta sunt signa *practica* gratiae sanctificantis. Cum autem in gratia sanctificante praeterea possit considerari eius *causa meritoria*, scil. passio Christi, et eius *finis,* scil. gloria aeterna, hinc S. Thomas docet sacramenta tria significare, scil. *passionem Christi,* quae est causa meritoria sanctificationis; *gratiam sanctificantem,* quae est sanctificationis forma; *vitam aeternam,* quae est sanctificationis finis ultimus [7].

---

[1] *Denz.* n. 695. [2] Hebr 9, 13. [3] Cf. infra n. 34.

[4] Pauci tantum Scotistae, ut *Mastrius* (De sacr. disp. 1, q. 2, a. 2, n. 86), *Bosco* (Theol. sacram. disp. 1, sect. 2, concl. 6, n. 65), contrarium docuerunt de circumcisione et sic dicto sacramento naturae.

[5] S. theol. 3, q. 62, a. 6, ad 3. [6] Ib. q. 70, a. 4.

[7] Cf. ib. q. 60, a. 3: «Sacramentum est et signum *rememorativum* eius, quod praecessit, scil. passionis Christi; et *demonstrativum* eius, quod in nobis efficitur per Christi

5 **Corollaria.** 1. Sacramenta non possunt esse signa practica gratiae sanctificantis nisi *ex institutione divina.* Prorsus enim excedit facultatem cuiusque rei naturalis *practice* significare aliquid supernaturale, quale est gratia sanctificans.

2. Non omnia signa sacra habent rationem sacramenti. E. g. crux, imagines sacrae, transitus per mare Rubrum, manna, serpens aeneus, quam plurimae caeremoniae etc. Ratio est, quia haec omnia sunt quidem signa sacra, sed deest eis institutio divina elevans ea ad signa practica gratiae sanctificantis.

3. Etiam *sacrificia* non sunt sacramenta. Ratio est, quia sacrificium primario ordinatur ad *cultum* ipsi Deo exhibendum; sacramenta vero ordinantur primario ad *sanctificationem hominum.* Nihil obstat autem, ne idem possit esse sacrificium et sacramentum sub diversa ratione acceptum. Sic revera eucharistia in Nova Lege et immolatio agni paschalis in Vetere Lege sunt simul sacrificium et sacramentum, sed sub diversa ratione acceptum.

4. Falsa est haereticorum sententia de sacramentis docentium illa esse tantum testimonia iustitiae acceptae (Lutherani); vel signa, quibus homo distinguitur a gentilibus et iudaeis (Anabaptistae et Sociniani); vel oppignorationes aliquas, quibus homines se obligant Christo atque palam profitentur se eius religionem sequi velle (Zwingliani); vel symbola externa benevolentiae divinae erga nos et testificationes nostrae fidelitatis erga Deum (Calvinistae), vel signa commemorativa beneficiorum a Deo acceptorum, quae quidem signa non ab ipso Christo, sed ab apostolis eorumque posteris introducta fuerunt (Modernistae)[1]. Unde sacramentis non competit vera causalitas interioris sanctificationis nostrae, iuxta omnes istos haereticos, quorum sententiae ideo sunt falsae, quia nituntur falso fundamento, nempe iustificationem hominis non fieri per infusionem gratiae sanctificantis, sed vel per solam fidem vel per meram imputationem meritorum Christi[2].

5. Cum definitione data concordant definitiones allatae a Concilio Tridentino et Catechismo Romano. Concilium Tridentinum definit sacramentum: «symbolum rei sacrae et invisibilis gratiae forma visibilis»[3]. Catechismus Romanus duas definitiones affert: a) «Sacramentum est invisibilis gratiae visibile signum ad nostram iustificationem institutum»[4]; b) «sacramentum est res sensibus subiecta, quae ex Dei institutione sanctitatis et iustitiae tum significandae tum efficiendae vim habet.»[5] Prior definitio Catechismi convenit

---

passionem, scil. gratiae; et *prognosticum,* i. e. praenuntiativum futurae gloriae.» Quae quidem tria Angelicus Doctor posuit pulcherrime in Antiphona: «O sacrum convivium»: «Recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, et futurae gloriae nobis pignus datur.»

[1] Cf. *Loisy,* L'Evangile et l'Eglise[3] c. 6. — Modernistarum errores circa sacramenta hoc modo describuntur in encyclica «Pascendi» d. 8 Sept. 1907: «Sacramenta Modernistis nuda sunt symbola seu signa; quamvis non vi carentia. Quam vim ut indicent, exemplo ipsi utuntur verborum quorundam; quae vulgo fortunam dicuntur sortita, eo quod virtutem conceperint ad notiones quasdam propagandas, robustas maximeque percellentes animos.» — In decreto S. Officii d. 3 Iulii 1907 «Lamentabili» proscripta est propositio (41) Modernistarum: «Sacramenta eo tantum spectant, ut in mentem hominis revocent praesentiam Creatoris semper beneficam» (*Denz.* n. 2041).

[2] Optime refert refutatque sententias haereticorum *Drouven,* De re sacr. l. 1, c. 2; cf. etiam *Schanz,* Die Lehre v. d. Sakr. I, § 4.

[3] Sess. 13, c. 3 (*Denz.* n. 876). [4] Pars 2, c. 1, q. 3. [5] Ib. q. 8.

omnibus sacramentis; posterior vero definitio (quae semper habita fuit tamquam perfectissima) magis congruit Novae Legis sacramentis, quae sola possunt proprie causare gratiam sanctificantem[1].

6. Ad essentiam cuiuslibet sacramenti tria requiruntur: signum externum et sensibile, interior gratia et institutio a Deo facta. De institutione sacramentorum tractabitur infra c. 4, de interiore gratia infra c. 3. Nunc autem magis explicandum est signum externum et sensibile.

ARTICULUS III.

De signo sensibili seu de materia et forma sacramentorum.

Praenotamen. In hoc articulo sermo est de solis sacramentis Novae Legis; quia sacramenta Antiquae Legis iam non exsistunt, neque perficiebantur materia et forma[2]. Etenim nullibi legitur e. g. in circumcisione aut in esu agni paschalis determinata verba debuisse proferri. — Cum hic articulus sit satis longus, claritatis causa dividitur in septem paragraphos: 1. de notione et necessitate materiae et formae; 2. de earum immutabilitate; 3. de earum simultate; 4. de earum certitudine; 5. de applicatione formae ad materiam; 6. de repetitione materiae vel formae; 7. de forma conditionali.

§ 1.

De notione ac necessitate materiae et formae.

Notio. Signum externum et sensibile duplici elemento com- 6
ponitur, ex materia scil. et forma, quae a legitimo ministro applicari debent. Quare Eugenius IV in Instructione ad Armenos dicit: «Sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tamquam materia, verbis tamquam forma, et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia; quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum.»[3] Secundum autem Concilium Tridentinum[4] «materiā et formā sacramenti essentia perficitur». Similiter docet Catechismus Romanus: «Duo enim sunt, ex quibus quodlibet sacramentum conficitur, quorum alterum materiae rationem habet, atque elementum dicitur; alterum formae vim, et verbum communi vocabulo appellatur.... Qua in re notum est atque apud omnes pervulgatum illud S. Augustini[5] testimonium: ‚*Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.*‘»[6]

Duplex acceptio. Materia et forma duplici sensu sumuntur in 7
re sacramentaria: a) Materia est *totum signum sensibile*, e. g. in baptismo ablutio aquae cum prolatione verborum; forma est significatio

---

[1] Alias definitiones datas a S. Augustino, ab Hugone de S. Victore etc. videsis apud *Petrum Ledesma*, Summa, de sacr. 1.

[2] Cf. S. theol. 3, q. 60, a. 6 ad 3. [3] *Denz.* n. 695.

[4] Sess. 14, c. 2 de sacr. poen. (*Denz.* n. 895).

[5] In Ioan. tr. 80, n. 3 (*Migne*, Patr. lat. 35, 1840).

[6] Pars 2, c. 1, q. 10.

istorum omnium, scil. *gratia sanctificans.* Haec acceptio est parum usitata, ac proinde nos illam non adhibemus deinceps[1]. — b) Materia est *res vel actus signi sensibilis;* forma sunt *verba,* quibus istae res seu actus suam determinatam significationem et efficaciam accipiunt; e. g. aqua et ablutio cum aqua facta est materia in sacramento baptismi, cuius forma sunt verba: «Ego te baptizo etc.»

8 **Origo huius terminologiae.** «Observandum est has voces ‚materia et forma' respective ad sacramenta non fuisse in usu nisi circa annum 1215 et esse usurpatas primo a Guilelmo Antisiodorensi, cum nullibi ante ipsum, nec apud Magistrum Sententiarum [Petrum Lombardum] reperiantur.» Ita Billuart[2] cum Pesch, Hurter, Fei et communi sententia. Sane SS. Patres cognoverunt id, quod nos vocamus materiam et formam sacramenti, sed aliis verbis denominabant, e. g. signum et rem invisibilem, verbum et elementum. Cum autem Scholastici iuxta philosophiam peripateticam docerent quodlibet ens creatum sensibile componi ex materia et forma, per analogiam idem dicebant de sacramentis. Materia est pars determinabilis; forma autem determinat materiam ad rem individuam. Sic a pari in sacramentis res sensibilis est indeterminata, i. e. nondum determinata ad aliquid speciale significandum. Verba autem huic materiae applicata dant illi specialem significationem. Haec locutio de materia et forma sacramentorum inde a saeculo XIII universaliter recepta est in Ecclesia tum latina tum orientali. Pauci tantum theologi (inter quos est Durandus a S. Portiano in 4, dist. 1, q. 3) hanc locutionem quasi hylomorphisticam reiecerunt. Contra quos plane constat hunc explicandi modum esse aptissimum, praesertim ad discernendum, utrum aliquod sacramentum sit validum necne. Etenim quotiescumque adest mutatio substantialis materiae vel formae, sacramentum non conficitur; econtra exsistente sola mutatione accidentali, valor sacramenti non attingitur. De hac mutatione sermo redibit in paragrapho sequenti[3].

Inde a temporibus S. Thomae[4] solet in sacramentis distingui materia *proxima* et *remota.*

Materia remota est ipsa res sensibilis in sacramentis adhibita, e. g. aqua in baptismo, chrisma in confirmatione.

Materia proxima est actualis applicatio rei sensibilis seu materiae remotae; e. g. materia proxima in baptismo est ablutio cum aqua facta; in confirmatione materia proxima est unctio cum chrismate facta.

Forma sacramenti debet exprimi oraliter verbis; attamen in sacramento matrimonii, cuius forma est mutua manifestatio et acceptatio consensus maritalis, etiam scripto vel mutu exprimi potest (saltem valide).

9 **Necessitas materiae et formae.** Communissima sententia theologorum, quae valde confirmatur verbis Eugenii IV, Concilii Tri-

---

[1] Forma sacramenti adhuc sumitur pro gratia sanctificante in locutione «sacramenti informis», quod est sacramentum non producens gratiam sanctificantem, licet sit validum. Cf. infra n. 33.

[2] De sacr. diss. 1, a. 4, § 2.

[3] Cf. de progressu scientiae theologicae hac in re inde a saeculo XIII *Pourrat,* La théol. sacr. chap. 2, § 5. Modus loquendi factus est quidem diversus, sed res ipsa iam nota fuit SS. Patribus.

[4] Cf. S. theol. 3, q. 84, a. 2.

dentini et Catechismi Romani supra citatis, docet materiam et formam esse de ipsa essentia cuiuslibet sacramenti Novae Legis, ac proinde omnino necessarias. Unde S. Thomas[1] dicit: «Quodlibet sacramentum distinguitur in materiam et formam, sicut in partes essentiae.» Missas facio sententias Durandi, qui hoc negat et quorundam Scotistarum, qui etiam post Concilia Florentinum et Tridentinum audacter docent sacramenta perfici quidem, non autem intrinsecus *constitui* ex materia et forma[2].

§ 2.

De immutabilitate materiae et formae.

Si materia et forma ad essentiam sacramenti pertinent, ut ex paragrapho praecedenti patet, sequitur illas non solum esse prorsus necessarias ad validitatem sacramenti, sed etiam immutabiles seu invariabiles, ita ut quotiescumque alterutra sit substantialiter mutata, sacramentum non sit valide administratum. Essentiae enim rerum sunt immutabiles. 10

Materiam formamque sacramentorum esse invariabilem quoad substantiam semper docuit Ecclesia. Sic Concilium Tridentinum[3] declarat: «hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, *salva eorum substantia,* ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati seu ipsorum sacramentorum venerationi pro rerum, temporum et locorum varietate magis expedire iudicaret». — Ex quibus verbis deduci potest, inveniri duplicem materiae formaeque mutationem, alteram substantialem alteram accidentalem.

Mutatio substantialis materiae habetur, si iuxta communem aestimationem hominum materia censetur alia *nomine* et *significatione,* etsi forte specie physica non differt. Unde licet e. g. massa cruda farinae specie physica non differat a pane, aut glacies ab aqua, censetur tamen theologice mutatio substantialis adesse quantum ad sacramenta eucharistiae et baptismi. Etenim si quis homo prudens interrogatur de farina aut glacie: Estne hoc panis aut aqua? statim respondet negative. Quapropter quidam theologi recte distinguunt mutationem substantialem *physicam* et *theologicam.* Mutatio substantialis physica adest, quoties ex una materia fit alia essentialiter diversa, sicut e. g. ex ligno combusto fiunt cineres. Mutatio autem substantialis theologica est illa, quae iuxta communem aestimationem hominum reddit materiam ineptam ad significandum in sacramento id, ad quod est instituta. Non tantum physica, sed etiam theologica mutatio substantialis materiae annullat sacramentum. Sic e. g. nonnulli colores liquidi nihil aliud sunt nisi aqua, cui addita est materia colorata, puta virida, atra etc. Nihilominus tales colores liquidi[4] sunt materia inepta ad baptismum, quia 11

---

[1] Ib. q. 90, a. 2. [2] Cf. *Pesch,* Prael. dogm. VI, n. 34.
[3] Sess. 21, c. 2 (*Denz.* n. 931). [4] Vulgo *Wasserfarben.*

nequit significare ablutionem in baptismo faciendam. Nemo enim abluit faciem suam cum colore virido.

12 **Mutatio accidentalis materiae** habetur, si iuxta communem aestimationem hominum materia remanet specie eadem, licet sit mutata in qualitate aut in aliis accidentibus. E. g. aqua calida et frigida, aqua lutulenta et aqua cum odoribus mixta, vinum purum et vinum cui parva quantitas alterius liquoris commixta est; haec omnia non sunt nisi mutationes accidentales.

13 **Mutatio substantialis formae** habetur, quando non amplius salvatur debitus et per se intentus verborum sensus, quo sacramenti effectus significatur. Substantia enim formae consistit in recto sensu, siquidem forma debet significare effectus diversorum sacramentorum a Christo volitos. Sic e. g. sensus formae baptismi est ablutio a peccato originali. Quapropter non adest mutatio substantialis, si quis loco: «Ego te baptizo etc.» dicat: «Ego te abluo in nomine Patris etc.» Econtra esset mutatio substantialis, si quis putans interventionem B. M. V. esse necessariam baptizaret sub forma: «Ego baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti et B. M. V.» — Ad iudicandum, utrum in aliquo casu mutatio substantialis formae adfuerit necne, multum inservit non solum obiectivus sensus verborum, sed etiam *subiectiva intentio ministri*. Qui si intendit falsam pronuntiare formam, facilius adest mutatio substantialis, quam si habeat intentionem rectam. Celebre exemplum huius rei habemus in responsione Papae Zachariae ad S. Bonifacium: Aliquis ex ignorantia linguae latinae, sed cum optima intentione baptizavit sub hac forma: «Ego te baptizo in nomine Patria et Filia et Spiritus sancta.» Papa istum baptismum declaravit validum, dummodo minister talem formam non pronuntiaverit ex haeretica intentione[1].

14 **Mutatio accidentalis formae** adest, si alia quidem verba adhibentur ac ea, quae in Rituali praescribuntur, sed remanet *idem sensus* formae. Cf. exemplum modo allatum de forma baptismi.

Solent afferri octo modi, quibus contingit sacramentorum forma mutari:

1. Ex parte idiomatis, e. g. si quis verba pronuntiat consecrationis in lingua vernacula. Talis mutatio est accidentalis, quia non mutatur sensus formae.

2. Si verba praescripta mutantur in synonima, e. g. loco «baptizo» dicitur «abluo». Talis quoque mutatio est accidentalis ob eandem rationem.

3. Corrumpendo aut mutilando formae verba; e. g. si quis loco Patris dicit Patrias; loco corpus copus; loco calix calis; loco est es etc. — Si non obstante corruptione facile intelligitur formae sensus atque adest recta intentio, mutatio talis est accidentalis, secus est substantialis. Quare illae nationes, quae non possunt facile pronuntiare litteras h aut x, et proinde in consecratione dicunt: «oc est corpus meum», vel «ic est calis etc.», valide sacramentum conficiunt.

---

[1] c. 86, dist. 4 de consecr.

4. Addendo aliquid ad verba formae, e. g. «Baptizo te in nomine Patris omnipotentis et Filii unigeniti et Spiritus Paracleti et in honorem B. M. V.» — Istae similesve additiones censentur esse mutationes substantiales, si mutant notabiliter sensum formae; secus sunt accidentales.

5. Subtrahendo aliquid a verbis formae praescriptae; e. g. si quis omittit in baptismo verbum «ego», aut in consecratione verbum «enim». — Si ex tali subtractione non mutatur notabiliter sensus formae, ut accidit in exemplis allatis, est mutatio accidentalis; secus est mutatio substantialis.

6. Transpositione verborum, e. g. «In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ego te baptizo.» — Ut plurimum inde non oritur nisi mutatio accidentalis, quia sensus formae non notabiliter mutatur.

7. Repetitione partiali formae, e. g. aliquis scrupulosus dicit consecrando: «Hoc, hoc, hoc, est, est, est enim corpus, corpus meum.» — Talis mutatio est accidentalis, cum sensus formae satis facile intelligatur.

8. Disiunctione materiae et formae seu laedendo simultatem, de qua specialiter tractabitur in paragrapho sequenti.

Quidam auctores sequentibus versiculis exprimunt (sed non ita complete) modos, quibus mutatio formae fieri prohibetur:

> Nil formae demas, nil addas, nil variabis,
> Transmutare cave corrumpere verba, morari.

Principium. *Qui substantialem mutationem materiae vel formae* 15 *facit, sacramentum reddit invalidum et, si scienter agit, gravissime peccat; qui vero accidentalem materiae vel formae mutationem facit, sacramentum non reddit invalidum, sed plus minusve peccat, si scienter et sine causa sufficienti agit.*

a) Mutationem *substantialem* materiae vel formae irritare sacramentum patet ex dictis, cum inde destruantur elementa essentialia sacramenti.

b) Ille, qui scienter, deliberate et libere talem mutationem substantialem perpetrat, committit peccatum mortale continens quadruplicem malitiam; nempe ille peccat α) contra *religionem,* quia committit grave sacrilegium abutens re sacra, atque quodammodo illudens Christo, quoniam contra eius institutionem adhibet signa inepta ad gratiam conferendam; β) contra *grave praeceptum Ecclesiae* prohibentis quamcumque substantialem mutationem in sacramentis; γ) contra *caritatem,* quia privat proximum pretioso dono gratiae sacramentis validis annexae; δ) contra *iustitiam,* idque certum est, si minister ex iustitia tenetur sacramenta administrare, ut e. g. parochus. Probabiliter idem dicendum est, etsi minister non tenetur ex iustitia administrare sacramenta; quia hoc ipso, quod voluntarie in se suscipit sacramenti administrationem, tacitum contractum init valide et recte illa administrandi. — Dixi autem, *scienter et libere* mutantem peccare graviter; nam si talis mutatio substantialis accidat ex ignorantia, potest esse sine omni peccato, e. g. si laicus ex ignorantia invalide administrat baptismum privatum. Sacerdos autem, qui ex officio tenetur scire et diligenter observare praescriptum ritum sacramentorum, difficulter excusari potest a peccato, si propter ignorantiam aut insufficientem advertentiam facit mutationem substantialem materiae vel formae.

c) Mutatio *accidentalis* materiae vel formae non reddit sacramentum invalidum, cum eius essentia salva consistat; sed ille, qui scienter, deliberate et libere talem mutationem facit, plus minusve peccat, cum laedat praeceptum Ecclesiae et irreverentiose tractet rem sacram. Utrum talis mutatio sit peccatum grave an leve, non potest regula generali determinari, sed debet relinqui iudicio prudentis viri. Ita recte Billuart[1]. Hinc plures theologi docent non esse nisi peccatum veniale, si quis scienter et negligenter omittit in baptismo verbum «ego», aut in consecratione verbum «enim». — Mutatio autem (licet accidentalis) facta in materia vel forma sacramenti evadit gravis culpa *α*) si fit ex contemptu; *β*) cum proximo periculo errandi in substantialibus; *γ*) cum scandalo fidelium; *δ*) ex prava intentione ministri.

§ 3.

De simultate materiae et formae.

16 **Necessitas et qualitas simultatis.** Sicuti pro constitutione corporis physici materia et forma debent simul uniri, ita etiam est in sacramentis. Cum tamen sacramentum sit *ens morale,* non requiritur ad eius validitatem unio perfecte physica, sed sufficit *unio moralis* inter materiam et formam. Dico autem ad eius *validitatem,* nam ad liceitatem administrationis saepe maior unio requiritur, ut infra de singulis sacramentis dicetur.

Censetur adesse haec unio moralis, quando considerata natura cuiusque sacramenti iuxta communem aestimationem hominum verba revera afficiunt materiam atque cum ipsa unum constituunt signum.

17 **Resolves.** 1. Maxima requiritur unio et simultas (quae ideo a pluribus auctoribus vocatur *unio physica*) in consecratione eucharistiae, in qua pronomina «hoc», «hic» demonstrant materiam esse physice praesentem inde ab initio, quando forma consecrationis pronuntiatur. Ceterum cum hoc sacramentum consistat in re permanenti, et non in actione transeunte, vix possibile est, ut materia et forma non sint simul.

2. Minor requiritur simultas formae et materiae ad validitatem baptismi, confirmationis, extremae unctionis et ordinis. Unde certe valida sunt haec sacramenta, si saltem partialis licet minima simultas physica inter formam et materiam proximam adfuerit. Sic e. g. validus est baptismus, si baptizans aquam fuderit super baptizandum, et quando ultima guttula aqua fluit, subito incipit dicere: «Ego te baptizo etc.» Pariter valida est extrema unctio, si sacerdos pronunciando ultimum verbum formae tandem incipit ungere. Ita sententia communis. — Iuxta sententiam saltem theoretice probabilem etiam tunc valide collata sunt ista sacramenta, si inter applicationem materiae et formae est brevissimum intervallum. Ratio autem est, quia quamvis formae praedictorum sacramentorum significent tempus praesens: baptizo, signo etc., moraliter

---

[1] De sacr. diss. 1, a. 6, § 2.

tamen loquendo tempus praesens admittit aliqualem latitudinem et censetur adhuc praesens, quod *immediate* praecessit aut immediate sequitur. Sic e. g. censetur etiam verax dicens: bibo ad vestram sanitatem, etsi nunc non bibit sed statim bibiturus est. Auctores non concordant quantum intervallum destruat validitatem istorum sacramentorum. Billuart[1] putat morulam interiectam unius «Ave» non destruere valorem; S. Alphonsus[2] autem opinatur moram unius «Pater» invalidare ista sacramenta. Atvero S. Officium in Instructione d. 2 Maii 1858 ad Vicarium apostolicum Abyssiniae data declarat baptismum (omniaque alia sacramenta post baptismum ita collatum) esse sub conditione repetendum, si completa iam omnino ablutione forma pronuntietur, vel contra absoluta prolatione formae ad ablutionem procedatur[3]. Quae quidem Instructio S. Officii videtur esse observanda in praxi ubique terrarum. Contraria autem sententia Lugonis[4] asserentis in hoc casu sacramentum non esse necessario reiterandum iam non est tuta in praxi. Licet S. Alphonsus l. c. sententiam Lugonis aliorumque videatur approbare, tamen in «Exam. ordinandorum» n. 6 illam vocat practice non probabilem.

3. Adhuc minor requiritur ad validitatem simultas in poenitentia et matrimonio; etenim in poenitentia materia proxima, scil. contritio et confessio, debet omnino praecedere absolutionem, et sufficit, ut contritio virtualiter coexsistat absolutioni, quae potest etiam aliquantisper differri, scil. iuxta quosdam per tres aut quattuor horas[5]. In sacramento matrimonii, in quo contractus a sacramento non potest separari, forma sacramenti est acceptatio consensus alterius partis. Quamdiu autem perseverat moraliter iste consensus, tamdiu potest accedere acceptatio alterius partis (etiam post plures menses) et tunc tandem aliquando sacramentum conficitur. Ergo adhuc minor simultas inter formam et materiam requiritur. Talis modus recipiendi sacramentum potest accidere, quando matrimonium contrahitur per procuratorem vel per litteras[6].

---

[1] Ib. § 3. [2] Theol. mor. l. 6, n. 9. [3] Collect. de Prop. Fide n. 1159.

[4] De poenit. disp. 7, n. 275. Quidam auctores, ut *Gaudé* (in notis ad novam editionem Theologiae S. Alphonsi l. 6, n. 9), citant pro sententia Lugonis plures decisiones S. Officii, nempe d. 12 Sept. 1877, 17 Martii 1897, 30 Nov. et 14 Dec. 1898, quibus nonnullae ordinationes sacerdotales validae declaratae sunt; sed istae decisiones non sunt ad rem 1. quia nondum constat inter auctores, quaenam sit essentialis forma et materia sacramenti ordinis (utrum impositio manus, an traditio instrumentorum, an utrumque simul); 2. quia in istis casibus propositis dubium non proprie versabatur de simultate materiae et formae requisitae, saltem si excipias decisionem d. 17 Martii 1897 sequentis tenoris: «Cum orator sacrum suscepit presbyteratus ordinem, quattuor vel quinque insimul erant ordinandi, qui omnes certatim instrumenta tangere connitebantur. Meminit se prius talia tetigisse, sed quando prolata est formula, etsi conaretur illa denuo tangere, impeditus fuit a manibus ceterorum.» Responsio S. Officii confirmata a Leone XIII sonabat: «Orator acquiescat.» (Analect. eccl. V 203.) In isto casu forma evidenter prolata fuit post tactum calicis; sed quia non constat, quaenam sit forma huius sacramenti, nec ista decisio destruit decisionem eiusdem S. Officii d. 2 Maii 1858 supra citatam.

[5] Cf. *Billuart* l. c. a. 4, § 2. [6] Cf. infra in tractatu de matrimonio.

§ 4.

De certitudine materiae et formae.

18 Ex materia et forma pendet valor sacramentorum, ut vidimus. Hinc gravis adest obligatio adhibendi in sacramentis conferendis materiam et formam *certam et praescriptam.* Quid autem faciendum est, si in casu particulari non potest haberi materia certa, sed tantum dubia? Tunc valet principium: *Extra casum extremae necessitatis spiritualis est grave peccatum adhibere materiam non moraliter certam*[1]. Ergo quotiescumque agitur de valore sacramentorum non licet sequi opinionem etiam probabiliorem, aut adhibere formam materiamve dubiam. Ratio autem est, quia secus sacramentum frivole exponeretur periculo nullitatis, quod quidem gravem irreverentiam Deo irrogaret. Quapropter damnata est ab Innocentio XI propositio (1): «Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiori, nisi id vetet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione baptismi, ordinis sacerdotalis aut episcopalis.»[2] Dixi autem: *extra casum extremae necessitatis spiritualis.* Etenim sacramenta sunt instituta propter homines, non autem homines propter sacramenta. Ideo debet praesumi Christum Dominum ob infinitam suam erga nos caritatem velle, ut etiam cum periculo nullitatis sacramenti hominum saluti provideatur, quando hoc aliter fieri non potest. Hinc puero morituro potest, immo debet, deficiente aqua limpida baptismus administrari cum caffé; moribundo sensibus destituto potest absolutio sacramentalis impertiri, etsi sacerdos dubitat de dispositione eius, immo et de baptismo suscepto. Idem valet de extrema unctione, quae licite potest administrari cum chrismate (deficiente oleo infirmorum), quando moribundus, forsan in peccato mortali exsistens, non potest recipere sacramentum poenitentiae. Uno verbo: quotiescumque vel minima probabilitas adest, quod sacramentum valide administrari possit, potest et debet administrari (conditionate), si secus homo versatur in urgenti periculo salutis aeternae. — Extra autem extremam necessitatem non licet hoc modo sacramenta ministrare. Hinc sacerdos non potest conservare materiam dubiam, ut morituro communionem porrigat. Quomodo confessarius agere debeat, si dubitat de contritione sufficienti poenitentis, vide infra in tractatu de poenitentia.

§ 5.

De applicatione formae ad materiam.

19 1. **Ab uno eodemque ministro** debet ordinarie fieri applicatio formae ad materiam. Administratio enim sacramentorum est una actio

[1] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 29.

[2] *Denz.* n. 1151. Cf. explicationem huius propositionis damnatae apud *Concina,* De sacr. in gen. l. 1, diss. unic., c. 1, ubi etiam asseritur hanc damnatam propositionem esse propugnatam a plus quam 70 probabilistis.

nomine Christi ponenda, quae ex duobus elementis componitur, scil. ex applicatione formae ad materiam. Praeterea saepe non verificaretur significatio formae, si alter materiam remotam applicaret et alter formam pronuntiaret; e. g. falsa esset forma baptismi, si alter aquam infunderet super baptizandum et alter diceret: «Ego te baptizo etc.»[1] Dixi tamen *ordinarie.* Nam in sacramento poenitentiae materiam applicat poenitens, scil. ponendo actus contritionis, confessionis et satisfactionis; confessarius autem applicat formam pronuntiando absolutionem. Praeterea potest accidere, ut plures simul consecrent eucharistiam, ut fit in ordinatione presbyteri, et saepius in Ecclesia graeca. Etiam in extrema unctione singulae unctiones fieri possunt a diversis, ut infra dicetur in tractatu de extrema unctione.

2. **Vocaliter et sine interruptione** forma debet applicari. 20
Cum forma sit pars signi sensibilis in sacramentis et consistat verbis, necessario debet exprimi vocaliter. Unde requiritur, ut minister pronuntiando formam se audiat vel saltem possit se audire. Non autem sufficit tantum *mentaliter* verba formae exprimere. Ad sacramenti matrimonii autem valorem satis est, ut consensus ab utraque parte quocumque signo externo manifestetur. Nihilominus ordinarie insistendum est, ut nupturientes consensum oraliter exprimant. (De hac re latius in tractatu de matrimonio.) — Verba formae debent uno tractu et sine interruptione pronuntiari. Ratio est, quia secus suam significationem facile perdunt. Unde si interruptio tanta est, ut verba non amplius unum integrum sensum efficiant, invalidum est sacramentum. Attamen in praxi difficulter potest certo determinari nullitas sacramenti propter interruptionem formae. Merito autem notant casuistae multo facilius sensum formae perire, si non tantum verba, sed etiam *syllabae* seiungantur. Sic e. g. dicunt: Si baptizans dicto «Ego te baptizo» exclamaret versus sacristanum: «Ita teneto catillum», vel si sternutaret, vel modice tussiret, vel spueret, et deinde prosequeretur: «in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti», baptismus esset valide collatus. Vel si confessarius dicto «Ego te absolvo», animadvertens poenitentem e confessionali discesisse, eum revocat exclamans: «Quid est hoc? quare non exspectasti? revertere et genuflecte», et demum tunc addit: «a peccatis tuis», valide absolvit. Econtra dicunt: invalidam esse consecrationem, si sacerdos dicto «Hoc est cor» tussiret notabiliter et tunc prosequeretur: «pus meum»[2]. — Omnes istae similesve resolutiones casuisticae sunt parvae utilitatis pro praxi, in qua sequentia sunt observanda: 1. *Quaelibet interruptio formae est sedulo ac pro viribus vitanda.* Unde revera scandalose agunt sacerdotes, qui durante pronuntiatione formae interiectiones emittunt. 2. Quando durante pronuntiatione formae aliqua involuntaria interruptio accidat, e. g. sternutatione aut tussi, tunc *forma denuo est pronuntianda, nisi certo constet essentialem partem formae iam esse pronuntiatam.* Sic e. g. si sacerdos,

---

[1] Cf. S. theol. 3, q. 67, a. 6. [2] Cf. *Noldin,* De sacr. n. 16.

dum pronuntiat verba «Hoc est corpus», tussiat aut sternutet, multo melius facit si tussi aut sternutatione finita iterum incipiat: «Hoc est etc.« — Econtra si tussiat vel sternutet postquam dixerit «hic est enim calix novi et aeterni testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur», non debet, finita tussi vel sternutatione, reincipere formam, sed illam prosequi.

§ 6.

De repetitione formae vel materiae.

21 Forma repetita potest applicari materiae aut *absolute* aut *conditionate*. Conditio autem est: si prima applicatio formae non fuit valida, tunc applicatur forma denuo, secus non. De hac repetitione sequentia sunt notanda:

a) Forma debet *absolute* repeti, si applicata fuit materiae certo ineptae, vel si sacramentum certo fuit invalidum. Ideo e. g. si sacerdos pronuntiaverit verba consecrationis super aquam in calice exsistentem, debet aqua effusa et vino infuso iterum absolute consecrare. Ita omnes.

b) Si *dubium leve et infundatum* oritur de valore sacramenti, nullo modo licet sacramentum collatum iterare. Ille autem, qui nihilominus sacramentum temere iteraret aut formam super eandem materiam (licet conditionate) repeteret, graviter peccaret. Ratio est, quia hoc modo gravis irreverentia irrogaretur religioni. Etenim si quis e. g. ex dubio levi temere repeteret baptismum, secundus baptismus probabilissime esset nullus et baptizans pronuntiando secunda vice: «Ego te baptizo», aliquid falsum diceret. Quae quidem omnia sunt religioni graviter irreverentiosa. Neque *conditionalis* repetitio in isto casu est licita, quia conditio talis adiecta, si dubium est pure negativum, habetur pro non apposita. Dixi autem: qui *temere* iterat; nam si quis scrupulo licet non ita fundato exagitatus iterat ad maiorem securitatem formam sacramenti, plerumque non graviter peccat; deest enim omnis intentio Deum inhonorandi, sed econtra propter honorem Dei et salutem suscipientis sacramentum repetitur forma. Iste casus facile evenire potest, si confessarius ex diuturna auditione confessionum valde defatigatus aliquibus vicibus non recordatur se pronuntiasse formam absolutionis. Tunc licet secreto iterum sub conditione pronuntiare absolutionem; nam nullum scandalum oritur nec religioni irrogatur irreverentia, quia licet etiam in aliis casibus absolutionem pronuntiare super peccata iam alias remissa. Verumtamen omnes (et praesertim scrupulosi) sedulo adlaborare debent, ut inanes repetitiones formae sacramentalis vitentur. Si enim quis sciens se habere huiusmodi habitum repetendi non conaretur sedulo illum deponere, a peccato non excusaretur. Quod quidem peccatum esset *obiective* grave, quia istae repetitiones superfluae sunt religioni irreverentiosae. Nihilominus non ausim dicere, tunc singulas repetitiones sine sufficienti fundamento factas esse peccatum mortale, nisi adest grave scandalum et prava intentio. Experientia enim constat istas repetitiones inutiles fieri sine

sufficienti libertate et deliberatione propter scrupulos aliasque rationes. — Quando agitur de sacramentis *valde necessariis ad salutem,* e. g. de baptismo, de absolutione moribundi exsistentis in peccato mortali, de extrema unctione pro moribundo peccatore sensibus destituto, tunc etiam cum tenui, sed *vero* dubio licet sacramenta sub conditione iterare[1]. Ratio est ea, quae iam saepius adducta est: sacramenta sunt propter homines. Pariter licet sacramentum ordinis iterare, exsistente tenui, sed vero dubio de eius valore; quia maxima damna orirentur, si quis sacerdotio non rite initiatus celebraret missam, audiret confessiones ceteraque officia sacerdotalia obiret. — Qui sacramentum baptismi *temere* iterat, incurrit praeter reatum peccati mortalis irregularitatem ob delictum, ut infra latius dicetur.

c) Licet sub conditione repetere sacramentum, quando *rationabile dubium* de eius valore ortum est; immo hoc fieri *debet*, si secus grave damnum accidere possit sive uni sive pluribus. Ratio semper est eadem, quia sacramenta sunt propter homines. Christus enim maxima misericordia motus sacramenta instituit propter nostram salutem. Ergo minime offensus erit, si quis exsistente serio dubio de valore sacramenti collati ad maiorem securitatem illud reiteret. Immo idem Christus exigit, ut tunc sacramenta sub conditione reiterentur, ne homines priventur tantis bonis neve tantis periculis exponantur. — Quotiescumque aliquod sacramentum dubie collatum repetitur, debet adhiberi *forma conditionalis,* de qua statim sermo erit.

§ 7.

De forma conditionali.

Notio. Forma conditionalis dicitur illa, quae profertur sub con- 22
ditione sive verbis sive saltem mente expressa, quod minister non intendat sacramentum conferre, nisi omnia requisita ad eius validitatem adsint. Forma conditionalis adhibetur tum in iteratione sacramenti, e. g. «Si non es baptizatus, ego te baptizo etc.», tum in prima collatione sacramenti, si scil. adest dubium insolubile de aliqua conditione essentiali requisita, e. g. confessarius absolvit hominem sensibus destitutum, de cuius morte dubitatur, dicens: «Si vivis, ego te absolvo etc.»

Ratio et modus formae conditionalis. Ratio, cur conditio- 23
nalis forma adhibetur, est *reverentia* debita sacramento. Minister enim hoc modo protestatur se minime velle nomine Christi sacramentum administrare, si desit conditio essentialiter requisita. Cuilibet consideranti facile apparet, in omni sacramentorum administratione formam esse aliqualiter conditionalem, quia minister semper habet intentionem implicitam: conficio sacramentum, dummodo omnia necessaria adsint. — Aliquando conditio apposita debet iuxta praescriptum Ritualis *expressis verbis* manifestari, scil. in baptismo et in extrema unctione. In bap-

[1] Cf. infra de repetitione baptismi pro neoconversis ex haeresi.

tismo e. g. dicendum est: «Si non es baptizatus, ego te baptizo etc.», plerumque autem sufficit *sola mente* conditionem exprimere.

24 **Liceitas.** Tamquam regula generalis pro licita praxi formae conditionalis solet afferri: *Licet conferre sacramentum sub conditione, quoties illud absolute collatum exponeretur periculo nullitatis, absolute autem negatum privaret hominem magno bono aut in grande periculum salutis aeternae illum detruderet.*

Conditio apposita aut est de praesenti aut de praeterito aut de futuro.

1. Fere numquam licet conditionem *de futuro* apponere, immo omnia sacramenta (excepto matrimonio) sic collata sunt nulla [1]. Ratio est, quia ministro incumbit officium conferendi sacramentum hic et nunc applicatione formae ad materiam; arroganter autem sibi assumit potestatem, quam non habet, si vult effectum sacramenti suspendere usque post conditionem futuram impletam. Unde huiusmodi sacramentum conditionate collatum est nullum nunc et in futuro. Nunc enim minister non habet intentionem tribuendi illi efficaciam; in futuro autem iam non adest simultas moralis formae et materiae, quae essentialiter requiritur ad valorem sacramenti, ut ex supradictis apparet. — *Matrimonium* autem sub conditione de futuro initum evadit validum post adimpletam conditionem. Quod quidem accidit propter specialem indolem matrimonii, quod est contractus. Cum enim matrimonii sacramentum perficiatur eo ipso, quod legitimus consensus contrahentium manifestatur; si conditione de futuro adimpleta idem consensus perseverat, tunc sacramentum matrimonii exsistere incipit. Plerumque autem huiusmodi matrimonia conditionata sunt illicita [2]. — Ex dictis sequitur, quam prave agant vel saltem quam incaute loquantur illi confessarii, qui dicunt poenitenti: «Do tibi absolutionem sub conditione, ut relicturus sis hanc occasionem peccandi; secus absolutio tua est invalida.» Potest quidem confessarius dicere: «Nisi mihi serio promittas te relicturum esse occassionem peccandi, non possum tibi concedere absolutionem.» Quod si poenitens serio promiserit, hic et nunc, confessarius debet absolute sine ulla conditione dare absolutionem [3].

2. Sacramentum collatum sub conditione *de praesenti aut de praeterito* valet, si conditio verificatur; secus nullum est. — E. g. si confessarius dicit moribundo sensibus destituto: «Si vivis, ego te absolvo», absolutio valida est, si iste homo (ceteroquin dispositus) adhuc vivit; secus nulla est. Ratio est, quia tum intentio ministri tum simultas formae et materiae tum ceterae poenitentis dispositiones requisitae adsunt.

25 **Scholion. De origine formae conditionalis.** Forma conditionalis non videtur fuisse in usu primis septem saeculis [4]. Prima mentio formae con-

---

[1] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 26.

[2] Cf. infra in tractatu de matrimonio.

[3] Cf. infra in tractatu de poenitentia.

[4] Cf. *Billuart*, De sacr. diss. 1, a. 6, appendix 2; *Concina*, De sacr. diss. unic., c. 6.

ditionalis saeculo VIII reperitur apud Benedictum Levitam[1]. Desumpsit autem collector capitulare hoc ex statutis S. Bonifatii in Concilio Liptinensi statut. 28[2], ubi praescribitur: «De quibus dubium est, utrum sint baptizati an non, omnimodis absque ullo scrupulo baptizentur his tantum verbis: Non te rebaptizo, sed si non es baptizatus, baptizo te in nomine Patris etc.» Similia praescripta sunt ab Alexandro III et Gregorio IX. A saeculo XIII in omnibus Latinorum ecclesiis forma conditionalis invaluit. Primo quidem usurpata est in solis sacramentis, quae characterem imprimunt, praesertim in baptismo et ordine, deinde etiam in aliis sacramentis, e. g. in poenitentia, adhibita est. Igitur ex constanti usu Ecclesiae iam constat licitam esse formam conditionalem.

ARTICULUS IV.

De exsistentia sacramentorum.

Postquam satis explicata est essentia sacramentorum, paucis verbis probanda est eorum exsistentia, et quidem non solum in Novo sed etiam in Vetere Testamento. Solent a theologis hac in re distingui tres status generis humani: a) status originalis iustitiae; b) status naturae lapsae usque ad Christum; c) status post Christi redemptionem.

a) **Status originalis iustitiae** est status protoparentum in para- 26
diso ante peccatum. Nullum de facto exstitisse sacramentum in paradiso communis est theologorum sententia; tum quia de sacramentorum institutione tunc temporis nullibi vel minimum vestigium invenitur, tum quia ille status putatur brevissimo tempore durasse, ac proinde sacramenta fuissent inutilia. Unde matrimonium Adae et Evae, quamvis vocetur a S. Paulo[3] sacramentum, non fuit sacramentum proprie dictum, conferens gratiam, sed tantum contractus legitimus, sicut generatim omnia matrimonia ante Christum (et nunc matrimonia infidelium). Ulterius quaerunt theologi, num saltem potuissent congruenter sacramenta institui in paradiso. S. Thomas et cum eo Thomistae negative respondent[4]. Suarez autem cum quibusdam aliis tenet contrarium. Quaestio ista est fere nullius utilitatis practicae et etiam parvi momenti. Unde illam brevitatis causa omittimus[5].

b) **Status naturae lapsae usque ad Christum** solet dividi in 27
duas epochas, scil. status ante legem scriptam et status post legem scriptam. Prima epocha solet vocari status *legis naturae,* non quia excludit legem supernaturalem — in ea enim observari debebant praecepta supernaturalia fidei, spei et caritatis — sed quia tunc nulla erat lex scripta ex positiva voluntate Dei. Durabat illa epocha post eiectionem e paradiso usque ad Abrahamum, qui ex mandato Dei circumcisionem peregit. Secunda epocha durabat ab Abrahamo usque ad adventum Christi. — In prima epocha exsistebat remedium tum pro

[1] Capitularium collect. l. 2, n. 184 (*Migne,* Patr. lat. 97, 770).
[2] *Migne* l. c. 89, 823. [3] Eph 5, 32. [4] Cf. S. theol. 3, q. 61, a. 2.
[5] Videsis *Billuart* l. c. diss. 2, a. 1; *Pesch,* Prael. dogm. VI, n. 39 sqq.

peccato originali tum pro peccatis actualibus, quod remedium probabilius fuit sacramentum. Cuius quidem sententiae non invenitur stricta probatio neque in S. Scriptura neque in definitionibus Ecclesiae, sed iam S. Augustinus docuit: «Nec ideo credendum est, ante datam circumcisionem famulos Dei, quandoquidem eis inerat Mediatoris fides in carne venturi, nullo sacramento eius opitulatos fuisse parvulis suis, quamvis quid illud esset, aliqua necessaria causa Scriptura latere voluit. Nam et sacrificia eorum legimus, quibus utique sanguis ille figurabatur, qui solus tollit peccata mundi.» [1] S. Thomas quoque idem docuit [2]. — Possunt etiam afferri rationes congruentiae: Etenim sacramenta sunt signa sensibilia invisibilis gratiae sanctificantis. Atqui post peccatum Adae valde conveniens fuit, ut huiusmodi signa a Deo instituerentur. Ergo . . . Prob. Min. Post peccatum Adae nemo salvari potest, nisi per fidem in Christum Redemptorem [3]. Valde autem conveniens est, ut haec fides signis sensibilibus manifestetur 1. ratione naturae corporeae in homine, quae per peccatum sensibile corrupta fuit, ut unde mors oriebatur, inde vita resurgeret; 2. ratione Redemptoris humanitate sua sensibilis; 3. ratione unitatis sensibilis fidelium. Ubicumque enim est societas visibilis, ibi etiam debet esse aliquod signum sensibile distinctivum. Ergo valde conveniens est, post Adae peccatum a Deo instituta fuisse signa sensibilia invisibilis gratiae sanctificantis seu sacramenta. — Quod autem omni tempore Deus vera et sincera mente voluit omnibus concedere gratiam sanctificantem, sequitur ex eius voluntate salvifica universali. «Deus omnes homines vult salvos fieri.» [4] Sin autem Deus non dedisset aliquod remedium contra peccatum originale, difficulter intelligitur quomodo vera possibilitas salutis aeternae adfuisset *infantibus* morientibus ante institutam circumcisionem. Quae cum ita sint, omnes theologi concorditer docent adfuisse saltem pro infantibus istius status aliquod remedium salutis, quod merito vocatur sacramentum. Num adfuerit etiam pro adultis istius epochae aliquod sacramentum, negatur a Suarez, Vasquez, Lugo aliisque, sed merito affirmatur a S. Thoma [5] et Thomistis, quia vix possibile esse videtur, ut omnes homines, etiam rudes, sine externo signo ex sola fide interna in Christum venturum mundarentur a peccatis actualibus commissis [6].

Post Abrahamum vera sacramenta a Deo instituta fuisse, est sententia moraliter certa et communissima, cuius negatio notam temeritatis haud effugeret. Etenim constat in lege Mosaica Deum instituisse multas ceremonias sacras, quae ad sanctificationem legalem, ac proinde saltem indirecte etiam ad sanctificationem internam spectabant [7]. Praesertim circumcisio interiorem sanctificationem procurabat [8]. — Idem constat ex Conciliis Florentino et Tridentino, quae docent, sacramenta Novae

---

[1] Contra Iulian. l. 5, c. 11 (*Migne,* Patr. lat. 44, 809).
[2] S. theol. 3, q. 61, a. 3, et 65, a. 1 ad 7. [3] Cf. Rom 3, 22 sqq.
[4] 1 Tim 2, 4. [5] S. theol. 3, q. 65, a. 1 ad 7; 4, dist. 1, q. 1, a. 2, sol. 3.
[6] Cf. *Billuart,* De sacr. diss. 2, a. 1, et *Drouven,* De re sacr. l. 1, c. 2.
[7] Cf. Lib. Levit. [8] Cf. supra n. 4.

Legis multum differre a sacramentis Veteris Legis[1]. Si autem adest differentia, ergo exsistunt sacramenta Veteris Legis; nam absonum esset dicere sacramenta Novae Legis differre a sacramentis Veteris Legis, si haec ultima nec exsisterent.

Numerus sacramentorum Veteris Legis non eodem modo 28 assignatur a theologis. Omnes quidem admittunt *circumcisionem* fuisse sacramentum. Unde S. Augustinus iam dixit: «Circumcisio fuit illius temporis sacramentum, quod praefigurabat nostri temporis baptismum.»[2] Cum autem non nisi pueri saltem octo dies nati circumcisionem recipere possent, debuit simile remedium contra peccatum originale et simile signum protestativum fidei in Messiam venturum exsistere pro feminis et etiam pro pueris, qui ante diem octavum moriebantur. Quod quidem signum a theologis solet vocari *sacramentum legis naturae*[3].

Sicut autem per circumcisionem aut sacramentum legis naturae totus populus consecrabatur ad cultum Dei, ita speciali modo Aaron et filii eius consecrabantur ad sacerdotium vel ad officium levitarum[4]. Huiusmodi *consecratio levitarum,* quae praefigurabat sacramentum ordinis, a theologis communiter habetur ut sacramentum[5]. Pauci tamen hoc negant. — *Esus agni paschalis* figurabat pascha nostrum, i. e. Christum[6]. Propterea communiter habetur ut sacramentum praefigurans sacramentum eucharistiae. Idem docet S. Thomas de esu panum propositionis, qui solis sacerdotibus permittebatur et quidem in loco sacro[7]. Tandem erant in Vetere Lege *variae purificationes* a quibusdam exterioribus immunditiis et etiam expiationes a peccatis[8]. Quae quidem omnia praefigurabant sacramentum poenitentiae. Unde generatim dici potest in Vetere Lege fuisse *quattuor categorias* sacramentorum, scil. 1. circumcisio vel sacramentum naturae praefigurans baptismum; 2. esus agni paschalis vel panum propositionis praefigurans eucharistiam; 3. diversae purificationes et expiationes praefigurantes poenitentiam; 4. consecratio levitarum et sacerdotum praefigurans ordinem. Tribus vero sacramentis Novae Legis, scil. confirmationi, extremae unctioni et matrimonio nihil respondebat in Vetere Lege. «Nam sacramento confirmationis, quod est sacramentum plenitudinis gratiae, non potest respondere in Vetere Lege aliquod sacramentum, quia nondum advenerat tempus plenitudinis, eo quod «neminem ad perfectum adduxit lex»[9]. Similiter autem et sacramento extremae unctionis, quod est quaedam praeparatio ad introitum gloriae, cuius aditus nondum patebat in Vetere Lege, pretio [redemptionis] nondum soluto. Matrimonium autem fuit quidem in Vetere Lege, prout erat officium naturae, non autem prout est sacramentum coniunctionis Christi et Ecclesiae, quae nondum erat

---

[1] *Denz.* n. 695 et 845.
[2] De anima l. 2, c. 11, n. 15 (*Migne,* Patr. lat. 44, 504).
[3] Cf. S. theol. 3, q. 70, a. 4 ad 3.
[4] Cf. Ex c. 29 et Lv c. 8.
[5] Cf. S. theol. 1, 2, q. 102, a. 5.
[6] 1 Cor 5, 7.
[7] Lv 24, 4. Cf. S. theol. l. c.
[8] Lv c. 12 sqq; Nm c. 19 sqq.
[9] Hebr 7, 19.

facta. Unde et in Vetere Lege dabatur libellus repudii, quod est contra sacramenti rationem.»[1]

29 c) **In Nova Lege** exsistere sacramenta et quidem distincta a sacramentis Veteris Legis est de fide definitum in Conciliis Florentino et Tridentino[2].

Rationes congruentiae. Ex ratione naturali non potest quidem stricte probari exsistentia sacramentorum; possunt tamen plures rationes convenientiae adduci, e. g. 1. valde congruum est naturae humanae compositae ex corpore et anima, ut gratia illi conferatur per signa sensibilia, qualia sunt sacramenta a Christo instituta; 2. sacramenta multum inserviunt ad Ecclesiae societatem visibilem roborandam, ad cultum religionis promovendum, ad memoriam passionis Christi vivide retinendam, ad humilitatem nostram exercendam, ad fidem profitendam[3].

Catechismus Romanus[4] enumerat septem rationes congruentiae, cur sacramenta institui oportuerit:

1. Ut humani ingenii imbecillitatem adiuvent. Ex signis sensibilibus homo facilius percipit interioris gratiae exsistentiam et efficaciam.

2. Ut credendi tarditatem erigant. Signis enim externis fides nostra excitatur.

3. Ut parata et certa sit medicina ad depellendos animi morbos et salutem tuendam. Certius enim fructus passionis Christi per sacramenta communicatur quam per contritionem perfectam aliaque media.

4. Ut sint christianismi veraeque religionis symbola et sanctae societatis vincula. Ex sacramentis susceptis enim homines christiani dignoscuntur et inter se in visibili Ecclesia copulantur.

5. Ut sint fidei nostrae protestatio.

6. Ut sint incitantia fidei et caritatis.

7. Ut sint humilitatem excitantia. Per sacramenta enim superbia edomatur, cum homo cogatur se subicere sensibilibus elementis, ut Deo obtemperet.

CAPUT II.

De numero et divisione sacramentorum.

In articulo praecedenti iam satis dictum est de numero sacramentorum Veteris Legis, unde hic tantum agimus de numero et divisione sacramentorum Novae Legis.

30 **Propositio.** *De fide est septem esse sacramenta Novae Legis, scil. baptismus, confirmatio, eucharistia, poenitentia, extrema unctio, ordo, matrimonium.*

---

[1] S. theol. 1, 2, q. 105, a. 5 ad 3.
[2] Cf. supra n. 27 et etiam cap. seq., ubi de numero sacramentorum sermo erit.
[3] Cf. S. theol. 3, q. 61, a. 1 et 4. [4] Pars 2, c. 1, q. 7.

Ita definierunt Concilia Florentinum et Tridentinum. «S. q. d. sacramenta Novae Legis non fuisse a Iesu Christo Domino nostro instituta; aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie sacramentum, A. S.»[1] — Ex hac tamen definitione non licet deducere septenarium numerum esse *infimam* divisionem sacramentorum; nam ut infra in tractatu de ordine patebit, iuxta omnes theologos saltem presbyteratum et diaconatum esse vera et propria sacramenta. Unde sacramentum ordinis subdividitur in plures partes, quae sunt vera sacramenta utpote signa sensibilia a Christo instituta ad gratiam sanctificantem conferendam.

Septenarium numerum sacramentorum negant fere omnes Protestantes exceptis tantum quibusdam Ritualistis. Initio sic dictae Reformationis Protestantes admiserunt modo duo, modo tria, modo quattuor sacramenta; immo Lutherus initio suae apostasiae adhuc septem sacramenta agnovit[2]. Hodie autem Protestantes communiter admittunt tantum duo sacramenta. Unde Anglicani in libro «Book of Common Prayer» haec habent: «Quot in Ecclesia sua Christus instituit sacramenta? Duo tantum quae ad salutem generatim sunt necessaria, scil. baptismum et coenam.» Ratio huius erroris fundamentalis est duplex: a) quia iuxta Protestantes sacramenta minime producunt iustificationem, sed tantum excitant ad fidem; vel non sunt nisi pignora, quibus homo de peccatorum remissione certior efficitur. Porro talia pignora de remissione peccatorum habentur in baptismo et eucharistia tantum; b) quia cetera sacramenta (praeter baptismum et eucharistiam) non ita clare in S. Scriptura describuntur.

Argumentum traditionis. Christum revera septem sacramenta in- 31
stituisse probari potest ex traditione in Ecclesia tum latina tum orientali. Fatendum quidem est neque in S. Scriptura neque apud ullum auctorem usque ad saeculum XII sermonem esse de *septenario* numero sacramentorum. Sed exinde Protestantes non possunt argumentum desumere contra doctrinam catholicam. Etenim S. Scriptura omnino non enumerat sacramenta, et sicut non enumerat septem, ita nec etiam enumerat duo sacramenta, quae admittunt Protestantes. SS. Patres veteresque auctores loquuntur de omnibus septem sacramentis in Ecclesia catholica receptis, ut infra patebit, quando tractabitur de exsistentia singulorum sacramentorum. Sic fere omnes SS. Patres loquuntur de baptismo et eucharistia; Tertullianus, S. Cyprianus et multi alii etiam de confirmatione; S. Augustinus in diversis locis tractat insuper de poenitentia, extrema unctione, ordine et matrimonio.

Quod vero SS. Patres numquam diserte et explicite de *septenario* numero sacramentorum loquuntur, provenit ex diversis causis:

a) Priscis temporibus usque ad saeculum XIII verbum sacramenti habuit dissimiles significationes et notanter includebat etiam sacramentalia et sacras caeremonias. Sic e. g. adhuc saeculo XI S. Petrus

---

[1] Conc. Trid. sess. 7, can. 1 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 844).
[2] Cf. Sermo de Novo Testamento a. 1520.

Damiani († 1072) enumerabat duodecim sacramenta, inter quae benedictiones rerum, canonicorum, monachorum, monialium, immo et aquam lustralem; Hildebertus Touronensis († 1134) enumerabat novem sacramenta. S. Bernardus cognoscit decem sacramenta, inter quae etiam habetur lotio pedum in coena Domini[1]. Cum igitur veteres auctores non ita clare determinarent significationem sacramenti, facile intelligitur quare non eodem modo numerum sacramentorum indicaverint[2]. Primus, qui expresse enumeravit septem sacramenta, videtur fuisse S. Otto episcopus Bambergensis (c. 1139). Idem fecit Magister Rolandus (Bandinellus), postea Alexander III in «Sententiis», quas circa annum 1150 composuit[3]. Petrus Lombardus († 1164) satis clare sacramentum definivit et deinde septem sacramenta enumerat. Post Petrum Lombardum paulatim omnes theologi septenarium numerum sacramentorum agnoverunt[4].

b) Apud veteres auctores non habetur ita systematica tractatio de omnibus sacramentis, sicuti inde a saeculo XIII, ac proinde illi auctores explicabant quidem doctrinam de singulis sacramentis, si occasio occurrebat, non autem omnia insimul enumerabant.

Plures theologi[5] putant sic dictam *disciplinam arcani* fuisse causam, quare veteres auctores non enumeraverint septem sacramenta. Iure merito reicit istam explicationem Pourrat[6]; etenim a) si SS. Patres potuerunt singula sacramenta explicare, sicuti revera fecerunt in scriptis suis, quare non potuerunt indicare omnia simul per numerum septenarium? Deinde b) numquid disciplina arcani impedivit auctores a saeculo VI usque ad saeculum XII, quominus clare indicarent numerum septenarium? Aut num eadem disciplina arcani impulit istos auctores, ut modo duodecim modo decem modo novem sacramenta enumerarent? Nemo sane hoc dicet. Ergo silentium aut dissensus veterum auctorum de numero septenario sacramentorum potius explicandum est ex multiplici et non constanti acceptatione verbi sacramenti.

Argumentum validum pro numero septenario sacramentorum desumitur ex consensu Ecclesiarum orientalium hac in re. Etenim omnes Ecclesiae orientales, etiam eae, quae iam a saeculo V se separaverunt

---

[1] Canonistae saeculi XII, ut Rufinus, Stephanus Tornacensis, Ioannes de Faenza, Sicardus Cremonensis, Huguccio, solebant distinguere sacramenta quadruplicis generis. Sic e. g. loquitur Rufinus: «Sacramentorum species quadriformiter propagatur. Alia enim sunt salutaria, alia ministrativa, alia veneratoria, alia praeparatoria. Salutaria sunt, quibus salus acquiritur, ut baptismus, eucharistia et confirmatio. — Ministratoria: quae in officiorum ministeriis exercentur, ut missarum laudes et cetera diurna vel nocturna officia clericorum, vigiliis sedulo deputata. — Veneratoria: quae per certa anni tempora in alicuius rei sacrae memoriam exercentur, ut sunt dominicae festivitates. . . . — Praeparatoria: quae omnibus praefatis sacramentis celebrandis praeparantur, ut clericorum, ecclesiarum . . . consecratio» (Die «Summa Decretorum», ed. *Singer*, Paderb. 1902, 537; cf. *J. de Ghellinck*, in «Revue des Sciences Phil. et Théol» 1912, 528).

[2] Praeclarum exemplum diversarum acceptionum, in quibus veteres theologi adhibebant verbum sacramenti, habetur Hugo de S. Victore, qui eminet inter auctores antiquos scribentes de hac re; vide supra n. 2.

[3] Cf. *Gietl*, Die Sentenzen Rolands 154 sqq et 194 sqq.

[4] Cf. *Schanz*, Die Lehre v. d. Sakr. I, § 13; *Pourrat*, La théol. sacr. chap. 5, § 4.

[5] *Pesch*, Prael. dogm. VI, n. 91; *Tanquerey*, Theol. dogm. III, de sacr. c. 1, n. 22, aliique.

[6] L. c.

ab Ecclesia Romana, admittunt numerum septenarium sacramentorum. Unde quotiescumque tractabatur de reconciliatione Ecclesiae orientalis cum catholica, numquam vel minimus dissensus oriebatur circa numerum sacramentorum, cum econtra infinitae prope disputationes haberentur de aliis rebus non ita magni momenti, e. g. de modo baptismi administrandi, de pane azymo, de cantico «Alleluia» etc. Hoc autem clare demonstrat, in Ecclesiis orientalibus iam a saeculis admissum fuisse numerum septenarium sacramentorum; secus certo certius Orientales doctrinae catholicae contradicere conati fuissent. In Ecclesia autem catholica semper fuerunt in usu septem sacramenta, ut patebit, quando de singulis sacramentis argumentum traditionis afferetur. — Praeterea Protestantes non possunt ex historia probare, aliquod sacramentum esse ab aliquo episcopo vel Papa introductum. Unde strenue argumentatur Drouven[1] dicens: «Edisserant nobis adversarii, quis tandem ille fuerit insani, ut loquuntur, dogmatis fabricator? quo nomine appellatus? qua patria oriundus? cuius instituti professor? qua denique praeditus auctoritate, ut non Occidenti tantum, sed et Orienti universo contra doctrinam veterem persuadere potuerit, non duo aut tria, sed septem esse evangelii sacramenta, gratiae efficacia? Quod si in re tam necessaria obmutescant, ut revera hactenus, saepius licet provocati, siluerunt, eos iure nostro mendacii accusabimus fruemurque interim hereditate nostra, quam . . . hoc ipso antiquam et coaevam Ecclesiae merito gloriamur iuxta illud Tertulliani toties decantatum axioma: Quod apud omnes unum invenitur, non est erratum, sed traditum.»

Argumentum convenientiae. Catholicae Ecclesiae sacramenta sep- 32
tenario numero definita sunt. Cur autem neque plura neque pauciora enumerentur, optime explicat Catechismus Romanus[2] sequens vestigia S. Thomae[3]. Vita enim spiritualis quadantenus similis est vitae corporali. Atqui in vita corporali septem sunt praecipue necessaria, scil. quinque ad perfectionem *individui* et duo ad perfectionem *societatis*. Ad perfectionem *individui* requiritur 1. ut homo nascatur, quod spiritualiter fit per baptismum; 2. ut crescat et roboretur, quod spiritualiter fit per confirmationem; 3. ut nutriatur, quod fit in vita spirituali per panem coelestem eucharistiae; 4. ut sanetur a morbo forsan incurso, quod fit in vita spirituali per poenitentiam; 5. ut post morbum recuperet perfecto modo pristinam sanitatem, quod fit spiritualiter per extremam unctionem, quae tollit peccatorum reliquias. — Ad perfectionem autem *societatis* requiritur 1. potestas regendi, quae in Ecclesia confertur cum sacramento ordinis; 2. propagatio generis humani, quae in vita spirituali sanctificatur per sacramentum matrimonii.

Divisiones sacramentorum. Iam supra distinximus sacramenta 33
Veteris et Novi Testamenti. Sacramenta autem Novi Testamenti solent dividi:

---

[1] De re sacr. l. 1, c. 2, § 1. [2] Pars 2, c. 1, q. 12.
[3] S. theol. 3, q. 65, a. 1.

1. Ratione *necessitatis* in sacramenta *omnibus necessaria* ad salutem, scil. quinque priora sacramenta, et in sacramenta non necessaria pro singulis hominibus, sed tantum *necessaria pro societate christiana,* scil. ordo et matrimonium. Sacramenta omnibus et singulis necessaria non eandem necessitatem habent; alia enim sunt necessaria *necessitate medii,* scil. baptismus pro omnibus; poenitentia pro lapsis in peccatum mortale, et secundum plures auctores etiam eucharistia pro illis, qui expeditum rationis usum habent[1]. Salus igitur aeterna non potest haberi, nisi ista sacramenta recepta fuerint saltem *in voto.* Non autem absolute requiritur, ut ista sacramenta reapse recipiantur. *Pro Ecclesia* est necessarium necessitate medii sacramentum ordinis; quia sine isto sacramento Ecclesia visibilis non potest subsistere[2]. Cetera sacramenta sunt necessaria *necessitate praecepti* tantum, scil. confirmatio, extrema unctio, et secundum plures auctores etiam eucharistia. De necessitate singulorum sacramentorum sermo redibit amplior infra in tractatu de sacramentis in specie. Modo generali definivit sacramentorum necessitatem Concilium Tridentinum[3]: «S. q. d. sacramenta Novae Legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua; et sine eis aut eorum voto per solam fidem homines a Deo gratiam iustificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint, A. S.»

2. Ratione *subiecti* in sacramenta mortuorum et vivorum. Sacramenta *mortuorum* per se instituta sunt ad conferendam spiritualiter mortuis, i. e. carentibus gratia sanctificante, vitam spiritualem. Sunt baptismus et poenitentia, quae *ex se* conferunt gratiam primam; *per accidens* autem, quando scil. homo suscipiens iam est in statu gratiae sanctificantis, conferunt gratiam secundam seu augent gratiam iam exsistentem. — Sacramenta *vivorum,* scil. confirmatio, eucharistia, extrema unctio, ordo et matrimonium, sunt illa, quae solis spiritualiter vivis, i. e. in statu gratiae sanctificantis exsistentibus, licite administrari valent; causant igitur per se gratiam secundam, seu augent gratiam sanctificantem. — *Per accidens* autem, quando scil. homo suscipiens est in statu peccati mortalis cum ignorantia inculpabili, causant gratiam primam[4].

3. Ratione *effectus* in sacramenta characterem imprimentia et non imprimentia. Sacramenta, quae *characterem* imprimunt indelebilem ac proinde iterari non possunt, sunt baptismus, confirmatio et ordo. Quattuor alia sacramenta non imprimunt characterem, atque proinde iterari possunt. Priora vocantur etiam sacramenta *non iterabilia;* posteriora nominantur sacramenta *iterabilia.*

4. Ratione *habitudinis ad subiectum* in sacramenta formata et informia. Sacramenta *formata* illa sunt, quae producunt aut augent formam sacramenti, prout forma sumitur in primo sensu supra n. 7

[1] Cf. infra in tractatu de eucharistia. [2] Cf. S. theol. 3, q. 65, a. 4.

[3] Sess. 7, can. 4 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 847).

[4] Ampliora de hac re vide infra n. 40.

explicato, seu prout est gratia sanctificans. — Sin autem, obice existente, sacramentum non potest gratiam producere et tamen valide collatum fuit, est sacramentum *informe*. Sacramentum igitur informe non est confundendum cum sacramento invalido (propter substantialem defectum materiae aut formae). — Veteres theologi sacramenta informia vocabant sacramenta *cum fictione suscepta*. Distinguebant autem duplicem fictionem: alteram *materialem*, quando ille, qui suscipit sacramentum, invincibiliter ignorat aut non advertit defectum dispositionis necessariae; alteram *formalem*, quando homo scienter sacramentum suscipit indigne. Fictio igitur formalis est sacrilega susceptio sacramenti.

Scholion. De dignitate diversorum sacramentorum. Concilium 34
Tridentinum [1] definivit sacramenta Novae Legis non esse omnia inter se paria. Hinc quaeritur, quomodo sacramenta sint inter se coordinanda. Solet autem distingui triplex ordo, videlicet naturae, dignitatis et necessitatis. Ordo *naturae* disponit convenienter sacramenta sicuti communiter solent enumerari: baptismus, confirmatio etc., quia prius ponenda sunt sacramenta necessaria pro homine *individuo* (scil. quinque priora sacramenta) quam pro *societate* (scil. duo ultima sacramenta) [2]. Ordo *dignitatis* ponit eucharistiam in primo loco, quia in eucharistia Christus ipse continetur, in aliis autem sacramentis non nisi gratia Christi. Praeterea omnia alia sacramenta ordinantur ad eucharistiam velut ad finem [3]. Ordo *necessitatis* ponit baptismum in primo loco, quia nullum sacramentum pro omnibus hominibus est tam necessarium quam baptismus, de quo dicitur: «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.» [4]

CAPUT III.

De efficacia et effectibus sacramentorum.

Dividimus istud caput in duos articulos, scil. 1. de primario effectu sacramentorum, scil. de gratia; 2. de secundario effectu, scil. de charactere, qui ab aliquibus sacramentis producitur.

ARTICULUS I.

De primario effectu sacramentorum, scil. de gratia.

Cum iste articulus sit nimis longus, claritatis gratia iterum dividitur, et quidem in tres paragraphos, scil. 1. de productione gratiae ex opere operato; 2. de quantitate et qualitate gratiae productae; 3. de reviviscentia gratiae, obice sublato.

§ 1.

De productione gratiae ex opere operato.

Principium. *De fide catholica est, sacramenta Novae Legis* 35
conferre ex opere operato gratiam omnibus obicem non ponentibus.

---

[1] Sess. 7, can. 3 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 846).
[2] Ampliorem explicationem videsis S. theol. 3, q. 65, a. 2.
[3] Cf. ib. a. 3. [4] Io 3, 5.

1. Definivit enim Concilium Tridentinum[1]: «S. q. d. sacramenta Novae Legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptae per fidem gratiae vel iustitiae, et notae quaedam christianae professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, A. S.» — «S. q. d. per ipsa Novae Legis sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam sufficere, A. S.» Ut consideranti apparet, istae definitiones sunt contra falsas acceptiones sacramentorum ab haereticis Reformatoribus traditas[2]. — Doctrina igitur catholica haec est: Sacramenta Novae Legis conferunt gratiam ex opere operato. Sane cum sacramenta sint sensibilia signa, non possunt conferre gratiam supernaturalem tamquam causae principales, sed tantum ut *causae instrumentales*. Causa autem principalis tum efficiens tum meritoria omnis gratiae est Christus. Utitur igitur Christus sacramentis ad producendam gratiam in hominibus fere sicut scriptor utitur penna ad scribendum. Dicitur: sacramenta conferunt gratiam *ex opere operato*, i. e. non *ex opere operantis;* aliis verbis, non ex sanctitate ministri aut merito suscipientis, sed per ipsam applicationem materiae et formae rite factam, dummodo tamen non sit obex ex parte suscipientis[3].

Probatur doctrina catholica de efficacia sacramentorum tum ex S. Scriptura tum ex SS. Patribus tum ex ratione theologica.

a) *Ex S. Scriptura,* in qua homines licet iam credentes et poenitentes nihilominus iubentur sacramentum suscipere ad obtinendum remissionem peccatorum. «Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum.»[4] Ergo baptismus revera causat peccatorum remissionem, quae sine collatione gratiae fieri nequit.

b) *Ex SS. Patribus* multi textus afferri possunt pro doctrina catholica[5]. Sufficiat adducere tantum duos textus. S. Chrysostomus[6] concinne dicit: «Quod est matrix embryoni, hoc est fideli aqua; siquidem in aqua fingitur et formatur.» — S. Augustinus autem, qui prius dixerat: «Non eorum meritis, a quibus ministratur, nec eorum, quibus ministratur, constat baptismus, sed propria sanctitate atque veritate propter eum, a quo institutus est»[7], alio loco[8] exclamat: «Unde tanta virtus aquae, ut corpus tangat et cor abluat!»

c) *Ex ratione theologica.* Etenim baptismus infanti valide collatus ab infideli confert gratiam. Iamvero ista gratia nequit dari ex fide aut merito ministri, ut patet, neque ex fide aut merito infantis,

---

[1] Sess. 7, can. 6 et 8 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 849 et 851).

[2] Cf. supra n. 5. [3] Cf. infra n. 36.

[4] Act 2, 38. Cf. etiam Act 22, 16; 1 Cor 6, 11; Tit 3, 5; Eph 5, 26; 1 Petr 3, 21; Io 6, 56 sqq.

[5] Videsis *Drouven,* De re sacr. l. 1, q. 5.

[6] Hom. 25 vel 26 in Ioan. n. 1 (*Migne,* Patr. graec. 59, 153).

[7] Contra Crescon. l. 4, c. 16, n. 19 (*Migne,* Patr. lat. 43, 559).

[8] In Ioan. tr. 80 (*Migne* l. c. 35, 1840).

quippe qui incapax sit eliciendi aliquem actum deliberatum. Ergo datur vi solius sacramenti, seu ex opere operato.

2. **De modo, quo sacramenta causant gratiam,** concordant 36
quidem omnes catholici in hoc, quod tenent sacramenta causare gratiam *ex opere operato,* et non ex opere operantis, sicut docent Protestantes; ast minime consentiunt, utrum causalitas sacramentorum sit physica an moralis.

Expressio *ex opere operato* dupliciter explicatur, scilicet:

a) *Ex ipsa valida et licita administratione sacramenti, dummodo non adsit obex.* Obex autem non invenitur nisi in solis *adultis,* et est *defectus alicuius dispositionis essentialiter requisitae,* e. g. fidei, poenitentiae etc.

b) *Ex ipso opere redemptionis a Christo facto.* Quae quidem altera explicatio a paucis theologis[1] proposita minus est recta. Etenim Christus Redemptor per suam passionem est quidem causa meritoria gratiae sacramentalis, immo et omnium aliarum gratiarum, sed in sacramentis Novae Legis gratia causatur *effective* (licet instrumentaliter) per ipsum signum sensibile, i. e. per debitam applicationem formae ad materiam.

Expressio *opus operantis* significat merita et dispositiones sive ministri sive suscipientis sacramentum.

Protestantes non raro derident expressionem «ex opere operato», quippe quae sit recenter introducta, immo et peccet contra regulas grammaticae[2]. Fatendum est quidem Petrum Pictaviensem († 1205) fuisse primum, apud quem invenitur haec expressio. S. Thomas cognovit quidem hanc expressionem, ipse vero eam numquam adhibuit[3]. Sed numquid locutio «materia et forma» occurrit ante idem tempus? Nonne licet adhibere nova et aptiora verba ad exprimendam rem veterem? — Quae autem dicuntur de violatis regulis grammaticae, sunt satis misella. Etenim unaquaeque disciplina habet terminos uti dicunt technicos, qui non semper respondent obvio sensui verborum. — Ceterum nihil obstat, ne verbum «operari» sumatur in sensu passivo. Sic e. g. habetur apud Tertullianum[4] «charismata perperam operata». Lactantius, cuius elegans latinitas multum laudatur, loquitur «de susceptis operatisque virtutibus»[5]. S. Augustinus habet hanc phrasim: «a femina nobili Lucilla operata corruptio»[6]. Vel ipse Cicero aliquando adhibet verba deponentia in sensu passivo, e. g. scribit ad Nepotem: «Qui est pauper, aspernatur.» — Ergo Protestantium derisiones de expressione «opus operatum» sunt et ipsae deridendae.

Sententiae catholicorum de causalitate sacramentorum. Est de 37
fide catholica, sacramenta Novae Legis causare gratiam ex opere operato, i. e. per vim illis divinitus communicatam. Sed quomodo haec vis exseritur?

---

[1] *Möhler,* Symbolik § 28; *Hilgers,* Symbolische Theologie 157.
[2] Cf. *Harnack,* Dogmengeschichte III 463 482 sqq.
[3] 4, dist. 1, q. 1, a. 5, quaestiunc. 1.
[4] De praescript. c. 27 (*Migne,* Patr. lat. 2, 48).
[5] Instit. 7, 27 (*Migne* l. c. 6, 819).
[6] De unit. Eccl. c. 25, 73 (*Migne* l. c. 43, 443).

Haec quaestio pertinet ad Theologiam dogmaticam, ideoque hic non nisi brevissime afferuntur diversae auctorum sententiae.

1. Sacramenta Novae Legis causant gratiam sicut causa instrumentalis *physica*. Sane Deus est principalis causa, sed sicut artifex adhibet penicillum ad pingendum, ita fere Deus adhibet sacramenta ad gratiam animae infundendam. Hanc physicam causalitatem sacramentorum docent S. Thomas (saltem senior)[1], et fere omnes Thomistae[2]; insuper Suarez, Bellarmin, Schaetzler, Scheeben[3].

2. Sacramenta Novae Legis causant gratiam sicut causa *moralis* instrumentalis. Tutores istius sententiae non concordant inter se, quid sit ista causalitas moralis. Alii putant illam esse quandam dignitatem moralem sacramentis inhaerentem, cui gratia debetur. Alii opinantur sacramenta esse quasi *petitiones* seu orationes a Christo institutas, ut ex eis Deus infallibiliter moveatur ad gratiam conferendam propter merita Iesu Christi. Melchior Canus fertur fuisse primus, qui in hanc quaestionem introduxit terminum «causae moralis»[4]. Causalitatem moralem sacramentorum propugnant Lugo, Lessius, fere omnes Scotistae et fere omnes Iesuitae moderni, ut Franzelin, Pesch, Hurter, Lehmkuhl etc.

3. Sacramenta Novae Legis physice causant non quidem ipsam gratiam, sed *quandam dispositionem ad illam;* quae quidem dispositio est character in tribus sacramentis, *ornatus* autem quidam in quattuor aliis sacramentis. Ita S. Thomas iunior[5] et multi alii, praesertim antiqui[6].

4. Sacramenta Novae Legis sunt merae *conditiones* et occasiones gratiae conferendae. Ad explicandam hanc sententiam affertur sequens exemplum[7]: «Est simile de illo, qui accipit denarium plumbeum facta tali ordinatione, ut qui habuerit unum de illis denariis, habeat centum libras a rege; qui quidem denarius non dat illas centum libras, sed solum rex accipienti ipsum.» Haec sententia tribuitur Alexandro Halensi et docetur etiam a Durando[8].

Ex quibus quattuor explicationibus praeferenda videtur causalitas physica a) propter auctoritatem S. Thomae; b) propter auctoritatem Catechismi Romani, qui manifeste favet huic sententiae[9]; c) propter maiorem dignitatem inde sacramentis tributam. Etenim sicut mediante humanitate Christi Deus miracula fecit, ita mediantibus signis sacramentalibus Deus gratiam in animas hominum infundit. Dignius est autem causare physice excellentissimam quali-

---

[1] S. theol. 1, 2, q. 112, a. 1 ad 2; 3, q. 62, a. 1 3 4 6.

[2] Cf. *E. Hugon* O. Pr., La causalité instrumentale en théologie, Paris 1907.

[3] Die Mysterien des Christentums § 82.

[4] Reiectis pluribus aliis explicationibus M. Canus dicit: «Nos vero . . . cum Concilio Florentino pronuntiamus nostra sacramenta et continere gratiam et eam suscipientibus digne conferre Continere, inquam, non ut causa naturalis continet suum effectum, sed ut *causa moralis*. Crumena siquidem continere dicitur captivi redemptionem, quoniam pecuniam continet: et sacramenta, quae continent sanguinem Christi, continere dicuntur gratiam et remissionem peccatorum. Et sicut crumena pecuniam administrans redemptionem confert, ita sacramentum confert gratiam, pretium sanguinis applicans» (Relect. de sacr. P. 4, concl. 6).

[5] 4, dist. 1, q. 1, a. 4.

[6] Cf. *Dalmatius Löcher* O. Pr., Die Theorie vom sakram. Seelenschmuck, Bonn 1913.

[7] *S. Thom.* 4, dist. 1, q. 1, a. 4. [8] In 4, dist. 1, q. 4.

[9] Pars 2, c. 1, q. 14, et praesertim q. 18: «Fidei lumine cognoscimus, omnipotentis Dei virtutem *in sacramentis inesse, qua id efficiant,* quod sua vi res ipsae naturales praestare non possunt.»

tatem gratiae, quam solummodo causare moraliter. Ceterum vix intelligi potest, quomodo causa mere moralis possit *immediate* producere qualitatem physicam, qualis est gratia sanctificans in essentia animae residens. Fere unica seria difficultas contra causalitatem physicam sacramentorum petitur ex reviviscentia quorundam sacramentorum; quae tamen difficultas bene solvitur a Billuart[1], qui etiam totam hanc quaestionem optime tractat.

Corollarium. Ex dictis breviter complecti possumus hoc modo 38
totam productionem gratiae mediantibus sacramentis: Gratiae a sacramentis productae Christus est *causa meritoria;* minister est *causa ministerialis* coniungendo materiam et formam; sacramentum ex materia et forma compositum est *causa instrumentalis;* fides, poenitentia, pietatis officia etc. hominis suscipientis sacramentum sunt *conditiones requisitae* sive ad valorem sive ad liceitatem sacramenti.

§ 2.

De quantitate et qualitate gratiae productae.

1. **Quantitas** gratiae productae dependet a duobus: a) a disposi- 39
tione suscipientis; b) ab ipso sacramento suscepto. — Quantitatem gratiae recipiendae dependere a dispositione suscipientis, patet ex Concilio Tridentino[2] docente unumquemque in iustificatione accipere gratiam sanctificantem secundum propriam cuiusque dispositionem et cooperationem. Hinc e. g. qui cum maiore fervore et meliore dispositione recipit eucharistiam, accipit quoque maiorem gratiam quam alius minus dispositus. Econtra duo infantes (quippe qui sint eiusdem dispositionis) recipiunt in baptismo eandem gratiam. — Ita clare docet S. Thomas[3]. — Quantitatem gratiae dependere etiam ab ipso sacramento eruitur ex diversa dignitate diversorum sacramentorum. Sacramenta enim non sunt paris dignitatis, ut definivit Concilium Tridentinum[4]. Sin autem non sunt paris dignitatis, probabile est illa nec etiam producere parem seu aequalem gratiam. Quare cum eucharistia sit dignissima inter omnia sacramenta, illa videtur etiam maximas gratias producere. Nihilominus accidere potest, ut quis minus dispositus recipiens eucharistiam accipiat minorem gratiam quam alius melius dispositus recipiens sacramentum matrimonii. Ratio est, quia quantitas gratiae praecipue mensuratur ex dispositione suscipientis sacramentum.

2. **Qualitas** gratiae a sacramentis productae est diversa: 40

a) Sacramenta mortuorum per se causant gratiam primam, per accidens autem gratiam secundam; sacramenta autem vivorum per se causant gratiam secundam et per accidens aliquando gratiam primam. — Quid sit gratia prima et secunda ex supradictis patet. Veritas autem enunciatae propositionis elucet ex hoc, quia sacramenta per se causant id, ad quod a Christo primario sunt instituta. Porro sacramenta mor-

---

[1] De sacr. diss. 3, a. 2.

[2] Sess. 6, c. 7 (*Denz.* n. 799). [3] S. theol. 3, q. 69, a. 8.

[4] Sess. 7, can. 3 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 846).

tuorum a Christo instituta sunt primario, ut spiritualiter mortuis, i. e. carentibus gratia sanctificante, conferatur vita spiritualis, videlicet ut baptismus abluat peccatum originale et poenitentia peccata actualia. Sin autem ista duo sacramenta recipiuntur ab homine iam contrito ac proinde iustificato, per accidens causant gratiam secundam, i. e. augent gratiam sanctificantem iam exsistentem. Ita sententia communissima et certa. Ratio autem est, quia secus ista sacramenta frustrarentur, licet non adesset obex; quod est contra naturam sacramentorum. — Sacramenta vero vivorum per se instituta sunt pro vivis, i. e. supponunt statum gratiae in suscipiente. Per accidens autem, quando scil. homo attritus putat se esse rite absolutum, sed propter defectum confessarii revera non est absolutus, ista sacramenta causant gratiam primam. Ita sententia magis pia, probabilior et fere apud omnes recepta. Hinc S. Thomas loquens de eucharistia, quae est sacramentum vivorum, dicit[1]: «Potest tamen hoc sacramentum operari remissionem peccati . . . etiam perceptum ab eo, qui est in peccato mortali, cuius conscientiam et affectum non habet: forte enim primo non fuit sufficienter contritus, sed devote et reverenter accedens, consequetur per hoc sacramentum gratiam caritatis, quae contritionem perficiet et remissionem peccati.» Idem docet Angelicus Doctor de confirmatione[2] et de extrema unctione[3]. — Ratio est, quia iuxta Concilium Tridentinum[4] sacramenta conferunt gratiam omnibus, qui non ponunt obicem. Porro ille, qui bona fide putans se esse in statu gratiae recipit sacramentum vivorum, non videtur ponere obicem, quia eius peccata sunt retractata per veram et sinceram attritionem. Unde theologi solent generaliter dicere: homo attritus recipiens aliquod sacramentum fit *contritus*[5]. Cum igitur eucharistia homini attrito et in bona fide exsistenti causet gratiam sanctificantem, plures auctores[6] docent in extrema necessitate etiam *laicum* posse administrare eucharistiam moribundo qui, deficiente sacerdote, licet attritus non potest confiteri. Forte enim iste non potuit elicere perfectam contritionem, ideoque, ne moriatur cum sola attritione ac sic damnetur, melius et securius est, ut recipiat etiam ex manu laici eucharistiam, et sic ex attrito fiat contritus. Huic sententiae favet S. Alphonsus[7] et S. Congr. de Prop. Fid. die 21 Iulii 1841[8].

---

[1] S. theol. 3, q. 79, a. 3. [2] Ib. q. 72, a. 7 ad 3.

[3] 4, dist. 23, q. 1, a. 2, quaestiunc. 1 ad 1.

[4] Sess. 7, can. 7 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 850).

[5] Obiectiones contra hanc alteram partem propositionis videsis apud *Billuart,* De sacr. diss. 3, a. 3.

[6] *Suarez* (De sacr. disp. 72, sect. 1); *Laymann* (Theol. mor. l. 5, tr. 4, c. 7, n. 6) etc.

[7] Theol. mor. l. 6, n. 237.

[8] «An permitti potest in hoc persecutionis tempore, ut fidei confessores ad mortem propter fidem damnati, et quibus in carcere defertur ss. eucharistiae sacramentum occulte, possint illud suis manibus accipere et sese occulte communicare, ne sacerdos . . . a persecutoribus agnoscatur et prehendatur? Affirmative, dummodo nullo irreverentiae . . . periculo tantum sacramentum exponatur.» Collect. de Prop. Fide n. 928.

b) Omnia sacramenta causant praeter gratiam sanctificantem (vel augmentum illius) etiam *gratiam sacramentalem*. Communiter quidem theologi docent quodque sacramentum conferre specialem gratiam sacramentalem, sed quid sit ista gratia sacramentalis non concordant. Aliis est *gratia actualis* quaedam, quae dabitur tempore suo ad hoc, ut quilibet possit facilius implere obligationes ex sacramento ortas. Aliis est *ius ad gratias actuales*, quoties opus fuerit, obtinendas. Aliis est specialis *habitus infusus* (Aureolus, Paludanus). Aliis demum cum Billuart est *ipsa gratia sanctificans* cum ordine et iure ad auxilia specialia tempore debito habenda. — Prima sententia displicet, quia sacramenta utpote effectiva ex opere operato producunt statim suum totum effectum et non in futuro. Adhuc magis displicet tertia sententia, cum iste habitus infusus gratis prorsus fingatur, nec ullum fundamentum habet in Scriptura aut Traditione. Secunda et quarta sententia fere coincidunt et videntur praeferendae. Sic e. g. gratia sacramentalis baptismi est ius ad auxilia necessaria pro vita spirituali pure et innocenter ducenda; confirmationis est ius ad robur in tentationibus et difficultatibus; poenitentiae ad vitam purificandam ab omnibus maculis contractis; eucharistiae ad nutriendam et fovendam vitam spiritualem, extremae unctionis ad auxilium habendum in ultimo agone; ordinis ad officia clericalia rite persolvenda; matrimonii ad vitam coniugalem sancte agendam. S. Thomas de hac re scribit: «Sicut igitur virtutes et dona addunt super gratiam communiter dictam quandam perfectionem determinate ordinatam ad proprios actus potentiarum, ita gratia sacramentalis addit super gratiam communiter dictam et super virtutes et dona quoddam divinum auxilium ad consequendum sacramenti finem.» [1]

§ 3.

De reviviscentia sacramentorum.

Notio. Reviviscentia sacramentorum in eo consistit, quod sacra- 41
mentum valide quidem, sed infructuose susceptum propter obicem exsistentem, postea, remoto obice, omnes effectus suos producit. Brevius: *Reviviscentia est transitus sacramenti informis ad sacramentum formatum.* Obex fructibus sacramenti obsistens communiter quidem est graviter culpabilis (nempe voluntaria susceptio sacramenti vivorum in statu peccati mortalis), sed non semper. Sic e. g. si adultus recipit baptismum, quin advertat se non habere sufficientem attritionem de peccatis personalibus commissis, sacramentum susceptum est validum et informe, sed non sacrilegum.

Quaenam sacramenta reviviscant neque Ecclesia definivit 42
neque theologi consentiunt. Sunt tres sententiae: Prima asserit *nullum* omnino sacramentum informe reviviscere. Quae quidem sententia tribui

[1] S. theol. 3, q. 62, a. 2.

solet Vasquesio[1]. — Secunda sententia docet *omnia* prorsus sacramenta reviviscere sublato obice, quia quodlibet sacramentum est et manet opus Christi, quod semper suum effectum producet, si obex sublatus fuerit. Ita Haine[2]. Unde iuxta hanc sententiam e. g. ille, qui centies sacrilege communionem recepisset, si tandem aliquando cum attritione sacramentum poenitentiae suscepisset aut etiam solam contritionem elicuisset, reciperet totum cumulum gratiarum centum communionum sacrilegarum. Hanc sententiam vocat S. Alphonsus[3] absurdam. — Tertia sententia asserit *quaedam* quidem sacramenta informia reviviscere, obice sublato, sed non omnia. Quae quidem sententia est communissima. In assignandis autem sacramentis, quae reviviscant, theologi iterum non concordant; consentiunt vero saltem tria sacramenta imprimentia characterem et insuper sacramentum matrimonii reviviscere.

a) De *baptismo* docet S. Thomas[4]: «Impeditur autem quandoque per fictionem [est idem ac obex]; unde oportet, quod remota ea per poenitentiam, baptismus statim consequatur suum effectum.» Idem iam docuerat S. Augustinus[5]: «In illo, qui fictus [ad baptismum] accesserat, fit, . . . ut quod ante datum est, tunc valere incipiat, cum illa fictio veraci confessione recesserit.» Ratio autem est, quia si non admittitur reviviscentia baptismi, vix intelligitur, quomodo homo ita cum obice baptizatus possit postea remissionem peccati originalis obtineri. Etenim talis remissio nequit obtineri per poenitentiae sacramentum, quod sola peccata actualia remittere potest.

b) Sicut baptismus ita et *confirmatio* et *ordo*, cessante obice, reviviscunt, «quia cum haec sacramenta nequeant iterari, videtur consentaneum divinae bonitati, ne tales suscipientes relinquantur destituti gratia sacramentali, tam proficua in confirmatis ad resistendum tentationibus, et in ordinatis ad obeunda munia clericalia»[6].

c) Idem dicendum videtur probabiliter de *extrema unctione* et *matrimonio*, quia haec quoque sacramenta aliquatenus iterari nequeunt, scil. durante eodem morbo eodemve coniugio. Ergo si quis post validam sed indignam susceptionem extremae unctionis aut matrimonii contritionem perfectam elicuit, aut sacramentum poenitentiae digne suscepit, gratia sacramentalis istorum sacramentorum reviviscit.

d) Reviviscentia *poenitentiae* valde dubia est; a S. Alphonso citatur quidem S. Thomas[7] pro sententia affirmativa, sed verba Angelici Doctoris facile admittunt aliam explicationem. Lugo[8] autem docet poenitentiam posse reviviscere. Sed merito dubitatur, num sacramentum poenitentiae possit revera esse validum et tamen informe. Si quis

---

[1] Cf. *Pesch,* Prael. dogm. VI, n. 315, qui contendit immerito tribui hanc sententiam Vasquesio.
[2] De sacr. in gen. q. 7. [3] Theol. mor. l. 6, n. 87.
[4] S. theol. 3, q. 69, a. 10.
[5] De bapt. contra Donat. l. 1, c. 12, n. 18 (*Migne,* Patr. lat. 43, 119).
[6] *S. Alph.* l. c.
[7] 4, dist. 17, q. 3, a. 4, sol. 1. [8] De sacr. in gen. n. 103 et 104.

enim etiam bona fide accedit ad poenitentiam putans se habere saltem attritionem sufficientem, revera autem illam non habet, sacramentum est nullum, quia attritio est de essentia poenitentiae. Ergo in hoc casu sacramentum non est informe, sed prorsus invalidum. Unicus casus, de quo quaeri potest, est iste: si poenitens ex bona fide non elicit dolorem universalem, e. g. si duorum peccatorum mortalium reus (e. g. fornicationis et violati ieiunii), unius plane immemor de sola fornicatione dolet ex *motivo particulari,* nempe quia expresse dictum est in S. Scriptura fornicarios non intrare in regnum coelorum. — Sed ut quisque videt, iste casus est fere theoreticus et numquam in praxi accidit, ac praeterea non est certum, num dolor particularis sufficiat in hoc casu ad valorem sacramenti. Certe omnes adhortandi sunt, ut dolorem eliciant ex motivo universali et non particulari. Sin autem adfuisset in casu praedicto motivum universale doloris, etiam peccatum oblivione omissum remissum per sacramentum fuisset. Unde in praxi quando quis inculpabiliter alicuius peccati obliviscitur ac proinde nec etiam eius poeniteat, cum tamen supponi debeat contritio vel attritio generalis de omnibus peccatis, sufficit, ut istud peccatum omissum menti iterum occurrens in sequenti confessione declaretur. Sin autem numquam in mentem veniat, nihilominus indirecte remissum est in confessione peracta [1].

Sacramentum eucharistiae non reviviscere, iam supra dictum est [2].

Doctrina igitur proposita de reviviscentia sacramentorum hoc modo potest breviter resumi: *Quinque sacramenta, si sint informia, reviviscunt, nempe baptismus, confirmatio, extrema unctio, ordo, matrimonium; duo autem sacramenta informia non reviviscunt, scil. eucharistia et poenitentia.*

Conditiones requisitae ad reviviscentiam. Admissa reviviscentia quorundam sacramentorum quaeritur, quid sit praestandum, ut ista sacramenta reapse reviviscant. 43

Regula generalis est: *Ut sacramenta informia reviviscant, requiritur et sufficit eadem dispositio, quae erat in ipsa receptione requisita ac sufficiens ad gratiam consequendam.*

Resolves: 1. Quando sacramentum informe fuit simul *sacrilegium,* illud non reviviscit, usque dum status gratiae acquisitus sit sive per contritionem perfectam sive per absolutionem sacramentalem. Ita omnes.

2. Quando post sacramentum informe (etiam inculpabiliter) susceptum quis perpetravit peccatum mortale, sacramentum istud non reviviscit, usque dum status gratiae sit acquisitus sive per contritionem sive per absolutionem sacramentalem. Ita omnes.

3. Quando sacramentum vivorum *inculpabiliter* informe remansit, e. g. quando quis putavit se habere attritionem sufficientem, revera

[1] Cf. de hac re *S. Alph.* l. c. n. 444, et *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 401 sq.

[2] Reviviscentiam eucharistiae docuit quoque *Caietanus* (Opusc. 1, tr. 5, q. 5), sed hoc revocavit Comm. in S. theol. 3, q. 79, a. 1.

autem non habet, et propterea invalide absolutus recipit in bona fide confirmationem, hoc sacramentum non reviviscit, nisi acquisitus sit status gratiae per contritionem aut attritionem veram cum absolutione sacramentali. Ita sententia probabilior.

4. Quando sacramentum *mortuorum* (et idem valet de extrema unctione) inculpabiliter remansit informe, videtur sufficere sola attritio, ut illud sacramentum reviviscat. E. g. aliquis suscepit extremam unctionem, quando fuit iam sensibus destitutus neque habuit etiam attritionem sufficientem; tunc videtur hoc sacramentum informe reviviscere, quando homo postea elicit actum verae attritionis [1]. Ceterum, ut iam supra monuimus, Ecclesia nihil de sacramentorum reviviscentia eiusque conditionibus requisitis hucusque definivit.

ARTICULUS II.

De secundario effectu quorundam sacramentorum, seu de charactere.

44 **Principium.** *Doctrina catholica est, in sacramentis baptismi, confirmationis et ordinis non solum gratiam conferri, verum etiam imprimi in anima characterem, i. e. signum quoddam spirituale et indelebile, unde et ista tria sacramenta iterari non posse* [2].

Tria igitur de fide catholica credenda sunt: 1. characterem esse signum quoddam spirituale et indelebile animae impressum; 2. hoc signum imprimi a tribus sacramentis: baptismo, confirmatione et ordine; 3. haec sacramenta non posse iterari. — Cetera omnia, quae theologi subtiliter de hac re disputant, utilia quidem sunt, sed ad fidem minime pertinent.

45 1. **Exsistentiam** characteris negant Wicleff et Reformatores [3]. Chemnitzius autem vocat characterem inventum Innocentii III et commentum scholasticorum. Econtra quidam theologi catholici [4] non tantum in tribus enumeratis sacramentis characterem admittunt, sed insuper in matrimonio et extrema unctione (quippe quae sint sacramenta aliquatenus initerabilia), ponunt *quasi-characterem.* Verumtamen iste quasi-character nullum fundamentum habet neque in S. Scriptura neque in doctrina Ecclesiae et SS. Patrum; ideoque non est admittendus. — Exsistentia vero characteris in tribus enumeratis sacramentis minime inventa est ab Innocentio III, quippe qui iam de charactere loquatur sicut de re omnibus nota. — Etsi non clare describitur in S. Scriptura character; manifeste autem admittitur a SS. Patribus. In S. Scriptura tres loci occurrunt, qui intelligi possunt (licet non debeant) de charactere sacramentali: «Qui autem confirmat nos vobiscum

---

[1] Cf. *I. Kern*, De sacr. extr. unct. (1907) 372 sqq.

[2] Cf. Conc. Trid. sess. 7, can. 9 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 852); *Eugenius IV*, Instr. ad Armenos (*Denz.* n. 695), et *Innoc. III* in c. 3, X 3, 42.

[3] Cf. *Harnack*, Dogmengesch. III 140. [4] Oswald, Schwetz.

in Christo et qui unxit nos Deus; qui et *signavit (σφραγισάμενος)* nos et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.»[1] «Credentes *signati* estis Spiritu promissionis Sancto.»[2] «Nolite contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo *signati* estis *(ἐσφραγίσθητε)* in diem redemptionis.»[3] — Clarius de charactere locuti sunt SS. Patres, quorum testimonia videri possunt e. g. apud Billuart[4]. Sufficiat adducere verba S. Augustini, qui agnoscit in baptismo etiam indigne suscepto imprimi characterem: «Ecce accipit sacramentum nativitatis homo baptizatus; sacramentum habet; . . . attendat tamen in cor; . . . videat, si habeat caritatem; . . . si autem non habet, characterem quidem impositum habet, sed desertor vagatur.»[5] Saeculo XIII testante Angelico Doctore omnes theologi agnoverunt characterem in quibusdam sacramentis imprimi[6]. Pro exsistentia characteris S. Thomas dat hanc *rationem congruentiae:* Quicumque deputatur ad aliquod officium magnum, consuevit ad illud aliquo signo distinctivo consignari, sicuti antiquitus milites adscripti solebant quibusdam characteribus insigniri. Atqui in tribus sacramentis enumeratis fideles deputantur ad magna officia divini cultus, ut infra explicabitur. Ergo valde conveniens est, ut in istis sacramentis character imprimatur[7].

2. **Natura et qualitates characteris.** Character definiri potest: 46
signum spirituale animae indelebiliter impressum, quo homines ad divinum cultum speciali modo deputantur et ab aliis distinguuntur.

Dicitur 1°: *signum spirituale* per oppositionem ad signum sensibile, quale est ipsum sacramentum. Character enim sola mente percipi potest.

Dicitur 2°: *animae indelebiliter impressum.* Character imprimitur non in essentia animae (ut volunt Vasquez, Suarez, Lugo, alii), sed in potentia eius, et quidem non in voluntate, ut volunt Scotistae, sed *in intellectu practico.* Character est enim spiritualis *potestas* supernaturalis ordinata ad divinum cultum. Cultus autem consistit in quadam externa protestatione fidei. Ergo convenienter ponitur character in eadem animae potentia, in qua est fides[8]. — Character est prorsus indelebilis, non ita quidem, quasi ab omnipotentia divina non possit deleri (sic enim et ipsa anima immortalis deleri potest) sed quia de facto numquam delebitur neque in hac neque in altera vita. Characterem non deleri in hac vita, definitum est a Concilio Tridentino[9]; illum autem non deleri in altera vita, est doctrina communis theologorum. Unde S. Thomas[10] docet: «Post hanc vitam remanet character, et in bonis ad eorum gloriam, et in malis ad eorum ignominiam: sicut etiam militaris character remanet in militibus post adeptam victoriam, et in his,

---

[1] 2 Cor 1, 21 sq. [2] Eph 1, 13.
[3] Eph 4, 30. — Cf. S. theol. 3, q. 73, a. 1; Cat. Rom. P. 2, c. 1, q. 18.
[4] De sacr. diss. 4, a. 1.
[5] In 1 Ioan. tr. 5, n. 6 (*Migne,* Patr. lat. 35, 2015).
[6] 4, dist. 4, q. 1, a. 1. [7] S. theol. 3, q. 63, a. 1.
[8] Ib. a. 4 ad 3. [9] L. c. [10] S. theol. 3, q. 63, a. 5 ad 3.

qui vicerunt, ad gloriam, et in his, qui sunt victi, ad poenam.» Ex hac indelebilitate omnimoda sequitur, ut e. g. sacerdos, qui post mortem resuscitaretur, non esset iterum neque baptizandus neque confirmandus neque ordinandus; manet enim sacerdos in aeternum. Econtra coniuges mortui et resuscitati, si vellent matrimonium continuari, deberent iterum copulari, cum coniugale vinculum morte dissolvatur[1]. Ratio, quare character sacramentalis sit indelebilis, est praeter voluntatem Dei sic statuentem indoles ipsa characteris, qui non dependet a libero arbitrio hominis, sicuti gratia sanctificans, sed a solo Deo, cuius est instrumentum. Insuper gratia sanctificans habet aliquid sibi contrarium, nempe peccatum mortale, a quo proinde expelli potest; character autem *nihil contrarium* habet ideoque semper manet.

Dicitur 3°: *quo homines ad divinum cultum speciali modo deputantur.* Duplex praecipue est effectus et officium characteris: 1. *distinguere* homines per ipsum insignitos ab aliis; unde hoc exprimitur in fine definitionis datae; 2. *idoneos reddere homines ad divinum cultum vel suscipiendum vel exercendum.* Sic sacramentis atque omnibus beneficiis religionis suscipiendis idonei ac potentes efficimur in baptismo; in confirmatione autem homo recipit characterem *militis Christi,* qui fortiter profiteri valet ore et opere fidem; in ordine demum homo redditur aptus ad sacramenta conficienda aliaque opera cultus divini peragenda. Cum autem totus ritus christianae religionis derivetur a sacerdotio Christi, S. Thomas docet characterem sacramentalem esse nihil aliud nisi *participationem sacerdotii Christi* ab ipso Christo derivatam[2]. Dupliciter enim homo potest et debet configurari Christo: a) secundum *naturam,* et hoc producitur a gratia sanctificante, quae homines reddit consortes divinae naturae[3] et coheredes Christi; b) secundum *munus,* et hoc fit per characterem sacramentalem, quatenus homo imitans Christi exemplum debet clarificare Patrem, i. e. colere Deum. Per baptismum et confirmationem omnes etiam laici recipiunt istum Christi characterem sacerdotalem. In quo sensu dicit S. Petrus: «Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.»[4] Character est quaedam *potentia,* ut supra dictum est. «Sicut autem baptizatus accipit potestatem spiritualem ad protestandam fidem per susceptionem aliorum sacramentorum, ita confirmatus accipit potestatem publice fidem Christi verbis profitendi quasi ex officio.»[5] Praeter sacerdotium generale, quod in baptismate et confirmatione omnibus confertur, est sacerdotium speciale, quod adhuc perfectior est configuratio cum sacerdotio Christi et quod homini tribuit potestatem omnia sacramenta ministrandi et peragendi specialia cultus divini officia. Quod quidem sacerdotium speciale profluens ex charactere speciali confertur in sacramento ordinis.

---

[1] Cf. 1 Cor 7, 39. [2] S. theol. 3, q. 63, a. 3. [3] 2 Petr 1, 4.
[4] 1 Petr 2, 9. [5] S. theol. 3, q. 72, a. 5 ad 2.

Ex dictis de natura characteris sequitur, ut characteri tres qualitates vel potius tria munia competant, quae a veteribus theologis ita solebant exprimi:

1. character significat et distinguit;
2. character disponit (scil. ad specialem cultum Deo exhibendum);
3. character assimilat (scil. sacerdotio Christi).

Scholion. De natura characteris sacramentalis olim multae controversiae 47
exsistebant inter theologos. Sic Durandus putabat characterem esse puram denominationem extrinsecam seu *relationem rationis,* sicut cum quis a rege deputatur ad aliquod ministerium[1]. Quae quidem sententia est temeraria, cum Concilium Tridentinum definiat characterem esse signum spirituale et indelebile animae impressum[2]. Ergo non est quid extrinsecum. Plures alii theologi ante Concilium Tridentinum putabant characterem esse *relationem realem.* Verum etiam ista sententia sustineri nequit, cum relatio (etiam realis) non det potestatem ad recipiendum vel agendum, sicut revera facit character. Unde melius vocatur character sacramentalis *potentia quaedam physica supernaturalis impressa in intellectu practico.* Plura de hac re videsis apud Billuart[3], qui suam doctrinam fideliter deprompsit ex S. theol. 3, q. 63.

CAPUT IV.

De institutore sacramentorum.

Praenotamen. Caput praesens potius inscribimus de institutore quam de causa sacramentorum, quia ut S. Thomas praenotat ad quaestionem 64 part. 3 in S. theol., causa sacramentorum est duplex: nempe per *auctoritatem* et per *ministerium.* Prima est causa principalis atque vocari potest institutor; altera est causa instrumentalis et nominari potest minister sacramentorum. Nunc agimus de causa principali seu de institutore sacramentorum.

Solum Deum esse auctorem principalem omnium sacramentorum tum 48
Veteris tum Novi Testamenti fere per se patet. Nemo enim nisi Deus potest determinare signa sensibilia, cum quibus coniuncta est gratia (ut in Vetere Testamento) vel quae instrumentaliter causant gratiam sanctificantem (ut in Novo Testamento). Unde S. Thomas docet: «Solus Deus operatur interiorem effectum sacramenti [ergo a fortiori ipsa sacramenta], tum quia solus Deus illabitur animae, in qua sacramenti effectus exsistit, . . . tum quia gratia, quae est interior sacramenti effectus, est a solo Deo.»[4] «Sacramenta Novae Legis sunt digniora quam sacramenta Veteris Legis. Sed omnia sacramenta Veteris Legis sunt a Deo instituta. Ergo multo fortius omnia sacramenta Novae Legis habent institutionem ab ipso Christo.»[5]

Deus est ita *auctor principalis* omnium sacramentorum, ut potestatem instituendi sacramenta nequeat communicare ulli creaturae, etiam humani-

---

[1] In 4, dist. 4, q. 1, n. 11.
[2] Sess. 7, can. 9 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 852).
[3] De sacr. diss. 4, a. 1. [4] S. theol. 3, q. 64, a. 1.
[5] Suppl. q. 29, a. 3 ex 4, dist. 23, q. 1, a. 1.

tati Christi. Nam «potestas auctoritatis communicata alicui traheret ipsum extra terminos creaturae; quia non potest esse quod creatura sit agens principale respectu nobilissimi effectus, quo ultimo fini coniungimur, cuiusmodi est gratia, per quam fit remissio peccatorum. Et ideo *omnes* dicunt, quod potestas auctoritatis nulli creaturae communicari potuit».[1] Praeter potestatem auctoritativam instituendi sacramenta theologi, praeeunte S. Thoma[2], loquuntur de auctoritate *excellentiae* in instituendis sacramentis, quae competit Christo ut homini, seu humanitati ipsius, et quidem propter quattuor rationes: 1. quia virtus passionis Christi hominis operatur in sacramentis; 2. quia sacramenta nomine Christi administrantur; 3. quia potuit tamquam excellens instrumentum divinitatis instituere sacramenta; 4. quia potuit effectum sacramenti, scil. gratiam sanctificantem, etiam sine sacramento, nempe solo imperio suo concedere. Breviter igitur dici potest: Christus ut *Deus* est *auctor principalis;* ut *homo* autem excellens *auctor instrumentalis* omnium sacramentorum.

49 **Thesis 1.** *Omnia Novae Legis sacramenta fuerunt immediate instituta a Christo ante suam ascensionem.*

Haec thesis, quae a nonnullis theologis (e. g. Bellarmin, Becan, Gonet) habetur ut ad fidem pertinens, est saltem theologice certa. Ante Concilium Tridentinum nonnulli theologi putabant quaedam sacramenta non esse immediate a Christo instituta. Sic Hugo de S. Victore et Magister Sententiarum censuerunt extremam unctionem ab apostolis esse institutam post ascensionem Christi; Alexander Halensis[3] miro errore deceptus putavit confirmationem institutam esse in Concilio Meldensi (a. 845), cum tamen in huius concilii canonibus nihil habeatur de institutione confirmationis. S. Bonaventura[4] putat sacramenta confirmationis et extremae unctionis ab apostolis esse instituta. Quam tamen sententiam postea ab illo esse correctam asserunt Editores Quarrachiani.

Cum SS. Patres, ut supra vidimus, non ita claram definitionem sacramenti darent neque eorum septenarium numerum indicarent, sed inter sacramenta enumerarent, quae certe sunt sacramentalia ab Ecclesia instituta (e. g. consecratio ecclesiae, unctio regis etc.), neque etiam potuerunt clare docere omnia sacramenta esse immediate a Christo instituta. Baptismum et eucharistiam a Christo esse instituta, omnes docuerunt; immo auctor vetustissimus libri pseudoambrosiani de sacramentis conceptis verbis docet: «Quis est auctor sacramentorum nisi Dominus Iesus? De coelo ista sacramenta venerunt.»[5] Cum nonnulli Modernistae, ut Loisy[6], errores sparserint de origine sacramentorum, Pius X in decreto «Lamentabili» damnavit propositionem (40): «Sacramenta ortum habuerunt ex eo, quod apostoli eorumque successores ideam aliquam et intentionem Christi, suadentibus et moventibus circumstantiis et eventibus, interpretati sunt.»[7]

---

[1] 4, dist. 5, q. 1, a. 3, sol. 1. [2] S. theol. 3, q. 64, a. 3.
[3] S. theol. 4, q. 9, membr. 1; cf. *Pourrat,* La théol. sacr. chap. 6, § 4, p. 308.
[4] 4, dist. 7, a. 1, q. 1 et dist. 23, a. 1, q. 2.
[5] Apud *Migne,* Patr. lat. 16, 439. [6] L'Evangile et l'Eglise chap. 6, n. 2.
[7] *Denz.* n. 2040.

Probatur institutio *immediata* omnium sacramentorum a Christo facta:

1. *Ex Concilio Tridentino:* «S. q. d. sacramenta Novae Legis non fuisse omnia a Iesu Christo Domino nostro instituta . . . A. S.» [1] Licet autem in hoc canone non sit expresse dictum Christum instituisse *immediate* omnia sacramenta — Concilium enim noluit condemnare sententiam plurium catholicorum non admittentium nisi mediatam institutionem divinam — tamen hoc esse de mente Concilii sequitur ex tribus:

a) Post Concilium fere nullus theologus ausus est negare immediatam institutionem.

b) Idem Concilium [2] definivit extremam unctionem esse a Christo institutam et a S. Iacobo promulgatam. Ergo vel extrema unctio, de qua omnium maior difficultas exsistit, tantum promulgata et non instituta est ab aliquo apostolo, sed ab ipso Christo. A fortiori igitur alia sacramenta a Christo immediate instituta sunt.

c) Idem Concilium [3] declarat Ecclesiam non posse mutare substantiam sacramentorum. Ergo a fortiori non potest sacramenta instituere idque nec etiam ex auctoritate Christi, quia non constat de exsistentia talis auctoritatis collatae.

2. *Rationibus theologicis.* a) Nullibi neque apostoli neque Ecclesia sibi tribuunt potestatem delegatam instituendi sacramenta, sed potius hoc negant. Ergo Christus solus est auctor sacramentorum. Apostoli se nominabant ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei, numquam autem institutores sacramentorum. Econtra S. Paulus strenue increpavit Corinthios disputantes, a quo unusquisque baptizatus esset, arguens omnes esse baptizatos in nomine Christi.

b) Sicut Deus auctor Veteris Legis omnia eius sacramenta instituit, ita Christus auctor Novae Legis omnia sacramenta ipse instituit.

c) Sacramenta utpote instrumenta necessaria ad salutem pertinent ad ipsum *fundamentum* cultus religiosi et Ecclesiae. Porro valde conveniens est, ut auctor religionis et Ecclesiae christianae ipse determinet fundamenta ista.

Thesis 2. *Christus non tantum immediate instituit omnia sacra-* 50
menta Novae Legis, verum etiam eorum materiam et formam ita specifice determinavit, ut eas substantialiter mutare non liceat.

Haec doctrina sequitur ex prima propositione tamquam corollarium. Cum enim essentia cuiusque sacramenti consistat in materia et forma [4], debuit ille, qui immediate sacramenta instituit, etiam eorum formam et materiam determinare. Proinde omnes theologi post Tridentinum viventes docent determinationem materiae et formae a Christo factam;

---

[1] Sess. 7, can. 1 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 844).

[2] Sess. 14, can. 1 de extr. unct. (*Denz.* n. 926).

[3] Sess. 21, c. 2 de comm. (*Denz.* n. 931).

[4] Cf. supra n. 9.

disputant autem inter se, quousque se extendat ista determinatio; solet enim triplex determinatio distingui, nempe *individualis, generica* et *specifica*.

a) Apud omnes quidem constat Christum non determinasse singulas ceremonias in sacramentorum administratione adhibendas, quia lapsu temporis istae ceremoniae satis mutatae sunt, et adhuc multum differunt in Ecclesia latina et orientali. Unde absque omni dubio materia et forma, seu potius sacramenta, non sunt directe a Christo determinata *in individuo*, i. e. quantum ad omnes qualitates etiam accidentales. Proinde e. g. utrum baptismus fiat immersione an ablutione; utrum consecratio fiat in pane azymo necne etc., non est directe a Christo determinatum.

b) Disputant theologi, num Christus *in genere* an *in specie* determinaverit materiam et formam sacramentorum. *In genere* Christus hanc determinationem fecisset, si e. g. dixisset apostolis: Ego statuo septem sacramenta, scil. baptismum, confirmationem etc., et volo, ut utamini materia et forma effectum uniuscuiusque sacramenti apte significantibus, ita ut in baptismo significetur ablutio a peccato originali, in confirmatione robur ad firmiter resistendum diabolo, in eucharistia nutrimentum animae etc. — Quem modum si elegisset, Christus adhuc remaneret verus et immediatus auctor septem sacramentorum, cum voluisset septem esse determinatos modos gratiae conferendae per sacramenta. — *In specie* Christus dicitur determinasse materiam et formam sacramentorum, si praeter institutionem genericam modo explicatam etiam *substantialia* cuiusque sacramenti praescripsit, e. g. baptismus est administrandus cum aqua et forma: «Ego te baptizo etc.»; confirmatio cum chrismatis unctione, impositione manus episcopi et forma: «Signo te signo crucis etc.» — Mutationes autem accidentales materiae et formae a Christo demandatae sunt Ecclesiae, quare quaedam differentiae accidentales etiam in materia et forma exsistunt inter Ecclesiam latinam et orientalem.

51 Sententia docens *specificam* determinationem a Christo esse factam praeferenda videtur. Nam si Christus in genere tantum sacramenta determinasset, Ecclesia necessario haberet auctoritatem mutandi substantialiter materiam et formam sacramentorum; quod tamen a Concilio Tridentino negatur[1]. E. g. si Christus tantum in genere instituisset sacramentum confirmationis, Ecclesia posset statuere, ut loco chrismatis adhiberetur oleum quodcumque, et loco formae usitatae quaecumque alia significans robur conferendum. — Praeterea accedit auctoritas S. Thomae[2], S. Alphonsi[3] et multorum theologorum magnae auctoritatis. En verba Angelici Doctoris: «Quia sanctificatio hominis est in potestate Dei sanctificantis, non pertinet ad hominem suo iudicio assumere res, quibus sanctificatur, sed hoc debet esse ex divina in-

---

[1] Sess. 21, c. 2 de comm. (*Denz.* n. 931).

[2] S. theol. 3, q. 60, a. 5. [3] Theol. mor. l. 6, n. 12.

stitutione determinatum. Et ideo in sacramentis Novae Legis . . . oportet *uti rebus ex divina institutione determinatis.*» — Demum dignitas sacramentorum crescit ex hac determinatione specifica. Etenim cum Christus ex sua infinita bonitate sacramenta tamquam media principalia nostrae salutis instituerit, valde conveniens est dignitati istorum mediorum, ut non generali et vago, sed speciali modo ab ipso fundatore ordinata sint.

Sunt theologi, qui concedunt quidem in quibusdam sacramentis, e. g. in 52
baptismo et eucharistia, a Christo esse determinatam substantiam materiae et formae, non autem in omnibus, et notanter non in sacramento ordinis, quippe quod in Ecclesia orientali administretur sine traditione instrumentorum cum sola impositione manuum [1]. Quamvis haec doctrina aliquam probabilitatem tenuem habeat, tamen non ita apparet, cur Christus in sacramento ordinis, quod est ita excellens et necessarium, permiserit eam libertatem, quam in aliis sacramentis denegavit. Ergo dicendum est, aut solam impositionem manuum esse de essentia sacramenti ordinis, aut etiam in Ecclesia orientali habere traditionem instrumentorum, scil. indirectam, cum ordinandus debeat tangere altare, super quod posita sunt instrumenta. (Quaenam sententia praeferenda sit, vide infra in tractatu de ordine.) — Ex matrimoniis clandestinis, quae valida fuerunt ante Concilium Tridentinum, non autem postea, nulla seria difficultas oriri potest contra doctrinam expositam. Etenim legitimus contractus et consensus nupturientium semper fuit et est essentia sacramenti matrimonii. Per impedimentum clandestinitatis a Concilio Tridentino introductum Ecclesia prorsus nihil mutavit circa hanc essentiam, sed solummodo statuit, ut nupturientes nequeant valide maritalem consensum exprimere nisi coram proprio parocho et duobus testibus.

CAPUT V.

De ministro sacramentorum.

Claritatis causa dividimus istud caput in septem articulos: 1. de persona ministri; 2. de eius fide et probitate; 3. de eius attentione; 4. de eius intentione; 5. de modo et ritu conferendi sacramenta; 6. de sacramentis dandis aut denegandis; 7. de simulatione sacramentorum.

---

[1] Inter modernos hanc sententiam paulo modificatam tuetur *Pourrat* (La théol. sacr. chap. 6, § 1, p. 274), sequens vestigia Cardinalis Newman: «Le Christ a institué immédiatement tous les sacrements; mais tous les sacrements n'ont pas été donnés à l'Eglise par le Sauveur pleinement constitués. Sur plusieurs, particulièrement essentiels au christianisme, le baptême et l'eucharistie par exemple, le Christ s'est expliqué complètement. . . . Quant aux autres, le Sauveur en a posé les principes essentiels; le développement devait montrer aux apôtres et à l'Eglise ce que le Maître a voulu faire. Jésus en effet ne pouvait pas tout dire à ses apôtres: ‚Non potestis portare modo'. . . . On comprend alors, pourquoi l'Eglise, d'après le témoignage de l'histoire, n'a pas eu, tout à fait dès l'origine une conscience *pleine et entière* de quelques sacraments. . . . Jésus a institué immédiatement et *explicitement* le baptême et l'eucharistie; il a institué immédiatement mais *implicitement* les cinq autres sacrements.» — Quae quidem sententia est valde periculosa atque haud multum dissimilis propositioni damnatae (40) in decreto «Lamentabili» (cf. supra n. 49).

ARTICULUS I.

De persona ministri.

Postquam demonstratum est Christum Deum esse causam principalem et ministrum auctoritativum sacramentorum, nunc de causa ministeriali, seu de ministro humano disserendum est. Quamvis enim Deus sit auctor sacramentorum, ea tamen neque per se neque per angelos in Ecclesia administrare vult, sed mediante homine.

53 **Propositio.** *Solus homo viator isque legitime deputatus aut consecratus est minister sacramentorum.*

Loquimur de casibus *ordinariis,* nam miraculoso modo Deus potest sacramenta administrare per angelos aut per animas defunctorum. In historia ecclesiastica enarrantur sacramenta administrata per angelos, e. g. teste Nicephoro[1], S. Amphilochius ab angelis fuit consecratus episcopus, hancque consecrationem ratam habuerunt alii episcopi; teste bulla canonizationis S. Agnetis de Monte Politiano, angelus ei saepe porrexit communionem. Pariter si sacerdos mortuus revivisceret, posset rite celebrare Missam, cum character sacerdotalis maneat in aeternum; attamen Deus certe impediret, ne sacerdos damnatus consecraret corpus Christi. Sed de istis casibus extraordinariis hic non loquimur. Per se etiam patet maximam prudentiam esse adhibendam, antequam huiusmodi factorum miraculosorum narratio credatur.

Ratio, cur soli homines viatores sint ministri sacramentorum, est imprimis voluntas Dei. Hinc S. Paulus dicit: «Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his, quae sunt ad Deum.»[2] Deinde valde conveniens est, ut sicut Christus homo fuit primarius minister sacramentorum, ita etiam alii homines a Christo deputati sint ministri secundarii[3]. Non omnem autem hominem cuiuslibet sacramenti esse ministrum, definitum est contra Lutherum et Reformatores a Concilio Tridentino[4]: «S. q. d. christianos omnes in verbo et in omnibus sacramentis administrandis habere potestatem, A. S.» — Idem patet ex S. Scriptura, in qua Christus fertur constituisse in Ecclesia quosdam apostolos, quosdam pastores, quosdam doctores in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi[5]. Specialiter de sacramento ordinis monet S. Paulus: «Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tamquam Aaron.»[6] Ergo si non quilibet potest recipere sacramentum ordinis, a fortiori illud non potest administrari a quolibet. — Demum *rationes convenientiae* adduci possunt: a) In Vetere Lege Deus graviter praecepit, ne quis se immisceret sacris ministeriis, nisi illi, qui fuerunt de stirpe Aaron consecrati, unde rex Osias graviter punitus est, quia usurpavit munus sacerdotale. Ergo a fortiori in Nova Lege, ubi ministeria et sacramenta sunt multo sacratiora, non omnes possunt sacramenta administrare. — b) In quolibet

---

[1] Calist. l. 11, c. 20 (*Migne,* Patr. graec. 146, 630).
[2] Hebr 5, 1. [3] Cf. S. theol. 3, q. 64, a. 7.
[4] Sess. 7, can. 10 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 853).
[5] Cf. Eph 4, 8 sqq. [6] Hebr 5, 4.

regno ordinato non omnes possunt omnia officia adimplere ex auctoritate regis. Ergo conveniens est, ut ista disparitas officiorum etiam habeatur in Ecclesia.

Distinctiones. Minister sacramentorum solet distingui diversimode: 54

1. Minister *consecratus* et *non consecratus*. Minister consecratus, ut iam verbum indicat, specialem consecrationem accepit ad sacramenta ministranda. Talis minister requiritur in quinque sacramentis, nempe: in confirmatione, eucharistia, poenitentia, extrema unctione, ordine. —. Minister non consecratus caret tali consecratione. Sufficit autem minister non consecratus in sacramentis baptismi et matrimonii. Ad baptismi sacramentum, quod est ita necessarium pro salute aeterna, Deus deputavit tamquam ministros omnes homines (saltem in casu necessitatis). Ad matrimonium autem propter peculiarem rationem huius sacramenti, quod seiungi non potest a contractu matrimoniali, ipsi nupturientes deputati sunt ministri.

2. Minister *ordinarius* et *extraordinarius*. Ordinarius ille dicitur, cui ex officio incumbit talia sacramenta administrare. Sic e. g. episcopus est minister ordinarius confirmationis et ordinis. Extraordinarius ille est, qui solum in casu necessitatis et ex speciali delegatione sacramentum administrare potest, e. g. sacerdos est minister extraordinarius confirmationis, diaconus extraordinarie communionem administrare potest.

3. Quidam auctores adhuc distinguunt ministrum *publicum* et *privatum*. Prior ille est, qui adhibitis omnibus caeremoniis in Rituali praescriptis sacramentum sollemniter administrat. Posterior ille est, qui in casu necessitatis, omissis omnibus aliis, tantum formam ad materiam sacramenti applicat; e. g. si quis etiamsi est sacerdos, necessitate cogente baptizat, omissis omnibus praeter materiam et formam essentialem, est minister privatus baptismi.

Cum Christus sit minister principalis omnium sacramentorum, homo minister est tantum mandatarius Christi, ac proinde in omnibus debet se conformare intentioni Christi quantum ad materiam et formam et potestatem necessariam. Proinde omnia ea, quae ad *valide* administranda sacramenta ex parte ministri requiruntur, sunt sequentia: 1. debita *potestas;* non enim omnes possunt administrare omne sacramentum, ut supra dictum est; 2. debita *intentio*, scil. faciendi quod facit Ecclesia, ut infra dicetur; 3. recta *applicatio formae ad materiam*, ut supra n. 19 explicatum est. Cetera omnia, quae ex parte ministri requiruntur, sunt de liceitate quidem, sed non de validitate administrationis.

ARTICULUS II.

De fide et probitate ministri.

Propositio 1. *Ad* **validam** *administrationem sacramentorum* 55
non requiritur neque fides neque probitas (i. e. status gratiae sanctificantis) ministri.

Veritas huius propositionis iam apparet ex dictis. Quia enim homo non suam sed Christi personam gerit in sacramentis administrandis, quae producunt effectus proprios ex opere operato (et non ex opere operantis), semper ea *valide* administrat minister, dummodo sine mutatione substantiali formam ad materiam debitam applicat habens intentionem faciendi quod facit Ecclesia. Insuper sequeretur maximum inconveniens, si valor sacramentorum dependeret a fide et probitate ministri. Etenim tunc homo non posset habere certam fiduciam de propria salute; semper enim dubitare potest, utrum minister administrans, e. g. sacramentum poenitentiae, sit in statu gratiae sanctificantis. Quam plurimi etiam infantes salutem aeternam perderent, nempe omnes ii, qui baptizati fuerunt a ministro malo. Haec autem sunt absurda et repugnant misericordiae divinae, quae vult omnes homines salvos fieri. Unde merito dicit S. Thomas: «In forma sacramentorum non plus facit verbum a iusto quam a peccatore prolatum, quia non operatur ibi meritum hominis, sed passio Christi et virtus Dei.» [1] — Idem docent *traditio* et *definitiones Ecclesiae.*

Traditio. Inde ab antiquissimis temporibus falsa fides ministri non putabatur destruere valorem sacramenti. Notissimum est, quomodo S. Stephanus papa iam saeculo III valorem baptismi collati ab haereticis defenderit contra S. Cyprianum, Firmilianum aliosque episcopos contrarium sentientes. Saeculo XII et XIII Waldenses et Albigenses falso docuerunt sacramenta administrata a quocumque malo ministro esse nulla. Demum saeculo XIV Wicleffitae putabant ea tantum sacramenta esse valida, quae a ministris praedestinatis conferuntur. — S. Stephanus papa scripsit ad S. Cyprianum: «Si qui ergo a quacumque haeresi venient ad vos, nihil innovetur [i. e. nullum sacramentum repetatur], nisi quod traditum est, ut manus illis imponatur in poenitentiam. . . . Quaerendum non esse, quis sit ille, qui baptizaverit, eo quod qui baptizatus fuerit, gratiam consequi potuerit. . . . Multum proficit nomen Christi ad fidem et baptismi sanctificationem, ut quicumque et ubicumque in nomine Christi baptizatus fuerit, consequatur statim gratiam Christi.» [2] Prae ceteris S. Augustinus pluribus in locis propugnat doctrinam catholicam, e. g.: «Si quos baptizavit ebriosus, quos baptizavit homicida, quos baptizavit adulter, si baptismus Christi erat, Christus baptizavit.» [3] Idem S. Augustinus contra S. Cyprianum asserit consuetudinem non rebaptizandi eos, qui ab haereticis baptizati redeunt, ad veram Ecclesiam, «esse ex apostolica traditione derivatam» [4].

Definitiones Ecclesiae. Concilium Nicaenum I (a. 325) statuit, ut Paulianistae redeuntes ad Ecclesiam omnino rebaptizarentur, quia

---

[1] Opusc. 18 de forma absolut. c. 3. — Latius disserit Angelicus Doctor de hac re S. theol. 3, q. 64, a. 5, et Contra gent. 3, 77.

[2] *Denz.* n. 46 et 47; *Migne,* Patr. lat. 3, 1174 sq.

[3] In Ioan. tr. 5, n. 18 (*Migne* l. c. 35, 1424).

[4] De bapt. l. 2, c. 7 (*Migne* l. c. 33, 133).

isti in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti minime baptizati fuerunt; econtra eadem synodus prohibuit, ne Novatiani et Cathari rebaptizarentur, quia eorum baptismus fuit validus[1]. — Concilium Constantiense damnat propositionem (4) Wicleff: «Si episcopus vel sacerdos exsistat in peccato mortali, non ordinat, non consecrat, non conficit, non baptizat.»[2] — Concilium Tridentinum definivit: «S. q. d. baptismum, qui etiam datur ab haereticis in nomine Patris ... cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum baptismum, A. S.»; et: «S. q. d. ministrum in peccato mortali exsistentem, modo omnia essentialia, quae ad sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre sacramentum, A. S.»[3]

Propositio 2. *Ad* **licite** *conficienda sacramenta sub gravi requiritur status gratiae sanctificantis (saltem si minister consecratus extra casum necessitatis sollemniter sacramenta administrat).* 56

Hinc grave peccatum est conficere sacramenta in statu gravis peccati, exceptis casibus modo indicatis et infra explicandis. Ita docent omnes fere theologi. Ratio autem est multiplex:

Probatur. 1. Non minor, sed multo maior munditia requiritur in ministris Novi Testamenti quam in levitis Veteris Legis. Iamvero isti graviter obligabantur ad munditiam legalem: «Omnis homo, qui accesserit de stirpe vestra [scil. Aaron] ad ea, quae consecrata sunt, ... in quo est immunditia, peribit coram Domino.»[4] Ergo a ministris Novi Testamenti convenientissime exigitur munditia spiritualis a peccato gravi.

2. Rituale Romanum dicit: «Etsi sacramenta ab impuris coinquinari non possunt, neque a pravis ministris eorum effectus impediri, impure tamen et indigne ea ministrantes in aeternae mortis reatum incurrunt.»[5]

3. S. Thomas[6] docet: «Non est dubium, quin mali exhibentes se ministros Dei et Ecclesiae in dispensatione sacramentorum peccent. Et quia hoc peccatum pertinet ad irreverentiam Dei et contaminationem sacramentorum, quantum est ex parte ipsius peccatoris, licet sacramenta secundum se ipsa incontaminabilia sint, consequens est, quod tale peccatum *ex genere suo sit mortale.*»

4. Revera est gravissime indecens, quod minister, qui fuit sollemniter consecratus ad sacramenta digne administranda, nunc autem maculatus sordibus peccati ac proinde constitutus sub potestate diaboli, vult nihilominus sollemniter gerere personam Christi sanctissimi et purissimi in sacramentis administrandis, atque producere in anima (suscipientis sacramentum) excellentissimum donum gratiae sanctificantis. Quam quidem gratiam ipse minister postposuit sordido peccato. Est

---

[1] *Denz.* n. 55 et 56; cf. n. 97. [2] *Denz.* n. 584.
[3] Sess. 7, can. 4 de bapt. et can. 12 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 860 et 855).
[4] Lv 22, 3. [5] De sacr. in gen. n. 4. [6] S. theol. 3, q. 64, a. 6.

enim talis arrogantia peior quam si servus porrigeret vas exterius sordidum ad vinum pretiosum propinandum amicis regis.

57 **Exceptiones.** Sunt tamen *casus excepti,* in quibus minister in statu peccati mortalis exsistens non graviter peccat administrando sacramenta.

a) Si non est minister *consecratus.* Unde laicus exsistens in statu peccati mortalis, qui in casu necessitatis administrat baptismum, non peccat graviter. Ita sententia solide probabilis multorum doctorum; vocat tamen sententiam oppositam S. Alphonsus probabiliorem [1]. Ratio huius sententiae oppositae est, quia etiam talis homo committit gravem irreverentiam Deo et sacramento. Sane adest aliqua irreverentia, sed utrum ea sit tanta, ut constituat peccatum mortale, certo non constat. Ceterum *in praxi,* consentientibus omnibus, laicus administrans in casu necessitatis baptismum non peccat mortaliter, *α)* quia obiective non constat de gravitate irreverentiae commissae; *β)* quia solet adesse tanta angustia temporis, ut impossibilis sit tum actus contritionis tum confessio sacramentalis; *γ)* quia solet adesse ignorantia obligationis eliciendi contritionem. — Cum ipsi contrahentes sint ministri sacramenti matrimonii, non peccant quidem graviter in administratione huius sacramenti, profecto autem peccant graviter *suscipiendo* hoc sacramentum vivorum in statu peccati mortalis. In praxi sufficit iuxta omnes theologos, si talis peccator in confessione dicit: In statu peccati mortalis suscepi sacramentum matrimonii.

b) Etiam minister *consecratus* non videtur graviter peccare, si *in casu necessitatis* conficit sacramentum modo non sollemni. Ita evidenter docet de baptismo Angelicus Doctor, fere omnes Thomistae [2] et plurimi alii [3]. En verba S. Thomae [4]: «In articulo tamen necessitatis [sacerdos] non peccaret baptizando in casu, in quo etiam posset laicus baptizare; sic enim patet, quod non exhiberet se ministrum Ecclesiae, sed subveniret necessitatem patienti. Secus autem est in aliis sacramentis, quae non sunt tantae necessitatis sicut baptismus.» — Unde non peccat e. g. sacerdos in statu peccati mortalis exsistens, si ministrat baptismum aut sacramentum poenitentiae moribundo, qui decederet sine baptismo aut absolutione, si sacerdos ipse prius vellet confiteri aut conteri. Quae quidem doctrina potest haud incongrue confirmari exemplo: Esset maxima irreverentia, si minister regis sollemniter deputatus ad suum officium appareret in habitu sordido coram rege. Sin autem idem minister in casu magnae necessitatis subito deberet servire regi extra horam proprii servitii, non esset irreverentia gravis neque rex esset valde offensus, si appareret in habitu sordido. Tunc enim minister non ex contemptu regis, sed

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 32.

[2] Cf. *Billuart,* De sacr. in gen. diss. 5, a. 4; *Concina,* De sacr. in gen. c. 11, § 5, n. 15; *Gonet,* Clypeus theol. thom., de sacr. in gen. disp. 6, n. 95.

[3] Cf. *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 43; *Haine,* Elem. theol. mor. q. 25.

[4] S. theol. 3, q. 64, a. 6 ad 3.

ex necessitate ageret. Ergo non videtur peccare graviter minister consecratus, qui exsistens in statu peccati mortalis in gravi necessitate administrat sacramenta. Nihilominus cum sacerdos multo melius quam laicus debeat cognoscere sanctitatem sacramentorum et multo facilius elicere valeat actum contritionis, debet, si est conscius peccati mortalis, saltem elicere actum perfectae contritionis vel — quod est multo melius et securius — recipere sacramentalem absolutionem post confessionem peractam[1]. Sin autem agitur de *eucharistia* conficienda (vel sumenda, non autem administranda), non sufficit sola contritio, sed requiritur sacramentalis confessio et absolutio, *si adest copia confessarii*[2]. Quid sit copia confessarii, vide infra in tractatu de eucharistia.

Ex dictis sequitur, ut graviter peccet minister in peccato mortali exsistens, qui sollemniter baptizat aut confirmat aut celebrat aut absolvit aut extremam unctionem aut ordines sacros confert; non autem, qui assistit matrimonio, cum sacerdos non sit minister sacramenti matrimonii.

Iuxta S. Alphonsum[3] sacerdos in mortali celebrans committit quattuor sacrilegia: 1. quia sacramentum indigne conficit; 2. indigne suscipit; 3. indigne ministrat; 4. sibi indigno ministrat. Alii autem (Lugo, Ballerini etc.) docent adesse tantum duo peccata mortalia, scil. quia talis sacerdos indigne consecrat et indigne suscipit sacramentum; Billuart[4] demum docet adesse unum peccatum, quia omnia illa coniunguntur in uno mysterio violato. Pro praxi ista controversia est nullius momenti, cum in confessione sufficiat simpliciter declarare indignam celebrationem.

Quaeritur. 1. *Quot peccata committit minister, qui in statu peccati exsistens sollemniter administrat plura sacramenta?* Non concordant theologi. Noldin[5] docet: «Unum numero peccatum committit qui una administratione pluribus successive idem sacramentum confert; qui ergo plures absolvit, plures simul baptizat, plures confirmat, plures ordinat in statu peccati.» Haec sententia tamen communiter reicitur. Quare merito dicit Lehmkuhl[6]: «Communiter ita statuitur, ut toties mortale peccatum numero distinctum committi dicatur, quoties sacramentum ministretur.» Ratio autem est, quia unumquodque sacramentum est *res in se completa,* ac proinde tot irreverentiae graviter peccaminosae committuntur, quot sacramenta sunt ministrata in statu peccati mortalis. Unde licet sententia a Noldin aliisque propugnata non sit prorsus improbabilis, tamen multo consultius est accusare numerum sacramentorum administratorum in statu peccati mortalis. Et ita fert etiam praxis ordinaria; quae tamen patitur exceptionem quantum ad distributionem communionis, de qua statim. 58

2. *Utrum sit pro sacerdote aut diacono peccatum grave administrare in statu peccati mortalis sacram communionem?* Non concordant theo- 59

[1] Cf. Cat. Rom. P. 2, c. 1, q. 17; Rit. Rom., de sacr. in gen. n. 4.
[2] Conc. Trid. sess. 13, c. 7 (*Denz.* n. 880). [3] L. c. n. 35.
[4] De sacr. in gen. diss. 5, a. 4 Consectaria; et de pecc. diss. 2, a. 4.
[5] De sacr. in gen. n. 32. [6] Theol. mor. II, n. 47.

logi. S. Alphonsus[1], Billuart[2] et plures alii putant hoc esse peccatum mortale. Cui sententiae favet Catechismus Romanus dicens: «Quodsi homini peccatis contaminato minus licet de rebus divinis agere, quantum ab eo scelus concipi existimandum erit, qui sibi multorum scelerum conscius est, nec tamen sacra mysteria polluto ore conficere vel in foedas manus sumere, contrectare, atque aliis porrigere et ministrare vereatur?» [3] Verum Lugo[4], Sporer[5], pluresque alii citati a S. Alphonso[6], et inter modernos Lehmkuhl[7], Noldin[8], Haine[9], Génicot[10], Göpfert[11] putant probabiliter non adesse peccatum mortale, quia in illo actu minister non causat instrumentaliter gratiam sanctificantem, quippe quae non producatur per porrectionem hostiae consecratae, sed per eius manducationem. Aliunde eucharistiam distribuens non est necessario persona sacra; antiquis enim temporibus laici eam secum asportabant domum atque eam dabant sibi et aliis in casu necessitatis. — Ex dictis patet hanc secundam et benignam sententiam esse probabilem tum extrinsece tum intrinsece. Nihilominus cum a) certo sit valde indecens, quod sacerdos exsistens per suum peccatum mortale membrum diaboli tangat in eucharistia sanctissimum Christi corpus, neque b) habeamus fideles trutinas, quibus malitiae gradus ponderentur, talis infelix peccator ne audeat eucharistiam distribuere, antequam per sacramentalem absolutionem aut saltem per contritionem perfectam recuperavit statum gratiae sanctificantis. — Fere omnes auctores (etiam defensores primae sententiae) affirmant, in statu peccati mortalis exsistentem ministrum, si distribuat successive pluribus s. communionem, non committere nisi *unum* peccatum, quia adest tunc tantum unum convivium.

Illi, qui admittunt secundam sententiam, inde logice deducunt diaconum portantem aut tangentem ss. eucharistiam, pariter diaconum subdiaconumve et a fortiori ministros minores ministrantes in Missa sollemni aliisque functionibus sacris non peccare mortaliter, si exsistant in statu peccati mortalis. Posset S. Thomas videri contrarius huic doctrinae, cum doceat: «Quicumque autem cum peccato mortali aliquod sacrum officium pertractat, non est dubium, quin indigne illud faciat: unde patet quod mortaliter peccat.» [12] Sed Sanctus Doctor in Summa theologica, ubi plures opiniones retractavit, quas in commentariis sustinuit, nihil habet de hac re. Deinde sacrum officium non potest sumi in lato sensu; secus etiam ostiarius aperiens portam vel acolythus portans cereum peccaret mortaliter, si non esset in statu gratiae, quod videtur prorsus improbabile. Ergo Angelicus Doctor vel sumpsit officium pro sacramento, vel intellexit «peccatum mortale»: peccatum mortale *notorium*, ita ut scandalum inde oriatur. — Hodie com-

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 35. [2] De sacr. in gen. diss. 5, a. 4 Consectaria.
[3] Pars 2, c. 1, q. 17.
[4] De sacr. in gen. disp. 8, n. 155. [5] Theol. mor. P. 1, c. 3, n. 172.
[6] L. c. [7] Theol. mor. II, n. 43. [8] De sacr. in gen. n. 32.
[9] De sacr. in gen. q. 25. [10] Theol. mor. II, n. 115.
[11] Moraltheol. III 14. [12] 4, dist. 24, a. 3, sol. 5.

munius docetur diaconum et subdiaconum suas functiones obeuntes in statu peccati mortalis non peccare mortaliter, nisi tamen accedat gravis contemptus, qui satis facile adest, si illi frequenter vel ex consuetudine eas functiones in mortali exerceant.

Concionatorem, qui in mortali sermonem sacrum habet, non peccare mortaliter communior est sententia, neque contradicit S. Thomas[1]. Idem dicendum est de aliis sacris functionibus, quae a clericis peragi debent, ut sunt consecratio ecclesiae, vasorum; benedictiones etiam cum sacramento etc.[2]

Scholion. Ad licitam sacramentorum administrationem requiritur prae- 60
terea immunitas a censuris et irregularitate. Sacramenta autem sic administrata valida sunt (excepta poenitentia in quibusdam casibus). De quibus omnibus amplior doctrina habebitur infra in tractatu de censuris et irregularitatibus.

ARTICULUS III.

De attentione ministri.

Attentio solet distingui duplex: altera interna, altera externa. At- 61
tentio *interna* est applicatio mentis ad ea, quae aguntur. Attentio *externa* est partim quid negativum, scil. est absentia cuiusvis actionis externae, quae est incompatibilis cum attentione interna, et partim quid positivum, in quantum causat, ut opus externum revera fiat. De attentione latius tractatum est supra II, n. 354.

1. Ad *validam* sacramentorum administrationem nulla requiritur attentio interna, sed sufficit et requiritur *attentio externa.* Ita omnes, excepto Lacroix, cuius sententiam S. Alphonsus[3] minime probabilem vocat. Ratio autem est, quia exsistente attentione externa, licet deficiente omni attentione interna, actio administrativa sacramentorum *vi intentionis praehabitae* remanet vere humana. Porro ad validam sacramentorum administrationem sufficit, ut actus sit vere humanus et ex persona Christi perficiatur, ut supra habitum est. Ergo validum est sacramentum collatum, quoties super validam materiam vere pronuntiavit formam necessariam minister, licet fuerit voluntarie distractus.

2. Ad *licitam* sacramentorum administrationem requiritur attentio interna excludens omnem voluntariam divagationem mentis. Reverentia enim sacramentis debita ita exigit, ut per se patet. Unde minister voluntarie distractus durante administratione sacramentorum committit peccatum, quod tamen culpam venialem non excedit, nisi inde oriatur verum periculum errandi in eis, quae pertinent ad essentiam sacramenti. Sin autem sacerdos durante ipsa consecratione in Missa esset prorsus voluntarie distractus, tunc propter magnam irreverentiam commissam contra Christum in ipso momento, quo miraculose descendit inter manus consecrantis, iuxta plures auctores adesset peccatum mortale[4].

---

[1] 4, dist. 19, q. 2, a. 2 ad 2. [2] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 38—41.
[3] L. c. n. 14. [4] Cf. *S. Alph.* l. c.

ARTICULUS IV.

De intentione ministri.

62 **Notio.** «Intentio idem est quod voluntas ratiocinata prout dirigitur in finem.» Ita optime dicit S. Bonaventura[1]; intendere enim est actus voluntatis in ordine ad rationem[2]. Est igitur differentia inter velle et intendere: «velle tendit in finem *absolute*»[3]; intendere autem appetit finem per media apte ordinata. In sacramentis minister debet mediante signo sensibili intendere saltem id, quod facit Ecclesia, ut infra n. 68 dicetur.

63 **Divisiones.** Intentio solet distingui multiplex tum *ratione sui* tum *ratione obiecti.*

Ratione sui distinguitur intentio actualis, virtualis, habitualis, interpretativa.

1. *Actualis* ea dicitur intentio, quae hic et nunc elicitur. Potest subdivi in *reflexam* et simpliciter *directam*. Reflexa adest intentio actualis, quando homo non tantum actualiter vult aliquid, sed etiam scit se illud hic et nunc velle. Sin autem ista scientia reflexa deest, habetur intentio actualis simpliciter directa. E. g. qui baptizat et advertit ad baptismum, habet intentionem actualem simpliciter directam; qui autem insuper reflexe cogitat se nunc velle baptizare, habet intentionem actualem reflexam.

2. *Virtualis* ea dicitur intentio, quae antea habita ut actualis, deinde numquam retractata est et nunc, etsi non de novo elicita immo nec percepta, tamen adhuc influit in opus perficiendum. E. g. sacerdos, qui vadit ad audiendas confessiones cum intentione absolvendi omnes poenitentes rite dispositos, si postea iam non advertit ad istam intentionem et cum distractionibus verba absolutionis profert, habet intentionem virtualem absolvendi. — Ad ambiguitates evitandas numquam potest nimis prae oculis haberi, veteres auctores non semel promiscue sumere intentionem habitualem et virtualem. Sic e. g. S. Thomas[4] dicit: «Licet ille, qui aliud cogitat, non habeat actualem intentionem, habet tamen intentionem habitualem, quae sufficit ad perfectionem sacramenti, puta cum sacerdos accedens ad baptizandum intendit facere circa baptizandum, quod facit Ecclesia; unde si postea in ipso exercitio actus cogitatio eius ad alia rapiatur, *ex virtute* primae intentionis perficitur sacramentum.» In exemplo ab Angelico Doctore allato manifeste habetur intentio virtualis et non habitualis[5] in sensu modernorum.

3. *Habitualis* proprie est illa intentio, quae aliquando quidem habita et numquam retractata fuit, sed iam nullo modo in opus *positive* influit. E. g. aliquis iustus habens habitum orandi orat in somno ex

---

[1] 4, dist. 6, P. 2, a. 2, q. 2.
[2] *S. Thom.,* De verit. q. 22, a. 13. [3] Ib.
[4] S. theol. 3, q. 64, a. 8 ad 3.
[5] Cf. *Billuart,* De sacr. in gen. diss. 5, a. 7, § 3.

intentione habituali; vel aliquis iustus peccans venialiter ordinat hunc actum habitualiter in Deum, quia habitus caritatis exsistens in iusto omnia refert in Deum. Attamen est absurdum dicere habitum caritatis influere actualiter vel virtualiter in peccatum veniale illudque sic referre in Deum.

4. *Interpretativa* vocatur illa intentio, quae nec est nunc nec antea fuit, quae tamen praesumitur ex claris indiciis adesse, si homo hic et nunc attenderet aut attendere posset. E. g. aliquis Protestans moribundus et sensibus destitutus, qui recte vixit et in bona fide fuit, censetur habere intentionem interpretativam suscipiendi absolutionem sacramentalem, ac proinde tuta conscientia confessarius posset illum absolvere (saltem conditionate). — Ut postea latius explicabitur: ad sacramenta *suscipienda* (saltem in casu necessitatis) sufficit quaelibet ex istis quattuor intentionibus; ad sacramenta vero *administranda* non sufficit neque interpretativa neque habitualis intentio, sed requiritur actualis aut saltem virtualis. Ratio autem est, quia ad aliquid *recipiendum vel patiendum* non solet requiri tantus actus voluntatis quantus ad aliquid *agendum et positive producendum*. Iamvero in susceptione sacramentorum homo est potius suscipiens et patiens; in administratione vero est potius causans ac (instrumentaliter) producens gratiam.

Breviter enuntiari potest differentia inter quattuor intentiones enumeratas hoc modo:

Intentio actualis adest et influit in opus *cum advertentia agentis*.

Intentio virtualis adest et influit in opus *sine advertentia agentis*.

Intentio habitualis adfuit sed iam nullum influxum in opus exercet, in quantum est actus humanus.

Intentio interpretativa neque adfuit neque adest neque influit in opus.

Ratione obiecti voliti intentio dividi potest: 64

a) In *claram* et *confusam*, prout obiectum intentum clare vel confuse obversatur menti. E. g. qui intendit baptizare clare sciens essentiam et effectus baptismi habet intentionem claram; iudaeus autem baptizans, qui solum intendit facere quod facit Ecclesia, quin praecise cognoscat effectum baptismi, habet intentionem confusam.

b) In *determinatam* et *indeterminatam*, prout obiectum undequaque limitatum intenditur aut voluntas fertur in obiectum vago tantum modo designatum. E. g. sacerdos consecrans hostiam ante se in altari positam habet intentionem determinatam; sin autem ex cumulo hostiarum vult consecrare tres tantum non specialiter designatas, habet intentionem indeterminatam (et invalide consecraret, ut infra probabitur).

c) In *explicitam* et *implicitam*, prout res clare cognita intenditur vel in se ipsa, vel in alia, quacum est coniuncta. Sic e. g. qui libere suscipit subdiaconatum explicite intendit suscipere ordinem, implicite autem intendit suscipere coelibatum, qui est coniunctus cum subdiaconatu.

d) In *absolutam* et *conditionatam*, prout obiectum sine ulla adiecta restrictione, vel solum sub certa restrictione aut conditione intenditur.

E. g. sacerdos, qui consecrat hostiam ante se in altari positam, habet intentionem absolutam; qui autem absolvit moribundum sensibus destitutum sub conditione: «si vivis», habet intentionem conditionatam. Supra n. 22 quando sermo fuit de forma conditionata, satis dictum est de intentione absoluta et conditionata ministri sacramentorum.

Quibus praenotatis videndum est, num intentio requiratur in administratione sacramentorum et quaenam sit haec intentio.

65 **Necessitas intentionis.** *Ad valide conficienda sacramenta requiritur, ut minister habeat saltem intentionem faciendi quod facit Ecclesia.*

Quid sibi velit haec locutio «intentio faciendi quod facit Ecclesia», infra explicabitur. Doctrina autem enunciata in propositione est de fide catholica definita contra Lutherum et Calvinum[1] in Concilio Tridentino[2]: «S. q. d. in ministris, dum sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, A. S.» — Iam antea declaravit Concilium Florentinum in Decreto Eugenii IV: «Omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tamquam materia, verbis tamquam forma et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia.»[3] Cum Protestantes communiter non agnoscant efficaciam sacramentorum ex opere operato, atque putent sacramenta esse solummodo efficacia propter fidem suscipientis, logice inde deducunt nullam prorsus intentionem ex parte ministri requiri, ac proinde sacramenta esse valida, etiamsi minister sit rationis impos aut mimice et irrisorie agat. Quam absurdus sit iste error, sequitur manifeste ex sequentibus. Etenim a) tunc validus esset baptismus, si quis amens e fenestra fundaret situlam aquae super Iudaeum catechumenum transeuntem et simul pronuntiaret verba: «Ego te baptizo etc.»; b) tunc sacerdos legens in refectorio alta voce in capite 26 S. Matthaei verba consecrationis, consecraret omnes panes mensae appositos et omnes vini phialas.

Potest insuper doctrina catholica probari directe ex rationibus theologicis:

1. Materia et forma obiective tantum consideratae sunt adhuc *indeterminatae* significationis; possunt enim adhiberi etiam in sensu natu-

---

[1] Stilo vere indecenti Calvinus in Antidoto ad can. 11 sess. 7 Concilii Tridentini haec scribit: «Parvi se facere anathemata sua ostendunt, in quibus fundendis adeo sunt prodigi. Quod de intentione consecrandi garriunt, a sophistis nulla probabili ratione fuit proditum. . . . Nam si necessaria est ministri intentio, nemo est nostrum, qui certam baptismi sui fidem facere sibi ausit. . . . Qualis erit fides, quae pendebit a secreta alterius voluntate? Et adhuc sua anathemata, hoc est suos crepitus, nobis minari porci isti non verentur, nisi mox subscribamus talibus blasphemiis. Ego vero sacrosanctae Christi institutioni tantum defero, ut si Epicureus quispiam, intus totam actionem subsannans, mihi coenam ex Christi mandato et secundum regulam ab eo datam rituque legitimo administret, non dubitem panem et calicem illius manu porrectum, revera mihi esse corporis et sanguinis Christi pignora. Putidas istas naenias piget excutere, ubi dicunt: Saltem faciendi quod facit Ecclesia.»

[2] Sess. 7, c. 11 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 854). [3] *Denz.* n. 695.

rali aut irrisorio. Determinantur autem ad significationem supernaturalem sacramenti, quam habere debent, per intentionem ministri agentis. Ergo haec intentio est necessaria.

2. Iam supra dictum est ministrum debere agere *in persona Christi et humano modo.* Unde non sufficit, ut agat mere tamquam instrumentum inanimatum, e. g. tamquam machina phonographica. Porro tunc tantummodo homo agit proprie humano modo, si agit cum intentione seu propter finem determinatum[1]. — Quantum ad difficultates, quae contra doctrinam catholicam moventur ex quibusdam historiolis antiquis, vide Billuart[2].

Qualitas intentionis requisitae in ministro. 1. Non sufficit 66
intentio *interpretativa aut habitualis.* Ratio est, quia istae intentiones nullo modo influunt in actum administrandi, neque proinde reddunt illum actum humanum; quod tamen ad valorem administrationis requiritur[3].

2. Intentio *actualis* optima quidem est et pro viribus appetenda; ast non omnino requiritur, neque ex ipsa natura sacramenti neque ex ulla lege positiva praecipitur. Sufficit intentio *virtualis.* Ita docent omnes auctores catholici[4]. Ratio est, quia intentio actualis revera est aliquando moraliter impossibilis. Quomodo e. g. confessarius audiens centenas confessiones potest in qualibet confessione renovare actualem intentionem administrandi sacramenti? Porro Christus impossibilia non iubet in administrandis sacramentis. Insuper ad actionem sacramentalem sufficit, ut procedat ex deliberata ministri voluntate. Iamvero exsistente virtuali intentione, actio sacramentalis est revera sufficienter deliberata. Ergo pro administratione sacramentorum non requiritur intentio actualis, sed sufficit virtualis[5].

3. Requiritur intentio *determinata* ad certam materiam vel personam. Sicuti enim in rebus physicis numquam res exsistere potest nisi sub determinata materia et forma, ita etiam est de re morali sacramenti. Error *accidentalis* autem, quam minister habet circa quantitatem vel qualitatem materiae, non annullat sacramentum. Unde e. g. si sacerdos putat se consecrare unam hostiam ante se positam, revera autem sunt duae hostiae sibi invicem adhaerentes, consecratio est valida; vel si confessarius absolvit Petrum putans eum esse Paulum, valide absolvit, nisi tamen expresse intenderit Paulum absolvere et Petrum non absolutum dimittere. In praxi tutius est, ad multas ambiguitates vitandas, si minister sacramentorum *semel pro semper* determinatas et claras intentiones sibi format; e. g. sacerdos sibi dicat: Semper durante Missa consecrabo materiam omnem (consecrabilem), quae invenitur super altare eo fine posita, ut consecretur; pariter absolvo illos poenitentes,

---

[1] Cf. S. theol. 3, q. 64, a. 8.
[2] De sacr. in gen. diss. 5, a. 7, § 1.
[3] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 16. [4] Cf. ib. n. 18.
[5] Cf. *S. Thom.*, S. theol. l. c., et *S. Alph.* l. c.

qui coram me confessionem rite instituunt et parum refert, cuius nominis aut qualitatis aut sexus sint etc.

Si quis in sacramentorum administratione aut susceptione habeat duas intentiones easque insociabiles et contrarias, tunc praevalet *praedominans*, nempe ea, quae eligeretur cognita incompossibilitate. E. g. si quis Protestans contraheret matrimonium, intendens illud esse solubile, idque tali animo, quod si sciret, illud esse insolubile, non contraheret, tunc nullum esset matrimonium saltem in foro interno; nam in foro externo talis intentio deberet prius clare probari[1]. Sin autem etiam cognita insolubilitate, nihilominus contraxerit, validum est matrimonium. — Si inter intentiones contrarias una *succedat* alteri, posterior solet valere, nisi tamen prior intentio annullaverit inde ab initio omnem aliam intentionem subsequentem; nam tunc non posterior sed prior intentio praevalet.

Successio intentionum insociabilium circa eandem materiam sacramenti non ita facile accidit, nisi apud homines scrupulosos; multo facilius evenire potest in alia re, quae aliquatenus cum sacramentis coniuncta est, scil. in *applicatione Missae;* e. g. sacerdos, qui ante hebdomadam proposuit hodie dicere Missam iuxta determinatam intentionem, immemor istius intentionis applicat Missam pro alio fine. Ad evitandas multas difficultates in praxi quilibet sacerdos sibi proponat regulam generalem, iuxta quam suas applicationes Missarum ordinare intendit, e. g. semper volo adimplere priorem intentionem, nisi sit expresse revocata.

4. Requiritur intentio *interna* et non sufficit intentio externa. Cum iuxta definitionem Concilii Tridentini supra allatam minister sacramenti omnino teneatur habere saltem intentionem faciendi quod facit Ecclesia, theologi acerrime inde a saeculis disputaverunt, quousque se extendat ista intentio. Recte enim dicit Billuart[2] plura posse spectari in eo, quod facit Ecclesia: a) ipse ritus externus praecise et materialiter sumptus; b) ritus ut *habetur ab Ecclesia tamquam sacer,* abstrahendo, num Ecclesia in tali acceptione erret necne; c) ritus *ut est absolute in se sacer* et verum sacramentum; d) ritus ut producit gratiam vel etiam characterem. — Communiter hodierni theologi admittunt, ad validitatem sacramenti non requiri intentionem tertii et quarti modi. Sed est controversia, num intentio solius primi modi sufficiat necne. Haec prima intentio per metonymiam vocata est *externa,* non quia ipsa revera esset externa — hoc est omnino impossibile, cum omnis intentio sit actus interior voluntatis —, sed quia extendit se ad solum ritum externum et physicum sacramenti, scil. ad solam applicationem externam formae ad materiam.

67 **Controversia de intentione interna vel externa.** Ambrosium Catharinum non raro vocant theologi primum auctorem, qui docuerit externam intentionem sufficere, sed hoc est omnino falsum. Iam Rolandus Bandinellus (postea Alexander III) hanc sententiam docuit dicens: «Erit verum baptisma et ratum, sive intentionem habeat, qui baptizat, sive non, dummodo illud in

---

[1] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 24.

[2] De sacr. in gen. diss. 5, a. 7, § 2.

forma Ecclesiae tradatur.»[1] Eandem sententiam docuit Robertus Pullus († 1221) in libro V Sententiarum[2]. S. Thomas, etsi ipse requirit intentionem internam, cognoscit opinionem contrariam: «Alii dicunt, quod in baptismo et in aliis sacramentis, quae habent in forma actum exercitum, non requiritur mentalis intentio, sed sufficit expressio intentionis per verba ab Ecclesia instituta; et ideo si forma servatur, nec aliquid exterius dicitur, quod intentionem contrariam exprimat, baptizatus est.»[3] Sententiam istam Innocentius IV in Commentariis[4] (quos edidit non ut Summus Pontifex, sed ut homo privatus) satis dure expressit his verbis: «Non est necesse, quod baptizans sciat, quid sit Ecclesia, quae baptizat, quis baptizatus et unde sit; nec quod gerat in mente facere quod facit Ecclesia, immo si contrarium gereret in mente, scil. non facere quod facit Ecclesia, sed tamen facit, quia formam servat, nihilominus baptizatus est, dummodo baptizare intendat.»[5] Propter auctoritatem S. Thomae aliorumque magnorum scholasticorum sententia de intentione externa per plura saecula quasi sepulta fuit, usque dum tempore Concilii Tridentini illam resuscitaverunt Ambrosius Catharinus O. Pr. et Alphonsus Salmeron S. J., quos postea sequebantur Contenson, Natalis Alexander, Juénin, Serry, Drouven, Milante, Stattler, Dobmayer, Oswald, Glossner aliique[6].

Quidam auctores[7] insinuaverunt istam opinionem esse proscriptam tum a Concilio Tridentino tum praesertim ab Alexandro VIII, qui damnavit propositionem: «Valet baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: Non intendo quod facit Ecclesia.»[8] Qua damnatione, inquit Benedictus XIV[9], «negari non potest grave vulnus praefatae opinioni inflictum». Sed nihilominus idem Benedictus XIV merito eodem loco dicit: «Melioris iudicii theologi Catharini opinionem ab haeresis censura vindicant, latumque inter illam ac Lutheri et Calvini doctrinam discrimen intercedere demonstrant.... Non est episcopi priorem [i. e. Catharini] opinionem reprobare.» Tantum abest, ut sententia de intentione externa sit damnata, ut econtra haud parvum pondus acquisierit per Constitutionem Leonis XIII de ordinationibus Anglicanis[10]. En verba Summi Pontificis: «De mente vel intentione utpote quae per se quiddam est interius, Ecclesia non iudicat; at quatenus extra proditur, iudicare de ea debet. Iamvero *cum quis ad sacramentum conficiendum et conferendum materiam formamque debitam serio ac rite adhibuit, eo ipso censetur id nimirum facere intendisse, quod facit Ecclesia.* Quo sane principio innititur doctrina, quae tenet esse vere sacramentum vel illud, quod ministerio hominis haeretici aut non baptizati, dummodo ritu catholico, conferatur.» — Ambrosii

---

[1] Cf. *Gietl,* Die Sentenzen Rolands p. 206.

[2] Apud *Migne,* Patr. lat. 186, 841 sq. [3] 4, dist. 6, q. 1, a. 2 ad 2.

[4] Super Libr. Decretal. 3, tit. 42, c. 1.

[5] Cf. *Pourrat,* La théol. sacr. p. 345. [6] Cf. *Hurter,* Theol. dogm. III, n. 294.

[7] Sic e. g. *Pesch* (Prael. dogm. VI, n. 280) prorsus falso dicit: «Historice constat non quidem Catharini sed Farvacquesii fuisse propositionem damnatam, qui erat propugnator sententiae Catharini.»

[8] *Denz. n.* 1318. [9] De syn. dioec. l. 7, c. 4, n. 8.

[10] Die 13 Sept. 1896 (Collect. de Prop. Fide n. 1954, p. 345).

Catharini doctrina non videtur multum differre ab his verbis Summi Pontificis.

68 Sed nihilominus praeter ritum externum et internam intentionem serio peragendi hunc ritum, adhuc requiritur intentio peragendi istum ritum, *in quantum sacer habetur a vera Ecclesia.* Etenim:

1. Inde a temporibus Guillelmi Antisiodorensis, qui primus videtur adhibuisse formulam «intentio faciendi quod facit Ecclesia», tum theologi meliores omnes, tum Summi Pontifices, tum Concilia oecumenica exigunt ad valorem sacramenti, ut praeter materiam et formam adsit intentio ministri faciendi quod facit Ecclesia. Ergo non sufficit pura intentio externa, quae nihil aliud est ac voluntaria applicatio formae ad materiam.

2. Minister sacramentorum debet agere humano modo et tamquam *mandatarius Christi.* Ergo requiritur, ut deliberate velit agere in persona Christi, seu ut velit applicare formam ad materiam perficiendo ritum, quem Ecclesia habet sacrum. Non sufficit ergo sola intentio externa.

Haec sufficiant de ista controversia circa intentionem externam vel internam. Qui plura cupit, adeat Billuart[1], qui clare, profuse et profunde hanc quaestionem tractat[2]. Ceterum in praxi nobis videtur esse parva differentia inter utramque sententiam rite explicatam. Disputationes videntur potius ortae ex subobscure explicato quaestionis puncto.

69 **Nota pro praxi:**

a) Aliud est intentio faciendi quod *facit* Ecclesia, et aliud faciendi quod *intendit* Ecclesia. Facit enim Ecclesia externum ritum *sacrum* a Christo institutum; intendit autem, ut mediante hoc ritu conferatur gratia. Ad valorem sacramenti minime requiritur, ut minister intendat collationem gratiae. Ita omnes.

b) Aliud est *velle serio facere* ritum, quem Ecclesia christiana ut sacrum habet, et aliud est *ipse credere* istum ritum esse revera sacrum. Sic e. g. Iudaeus baptizans potest habere intentionem faciendi quod facit Ecclesia christiana, etiamsi interius cogitat hanc Ecclesiam errare et ritum exhibitum esse prorsus inefficacem. Nihilominus iste baptismus est validus, dummodo recta materia et forma adhibitae sint. Quod constat ex praxi Ecclesiae, quae numquam baptismum iteravit ob eam solam rationem, quod ab haereticis aut infidelibus fuerit collatus[3]. Unde S. Thomas dicit: «Quamvis ille, qui non credit baptismum esse sacramentum aut habere aliquam spiritualem virtutem, non intendat, dum baptizat, conferre sacramentum, tamen intendit facere quandoque quod facit Ecclesia, etsi reputet illud nihil esse, et quia Ecclesia aliquid facit, ideo ex consequenti et implicite intendit aliquid facere quamvis non explicite.»[4]

---

[1] De sacr. in gen. diss. 5, a. 5.

[2] Cf. etiam *Schanz*, Die Lehre v. d. Sakr. I, § 11, ubi clare ista controversia exponitur, vel *Fr. Morgott*, Der Spender d. hl. Sakramente 105 sqq.

[3] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 22.

[4] 4, dist. 6, q. 1, a. 3, sol. 2 ad 1.

c) Pariter non est necessarium, ut minister habeat intentionem faciendi id, quod facit Ecclesia *catholica,* dummodo intendat facere, quod facit Ecclesia ab illo christiana putata. Sic baptismata collata a ministris protestantibus, qui putant Ecclesiam catholicam esse falsam, non sunt eo ipso propter hunc errorem invalida. Sin autem isti ministri (vel etiam quicumque alii) sunt prorsus increduli negantes divinitatem Christi, immo et exsistentiam Dei personalis, tunc baptismus ab ipsis collatus valde dubie est validus. Etenim quomodo tales ministri possunt serio et cum vera intentione faciendi quod facit Eeclesia baptizare, quoniam negant Christi divinitatem, immo et Ecclesiam ab illo institutam? Quare timendum est, ne ex hoc capite innumera baptismata sint irrita, saltem si sententia de externae intentionis sufficientia non est vera. Si enim externa intentio sufficiat, tunc omnia illa baptismata sunt valida, quia adhibetur debita forma et materia. In praxi omnes ita baptizati redeuntes ad gremium Ecclesiae rebaptizandi sunt sub conditione.

ARTICULUS V.

De modo et ritu conferendi sacramenta.

Cum sacramenta sint res sanctissimae, Ecclesia plura praecepta in 70
Rituali dedit ad dignam eorum administrationem. Ergo extra casum gravis necessitatis non licet sacramenta administrare praetermissis rubricis praescriptis a Rituali. Unde Concilium Tridentinum[1] definivit: «S. q. d. receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus in sollemni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiae pastorem mutari posse, A. S.» Communiter adhibendum est Rituale Romanum; sunt tamen adhuc plures Ecclesiae, quae ex privilegio Apostolico utuntur proprio Rituali.

Rubricae Ritualis non omnes pari modo obligant et idem dicendum est de aliis libris liturgicis. Solent enim distingui rubricae *essentiales,* quae versantur circa ipsam essentiam sacramenti, scil. circa applicationem formae ad materiam, et *accidentales,* quae potius respiciunt decentem quam validam administrationem. Solent etiam distingui rubricae *praeceptivae,* quae directe obligant in conscientia, et *directivae,* quae potius consilia seu directiones continent. Quamvis haec ultima distinctio communissime ab auctoribus afferatur, tamen saepe est valde difficile, immo et impossibile discernere, quaenam rubricae sint praeceptivae et quaenam tantum directivae. Tamquam criteria haberi possunt consensus auctorum et decisiones S. Congr. Rituum. Generatim dici potest omnes rubricas habere rationem legis positivae, ac proinde graviter vel leviter obligant in conscientia pro earum gravitate materiae. Sicuti autem quaelibet lex positiva non obligat cum magno incommodo, ita nec etiam obligant rubricae (saltem accidentales) in administratione sacramentorum prae-

[1] Sess. 7, can. 13 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 856).

scriptae, si inde magnum incommodum oriretur. Sacerdotes autem sedulo conentur in administratione sacramentorum fideliter et digne rubricas observare; hoc enim multum inservit ad aedificationem fidelium, sicuti etiam neglectus istarum rubricarum facile causare potest grave scandalum.

71 **Nota.** Sacerdotes, qui ex privilegio utuntur speciali Rituali, ut est in aliquibus dioecesibus et ordinibus religiosis, nihilominus possunt ex rationabili causa sequi Rituale Romanum, nisi hoc sit specialissime prohibitum. Ratio est, quia Ecclesia aliqualiter desiderat, ut ubique terrarum Ritus Romanus observetur; unde adest adagium: Semper bonum est imitari Ecclesiam Romanam.

ARTICULUS VI.

De obligatione dandi aut denegandi sacramenta.

§ 1.

De sacramentis dandis.

Obligatio sacramenta administrandi oritur a) *ex iustitia* vel b) *ex caritate.*

72 **Principium 1.** *Ii, quibus cura animarum vi muneris incumbit, tenentur ex iustitia administrare sacramenta subditis suis rationabiliter petentibus.*

Ratio est, quia suscipiendo munus isti pastores inierunt quasi contractum sedulo procurandi salutem spiritualem subditorum. Porro ad salutem spiritualem habendam sacramenta sunt media valde excellentia et necessaria. Munus curae animarum ex officio respectu suorum subditorum incumbit episcopis, parochis, viceparochis et superioribus regularium, non autem simplicibus sacerdotibus aut etiam cooperatoribus parochorum. — Dicitur autem: *rationabiliter petentibus.* Etenim quotiescumque pastoribus animarum certo gravius incommodum oritur ex administrato quam fidelibus ex denegato sacramento, tunc nulla est obligatio (saltem gravis) acquiescendi petitioni fidelium. Secus adest obligatio administrandi sacramenta, quae eo gravior est, quo gravius damnum emergit fidelibus ex sacramentis denegatis. Si haec tamquam regula generalis prae oculis habentur, facile intelliguntur sequentes

Resolutiones:

73 1. Pastor animarum non peccat, si denegat aliquando sacramentum poenitentiae scrupulosis aliisque importune petentibus. Ratio est, quia ex ista denegatione nullum vel modicum contingit damnum spirituale petentibus; exsurgeret autem magnum incommodum pastori, si semper deberet huiusmodi petitionibus parum fundatis acquiescere.

2. Peccat pastor animarum, qui se morosum et difficilem exhibet in sacramentis administrandis; qui non libenter visitat infirmos eis sacramenta administraturus; qui non vult confessiones suscipere nisi fixis

diebus. Ratio est, quia fideles rationabiliter possunt esse inviti contra tales agendi modos. Accedit, quod tunc fervor in sacramentis suscipiendis paulatim evanescit cum magno damno fidelium.

3. Pastor animarum non peccat, si non per se ipsum, sed per idoneos vicarios sacramenta administrat, dummodo tamen inde scandalum non oriatur et adsit consensus saltem tacitus superioris. Ratio patet, quia tunc fidelibus nullum damnum spirituale obvenit.

4. Pastor animarum tenetur etiam cum periculo vitae aliisve magnis incommodis temporalibus sacramenta administrare fidelibus in extrema necessitate spirituali versantibus. E. g. tenetur tempore pestis aliusve morbi contagiosi administrare sacramentum baptismi vel poenitentiae etiam cum periculo vitae, iuxta illud: «Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.» [1] Idem valet de administratione extremae unctionis, si tamen aegrotus sacramentum poenitentiae certo suscipere nequit.

5. Acriter disputant auctores, num in iisdem circumstantiis parochus teneatur cum periculo vitae administrare *viaticum*. Sententia affirmativa est verior saltem in praxi, quidquid est de theoretica probabilitate sententiae negativae. Nam fideles graviter scandalizarentur, si tempore morbi contagiosi parochus nollet administrare moribundis viaticum. — Gregorius XIII die 26 Oct. 1576 rescripsit parochum debere *omnino* administrare baptismum et poenitentiam; ac ita modificavit decisionem S. Congr. Concilii quindecim diebus antea emanatam, in qua statuebatur parochos tempore pestis teneri parochianis suis peste laborantibus ministrare *dumtaxat* duo sacramenta ad salutem necessaria, nempe baptismum et poenitentiam [2].

6. Tempore pestis aliusve morbi contagiosi parochus potest et debet adhibere congruas cautiones, ne ipse morbo inficiatur, e. g. tradendo communionem mediante cochleari deaurato vel faciendo unctiones mediante aliqua virga, in cuius extremitate adest modicum bombycis. Ita Benedictus XIV, qui per decretum S. Officii 11 Iulii 1754 hoc permisit, sed vehementer hortatus est vicarium apostolicum Algeriae, ut durante peste procuraret administrationem eucharistiae et extremae unctionis [3]. Merito scribit Lehmkuhl [4]: «Nimius timor nimiaque cautela sive parochi sive aliorum sacerdotum vere reprehensibilis est, siquidem fideles tantum metum videntes scandalum potius quam aedificationem capturi sunt. Fiducia in Deum et remedia cum sobria prudentia adhibita periculum satis removebunt. S. Carolus Borromaeus heroicum plane exemplum dedit caritatis, cum ipse Mediolanensis archiepiscopus, tempore pestis, in ministrandis sacramentis praeiret, immo ad aegrotos in nosocomiis decumbentes accederet, ut non necessaria tantum sacramenta, sed ipsam etiam confirmationem conferret.»

---

[1] Io 10, 11.

[2] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 233. Late tractat de hac controversia *Benedictus XIV,* De syn. dioec. l. 13, c. 19.

[3] Collect. de Prop. Fide n. 596 nota. [4] Theol. mor. II, n. 51.

74 **Principium 2.** *Qui vi muneris non sunt pastores animarum, ex caritate obligantur sacramenta administrare rationabiliter petentibus; quae quidem obligatio est gravis, si ex denegata administratione oriatur grave scandalum aut magnum damnum spirituale pro fidelibus.*

Per se patet sacerdotes, qui non sunt ex officio pastores animarum, non ita stricte obligari ad sacramenta administranda, sicut pastores. Nihilominus scandalum vitandum vel ordo caritatis servandus etiam eis obligationem istam imponere potest. Et primo quidem *scandalum vitandum;* etenim haud parvum scandalum oriretur, si sacerdos vellet recusare sacramentum rationabiliter petenti; e. g. si confessarius sedens in confessionali recusaret audire confessionem alicuius hominis pauperis, cum admitteret plures divites. — *Ordo* autem *caritatis* exigit, ut proximo in necessitate degenti succurramus. Qui si degit in *extrema necessitate* spirituali, etiam cum periculo vitae corporalis sacerdos debet administrare sacramenta necessaria ad salutem. Per se patet hanc obligationem non exsistere, si alius sacerdos adest, qui potest et vult sacramentum administrare. Hinc e. g. simplex sacerdos debet sub gravi dare absolutionem moribundo peccatori rite disposito, si non adest alius confessarius volens aut potens audire confessionem. — Sin autem proximus degit in *gravi necessitate* spirituali, sacerdos tenetur etiam cum notabili incommodo corporali administrare sacramenta. Unde e. g. confessarius tenetur etiam cum aliquali defatigatione audire confessiones, si secus poenitentes debent per notabile tempus in statu peccati mortalis permanere. — In *levi aut communi necessitate* proximi non quidem adest stricta obligatio illi administrandi sacramenta, verumtamen nihilominus sacerdos non se praebeat difficilem in sacramentis administrandis nisi necessitate aut saltem rationabili causa id flagitante. Econtra sit semper paratus ad praebendum fidelibus tam efficacia media salutis aeternae.

§ 2.

De sacramentis negandis.

Quantum ad denegationem sacramentorum ponuntur duo principia generalia et deinde subiunguntur quaedam applicationes particulares pro singulis sacramentis, omissis omnibus theoreticis hypothesibus, quae hodie iam non possunt esse practicae.

75 **Principium 1.** *Numquam licet administrare aliquod sacramentum subiecto* **incapaci**, *ita ut sacramentum non tantum illicitum, sed etiam prorsus invalidum sit.*

Ratio est, quia talis administratio est intrinsecus mala utpote pessimus abusus rei sacratissimae. Est enim grave sacrilegium directe procuratum. Hinc etiam ad evitandam mortem minister non potest e. g. conferre ordines sacros mulieri, confirmationem aliaque sacramenta alicui non baptizato, dare absolutionem sacramentalem alicui, qui certe non habet sufficientem contritionem etc. Licet autem sacerdos non

sit proprius minister sacramenti matrimonii, tamen numquam potest assistere alicui matrimonio, quod certe est nullum, e. g. ob impedimentum ligaminis.

Principium 2. *Non licet administrare aliquod sacramentum subiecto* **indigno** *nisi ex gravissima causa.* 76

Ratio est, quia minister ex triplici titulo tenetur denegare sacramenta subiecto indigno, memor illius praecepti: «Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos» [1], scil. a) *ex virtute religionis,* quae prohibet, ne res sacra qualis est sacramentum irreverentiose tractetur; b) *ex fidelitate,* cum ministro non sit concreditum munus administrandi sacramenta nisi tamquam dispensatori fideli et mandatario Christi, non autem tamquam domino absoluto, qui potest facere, quidquid vult; c) *ex caritate,* quia ex indigna administratione causatur magnum damnum tum suscipienti, qui committit grave sacrilegium, tum societati christianae, quae inde (saltem aliquando) grande scandalum patitur. — *Indignus* dicitur ille, cui deest aliqua dispositio essentialiter requisita ad liceitatem sacramenti, scil. vel scientia necessaria vel status gratiae sanctificantis requisitus pro licita susceptione sacramentorum vivorum. Ob defectum aliqualis saltem cognitionis mysteriorum Trinitatis et Incarnationis non licet administrare adulto sacramentum baptismi [2], ut iam supra dictum est I, n. 499. — Dicitur: *nisi ex gravissima causa.* Ratio est, quia licet cooperari materialiter ad peccatum alterius, si adest gravis causa. Iamvero administrare indigno aliquod sacramentum ex gravi causa videtur non esse nisi *materialis* cooperatio ad peccatum suscipientis sacramentum. Etenim ex sola malitia suscipientis provenit, quod actio ministri, quae in se est bona, evadat mala. Quod quidem confirmatur ex exemplo ipsius Christi, qui iuxta communem interpretationem veterum exegetarum contulit Iudae Iscariotae indignissimo sacramenta eucharistiae et ordinis [3]. Christi actio est nostra instructio; ideoque dicit Angelus Doctor [4]: «Ideo Christus Iudam non repulit a communione, ut daret exemplum tales peccatores non esse ab aliis sacerdotibus expellendos.»

Causae, ex quibus licitum est dare indignis sacramenta, sunt: 77

1. *Ne violetur sigillum sacramentale.* Ita omnes docent nostris temporibus. Opinati sunt quidam veteres auctores, confessarium posse sacramentum negare ob crimen in confessione auditum sub praetextu aliarum causarum [5], sed haec sententia iam non est practice tuta, cum reddat confessionem odiosam et inducat laesionem sigilli sacramentalis.

---

[1] Mt 7, 6. [2] Cf. S. Offic. d. 25 Ian. 1703.

[3] Plures, praesertim moderni, exegetae negant Iudam recepisse s. Communionem sed exiisse post Pascha sumptum. Cf. *Knabenbauer* in Comm. super Matth. c. 26.

[4] S. theol. 3, q. 81, a. 2 ad 2.

[5] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 51. Textus, qui ex *S. Thoma* (4, dist. 9, q. 1, a. 5, sol. 1) affertur pro hac sententia, non est ita clarus. Ceterum manifeste docet contrarium Angelicus Doctor in S. theol. 3, q. 80, a. 6.

Ceterum S. Officium d. 18 Nov. 1682[1] similem sententiam proscripsit. Quare e. g. confessarius tenetur communionem dare poenitenti exigenti, quem immediate ante inabsolutum dimisit ob eius indispositionem.

2. Ne ipse, qui petit indigne sacramentum, *incurrat gravissimam infamiam* ex divulgatione criminis occulti. Hinc e. g. parochus non potest excludere a celebratione matrimonii Paulum, quem occulte scit fornicatum et nondum confessum esse. Ratio autem est, quia parochus ita agendo illicite diffamaret Paulum. Nec potest obici: inter duo mala esse eligendum minus et diffamationem peccatoris esse minus malum quam sacrilegam susceptionem sacramenti. Nam «licet peius sit peccatori occulto peccare mortaliter sumendo corpus Christi quam infamari, tamen sacerdoti ministranti corpus Christi peius est peccare mortaliter infamando iniuste peccatorem occultum, quam quod ille mortaliter peccet, quia nullus debet peccatum mortale committere, ut alium liberet a peccato.»[2] Vel breviter: Non sunt facienda mala, ut eveniant bona.

3. *Ne oriatur grave scandalum fidelium,* qui, si causam negationis ignorarent, a sacramentis arcerentur, cum sibi etiam repulsam timerent[3]. Iste casus raro accidere potest nostris diebus, nam aut agitur de publico peccatore, et tunc non potest oriri verum et fundatum scandalum ob denegatum sacramentum, aut agitur de peccatore occulto, et tunc publice petenti non licet negare sacramentum, ut infra dicetur.

78 **Scholion.** Veteres modernique auctores multum disputant, utrum *periculum mortis* simileve malum imminens sacerdoti sit ratio sufficiens dandi sacramentum indigno. Quidquid est de theoretica probabilitate sententiae affirmantis aut negantis, iste casus hodie vix est possibilis. Etenim in sacramentis matrimonii et poenitentiae iste casus occurrere nequit: Non in matrimonio, quia sacerdos non est minister huius sacramenti et non prohibetur aliquando passive assistere matrimonio publici peccatoris, ut infra dicetur. Non in poenitentia, quia homo iniuste minitans mortem aliudve grave damnum confessario non solum indigne, sed *invalide* susciperet sacramentum. Porro numquam licet administrare sacramentum incapaci, ut supra dictum est. — Pariter iste casus vix ac ne vix quidem in aliis sacramentis accidere potest. Nam si istae minae mortis aliusve mali sunt publicae, solent fieri in odium fidei aut in contemptum religionis aut cum magno scandalo populi, et tunc sacerdos deberet potius obire mortem quam cedere tali odio aut contemptui. Sin autem minae sunt occultae et peccator est occultus, tunc publicae petitioni cedendum est. Occulta autem petitio vix umquam locum habebit. S. Alphonsus[4], Petrus de Ledesma[5], Concina[6], Lehmkuhl[7] negant licere administrationem sacramenti ex metu mortis; affirmant autem Lugo[8], Sporer-Bierbaum[9], Ballerini-Palmieri[10], Génicot[11], D'Annibale[12], Noldin[13].

---

[1] *Denz.* n. 1220. [2] S. theol. 3, q. 80, a. 6 ad 2.
[3] Ita *Noldin,* De sacr. in gen. n. 36. [4] Theol. mor. l. 6, n. 49.
[5] Summa, de euchar. c. 12, concl. 2, dub. 3.
[6] De sacr. in gen c. 12, n. 12. [7] Theol. mor. II, n. 59.
[8] De sacr. in gen. disp. 8, n. 181. [9] Theol. mor. III, P. 1, c. 3, n. 188.
[10] Opus theol. IV, n. 689. [11] Theol. mor. II, n. 122.
[12] Summula Theol. mor. III, n. 264. [13] De sacr. in gen. n. 36.

Regulae practicae. 1. *Sacramenta negari debent: a) publico peccatori, de cuius emendatione non sufficienter constat; b) occulto peccatori occulte petenti.* 79

2. *Sacramenta non debent negari peccatori occulto publice petenti.*

Peccator *publicus* censetur ille, cuius crimen est scandalosum et notorium notorietate sive *iuris* sive *facti*, i. e. qui aut in publico iudicio criminis magni fuit convictus, aut in loco, ubi petit sacramenta, est ita notorie criminosus, ut a magna parte populi cognoscatur.

Peccator *occultus* habetur ille, cuius indignitas uni vel paucis hominibus discretis nota est.

Petitio sacramenti est publica, si fit in conspectu plurium; est vero occulta, si fit coram solo ministro vel coram paucis aliis, qui sacramenti negationem non percipiunt, ita ut nulla infamia inde oriatur.

Quibus praenotatis facile explicatur prima pars primae regulae. Etenim Rituale Romanum [1] statuit: «Arcendi sunt [a s. communione] publice indigni, quales sunt excommunicati, interdicti, manifestique infames: ut meretrices, concubinarii, foeneratores, magi, sortilegi, blasphemi et alii eius generis publici peccatores, nisi de eorum poenitentia et emendatione constet et publico scandalo prius satisfecerint.» — Ex quibus verbis apparet publicum peccatorem licet rite absolutum a peccatis non posse statim admitti ad publicam sumptionem communionis, nisi prius scandalum datum reparaverit. Quo autem determinato modo hoc scandalum sit reparandum, oportet stabilire consideratis omnibus circumstantiis personarum et locorum. Cuilibet peccatori sincere emendato et rite absoluto potest *occulte* administrari s. communio. Ita saltem iuxta praesentem Ecclesiae disciplinam.

Altera pars primae regulae hoc modo a Rituali Romano [2] exprimitur: «Occultos peccatores, si occulte petant [s. communionem] et non eos emendatos agnoverit, repellat [sacerdos].» — Ratio autem utriusque partis est, quia ex hoc, quod peccatori occulte petenti aut peccatori publico denegatur sacramentum, nulla diffamatio sequitur neque aliud grave incommodum. Econtra peccator recipit salutarem monitionem et sacramentum protegitur contra irreverentiam attentatam.

Secunda regula non solum manifeste continetur in Rituali Romano [3], sed etiam clare sequitur ex supra enumeratis causis, propter quas licet, immo oportet administrare sacramentum indignis. Ex denegatione enim sacramenti tunc sequeretur magna infamia petentis et scandalum populi.

Applicationes ad singula sacramenta. 1. De baptismo infantium, qui sunt progeniti a parentibus christianis, non est neque difficultas neque obstaculum. Infantes autem parentum infidelium et praesertim Iudaeorum non sunt baptizandi (excepto articulo mortis), nisi parentes promittant omnia necessaria, ut infra n. 128 latius dicetur. Adulto nequit dari baptismus (extra articulum mortis), nisi de eius bona dispositione positive constet. 80

---

[1] Tit. 4, c. 1, n. 8. [2] L. c. n. 9. [3] L. c.

2. Confirmatio non potest conferri nisi illi, de cuius dignitate moraliter et positive constat. Solet episcopus (minister confirmationis) exigere testimonium de dignitate confirmandi hominis vel a parocho vel ab alio legitimo superiore.

3. Ad eucharistiae administrationem imprimis spectant regulae supra datae. Quod eucharistia publice petatur a publico peccatore, accidit nostris diebus praesertim in duobus casibus: a) si homo catholicus spretis legibus Ecclesiae init matrimonium mixtum atque permittit acatholicam educationem prolis. Quid faciendum sit, antequam talis homo admittatur ad sacramenta, dicetur infra in tractatu de matrimonio; b) si quis vivit in notorio concubinatu et nunc in gravi morbo versans petit viaticum. Quo in casu sacramentum non est concedendum, nisi prius scandalum sit remotum. Aegrotus igitur tenetur concubinam aut e domo eicere aut in matrimonium ducere, antequam sacramentum recipit.

4. Sacramentum poenitentiae numquam denegandum est homini rite confesso et contrito. Potest autem, immo et debet confessarius exigere, ut poenitens ea omnia praestet, quae ad sufficientem dispositionem requiruntur, et notanter praeviam remotionem scandali, occasionis proximae voluntariae et censurae forte incursae.

5. Extrema unctio, cum non ministretur nisi homini in periculo vitae exsistenti, non debet negari sincere petenti (explicite aut saltem interpretative). Si tamen aegrotus est mentis compos, debet antea promittere seriam emendationem vitae aliaque necessaria secundum praecepta Ecclesiae catholicae.

6. Sacramentum ordinis iuxta sententiam veriorem numquam administrari potest indigno, quippe qui (licet occulte indignus) ab ordinibus omnino sit arcendus [1]. Quare S. Thomas [2] docet non sufficere, quod praelatus nesciat ordinandum esse in peccato, «sed etiam exigitur amplius, ut secundum mensuram ordinis . . . diligentior cura apponatur, ut habeatur certitudo de qualitate promovendorum». Concilium Tridentinum [3] statuit, ut praelatus possit clerico vetare ascensum ad ulteriores ordines et tunc clericus teneatur oboedire, etiamsi «ei (iste) ascensus . . . ex quacumque causa rationabili, etiam ob occultum crimen, quomodo libet etiam extraiudicialiter, fuerit interdictus». Ratio est, quia sacramentum ordinis indigne susceptum causat maxima damna tum ipsi clerico tum toti Ecclesiae.

7. Matrimonio publici peccatoris facilius assistere potest sacerdos, cum ipse huius sacramenti non sit minister, sed solummodo testis qualificatus. Quare ad maiora mala vitanda Ecclesia permittit, ut, servatis quibusdam cautionibus, parochus praestet assistentiam passivam in matrimonio publici peccatoris. (Latius de hac re sermo redibit infra in tractatu de matrimonio.)

---

[1] *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 52. [2] Suppl. q. 36, a. 4 ad 3.
[3] Sess. 14, c. 1 de reform.

ARTICULUS VII.

De simulatione sacramentorum.

Notio. *Simulatio vel fictio sacramentorum est illicita mutatio* 81 *materiae vel formae vel intentionis necessariae clam facta a ministro, ita ut sacramentum sit nullum et suscipiens in errorem inducatur.* — Etsi omnes theologi consentiunt, fictionem sacramenti numquam esse licitam, tamen multum laborant in definienda illa. Definitio allata videtur esse bona et completa. Sicut enim actus fictus ille dicitur, qui externe ita ponitur, ac si omnia ad valorem requisita adsint, revera autem est nullus propter essentialem defectum internum et clandestinum, ita etiam administratio sacramenti est ficta, si exterius omnia necessaria ad valorem sacramenti specietenus ponuntur, clam vero minister apponit defectum essentialem, ita ut sacramentum sit nullum et susceptor in errorem ducatur. In definitione allata dicitur autem *illicita* mutatio propter sacramentum matrimonii, in quo aliquando licet mutare materiam vel formam vel intentionem. Si quis enim ex gravi et iniusto metu cogitur ad matrimonium contrahendum, licite potest exterius exprimere quidem consensum, interius autem illum cohibere. Nam licet ex tali ficto consensu compars, qui putat se recipere sacramentum matrimonii, ducatur in errorem, tamen non adest proprie dicta fictio sacramenti, quia iste modus ficte consentiendi est licitus in casu, cum sit legitima defensio contra atrocem iniuriam metus iniuste incussi, ut infra in tractatu de matrimonio latius dicetur.

Modi. Simulatio seu fictio igitur oriri potest tribus modis, nempe 82 a) si minister clam adhibet materiam ineptam ad sacramentum, e. g. si loco vini consecrandi poneret in calice alium liquorem prorsus similem; b) si essentialiter mutat clam formam, e. g. si confessarius pronuntiando formam absolutionis sacramentalis, voce intelligibili diceret: «Ego te absolvo a peccatis tuis»; voce autem valde submissa interponeret verbulum «non»; c) si interius cohibet intentionem administrandi sacramenta.

Principium. *Numquam licita est simulatio aut fictio sacramenti.* 83

Patet hoc 1. ex propositione (29) ab Innocentio XI damnata: «Urgens metus gravis est causa iusta sacramentorum administrationem simulandi.» [1]

2. Fictio seu simulatio sacramenti est mendacium valde nocivum et detestabile sacrilegium. Est mendacium, quia in errorem ducit illum, qui putat se suscipere sacramentum; est sacrilegium, quia est abusus rei sacrae; minister enim abutitur sacramento ad mentiendum, si non verbis, tamen factis.

Dissimulatio. Fictio seu simulatio sacramenti toto coelo differt 84 a *dissimulatione* sacramenti, seu potius a *dissimulatione sacramenti denegati.* Talis dissimulatio est positio actionis *non* sacramentalis, ex qua alii (non suscipiens) erronee iudicant sacramentum esse collatum, e. g. con-

---

[1] *Denz. n.* 1179.

fessarius dat poenitenti, cui absolutionem denegare debuit, benedictionem atque quasdam preces recitat eo fine, ne circumstantes percipiant denegatam fuisse absolutionem; vel sacerdos, qui ex conventione facta faceret signum crucis ante os hominis in scamno communionis genuflectentis, qui propter gravem rationem neque communionem recipere neque recedere potest a publica mensa communionis; et tunc sacram hostiam reponeret in ciborio. In hoc ultimo casu tamen requiritur causa valde gravis, quia adhibetur ipsa ss. eucharistia ad finem quidem bonum, sed etiam ad deceptionem aliorum; quod quidem aliquam irreverentiam includere videtur. Plane autem illicitum esset in hoc casu porrigere homini isti (quamvis scienti et consentienti) hostiam non consecratam, cum talis agendi modus esset idololatria saltem materialis, quia tunc iste homo exterius saltem adoraret aliquid, quod est vilis creatura. «Sicut enim peccaret externe adorando idolum, etiam ex metu mortis, sic quoque semper peccaret externe adorando hostiam non consecratam. Et peccaret gravius, quam si indigne communicaret; ut patet ex cap. De homine 7 de celeb. miss., ubi dicitur gravius peccare sacerdotem, qui in Missa non consecraret, quam qui sacrilege consecraret et communicaret.» [1] S. Thomas [2] de hac re docet: «Hostia non consecrata nullo modo debet dari loco consecratae; quia sacerdos hoc faciens, quantum in se est, facit idololatrare illos, qui credunt esse hostiam consecratam, sive alios praesentes, sive etiam ipsum sumentem, quia, ut Augustinus [3] dicit: ‚Nemo carnem Christi manducet, nisi prius adoret.‘»

Dissimulatio denegati sacramenti ex rationabili causa licita est, nam nihil aliud est nisi permittere, ut alii, qui in casu nullum ius habent obiectivam veritatem cognoscendi, in errorem haud nocivum cadant [4].

85 **Scholion.** Extra casum necessitatis gravis non licet sequi opinionem probabilem relicta tutiore, quando agitur de valore sacramentorum, ut patet ex propositione (1) ab Innocentio XI damnata: «Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore. . . .» [5] Dico autem 1°: *extra casum gravis necessitatis.* Sacramenta enim sunt propter homines, ac proinde quotiescumque salus spiritualis hominis graviter periclitatur, minister non solum potest, sed debet (saltem conditionate) sacramentum administrare, e. g. absolvere hominem sensibus destitutum, etsi forte iam est mortuus aut aliter indispositus. — Dico 2°: quando agitur *de valore sacramentorum,* nam si Ecclesia recte praesumitur supplere ea, quae ad valorem sacramenti exiguntur, res aliter se habet. Quare e. g. in sacramento poenitentiae licet aliquando absolutionem dare cum iurisdictione probabili, quam, si non sufficeret, Ecclesia suppleret. Pariter si agitur de impedimento dirimente matrimonii ex iure ecclesiastico introducto, quod Ecclesia ex legitima causa valet relaxare, licet aliquando

---

[1] *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 61. [2] S. theol. 3, q. 80, a. 6 ad 2.
[3] In Ps. 158 circa med. [4] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 59. [5] *Denz.* n. 1151.

uti opinione solide probabili, quia tunc sacramenta non irreverentiose tractantur nec exponuntur periculo nullitatis. Tota enim ratio, cur non liceat in sacramentis conferendis adhibere opinionem probabilem relicta tutiore, est reverentia sacramentis debita, ne scil. periculo nullitatis exponantur sine gravissima causa [1].

CAPUT VI.

De subiecto sacramentorum.

Notio. Subiectum sacramentorum ille dicitur, qui sacramentum eiusque effectus recipit.

Principium generale. *Subiectum sacramentorum est solus homo* 86
viator, non tamen omnis homo potest omnia sacramenta recipere.

Ita ex voluntate Christi. Ratio primae partis est, quia solus homo viator est capax recipiendi gratiam sanctificantem vel eius augmentum. Angeli enim et animae defunctorum iam sunt in termino, et salutem aeternam vel consecuti sunt vel perdiderunt immutabiliter. Quando autem eucharistia vocatur «panis angelorum» minime indicatur, angelos sumere eucharistiam sicuti homines, sed eundem Christum, qui est cibus noster per sacramentum, esse quasi cibum dulcissimum et efficacissimum angelorum per visionem beatificam [2]. — S. Paulus [3] loquitur de iis, qui baptizantur pro mortuis, quae quidem verba sunt subobscura, sed nullus interpres censuit secundum S. Paulum mortuos sine baptismate defunctos posse recipere effectum baptismi, si aliquis in terris vivens loco ipsorum baptizaretur. S. Paulus forsan loquitur de aliquo superstitioso et falso ritu tunc usitato, aut sensus est: illos fideles baptizari, ut resurrecturi sint cum mortuis ad beatitudinem aeternam.

Ratio alterius partis principii est, quia non quilibet homo habet qualitates requisitas pro omnibus sacramentis. Sic mulier non potest recipere sacramentum ordinis.

Quibus praemissis agimus prius de valida et deinde de licita susceptione sacramentorum.

§ 1.

De valida sacramentorum susceptione.

Pro diversis sacramentis diversae conditiones requiruntur ad valorem. 87

1. *Fides et probitas* suscipientis non requiruntur ad valorem ullius sacramenti, excepta poenitentia. Unde illi, qui ut haeretici formales baptismum vel ordinem receperunt, non sunt rebaptizandi aut reordinandi. In sacramento autem poenitentiae ad valorem requiritur vera contritio aut saltem attritio, quae profecto haberi nequit sine fide et probitate (saltem incohata).

---

[1] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 1, n. 49 50 et l. 6, n. 57.

[2] Cf. S. theol. 3, q. 80, a. 2 ad 1.

[3] 1 Cor 15, 29.

2. Nulla *attentio* neque interna neque externa requiritur ad valorem sacramentorum, dummodo adfuerit intentio, de qua infra. Unde e. g. si quis voluntarie est distractus vel aliis operibus est intentus, dum recipit absolutionem sacramentalem, valide recipit.

3. Ad valorem omnium aliorum sacramentorum requiritur baptismus validus praevie susceptus. Baptismus enim est ianua omnium sacramentorum.

4. In infantibus et perpetuo amentibus nulla requiritur *intentio* (personalis) ad sacramenta suscipienda, quorum sunt capaces. Ecclesia enim tunc supplet intentionem necessariam [1]. Infantes autem possunt *valide* suscipere baptismum, confirmationem, eucharistiam et ordinem [2]. Iuxta hodiernam Ecclesiae disciplinam infantibus et perpetuo amentibus non solet aliud sacramentum administrari nisi baptismus, et in nonnullis regionibus confirmatio.

5. In *adultis habentibus usum rationis* requiritur ad valorem omnium sacramentorum (excepta eucharistia) aliqua intentio, quae est diversa pro diversis sacramentis. Dicitur: *excepta eucharistia,* quae cum consistat in re permanenti, i. e. in speciebus consecratis, a nulla intentione tum ministrantis tum suscipientis quoad validitatem dependet. Unde ille, qui in narcosi aut in animi perfecta defectione eucharistiam reciperet, sumeret quidem verum corpus Christi, sed materialiter tantum et sine fructu, *si omnis intentio defuisset.* — *Necessitas intentionis* ex parte susceptoris inculcatur ab Innocentio III [3], qui reicit opinionem eorum, qui docent sacramenta non solum dormientibus et amentibus, sed invitis et contradicentibus saltem valide conferri, dicens: «Verum id est religioni christianae contrarium, ut semper invitus et penitus contradicens ad recipiendam et servandam christianitatem aliquis compellatur.» S. Thomas [4] vero loquens de baptismo docet: «Si in adulto deesset intentio suscipiendi sacramentum, esset rebaptizandus.» Ratio autem a priori est voluntas Christi sic instituentis sacramenta, quae voluntas colligitur ex doctrina et praxi Ecclesiae, et quae est valde consentanea essentiae ac dignitati sacramentorum. Sacramenta enim sunt dignissima media gratiae conferendae. Porro valde conveniens est, ut homo capax usus rationis illa suscipiat *voluntarie,* non autem mere passive. — Intentio requisita est diversa pro diversis sacramentis, ut infra explicabitur, quando sermo erit de singulis sacramentis. Generatim autem dici potest: *Minor intentio requiritur in subiecto quam in ministro sacramentorum;* unde non tantum sufficit intentio actualis et virtualis, verum etiam habitualis, i. e. aliquando habita et non retractata [5]. Excipitur matrimonium, in quo requiritur saltem intentio virtualis, cum ipsi contrahentes sint etiam ministri istius sacramenti. Idem valet de poenitentia, in qua actus poenitentis et notanter contritio virtualiter saltem adesse debet, dum datur absolutio sacra-

---

[1] Cf. S. theol. 3, q. 68, a. 9 ad 1. [2] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 81.
[3] c. 3, X 3, 42. [4] S. theol. l. c. a. 7 ad 2. [5] Cf. *S. Alph.* l. c.

mentalis. Quantum ad sacramenta baptismi, confirmationis, eucharistiae et extremae unctionis sufficit ad validitatem intentio habitualis *implicita*, i. e. quae includitur in vita christiana aut in proposito vitae christianae suscipiendae. Unde e. g. missionarius potest baptizare paganum moribundum et sensibus destitutum, dummodo iste antea manifestaverit propositum suscipiendae vitae christianae [1].

Quantum ad obiectiones, quae contra necessitatem intentionis deducuntur ex quibusdam factis historicis, videsis Billuart [2]. — Concilia autem ideo non enumerant nisi materiam, formam et intentionem ministri tamquam essentialiter requisita ad omnia sacramenta, quia personalis intentio subiecti revera non requiritur in omnibus sacramentis, e. g. in baptismo parvulorum.

§ 2.

De licita sacramentorum susceptione.

Ad *licite* suscipienda diversa sacramenta diversae requiruntur con- 88
ditiones, ut infra latius explicabitur. Generatim autem notari potest:

1. Adultus usu rationis pollens ad licite suscipiendum aliquod sacramentum *mortuorum* debet praeter intentionem requisitam saltem habere *attritionem supernaturalem* de peccatis commissis. Nulla enim a Deo conceditur remissio culpae sine dolore de offensa patrata. In vera attritione supernaturali includuntur fides, spes et amor initialis.

2. Adultus suscipiens sacramentum *vivorum* debet esse *in statu gratiae sanctificantis,* qui quidem status habetur aut ex gratia baptismi numquam amissa aut ex contritione perfecta aut ex absolutione sacramentali rite percepta. Recipere autem scienter sacramentum vivorum in statu peccati mortalis est grave sacrilegium, cum sit gravis abusus rei sanctissimae. S. Alphonsus [3] enumerat duos casus rarissimos, in quibus ad evitandum maius malum licet suscipere sacramentum vivorum non obstante statu peccati mortalis. «Si hostia consecrata esset profananda ab haereticis, et aliquis pro illa subita irruptione non posset tam cito conteri; tum videtur posse eam sine peccato sumere, licet sine fructu. Tunc enim non sumeret ut sacramentum, sed tantum absconderet in corpore suo sicut in pariete ad eam liberandam ab iniuria. . . . Idem probabiliter dicunt de laico accumbente in scamno communicantium, qui recordaretur peccati mortalis et non posset elicere contritionem ob angustiam temporis.»

3. Per se non licet petere sacramenta a ministro, qui est certe *indignus.* Ille vero vocatur minister indignus, qui non potest administrare sacramentum sine peccato mortali, quia aut est aliqua censura innodatus, aut quia ipse est in statu peccati mortalis. Ratio autem, cur non liceat in casibus ordinariis petere sacramenta ab huiusmodi ministris, est multiplex, scil. a) excitatio aut cooperatio ad peccatum,

---

[1] Cf. S. Offic. d. 30 Martii 1898. [2] De sacr. diss. 6, a. 1.
[3] L. c. n. 86.

quod minister perpetrat sacramenta administrando; b) scandalum, quod haud raro inde oritur; c) periculum propriae perversionis.

4. Ex iusta autem et proportionata causa licet petere sacramentum a ministro indigno, dummodo possit valide illud administrare. Ratio est, quia talis petitio non est nisi *cooperatio materialis* ad peccatum alterius, quae quidem cooperatio ex iusta et proportionata causa licita est. A S. Alphonso[1] plures causae iustae enumerantur, e. g. si urgeat praeceptum confessionis aut communionis, praesertim si ex dilata susceptione immineat periculum spirituale; si quis diutius deberet remanere in statu peccati mortalis; si secus non posset lucrari indulgentiam iubilaei. Immo generatim S. Thomas[2] dicit: «Quamdiu [minister] ab Ecclesia toleratur in ministerio, ille, qui ab eo suscipit sacramentum, non communicat peccato eius.» Sin autem minister est excommunicatus *vitandus* aut publicus haereticus aut schismaticus, non licet umquam sacramentum aliquod petere ab illo nisi in articulo vel periculo mortis. Ratio est, quia tali ministro gravissime prohibitum est sacramenta administrare, immo ablata est extra articulum mortis omnis iurisdictio, ita ut nec valide absolvere possit; et demum quia ex tali petitione tum gravissimum scandalum tum periculum perversionis oriretur. S. Alphonsus[3] docet, in periculo mortis licite peti ab excommunicato vitando non solum baptismum, verum etiam (si ille sit sacerdos) absolutionem, viaticum et extremam unctionem, cui doctrinae non adversatur S. Thomas, licet ab aliquibus auctoribus id asseratur[4]. Idem dicendum videtur de matrimonio, si hoc esset necessarium pro salute morientis vel putativi coniugis vel filiorum; et hoc eo vel magis, quia iuxta decretum «Ne temere» celebratio matrimonii in periculo mortis non est ita difficilis.

Appendix de sacramentalibus.

89 1. **Definitio.** Sacramentalia sumuntur vel in latiore sensu, et tunc includunt etiam caeremonias sacras, quae in administratione sacramentorum adhibentur, vel in sensu strictiore, et tunc sunt *signa sacra ab Ecclesia instituta, quibus fideles a Deo acquirunt diversas gratias vel auxilia.* In hoc ultimo sensu hic tantum loquimur de sacramentalibus, quae a veteribus theologis vocabantur *sacramenta minora*[5], quia habent quandam similitudinem cum sacramentis.

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 89. [2] S. theol. 3, q. 64, a. 6 ad 2.

[3] L. c. n. 88. [4] Cf. ib. n. 560 et elench. 2 Quaest. reform. q. 17.

[5] Hugo de S. Victore agens de istis minoribus sacramentis dicit: «Sunt quaedam sacramenta in Ecclesia, in quibus etsi principaliter salus non constet, tamen salus ex eis augetur, in quantum devotio exercetur. . . . Ex his igitur sacramentis alia constant in rebus, qualia sunt aqua aspersionis, susceptio cineris, benedictio ramorum et cereorum et cetera talia. Alia autem constant in factis, qualia sunt signaculum crucis, exsufflatio exorcisationis, expansio manuum, incurvatio genuum et alia huiusmodi. Alia in dictis constant, sicut Trinitatis invocatio et quaecumque in hunc modum» (De sacr. II, P. 9 [*Migne,* Patr. lat. 176, 471]).

Dicuntur 1°: *signa sacra,* quia significant effectus spirituales, e. g. scapulare benedictum B. M. V. significat specialem venerationem erga Beatissimam Virginem eiusque speciale auxilium.

Dicuntur 2°: *ab Ecclesia instituta,* quia omnia sacramentalia directe instituta sunt ab Ecclesia, et non a Christo ipso. Possunt tamen vocari instituta a Christo, in quantum ille dedit Ecclesiae potestatem instituendi; immo aliquando in quantum Christus suo proprio exemplo illa indicavit, e. g. exorcismum.

Dicuntur 3°: *quibus fideles acquirunt a Deo diversa auxilia.* Sacramentalibus enim inest vis operandi (non quidem ex opere operato, sicut sacramentis, sed ex opere operantis) quosdam effectus supernaturales, sive corporales, ut sanitatem, sive spirituales, ut cohibitionem daemonis. Sed omnia ista auxilia ordinantur ad gratiam sanctificantem. Unde S. Thomas[1] docet: «In his, quae Ecclesia visibiliter operatur, quaedam sunt sacramenta, ut baptismus; quaedam sacramentalia, ut exorcismus; quorum est haec differentia, quod sacramentum dicitur illa actio Ecclesiae, quae attingit ad effectum principaliter intentum in administratione sacramentorum; sed sacramentale dicitur illa actio, quae quamvis non pertingat ad illum effectum, tamen ordinatur aliquo modo ad illam actionem principalem.» Ceterum infra sermo explicitior redibit de effectibus sacramentalium.

Ex dictis patet sacramentalia multipliciter differre a sacramentis, scil. 1. ratione *originis:* sacramenta sunt a Christo, sacramentalia vero ab Ecclesia immediate instituta; 2. ratione *effectus:* sacramenta causant directe gratiam sanctificantem eiusve augmentum; sacramentalia autem causant directe tantum gratias actuales aliaque auxilia; 3. ratione *modi operandi:* sacramenta causant gratiam ex opere operato, sacramentalia vero ex opere operantis Ecclesiae et hominis; 4. ratione *numeri:* sacramenta sunt septem neque iste numerus mutari potest; sacramentalium numerus est indefinitus et variabilis.

2. **Divisiones.** Permulta sunt sacramentalia, nec semper eadem 90
in Ecclesia vigent. Possunt tamen in duas magnas categorias reduci, scil. in sacramentalia permanentia seu res et in transeuntia seu actiones. Sacramentalia *permanentia seu res* sunt quaedam res benedictae seu consecratae, quarum usu fideles obtinent auxilia supernaturalia, e. g. aqua benedicta, scapularia etc. Non tamen omnis res benedicta est sacramentale, secus enim etiam homo benedictus, domus benedicta etc. essent sacramentalia; sed tantum illae res, quae ex benedictione unice ad cultum divinum adhibentur. Sacramentalia *transeuntia seu actiones* sunt quaedam actiones, quibus ex ordinatione Ecclesiae speciales gratiae adnectuntur, e. g. benedictiones, exorcismus etc.

Hodiernis temporibus magna pars sacramentalium consistit in *benedictionibus,* quarum quaedam sunt reservatae Summo Pontifici, e. g. benedictio «Agnus Dei», pallii etc.; quaedam pertinent ad episcopos, e. g.

---

[1] Suppl. q. 29, a. 1.

benedictio campanarum, chrismatis etc.; quaedam pertinent ad ordines religiosos, e. g. benedictio rosariorum, scapularium etc.; quaedam reservantur parocho, e. g. benedictio domorum in Sabbato Sancto (non autem aliis diebus), benedictio nuptialis etc.; demum dantur quam plurimae benedictiones, quae a quolibet sacerdote fieri possunt, e. g. benedictio aquae lustralis, mulieris post partum etc. Ex *delegatione* fere omnes benedictiones dari possunt a simplici sacerdote. Laici autem nullum sacramentale perficere possunt.

91 3. **Efficacia sacramentalium** non consistit solum in bonis operibus aut precibus aut salubribus excitationibus, quae solent coniungi cum illis, sed *in speciali virtute illis ab Ecclesia concessa*. Sane sacramentalia non habent efficaciam sicut sacramenta, nempe ex virtute illis concessa directe a Christo, sed quia habent adnexas preces ab *ipsa Ecclesia supplicante* pro gratiis obtinendis, ut infra latius dicetur. Supplicat autem Ecclesia mediantibus sacramentalibus praesertim pro quattuor generibus gratiarum:

a) Pro *gratiis actualibus* ad rite obeunda munera tum vitae christianae tum status electi. In hoc sensu efficacia sunt sacramentalia plura, e. g. benedictio nuptialis, unctio regis, prima tonsura clericalis etc.

b) Pro *remissione peccatorum venialium*. Sic e. g. aqua lustralis, cineres in initio Quadragesimae benedicti, «Confiteor» recitatum in Missa aut in Officio divino. Attamen iste effectus non producitur ex opere operato sicut in poenitentia aliisque sacramentis, sed ex opere operantis, in quantum obtinetur gratia actualis ad detestanda omnia peccata.

c) Pro *maleficio daemonis avertendo*. Daemon potest homini multipliciter nocere (si Deus permittit), scil. 1. mala physica inferendo, e. g. morbos excitando, ruinam fortunae causando; 2. ad peccata instigando vehementibus tentationibus; 3. obsidendo corpus hominis. Obsessio daemoniaca non potest negari, cum manifesta eius exempla habeantur in Evangelio; attamen nostris temporibus rarissime est supponenda. Quando liceat in hoc casu exorcismum adhibere, vide supra II, n. 463 in tractatu de adiuratione.

d) Pro *bonis temporalibus obtinendis*. Ad illum finem tendunt plures benedictiones, e. g. agrorum, panis etc.

92 4. **Modus operandi.** *Sacramentalia operantur principaliter ex vi impetratoria Ecclesiae, secundario autem ex qualitate ministri et suscipientis*. Licet bonitas ministri et suscipientis efficaciam sacramentalium multum augeant — benedictio enim data a sacerdote sanctissimo et recepta ab homine devotissimo habet maiores effectus, quam si adsunt minores qualitates tum ministri tum suscipientis — tamen principalis efficacia provenit ex virtute impetratoria *Ecclesiae*, quae a Christo recepit potestatem benedicendi diversas res et cohibendi maleficia diaboli. Sicut enim princeps saepe concedit precibus totius communitatis, quod denegat homini singulari petenti, ita Deus concedit gratias propter Ecclesiam flagitantem ope sacramentalium. In hoc sensu potest dici

sacramentalia operari ex opere operato ab Ecclesia, sed melius ad evitandas ambiguitates, dicendum est, *sacramentalia operari ex opere operantis tum Ecclesiae tum suscipientis hominis.* Effectus sacramentalium, cum principalius producatur ex Ecclesiae orationibus, quae semper exaudiuntur, *infallibilis* est, nisi ex parte hominis sit obex seu impedimentum. Cum enim omnia sacramentalia ultimo tendere debeant ad gratiam sanctificantem procurandam aut augendam, si huic fini obsit vel dispositio hominis vel bonum temporale (e. g. sanitas) petitum per sacramentalia, tunc non producitur effectus.

Nota. 1. *Sacramentalia differunt ab indulgentiis.* Indulgentiae 93
enim ex meritorum Christi thesauro, de quo haurit Ecclesia, remittunt *poenas* temporales peccati; sacramentalia vero ex precibus Ecclesiae obtinent diversa auxilia praesertim supernaturalia, non autem remissionem poenarum temporalium, *saltem directe.* Nam si sacramentale coniunctum est cum opere satisfactorio (e. g. humiliatio in susceptione cinerum), tunc *indirecte* etiam remittit poenas temporales, scil. propter istud opus satisfactorium. 2. Sacramentalia, quibus non assistit impetratio Ecclesiae, non multum valent. Ecclesia autem non censetur assistere illis rebus et actionibus, quae non fiunt iuxta eius leges et praescripta. Ergo sacramentalia, in quorum confectione vel usu non observantur Ecclesiae praescripta, nullum vel parvum effectum producunt. Ex quibus sequitur, ut fideliter observanda sint ea, quae Ecclesia praecipit de sacramentalibus. Quod quidem specialiter valet de benedictionibus ecclesiasticis, quae, si notabiliter mutantur aut dantur a ministris non autorizatis, invalidae sunt.

TRACTATUS II.

De baptismo.

Dividimus istum tractatum in septem capita: 1. de notione, institutione et divisione baptismi; 2. de eius essentia; 3. de eius effectibus; 4. de eius necessitate; 5. de eius ministro; 6. de eius subiecto; 7. de eius ceremoniis.

Litteratura. Consuli possunt iidem auctores, qui supra n. 2 citati sunt de sacramentis in genere. Pourrat tamen non tractat de sacramentis in specie.

CAPUT I.

De notione, institutione et divisione baptismi.

1. **Diversa nomina.** Nomen baptismi desumptum est a verbo 94
graeco *βαπτισμός* vel *βάπτισμα,* quod significat idem quod immersio seu ablutio[1]. In S. Scriptura verbum baptismi non raro sumitur in

[1] Etiam verbum germanicum *taufen* significat *untertauchen* vel immersionem; cf. *Grimm,* Deutsches Wörterbuch.

diversis sensibus, e. g. pro «balneum sumere» [1], pro purgationibus legalibus [2], quo sensu «baptismata calicum et urceorum» a Pharisaeis facta fuisse narrantur [3]. A Graecis baptismus saepe vocatur *φωτισμός*, i. e. *illuminatio*. Saepe etiam baptismus vocatur sacramentum regenerationis. Sunt adhuc plures aliae denominationes baptismi, quas non vacat hic enumerare [4].

95 2. **Definitio.** Inter diversas definitiones, quae de sacramento baptismi dantur, adducimus tantum definitiones factas a S. Thoma et a Catechismo Romano. S. Thomas affert definitionem a Petro Lombardo datam dicens: «Baptismus est ablutio corporis exterior facta sub forma praescripta verborum.» [5] Hugo de S. Victore putavit essentiam baptismi consistere in ipsa aqua sanctificata; quam sententiam Angelicus Doctor non approbat, quia non ipsa aqua est principalis causa in baptismo, sed actio ablutionis coniuncta cum verbis formae sacramentalis; quod quidem optime exprimitur definitione, quae tribui solet S. Augustino: «Baptismus est tinctio in aqua verbo vitae sanctificata.» [6] — Catechismus autem Romanus definit baptismum: «**sacramentum regenerationis per aquam in verbo**» [7]. — Natura enim ex Adam filii irae nascimur, baptismo vero in Christo filii misericordiae renascimur.

Baptismus est verum sacramentum Novae Legis. Ita docent omnes SS. Patres, et Concilium Florentinum definit: «Primum omnium sacramentorum locum tenet sanctum baptisma, quod vitae spiritualis ianua est; per ipsum enim membra Christi ac de corpore efficimur Ecclesiae. Et cum per primum hominem mors introierit in universos; nisi ex aqua et Spiritu renascimur, non possumus, ut inquit Veritas, in regnum coelorum introire.» [8]

96 3. **Institutio baptismi** certo facta est a Christo. Pauci acatholici contrarium docent, inter quos est Harnack [9].

Si Christus omnia sacramenta instituit, ut supra probatum est, a fortiori hoc valet de baptismo, qui est ianua omnium sacramentorum. — Valde autem disputant theologi, *quando* Christus instituerit hoc sacramentum. Sunt quattuor sententiae: 1ª S. Thomas, Thomistae fere omnes, plures alii, et Catechismus Romanus docent sacramentum baptismi institutum esse, quando Christus baptizatus est in Iordane: «Tunc a Domino hoc sacramentum [baptismi] institutum esse perspicitur, cum ipse a Ioanne baptizatus sanctificandi virtutem aquae tribuit.» [10] 2ª Alii, inter quos Estius, putant baptismum esse institutum, quando Christus dixit Nicodemo: «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.» [11] Haec sententia parum probabilis est, cum non ita conveniens videatur, Christum in aliquo privato colloquio nocte habito instituisse sacramentum ita necessarium. 3ª Sententia

---

[1] Iudith 12, 7. [2] Hebr 9, 10. [3] Mc 7, 3 sq.

[4] Videsis *Gihr*, Die hl. Sakr. I, § 28, et Cat. Rom. P. 2, c. 2, q. 3.

[5] S. theol. 3, q. 66, a. 1. [6] Cf. 4, dist. 3, q. 1, a. 1, sol. 1.

[7] Pars 2, c. 2, q. 4. [8] *Denz.* n. 696.

[9] Dogmengesch. I, 68, not. 3: «Daß Jesus die Taufe eingesetzt hat, läßt sich nicht nachweisen.»

[10] Cat. Rom. P. 2, c. 2, 16; cf. S. theol. 3, q. 66, a. 2. [11] Io 3, 3.

docet, Christum instituisse baptismum ante passionem, quando primo misit discipulos ad baptizandum. Ita Scotus, Suarez, Pesch aliique. 4ª Sententia asserit, baptismum esse institutum post resurrectionem, quando Christus dixit discipulis: «Euntes docete omnes gentes, baptizantes.»[1] Ita Alexander Halensis[2], Melchior Canus[3], et ita sentire videntur etiam Schanz[4], Gihr[5]. Haec quoque sententia parum probabilis est; nam tunc Christus in ultima coena apostolis nondum baptizatis dedisset eucharistiam et contulisset sacramentum ordinis, quod videtur valde inconveniens. Praeterea legitur in Evangelio[6] Christum eiusque discipulos baptizasse. Porro non est verisimile talia baptismata fuisse meras caeremonias aut non fuisse multo excellentiora quam baptismus Ioannis. Unde satis constat sacramentum baptismi institutum esse ante passionem Christi, non autem ita constat quo tempore. Prima sententia videtur melior tum propter magnam auctoritatem S. Thomae et Catechismi Romani, tum quia valde conveniens est Christum tunc temporis instituisse baptismum, quando in Iordane exemplo suo approbavit exteriorem ritum huius sacramenti et quando apparitione totius Trinitatis («Hic est filius meus» . . . «columba») haud obscure forma baptismi insinuata est.

Adhuc vivente Christo apostoli iam baptizabant[7]; tamen baptismus ante passionem et resurrectionem Salvatoris non fuit in *stricto praecepto.* Nova enim Lex coepit obligare tunc tantum, quando Christus in passione dixit: «Consummatum est», et quando in signum abolitae Legis Veteris velum templi scissum est. Verba autem Christi ad Nicodemum: «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei», eodem modo intelligenda sunt ac verba eiusdem Salvatoris: «Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis»; scil. obligatio tum baptismi tum eucharistiae *erit* strictissima post redemptionem finitam. Nemo enim docet eucharistiam esse institutam aut praeceptam iam inde ab istis verbis prolatis. Coepit igitur obligare baptismus, quando Christus dixit apostolis post resurrectionem: «Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.»[8]

4. **Divisio.** Quando sermo est de divisione baptismi, non inten- 97
dimus dicere esse plures species baptismi; etenim sicut unus est Deus et una fides, ita unum est baptisma[9]. Sunt plures baptismi in hoc sensu, quod causant principalem baptismi effectum, scil. gratiam et remissionem peccati supplentes vicem baptismi aquae[10]. Triplex autem vulgo distinguitur baptismus:

a) Baptismus *fluminis* seu aquae, qui est ipsum sacramentum a Christo institutum.

b) Baptismus *flaminis,* qui est perfectus actus caritatis includens saltem virtualiter et implicite votum baptismi aquae. Vocatur autem flaminis, quia Spiritus Sanctus movet cor hominis ad diligendum Deum super omnia et ad dolendum de peccatis.

---

[1] Mt 28, 19. [2] In 4 Sent. q. 12, membr. 3, a. 1.
[3] De loc. theol. l. 8, c. 5. [4] Die Lehre v. d. hl. Sakr. I, § 15.
[5] Die hl. Sakr. I, § 29.
[6] Io 3, 22. Cf. tamen c. 4, v. 2, ubi Christus dicitur non ipse baptizasse, sed per discipulos suos. [7] Cf. Io 3, 22 sqq.
[8] Mt 28, 19. Cf. *S. Thom.,* S. theol. 3, q. 66, a. 2, et *Billuart,* De bapt. diss. 1, a. 2, § 2. [9] Cf. Eph 4, 5. [10] Cf. S. theol. 3, q. 66, a. 11.

c) Baptismus *sanguinis,* qui est martyrium quocumque modo pro Christo toleratum ante baptismum aquae. Talem baptismum sanguinis innocentes infantes ab Herode trucidati receperunt.

Haec triplex distinctio iam cognita fuit SS. Patribus[1]. Quodsi iidem Patres in aliis locis non ita clare loquuntur, vel videntur contrarium docere, recta interpretatio adhibenda est[2]. Exemplum baptismi flaminis habetur in centurione Cornelio aliisque, qui iam receperunt Spiritum Sanctum ante baptismum aquae[3].

CAPUT II.

De essentia baptismi.

Cum quodlibet sacramentum constituatur essentialiter ex materia et forma, agendum est 1. de materia et 2. de forma baptismi.

ARTICULUS I.

De materia baptismi.

98 1. **Materia remota valida** baptismi est omnis et sola aqua naturalis. Ita docet dogma catholicum[4]. Concilium Tridentinum[5] definit: «S. q. d. aquam veram et naturalem non esse de necessitate baptismi, atque ideo verba illa Domini Iesu Christi: ,Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto', ad metaphoram aliquam detorserit, A. S.»

S. Thomas[6] dat plures rationes, quae ostendunt quam convenienter Christus voluerit aquam adhiberi in baptismo, e. g.:

a) Aqua lavat et refrigescit; ita baptismus lavat a sordibus peccati, et concupiscentiae ardorem mitigat.

b) Baptismus est sacramentum, quo non datur aliud magis necessarium. Ergo materia eius debet ubique terrarum facile inveniri. Porro nulla materia tam frequens est quam aqua[7]. — Pauci haeretici, ut quidam Gnostici, Manichaei, Albigenses, Cathari negaverunt aquam esse materiam baptismi. Lutherus autem et Beza docuerunt in casu necessitatis baptismum conferri posse in alia quoque materia.

Nota. In praxi quaenam sit materia valida baptismi non tam ex chimica analysi quam ex *communi aestimatione hominum* desumendum est. Hinc:

---

[1] *S. Ambr.,* In Ps. 118, sermo 3 (*Migne,* Patr. lat. 15, 1292); *S. Aug.,* De bapt. l. 4, c. 21 (*Migne* ib. 43, 172); *S. Hier.,* Super Eph. 4 (*Migne* ib. 26, 528); *S. Greg. Naz.,* Orat. 39 in sancta lumina (*Migne,* Patr. graec. 36, 355).

[2] Cf. *Drouven,* De re sacr. l. 2, q. 6, c. 4, app. 1.

[3] Cf. Act 10, 44. — De efficacia trium istorum baptismatum infra n. 115 sqq sermo erit.

[4] Conc. Lat. IV, c. 1 (*Denz.* n. 430); Eugen. IV, Decr. «Pro Armenis» (*Denz.* n. 696). [5] Sess. 7, can. 2 de bapt. (*Denz.* n. 858).

[6] S. theol. 3, q. 66, a. 4. [7] Cf. Cat. Rom. P. 2, c. 2, q. 8.

α) Materia *certe valida* sunt aqua fontis, putei, fluvii, maris, pluvia, aqua resoluta ex glacie, nive, grandine, aqua distillata, aqua sulphurea aliaque aqua mineralis, aqua cui parva quantitas alterius materiae est admixta, licet inde color, odor, sapor alterata sit, dummodo tamen aqua semper maneat materia praedominans. Sic S. Officium d. 21 Aug. 1901 declaravit posse aquae admisceri millesimam partem hydrargyri bichlorati sublimati ad praecavendum periculum inficiendi matrem, si infans in utero materno baptizandus est.

β) Materia *dubia* sunt iusculum, caffe, the, cerevisia, liquores e plantis expressi[1] etc. Ratio est, quia in omnibus istis et similibus liquoribus aqua quidem multum praevalet, nec est chimice transmutata, sed iuxta communem aestimationem hominum iam non vocatur aqua. Quare non licet extra casum extremae necessitatis uti huiusmodi materia dubia.

γ) Materia certo *invalida* sunt lac, sanguis, sputum, vinum, oleum, humores humani corporis, ut sudor, urina etc.[2] Ratio est, quia quamvis in istis materiis contineatur magna pars aquae, tamen aqua ista est mutata aut chimice aut saltem iuxta communem aestimationem hominum.

2. **Materia remota licita** in baptismo *sollemni* est aqua baptis- 99
malis consecrata et decenter munda. Ita ex Rituali Romano[3]. Censetur autem baptismus sollemnis ille, qui cum omnibus caeremoniis peragitur sive in ecclesia sive in alio loco. In baptismo *necessitatis,* i. e. imminente morte, «si non habeatur aqua baptismalis, sacerdos utatur aqua simplici». Ita Rituale Romanum[4]. Ergo tunc aqua simplex praeferenda esse videtur aquae lustrali seu benedictae. In baptismo *privato,* i. e. in illo, qui extra articulum mortis administratur sine caeremoniis, adhibenda est aqua baptismalis, si facile haberi potest, secus adhibeatur aqua benedicta seu lustralis. Talis baptismus privatus aliquando usu venit in receptione haeretici redeuntis in gremium Ecclesiae, si baptismus sub conditione reiteratur[5].

In extrema necessitate licet, deficiente aqua pura, baptizare cum quacumque materia etiam dubia, non autem cum materia certo invalida. — Graviter peccat, qui extra casum necessitatis baptizat cum aqua lutulenta aut foetida aut mixta cum aliis materiis, quia id est gravis irreverentia contra sacramentum. Si aqua baptismalis consecrata effecta est foetida aut impura, neque haberi potest alia pura, tunc in baptismo potius adhibenda est aqua simplex pura quam ista aqua baptismalis foetida. Si tamen non est periculum in mora, nova aqua baptismalis consecranda est iuxta specialem formulam in Rituali Romano[6]

---

[1] Ita iuxta *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 103. *S. Thomas* videtur contrarium docere S. theol. 3, q. 66, a. 4 ad 5.

[2] Cf. *S. Alph.* l. c. [3] Tit. 2, c. 1, n. 3 et 4.

[4] Tit. 2, c. 2, n. 29.

[5] Sic e. g. habetur in actis Concilii Westmonast. I, c. 16, n. 8. Huiusmodi baptismus non fiat publice, sed omnino privatim cum aqua lustrali et absque caeremoniis.

[6] Tit. 2, c. 7.

praescriptam[1]. In Instructione S. Congr. de Prop. Fide d. 8 Sept. 1869 (n. 42)[2], praecipitur missionariis, ut aquam baptismalem consecratam conservent in aliquo decenti loco et vase atque secum deferant, quando debent iter facere ad administrandum baptismum, si tamen hoc facile fieri possit; secus — si scil. aqua baptismalis sine notabili incommodo haberi nequit — licet in baptismo sollemni «uti aqua communi, praesertim si benedicta fuerit»[3]. Quando aqua baptismalis defectura videtur, licet admiscere aquam naturalem, idque etiam saepius, dummodo tamen qualibet vice quantitas aquae naturalis infundendae minor sit quam aqua baptismalis exsistens[4]. Etiam in baptismis, qui in nonnullis regionibus (cum permissione episcopi)[5] extra ecclesiam in domibus privatis peraguntur, adhibenda est aqua baptismalis consecrata. Est enim baptismus sollemnis.

Si aqua baptismalis nimis frigida est, potest calefieri admovendo illam ad ignem, vel etiam — quod tamen minus est consulendum — infundendo parum aquae naturalis valde calidae. Pariter nihil obstat, quominus petentibus et procurantibus parentibus admisceatur baptismali aquae modica quantitas *aquae Iordani*[6].

100 **Scholion. De consecratione aquae baptismalis.** Benedictio fontis baptismalis bis in anno, i. e. in vigilia Paschatis et Pentecostes fieri debet, non obstante quacumque contraria consuetudine, quae omnino eliminanda est[7]. Vetus aqua baptismalis istis diebus exsistens in sacrarium effundenda est[8]. Iam supra dictum est in casu necessitatis aquam baptismalem benedici posse etiam aliis diebus. Consecratio fontis baptismalis facienda est cum oleis *recenter,* i. e. fer. V in Coena Domini eiusdem anni consecratis. Sin autem Sabbato sancto olea recentia nondum haberi potuerint, tunc duplex agendi modus licet: 1. benedicere fontem sine infusione sacrorum oleorum, quae postea opportuno tempore privatim infundat sacerdos recitans preces omissas; 2. benedicere fontem baptismalem cum veteribus oleis, si scil. baptismus est administrandus ante adventum novorum oleorum[9].

---

[1] Cf. S. Offic. d. 17 Apr. 1839. [2] Collect. de Prop. Fide n. 1346.

[3] S. Officium d. 6 Apr. 1741 (Collect. de Prop. Fide n. 325) statuit, ut deficiente aqua baptismali potius adhibeatur aqua naturalis quam aqua benedicta; die autem 20 Iunii 1883 (ib. n. 1595) generaliter decrevit: «Quando non habetur aqua baptismalis, adhibenda est (quoad fieri potest) aqua benedicta iuxta formulam in novis editionibus et in appendice Ritualis Romani; secus adhibenda est aqua naturalis.» Ceterum non ita clarum est, qualem aquam benedictam S. Officium intenderit, cum in appendice Ritualis habeantur duae formulae pro benedictione aquae baptismalis altera, a Paulo III concessa missionariis Peruanis, altera a Pio VIII concessa missionariis Americae Septentrionalis. Cum igitur res videatur esse dubia, liberum est adhibere aquam naturalem vel benedictam deficiente aqua baptismali. [4] Rit. Rom. tit. 2, c. 1, n. 5.

[5] «An Ordinarii permittere possint, ut parvulis . . . domi baptismatis sacramentum administretur? Affirmative ex iusta et rationabili causa.» Ita S. C. de Sacr. d. 23 Dec. 1912 (Acta Ap. Sedis IV, 725).

[6] Cf. *Noldin,* De sacr. n. 58.

[7] S. C. R. d. 13 Apr. 1874 (Decr. auth. n. 3331).

[8] Rit. Rom. tit. 2, c. 1, n. 4. In Ecclesia orientali sacerdos consecrat aquam baptismalem, quoties baptismum administrat.

[9] Ita S. C. R. d. 31 Ian. 1896 (Decr. auth. n. 3879).

3. **Materia proxima** baptismi est applicatio aquae ita a ministro 101
facta, ut iuxta commune iudicium *vera ablutio* adsit. Quae quidem ablutio tribus modis fieri potest: immersione, aspersione, infusione. Iuxta vigentem disciplinam Ecclesiae romanae baptismus sollemnis debet administrari non una sed *trina* infusione aut immersione. Primis duodecim saeculis baptismus fuit communius administratus per immersionem, et quidem tum in Ecclesia latina tum in Ecclesia graeca. Adhuc S. Thomas[1] vocat immersionem usum communiorem et laudabiliorem. Tamen semper viguit quoque baptismus per infusionem aut aspersionem. Nam non est verisimile apostolos, qui uno die Pentecostes 5000 hominum baptizaverunt, immersionem adhibuisse. Pariter sic dicti clinici seu aegroti decumbentes saepe in lecto baptizabantur; pro quibus tamen baptismus per immersionem vix fuit possibilis. Insuper narratur S. Paulum baptizasse in carcere custodem cum domo sua[2], quod per immersionem factum fuisse non videtur. Ceterum iam ab antiquissimis temporibus baptismum per infusionem adhibitum fuisse testantur Doctrina duodecim Apostolorum c. 7, S. Cyprianus[3], Eusebius[4] aliique. Unde Graeci aliique docentes solum baptismum per immersionem esse validum errant. Ratio autem est, quia essentia baptismi consistit in ablutione. Iamvero etiam per infusionem vera ablutio haberi potest. Inde a saeculo XIII baptismus per infusionem factus est communior in Ecclesia latina, quia baptismus per immersionem solet inducere graves incommoditates.

Attamen etiam hodiernis temporibus baptismus fieri posset immersione; dicit enim Rituale Romanum[5]: «Baptismus licet fieri possit aut per infusionem aquae aut per immersionem aut per aspersionem; primus tamen vel secundus modus, qui magis sunt in usu, pro Ecclesiarum consuetudine retineantur, ita ut trina ablutione caput baptizandi perfundatur, vel immergatur»; et idem Rituale describit, quomodo immersio sit facienda in baptismo adultorum. In praxi non licet recedere a *consuetudine,* quae in unaquaque Ecclesia viget.

Modus baptizandi. Infusio aquae debet esse a) trina; b) super 102
caput baptizandi; c) aqua debet fluere et non solum tangere; d) aqua debet fluere immediate super cutem baptizandi; e) idem minister debet pronuntiare formam et facere ablutionem. Ita ex Ritualis praecepto, quod videtur graviter obligare, nisi propter necessitatem alius modus baptizandi est adhibendus.

a) Infusio debet esse *trina,* quae hoc modo facienda est. Sacerdos dicens verba: «Ego te baptizo in nomine Patris», fundit aquam prima vice; dicens: «et Filii», secunda vice; dicens: «et Spiritus Sancti», tertia vice.

b) Debet esse super *caput* baptizandi. Cum enim non requiratur ablutio totius corporis, sufficit et praecipitur, ut caput tamquam principalior pars corporis, in qua omnes sensus humani conveniunt, abluatur.

---

[1] S. theol. 3, q. 66, a. 7. [2] Act 16, 33. [3] Ep. 69, n. 12.
[4] Hist. eccl. 6, 43 (*Migne,* Patr. lat. 20, 623). [5] De form. bapt. n. 10.

In casu necessitatis (qui praecipue accidere potest in baptismo infantis in utero materno) licet ablutionem etiam in aliis corporis partibus facere, e. g. in pede, in bracchio, in pectore. Ad maiorem tamen securitatem postea sub conditione baptismus est iterandus, si hoc est possibile.

c) Oportet ut aqua *fluat;* materia enim proxima baptismi est ablutio. Porro non potest recte vocari ablutio, nisi aqua ab una ad aliam partem cutis feratur. Hinc si una alterave gutta tantum cutem tangat atque illi immobiliter inhaereat, non est ablutio, ac proinde invalidus est baptismus. Ex hac ratione non pauci baptismi a ministris Protestantibus collati sunt invalidi, quia facti sunt cum aspersorio vel cum tam parva quantitate aquae, ut illa fluere non possit. Si quis cum sudario aqua madefacto caput baptizandi abluit, baptismus censetur validus, quia vera habetur ablutio [1]. Sin autem tantum cum pollice madefacto frontem baptizandi tangat et quasi ungat, baptismus est invalidus [2].

d) Oportet ut aqua immediate fluat *super cutem* baptizandi. Hinc baptismus est certe invalidus, si aqua non tangat nisi vestes, dubie autem validus est, si aqua non tangat nisi crines hominis baptizandi. Proinde in praxi curare debet sacerdos baptizans, ut crines aliqualiter dividat manu sinistra, ita ut cutis appareat, quando fundit manu dextera aquam. Pariter bonum est, si aqua baptismalis etiam fluat super partem frontis, ita ut omne dubium de validitate expellatur. Quando infans baptizatur in utero materno adhuc sic dictis «secundinis» involutus, baptismus est invalidus, quia istae pelles secundinae sunt quasi involucrum extraneum infantis, ac proinde in isto casu aqua non tangit ipsum infantem. Sicut autem baptismus collatus super vestes est invalidus, ita etiam idem dicendum est de baptismo collato super quocumque alio velamento. A fortiori invalidus est baptismus, si aqua non funditur super infantem, sed super cutem matris. — Num autem baptismus collatus infanti adhuc in utero materno exsistenti sit validus, si moraliter constat aquam tetigisse cutem infantis, vix in dubium vocari potest. Nam potius speciosa quam solida est ratio contra validitatem talis baptismi allata, nempe quia iste infans nondum est natus, nemo autem potest renasci in baptismo, nisi sit natus. Infans in utero materno vivens est verus homo viator habens animam immortalem. Atqui nulla est ratio, quare verus homo non possit baptizari. Ceterum falsum est talem infantem nullo modo esse natum. Nam est verus homo, ut omnes nunc

---

[1] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 170.

[2] Notanda videtur responsio S. Officii d. 14 Dec. 1898: «Post mortem recentem parochi loci N. certis testimoniis detectum fuit illum a pluribus annis baptismum pueris contulisse non per ablutionem, sed per modum unctionis in fronte cum pollice in aqua baptismali madefacto. Impossibile dictu, quot pueri et a quonam tempore sic fuerint baptizati: multi iam adulti, ad alias regiones profecti, multi iam mortui. Quid putandum de validitate huius baptismatis, et quid agendum in praxi cum sic baptizatis? Resp. Curandum, ut iterum baptizentur privatim sub conditione, adhibita sola materia cum forma absque caeremoniis et ad mentem. Mens est, quod episcopus speciali modo investiget, num ex istis sic baptizatis quidam fuerint promoti ad s. ordines.»

concedere debent, et nihil illi deest, quam separatio a matre sua, quod videtur esse aliquid mere accidentale. Nihilominus in praxi, cum propter ministrum, qui ordinarie est laicus et non ita peritus in baptizando, tum propter difficultatem vere abluendi infantem in utero materno, Ecclesia iubet, sub conditione iterare baptismum collatum infanti in utero materno [1]. Ceterum infra n. 129 sermo redibit, quomodo infantes in utero materno sint baptizandi.

e) *Idem minister debet applicare formam et facere ablutionem.* Hinc invalidus esset baptismus, si quis videns infantem cadentem in aquam vellet baptizare illum dicens: «Ego te baptizo etc.» Validus autem est baptismus, si quis sumens infantem supponit pluviae cadenti aut aquae ex canali fluenti simul pronuntians formam [2] aut etiam si proiceret infantem in aquam. Ratio est, quia videtur indifferens, num aqua admoveatur ad infantem vel infans ad aquam. Tamen si in ultimo casu infans certe moriturus est, talis agendi modus illicitus videtur, cum sit directa occisio [3]. Licitum esse istum modum agendi docent Noldin [4], Lehmkuhl [5], Ballerini-Palmieri [6]. Ceterum cum S. Alphonso dico: «Quia talis quaestio vix ad praxim reducitur, superfluum censeo in ea immorari.» [7]

ARTICULUS II.

De forma baptismi.

In Ecclesia latina forma baptismi est: N., «Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.» In Ecclesia vero orientali: «Baptizetur servus Christi N. in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.» Quaedam Ritualia ritus orientalis habent: «Baptizatur». Uter modus sit melior, non ita constat [8]. Tota haec doctrina habetur in Decreto pro Armenis in Bulla Eugenii IV «Exsultate Deo»: «Forma [baptismi] est: ‚Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.‘ Non tamen negamus, quin et per illa verba: ‚Baptizatur talis servus Christi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti‘, vel: ‚Baptizatur manibus meis talis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti‘, verum perficiatur baptisma; quoniam cum principalis causa, ex qua baptismus virtutem habet, sit Sancta Trinitas, instrumentalis autem sit minister, qui tradit exterius sacramentum: si exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministrum, cum Sanctae Trinitatis invocatione, perficitur sacramentum.» [9] — Ex quibus verbis sequitur, ut in forma baptismali necessario saltem duo exprimi debeant, scil. a) expressio actus baptizandi facti a ministro; 103

---

[1] Cf. S. C. C. d. 16 Martii 1897. [2] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 106.

[3] Cf. *Billuart,* De bapt. diss. 1, a. 3, § 3.

[4] Princ. Theol. mor. III, n. 60. [5] Theol. mor. II, n. 86.

[6] Opus theol. IV, n. 729. [7] L. c.

[8] Cf. *Billuart* l. c. a. 4, § 1. — Secundum *Εὐχολόγιον τὸ μέγα*, Romae 1873, p. 156, textus graecus ita legitur: *Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (ὁ δεῖνας) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἀμήν· νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.* [9] *Denz.* n. 696.

b) expressio auctoritatis, scil. trium personarum SS. Trinitatis, qua baptismus confertur.

a) Expressio *actus baptizandi* includit tria, scil. ministrum, subiectum et actionem ipsam. Proinde requiritur, *α)* ut ipse *minister* aliquo modo in formula significetur. «Oportet, quod in forma baptismi exprimatur causa baptismi. Est autem duplex causa: una quidem principalis, a qua virtutem habet, quae est SS. Trinitas; alia autem instrumentalis, scil. minister, qui tradit exterius sacramentum. Et ideo oportet in forma baptismi de utraque fieri mentionem.» Ita S. Thomas[1]. Negat hoc Suarez[2]: «Non est de essentia huius formae, ut in ea exprimatur persona ministri. Est certa conclusio.» Tantum abest, ut conclusio Suarezii sit certa, ut econtra non liceat eam sequi in praxi. Requiritur enim, ut persona ministri saltem indirecto modo exprimatur. Unde certe dubia, ne dicam invalida esset forma e. g. in lingua gallica: «te baptise au nom du Père etc.», omisso verbo «Je». In lingua latina, graeca et quibusdam aliis linguis persona ministri satis significatur ipso verbo «baptizo» etc., unde certe valida (etsi illicita) esset forma: «baptizo te» etc. omittendo verbum «Ego». In linguis autem plurimis, e. g. gallica, germanica, anglica, hollandica etc., necessario requiritur, ut verbum «ego» exprimatur. Etiam in forma adhibita a Graecis exprimitur persona ministri, licet non ita clare et perfecte sicut apud Latinos. Etenim in verbo «baptizatur» vel «baptizetur» subintelligitur: *per me,* sicuti expresse notant Arcudius et Goar in suis Euchologiis graecis[3]. — Praeterea necessarium est, *β)* ut *subiectum* in forma baptismi significetur. Unde si quis omitteret verbum «te» nec aliquid aequivalens substitueret, e. g. «dominationem vestram», invalide baptizaret. Iuxta Rituale Romanum non tantum verbum «te», sed etiam nomen baptizandi exprimendum est, e. g. «Petre, ego te baptizo in nomine» etc. — Demum requiritur, *γ)* ut *actio baptizandi* exprimatur sive verbo «baptizare» sive alio verbo synonymo, e. g. «abluo, tingo»[4]. Quare si actio baptizandi nullo modo verbis expressa sit, baptismus est nullus, ut patet ex Decretali Alexandri III[5] et ex propositione damnata ab Alexandro VII: «Valuit aliquando baptismus sub hac forma collatus: ‚In nomine Patris' . . . praetermissis illis: ‚Ego te baptizo'.»[6] Rationem vero reddit S. Thomas[7]: «Quia ablutio hominis in aqua propter multa fieri potest, oportet quod determinetur in verbis formae, ad quid fiat; quod quidem non fit per hoc, quod dicitur: ‚In nomine Patris' . . ., quia omnia in tali nomine facere debemus, ut habetur Col c. 3. Et ideo si non exprimatur actus baptismi

---

[1] S. theol. 3, q. 66, a. 5. [2] De sacr. disp. 21, sect. 4, n. 4.

[3] Cf. *Billuart,* De bapt. diss. 1, a. 1.

[4] In lingua anglica adhibetur quandoque formula: «I christen thee»; apud gentes slavicas, e. g. Poloniae, Bohemiae, Moraviae etc. et etiam in Dalmatia (cf. de hac re *Lugo,* Respons. Mor. l. 1, dub. 3) habetur verbum «krstim te». Baptismus sub his et similibus formulis collatus videtur esse validus.

[5] c. 1, X 3, 42. [6] *Denz.* n. 1317.

[7] L. c. ad 2.

vel per modum nostrum vel per modum Graecorum, non perficitur sacramentum.»

b) Expressio explicita *trium personarum Trinitatis* est prorsus necessaria. Disputant quidem theologi, num apostoli baptizaverint *in nomine Iesu,* cum in pluribus locis Novi Testamenti narretur apostolos hoc modo baptizavisse[1], et cum S. Ambrosius[2] et Nicolaus I[3] ita videantur docere. Merito dicit Billuart[4] utramque sententiam (tam negantem quam affirmantem) esse probabilem et pro utraque sententia stare auctores magni nominis. Pro affirmativa sententia citantur Magister Sententiarum, Albertus Magnus, S. Thomas, Scotus, Durandus, Valentia, Toletus aliique; pro negativa autem afferuntur Suarez, Estius, Sylvius, Natalis Alexander, Pesch, Schanz, Gihr aliique. Si quis spectat textus S. Scripturae, sententia affirmativa videtur quidem probabilior; sin autem consideratur, quam incongruum fuisset, a) quod ipsi apostoli egissent contra praeceptum Christi dicentis: «Euntes . . . baptizantes eos in nomine Patris etc.»; b) quod forma baptismi, qui est maxime necessarium sacramentum, alia fuisset tempore apostolorum ac sequentibus temporibus, tunc sententia negativa videtur probabilior. Quidquid id est, omnes theologi moderni docent, *hodie* non posse baptismum valide conferri in nomine Iesu, sed requiri expressam mentionem trium personarum SS. Trinitatis.

Resolutiones sequentes ex dictis deduci possunt: 104

Invalidae sunt hae formulae: «Ego te baptizo in nomine SS. Trinitatis», quia non exprimuntur singulae personae Trinitatis; «Ego te baptizo in nominibus Patris et Filii et Spiritus Sancti», quia videtur multiplicari essentia divina[5]; «Ego te baptizo in Patre et Filio et Spiritu Sancto», omisso: «in nomine», quia haec forma non satis clare enuntiat unitatem essentiae divinae; «Ego volo tibi ministrare sacramentum baptismi peccatorum in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen», quia non sufficit exprimere voluntatem baptizandi, sed debet dici: «Ego te baptizo». Baptismata sub istis quattuor formis collata declaravit S. Officium nulla d. 23 Iunii 1840[6]. Similiter invalida est formula: «Ego baptizo in nomine Patris etc.» omisso verbo «te», quia tunc non significatur subiectum baptismi.

Dubiae sunt formae sequentes: «Ego te baptizo nomine Patris etc.», omisso verbo «in». Affert autem Lehmkuhl[7] ex thesauro Resolut. S. Congr. Concilii 83, 136 plures decisiones S. Officii et S. Congr. Concilii, in quibus valida declarata fuit forma: «Ego te baptizo cum nomine etc.» (si sit sine mala intentione dicta). Videtur etiam valida forma: «Ego te baptizo in nomen», quia in textu graeco Evangelii habetur: εἰς τὸ ὄνομα. — «Ego te baptizo in virtute, in maiestate patris», vel: «Ego te baptizo in nomine Patris, Filii, Spiritus Sancti», omisso verbo «et». De hac re scribit Lehmkuhl[8]: «Omissa vocula

---

[1] E. g. Act 2, 38: «Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu»; Act 8, 12 et 16; 10, 48; Rom 6, 3.

[2] De Spir. S. l. 1, c. 3, n. 42 (*Migne,* Patr. lat. 16, 714).

[3] Responsa ad Bulgar. c. 104 (*Denz.* n. 335). [4] L. c. § 3.

[5] Cf. S. theol. 3, q. 66, a. 5 ad 6. [6] Collect. de Prop. Fide n. 901.

[7] Theol. mor. II, n. 89. [8] Ib.

«et», si *bis* omittitur, aliqui putant dubium reddi baptismum; at si secundo loco ponitur ante Spiritum Sanctum, non videtur dubitandum esse de valore baptismi, cum non semel tum a S. Congr. Concilii tum a S. Officio in tali casu decisum sit, «pueros de quibus agitur fuisse valide baptizatos, ideoque non esse baptizandos neque sub conditione'[1].» S. Alphonsus[2] putat formam non esse tutam, si dicatur: «Ego te baptizo in nomine Patris, et in nomine Filii etc.»; sed S. Officium die 11 Ian. 1882 declaravit: «Baptismum exposita forma collatum esse validum.» Idem iam declaratum est die 8 Sept. 1633 a S. Officio, quod validam agnovit formam: «Baptizet nunc manus mea in nomine Patris, baptizet nunc manus mea in nomine Filii, baptizet nunc manus mea in nomine Spiritus Sancti.»[3] — Sunt adhuc multae formae dubiae, quae videri possunt apud S. Alphonsum[4] vel Billuart[5]. Tamquam regula generalis haberi potest: Cum sacramentum baptismi sit tam necessarium et sine illo valide suscepto non possit ullum aliud sacramentum valide suscipi, fere quaelibet mutatio formae efficit, ut baptismus sub conditione iterari liceat, immo et saepe debeat. Cum igitur fere quodlibet verbum in forma baptismi sit essentiale, laici et praesertim obstetrices sedulo instruendae sunt a parochis in debita forma adhibenda, ne vel minima mutatio accidat.

In fine formae baptismalis non est addendum verbum «Amen», sicuti declaravit die 9 Iunii 1853 S. Rituum Congregatio dicens: «Strictim servetur Rituale Romanum.» In isto autem Rituali non habetur verbum «Amen». Unde corrigenda est sententia quorundam auctorum veterum, qui omissionem verbi «Amen» esse leve peccatum putabant[6].

105 **Scholion. De haereticorum erroribus circa formam baptismi.** Circa formam baptismi plures haeretici erraverunt, ut Gnostici, Manichaei, Paulianistae, Ariani saltem posteriores, Eunomiani aliique. Etiam Pseudo-Reformatores saeculi XVI erraverunt. Sic e. g. Lutherus[7] scribit: «Quomodocumque tradatur baptismus, modo non in nomine hominis, sed in nomine Domini tradatur, vere salvum facit; immo non dubitem, si quis in nomine Domini suscipiat, etiamsi impius minister non det in nomine Domini, vere baptizatum esse in nomine Domini.» Ex quibus videtur sequi, ut ministri Protestantes non tantam curam adhibere teneantur in recta forma pronuntianda, ac proinde facile irrita evadant baptismata ab illis collata. Unde recte agunt illi sacerdotes, qui sub conditione iterum baptizant redeuntes ex haeresi, si vel parvum dubium de priore baptismo exsistat.

CAPUT III.

De effectibus baptismi.

106 **Praenotamen.** Hic tractatur de effectibus baptismi fluminis seu de sacramento baptismi. Circa effectus *baptismi flaminis et sanguinis* haec notanda sunt: 1. Neuter imprimit characterem, cum non sit sacramentum; 2. uterque producit gratiam sanctificantem; 3. baptismus san-

---

[1] Cf. Resolut. S. C. C. 83, 136.
[2] Theol. mor. l. 6, n. 111. [3] Collect. de Prop. Fide n. 74 et n. 1561.
[4] L. c. [5] De bapt. diss. 1, a. 1.
[6] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 11 et notam a Gaudé adiectam. [7] De captiv. Babyl.

guinis remittere solet culpam quoque venialem et poenam temporalem; baptismus vero flaminis non semper omnem culpam venialem et poenam temporalem remittit, quando scil. actus caritatis elicitus non est sufficienter intensus. Sicut enim habitus caritatis coexsistere potest culpae veniali et poenae temporali, ita etiam actus caritatis.

Ex iure divino sex effectus et **ex iure ecclesiastico** unus 107
effectus oritur ex *baptismo fluminis*. Effectus iuris divini sunt: 1. character indelebilis; 2. remissio omnis peccati, 3. remissio omnis poenae; 4. infusio gratiae sanctificantis, virtutum et donorum; 5. gratia sacramentalis; 6. incorporatio in Ecclesiam. — Effectus vero iuris ecclesiastici est cognatio spiritualis oriens a) inter baptizantem et baptizatum baptizatique parentes; b) inter patrinos et baptizatum baptizatique parentes. De hoc effectu cognationis spiritualis hic nihil amplius dicimus, remittentes hanc materiam ad tractatum de matrimonio. — Omnes effectus iuris divini super uno principali fundantur, scil. super *regeneratione spirituali* facta per baptismum. «Baptismus est quaedam spiritualis regeneratio, prout scil. aliquis moritur veteri vitae et incipit novam vitam agere.»[1] Qua quidem nova vita importatur:

1. **Character baptismalis,** i. e. signum indelebile dans potentiam 108
recipiendi cetera sacramenta, vivendi christiano modo et notanter credendi mysterium SS. Trinitatis, in cuius nomine explicito baptismus collatus est. Iste character in quolibet baptismo fluminis valido imprimitur, etsi propter obicem exsistentem non datur gratia.

2. **Remissio omnis peccati** tum originalis tum actualis. Unde 109
S. Augustinus[2] docet: «Omnia prorsus delicta delet sanctum baptisma, et originalia et propria, dicta, facta, cogitata, cognita, incognita, omnia dimittuntur», et pulchre aeque ac enucleate S. Basilius[3] dicit: «Baptismus captivis est redemptionis pretium, debitorum condonatio, mors peccati, regeneratio animae, indumentum lucidum, sigillum, quod conatu nullo frangi potest, vehiculum ad coelum, regni conciliator, adoptionis donum.» — Concilium autem Tridentinum definit contra Protestantes: «Si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quae in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi aut non imputari, A. S. In renatis enim nihil odit Deus.»[4] Similia habentur in Conciliis Lugdunensi II, Viennensi et Florentino[5]. *Infans* igitur baptizatus moriens ante adeptum rationis usum immediate in coelum transvolat, cum peccatum originale sit perfecte sublatum per baptismum neque peccata actualia adsint. Quando autem *adultus* recipit baptismum, neque peccatum originale neque peccata eius personalia tolluntur, nisi eliciat saltem actum attritionis de

---

[1] S. theol. 3, q. 66, a. 9.
[2] De symb. ad catech. c. 10 (*Migne,* Patr. lat. 40, 659).
[3] Hom. in s. Bapt. n. 5 (*Migne,* Patr. graec. 31, 433).
[4] Sess. 5, can. 5 (*Denz.* n. 792). [5] *Denz.* n. 424 464 482 696.

omnibus peccatis personalibus. Peccatum enim personale, quod est voluntaria et inordinata aversio a Deo summo bono, non potest remitti, nisi homo illam aversionem destruat; quod quidem fit per contritionem aut saltem per attritionem. Deficiente ergo tali attritione baptismus non poterit auferre peccatum ullum (neque originale neque personale), sed remanebit sacramentum informe usque dum attritio vel contritio supervenerit.

110 3. **Remissio omnis poenae** sive aeternae sive temporalis. Poena aeterna in omni iustificatione remittitur simul cum culpa mortali. Per baptismum autem digne susceptum remittitur etiam poena temporalis. Etenim, ut optime dicit S. Thomas[1]: «Passio Christi operatur in baptismo per modum cuiusdam *generationis,* quae requirit, ut homo totaliter priori vitae moriatur, ad hoc ut novam vitam accipiat. Et ideo tollitur in baptismo *totus reatus poenae,* qui pertinet ad vetustatem prioris vitae. Sed in aliis sacramentis operatur virtus passionis Christi per modum *sanationis,* ut in poenitentia. Sanatio autem non requirit, ut statim omnes infirmitatis reliquiae auferantur. Et eadem ratio est in aliis sacramentis.» Haec totalis remissio omnis culpae et poenae per baptismum cum a veteribus theologis vocabatur «*apertio ianuae regni coelestis*» [2], tum in disciplina Ecclesiae significatur per hoc, quod in baptismo adultorum non imponitur poenitentia salutaris implenda, sicuti e. g. fit post confessionem sacramentalem peractam. Per se autem patet poenam peccati non remitti per baptismum, si propter obicem nec culpa ipsa sit remissa[3].

111 4. **Infusio gratiae sanctificantis, virtutum et donorum.** De fide est, gratiam sanctificantem infundi per baptismum, ut patet ex canone Concilii Tridentini modo citato. Certum est, praeter gratiam sanctificantem infundi omnes virtutes ac dona Spiritus Sancti. Concilium quidem Viennense declaravit: «Quia quantum ad effectum baptismi in parvulis reperiuntur doctores quidam theologi opiniones contrarias habuisse, quibusdam ex ipsis dicentibus, per virtutem parvulis quidem culpam remitti, sed gratiam non conferri, aliis econtra asserentibus, quod et culpa eisdem in baptismo remittitur, et virtutes ac informans gratia infunduntur quoad habitum, etsi non pro illo tempore quoad usum: Nos autem attendentes generalem efficaciam mortis Christi, quae per baptisma applicatur pariter omnibus baptizatis, opinionem secundam, quae dicit tam parvulis quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam et virtutes, tamquam probabiliorem et dictis sanctorum et doctorum modernorum theologiae magis consonam et concordem, sacro approbante Concilio, duximus eligendam» [4]; sed Concilium Tridentinum hanc doctrinam iam non ut opinionem mere probabiliorem, sed ut tenendam declaravit: «In ipsa iustificatione [quae fit quoque per baptismum] cum remissione peccatorum haec omnia simul infusa ac-

---

[1] In ep. ad Rom. c. 11, lect. 4.
[2] Cf. S. theol. 3, q. 69, a. 7.
[3] Cf. Cat. Rom. P. 2, c. 2, q. 33.
[4] *Denz.* n. 483.

cipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem, caritatem.»[1] Licet autem virtutes infusae et dona ab infante nondum adhiberi possint actuali usu, sunt tamen illi in ornamentum animae et in dispositionem ad actus futuros[2].

5. **Gratia sacramentalis**, quae nihil aliud esse videtur nisi 112
ipsa gratia habitualis cum iure specialis auxilii ad exercendam fidem, ad ducendam vitam vere christianam et ad alia sacramenta rite suscipienda.

6. **Incorporatio in Ecclesiam.** Unde S. Bonaventura vocat 113
baptismum «signaculum Christianitatis»[3] et S. Thomas dicit: «Communis effectus baptismi est constructio ecclesiasticae unitatis.»[4] Quotiescumque igitur valide quis baptizatur, fit membrum verae Ecclesiae Christi, i. e. Ecclesiae catholicae. Ergo illi etiam, qui ab haereticis valide baptizantur, sunt et remanent membra Ecclesiae catholicae, usque dum post adeptum usum rationis libere consenserint haeresi. Unde recte dicuntur *redire* in gremium Ecclesiae illi, qui haeresim abiurant; redeunt enim, unde peccaminose exierunt. Omnis homo baptizatus, cum sit membrum Ecclesiae, etiam illi oboedire tenetur. Ergo haeretici quoque et schismatici subditi sunt legibus ecclesiasticis. Ita saltem per se; nam haud raro per accidens liberi sunt a poena et culpa (quae ferit catholicos transgressores legis) tum propter ipsorum ignorantiam invincibilem, tum propter benignam Ecclesiae dispensationem. Sic e. g. Protestantes in bona fide licet erronea exsistentes non solent peccare, quando feria VI carnes manducant.

Scholion. De reliquiis peccati originalis. Miseriae huius vitae (ut dolores, morbi, mors etc.) non tolluntur per baptismum, quia homo christianus debet conformari Christo, cui si compatimur, et simul conglorificabimur[5]. Post baptismum concupiscentia quoque seu *fomes peccati* remanet, qui ad agonem relictus est, sed non consentientibus nedum nocere non valet, immo etiam viriliter pugnantibus ad speciosam obtinendam coronam inservit[6].

CAPUT IV.

De necessitate baptismi.

Principium. *Baptismus est necessarius necessitate medii ad sa-* 114
lutem aeternam; baptismus tamen fluminis quoad principalem effectum, scil. quoad gratiam sanctificantem, suppleri potest in infantibus per baptismum sanguinis; in adultis vero insuper per baptismum flaminis.

Principium enuntiatum habet tres partes: 1. baptismus est necessarius necessitate medii; 2. principalis effectus baptismi fluminis,

[1] Sess. 6, c. 7 (*Denz.* n. 800).
[2] Cf. Cat. Rom. P. 2, c. 2, q. 39 et S. theol. 3, q. 69, a. 6.
[3] 4, dist. 8, P. 1, a. 1, q. 1. [4] S. theol. 3, q. 39, a. 6 ad 4.
[5] Cf. Rom 8, 17 et S. theol. 3, q. 69, a. 3.
[6] Cf. Conc. Trid. sess. 5, can. 5 (*Denz.* n. 792).

scil. gratia sanctificans, obtineri potest ab *adultis* tum baptismo flaminis tum baptismo sanguinis. 3. Ab *infantibus* aut perpetuo amentibus idem effectus non potest obtineri nisi per baptismum sanguinis. De prima et altera parte nulla controversia exsistit inter theologos catholicos. De tertia autem parte plures theologi, e. g. Durandus, Biel, Gerson, Toletus, Caietanus, Klee, Laurent, Schell etc. aliter sentiunt, putantes etiam sine baptismo fluminis aut sanguinis infantes posse salvari. Caietanus[1] haesitanter et «sub correctione» opinatur tales infantes posse salvari per baptismum non in re sed in voto parentum susceptum. Alii putant iuxta illud S. Ioannis: «Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum»[2], istos infantes ante mortem miraculose a Deo illuminari et salvari, si tali illuminationi consentiant, secus autem damnari. Ratio autem, quare isti theologi pro infantibus excogitaverint supplementum baptismi fluminis, est difficultas maxima, quomodo secus parvulis sufficientem praebeat Deus gratiam ad salutem aeternam, et quomodo secus vere dici possit: «Deus vult omnes salvos fieri.»

Nihilominus tum S. Scriptura tum SS. Patres tum definitiones Ecclesiae constanter docent omnimodam necessitatem baptismi. Sic dicit Christus Nicodemo: «Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei»[3], ad quem textum S. Ambrosius notat: «Utique nullum excipit; non infantem, non aliqua necessitate praeventum; . . . nemo ascendit in regnum coelorum nisi per sacramentum baptismatis.»[4] S. Augustinus dicit: «Noli credere nec dicere nec docere, infantes, antequam baptizentur, morte praeventos pervenire posse ad originalium indulgentiam peccatorum, si vis esse catholicus.»[5] S. Thomas docet: «Non potest iis [pueris] alio remedio subveniri nisi per sacramentum baptismi.»[6] Concilium autem Tridentinum definit: «S. q. d. baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem, A. S.»[7]

115 Quoad principalem effectum, i. e. gratiam sanctificantem, in casu necessitatis baptismus fluminis suppleri potest, et quidem:

1. *Per baptismum flaminis,* qui est actus perfectae caritatis cum voto baptismi, ut supra n. 97 dictum est. Per se patet infantes ante usum rationis non valere (sine miraculo) hunc flaminis baptismum suscipere, quia nequeunt elicere ullum actum perfectae caritatis. Baptismus flaminis non causat gratiam sanctificantem, nisi coniungatur cum voto quantocius suscipiendi baptismum aquae.

Baptismum *flaminis* revera causare gratiam sanctificantem est de fide. Definit enim Concilium Tridentinum[8]: Iustificatio impii est «trans-

---

[1] Comm. in 3, q. 68, a. 1 et 2. [2] Io 1, 9. [3] Io 3, 5.

[4] De Abrah. l. 2, c. 11 (*Migne,* Patr. lat. 14, 521). Verba, quae immediate sequuntur in pluribus editionibus operum S. Ambrosii, videntur esse interpolata. En ista verba: «Habeant tamen illam opertam poenarum immunitatem; nescio an habeant regni honorem.» [5] De anima l. 3, c. 9 (*Migne,* Patr. lat. 44, 516).

[6] S. theol. 3, q. 68, a. 3. [7] Sess. 7, can. 5 de bapt. (*Denz.* n. 861).

[8] Sess. 6, c. 4 (*Denz.* n. 796).

latio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adae, in statum gratiae et adoptionis filiorum Dei per secundum Adam Iesum Christum salvatorem nostrum, quae quidem translatio post Evangelium promulgatum sine lavacro regenerationis *aut eius voto* fieri non potest.» Sub isto voto baptismi intelligitur baptismus flaminis. S. Pius V damnavit sequentem propositionem Baii (31): «Caritas perfecta et sincera, quae est de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, tam in catechumenis quam in poenitentibus potest esse sine remissione peccatorum.»[1] Idem constat ex Innocentio III[2] et ex pluribus SS. Patribus iam supra n. 97 citatis. Accedit auctoritas S. Thomae docentis: «Sine baptismo actuali [aliquis] salutem consequi potest propter desiderium baptismi, quod procedit ex fide per dilectionem operante, per quam Deus interius hominem sanctificat, cuius potentia sacramentis visibilibus non alligatur.»[3] — Desiderium baptismi non necessario debet esse explicitum, sed videtur sufficere *implicitum*, quod cum omni actu perfectae caritatis habetur. Quando ergo catechumenus cum auxilio gratiae actualis elicit actum perfectae caritatis, semper gratiam sanctificantem recipit; quodsi autem postea baptismum suscipit, gratia augetur et sacramentum (per accidens) non dat, sed auget gratiam; sin vero culpabiliter negligit suscipere baptismum, transgreditur grave praeceptum Christi, ac proinde mortaliter peccando amittit gratiam prius habitam.

2. *Per baptismum sanguinis* seu martyrium toleratum propter fidem 116
aliasque virtutes religiosas tuendas baptismus fluminis suppletur tam in adultis quam in infantibus. Supra II, n. 623 quando sermo fuit de virtute fortitudinis, iam satis dictum est de essentia et effectibus martyrii.

Baptismus sanguinis seu martyrium dat gratiam sanctificantem non tantum adultis usum rationes habentibus, sed etiam infantibus. Ita constans doctrina Ecclesiae celebrantis festum «Innocentium» pro Christo occisorum. Rationem autem affert S. Thomas: Baptismus aquae efficaciam habet a passione Christi, cui configuratur. Porro per martyrium omnis homo etiam infans valde perfecto modo configuratur Christo crucifixo. Ergo convenit, ut martyrium habeat principalem effectum baptismi, scil. gratiam sanctificantem. Praeterea in adultis martyrium semper coniunctum est cum perfecto actu caritatis secundum illud: «Maiorem dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.»[4] In infantibus martyrium operatur quasi ex opere operato, cum ipsi non sint capaces ad eliciendum aliquem actum caritatis. In adultis autem praeter martyrium requiritur fides, spes et praesertim aversio a peccatis commissis. Unde S. Thomas[5] dicit: «Martyrium purgat ab omni culpa et veniali et mortali, nisi actualiter voluntatem invenerit peccato inhaerentem.»

Scholion. De sorte infantium sine baptismo mortuorum. Theo- 117
logi agentes de necessitate baptismi solent tractare de sorte infantium sine

---

[1] *Denz.* n. 1031. [2] c. 4, X 3, 42 et c. 2, X 3, 43.
[3] S. theol. 3, q. 68, a. 2. [4] Io 15, 13. [5] S. theol. 3, q. 87, a. 1 ad 2.

baptismo morientium. Cum autem haec quaestio potius ad Dogmaticam quam ad Moralem pertineat, cum praeterea nihil certi de illa dici possit, non tangimus illam nisi per transennam. Concilium Florentinum definivit: «Illorum animas, qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas.» [1] Ex quibus verbis videtur sequi, 1° ut quidam decedant cum solo peccato originali; 2° ut iidem poenas patiantur. Exinde exclusae sunt sententiae illorum theologorum, qui in infantibus morientibus admittunt aliquam miraculosam illuminationem in articulo mortis, qua admissa salvantur, qua autem reiecta damnantur. Tunc enim haberetur aut salus aeterna ex gratia admissa aut infernus ex gratia reiecta et peccato actuali. Pariter exclusae sunt illae sententiae, quae admittunt beatitudinem naturalem saltem *perfectam*. Nam quomodo beatitudo perfecta exsistere possit cum poena damni, qua cruciantur isti infantes? Infantes enim in resurrectione ante ultimum iudicium certo cognoscent exsistentiam coeli et praeterea unusquisque homo habet *naturale* desiderium videndi Deum per essentiam [2]. Attamen isti infantes non habent poenam *sensus*, ut S. Thomas [3] docet cum sententia communissima contra Gregorium de Arimini; quia poena sensus non debetur nisi propter inordinatam conversionem ad bona terrestria, quae quidem inordinata conversio non potest esse in infantibus. Quae cum ita sint, vel aliqua poena levissima in limbo puerorum cum S. Augustino [4] admittenda est, vel cum S. Thoma [5] concedi potest, istos infantes multum gaudere de naturali cognitione et dilectione Dei. — Praeterea rectam voluntatem habentes et bene cognoscentes se non mereri beatitudinem supernaturalem, non dolent de carentia visionis beatificae [6].

CAPUT V.

De ministro baptismi.

118 Doctrina et praesens praxis de ministro baptismi ita enuntiatur a Rituali Romano [7]: «Legitimus quidem baptismi minister est parochus vel alius sacerdos a parocho vel ab Ordinario loci delegatus; sed quoties infans aut adultus versatur in vitae periculo, potest sine sollemnitate a quocumque baptizari in qualibet lingua, sive clerico sive laico, etiam excommunicato, sive fideli sive infideli, sive catholico sive haeretico, sive viro sive femina, servata tamen forma et intentione Ecclesiae.... Pater aut mater propriam prolem baptizare non debent, praeterquam in mortis periculo, quando alius non reperitur qui baptizet; neque tunc ullam contrahunt cognationem, quae matrimonii usum impediat.» — Duplex distinguitur minister baptismi: alter *sollemnitatis*, qui cum omnibus caeremoniis praescriptis baptizat; alter *necessitatis*, qui his

---

[1] *Denz.* n. 693. Cf etiam n. 102 nota, ubi habentur verba satis dura Concilii Milevitani II.

[2] Cf. S. theol. 1, q. 12, a. 1. [3] De malo q. 5, a. 2.

[4] Contra Iulian. l. 5, c. 11, n. 44 (*Migne*, Patr. lat. 44, 809).

[5] 2, dist. 33, q. 2, a 2 ad 5 et De malo q. 5, a. 3.

[6] Cf. Syn. Pistor. prop. 26 (*Denz.* n. 1526) et *Schanz*, Die Lehre v. d. Sakr. I, § 20.

[7] De sacr. bapt. n. 12—14.

caeremoniis omissis in periculo mortis baptizat. Periculum mortis (cum non sit idem quod articulus mortis) censetur adesse, quando timetur, ne baptizandus moriatur antequam recipiat baptismum sollemnem. Minister sollemnitatis iterum duplex est: alter ordinarius et ex officio; alter delegatus. — Quibus praemissis ponuntur sequentes tres propositiones:

1. **Minister necessitatis** *baptismi est quilibet homo usum rationis* 119
habens et volens rite applicare formam ad materiam. Ergo e. g. homo mutus numquam, nec etiam in extrema necessitate, valide baptizare potest. Haec doctrina de ministro necessitatis est nunc de fide definita in pluribus Conciliis, e. g. a Concilio Lateranensi IV: «Sacramentum baptismi ... a quocumque rite collatum proficit ad salutem.»[1] Concilium vero Florentinum definit: «In causa autem necessitatis non solum sacerdos vel diaconus, sed etiam laicus vel mulier, immo etiam paganus et haereticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiae et facere intendat, quod facit Ecclesia.»[2] — Rationem *congruentiae* assignat S. Thomas[3]: «Ut homo circa remedium tam necessarium defectum pati non possit, institutum est, ut et materia baptismi sit communis, scil. aqua, quae a quolibet de facili haberi potest, et minister baptismi etiam sit quicumque non ordinatus, ne propter defectum baptismi homo salutis suae dispendium patiatur.»

Inter antiquos Patres S. Cyprianus non agnovit validum esse baptismum collatum a laico[4]. S. Augustinus certe admisit validitatem baptismi a laico collati dicens: «Etsi nulla necessitate usurpetur [baptismus] et a quolibet cuilibet detur, quod datum fuerit, non potest dici non datum, quamvis recte dici possit illicite datum»[5]; sed tamen videtur aliquantisper dubitare, num non tantum laicus, sed etiam paganus possit baptizare[6]. Tertullianus more suo invehit acerrime contra mulieres baptismum conferentes, sed non ita apparet, num tales baptismos putet prorsus invalidos[7]. De validitate baptismi collati sive a laico sive a muliere sive a pagano tractat Angelicus Doctor[8] et principaliores difficultates ex historia ortas solvit.

2. **Minister ordinarius sollemnitatis** *in baptismo est solus* 120
parochus (vel Ordinarius) seu aliis verbis: ius baptizandi est *ius privative parochiale.* Quicumque igitur sollemniter baptizat sine parochi aut Ordinarii licentia, laedit graviter ius alterius, et committit peccatum grave[9]. Hoc ius parochiale est *territoriale* et non personale[10], cum iuxta ius commune baptismus sollemnis administrari nequeat nisi in ecclesia parochiali. Unde parochus non potest ex propria auctoritate baptizare suos subditos forsan extra territorium parochiae degentes; potest autem

---

[1] Apud *Denz.* n. 430.
[2] *Denz.* n. 696. [3] S. theol. 3, q. 67, a. 3. [4] Ep. 73, 7, 8.
[5] Contra ep. Parm. l. 2, c. 13, n. 29 (*Migne,* Patr. lat. 43, 71).
[6] De bapt. l. 7, c. 53, n. 102 (*Migne* l. c. 43, 234).
[7] De bapt. c. 17 (*Migne* l. c. 1, 1219). [8] L. c. a. 3—5.
[9] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 115, notandum 2°.
[10] Utrum et quomodo parochi personales (e. g. parochi castrenses) possint baptizare suos subditos, inspiciendum est ex statutis particularibus aut ex legitima consuetudine.

baptizare vagos et peregrinos in suo territorio versantes. Unde si mulier peperit extra territorium propriae parochiae, infans baptizandus est a parocho *loci nativitatis,* nisi forte aeque bene ad proprium parochum deferri possit. Iuxta praesentem disciplinam quotiescumque mulier peperit extra locum sui domicilii aut quasi-domicilii, videtur melius esse (propter libros baptismales bene gerendos), ut infans baptizetur in propria parochia (si hoc commode fieri possit); potest tamen etiam licite baptizari in parochia nativitatis peractae. Cum iste casus nostris diebus frequenter accidat in hospitalibus destinatis pro puerperis, observanda sunt statuta particularia vel legitimae consuetudines. — Quae de iure conferendi baptismi dicta sunt, valent etiam de caeremoniis supplendis, quando in casu necessitatis baptismus iam ab alio collatus fuit.

Si agitur de baptismo *conditionato,* qualis adhiberi solet in conversione haereticorum, servanda sunt statuta particularia. Cum iste baptismus hodie in nonnullis regionibus soleat fieri sine caeremoniis et sine aqua baptismali, non ita constat de iure parochiali; ac proinde in qualibet ecclesia fieri potest, nisi episcopus aliud statuerit. In archivio tamen istius ecclesiae documentum baptismi collati conservetur. Melius adhuc est, si in registro ecclesiae quoque *parochialis* idem baptismus notetur, cum iuxta decretum «Ne temere» in libro baptismorum parochiae adnotari debeat unusquisque, qui postea matrimonium iniit. Quod quidem fieri nequit, si in registro ecclesiae parochialis non habentur omnia nomina baptizatorum. — Etiam baptismus conditionatus iuxta modernam disciplinam a sacerdote et in loco sacro, saltem in sacristia aut in aliquo sacello, fieri debet, unde extra casum necessitatis non decet aliter agere.

121 3. **Minister delegatus baptismi sollemnis** *est quilibet sacerdos aut diaconus (nulla censura ligatus).* Parochus aut episcopus potest etiam sine ratione delegare quemcumque *sacerdotem dignum,* cum sacerdos sit minister ordinarius baptismi. Diaconus autem, licet in ordinatione sua recipiat facultatem sollemniter baptizandi, iuxta praesentem disciplinam Ecclesiae non est nisi minister *extraordinarius,* ac proinde non potest licite baptizare, nisi haec duo cumulative adsint: 1. commissio parochi (vel Ordinarii) et 2. saltem mediocris necessitas. Commissio (expressa vel saltem tacita) parochi videtur sub gravi esse necessaria [1], immo iuxta sententiam, quam S. Alphonsus [2] probabiliorem et communissimam vocat, diaconus sine tali commissione sollemniter baptizans incurreret irregularitatem. Sententia tamen negans irregularitatem videtur esse solide probabilis ac tuta, quia sententia opposita non potest certo probari ex iure canonico. Textus enim, qui citatur pro hac sententia, potius contrarium probat. En verba: «Si quis baptizaverit aut aliquod divinum officium exercuerit *non ordinatus,* propter temeritatem abiciatur de Ecclesia et numquam ordinetur.» [3] Porro dia-

---

[1] *Gasparri,* De s. ordinat. n. 339. [2] Theol. mor. l. 6, n. 116.
[3] c. 1, X 5, 28.

conus in sua ordinatione expresse recipit facultatem baptizandi. Ergo non potest vocari «non ordinatus». — Sin autem subdiaconus vel alius clericus aut laicus temere conferret baptismum sollemnem, esset irregularis[1]. In casu igitur necessitatis, diaconus non potest *praesumere* commissionem parochi, sed debet baptismum ministrare sine caeremoniis. Ratio autem, quare diaconus nequeat sollemniter baptizare sine commissione parochi, est, quia diaconi (ut iam eorum nomen indicat) sunt tantum ministri coadiutores et non pertinet ad illos aliquod sacramentum principaliter et quasi ex proprio officio praebere. Ita Angelicus Doctor[2] tradens hanc regulam generalem: Qui non potest consecrare eucharistiam, non potest sollemniter aditum ad hoc sacramentum aperire. Baptismus autem est aditus ad eucharistiam et ad omnia alia sacramenta. Ergo diaconus non valens consecrare eucharistiam nequit sollemniter baptizare ex propria auctoritate.

Ordinarius vel parochus potest delegare diaconum ad sollemniter baptizandum *ex mediocri necessitate*, e. g. quia ipse aegrotat vel absens est vel occupatus est confessionibus audiendis etc.

Nota. Diaconus sollemniter baptizans non potest sal aut aquam benedicere, sed debet uti istis rebus a sacerdote benedictis[3].

4. **Ordo servandus est inter ministros baptismi necessi- 122
tatis,** sicut a Rituali Romano statutum est: «Si adsit sacerdos, diacono praeferatur, diaconus subdiacono, clericus laico et vir feminae, nisi pudoris gratia deceat feminam potius quam virum baptizare infantem non omnino editum, vel nisi melius femina sciret formam et modum baptizandi.» Unde mortale est peccatum: 1. si non-sacerdos praefertur sacerdoti *digno;* 2. si infidelis, haereticus, schismaticus vel excommunicatus vitandus praefertur sine necessitate homini catholico; 3. si quis non-parochus praefertur proprio parocho praesenti et volenti baptizare. Recte autem notat Lehmkuhl[4]: «Grave peccatum est illa ordinis inversio tum ex parte ministri tum ex parte eius, qui ita fieri petit aut approbando permittit.» In aliis casibus inversio ordinis stabiliti non videtur esse peccatum mortale. Unde e. g. laicus coram diacono vel clerico baptizans non peccat mortaliter[5]. Pater autem et mater non possunt licite baptizare propriam prolem etiam in periculo mortis, quando alius capax et volens adest. Ita ex praecepto Ritualis, quod tamen non videtur obligare, exsistente serio dubio, num alius praesens revera habeat intentionem faciendi quod facit Ecclesia. Tale dubium haud est temerarium, si e. g. medicus praesens est homo nullius religionis. Tunc melius et securius est, si parens propriam prolem in periculo mortis baptizat. Parentes in casu necessitatis baptizantes propriam prolem non incurrunt impedimentum cognationis spiritualis[6].

---

[1] Ita etiam *Noldin*, De sacr. n. 63, et *Gasparri* l. c.

[2] S. theol. 3, q. 67, a. 1.

[3] S. C. R. d. 10 Febr. 1888.

[4] Theol. mor. II, n. 93.

[5] Cf. *S. Alph.* l. c. l. 6, n. 117.

[6] Cf. infra in tractatu de matrimonio.

123 **Scholion. De baptismo necessitatis collato a laicis.** De baptismo infantium, qui in periculo mortis baptizati fuerunt ab obstetricibus aliisque laicis, sequentia sunt observanda. Parochus tenetur sedulo instruere laicos, imprimis autem obstetrices, in recto modo baptizandi. Insuper praestat aliquoties examinare obstetrices, num revera recte calleant modum baptizandi. Quotiescumque autem obstetrix vel alius laicus in casu necessitatis baptizaverit, parochus debet investigare, num omnia essentialia ad validitatem adfuerint. Bonus autem modus faciendi istam investigationem est, si parochus non ponit quaestiones determinatas, sed si dicit obstetrici: narra mihi quomodo egeris. Tunc facile percipiet, num quid essentiale omissum sit. Si parochus haeret anceps, an baptismus collatus fuerit validus, debet sub conditione rebaptizare; secus solas caeremonias baptismales supplere.

CAPUT VI.

De subiecto baptismi.

124 **Principium.** *Subiectum baptismi est omnis homo viator et nondum baptizatus.* Dicitur 1°: *omnis* homo viator. Ergo nulla datur exceptio, ac proinde si quis miraculose nasceretur sine peccato originali, adhuc indigeret baptismo, ut reciperet characterem baptismalem et incorporaretur Ecclesiae [1]. Unde theologi communiter docent, etiam B. Virginem Mariam fuisse baptizatam [2]. Parvulos esse capaces baptismi etiam ante usum rationis est de fide pluries definitum, e. g. in Concilio Tridentino [3]: «S. q. d. parvulos, eo quod actum credendi non habent, suscepto baptismo inter fideles computandos non esse, ac propterea, cum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos; aut praestare omittere eorum baptisma, quam eos non actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiae, A. S.» Ratio autem est, quia sicut in Vetere Lege infantes circumcidebantur ad delendum peccatum originale, ita a fortiori in Nova Lege infantes baptizandi sunt ad eundem effectum obtinendum. Insuper sine baptismo non datur morienti salus aeterna, ut supra dictum est. Porro magnum periculum mortis praesertim parvulis imminet. Ergo quantocius sunt baptizandi. Quando homo iam non est viator, sed mortuus, non potest baptizari, quia omnia sacramenta instituta sunt pro solis vivis. — Dicitur 2°: et nondum baptizatus, quia baptismus nequit iterari.

125 **Dispositiones subiecti.** *In infantibus* nulla requiritur dispositio, ut valide et licite possint baptizari. Idem valet de adultis *perpetuo amentibus.* Sin autem usu rationis fruebantur, antequam in amentiam inciderunt, non possunt valide baptizari, nisi ante amentiam contractam aliquo modo manifestaverint voluntatem suscipiendi baptismum. Quodsi exsistit dubium de tali manifestatione, possunt sub conditione baptizari, praesertim si in periculo mortis versantur, aut iam nulla spes adest

---

[1] Cf. S. theol. 3, q. 68, a. 1 ad 3.

[2] *Bened. XIV,* De canoniz. sanct. l. 4, P. 2, c. 21, n. 14.

[3] Sess. 7, can. 13 de bapt. (*Denz.* n. 869).

recuperandae sanae mentis. Quando post baptismum sic conditionate collatum amens inopinate usum rationis recuperaverit, investigatio de eius intentione facienda est, qua investigatione facta si dubium aliquod remanet, baptismus conditionate iterandus est.

In adultis requiritur ad valorem baptismi suscipiendi intentio saltem habitualis, ut ex supra n. 87 dictis de sacramentis in genere patet.

Postquam haec dicta sunt de subiecto, quod valide baptizari potest, afferenda sunt quaedam specialia praecepta ab Ecclesia lata: 1. de baptizandis infantibus tum catholicorum tum acatholicorum; 2. de baptizandis foetibus nondum natis vel abortivis; 3. de baptizandis adultis.

ARTICULUS I.

De baptizandis infantibus catholicorum et acatholicorum.

1. **Infantes parentum catholicorum** quam primum baptizandi 126
sunt. Ita fert consuetudo catholica, quae si alicubi non exsistat, introducenda est. Ratio est, quia vita infantium tam tenera est, ut facillime et citissime mors accidere possit, et tunc ianua coeli illis pro tota aeternitate remaneret clausa. Quapropter Leo XIII vehementissime reprobat consuetudinem differendi baptismum infantium: «Nil sane hac mala consuetudine iniquius, nil ecclesiasticis sanctionibus magis contrarium: utpote quae non solum tot animarum aeternam salutem inexcusabili temeritate in manifestum periculum infert, sed eas insuper intra id temporis certo fraudat ineffabilibus gratiae sanctificantis charismatibus, quae per regenerationis lavacrum infunduntur. . . . Non possumus, quin tam detestabilem usum, in Deum simul impium ac in homines, *ubicumque infeliciter invaluerit, ex animo improbemus et execremur.*» [1] Ex iure communi nullum tempus determinatum est, intra quod infantes baptizandi sunt; ex iure autem particulari non raro praescriptum est, ne infantium baptismus ultra unam alteramve hebdomadam differatur.

Disputant theologi, *quaenam dilatio sit grave peccatum.* Si alicubi exsistit lex particularis de hac re, observanda est eiusque transgressiones diiudicandae sunt iuxta mentem legislatoris; sin autem deest lex particularis, (excluso gravi scandalo pro populo et periculo mortis pro infante) prorsus impossibile est assignare, quaenam accurata dilatio sit peccatum mortale. De hac re scribit S. Alphonsus [2]: «Palaus ex Suarez putat dilationem ultra mensem esse gravem, si non adsit causa; si vero adsit esse gravem duos menses. Fere idem sentit Laymann. . . . Salmanticenses autem censent non esse mortale minus differre quam ultra quindecim vel viginti dies etiam sine urgenti ratione. Juénin contra, iuxta morem suum arctandi conscientias usque ad extremum, dicit ultra unum vel alterum diem baptisma differri non debere. Tournely autem putat dilationem non esse extendendam ultra quinque vel sex

[1] Ep. ad episc. Anglonens. d. 22 Iulii 1899 (Collect. de Prop. Fide n. 2060).
[2] Theol. mor. l. 6, n. 118.

dies . . ., sed communius et probabilius Sotus, Leander et Ledesma apud Concina ac Roncaglia dicunt non esse gravem dilationem nisi *decem vel undecim dies* excedantur.» — In tanta sententiarum multitudine, quae clare demonstrat nihil certi ad hanc quaestionem responderi posse, parochi et confessarii adhortentur instantissime parentes, ne differant sine urgentissima causa baptismum prolis [1].

127 2. **Infantes parentum haereticorum** ex stricto iure (quia scil. sunt subditi legibus ecclesiasticis) baptizari possent ab Ecclesia catholica; sed nihilominus Ecclesia non utitur isto iure, immo et prohibuit parochis, ne baptizent tales infantes, nisi adsit spes illos educandi in religione catholica. Notanda est hac in re responsio S. Officii die 26 Aug. 1885: «Si propter defectum ministri protestantici infans baptizandus offertur parocho vel alii sacerdoti catholico a parentibus protestanticis, qui tamen nolunt promittere educationem catholicam istius infantis, num possit in isto casu parochus baptismum conferre ad salvandam animam infantis abstrahendo quid eventurum sit, si infans ad annos discretionis pervenerit? R. Negative, praeterquam in articulo mortis.» Ista responsio videtur esse data pro casu, quo parentes adeunt parochum catholicum unice propter defectum ministri protestantici. Si enim parochus tunc *sollemniter* baptismum conferret, magnum scandalum oriretur. Sin autem in isto casu parochus baptismum solum *privatim* et sine omnibus caeremoniis confert, praesertim si alius non adest, qui certo valide baptizaret, putamus illum licite agere, cum sic consulat saluti aeternae infantis, nec serium scandalum inde oriri videatur.

Privatim baptizari possunt infantes illorum parentum catholicorum, qui propter indifferentismum aut etiam odium in Ecclesiam detrectant baptismum. Etenim cum isti parentes nondum publice apostataverint a vera religione, adhuc aliqua spes adest, ut infantes post adeptum usum rationis instruantur in religione catholica. Quare *etiam insciis parentibus* tales infantes possunt baptizari (privatim), dummodo tamen evitentur gravia incommoda forte ex legibus civilibus orientia. Si in articulo mortis versatur infans nondum baptizatus, caritas graviter exigit, ut unusquisque baptismum conferat etiam contra voluntatem parentum. Parochus potest licite baptizare infantem *alterutro parente* consentiente et promittente educationem catholicam, licet certo praevideat alterum parentem esse contradicturum et educatum iri prolem in haeresi.

Quando infans pervenit ad annos discretionis, potest baptizari ipso petente et volente, quamvis contradicant parentes haeretici. Attamen

---

[1] *Noldin* (De sacr. n. 65) putat post *Ballerini-Palmieri* (Opus theol. IV, n. 745) et *Génicot* (Theol. mor. II 146), dilationem etsi notabilem non esse arguendam gravis peccati, modo adsit seria voluntas non negligendi baptismi nec mortis periculum vere timendum sit. Quae quidem sententia videtur esse laxa et opposita verbis Leonis XIII supra citatis. In aliquibus tamen regionibus parentes excusantur a peccato mortali propter conscientiam erroneam. — De dilatione baptismi adultorum infra n. 34 sermo erit.

propter iniquas leges civiles in multis regionibus vigentes saepe praestat ad maiora mala vitanda differre baptismum (saltem sollemnem) usque ad aetatem illam, quae concedit filiis ius vivendi in vera religione, contra voluntatem parentum. Interim autem talis filius bene instruatur in religione catholica et saepe eliciat actum perfectae caritatis, ut ita recipiat baptismum flaminis atque in statu gratiae sanctificantis versetur. Insuper debet pro viribus cavere omne periculum proximum perversionis. In positivis legibus ecclesiasticis posset obtinere dispensationem, e. g. in legibus Missae audiendae, abstinentiae etc., sed non posset ficte recipere Coenam in ecclesia Protestantica.

3. **Infantes parentum infidelium** non possunt (extra articulum 128
mortis) baptizari insciis vel invitis parentibus. De qua re scribit S. Thomas[1]: «Infidelium filii aut habent usum rationis aut non habent. Si autem habent, iam ad ea, quae sunt iuris divini vel naturalis, incipiunt suae potestatis esse; et ideo propria voluntate, invitis parentibus possunt baptismum suscipere. Si vero nondum habent usum liberi arbitrii, secundum ius naturale sunt sub cura parentum. . . . Et ideo contra iustitiam naturalem esset, si tales pueri invitis parentibus baptizarentur. . . . Esset etiam periculosum taliter filios infidelium baptizare, quia de facili ad infidelitatem redirent propter naturalem affectum ad parentes. Et ideo non habet hoc Ecclesiae consuetudo, quod filii infidelium invitis parentibus baptizentur.» Immo *positive prohibuit* Ecclesia, ne tales filii extra articulum mortis baptizentur[2]. In triplici casu isti infantes baptizari possunt, scil. 1. quando versantur in articulo mortis; 2. quando extra potestatem parentum positi possunt in catholica religione educari. Hic ultimus casus frequenter accidit in regionibus missionum, ubi infantes a parentibus exponuntur aut venduntur; 3. si parentes infideles ambo, aut saltem alteruter, aut ille, qui loco parentum utitur paterna auctoritate, consentit in baptismum infantis et aliqua saltem spes adest, ut educatio christiana habeatur vel periculum perversionis futurae non sit ita proximum et certum. Tertia exceptio per se patet[3]. — Ratio primae exceptionis est, quia in articulo mortis salus aeterna infantis procuranda omnino exigit, ut baptismus illi conferatur. S. Officium die 18 Iulii 1894 statuit, ut infantes possint baptizari non solum in articulo, verum etiam in periculo mortis, immo etiam quando praevidetur illos non esse perventuros ad annos discretionis[4]. — Ratio autem secundae exceptionis est, quia unicum obstaculum baptismi conferendi est educatio gentilis et periculum perversionis. Porro istud obstaculum aufertur in casu[5].

---

[1] S. theol. 3, q. 68, a. 10.

[2] Cf. *Bened. XIV*, Const. «Postremo mense» d. 28 Febr. 1747, qui nixus praesertim super doctrinam S. Thomae tractat in longum et latum quaestionem de baptizandis hebraicis et infidelibus tum infantibus tum rationis compotibus.

[3] Cf. S. Offic. d. 13 Febr. 1867 (Collect. de Prop. Fide n. 1302).

[4] Collect. de Prop. Fide n. 1877.

[5] Quando, non obstante prohibitione Ecclesiae, infans parentibus infidelibus aut iudaeis invitis baptizatus est, debet etiam per vim educari in fide catholica. Ita factum

Scholion. De baptizandis infantibus expositis. Infantes expositi ordinarie sub conditione baptizandi sunt, cum non constet illos validum baptismum suscepisse. Sin autem ex schedula infanti apposita habeatur *moralis certitudo* baptismi suscepti, profecto non licet rebaptizare.

ARTICULUS II.

De infantibus nondum natis et de foetibus abortivis baptizandis.

Notiones. Sub nomine *infantis* hic intelligitur homo «viabilis», i. e. infans, qui extra uterum maternum vivere valet; quod quidem solet accidere post *septimum mensem* gestationis. *Foetus* autem est homo conceptus, sed non viabilis.

129 1. **Infans in utero materno exsistens,** qui iam est perfecte formatus et partui proximus, baptizari potest et debet, si versatur in periculo vitae. *Potest* quidem baptizari, quia hodie medici habent instrumenta ita perfecta, ut cum morali certitudine caput infantis vel saltem alia principalis pars corporis eius ablui possit aqua. *Debet* autem baptizari, quia secus salus eius aeterna periclitatur aut etiam destruitur.

Baptismus collatus infanti adhuc *totaliter clauso* in utero matris debet post felicem partum sub conditione iterari, tametsi medicus testatur aquam attigisse caput infantis in utero[1]. Sin autem «infans caput emiserit et periculum mortis immineat, baptizetur in capite, nec postea, si vivus evaserit, erit iterum baptizandus. At si aliud membrum emiserit, quod vitalem indicet motum, in illo, si periculum impendeat, baptizetur; et tunc si natus vixerit, erit sub conditione baptizandus»[2].

130 **De sectione caesarea.** Quia baptismus valide conferri potest cum morali certitudine infanti in utero materno, mater iam numquam videtur habere *strictam obligationem* patiendi sectionem caesaream propter baptismum infantis conferendum. Sectio enim caesarea semper causat matri grave periculum mortis, quod illa non tenetur subire, cum salus spiritualis infantis alio modo haberi possit. Propter salutem autem *corporalem* prolis mater non tenetur exponere propriam vitam maximo periculo. Nihilominus mater potest aliquando licite permittere sectionem caesaream ad salvandum infantem et eius baptismum securius reddendum, nisi tamen ex morte forte secutura matris gravissima incommoda orirentur marito vel alii proli iam natae. — Num autem sectio caesarea fieri *debeat mortua matre* a) ad baptizandum foetum, b) ad salvandam vitam corporalem infantis? Respondetur ad a): Si medicus adest, qui

---

est in celebri casu Edgari Mortara, qui baptizatus ab ancilla postea invitis parentibus iudaeis educatus est in religione catholica iussu Pii IX. Quando iste puer ad annos discretionis pervenit, libere elegit remanere in religione catholica, et postea factus est canonicus regularis Lateranensis.

[1] Ita S. C. C. d. 12 Iulii 1794 et 16 Martii 1897.

[2] Ita Rit. Rom. tit. 2, c. 1, n. 16.

potest et vult facere istam operationem, illa debet utique fieri ad salvandam animam infantis. Secus autem tot tantaque incommoda ex legibus civilibus aliisque circumstantiis solent oriri, ut sacerdos non teneatur eam urgere. S. Officium die 13 Dec. 1899 interrogatum de hac obligatione iussit dare Responsum iam emissum d. 15 Febr. 1780, in quo habetur: «Haec foetus extractio de praegnantis defunctaeque alvo matris, quamvis patefacienda ac persuadenda sit, expresse tamen cavet prohibetque Sanctitas sua, ne missionarii in casibus particularibus se ingerant in demandanda sectione, multoque minus in ea peragenda.» Ceterum si infans est partui proximus, potest baptizari ope alicuius instrumenti sine sectione caesarea, ut supra dictum est. In primis autem quattuor mensibus neque conceptio ipsa est certa neque a fortiori est certum exsistere foetum adhuc viventem. Ergo tunc non est obligatio gravis cum magno incommodo perficiendi sectionem caesaream. — Respondetur ad b): Si adest revera fundata spes servandi vitam prolis, sane ista operatio chirurgica est facienda, cum hoc exigat ordo caritatis. Talis autem spes adest, si proles iam a septimo mense concepta est, et si mater non per longum diuturnumque morbum consumpta est. Etenim a septimo mense proles est viabilis, uti dicunt; longus autem matris morbus solet etiam proli nocere eiusque mortem causare in utero materno[1].

2. **Foetus abortivus** omnes etiam minimi saltem sub conditione 131
baptizandi sunt, nisi ex eorum putredine constet illos esse exanimes. Ratio est, quia a pluribus auctoribus probabiliter docetur statim post conceptionem animam coniungi foetui. Ergo quilibet foetus vivens est homo, ac proinde baptismus est illi omnino necessarius. In praxi difficile est aliquando iudicare, num foetus emissus sit vivus an mortuus. Si vel minima probabilitas vitae exsistat, foetus baptizandus est sub conditione: si vivis. De modo autem baptizandi haec notentur iuxta Capellmann[2]. Foetus eiectus caute sumatur, et ponendo illum in aquam tepidam (non frigidam) eius velamenta disrumpantur, ita ut liquor amnii efluat et aqua tangere possit ipsum foetum. Tunc statim pronuntietur forma: «Si es vivus, ego te baptizo . . .», et deinde ex aqua retrahatur. Ratio huius modi agendi est, quia invalidus est baptismus collatus super sic dictas «secundinas». Quando autem secundinae extra aquam disrumperentur, periculum esset, ne foetus ex contactu aeris subito moreretur. Sin vero sub aqua secundinae disrumpuntur, istud periculum non est ita imminens, et praeterea maior est probabilitas, ut aqua revera tangat foetum. — Matres, obstetrices et medici diligenter ac prudenter monendi sunt, ne omittant baptizare foetus abortivos. Saepissime enim tales abortus (sive culpabiliter sive inculpabiliter) accidunt, et nisi tunc baptismus confertur, innumeri infantes a regno coelorum excluduntur.

De monstris baptizandis. Rituale Romanum et veteres theo- 132
logi loquuntur quoque *de monstris baptizandis*. Aliquando enim ac-

---

[1] Cf. supra II, n. 135. [2] Pastoralmedizin 141.

cidit, ut mulier edat massam, quae speciem valde difformem habet. Secundum scientiam modernam physiologicam ista massa aut est 1. sic dicta «mola», i. e. aliqua vegetatio in utero producta ex liquoribus et fibris, quae certo non est homo [1]; huiusmodi massis non licet baptismum conferre, nec etiam sub conditione, ut per se patet; aut est 2. verus foetus humanus licet deformatus. Hodie enim ab omnibus reicitur mulierem posse (absque miraculo) parere bestiam aliudve ens vivum, quod non sit homo. Si igitur talis foetus deformatus dat signa vitae, est baptizandus. Sin autem dubitatur de eius vita, est baptizandus sub conditione: si vivis. Sin vero dubitatur, utrum talis foetus deformatus sit unus homo an duo, e. g. quia habet duo capita aut duo pectora, securius est, singula capita vel pectora seorsim baptizare dicendo: «Ego te baptizo etc.» Primum caput vel pectus baptizandum est absolute, cetera autem conditionate. «Si vero periculum mortis immineat tempusque non suppetat, ut singuli separatim baptizentur, poterit minister singulorum capitibus aquam infundens omnes simul baptizare, dicendo: ‚Ego vos baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.‘ Quam tamen formam in iis solum et in aliis similibus mortis periculis ad plures simul baptizandos, et ubi tempus non patitur, ut singuli separati baptizentur, alias numquam licet adhibere.» [2]

ARTICULUS III.

De baptizandis adultis.

133 Ut patet ex Benedicti XIV constitutione «Postremo mense» iam supra citata adultorum nomine in hac materia veniunt omnes, qui usu rationis pollent sufficienti, ut baptismi obligationem agnoscere valeant: quod regulariter completo septennio contingit et aliquando iam citius. Tamen S. Officium d. 19 Maii 1879 [3] permisit, ut pueri usque ad primam communionem (quae tunc temporis solebat recipi tardius quam hodie) baptizari possint ritu parvulorum. Debent autem tunc simul cum patrinis respondere ad quaestiones a baptizante positas. Unde in praxi sacerdos non est inquietandus, qui pueris puellisve nondum 14 annos natis administrat baptismum in forma baptismi parvulorum. Aliquae dioeceses, e. g. in America Septentrionali, obtinuerunt privilegium, ut semper et pro omnibus valerent adhibere formam baptismi parvulorum [4]. Leo XIII concessit episcopis Americae Latinae, ut «nomine S. Sedis concedere valeant parochis et missionariis usum ordinis baptismi parvulorum [pro omnibus adultis], onerata in usu huiusmodi facultatis eorundem Ordinariorum conscientia super exsistentia gravis necessitatis» [5].

Baptismus adultorum solet in duplici casu accidere: 1. quando quis infidelis religionem catholicam amplectitur; 2. quando quis haereticus, de cuius baptismo suscepto dubium exsistit, redit in gremium Ecclesiae.

---

[1] Vulgo *Gewächs*. [2] Ita Rit. Rom. tit. 2, c. 1, n. 20.
[3] Collect. de Prop. Fide n. 1520. [4] Cf. Coll. Lac. III 34 321 599 etc.
[5] Const. «Trans Oceanum» n. 6, d. 18 Apr. 1897.

1. **Infidelis adultus** credens veritatem religionis catholicae debet 134
quam primum baptizari. Ratio patet. Unusquisque enim tenetur ex iure divino veram religionem et Ecclesiam amplecti, in qua baptismus obtinet valde excellentem locum. Quaenam dilatio baptismi sine rationabili causa facta, sit peccatum mortale, non constat. De hac re scribit S. Thomas[1]: «Ad baptismum percipiendum non tenetur aliquis statim postquam habet propositum baptismi, ita quod peccet mortaliter, nisi statim baptizetur, nec est aliquod tempus determinatum, ultra quod, si baptismum differat, peccatum mortale incurrat; sed potest contingere, quod in dilatione baptismi mortale erit peccatum, vel non erit, et hoc pensandum est *ex causa dilationis.*» — Ex quibus verbis sequitur, ut ex rationabili causa liceat differre baptismum etiam per longum tempus. Tales rationabiles causae sunt e. g. instructio in religione catholica danda atque perficienda, gravissimae persecutiones hic et nunc timendae. Posset igitur e. g. licite differri baptismus pueri iudaei 12 annorum usque ad maturiorem aetatem, si parentes eius illum secus e domo eicerent atque in miseriam detruderent. Quando autem baptismus aquae est differendus, baptismus flaminis est *statim* suscipiendus et omnia pericula proxima perversionis sunt pro viribus eliminanda, ut iam supra n. 127 dictum est.

Tres conditiones requiruntur in adulto infideli recipiente bap- 135
tismum, nempe intentio, fides, poenitentia. Prima conditio requiritur ad *validam,* duae autem sequentes conditiones exiguntur ad *licitam* susceptionem baptismi. Ad *validam* igitur susceptionem baptismi requiritur in adulto *intentio,* quae ordinarie debet esse *explicita;* sufficit autem intentio *implicita*[2], si infidelis baptizandus est moribundus et sensibus destitutus. De exsistentia verae intentionis in suscipiente minister baptismi debet inquirere atque sibi procurare moralem certitudinem. Ita saltem si agitur de baptismo adulti versantis extra periculum mortis. Sin autem infidelis adultus est moribundus, potest baptizari, dummodo habeatur aliqua probabilitas de eius vera intentione. Sacramenta enim sunt propter homines, et ad salvandum hominem moribundum licet sub conditione baptizare eum, quamvis sit dubie dispositus. — Nihilominus non licet *praesumere* debitam intentionem suscipiendi baptismi in pagano sensibus destituto. Quare S. Officium d. 30 Martii 1898 statuit, ut moribundis Mahumetanis destitutis sensibus tunc solummodo baptismus administretur, «si antea dederint signa *velle baptizari*». Ergo non sufficit, ut antea bonam vitam duxerint, quin tamen aliquam saltem *propensionem* ad christianam religionem ostenderint.

Ad *licitam* susceptionem baptismi insuper requiritur, ut dictum est: 136
a) *Fides,* i. e. cognitio saltem quattuor veritatum fidei, scil. Deum esse, Deum remunerari, Deum esse incarnatum et Deum esse trinum in personis. Quare S. Officium d. 25 Ian. 1703 decrevit, ne missionarius baptizet moribundum infidelem (qui incapax omnino non sit)

[1] Suppl. q. 6, a. 5. [2] Cf. supra n. 87.

nisi prius explicaverit ei mysteria fidei, quae sunt necessaria necessitate medii, ut sunt praecipue mysteria Trinitatis et Incarnationis [1]. Ratio autem est, quia Salvator dixit: «Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.» [2]

137 b) *Poenitentia*, i. e. saltem attritio iuxta monitum apostolorum: «Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum.» [3] Ratio autem est, quia nullum peccatum personale remittitur, nisi homo prius illud detestatus sit. Adultus autem paganus semper habet peccata personalia, nisi Deus miraculose eum praeservavit. Non tamen opus est confessione, quia omnia peccata anteacta per ipsum baptismum remittuntur. «Si qui tamen baptizandi *ex devotione sua* peccata confiteri vellent, esset eorum confessio audienda, non ad hoc, ut eis satisfactio imponeretur, sed ad hoc, quod contra peccata consueta eis spiritualis informatio vitae traderetur.» [4] Infidelis, qui recusat relinquere aliquam consuetudinem pravam, a baptismo arcendus est. Quapropter iam Alexander VII [5] statuit, ne in posterum ullus ad baptismum admittetur, qui veterem hominem ac gentilicios mores prorsus non exuisset. S. Officium prohibet, ne paganus baptizetur, qui non eiecerit e domo concubinas suas [6], neve illi, qui habent consuetudinem prorsus nudato corpore incedere [7]. Econtra idem S. Officium permittit, ut baptizari possint puellae gentilibus et polygamis vendendae et desponsandae, dummodo firmiter proponant non peccare et potius mori quam foedari [8].

138 2. **Haeretici adulti** redeuntes in gremium Ecclesiae debent sub conditione baptizari, si est dubium de eorum baptismo suscepto. Sane agnoscit Ecclesia validitatem baptismi ab haereticis collati, dummodo conditiones essentiales materiae, formae et intentionis observatae fuerint. Proinde semper reprobavit consuetudinem rebaptizandi indiscriminatim omnes, qui ex haeresi redeunt, «sed in conversione haereticorum, a quocumque loco vel a quacumque secta venerint, inquirendnm est de validitate baptismi in haeresi suscepti. Instituto igitur *in singulis casibus* examine; si compertum fuerit [baptismum] aut nullum aut nulliter collatum fuisse, baptizandi erunt absolute. Si autem pro temporum et locorum ratione, investigatione peracta, nihil sive pro validitate sive pro invaliditate detegatur, aut adhuc probabile dubium de baptismi validitate supersit, tunc sub conditione secreto baptizentur. Demum si constiterit validum fuisse, recipiendi erunt tantummodo ad abiurationem et professionem fidei.» [9] — Cum baptismus sit sacramentum tam necessarium, cumque defectus fidei tam late grassetur inter ministros haereticos, qui proinde non multum curant de recte applicanda forma ad materiam et de formanda intentione faciendi quod facit Ecclesia, saepe erit melius et se-

[1] Collect. de Prop. Fide n. 254; cf. etiam S. Offic. d. 30 Martii 1898.
[2] Mc 16, 16. [3] Act 2, 38. [4] S. theol. 3, q. 68, a. 6.
[5] Die 18 Ian. 1658 (Collect. de Prop. Fide n. 129).
[6] Die 10 Maii 1703 (ib. n. 256). [7] Die 4 Iunii 1851 (ib. n. 1061)
[8] Die 14 Sept. 1892 (ib. n. 1813).
[9] S. Offic. d. 20 Nov. 1878 (ib. n. 1504).

curius, conditionate baptizare illos, qui ex haeresi redeunt [1]. Priusquam autem tales haeretici sub conditione baptizantur, non tantum tenentur cognoscere sufficienter veritates fidei atque attritionem contritionemve elicere de peccatis commissis, verum etiam tenentur confiteri omnia peccata vitae anteactae.

Scholion. De confessione neoconversi, qui sub conditione baptizatur. 139 Fuerunt plures theologi, inter quos Bucceroni [2], putantes haereticum, qui propter baptismum dubie susceptum sub conditione rebaptizatur, non obligari ad confessionem peccatorum. Etenim si primus baptismus fuerit reapse invalidus, tunc confessio et absolutio item sunt prorsus invalidae, cum non possint se extendere ad peccata ante baptismum validum commissa. Ergo sacerdos sub conditione talem haereticum baptizans et etiam absolvens quasi illogice agit; nam supponit baptismum primum invalidum, ac propterea iterum baptizat; simul autem eundem baptismum supponit validum, ac proinde absolvit a peccatis commissis post baptismum istum. Quapropter in omni eventu alterutrum sacramentum invalide administrat. Etenim si primus baptismus fuit validus, secundus est invalidus; sin autem primus baptismus fuit invalidus, absolutio sacramentalis est invalida. — Nihilominus contraria praxis est prorsus observanda. Nam S. Officium tum anno 1715 tum anno 1868 die 17 Dec. decrevit, confessionem esse a neoconversis exigendam [3]. S. Congregatio de Prop. Fide idem statuit d. 12 Iulii 1869, simul dicens, decretum S. Officii constituere legem universalem, *ac non esse licitum docere contrariam sententiam* [4]. Ratio autem, quare S. Officium post conditionatum baptismum neoconversi praescribit confessionem et absolutionem conditionatam, est maior securitas. Sane aut baptismus aut absolutio in isto casu frustratur, sed remissio peccatorum securius habetur neque sacramentis irrogatur irreventia, quia ex optima intentione sub conditione administrantur in aliquo casu, ubi certitudo haberi nequit.

Uniformitatis causa a S. Officio assignatus est pro America Septentrionali sequens modus et ordo procedendi in receptione neoconversorum:

---

[1] Instr. S. C. de Prop. Fide d. 26 Iulii 1845. Cf. etiam supra n. 105.

[2] Anal. eccl. V 230.

[3] Collect. de Prop. Fide n. 286 et n. 1338.

[4] Collect. de Prop. Fide n. 1338 nota. Nonobstantibus istis decisionibus, quidam auctores opinantur contrariam sententiam esse probabilem. Sic enim habetur apud *Génicot,* Cas. consc. II, n. 259: «Nihilominus cum Ballerini-Palmieri (Opus theol. I, n. 28), D'Annibale (Summula Theol. mor. III, n. 301, nota 3) et Bucceroni (De poenit. n. 12) censemus sententiam plurimorum veterum (e. g. *Lacroix,* De consc. l. 6, P. 1, n. 223) hanc obligationem [confessionis] negantium manere probabilem, quotiescumque probabile dubium de collatione vel valore baptismatis manet. Fulcitur enim ratione valida: in hac hypothesi incertam esse obligationem confitendi peccata probabiliter remissa per baptismum conditionatum modo susceptum.» Fatendum est hanc opinionem esse logicam applicationem probabilismi; sed illam non posse in praxim deduci sequitur manifeste ex responsione S. C. de Prop. Fide d. 12 Iulii 1869 edita et postea (a. 1899) publicata. En verba: «In Litteris S. C. de Prop. Fide 12 Iulii 1869 ad Archiepiscopum Quebecensem haec in rem habentur: Quoad dubium ab A. T. propositum sacramentalem confessionem attingens a neo-conversis exigendam, observandum occurrit responsum elapsi anni, licet episcopis Angliae tantummodo rogantibus datum, *universalem legem continere,* proindeque non solum in Anglia, sed in aliis etiam regionibus obligare. Hinc patet, quod nullatenus permitti potest, ut praedictae decisioni contraria sententia doceatur.» Cf. *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 424 sqq.

1. abiuratio haeresis fideique professio; 2. conditionatus baptismus; 3. confessio cum absolutione conditionata. Idem ordo praescribitur in Rituali Coloniensi[1] et videtur valde simplex ac commendabilis ubique terrarum. Alius ordo paulo complicatior admittitur a S. Officio (a. 1875), scil.: 1. confessio; 2. baptismus conditionatus; 3. reassumptio confessionis per summa capita et absolutio conditionata.

CAPUT VII.

De caeremoniis baptismi.

140 **Notio.** Cum baptismus sit ita necessarium et excellens sacramentum, Ecclesia inde a primis temporibus cum magna sollemnitate eum administrare consuevit. Sub nomine caeremoniarum hic intellegimus non tantum actiones ministri praestandae, verum etiam alia omnia, quae Ecclesia praescribit ad dignam administrationem baptismi. Ergo includimus etiam patrinos. «Patrinorum siquidem praesentia in baptismate ex vetustissima traditione semper tamquam praecipua caeremonia in Ecclesia Christi habita est.»[2]

141 **Obligatio.** Extra casum necessitatis baptismus conferendus est cum omnibus caeremoniis in Rituali praescriptis. Hinc mortaliter peccat sacerdos, non solum si sine causa omittit omnes caeremonias praescriptas, verum etiam si aliquam notabilem earum partem negligit, e. g. unctionem chrismatis[3], insufflationem, salivae et salis impositionem[4]. Iam supra n. 100 dictum est graviter prohibitum esse, ne sacerdos utatur veteribus oleis anni elapsi, nisi tamen necessitas cogat. Totus ritus baptismalis in latina lingua peragendus est[5]. In aliquibus tamen dioecesibus exsistit legitima consuetudo a Summo Pontifice approbata interrogationes faciendi in sola lingua vernacula[6].

Caeremoniae omittuntur: a) In casu necessitatis, i. e. periculo mortis imminente. Quomodo tunc agendum sit describit Rituale Romanum[7]. Notare iuvat iterum, in hoc casu potius aquam simplicem quam benedictam adhibendam esse, si non habeatur aqua baptismalis. b) Si haereticus certe valide baptizatus redit in gremium Ecclesiae. c) Si haereticus dubie baptizatus sub conditione rebaptizatur. Ita saltem ex iure particulari quarundam regionum, e. g. Angliae, licet ius commune videatur contrarium statuere[8]. Episcopus autem videtur habere facultatem dispensandi in caeremoniis supplendis, quando haeretici sub conditione rebaptizantur, praesertim si talis consuetudo iam exsistit[9]. — Quando in periculo mortis baptismus collatus est sine caeremoniis, tunc

---

[1] 1900, tit. 2, c. 2, n. 5. [2] S. Offic. d. 15 Sept. 1869.
[3] *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 141.
[4] Cf. *Bendicti XVI* Constitutiones «Inter omnigenas» d. 2 Febr. 1744 et «Omnium sollicitudinum» d. 13 Sept. 1744.
[5] S. Offic. d. 25 Aug. 1880. [6] Cf. *Schüch*, Handb. der Pastoral § 273.
[7] Tit. 2, c. 2, n. 28 sqq. [8] S. Offic. d. 2 Apr. 1879.
[9] Cf. *Göpfert*, Moraltheol. III 38.

istae postea supplendae sunt. Sin autem durantibus caeremoniis baptismi sollemnis periculum mortis immineat baptizando homini, statim ipse baptismus fieri debet; deinde, vivente adhuc homine baptizato, caeremoniae *post* baptismum, et ultimo caeremoniae *ante* baptismum notatae supplendae sunt. Ita Rituale Romanum [1].

Quando parentes infantis ad diversos ritus, e. g. ad ritum latinum et graecum pertinent, infans ordinarie est baptizandus iuxta ritum patris [2].

Locus et tempus. Baptismus sollemnis conferendus est in ec- 142
clesia, nam «proprius baptismi administrandi locus est ecclesia, in qua sit fons baptismalis, vel certe baptisterium prope ecclesiam». Ita Rituale Romanum [3]. Ratio autem convenientiae est, quia baptismus est ianua, per quam fit introitus in Ecclesiam catholicam. Ergo conveniens est, ut homo baptizetur in aliquo loco, qui publico cultui Ecclesiae catholicae est deputatus. Talis autem locus est ecclesia. Sunt autem plures casus, in quibus licet extra ecclesiam baptizare:

a) Filii regum et principum possunt baptizari in sacello domus paternae [4].

b) In sacristia licet baptizare ob rationabilem causam ab episcopo approbandam, e. g. ob magnum frigus infanti nocivum [5].

c) In locis missionum vel alibi, ubi catholici procul ab ecclesia habitant, ita ut infantes mox nati non possint sine periculo sanitatis et magno incommodo in ecclesiam portari, licet baptizare in domibus privatis [6]. Consuetudo autem domi baptizandi infantes divitum aliorumve est illegitima, nisi tamen alicubi episcopus ex iusta et rationabili causa id permiserit [7]. Quando sacerdos in imminenti periculo mortis baptismum in domo privata administrat, non necessario debet adhibere caeremonias alias in Rituali praescriptas. Sin autem *extra imminens mortis periculum* baptizat in domo privata, e. g. quia infans recenter natus non potest sine gravi periculo sanitatis portari in ecclesiam longe distantem, tunc debet adhibere omnes caeremonias Ritualis Romani [8].

Tempus baptismi observatum antiquis temporibus fuerunt vigiliae Paschatis et Pentecostes. Hodie iam nullum tempus statutum est, nisi quod Ecclesia praecipit, ut baptismus quam citius recipiatur [9].

Nomen debet baptizando imponi, et quidem nomen alicuius sancti, 143
licet id potius consilium quam praeceptum esse videatur [10]. Curet autem parochus «ne obscena, fabulosa aut ridicula vel inanium deorum vel impiorum ethnicorum hominum nomina imponantur» [11]. Sin tamen parentes omnino exigunt, ut tale nomen imponatur, e. g. Venus, Epi-

---

[1] L. c. [2] S. C. de Prop. Fide d. 11 Apr. 1894.
[3] Tit. 2, c. 1, n. 28. [4] c. unic. 3, 15 in Clem.
[5] S. C. R. d. 14 Martii 1861. [6] S. C. R. d. 4 Febr. 1871.
[7] S. C. de Sacr. d. 23 Dec. 1912 (Act. Ap. Sedis IV, 725).
[8] Ita S. C. R. d. 17 Ian. 1914 (Act. Ap. Sedis VI, 32).
[9] Cf. supra n. 126. [10] *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 145.
[11] Rit. Rom. tit. 2, c. 1, n. 54.

curus etc., tunc baptismus non quidem est differendus, sed infans baptizandus est, addito submissa voce nomine alicuius sancti[1].

144 **Patrinus.** Iam ab antiquis temporibus[2] in collatione baptismi adhibebantur patrini, qui vocabantur susceptores, sponsores, fideiussores etc. Officium eorum fuit et est, baptizatos instruere in fide et moribus, si id a parentibus negligi vident. Quae quidem obligatio, cum sit de re maxime necessaria, est gravis. Attamen aliquando impossibile est eam exsequi propter negligentiam parentum, nequitiam baptizati et leges civiles non agnoscentes ius patrinorum. Leges de patrinis nunc in Ecclesia vigentes latae sunt a Concilio Tridentino[3], quod statuit, «ut unus tantum sive vir sive mulier... vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant». Quod quidem statutum obligat sub gravi; unde parochus graviter peccaret, si e. g. tres patrinos admitteret. S. Alphonsus[4] putat esse grave quoque peccatum, si assumerentur duae matrinae pro puero, aut duo patrini pro puella; esse autem leve peccatum, si pro puero duo patrini et pro puella duae matrinae admitterentur. Ratio est, quia in primo quidem casu inutiliter multiplicarentur cognationes spirituales cum baptizato, non autem ita in secundo casu. Breviter lex Tridentina hoc modo explicari potest: In quolibet baptismo sollemni *sufficit* unus patrinus, sive vir sit sive femina; *permittuntur* duo patrini, dummodo sint diversi sexus; *prohibentur* tres vel plures patrini. Hodie in multis regionibus, praesertim ubi numerosi Protestantes habitant, consuetudo exsistit praesentandi plures patrinos. Quae quidem consuetudo nequit tolerari, sed parochus tenetur oboedire legi Tridentinae. Nihil autem obstat, quominus admittantur plures tamquam testes baptismi, vel sic dicti «patrini honorarii».

145 **Necessitas patrinorum.** In baptismo sollemni sub gravi requiritur saltem unus patrinus sive vir sive mulier; in baptismo autem *necessitatis* aut in baptismo *privato* obligatio gravis advocandi patrinum non videtur adesse. — Prima pars istius propositionis ab omnibus admittitur; pariter omnes concedunt non requiri patrinum, a) si *laicus* baptizat in necessitate; b) quando haereticus sub conditione rebaptizatur. Num autem *sacerdos* administrans baptismum privatum teneatur adhibere patrinum, non constat. Negativa sententia videtur verior, quia privatus baptismus administratur sine caeremoniis. Porro inter caeremonias baptismi primum locum obtinet designatio patrini[5]. Ergo si baptismus privatus administratur, non requiritur patrinus. Communiter autem docent theologi tunc *posse* patrinum adhiberi, quia hoc cedit in utilitatem baptizandi. Quando vero caeremoniae baptismales post baptismum necessitatis supplentur, etiam patrinus adhibendus est[6].

---

[1] S. Offic., Iun. 1883. [2] Cf. *Tertull.*, De bapt. c. 28.

[3] Sess. 24, c. 2 de reform. matrim.

[4] L. c. n. 156. [5] S. Offic. d. 15 Sept. 1869.

[6] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 147.

Qualitates patrinorum sunt sequentes: 146

1. *Ut habeant perfectum usum rationis et intentionem suscipiendi hoc munus.*

Unde non sufficit ratihabitio postea data [1]. Rituale Romanum [2] non tantum usum rationis, sed etiam aetatem pubertatis exigit saltem ex quadam congruentia.

2. *Ut sint catholici* (et non haeretici aut infideles).

Iam Benedictus XIV iussit per Instructionem S. Officii d. 9 Dec. 1745, «non posse infideles, haereticos aut schismaticos esse patrinos in baptismate, quod confertur filiis catholicorum: quod ipsum statutum legimus in Rituali Romano ad titulum de patrinis, ubi haec habentur: sciant praeterea parochi ad hoc munus non esse admittendos infideles aut haereticos». — Ratio autem huius prohibitionis patet; nam munus patrinorum est, deficientibus parentibus, instruere baptizatum in veritatibus fidei et morum. Quis autem persuadere sibi potest, haereticum velle baptizatum instruere in fide catholica, cui ipse adversatur? Quae quidem prohibitio ita stricta est, ut baptismus administrandus sit potius sine patrinis quam cum patrino acatholico. Ita Benedictus XIV [3] et pluries S. Officium [4]. Quodsi haereticus a parentibus iam designatus est patrinus et absque magno incommodo removeri nequit, tunc potest admitti ut *testis;* in libro autem baptismorum non est inscribendus ut patrinus. Iuxta consuetudinem plurium dioecesium in hoc casu parochus designat obstetricem portantem infantem (si est catholica) aut sacristanum assistentem pro patrino [5].

Sicuti autem haereticus non potest admitti ut patrinus in baptismo catholico, ita etiam catholicus non potest esse patrinus in baptismo a ministro haeretico administrato. Benedictus XIV in citata Instructione dixit *tutius esse,* ut catholicus abstineat, sed S. Officium d. 30 Iunii et 7 Iulii 1864 decrevit: «Catholicis *absolute non licere* vel per se vel per alios fungi officio patrini in baptismis, qui haereticorum filiis ab haereticis ministrantur.» [6] Sunt quidem auctores, qui hoc permittunt ex rationabili causa [7], sed in praxi non est recedendum a decretis S. Officii, quia secus catholicus committeret vetitam communicationem in sacris cum haereticis.

3. *Ut sint confirmati.*

Iuxta Rituale Romanum [8] «patrinos sacramento confirmationis consignatos esse maxime convenit».

---

[1] Cf. S. Offic. d. 15 Sept. 1869. [2] Tit. 2, c. 1, n. 24. [3] L. c.

[4] E. g. d. 3 Maii 1893; 27 Iunii 1900.

[5] Non ita constat, num liceat hominem acatholicum admittere ut verum patrinum *ad evitanda gravissima mala.* Sane S. Officium pluries pro casibus particularibus decrevit non licere admittere acatholicum patrinum; immo a. 1763 (Collect. de Prop. Fide n. 447) statuit, ut sacerdos deberet potius abstinere ab administratione baptismi quam admittere patrinum acatholicum, sed nihilominus *Lehmkuhl* (Cas. consc. II, n. 86) et *Noldin* (De sacr. n. 79) haud immerito docent talem admissionem non esse intrinsecus malam, ac proinde esse licitam, si secus gravissima incommoda contingerent. Ratio est, quia munus patrini hodie a pluribus hominibus habetur tamquam honor mere civilis neque alium valorem practicum obtinet.

[6] Collect. de Prop. Fide n. 1257.

[7] E. g. Azor, Diana, Laymann, et etiam S. Alphonsus (Theol. mor. l. 6, n. 156) videtur huic sententiae favere. [8] Tit. 2, c. 1, n. 24.

4. *Ut sint designati a parentibus vel eorum vices gerentibus atque a parocho sint admissi.*

Ita ex Concilio Tridentino[1] statuente: «Parochus, antequam ad baptismum conferendum accedat, diligenter ab iis, ad quos spectabit, sciscitetur, quem vel quos elegerint, ut baptizatum de sacro fonte suscipiant; et eum vel eos tantum ad illum suscipiendum admittat; et in libro eorum nomina describat.... Quodsi alii ultra designatos baptizatum tetigerint, cognationem spiritualem nullo pacto contrahant.» Haec designatio igitur aliqualiter determinat cognationem spiritualem ex baptismo ortam, scil. cognatio spiritualis adest a) pro omnibus (sive licite sive illicite) designatis, dummodo infantem tangunt durante baptismo; b) pro omnibus infantem tangentibus, si designatus vel non adest vel non tangit infantem. — Quantum ad hunc tactum sufficit, «si patrinus physico contactu infantis iungat se cum eo, cuius manibus ille tenetur, et ad aquae infusionem comitetur deferentem, quin opus sit, ut patrinus vel matrina tantum, amoto deferente, infantem suas in manus excipiens sacerdoti baptizandum exhibeat»[2]. In plerisque regionibus nunc moris est, ut obstetrix aliave mulier portet infantem, patrinus autem et matrina comitentur, respondeant ad quaestiones, et dum sacerdos infundit aquam, ponant manum super infantem tangentes illum. In baptismo autem adultorum patrini ponunt manum super humerum baptizandi. Quando patrinus per procuratorem fungit suo officio, tunc iste quidem debet tangere infantem, non autem contrahit cognationem spiritualem aliasque obligationes, sed patrinus designatus.

5. *Ut non sint pro eadem persona etiam patrini confirmationis.*

Contraria consuetudo vocata est a S. Congr. Concilii d. 16 Febr. 1884 abusus, quem episcopus pedetemptim curet evellere. Eadem igitur persona debet habere diversos patrinos in baptismo et in confirmatione.

De cognatione spirituali ex munere patrini orta sermo erit in tractatu de matrimonio.

147 **A munere patrini excluduntur:**

1. *Haeretici, schismatici, publice excommunicati et interdicti*, ut iam supra dictum est.

2. *Publice criminosi et infames*[3].

Hinc arcentur e. g. concubinarii in matrimonio civili invalido viventes, notorii Franco-muratores, de quibus S. Officium scripsit ad Ordinarios Brasiliae d. 5 Iulii 1878: «Omnino prohibendum est, ne massones notorii officium patrini in sacramento baptismi vel confirmationis suscipiant. Illi enim quatenus adhaereant sectae ab Ecclesia damnatae, minime idonei sunt procurandae si opus fuerit, educationi christianae spiritualium filiorum.» Non potest autem parochus ab officio patrini excludere illum, qui annuam confessionem et communionem negligit, aut nimio potui inebrianti indulget, nisi tamen ex admissione publicum scandalum oriatur. Ratio est, quia hodiernis temporibus raro verum influxum patrini exercent in educatione spiritualium filiorum.

---

[1] Sess. 24, c. 2 de reform. matr.

[2] S. C. de Prop. Fide d. 21 Febr. 1836 (Collect. de Prop. Fide n. 1119).

[3] Rit. Rom. tit. 2, c. 1, n. 25.

3. *Monachi et moniales aliique cuiusvis ordinis regularis a saeculo segregati.*

Ita Rituale Romanum [1]. Ratio est, quia vi votorum isti sunt ligati neque possunt libere invigilare super filios spirituales. Quamvis plures auctores hanc prohibitionem intelligant de solis regularibus stricte dictis (i. e. cum votis sollemnibus), tamen iuxta *spiritum* legis videntur exclusi etiam professi votorum simplicium. In necessitate autem omnes personae religiosae professae cuiusque sexus et congregationis seu ordinis possunt admitti ut patrini. Unde S. Congr. Rituum d. 15 Febr. 1887 respondit ad quaesitum: «Interdum accidit, quod desint patrini pro baptismo sollemni vel confirmatione, sed tantummodo praesto sint moniales (Sorores Caritatis). Quaeritur: Num in huiusmodi casu expediat conferre ea sacramenta sine patrinis; an potius, ut moniales adhibeantur uti matrinae in utroque sacramento pro feminis? Resp. Negative ad primam partem, affirmative ad secundam.» [2] Quando autem regularis factus est *episcopus,* potest suscipere officium patrini, quia tunc maiorem libertatem habet in procuranda spirituali educatione baptizati. — *Clerici saeculares* possunt suscipere munus patrini, nisi ex iure particulari episcopus hoc prohibuerit.

4. *Pater et mater baptizandi.*

Ratio est duplex: a) ad evitandam cognationem spiritualem inter parentes; b) quia parentes iam ex iure naturali obligantur ad educationem filiorum; patrini vero ex iure ecclesiastico eorum locum aliquando supplere debent. Nemo autem se ipsum supplere potest. Sunt tamen auctores [3] permittentes, ut pater filii sui illegitimi possit esse patrinus aut etiam filii legitimi *post mortem matris,* quia tunc cognatio spiritualis iam nocere nequit; sed ista sententia non est sequenda, cum maneat altera ratio prohibitionis.

Scholion. De pastorali prudentia adhibenda in reiectione patrini indigni. 148 In reiciendis indignis a munere patrini parochus utatur omni prudentia et benignitate, ne alios offendat neve noceat bono religionis. Hinc numquam utatur verbis duris et iniuriosis, sed suavi modo dicat se unice ex praescriptis Ecclesiae agere atque non posse admittere talem personam ut patrinum. Quando infans annunciatur baptizandus, iam statim inquirat de qualitate patrinorum, et non exspectet, donec omnes parati sunt in Ecclesia. Statim tunc moneat, ut alius patrinus designetur. Si ex recusatione patrini indigni orirentur *valde magna incommoda,* curet, ne patrinus tangat baptizandum in actu baptismi; et si nec hoc possibile est, potest tolerare patrinum indignum (dummodo inde ne oriatur grave scandalum). Lex enim de patrinis indignis reiciendis est lex positiva ecclesiastica. Nulla autem lex positiva obligat cum magno incommodo neque censetur pia mater Ecclesia istam legem ita urgere in tantis angustiis, praesertim cum nostris temporibus munus praecipuum patrini, scil. spiritualis educatio infantis baptizati, vix umquam in usum perduci queat.

Quamvis quaedam decisiones S. Officii (praesertim illa, quae data est a. 1763) graviter prohibeant admissionem patrini haeretici, tamen

---

[1] L. c. n. 26. [2] Collect. de Prop. Fide n. 1667.

[3] E. g. *Lugo,* Resp. mor. l. 1, dub. 5.

cum Lehmkuhl[1] et Noldin[2] putamus talem admissionem non esse intrinsecus malam, ita ut nec etiam in gravi necessitate licita sit. Quare etiam S. Poenitentiaria d. 10 Dec. 1860 permisit, ut episcopus possit ad munus patrini admittere notorie censuris ecclesiasticis obstrictum, si secus graviora mala acciderent.

TRACTATUS III.

De confirmatione.

Litteratura. Praeter auctores supra de baptismo citatos: Heimbucher, Die heilige Firmung (Augsburg 1889); Dölger, Das Sakrament der Firmung (Wien 1906); Janssen, La confirmation, exposé dogmatique, historique et liturgique (Lille 1888).

Dividimus istum tractatum in 5 capita: 1. de notione, exsistentia et effectibus confirmationis; 2. de eius materia et forma; 3. de eius ministro; 4. de eius subiecto; 5. de eius caeremoniis.

CAPUT I.

De notione, exsistentia et effectibus confirmationis.

149 **Nomen** «confirmare», quod significat «dare Spiritum Sanctum», videtur S. Ambrosius primus adhibuisse dicens: «Accepisti signaculum spirituale, spiritum sapientiae. Signavit te Deus Pater, confirmavit te Christus Dominus et dedit pignus Spiritus in cordibus tuis.»[3] Aliis nominibus vocatum est quandoque confirmationis sacramentum: manus impositio, unguenti mysterium, sacramentum chrismatis, signaculum, perfectio, sacramentum plenitudinis etc.; graece autem: σφραγίς, χρῖσμα, μύρον, quod ultimum nomen nunc a Graecis solet adhiberi.

150 **Definitio.** Apud S. Patres et veteres Scholasticos non habetur definitio proprie dicta, sed tantum descriptio confirmationis. Definiri potest: **Sacramentum a Christo Domino institutum, quo baptizatis per manuum impositionem et chrismatis unctionem sub certis verbis sacris datur Spiritus Sanctus ad fidem verbis operibusque fortiter confitendam.** Haec definitio magis clarescet ex infra dicendis de effectibus huius sacramenti deque eius materia et forma.

151 **Exsistentia.** Confirmationem exsistere tamquam verum sacramentum Novae Legis est de fide, definitum a pluribus Conciliis, praesertim autem a Concilio Florentino docente: «Secundum sacramentum est confirmatio, cuius materia est chrisma confectum ex oleo . . . et balsamo . . . per episcopum benedicto»[4], et a Concilio Tridentino dicente: «S. q. d. confirmationem baptizatorum otiosam caeremoniam esse et non potius verum et proprium sacra-

---

[1] Cas. consc. II, n. 86. [2] De sacr. n. 79.
[3] De myst. c. 7, n. 42 (*Migne,* Patr. lat. 16, 403)
[4] *Denz.* n. 697.

mentum, aut olim nihil aliud fuisse quam catechesin quandam, qua adolescentiae proximi, fidei suae rationem coram Ecclesia exponebant, A. S.» [1]

Non ita constat, utrum veteres haeretici, scil. Novatiani et deinde Albigenses, Waldenses, Wicleffitae, Hussitae, revera negaverint an potius neglexerint confirmationem [2]. Primus, qui expresse negavit confirmationem esse sacramentum, fuit Lutherus, quamvis antea contrarium docuerit. Lutherus voluit confirmationem esse merum ritum ecclesiasticum; Melanchton, Calvinus, Chemnitius voluerunt illam esse catechesin seu publicam fidei professionem; contra illos probatur exsistentia sacramenti confirmationis:

a) *Ex S. Scriptura.* Samaritani «cum credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Iesu Christi baptizabantur viri ac mulieres». Ergo iam valide baptizati fuerunt, nondum autem receperunt speciali modo Spiritum Sanctum; propterea «cum audissent apostoli, qui erant Ierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Ioannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum Sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum.» [3] Ex hoc textu sequuntur tria: 1. baptismum esse distinctum ab impositione manuum atque habere alium effectum; 2. Philippum, utpote diaconum, non potuisse imponere manus, sed hoc esse officium proprium apostolorum illorumque successorum; 3. confirmationem esse verum sacramentum, sicuti semper docuit Ecclesia catholica. Etenim in illa habetur a) signum sensibile, scil. manuum impositio; b) collatio gratiae, i. e. specialis receptio Spiritus Sancti; c) institutio a Christo, qui saepe promisit se missurum Spiritum Sanctum [4] et qui solus potest adnectere signo sensibili gratiam sanctificantem.

b) *Ex traditione.* Tertullianus haud obscure loquitur de baptismo et confirmatione atque addit haec fieri «*de pristina disciplina*» [5]. S. Cyprianus loquens de baptismo Philippi et impositione manuum a Petro et Ioanne in Actis Apostolorum narrata dicit: «quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesia baptizantur, praepositis Ecclesiae afferantur et per nostram orationem et manuum impositionem Spiritum Sanctum consequantur, et signaculo dominico consummentur» [6]. Testimonia aliorum Patrum, e. g. S. Augustini, S. Basilii, S. Ioannis Chrysostomi et praesertim S. Cyrilli Hieros., qui integram catechesin (3) de hoc sacramento habet [7], videsis apud dogmaticos, e. g. Billuart [8] vel apud Catechismum Romanum [9]. — Argumentum valde efficax pro exsistentia sacramenti confirmationis desumi potest ex consensu quoque ecclesiarum orientalium, quae omnes (exceptis Nestorianis) hoc sacramentum agnoscunt [10]. Quando autem Patriarcha Constantinopolitanus Cyrillus Lucaris saeculo XVII inter alia sacramenta etiam confirmationem negavit, ex omnibus partibus Orientis statim vehementer est oppugnatus [11].

Institutio. Christus instituit confirmationem, sicut et omnia alia 152
sacramenta. Quandonam hoc fecerit, ignoratur. Alii putant in Coena

---

[1] Sess. 7, can. 1 de confirm. (*Denz.* n. 871). [2] Cf. *Drouven,* De confirm. q. 1.
[3] Act 8, 12 sqq. [4] Io 7, 38 sq; 14, 15.
[5] De bapt. c. 7 sq (*Migne,* Patr. lat. 1, 1206 sqq).
[6] Ep. 73 ad Iubaianum n. 9 (*Migne* l. c. 3, 1160).
[7] *Migne,* Patr. graec. 33, 1090. [8] De confirm. a. 1. [9] P. 2, c. 3, q. 3.
[10] Cf. *Drouven* l. c. c. 1. [11] Cf. ib.

Domini post eucharistiae institutionem, quapropter ex antiquissima consuetudine introducta a S. Fabiano etiam in feria V in Coena Domini chrisma ab episcopis consecratur. Huic sententiae favet S. Alphonsus [1]. Fabianus Papa in sua epistola 2 scribit: «In illa enim die [ultimae coenae] Dominus Iesus postquam coenavit cum discipulis suis et lavit eorum pedes, sicut a sanctis apostolis praedecessores nostri acceperunt nobisque reliquerunt, chrisma conficere docuit.» [2] — Alii opinantur confirmationem esse institutam quidem post resurrectionem, ast obligationem illius post Pentecosten coepisse. De hac re scribit S. Thomas [3]: «Circa institutionem huius sacramenti est duplex opinio: quidam enim dixerunt, quod hoc sacramentum non fuit institutum nec a Christo nec ab apostolis, sed postea processu temporis in quodam Concilio [4]; alii vero dixerunt, quod fuit institutum ab apostolis. Sed hoc non potest esse, quia instituere novum sacramentum pertinet ad potestatem excellentiae, quae competit soli Christo. Et ideo dicendum est, quod Christus instituit hoc sacramentum non exhibendo, sed promittendo.» Ex quibus verbis minime licet concludere Christum non exhibuisse, sed promisisse ipsum sacramentum confirmationis. Secus Angelicus debuisset concedere institutionem per apostolos, quod tamen conceptis verbis negat. Sensus igitur est: Christus vere instituit sacramentum confirmationis, sed hoc sacramentum non fuit reapse administratum, nisi post descensum promissum Spiritus Sancti in Pentecoste. «Et hoc ideo, quia in hoc sacramento datur plenitudo Spiritus Sancti, quae non erat danda ante Christi resurrectionem et ascensionem, secundum illud [5]: ‚Nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.'» [6]

153 **Effectus** confirmationis sunt tres *ex iure divino:* a) character, b) augmentum gratiae sanctificantis et c) gratia sacramentalis. *Ex iure ecclesiastico* accedit cognatio spiritualis sicut in baptismo, de qua vide infra in tractatu de matrimonio.

a) *Characterem* imprimi in confirmatione est de fide definitum a Concilio Tridentino [7]. Characterem confirmationis *differre* numero et essentia a charactere baptismi, docet probabilior et communior sententia. SS. Patres saepe loquuntur de isto charactere sicuti de signaculo [8], quo homo significatur et disponitur tamquam bonus miles ad fortiter pugnandum in fidei periculis. Propter characterem impressum confirmationis sacramentum repeti nequit.

De charactere confirmationis scribit S. Thomas [9]: «Per sacramentum confirmationis datur homini potestas spiritualis ad quasdam alias actiones sacras, praeter illas, ad quas datur ei potestas in baptismo. Nam in baptismo ac-

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 161. [2] Apud *Mansi,* Collect. Conc. I, col. 775.
[3] S. theol. 3, q. 72, a. 1 ad 1.
[4] Meldensi a. 845; est sententia Alexandri Halensis; cf. supra n. 49.
[5] Io 7, 39. [6] *S. Thom.* l. c.
[7] Sess. 7, can. 9 de sacr. in gen. (*Denz.* n. 852).
[8] Cf. supra citatum textum S. Cypriani.
[9] S. theol. 3, q. 72, a. 5 corp. et ad 1.

cipit homo potestatem ad ea agenda, quae ad propriam pertinent salutem, prout scil. secundum se ipsum vivit; sed in confirmatione accipit homo potestatem ad agenda ea, quae pertinent *ad pugnam spiritualem* contra hostes fidei, sicut patet exemplo apostolorum, qui antequam plenitudinem Spiritus Sancti acciperent, erant in coenaculo perseverantes in oratione; postmodum vero egressi non verebantur publice fidem fateri etiam coram inimicis fidei christianae. . . . Character confirmationis est signum distinctivum, non infidelium a fidelibus, sed *spiritualiter provectorum* ab his, quibus dicitur: ‚Sicut modo geniti infantes'[1] etc.»

b) *Augmentum gratiae sanctificantis* datur in confirmatione et notanter augentur septem dona, quibus homo fit bene mobilis a Spiritu Sancto. Confirmatio est enim sacramentum vivorum, quod proinde supponit statum gratiae illumque auget. Sane in omni gratiae sanctificantis collatione datur Spiritus Sanctus, cum tota Trinitas habitet in anima iusti, sed speciali modo advenit Spiritus Sanctus per confirmationem atque auget gratiam, septem dona et omnes virtutes.

c) *Gratiae sacramentales* confirmationi adnexae praesertim reducuntur ad *specialem fortitudinem exercendam,* et haud incongrue significantur diversis caeremoniis confirmationis. Etenim in confirmatione adhibetur *unctio* cum oleo mixto balsamo. Sicut unctio solebat praeparare ad pugnam; sicut oleum significat nitorem conscientiae, balsamum vero fragrantiam virtutum, ita in confirmatione homo recipit gratias sacramentales ad fortiter pugnandum, ad conscientiae munditiem servandam et ad virtuosum exemplum praebendum. Unctio fit in fronte et cum impositione manus, ad expellendam omnem indebitam erubescentiam et ad significandam quandam deputationem seu consecrationem ad munus militis Christi. — Alapa datur sub verbis «Pax tecum», ut pulcherrime significetur, hominem christianum debere ac posse pati omnigenas iniurias, quin tamen inde interior pax animae perturbetur.

Catechismus Romanus verbis Papae Miltiadis (Melchiadis) utens valde concinne ac concise explicat differentiam inter baptismi et confirmationis gratias: «In baptismate homo ad militiam *recipitur,* et in confirmatione *coarmatur* ad pugnam. In fonte baptismatis Spiritus Sanctus plenitudinem tribuit ad *innocentiam;* confirmatione autem *perfectionem ad gratiam* ministrat. In baptismo *regeneramur ad vitam,* post baptismum *ad pugnam confirmamur;* in baptismo *abluimur,* post baptismum *roboramur;* regeneratio per se *salvat in pace* baptismum recipientes, confirmatio *armat atque instruit ad agones.*»[2] Qui quidem textus etiam evidenter demonstrat, quam clare iam temporibus antiquissimis nedum exsistentia, verum etiam efficacia confirmationis agnita fuerit. Licet enim opera Miltiadis hodie habeantur suppositicia, tamen sunt antiquissima[3].

---

[1] 1 Petr 2, 2. [2] P. 2, c. 3, q. 4.
[3] Cf. *Jaffé,* Reg. Rom. Pont.[2] p. 28, n. 171—173.

CAPUT II.

De materia et forma confirmationis.

154 a) **Materia remota** confirmationis est sacrum chrisma, i. e. unguentum compositum ex oleo olivarum et balsamo, atque speciali consecratione benedictum ab episcopo.

Ita eruitur ex decretis Clementis VI, Eugenii IV, Clementis VIII[1]. Ergo quinque requiruntur ad materiam remotam confirmationis: 1. oleum olivarum, 2. admixtio balsami, 3. benedictio, 4. ab episcopo facta, 5. idque speciali modo facta.

1. *Oleum olivarum* non tantum ex praecepto ecclesiastico, verum etiam ad valorem sacramenti requiritur. Ita docent nunc omnes. Unde invalide conficeretur confirmatio e. g. ex oleo petrolei, nucum etc., vel si omissa unctione adhiberetur sola manus impositio.

2. *Admixtio balsami* non solum ex gravi praecepto, sed probabilius etiam requiritur ad *valorem* sacramenti, cum Eugenius IV in Decreto pro Armenis simpliciter definiat: «Confirmationis materia est chrisma confectum ex oleo, quod nitorem significat conscientiae, et balsamo, quod odorem significat bonae famae»[2]. — Deinde certum est, iam ab antiquissimis temporibus semper oleo admixtum fuisse balsamum[3]. Sufficit autem balsamum cuiusque regionis, dummodo sit in ea quantitate, ut det sui odorem.

3. *Oleum et balsamum debent benedici*, et quidem de valore sacramenti, ut docet communissima sententia. Drouven[4] contrariam docet sententiam, pro qua aliquando (sed immerito) citatur quoque Caietanus[5].

4. *Benedictio debet fieri ab episcopo.* S. Thomas videtur docere id esse necessarium de valore sacramenti[6]. Plures tamen hoc negant, e. g. Tournely, Valentia, Suarez et S. Alphonsus, qui habet sententiam negantem speculative probabilem[7]. Sed in praxi prima sententia sequenda est. — Num autem Summus Pontifex possit simplicem sacerdotem ad consecrandum chrisma delegare, similiter non constat. Talis delegatio hodie numquam conceditur; utrum autem aliquando concessa fuerit, non potest probari. Rituale Romanum (in appendice) agens de sacerdote, qui ex delegatione sacramentum confirmationis administrat, dicit: «Curet apud se habere chrisma per catholicum antistitem... confectum, ac sciat sibi numquam licere sine eo confirmationem administrare.» Cum similis quaestio ageretur de oleo non benedicto ab episcopo tamquam materia valida extremae unctionis, Summi Pontifices Paulus V et Gregorius XVI[8] affirmativam sententiam declaraverunt temerariam et errori proximam.

5. *Benedictio debet esse speciali modo facta.* Ergo non sufficit, ut adhibeatur oleum infirmorum aut catechumenorum, licet sit benedictum ab episcopo. Si enim admixtio balsami requiritur ad valorem confirmationis, ut supra dictum est, per se patet nullum aliud oleum nisi chrisma esse validam materiam confirmationis. Nihilominus putat S. Alphonsus[9], in articulo mortis confirma-

---

[1] *Denz.* n. 571 697 1086. [2] *Denz.* n. 697.
[3] Cf. Cat. Rom. P. 2, c. 3, q. 6 et litteram, quam Pseudo-Isidorus tribuit Papae Fabiano. [4] De confirm. q. 3, c. 3, § 2, q. 8.
[5] Cf. Comm. in S. theol. 3, q. 72, a. 3. [6] S. theol. 3, q. 72, a. 3.
[7] Theol. mor. l. 6, n. 163.
[8] Die 13 Ian. 1611 et 14 Sept. 1842 (*Denz.* n. 1628 sq). [9] L. c. n. 162.

tionem posse sub conditione conferri ex solo oleo, si nequeat haberi chrisma; magna enim utilitas huius sacramenti iusta esset causa illud sub conditione ministrandi.

Ex gravi praecepto ecclesiastico requiritur, ut *chrisma recens,* i. e. in Coena Domini proxime elapsa consecratum adhibeatur in confirmationis administratione. In casu tamen necessitatis, deficiente chrismate recenti, licet administrare confirmationem cum chrismate vetere.

b) **Materia proxima** confirmationis est sic dicta «*chrismatio*», 155
i. e. unctio cum chrismate in fronte confirmandi in modum crucis immediate facta per manus impositionem.

Ut ex supra n. 8 dictis de sacramentis in genere patet, materia proxima alicuius sacramenti est applicatio materiae remotae. Iuxta ritum autem latinum in confirmatione materiae remotae applicatio fit sequenti modo: Pontifex extensis versus confirmandos manibus dicit: «Oremus. Omnipotens, sempiterne Deus etc.» Post haec pontifex vel sedens vel stans «summitate pollicis dexterae manus chrismate intincta dicit: ‚N. signo te signo crucis' — quod dum dicit, producit pollice signum crucis in frontem illius, deinde prosequitur: ‚et confirmo te chrismate salutis. In nomine Pa†tris, et Fi†lii et Spiritus† Sancti.' ℟. Amen.» — In graeco autem ritu sacerdos unguento sacro facit signum crucis in fronte, oculis, naribus et in utraque aure et in pedibus dicens: «Σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου.» Quaedam vero ecclesiae orientales (e. g. Iacobitae, Armeni) solam unctionem adhibent; quaedam aliae praeter unctionem habent etiam manus impositionem. Certum est confirmationem valide conferri tum iuxta ritum latinum tum iuxta ritum orientalium. Cum autem haud parva differentia exsistat inter utrumque ritum, cumque ex alia parte constet Christum saltem in specie determinasse materiam et formam omnium sacramentorum [1], quaeritur quidnam sit *essentiale* in materia proxima confirmationis. Sententia communissima et certa docet proximam materiam essentialem et adaequatam confirmationis esse *unctionem chrismatis coniunctam cum manus impositione.* Ratio est, quia si chrisma benedictum est materia remota, ut supra probatum est, tunc materia proxima est applicatio chrismatis, i. e. unctio, quacum coniuncta est manus impositio. Ex traditione etiam constat confirmationem ita semper fuisse administratam [2].

Circa hanc materiam proximam oportet notare sequentia: 156

1. In administratione confirmationis habetur duplex manuum impositio, scil. prima in principio, quando episcopus extendit manus super omnes confirmandos et orationem «Omnipotens» recitat; secunda, quae ab unctione non est distincta. Prima manus impositio non est de essentia confirmationis; etenim non habetur in ritu graeco et S. Officium d. 17 Apr. 1872 validam declaravit confirmationem collatam pueris, qui praesentes non fuerunt in prima extensione manuum episcopi [3]. A fortiori non est de essentia confirmationis *benedictio* episcopi in fine caeremoniae data. Quare prohibitio Ritualis ne quis discedat ante benedictionem, est tantum rubrica quaedam. Quia autem unctio

---

[1] Cf. supra n. 50.

[2] Cf. complura testimonia veterum Patrum apud *Drouven* l. c. c. 1 vel apud *S. Alph.* l. c. n. 164. [3] Collect. de Prop. Fide n. 1383.

debet esse coniuncta cum manus impositione, hinc omnino non licet ungere ope alicuius *instrumenti*[1].

2. Unctio debet fieri *in fronte* et *per signum crucis*. Utrumque censetur esse essentiale et semper in usu fuit; quapropter iam Tertullianus vocavit confirmationem «signaculum frontium»[2]. Rationem autem huius rei reddit S. Thomas[3]: «In hoc sacramento homo accipit Spiritum Sanctum ad robur spiritualis pugnae, ut fortiter etiam inter adversarios fidei Christi fidem confiteatur. Unde convenienter signatur chrismate signo crucis in fronte propter duo: primo quidem quia insignitur signo crucis sicut miles signo ducis, quod quidem debet esse evidens et manifestum. Inter omnia autem loca corporis humani maxime frons manifesta est, quae quasi numquam obtegitur; et ideo linitur confirmatus chrismate in fronte, ut in manifesto demonstret se esse christianum, sicut et apostoli post acceptum Spiritum Sanctum se manifestaverunt, qui prius in coenaculo latebant. Secundo quia aliquis impeditur a libera confessione nominis Christi propter duo, scil. propter timorem et verecundiam. Utriusque autem horum signum maxime manifestatur in fronte, . . . unde verecundati erubescunt, timentes autem pallescunt. . . . Et ideo in fronte signatur chrismate, ut neque propter timorem neque propter erubescentiam nomen Christi confiteri praetermittat.» Eandem rationem Concilium Florentinum[4] affert. — Optime quaestionem de materia proxima confirmationis tractat et solvit in sensu supra exposito S. Alphonsus[5], qui dicit: «Fateor, quod cum per quindecim fere dies desudassem perlegendo canones et scriptores, nequibam iudicium ferre quid pro certo tenendum. Denique vis rationum . . . omnem a mente mea dubitationem sustulit; atque de mea sententia certum iudicium efformavi.»

3. Unctio debet fieri cum *pollice* manus dexterae. Si tamen episcopus pollicem habet infirmum, licite potest pollice manus sinistrae vel alio digito ungere[6].

Praeter sententiam propositam sunt adhuc plures aliae, quarum duae principaliores sunt: 1. Materia proxima est sola manus impositio. Ita Aureolus, Sirmondus. Est certe falsa et contradicit Concilio Florentino. 2. Ambae impositiones manus et unctio sunt materia proxima. Ita Tournely, Gotti, Concina aliique. Contradicit decisioni S. Officii supra citatae et ritibus orientalibus, in quibus non habetur prima manus impositio[7].

157 **Forma** confirmationis consistit in verbis: «Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.»

Ita ex Concilio Florentino. Probabilius omnia ista verba (si forte excipias particulas «et», «in») sunt de essentia, ita ut nihil omitti possit. Convenientiam

---

[1] Cf. S. Offic. d. 14 Ian. 1885.
[2] Contra Marc. l. 3, c. 22 (*Migne*, Patr. lat. 2, 353).
[3] S. theol. 3, q. 72, a. 9. [4] *Denz.* n. 697.
[5] Theol. mor. l. 6, n. 164. [6] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 165.
[7] Cf. *Billuart*, De confirm. a. 2.

istius formae bene ostendit S. Thomas[1]. Forma debet significare effectus sacramenti. Porro in confirmatione tria sunt necessaria, quorum primum est causa conferens plenitudinem roboris spiritualis, quae est sancta Trinitas et quae exprimitur per verba: «In nomine Patris etc.» Secundum est robur spirituale, et hoc significatur per verba: «Confirmo te chrismate salutis.» Tertium est signum, quod pugnatori datur, et quantum ad hoc dicitur: «Consigno te signo crucis.»

Forma in Ecclesia graeca est: «Signaculum doni Spiritus Sancti.» Quae quidem forma certe valida est, cum Summi Pontifices illam Graecis unitis permittant, sed multo imperfectior est quam forma latina. «Signaculum» idem est ac «signo te». Verba «doni Spiritus Sancti» significant gratiam roborantem ad fidem.

Fatendum est, usque ad saeculum XII vel XIII permultas formas fuisse in usu, quas collegit Martène[2], e. g.: «Accipe signum sanctae crucis chrismate salutis in Christo Iesu in vitam aeternam. Amen.» «Signum Christi in vitam aeternam.» «Confirmo te et consigno te in nomine etc.» Utrum omnes istae formae fuerint validae, non ita constat. Possibile enim est, in aliquibus dioecesibus errores irrepsisse. Insuper non constat istas formas immutatas ad nos pervenisse. SS. Patres non loquuntur de determinata forma confirmationis. A temporibus autem S. Thomae forma nunc usitata in Ecclesia latina viguit[3].

CAPUT III.

De ministro confirmationis.

Principium. *Minister ordinarius confirmationis est episcopus; minister vero extraordinarius est sacerdos rite delegatus.*

Ita in Ecclesia latina; in Ecclesia autem graeca omnes sacerdotes 158
possunt confirmare, nisi talis potestas illis est expresse adempta.

Episcopum esse *ministrum ordinarium* confirmationis est de fide definitum in Concilio Tridentino: «S. q. d. sanctae confirmationis ordinarium ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, A. S.»[4] Haec doctrina clare quoque eruitur ex Act. Apost. c. 8, ubi Petrus et Ioannes mittebantur in Samariam ad confirmationis sacramentum administrandum eis, qui a Philippo baptizati fuerunt. — S. Thomas hanc dat rationem *convenientiae*. Episcopus est in Ecclesia velut dux in exercitu, ad quem spectat milites recipere et signare. Porro per confirmationem homo fit miles Christi.

Cum episcopus nequeat Pontificalia exercere extra suam dioecesim, nec etiam potest propriis subditis extra suam dioecesim sacramentum confirmationis administrare sine consensu episcopi proprii illius dioecesis. Econtra episcopus potest in propria dioecesi omnibus (etiam peregrinis, non subditis) hoc sacramentum administrare, dummodo tamen pro-

---

[1] S. theol. 3, q. 72, a. 4. [2] De antiq. Eccl. rit. l. 1, c. 2, a. 4.

[3] Cf. *Schanz*, Die Lehre v. d. Sakr. I, § 24.

[4] Sess. 7, can. 3 de confirm. (*Denz.* n. 873). Cf. etiam sess. 23, can. 7 de ord. (*Denz.* n. 967).

prius eorum episcopus ne contradixerit. Ita ex consuetudine [1]. — Cum episcopus sit minister ordinarius confirmationis in sua dioecesi cumque tantum bonum proveniat fidelibus ex confirmatione digne suscepta, hinc tenetur sub gravi aliquando dioecesim circumire ad confirmandos suos subditos. Neque potest aliquid praemii temporalis pro hac sacramenti administratione exigere, nisi contraria eaque rationabilis consuetudo iam a longo tempore exsistat [2]. Quodsi episcopus *per octo aut decem annos* differat saltem principaliora loca suae dioecesis circumire pro hoc fine, peccat mortaliter, nisi adsit moralis impossibilitas [3]. Communiter autem docent theologi, episcopum non teneri ad conferendam confirmationem cuilibet moribundo petenti [4]. Nam sacramentum confirmationis non est tantae necessitatis, et esset nimium onus, immo aliquando moraliter impossibile episcopo confirmare omnes moribundos petentes. Haec de stricta obligatione. Ast episcopus laudabiliter agit, si saepius confirmationem in diversis parochiis suae dioecesis administret vel etiam aliquando adeat moribundum ad eum confirmandum, sicut fecit S. Carolus Borromaeus.

159 *Minister extraordinarius confirmationis est quilibet sacerdos rite delegatus.* Ita docet sententia certa, quae confirmatur tum ex Concilio Florentino [5] tum ex constanti praxi Ecclesiae. Durandus aliique pauci contradixerunt. Delegatio ista conceditur *a solo Summo Pontifice,* qui tamen aliquando committit episcopo, ut designet unum alterumve sacerdotem ad confirmationis sacramentum administrandum [6]. Sacerdos delegatus debet observare ea, quae illi in delegationis instrumento praescripta sunt quoad *loca, tempora, personas* etc. Praesertim autem non potest confirmare nisi cum chrismate benedicto per catholicum episcopum (non autem per episcopum schismaticum). Praeterea debet semper in lingua vernacula expresse monere ante administrationem sacramenti se non esse ministrum confirmationis nisi ex speciali delegatione. Quae quidem monitio non pertinet ad validitatem administrationis, sed omnino facienda est [7].

CAPUT IV.

De subiecto confirmationis.

160 1. Ad **valide** suscipiendam confirmationem requiritur baptismus et in homine rationis capaci intentio saltem habitualis.

Subiectum igitur confirmationis capax est quilibet homo baptizatus et nondum confirmatus. Confirmatio est complementum baptismi; quapropter primis duodecim saeculis in universa Ecclesia exstitit (et adhuc in Ecclesia graeca exsistit) usus conferendi confirmationem statim

---

[1] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 172.
[2] Cf. S. C. de Prop. Fide d. 28 Martii 1778. [3] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 175.
[4] Cf. ib. [5] *Denz.* n. 697.
[6] Cf. S. Offic. d. 4 Maii 1903. [7] S. C. de Prop. Fide d. 11 Sept. 1841.

post baptismum. Praxis autem Ecclesiae latinae fere ubique nunc habet, ut fideles non confirmentur nisi post adeptum usum rationis, i. e. post septimum aetatis annum.

In Hispania tamen, in America Latina aliisque regionibus infantes (saltem infirmi) confirmantur[1]. Servanda est igitur consuetudo legitima quantum ad aetatem confirmandorum. De hac re docet Benedictus XIV[2]: «Consultissimis Summorum Pontificum decretis provide cautum est, ut renatis fonte baptismatis conferretur sacramentum confirmationis in ea solum aetate, in qua fideles, evacuatis quae erant parvuli, intelligerent . . . se per baptismum fuisse quidem ad militiam receptos, per confirmationem vero ad pugnam roboratos et ad perferendos agones per gratiam instinctos.» Cum iuxta decretum Pii X «Quam singulari» pueri paulo post adeptum usum rationis s. communionem recipere teneantur, praestat, ut confirmatio conferatur post primam communionem, licet S. Congr. Concilii d. 19 Nov. 1854 et Leo XIII in epistola d. 22 Iunii 1897 ad episcopum Massiliensem consuluissent confirmationem non differre usque ad primam communionem. Tunc enim prima communio tardius sumi solebat. Nihil obstat, quominus confirmatio conferatur amenti aut infanti moribundo. Antequam homo rationis capax confirmatur, debet prius instrui de natura confirmationis, ut elicere possit debitam intentionem suscipiendi hoc sacramentum.

2. Ad **licite** suscipiendam confirmationem insuper requiritur status gratiae, quia confirmatio est sacramentum vivorum. Quamvis autem peccator statum gratiae acquirere possit contritione perfecta cum voto confessionis, tamen in praxi vehementer insistendum est, ut quilibet in statu gravis peccati exsistens ante confirmationem instituat sacramentalem confessionem. Praeter statum gratiae et debitam devotionem nihil praecipitur in confirmatione recipienda; laudabiliter tamen *ieiunus* et sacra communione refectus accedat ad hoc sacramentum.

3. **Obligatio confirmationis suscipiendae** non est de ne- 161
cessitate medii. Ita omnes. Num autem sit de necessitate *gravis praecepti,* controvertitur. Negant plurimi. Iam S. Alphonsus[3] viginti tres auctores pro hac negativa sententia citavit, inter quos S. Thomam. Nostris diebus negativam sententiam tenent Lehmkuhl[4], Noldin[5], Gihr[6], Göpfert[7], Larraga-Saralegui[8] et multi alii. — Affirmant etiam plurimi, inter quos sunt S. Bonaventura (non tamen ita certo), S. Antoninus, S. Alphonsus, Benedictus XIV. Ex modernis hanc sententiam affirmativam tenent Marc[9], Aertnys[10], Müller[11], Dölger[12], aliique. Omnes concedunt omissionem confirmationis esse grave peccatum, si adsit con-

---

[1] «Quoad aetatem confirmandorum servari potest consuetudo vigens in regionibus nostris, confirmandi scil. quotquot sese praesentant episcopo, *in quacumque aetate constituti*» (Acta et Decr. Conc. plen. Amer. Lat. [1899] n. 520).

[2] Const. «Eo quamvis tempore» d. 4 Maii 1745.

[3] Theol. mor. l. 6, n. 181.

[4] Theol. mor. II, n. 140.

[5] De sacr. n. 92.

[6] Die hl. Sakr. I, § 48.

[7] Moraltheol. III 45.

[8] Comentarios n. 1500.

[9] Instit. mor. II, n. 1501.

[10] Theol. mor. l. 6, n. 60.

[11] Theol. mor. III, § 83.

[12] Das Sakr. d. Firm. Abschn. 2, Kap. 1, § 3

temptus, aut scandalum, aut speciale periculum salutis. Exceptis autem istis tribus casibus non potest certo probari gravis obligatio suscipiendi confirmationem. Etenim supra n. 158 cum communi sententia dictum est episcopum non teneri moribundo petenti administrare sacramentum confirmationis; pariter episcopum non obligari sub gravi peccato praebere singulis fidelibus suae dioecesis occasionem hoc sacramentum suscipiendi, nisi infra spatium octo vel decem annorum. Quae quidem difficulter conciliari possunt cum gravi obligatione fidelium suscipiendi confirmationem. Si revera talis obligatio gravis exsisteret, tunc episcopi multo strictius tenerentur ad sacramentum istud administrandum. Praeterea gratiae in confirmatione collatae licet sint sane pretiosissimae, tamen possunt etiam aliis modis obtineri, e. g. repetita sumptione eucharistiae. Demum si adesset istă gravis obligatio, exsisteret pro omnibus hominibus capacibus. Porro nemo dicet infantem moribundum debere sub gravi recipere confirmationem. — Quae cum ita sint, fideles instanter quidem monendi sunt, ut confirmationem digne suscipere satagant; sed non dicendum est, secus illos esse peccati mortalis reos. Etiam S. Alphonsus primo favit sententiae neganti, cum nullum praeceptum neque naturale neque positivum adduci posset, quod talem obligationem gravem afferret, sed postea, putans Benedictum XIV [1] contrarium statuisse, reliquit hanc sententiam, quam propter auctoritatem Benedicti XIV non satis probabilem habet [2]. Verumtamen verba Benedicti XIV aliter explicari possunt.

En ista verba: «Monendi sunt [Graeco-Itali] ab Ordinariis locorum, eos gravis peccati reatu teneri, si cum possunt ad confirmationem accedere, illam renuunt ac negligunt.» Similia habet Instructio S. Congr. de Prop. Fide d. 4 Maii 1774 approbata a Clemente XIV. — Pro Graeco-Italis praecepit Pontifex confirmationem suscipiendam, quia ibi secus grave scandalum ortum esset. Etenim isti Graeco-Itali contra omne ius fecerunt infantes suos confirmari a simplicibus sacerdotibus; postea autem recusabant validam susceptionem confirmationis ab episcopis. Fuit ergo obstinata inoboedientia ex parte illorum. Proinde merito Pontifex illos peccati mortalis arguit, nisi velint confirmationem recipere. Insuper manifeste apparet Benedictum XIV noluisse controversiam de obligatione confirmationis dirimere, quia in suo libro de Synodo dioecesana [3], *quem post citatam Constitutionem edidit,* favere videtur oppositae sententiae. Ad Instructionem S. Congr. de Prop. Fide quod attinet, respondit Lehmkuhl [4]: «Haec sententia *opinio* est, quae contra se communiorem opinionem habet neque lex evadere ullatenus potest.» Missa ista responsione, quae videtur non sat reverentiosa, dico S. Congregationem voluisse tantum condemnare gravem *contemptum* confirmationis; asserit enim: «Hoc sacramentum sine gravis peccati reatu *respui* non potest, ac *negligi.*» Hoc autem omnes admittunt et iam S. Thomas conceptis verbis docuit [5].

Ex omnibus dictis sequitur, ut non sit arguendus peccati mortalis ille, qui propter notabile incommodum confirmationem differt aut etiam

---

[1] Const. «Etsi pastoralis». [2] Theol. mor. l. 6, n. 183 in fine.
[3] Lib. 7, c. 10, n. 9. [4] Theol. mor. II, n. 142.
[5] S. theol. 3, q. 72, a. 1 ad 3.

non recipit[1]. E. g. non tenetur quis sub gravi confirmationem suscipere, si hoc illi magnum ruborem causaret ob valde provectam aetatem; non tenetur quis sub gravi confirmationem petere, si est dubium de priore confirmatione (nisi tamen velit ad tonsuram et ordines promoveri[2]).

CAPUT V.

De caeremoniis confirmationis.

1. Caeremoniae in Pontificali praescriptae observandae sunt, eaeque, 162
quae certo aut etiam probabiliter ad valorem sacramenti pertinent, sub gravi obligant, e. g. unctio in fronte et per modum crucis.

Confirmatio administranda est ordinarie in ecclesia vel in sacello publico cum sollemnitate, i. e. cum mitra et baculo. Sed exsistente rationabili causa, episcopus sola stola pastorali indutus potest illam conferre in quocumque loco et quacumque die et hora[3].

Caeremonia *alapae* non obligat sub gravi, pariter *cereus*[4].

In confirmatione homo potest, sed non tenetur sibi aliud nomen praeter illud in baptismo acceptum imponere[5].

Quando sacerdos rite delegatus administrat sacramentum confirmationis, non potest adhibere Pontificalia, nisi iam aliunde habet hoc privilegium[6]. Caeremoniae autem ab ipso observandae indicantur in Instructione «pro simplici sacerdote sacramentum confirmationis ex Sedis Apost. delegatione administrante» edita a S. Congregatione de Prop. Fide die 4 Maii 1774[7] et extensa a S. Officio mense Iulii 1888 (omissis quae missionarios proprie respiciunt) ad omnes sacerdotes ex delegatione sacramentum confirmationis administrantes.

2. *Patrinus* sub gravi culpa requiritur in confirmatione aeque ac 163
in baptismo. Ita sententia communis[8]. Excipitur casus gravis necessitatis, ubi nempe patrinus legitimus haberi non potest[9].

Conditiones requisitae ex parte patrini sunt:

a) Ut habeat intentionem gerendi munus patrini. Patet.

b) Ut sit designatus vel ab ipso confirmando vel ab eius parentibus vel (istis deficientibus) ab episcopo.

c) Ut sit ipse confirmatus. Ita ex c. 102 D 4 de consecratione et ex Pontificali Romano statuente: «Nullus qui non est confirmatus, potest esse in confirmatione patrinus.» Unde esset peccatum grave, si quis non confirmatus velit in confirmatione patrinum gerere[10].

---

[1] Cf. *Billuart,* De confirm. a. 8, § 2. [2] Cf. S. Offic. d. 14 Ian. 1885.

[3] Cf. S. C. de Prop. Fide d. 7 Dec. 1626 et S. Offic. d. 12 Febr. 1851.

[4] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 184. [5] Cf. S. C. R. d. 20 Sept. 1749.

[6] S. C. de Prop. Fide d. 23 Apr. 1774.

[7] Collect. de Prop. Fide n. 503.

[8] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 185 et S. Offic. d. 5 Sept. 1877 (Collect. de Prop. Fide n. 1480). Propter auctoritatem S. Officii sententia opposita non est probabilis.

[9] Cf. Acta et Decr. Conc. plen. Amer. Lat. (1899) n. 517.

[10] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 186.

d) Ut confirmandum physice tangat. Antiquitus confirmandus posuit pedem dexterum super pedem dexterum patrini; nunc autem consuetudo obtinuit, ut patrinus ponat manum suam super humerum confirmandi.

e) Ut sit *unus*, et quidem eiusdem sexus ac confirmandus et non minor annis quattuordecim. Ita Instructio S. Congr. de Prop. Fide d. 4 Maii 1774 [1].

f) Ut sit diversus a patrino baptismi. Ita eadem Instructio.

g) Ut a munere patrini arceantur excommunicati, interdicti, publici peccatores, aut qui praeceptum paschale omiserint. Ita eadem Instructio.

h) Ut non sint pater aut mater ipsius confirmandi, propter cognationem spiritualem vitandam. In casu tamen necessitatis pater pro filio et mater pro filia potest gerere munus patrini.

i) Unus idemque patrinus non debet hoc officium assumere eodem tempore erga plures quam duos. Unde S. Officium d. 16 Iunii 1884 reprobavit consuetudinem, ut unus vir sit patrinus pro multitudine puerorum et una mulier sit matrina pro multitudine puellarum. Nihilominus episcopus ex rationabili causa hoc permittere potest.

k) Ut non sint religiosi, nisi et ipse confirmandus sit religiosus, aut nisi adsit necessitas [2].

De cognatione spirituali orta ex isto munere patrini cf. infra in tractatu de matrimonio.

Nota. Parochus confirmatorum eorumque patrinorum nomina in aliquo libro adnotet tum ad detegendas cognationes spirituales, casu occurrente, tum propter susceptionem ordinum. Praestat, ut in libro baptizatorum iuxta quodlibet nomen adnotetur confirmatio, si recepta fuit, et patrinus in ea munere functus [3].

TRACTATUS IV.

De eucharistia.

164 **Praenotamen.** Inter omnia sacramenta eucharistia est dignissima. Et revera Ecclesia Dei nil sanctius, nil dignius, nil salubrius habet quam istud sacramentum corporis et sanguinis Domini. Cum enim alia sacramenta dent vel augeant gratiam, eucharistia nobis praebet ipsum gratiae *auctorem*, qui voluit esse nostrum spirituale nutrimentum ac perenne sacrificium. Praeterea alia sacramenta sunt actiones transeuntes; eucharistia vero non in solo usu consistit, sed est quid permanens; quare distingui solet sacramentum *in fieri*, i. e. consecratio, et *in facto esse*, i. e. praesentia realis Christi sub speciebus. — Eucharistia sub duplici respectu considerari potest, scil. ut *sacramentum* et ut *sacrificium*. Proinde fere omnes theologi dividunt tractatum de eucharistia in duas sectiones, scil. de eucharistia ut est sacramentum et de eucharistia ut est sacrificium. Dogmatici solent praemittere probationem et explicationem realis exsistentiae Christi sub speciebus eucharisticis. Nos supponimus hanc realem exsistentiam atque transsubstantia-

[1] Collect. de Prop. Fide n. 503. [2] Cf. S. C. R. d. 15 Febr. 1887.
[3] Cf. forma describendi confirmatos in Rit. Rom. tit. 10, c. 4.

tionem, ac proinde statim exordimur ab eucharistia ut est sacramentum et postea tractabimus de eucharistia ut est sacrificium.

Litteratura: Innumeri theologi scripserunt de augustissimo sacramento eucharistiae. Praeter S. Thomam, qui haud immerito doctor eucharistiae vocatur et qui non solum profundissime hoc mysterium explicavit, verum etiam pulcherrimo Officio liturgico festi Corporis Christi celebravit, consuli possunt S. Bonaventura, S. Alphonsus, Drouven, Billuart, Pesch, Gihr, Schanz, et pro parte canonistica praecipue Gasparri, De eucharistia, 2 vol., Parisiis 1897; Many, Praelect. de Missa, Parisiis 1903. — Catechismus Romanus praesertim in hac materia est magnae auctoritatis.

SECTIO I.

De ss. eucharistia prout est sacramentum.

Dividimus istam sectionem in quinque capita: 1. de notione et institutione eucharistiae; 2. de eius materia et forma; 3. de eius effectibus; 4. de eius subiecto; 5. de eius ministro.

CAPUT I.

De notione et institutione eucharistiae.

Diversa nomina. 165

a) *Eucharistiae* nomen desumptum est a verbo graeco εὐχαριστεῖν, gratias agere, quia S. Paulus narrans institutionem huius sacramenti dicit: «Et gratias agens fregit et dixit: Accipite etc.» [1], unde eucharistia est idem ac gratiarum actio. Catechismus Romanus [2] adhuc alias explicationes huius nominis dat. b) *Synaxis* seu collectio, congregatio, communio, coadunatio vocatum est hoc sacramentum, tum quia fideles coadunantur in aliquo loco ad istud mysterium celebrandum [3], tum quia fideles manducantes hunc panem unum corpus mysticum efformare debent [4]. c) *Coena Domini* [5] vocatur, quia Christus hoc sacramentum instituit in ultima Coena. Haec denominatio multum arridet Protestantibus, qui illa abutuntur ad docendum eucharistiam non esse sacramentum permanens, sed in solo usu transeunte constitutum. d) *Viaticum* [6], quia hoc sacramentum reficit, sustentat, roborat in via et praesertim in ultima via, quando anima transire debet in aeternitatem. Sunt adhuc plures aliae denominationes, e. g. fractio panis, panis supersubstantialis, sacramentum altaris, sanctissimum sacramentum, Corpus Christi etc. Angelicus Doctor [7] explicat, quare istud sacramentum tot diversis nominibus convenienter sit denominatum.

Definitio. Eucharistiae sacramentum potest tripliciter considerari: 166
in fieri, in facto esse, in usu. Si consideratur primo modo:

Eucharistia est conversio panis et vini in corpus et sanguinem Christi, remanentibus speciebus, ad animae

[1] 1 Cor 11, 24. [2] P. 2, c. 4, q. 3. [3] Cf. 1 Cor 11, 20.
[4] Cf. 1 Cor 10, 17. [5] *Abendmahl.* [6] *Wegzehrung.*
[7] In S. theol. 3, q. 73, a. 4.

nutrimentum; vel brevius, est ipse actus transsubstantiationis. — Si consideratur secundo modo:

Eucharistia est sacramentum corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi sub speciebus panis et vini ad animae nutrimentum, a Christo institutum. — Demum si spectatur tertio modo:

Eucharistia est sumptio corporis Christi sub speciebus eucharisticis.

Secundus modus accipiendi est magis proprius modus. Licet enim sumptio sit conditio, sine qua eucharistia suum effectum sacramentalem producere non possit, ac proinde etiam in sacrificio Missae prorsus necessaria sit, tamen sacramentum iam perfectum est ante usum, et hoc est omnino quid peculiare sacramento eucharistiae.

Disputant Scholastici, in quo praecise sit sita essentia huius sacramenti qua talis. Ex supra dictis de essentia sacramentorum elucet omne sacramentum esse signum practicum gratiae. Porro in eucharistia istud signum gratiae videntur esse species consecratae, *ut continentes corpus et sanguinem Christi.* Ergo illae sunt etiam essentia sacramenti eucharistiae. Ita manifeste docet quoque Catechismus Romanus dicens: «Verum haec omnia [quae antea enarrata fuere] minus proprie sacramenta dici perspicuum est. Ipsae autem panis et vini species veram et absolutam huius nominis rationem habent.» [1] Qui plura de hac controversia potius theoretica quam practica quaerit, adeat Billuart [2].

167 **Significatio.** Cum proprium sit uniuscuiusque sacramenti aliquid significare, eucharistia significat tria: 1. *passionem Christi;* unde S. Paulus dicit: «Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat» [3]; 2. *gratiam ad animam alendam et sustentandam;* 3. *futurae gloriae pignus.* — Licet autem in eucharistiae sacramento multa contineantur eaque ad essentiam pertinentia, scil. duplex materia, duplex forma, sumptio; tamen non est sacramentum multiplex, sed est *unum ens morale,* quia quaelibet eius pars eandem triplicem significationem habet [4]. Ex quibus sequitur, ut ille, qui eucharistiam recipit sub utraque specie, non maiorem gratiam accipiat quam ille, qui communionem sumpsit sub sola specie panis. Ita sententia verior. Eucharistia sanctificantem gratiam animae confert in ipsa sumptione seu manducatione, i. e. quando species ex ore in stomachum traducuntur. Christus enim dixit: «Qui manducat me, et ipse vivet propter me.» [5] Unde si quis species tamdiu in ore retinet, donec dissolutae fuerint, vel moribundus, qui non potest deglutire species, non recipit gratiam sacramenti. Qui autem species quidem in stomachum recepit, sed postea evomuit, revera manducavit, ac proinde gratiam recepit.

---

[1] P. 2, c. 4, q. 8.
[2] De euchar. diss. 2, a. 1, § 2. [3] 1 Cor. 11, 26.
[4] Cf. S. theol. 3, q. 73, a. 2, et Cat. Rom. l. c. q. 10. [5] Io 6, 58.

Institutio. Eucharistiam esse verum sacramentum a Christo institutum est de fide, et ita certum, ut fere nullus haereticus ausus sit hoc negare. Erraverunt quidem plures circa realem praesentiam Christi in hoc sacramento, sed eius exsistentiam fere nemo negavit. Nostris tamen temporibus quidam Protestantes, ut Jülicher, Spitta etc., institutionem eucharistiae a Christo factam esse ausi sunt negare [1]. Doctrina catholica definita est in Conciliis Lateranensi IV [2], Florentino [3] et Tridentino [4]. Christus autem instituit hoc sacramentum pridie quam pateretur, in ultima Coena, quando sumptis pane et vino in manus suas, dixit: «Accipite et comedite: hoc est corpus meum. . . . Bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis meus.» [5] «Hoc facite in meam commemorationem.» [6] 168

In eucharistia inveniuntur clarissime tria elementa constitutiva cuiusque sacramenti: institutio a Christo; signum sensibile, scil. panis et vinum; gratia invisibilis propter promissionem Christi: «Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum.» [7]

CAPUT II.

De materia et forma eucharistiae.

Cum materia huius capitis sit nimis ampla, dividimus illam in tres articulos: 1. de materia remota; 2. de materia proxima; 3. de forma eucharistiae.

ARTICULUS I.

De materia remota eucharistiae.

Materia remota eucharistiae est solus panis triticeus et vinum de 169
vite. Ita Concilium Florentinum [8]. Ratio autem est, quia constat Christum adhibuisse panem et vinum in institutione huius sacramenti. Porro solus panis triticeus vocatur simpliciter panis et solum vinum naturale de vite vocatur simpliciter vinum. Claritatis causa separatim tractandum est de materia valida et licita tum panis tum vini.

§ 1.

De valida et licita materia panis.

1. Ad *valide* conficiendum sacramentum eucharistiae requiritur, ut 170
panis sit a) ex farina triticea et b) aqua naturali confectus atque c) igne coctus.

Requiritur itaque: a) Ut farina sit *triticea;* quare invalida est materia alterius speciei, e. g. quae est confecta ex hordeo [9], secali [10], zea [11], avena [12],

---

[1] Cf. *G. Rauschen,* Eucharistie und Bußsakr. § 3.
[2] *Denz.* n. 430. [3] *Denz.* n. 698.
[4] Sess. 7, can. 1 de sacr. in gen. et sess. 13 per totum (*Denz.* n. 844 et 874 sqq)
[5] Mt 26, 26 sqq. [6] Lc 22, 19. [7] Io 6, 52.
[8] *Denz.* n. 698. [9] *Gerste.* [10] *Roggen.* [11] *Mais.* [12] *Hafer.*

oryza[1], milio[2], pisis[3], fabis[4] etc. Valida autem materia est farina desumpta ex diversis varietatibus *accidentalibus* tritici, e. g. tritici vulgaris, tritici duri, tritici turgidi etc. Quare sufficit triticum verum cuiusque regionis et cuiusque varietatis.

b) Farina triticea sit mixta cum *aqua naturali* necesse est. Itaque si alius liquor, e. g. lac, vinum, oleum in notabili quantitate sit commixtus, materia est invalida; sin autem talis commixtio fit in modica quantitate, materia est quidem illicita, sed non invalida. Item non est adiungendum farinae coquendae sal, saccharum aliudve condimentum, cum prorsus omnis commixtio sit illicita.

c) Massa subacta ex farina triticea et aqua naturali ita coquenda est, ut evadat *verus panis*. Unde si massa est cruda vel tantum cocta per modum pultis, placentae, libi, non est verus panis neque materia valida consecrabilis.

171 2. Ad *licite* conficiendam eucharistiam requiritur:

a) Ut adhibeatur panis *azymus* in ritu latino; panis vero *fermentatus* in ritu orientali[5].

Ecclesia latina utitur pane azymo, quia ipse Christus instituens eucharistiam diebus azymorum videtur adhibuisse panem azymum. — Obligatio panis azymi consecrandi est pro *sacerdotibus latinis* ita gravis, ut solum in duobus casibus illis liceat consecratio panis fermentati, nempe: 1. ad perficiendum Missae inceptae sacrificium, si prorsus desit panis azymus; 2. si iter facientes in Oriente nequeant habere panem azymum ad Missam dicendam[6]. Iuxta sententiam, quam S. Alphonsus[7] vocat communem et probabiliorem, nec ad praebendum viaticum infirmo posset in casu necessitatis sacerdos latinus consecrare panem fermentatum, sed opposita sententia videtur esse probabilis et tuta, cum praeceptum viatici sumendi derivetur ex iure divino, ut infra dicetur. Iamvero praeceptum iuris divini praevalet praecepto iuris ecclesiastici prohibentis consecrationem in pane fermentato.

Nota. Licet sacerdotes sive latini sive orientales sub gravi teneantur *consecrare* panem azymum vel fermentatum iuxta proprium cuiusque ritum, tamen «ubi necessitas urgeat, nec sacerdos diversi ritus adsit, licebit sacerdoti orientali, qui fermentato utitur, *ministrare* eucharistiam consecratam in azymo, vicissim latino (aut orientali qui utitur azymo) ministrare in fermentato; at suum quisque ritum ministrandi servabit». Ita Pius X[8]. Immo «omnibus fidelibus cuiusvis ritus datur facultas, ut *pietatis causa* sacramentum eucharisticum quolibet ritu confectum suscipiant». Ita iterum Pius X[9], qui proinde adhuc auxit libertatem hac in re iam concessam a Leone XIII in Constitutione «Orientalium dignitas» d. 30 Nov. 1894. Communionem autem paschalem et viaticum unusquisque recipere debet in proprio ritu et a proprio parocho eiusve delegato, *in quantum hoc moraliter possibile est.*

---

[1] *Reis.* [2] *Hirse.* [3] *Erbsen.* [4] *Bohnen.*

[5] Sunt tamen quidam Orientales, ut Armeni et Marionitae, qui utuntur pane azymo. Cf. S. C. de Prop. Fide d. 20 Maii 1838.

[6] *S. Alphonsus* (Theol. mor. l. 6, n. 203) putat sacerdotem latinum per Graeciam transeuntem posse celebrare sive in fermentato sive in azymo; quae quidem sententia vix teneri potest nunc post Constitutionem Pii X d. 14 Sept. 1912 statuentis: «Sacris promiscuo ritu operari sacerdotibus ne liceat: propterea suae quisque Ecclesiae ritu sacramentum corporis Domini conficiant et ministrent» (Acta Ap. Sedis IV 615).

[7] L. c. [8] L. c. [9] L. c.

b) Hostia consecranda debet esse *recens, munda, integra, formae orbicularis.*

Hostia debet esse *recens,* ideoque hostias iam ante mensem confectas non licet consecrare. S. Congr. Rituum d. 16 Dec. 1826 [1] dicit consuetudinem consecrandi hieme species a tribus mensibus, et aestate a sex mensibus confectas esse eliminandam. Eadem S. Congr. Rituum d. 12 Sept. 1884 [2] dub. 2 proposito dubio: «Servarine potest consuetudo renovandi ss. eucharistiam semel vel bis in mense, licet qualibet hebdomada iuxta Caeremoniale episcoporum eadem ss. eucharistia foret renovanda?» respondet: «Servetur dispositio Caeremonialis episcoporum l. 1, c. 6, § 2. Porro Caeremoniale episcoporum l. c. statuit, ut sacrosancta eucharistia «saltem semel in hebdomada mutetur et renovetur». — Nihilominus hoc statutum non videtur *sub gravi* obligare, ac proinde, iusta exsistente causa et absente periculo corruptionis, sufficit renovare species eucharisticas *de quindena in quindenam.* Si tamen temperies est valde humida vel calida, mutandae sunt frequentius species eucharistiae, ne evadant mucidae.

Non solum recentes, sed etiam *mundae et integrae* debent esse hostiae consecrandae. Hinc esset irreverentia gravis, si sacerdos sine urgente necessitate consecraret hostiam notabiliter fractam vel maculatam. Quodsi macula vel fractura non est ita notabilis neque scandalum oritur, non peccat graviter sacerdos talem hostiam consecrans. Notat autem S. Alphonsus [3]: «Si tamen fractura [vel macula] deprehendatur *post oblationem,* licite talis hostia consecrabitur, nisi scandalum populi timeatur.»

Figura hostiae consecrandae in Ecclesia latina debet esse *orbicularis,* in Ecclesia autem graeca *quadrata.* Hostia adhibenda in Missa aut in Ostensorio debet esse maior. Diametrum eius sit 6—9 centimetrorum. S. Alphonsus docet, deficiente hostia maiore, sacerdotem posse etiam *ob solam devotionem* celebrare Missam cum hostia minore, dummodo tamen scandalum populi praecaveat [4]. Hostiae parvae pro communione laicorum destinatae non sint nimis parvae ac tenues; diametrum illarum sit circiter 3 centimetrorum. Si enim istae hostiae sunt nimis parvae ac tenues, distributio communionis evadit valde difficilis et vix fieri potest sine incommodis. — Qualitates hostiae consecrandae solent rubricistae exprimere his versiculis:

Candida, triticea ac tenuis, non magna, rotunda,
Expers fermenti, non fracta sit hostia Christi.

Nota. Sacerdos invigilet, ut illi, qui coquunt hostias, sint homines diligentia, pietate, fidelitate praestantes, atque ut adhibeant purum triticum puramque aquam.

§ 2.

De valida et licita materia vini.

1. Ad *valide* consecrandum vinum requiritur omnino, ut sit vinum de vite. 172

Unde invalida materia est omnis alius liquor, e. g. cerevisia, vinum adustum, ut est Cognac, vinum artificiosum, vinum factum ex pomis aliisque fructibus etc. Invalida quoque materia sunt a) uvae, quia non sunt

[1] Decr. auth. n. 2650. [2] Ib. n. 3621.
[3] Theol. mor. l. 6, n. 204. [4] Ib. n. 205.

potus; b) vinum factum acetum vel alio modo corruptum, e. g. per infusionem magnae quantitatis aquae; c) vinum cui subtractum est omne alcohol [1], quia alcohol videtur pertinere ad essentiam vini naturalis. S. Officium d. 10 Apr. 1899 ad quaesitum: «Utrum liceat celebrare cum vino facto ex uvis passis seu siccatis?» respondit: «Licere, dummodo liquor ex colore et gustu dignoscatur esse verum vinum.» Missionarii viventes in regionibus, ubi uvae recentes haberi non possunt, neque facile vinum ex longinquis regionibus afferri valet, facile sibi procurare possunt vinum ex istis uvis siccatis [2].

173 2. Ad *licite* consecrandum vinum requiritur, ut vinum sit:

a) *Fermentatum.*

Unde mustum seu succus ex uvis maturis recenter expressus est quidem materia valida, sed graviter illicita, quia non est vinum perfectum et admixtas habet varias materias non consecrabiles [3].

b) *Purum.*

Unde illicitum est adhibere vinum turbidum aut cui admixta sunt aromata vel colores. S. Officium permisit (d. 30 Iulii 1890), ut vino debili admisceatur spiritus vini [4], dummodo tamen 1. iste spiritus sit extractus ex germine vitis (non ex pomis, vel succharo); 2. tota quantitas spiritus in vino sic mixto nunc contenta non excedat 12%; 3. admixtio fiat, quando vinum est adhuc valde recens, ita ut ex vino et spiritu una substantia evadere possit per fermentationem. Immo idem Officium d. 5 Aug. 1896 permisit, ut spiritus alcohol possit augeri usque ad 17—18%, si hoc est necessarium ad conservanda vina valde generosa et extraordinarie dulcia [5].

c) *Nondum acescens.*

Nam vinum acescens non quidem est totaliter corruptum, sed iam incipit corrumpi.

d) Vino consecrando est *admiscenda modica aqua.*

Ita ex Ecclesiae gravi praecepto [6]. Rationes, ob quas Ecclesia praecepit admixtionem aquae sunt 1. exemplum Christi, qui creditur consecrasse in vino aqua mixto; 2. significatio tum sanguinis et aquae fluentis ex latere Christi mortui, tum unionis inter Christum et fideles. Christus Deus enim significatur per vinum; fideles autem creaturae per aquam. Omnes theologi docent hoc praeceptum esse ita grave, ut in nullo casu sacerdos possit consecrare vinum sine admixtione aquae; et si sacerdos oblitus sit infundere vino aquam, debeat istum defectum supplere ante consecrationem, *non autem post.*

Quantitas aquae immiscendae debet esse *modicissima,* quia iuxta probabiliorem sententiam ista aqua converti debet in vinum et sic consecrari in sanguinem Christi [7]. Quod quidem esset impossibile, si notabilis quantitas aquae vino misceretur. Unde sacerdos caveat, ne plus quam paucas (3—10) guttulas vino immisceat. In aliquibus regionibus aqua infunditur ope parvi *cochlearis,* ne quantitas aquae sit nimia. Talis usus tolerari potest. Sin autem quantitas aquae admixtae aequaret tertiam partem vini consecrandi, materia esset valde dubia neque liceret illam consecrare. Unde tunc aliqua pars vini addenda esset.

---

[1] *Alkoholfreier Wein.* [2] *Rosinen.* [3] Cf. Missale Rom., de defect. Miss. tit. 4, n 2.
[4] *Weingeist.* [5] Cf. *Denz.* n. 1937 sq.
[6] Conc. Trid. sess. 22, c. 7 et can. 9 de sacrif. Missae (*Denz.* n. 945 et 956).
[7] Cf. S. theol. 3, q. 74, a. 8, et Cat. Rom. P. 2, c. 4, q. 16.

Iuxta ritum latinum aqua est cum vino miscenda, quando sacerdos iam est ad altare; unde non liceret aquam infundere vino in sacristia et adhuc minus in cellario. Iuxta ritum vero orientalem in initio liturgiae aqua infunditur vino et deinde immediate ante communionem iterum aqua eaque fervida. Quae quidem caeremonia approbata a Benedicto XIV[1] significat divinitatem non abscessisse a Christi corpore mortuo, dum ex latere eius fluxerunt sanguis et aqua.

ARTICULUS II.

De materia proxima eucharistiae.

Materia proxima cuiusque sacramenti est applicatio materiae remotae. 174
Ergo materia proxima eucharistiae est applicatio panis et vini, quae fit in consecratione. A quibusdam auctoribus materia proxima eucharistiae vocantur species eucharisticae prout continent corpus et sanguinem Christi. Melius sumitur materia proxima in primo sensu.

1. **Ad consecrationis validitatem** duae conditiones requirun- 175
tur, scil. a) ut materia consecranda sit physice praesens; b) ut sit determinata.

a) *Physica praesentia* materiae habetur, quotiescumque iuxta communem aestimationem hominum verba «hic» et «hoc» recte adhiberi possunt. Hinc valide consecrantur omnes hostiae in pyxide contentae, licet non omnes videri possint; item valida est consecratio hostiarum in pyxide cooperta ante sacerdotem posita; valide consecrant cum episcopo omnes neopresbyteri, etsi longius ab altari sistunt neque panem aut calicem vident. Num valida sit consecratio hostiae, quae lateat sub corporali vel in angulo altaris vel pyxidis positae in scamno candelabrorum, non potest ex eius praesentia physica sola determinari. Sane tales hostiae sunt magis praesentes sacerdoti celebranti, quam hostia consecranda est praesens neopresbyteris in prima ipsorum missa. Cum isti casus haud raro eveniant, praestat, ut quilibet sacerdos faciat semel pro semper claram intentionem consecrandi iuxta modum infra n. 177 explicandum.

b) *Determinatio materiae consecrandae* per intentionem actualem vel virtualem sacerdotis consecrantis requiritur ad validitatem sacramenti. Ratio est, quia quaelibet actio determinatum terminum habere debet et praeterea particulae «hic», «hoc» requirunt specialem determinationem. In praxi consulendum est, ne illa determinatio nimis exaggeretur *quoad numerum;* e. g. sacerdos ne determinet numerum hostiarum dicens aut cogitans: ego volo consecrare viginti hostias aut unam hostiam. Nam si tunc revera non essent viginti, sed viginti duae hostiae, aut si non esset una, sed duae, dubium est, num et quae sint consecratae. Ergo sacerdos simpliciter sibi proponat consecrare materiam consecrabilem ante se positam. — Disputant theologi, num guttulae vini intus vel extra haerentes ad latera calicis sint consecratae. Guttulae *exterius*

[1] Const. «Etsi pastoralis» § 6, n. 2.

calici adhaerentes non censentur consecratae, quia nullus sacerdos supponitur habere talem intentionem et ita irreverentiose agere contra ss. sacramentum. Non est autem sufficiens ratio dubitandi de consecratione guttularum *intus* haerentium. Etenim illae certo praesentes sunt, ac possunt licite consecrari. Melius esse videtur si sacerdos facit intentionem consecrandi quidquid consecrabile est in calice, nec est, cur restringat intentionem suam ad quantitatem *continuam* vini. Nam facile accidit, ut propter motum calicis guttulae adhaereant interiori lateri calicis. Sin autem istas guttulas nollet consecrare, deberet ante consecrationem caute eas abstergere; quod esset satis onerosum. — Cur parvae micae, quae ab hostiis divulsae tempore consecrationis in pyxide inveniuntur, non sint consecratae, item non apparet; nisi sacerdos specialem intentionem circa eas formaverit. Alii theologi suadent excludere tales micas a consecratione propter irreverentiam vitandam; alii auctores potius consulunt consecrare quidquid consecrabile invenitur in pyxide, quia secus micae non consecratae miscentur cum micis consecratis, nempe cum illis, quae ex frictione postea ab hostiis consecratis cadent. Secunda sententia nobis magis placet, quia iuxta primum agendi modum semper adest illa irreverentiosa mixtio micarum non consecratarum et consecratarum; in secundo autem modo nulla irreverentia accidit, si sacerdos sedulo omnes micas colligit et consumit in purificatione pyxidis.

176 2. **Ad licite consecrandum** requiritur, ut materia consecrabilis sit: a) super altari sive consecrato sive portatili; b) super corporali[1]; c) teneatur in manibus sacerdotis vel contineatur in vase aperto; d) ut consecratio fiat in Missa et res consecranda saltem ante offertorium sit in altari[2].

a) Si altare est *consecratum,* sacerdos curet, ut tota materia consecrabilis sit super corporali; sin autem est altare *portatile,* non sufficit, ut materia consecranda inveniatur super corporali, sed insuper requiritur, ut sit super *lapide sacrato;* nihilominus si propter angustiam istius lapidis calix et ciborium simul in eo consistere nequeunt, videtur sufficere, ut saltem aliqua *pars pedis* durante consecratione sit super lapide. Ceterum lapides ita angusti reiciendi sunt, in quantum est possibile.

b) Celebrare Missam sine corporali (aut super corporali non benedicto) nequit excusari a peccato gravi, nisi gravis urgeat necessitas celebrandi[3].

c) Tum in offertorio tum in consecratione operculum pyxidis est auferendum. Ita sub levi. Hostiam autem, quae ad essentiam Missae pertinet, sicuti pariter calicem, in quo continetur vinum consecrandum, debet sacerdos in manibus tenere tempore consecrationis.

---

[1] Cf. Missale Rom., de defect. Miss. tit. 10.

[2] Cf. in Missali: Ritus celebrandi Missam tit. 7, n. 3.

[3] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 386.

d) Consecratio numquam licite fieri potest extra Missam. Ita omnes. Immo probabilius est *invalida* consecratio facta extra Missam. Etenim «sacerdos in persona Christi loquens hoc conficit sacramentum» [1]. Iamvero sacerdos neque in persona Christi neque iuxta intentionem Ecclesiae agit, quando vult consecrare extra Missam. Nam potestas consecrandi non est alia ac potestas Missam celebrandi. Quare in ordinatione presbyteri dicitur: «Accipe potestatem offerre sacrificium.» Quae cum ita sint, probabilius invalida est consecratio, si e. g. malus sacerdos pronuntiaret verba consecrationis super panes in emporio pistrino conservatos.

Hostiae (in pyxide) consecrandae sunt ponendae super corporali in initio Missae vel saltem *ante offertorium.* Ex rationabili causa licite consecrari possunt hostiae in pyxide allatae post offertorium, dummodo earum oblatio tunc mentaliter suppleatur. Maior causa requiritur, ut hostiae post praefationem, sed ante canonem portatae possint consecrari. Gravis autem causa requiritur (e. g. si alias magna multitudo fidelium deberet recedere sine communione petita aut nimis diu exspectare deberet), ut liceat consecrare hostias allatas *coepto iam canone.* Ratio huius praecepti deducitur ex ordine Missae, in qua distinguitur actus liturgicus oblationis, qui incipit in offertorio et terminatur orationibus secretis, et actus consecrationis, qui incipit cum praefatione. Hinc ordo iste pervertitur, si particulae consecrandae afferuntur offertorio iam facto; maior autem adest perversio, si iam incepit actus liturgicus consecrationis in praefatione [2]. Ceterum si unus tantum est communicandus, tunc particula ex hostia sacerdotis illi porrigi potest. *Numquam autem licet consecrare particulas consecratione Missae iam peracta;* hoc enim esset partem essentialem Missae sacrilege iterare.

Scholion. *An valida sit consecratio, si ex oblivione aut inadvertentia con-* 177
secrando sacerdos non observaverit aliquod grave praeceptum liturgicum? Iste casus frequenter occurrit; e. g. materia consecrabilis non est super corporali, calix non est rite consecratus, aqua non fuit vino commixta etc. Nonnulli auctores putant talem consecrationem esse invalidam, quia sacerdos non censetur habere intentionem consecrandi, si consecratio *obiective considerata* esset peccatum grave. Sic e. g. S. Alphonsus [3] vocat communem et probabiliorem eam sententiam, quae tenet ciborium ex oblivione extra corporale relictum non esse consecratum. — Solutio huius controversiae pendet *ex intentione sacerdotis.* Nam materiam valide consecrabilem esse in istis casibus sufficienter physice praesentem ac determinatam videtur esse extra solidum dubium. Omnis quidem difficultas evanescit, si sacerdos facit semel pro semper determinatam intentionem, e. g. nihil consecrandi nisi materiam consecrabilem, quae invenitur super corporali aut in calice, vel consecrandi omnem materiam consecrabilem, quae invenitur super altari et quam in initio Missae voluit consecrare. In praxi consulendum est, ut quilibet sacerdos faciat unam alteramve intentionem. Quodsi talis intentio facta non fuerit, tunc distinguendum est: Vel consecratio pertinet *ad perficiendum ipsum sacrificium,* et tunc valida est, non obstante quocumque defectu ex iure ecclesiastico

[1] Eugenii IV Decr. pro Armenis (*Denz.* n. 698).
[2] Cf. *Noldin,* De sacr. n. 115. [3] L. c. n. 217.

introducto. Intentio enim non relinquendi sacrificium mutilum debet praevalere. Quare e. g. est valida consecratio facta in calice non consecrato, super corporali non benedicto, in pane fermentato etc. Vel consecratio talis materiae non pertinet ad perficiendum sacrificium, cum sit *materia accidentalis,* e. g. ciborium ex oblivione relictum extra corporale, et tunc videtur nihilominus utpote materia consecrabilis et physice praesens esse vere consecrata, dummodo sacerdos initio Missae vel saltem immediate ante Missam habuerit intentionem consecrandi hanc materiam determinatam. Ratio est, quia omnia ad validam consecrationem requisita videntur adesse, nempe materia consecrabilis, physice praesens, determinata atque ministri intentio, quae minime censetur revocata ex eo, quod aliqua rubrica (licet in se graviter obligans) sit ex inculpabili inadvertentia non observata [1].

ARTICULUS III.

De forma eucharistiae.

178 Forma consecrationis sunt verba, quae sacerdos nomine Christi profert; dicit enim Eugenius IV [2]: «Forma huius sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc confecit sacramentum; sacerdos enim in persona Christi loquens hoc conficit sacramentum.»

Forma *in consecratione panis* est: «Hoc est enim corpus meum.» Omnia ista verba sunt essentialia, excepto verbo «enim», cuius omissio constitueret peccatum veniale. Haec forma desumpta est ex evangelio S. Matthaei [3].

Forma *in consecratione vini* est: «Hic est enim calix sanguinis mei, Novi et Aeterni Testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.» [4] Quae quidem verba ex diversis locis S. Scripturae desumpta sunt praeter verba «aeterni» et «mysterium fidei», quae a Christo ad Ecclesiam pervenisse dicenda sunt. In ista forma essentialia sunt: «Hic est calix sanguinis mei» vel: «Hic est sanguis meus». De verbo: «enim» valet idem, quod dictum est supra de consecratione panis. Cetera autem verba sub gravi quidem addenda sunt, sed non pertinent ad essentiam. Ita sententia communis, cui non obstat praeceptum Ecclesiae, ut deficiente sacerdote post pronuntiata verba: «Hic est enim calix sanguinis mei», alius sacerdos debeat repetere totam formam. Etenim si sacerdos celebrans subito defecit, moraliter impossibile est scire, quaenam verba formae rite pronuntiaverit. Proinde Ecclesia, ne sacrificium Missae mancum maneat, eligit partem securiorem. Neque etiam S. Thomas reapse contradicit huic sententiae, quia eius verba [5] in recto sensu intelligi possunt et debent [6].

---

[1] Cf. Ballerini in notis ad *Gury,* Comp. Theol. mor. II, n. 283, et «American Ecclesiastical Review» (1912) 660—674, ubi tota haec quaestio vivido calamo tractatur.

[2] Decr. pro Armenis (*Denz.* n. 698). [3] Cap. 26, v. 26.

[4] Forma iuxta ritum graecum est: «Accipite et comedite: hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum», et: «Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro vobis et pro multis effunditur in remissionem peccatorum.» Ita habetur in Conc. Prov. primo Alba Iul et Fogarasiens. p. 78.

[5] 4, dist. 8, q. 2, a. 2. [6] Cf. *Billuart,* De euchar. diss. 5, a. 3, § 2.

Si quis ex negligentia aut pravo usu pronuntiaret «oc, ic, es, copus, calis, meus, sanguis», peccaret quidem, sed valide consecraret, quia tales mutationes sunt accidentales, saltem si recta fuit intentio sacerdotis. In praxi summa cum diligentia (humano tamen modo) verba consecrationis pronuntianda sunt sine minima mutatione. Tanti enim sacramenti dignitas id exigit.

Scholion. De erroribus circa formam eucharistiae. Circa formam 179
eucharistiae falsa docuerunt Protestantes dicentes verba non esse ita necessaria, vel tantum ad fidem excitandam debere verba proferri; Graeci *schismatici* dicunt eucharistiam confici per sic dictam «epiclesim» seu in precibus, quas post prolata verba: «Hoc est corpus meum etc.», fundunt secundum suas liturgias hoc modo: «Rogamus, Pater, ut mittas Spiritum tuum super nos et super haec apposita munera, et fac panem istum pretiosum corpus Filii tui, et quod est in calice pretiosum sanguinem Filii tui.» Graeci autem *uniti* habent formam non essentialiter diversam a forma ritus latini. Innocentius III[1] ut auctor privatus censuit Christum sine verbis et sola benedictione consecrasse[2]. Eandem opinionem propugnaverunt Ambrosius Catharinus et pauci alii. Scotus putavit de necessitate sacramenti formam debere incipere a verbis: Qui pridie etc. Haec opinio sicuti etiam praxis Graecorum schismaticorum proscripta est a Pio VIII d. 8 Maii 1822, qui in litteris ad Patriarcham Melchitarum prohibet omnibus, quominus sustineant ac tueantur illam opinionem a schismaticis hominibus propugnatam, consecrationem non consistere unice in verbis Christi, quibus utraque Ecclesia occidentalis et orientalis utitur, sed ad perfectam consummatamque consecrationem addi oportere precandi formulam, quae in liturgia occidentali antecedit, in orientali subsequitur.» Unde falsum est, ut quidam docuerunt, e. g. Schell[3], formam eucharistiae validam esse in ecclesia graeca *epiclesim*. Rauschen quoque in hac re erravit dicens: «Momentum consecrationis dependet ab intentione sacerdotis, . . . consecratio perficitur in epiclesi.»[4] Nam quomodo aliquid ad essentiam sacramenti pertinet, quod potest adesse et abesse? Iamvero ipse Rauschen docet epiclesim posse in consecratione adesse vel abesse[5]. — Demum haeretici primorum saeculorum (Ebionitae, Marcionitae, Apostolici etc.), qui docuerunt, loco vini puram aquam esse consecrandam ac propterea «Aquarii» vocati sunt, necessario erraverunt circa formam eucharistiae[6].

CAPUT III.

De effectibus eucharistiae.

Almum eucharistiae sacramentum sicut dignissimum, ita est etiam 180
efficacissimum. Efficacia eius ex triplici potissimum fonte provenit: 1. *ex unione cum Christo; 2. ex eius nutritione spirituali; 3. ex eius speciali significatione passionis Christi.*

1. In eucharistiae sumptione habetur perfecta unio cum Christo Deo et homine.

---

[1] De myst. Missae l. 4, c. 6. [2] Cf. S. theol. 3, q. 78, a. 1 ad 1.
[3] Dogmatik III (1893) 539. [4] Euchar. u. Bußsakr. § 6, p. 100.
[5] Cf. *J. Höller,* Die Epiklese der griech.-orient. Liturgien, Wien 1912, 74—134.
[6] Cf. *S. Cypr.,* Ep. 63 ad Caecil. (*Migne,* Patr. lat. 4, 384 sqq).

Dicit enim Dominus: «Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo.»[1] Ex ista unione sponte producitur magnum augmentum gratiae sanctificantis. Sicut enim Christus visibiliter veniens in hunc mundum contulit illi gratiam secundum illud: «Gratia et veritas per Iesum Christum facta est»[2], ita in hominem sacramentaliter veniens vitam gratiae operatur[3]. Cum eucharistia sit sacramentum vivorum, iam supponit gratiam sanctificantem in anima; per accidens autem, quando scil. quis conscientiam et affectum peccati mortalis commissi non habet, illa causat primam gratiam[4].

181 2. Eucharistia est perfectissimus animae cibus, immo est sacrum convivium, in quo omnes christiani accumbere invitantur.

Ergo producit omnes effectus boni cibi et iucundissimi convivii, sicut Concilium Florentinum docet: «Omnem effectum, quem materialis cibus et potus quoad vitam agunt corporalem, sustentando, augendo, reparando et delectando, sacramentum hoc quoad vitam operatur spiritualem.»[5] Hinc Eucharistia:

a) *Sustentat* vitam spiritualem, in quantum praecavet peccata. Sicut enim bonus cibus corporalis praecavet morbum, ita cibus eucharisticus roborat animam contra omnes tentationes peccati, et praecipue contra pericula castitatis; est enim illud vinum, quod «germinat virgines»[6]. Fomes peccati non quidem directe minuitur, sed indirecte per caritatem multo auctam ex eucharistia[7]. Experientia omnium confessariorum constat non dari efficacius remedium contra tentationes quam saepius repetita et devota susceptio eucharistiae.

b) *Auget* simul cum gratia fervorem omnium virtutum. Per hoc sacramentum, quantum est ex sua virtute, non solum habitus gratiae et virtutis confertur, sed etiam excitatur in actum secundum illud: «Caritas Christi urget nos.»[8] Non raro ex devote suscepta eucharistia virtutes exercentur in gradu vere heroico.

182 c) *Remittit* culpas veniales et poenas temporales. Unde docet Concilium Tridentinum[9] eucharistiam esse «antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis et a peccatis mortalibus praeservemur». Ratio, cur eucharistia deleat peccata venialia, est *fervor caritatis auctus*. Peccatum enim veniale et fervor caritatis se invicem destruunt. Quo plura peccata venialia committuntur, eo magis minuitur fervor caritatis. Quo autem magis augetur fervor caritatis, eo magis tolluntur peccata venialia. De remissione *poenae temporalis* docet Angelicus Doctor[10]: Eucharistia «habet effectum dupliciter: uno modo directe ex vi sacramenti; alio modo quasi ex quadam concomitantia. . . . Ex vi quidem sacramenti directe habet illum effectum, ad quem est institutum. Non est autem institutum ad satisfaciendum, sed ad spiritualiter nutriendum per unionem ad Christum et ad membra eius, sicut et nutrimentum unitur nutrito. Sed quia haec unitas fit per caritatem, ex cuius fervore aliquis consequitur remissionem non solum culpae, sed etiam poenae, inde est, quod ex consequenti per *quandam concomitantiam* ad principalem effectum homo consequitur remissionem poenae, non quidem totius, sed secundum modum suae

---

[1] Io 6, 57. [2] Io 1, 17. [3] Cf. S. theol. 3, q. 79, a. 1. [4] Ib. a. 3.
[5] Decr. pro Armenis (*Denz.* n. 698). [6] Cf. Zach 9, 17.
[7] Cf. S. theol. l. c. a. 6 ad 3. [8] 2 Cor 5, 14.
[9] Sess. 13, c. 2 (*Denz.* n. 875). [10] L. c. a. 5.

devotionis et fervoris.» Ex quibus intelligitur, quare s. communio sit optima dispositio ad indulgentiam plenariam lucrandam, et quare Ecclesia soleat praescribere s. communionem ut conditionem requisitam lucrandae indulgentiae.

d) *Delectat,* quia auget caritatem, unit cum Christo et reparat tum culpam tum poenas, ut explicatum est. Unde merito dicitur in Officio Corporis Christi: «Panem de coelo praestitisti eis *omne delectamentum in se habentem»,* et plures sancti post communionem in extasim rapiebantur.

3. Eucharistia specialiter significat passionem Christi. 183

Sacrificium enim Missae, in qua consecratur sacramentum, est renovatio incruenta sacrificii crucis. Propter istam arctam coniunctionem cum passione Christi eucharistia est pretiosum *pignus futurae gloriae* et *scutum validum contra diabolicas tentationes.* Prior effectus producitur, quia Christus per suam passionem aperuit nobis aditum vitae aeternae. Eucharistia praefiguratur per illum cibum miraculosum, quem Elias «comedit et bibit, et ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus usque ad montem Dei Horeb» [1]. Cum autem diaboli potestas fracta sit per passionem Christi, eucharistia fortes nos reddit etiam in agone cum daemone. Unde S. Ioannes Chrysostomus dicit: «Ut leones flammam spirantes, sic ab illa mensa discedimus terribiles effecti diabolo.» [2]

Scholion. De humana cooperatione necessaria ad effectus eucha- 184
risticos obtinendos. Admirabiles effectus eucharistiae secundum magnam partem pendent a cooperatione suscipientis. Sicut enim cibus non producit omnes effectus, nisi bene digeratur a vi nutritiva, ita etiam cibus eucharisticus non exerit totam efficaciam, si hominis tepor, negligentia atque distractiones obstant. Hinc accidit, ut homines etiam post innumeras s. communiones receptas adhuc valde imperfecti remaneant.

Notat autem S. Thomas [3] peccata venialia praeterita, *quorum affectus non amplius ab homine sustinetur,* nullo modo impedire effectum eucharistiae, quippe quae illa tollat, ut dictum est. Sola igitur peccata venialia *actu placentia* impediunt fervorem caritatis et refectionem dulcedinis spiritualis ex s. communione orientis.

Quaeres: 1. *Quandonam eucharistiae sacramentum ex opere operato effec-* 185
tum producat? Responsio, quae nobis videtur unice vera, dicit: In illo momento, quo habetur vera manducatio seu sumptio. Hoc enim sacramentum institutum est per modum cibi et potus. Habetur autem manducatio seu sumptio non in illo momento, quo species eucharistiae in os ponuntur, sed quo transmittuntur in stomachum. Ergo si species in ore dissolvuntur aut ex ore auferuntur, non producitur effectus eucharistiae. Pariter species eucharisticae non tamdiu operantur ex opere operato, quamdiu remanent indissolutae, ut voluit Caietanus cum quibusdam aliis, sed in eo momento, quo in stomachum adveniunt. Secus enim ille, qui propter debiliorem vim digestivam longius servat species indissolutas in stomacho, vel qui magnam quantitatem hostiarum aut vini consecrati sumeret, esset melioris conditionis, quam qui parvas species cito digerit. Quae quidem videntur absona. — Quamdiu species eucharisticae non sunt dissolutae, Christi corpus praesens est, ac proinde valde expedit, ut homo post sumptam eucharistiam ferventes caritatis actus eliciat.

---

[1] 3 Reg 19, 8. [2] Hom. 46 (45), n. 3. Cf. S. theol. l. c. a. 6.
[3] Ib. a. 8.

2. *Num eucharistiae sacramentum effectus suos producat, si modo artificioso per fistulam in stomachum transfertur casu, quo homo non potest modo naturali illud sumere?* Affirmativa sententia videtur valde probabilis, quia etiam tunc eucharistia sumitur per modum cibi, licet non per modum manducationis. S. Officium autem d. 27. Ian. 1886 fertur prohibuisse talem modum administrandi, quia tunc sacramentum aliqualiter irreverentiae exponi potest[1].

De effectibus eucharistiae late, profunde et clare agit Angelicus Doctor S. theol. 3 in tota quaestione 79 ex qua supra dicta breviter deprompsimus.

CAPUT IV.

De subiecto eucharistiae.

Cum istud caput tam amplam materiam contineat, dividimus illud in quattuor articulos: 1. de persona subiecti; 2. de conditionibus requisitis; 3. de obligatione suscipiendi eucharistiam; 4. de communione frequenti.

ARTICULUS I.

De ipsa persona subiecti.

186 **Principium.** *Subiectum capax suscipiendi cum fructu eucharistiam est omnis homo vivens baptizatus, modo per peccatum mortale gratiae obicem non opponat.*

Dicitur 1°: omnis homo *vivens* baptizatus, nam homo mortuus nullum sacramentum suscipere potest. Hinc plura Concilia[2] prohibuerunt, ne mortuis eucharistia in os poneretur et sic illi sepelirentur. Sine autem praevio baptismo valido nullum sacramentum suscipi potest, ut patet ex supra dictis.

Dicitur 2°: modo per peccatum mortale homo gratiae obicem non opponat. Eucharistia est enim sacramentum vivorum et iuxta supra n. 42 dicta numquam potest reviviscere, si cum conscientia peccati mortalis suscepta fuit.

187 Ex dictis sequitur ut capaces sint eucharistiae:

1. **Infantes.**

Propter verba Christi generaliter et sine limitatione expressa: «Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis»[3], in Ecclesia latina usque ad saeculum XII et in Ecclesia orientali usque in hodiernum diem communio traditur infantibus, qui ideo tria sacramenta successive recipiunt, scil. baptismum, confirmationem et eucharistiam. Saeculo XIII S. Thomas[4] simpliciter docet, pueris non esse dandam eucharistiam, antequam incipiunt aliqualem usum rationis habere, ita ut possint devotionem huius sacramenti concipere. Idem statutum est a Concilio Lateranensi IV[5], Concilio Tridentino[6] et a Pio X[7]. De aetate admittendorum ad primam communionem eucharisticam infra n. 211 sermo

---

[1] Cf. *Noldin,* De sacr. n. 100.

[2] Carthag. a. 397, can. 6 (*Mansi* 3, 881); Hippon. a. 393, can. 4; Trullanum a. 692, can. 83.

[3] Io 6, 54. [4] S. theol. 3, q. 80, a. 9 ad 3.

[5] Can. 21 (*Denz.* n. 437). [6] Sess. 13, c. 9 de euchar. (*Denz.* n. 891).

[7] Decr. «Quam singulari» d. 8 Aug. 1910 (*Denz.* n. 2137).

redibit. Verba autem Christi supra citata solent explicari vel de *voto* communionis sacramentalis vel de communione spirituali cum corpore mystico Christi [1].

2. **Amentes.**

Attamen iuxta vigentem disciplinam illis non datur communio, si fuerunt 188
perpetuo amentes, quia secus sacramentum exponitur periculo irreverentiae et sufficienter illorum saluti consulitur per baptismum et absolutionem conditionatam. Illis autem, qui non fuerunt *perpetuo* amentes, potest in articulo mortis eucharistia dari, dummodo intentio interpretativa ex eorum vita anteacta supponi liceat, et sacramentum non exponatur irreverentiae. Ad experiendum vero, num talis amens sine irreverentia communicare possit, prius illi praebeatur hostia non consecrata, quam si recte deglutiat, potest illi hostia quoque consecrata porrigi. Circa hanc rem S. Thomas [2] docet: «Si prius, quando [amentes] erant compotes suae mentis, apparuit in eis devotio huius sacramenti, debet eis in articulo mortis hoc sacramentum exhiberi, nisi forte timeatur periculum vomitus vel exspuitionis.» Ceterum haud raro accidit, ut illi, qui durante vita fuerunt amentes, appropinquante morte habeant lucida intervalla, et sic valeant recipere viaticum. In praxi aliquando est satis difficile dignoscere, utrum aliquis homo sit perfecte amens an potius semifatuus. Tunc talis homo valet viaticum recipere, si hoc sine gravi periculo irreverentiae fieri potest. Extra autem articulum mortis melius est, illi communionem denegare.

3. **Semifatui** [3], senes repuerascentes, surdo-muti etc. possunt et 189
debent eucharistiam recipere in articulo mortis, dummodo desit periculum irreverentiae. Immo praestat ut aliquando per annum communicent, dummodo aliqualiter discernere possint panem eucharisticum a pane ordinario.

Quidam auctores antiqui et moderni durius loquuntur de *surdomutis*. Sane si isti prorsus nullum usum rationis habent, tractandi sunt sicut perpetuo amentes; sed solent nunc in scholis specialibus instrui et ad sufficientem instructionem pervenire, ac proinde eucharistiam recipere possunt sicut ceteri homines.

ARTICULUS II.

De dispositionibus requisitis ad sumendam ss. eucharistiam.

Nota. Solet distingui duplex sumptio eucharistiae: altera sacra- 190
mentalis, altera spiritualis. Sumptio *sacramentalis* est manducatio vel potio specierum eucharisticarum. Sumptio *spiritualis* est desiderium sumptionis sacramentalis, quando haec reapse impossibilis est propter rationes obstantes. Omnes auctores ascetici instanter commendant exercitium communionis spiritualis utpote valde fructiferum ex opere operantis caritatis. Convenienter autem hoc exercitium peragitur sequentibus actibus elicitis: 1. actu vividae fidei in realem Christi praesentiam in eucharistia; 2. gratiarum actione ferventi pro institutione huius sacramenti; 3. contritione de omnibus peccatis commissis; 4. desiderio ardenti unionis cum Christo eucharistico. — In sequentibus iam

[1] Cf. S. theol. l. c. et q. 73, a. 3. [2] Ib. q. 80, a. 9. [3] *Geistesschwache.*

non loquemur de communione spirituali, sed de communione sacramentali, in cuius sumptione requiruntur dispositiones tum animae tum corporis, de quibus separatim agendum est.

§ 1.

De dispositione animae.

191 **Requisita.** *Ad recipiendam cum fructu eucharistiam requiruntur: 1. libertas a censuris; 2. libertas a peccatis et 3. actualis devotio.*

1. **Libertas a censuris,** scil. ab excommunicatione et interdicto, requiritur ante communionem, ut latius explicabitur in tractatu de censuris.

2. **Libertas a peccato mortali** omnino necessaria est, tum quia eucharistia est sacramentum vivorum, tum quia cibus spiritualis, qualis est communio, non datur cadaveri, i. e. peccatori spiritualiter mortuo. Libertas autem a peccato veniali vel potius ab affectu ad peccatum veniale non quidem omnino requiritur ad efficaciam huius sacramenti, sed valde utilis est ad uberiores fructus percipiendos.

Concilium Tridentinum [1] dicit: «Si non decet ad sacras ullas functiones quempiam accedere nisi sancte, certe quo magis sanctitas et divinitas coelestis huius sacramenti viro christiano comperta est, eo diligentius cavere ille debet, ne absque magna reverentia et sanctitate ad id percipiendum accedat, praesertim cum illa plena formidinis verba apud Apostolum legamus: ‚Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini.' Quare communicare volenti revocandum est in memoriam eius praeceptum: ‚Probet se ipsum homo.' Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, *absque praemissa sacramentali confessione* ad sacram eucharistiam accedere debeat. Quod a christianis omnibus, etiam ab iis sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, haec sancta Synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis *copia confessoris:* quod si, necessitate urgente, sacerdos absque praevia confessione celebraverit, *quam primum* confiteatur.» Ex hac lege Tridentina duo sequentia principia deducuntur:

192 **Principium 1.** *Non sufficit contritio, sed requiritur confessio, si quis est conscius peccati mortalis commissi et nondum remissi, nisi a) desit confessarius et b) simul urgeat necessitas communicandi.*

Disputant theologi, utrum istud praeceptum praemittendae confessionis sit iuris divini an iuris ecclesiastici. S. Alphonsus [2] dicit: «Communis et vera sententia ... docet praeceptum hoc esse *divinum*», quia ex praecepto Christi communioni praemittenda est probatio, quae quidem probatio, ut declarat Concilium Tridentinum, est confessio sacramentalis. Insuper iam antiquissimis temporibus (e. g. S. Cypriani) confessio s. communioni praemittenda praescribebatur [3]. Alii auctores, ut Ioannes Medina et ex modernis Noldin [4],

---

[1] Sess. 13, c. 7 de euchar. (*Denz.* n. 880).
[2] Theol. mor. l. 6, n. 256.
[3] Cf. *Schanz,* Die Lehre v. d. Sakr. I, § 33.
[4] De sacr. n. 140.

Génicot[1] etc., putant hoc praeceptum esse quidem grave sed ab Ecclesia introductum ad praecavendas multas communiones sacrilegas. Talem fuisse mentem Concilii Tridentini demonstrare conatur Génicot ex historia Concilii a Card. Pallavicini exarata et ex actis a Theiner[2] editis. Pro praxi haec controversia est parvi momenti, cum contra Caietanum et quosdam alios nunc omnes theologi doceant exsistere strictum et grave praeceptum confitendi peccata mortalia ante communionis susceptionem. «Si quis autem contrarium docere, praedicare vel pertinaciter asserere, vel etiam publice disputando defendere praesumpserit, eo ipso excommunicatus exsistat.»[3] Quae quidem excommunicatio adhuc nostris diebus viget, sed eius absolutio iam non est reservata. Praeceptum hoc esse *iuris divini* indirecte probari potest dupliciter. Si namque esset iuris ecclesiastici, a) Papa posset in eo dispensare; b) consuetudo contraria posset illud tollere. Atqui utrumque communissime negatur. Ergo illud praeceptum ad ius divinum pertinet.

Non adest gravis obligatio confessionis praemittendae nisi peccatum est certo commissum et certo mortale[4]. Ratio est, quia secus homo non est in stricto sensu *conscius* sibi de peccato mortali, quoniam conscientia est certa notitia. Nihilominus, nisi agatur de homine valde scrupuloso, etiam in casu peccati dubie mortalis et dubie commissi confessio valde suadenda est, ne eucharistia suo effectu privetur. Si quis autem post confessionem rite peractam recordatur peccati mortalis obliti, non tenetur ante communionem iterum confiteri, debet tamen illud accusare in confessione sequenti. Ratio est, quia huiusmodi peccatum non est quidem remissum ob *solam contritionem* — quod Concilium Tridentinum insufficiens esse declaravit — sed per absolutionem sacramentalem, quae indirecte etiam hoc peccatum remisit. Nihilominus si istud peccatum omissum facile accusari potest *ante communionem,* melius est hoc facere.

Confessionis praemittendae praeceptum non obligat, si hae duae conditiones *cumulative,* i. e. simul adsunt: defectus confessarii et necessitas communionis.

Defectus confessarii significat absentiam cuiuslibet confessarii idonei. Ergo copia confessarii non censetur deficere, si solus desit confessarius consuetus aliusve cui facilius confessio fieri possit. Confessio igitur communioni praemitti necesse est, quoties quis confiteri potest absque *gravi incommodo, quod est ipsi confessioni extraneum.* Tale incommodum adesset e. g. si quis deberet facere iter duarum horarum ad confessionem instituendam; si ex confessione oriretur scandalum pro populo, ut si parochus iam paratus ad Missam deberet coram aliis confiteri, qui inde sinistras suspiciones caperent; si confessarius ex confessione cognosceret nomen complicis; si parochus deberet confiteri peccatum valde probrosum iuveni suo vicario et exinde merito timeret, ne vicarius acciperet graves tentationes aut laederet sigillum etc. Nullum autem incommodum confessioni *intrinsecum,* ut e. g. magna erubescentia, excusat a confessione.

---

[1] Theol. mor. II, n. 192. [2] Acta gen. I 489.
[3] Conc. Trid. sess. 13, can. 11 de euchar. (*Denz.* n. 893).
[4] Cf. infra de peccatis dubiis confitendis.

193 Disputant theologi, num ille, qui habet peccatum *reservatum*, teneatur deficiente confessario facultate donato, confiteri ante communionem simplici confessario? Respondendum est cum distinctione triplici: 1. Si est casus reservatus Summo Pontifici, confessio facienda est, quia in istis casibus urgentioribus quilibet confessarius potest *directe* absolvere [1]. Idem videtur dicendum de (5) casibus qui *a iure* sunt episcopo reservati. 2. Si agitur de casibus, quos episcopus *sibi specialiter reservavit* (e. g. percussio parentum), et poenitens nullum aliud peccatum non reservatum habet, non est stricta obligatio confitendi, nisi tamen episcopus — ut haud raro fieri solet — concesserit facultatem absolvendi in casu necessitatis. 3. Si poenitens praeter peccatum episcopo specialiter reservatum habet alia peccata mortalia, debet confiteri saltem peccata non reservata [2]. Ratio est, quia tunc potest valide recipere absolutionem, cum confessarius directe absolvat a non-reservatis et indirecte a reservatis [3]. Per accidens aliquando etiam peccata reservata accusanda sunt, si e. g. secus confessarius non posset rectum iudicium ferre.

Necessitas communionis adest e. g. si moribundo viaticum administrandum est a sacerdote peccatis obnoxio, qui ad habendas species eucharisticas prius celebrare debet; si sacerdos non potest sine gravi infamia aut scandalo populi Missam omittere; si quis in scamno communionis iam sistens recordatur peccati mortalis, neque recedere potest sine infamia etc. Non autem adest necessitas sufficiens communicandi (cum sola contritione elicita) ad satisfaciendum praecepto paschali. Potest enim tunc communio paschalis differri. Sunt tamen plures auctores, qui talem necessitatem putant sufficientem [4]. Pariter non est necessitas sufficiens celebrandi Missam sine confessione peccati mortalis praemissa, etsi ipse aut etiam plures tunc Missa carere debent die dominico aut festivo. Si tamen in isto casu infamia oriatur pro sacerdote — quod facile quidem accidit — aut si sacerdos ex officio teneatur celebrare Missam, adest necessitas sufficiens.

194 **Principium 2.** *Sacerdos, qui sic deficiente confessario et necessitate cogente celebravit Missam cum sola contritione, debet quam primum confiteri, i. e. intra triduum.*

Hoc praeceptum non obligat laicos, sed sacerdotes. Ratio est, quia Concilium Tridentinum solos sacerdotes nominat et lex non est extendenda extra proprios terminos. — «Mandatum Tridentini factum sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali, confitendi quam primum, est consilium, non praeceptum.» [5] Haec propositio (38) ab Alexandro VII damnata est, ac proinde confessio quam primum instituenda revera praecipitur sub gravi iis sacerdotibus, qui in necessitate et deficiente confessario celebraverunt. — Obligatio confitendi quam primum ita intelligenda est, ut saltem *intra triduum* confessio fiat, siquidem terminus «quam primum» in legibus solet moraliter sumi pro spatio trium dierum. Ab eodem Alexandro VII damnata est propositio (39): «Illa particula ‚quam primum' intelligitur, cum sacerdos suo tempore confitebitur» [6]. — Urget autem haec obligatio confitendi, etiamsi

---

[1] Cf. S. C. Inquis. d. 30 Martii 1892. [2] *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 264.
[3] Cf. *Lehmkuhl*, Theol. mor. II, n. 206 nota.
[4] Cf. *Marc*, Instit. mor. II, n. 1550. [5] *Denz.* n. 1138. [6] *Denz.* n. 1139.

sacerdos infra hoc triduum vel longius tempus non est celebraturus. Per accidens sacerdos obligatur eodem vel altero die ad confessionem, si praevidet sequentibus diebus non adfuturam esse occasionem confitendi.

Communiter theologi docent hoc Tridentinum praeceptum quam primum confitendi non exsistere pro sacerdotibus *sacrilege celebrantibus* in statu peccati mortalis, etsi desit necessitas celebrandi vel adsit copia confessarii, quia Concilium voluit praecavere, ne sacerdotes praetextu necessitatis celebrandi confessionem differrent. Illi autem sacerdotes, qui scienter sacrilege celebrant, non multum curant de confessione quam primum facienda, cum etiam extra necessitatem illam negligant; nec tamen propterea isti sacerdotes sacrilege celebrantes sunt melioris conditionis, quia multiplicant sacrilegia et gravissimas poenas contrahunt.

3. **Devotio actualis** exigitur propter reverentiam tanti sacramenti. 195
Quapropter praeparatio sedula et gratiarum actio fervens facienda est.

Per quantum tempus et praeparatio et gratiarum actio durare debeat, nihil certi determinatum est. S. Alphonsus[1] dicit: «Gratiarum actio fiat saltem per dimidiam horam», immo admonet eos, qui perfectionem christianam anhelant, neque aliis negotiis nimis occupantur, ut ordinarie per integram horam huic exercitio incumbant. Verumtamen hodiernis temporibus confessarius (ordinarie) ne exigat nisi ut fideles et sacerdotes per horae quadrantem vere *ferventer* gratias reddant post communionem receptam. Excepto autem casu necessitatis non brevius tempus est impendendum. Idem valet de praeparatione ad s. communionem. Eheu! Illud «Quotidiana vilescunt» etiam in susceptione sanctissimae eucharistiae manifestatur. Proinde omni diligentia ac fortitudine contra tepiditatem negligentiamque pugnandum est in praeparatione atque gratiarum actione communionis. Auctores ascetici indicant singulos pietatis actus, qui in susceptione istius sacramenti eliciendi sunt.

§ 2.

De dispositione corporis.

Requisita. *Triplex dispositio corporalis requiritur: 1. decentia habitus, 2. munditia corporis et 3. ieiunium naturale.*

1. **Decentia habitus** propter reverentiam tanti sacramenti re- 196
quiritur; laeditur autem tum ex defectu tum ex inordinato luxu. Dummodo vero habitus sit mundus et non laceratus, vilitas eius non est obstaculum.

Hinc pauperes possunt in vili, sed mundo et integro habitu ad sacram mensam accedere. — Haud parvam irreverentiam committit in eucharistiam ille, in cuius habitu apparet inordinatus ac prorsus mundanus *luxus*. Non enim eodem habitu eundum est ad saltationem et ad s. communionem. Hinc praesertim peccant mulieres, quae immodesto habitu scandalum praebent fidelibus cordatis. Sin vero immodestia habitus sit nimia, tales mulieres arcendae sunt a s. communione. — Decet, ut milites accedentes ad sacram mensam prius deponant arma. Sacerdotes communicantes more laicorum debent ex praescripto Ritualis[2] stolam induere. Quae quidem Rubrica videtur etiam obligare, si sacerdos est communicaturus in aegritudine[3].

---

[1] Praxis confess. n. 155. [2] Tit. de euchar. [3] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 276.

197 2. **Munditia corporis** item requiritur a suscipiente hoc almum sacramentum. Porro corpus censetur immundum a) propter sordes adhaerentes, b) propter aegritudines exterius deturpantes, c) propter fluxum seminis aut menstrui sanguinis.

a) Sordes adhaerentes et apparentes sunt ante susceptionem communionis abluendae. Unde peccat, qui non lotis et valde sordidis manibus, facie et capite ad sacram mensam accedit, sed sacerdos exinde aliquem a communione rarissime potest aut debet repellere [1].

b) Aegritudines exterius deturpantes, ut e. g. gravis inflammatio oculi, eczema psoriasis etc., per se non impediunt susceptionem eucharistiae, cum sint involuntariae neque ad nutum auferri possint neque puritatem ipsius animae afficiant. Per accidens tamen, nempe si tales maculae videntibus horrorem iniciunt, et sub brevi cessabunt, melius est aut ad breve tempus abstinere a communione aut illam recipere privato modo, quin assistant extranei.

c) Fluxus seminis, qui *cum peccato mortali coniunctus* fuit, impedit communionem eodem die suscipiendam, etsi peccatum per bonam confessionem est deletum. Ita Rubrica Missalis [2]. Iusta tamen causa exsistente licet communionem recipere in isto casu, postquam peccatum deletum est. — Fluxus autem seminis, qui *sine ullo peccato* accidit, scil. in pollutione involuntaria (aut in actu coniugali), per se non impedit susceptionem communionis aut etiam celebrationem Missae [3]. Ratio est, quia secus magnum incommodum oriretur. Etenim iuxta Physiologos pollutiones involuntariae sunt quid prorsus naturale in eis, qui non exercent copulam carnalem. Similiter actus coniugalis aliquando est necessarius et stricte debitus. Esset autem durum, si propter actum naturalem inevitabilem aut stricte debitum homo excluderetur a mensa Domini. Idem dicendum est de fluxu sanguinis menstrui et de purgatione post partum in mulieribus. Per accidens aliquando suadetur in istis casibus abstinere a communione aut celebratione Missae propter perturbationem mentis inde secutam et motus carnales adhuc exsistentes. — Si fluxus seminis coniunctus fuit *cum veniali peccato,* e. g. si copula maritalis habita fuit ex voluptate et sine necessitate; si pollutio accidit ex causa venialiter mala, tunc est veniale peccatum accedere ad s. communionem *sine necessitate,* nisi tamen istud peccatum veniale sit antea deletum per confessionem aut alio modo. Ratio est, quia tunc habetur et immunditia corporalis et macula animae, quae quidem duo contra reverentiam tanti sacramenti sunt [4]. Confessarii est iudicare in singulis casibus, quid sit magis expediens visis omnibus circumstantiis. Antiqui auctores saepe nimis severi fuerunt in hac materia.

198 3. **Ieiunium naturale,** i. e. abstinentia ab omni cibo et potu a media nocte praecedente, requiritur ex gravi praecepto Ecclesiae ad licite communionem suscipiendam. Ita ex universali consuetudine antiquissima, quae in pluribus Conciliis [5] confirmata est.

---

[1] Cf. *Gasparri,* De s. euchar. n. 1132.

[2] De defect. Missae tit. 9, n. 5; cf. S. theol. 3, q. 80, a. 7 ad 4.

[3] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 272.

[4] S. theol. l. c. a. 7.

[5] E. g. Conc. Hippon. a. 393, can. 28; Conc. Trullan. can. 29; Conc. Constantiensi a. 1415, sess. 13.

Sic Concilium Constantiense haec habet: «Licet Christus post Coenam instituerit et suis discipulis administraverit . . . hoc venerabile sacramentum, tamen hoc non obstante sacrorum canonum auctoritas laudabilis et approbata consuetudo Ecclesiae servavit et servat, quod huiusmodi sacramentum non debet confici post coenam, neque a fidelibus recipi non ieiunis, nisi in casu infirmitatis aut alterius necessitatis a iure vel Ecclesia concesso vel admisso.»[1] Martinus V per Bullam «In eminentis» 1418 hanc definitionem approbavit.

Christus quidem volens se conformare legi mosaicae administravit eucharistiam post celebrationem Paschatis; temporibus quoque apostolorum non raro agape praemittebatur s. communioni, sed iam S. Augustinus[2] dixit, hoc naturale ieiunium «per universum orbem servari». Excipiebatur tamen dies Coenae Domini, qua communio sumebatur vespere post coenam. Ratio autem, quare Ecclesia introduxerit ieiunium naturale ante communionem, est reverentia debita tanto sacramento. Non enim decet, ut cibus eucharisticus sumatur, postquam paulo ante alius cibus stomachum implevit. Quapropter etiam quando quis communicat paulo post mediam noctem (ut solet fieri in Natali Domini), conveniens est, ut ille a quibusdam horis nihil cibi sumpserit. Nihil quidem lege generali hac in re statutum est, sed aliquando lege particulari sancita est abstinentia per aliquas horas. Sic e. g. Leo XIII[3] concessit privilegium celebrandi Missam in ecclesia Lourdensi statim post mediam noctem sub hac restrictione, ut sacerdotes tunc celebrantes quattuor horis ante a cibo et potu abstinuerint.

Haec lex ecclesiastica ieiunii naturalis omnino *non admittit parvitatem materiae,* neque ex parte temporis neque ex parte rei sumptae, quapropter etiam minimum, quod sumitur per modum cibi et potus, laedit eam et constituit grave peccatum, nisi adsit excusatio, de qua infra. Ratio est, quia non tam est praeceptum accedendi ad eucharistiam ieiunum, quam potius *non accedendi* post cibum aut potum sumptum. Qui autem communicat post quamcumque minimam partem, iam communicat post cibum aut potum[4]. Valde decens est, ut etiam *post communionem* (saltem per horae quadrantem) nullus cibus aut potus sumatur, attamen facile adesse potest causa excusans ab hac prohibitione; e. g. si sacerdos statim post Missam debet viaticum portare in locum valde distantem, potest licite sumere prius aliquid cibi aut potus. Vetus disciplina hac in re fuit multo severior[5]. — Ad maiorem claritatem explicanda est prius huius legis extensio et deinde exemptio ab ea.

Extensio legis ieiunii versatur circa obiectum et circa tempus. 199

Obiectum huius legis est abstinentia totalis ab omni cibo et potu ante communionem, ut dictum est. Dico: *ante* communionem, nam non videtur ieiunium laedi, si *simul cum specie consecrata vel immediate post* aqua aut vinum porrigitur, quod forsan ante ipsam speciem consecratam in stomachum transmittitur. Etenim est una sumptio.

---

[1] *Denz.* n. 626. [2] Ep. 54 (al. 118), n. 8 (*Migne,* Patr. lat. 33, 203).
[3] Die 26 Febr. 1885. [4] *S. Alph.* l. c. n. 278.
[5] Cf. S. theol. 3, q. 80, a. 8 ad 6.

Hinc iuxta praescriptum liturgicum datur aqua bibenda aegroto post communionem sumptam, vinum datur clericis communicantibus in Coena Domini, in Parasceve autem hostia consecrata mittitur in vinum non consecratum et simul cum eo sumitur.

Ad rationem cibi et potus tria requiruntur, scil.

a) Ut res sumpta sit *digestibilis*. Hinc si quis deglutiret metallum, filum sericum aut laneum, ossicula, ungues etc., non laederet ieiunium naturale; secus dicendum est de palea, herba etc.

b) Ut res proveniat ab *extrinseco*, quia id, quod venit ab intrinseco, non proprie comeditur aut bibitur. Hinc qui deglutit salivam vel sanguinem fluentem ex dentibus aut etiam naribus, non laedit ieiunium. Idem dicendum videtur de reliquiis ciborum, quae haerent inter dentes [1]. Sunt quidem nonnulli auctores, qui hoc negant aut distinguunt dicentes: Si deglutiuntur tales reliquiae fortuito, non frangitur ieiunium; secus autem si ex plena voluntate deglutiuntur. Quae quidem distinctio parum solida videtur, cum laesio ieiunii sit *res physica* prorsus independens a voluntate. Si enim alicui aqua infunditur cum violentia, iam non est ieiunus neque communicare valet. Ergo nemo inquietandus est, si ante communionem reliquias cibi inter dentes haerentes deglutiverit [2]. Aliter res se habet, si quis vespere posuit in ore succharum aliasve pillulas, quas post mediam noctem adhuc in ore exsistentes deglutiat. Tunc enim habetur verus cibus aut potus, et ieiunium est laesum.

c) Ut sumatur per modum *comestionis* aut *potionis*. Unde ieiunium non solvitur per illas res, quae in stomachum transiciuntur: α) Per modum *salivae*, ut guttulae aquae, qua dentes lavantur; vel tabacum, quod masticatur, modo succus exspuatur. Licet autem huiusmodi tabaci masticatio ieiunium naturale non frangat, valde tamen indecens est ante communionem et a peccato veniali non excusatur [3]. β) Per modum *aspirationis*, ut si quis tabacum fumat vel in naribus positum deglutit, aut si quis deglutit muscam aut pulverem fortuito in os volantem. Si quis tamen ex proposito manducaret muscas similesve res, ieiunium laederet. — Qui ad eluendum stomachum [4] ope alicuius instrumenti aquam absorbet et iterum reicit, ut nunc saepe fit, praecipiente medico, probabiliter ieiunium non laedit, etsi forsan modica pars aquae in stomacho remaneat, quia nihil per modum potus sumitur [5].

200 *Tempus mediae noctis* computandum est a *primo ictu* horologii recti horam duodecimam signantis. Communiter theologi docent illum, qui audit primum ictum horologii recti enuntiantis mediam noctem, debere *statim* finem facere manducandi et bibendi. Veteres auctores quidam autumabant comestionem aut potionem posse perduci usque ad ultimum horologii ictum, sed in praxi melius sequenda est prima opinio [6]. Oportet sequi horologium recte indicans tempus; unde si adsint

[1] Cf. Missale, de defect. Missae tit. 9, n. 3, et S. theol. 3, q. 80, a. 8 ad 4.

[2] Ita etiam docet rubrica De defect. Missae l. c.

[3] *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 280. [4] *Den Magen auspumpen, laver l'estomac.*

[5] Cf. Monitore eccl. IX 184. Hodie saepe adhibetur a medicis sic dicta «nutritio artificialis», nempe ope alicuius fistulae nutrimentum in stomachum transicientis vel ope iniectionis in instestinum rectum. Hic ultimus modus non videtur laedere ieiunium naturale, cum ibi non habeatur digestio stomachalis.

[6] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 282.

plura horologia diverso modo indicantia, sequendum est horologium, quod videtur esse rectius. Attamen in istis casibus nimii scrupuli vitandi sunt, cum agatur de sola lege positiva ecclesiastica; unde in casu dubii licet sequi quodcumque horologium probabiliter rectum.

Distinguitur nunc fere in omnibus locis tempus *verum seu solare* et tempus *medium seu legale*. Tempus solare diversum est in diversis locis iuxta apparentem solis motum. Tempus medium seu legale est idem in omnibus locis eiusdem regni. Porro fideles *possunt* (sed *non tenentur*) in ieiunio naturali servando et in Officio divino recitando sequi tempus medium seu legale [1]. Difficultas oriri potest, si quis nocte transit ab uno loco, in quo viget tempus legale, in alium locum, in quo viget tempus legale multum differens. E. g. Bruxellis hora 11³/₄ serotina quis coenam sumit et deinde proficiscitur Aquisgranum, ubi crastina die s. communionem suscipit. Cum autem hora 11³/₄ Bruxellis sit hora 12³/₄ Aquisgrani, dubitari potest, num talis homo adhuc sit ieiunus. Salva meliore sententia videtur esse menti legis conformius, si media nox computatur semper iuxta horologia illius loci, *in quo communio sumitur*. Ieiunium est enim propter communionem. Ergo illud mensurandum est iuxta istam. Nihilominus non est inquietandus ille, qui Bruxellis hora 11³/₄ serotina coenavit et crastina die Aquisgrani communicavit, quia prohibitio non est certa, neque quidquam Ecclesia determinavit de hac re.

Exemptio a ieiunio naturali seu eucharistico conceditur in sex casibus: 201

1. *Ad sacrificium Missae complendum.*

Maior est enim obligatio divina non relinquendi sacrificium incompletum quam obligatio ecclesiastica ieiunii sacramentalis. Iste casus diversimode accidere potest:

a) Si sacerdos pro speciebus vini sumpsit aquam, quam si advertat dum habet in ore, non est exspuenda ob periculum eiciendi particulam hostiae antea sumptae, sed est deglutienda. Tunc praescribit rubrica Missalis, ut denuo oblatio et consecratio fiat, assumpta nova hostia et infuso vino in calicem; si tamen «Missa celebratur in loco publico, ubi plures adsint, ad evitandum scandalum poterit apponere vinum cum aqua, et facta oblatione consecrare ac statim sumere et prosequi cetera» [2].

b) Si sacerdos post consecrationem unius vel utriusque speciei repentino morbo correptus non potest sacrificium perficere. Tunc enim, deficiente ieiuno sacerdote, ab alio non ieiuno sacrificium perfici debet.

c) Si sacerdos post consecrationem unius vel utriusque speciei recordatur se non esse ieiunum, nihilominus sacrificium perficere debet. Sin autem idem *ante consecrationem* advertit, tunc «tutius reputarem, . . . quod Missam inceptam desereret, nisi grave scandalum timeretur». Ita S. Thomas [3]. Tale grave scandalum fere semper adest, si sacerdos celebrat in publico sacello.

d) Si sacerdos sumpta iam ablutione invenit in corporali hostiam vel particulam hostiae, quam non potest neque reponere in tabernaculo, neque alio modo decenter servare, tunc tales reliquias consecratas sumat, «sive parvae sint sive magnae, quia ad idem sacrificium spectant». Ita Missale [4].

---

[1] S. Poenit. d. 29 Nov. 1882.

[2] De defect. Missae tit. 4, n. 5.

[3] S. theol. 3, q. 83, a. 6 ad 2.

[4] De defect. Missae tit. 7, n. 2.

2. *Ad profanationem eucharistiae vitandam.*

Quod quidem diversis modis accidere potest, e. g. imminente incendio vel irruentibus haereticis et minantibus sacrilegam violationem sacerdos etiam non ieiunus posset sibi aliisque non ieiunis distribuere hostias consecratas, ne violarentur. Immo tunc laicus posset, deficiente sacerdote aut diacono, hostias salvare propriis manibus. Ratio patet. Adhibetur enim medium intrinsecus licitum ad magnum malum vitandum.

3. *Ad vitandum scandalum publicum.*

Lex enim naturalis vitandi scandali praevalet legi ecclesiasticae observandi ieiunii sacramentalis. Veteres theologi severius in hac re loquuntur. Sic e. g. Busenbaum[1] dicit: «Quod tamen quidam putant vix fieri posse; eo quod occurri possit scandalo, dicendo sacerdotem casu aliquid sumpsisse ideoque impediri.» Sane *sola* causa, ne populus die festo de praecepto carere debeat Missa, non excusat a ieiunii lege, quae videtur gravius obligare quam praeceptum audiendi Missam, sed fere semper scandalum aut sinistrae oblocutiones populi merito timentur, si sacerdos debet populo parato ad Missam audiendam diebus festivis declarare, se non posse celebrare ob ieiunium laesum. Praeterea saepe timendum est, ne plures ex propria culpa tunc negligant alibi Missam audire, etsi hoc eis possibile sit. Quae cum ita sint, lex ecclesiastica ieiunii non est exaggeranda, ac proinde, si aliqualiter sed vere timetur scandalum, sacerdos non ieiunus potest Missam dicere. Si sacerdos habens facultatem binandi (i. e. dicendi duas Missas diebus dominicis et festivis) ex oblivione in prima Missa ablutionem sumpserit aut aliter post Missam ieiunium fregerit, iam non potest secundam Missam dicere, etsi inde admiratio aut scandalum populi oriatur. Ita S. Officium d. 2 Dec. 1874. In isto casu enim scandalum est pharisaicum et spernendum, cum omnes facile cognoscant sacerdotem non ob aliam causam Missam omittere nisi ob fractum ieiunium. Nihilominus, si etiam in isto casu *grave* scandalum oriretur, sacerdos posset secundam Missam dicere, quia hodie disciplina eucharistici ieiunii mitior effecta est, quam fuit anno 1874. Quodsi absque scandalo sacerdos potest declarare se non posse celebrare propter laesum ieiunium, neque populus alibi Missam audire commode valet, praestat, ut tunc loco Missae alia functio sacra in ecclesia instituatur.

4. *Ad sumendum viaticum.*

202 Viaticum est communio sumpta in periculo gravi mortis. In mortis periculo, quod provenit quacumque ex causa (ex vulnere, veneno, infirmitate, sententia iudicis), licite eucharistia sumi potest a non ieiuno. Ita ex consuetudine universali et ex Concilio Constantiensi supra citato. Quod tamen non ita intelligendum est, ac si quis in periculo mortis *ex mero libitu* possit non ieiunus communicare. Quod quidem videtur certum, si quis non graviter infirmus sumit viaticum, e. g. milites ante pugnam, homo ante operationem chirurgicam valde periculosam, condemnatus ad mortem ante supplicium. Sed nec etiam infirmi possunt viaticum sumere non ieiuni prorsus *pro libitu,* sine ulla ratione excusante. Etenim Concilium Constantiense aliquam necessitatem requirit; debet igitur adesse aliqua rationabilis etsi non ita gravis causa. Quodlibet autem rationabile incommodum ex parte sive aegroti sive ei inservientium sive ipsius sacerdotis sufficit, ut viaticum detur

[1] Apud *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 287.

non ieiuno [1]. — Durante periculo mortis viaticum saepius dari potest et debet. Monet enim Rituale Romanum [2]: «Quodsi aeger sumpto viatico dies aliquot vixerit... et communicare voluerit, eius pio desiderio parochus non deerit.» Ratio autem est, quia hoc sacramentum aegrotis non datur unice ad satisfaciendum praecepto, sed etiam in solatium et praesidium contra tentationes. Sententia, quae iam a S. Alphonso probabilis habita fuit [3] et quae hodie communis est, docet aegrotum in periculo mortis versantem posse etiam *quolibet die* viaticum suscipere. — Quaerunt hic insuper theologi, praesertim veteres, num sacerdos non ieiunus possit et debeat celebrare Missam ad conficiendam eucharistiam, quam post Missam daturus est homini in periculo mortis versanti? Casus iste est certo rarissimus, sed si revera occurreret, tunc neque Missa prohibenda neque lex ecclesiastica ieiunii esset urgenda cum dispendio legis divinae suscipiendi viaticum et cum detrimento spirituali hominis moribundi [4].

5. **Infirmi**, qui iam a mense sunt graviter (etsi non periculose) aegroti 203
absque certa spe, ut cito convalescant, de confessarii consilio ss. eucharistiam recipere possunt, licet aliquid per modum *potus* sumpserint antea. Attamen haec communio illis non permittitur, nisi semel aut bis in *hebdomada*, si degunt in domibus, ubi ss. sacramentum asservatur vel ubi Missa celebratur; semel autem vel bis in *mense*, si in aliis domibus degunt.

Ita Pius X per decretum S. Congr. Concilii d. 7 Dec. 1906 et 6 Martii 1907. Per modum *potus* sumuntur omnia ea, quae bibuntur aut bibi possunt, etsi nutriunt, e. g. caffé, thé, chocolatum, lac etiam cum ovo liquato commixtum, vinum etc. [5] Ratio autem, ob quam Summus Pontifex hominibus non ieiunis degentibus in domibus, ubi Missa celebratur, saepius communionem permisit quam aliis, ea esse videtur, quia multo facilius ad illos communio portari potest. Unde illi, qui licet graviter aegroti, tamen usque ad aliquod sacellum *externum* prodire possunt, non valent uti hoc indulto Piano; qui vero graviter aegroti possunt accedere ad aliquod sacellum *internum*, e. g. nosocomii, ubi communio distribui solet, videntur esse inclusi in privilegio Pii X.

6. «Sale a catechumenis in collatione baptismi praegustato, etsi ieiunium frangi videatur, adhuc tamen nullum dubium est, quin ad s. communionem, suscepto baptismate, admitti possint, immo vero debeant.» Ita S. Congr. de Prop. Fide d. 13. Febr. 1806.

Scholion. De dispensatione in ieiunio eucharistico. In lege ieiunii 204
sacramentalis nemo dispensare potest nisi Summus Pontifex. Haud desunt exempla huiusmodi dispensationum. Sic fertur Iulius III dispensasse cum Carolo V imperatore, Pius IV cum missionariis in Indiis pro rerum circumstantiis [6]. Nostris diebus ista dispensatio non ita difficulter obtineri potest a S. Congr. de Sacramentis, si adsunt causae rationabiles.

Num autem licet epikeiam adhibere in hac lege, si quis secus recipere non possit communionem paschalem? Plures affirmant, e. g. Toletus [7], Gasparri [8], D'Annibale [9], Génicot [10], Berardi [11], Lehmkuhl [12], Noldin [13]. Ratio est,

---

[1] Ib. n. 285. [2] Tit. 4, c. 4, n. 3. [3] L. c. [4] Cf. ib. n. 286.
[5] Cf. S. Offic. d. 7 Sept. 1897.
[6] Videsis *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 6, c. 8, n. 19.
[7] Summa casuum consc. l. 2, c. 28. [8] De euchar. II, n. 1129.
[9] Summula Theol. mor. III, n. 411. [10] Theol. mor. II, n. 202.
[11] Exam. confess. I, n. 764. [12] Theol. mor. II, n. 221. [13] De sacr. n. 157.

quia communio paschalis mandatur ex praecepto quasi-divino, quod praevalet legi ecclesiasticae ieiunii. Quae quidem sententia videtur probabilis, sed in praxi scandalum praecavendum est, immo si est possibile, communio potius paulo post mediam noctem istis infirmis administranda est. Ceterum casus est rarissimus, immo vix possibilis, quod per totum tempus paschale aliquis sit ita infirmus, ut non possit communionem recipere, neque ut viaticum, neque iuxta indultum Pii X supra explicatum, neque ut ieiunus.

Notandum superest, ut homo caveat post susceptam communionem statim aut sub brevi exspuere vel nares emungere, ne forte minimae particulae sacrarum specierum nondum in stomachum transmissae exspuantur aut per nares emungantur.

ARTICULUS III.

De obligatione suscipiendi ss. eucharistiam.

205 **Exsistentia obligationis. Principium 1.** *Necessitate medii nemini necessaria est sumptio eucharistiae in re.*

Haec propositio est de fide definita contra plures Graecos et Calvinistas. Dicit enim Concilium Tridentinum: «S. q. d. parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse eucharistiae communionem, A. S.» [1] Quod autem hic definitur pro parvulis, valet etiam pro adultis. Nam necessitate medii nihil aliud necessarium est ad salutem nisi gratia sanctificans atque ea, quae Deus ut absolute necessaria praescripsit. Atqui gratia sanctificans non datur ab eucharistia, sed iam data supponitur, cum sit sacramentum vivorum. Insuper non potest probari Deum absolute praescripsisse realem sumptionem eucharistiae, sicuti e. g. praescripsit fidem actualem pro adultis. Hinc absque omni dubio salvaretur (e. g. adultus paganus), qui rite dispositus reciperet baptismum, quo suscepto subito moreretur antequam eucharistiam recipere posset.

206 **Principium 2.** *Sumptio eucharistiae in voto (saltem implicito) est necessaria necessitate medii, ita ut secus salus haberi nequeat.*

Ita videtur S. Thomas [2] docere: «Per baptismum ordinatur homo ad eucharistiam: et ideo ex hoc ipso quod pueri baptizantur, ad eucharistiam ordinantur per Ecclesiam: et sic sicut ex fide Ecclesiae credunt, sic ex fide Ecclesiae desiderant eucharistiam.» Quam doctrinam Angelicus Doctor alibi [3] confirmat dicens: «Hoc sacramentum [eucharistiae] ex se ipso virtutem habet gratiam conferendi; nec aliquis habet gratiam ante susceptionem huius sacramenti nisi *ex aliquo voto ipsius,* vel per se ipsum, sicut adulti; vel voto Ecclesiae, sicut parvuli.» Ratio autem huius doctrinae est, quia eucharistia est finis omnium sacramentorum, quippe quae tendant ad unionem cum Christo; quae quidem unio est maxima in eucharistia. — Votum suscipiendae eucharistiae debet esse *explicitum* in adulto, qui cognoscit eucharistiam et praeceptum Christi: «Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.» [4] In infantibus autem sufficit votum *implicitum,* sicuti etiam in illis sufficit fides implicita.

207 **Principium 3.** *Sumptio eucharistiae omnibus usum rationis habentibus necessaria est necessitate praecepti tum divini tum ecclesiastici.*

---

[1] Sess. 21, can. 4 (*Denz.* n. 937). [2] S. theol. 3, q. 73, a. 3.
[3] Q. 79, a. 1 ad 1; cf. etiam q. 80, a. 11. [4] Io 6, 54.

Praeceptum divinum suscipiendae eucharistiae manifeste eruitur tum ex verbis supra citatis ex S. Ioanne, tum ex verbis Christi post institutionem eucharistiae prolatis: «Hoc facite in meam commemorationem.»[1] Quae S. Paulus non tantum sacerdotibus, sed etiam omnibus fidelibus applicat[2]. Praeceptum istud divinum agnoscit Concilium Tridentinum[3]: «Sumi autem voluit [Salvator] sacramentum hoc tamquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius, qui dicit: ,Qui manducat me et ipse vivet propter me.'» S. Thomas[4] dicit: «Manifestum est, quod homo tenetur hoc sacramentum sumere non solum ex statuto Ecclesiae, sed *ex mandato Domini.*»

Tempus obligationis. Si nunc quaeritur, quandonam hoc prae- 208
ceptum *divinum* obliget, nihil aliud dici potest nisi: *id obligare aliquoties in vita post adeptum usum rationis et probabilius etiam in articulo mortis.*

Eucharistiam ex iure divino aliquoties in vita suscipiendam esse, est omnino certum, si tamen exsistentia istius mandati divini admittatur.

Viaticum in articulo mortis ex iure divino esse suscipiendum, licet cognosci ex universali praxi Ecclesiae. Accedit ratio. Nam si umquam cibus eucharisticus debet confortare animam, certo in articulo mortis. Nec obstat exsistentiae huius mandati divini, quod antiquitus eucharistia etiam in articulo mortis quibusdam magnis peccatoribus et capite damnatis quandoque denegata est. Nam talis usus numquam exsistebat in universali Ecclesia, sed in quibusdam tantum locis. Quando autem episcopi aut concilia provincialia simile quid statuebant, praesertim per excommunicationem sic dictam «anathema maranatha», nihilominus solebant addere «nisi resipuerit»[5].

Mortis articulus, in quo s. communio ut viaticum sumenda est, intelligi non debet in stricto sensu (quando scil. mors iamiam inevitabiliter imminet), sed latius pro quovis gravi periculo mortis. Unde viaticum debet dari e. g. ante operationem chirurgicam periculosam; durante lue grassante, si periculum contagionis et mortis est valde imminens; ante puerperium, quod est extraordinarie periculosum; capite damnatis ante supplicium etc. Expedit, ut saltem *una hora* ante mortem istis damnatis viaticum praebeatur, ita ut in supplicio species eucharisticae iam sint dissolutae.

Quando quis viaticum sumpsit *sacrilege,* non satisfecit praecepto divino; quapropter iterum s. eucharistiam suscipere debet, saltem si hoc sine infamia fieri potest. Prudentis confessarii est iudicare, quid sit faciendum in casu sacrilegi viatici. Ante omnia moribundus debet sacramentalem absolutionem digne suscipere; deinde curandum est, ut altero die communionem iterum recipiat. Potest tamen, ne admiratio oriatur, moribundus petere communionem devotionis causa. Quodsi ex causa rationabili nec id fieri queat, videtur adesse ratio sufficiens

---

[1] Lc 22, 19. [2] 1 Cor 11, 26.
[3] Sess. 13, c. 2 de euchar. (*Denz.* n. 875).
[4] S. theol. l. c. [5] Cf. Syn. Remens. a. 900 (apud *Harduin.* VI, 1, 467).

viaticum occulte deferendi, id quod facere potest etiam confessarius regularis, ne infirmi sacrilegium prodat. Ita Noldin[1] et Aertnys[2]. Hoc ultimum tamen puto raro expedire, quia facile res detegeretur, sigillum confessionis periclitaretur aliaque incommoda exsurgerent.

209 Quaeres: Cum iuxta sententiam multo probabiliorem viaticum sit ex praecepto divino sumendum, num ille, qui paulo ante vel etiam eodem die *ex devotione* communionem sumpsit, *tenetur* subitaneo periculo mortis irruente viaticum sumere? E. g. sacerdos qui mane Missam dixit, post meridiem apoplexia perculsus in periculo mortis versans teneturne viaticum sumere? Viaticum in tali casu *posse* recipi videtur esse indubium; nam ratio, quam opponunt nonnulli auctores, neminem posse bis in die communicare, est futilis. Nonne tot sacerdotes celebrantes duas Missas omnibus diebus dominicis et festivis communicant bis in die? *Debere* autem recipi viaticum in tali casu non potest probari neque ex divino neque ex ecclesiastico iure. Sane unusquisque adultus tenetur sub gravi recipere viaticum in articulo mortis, sed qui paulo ante s. communionem sumpsit, videtur habuisse interpretativam intentionem suscipiendi viaticum, cum unusquisque praesumatur velle implere praeceptum grave, quod potuit per actum suum implere. Idque tutum est in praxi, saltem si homo suscepit s. communionem in aegritudine, quae subito aggravata mortis articulum inducit. Nihilominus valde consulenda est iterata susceptio s. eucharistiae utpote efficacissimae ad superanda pericula ultimi agonis. Ergo in praxi breviter sic dicendum videtur: Qui intra hebdomadam praecedentem recepit digne communionem, *non stricte tenetur,* imminente periculo mortis, s. eucharistiam tamquam viaticum iterum sumere; qui eodem die communicavit, *potest* periculo mortis repentino irruente viaticum sumere[3].

210 **Praeceptum ecclesiasticum** suscipiendae eucharistiae.

Susceptio eucharistiae est etiam praescripta et determinata a lege ecclesiastica. Concilium Lateranense IV (1215) statuit, ut «omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno confiteatur ... suscipiens reverenter ad minus in Pascha eucharistiae sacramentum»[4]. Idem definivit Concilium Tridentinum: «Si quis negaverit omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis saltem in Paschate ad communicandum iuxta praeceptum s. matris Ecclesiae, A. S.»[5]

211 **Prima communio** recipienda est, postquam homo ad annos discretionis pervenerit. Quando autem incipiat sufficiens usus rationis ad hoc sacramentum requisitus, nequit mathematice definiri, quippe quod pendeat ex maturitate intellectus et instructione recepta uniuscuiusque hominis. Tamquam regula generalis haberi potest doctrina Angelici Doctoris: «Quando iam pueri incipiunt *aliqualem* usum rationis habere, ut possint devotionem concipere huius sacramenti, tunc potest eis hoc sacramentum conferri.»[6] Quae quidem verba citantur et approbantur

---

[1] De sacr. n. 137. [2] Theol. mor. II, n. 91, q. 9.
[3] Cf. *Noldin* l. c. n. 138. [4] *Denz.* n. 437.
[5] Sess. 13, can. 9 de euchar. (*Denz.* n. 891).
[6] S. theol. 3, q. 80, a. 9 ad 3.

a S. Congregatione de Sacramentis d. 8 Aug. 1910[1], insuper declarante aetatem discretionis requisitam pro confessione et communione esse eandem. «*Cognitio* autem *religionis,* quae in puero requiritur, ut ipse ad primam communionem convenienter se praeparet, ea est, qua ipse fidei mysteria necessaria necessitate medii pro suo captu percipiat, atque eucharisticum panem a communi et corporali distinguat, ut ea devotione, quam ipsius fert aetas, ad ss. eucharistiam accedat.»[2] Episcopi uniuscuiusque regionis generaliter solent determinare, qua aetate pueri ad primam communionem admitti possint; attamen iudicare, num aliquis puer in particulari sit sufficienter dispositus ad s. communionem recipiendam, pertinet *ad parentes* et *confessarium*[3]. In regionibus septentrionalibus aetas conveniens primae communionis suscipiendae ab aliquibus episcopis determinatus est annus nonus; in regionibus vero meridionalibus aetas minor sufficit.

Notandum est, ius recipiendi pueros ad primam communionem minime esse *ius parochiale*[4]. Quilibet igitur confessarius potest *privatim* admittere puerum ad primam communionem. Nihilominus valde consulendum est, u pueri ordinarie admittantur ad primam communionem vel a parocho vel ab eo, cui demandata est instructio religiosa eorum. Quodsi autem puer ante tempus statutum pro prima communione in mortis periculum cadit, obligatio gravis adest porrigendi illi sufficienter usum rationis habenti communionem per modum viatici *brevi instructione praemissa*[5].

Communio paschalis praescripta est partim a lege divina, partim 212
a lege ecclesiastica; a divina quidem, in quantum includit praeceptum Domini aliquoties suscipiendi eucharistiam; ecclesiastica autem, in quantum determinatur tempus huius susceptionis.

Circa praeceptum ecclesiasticum communionis paschalis sequentia breviter notare iuvat:

1. *Tempus paschale* ex antiqua lege[6] solummodo se extendebat a dominica Palmarum usque ad dominicam in Albis; ast hodie in plerisque regionibus valde est ampliatum. Parochi et confessarii possunt exsistente legitimo impedimento protrahere tempus paschale pro singulari persona[7]. — Cum prorogatio temporis paschalis vigens in plerisque regionibus sit privilegium *locale,* omnes quasi-domicilium habentes vel vagi vel peregrini, qui licite extra propriam parochiam communicant, hoc privilegium participant, licet illud in loco domicilii ipsorum non vigeat.

Ille, qui sine gravi causa differt communionem etiam per diem extra tempus paschale, graviter peccat. Ita sententia communis. Ille, qui communionem non suscepit tempore paschali, tenetur postea *quantocius*

---

[1] Acta Ap. Sedis II 581 (*Denz.* n. 2137—2144). [2] Ib. n. 3 (*Denz.* n. 2139).
[3] Cat. Rom. P. 2, c. 4 q. 49.
[4] Cf. S. C. Ep. et Reg. d. 14 Martii 1908.
[5] Cf. Decr. S. C. de Sacr. supra citatum (*Denz.* n. 2144).
[6] Eugen. IV Const. «Fide digna» d. 8 Iulii 1840.
[7] Ita ex Conc. Lateran. IV (*Denz.* n. 437).

accedere ad sacram mensam neque potest exspectare usque ad sequens tempus paschale. Praeceptum enim paschale non est impositum ad finiendam, sed ad urgendam obligationem suscipiendae communionis.

Praecepto paschali non satisfit per communionem sacrilegam. Ita est certum ex propositione 55 damnata ab Innocentio XI[1].

2. *Locus* communionis paschalis est propria parochia.

Ita ex variis Decretis Summorum Pontificum[2]. Finis autem, cur propria ecclesia parochialis tamquam locus communionis paschalis praescripta sit, est duplex, scil. a) ut parochus valeat proprias oves cognoscere et b) ut fideles suam erga eum subiectionem profiteantur. Quae quidem circumstantia loci per se sub gravi obligat; itaque qui sine sufficienti ratione extra propriam ecclesiam parochialem tempore paschali communicavit, non satisfecit praecepto. Nostris vero diebus non ita raro adest sufficiens ratio sumendi communionem paschalem extra ecclesiam parochialem, praesertim in magnis urbibus, ubi est impossibile, ut parochus mediante communione paschali cognoscat oves suas. Unde tunc praesumi potest licentia parochi, qui secus irrationabiliter cum detrimento animarum esset invitus. Licentiam sumendi communionem extra ecclesiam parochialem concedere potest proprius parochus pro suis parochianis, episcopus pro suis subditis dioecesanis[3] et Summus Pontifex pro tota Ecclesia; simplex autem confessarius nullam habet facultatem dispensandi hac in re.

Qui a parocho eiusve delegato tempore paschali sumpsit *viaticum*, censetur satisfecisse praecepto annuae communionis.

213 **Exceptiones.** A praecepto sumendi communionem paschalem *in ecclesia parochiali* eximuntur:

a) Sacerdotes, qui per Missae celebrationem ubique satisfaciunt[4].

b) Regulares utriusque sexus eorumque familiares, qui communicare possunt in propriis sacellis.

c) Milites, incarcerati, studentes in collegiis habitantes aliique, qui ex iure particulari vel ex legitima consuetudine in propriis sacellis satisfacere possunt praecepto.

d) In aliquibus regionibus (e. g. Austriae) lex de communione sumenda in ecclesia parochiali abolita est consuetudine.

214 **Scholion. De communione sub utraque specie.** Communio sub utraque specie non est necessaria nisi pro illo, qui Missam celebrat. Contrarium docent Hussitae (praesertim illi, qui vocabantur Utraquistae vel Calixtini), Lutherus, Calvinus et Orientales schismatici. Nam in vetere Ecclesia communio saepe dabatur sub una tantum specie; praesertim fideles, qui

---

[1] *Denz.* n. 1205.

[2] E. g. Benedicti XIV Const. «Magno cum animi» d. 2 Iunii 1751.

[3] Nonnulli docent (e. g. *Permaneder,* Kirchenlex., s. v. «Cathedrale»), non solum peregrinos, sed etiam omnes incolas alicuius dioecesis posse licite sumere communionem paschalem *in ecclesia cathedrali,* quippe quae censeatur quasi ecclesia parochialis totius dioecesis. Quae quidem opinio tuto teneri potest (iuxta modernam disciplinam), dummodo episcopus expresse vel saltem tacite consentiat. Sine tali consensu episcopi haec opinio est falsa et damnata ab Innocentio XI a. 1682. Cf. *Gasparri,* De euchar. n. 1161; *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 300; S. C. C. in Amerina d. 10 Sept. 1803.

[4] *S. Alph.* l. c.

eucharistiam in proprias domos portabant, in specie panis consecrati hoc fecerunt. Infantibus dabatur eucharistia sub sola specie vini [1]. Iam inde ab antiquissimis temporibus feria VI in parasceve in Missa praesanctificatorum sacerdos communionem sub una specie sumpsit. Quapropter merito definivit Concilium Tridentinum: «S. q. d. ex Dei praecepto vel necessitate salutis omnes et singulos Christi fideles utramque speciem ss. eucharistiae sacramenti sumere debere, A. S.» [2] Rationes autem, quare Ecclesia introduxerit disciplinam communionis laicalis sub una specie, sunt e. g. periculum effusionis, si magnae multitudini distribuitur calix, periculum contagionis, si quis bibit ex calice, e quo alius morbo contagioso infectus biberit, naturalis aversio bibendi cum aliis ex eodem calice, difficultas comparandi vinum purum in quibusdam regionibus etc. Quae quidem rationes sufficientissimae sunt, ut laici sumant sub specie panis solius eucharistiam, in qua recipiunt aeque perfecto modo totum Christum ac si sub utraque specie communicent. Orientalibus vero unitis permittitur communio sub utraque specie. Leo XIII [3] permisit, ut etiam laici latini ritus possent iuxta ritum Orientalium sumere communionem, in illis locis, ubi propter longinquitatem distantiae non possunt sine gravi incommodo adire ecclesiam proprii ritus [4]. Quam quidem licentiam adhuc ampliavit Pius X, statuens, ut etiam *pietatis causa* omnibus fidelibus cuiusvis ritus liceat sacramentum eucharisticum suscipere *quolibet ritu* confectum [5].

ARTICULUS IV.

De communione frequenti.

Notio. Nomine communionis frequentis proprie intelligitur com- 215
munio saepius in hebdomada suscepta vel etiam communio quotidiana. Ergo communio hebdomadaria et a fortiori communio de quindena in quindenam proprie non est communio frequens [6].

De communione frequenti vel potius de dispositionibus ad eam requisitis abolitae sunt regulae, quae antiquitus tradebantur praesertim a S. Alphonso [7] et S. Francisco Salesio aliisque [8]. Nunc omnino servanda sunt statuta lata a S. Congr. Concilii d. 16 Dec. 1905 [9]. Cum tota doctrina et disciplina in his statutis inveniatur, hic subnectimus illa cum brevibus commentariis.

Regulae. 1. «Communio frequens et quotidiana utpote a Christo Domino et a catholica Ecclesia optatissima omnibus Christi fidelibus cuiusvis ordinis aut conditionis pateat, ita ut nemo, qui in statu gratiae sit et cum recta

---

[1] Cf. *S. Cypr.*, De lapsis c. 25 (*Migne*, Patr. lat. 4, 500).

[2] Sess. 21, can. 1 de comm. (*Denz.* n. 934).

[3] Const. «Orientalium dignitas» d. 30 Nov. 1894.

[4] Cf. de communione sub utraque specie *Drouven*, De re sacr. I 432 sqq.

[5] Const. «Tradita ab antiquis» d. 14 Sept. 1912 (Acta Ap. Sedis IV 616).

[6] Communio saepius et regularibus intervallis, e. g. quolibet mense vel quolibet bimestri suscepta valde commendanda est piis sodalitatibus in parochia exsistentibus. Experientia teste huiusmodi communiones regularibus intervallis susceptae uberrimos fructus solent producere.

[7] Praxis confess. n. 148 sqq. [8] Philothea l. 2, c. 20.

[9] *Denz.* n. 1985—1990.

piaque mente ad s. mensam accedat, impediri ab ea possit.» — In his verbis continetur fere essentia totius decreti. Iam Innocentius XI [1] definivit, ne quis propter solum statum laicalem aut coniugalem aut commercialem arceretur a frequenti communione, atque ut frequentia communionis determinaretur a prudenti confessario. Decretum autem Pii X addit nullam aliam conditionem stricte requiri ad tam frequentem communionem nisi statum gratiae atque rectam piamque mentem. Quod quidem statutum contradicit severiori sententiae complurium veterum theologorum requirentium arctiores conditiones.

2. «Recta autem mens in eo est, ut qui ad s. mensam accedit, non usui aut vanitati aut humanis rationibus indulgeat, sed Dei placito satisfacere velit, ei arctius caritate coniungi, ac divino illo pharmaco suis infirmitatibus ac defectibus occurrere.» Quod quidem statutum omnino debet attendi praesertim in collegiis puerorum et puellarum, ubi plures aliquando saepius ad s. mensam accedunt, non ex motivo supernaturali, sed vel ad placendum magistris, vel unice quia vident alios sic facientes. Qui quidem fines si sint *principales* prorsus arcent a s. communione, quippe quae non debeat inservire commodis terrenis.

3. «Etsi quam maxime expediat, ut frequenti et quotidiana communione utentes, venialibus peccatis, saltem plene deliberatis, eorumque affectu sint expertes, sufficit nihilominus, ut culpis mortalibus vacent, cum proposito se numquam in posterum peccaturos: quo sincero animi proposito fieri non potest quin quotidie communicantes a peccatis etiam venialibus ab eorumque affectu sensim se expediant.» — Quo statuto abolita quidem est maior severitas antiquorum, sed etiam nunc valere videtur quod dicit S. Alphonsus [2]: «Quod si postea dignoscatur, non obstante frequentia communionis animam nihil proficere in via perfectionis, neque se emendare a culpis deliberatis, licet venialibus, ut si adhaeret etiam voluptatibus sensuum in videndo, audiendo, edendo, cum aliqua vanitate vestiendo, tunc certe consulto restringendus est usus communionis; etiam ut serio cogitare incipiat de sua emendatione et suae spirituali perfectioni consulere.» Quae quidem disciplina etiam applicanda esset sacerdotibus celebrantibus Missam, sed quia sacrificium Missae ex opere operato tam immensos fructus affert toti mundo, hinc sacerdos a celebranda Missa non est arcendus iuxta praesentem disciplinam, nisi scandalose vivat.

4. «Cum vero sacramenta Novae Legis, etsi effectum suum ex opere operato sortiantur, maiorem tamen producant effectum, quo maiores dispositiones in iis suscipiendis adhibeantur, idcirco curandum est, ut sedula ad s. communionem praeparatio antecedat et congrua gratiarum actio inde sequatur, iuxta uniuscuiusque vires, conditionem ac officia.»

5. «Ut frequens et quotidiana communio maiori prudentia fiat uberiorique merito augeatur, oportet, ut confessarii consilium intercedat. Caveant tamen confessarii, ne a frequenti seu quotidiana communione quemquam avertant, qui in statu gratiae reperiatur et recta mente accedat.»

6. «Cum autem perspicuum sit, ex frequenti seu quotidiana s. eucharistiae sumptione unionem cum Christo augeri, spiritualem vitam uberius ali, animam virtutibus effusius instrui et aeternae felicitatis pignus vel firmius sumenti

---

[1] Decr. «Cum ad aures» d. 12 Febr. 1679 (*Denz.* n. 1147 sq).

[2] Praxis confess. n. 155.

dari, idcirco parochi, confessarii et concionatores, iuxta probatam catechismi Romani doctrinam[1], christianum populum ad hunc tam pium ac tam salutarem usum crebris admonitionibus multoque studio cohortentur.»

7. «Communio frequens et quotidiana praesertim in religiosis institutis cuiusvis generis promoveatur; pro quibus tamen firmum sit Decretum ,Quemadmodum' diei 17 mensis Dec. 1890 a S. Congr. Ep. et Reg. latum. Quam maxime quoque promoveatur in clericorum seminariis, quorum alumni altaris inhiant servitio; item in aliis christianis omne genus ephebeis.»

8. «Si quae sint instituta, sive votorum sollemnium sive simplicium, quorum in regulis aut constitutionibus vel etiam calendariis communiones aliquibus diebus affixae et in iis iussae reperiantur, hae normae tamquam *mere directivae,* non tamquam praeceptivae putandae sunt. Praescriptus vero communionum numerus haberi debet *ut quid minimum* pro religiosorum pietate. Idcirco frequentior vel quotidianus accessus ad eucharisticam mensam libere eisdem patere semper debebit; iuxta normas superius in hoc decreto traditas. Ut autem omnes utriusque sexus religiosi huius decreti dispositiones rite cognoscere queant, singularum domorum moderatores curabunt, ut illud quotannis vernacula lingua in communi legatur intra octavam festivitatis Corporis Christi.»

9. «Denique post promulgatum hoc Decretum omnes ecclesiastici scriptores a quavis contentiosa disputatione circa dispositiones ad frequentem et quotidianam communionem abstineant.» — Hoc ultimo statuto minime prohibitum esse videtur, ne theologi de dispositionibus requisitis disserant; solae contentiones et controversiae scholasticae, quae hac de re antiquitus exsistebant, interdicuntur.

CAPUT V.

De ministro eucharistiae.

Ss. eucharistiae minister debet illam consecrare, distribuere et asservare. Unde dividimus hoc caput in tres articulos: 1. de consecratione eucharistiae; 2. de eius distributione; 3. de eius asservatione.

ARTICULUS I.

De consecratione eucharistiae.

Principium. *Solus sacerdos potest valide consecrare eucharistiam.* 216

Contrarium docuerunt Albigenses et Novatores saeculi XVI. Iam Concilium Lateranense IV definivit: «Hoc utique sacramentum nemo potest conficere nisi sacerdos, qui rite fuerit ordinatus.»[2] Ratio autem est, quia Christus solis sacerdotibus dixit: «Hoc facite in meam commemorationem.» Potestas consecrandi ita inhaeret caracteri sacerdotali, ut numquam illi auferri possit. Quapropter etiam sacerdos haereticus, schismaticus et apostata valide consecrat, dummodo adhibeat rectam materiam et formam. Ad *licite* consecrandam eucharistiam quam plurimae conditiones requiruntur, quae infra in tractatu de sacrificio Missae explicabuntur. Extra enim Missam numquam licet eucharistiam consecrare. Si plures sacerdotes simul eandem materiam con-

---

[1] P. 2, c. 4, n. 60. [2] *Denz.* n. 430.

secrant (ut accidit in ordinatione neopresbyterorum et in Missis sollemnioribus iuxta ritum graecum), omnes attendere debent, ut formam consecrationis simul proferant; quia si unus prae aliis formam protulit, tunc ipse solus consecravit et aliorum forma frustratur.

ARTICULUS II.

De distributione eucharistiae.

217 **Potestas distribuendi.** Minister distributionis alter est ordinarius, alter extraordinarius.

Minister *ordinarius* eucharistiae distribuendae est solus sacerdos.

Declaravit enim Concilium Tridentinum[1]: «Semper in Ecclesia Dei mos fuit, ut laici a sacerdotibus communionem acciperent, sacerdotes autem celebrantes se ipsos communicarent.»

Minister *extraordinarius* eucharistiae distribuendae est diaconus, in casu scil. necessitatis et ex delegatione legitima.

Iam *in primitiva Ecclesia* diaconi ex commissione sive episcopi sive presbyteri eucharistiam dispensabant. Diacono autem ex ipsa ordinatione sua competit talis potestas, cum debeat adiuvare sacerdotem in omnibus ad s. eucharistiam pertinentibus. Distributio vero eucharistiae est inter principalia sacerdotis munia.

Iuxta *vigentem disciplinam* diaconus non potest licite communionem dispensare, *nisi ex legitima delegatione,* quae solet concedi vel ab episcopo vel a parocho vel a superiore regulari vel a rectore uniuscuiusque ecclesiae. Delegatio autem ista requirit sufficientem causam, qualis e. g. adest, quando sacerdos impeditur, ne communionem distribuat, aliis occupatus operibus, ut confessionibus audiendis, functionibus ecclesiasticis subeundis, contione habenda etc. In gravi necessitate, e. g. viatici ministrandi moribundo, diaconus non eget speciali delegatione; immo complures auctores recte permittunt, ut, absente sacerdote et diacono, non solum subdiaconus vel clericus, sed etiam laicus possit licite deferre viaticum ad moribundum in extrema necessitate. Etenim ex iure divino viaticum suscipiendum praecipitur atque magnum affert praesidium moribundo, lex autem sola ecclesiastica (quae primis Ecclesiae saeculis nondum exsistebat) prohibet, ne laicus eucharistiam tangat atque distribuat. — «Ubi in communicando infirmo peculiaris dexteritas requiritur, sacerdos mulieri, puta sorori caritatis infirmo ministranti, committere potest, ut cochleari viaticum porrigat.» Ita recte Noldin[2]. Qui quidem casus potest accidere, si infirmus laborat cancere gutturis, ita ut deglutio sit difficillima. Ratio autem, cur iste modus sit licitus, est eadem, quae modo dicta est. Viaticum obligat ex iure divino. Nemo adest, qui illud ministrare potest nisi laicus. Ergo hoc licet.

Diaconus ex legitima delegatione communionem distribuens portat stolam transversam. Quando dicit: «Indulgentiam, absolutionem etc.», se ipsum signat signo crucis, et in fine distributionis debet omittere benedictionem, quam cum manu solet dare sacerdos; potest tamen cum pyxide benedicere populo aut infirmo, si talis usus exsistat[3].

---

[1] Sess. 13, c. 8 de euchar. (*Denz.* n. 881).

[2] De sacr. n. 124. [3] Cf. S. C. R. d. 14 Aug. 1858.

Nemo potest sibi ipsi eucharistiam administrare nisi in duobus casibus, scil. a) sacerdos in propria Missa; b) casu necessitatis. Absente alio sacerdote sacerdos et diaconus possunt probabiliter etiam solius devotionis causa sibi ipsis communionem administrare. Laicus autem videtur hoc non posse nisi propter necessitatem viatici sumendi, quando scil. sacerdos aut diaconus deest. 218

Requisita ad licitam distributionem. Ad licite eucharistiam dispensandam requiruntur insuper sequentia: a) iurisdictio debita; b) tempus debitum; c) locus debitus; d) ritus debitus.

a) **Iurisdictio debita.** Cum eucharistia sit spirituale alimentum 219 animae, pascere autem gregem Christi sit proprium officium pastorum, hinc illi tantum s. communionem distribuere possunt, quibus cura animarum demandata est. Quapropter dispensare communionem est ius parochiale. Ita saltem ex vetere iure, quod tamen lapsu temporis plures exceptiones passa est. Hodiernis namque temporibus vetus ius sartum tectum manet solum in duobus casibus, scil. *α)* quantum ad viaticum et *β)* quantum ad communionem paschalem.

α) Viaticum nemo potest administrare (extra casum necessitatis) nisi parochus aut delegatus ab illo. Si regulares stricte dicti (i. e. qui habent vota sollemnia) praesumerent clericis vel laicis extra casum necessitatis viaticum (aut extremam unctionem) ministrare absque parochi licentia, ipso facto incurrerent excommunicationem simpliciter reservatam Papae [1]. Superioribus autem regularium licet administrare viaticum *propriis subditis* et *convictoribus alumnis.*

Quantum *ad proprios subditos* nulla est difficultas; habent enim superiores regulares iurisdictionem quasi-episcopalem in illos. Si tamen isti subditi *extra monasteria* graviter aegrotant (e. g. in hospitali aut in domo privata), regulares non possunt publice deferre eucharistiam ad aegrotum sine licentia parochi aut rectoris, cum ius parochiale esse videatur publice deferre eucharistiam per vias et plateas. Nihilominus incongrue denegarent parochi talem licentiam; immo etiam licentia recusata regulares possent *occulte* deferre eucharistiam et viaticum administrare aegroto.

Quantum *ad alumnos convictores* hucusque nondum exsistit lex universalis, ac proinde ex stricto iure ad parochum pertinet illis viaticum administrare. Attamen ex legitima consuetudine aut ex statutis particularibus talibus convictoribus licite administratur viaticum a regularibus [2].

In locis, ubi consuetudo exsistit occulte deferendi eucharistiam ad infirmos, regulares licite dare possunt communionem *devotionis causa* susceptam in domibus infirmorum. Hoc enim nulla lege prohibitum est.

β) Communio paschalis ex iure communi suscipi debet in ecclesia parochiali, ut iam supra dictum est. In testimonium istius legis regulares prohibebantur administrare laicis non familiaribus communionem

---

[1] Const. «Apostolicae Sedis» II 14.   [2] Cf. nostrum Man iur. eccl. II, n. 224

ipsa die Paschatis (Romae etiam feria V in Coena Domini) in suis ecclesiis. Per decretum autem S. Congr. Concilii d. 28 Nov. 1912 [1] Pius X hanc legem abolevit volens faciliorem reddere communionem quotidianam. Possunt igitur regulares dare communionem in suis ecclesiis etiam die Paschatis, et tamquam regula generalis haberi potest: Exceptis casibus viatici ministrandi et communionis proprie paschalis dandae, iuxta vigentem Ecclesiae disciplinam *sacerdos quilibet, qui alicubi licite Missam dicit, etiam licite potest dispensare communionem cuilibet.*

Pius X (d. 8 Maii 1907) statuit, ut in indultis oratorii privati intelligatur inclusa facultas s. communionem distribuendi iis omnibus Christi fidelibus, qui sacrificio Missae adsistunt, salvis iuribus parochialibus: «contrariis non obstantibus quibuscumque». Ergo etiam illi, qui in oratoriis privatis non satisfaciunt praecepto audiendi Missam dominicalem, licite ibi devotionis causa communionem recipiunt (non autem communionem paschalem aut viaticum).

220 b) **Tempus debitum.** Iuxta praesentem Ecclesiae disciplinam communio dispensari potest omnibus horis diei (non autem noctis). Ab hac regula excipitur tempus in Coena Domini post Missam, usque ad sabbatum sanctum post Missam. Nihilominus iam invalescit consuetudo dandi communionem etiam feria VI in Parasceve, cum haec dies nunc in aliquibus regionibus sit festum de praecepto [2]. Quando autem talis consuetudo non exsistit vel si non est concessa specialis licentia, omnino non dispensetur communio feria VI in Parasceve, nisi per modum viatici, quod licite dari potest omnibus diebus et horis totius anni. — Communicare possunt fideles ieiuni non tantum horis matutinalibus, sed etiam *postmeridianis,* dummodo tamen inde non oriatur scandalum aut admiratio populi. Prohibitio igitur non celebrandi Missam post meridiem non se extendit ad dispensationem communionis. — *Nocte* non licet devotionis causa communionem distribuere ex lege communi, nisi nocte Natalis Domini pro omnibus institutis religiosis, piis locis, clericorum seminariis, ubi ss. sacramentum asservatur, dummodo hoc fiat ianuis clausis. In ecclesiis aut oratoriis publicis, quae publico fidelium usui inserviunt, non licet in nocte Nativitatis communionem distribuere fidelibus. Ita Pius X d. 1 Aug. 1907 et 26 Nov. 1908 [3]. Ratio autem huius statuti est, quia propter festivitates mundanas, quae solent hac nocte celebrari, secus facile oriri posset irreverentia contra ss. sacramentum. Attamen infirmis degentibus in domibus, ubi asservatur

---

[1] Acta Ap. Sedis IV 726.

[2] Antiquis temporibus fuit consuetudo sat universalis recipiendi communionem etiam feria VI in Parasceve (cf. *Martène,* De antiq. Eccl. rit. l. 4, c. 23, n. 25). Nostris diebus talis consuetudo approbata a S. Sede exsistit in parochia Delbrück dioecesis Paderbornensis, ubi ista die particula verae Crucis publicae venerationi exponitur et ex tota regione homines conveniunt ad eucharistiam suscipiendam.

[3] 1. «An indultum (1 Aug. 1907 datum) importet facultatem tres Missas vel unam tantum pro rerum opportunitate celebrandi etiam apertis oratorii ianuis. Negative. — 2. An indultum oratoriis concessum extendi possit ad ecclesias religiosorum, quae publico fidelis populi usui inserviunt? — Negative, salvo tamen religiosorum privilegio in media nocte Missam celebrandi» (Anal. eccl. VI [1908] 487).

ss. sacramentum, licet etiam paulo post mediam noctem communionem deferre, si non possunt ieiuni remanere. Ante decretum Pii X (d. 7 Dec. 1906) episcopus, immo et parochus potuit licentiam dare, ut communio portaretur nocte illis infirmis, qui non potuerunt longius ieiunium observare; nunc autem pro illis ieiunium iam non ita obligat, ut supra explicatum est, ac proinde communio non est noctu portanda per plateas (nisi per modum viatici).

Convenit quidem, ut fideles *intra* Missam post communionem sacerdotis communicent, quia sic maior unio est cum sacrificio Missae. Hodie autem consuetudo invaluit, ut fideles possint communicare tum ante tum post Missam (etiam de Requiem), immo et omnibus horis diurnis, ut supra dictum est.

c) **Locus conveniens** eucharistiae administrandae est omnis locus, 221
in quo licet Missam celebrare aut ss. sacramentum asservare. Viaticum autem in quolibet loco dispensari potest, necessitate exigente.

d) **Ritus debitus** in administratione eucharistiae observandus est, prout praescribit Rituale Romanum aut aliud Rituale approbatum[1]. Iuxta praesentem disciplinam in Ecclesia latina vigentem principaliora statuta sunt haec:

1. Grave peccatum irreverentiae est dispensare vel portare eucharistiam 222
in ecclesiis aut oratoriis sine ulla sacra veste, nisi excuset necessitas. Vestes sacrae induendae sunt superpelliceum et stola, nisi tamen communio datur in Missa vel immediate ante aut post eam, in quo casu communio administratur in vestibus pro Missa indutis. Accendendi sunt duo cerei, et preces ante et post distributionem dicendae sunt. S. Alphonsus putat hoc praeceptum non obligare nisi sub veniali[2]. Inter preces post distributam communionem (extra Missam) dicendas laudabiliter sed non necessario praemittuntur antiphona «O sacrum convivium» et versiculus «Panem de coelo etc.» Oratio cum longiore conclusione dicenda est[3]. Tempore Paschali «Alleluia» additur et specialis oratio dicitur cum brevi conclusione. Quando in paramentis nigris communio data est, neque additur precibus «Alleluia», neque benedictio datur.

2. Sacerdos debet eucharistiam administrare pollice et indice manus dexterae. Merito autem dicit Lehmkuhl[4]: «Si vero [sacerdos] illos digitos impeditos habet, praestat aliis uti, quam populum aut singulos moribundos s. communione privari.» Licet enim soli primi digiti inungantur, tamen tota manus consecrata est. Severiorem sententiam hac in re tuetur S. Alphonsus[5] dicens: «Si quis haberet pollicem ita infirmum, ut non posset cum eo hostiam frangere, non posset quidem celebrare.... Regula generalis est: id quod est impedimentum ad suscipiendum ordinem, post susceptionem exercitium ordinis impedire.» Haec regula videtur nimis dura, nam facilius Ecclesia arcet aliquem ab ordine suscipiendo quam ab exercitio ordinis rite suscepti. Unde prima sententia videtur tuta in praxi, dummodo tamen decentia externa servetur et scandalum vitetur. Si tamen isti digiti laborant morbo diuturno, tunc a S. Congr. Rituum petenda est licentia celebrandi Missam.

---

[1] Pro ritibus in antiqua Ecclesia usitatis videsis *Wetzer et Welte,* Kirchenlex., s. v. «Kommunion».

[2] Theol. mor. l. 6, n. 241. [3] S. C. R. d. 13 Aug. 1892.

[4] Theol. mor. II, n. 187. [5] L. c. n. 244.

3. In latino ritu non licet eucharistiam dare laico sub specie vini, idque nec etiam in necessitate viatici sumendi. Ita sententia communis [1]. Ceterum talis necessitas fere numquam accidere potest; etenim aegrotus, qui potest vinum deglutire, potest etiam sumere aquam in qua particula hostiae consecratae immersa est. In necessitate autem licet hoc modo porrigere hostiam [2].

4. Pius X [3] concessit omnibus fidelibus, ut etiam pietatis causa alieno ritu communionem recipere possint. Deficiente sacerdote proprii ritus in casu necessitatis sacerdos orientalis potest eucharistiam in azymo confectam distribuere fidelibus, et vice versa sacerdoti latino licet dare eucharistiam in fermentato confectam. «At suum quisque ritum ministrandi servabit.» Ita eadem constitutio [4].

5. Laicis non licet dare hostiam maiorem, qualem adhibet sacerdos in Missa, aut etiam plures parvas hostias [5]. Innocentius XI hoc prohibet, ne quis falsam devotionem foveat putans se maiores gratias nancisci, si maiorem hostiam vel plures hostias manducet. Quare nihil obstare videtur, ne ex rationabili causa (e. g. si sacerdos celebrans omnes particulas, quae supersunt, consumere non potest) laico communicanti plures hostiae dentur [6]. Ex rationabili causa licet parvas hostias in duas vel tres partes dividere, dummodo tamen partes sic divisae non sint nimis parvae; pariter sacerdos celebrans potest ex rationabili causa particulam maioris hostiae a se in Missa consecratae dare alicui communicanti.

6. Si in distributione s. communionis aliqua species ceciderit in terram, locus iste tegendus et postea abluendus est. Aqua autem ablutionis in sacrarium fundetur. Haec lex tamen non obligat sub gravi [7]. Quare e. g. si hostia consecrata cecidit in barbam viri, minime ista barba est abluenda et aqua ablutionis in sacrarium fundenda. Quando vero hostia ceciderit in vestes mulieris, neque facile et absque scandalo a sacerdote inde extrahi potest, mulier est ducenda in sacristiam, ut ipsa sacras species inquirat et sacerdoti porrigat. Debet autem mulier tunc manus, quae tetigerat hostiam, lavare. — Si gutta sanguinis consecrati ceciderit, observanda sunt ea, quae praescribuntur in Missali [8].

7. Eucharistia ad aegrotos deferenda est *manifeste* et honorifice, prout praescribit Rituale Romanum tit. 4, c. 4. In pluribus autem locis eucharistia defertur occulto prorsus modo, ne exponatur multis irreverentiis malorum hominum. Attamen etiam tunc sacerdos debet portare sub vestibus superioribus parvam stolam (quae ab aliis non videtur), ne scil. s. eucharistia deferatur sine omni sacra veste. Per se patet, etiam in delatione ista occulta quam maximam reverentiam adhibendam esse. Hinc sacerdos devote portet hostiam super pectus, non in aliquo sacco manuali; evitet omnia colloquia non necessaria; eat recta via ad aegrotum etc. Ceterum observanda sunt hac in re statuta dioecesana. Episcopus ex iusta et rationabili causa permittere potest, ut illis fidelibus aegrotis, qui devotionis causa pluries communicare volunt, s. eucharistia portetur *occulto modo,* scil. iuxta ritum a Benedicto XIV in Decreto «Inter omnigenas» d. 2 Febr. 1744 propositum: «Sacerdos stolam semper habeat propriis coopertam vestibus; in sacculo seu

[1] *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 245. [2] Cf. ib. n. 244.
[3] Const. «Tradita ab antiquis» d. 14 Sept. 1912 (Acta Ap. Sedis IV 618).
[4] Cf. supra n. 214. [5] Innoc. XI Decr. «Cum ad aures» d. 12 Febr. 1679.
[6] Cf. *Bened. XIV,* De sacrif. Miss. l. 3, c. 20, n. 1; *Noldin,* De sacr. n. 130.
[7] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 250. [8] De defect. Missae tit. 10, n. 12 sq.

bursa pixidem recondat, quam per funiculos collo appensam in sinu reponat; et numquam solus procedat, sed uno saltem fideli, in defectu clerici, associetur.» Ita S. Congr. de Sacramentis d. 23 Dec. 1912 [1]. — Quando eucharistia *publice* portatur ad aegroti domum, sacerdos debet esse indutus superpelliceo et stola et *detecto capite* procedere. Ex indulto tamen apostolico haud raro permittitur, ut sacerdos procedat capite cooperto, si ita exigat aeris inclementia. Sic e. g. S. Congr. Rituum d. 13 Nov. 1862 dedit sacerdotibus Coloniensibus licentiam, «incedendi tempestate praesertim hiemali capite laneo pileolo obtecto, qui exigente necessitate esse poterit tantae amplitudinis, ut aures etiam cooperiat» [2]. In casu verae necessitatis, si scil. valde timetur periculum sanitatis (sive ab aestu solis sive a frigore) neque potest peti licentia ab episcopo, potest sacerdos epikeiam adhibendo cooperto capite deferre eucharistiam ad infirmum, dummodo tamen praecaveatur scandalum. Nihil obstat, quominus sacerdos ferens eucharistiam habeat testudinem artificiosam contra imbrem aut nivem [3]. Esset enim potius irreverentiosum, si vestes sacrae ipsumque vas continens s. eucharistiam imbre aut nive madefierent. Ex rationabili causa, e. g. propter longitudinem itineris, licet publice portare eucharistiam sedendo in aliquo curru vel etiam in equo, si periculum irreverentiae desit.

ARTICULUS III.

De asservatione eucharistiae.

Locus asservationis. Antiquis temporibus eucharistia asservabatur haud raro apud simplices fideles, et praesertim apud monachos et virgines Deo sacras [4]. Nostris temporibus saepe conceduntur hac in re indulta specialia, praesertim missionariis [5]. Sed de iure communi nunc vigente eucharistia nequit asservari nisi *in ecclesiis, quibus incumbit cura animarum cum provisione infirmorum,* scil. 1. in ecclesiis cathedralibus, qui censentur quasi ecclesia parochialis totius dioecesis; 2. in ecclesiis parochialibus; 3. in ecclesiis conventualibus virorum et mulierum cum votis sollemnibus. In aliis autem ecclesiis vel oratoriis (sive publicis sive semipublicis sive privatis) non licet eucharistiam habitualiter asservari sine indulto apostolico «vel immemoriali consuetudine, quae eiusmodi indulti praesumptionem inducit» [6]. Quod quidem indultum non ita difficulter concedi solet, si episcopus loci favet petitioni porrectae. Clausulae, quae huiusmodi indultis apponi solent, sedulo observari debent. In multis dioecesibus ex episcopi licentia ss. sacramentum asservatur in oratoriis communitatum religiosarum, hospitalium, collegiorum, seminariorum etc. Attamen episcopus non potest huiusmodi licentiam concedere *ex propria auctoritate* [7], sed tantum ex 223

---

[1] Acta Ap. Sedis IV 725.

[2] Simile privilegium concessum est pro dioecesi Oriolensi (Alicante in Hispania) d. 22 Apr. 1871 (Decr. auth. n. 3246).

[3] Vulgo *Regenschirm, parapluie.*

[4] Cf. *Martène,* De antiq. Eccl. rit. l. 1, c. 5, a. 1.

[5] Cf. S. C. de Prop. Fide d. 23 Aug. 1850.

[6] Bened. XIV, Const. «Quamvis iusto» d. 30 Apr. 1749.

[7] Ut vult *Bargilliat,* Prael. iur. can. n. 1260.

delegatione apostolica. Antiqua praxis sacerdotum itinerantium gestandi e collo eucharistiam, iam pridem prohibita est [1]. Solus Summus Pontifex in itinere secum habet eucharistiam.

224 **Modus asservationis.** De modo autem asservandi eucharistiam sequentia praesertim notanda sunt:

a) Custodia ss. eucharistiae pertinet ad *parochum aliumve sacerdotem.*

Unde clavis tabernaculi custodienda est a sacerdote, non autem a sacristano laico vel a moniali. Ita pluries S. Congr. Rituum decrevit. At rector ecclesiae clavem tabernaculi retinere potest in sacristia aut in alio loco tuto clauso, cuius clavem committere licet fideli sacristano laico vel feminae religiosae. Quae quidem praxis viget in pluribus regionibus, quia accidere potest, ut ipso rectore ecclesiae absente clavis tabernaculi ab alio sacerdote necessario adhibenda sit.

b) SS. eucharistia asservanda est in decenti tabernaculo.

Antiquis temporibus eucharistia non asservabatur super altari, sed in aliquo scrinio collaterali [2] vel in aliqua turri [3] vel in aliqua columba aenea suspensa. Concilium autem Tridentinum statuit [4], ut eucharistia conservaretur in tabernaculo super altari posito, nisi contraria consuetudo immemorialis exsisteret. Tabernaculum confici potest ex ligno, lapide, metallo vel alia materia digna. Hodie ad praecavenda furta sacrilega praestat, ut interius habeatur capsula aenea clavi artificiosa claudenda [5], ne fures illam aperire neve ignis illam destruere valeat. Prudenter etiam ob eandem rationem in aliquibus locis ss. eucharistia quolibet sero portatur e tabernaculo ecclesiae in sacristiam vel alium decentem locum, ubi tunc durante nocte asservatur in solidissima custodia, et mane facto iterum portatur in tabernaculum. Iste agendi modus licitus est, dummodo lampas colluceat tota nocte ante hanc custodiam et dummodo decentia loci sit cognita a superiore ecclesiastico competenti, scil. episcopo eiusve delegato aut a superiore regulari pro propria ecclesia [6]. Interius tabernaculum sit serico panno tectum, exterius sit deauratum vel artificiose ornatum et conopeo velatum. Color istius conopei sit albus vel adhuc melius mutetur secundum tempora et festa. Loco nigri coloris, violaceus est adhibendus. In tabernaculo nihil servari licet nisi eucharistia. Ergo tollendus est abusus asservandi in eodem tabernaculo etiam sacra olea, sacras reliquias etc.

Ante tabernaculum lampades plures, vel saltem una, die noctuque perpetuo colluceant. Quod quidem praeceptum obligat sub gravi, ita ut iuxta Busenbaum et S. Alphonsum [7] sit peccatum mortale, si ex negligentia lumen lampadis sit exstinctum per integrum diem, i. e. per spatium 24 horarum. Ad nutriendam lampadem generatim utendum est *oleo olivarum;* quod si haberi nequeat, episcopus permittere potest alia olea, sed in quantum fieri potest vegetabilia. Quare sola ratio minuendi expensas non sufficit, ut adhibeatur petroleum, quippe quod propter vilitatem et odorem videatur esse materia parum decens. Quando lampades sunt plures, numero *impares* esse

---

[1] Bened. XIV Const. «Etsi pastoralit» d. 26 Maii 1742, § 6, n. 7.

[2] Pastophorium. [3] *Sakramentshäuschen.*

[4] Sess. 13, c. 6 de euchar. (*Denz.* n. 879). [5] Vulgo *coffre-fort.*

[6] Cf. c. 1, X 3, 44; S. Congr. de Prop. Fide d. 23 Aug. 1550; *Bargilliat* l. c.

[7] Theol. mor. l. 6, n. 248.

debent tum ad ornatum tum ad mysticum sensum. Ita Caeremoniale episcoporum [1]. Non licet uti luce electrica, quae nec etiam loco candelarum adhiberi potest in Missa, sed tantum ad illuminandam ecclesiam modo decenti *exclusa omni specie theatrali* [2]. Non potest eucharistia asservari continuo in duobus simul altaribus eiusdem ecclesiae [3].

c) In ecclesiis cathedralibus et collegiatis, in quibus officium chorale persolvitur, melius et decentius est, si eucharistia non asservatur in altari maiore, sed collaterali [4].

d) Sacrae particulae conservandae sunt «in pyxide ex solida decentique materia, eaque munda et suo operculo bene clausa, albo velo cooperta. Ita Rituale Romanum [5].

Valde quidem decet (nullibi autem praescriptum est), ut *pyxis* sit argentea atque intus deaurata. Excluditur vero materia aeris, vitri, ligni etc. [6] Quod de pyxide dictum est, valet etiam de *lunula ostensorii.* Tum pyxis tum lunula non sunt consecrandae sed tantum *benedicendae.* Multi auctores, quorum sententiam S. Alphonsus [7] non improbabilem esse putat, censent hanc benedictionem tantum esse de congruo. Verumtamen in praxi pyxis et lunula benedicendae sunt, cum etiam corporalia et purificatoria benedici debeant. Pyxis debet operculo claudi, quare super ipsam non sufficit ponere pallam aliudve simile. Si hostia relinquitur in lunula ostensorii, valde decet, ut reponatur in aliquo vasculo speciali, quod vocatur «custodia». Pyxis continens eucharistiam velo albo serico circumdanda est.

Scholion. De expositione ss. eucharistiae. Per modum coronidis 225
subnectuntur pauca de expositione ss. eucharistiae. Distinguitur expositio publica et privata. Expositio *publica* habetur, si eucharistia extrahitur e tabernaculo et super thronum elevatur. Requiritur etiam in ecclesiis regularium exemptorum licentia episcopi ad istam expositionem publicam [8]. — Expositio *privata* est sola apertio portae tabernaculi; non requiritur specialis licentia episcopi pro hac expositione privata, sed sufficit licentia rectoris ecclesiae ex rationabili causa concessa. Post expositionem privatam regulares possunt benedictionem dare cum pyxide velata [9].

SECTIO II.

De ss. eucharistia prout est sacrificium.

Dividimus istam sectionem in tria capita: 1. de natura et effectibus sacrificii Missae; 2. de obligatione celebrandi Missam; 3. de requisitis ad Missam celebrandam.

CAPUT I.

De natura et effectibus sacrificii Missae.

Dividimus caput istud in tres articulos: 1. de natura sacrificii Missae; 2. de valore, effectibus et fructibus eius; 3. de applicatione Missae.

---

[1] Lib. 1, c. 12, n. 17. [2] S. C. R. d. 4 Iunii 1895. [3] S. C. R. d. 2 Iunii 1883.
[4] S. C. R. d. 6 Febr. 1875. [5] Tit. 4, a. 1, n. 5.
[6] S. C. R. d. 30 Ian. 1880. [7] L. c. n. 385. [8] S. C. R. d. 14 Martii 1861.
[9] S. C. R. d. 10 Nov. 1895; cf. nostrum Man. iur. eccl. II, n. 186.

ARTICULUS I.

De natura sacrificii Missae.

Praenotamen. De natura sacrificii Missae ea sola doctrinae capita attingimus, quae ad solvendas quaestiones morales sunt necessaria; cetera relinquimus utpote tractanda in Theologia Dogmatica.

226 **Notio sacrificii in genere.** Sacrificium est actus externus virtutis religionis; inservit enim ad Deo debitum cultum exhibendum. Sacrificium sumitur aut in lato aut in stricto sensu. In lato sensu sacrificium est quilibet bonus actus, qui ad cultum Dei quocumque modo pertinet. Hinc illud: «Sacrificium Deo spiritus contribulatus.»[1] In stricto autem sensu acceptum sacrificium distinguitur a ceteris religionis actibus. *Est enim oblatio rei sensibilis, qua per quandam eiusdem rei destructionem (sive physicam sive moralem) homines profitentur summam Dei excellentiam eiusque supremum dominium in vitam et mortem omnis creaturae.* Nulli alii actui religionis sive interno sive externo haec definitio competit, quia in nullo alio actu necessario requiritur destructio rei oblatae.

Quidam moderni auctores[2] genuinam notionem sacrificii ponunt aut in epulis, quibus homo quasi cum Deo coniungitur (theoria epularis, *the banquet theory*), aut in repraesentatione unius veri sacrificii cruenti a Christo peracti, aut in laudibus et gratiarum actionibus Deo exhibitis. Verum hae novae theoriae, ut merito dicit Lehmkuhl[3], paucissimis primorum Patrum dictis iisque obscuris speciem quandam veri sibi conciliant, copiosissimis autem aliorum Patrum dictis iisque clarissimis atque ipsa *authentica Ecclesiae doctrina refelluntur.* Retinenda est igitur notio sacrificii communissime ab omnibus auctoribus supra tradita[4].

227 **Conditiones requisitae ad verum sacrificium** sunt quattuor:

1. Ex parte *materiae* sacrificium debet esse *substantia sensibilis,* cuius dominium homo habet.

2. Ex parte *formae* requiritur, ut res oblata *destruatur* vel saltem immutetur. Per sacrificium enim agnoscitur supremum Dei dominium in omnes res creatas, quae quidem agnitio et significatio convenientissime manifestatur destructione rei, cum sic profiteamur Deum posse ad nutum omnia in nihilum redigere. Destructio vel immutatio rei potest esse *physica,* ut e. g. occisio animalis; vel *moralis,* i. e. auferendo illi usum suum nativum, ut e. g. effusio vini vel olei. Quidam auctores[5] docent, ad essentiam sacrificii non requiri destructionem materiae, sed sufficere consecrationem. Quae quidem sententia parum probabilis

---

[1] Ps 50, 19.

[2] *G. Renz,* Gesch. des Meßopferbegriffes, Freising 1901; *Wieland,* Mensa und Confessio, München 1906; *Götzmann,* Das euchar. Opfer, Freiburg 1901; *Jac. Bellord,* The eccles. Review, Philadelphia 1903.

[3] Theol. mor. II, n. 236 nota.

[4] Cf. *Rauschen,* Eucharistie u. Bußsakr. § 5.

[5] *Suarez,* De relig. disp. 73, sect. 5, n. 5; *Viva,* Curs. theol. disp. 5, q. 1, a. 2.

est, cum in sola consecratione non sufficienter significetur perfecta subiectio erga divinam maiestatem [1].

3. Ex parte *ministri* requiritur, ut sit homo legitime deputatus, scil. *sacerdos*. In lege naturae, i. e. ab Adamo usque ad Moysen, tales personae deputabantur ex speciali instinctu divino, vel traditione, ut patresfamilias, Melchisedech; in lege mosaica Aaron et filii eius ad sacrificandum deputabantur, unde Oseas rex, cum non esset sacerdos, sacrificare volens reprehensus et punitus est infectione leprae [2]. In nova lege soli sacerdotes et episcopi sacrificare possunt. Unde monet Apostolus: «Nec quisquam sibi sumit honorem [sacerdotii], sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron.» [3]

4. Ex parte *finis* requiritur, ut offeratur *soli Deo* in testimonium eius supremi dominii; sacrificium enim est proprius actus latriae seu adorationis.

Thesis. Missa est a) verum sacrificium atque b) cruenti crucis sacrificii realis exhibitio incruenta. 228

a) Est contra Reformatores saeculi XVI definitum a Concilio Tridentino [4] et constat ex vaticiniis Veteris Testamenti [5] atque ex verbis institutionis eucharistiae in Novo Testamento [6]. Ratio autem est, quia in Missa habentur omnes conditiones requisitae ad verum sacrificium. Etenim 1. ex parte *materiae* adest oblatio rei sensibilis, scil. corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis et vini. 2. Ex parte *formae* exsistit destructio eaque tum mystica tum realis. Sub speciebus enim panis ponitur vi verborum solum corpus Christi et sub speciebus vini solus sanguis Christi, sicque fit quaedam mystica separatio sanguinis a corpore seu destructio. Insuper consecratione in Missa Christus accipit novum esse, scil. sacramentale, quod in communione dissolutis speciebus iterum amittit. 3. Ex parte *ministri* solus sacerdos rite ordinatus sacrificium Missae offerre potest. 4. Ex parte *finis* Missa testificat supremum Dei dominium illique soli offertur. Unde dicit Concilium Tridentinum [7]: «Quamvis in honorem et memoriam sanctorum nonnullas interdum Missas Ecclesia celebrare consueverit, non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronavit; unde nec sacerdos dicere solet: Offero tibi sacrificium, Petre, vel Paule; sed Deo de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in coelis, quorum memoriam facimus in terris.»

b) Missa ex institutione Christi est essentialiter sacrificium *repraesentativum sacrificii crucis*. Unde Christus instituens Missae sacrificium dicit: «Hoc facite in meam commemorationem» [8] et S. Paulus dicit: «Quotiescumque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.» [9] Haec repraesentatio ad essentiam Missae pertinet, ideoque merito

---

[1] Cf. *Billuart*, De relig. diss. 3, a. 2.

[2] 2 Par 26, 18. — De immolatione agni paschalis auctores diverso modo sentiunt; cf. *Billuart* l. c. [3] Hebr. 5, 4.

[4] Sess. 22, can. 1 et 2 de sacr. Miss. (*Denz.* n. 948 sq).

[5] Gn 14, 18; Ps 109, 1.

[6] Mt 26, 26; Mc 14, 22; Lc 22, 19; 1 Cor 11, 24 sq.

[7] Sess. 22, c. 3 de sacr. Miss. (*Denz.* n. 941). [8] Lc 22, 19.

[9] 1 Cor 11, 26.

dici potest et debet, sacrificium crucis et sacrificium Missae essentialiter non differre. Etenim «una eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui se ipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa» [1].

Accidentaliter autem differt Missa a sacrificio crucis, 1. quia in cruce oblatus est Christus mortalis et passibilis, in Missa vero immortalis et impassibilis; 2. in cruce sacrificium est cruentum, in Missa vero incruentum; 3. in cruce Christus se ipsum obtulit, in Missa autem ministerio sacerdotum; 4. in cruce solutum est pretium redemptionis nostrae, in Missa autem applicatur et nobis communicatur istud pretium.

229 **Essentia Missae.** Theologi non concordant, in qua praecise actione sita sit essentia sacrificii Missae. Essentia sacrificii Missae non consistit in oblatione sive praecedente sive subsequente consecrationem, neque in elevatione hostiae, neque in fractione et mixtione specierum, neque in distributione, neque in alterutra consecratione, sed in consecratione *utriusque speciei,* cum ordine tamen ad sumptionem sicut ad partem integrantem. Ita sententia communior et verior [2]. Ratio est, quia in sola consecratione utriusque speciei verificantur quattuor conditiones ad essentiam sacrificii requisitae. Ex hac doctrina de essentia Missae sequuntur quaedam conclusiones practicae.

230 **Resolves.** 1. Non licet facere aut mutare applicationem Missae post utramque consecrationem peractam. Essentia enim sacrificii tunc iam finita est.

2. Particulae in pyxide consecratae debent in altari remanere usque *post communionem sacerdotis celebrantis.* Ratio est, quia communio sacerdotis non quidem est de essentia Missae, sed est eius pars integrans. Ergo sacerdos non debet reponere particulas consecratas in tabernaculo, neque etiam illas tradere alteri distribuenti eucharistiam, nisi post propriam communionem. Censent tamen merito plures auctores hoc licere, si adsit aliqua *necessitas,* e. g. viaticum administrandi.

3. Qui percipit in communione aquam esse in calice, neque valet vinum denuo consecrare, non potest stipendium recipere pro huiusmodi Missa celebrata. Pariter qui bona fide Missas celebravit cum vino falsificato et inepto ad consecrationem, non videtur satisfecisse stipendiis pro his Missis acceptis. Unde illas iterum dicere debet aut condonationem a S. Sede obtinere. Sunt tamen auctores, e. g. Gury [3], Berardi [4], Génicot [5], putantes, in hoc casu sacerdotem satisfecisse obligationi. Etenim adhuc aliqualiter probabilis est sententia ponens Missae essentiam in una consecratione. Ergo probabiliter sacerdos satisfecit. Ergo ad nihil tenetur iuxta principia puri probabilismi. Addunt aliam rationem: Cum stipendium detur ad sustentationem sacerdotis, praesumi potest eum, qui illud dedit, nihil amplius exigere nisi ut sacerdos certum numerum Missarum celebret, adhibita diligentia ordinaria

---

[1] Conc. Trid. sess. 22, c. 2 de sacr. Miss. (*Denz.* n. 940).
[2] Cf. *Billuart,* De euchar. diss. 8, a. 2. [3] Cas. consc. II, n. 236.
[4] Praxis confess. n. 3529. [5] Theol. mor. II, n. 234.

ut omnia valide peragantur. Verumtamen haec sententia non videtur esse practice tuta, quia argumenta allata sunt valde debilia et quia praxis contraria exsistit. Unde vel ipse Génicot[1] dicit: «Suadendum tamen, ut si paucae Missae sic dictae sint, repetantur, si multae, petatur compensatio a S. Sede.»

4. Quia in Missa praesanctificatorum non habetur consecratio, hinc sacerdos nequit accipere stipendium pro hac Missa.

Scholion. De vocabulo Missae. Vocabulum Missae non est derivatum 231
neque a verbo hebraico «Missah», quod significat oblationem, neque a verbo graeco μύησις (benedictio), sed a verbo latino «mittere». Vocatur autem Missa ob triplicem rationem, quia scil. per Missam oblationes precesque nostrae mittuntur ad Deum, quia Christus mittitur ad nos et quia in fine populus dimittitur verbis: Ite missa est. Ad rem scribit S. Thomas[2]: «Propter hoc Missa nominatur, quia per angelum sacerdos preces ad Deum mittit, sicut populus per sacerdotem, vel quia Christus est hostia nobis missa a Deo; unde et in fine Missae diaconus in festivis diebus populum licentiat dicens: Ita missa est, scil. hostia ad Deum per angelum, scil. ut sit Deo accepta.» Missa a Graecis vocatur diversis nominibus, e. g. μυσταγωγία, initiatio, peractio mysterii; σύναξις, conventus; λατρεία, cultus; εὐλογία, benedictio; ἱερουργία, sacrificium; θυσία, victima; λειτουργία, cultus publici officii. Nomen Missae adhibitum est iam ab antiquissimis temporibus[3], sed non semper in eodem sensu; sic e. g. aliquando sumptum est quoque pro Horis canonicis[4].

ARTICULUS II.

De valore, effectibus et fructibus Missae.

Cum materia huius articuli sit satis ampla, distribuimus illam in duas paragraphos, scil. 1. de valore et effectibus Missae in generali; 2. de fructibus Missae in speciali.

§ 1.

De valore et effectibus Missae in generali.

Notiones. Claritatis causa prius explicandum est, quid sibi velint isti termini: valor, effectus, fructus Missae, ne confusio oriatur, praesertim cum isti termini a diversis auctoribus non uno modo intelligantur. Deinde breviter dicendum est, quinam sint diversi offerentes in sacrificio Missae.

Valor Missae includit duo: dignitatem et efficaciam (potestatem), 232
vel ut dicit S. Alphonsus[5]: «Valor est efficacia illa, quam habet Missa ex dignitate offerentis et rei oblatae ad conferenda bona offerenti et iis, pro quibus offertur.»

Effectus Missae sunt omnia ea, quae reapse ab ea producuntur 233
respectu tum Dei tum mundi.

---

[1] Ib. [2] S. theol. 3, q. 83, c. 4 ad 9.
[3] Cf. *S. Ambr.*, Ep. 20 et Sermo 25. [4] Cf. supra II, n. 360.
[5] Theol. mor. l. 6, n. 312.

Effectus Missae sunt quinque scil. 1. effectus *latreuticus:* Missa enim producit adorationem et excellentissimum cultum Dei; 2. effectus *eucharisticus,* in quantum Missa gratias Deo reddit pro beneficiis receptis; 3. effectus *impetratorius,* quia Missa efficacissime impetrat bona tum temporalia, tum spiritualia; 4. effectus *propitiatorius,* quia Missa reddit Deum nobis propitium, ita ut peccata remittat; 5. effectus *satisfactorius,* quia Missa causat remissionem poenarum pro peccatis debitarum. — Notandum est Missae, ut est sacrificium in persona Christi aut nomine Ecclesiae peractum, non competere *meritorium* effectum. Christus enim nihil amplius meretur per sacrificium eucharisticum, cum ipse sit extra statum merendi et redemptio sit completa in cruce; neque etiam Ecclesia meretur aliquid per sacrificium Missae, cum omne meritum supponat actum *personalem.* Sin vero Missa consideratur ut *actus personalis* bonus sacerdotis, tunc profecto meretur ex opere operantis augmentum gratiae et gloriae. Cum autem non solum sacerdos celebrans, verum etiam fideles assistentes vel stipendium Missae dantes offerant Missam, ii omnes merentur augmentum gratiae et gloriae, dummodo tamen obicem non ponant. Omnes enim, qui sunt in statu peccati mortalis, nihil boni possunt proprie mereri, ut supra I, n. 139 dictum est. Ideoque sacerdos in statu peccati mortalis offerens Missam nihil meretur, nullumque bonum effectum obtinet, sed econtra committit grave sacrilegium. Fideles autem in statu peccati mortalis cum sacerdote Missam offerentes nihil quidem merentur, sed possunt obtinere alios bonos fructus, e. g. impetratorios, propitiatorios.

234 **Fructus Missae** a nonnullis theologis promiscue sumuntur pro effectibus Missae, sed melius accipiuntur pro illis solis effectibus, quos Missa producit pro *hominibus* (et non pro Deo). Fructus enim alicuius rei vocamus illos effectus, quibus fruimur. Quare fructus Missae sunt solummodo determinata pars effectuum Missae, scil. *effectus propitiatorius, satisfactorius et impetratorius.*

235 **Offerentes** plures sunt in Missa, qui tamen non omnes proprie sacrificant, cum ad sacrificandum requiratur ordo sacerdotalis, ad offerendum vero sufficiat moralis coniunctio cum sacerdote sacrificante. Offerunt autem:

1. *Christus,* qui est principalis offerens, non solum quia ipse instituit sacrificium Missae, sed etiam quia per sacerdotes tamquam per suos vicarios offert, qui proinde in persona Christi pronuntiant verba consecrationis: «Hoc est corpus meum etc.»

2. *Ecclesia,* quae sacerdotem instituit ad Missam Deo offerendam.

3. *Sacerdos* ipse, qui quidem nomine Christi et Ecclesiae sacrificat, sed etiam tamquam persona privata Missam offert.

4. *Omnes fideles,* praesertim autem illi, qui Missae inserviunt aut assistunt. Quare etiam in Canone recitantur verba: «Hanc igitur oblationem servitutis nostrae, sed et cunctae familiae tuae», et: «Memento Domine famulorum . . . pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis.»

236 **Principium 1.** *Dignitas sacrificii Missae est infinita.*

Ratio est, quia in sacrificio Missae tum offerens principalis tum ipsa victima (nempe Christus Deus) est infinitae dignitatis. Insuper Missae

sacrificium est idem ac crucis sacrificium, quod profecto est dignitatis infinitae.

Principium 2. *Valor Missae (i. e. eius efficacia seu potestas) est infinitus a) quantum ad sufficientiam; b) quantum ad effectus latreuticos, eucharisticos et propitiatorios; c) quantum ad sic dictos fructus speciales.* 237

Prima pars huius principii elucet ex eo, quod sacrificium Missae est idem ac sacrificium crucis, quod profecto sufficiens est ad infinitas gratias conferendas propter infinitam dignitatem offerentis et victimae.

Secunda pars patet ex eo, quod principalis offerens in Missa est Christus, qui sacrificando causat infinitum actum adorationis, gratiarum actionis et propitiationis. Tantus enim cultus Deo exhibetur per Missam, ut maior absolute exhiberi nequeat.

Tertia pars facile intelligitur ex notione fructuum specialium, qui — ut infra latius explicabitur — sunt illi, quos percipiunt omnes Missae sacrificio assistentes. Iamvero iste fructus percipitur ab omnibus, quotquot assistunt, neque imminuitur, etiamsi innumeri homines eidem Missae intersunt atque de eius fructu participant.

Principium 3. *Fructus Missae reapse producti sunt limitati; quae quidem limitatio videtur provenire tum ex dispositione hominis suscipientis tum ex voluntate Christi instituentis.* 238

Omnes quidem theologi docent fructus Missae (acceptos in sensu stricto supra explicato) esse reapse finitos, quia alioquin sequeretur, ut una Missa sufficeret pro salute totius mundi atque evacuaret totum purgatorium, neve liceret dicere plures Missas pro uno eodemque defuncto. Sed difficilis oritur quaestio, undenam proveniat ista limitatio fructuum Missae, quae secundum se est valoris infiniti. Sunt duae sententiae, quarum prima asserit hanc limitationem provenire ex *sola voluntate Christi* sic statuentis. Ratio autem huius voluntatis est, quia Christus iussit, ut hoc sacrificium non semel sed saepius celebretur. Ergo noluit effectum infinitum. Etiam praxis Ecclesiae habet, ut pro uno defuncto plures Missae celebrentur. Non autem apparet, cur Ecclesia permittat, stipendia pro Missarum oblatione accipere, et quidem singula pro singulis Missis, si illi, qui stipendia non dent, aeque magnam partem fructus habeant. Haec sententia, quam Noldin [1] vocat omnino tenendam, communiter tenetur a modernis auctoribus Societatis Iesu, e. g. Pesch [2], Lehmkuhl [3], Génicot [4], et etiam a compluribus aliis [5]. Ex antiquis citantur pro hac sententia S. Bonaventura [6], Suarez [7], Lugo [8].

Altera sententia docet limitationem fructuum Missae provenire principalius *ex conditione hominis offerentis vel recipientis,* per se autem valorem Missae esse extensive et intensive infinitum. Unde iuxta hanc sententiam una Missa prodest pluribus applicata aeque ac si uni applicetur. Si enim valor est infinitus et fructus mensuratur iuxta capacitatem hominis, nihil detrahitur uni, si etiam aliis tribuitur; infinitus namque thesaurus non potest exhauriri. Huic

---

[1] De sacr. n. 173. [2] Prael. dogm. VI, n. 934.
[3] Theol. mor. II, n. 251. [4] Theol. mor. II, n. 218.
[5] Cf. *Gihr,* Das hl. Meßopfer § 17, p. 118 sqq.
[6] In 4, dist. 45, a. 2, q. 3 ad ultim. [7] De relig. disp. 79, sect. 12, n. 7.
[8] De sacr. euchar. disp. 19, n. 246.

sententiae videtur S. Thomas favere dicens: «Quamvis . . . haec oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni poena, tamen fit satisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus *secundum quantitatem suae devotionis* et non pro tota poena.» [1] Iuxta hunc textum explicanda sunt verba, quae scripsit S. Thomas iunior: «Quamvis virtus Christi, quae continetur sub sacramento eucharistiae, sit infinita, tamen determinatus est effectus, ad quem illud sacramentum ordinatur» [2], et: «Si ergo suffragium pro multis factum tantum valeret singulis, ac si pro uno tantum fieret, videtur, quod Ecclesia non debuit instituisse, ut pro aliquo singulariter Missa vel oratio fieret, sed quod semper diceretur pro omnibus fidelibus defunctis; quod patet esse falsum.» [3] Angelicus enim Doctor in tota illa quaestione non agit specialiter de Missa, sed de suffragiis Ecclesiae in genere. Porro facile conceditur etiam Missam ut *suffragium* institutum ab Ecclesia habere effectum finitum, et ideo, quo pluribus illud applicatur, eo minus singulos iuvare. Damnata est enim propositio (19) Wicleffiana: «Speciales orationes applicatae uni personae per praelatos vel religiosos non plus prosunt eidem, quam generales, ceteris paribus.» [4] Fundamentum huius sententiae est infinita efficacia non solum rei oblatae, sed maxime principalis offerentis Christi, quae limitari non decet ex oblatione finita sacerdotis. Hanc sententiam S. Alphonsus [5] vocat speculative loquendo probabiliorem [6] et citat pro illa Gonet, Caietanum, Salmanticenses, Canum, Concina, Wigandt, Holzmann etc. Ex modernis illam tenent discipuli S. Alphonsi, ut Marc, Aertnys etc. De hac controversia sic scribit Billuart [7]: «Utraque [sententia] est probabilis, et quamvis in secundam propendere videar, agnosco tamen neutram esse certam, sed quamlibet pati suas difficultates. Unde pro praxi consultum est, ut celebrans offerat specialiter, in quantum potest et debet, pro his, pro quibus tenetur offerre ex iustitia; pro his autem, pro quibus simul offert ex caritate, pietate, amicitia aut alio titulo gratuito, offerat quantum potest.» Ex omnibus dictis videtur sequi, ut fructus Missae quidem de facto limitetur, sed causa principalis proxima huius limitationis ignoretur. Ceterum non incongrue dicatur fructum Missae limitari, quia Christus cognoscens insufficientem dispositionem suscipientis ita statuit.

239 **Modus producendi effectus.** 1. Effectus *latreuticus* et *eucharisticus* producuntur *ex opere operato.* Christus enim ipse adorat Deum Patrem illique gratias agit in sacrificio Missae.

2. Effectus seu fructus *impetratorius* Missae provenit a) *ex opere operato,* in quantum Christus ipse pro nobis impetrat Patri offerendo merita sua, b) ex actione Ecclesiae, quae sacrificat et supplicat, c) *ex opere operantis* sacerdotum aut fidelium. — Quodcumque bonum, sive temporale sive spirituale, per Missae sacrificium obtineri potest. Missa enim est efficacissima oratio; attamen neque statim neque semper

---

[1] S. theol. 3, q. 79, a. 5.

[2] 4, dist. 45, q. 2, a. 4, sol. 3 ad 2. [3] Ib. quaestiunc. 2, arg. «Sed contra».

[4] *Denz.* n. 599. [5] Theol. mor. l. 6, n. 312.

[6] *Gaudé* (in ed. nov. S. Alph., not. ad l. c.) dicit: «Postea tamen, anno scil. 1769, tum in opusc. de caerem. Missae p. 3 de abus. in accipiendis Missis n. 26—28, tum in Trid. sess. 22, n. 22, S. Doctor communiorem vocavit et propugnavit priorem opinionem.»

[7] De euchar. diss. 8, a. 5.

bonum petitum obtinetur, quoniam potest adesse obstaculum ex parte recipientis, sicuti etiam nec aliae orationes semper exaudiuntur.

3. Effectus seu fructus *propitiatorius* reddit Deum irascentem propter nostra peccata nobis propitium. Et quidem duplici modo: a) Cum in sacrificio Missae nobis applicentur merita sacrificii crucis, Deus placatur largiens ampliores gratias ad hoc, ut homo possit elicere actus caritatis et contritionis ad remissionem peccatorum obtinendam necessarios. Qui quidem fructus propitiatorius *ex opere operato* producitur, non tamen infallibiliter, quia Deus numquam remittit peccata actualia sine hominis conversione, quae aliquando deest. b) Propter preces Ecclesiae et sacerdotis sacrificantis. Nihil tam saepe occurrit in precibus Missae quam: Propitiare Domine, Placare Domine etc. Hic secundus modus fere refertur ad fructum impetratorium. Nam precum Deo porrigendarum primum obiectum debet esse remissio omnis culpae. Quid enim prosunt alia bona, si Deus nobis est offensus propter peccata nostra? Proinde effectus propitiatorius videtur praecedere effectum impetratorium. Quamdiu enim Deus nobis est infensus et nondum propitius vel placatus, nullas vel parvas gratias (ordinarie saltem) obtinemus. — Per se patet sacrificium Missae non directe et immediate delere peccata mortalia, cum haec remissio sit reservata sacramentis. Sacrificium enim directe institutum est ad cultum Dei et non ad remissionem peccatorum. Sed nec etiam peccata venialia directe remittuntur per Missam, ut est sacrificium. Ratio est eadem. Superest igitur, ut peccata mortalia et venialia dicantur per sacrificium Missae remitti, in quantum conceduntur ampliores gratiae actuales ad eliciendam contritionem aut ad digne suscipienda sacramenta.

4. Effectus seu fructus *satisfactorius* Missae est remissio poenae temporalis pro commissis peccatis debitae et nondum solutae. Quare Concilium Tridentinum [1] docet animas in purgatorio detentas potissimum altaris sacrificio iuvari. Ratio autem huius fructus est ipsum sacrificium crucis, quod in Missa renovatur atque applicatur, quodque non tantum peccata, sed etiam poenam peccati abluit. Fructus satisfactorius producitur *ex opere operato,* ut patet, idque infallibiliter et statim; non autem delet semper totam poenam, sed tantum eius partem, prout fideles sunt digni. Ergo si Missa offertur pro aliquo defuncto, certum est illum exinde *aliquod* sublevamen haurire. Nihilominus inde non sequitur, ut defuncti ditiores, pro quibus plurimae Missae offeruntur, sint melioris conditionis quam pauperes, pro quibus nulla Missa specialiter applicatur; etenim pauperes, Deo sic disponente, participant forsan plus ex omnibus aliis Missis, cum in qualibet earum oretur pro omnibus defunctis; divites vero propter eorum incapacitatem et indignitatem forsan valde limitantur in percipiendis fructibus.

---

[1] Sess. 25 de purgat. (*Denz.* n. 983).

§ 2.

De fructibus Missae in speciali.

240 Omnes fructus hucusque enumerati solent secundum *personas*, quibus obveniunt, distingui quadrupliciter: 1. fructus generalis; 2. fructus specialis; 3. fructus specialissimus; 4. fructus ministerialis. Nonnulli autem auctores tantum tres fructus distinguunt: generalis, specialis seu ministerialis, personalis. Est lis de verbis, cum in re omnes theologi conveniant.

1. Fructus *generalis* Missae obvenit *toti Ecclesiae*, i. e. omnibus fidelibus vivis et defunctis, modo obicem non ponant. Sacerdos enim nomine Christi et Ecclesiae offert sacrificium Missae, et sicut Christus et Ecclesia pro omnibus orant, ita et sacerdos hunc fructum generalem omnibus applicare debet, quin ullam aliam dispositionem de eo facere possit. Omnes theologi concedunt hunc fructum generalem esse propitiatorium et impetratorium; dubitant autem aliqui, num etiam sit satisfactorius, cum videatur incredibile unumquemque iustum ex tot millenis sacrificiis quotidie oblatis semper remissionem poenae temporalis recipere [1]. Ceterum res prorsus nos latet. Sane non omnes recipiunt semper fructum satisfactorium, cum quidam sanctissimi homines illo non indigeant, quippe qui iam alio modo pro poenis debitis satisfecerint.

2. Fructus *specialis* vocatur ille, qui percipitur *a fidelibus Missae assistentibus*, qui quidem quasi consacrificant cum sacerdote celebrante. Unde de illis dicitur in Canone: «qui tibi offerunt pro se suisque omnibus». Iste fructus oritur ex opere operato et ex opere operantis, et nihil obstat, quominus fideles hunc fructum aliis deputent. In hoc sensu potest quis dicere alii: Ego pro te audiam Missam. Talem applicationem producere optimos fructus per se patet. Si quis exsistit in aliqua ecclesia, in qua plures Missae insimul dicuntur, et si tunc se coniungit spiritualiter cum singulis sacerdotibus celebrantibus, videtur percipere fructus speciales omnium istarum Missarum.

3. Fructus *specialissimus* (qui etiam aliquando personalis vocatur) ille est, quem *ipse sacerdos* celebrans percipit. Aequum enim videtur sacerdotem, qui personam Christi gerit atque sacrificium peragit, sibi acquirere specialem fructum. Num sacerdos possit hunc fructum personalem *alii applicare*, non est certum, neque theologi consentiunt [2]. Sed tamen nulla solida ratio affertur, quare hoc sit impossibile aut non liceat. Insuper nihil habetur hac de re in S. Scriptura aut in traditione aut in definitionibus Ecclesiae. Alexander VII d. 24. Sept. 1665 damnavit propositionem: «Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem idque post decretum Urbani VIII.» [3] Ex hac quidem propositione evidenter sequitur, ut

---

[1] Cf. *Noldin*, De sacr. n. 171. [2] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 318.
[3] *Denz.* n. 1108.

sacerdos non possit stipendium accipere pro applicatione fructus personalis, sed minime sequitur, ut sacerdos non valeat hunc fructum alii applicare. Stipendium enim non est merces cuiuscumque fructus Missae, cum hoc esset putida simonia, sed est tributum pro sustentatione sacerdotis, ut infra dicetur.

4. Fructus *ministerialis* (qui ab aliis vocatur specialis) est intermedius inter fructum generalem et personalem atque obvenit *eis, pro quibus Missa applicatur.* Sicut enim licet pro homine determinato vel speciali intentione orare, sic etiam nihil obstat, ne pro speciali intentione Missa efficaciter offeratur. Iste fructus ministerialis videtur habere triplicem effectum, nempe propitiatorium, satisfactorium et impetratorium.

Scholion. De valore Missae a malo sacerdote celebratae. Quaerunt 241 theologi, num minores effectus producat Missa mali sacerdotis quam boni? Respondetur: Si Missa consideratur, in quantum celebrata est nomine Christi aut Ecclesiae, producit fructus ex opere operato, ac proinde independens est a bonitate sacerdotis. Sin autem Missa attenditur ut opus personale sacerdotis, tunc bonus sacerdos ampliores fructus communicare potest quam malus [1]. Cum autem fructus Missae proveniens ex opere operato sit principalis, dicendum est, parum referre, a quonam sacerdote Missa pro fidelibus dicatur.

ARTICULUS III.

De applicatione Missae.

Claritatis causa dividitur iste articulus in duas paragraphos: 1. de applicationis modo; 2. de eis, pro quibus Missa applicari potest.

§ 1.

De applicationis modo.

Notio. Applicatio Missae est intentio seu voluntas sacerdotis 242 applicandi fructum *ministerialem* pro determinato fine, e. g. pro certis defunctis. Applicatio igitur, prout nunc de illa loquimur, non tangit tres alios fructus, neque etiam Missam ut est actus bonus personalis. Haec omnino prae oculis habenda sunt ad evitandas confusiones. Praesertim notandum est non esse idem quaerere, pro quibus Missa applicari, ac, pro quibus illa utilis esse possit. Fructus Missae aliqualiter toti mundo utiles sunt, sicuti etiam sacrificium crucis; at minime potest Missa applicari pro quolibet in toto mundo.

Potestas applicandi. Applicatio Missae (i. e. fructus ministerialis 243 eiusdem) pertinet ad *solum sacerdotem celebrantem,* qui est constitutus dispensator mysteriorum Dei et in sua ordinatione accepit potestatem offerendi sacrificium Missae, i. e. applicandi fructum ministerialem tam pro vivis quam pro defunctis. *Debet* autem facere sacerdos hanc applicationem, quia secus iste fructus remanet in thesauro Ecclesiae, ut dicunt theologi. Ceterum omnis sacerdos censetur habere inten-

[1] Cf. *S. Thom.* in 4, dist. 13, q. 1, a. 1, solut. 5.

tionem habitualem applicandi Missam aut sibi, aut illis, quibus obligatur ex iustitia aut ex alio titulo. Quando vero sacerdos oblitus est facere applicationem alicuius Missae, tunc fructus ministerialis probabiliter redit *ad ipsum celebrantem.* Quando autem sacerdos stipendio accepto applicavit Missam pro aliquo defuncto, *qui iam est in coelo aut qui est in inferno,* tunc probabiliter fructus Missae provenit illi, *qui stipendium dedit,* cum iste censeatur habere intentionem, ut Missa oblata prosit vel defuncto vel sibi ipsi. In praxi consulitur, ut sacerdos faciat expressam intentionem semel pro semper: sibi ipsi applicandi fructum ministerialem, si forte oblitus est facere applicationem, vel si *titulo gratuito* applicavit Missam alicui incapaci; applicandi autem fructum ministerialem dantibus stipendium, si *titulo oneroso* debuit facere applicationem, quae fuit inefficax propter incapacitatem personae recipientis.

244 **Modus applicandi.** 1. Applicatio debet fieri *ad certum finem.* Sacerdos enim debet aliquo saltem modo determinare, cui fructus ministerialis obvenire oporteat, secus iam destruitur applicatio. Attamen non requiritur, ut haec determinatio sit *prorsus singularis* et sacerdos perfecte cognoscat finem intentum. Hinc sufficit applicare Missam: ad intentionem dantis stipendium, vel superioris; ad intentionem notatam in libello; secundum ordinem, quo stipendia data sunt; ad satisfaciendum fundatis Missis; pro maximo peccatore; pro anima maxime derelicta etc.

Quando sacerdos ex errore celebravit Missam pro defuncto, stipendium autem datum fuit pro defuncta, nihilominus obligationi satisfecit. Error est enim *accidentalis,* cum intentio praevalens fuerit celebrandi iuxta intentionem dantis stipendium. Ad vitandas difficultates, quae facile accidere possunt, melius est, ut sacerdos pro stipendio celebrans Missam nullam aliam principalem intentionem eliciat nisi applicandi Missam iuxta intentionem dantis stipendium. Sin autem plures obtulerunt stipendia, tunc Missae celebrari possunt vel secundum ordinem, quo stipendia oblata sunt, vel quaelibet Missa celebrari potest ad intentionem *omnium,* qui stipendia obtulerunt; tunc enim ex qualibet Missa unusquisque offerens partem fructuum accipit. Persolutis autem omnibus Missis cunctos fructus unusquisque accepit, ad quos ius habuit. Qui quidem secundus modus praeferri debet ab illis, qui tenent, limitationem fructuum Missae provenire non ex voluntate Christi, sed ex incapacitate recipientis. Tunc enim unusquisque ex omnibus, qui stipendia obtulerunt, recipit qualibet vice, qua Missa sic applicatur, totum fructum, cuius est capax, et eundem effectum habet ac si ipse solus omnia stipendia dederit.

Ponunt hic auctores quaestionem curiosam, num liceat applicare Missam ad intentionem B. M. V.? Si Beata Virgo revera intendat, ut Missa celebretur pro determinato fine, haec applicatio valet; secus non. In praxi videtur melius esse, ut sacerdos praeter hanc intentionem aliam magis determinatam adiciat.

2. Applicatio facienda est saltem *ante secundam consecrationem.* Ratio est, quia essentia Missae consistit in utraque consecratione, ut

supra dictum est. Ergo quamdiu utraque consecratio non est peracta, tamdiu potest fructus Missae applicari. Peracta vero secunda consecratione, etiam peracta est applicatio ac proinde iam amplius mutari nequit. Applicatio inter utramque consecrationem facta probabilius valida est, quia essentia sacrificii nondum est completa. In praxi autem consulitur, ut applicatio fiat *ante Missam.* Non tamen requiritur, ut fiat *immediate* ante Missam, sed potest etiam fieri aliquo tempore ante. Sic e. g. potest sacerdos ordinare Missas applicandas iam pro toto mense futuro.

Scholion. De conflictu duarum intentionum in applicatione Missae. 245
Quid faciendum sit, si sacerdos immemor prioris intentionis secundam applicationem Missae intenderit, iam supra n. 66 dictum est in tractatu de intentione ministri sacramentorum. Regula generalis est: *Praevalet intentio fortior.* Sed quaenam intentio sit fortior, utrum prima an secunda, saepe est impossibile dignoscere. In praxi est melius et securius, ut sacerdos sibi semel pro semper statuat regulam, iuxta quam in similibus casibus intentio praevalens dignoscenda sit. Quodsi in casu particulari revera non constat, utra applicatio facta sit, nihil restat nisi ut alio die celebretur Missa iuxta illam intentionem, cui Deus scit nondum esse satisfactum.

§ 2.

De iis, pro quibus Missa applicari potest.

Praenotamen. Quidam theologi distinguunt triplicem Missae applicationem: *publicam,* si publice denuntiatur, pro quibus Missa applicetur; *semipublicam,* si sacerdos et offerens stipendia cognoscunt applicationem; *occultam,* si solus sacerdos cognoscit applicationem Missae.

Principium. *Ex iure divino Missa (seu potius fructus mini-* 246
sterialis) applicari potest illis omnibus, quibus prodesse valet; ex iure autem ecclesiastico applicatio Missae nonnullis limitationibus est affecta.

Prima pars istius principii patet. Etenim Missa nihil aliud est nisi applicatio fructuum sacrificii crucis. Atqui Christus mortuus est pro omnibus et fructus sacrificii crucis obvenire possunt omnibus, qui sunt capaces gratiae. Ergo idem dicendum est de applicatione Missae. Hinc Missa nequit applicari neque damnatis in gehenna neque infantibus cum solo peccato originali mortuis. Ratio est, quia hi omnes sunt incapaces gratiae et gloriae. Ergo prorsus non licet stipendium accipere ad celebrandum Missam pro infante sine baptismate mortuo. — Quidam auctores[1] docent, Missam posse offerri non solum in honorem sanctorum, verum etiam *pro illis,* ut scil. cultus eorum in terris augeatur, et sic indirecte utilitas proveniat fidelibus in terris. Melius tamen et verius dicitur Missam non posse offerri pro sanctis, quia etiam eorum beatitudo accidentalis non videtur propter preces humanas mutabilis. Nihil autem obstat, quominus aliquis Missam offerat pro canonizatione obtinenda alicuius, qui iam sollemniter beatificatus est ab Ecclesia. Tali enim canonizatione non solum augetur gloria accidentalis ipsius beati, sed etiam utilitas et devotio populi christiani fovetur. — Omnibus aliis

[1] E. g. *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 245.

hominibus sive vivis sive defunctis fructus Missae prodesse potest, ac proinde illis applicari valet, nisi Ecclesia id prohibuerit.

Ius ecclesiasticum de applicatione Missae sequentia statuit:

247 1. Non licet Missam offerre *pro excommunicatis vitandis* sive vivis sive defunctis.

Ratio est, quia isti ex positiva Ecclesiae voluntate excluduntur ab omnibus suffragiis publicis (exceptis solummodo precibus feria VI in Parasceve). Porro absque omni dubio applicatio Missae fit a sacerdote tamquam a persona publica, ac proinde inter publica suffragia computanda est. Hodie paucissimi exsistunt excommunicati vitandi [1]. Nihil tamen obstat, quominus sacerdos in Memento vivorum aut mortuorum durante Missa mentaliter oret pro istis excommunicatis, quia minime constat illos esse ad gehennam damnatos et quia pro omnibus animabus purgatorii orationes fundi possunt. Pariter posito, quod *fructus specialissimus* Missae sit applicabilis, nihil vetat, ne sacerdos hunc fructum applicet omnibus, qui sunt capaces coram Deo; ac proinde etiam excommunicatis omnibus nondum ad gehennam damnatis. Sed *nec etiam occulte* sacerdos applicet fructum ministerialem excommunicato vitando, ut volunt quidam auctores [2], quia hoc est contra intentionem Ecclesiae.

248 2. Non licet Missam offerre *pro publicis peccatoribus* mortuis, quibus ecclesiastica sepultura denegata est.

Si enim Ecclesia denegat alicui ecclesiasticam sepulturam, videtur etiam denegare applicationem Missae ipsi factam. Si tamen publicus peccator ante mortem clara et certa indicia poenitentiae dederit, et a fortiori, si secrete receperit absolutionem a peccatis et censuris, tunc licet saltem occulte illi applicare Missam. E. g. qui moritur ex vulneribus in duello acceptis, nequit quidem ecclesiastica sepultura donari, sed si poenitentiam egerit et absolutionem sacramentalem acceperit, pro illo Missa occulte applicari potest [3].

249 3. Non licet Missam offerre pro haereticis et schismaticis *vivis,* nisi ad eorum conversionem obtinendam.

Ita saepius decreverunt Romanae Congregationes. E. g. S. Congr. de Prop. Fide d. 18 Apr. 1757 [4]. Praeterea ad dubium: «Utrum possit aut debeat celebrari Missa ac percipi eleemosyna pro graeco-schismatico, qui enixe oret atque instet, ut Missa applicetur pro se, sive in ecclesia adstante, sive extra ecclesiam manente», respondit S. Officium 19 Apr. 1837: «Iuxta exposita non licere, nisi constet expresse, eleemosynam a schismatico praeberi ad impetrandam conversionem ad veram fidem.» [5] Ratio huius prohibitionis videtur esse, quia haeretici et schismatici censentur esse filii rebelles Ecclesiae, qui

---

[1] Cf. infra in tractatu de censuris.

[2] Cf. *Noldin,* De sacr. n. 176; *Billuart,* De orat. a. 6. Eandem sententiam ex modernis auctoribus tuetur *Gasparri* (De euchar. n. 483) dicens: «Concludimus, excluso scandalo et citra vetitam communicationem, Missam privatim et secreto applicari posse pro excommunicato viventi *tum tolerato tum vitando,* saltem ad eius conversionem obtinendam, sed non abnuimus applicari posse quoque ad alium finem honestum, e. g. ad impetrandam illius sanitatem a contrario morbo; item pro defuncto, si bona fides aut resipiscentia ante mortem probabilis sit in foro externo secus applicari nequit ex ipsa rei natura, *non autem ex prohibitione Ecclesiae, quae non exstat.*»

[3] Cf. *Lehmkuhl,* Cas. consc. II, n. 195.

[4] Collect. de Prop. Fide n. 405. [5] Ib. n. 858.

in poenam rebellionis excluduntur ab omnibus publicis suffragiis. — Pro *principe acatholico* non potest Missa offerri; aliquando autem permittitur, ut Missa offeratur non tam pro ipso quam pro prosperitate regni. Lehmkuhl [1] putat applicationem occultam Missae licere pro bono temporali haeretici.

4. Non licet offerre Missam pro haereticis, qui *in manifesta haeresi* 250
mortui sunt, «etiamsi applicatio nota sit sacerdoti tantum et illi, qui dat eleemosynam». Ita S. Officium d. 7 April. 1875 [2].

Hoc quidem certum est, si agitur de publica applicatione Missae vel de Missa de Requie. Plures autem auctores [3] recte opinantur Missam posse *occulte* applicari pro defuncto haeretico, qui cum indiciis vere probabilibus bonae fidei et status gratiae obierit. In praxi sacerdos potest quidem stipendium accipere ad applicandum occulte Missam pro huiusmodi defuncto, debet tamen dicere offerenti, se velle applicare Missam, in quantum sit possibile, et secus se dicturum esse Missam pro defunctis in purgatorio, vel pro bono offerentis.

5. Licet applicare Missam iuxta intentionem *infidelis* viventis, dum- 251
modo tamen ista intentio non sit prava et superstitiosa.

Ita respondit S. Congr. de Prop. Fide die 11 Mart. 1848: «Utrum possit missionarius accipere eleemosynam ad applicandam Missam iuxta intentionem gentilis, qui ex fructu Missae cupit obtinere sanationem ab aegritudine, vel liberationem a carcere aut poena mortis? Affirmative.» [4] Itaque Ecclesia benignius tractat infideles quam haereticos: idque merito, quia infideles non sunt rebelles filii Ecclesiae, sicuti haeretici. Cavendum est autem, ne Missa celebretur iuxta intentionem *superstitiosam,* quam saepe fovent pagani [5]. Pariter evitandum est scandalum, et nihil speciale in Missa addatur [6].

CAPUT II.

De obligatione celebrandi Missam.

Obligatio Missae celebrandae oriri potest ex sextuplici titulo, scil. 1. ex ordine sacerdotali suscepto; 2. ex officio; 3. ex beneficio; 4. ex stipendio; 5. ex promissione; 6. ex oboedientia.

ARTICULUS I.

De obligatione ratione sacerdotii suscepti.

Principium. *Omnis sacerdos tenetur aliquoties celebrare Missam,* 252
nisi legitime impeditur.

Est certum; discordant autem theologi, utrum haec obligatio sit pro quolibet sacerdote *gravis* et utrum oriatur ex iure divino an ex iure ecclesiastico.

---

[1] Cas. consc. II, n. 194.

[2] Cf. etiam epist. Gregorii XVI ad episc. Augustanum d. 16 Febr. 1842 et ad Abbatem mont. Scheyern. d. 19 Iulii 1842.

[3] E. g. *Wernz,* Ius Decret. V, n. 188; *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 243; *Aichner,* Comp. iur. eccl. § 51; *Génicot,* Theol. mor. II, n. 221; Il Monitore eccl. XIII 132.

[4] Collect. de Prop. Fide n. 1028.

[5] Cf. S. Offic. d. 14 Maii 1779 (Collect. de Prop. Fide n. 535).

[6] S. Offic. d. 12 Iulii 1865 (ib. n. 1274).

De *exsistentia* obligationis hoc modo disserit S. Thomas[1]: «Quidam dixerunt, quod sacerdos potest omnino a consecratione licite abstinere, nisi teneatur ex cura sibi commissa celebrare et populo sacramenta praebere[2]. Sed hoc irrationabiliter dicitur, quia unusquisque tenetur uti gratia sibi data, cum fuerit opportunum secundum illud: ,Exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.'[3] Opportunitas autem sacrificium offerendi non solum attenditur per comparationem ad fideles Christi, quibus oportet sacramenta ministrari, sed principaliter per comparationem ad Deum, cui consecratione huius sacramenti sacrificium offertur. Unde sacerdoti, etiamsi non habeat curam animarum, non licet omnino a celebratione cessare; sed saltem videtur, quod *celebrare teneatur in praecipuis festis.*»

253 De *gravitate* huius obligationis fere omnes, saltem moderni auctores, consentiunt, docentes quemlibet sacerdotem non legitime excusatum teneri *sub gravi* aliquoties ad celebrandam Missam. Quidam autem antiquiores theologi contrarium tenuerunt, praesertim Caietanus[4]. S. Alphonsus[5] docet sacerdotem quemlibet teneri sub gravi saltem *ter vel quater* in anno in festis sollemnioribus celebrare, nisi sit legitime impeditus. Unde isti sacerdotes, qui feruntur in eremo per longum tempus degisse, aut qui ex alia ratione per integrum annum, ut S. Ignatius Loyola, a sacro abstinuerunt, dicendi sunt hoc fecisse cum debita licentia ecclesiastica. — *Per accidens,* e. g. propter scandalum inde oriens, vel per parvipensionem sacerdotis, peccat absque omni dubio graviter sacerdos, qui per longum tempus non celebrat Missam.

254 De *fonte* huius obligationis, num scil. illa oriatur ex iure divino an ex iure ecclesiastico, non constat. Salva fide catholica negari non potest Christum *universo sacerdotali ordini* praeceptum iniunxisse Missam celebrandi[6]. Quod quidem manifeste sequitur ex verbis Salvatoris: «Hoc facite in meam commemorationem»; sed est incertum, num hoc praeceptum divinum obliget *singulos* sacerdotes. Negativa sententia videtur melior, quia Ecclesia potest permittere, ut sacerdos vel etiam episcopus ad communionem laicalem reducatur et iam numquam Missam celebret[7]. Sin autem quilibet sacerdos ex iure divino obligaretur ad Missam celebrandam, tale indultum non ita facile explicaretur.

Hodie exsistit ubique terrarum consuetudo laudabilis, ut unusquisque sacerdos *quotidie* Missam celebret, nisi sit legitime impeditus. Unde vix scandalum evitare potest sacerdos, qui absque urgenti causa saepius Missam omittit. S. Bonaventura[8] concinne dicit: «Sacerdos, qui non celebrat, quantum in ipso est, privat Trinitatem laude et gloria; in purgatorio exsistentes refrigerio; Ecclesiam Christi speciali beneficio; et se ipsum medicina et remedio contra quotidiana peccata et infirmi-

---

[1] S. theol. 3, q. 82, a. 10.

[2] Videtur esse sententia *S. Bonaventurae* in 4, dist. 12, P. 2, q. 1, sed Seraphicus Doctor non ita clare loquitur in hoc loco, et alibi videtur prorsus contrarium innuere (De praep. ad Miss. c. 5).

[3] 2 Cor 6, 1. [4] Com. in S. theol. 3, q. 82, a. 10.

[5] Theol. mor. l. 6, n. 313. [6] Ita *Bened. XIV,* De sacrif. Missae sect. 2, n. 3.

[7] Cf. exemplum Talleyrand. [8] De praep. ad Miss. c. 5.

tates.» Similia habentur in libro De imitatione Christi[1]: «Quando sacerdos celebrat, Deum honorat, angelos laetificat, Ecclesiam aedificat, vivos adiuvat, defunctis requiem praestat, et sese omnium bonorum participem efficit.»

ARTICULUS II.

De obligatione ratione officii.

Principium. *Omnes pastores animarum tenentur ex iure divino aliquoties, ex iure autem ecclesiastico certis diebus Missam pro subditis applicare.* 255

Explicatur: 1. **Quinam sint pastores animarum.** Pastores animarum censentur omnes illi, quibus ratione *officii* incumbit cura animarum, ut sunt Summus Pontifex, episcopi residentiales, abbates «nullius», superiores regulares et quicumque ab auctoritate competenti deputantur, ut vices episcopi vel parochi *ex officio* gerant, puta administrator dioecesis (non autem vicarius capitularis aut generalis), administrator parochiae defuncto aut impedito parocho. — Cum *superiores regulares* sint veri pastores suorum subditorum idque perfectiore modo quam parochi, haud dubium videtur, quin ex iure divino teneantur ad applicandam Missam *aliquoties* pro subditis. Sed hodiedum ius ecclesiasticum commune non determinavit dies, in quibus illi applicare Missam obligentur. — *Episcopi titulares,* cum non habeant gregem sibi commissum, non quidem stricte tenentur ad applicationem, «sed tamen si aequitatis caritatisque episcopalis ratio habeatur, non potest non consentaneum videri, eos etiam interdum sacrificium offerre, ut respiciat Deus miseram Ecclesiarum illarum conditionem, quarum titulo et nomine ipsi honestantur»[2]. Quod dictum est de episcopis titularibus, valet etiam de vicariis apostolicis et praefectis missionum, ubi nondum exsistunt dioeceses parochiaeque proprie dictae. Isti igitur applicandae Missae nullam strictam obligationem habent. — Num sic dicti *parochi castrenses* seu militum teneantur, dependet ex iure particulari. In Hispania clerus castrensis non tenetur[3]. — In Ecclesia orientali obligantur quidem pastores animarum ad applicandam Missam pro populo, sed non stricte tenentur ad dies in occidentali Ecclesia determinatos[4].

2. **Obligatio ex iure divino.** Ius divinum obligat omnes pastores animarum ad Missam aliquando pro commisso sibi grege dicendam et applicandam.

«Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, *ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.*»[5] Quare Concilium Tridentinum[6] expressis verbis dicit: «Cum *praecepto divino* mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, *pro his sacrificium offerre....*» Immo vel ipsum *ius naturale* praecipit, ut pastor animarum vi contractus initi et officii suscepti salutem spiritualem ovium suarum pro viribus foveat atque procuret. Hoc autem videtur esse impossibile, nisi fideles identidem Missae sacrificio assistant et recipiant fructus eius non

---

[1] Lib. 4, c. 5. [2] Ita Leo XIII, Const. «In suprema» d. 10 Iunii 1882.
[3] S. C. C. d. 22 Maii 1909 (Acta Ap. Sedis I 554).
[4] Cf. S. C. de Prop. Fide d. 23 Martii 1863 et 8 Nov. 1882.
[5] Hebr 5, 1. [6] Sess. 23, c. 1 de reform.

tantum generales sed etiam ministeriales. Ergo pastor animarum vel ex ipsa natura sui officii tenetur aliquoties dicere Missam pro grege sibi commisso. Licet autem ex iure divino obligentur pastores animarum ad applicandam Missam *aliquoties* pro suis fidelibus, tamen ex solo iure ecclesiastico statutum est, *quando* haec applicatio sit facienda, et sub *quibus* conditionibus haec obligatio incumbat.

3. **Obligatio ex iure ecclesiastico.** Ius ecclesiasticum statuit, ut pastores animarum, qui sunt 1. episcopi residentiales[1], vel 2. abbates nullius, vel 3. parochi, diebus dominicis et festivis applicent Missam pro fidelibus[2].

256 **Dies applicationis.** Dies, quibus Missa applicanda est pro populo, sunt omnes dies Dominicae et sequentes dies festi[3]: 1. Nativitatis Domini, 2. Circumcisionis; 3. Epiphaniae; 4. Resurrectionis Domini cum duobus diebus sequentibus; 5. Ascensionis; 6. Pentecostes cum duobus diebus sequentibus; 7. SS. Trinitatis; 8. Corporis Christi; 9. Inventionis Crucis; 10—14. Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, Immaculatae Conceptionis B. M. V.; 15. Dedicationis S. Michaelis; 16. Nativitatis S. Ioannis Baptistae; 17. SS. Petri et Pauli; 18. S. Andreae; 19. S. Iacobi; 20. S. Ioannis Evang.; 21. S. Thomae Ap.; 22. SS. Philippi et Iacobi; 23. S. Bartholomaei; 24. S. Matthaei; 25. SS. Simonis et Iudae; 26. S. Matthiae; 27. S. Stephani Protomart.; 28. SS. Innocentium; 29. S. Laurentii Mart.; 30. S. Sylvestri P.; 31. S. Ioseph; 32. S. Annae Matr. M.; 33. Omnium Sanctorum; 34. Patroni regni; 35. Patroni loci.

Cum multa istorum festorum hodie sint suppressa, si aliquod eorum (impeditum festo maioris ritus) transfertur in alium diem, tunc applicatio iam non obligat in die translationis[4]. Unde e. g. si festum S. Matthiae cadens in Dominicam I Quadragesimae transfertur in alium diem, parochus non tenetur applicare pro populo Missam hoc alio die. Si dies isti festi celebrantur die Dominica, tunc parochus una Missa potest satisfacere duplici obligationi, pariter si ista festa ex indulto Pontificio transferuntur in diem Dominicam, sicuti e. g. in Germania Nativitas B. M. V. semper transfertur in Dominicam sequentem. Sin autem sola *sollemnitas* externa festi transfertur in Dominicam, non autem Officium festi, tunc applicatio fieri debet et die festo et Dominica. Pariter non cessat obligatio applicandi, quamvis sit suppressa sollemnitas istorum festorum quoad forum[5].

257 **Personae ad applicationem obligatae** sunt ex iure ecclesiastico 1. episcopi residentiales; 2. abbates nullius; 3. parochi[6]. — Epi-

[1] Episcopi non tenentur ad applicandam Missam pro subditis post electionem aut confirmationem in consistorio, sed post adeptam possessionem (Decr. auth. n. 2682). (Vicarii capitulares sede vacante non tenentur ad applicationem. S. C. R. d. 12 Nov. 1831 ad 22 et 23.)

[2] Ita Constitutio Leonis XIII iam citata.

[3] Ita ex Urbani VIII Const. «Universa per orbem» d. 13 Sept. 1642, Clementis XI Const. «Commissis nobis» d. 6 Dec. 1708 et Pii IX Const. «Amantissimi Redemptoris» d. 3 Maii 1858.

[4] S. C. C. d. 15 Dec. 1913 (Acta Ap. Sedis VI 9).

[5] S. C. C. d. 8 Aug. 1911. [6] Cf. supra n. 255.

scopus, qui praeest duabus dioecesibus, non tenetur duas Missas applicare [1], quia iam non exsistit consuetudo, ut episcopus celebret Missam omnibus diebus Dominicis et festivis *in ecclesia cathedrali praesenti populo;* solet enim Missam dicere in sacello suo privato. Sufficit igitur, ut talis episcopus applicet unam Missam pro utraque dioecesi. — Parochus autem, qui duabus parochiis (non unitis) praepositus est, debet diebus praescriptis duas Missas applicare [2].

S. Congr. Concilii d. 3 Febr. 1884 respondit hoc modo ad sequentes quaestiones: 1. «Utrum parochi duas aut plures regentes paroecias, ad duas vel plures Missas pro populo celebrandas diebus festis teneantur per se aut per alios? — Parochum, prout in casu, teneri sive per se sive per alium ad tot Missas celebrandas quot parochias regit.» 2. «An ipsi binandi facultas fieri possit? — Non esse locum facultati Missas iterandi, nisi cum ex cleri deficientia alius sacerdos non adsit, qui parochi loco celebrare et applicare possit.» Ergo parochus habens duas parochias hoc modo agere potest: a) si habet facultatem binandi, potest applicare primam Missam pro prima parochia et alteram Missam pro altera parochia; b) si non habet facultatem binandi, tunc ipse debet duobus diebus applicare Missam pro duabus parochiis vel committere alteri sacerdoti, ut secundam Missam pro secunda parochia applicet.

Nota. Quando pastores animarum Missam applicare debent pro subditis, *nullum prorsus possunt stipendium accipere, neque etiam pro secunda Missa, quam ex facultate binandi forsan celebrant.* Ita ex iure communi [3]. Ex speciali autem indulto pontificio aliquando conceditur acceptatio stipendii *in certas causas pias erogandi.*

4. **Qualitas obligationis.** Pastoris obligatio applicandi Missam est: 258

a) *Gravis.* Neque ab hac obligatione eximit consuetudo contraria vel infirmitas vel paupertas. Ita omnes.

b) *Personalis.* Unde pastor animarum tenetur ipse Missam pro subditis applicare, nisi adsit legitimum impedimentum, e. g. infirmitas. Non tenetur autem cantare Missam, sed sufficit dicere Missam privatam. Quando parochus abest a parochia, nihilominus praestat, ut per se ipsum et non per vices gerentem Missam applicet pro populo. Ratio est, quia sicut sacrificium crucis ab ipso Christo Pastore omnium peractum fuit, sic valde conveniens est, ut parochus vices gerens Christi pastoris applicet ipse fructus sacrificii subditis suis. Unde S. Congr. Concilii semper requirit *gravem* causam, si parochus vult per alium applicare Missam [4].

c) *Localis.* Valde conveniens est, ut Missa pro populo dicatur in ecclesia parochiali vel in alio loco, ubi fideles assistere possunt. Ratio patet. Quidam auctores [5] putant S. Congr. Concilii d. 14 Dec. 1872

---

[1] Cf. Leonis XIII Const. «In suprema» d. 10 Iunii 1882.
[2] S. C. de Prop. Fide d. 26 Febr 1875 (Collect. de Prop. Fide n. 1436).
[3] Cf. S. C. C. d. 21 Martii 1887.
[4] Cf. S. C. C. d. 11 Martii 1843 et 9 Apr. 1881.
[5] E. g. *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 263; *Noldin,* De sacr. n. 182.

statuisse, ut si parochus legitime absit, *pro lubitu* vel ipse in loco, ubi moratur, vel alius pro eo in ecclesia parochiali applicari possit, modo semper populus habeat in parochia opportunitatem audiendi Missam. At S. Congr. Concilii id non statuit, sed potius contrarium videtur innuere. En verba: S. Congr. Concilii d. 14 Dec. 1872 statuit, «parochum die festo a sua parochia legitime absentem satisfacere suae obligationi Missam applicando pro populo suo in loco ubi degit, dummodo ad necessariam populi commoditatem alius sacerdos in ecclesia parochiali celebret et verbum Dei explicet.» [1] Ergo melius esse videtur, ut etiam in isto casu parochus ipse dicat Missam pro populo.

d) *Adimplenda statutis diebus*, scil. iis, quos determinaverunt Urbanus VIII et Clemens XI [2]. In nonnullis autem locis concessa est facultas transferendi applicationem pro populo in alium diem, si adsit legitima causa, e. g. si Missa exsequialis aut Missa pro sponsis dicenda est [3].

ARTICULUS III.

De obligatione ratione beneficii.

259 **Notiones.** *Beneficium seu capellania,* de qua hic est sermo, est pia fundatio rite facta et a legitimo superiore ecclesiastico acceptata cum onere perpetuo Missas dicendi vel in determinata ecclesia aut altari aut die aut hora etc. Haec obligatio interdum breviter vocatur «*perpetua onera Missarum*». Ille qui recipit reditus fundationis vocatur beneficiatus. Quamquam sic dictae Missae fundatae iuxta modernam disciplinam non possunt proprie vocari beneficia, tamen regulae afferendae etiam de illis valent.

260 **Regula 1.** Omnes clausulae in fundatione pia appositae et a legitima auctoritate ecclesiastica acceptatae debent rite explicari et fideliter observari.

Ratio patet. Etenim pia fundatio beneficii est contractus bilateralis, quo fundator dat quaedam bona temporalia, ecclesiastica auctoritas autem legitima promittit ex reditibus istorum bonorum instituere beneficiatum, qui iuxta intentionem fundatoris Missas celebrare debet. Clausulas fundationi appositas rite interpretari oportet, ac proinde regulae de interpretatione legum aut contractuum applicandae sunt. Peccat autem graviter beneficiatus, si saepius (quater vel quinquies in mense) sine causa vel dispensatione Missas fundatas non celebrat. Si in fundatione beneficii statuitur *quotidiana* Missa, videndum est, utrum haec obligatio sit annexa principaliter *loco,* e. g. altari vel sacello, an *personae* beneficiati. Si obligatio principaliter annexa est *loco* (e. g. si fundator dixit: volo ut quotidie in hoc sacello Missa dicatur) tunc revera omnibus anni diebus (exceptis tribus ultimis diebus Hebdomadae sanctae) Missa dicenda est; et si beneficiatus ipse nequit Missam dicere, curare debet, ut alius in illo loco Missam dicat. Sin vero obligatio principaliter annexa est *personae* beneficiati, licet praesumere fundatorem voluisse

[1] Collect. de Prop. Fide n. 1391. [2] Cf. supra n. 256.
[3] Cf. S. C. C. d. 3 Sept. 1903 et Bened. XIV Const. «Cum semper» d. 14 Aug. 1744.

contribuere in sustentationem pauperis sacerdotis. Tunc autem communiter docent canonistae, huiusmodi beneficiatum non teneri celebrare Missam omnibus prorsus diebus anni, sed ratione infirmitatis, religionis aliusve rationabilis impedimenti posse aliquando Missam omittere. Et primo quidem ratione *infirmitatis* potest omittere Missam, quin fructus beneficii restituere obligetur. Nam benignus herus non praesumitur velle facile detrahere de mercede famuli ob *brevem* eius infirmitatem. Secus autem est, si infirmitas *diu* perdurat; nam tunc fructus beneficii restituendi sunt, nisi tamen beneficiatus illis omnino indigeat ad suam sustentationem. Quaenam autem infirmitas diuturna dicenda sit, disputant auctores. Aliis videtur brevis infirmitas quindecim dierum; aliis, quae unum mensem, aliis demum, quae duos menses non excedit. Quas omnes opiniones S. Alphonsus [1] et Lugo [2] habent probabiles. — Ratione *religionis* potest beneficiatus aliquoties Missam omittere, i. e. semel in hebdomada aut in mense. Unde e. g. propter humilitatem, propter meliorem praeparationem ad tremendum sacrificium, propter spiritualia exercitia peragenda Missa licite omittitur. — Demum ratione alterius legitimi *impedimenti,* e. g. propter iter necessarium peragendum, beneficiatus potest licite a Missa dicenda abstinere. — Insuper concedunt auctores, ut beneficiatus quinquies aut sexies in anno Missam applicet pro se vel pro suis. *Non licet autem tunc stipendium sumere,* quia beneficiatus iam ex fundatione aliud stipendium habet.

Regula 2. Licet episcopus dioecesanus aut superior regularis in 261
rebus levioris momenti conditiones fundationi adiectas interpretari aut etiam dispensare possit, tamen iuxta vigentem disciplinam recurrendum est ad S. Congr. Concilii, quotiescumque agitur de *reductione* aut de *condonatione* Missarum [3].

Itaque Benedictus XIV [4] dicit: «Episcopo nullam hodie relictam esse facultatem reducendi Missas, excepta tantum ea facti specie, qua testator ipse hanc facultatem tribuisse dignoscatur.» Immo proposita quaestione: «An episcopus possit onera Missarum *nondum acceptata* reducere absque beneplacito Sedis Apostolicae, sive huius S. Congregationis, quoties (ob tenuitatem legati) reductionem necessariam esse iudicaverit ex eo, quod locus pius legatum acceptare recuset, non diminuto onere?» respondit S. Congr. Concilii d. 20 Iunii 1682: «Negative.» Quando autem bona in fundatione collata *totaliter* perierunt sine culpa beneficiati, tunc obligatio Missas celebrandi cessat, quia beneficiatus ius habet ad stipendium conveniens pro Missis celebrandis. Sin autem ista bona solum *ex parte* perierunt vel eorum reditus valde diminuti sunt, tunc recurrendum est ad S. Congr. Concilii, si numerus Missarum determinatus erat a fundatore. A fortiori nemo nisi Summus Pontifex potest condonare Missas non dictas, si ex iustitia fuissent dicendae. Ratio est, quia fundator Missarum habet strictum ius ad fructus ministeriales Missarum dicendarum. Quando autem Summus Pontifex condonat Missas non dictas, tunc compensat fructus ministeriales Missarum ex thesauro Ecclesiae, in quo sunt merita Christi, quae proveniunt praesertim ex sacrificio crucis. Unde ex tali condonatione nullum damnum obvenit fundatori, cum etiam fructus ministeriales Missae derivent ex sacrificio crucis.

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 333. [2] De euchar. disp. 21, n. 49.

[3] Innocentii XI Const. «Nuper a Congregatione» d. 23 Nov. 1697.

[4] De syn. dioec. l. 13, c. ult., n. 19.

ARTICULUS IV.

De obligatione ratione stipendii accepti.

262 1. **Liceitas stipendii.** Licitum est pro applicatione fructus ministerialis accipere iustum stipendium, non quidem tamquam pretium sacrificii — hoc enim esset simonia — sed tamquam honestam sustentationem sacerdotis. Qui enim altari serviunt, de altari et vivere possunt[1]. Etiam sacerdotes, qui aliunde habent reditus sufficientes, nihilominus Missarum stipendium accipere possunt. Sicut enim beneficiatus non tenetur vivere ex bonis propriis et privatis, sed uti potest reditibus beneficialibus, ita idem dicendum est de stipendiis Missarum. Sacerdos, qui *unice* propter stipendium Missam celebrat, alias non celebraturus, non quidem directam simoniam committit, cum non praecise intendat vendere Missam, inordinate tamen agit et ut plurimum venialiter peccat. Si tamen pecuniam acceptam impendit in bonos aut pios usus, non videtur hac intentione ductus peccare[2].

263 2. **Origo stipendiorum.** Missarum stipendia originem ducunt ex oblationibus fidelium, quae in primaeva Ecclesia inter Missarum sollemnia offerebantur. Ex istis oblationibus eligebantur ea, quae necessaria erant ad consecrationem et ad communionem fidelium; reliqua autem distribuebantur inter clerum et pauperes. Paulatim huiusmodi oblationes panis et vini cessabant et eorum loco fideles offerebant denarios, praesertim in iis regionibus, ubi vinum et frumentum non ita facile haberi poterat. Primitus denarii offerebantur in ipsa Missa, sicuti adhuc nostris diebus tales oblationes denariorum habentur durante Missa. Inde a saeculo VII videtur esse usus sat generalis introductus offerendi denarios *extra* Missam cum ea intentione, ut pro offerentibus fructus ministerialis Missae applicandus esset. Ex quibus omnibus apparet stipendia Missarum non esse mercedem pro Missa, sed potius eleemosynas pro sustentatione clericorum[3].

264 3. **Obligatio ex stipendio accepto.** *Ex stipendio accepto oritur gravis obligatio iustitiae dicendi Missam idque cum iis conditionibus, quae a dante stipendium impositae et libere a sacerdote acceptatae sunt.* Ratio est, quia inter sacerdotem et oblatorem stipendii initus est contractus legitimus, qui parit obligationem iustitiae pro utroque contrahente, ut scil. oblator pecuniam suam relinquat in libera dispositione sacerdotis et sacerdos perficiat ea, quae oblator exegit. Hinc sacerdos, qui accepto stipendio non dicit Missam iuxta intentionem oblatoris, graviter laedit iustitiam et ad restitutionem tenetur. Ita sententia communissima et certa.

---

[1] Cf. 1 Cor 9, 13. — Quare Pius VI damnavit tamquam temerariam et in Ecclesiam eiusque ministros iniuriosam Synodi Pistoriensis propositionem (54) asserentem esse turpem abusum recipere eleemosynam pro celebrandis Missis (*Denz.* n. 1554).

[2] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 3, n. 55, q. 6 et l. 6, n. 317.

[3] Cf. *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 5, c. 8.

Quamvis quidam veteres theologi ut Sporer, Elbel[1] opinati sint sacerdotem non graviter peccare ex omissione Missae, si stipendium oblatum est tantum *materia levis,* tamen certum est sacerdotem, licet stipendium acceptum sit valde tenue, graviter peccare, si omittat Missam. Ratio est duplex: 1. quia oblator iniuste privatur magno bono spirituali, quale est fructus ministerialis Missae; 2. quia sacerdos transgreditur gravissimum praeceptum Ecclesiae.

Alia est quaestio, num in hoc casu sacerdos non solum graviter peccet, sed etiam ad restitutionem obligetur. «Ad *restitutionem stipendii* sub gravi non tenetur sacerdos, qui obligationi suae non satisfecit, nisi stipendium summam relative gravem constituat.» Ita Noldin[2]. Haec tamen sententia haud probabilis videtur. Nam fere omnes docent omissionem unius Missae, pro qua stipendium acceptum est, esse peccatum mortale contra iustitiam commutativam. Atqui quaevis laesio iustitiae commutativae coniuncta cum gravi peccato inducit etiam gravem obligationem restitutionis. Unde sacerdos, qui furto auferret homini satis diviti 3 francos, non teneretur sub gravi ad restitutionem, cum ablata res sit materia levis. Sin autem idem sacerdos reciperet ab eodem homine stipendium Missae 3 francorum hancque non persolveret, peccaret graviter et ad restitutionem sub gravi teneretur. Ratio est, quia in casu furti *sola lex naturalis* obligat ad restitutionem; in casu autem Missae non dictae pro stipendio accepto accedit ad legem naturalem *gravis obligatio legis ecclesiasticae* praecipientis restitutionem.

Contractus, qui inter collatorem stipendii et sacerdotem celebrantem 265
initur, non est contractus *venditionis et emptionis,* quia secus haberetur simonia, ut iam dictum est. Verius iste contractus reducitur ad contractum innominatum: *Do ut facias.* Inito hoc contractu stipendium *statim* in dominium sacerdotis transit, ac proinde si perit culpabiliter aut inculpabiliter, sacerdoti perit, qui nihilominus Missam promissam dicere debet. Ita saltem, si agitur de stipendio *Missarum manualium*[3]; sin autem bona data pro *Missis fundatis* perierunt, iam non videtur adesse obligatio dicendi Missas fundatas. In praxi casus deferendus est ad episcopum aut ad S. Congr. Concilii. — Licet autem stipendium acceptum statim transeat in dominium sacerdotis, tamen consultius est pecuniam non elargiri, antequam Missa est dicta.

4. **Obligatio circumstantiarum.** Obligatio ex stipendio orta non tantum se extendit ad ipsam Missam dicendam, sed etiam ad omnes circumstantias tacite aut expresse stipulatas. Huiusmodi circumstantiae sunt: loci, temporis, altaris privilegiati, Missae votivae, Missarum S. Gregorii.

a) *Loci et temporis circumstantia.* Si constat oblatorem stipendii 266
graviter intendisse locum et tempus, e. g. Missam dicendam in altari, ubi asservatur imago miraculosa, aut in tali festo, tunc sacerdos tenetur hanc circumstantiam sub gravi observare. Sin autem oblatoris intentio

---

[1] Apud *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 317. [2] De sacr. n. 184.

[3] Nonnulli auctores, ut *Gasparri* (De euchar. n. 588), *Génicot* (Theol. mor. II, n. 230), putant sed non probant sacerdotem non obligari ad dicendas Missas manuales, quorum stipendium sine culpa illius, e. g. furto, periit.

non fuit ita gravis circa has circumstantias, levior est obligatio sacerdotis. Si oblator neque quid determinavit circa tempus neque consensit in dilationem Missae, tunc observanda est regula a S. Congr. Concilii Decreto «Ut debita» iussu Pii X d. 11 Maii 1904 edito: «Utile tempus ad manualium Missarum obligationes implendas esse *mensem* pro una Missa, semestre pro centum Missis et aliud longius vel brevius temporis spatium plus minusve iuxta maiorem vel minorem numerum Missarum.» De hac dispositione putat Lehmkuhl[1], «excepta speciali causa non peccari dilatione, quae mensem non excedat; peccari graviter dilatione Missarum, quae singillatim datae sunt, quando dilatio mensem *multum* excedit, alias venialiter; ... videlicet exceptis peculiaribus circumstantiis recenter defuncti vel urgentis necessitatis peccare graviter eum, qui *ultra alterum mensem* Missam celebrandam differat». Quae quidem videntur nimis generaliter dicta et non satis ad praxim conducere. Unde salva meliore sententia sequentia nobis videntur pro praxi animadvertenda:

α) S. Congregatio dicens «*utile* tempus» et non «praescriptum tempus» non videtur inculcare mathematicam computationem temporis; immo nec voluisse imponere obligationem strictam in hoc puncto. Quam quidem intentionem S. Congregationis haud obscure licet perspicere ex fine eius universali, quippe qui sit excludere praxim differendi Missas prorsus exaggerato modo, scil. ad annum et ultra.

β) Distinguendum esse videtur, utrum *singularis sacerdos* an aliqua ecclesia vel *institutum religiosum* recipiat Missas dicendas. In primo casu decretum est stricte interpretandum, ita ut sacerdos recipiens 1—10 Missas ab eodem offerente debeat illas persolvere circiter intra mensem; si offeruntur 20, circiter intra duos menses; si 40, circiter intra tres menses; si 60, circiter intra quattuor menses; si 80, circiter intra quinque menses; si 100, intra sex menses; si 200, intra annum. Ultra annum autem numquam licet differre Missas dicendas, *nisi cum expressa licentia oblatoris*. Hoc ultimum statutum habetur explicite in citato Decreto n. 3. — Sacerdotes, qui non ab ipsis fidelibus, sed ab *Ordinario* stipendia Missarum accipiunt, possunt computare tempus non a tempore, quo fideles illas obtulerunt, sed a die, quo illas ab Ordinario acceperunt[2]. Quando sacerdos praevidet se non posse satisfacere stipendiis oblatis tempore debito, moneat fideles, qui si tunc consenserint in dilationem, omnis difficultas evanescit. — Quando autem aliqua *ecclesia* aut *institutum religiosum* recipit Missas, decretum videtur posse latius interpretari, quia tunc solet magnus numerus stipendiorum affluere, ita ut aliquando sit moraliter impossibile, singulas Missas infra mensem dicere per sacerdotes sive proprios sive alienos. Fideles etiam hoc sciunt et videntur consentire in dilationem. Nihilominus ad maiorem securitatem, et propter responsum S. Congr. Concilii d. 27 Febr. 1905 ad 2, tales ecclesiae vel instituta religiosa petant indultum apostolicum persolvendi stipendia intra sex menses; quod quidem indultum haud difficulter concedi solet iusta allegata causa.

---

[1] Theol. mor. II, n. 270. [2] Ita S. C. C. d. 27 Febr. 1905 ad 3.

γ) Si fideles petunt Missam dicendam pro *determinato tempore,* e. g. ante partum difficilem, operationem chirurgicam etc., Missa omnino dicenda est tempore determinato; secus obligationi iustitiae non est satisfactum et stipendium restituendum est [1].

δ) Omnes (sive clerici sive laici), qui ad Missarum onera implenda obligati sunt, debent in fine anni propriis Ordinariis tradere Missas, quibus nondum satisfecerunt, nisi tamen numerus Missarum relictarum sit parvus aut intentio offerentium permittat ulteriorem retentionem [2]. Dico: omnes, sive clerici sive laici. Laici enim sunt aliquando administratores causarum piarum vel debent vi testamenti aut legati curare, ut certus numerus Missarum dicatur. In istis similibusve casibus laici tenentur curare, ut intra annum Missae praescriptae dicantur. Annus autem dupliciter computari debet: Pro *Missis fundatis aut alicui beneficio adnexis* obligatio tradendi eas Ordinario incipit a die 31 Dec. istius anni, quo Missa dicenda fuisset. E. g. Missa fundata dicenda est d. 30 Maii; quae si non persoluta est d. 31 Dec. eiusdem anni, tradi debet Ordinario loci. Si agitur de *Missis manualibus,* obligatio tradendi eas Ordinario oritur 365—366 dies post acceptum stipendium. Quando sacerdos non valens accepta stipendia Missarum persolvere eas tradit alteri sacerdoti, tunc tempus persolutionis computandum est non a die, quo secundus sacerdos, sed *quo primus sacerdos stipendia accepit.* Sin autem sacerdos recipit stipendia Missarum ab Ordinario, ad quem illa missa fuerunt ab alio sacerdote, tunc tempus computandum est a die, quo Ordinarius illa distribuit, ut iam dictum est. Per se patet, Ordinario pro viribus curandum esse, ut quam citius Missae dicantur.

b) *Altaris privilegiati circumstantia.* Si offerens expresse postulavit, 267
ut Missa in altari privilegiato diceretur, haec conditio est implenda. Quid sit altare privilegiatum locale et personale, docetur in iure canonico.

Breviter haec sint dicta: Missa in altari privilegiato celebrata annexam habet indulgentiam plenariam lucrandam ab illo, pro quo Missa offertur. Applicatio Missae et applicatio indulgentiae non possunt ita separari, ut pro uno dicatur Missa et pro altero applicetur indulgentia [3]. Altare est privilegiatum pro *uno* defuncto (non pro multis insimul). Raro conceditur altare privilegiatum tum pro vivis tum pro defunctis. Missa in altari privilegiato oblata pro defuncto iam non debet (licet sit conveniens) esse «de Requiem», sicut antea erat praescriptum [4]. Altare privilegiatum *locale* designatur in quibusdam ecclesiis quoddam altare fixum (non autem portatile). Altare privilegiatum *personale* est indultum pontificium quibusdam sacerdotibus concessum in quolibet altari aliquoties celebrandi Missam, quacum coniuncta est indulgentia plenaria [5]. Si sacerdos obligatus ad celebrandum in altari privilegiato *bona fide* hoc omiserit ex oblivione, probabilius nequit illud compensare per applicationem alius indulgentiae plenariae [6].

---

[1] Ita quoque *Lehmkuhl* l. c. [2] Ita cit. Decr. n. 4.
[3] Cf. Anal. eccl. 1895, p. 83 sqq.
[4] S. Off. d. 20 Febr. 1913 (Acta Ap. Sed. V 122).
[5] Cf. nostrum Man. iur. can. I, q. 156 nota.
[6] Cf. infra in tractatu de indulgentiis.

268 c) *Missae votivae determinatae circumstantia.* Haec circumstantia videtur tantum sub levi obligare, nisi certo constet oblatorem stipendii vehementer intendisse specialem Missam votivam. Unde e. g. sacerdos, qui loco Missae votivae B. M. V. dixit Missam diei, videtur obligationi substantiali satisfecisse. Pariter theologi communiter docent, per Missam de Requiem satisfieri obligationi celebrandi pro vivis, atque obligationi celebrandi pro defunctis per Missam de sancto. Nullatenus autem convenit, ut Missa de Requiem applicetur pro vivis, nisi sit causa iusta, e. g. quia non praesto sunt nisi paramenta nigra.

269 d) *Missarum Gregorianarum circumstantia.* Haec circumstantia satis graviter obligat et in eo consistit, ut pro aliquo defuncto 30 diebus consecutivis 30 Missae dicantur sive ab uno sive a pluribus sacerdotibus. Cum istis Missis Gregorianis hodiedum nulla indulgentia plenaria coniuncta est, sed *pie creditur* istis Missis animam defuncti specialiter iuvari [1]. A feria V in Coena Domini usque ad Pascha exclusive numerus istarum Missarum licite interrumpi potest. Si sacerdos *bona fide* omiserit uno die huiusmodi Missam, non videtur esse obligatus iterum incipere totum numerum, sed sufficit simpliciter numerum trigesimum *complere,* quia istud onus esset nimis durum neque constat animam defuncti ex hac omissione notabile damnum habuisse.

270 5. **Quantitas stipendii** mensuranda est iuxta legem ab episcopo statutam aut a legitima consuetudine introductam; vel aliis verbis: *Taxa dioecesana observanda est ab omnibus.* Etiam regulares exempti hac in re sunt subiecti legi dioecesanae [2], ideoque non possunt nec maius stipendium exigere, nec pro minore stipendio Missas manuales acceptare [3]. Pro *fundationibus* autem Missarum regulares exempti non tenentur ad taxam dioecesanam [4]. Nihil obstat, quominus quilibet sacerdos acceptet stipendium maius, quod *sponte* a fidelibus offertur. Sin autem ultra eleemosynam ab episcopo taxatam sacerdos celebraturus plus *exigat,* non solum delinquit contra legem Ecclesiae, verum etiam iustitiam commutativam laedit et peccatum simoniae committit [5]. Licet exigere maius stipendium propter specialia onera temporalia cum Missa coniuncta. Tunc enim materiali pretio aestimatur non ipsa Missa, sed aliquid accidentale temporale. Sic e. g. licet plus exigere pro Missa cantata, pro Missa dicenda hora tarda vel in loco dissito. Non autem licet plus exigere pro Missa dicenda in altari privilegiato aut ante imaginem miraculosam, quia tunc simonia committeretur vendendo favorem spiritualem pro pretio temporali. Si quis testamento vel legato Missas celebrandas commiserit neque quantitatem stipendii determinaverit, vel a) recurrendum est ad episcopum, ut congruum stipendium praescribat, vel b) stipendium taxandum est iuxta consuetudinem loci aut legitime praesumptam voluntatem testatoris. Per se patet sacerdotem posse

---

[1] S. C. Indulg. d. 15 Martii 1884.
[2] S. C. C. d. 15 Ian. 1639. [3] S. C. C. d. 8 Maii 1905.
[4] S. C. C. d. 15 Nov. 1698. [5] Cf. *Bened. XIV,* De syn. dioec. l 5, c. 9, n. 2.

aliquibus saltem vicibus ex caritate celebrare Missam vel sine stipendio vel cum stipendio diminuto. Debet tamen praecavere, ne ex hoc modo agendi aliis sacerdotibus praeiudicium generetur.

6. **Missae superfluae aliis tradendae.** S. Congr. Concilii 271
his ultimis annis multa statuta edidit, quomodo sacerdos posset Missarum stipendia accepta aliis tradere. Principaliora statuta sunt haec:

a) Distinguuntur Missae fundatae, quasi-manuales et manuales. *Missae fundatae* illae vocantur, quae perpetuis temporibus celebrandae sunt in aliqua determinata Ecclesia aut in determinato altari. De illis hic iam non agimus, cum conditiones appositae a testatore sint sedulo observandae, nec quis in illis dispensare possit nisi Summus Pontifex. — *Missae quasi-manuales* vel ad instar manualium illae dicuntur, quae quidem in aliqua Ecclesia sunt fundatae aut alicui beneficio annexae, sed licite possunt tradi aliis sacerdotibus alibi dicendae. — *Missae manuales* illae dicuntur, quas fideles oblata manuali stipe celebrari postulant. Parum refert, utrum stipendia data sint de manu ad manum an ex dispositione testamenti provenerint, dummodo tamen pecunia tradita non constituat perpetuam fundationem. Pariter inter manuales Missas accensentur illae, quae privatae alicuius familiae patrimonium gravant quidem in perpetuum, sed in nulla Ecclesia sunt constitutae. Quibus Missis ubivis a quibuslibet sacerdotibus arbitrio familiae satisfieri potest [1].

b) «Nemini licet plures Missas assumere, quibus intra annum a die susceptae obligationis satisfacere probabiliter ipse nequeat, salva tamen semper offerentium voluntate», qui possunt aut longius tempus concedere aut brevius tempus determinatum exigere [2]. In fine autem anni Missae superfluae tradendae sunt Ordinario [3]. Cf. quae supra dicta sunt de hac re, et praesertim modum, quo computandus sit annus aut tempus, intra quod sacerdos huiusmodi Missas superfluas receptas persolvere debeat.

c) Sacerdos habens Missas superfluas potest illas transmittere *α)* ad 272
Ordinarium vel ad S. Sedem, et tunc ipsa traditione ab omni obligatione liberatur coram Deo et Ecclesia [4]; *β)* ad alium sacerdotem, dummodo ille certe ac personaliter sit notus tamquam prorsus dignus [5]. Licet autem decretum exigat, ut sacerdos recepturus stipendia sit *personaliter* notus sacerdoti tradenti, minime tamen requiritur, ut sacerdos tradens cognoscat sacerdotem recipientem facie ad faciem, sed sufficit, ut sciat ex testimonio aliorum fide dignorum illum esse bonum sacerdotem, qui fideliter stipendia accepta persolvet [6]. In hoc casu tamen sequentia adhuc observanda sunt: Primus sacerdos non liberatur ab obligatione suscepta, nisi alter revera Missas celebraverit, adeo ut si ex eleemosynae dispersione, ex morte sacerdotis aut ex alia qualibet etiam fortuita causa Missae non fuerint dictae, committens de suo supplere debeat et

---

[1] Decr. «Ut debita» d. 11 Maii 1904. [2] Ib. n. 3. [3] Ib. n. 4.
[4] Ib. n. 6. [5] Ib. n. 5. [6] Ita etiam *Noldin,* De sacr. n. 190.

Missis satisfacere teneatur[1]. Peractae celebrationis testimonium est quidem exigendum, sed minime requiritur, ut illud sit scripto exaratum, aut etiam ore expresse datum, sed sufficit *moralis certitudo* Missas traditas esse persolutas[2]. Quicumque Missas celebrandas committere vult sacerdotibus sive saecularibus sive regularibus *extra dioecesim* commorantibus, hoc facere debet per eorum Ordinarium, aut ipso saltem audito atque annuente. Ita S. Congr. Concilii d. 22 Maii 1907. Sacerdos igitur volens tradere Missas sacerdoti extradioecesano non eget permissione proprii Ordinarii, sed Ordinarii illius, cui Missae tradendae sunt. Quicumque itaque postulat Missas ab extraneis sacerdotibus, debet illis exhibere testimonium proprii Ordinarii. Nec sufficit licentia praesumpta; sufficit autem *licentia tacita aut interpretativa,* si scil. Ordinarius cognoscens proprium sacerdotem accipere Missas ab extraneis tacet. Quid autem dicendum, si Missae traduntur sacerdoti commoranti ad *breve tempus* extra dioecesim, e. g. studiorum causa in aliqua universitate extranea? Numquid sacerdos iste accipiens stipendia eget licentia Ordinarii loci, ubi nunc habitat? Negativa sententia videtur esse probabilior, quia Ordinarius loci facile scire potest sacerdotem in istis circumstantiis recipere stipendia aliunde, i. e. ab extraneis. Tacendo igitur videtur consentire. Ita etiam Vermeersch[3]. Nihilominus in praxi consulendum est, ut sacerdos degens per aliquod tempus in aliena dioecesi simul cum licentia celebrandi Missam etiam petat licentiam acceptandi stipendia Missarum aliunde. Si sacerdos tradit stipendia alteri sacerdoti *eiusdem dioecesis* vel *eiusdem instituti religiosi,* nulla alia licentia iuxta moderna decreta requiritur.

273 Qui vult mittere stipendia ad sacerdotes *ritus orientalis,* hoc facere debet per Congregationem de Prop. Fide vel ad delegatos apostolicos pro sacerdotibus sui districtus[4]. Nihilominus licet stipendia mittere in Orientem ad sacerdotes *latini ritus,* cum iisdem clausulis, quae observandae sunt in transmissione ad alium sacerdotem in Occidente. Unde licet directe mittere stipendia ad delegatos, vicarios et praefectos apostolicos; pariter sacerdotes religiosi possunt mittere stipendia ad confratres suos in Oriente viventes; sin autem velint illa mittere ad religiosos alterius instituti regularis, tutius est ea tradere superiori generali eiusdem instituti in Occidente commoranti[5].

---

[1] Decr. «Ut debita» n. 6. [2] Ita etiam *Noldin* l. c.

[3] De Religiosis etc. Periodica III 140.

[4] S. C. C. d. 22 Maii et 9 Sept. 1907.

[5] Cf. *Vermeersch* (Periodica IV 153), qui dicit: «Ad vicarios et praefectos apostolicos latinos, qui in Oriente iurisdictionem suam exercent, poterunt, nostra sententia, mitti eleemosynae etiam exuberantium Missarum.» — Si quis inspicit diversas responsiones S. C. C. datas, facile putabit, nec etiam ad sacerdotes latinos in Oriente degentes posse mitti stipendia Missarum, nisi mediante S. C. de Prop. Fide aut delegato apostolico aut episcopis habentibus iurisdictionem ordinariam episcopalem. Praesertim ad quaesitum: «Utrum superiores ordinum et institutorum religiosorum possint directe mittere stipendia Missarum suis subditis exsistentibus in Oriente?» respondit S. C. C. d. 7 Sept. 1907: «Affirmative et taxative pro religiosis subditis suis, non vero pro ceteris» (Anal. eccl. 1908, p. 14). Si haec verba sumuntur in sensu illimitato, tunc e. g. si quis parochus dioecesis Coloniensis volens stipendia exuberantia mittere fratri suo ger-

d) Prorsus prohibitum est dare stipendia Missarum *bibliopolis et* 274
ephemeridum administratoribus (etiamsi religiosi viri sunt), necnon venditoribus sacrorum utensilium et indumentorum, quamvis isti sint pia instituta, et generatim **nemini** nisi qui Missas celebret per se ipsum aut per alios sacerdotes, quibus totam pecuniam acceptam tradit[1]. Tamen sacerdotum cooperatorum consuetudo exsistens in pluribus locis dicendi Missas et recipiendi pro illis victum a parocho toleratur[2].

Experientia constat, huiusmodi traditionibus et acceptationibus aliquod saltem palliatum commercium satis inconveniens exerceri. Qui autem secus fecerit, graviter peccat et sequentes poenas ecclesiasticas incurrit: a) si est *sacerdos,* incurrit suspensionem a divinis reservatam S. Sedi; b) si est *clericus* nondum sacerdotio initiatus, suspensus est ab ordinibus susceptis et inhabilis ad alios ordines suscipiendos; c) si est *laicus,* punitur excommunicatione latae sententiae episcopo reservata. Eaedem poenae incurruntur ab iis, qui libros, ornamenta aliasve res accipiunt loco pecuniae pro Missis dicendis aut dictis. Item si quis detrahit aliquid a stipendio accepto et tunc tradit alteri sacerdoti[3].

e) Colligentes Missarum eleemosynas maioris pretii, et ex eis lucrum 275
captantes, faciendo eas celebrare in locis, ubi Missarum stipendia minoris pretii esse solent, incurrunt excommunicationem latae sententiae Summo Pontifici simpliciter reservatam. Ita Const. «Apostolicae Sedis», quae est iterum confirmata per Decr. «Ut debita» n. 13.

Ut autem ista excommunicatio revera incurratur requiruntur sequentia: 1. ut Missae ex industria colligantur in copioso numero; 2. ut colligens lucrum inde capiat. Ergo si partem detractam in pia opera impendit, non excommunicatur. 3. Quidam auctores putabant etiam requiri, ut Missae in *alia loca* transmitterentur, proindeque non incurri excommunicationem, si Missae dicerentur in eadem dioecesi; sed S. Officium d. 16 Ian. 1892 contrarium determinavit.

f) Prorsus prohibitum est retinere aliquam partem stipendii et tra- 276
dere alteri sacerdoti Missam dicendam cum diminuto stipendio.

Quare Alexander VII damnavit propositionem (9): «Post Decretum Urbani potest sacerdos, cui Missae celebrandae traduntur, per alium satisfacere collato illi minore stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.»[4] S. Sedes aliquando permittit, ut pars modica stipendii retineatur in pias causas eroganda[5]. Notandum est autem omnia indulta ante annum 1904 hac in re concessa esse revocata[6]. Quidam auctores[7] putant peccare quidem graviter sed

mano, qui est missionarius Franciscanus in Ierusalem, deberet haec stipendia mittere prius ad generalem Franciscanum Romae, orans, ut deinde mittantur in Ierusalem. Iste modus videtur esse valde complicatus neque intentus a S. C. C. Accedit quod ipsa S. C. de Prop. Fide citans eadem Decreta S. C. C. illa intelligere videtur non de sacerdotibus latinis in Oriente degentibus, sed de sacerdotibus rituum orientalium. S. C. de Prop. Fide d. 15 Iulii 1908.

[1] Decr. «Ut debita» n. 8. [2] S. C. C. d. 27 Febr. 1905.

[3] Decr. «Ut debita» n. 9—12. [4] *Denz.* n. 1109.

[5] Cf. S. C. C. d. 27 Febr. 1905, responsum ad societatem SS. Salvatoris.

[6] Decr. «Ut debita» n. 9.

[7] E. g. *Noldin,* De sacr. n. 191; *Génicot,* Theol. mor. II 231; *D'Annibale,* Summula Theol. mor. III 190, n. 17; *Ballerini-Palmieri,* Opus theol. IV, n. 1017.

probabiliter non laedere *iustitiam* ac proinde non teneri ad restitutionem illum sacerdotem, qui retinet partem stipendii, dummodo tamen curet determinatum numerum Missarum celebrari. Quae quidem sententia nobis videtur improbabilis. Etenim si ea esset vera, tunc sacerdos qui retinet e. g. ex 1000 stipendiis satis pinguibus 1000 francos, facit autem illas Missas alibi persolvi, ad nihil teneretur ex iustitia. Quod videtur valde incongruum. Ratio autem laesae iustitiae haec videtur esse: Stipendium non est pretium pro Missa, sed est eleemosyna ab Ecclesia concessa et ab offerente data illi, qui Missam dicturus est. Licet igitur primus sacerdos recipiens stipendia statim fiat dominus eorum, tamen non est dominus *absolutus,* sed tunc solummodo, quando implet praecepta hac de re ab Ecclesia lata. Quod si haec praecepta graviter laedit, perdit dominium et ad restitutionem tenetur. Porro Ecclesia sub poena excommunicationis praecepit, ne pars stipendii indebite retineatur. Obligationem restitutionis in hoc casu communissime auctores tuentur [1], saltem illi, qui scripserunt post propositionem damnatam ab Alexandro VII.

277 *Licet retinere partem stipendii in sequentibus casibus:*

α) Ex indulto pontificio post annum 1904 concesso [2].

β) Si donator consentit.

Patet. Non solum consensus explicitus, sed etiam implicitus aliquando sufficit. Sic si donator ratione amicitiae, gratitudinis etc. dederit intuitu personae recipientis stipendium notabiliter maius, quam dari solet, censetur implicite consentire, ut accipiens partem excedentem retineat [3]. Itaque e. g. si in tali loco quantitas ordinarii stipendii sunt 2 franci et donator dedit 20 francos, sacerdos tradens hanc Missam alteri sacerdoti non tenetur dare 20, sed 2 francos. Si tamen excessus est mediocris, consensus implicitus donatoris non constat neque praesumendus est.

γ) Si agitur de stipendiis non stricte manualibus, sed quasi-manualibus aut fundatis.

Tunc enim sufficit tradere stipendium iuxta taxam dioecesanam, si Missae sunt annexae *alicui beneficio* vel si ex intentione fundatoris constituunt partem congruae sustentationis parochi. In omnibus aliis casibus stipendium totale Missarum etiam quasi-manualium aut fundatarum tradendum est sacerdoti celebranti. «Attento quod eleemosynae Missarum quorundam legatorum pro parte locum tenerent «Congruae parochialis», E^{mi} Patres censuerunt licitum esse parocho, si per se satisfacere non possit, eas Missas alteri sacerdoti committere, attributa eleemosyna ordinaria loci sive pro Missis lectis sive cantatis. . . . In legatis Missarum aliqua in ecclesia fundatis retineri posse favore ministrorum et ecclesiarum inservientium eam redituum portionem, quae in limine fundationis vel alio legitimo modo ipsis assignata fuit independenter ab opere speciali praestando pro legati adimplemento.» [4]

δ) Si recipiens non rogatus consensit.

Declarat enim Benedictus XIV [5]: «A quolibet sacerdote, stipendio maioris pretii pro celebratione Missae accepto, non posse alteri sacerdoti stipendium

[1] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 322. [2] Cf. supra.

[3] Cf. S. C. C. d. 25 Iulii 1874.

[4] Ita habetur in Decreto «Ut debita» n. 15. Cf. tamen Responsum S. C. C. ad episc. Bredan. d. 27 Febr. 1905. [5] Const. «Quanta cura» d. 30 Iunii 1741.

minoris pretii erogari, etsi eidem sacerdoti celebranti et consentienti se maioris pretii eleemosynam accepisse indicasset.» Unde non sufficit, ut sacerdos celebrans Missam consentiat quocumque modo in diminutionem stipendii oblati — quia potest consentire propter moralem necessitatem — sed requiritur, ut prorsus libere et non rogatus consentiat.

ε) Si ecclesia aliqua est pauper nec habet sufficientes reditus.

Tunc enim illa potest ex stipendiis ab ipsa oblatis *sacerdotibus celebrantibus in hac ecclesia* talem partem subtrahere, quae sufficit pro expensis uniuscuiusque Missae necessariis, e. g. in vino, cereis, usu paramentorum etc. Ita Innocentius XII [1].

In causa Tarraconensi ad quinquennium concessit S. Congr. Concilii, ut ille, qui ex officio in ista dioecesi distribuit Missas, 3% sibi retineat pro honorario.

5. **Tabella et liber Missarum.** Ordinarii (i. e. episcopi vel 278
superiores regulares) curare debent, «ut in singulis ecclesiis praeter tabellam onerum perpetuorum et librum, in quo manuales Missae, quae a fidelibus traduntur, ex ordine cum sua eleemosyna recenseantur, insuper habeantur libri, in quibus dictorum onerum et Missarum satisfactio signetur». Ita Decr. «Ut debita» in fine. Tabella Missarum fundatarum debet in qualibet sacristia publice exponi; libri Missarum stricte praescribuntur solis *rectoribus* ecclesiarum saecularium et regularium. Valde autem convenit, ut etiam quilibet *sacerdos privatus* habeat librum specialem, in quo conscribat omnes Missas persolvendas et persolutas cum stipendio accepto.

Scholion 1. De permutatione Missarum. Probabiliter ab omni pec- 279
cato immunis est sacerdos, qui accepto pinguiore stipendio pro celebranda Missa determinato die (cum hoc die ille nequeat persolvere hanc Missam) rogat alium sacerdotem, ut pro se celebret, simul promittens se alio die celebraturum esse iuxta intentionem illius sacerdotis. Ita recte Billuart [2], Génicot [3]. Quare non apparet turpis lucri species, ob quam S. Alphonsus [4] hunc agendi modum peccati venialis damnet. Etenim hic non habetur permutatio stipendiorum, sed Missarum, et est idem ac si quis dicat alteri: Ego dicam pro te Missam crastina die, si tu hodie pro me Missam dices.

Scholion 2. De Missa neosacerdotis. Neosacerdotes celebrantes cum episcopo Missam illam quidem applicare possunt et debent, sed num pro illa sine expresso consensu offerentis stipendium accipere valeant, non ita constat. Cum consuetudo sit contraria, negativa sententia melior est [5].

ARTICULUS V.

De obligatione ratione promissionis.

1. Qui *onerosam* promissionem cum animo se obligandi dedit Mis- 280
sam applicandi, tenetur sub gravi huic obligationi satisfacere. E. g. sacer-

---

[1] Const. «Nuper» d. 23 Nov. 1697. [2] De euchar. diss. 8, a. 6.
[3] Theol. mor. II 231, IX. [4] Theol. mor. l. 6, n. 322.
[5] Cf. *Bened. XIV,* De sacrif. Miss. l. 3, c. 16, n. 10.

dos, qui acceptis beneficiis in gratiarum actionem et remunerationem promisit Missam benefactori recipienti hanc promissionem, tenetur Missam dicere.

2. Qui *liberalem* dedit promissionem dicendi Missam, tenetur quidem ex fidelitate, sed *sub levi tantum,* atque per unam Missam pluribus promissionibus satisfacere potest, cum fructus Missae sit iuxta solide probabilem sententiam[1] infiniti valoris. Hinc qui liberaliter promisit Petro Missam pro defunctis, Paulo iuxta eius intentionem et Andreae etiam ad eius intentionem, uno sacrificio Missae satisfacere omnibus his promissionibus potest. Ita sententia communis[2].

ARTICULUS VI.

De obligatione ratione oboedientiae.

281 Praelati tum saeculares tum regulares possunt iusta exsistente causa suis subditis praecipere applicationem Missae. Ita sententia longe probabilior, quae confirmatur fere universali praxi[3]. Licet enim applicatio Missae sit *actus internus,* ac proinde iuxta aliquos non cadat sub lege ecclesiastica, tamen sacerdotes libere suscipiendo quaedam officia aut emittendo vota religiosa se obligaverunt ad omnia ea, quae cum talibus officiis aut cum votis coniuncta sunt. Porro etiam applicatio Missae aliquando coniuncta est cum officio suscepto vel cum statu religioso. Proinde nemo negat parochum teneri sub gravi non tantum Missam celebrare, sed etiam aliquando applicare pro populo. Idem valet de Missa conventuali capitulorum applicanda pro benefactoribus. Superior regularis potest subditis praecipere, ut Missam applicent vel pro stipendio accepto vel ex mera oboedientia. Quando Superior acceptavit stipendium, censetur *sub gravi* praecipere applicationem, quia orta est etiam ipsi gravis obligatio iustitiae. Quando autem ex alio motivo praecepit, adest quidem obligatio oboediendi, sed inoboedientia communiter non esset peccatum mortale. In praxi attendendae sunt uniuscuiusque instituti religiosi leges, quae communiter non obligant sub peccato. Sacerdos regularis contra grave praeceptum superioris aliter Missam applicans *valide, sed illicite* applicat. Validitas enim applicationis unice dependet a sacerdote celebrante, cum sit coniuncta cum ipso ordine sacerdotali. — Num valeat episcopus praecipere sacerdoti saeculari *privato,* qui nullum officium ecclesiasticum habet, ut applicet Missam pro determinato fine, non constat. Applicatio enim Missae est actus mere internus et non est titulus evidens, vi cuius episcopus hunc actum praecipere possit.

---

[1] Cf. supra n. 228. [2] Cf. *Noldin,* De sacr. n. 197.

[3] Huc spectat responsio S. Congr. de Religiosis d. 3 Maii 1914 (Acta Ap. Sedis VI 231): «An superiores religiosi praecipere possint subditis suis etiam in virtute s. oboedientiae, ut ipsi celebrent secundum intentionem a Constitutionibus praescriptam, vel ab ipsis superioribus statutam, salvis exceptionibus a Constitutionibus vel a legitima consuetudine sancitis? — Affirmative.»

CAPUT III.

De requisitis liturgicis ad celebrandum.

Praenotamen. Cum iam supra n. 191 sqq sufficienter dictum sit de iis, quae ex iure *divino* requiruntur ad validam et licitam Missae celebrationem, ut sunt ordo sacerdotalis, status gratiae, attentio, intentio etc., restat, ut pauca dicantur de requisitis ex iure *ecclesiastico* liturgico, et quidem non prout ista praescripta sunt *physice* implenda (cum hoc ad Liturgiam pertineat), sed prout transgressio eorum constituit peccatum plus minusve grave. Ex iure autem ecclesiastico quattuor requiruntur ad Missam licite celebrandam, scil. 1. legitimum tempus; 2. locus decens; 3. sacra utensilia; 4. ritus observandi. De ieiunio eucharistico iam supra n. 198 sqq satis dictum est.

ARTICULUS I.

De tempore celebrationis Missae.

Tempus celebrationis determinatum est iure ecclesiastico tum quoad dies tum quoad horas. Quotidie licet celebrare Missam. Ex iure autem ecclesiastico prohibentur Missae privatae tribus ultimis diebus hebdomadae sanctae. Econtra aliquando etiam conceduntur plures Missae dicendae uno die. Claritatis causa iuvat separatim agere 1. de Missis ultimo triduo hebdomadae sanctae; 2. de pluribus Missis dicendis eodem die; 3. de hora Missae celebrandae.

§ 1.

De Missis ultimo triduo hebdomadae sanctae.

Feria V in Coena Domini privatae Missae non possunt dici; 282
permittitur autem una Missa sollemnis in omnibus ecclesiis *cathedralibus, collegiatis* et *parochialibus*. Ex speciali indulto non raro conceditur, ut Missa sollemnis dicatur etiam in oratoriis publicis aut semipublicis. Aliquando etiam conceditur, ut ecclesiae, quae non habent tres clericos, celebrent solam Missam *lectam*[1]. Non ita clarum est, utrum pro hoc indulto requiratur licentia S. Sedis an sufficiat permissio episcopi[2]. In aliquibus dioecesibus permittunt episcopi, ut una Missa legatur ante Missam sollemnem pro populi commoditate. Videtur nobis certum episcopos non posse huiusmodi facultatem ex propria auctoritate concedere, sed ut accedat oportere aut consuetudo legitima aut indultum apostolicum. Decretum enim S. Congr. Rituum d. 27 Martii 1773 iam non invenitur in authentica collectione S. Congr. Rituum, ac proinde abolitum censetur. A fortiori reicienda est sententia, quam antea plures graves auctores tuebantur, tum feria V tum Sabbato Sancto Missas privatas non absolute interdici[3]. Feria V licet de venia saltem episcopi

---

[1] S. C. R. d. 28 Iulii 1821. [2] Cf. *Gasparri,* De euchar. I, n. 81.

[3] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 350, qui dicit istis diebus Missas privatas omnino non licere.

Missam canere in ecclesiis non parochialibus, quamvis in iisdem ecclesiis Missa Praesanctificatorum non celebretur [1]. In hoc casu omittenda est consecratio alterius hostiae et processio. In ecclesiis autem parochialibus faciendae sunt omnes liturgiae praescriptae his tribus diebus saltem iuxta parvum Rituale Benedicti XIII. Attamen S. Congr. Rituum d. 9 Dec. 1899 ad quaestionem: «An feria V in Coena Domini in ecclesiis parochialibus aliisque non parochialibus celebrari possit Missa lecta vel cum cantu, quin peragantur functiones feriae VI in Parasceve et Sabbati Sancti?» respondit: «In ecclesiis parochialibus, ubi adest fons baptismalis, serventur rubricae Missalis et decreta.... In aliis vero ecclesiis non parochialibus omitti potest functio Sabbati Sancti, non tamen illa feriae VI in Parasceve; et fiat Sepulcrum.» ... Quae quidem responsio non ita facile conciliari potest cum responsione eiusdem Congregationis d. 1 Febr. 1895. Forsan dicendum est hanc ultimam decisionem respicere casum particularem. Unde in praxi Missa Praesanctificatorum dicenda est in omnibus ecclesiis, in quibus feria V in Coena Domini habita est Missa. Nihilominus superiores regulares, qui non peragunt functiones sollemnes istis tribus diebus, possunt feria V in Coena Domini Missam privatam celebrare ad s. communionem suis subditis praebendam, sed in sacello domestico, vel hoc deficiente, in ecclesia *ianuis clausis* [2]. Si in feriam V in Coena Domini incidit aliquod *festum de praecepto,* episcopus curare debet, ut tot Missae in ecclesiis dicantur, quot sufficiunt, ut populus praecepto audiendae Missae satisfacere possit [3]. Hoc tamen minime valet, si talia festa aut iam non sunt de praecepto aut si transferuntur in alium diem [4]. — Episcopus, qui feria V in Coena Domini non dicit Missam sollemnem in sua cathedrali, potest privatam dicere Missam in oratorio suo domestico.

283 **Feria VI in Parasceve** dicitur dies aliturgicus, quia (excepto casu gravis necessitatis consecrandi hostiam pro viatico administrando) nulla Missa celebrari potest. In tali casu necessitatis Missa votiva de passione Domini dicenda est, sed iste casus nostris temporibus vix accidere potest, cum particulae pro viatico administrando semper asserventur. Quando autem aliud festum, quod ex iure particulari in aliquo loco celebrandum est de praecepto, cadit in feriam VI aut Sabbatum Sanctum, attendenda sunt iura particularia.

284 **Sabbato Sancto** multo strictius quam in Coena Domini prohibentur Missae privatae a ceteris functionibus liturgicis seiunctae. Proinde ad Missam privatam dicendam requiritur aut speciale indultum pontificium aut necessitas viatici conficiendi. In ecclesiis parochialibus, in quibus habetur fons baptismalis, Missa aliaeque functiones fieri debent; in aliis autem ecclesiis omitti possunt. Sabbato Sancto non solum expleta

[1] S. C. R. d. 1 Febr. 1895.
[2] S. C. R. d. 31 Aug. 1839. [3] S. C. R. d. 12 Sept. 1716.
[4] S. C. R. d. 27 Sept. 1868.

Missa s. communio distribui potest fidelibus, sed etiam inter Missarum sollemnia[1]. De distributione s. communionis feria VI in Parasceve, vide quae supra n. 220 ex iure particulari diximus.

§ 2.

De pluribus Missis dicendis eodem die.

Tres Missae a quolibet sacerdote possunt quidem, sed non debent 285
dici festo Nativitatis Domini, neque sacerdos prohibetur recipere stipendium pro unaquaque Missa[2]. Si sacerdos hoc die unam tantum vel duas Missas celebrat, eam eligere debet, quae respondet circiter horae celebrationis, i. e. primam, si nocte; secundam, si circa auroram; tertiam, si post auroram celebrat[3]. Circa Missas in festo Nativitatis notandum est:

a) Sacerdotes caecutientes, quibus ex indulto licet quotidie Missam de B. M. V. dicere, non possunt hanc Missam trina vice dicere in isto festo, sed aut debent Missas dicere in Missali notatas aut una Missa sistere.

b) Etiam in oratoriis privatis, ubi aliis diebus non permittitur nisi una Missa, licet in festo Nativitatis tres Missas dicere.

c) Quamvis quibusdam visum sit licitum[4], ut omnes sacerdotes possint saltem unam Missam dicere media nocte Nativitatis[5], tamen tum ex rubricis generalibus Missalis[6] tum ex pluribus decretis S. Congr. Rituum[7] sequitur, ut *de iure communi* permittatur una sola Missa *sollemnis,* quae post mediam noctem celebrari potest. De iure privato autem aliquando permittuntur in nocte Nativitatis etiam Missae privatae. Praeterea Pius X concessit, ut in omnibus sacrarum virginum monasteriis clausurae legi subiectis, atque religiosis institutis, piis domibus et clericorum seminariis publicum aut privatum oratorium habentibus cum facultate sacras species habitualiter asservandi liceat in sacra nocte Domini nostri Iesu Christi tres rituales Missas, vel etiam pro rerum opportunitate unam tantum celebrare, sacramque communionem omnibus ministrare[8]. Attamen hoc indultum «non importat facultatem celebrandi etiam apertis oratoriorum ianuis, nec extendi potest ad ecclesias religiosorum, quae *publico fidelis populi usui* inserviunt, salvo tamen religiosorum privilegio in media nocte Missam [sollemnem] celebrandi»[9]. In nonnullis tamen locis exsistit consuetudo, ut quilibet sacerdos possit tres Missas dicere in nocte Nativitatis etiam in ecclesiis publicis et quilibet fidelis ibidem communionem recipere possit. Episcopi est iudicare, num talis consuetudo sit legitima.

---

[1] S. C. R. d. 28 Apr. 1914; Acta Ap. Sedis VI 197.
[2] Cf. Bened. XIV Const. «Quot expensis» d. 26 Aug. 1748.
[3] De significatione mystica trium istarum Missarum cf. S. theol. 3, q. 83, a. 2 ad 2.
[4] Ex c. «Nocte sancta» 48, dist. 1 de consecr.
[5] Cf. *Donoso,* Instituciones de Derecho canónico n. 204. [6] Tit 15, n. 4.
[7] Cf. *De Herdt,* S. Liturgiae prax. III, n. 5. [8] Motu proprio d. 1 Aug. 1907.
[9] S. Offic. d. 26 Nov. 1908.

Ex iure particulari licet in Hispania, Lusitania et tota America Latina [1] celebrare tres Missas etiam die 2 Novembris. Ita ex antiqua consuetudine, quam Benedictus XIV [2] petente Ferdinando VI confirmavit et extendit ad omnes sacerdotes saeculares et regulares, ita tamen, ut illi, qui de novo, i. e. tunc primum huius privilegii participes fierent, possent pro una Missa stipendium consuetum accipere, duas alias autem sub poena suspensionis applicare deberent sine stipendio pro omnibus fidelibus defunctis. Illi autem sacerdotes, qui iam ante Benedictum XIV fruebantur privilegio dicendi tres Missas hoc die (quales sunt plures regulares), possunt tria stipendia sumere sicut in die Nativitatis D. N. Iesu Christi [3].

Ex indulto speciali licet quibusdam sacerdotibus duas vel tres Missas dicere certis diebus. Indultum tres Missas dicendi rarissime et difficulter concedi solet. S. Congr. Concilii huiusmodi indultum concessit d. 9 Sept. 1899 dioecesi de Tulancingo in republica Mexicana [4].

286 **Facultas binandi** seu dicendi duas Missas diebus dominicis et festivis hodie saepissime usu venit sive ex iure communi sive ex speciali privilegio pontificio. Hodierna disciplina Ecclesiae de binatione habetur in instructione S. Congr. de Prop. Fide d. 24 Mai 1870 edita.

In primaeva Ecclesia binatio non videtur locum habuisse. Temporibus Innocentii III binatio iam saepius occurrit, unde iste Pontifex statuit: «Excepto die Nativitatis Dominicae, nisi *causa necessitatis suadeat,* sufficit sacerdoti semel in die unam Missam celebrare.» [5] Sequentibus saeculis aliquando abusus hac in re irrepserunt, quia sacerdotes dicebant plures Missas potius ex cupiditate stipendii quam ex amore pietatis, et exinde etiam negligebant alia officia curae animarum. Quapropter Concilium Tridentinum sess. 22 et Benedictus XIV (De sacrificio Missae et De synodo dioecesana) statuerunt, numquam licere eodem die duas Missas celebrare nisi in casu necessitatis spiritualis populi, si scil. secus notabilis pars populi non posset satisfacere praecepto dominicali aut si quis aegrotus non posset recipere viaticum.

De facultate binandi sequentia notanda sunt iuxta *ius commune* praesens vel iuxta indulta Summi Pontificis:

1. Non licet binare nisi *diebus de praecepto,* ad hoc ut notabilis pars populi possit audire Missam.

Ergo non licet duas Missas dicere aliis diebus aut festis suppressis [6] neque in oratorio privato, ad hoc ut aliqua familia possit audire Missam. Aliquando tamen conceditur facultas binandi in favorem monialium, quae strictae clausurae subiacent.

Sancta Sedes pluries interrogata a variis episcopis, quantus numerus fidelium vel quanta ecclesiarum distantia requiratur, ut Missa iterari possit, noluit dare responsionem, sed hoc reliquit prudentiae et conscientiae episcoporum. Ceterum in hac re non est cum nimia severitate procedendum. Quare Leo XII d. 13 Martii 1828 scripsit ad archiepiscopum S. Ludovici in America Septentrionali: «Omnem te anxietatem animi deponere debere et quin commovearis verborum rigore, se [scil. Sanctitatem Suam] conscientiae

---

[1] Conc. plen. Americae Lat. a. 1899, n. 348.
[2] De sacrif. Miss. l. 3, c. 4, n. 11 et De syn. dioec. l. 13, c. ult., n. 14.
[3] Cf. *Donoso,* Instituc. de Decr. can. n. 204.
[4] Cf. Analecta eccl. VII 452.
[5] c. 3, X 3, 41.
[6] S. C. de Prop. Fide d. 24 Maii 1870.

ac prudentiae tuae committere, ut iudices, quibus in casibus ratione habita adiunctorum dioecesis tuae graves adesse causae censendae sint facultatem, de qua sermo est, sacerdotibus impertiendi. Ubi vero has graves causas secundum conscientiam prudentiamque tuam arbitratus fueris, Sanctitas sua, posse te absque ulla dubitatione ea facultate uti, benigne declaravit.» — In istis litteris pro sufficienti causa habetur, si 30—50 fideles sine binatione facta non possunt audire Missam praeceptam. S. Officium quidem d. 28 Ian. 1688 iudicavit non sufficere numerum 15—20 personarum, quae aliter Missa carerent, sed eodem anno paucis mensibus postea S. Congr. de Prop. Fide iudicavit sufficere numerum *10—12 servorum*. «Neque mirum esse debet, si haec Congregatio [de Prop. Fide] benigniori interpretationi indulsit; agebatur enim de servis, qui ob ipsorum conditionem peculiarem indulgentiam merebantur, cum unicum fortasse solatium eis esset SS. Missae sacrificium.» Ita Instructio S. Congr. de Prop. Fide d. 24 Maii 1870, ubi etiam distantia mediae leucae (i. e. viae mediae horae) unius ecclesiae ab altera non reicitur, licet nec etiam expresse agnoscatur ut causa sufficiens binationis. Dependet hoc etiam ex difficultate viae et aeris.

2. Ex *iure communi* (dependenter tamen ab Ordinario, ad quem 287
pertinet de his rebus iudicare) binatio non tantum permittitur, sed etiam *praecipitur* in duobus casibus: a) Quando parochus «duas parochias obtinet vel duos populos adeo seiunctos, ut alter ipsorum parocho celebranti per dies festos adesse nullo modo possit ob locorum maximam distantiam». Ita Instructio citata. Qui quidem casus facile accidere potest in locis missionum. b) «Quando una tantum sit ecclesia, in qua Missa celebratur, et ad quam insimul universus populus convenire non potest.» Ita eadem Instructio.

Quamvis etiam in hoc secundo casu parochus debeat praeviam licentiam episcopi quaerere, tamen in casu necessitatis, e. g. quando eius cooperator vel ipse parochus subito infirmatur, haec licentia potest, immo et debet praesumi, cum secus populus fidelis damnum pateretur. Postea tamen quantocius res est episcopo denuntianda. — Populus censetur non posse insimul convenire in ecclesiam, non tantum ob angustiam aedificii, ut quidam volunt, sed etiam ob distantiam aliaque incommoda. Sic e. g. fere in omnibus parochiis ruralibus, quae inter se distant saltem per spatium dimidiae leucae et in quibus unus solus sacerdos Missam celebrat, talis necessitas censetur adesse. Fideles enim nequeunt domos, infantes, animalia etc. sine custodia relinquere. Unde quando una pars familiae assistit Missae, altera debet domi remanere. Ergo in istis locis parochus debet duas Missas dicere, ut omnes fideles satisfacere possint praecepto Missae audiendae.

3. *Sine speciali indulto pontificio* episcopus non potest permittere, 288
ut sacerdos dicat duas Missas, si in eadem ecclesia aut in eodem loco alii sacerdotes dicunt Missam. Ita S. Congr. Concilii d. 10 Maii 1897.

In magnis parochiis, ubi numerosissimus est populus fidelis, saepe non sufficiunt duae vel tres Missae, ut omnes assistere possint, sive ob angustiam ipsius ecclesiae sive ob alias rationes. Tunc episcopus non valens mittere tot sacerdotes, quot sunt necessarii, potest *habito indulto apostolico* concedere, ut aliquis sacerdos duas Missas dicat, etsi alii sacerdotes eodem die in eadem ecclesia aut in eodem loco celebrant Missam. Ita fert praxis in pluribus locis Germaniae.

4. Sacerdoti celebranti duas Missas ex indulto binationis non licet pro altera Missa stipendium accipere neque alicui obligationi *iustitiae* satisfacere [1], nisi habeat specialem licentiam S. Sedis.

Parochus igitur non potest primam Missam applicare pro populo et pro altera Missa stipendium sumere; sin autem habet duas parochias, potest et debet primam Missam pro prima et alteram pro altera parochia applicare. Si cum secunda Missa est specialis labor coniunctus, e. g. longa via, tarda hora, instructio facienda etc., sane retributio *istius laboris* accipi potest [2]. Nihil impedit, quominus celebrans duas Missas satisfaciat alii obligationi, e. g. caritatis, gratitudinis, oboedientiae etc., per alteram Missam. Nam sola obligatio *iustitiae* impleri nequit per alteram Missam. Si sacerdos contra grave praeceptum Ecclesiae duo stipendia pro duabus Missis sumpsit, alterum restituere debet, cum desit titulus illud retinendi. Ex speciali tamen indulto pontificio licet duo stipendia accipere in locis missionum, in aliquibus dioecesibus, e. g. Germaniae, Belgii etc., sed tunc solet praecipi, ut alterum stipendium in pias causas ab episcopo determinatas erogetur.

289 5. **Ritus observandus in binatione** a citata Instructione S. Congr. de Prop. Fide d. 24 Maii 1870 hoc modo praescribitur: Sacerdos secundam Missam dicere debet ieiunus, ac proinde ablutionem bibere non potest. Duplex autem modus agendi distingui debet, prout scil. post primam Missam dictam *in eodem altari* altera Missa eo die dicetur aut non.

a) Si altera Missa *in eodem altari* dicetur, sacerdos hoc modo procedat: «Post haustum in prima Missa diligenter sanguinem Domini omissa consueta purificatione, patena calicem et palla patenam tegens ac super corporale relinquens, dicet iunctis manibus: Quod ore sumpsimus, Domine etc. Deinde digitos, quibus ss. sacramentum tetigit, in aliquo vase mundo ad hoc in altari praeparato abluet. Potest hoc esse vas, in quo digiti solent ablui distributa communione extra Missam. Abluendo digitos dicat: Corpus tuum, Domine etc., abstersisque purificatorio digitis, calicem velo cooperiet, velatumque ponat super corporale extensum. Absoluta Missa, si nulla in ecclesia sit sacristia, calicem super altare relinquat, secus vero in sacristiam deferet, ibique super corporale vel pallam in aliquo loco decenti et clauso collocabit usque ad secundam Missam, in qua . . . calicem iterum ad altare deferet ac super corporale extensum reponet.» — Quando infundit vinum et aquam pro secunda Missa, purificatorio calicem ne extergat.

b) Si altera Missa dicenda est *in aliena ecclesia,* tunc observanda est Instructio data a S. Congr. Rituum d. 12 Sept. 1857 et quae habetur in appendice Ritualis Romani. Modus agendi est fere idem ac supra sub litt. a). Completo autem ultimo evangelio sacerdos iterum detegat calicem et inspiciat, an aliquid divini sanguinis necne ad imum se receperit, quod plerumque continget. Si itaque divini sanguinis gutta quaedam supersit, ea rursus ac diligenter sorbeatur, quod nullimode

---

[1] S. C. C. d. 25 Sept. 1858, 21 Martii 1863 et pluries.

[2] S. C. C. d. 23 Maii 1861.

omittendum est, quia sacrificium moraliter durat et remanentibus speciebus ex divino praecepto compleri debet. Postmodum sacerdos fundat in calicem (saltem) tantum aquae, quantum prius vinum posuerat, eamque circumactam ex eadem parte, qua s. sanguinem biberat, in paratum vas demittat. Calicem subinde purificatorio abstergat, cooperiat et secum portet in sacristiam. Depositis sacris vestibus aquam in vase depositam vel ad sequentem Missam conservet et in secunda ablutione bibat, vel gossipio aut stupa absorpta comburatur vel dimittatur in piscinam [1].

§ 3.

De hora Missae celebrandae.

Ex iure communi Missa celebrari potest quacumque hora *ab aurora* 290
ad meridiem [2].

Aurora hic intelligitur crepusculum, quod solet advenire circiter duabus horis ante solis ortum. Theologi omnes dicunt hoc tempus esse moraliter et non mathematice sumendum, ita ut nullam culpam habeat ille, qui Missam paulo post auroram terminet, illam vero coeperit 20 minutis antea, ac pariter ille, qui Missam incipiat paulo ante meridiem, finiat vero 20 minutis post meridiem. Aurora multum variat secundum diversa tempora et loca. In Europa centrali aurora per mensem Iunii incipit fere a media nocte. Ergo iuxta strictum ius etiam tunc Missa dici potest a media nocte, sed tamen sine gravi causa id facere dedecet. In regionibus vero polaribus, ubi aliquibus diebus aurora non apparet, S. Congr. Rituum d. 18 Sept. 1634 concessit, ut Missa incohari possit ab *exordio vitae civilis,* i. e. tempore, quo homines mane surgere solent ad opera iuxta approbatas regionum consuetudines.

Praeceptum non celebrandi extra horas a rubrica statutas per se *sub gravi* obligat, et proinde, qui absque omni causa legitima tempus multum, i. e. *per unam horam* antevertit vel postponit, graviter peccat [3]. Rationes, ob quas licet citius vel tardius Missam dicere, sunt sequentes:

a) *Necessitas* conficiendi eucharistiam ad viaticum administrandum. Per se patet; nam si licet propter hanc rationem Missam iterare aut illam dicere non ieiunus, a fortiori licet praetergredi tempus celebrationis.

b) *In nocte Nativitatis Domini,* ut supra dictum est.

c) *Consuetudo rationabilis* approbata ab Ordinario. Sic e. g. licet summo mane dicere Missam ad hoc, ut famulis et opificibus praebeatur occasio audiendi Missam.

d) *Dispensatio* ab episcopo aut superiori regulari data ex rationabili causa [4]. Sic e. g. propter iter faciendum aut factum licet Missam dicere ante auroram aut post meridiem.

e) *Privilegium* a S. Sede concessum. Tale privilegium solent habere regulares. Sic e. g. Leo XII [5] concessit Societati Iesu privilegium

---

[1] Cf. Collect. de Prop. Fide n. 1352.
[2] Rubr. gen. Miss. tit. 15, n. 1. [3] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 346.
[4] Cf. ib. n. 344. [5] Const. «Plura inter» d. 11 Iulii 1826.

celebrandi Missam hora una ante auroram aut post meridiem. Quod quidem privilegium per communicationem aliis quoque regularibus competit. Pius VI[1] concessit Congregationi Puritatis, ut Missa possit dici duabus horis ante auroram et post meridiem. Etiam hoc privilegium participari ab aliis regularibus docet Génicot[2]. Immo Redemptoristae possunt in suis ecclesiis celebrare Missam duabus horis post mediam noctem et tribus post meridiem[3].

291 **Scholion 1. De Matutino recitando ante Missam.** Cum rubrica Missalis dicat: «Sacerdos ... celebraturus Missam ... saltem Matutino cum Laudibus absoluto» etc., plures veteres auctores, e. g. S. Antoninus, putabant adesse *gravem* obligationem recitandi Matutinum et Laudes ante Missam. Quae quidem sententia est certa, si agitur de recitatione *chorali* ante Missam conventualem. Pro iis vero, qui Officium divinum *privatim* recitant, est etiam practice certum hanc obligationem non esse gravem, sed tantum levem, a qua omnino excusat quaelibet mediocris causa, e. g. studii commoditas, labor perficiendus etc.[4]

292 **Scholion 2. De tempore adhibendo pro Missae celebratione.** Cum tempore et hora celebrationis aliqualiter cohaeret tempus ipsum ad celebrandum necessarium, de quo docet recte S. Alphonsus[5] «difficulter posse excusari a mortali sacerdotem, qui infra quadrantem Missam absolveret, etiamsi Missa sit ex brevioribus vel de S. Maria in Sabbato; quia in tam brevi spatio committere debet duos graves defectus: alterum gravis irreverentiae erga sacramentum; alterum gravis scandali erga populum». Ergo sacerdos curet, ut ad minus 20 minuta impendat celebrationi Missae privatae (ordinariae), neque excedat semihoram.

ARTICULUS II.

De loco celebrationis.

Locus celebrationis includit duo, nempe spatium in quo et altare super quo Missa celebratur.

293 **Principium 1.** *Iure communi non licet Missam celebrare nisi in ecclesiis aut oratoriis saltem benedictis, iisque non pollutis, exsecratis aut interdictis.*

Constat ex Concilio Tridentino[6] praecipiente: Ne episcopi «patiantur, privatis in domibus atque omnino extra ecclesiam et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria, ab eisdem Ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a saecularibus aut regularibus quibuscumque peragi.» Quid sint ecclesiae, oratoria publica, semipublica et privata, iam supra II, n. 483 sqq in tractatu de religione dictum est. Facultatem celebrandi in oratoriis stricte privatis nemo concedere valet nisi S. Sedis[7]; sed episcopi ex propria auctoritate concedere possunt ex magna et urgenti causa, ut *per modum actus*[8],

---

[1] Die 24 Ian. 1783 et 10 Maii 1785. [2] Theol. mor. II 237.
[3] Cf. nostr. Man. iur. eccl. II, n. 227.
[4] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 347 sq. [5] Ib. n. 400.
[6] Sess. 22 de observ. et evit. in celebr. Missae.
[7] Cf. *Many*, Praelect. de locis sacris n. 80.
[8] S. C. C. d. 23 Ian. 1847; 7 Iulii 1855; 20 Dec. 1856.

i. e. paucis vicibus, Missa celebretur in quolibet loco decenti et etiam sub divo, e. g. ob concursum magnum populi vel pro exercitu. Disputant autem auctores, quaenam causa sit sufficiens, ut episcopus per modum actus possit concedere celebrationem Missae in oratorio domestico vel in alio quovis loco honesto. Antiqui auctores citati a S. Alphonso [1] nimis benigne in hac re locuti sunt, cum vigens disciplina sit severior. S. Alphonsus docet episcopum posse per modum actus permittere Missam in domo privata, ad hoc ut aliquis vir insignis, morbo laborans, Sacro intersit vel sacra communione reficiatur, aut ut sacerdos infirmus possit celebrare Missam. Tamquam causae sufficientes ad dispensationem enumerantur: si viaticum ad moribundum neque ex ecclesia neque ex oratorio rite instituto deferri possit, si magna pars populi secus carere deberet Missa dominicali. «Forsan pluribus videbuntur urgentes causae: gravis infirmitas viri nobilis, optime de Ecclesia meriti; ratio celebrandi in domo huiusmodi viri defuncti, praesente cadavere.» Ita Many [2]. Ceterum haud raro conceduntur specialia indulta pontificia hac in re. — Quomodo ecclesiae polluantur, iam dictum est supra II, n. 546 in tractatu de religione; de interdicto ecclesiarum infra sermo erit in tractatu de censuris.

De *exsecratione* aut *profanatione* ecclesiarum sequentia breviter ex Iure 294
canonico notentur: «Ecclesia exsecratur, i. e. perdit consecrationem aut benedictionem acceptam, quando ita mutatur, ut iam non censeatur eadem ecclesia. Quod quidem contingere potest:

a) Si tota vel ex maiore parte destruitur, licet cum eadem materia reaedificetur.

b) Si additur nova pars eaque maior quam quae antea exstabat. Ecclesia non exsecratur, licet simul tota crusta parietum, in quibus cruces depictae erant, radatur aut excidat. Contraria opinio communiter tenebatur ab antiquis canonistis, sed S. Congr. Rituum d. 19 Maii 1896 respondit ad dubium: «Utrum ecclesia, e cuius parietibus vel partim vel integre disicitur simul incrustatio, vulgo *intonaco,* ut renovetur, consecrata maneat vel exsecrata? — Ecclesia consecrata remanet, quamvis in eius parietibus opus tectorium sit renovatum.» [3]

Privilegia et indulta de loco celebrationis. 295

1. Cardinales et episcopi (sive residentiales sive titulares) possunt in domibus suis erigere oratoria privata, in quibus Missam celebrent. Hoc valet etiam de hospitio, quo versantur in itinere [4].

2. Missionariis solet concedi ampla facultas celebrandi in quocumque loco decenti, quando deest ecclesia aut oratorium.

3. Requiritur indultum apostolicum, ut Missa dici possit in navi mare transnavigante.

---

[1] L. c. n. 359. [2] L. c. n. 82; cf. *Gasparri,* De euchar. I, n. 276.

[3] Decr. auth. n. 3907 ad 2.

[4] Leo XIII d. 10 Iunii 1896. Privilegio oratorii privati (domi rurique) *ab Ordinario tamen loci visitandi et approbandi* gaudent quoque protonotarii apostolici omnes exceptis protonotariis honorariis. In istis oratoriis vel ipsi protonotarii vel alius sacerdos potest celebrare Missam etiam sollemnioribus diebus (exceptis sex), et consanguinei, affines, familiares et cohabitantes protonotariorum audiendo hanc Missam satisfaciunt praecepto dominicali. Ita ex Motu proprio Pii X «Inter multiplices» d. 21 Febr. 1905, n. 11, 22 et 46 (Anal. eccl. XIII [1905] 63 sqq).

Quod quidem indultum non conceditur, nisi sub conditione, ut mare sit tranquillum neve adsit ullum irreverentiae periculum. Nec absolute vetita est celebratio in cellis navis (vulgo *cabines*), dummodo decenter fiat. Episcopis totius Americae, Oceaniae et Australiae concessit S. Congr. Rituum d. 30 Iunii 1908, ut, quotiescumque Romam petituri sunt, tum in accessu tum in reditu possint quotidie Missam celebrare in navi, dummodo a) locus ad hoc electus nihil indecens prae se ferat; b) mare sit ita tranquillum, ut nullum adsit periculum effusionis sanguinis pretiosissimi; c) ut adsit alter sacerdos superpelliceo indutus assistens praesuli celebranti.

296 **Principium 2.** *Numquam licet Missam celebrare nisi in altari rite consecrato.*

Distinguitur duplex altare: *fixum* et *portatile.* Altare fixum iterum est duplex, scil. 1. fixum in *sensu stricto seu liturgico,* quod constat a) mensa ex unico lapide naturali (non artefacto) confecta b) stipite lapideo coniuncto; cum mensa supraposita et sepulcro reliquiarum; et 2. fixum in *sensu minus stricto* (in materia *indulgentiarum*), quod aliquo modo stabile est, licet sit ex ligno confectum. Quando in materia indulgentiarum requiritur altare fixum, sufficit, quod sit fixum in minus stricto sensu [1]. — Altare *portatile* est illud, quod facile portari potest ab uno loco in alium. Debet constare ex uno lapide naturali, duro, integro et satis amplo, ita ut hostiam et saltem maiorem partem calicis supportare possit. Non requiritur, ut sit lapis marmoreus, prohibetur autem lapis puniceus [2]. Numquam licet Missam dicere nisi super altari saltem portatili consecrato. — Consecratio altarium pertinet de iure ad episcopum; potest tamen sacerdos a Summo Pontifice ad hoc delegari.

Altare in stricto sensu *fixum* exsecratur tripliciter: 1. si mensa sit mota a stipite, 2. si mensa licet immota a stipite sit enormiter fracta, 3. si sepulcrum reliquiarum sit effractum [3]. — Altare vero *portatile* exsecratur: 1. si lapis enormiter sit fractus, vel si magna scissura sit in eo, 2. si sepulcrum sit effractum vel reliquiae inclusae amoveantur. — Notandum est: Exsecrata ecclesia non exsecrantur altaria; polluta vero ecclesia etiam polluta censentur altaria. Quomodo ecclesia et altare exsecratum aut pollutum reconciliari possint, videsis apud canonistas aut liturgistas.

ARTICULUS III.

De sacris utensilibus.

Sacra utensilia ad tres classes reduci possunt: 1. ornatus altaris, 2. ornatus sacerdotis et 3. sacra vasa.

297 1. In **ornatu altaris** [4] comprehenduntur sequentia:

---

[1] Cf. nostrum Man. iur. eccl. I, q. 156.

[2] Vulgo *Bimsstein.* — S. C. R. d. 13 Iunii 1899 (Decr. auth. n. 4032).

[3] Cf. nostrum Man. iur. eccl. I, q. 157.

[4] De ornatu altaris Rubricae generales Missalis tit. 20 praescribunt: «Altare, in quo ss. Missae sacrificium celebrandum est, debet esse lapideum et ab episcopo . . . consecratum; vel saltem ara lapidea similiter ab episcopo . . . consecrata, in eo inserta, quae tam ampla sit, ut hostiam et maiorem partem calicis capiat. Hoc altare operiatur tribus mappis seu tobaleis mundis, ab episcopo vel alio habente potestatem benedictis: su-

a) Tres *mappae* (sive tobalea) ex lino vel cannape confectae. Istae mappae benedicendae sunt ab episcopo vel ab aliis habentibus legitimam facultatem. Omissio benedictionis esset indecens et peccatum leve [1]. Celebrare Missam super altari nulla mappa ornato videtur esse gravis irreverentia et grave peccatum.

b) *Missale* cum cussino vel parvo pulpito. Celebrare Missam sine Missali censetur gravis irreverentia propter errandi periculum. Si quis tamen non potest habere Missale et Missam memoriter scit, defectus Missalis non videtur esse graviter irreverentiosus [2].

c) *Duae candelae accensae.* Esset grave peccatum celebrare Missam sine ullo lumine. Unde si lumen deficiat ante consecrationem neque aliud haberi possit, sacerdos debet Missam abrumpere; sin autem hoc accidat post consecrationem, sacrificium potest et debet perfici, neque diu, i. e. per $1/4$ aut $1/2$ horam illud interrumpere oportet. Celebrare Missam cum uno tantum cereo habetur veniale peccatum [3]. Candelae debent esse confectae ex *cera*, nisi adsit indultum apostolicum [4]. Merito autem docet Génicot [5] non esse *grave peccatum* adhibere candelas ex stearina aliisque rebus vegetalibus confectas, cum vix distinguantur ab iis, quae ex apum cera confectae sunt. Plures quam duos cereos accensos habere in Missa stricte privata non permittitur nisi solis episcopis. Dico autem, in Missa *stricte privata;* nam si etiam Missa lecta celebratur ratione alicuius sollemnitatis, nihil videtur obstare, ut tunc non ratione Missae, sed ratione sollemnitatis plures cerei in altari accendantur. Quidam praelati regulares possunt quattuor candelas accensas habere in Missis suis lectis, sic permittente consuetudine. — Lux electrica et gaz nequeunt adhiberi ad cultum, sed tantum ad splendidam illuminationem [6].

d) *Imago crucifixi* debet inter candelabra ita eminere, ut non tantum a celebrante, verum etiam ab aliis facile videri possit. Est obligatio levis [7].

Tabellae, quae solent poni in utroque cornu altaris, non stricte praescribuntur; sed in commoditatem sacerdotis convenienter adhibentur [8]. Ad ornatum altaris valde conducit *antipendium,* quod est pallium artificiose factum pendens ante mensam altaris. Color antipendii

---

periori saltem oblonga, quae usque ad terram pertingat, duabus aliis brevioribus, vel una duplicata. Pallio quoque ornetur coloris, quoad fieri potest, diei festo vel officio convenientis. Super altare collocetur crux in medio et candelabra saltem duo cum candelis accensis hinc et inde in utroque eius latere. Ad crucis pedem ponatur tabella secretarum appellata. In cornu epistolae cussinus supponendus Missali; et ab eadem parte epistolae paretur cereus ad elevationem sacramenti accendendus, parva campanula, ampullae vitreae vini et aquae cum pelvicula et manutergio mundo in fenestella, seu in parva mensa ad haec praeparata. Super altare nihil omnino ponatur, quod ad Missae sacrificium vel ad ipsius altaris ornatum non pertineat.»

[1] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 375, dub. 2.

[2] Ita etiam *Noldin,* De sacr. n. 211. [3] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 394.

[4] Cf. S. C. R. d. 7 Sept. 1850. [5] Theol. mor. II 246

[6] Cf. supra n. 224. [7] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 393. [8] Ib. n. 390.

mutatur iuxta festa quotidie occurrentia. Sed antipendium iam non est in usu in plerisque regionibus.

298 2. **Ornatus sacerdotis** Missam dicentis constituitur ex amictu seu humerali, alba, cingulo, manipulo, stola et casula. Omnes istae vestes benedici debent ab episcopo aut ab habente facultatem. Casula, stola et manipulus, etsi absolute non debent esse ex serico confecta, requiritur tamen materia pretiosa atque illicita sunt ista paramenta ex gossypio, lino et lana confecta [1]. — *Cingulum* convenientius fit ex lino albo, sed neque alia materia neque alius color prohibetur. Sic e. g. in nonnullis ecclesiis adhibentur cingula serica rubra. — Censetur esse grave peccatum celebrare Missam sine ulla sacra veste. Idem valet de defectu casulae vel albae [2]. Reliquae autem vestes sacrae non videntur tantae esse necessitatis. Unde ad viaticum conficiendum, vel si secus populus non posset satisfacere praecepto dominicali, liceret sine illis vestibus Missam dicere.

Color paramentorum est quidem observandus iuxta diversa officia et festa, sed non obligat sub gravi. Unde recte dicit Sporer [3] satius esse quocumque die facere Sacrum in quolibet colore quam illud omittere; atque excusare omnem rationabilem causam, ut si concursui sacerdotum non sufficerent vestes debiti coloris. Color aureus non potest inservire pro coloribus albo, viridi, rubro [4]; si autem adhibita fuit tela vere aurea [5], tunc paramenta ita confecta possunt inservire propter pretiositatem pro coloribus albo, viridi et rubro [6], non autem pro coloribus violaceo aut nigro.

Rubrica generalis item praescribit, ut sacerdos antequam sacras vestes induat, sit in veste talari. Unde si sacerdos in aliquibus regionibus non semper portat vestem talarem, illam in sacristia induere debet. Sed haec obligatio non ita gravis est, ut causa rationabili exsistente omitti nequeat. Dedecet autem prorsus vestes sacras induere super vestes alterius quam nigri coloris (nisi casu necessitatis).

299 3. **Vasa sacra** ad Missam requisita sunt calix cum patena, ampullae vini et aquae. Accedunt ad vasa sacra corporale, palla, purificatorium, velum calicis et bursa pro corporali.

Patena et cuppa calicis debent esse aureae, vel si sunt ex argento vel ex stanno vel ex aluminio, debent esse intus deauratae [7]. Alia materia non admittitur iuxta praesentem disciplinam; patena tamen potest esse etiam ex alia materia solida [8]. Deauratio saltem sub levi requiritur pro interiore parte cuppae calicis et superiore parte patenae [9]. S. Congr. Rituum d. 31 Aug. 1867 ad quaestionem: «An permitti possit

---

[1] S. C. R. d. 28 Iulii 1881. [2] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 377.

[3] Theol. mor. P. 2, c. 6, n. 414. [4] S. C. R. d. 29 Martii 1851.

[5] *Goldfaden*. [6] S. C. R. d. 20 Nov. 1885.

[7] Cf. *S. Thom.*, S. theol. 3, q. 83, a. 3 ad 6; Bened. XIV Const. «Etsi pastoralis» d. 26 Maii 1742 (§ VI 20); S. C. de Prop. Fide d. 16 Ian. 1797.

[8] Cf. *Génicot*, Theol. mor. II, n. 247. [9] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 370.

ciborium ex cupro deaurato, item monstrantia et lunula?» respondit: «Affirmative.» Ergo cuppa calicis debet esse argentea, stannea aut aluminea; pro aliis autem sacris vasis etiam alia materia solida permittitur. Iam S. Alphonsus[1] scripsit: «Omnibus . . . non obstantibus, cum melius rem perpenderim, iudicavi, quod nova peracta inauratione calicis denuo ipse est consecrandus.» Id nunc certum est. Ergo si calix aut patena denuo deaurantur, denuo etiam consecrari debent[2]. Calix exsecratur 1. per *amissionem formae* suae, e. g. si pes a cuppa per *fractionem* separatur, non autem si pes est tornatilis et facile a cuppa separari potest; 2. per *novam deaurationem*. Sin autem longo usu deauratio est detersa, calix remanet quidem consecratus, sed decet renovare deaurationem. Non constat calicem esse exsecratum, si adhibitus est ad profanos usus, sed nihilominus valde decet illum in isto casu iterum consecrare. Cum nullus laicus possit calicem consecratum tangere, cumque consecratio illius maneat, etsi deauratio est detrita, requiri videtur licentia episcopi aut praelati regularis, ut calix consecratus denuo inaurandus tradatur artifici. — Usus parvi cochlearis ad infundendam vino aquam non prohibetur[3], ut iam supra dictum est, sed tale cochlear non benedicitur.

Calici substernendum est *corporale* ex lino vel cannape confectum. Graviter peccat, qui extra casum magnae necessitatis sine corporali eoque benedicto celebrat[4].

Purificatorium quoque debet esse ex lino vel cannape, sed probabilius non est benedicendum, neque ulla eius benedictio invenitur in Rituali Romano. Ergo purificatorium suppleri potest strophiolo mundo, quod tamen postea non est iterum ad usus profanos adhibendum.

Palla ex lino vel cannape debet esse confecta, saltem ex ea parte, qua tangit calicem. Ex altera parte potest aureis vel sericis ornamentis operiri, dummodo pannus non sit nigri coloris neque referat aliqua signa mortis.

Ampullae aquae et vini melius conficiuntur ex vitro; permittuntur tamen etiam confectae ex auro vel argento[5].

Prima lotio corporalium et purificatoriorum facienda est a subdiaconis 300 vel saltem a clericis tonsuratis. Aqua lotionis in sacrarium proicienda est. Moniales egent speciali licentia S. Congr. Rituum, ut possint primam istam lotionem peragere.

S. Congr. Rituum d. 23 Nov. 1906 ad quaestionem: «An clerici prima tantum tonsura initiati . . . tangere possint vasa sacra et lintea sacra ac calicem praeparare *in sacristia* absque speciali indulto?» respondit: «Affirmative.» Eadem autem S. Congr. Rituum d. 14 Mart. 1906 statuit de clerico loco subdiaconi in Missa ministrante:

---

[1] Ib. dub. 2 (ed. *Gaudé*).

[2] Cf. S. C. R. d. 14 Iunii 1845 et 9 Maii 1857 (Decr. auth. n. 2889 et 3042).

[3] S. C. R. d. 6 Febr. 1858 (ib. n. 3064). [4] *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 387.

[5] S. C. R. d. 28 Apr. 1866 (Decr. auth. n. 3149).

1. «Clericus ad munus subdiaconi subeundum in Missa sollemni numquam deputetur, nisi adsit rationabilis causa et in minoribus ordinibus sit constitutus aut saltem sacra tonsura initiatus.»

2. «Clericus pro subdiacono inserviens, alba super amictu, cingulo et tunica absque manipulo sit indutus, atque omnia, quae ad subdiaconum ex rubricis spectant, rite expleat, hisce tamen exceptis: a) aquam ante offertorium in calicem non infundat, quod in casu diaconus praestabit; b) calicem ipsum infra actionem (i. e. infra canonem) numquam tangat, neque pallam ab eodem removeat aut super eum reponat; c) post ablutionem calicem non abstergat (abstergente ipso celebrante), sed tantummodo illum componat more solito et velo cooperiat cum bursa et ad mensam deferat.» [1]

Cum igitur liceat clericis tangere vasa sacra et lintea sacra, possunt etiam prima lotione ea lavare, exsistente aliqua rationabili causa; nihilominus hoc decentius fit a subdiaconis, quippe qui sint ad hoc ordinati.

301 **Scholion. Quomodo res benedictae aut consecratae benedictionem amittant.** Omnes res (sive vasa sive paramenta), quae egent consecratione aut benedictione pro usu altaris, illam amittunt in triplici casu: 1. si amittunt notabiliter formam primigeniam; 2. si fiunt prorsus ineptae ad usum destinatum; 3. si nova materia ex magna vel saltem essentiali parte additur.

Quomodo calix exsecretur, iam supra dictum est. — Corporale benedictionem amittit, si est ita laceratum, ut iam nequeat substerni calici et hostiae. Cingulum perdit benedictionem, si disruptum est in tales partes, ut iam nulla earum ad cingendum sit apta. Alba perdit benedictionem, si novae manicae adduntur. Casula demum est iterum benedicenda, quando nova pars assuta superat partem relictam. Idem videtur valere de manipulo et stola.

ARTICULUS IV.

De ritibus observandis.

302 **Praenotamen.** Hic non agimus de diversis ritibus ab Ecclesia institutis aut permissis, ut de ritu romano, orientali, ambrosiano, de ritu Praedicatorum, Carthusianorum etc. Regula generalis est: «Sacris promiscuo ritu operari sacerdotibus ne liceat: propterea suae quisque Ecclesiae ritu sacramentum corporis Domini conficiant et ministrent.» [2]

Quapropter absque omni dubio peccaret e. g. sacerdos ordinis Praedicatorum, qui sine praevia licentia legitima et extra urgentissimam necessitatem Missam celebraret ritu romano, et vicissim sacerdos adstrictus ad ritum romanum, qui vellet Missam dicere iuxta ritum Fratrum Praedicatorum.

Concilium Tridentinum [3] de caeremoniis generatim acceptis haec statuit: «Cum natura hominum ea sit, ut non facile queat sine adminiculis exterioribus ad rerum divinarum meditationem sustolli, propterea pia mater Ecclesia ritus quosdam, ut scil. quaedam submissa voce, alia vero elatiore in Missa pronuntiarentur, instituit, caeremonias

---

[1] Analecta eccl. XIV (1906) 166.

[2] Pii X Const. «Tradita ab antiquis» d. 14 Sept. 1912 (Acta Ap. Sedis IV 615).

[3] Sess. 22, c. 5 de sacrif. Miss. (*Denz.* n. 943).

item adhibuit, ut mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes, aliaque id genus multa, ex apostolica disciplina et traditione, quo et maiestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per haec visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum, quae in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.»

Principium. *Omnes rubricae Missalis aliqualiter obligant in* 303
conscientia.

Prob. 1. S. Pius V stricte praecipit in Constitutione, quae legitur in initio Missalis, ut Missa iuxta ritum, modum ac normam celebretur sicut notatum est in rubricis Missalis. Iamvero talis lex generalis ecclesiastica obligat in conscientia.

Prob. 2. S. Congr. Rituum in decreto, quod pariter invenitur in Missali Romano, «mandat in omnibus et per omnia servari rubricas Missalis Romani», nonobstante quocumque praetextu et contraria consuetudine, quam abusum esse declarat. Porro tale praeceptum esse pure directivum aut poenale est assertio prorsus gratuita.

Quamobrem distinctio a pluribus auctoribus adhibita inter rubricas praeceptivas et directivas, est parvae utilitatis, tum quia nemo hucusque potuit assignare, quaenam rubricae sint praeceptivae, quaenam autem tantum directivae, tum quia haec distinctio nequit solide probari. Ergo dicendum est: Quotiescumque in rubricis aliquid *determinate statuitur,* hoc obligat in conscientia; quando vero relinquitur *discretioni* sacerdotis aut episcopi, profecto unusquisque agere potest, sicut rationi suae est consentaneum.

Gravitas obligationis. Rubricae Missalis sunt leges ecclesia- 304
sticae positivae, ac proinde ad iudicandum de gravitate obligationis earum adhibendae sunt regulae generales de obligatione legum ecclesiasticarum; scil. attendenda est a) *gravitas materiae,* b) *communis sensus doctorum.* Ex applicatione harum regularum practicarum sequentes solutiones practicas iuvat adducere:

1. Requiritur sub gravi *minister* isque masculus ad serviendum in Missa. Ab hac autem lege excusant a) dispensatio pontificia, quae aliquando concedi solet missionariis aliisque sacerdotibus, et b) casus gravis necessitatis, e. g. ut die festo populus Missae interesse possit, ut viaticum conficiatur. Cum ministro, qui nesciat respondere, licet ex minore necessitate celebrare. Ergo sacerdos non debet sibi scrupulos facere, si minister male pronuntiet verba; convenit autem tunc, ut ipse sacerdos suppleat verba omissa. Gravis censetur transgressio praecepti ecclesiastici admittere, ut femina *in omnibus* gerat vicem servitoris Missae, i. e. ut sistat ad altare, urceolos porrigat etc. Deficiente autem ministro masculo licet Missam celebrare, si mulier (praesertim monialis) respondeat quidem, sed non accedat ad altare. In ecclesiis vero publicis mulier non potest hoc modo servire in Missa, nisi vera exsistente necessitate [1].

Quanta autem ista necessitas esse debeat, non constat. Postquam S. Congr. Rituum (d. 14 Aug. 1893) respondit talem necessitatem non haberi in casu,

---

[1] S. C. R. d. 18 Martii 1898 (Decr. auth. n. 4015 ad 6).

quo sacerdos secus omittere deberet Sacrum, quod minime necessarium sit, ut praeceptum audiendi Missam impleatur, postea (d. 13 Ian. 1894) huius rescripti exsecutionem suspendit, donec allata nova rationum momenta perpendisset. Ad hunc diem, nondum data est decisio. Ergo licet adhibere mulierem, si secus sacerdos non posset dicere Missam *etiam devotionis causa.*

2. Quaelibet mutatio *notabilis* in Canone Missae est peccatum mortale. Ita omnes. S. Alphonsus [1] putat iam esse grave omittere decem verba in Canone.

3. Extra Canonem omittere partes integras, quae *in qualibet Missa* dici debent, item censetur grave peccatum, e. g. omissio Confessionis et omnium aliarum orationum ante gradus dicendarum; omissio epistulae cum tractu vel graduali; omissio evangelii.

4. Omittere unam alteramve illarum partium, quae *non in omni* Missa occurrunt, non videtur grave, e. g. omittere: Gloria, Credo etc. commemorationem etc. Docet Lehmkuhl [2]: «Non plane constat esse peccatum grave in hebdomada sacra Passionem omittere, recitando solum ultimam partem, quae pro evangelio sumitur; verum si quis fortuito impedimento detineatur, quominus Missam tam longam dicere possit, devotione tamen aliave causa ad celebrandum impellatur, praestat aliam Missam, ut votivam de Passione sumere, quam ex Missa illorum dierum Passionis historiam omittere. Nam illam votivam Missam sumere, etsi per se peccatum sit contra rubricas, at certe veniale tantum, et ex causa mediocriter gravi licebit sine ulla culpa id facere.» Secunda pars huius opinionis non placet, quia oportet 1. colorem paramentorum mutare, 2. sumere Missam contra expressam prohibitionem Ecclesiae. Cum autem iuxta communem sententiam non sit grave omittere illa, quae non in omni Missa dicenda sunt et Passio non sit in omni Missa dicenda, exsistente vera causa potius Passio est omittenda quam Missa votiva de Passione dicenda.

5. Non licet ex importuna devotione aliquid *addere* ad Missam. Videndae tamen sunt legitimae consuetudines. Sic e. g. in nonnullis regionibus sacerdos post evangelium populo denuntiat applicationem Missae et pauca Pater noster cum populo orat.

6. Si quis ex errore aliquid omisit, quod est de necessitate et integritate Missae (e. g. offertorium, consecratio), debet hoc repetere. Alia autem, quae non sunt de necessitate et integritate Missae, ut sunt Gloria, collecta, Credo etc., si sacerdos iam est aliquantulum progressus, non debet repetere, sed prosequi Missam [3].

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 403. [2] Theol. mor. II, n. 332.
[3] Cf. S. theol. 3, q. 83, a. 6 ad 5.

TRACTATUS V.

De poenitentia.

Praenotamen. «Aggrediamur opus ad hunc tractatum de sacramento poenitentiae exponendum, cui utique omni studio prae ceteris materiis sedulo incumbendum, cum in ipso totius Theologiae moralis summa et quaestiones magis ad praxim spectantes contineantur.» Ita S. Alphonsus[1]. Catechismus autem Romanus[2] dicit: «Quemadmodum humanae naturae fragilitas et imbecillitas omnibus nota est, eamque in se ipso quisque facile experitur: ita, quantam habeat necessitatem poenitentiae sacramentum, ignorare nemo potest. Quod si diligentiam, quae a parochis in unoquoque argumento adhibenda est, ex rei, quam tractant, magnitudine et pondere metiri oportet: omnino fatebimur eos numquam in huius loci explicatione adeo diligentes futuros esse, ut satis videri possit; quia etiam de hoc sacramento, quam de baptismo, eo accuratius agendum est, quod baptismus semel tantum administratur, nec iterari potest, poenitentiae vero toties locus datur eiusque repetendae toties necessitas imposita est, quoties post baptismum peccare contingat.» — Parochi autem aliique sacerdotes prorsus impares sunt ad recte instruendum fideles de poenitentia, nisi prius ipsi hanc rem apprime didicerint. Unde nullus sacerdos sacramentum poenitentiae administrare audeat, nisi sit instructus perfecta scientia poenitentiae. 305

Dividimus totum hunc tractatum in tria capita: 1. de essentia poenitentiae; 2. de subiecto poenitentiae; 3. de ministro poenitentiae.

Litteratura. Innumeri auctores scripserunt de poenitentia; specialiter commendamus S. Thomam, S. theol. 3, q. 84 sqq, S. Alphonsum, Theol. mor. l. 6, n. 427 sqq, eiusque discipulos Marc et Aertnys. Deinde Billuart, Drouven, Lehmkuhl, Noldin, Haine, Ios. Göttler, Der hl. Thomas von Aquin und die vortridentin. Thomisten über die Wirkungen des Bußsakramentes (Freiburg 1904), A. Tappehorn, Anleitung zur Verwaltung des heiligen Bußsakraments (Dülmen 1893).

CAPUT I.

De essentia poenitentiae.

Dividimus istud caput in quinque articulos: 1. de notione poenitentiae; 2. de virtute poenitentiae; 3. de exsistentia sacramenti poenitentiae; 4. de eius essentia; 5. de eius effectibus.

ARTICULUS I.

De notione poenitentiae.

Nomen latinum poenitentiae quidam derivant a «poenam tenere», quia poenitens sibi poenam imponit ad satisfaciendum offenso. Alii hoc nomen designare putant «penitus», i. e. intime in corde aliquid sentire. Graece poenitentia nominatur μετάνοια, quod est idem ac mutatio sensus seu resipiscentia. 306

[1] L. c. n. 426. [2] P. 2, c. 5, q. 1.

1. *Acceptiones profanae* nominis poenitentiae significant taedium, displicentiam, dolorem. Poenitentia adhibetur tum de bono tum de malo. Sic e. g. Cicero dicit de senectute: «Num igitur, si centesimum vixisset annum, eum suae senectutis poeniteret?»

2. *Acceptiones theologicae.* Vox poenitentiae a theologis sumitur in triplici potissimum sensu: a) pro *virtute morali* poenitentiae; b) pro *sacramento* poenitentiae; c) pro illa parte huius sacramenti, quae solet quoque vocari *satisfactio.* Poenitentia in primo sensu accepta recte vocatur a Catechismo Romano *poenitentia interior;* in secundo vero sumpta nominatur *poenitentia exterior.* Ambae autem poenitentiae sunt intime connexae, ita ut in praesenti rerum ordine neutra sine altera esse possit. Etenim vera virtus poenitentiae includit votum sacramenti poenitentiae, quia peccator non potest Deo satisfacere propriis viribus, sed eget ad hoc poenitentiae sacramento. Ex alia parte sacramentum poenitentiae non potest valide suscipi, nisi adsit actus verae virtutis poenitentiae, scil. contritio vel attritio. Licet confessio et satisfactio abesse possint in casu necessitatis, e. g. in homine sensibus destituto, actus virtutis poenitentiae est omnino conditio, sine qua non potest quis valide absolvi. Quae quidem poenitentia interna simul iuncta cum externa solet vocari a SS. Patribus *baptismus laboriosus* vel etiam *secunda post naufragium tabula.* Prima enim tabula salvationis post naufragium peccati originalis est baptismus. Graeci poenitentiam vocantes *μετάνοιαν* non intendunt dicere *totam* eius essentiam consistere in resipiscentia, sed resipiscentiam esse signum evidens verae poenitentiae. Graeci aliquando etiam vocant poenitentiam *ἐξομολόγησιν,* i. e. confessionem.

ARTICULUS II.

De virtute poenitentiae.

307 **Definitio.** *Virtus poenitentiae est qualitas supernaturalis a Deo infusa, qua homo promptus redditur ad dolendum de peccato commisso, in quantum est offensa Dei, cum emendationis proposito* [1].

Explicatur. Dicitur 1°: poenitentia est *qualitas supernaturalis a Deo infusa,* quia licet quis etiam propriis viribus propter motiva naturalia possit poenitere de peccatis commissis, tamen talis poenitentia neque est virtus perfecta neque destruit peccati maculam. Unde Concilium Tridentinum [2] definivit: «S. q. d. sine praeveniente Spiritus Sancti inspiratione atque eius adiutorio hominem . . . poenitere posse, sicut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur, A. S.» Unde idem Concilium [3] (et post ipsum Catechismus Romanus) [4] docet quinque motibus vel gradibus supernaturalibus hominem ad

---

[1] Cf. *S. Thom.,* Suppl. q. 16, a. 1—3. *S. Alphonsus* (Theol. mor. l. 6, n. 434) dat sequentem definitionem: «Poenitentia est virtus tendens in destructionem peccati, in quantum est Dei offensa, medio dolore et satisfactione.»

[2] Sess. 6, can. 3 de iustif. (*Denz.* n. 813). [3] Ib. cap. 6 (*Denz.* n. 798).

[4] P. 2, c. 5, q. 7.

veram poenitentiae virtutem pervenire, scil. requiritur: a) Actus *misericordiae* divinae nos moventis et illuminantis iuxta illud: «Converte nos Domine ad te et convertemur.»[1] b) Actus *fidei*. Homo enim motus et illuminatus a Deo misericorde per fidem in Deum tendere debet. Nam quicumque vult accedere ad Deum debet credere, quia Deus est ac remunerat humana opera[2]. c) Actus *timoris*. Homo namque credens Deum esse iustum persecutorem criminum, necessario percutitur timore Dei irascentis et punientis. d) Actus *spei*. Etenim peccator non potest ad Deum accedere, nisi illi fulgeat spes nanciscendae misericordiae divinae et remissionis peccatorum. e) Actus *caritatis initialis*. Nam homo credens in Deum iustum aeque ac misericordem necessario inducitur ad diligendum talem Deum. Insuper nulla iustificatio possibilis est pro adulto homine, nisi ille velit se convertere ad Deum atque coniungi cum ipso. Porro talis conversio et coniunctio includunt saltem imperfectum actum caritatis. — Homo his quinque motibus vel gradibus praeparatus actum verae poenitentiae elicere potest atque sic deletis peccatis iustificari. Sane non semper requiritur, ut isti quinque motus seu gradus sint *realiter distincti aut separati* ante actum verae poenitentiae, sed aliquando homo motus a divina gratia elicit unum actum formalem poenitentiae, qui tamen *virtualiter* continet omnes alios requisitos.

Dicitur 2°: *qua homo promptus redditur ad dolendum de peccato, in quantum est offensa Dei.* Ergo non quicumque dolor de peccatis commissis est actus virtutis poenitentiae, sed solummodo quando peccatum odio habetur ut *offensa Dei;* ideoque obiectum formale poenitentiae est offensa seu iniuria Dei reparanda. Quando igitur dolor de peccatis oritur e. g. ex turpitudine peccati vel eius malis effectibus naturalibus, non est actus verae poenitentiae. Non oportet quidem, ut motivum poenitentiae sit amor Dei perfectus, sed requiritur, ut illud aliqualiter ad Deum referatur, e. g. motivum sufficiens sunt poenae temporales aut aeternae non quidem ut sunt in se, sed *ut infligendae a iustitia divina.*

Demum dicitur 3°: *cum emendationis proposito,* quia verus dolor peccati includit detestationem praeteriti et propositum emendationis pro futuro.

Actus poenitentiae. Ex dictis sequitur, ut in virtute poeni- 308
tentiae plures actus contineantur, scil. a) odium et detestatio peccati; b) dolor de offensa illata Deo; c) voluntas delendi in nobis peccatum; d) voluntas satisfaciendi Deo laeso; e) voluntas vitandi peccatum futurum. Communiter autem assignantur tantum tres actus in poenitentia inclusi: dolor, detestatio et propositum.

Subiectum proximum poenitentiae est voluntas. 309

Poenitentia enim est pars iustitiae, quae in voluntate residet, ut supra II, n. 70 dictum est. Quamvis enim aliae facultates animae ad actum poenitentiae concurrant (e. g. memoria repraesentat peccatum commissum eiusque malitiam; dolor sentitur aliquando in corpore), tamen voluntatis est elicere et imperare actum poenitentiae; proindeque fideles non sunt inquietandi, si elicientes contritionem non sensibiliter percipiunt (uti dicunt) dolorem.

Subiectum remotum poenitentiae est quilibet homo peccati reus 310
vel saltem capax.

---

[1] Thr 5, 21. [2] Cf. Hebr 11, 6.

Cum poenitentia sit virtus infusa, est in omnibus, qui sunt in statu gratiae sanctificantis atque peccaverunt aut saltem possunt peccare. Ergo etiam in infantibus baptizatis. — In gehenna non datur vera poenitentia, quia ibi non exsistit vera virtus; in coelo vero beatis remanet virtus poenitentiae, in quantum habent displicentiam de peccatis antea commissis et gaudium de satisfactione praestita. — Neque Christus neque probabiliter B. Virgo habent virtutem poenitentiae, cum non fuerint capaces alicuius peccati [1].

311 **Obiectum materiale** poenitentiae est quodlibet peccatum *personale,* in quantum est laesivum divinae iustitiae ac proinde exigit satisfactionem.

Unde poenitentia proprie non versatur neque circa peccatum originale neque circa peccata aliena, quia nemo retractare potest nisi illud, quod propria voluntate personali factum est. In latiore autem sensu, in quantum scilicet poenitentia significat *detestationem,* poenitere quis potest de omnibus peccatis, sicut etiam ipse Christus omnia peccata detestatus est.

312 **Obiectum formale** poenitentiae est offensa Dei expiabilis seu ius divinum laesum reparabile per satisfactionem.

Poenitentia igitur non respicit Deum ut est summum bonum amabile vel ut est summo cultu dignum, sed ut est supremus dominus super omnes actiones humanas, quae ideoque fieri debent secundum eius beneplacitum. Peccator laedit hoc ius. Poenitens reparat idem ius. Si haec prae oculis habentur, facile intelligitur, cur S. Thomas et communiter theologi doceant poenitentiam esse virtutem specialem, non autem quid intrinsecus complexum aut qualitatem cuilibet virtuti annexam. Poenitentia enim cum habeat speciale obiectum materiale et formale, sit specialis virtus oportet. Rectissime autem S. Thomas [2] scribit: «Poenitentia, licet sit directe species iustitiae, comprehendit tamen quodammodo ea, quae pertinent *ad omnes virtutes.*» Forsan in nulla alia virtute ita claret connexio omnium virtutum sicut in poenitentia perfecta. Homo vere poenitens exercet omnes alias virtutes. Quapropter etiam facile intelligitur, cur multi peccatores et peccatrices vere poenitentes ad magnam sanctitatem pervenerint. Optime de virtute poenitentiae disserit Angelicus Doctor in pluribus articulis Summae theol. 3, q. 85.

313 **Necessitas virtutis poenitentiae.** Poenitentia (vel intra vel extra sacramentum) omnibus peccatoribus necessaria est, necessitate tum medii tum praecepti.

a) *Necessitas medii.* S. Thomas [3] ait: «Impossibile est peccatum actuale mortale sine poenitentia remitti, loquendo de poenitentia, quae est virtus», et Concilium Tridentinum [4] definivit: «Fuit poenitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et iustitiam necessaria.» Salvator dixit: «Nisi poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.» [5] — Ratio autem est, quia peccatum mortale essentialiter est aversio a Deo. Porro ista aversio destrui debet per conversionem ad Deum seu per peccati detestationem, quae est profecto poenitentia.

b) *Necessitas praecepti.* Poenitentia praecipitur tum a iure naturali tum a iure divino tum a iure ecclesiastico. *Ius naturale* exigit, ut iustitia laesa re-

---

[1] Cf. *Billuart,* De poenit. diss. 2, a. 2.

[2] S. theol. 3, q. 85, a. 3 ad 4. [3] Ib. q. 86, a. 2.

[4] Sess. 14, c. 1 de poenit. (*Denz.* n. 894). [5] Lc 13, 5.

paretur. Atqui peccatum laedit iustitiam, violando honorem Deo debitum. Reparatio autem iustitiae hoc modo laesae fit per poenitentiam. — Poenitentiam esse etiam necessariam necessitate *praecepti divini* patet ex pluribus S. Scripturae textibus, e. g.: «Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum.... Poenitemini igitur et convertimini, ut deleantur peccata vestra.»[1] «Poenitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum, si forte tibi remittatur haec cogitatio cordis tui.»[2] — *Ius ecclesiasticum* praescribens annualem confessionem etiam praecipit poenitentiam.

Quaeres: *Quandonam obligat praeceptum poenitentiae?* 314

Theologi non concordant. Sequentia videntur admittenda: Praeceptum poenitentiae obligat per se et per accidens.

Per accidens obligat, quoties urget aliquod praeceptum, quod sine vera poenitentia adimpleri nequit, e. g. si sacerdos in statu peccati exsistens debet aliquod sacramentum administrare, vel si quis non potest aliter gravem tentationem vincere.

Per se obligat praeceptum poenitentiae in articulo aut gravi periculo mortis; non autem obligat *statim* post patratum peccatum. Licet enim sit valde consulendum, ut homo patrato peccato quantocius poeniteat, tamen neque ius naturale neque ius positivum huiusmodi clarum praeceptum continet. Unde S. Thomas[3] ait: «Non est de necessitate salutis corporalis, quod statim medicina quaeratur, nisi quando necessitas curationis incumbit, et similiter est de morbo spirituali.» — Ratio autem est, quia praeceptum poenitentiae est praeceptum *affirmativum*, quod non obligat omni, sed determinato tempore. Insuper si quis teneretur sub gravi statim poenitere, tunc toties peccaret graviter, quoties cogitans de huiusmodi obligatione poenitentiam differret, quod profecto gratuito asseritur et a nemine in praxi docetur. — Nihilominus *notabilis dilatio* poenitentiae est peccatum speciale et mortale. Ita sententia verior contra Caietanum, Durandum et paucos alios. Saltem videtur poenitentia differri non posse *ultra annum*, cum praeceptum Ecclesiae de annua confessione non videatur anticipare naturalem et divinam obligationem poenitentiae. S. Alphonsus[4] huic opinioni non omnino acquiescit dicens: «Spatium enim anni satis notabile mihi videtur, ut quis per tantum temporis exsistens in mortali, possit vitare periculum in alia facile relabendi. Nec valet dicere, quod Ecclesia pro omnibus indistincte determinaverit tempus anni: nam Ecclesia hoc tempus solum determinavit ad obligationem confessionis, non autem poenitentiae. Non nego tamen, quod peccatores, praesertim rudes, ab hoc peccato dilatae poenitentiae ob inadvertentiam, ut plurimum, immo fere semper excusari possunt.» Cum igitur S. Doctor fere semper excuset peccatores a gravi obligatione speciali poenitendi infra annum, confessarius valde quidem consulat frequentem poenitentiam, sed ne damnet eos specialis peccati mortalis, qui poenitentiam usque ad annuam confessionem distulerint.

Scholion. De resipiscentia insufficienti ad poenitentiam. Lutherus 315
docuit veram poenitentiam esse nihil aliud nisi resipiscentiam ad bonam vitam. Contra hunc errorem declarat Concilium Tridentinum[5], «hanc contritionem non solum cessationem a peccato et vitae novae propositum et incohationem, sed veteris etiam odium continere.» Et revera, qui clamores

---

[1] Act 2, 38 et 3, 19. [2] Act 8, 22. [3] 4, dist. 17, q. 3, a. 1, sol. 4 ad 2.
[4] Theol. mor. l. 6, n. 437. [5] Sess. 14, c. 4 de poenit. (*Denz.* n. 897).

Psalmistae poenitentis et prophetae considerat, e. g.: «Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum» [1], et: «Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae» [2], facile intelligit eos ex vehementi quodam anteactae vitae odio et ingenti peccatorum detestatione manasse.

ARTICULUS III.

De exsistentia sacramenti poenitentiae.

316 **Errores.** Poenitentiam externam, sicuti in Ecclesia catholica nunc adhibetur et in articulo sequenti explicabitur, non esse verum et proprie dictum sacramentum Novae Legis praeter quosdam antiquos haereticos (ut Montanistas, Novatianos etc.) Calvinistae, Lutherani et generatim fere omnes haeretici docent. Sic e. g. Calvinistae opinantur nullum aliud remedium peccatorum actualium exsistere quam ipsum baptismum in memoriam revocatum cum certa fiducia remissionis peccatorum. — Harnack docet theoriam de poenitentia semper quidem in Ecclesia viguisse, Concilium Lateranense IV (1215) praescripsisse confessionem auricularem annualem, sed S. Thomam primum asseruisse hanc confessionem auricularem esse verum sacramentum. Contra hos omnes cum Ecclesia catholica statuitur thesis quae sequitur.

317 **Thesis.** *Poenitentia externa, quae in Ecclesia catholica agitur, est verum et proprium sacramentum Novae Legis.*

Prob. 1. *Ex definitionibus Ecclesiae.* Concilium Tridentinum [3]: «S. q. d. in catholica Ecclesia poenitentiam non esse vere et proprie sacramentum pro fidelibus, quoties post baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum, A. S.» Idem definit Concilium Florentinum dicens: «Quartum sacramentum est poenitentia.»

Prob. 2. *Ex S. Scriptura.* Ad sacramentum tria requiruntur, scil. signum sensibile, gratiae productivum et institutio a Iesu Christo. Atqui haec tria inveniuntur in poenitentia. Etenim a) habetur signum sensibile, scil. ipsum iudicium sacramentale constans ex duplici momento, i. e. ex confessione peccatorum et ex absolutione ore prolata. Per se patet istud signum sensibile poenitentiae distinctum esse a signo sensibili baptismi, ac proinde sacramentum poenitentiae distingui a sacramento baptismi. b) Deinde in poenitentia producitur gratia sanctificans. Etenim in poenitentia remittuntur peccata. Atqui peccata non possunt remitti, quin simul infundatur gratia sanctificans. Peccata autem revera in poenitentia remitti sequitur ex potestate clavium Ecclesiae a Christo collata, quam quidem Ecclesia exercet in sacramento poenitentiae. Christus vero contulit tum Petro tum aliis apostolis potestatem clavium dicens Petro: «Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.... Et tibi dabo claves regni coelorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis.» [4] Apostolis autem dixit Christus: «Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo, et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.» [5] c) Institutio sacramenti a Iesu Christo sequitur ex eius verbis post resurrectionem prolatis et directis ad apostolos: «Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta

---

[1] Ps 6, 7. [2] Is 38, 15. [3] Sess. 14, can. 1 de poenit. (*Denz.* n. 911).
[4] Mt 16, 18 sq. [5] Mt 18, 18.

sunt.»[1] Quae quidem potestas apostolis tradita non est potestas mere *declarandi* peccata esse remissa, sed potestas vere *remittendi* peccata. Nam Christus immediate antea dixerat: «Sicut misit me Pater, et ego mitto vos», quibus verbis significavit se dare apostolis similem missionem, sicuti ipse a Patre accepit. Iamvero Christus non solum declaravit peccata esse remissa, sed ea revera ipse remisit[2]; immo ad hoc in mundum venit. Insuper quando Christus hanc potestatem contulit, modo valde sollemni egit, nam prius insufflavit in apostolos et tunc dixit: Accipite Spiritum Sanctum etc. Porro annuntiare remissionem peccatorum non est privilegium tam novum et singulare, quod non nisi Spiritu Sancto specialiter adiuvante exerceri possit, cum id etiam prophetae Veteris Testamenti fecerint, immo quilibet praedicator hoc facere valeat.

Prob. 3. *Ex traditione.* In libro, qui vocatur «Doctrina duodecim Apostolorum» et qui editus est saeculo II, legitur: «Die autem dominica convenientes frangite panem et gratias agite, postquam delicta vestra confessi estis, ut sit mundum sacrificium vestrum.»[3] Ex hoc textu satis apparet confessionem iam saeculo II a fidelibus adhibitam esse, ut esset mundum sacrificium. *Tertullianus* initio saeculi III vivens satis clare loquitur de sacramento poenitentiae, sed tamquam rigidus Montanista non nisi semel admisit poenitentiam. Iuxta Tertullianum tunc temporis prius peragebatur confessio, quae fieri debat episcopo aut eius delegato. Nil autem probat hanc confessionem semper fuisse *publicam*. Secundo loco habebatur exomologesis, i. e. satisfactio. Exomologesis tunc temporis non erat idem quod confessio (ut plures erronee putaverunt), sed erant opera poenitentiae perficiendae pro satisfactione peccatorum patratorum. Unde Tertullianus dicit: «Itaque exomologesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est.» Tertio loco absolutio seu venia dabatur ab episcopo[4].

Exsistentiam sacramenti poenitentiae haud obscure probat institutio presbyterorum poenitentiariorum iam saeculo III nota. Scribit de hac institutione *Socrates*[5]: «Ex illo tempore [persecutionis Decianae 250] episcopi poenitentiarium presbyterum albo ecclesiastico adiecerunt, ut qui post baptismum lapsi essent, coram presbytero ad eam rem instituto delicta sua confiterentur.» *Sozomenes*[6] autem addit hunc presbyterum peccatores absolvisse. A saeculo V et deinceps clara est poenitentiae sacramenti exsistentia. Sic e. g. *Innocentius I* scribit ad Decentium episcopum Eugubinum: «De poenitentibus autem, qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus poenitentiam gerunt, si nulla interveniat aegritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanae Ecclesiae consuetudo demonstrat. Ceterum de pondere aestimando delictorum sacerdotis est iudicare, ut attendat ad confessionem poenitentis et ad fletus atque lacrimas corrigentis, ac tum iubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem suam. Vel si quis aegritudinem incurrerit, atque usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschae relaxandum, ne de saeculo absque communione discedat.»[7] — Haec sufficiant pro scopo nostro. Qui plura cupit, adeat dogmaticos et apologetas.

---

[1] Io 20, 23. [2] Cf. Mt 9, 6.
[3] Didache n. 14 (ed. *Funk*). [4] Cf. *Tanquerey,* De sacr. n. 43 sqq.
[5] Hist. eccl. l. 5, c. 19 (*Migne,* Patr. graec. 67, 614).
[6] Hist. eccl. l. 7, c. 16 (*Migne* l. c. 67, 1459).
[7] Apud *Migne,* Patr. lat. 2, 559.

318 **Necessitas sacramenti poenitentiae.** Supra iam probata est necessitas *virtutis* poenitentiae. Cum autem ibi dictum sit virtutem poenitentiae in praesenti rerum ordine non posse subsistere sine sacramento saltem *in voto,* patet etiam ipsum sacramentum esse necessarium saltem ex praecepto divino. Unde Concilium Tridentinum[1] definivit: «Si quis negaverit, confessionem sacramentalem vel institutam vel ad salutem necessariam esse *iure divino,* . . . A. S.» Iure ecclesiastico Concilium Lateranense IV (a. 1215) definivit, sacramentum poenitentiae saltem semel in anno esse suscipiendum ab eo, qui reus est peccati mortalis[2].

ARTICULUS IV.

De essentia sacramenti poenitentiae.

Praenotamen. In hoc articulo agemus de partibus constitutivis sacramenti poenitentiae, postquam primo explicata est huius sacramenti definitio. Unde totus articulus comprehendit quattuor paragraphos: 1. de definitione sacramenti poenitentiae; 2. de eius materia remota; 3. de eius materia proxima; 4. de eius forma.

§ 1.

De definitione poenitentiae.

319 **Definitio. Sacramentum poenitentiae est sacramentum Novae Legis a Christo institutum per formam iudicii ad peccata post baptismum commissa remittenda homini contrito et rite confesso per absolutionem sacramentalem.**

Dicitur 1°: *a Christo institutum.* Cum in articulo praecedenti probatum sit sacramentum poenitentiae exsistere, sequitur, ut illud sit a Christo institutum, quia omnia sacramenta sunt a Christo instituta. Circa *tempus* istius institutionis docet Concilium Tridentinum[3]: «Dominus sacramentum poenitentiae tunc praecipue instituit, cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos, dicens: Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.» Concilium autem dicit: *praecipue* instituit, quia Christus iam ante passionem suam hoc sacramentum promiserat, ac proinde incohative instituerat[4].

Dicitur 2°: *per formam iudicii,* et quidem reconciliativi et non condemnatorii. In hoc sacramento poenitens est simul reus, testis et accusator, et sacerdos est iudex. Forma iudicialis distinguit hoc sacramentum ab omnibus aliis. Etenim sacramentum matrimonii institutum est per *modum contractus;* alia vero sacramenta consistunt in rebus physicis consecratis. Propter iudicium essentialiter requisitum in poenitentia exiguntur confessio peccatorum, absolutio indicativa (et non per modum deprecationis), aliaeque plures conditiones, ut infra patebit.

Nota. Iudicium sacramentale in poenitentia, licet sit verum iudicium, in pluribus differt a iudicio civili, in quo numquam reus est simul accusator

[1] Sess. 14, can. 6 de poenit. (*Denz.* n. 916). [2] *Denz.* n. 437.
[3] Sess. 14, c. 1 de poenit. (*Denz.* n. 894). [4] Mt 16, 19; 18, 18.

et testis. Deinde iudicia humana intendunt *reparationem publici ordinis laesi* ideoque reum saepe graviter puniunt; iudicium autem sacramentale intendit reconciliationem rei cum Deo et iuxta praesentem disciplinam levissimas poenas imponit poenitenti. — Ecclesia nullam quidem potestatem habet circa physicam materiam et formam sacramentorum. Cum autem in sacramentis poenitentiae et matrimonii materia sint actus *morales* hominis, Ecclesia potest conditiones apponere, quae requiruntur non solum ad liceitatem, verum etiam ad validitatem amborum sacramentorum. Sic iurisdictio eaque non limitata requiritur ad validitatem absolutionis in poenitentia. Sic Ecclesia statuit impedimenta validitatem matrimonii destruentia.

Dicitur 3°: *ad peccata post baptismum commissa remittenda.* Quibus verbis indicatur materia remota huius sacramenti. Omnia prorsus peccata tum venialia tum mortalia in sacramento poenitentiae possunt remitti. Ergo nulla sunt peccata irremissibilia, ut voluerunt Montanistae et Novatiani. Lutherani autem et Iansenistae impugnabant confessionem peccatorum venialium. Licet non sit necessarium confiteri peccata venialia, tamen hoc est utile et eorum remissio obtineri potest in sacramento poenitentiae. — Per poenitentiam non possunt remitti nisi peccata commissa *post* baptismum, quippe qui remittat omnia peccata anteriora. Si baptismus receptus erat cum obice, tunc reviviscit eius efficacia, quando obex ablatus est per contritionem aut attritionem cum sacramento poenitentiae.

Dicitur 4°: *homini contrito et rite confesso per absolutionem sacramentalem.* Istis verbis continetur materia *proxima* et forma sacramenti poenitentiae. Ut infra patebit, materia proxima huius sacramenti sunt tres actus poenitentis, scil. confessio, contritio et satisfactio. Absolutio sacerdotis est forma huius sacramenti et iuxta omnes theologos ad eius essentiam pertinet. Immo fuerunt quidam Scotistae aliique[1] docentes, totam essentiam sacramenti poenitentiae consistere in sola absolutione sacerdotis; actus autem poenitentis non esse nisi conditiones sine qua non; quemadmodum etiam in aliis iudiciis accusationem rei et cognitionem causae non proprie ad essentiam, sed potius ad integritatem iudicii spectare. Unde in hac sententia absolutio, quatenus est externa quaedam caeremonia, est materia, et quatenus ei inest vis significandi, habet rationem formae.

§ 2.

De materia remota sacramenti poenitentiae.

Materia remota (seu potius removenda) sacramenti poenitentiae sunt peccata non acceptanda sed detestanda. 320

Ita S. Thomas[2]. Est autem (ut dici solet), materia circa quam; sicut enim medicinae materia est infirmitas curanda, ita poenitentiae materia sunt peccata destruenda. Materia haec remota distinguitur: 1. necessaria et libera; 2. certa et dubia; 3. sufficiens et non sufficiens.

Materia necessaria *sacramenti poenitentiae sunt omnia peccata mortalia post baptismum commissa nondum in confessione manifestata nec per absolutionem directe remissa.* 321

Dicitur 1°: omnia peccata *mortalia.* «Nam venialia, quibus a gratia Dei non excludimur et in quae frequentius labimur, quamquam recte et utiliter

[1] Cf. infra n. 327. [2] S. theol. 3, q. 84, a. 2.

citraque omnem praesumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat: taceri tamen citra culpam multisque aliis remediis expiari possunt.»[1]

Dicitur 2°: *post baptismum commissa.* Peccata enim ante baptismum commissa remittuntur ipso sacramento baptismi digne suscepto. Non concordant theologi de modo, quo remittantur peccata *ante* vel *in* baptismo commissa, si baptismus quidem valide, sed indigne suscipitur propter obicem exsistentem, e. g. propter defectum sufficientis fidei et doloris de praeteritis peccatis. Videtur cum distinctione esse respondendum: Peccata, quae *ante* baptismum commissa sunt, e. g. adulteria, furta etc., numquam sunt materia necessaria sacramenti poenitentiae, etiamsi baptismus est sacrilege susceptus, ac proinde numquam adest stricta obligatio ea confitendi. Ratio est, quia ista peccata commissa sunt eo tempore, quo Ecclesia nondum habuit in hunc peccatorem iurisdictionem et potestatem absolvendi. Deinde regula generalis[2] est: Sacramentum cum obice susceptum reviviscit, quando obex aufertur, i. e. quando id praestatur, quod debuisset praestari in ipsa susceptione sacramenti. Quae cum ita sint, peccata ante baptismum sacrilege susceptum commissa delentur, quando homo aufert obicem prius exsistentem, e. g. quando ponit actum fidei aut doloris et propositi necessarium. Peccatum vero sacrilegii, quod committitur *in ipso instanti* suscepti baptismi, virtualiter perdurat saltem unum momentum post. Ergo iam est materia necessaria sacramenti poenitentiae, ac proinde accusari debet. Quando igitur hoc sacrilegium cum debito dolore confessum absolvitur in sacramento poenitentiae, reviviscit baptismus atque omnia peccata antea commissa delentur[3]. Sin autem quis baptismum valide suscipiat cum obice sed *sine sacrilegio,* e. g. non dolet de peccatis commissis, quia non percipit gravem obligationem doloris, tunc peccata ante baptismum commissa delentur, quando baptizatus elicit dolorem sufficientem etiam extra confessionem, sed nec etiam in isto casu tenetur illa peccata confiteri.

Si **adultus catholicus** orto serio dubio de valore suscepti baptismi iterum baptizatur, non tenetur iterare confessiones ante secundum baptismum factas. Ratio est, quia si prior baptismus validus fuit, tunc peccata postea facta remissa sunt sequentibus confessionibus; sin vero prior baptismus fuerit invalidus, tunc omnia peccata remittuntur per secundum baptismum. Ergo in omni casu peccata valide remittuntur. Peccata autem *ab ultima confessione commissa et nondum accusata* debent in confessione declarari.

Si **adultus acatholicus** sub conditione iterum baptizatur, debet confiteri omnia peccata anteactae vitae et sub conditione absolvi. Ratio est, quia ista peccata nondum fuerunt accusata in confessione, neque certo remittuntur per baptismum conditionatum[4]. Differentia igitur inde provenit, quia catholicus dubie baptizatus omnia peccata iam confessus est, acatholicus vero non.

Dicitur 3°: *nondum in confessione manifestata ac directe remissa. Directe* dicuntur remitti peccata illa, quae explicite accusata sunt et deinde absolutionem acceperunt a confessario legitima iurisdictione praedito. *Indirecte* remittitur aliquando peccatum propter absolutionem validam aliorum peccatorum. Cum enim unum peccatum grave peccatori non possit remitti sine

---

[1] Conc. Trid. sess. 14, c. 5 de poenit. (*Denz.* n. 899). [2] Cf. supra n. 43 sqq.
[3] Cf. S. theol. 3, q. 69, a. 10 ad 2. — *S. Alphonsus* (Theol. mor. l. 6, n. 427) concedit hanc sententiam esse communissimam, sed dicit rationes pro ea allatas non convincere. [4] Cf. supra n. 139.

omnibus aliis, uno rite absoluto omnia alia quoque absolvantur necesse est. E. g. si poenitens inculpabiliter obliviscens in confessione peccatum mortale habensque contritionem universalem, cum absolutione directa peccatorum accusatorum indirecte absolvitur a peccato ex oblivione omisso. Absolutio indirecta saepe etiam locum habet, si agitur de peccatis reservatis[1].

Materia libera sacramenti poenitentiae sunt a) peccata venialia post baptismum commissa; b) omnia peccata tum mortalia tum venialia 322
iam remissa post baptismum.

Peccata venialia esse materiam liberam et non necessariam patet ex verbis Concilii Tridentini sess. 14, c. 5 supra citatis. Ratio autem est, quia peccatum veniale ex una parte veram culpam includit ac proinde in sacramento poenitentiae absolvi potest; ex alia vero parte culpa peccati venialis non est tanta et talis, quae non possit extra sacramentum poenitentiae remitti, e. g. per actus caritatis aliarumque virtutum. — Peccata (mortalia et venialia) iam remissa esse materiam liberam poenitentiae sequitur ex praxi universali fidelium huiusmodi peccata iterum iterumque potestati Ecclesiae submittentium. De qua re iam scribit Benedictus XI[2]: «Ceterum licet de necessitate non sit iterum eadem confiteri peccata, tamen . . . propter erubescentiam, quae magna est poenitentiae pars, ut eorundem peccatorum iteretur confessio, reputamus salutare.» Ratio autem, quare liceat salutariter huiusmodi peccata iam remissa iterum submittere potestati clavium, videtur potissimum haec esse: S. Scriptura monet: De propitiato peccato noli esse sine timore. Et homo non potest sine speciali revelatione certo scire, utrum sit amore an odio Dei dignus. Accusato igitur et absoluto peccato homo nihilominus iterum potest convenienter petere a Deo veniam, atque Deus potest per os confessarii iterum veniam peccatorum eorundem concedere.

Materia certa est omne verum et certum peccatum sive mortale 323
sive veniale. Materia vero *dubia* est peccatum *dubium*. Dubium de exsistentia peccati ex diversis causis oriri potest, e. g. propter conscientiam erroneam, propter dubiam advertentiam, propter dubium consensum etc.

Materia sufficiens est illa, quae ad absolutionem sacramentalem 324
valide recipiendam sufficit. Est autem omnis materia necessaria et libera, dummodo sit certa. — Materia *insufficiens* sunt imperfectiones et omnia ea quae non *certe* habent rationem peccati; vel aliis verbis: materia insufficiens est omne id, quod constituit ne liberam quidem materiam.

Nomine imperfectionum in hac materia intelliguntur illi actus humani, qui *obiective* considerati nullam certam transgressionem legis aeternae constituunt. Sane cum non exsistant *in individuo* actus indifferentes, tales sic dictae imperfectiones sunt reapse aut actus mali aut actus boni; sed quia confessarius ordinarie nequit *certo* iudicare de eorum peccaminositate, non sunt materia sufficiens absolutionis. Sic e. g. qui accusat se omisisse aliquoties preces matutinales, se passum esse distractiones involuntarias in oratione, se habuisse subitaneos et involuntarios motus irae aut concupiscentiae, affert materiam insufficientem pro absolutione sacramentali. Possunt quidem poeni-

[1] Cf. infra de reservatione casuum.

[2] Habetur c. 1 «Inter cunctas» V, 7 Extrav. comm.

tentes declarare huiusmodi imperfectiones, ad hoc ut confessarius valeat melius de eorum animae statu iudicare atque bona consilia dare, sed omnino inducendi sunt, ut praeter has imperfectiones ad minus accusent aliquod peccatum vitae anteactae, licet non secundum ultimas species descriptum, e. g. debent dicere: Insuper accuso me de peccatis anteactae vitae contra castitatem, contra caritatem etc.

325 **Scholion. De peccatis in genere tantum accusatis.** Essentia sacramenti poenitentiae consistit in eo, quod sit iudicium idque reconciliativum. Porro iudex non potest iustum iudicium ferre, nisi sufficienter cognoscat delicta commissa. In sacramento poenitentiae non requiritur tanta cognitio delictorum, sicuti in iudiciis humanis, quia in eo Deus, ipse perscrutator cordium, est principalis iudex, et quia semper finis poenitentiae est sententia *reconciliatoria* et *liberativa*. Nihilominus aliquod saltem iudicium ex parte confessarii requiritur ad validitatem sacramenti.

In extrema necessitate sufficit *accusatio generica.* E. g. militibus instante praelio, vel nautis imminente naufragio, vel moribundo sensibus destituto licite datur absolutio, si signo aliquo externo se manifestant generice tamquam peccatores contritos, in quantum hoc est possibile. Ita fert universalis praxis Ecclesiae. Ratio autem est, quia Christus praecepto affirmativo in sacramento poenitentiae exegit moralem actum confessionis ad hoc, ut confessarius iudicare queat de statu poenitentis. Porro praeceptum affirmativum non obligat in extrema necessitate, si saltem essentia sacramenti salvatur. Essentia autem poenitentiae consistit in iudicio, quod aliqualiter adest etiam post solam generalem accusationem.

Extra casum extremae necessitatis requiritur omnino (licet forsan non de validitate), aliqua magis determinata accusatio. Determinatio vero accusationis plures gradus habet, scil.:

a) Accuso me de omnibus peccatis vitae meae.

b) Accuso me de omnibus peccatis mortalibus.

c) Accuso me de omnibus peccatis commissis contra talem virtutem, e. g. castitatem, caritatem etc.

Quibus distinctionibus praemissis duae sequentes propositiones videntur verae:

1. Si agitur *de materia necessaria,* non sufficit extra casum necessitatis accusatio neque de omnibus peccatis neque de peccatis mortalibus. Ratio est, quia ex iure divino peccata mortalia sunt accusanda secundum speciem et numerum, ut declaravit Concilium Tridentinum[1]: «S. q. d. in sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse iure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur, . . . A. S.»

2. Si agitur *de materia libera,* valida quidem est etiam extra casum necessitatis generica accusatio sub a) et b) sed saltem *venialiter illicita.* Validam esse absolutionem in hoc casu vix negari potest. Nam non exsistit praeceptum divinum accusandi materiam liberam, et insuper non est aliud quid *essentiale* exigendum pro casu necessitatis et aliud extra hunc casum. Ergo cum in casu necessitatis valida sit generalis accusatio, etiam eam oportet validam esse aliis in casibus. Neque quis dicat exinde sequi, ut etiam valida sit generalis accusatio materiae *necessariae,* quod tamen supra negatum est.

---

[1] Sess. 14, can. 7 de poenit. (*Denz.* n. 917).

Nam si agitur de materia necessaria, accedit grave praeceptum divinum declarandi singula peccata, quod non adest si agitur de materia libera.

Illicitam esse solam generalem accusationem materiae liberae, docent communissime theologi, paucis exceptis, e. g. Gury-Ballerini[1], Génicot[2]. Ratio est multiplex: 1. praxis fere universalis omnium confessariorum, qui exigunt, ut saltem species materiae liberae declaretur; 2. adesset periculum deficientis contritionis, cum sit satis difficile dolorem elicere de peccatis generice tantum accusatis; 3. iudicium confessarii sine sufficienti ratione maneret valde imperfectum, ut patet. Unde in praxi exigendum est a poenitentibus, qui non accusant nisi materiam liberam, ut saltem dicant se peccasse contra talem vel talem virtutem. Quae quidem obligatio non videtur gravis, unde si poenitens est ita rudis aut labilis memoriae, ut nullius peccati determinati recordetur, confessarius non debet illum torquere ad habendam materiam magis determinatam. Potest igitur illi dicere e. g.: Velis includere omnia peccata vitae anteactae et specialiter contritionem elicere de peccatis contra caritatem vel debitam devotionem in exercitiis pietatis etc.

§ 3.

De materia proxima poenitentiae.

Materia proxima sacramenti poenitentiae sunt tres actus poenitentis, 326
scil. contritio, confessio et satisfactio. Contritio debet adesse actualiter (vel virtualiter), confessio autem et satisfactio saltem *in voto* vel tamquam inclusa implicite in contritione. — Isti tres actus recte vocantur materia proxima, quia agunt circa materiam remotam, i. e. peccata, ac hominem peccatorem praeparant, ut accedente forma sacramenti, scil. absolutione confessarii, gratia sanctificans infundatur. Ita sententia communissima, quae nititur super auctoritatem S. Thomae, Conciliorum Florentini, Tridentini, Catechismi Romani, Ritualis Romani et validam rationem theologicam.

S. Thomas[3] dicit: «Quartum sacramentum est poenitentia, cuius quasi-materia sunt actus poenitentis.» Haec eadem verba adhibet Concilium tum Florentinum tum Tridentinum. Catechismus autem Romanus ea explicat de vera materia sacramenti[4]. Rituale Romanum[5] dicit: «Cum autem ad illud [sacramentum poenitentiae] constituendum tria concurrant, materia, forma et minister, illius quidem remota materia sunt peccata, proxima vero sunt actus poenitentis, nempe contritio, confessio et satisfactio; forma autem illa absolutionis verba: Ego te absolvo etc.»

Ratio vero theologica est haec: Christus instituit sacramentum poenitentiae *in forma iudicii*. Porro in iudicio debent esse duo elementa: materia iudicii, i. e. delictum accusatum, probatum et puniendum, atque sententia iudicis. Sic a pari in sacramento poenitentiae debent esse duo elementa: unum materiale, scil. delicta poenitentis atque tres actus eius; alterum formale, scil. absolutio confessarii. Patet etiam tres actus poenitentis licet soli non possint (saltem ordinarie) gratiam conferre, disponere tamen ad illam.

---

[1] Comp. Theol. mor. II 421. [2] Theol. mor. II 262.
[3] Op. de articulis fidei et Eccles. sacr. [4] Cf. infra n. 327 textus allatos.
[5] Tit. 3, c. 1.

Tres actus poenitentis sunt *causa partialis instrumentalis*, qua Deus causat gratiam in sacramento poenitentiae. Quod quidem manifeste docet S. Thomas [1] dicens: «Omne sacramentum producit effectum suum non solum virtute formae, sed etiam virtute materiae.... Unde ... remissio culpae est effectus poenitentiae, principalius quidem ex virtute clavium, quas habent ministri, ex quorum parte accipitur id, quod est formale in hoc sacramento; secundario autem ex vi actuum poenitentis pertinentium ad virtutem poenitentiae; tamen prout hi actus aliqualiter ordinantur ad claves Ecclesiae.» Ceterum in praxi duo admittuntur fere ab omnibus: 1. Non licet absolutionem dare poenitenti, qui hos tres actus non elicuit, etiamsi potuit; 2. potest et debet dari absolutio moribundis etiam sensibus destitutis, dummodo habeant intentionem saltem interpretativam recipiendi illam. Haec intentio interpretativa fere semper est supponenda. Unde relinquenda est sententia severior plurium veterum auctorum, e. g. Concina [2]. Ratio est, quia fere omnis homo aliquando manifestat exterius desiderium bene moriendi. Porro tale desiderium, quale iam sufficienter exprimitur verbis: «Ave Maria ... ora pro nobis peccatoribus, nunc et in hora mortis nostrae. Amen», necessario includit voluntatem praestandi ea omnia, quae sunt necessaria ad remissionem peccatorum obtinendam, inter quae sunt contritio et confessio. Ergo cum sacramenta sint propter homines et in casu mortis liceat sacramenta etiam dubie valida administrare, homo baptizatus moribundus et sensibus destitutus praesumitur habere sufficientem intentionem ac contritionem et confessionem antea manifestatam ac nunc virtualiter perseverantem, ita ut saltem conditionate absolvi possit. Aliter profecto res se habet, si talis moribundus paulo antea *manifeste* expresserit voluntatem sacramentum poenitentiae non recipiendi.

327 **Aliter sentientes de materia proxima.** Nonnulli antiquiores theologi, ut Guilelmus Antisiodorensis et Alexander Halensis, dicuntur docuisse materiam proximam huius sacramenti sitam esse in *impositione manus* a confessario facta. Sed haec sententia iam est obsoleta, quia constat nullam impositionem manus pertinere ad essentiam poenitentiae.

Scotistae plures, quibus accedunt Melchior Canus [3], Maldonatus [4], et ex modernis Gury-Ballerini [5] et clarius Ballerini-Palmieri [6], Berardi [7] docent totam essentiam sacramenti in absolutione consistere, quae quatenus est *externa caeremonia*, materiam constituit, quatenus vero habet *vim significandi*, est forma. Plura argumenta pro hac sententia congesta inveniuntur apud Ballerini-Palmieri [8]. Principale argumentum est hoc: Materia alicuius sacramenti debet esse sensibile signum. Atqui licet dare absolutionem sacramentalem moribundo, qui nullo signo sensibili neque confessionem neque contritionem neque satisfactionem manifestat. Ergo in isto casu administraretur sacramentum sine materia; quod est manifeste falsum. — Sed facile respondetur ad hoc argumentum, materiam poenitentiae etiam in isto casu revera esse sensibilem, scil. *virtualiter*. Non enim homo sensibus destitutus posset valide absolvi, nisi antea verbis aut signis manifestasset *intentionem* recipiendi sacramentum poenitentiae in simili casu. Porro cum tali intentione virtualiter perseverante etiam virtualiter exsistit materia necessaria ad sacramentum

---

[1] S. theol. 3, q. 86, a. 6. [2] De poenit. l. 1, diss. 4, c. 10.
[3] Relect. de poenit. p. 6, q. 16. [4] De poenit. p. 3, thes. 7.
[5] Comp. Theol. mor. II, n. 414 et 447, q. 7, nota.
[6] De poenit. n. 5 sq. [7] Prax. confess. IV, n. 2. [8] L. c.

poenitentiae, scil. confessio et contritio externe manifestata. — Sententia Scotistarum difficulter conciliari potest cum Conciliis Florentino et Tridentino definientibus, quasi-materiam poenitentiae sacramenti esse tres actus poenitentis. Catechismus autem Romanus, cuius auctoritas est maxima et cuius auctores apprime cognoverunt mentem Concilii Tridentini, sic docet: «Neque vero hi actus *quasi-materia* a Sancta Synodo appellantur, quia verae materiae rationem non habent; sed quia eius generis materia non sunt, quae extrinsecus adhibeatur, ut aqua in baptismo et chrisma in confirmatione.» Ex quibus omnibus sequitur, ut sententia Thomistarum docentium tres actus poenitentis esse materiam sacramenti poenitentiae sit tutior et verior. Si econtra sententia Scotistarum esset vera, sequerentur corollaria maximi momenti; etenim si confessio, contritio et satisfactio non essent materia proxima poenitentiae, a) hoc sacramentum posset esse validum sine illis, b) non obligaremur in controversiis de illis sequi sententiam tutiorem, quia haec obligatio non exsistit nisi pro essentialibus sacramenti. Liceret ergo sequi opinionem vere probabilem. Quae quidem duo corollaria communissime reiciuntur a modernis theologis.

§ 4.

De forma sacramenti poenitentiae.

Forma essentialis sacramenti poenitentiae sunt verba absolu- 328
tionis a confessario rite pronuntiata. Rituale Romanum [1] refert essentialem formam his verbis: «Deinde ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.» — Iuxta omnes certe valet forma: «Absolvo te a peccatis tuis»; quia sufficienter exprimitur minister actioque eius verbo «absolvo»; subiectum verbo «te»; materia verbis «a peccatis tuis». Immo probabile est validas esse formulas: «Absolvo te» et «absolvo a peccatis tuis». Sed omnino non licet eas adhibere, neque adesse potest rationabilis causa, ut quis adhibeat istas formulas solum probabiliter validas. Casu necessitatis, e. g. in naufragio, valide et licite potest multis simul dari absolutio sub hac forma: «Ego vos absolvo a peccatis vestris in nomine Patris etc.»

Forma rubricalis, vel potius confessarii modus agendi in administratione sacramenti poenitentiae, hic est: Ante confessionem confessarius benedicit poenitenti dicens: «Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis ad digne confitendum omnia peccata tua. In Nomine Patris etc.» Haec benedictio a pia consuetudine introducta est, sed neque obligat sub culpa neque invenitur in Rituali Romano. Confessione peracta confessarius quasdam breves exhortationes vel pia verba dicat poenitenti. Non nisi rarissime expedit, ut confessarius nihil aliud dicat nisi imponere poenitentiam salutarem et dare absolutionem. Etenim confessarius fungens officio suo habet speciale adiutorium Spiritus Sancti illuminantis ac moventis. Proinde eius verba sunt efficacissima et valde salutaria etiam pro poenitentibus bene instructis aut in magna dignitate constitutis. Deinde pergit Rituale: «Cum igitur poenitentem absolvere voluerit, iniuncta ei prius et ab eo acceptata salutari poenitentia primo dicit [ex quibus verbis sequitur, ut salutaris poenitentia im-

[3] Tit. 3, c. 2.

ponenda sit *ante* absolutionem et non post, ut minus convenienter fit aliquando]: ,Misereatur tui omnipotens Deus et dimissis peccatis tuis perducat te ad vitam aeternam. Amen.' Deinde dextera versus poenitentem elevata dicit: ,Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens et misericors Deus. Amen. Dominus noster Iesus Christus te absolvat; et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis et interdicti, in quantum possum et tu indiges. Deinde: Ego te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris † et Filii et Spiritus Sancti. Amen.' Si poenitens sit laicus, omittitur verbum ,suspensionis.' — ,Passio Domini nostri Iesu Christi, merita Beatae Mariae Virginis et omnium sanctorum, quidquid boni feceris et mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiae et praemium vitae aeternae. Amen.' In confessionibus autem frequentioribus et brevioribus omitti potest: ,Misereatur etc.' et satis erit dicere: ,Dominus noster Iesus Christus etc.' ut supra usque ad illud: ,Passio Domini nostri etc.' Urgente vero aliqua gravi necessitate in periculo mortis, breviter dicere poterit: ,Ego te absolvo ab omnibus censuris, et peccatis, in nomine Patris † et Filii et Spiritus Sancti. Amen.'» Hucusque Rituale Romanum.

329 **Obligatio caeremoniarum.** a) *Elevatio manus* a verbo «Indulgentiam» usque ad formationem crucis in absolutione non obligat neque sub gravi neque sub levi. Convenientissime autem adhibetur, cum significet impositionem manus super caput poenitentis, quae in usu fuit antiquis temporibus. Unde et palma manus et non tantum parvus digitus convertatur versus poenitentem.

b) *Preces «Misereatur» et «Indulgentiam»* facile et sine ulla culpa omitti possunt in confessionibus *frequentioribus* (i. e. si magnus concursus poenitentium adest) aut *brevioribus* (i. e. si poenitens saepius redit). Preces «Passio Domini N. I. Chr.» etiam sine culpa omitti possunt sub eisdem conditionibus. Cum autem S. Thomas[1] et plures theologi putent ea verba elevare bona opera poenitentis ad meritum satisfactionis sacramentalis, non convenit ea omittere.

c) *Omittere absolutionem a censuris,* quae ad cautelam additur, si confessarius habet moralem certitudinem, poenitentem nulla censura ligari, non est gravis culpa. Observanda tamen sub levi est formula Ritualis. Verbum «Deinde» in modernis editionibus Ritualis imprimitur nigris caracteribus, ac proinde tamquam ad formam pertinens pronuntiandum est.

d) *Externae caeremoniae a statutis particularibus* praescriptae in administratione sacramenti poenitentiae observandae sunt. Nisi adsit sat gravis ratio, confessiones audiendae sunt in ecclesiis aut oratoriis publicis, non autem in domibus aut oratoriis privatis. Quod quidem praesertim valet de confessionibus mulierum. Confessarius sit indutus superpelliceo et stola violacei coloris. Sed hac in re consuetudo aut statutum particulare non raro dispensat a superpelliceo. — Hodie exsistit consuetudo sat universalis, ut clerici et regulares possint confiteri etiam in cameris privatis[2].

---

[1] Quodl. 3, q. 13, a. 28.

[2] Rituale Romanum (tit. 3, c. 1) monet: «Sacerdos ad audiendam confessionem vocatus, promptum facilemque se praebeat, ac priusquam ad audiendam accedat, si tempus suppetat, ad hoc ministerium recte sancteque obeundum, divinum auxilium piis precibus implorabit.» Pius IX per Decretum S. C. Indulg. d. 27 Martii 1854 concessit semel in

Modus absolutionis. Absolutio debet esse a) oralis, b) data 330
poenitenti moraliter praesenti, c) non conditionata, d) non deprecatoria, sed indicativa.

a) *Absolutio debet esse oralis seu vocalis*[1].

Unde invalida est absolutio scripto vel nutu data (etiam in extrema necessitate), ac proinde sacerdos mutus numquam potest valide absolvere. Ita sententia communissima, paucis contradicentibus, e. g. Sporer, Medina, Petr. Soto. Ratio alia non potest dari nisi voluntas Christi sic instituentis sacramentum poenitentiae; quae quidem voluntas cognosci potest ex Conciliis Florentino et Tridentino definientibus formam huius sacramenti esse *verba:* «Ego te absolvo.» Unde est distinctio hac in re inter sacramentum poenitentiae et sacramentum matrimonii, in quo forma, i. e. consensus, valide exprimi potest etiam signis.

b) *Absolutio non potest dari nisi poenitenti moraliter praesenti.*

Cum enim absolutio vocaliter proferri debeat, dari non potest nisi illis, qui possunt verba audire vel ad quae confessarius loqui potest. Iuxta S. Alphonsum[2] moralis praesentia reputatur illa, intra quam homines communi voce, quamvis altiore, loqui possunt et solent. In casu extremae necessitatis haec moralis praesentia large interpretanda est. Hinc licet absolvere illum, qui procul cadit e tecto. Extra autem tales casus extremae necessitatis communiter theologi cum S. Alphonso[3] docent non licere absolvere poenitentem, qui plus quam viginti passus distat a confessario. Sacramentum enim poenitentiae institutum est ad modum iudicii. Ergo recte exigitur ea praesentia poenitentis, intra quam iudex convenienter loqui potest cum reo; quod quidem fieri potest per distantiam viginti passuum. Si poenitens ante absolutionem receptam inopinato discedat e confessionali, tunc his modis agendum est: 1. Si convenienter revocari potest, revocetur ad confessionale; 2. si non potest sine admiratione aliove incommodo revocari, tunc sacerdos cito proferat essentialia verba absolutionis, antequam poenitens ultra viginti passus discesserit a confessionali; non autem requiritur, ut confessarius adhuc *videat* aut *audiat* poenitentem, dummodo ille sit in vicina turba aut loco; 3. sin autem poenitens iam longius discessit, neque potest revocari neque rediturus est ad eundem confessarium, nihil aliud superest nisi eum misericordiae divinae commendare.

Clemens VIII (d. 20 Iunii 1602) propositionem: «Licere per litteras seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri et ab eodem

---

die indulgentiam 100 dierum confessariis recitantibus sequentem orationem ante confessiones excipiendas: «Da mihi Domine sedium tuarum assistricem sapientiam, ut sciam iudicare populum in iustitia et pauperes tuos in iudicio. Fac me ita tractare claves regni coelorum, ut nulli aperiam, cui claudendum sit, nulli claudam, cui aperiendum sit. Sit intentio mea pura, zelus meus sincerus, caritas mea patiens, labor meus fructuosus. Sit in me lenitas non remissa, asperitas non severa; pauperem ne despiciam, diviti ne aduler. Fac me ad alliciendos peccatores suavem, ad interrogandos prudentem, ad instruendos peritum. Tribue, quaeso, ad retrahendos a malo sollertiam, ad confirmandos in bono sedulitatem, ad promovendos in meliora industriam; in responsis maturitatem, in consiliis rectitudinem, in obscuris lumen, in amplexis sagacitatem, in arduis victoriam; inutilibus colloquiis ne detinear, pravis ne contaminer; alios salvem, me ipsum non perdam. Amen.»

[1] Cf. S. theol. 3, q. 84, a. 3 ad 3. [2] Theol. mor. l. 6, n. 429. [3] L. c.

absente absolutionem obtinere», damnavit «ad minus uti falsam, temerariam, ac scandalosam». Insuper prohibuit, «ne deinceps ista propositio publicis privatisve lectionibus, concionibus et congressibus doceatur, neve umquam tamquam aliquo casu probabilis defendatur, imprimatur aut ad praxim quovis modo deducatur.»[1] Ergo numquam licet dare *absolutionem* absenti, uti docuerunt quidam antiqui, ut Paludanus[2], Ioh. Medina etc. Ex sufficienti autem causa permitti potest, ut poenitens peccata sua *in litteris* conscripta mittat ad confessarium absentem, postea *personaliter* adeat hunc confessarium dicens: Accuso me de peccatis, quae iam scis ex litteris meis. Deinde petat atque recipiat absolutionem de peccatis scripto manifestatis. In hoc casu haberetur manifestatio peccatorum in absentia quidem prius facta, sed postea in personali praesentia aequivalenter ore repetita confessio, et demum absolutio data in praesentia personali poenitentis. Propter rationes sufficientes, e. g. propter nimiam longitudinem confessionis oralis, propter erubescentiam poenitentis etc., confessarius potest hunc modum confitendi permittere vel etiam suadere. Iste modus agendi minime adversatur neque decreto Clementis VIII modo citato neque etiam declarationi a Paulo V d. 14 Iulii 1605 data. Nam non habetur neque confessio absenti facta neque absolutio absenti data. Suarez hac in re non ita clare et recte docuit ac proinde S. Congr. Inquisitionis d. 31 Iulii 1603 et 14 Iulii 1605 eius doctrinam reprobavit. Verumtamen forsan fuit potius lis de modo explicandi quam de ipsa re. Optime hanc controversiam olim celeberrimam exponit Billuart[3].

331 **Absolutio per telephonium** certe illicita est, extra casum extremae necessitatis, et idem dicendum est de absolutione data per longum canalem phoneticum[4]. Ratio est, quia valde dubium est, num tunc adsit *praesentia moralis requisita,* et proinde exponeretur sacramentum periculo nullitatis. Sed num huiusmodi absolutiones sint *certo invalidae,* non constat. Ex responsione S. Poenitentiariae d. 1 Iulii 1884 nihil certi deducere licet: «Utrum in casu extremae necessitatis dari possit absolutio per telephonium?» rescripsit: «Nihil esse respondendum.» Qua formula responsionis ideo videtur usa esse S. Poenitentiaria, quia ad ipsam quidem spectat resolvere casus particulares, sed non determinare dubia, quae ad essentiam sacramentorum pertinent. Hoc enim spectat ad S. Officium. Tota quaestio de validitate absolutionis per telephonium aut per longum canalem phoneticum eo reducitur, num in istis casibus adhuc sit moraliter praesens poenitens confessario. Si tamquam criterium istius moralis praesentiae habetur facilis locutio oralis inter confessarium et poenitentem, certe adest sufficiens praesentia, praesertim si agitur de locutione per canalem phoneticum. Neque quis dicat, ad moralem praesentiam insuper requiri, ne corpora opaca totaliter separent confessarium a poenitente. Nam secus nec etiam exsisteret moralis praesentia, si confessarius audiat confessionem alicuius monialis, quae retro cancellas spisso velo tectas genuflectit. Nobis arridet sententia P. Sabetti S. J. dicentis: «Quoniam sacramentum poenitentiae est institutum ad instar iudicii forensis, ad quod sufficit illa praesentia, vi cuius iudex et reus possint simul colloqui, non videtur in casu proposito absolutionem esse certo invalidam, siquidem poenitens et sacerdos possunt dici vero sensu esse colloquentes.» (Contra validitatem huiusmodi confessionis in longum et latum disserit G. A. Eschbach[5].)

---

[1] *Denz.* n. 1088. [2] In 4, dist. 17, q. 2, a. 1.
[3] De sacr. diss. 7, a. 3, § 2. [4] Vulgo *Sprachrohr, speaking tube.*
[5] La confession par téléphone, Examen 1887, Réponse 1888 (Tournay).

c) *Absolutio sit absoluta et non conditionata (nisi propter graves rationes).* 332

Iam supra n. 24 dictum est in tractatu de sacramentis in genere, numquam licere sacramentis apponere conditionem de futuro (excepto forsan rarissimo casu in matrimoniali contractu). Ergo numquam licet dare absolutionem sub conditione de futuro, e. g. si restitueris, si proximam occasionem vitaveris. Quando autem agitur de conditione praesenti vel praeterita, licet aliquando dare absolutionem conditionatam.

Regula generalis de absolutione conditionata. *Absolutio conditionata dari potest, quoties absolute data exponeret sacramentum periculo nullitatis, absolute autem negata exponeret poenitentem periculo gravis damni spiritualis.*

Ratio huius regulae est, quia confessarius pro viribus debet procurare et reverentiam erga sacramentum et utilitatem spiritualem poenitentis. Utrumque autem in istis casibus meliori quo potest modo servatur. Aliquando absolutionem conditionatam revera licere docent fere omnes theologi [1]. Cuius ratio est, quia confessarius saepe caret morali certitudine, num poenitens validae absolutionis sit capax. Cogitur itaque tunc relinquere iudicium certum omniscientiae divinae, et interim absolutione conditionata pro viribus consulere et dignitati sacramenti et utilitati poenitentis. Immo in vero aliquo sensu omnis absolutio sacramentalis est conditionata, quia semper datur sub ea conditione implicita, quod poenitens sit dignus. Non requiritur quidem, sed licet conditionem *expressis verbis* praemittere absolutioni. Sufficit conditio mente concepta.

Praecipui casus, in quibus licet absolutionem conditionatam dare, sunt sequentes:

1. In dubio, utrum poenitens sit vivus an mortuus.
2. In dubio de sufficienti usu rationis in pueris et semifatuis, qui habent peccata obiective gravia.
3. In dubio de absolutione rite data, dummodo tamen poenitens confessus sit gravem materiam.
4. In dubio de morali praesentia poenitentis [2].
5. In dubio de sufficienti iurisdictione, si absolutio sine notabili incommodo differri nequit.
6. In dubio de sufficienti dolore et proposito poenitentis, si ex dilatione absolutionis recte timetur maius malum. Caveat autem confessarius, ne frequentius absolutionem conditionatam ob dubiam dispositionem poenitentis adhibeat, quia secus notam gravis laxitatis non effugiet atque non utilitatem, sed damnum spirituale affert poenitenti. Iste casus solet accidere in confessione recidivorum et occasionariorum, de quibus infra amplior sermo redibit.

d) *Forma deprecatoria absolutionis non est licita, immo probabilius est invalida.* 333

Ratio est, quia essentia sacramenti poenitentiae consistit *in forma iudiciali*, ut iam saepe probatum est. Absolutio est igitur tamquam sententia iudicialis. Porro sententia iudicialis nec est nec esse potest deprecatoria, quia sententiam ferre est actus habentis et exercentis veram auctoritatem, deprecari autem actus *supplicantis.* Unde deprecari et auctoritative iudicare

[1] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 431. [2] Cf. supra.

sunt actus insociabiles [1]. Obiciuntur quidem ab adversariis formulae deprecatoriae usitatae in Ecclesia latina usque ad saeculum XII et in Ecclesia graeca usque ad nostros dies, sed animadvertit Billuart [2] tria: 1. Has formulas non spectant absolutionem sacramentalem, sed *canonicam.* 2. Ritualia antiqua non tantum continent formulam deprecatoriam sed etiam indicativam. Quod quidem notanter in Euchologio ab illustri P. Goar edito valet, nam ibi p. 678 legitur de forma absolutionis: «Insuper ego absolvo te ab omnibus peccatis tuis, quaecumque confessus es coram Deo et coram indignitate mea.» 3. Usque ad tempora S. Thomae plures theologi opinabantur remissionem peccatorum proprie causari *a contritione* ante confessionem elicita, per absolutionem autem hominem reconciliari Ecclesiae, liberari a poenis et augeri in gratia [3]. S. Thomas scripsit integrum opusculum (18) de forma absolutionis, in quo propugnat validitatem solius formae indicativae positivae, quae non est deprecatoria.

334 **Scholion. De absolutione iteranda.** Quando poenitens recepta iam absolutione, peccatum oblitum vel circumstantiam gravem alicuius peccati accusati aut numerum notabiliter diversum subiungit, confessarius debet absolutionem repetere. Ratio est, quia secus poenitens deberet in sequenti confessione hanc materiam necessariam iterum confiteri, cum de illa non receperit absolutionem directam. Contritio se debet extendere ad hanc quoque materiam, proindeque de novo elici, nisi tamen antea habita adhuc virtualiter perseveret [4].

ARTICULUS V.

De effectibus poenitentiae.

Praenotamen. Cum in praesenti rerum ordine nulla vera virtus poenitentiae exsistere queat sine sacramento poenitentiae suscepto saltem in voto, effectus virtutis et sacramenti poenitentiae de facto coincidunt. Effectus poenitentiae solent vocari a dogmaticis *iustificatio impii.* Breviter de illa sequentia sint dicta. Omnes effectus poenitentiae ad tres reduci possunt, nempe sunt: 1. remissio omnium peccatorum, 2. gratiae infusio, 3. reviviscentia meritorum.

335 1. *Per poenitentiam possunt remitti omnia peccata sive mortalia sive venialia.*

«Si impius egerit poenitentiam, . . . omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor.» [5] «Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.» [6] Unde et Dominus dixit apostolis: «Quaecumque solveritis», nullam faciens limitationem. Ad remissionem peccati mortalis omnino requiritur sacramentum poenitentiae saltem in voto susceptum. Peccatum autem veniale hominis, qui in statu gratiae sanctificantis consistit, remitti potest etiam ex *opere operantis* sine sacramento poenitentiae. Docet enim Concilium Tridentinum [7] «peccata venialia multis aliis remediis expiari posse». Nullum autem peccatum etiam veniale remittitur sine poenitentia saltem virtuali, quae consistit in detestatione peccati. Impossibile est enim, ut Deus remittat cul-

---

[1] Cf. *S. Thom.*, Op. 18 de forma absolutionis.
[2] De poenit. diss. 1, a. 3, § 3. [3] Cf. infra n. 341 de contritione.
[4] Cf. infra n. 350.
[5] Ez 18, 21. [6] Is 1, 18. [7] Sess. 14, c. 5 de poenit. (*Denz.* n. 899).

pam homini illi, qui non vult relinquere peccatum. Poenitentia virtualis multipliciter exerceri potest, e. g. si quis veniam peccatorum petit a Deo, si quis exercet virtutem contrariam peccatis commissis, si quis exercet etiam alias virtutes cum intentione obtinendi veniam peccatorum.

2. *Per poenitentiam infunditur gratia sanctificans.* 336

Nam de fide est, in iustificatione non solum peccata tegi vel amplius non imputari (ut volunt Protestantes), sed econtra hominem effici Deo gratum. Porro nemo potest esse Deo gratus sine gratia sanctificante. Ergo peccata remittuntur per infusionem gratiae sanctificantis. Quia autem gratia sanctificans et peccatum non possunt simul in eodem homine exsistere — sunt enim sicuti aqua et ignis insociabiles — hinc dimisso uno peccato mortali dimittuntur omnia, et uno non dimisso, nullum dimittitur. Ex quibus sequitur, ut poenitens elicere debeat contritionem de omnibus omnino peccatis mortalibus. Aliter est de peccatis venialibus; nam peccatum mortale potest dimitti sine veniali; pariter unum peccatum veniale sine alio, probabilius autem veniale non potest remitti sine mortali, cum ille indignus sit venia, qui vult remanere inimicus Dei.

Ex infusione gratiae sanctificantis sequentes effectus producuntur:

a) Remissa culpa remittitur quoque poena aeterna, i. e. gehennae, non autem semper poena temporalis. Remitti semper poenam aeternam sequitur manifeste ex indole gratiae sanctificantis, quippe quae reddat hominem Deo gratum et heredem aeternae gloriae. Ergo impossibile est, ut idem homo adhuc sit dignus poena aeterna in gehenna luenda. Concilium autem Tridentinum definivit, per poenitentiam non semper remitti totam *poenam temporalem*. Monet enim poenitentes post receptam absolutionem, ut satisfaciant per ieiunia, eleemosynas et orationes, «non quidem *pro poena aeterna,* quae vel sacramento vel sacramenti voto una cum culpa remittitur, sed pro poena temporali, quae, ut sacrae litterae docent, non tota semper, ut in baptismo fit, dimittitur illis.» [1] Remisso peccato mortali Deum non semper condonare totam poenam temporalem, elucet ex pluribus exemplis S. Scripturae, e. g. ex peccato David, quod quidem fuit remissum, sed filius adulterinus mori debuit; Moyses prohibetur ingredi terram promissam propter peccatum diffidentiae, remissum quidem quoad culpam, sed non quoad totam poenam. Manifestissimum autem exemplum est ipsum peccatum originale, quod quidem remittitur quoad culpam, sed cuius poenalitates remanent.

b) Cum gratia infunduntur omnes *virtutes* tum theologicae tum morales [2].

3. *Per poenitentiam obtinetur reviviscentia meritorum.* 337

Theologi solent distinguere quadruplicis generis opera: alia sunt opera *viva,* quae scil. a gratia principio vitae spiritualis procedunt; alia sunt *mortua,* quae licet sint obiective bona, tamen patrata sunt ab homine in statu peccati mortalis exsistente, e. g. eleemosyna data a peccatore; alia sunt *mortifera,* i. e. peccata mortalia, quae spiritualem mortem animae inferunt; alia demum sunt *mortificata,* quae sunt opera bona in statu gratiae peracta, sed per subsequentem peccati statum amiserunt omne meritum. Per poenitentiam reviviscunt opera mortificata. Opera viva non indigent reviviscentia, ut patet. Opera mortifera seu peccata mortalia per poenitentiam non reviviscunt, sed

[1] Sess. 6, c. 14 de iustif. (*Denz.* n. 807).

[2] Cf. supra in tractatu de virtutibus I, n. 472.

penitus destruuntur. Opera mortua nec etiam reviviscunt, cum numquam vitam habuerint. Opera mortificata seu merita, quae per subsequens peccatum efficacitate sunt privata, reviviscere per poenitentiam est certum et ab omnibus theologis admissum, attamen non est proprie de fide.

Prob. 1. *Ex S. Scriptura.* «Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit.»[1] Noceret autem impietas plurimum, si per illam omnia merita priora irrevocabiliter perderentur.

Prob. 2. *Ex Concilio Tridentino*[2], quod requirit tres conditiones, ut opera humana sint meritoria et vitam aeternam obtineant, scil.: a) ut sint opera hominis iustificati; b) ut sint facta in Deo, sive a gratia Dei; c) ut operans decedat in statu gratiae. Atqui merita mortificata habent duas priores conditiones, tertiam autem recuperant per virtutem poenitentiae. Argumenta desumpta ex auctoritate SS. Patrum videsis apud Billuart[3].

Prob. 3. *Ex ratione theologica* suadetur haec reviviscentia meritorum. Misericordiae divinae valde congruum est, ut illa opera, quae semel fuerunt bona, meritoria et acceptata a Deo in ordine ad vitam aeternam, semper sic maneant, nisi grave obstaculum occurrat. Tale obstaculum est quidem peccatum mortale, sed illud tollitur per poenitentiam. Ergo merita ante statum peccati acquisita recuperantur, si peccatum aufertur.

Modus et gradus istius reviviscentiae. Licet omnes theologi concordent quantum ad ipsum factum reviviscentiae, tamen in multas diversas sententias abeunt, si disserunt *de gradu et quantitate* reviviscentiae.

Prima opinio tenet *omnia* merita ante peccatum acquisita post poenitentiam peractam statim iustificato restitui et quoad gratiam et quoad ius gloriae. Ita Suarez in opusculo de reviviscentia meritorum, et plures alii praesertim moderni.

Secunda opinio tenet non semper omnia merita reviviscere, sed secundum quantitatem *praesentis* poenitentiae et caritatis. Ita plures Thomistae, e. g. Dom. Soto, Ledesma, Gonet.

Tertia opinio docet merita reviviscere solummodo quantum ad ius gloriae *accidentalis,* quae augetur ex reviviscentia, sed gloriam essentialem non augeri quidem, concedi tamen duplici titulo, scil. propter gratiam noviter acquisitam et merita ante peccatum habita. Ita Bannez, Sylvius, Contenson. Haec opinio merito reicitur, utpote nimis artificiosa et nullo solido argumento probata.

Quarta opinio asserit omnia merita resurgere quidem quoad ius gloriae, sed non quoad quantitatem gratiae habitualis prius habitae, quippe quae detur secundum actualem dispositionem poenitentis. *In articulo autem mortis* hominem iustificatum elicere actum caritatis ita perfectum, ut denuo acquirat omnem gratiam prius habitam. Ita Salmanticenses.

Billuart[4] merito dicit inter tot opiniones vix aliquid certi posse statui. Prima sententia est magis benigna, misericordiae divinae magis conveniens, neque plures difficultates patitur quam aliae. Ergo illam malumus sequi. Qui plura cupit de hac controversia, adeat Billuart[5], qui adhuc aliam opinionem propugnat.

338 **Scholion. De mutua relatione inter virtutem et sacramentum poenitentiae.** Iuvat hic, explicata essentia poenitentiae, sub uno conspectu

---

[1] Ez 33, 12. [2] Sess. 6, can. 32 de iustif. (*Denz.* n. 842).
[3] De poenit. diss. 3, a. 5. [4] L. c. [5] L. c.

proponere, in quo conveniant et in quo discrepent sacramentum et virtus poenitentiae.

1. *Conveniunt* in effectu, scil. in destructione peccati. Immo in praesenti rerum ordine neque sacramentum sine virtute, neque virtus sine sacramento, saltem in voto suscepto, peccatum destruere potest. Sunt igitur virtus et sacramentum poenitentiae intime connexa, sed nihilominus in multis differunt, scil.:

2. *Differunt* a) quantum *ad naturam.* Virtus poenitentiae est habitus, cuius sunt potissimum actus interni. Sacramentum vero poenitentiae, utpote signum sensibile, continet materiam proximam externe manifestatam, nempe tres actus poenitentis externe productos, scil. contritionem, confessionem sacerdoti factam et satisfactionem. Accedat oportet tamquam forma absolutio sacerdotis item exterius manifestata.

b) Quantum *ad modum operandi.* Virtus poenitentiae producit effectum iustificationis *ex opere operantis.* Sacramentum vero *ex opere operato;* quapropter in illo sufficit attritio seu contritio imperfecta; virtus autem poenitentiae non potest iustificare nisi mediante contritione perfecta.

c) Quantum *ad necessitatem.* Virtus poenitentiae in re (et non tantum in voto) est necessaria necessitate *medii.* Homini onusto gravi peccato sacramentum realiter susceptum est tantum necessarium necessitate praecepti; quare in necessitate sufficit votum huius sacramenti.

CAPUT II.

De subiecto sacramenti poenitentiae.

Praenotamen. Postquam in praecedenti capite egimus de essentia tum virtutis tum sacramenti poenitentiae, nunc specialiter tractandum est de *officiis,* quae poenitens peragere debet in susceptione sacramenti poenitentiae. Quae quidem officia sunt tres actus ab illo praestandi, scil. contritio, confessio et satisfactio. S. Raymundus de Pennaforte [1] pulchre dicit: «In vera et perfecta poenitentia tria sunt necessaria: cordis contritio, oris confessio, operis satisfactio», de quibus seorsim dicemus. Subiectum autem capax sacramenti poenitentiae est omnis homo baptizatus, qui hos tres actus vel saltem contritionem elicere potest.

ARTICULUS I.

De contritione.

Dividimus istum articulum in quattuor paragraphos: 1. de natura, divisione et effectibus contritionis in genere; 2. de attritione; 3. de dotibus contritionis et attritionis; 4. de proposito.

§ 1.

De natura, divisione et effectu contritionis in genere.

Definitio. Contritio (generice accepta) **est «animi dolor** 339
ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero.» Ita Concilium Tridentinum [2].

---

[1] Summa, de poenit. l. 3, § 7.

[2] Sess. 14, c. 4 de poenit. (*Denz.* n. 897). Similem definitionem iam dedit *S. Raymundus de Pennaforte* (l. c.) dicens: «Contritio est dolor pro peccatis assumptus, cum

Ad contritionem ergo requiruntur tres actus integrantes: a) dolor; b) detestatio; c) propositum.

Disputant theologi, uter actus sit principalior, dolor an detestatio. Quaestio est parvi momenti et nullius utilitatis practicae, quoniam uterque actus necessario adesse debet. Si quis enim vere dolet de aliqua re mala, etiam detestatur eam, et si quis detestatur aliquam rem, etiam dolet de ea, quando eam pati debet. Non est cur recedatur ab ordine in definitione Tridentina observato, ita ut principalior sit dolor quam detestatio. Qui quidem ordo etiam magis respondere videtur naturae peccati, quod est inordinata conversio ad bonum commutabile cum aversione a bono incommutabili, scil. a Deo. Quia ista inordinata conversio ad bonum creatum est quid inordinatum in anima ideo necessario causat dolorem, scil. remorsus conscientiae in hac vita et poenam gehennae in altera vita. Ex huiusmodi dolore concepto homo fere necessario inducitur *ope divinae gratiae* ad detestandam causam huius doloris, scil. peccatum. Dolor autem et detestatio simul causant tertium actum, scil. propositum. Breviter dici potest cum Billuart[1]: «Essentia contrionis consistit formaliter in dolore, praesuppositive in odio, et consecutive in proposito.»

340 **Divisio**[2]. Contritio duplex distinguitur: altera *perfecta*, quae simpliciter *contritio* appellatur; altera *imperfecta*, quae solet vocari *attritio*. Attamen ex hac explicatione minime licet deducere, contritionem et attritionem non distingui nisi secundum magis et minus, seu secundum qualitates accidentales, uti voluerunt plures auctores praesertim veteres, qui ad omnem peccati remissionem exigebant veram contritionem, et illi moderniores omnes, qui ad attritionem requirunt verum amorem caritatis licet non ita perfectum sicut in contritione proprie dicta. Sed melius dicitur contritionem et attritionem specifice distingui. Etenim distinguuntur tum ratione *motivi* tum ratione *efficaciae*.

Contritio oritur ex motivo *caritatis*. Iamvero amor Dei duplex distinguitur, scil. amor *spei seu concupiscentiae*, quo Deus diligitur propter summa bona, quae communicat nobis; amor *benevolentiae*, quo diligitur Deus ut est in se infinite bonus et perfectus, et quo desiderat homo maximam Deo gloriam ab omni creatura agnoscendam. Qui quidem amor benevolentiae, si exsistat in perfecto gradu, est *amor amicitiae*, scil. consistens in mutuo amore inter Deum et hominem et causans, ut homo amet Deum in se non tantum ut summum bonum, sed etiam ut amicum suum.

Quidam auctores (ut Scotistae, et ex modernis Hurter, Palmieri, Egger, Tanquerey) videntur docere, ad perfectam contritionem sufficere amorem *spei*

---

proposito confitendi et satisfaciendi.» Quam definitionem etiam *S. Thomas* (Suppl. q. 1, a. 1) adoptavit et totum articulum explicativum scripsit. Notatu dignum est, quod *duplex* propositum necessario includatur in contritione, scil. confitendi et satisfaciendi, ita ut nulla detur vera contritio, nisi saltem *implicite* istud duplex propositum adsit. In praxi insistendum est, ut istud duplex propositum eliciatur etiam *explicite*.

[1] De poenit. diss. 4, a. 1.

[2] Per undecim priora saecula aerae christianae theologi non distinguebant diversas species contritionis, saltem explicite. Tempore autem Petri Lombardi, et praesertim Alexandri Halensis, S. Thomae, S. Bonaventurae, primo distincta est attritio a contritione.

et gratitudinis, scil. homo amat Deum propter spem beatitudinis et exinde in affectus gratitudinis extollitur. Haec sententia etsi fortasse est probabilis, communissime tamen reicitur. Unde theologi fere omnes requirunt verum amorem benevolentiae et amicitiae, qui tamen non necessario habet pro obiecto divinam bonitatem, sed *quodlibet attributum divinum.* Ceterum, qui amat vero amore benevolentiae unum attributum divinum, amat omnia, cum illa non sint realiter ab invicem distincta [1].

Attritio oritur ex motivo *supernaturali* quidem, *sed non ex motivo caritatis,* i. e. amoris benevolentiae. Motiva attritionis sunt e. g. turpitudo peccati, poena aeterna aut etiam temporalis *a Deo* infligenda. Sed apprime notandum est ista motiva omnino debere esse *supernaturalia,* i. e. *lumine fidei et gratia actuali acquisita.* Ergo non sufficit e. g. naturalis turpitudo adulterii, poenae quae imminent pro homicidio commisso etc.

Effectus perfectae contritionis est remissio omnium peccatorum, 341
dummodo accedat votum sacramenti poenitentiae.

Docet enim Concilium Tridentinum [2]: «Etsi contritionem hanc aliquando caritate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, . . . ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse ascribendam.» S. Pius V damnavit propositionem (71) Baii: «Per contritionem etiam cum caritate perfecta et cum voto suscipiendi sacramentum coniunctam, non remittitur crimen, extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione sacramenti.» [3]

Ad iustificationem non requiritur, ut contritio sit in *summo gradu,* sed S. Thomas [4] docet: «Quantumvis parvus sit dolor, dummodo ad contritionis rationem attingat, omnem culpam delet.» Votum non absolute requiritur explicitum, sed sufficit *implicitum,* quale invenitur in generali voluntate omnia peragendi, quae ad salutem sunt necessaria. Votum tamen sub gravi impleri debet tempore opportuno, i. e. saltem infra anni spatium, et tunc per absolutionem sacramentalem non quidem remittitur peccatum, quippe quod iam remissum sit, sed augetur gratia sanctificans duplici titulo, scil. ex opere operato (sacramenti) et ex opere operantis poenitentis, qui iam in statu gratiae sanctificantis exsistens bonum opus facit confitendo et satisfaciendo.

§ 2.

De attritione.

1. *Attritio non potest iustificare cum solo voto sacramenti, sed re-* 342
quiritur sacramentum reapse susceptum. Unde ortum est adagium: *Homo ex attrito fit contritus per sacramentum poenitentiae.* Quod tamen non ita intelligendum est, quasi attritio evaderet contritio in sacramento poenitentiae, sed homo attritus recipiens per absolutionem sacramentalem gratiam sanctificantem, simul recipit habitum caritatis includentis contritionem.

---

[1] Videsis de hac controversia, quae est parvae utilitatis, acerrimas dimicationes inter Ballerini et Vindicias Alphonsianas. [2] Sess. 14, c. 4 de poenit. (*Denz.* n. 898).
[3] *Denz.* n. 1071. [4] Suppl. q. 5, a. 3.

343 2. *Vera attritio sufficit ad iustificationem obtinendam in sacramento poenitentiae.*

Haec propositio nunc prorsus certa est atque ab omnibus admittitur, ita ut contraria sententia, quam tenuerunt complures theologi ante Concilium Tridentinum, sit temeraria. Iam S. Thomas[1] docuit: «Quando aliquis accedit ad confessionem *attritus non plene contritus,* si obicem non ponat, in ipsa confessione et absolutione sibi gratia et remissio peccatorum datur.» Idem haud obscure eruitur ex Concilio Tridentino[2] dicente: «Quamvis [attritio] sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit.» Sane Concilium adhibet verbum «disponit», sed hoc verbum intelligendum est de dispositione proxima et idem significat ac *sufficit.* Quod quidem patet ex contextu et comparatione attritionis cum contritione. Voluit enim Concilium docere, contritionem iustificare etiam absque sacramento, sed attritionem solummodo adveniente absolutione sacramentali. Praeterea idem manifeste apparet ex universali praxi Ecclesiae, quae monet, ut moribundis sensibus destitutis, quorum dispositio rite praesumi potest, absolutio detur. Iamvero haec praxis non esset rationabilis, si attritio non sufficeret ad validam absolutionem. Etenim tunc deficiente vera contritione sacramentalis absolutio esset invalida; exsistente autem contritione absolutio esset quasi superflua, cum contritio iustificet etiam sine absolutione sacramentali reapse suscepta.

Mirum est, quot quantique theologi antiqui pro omni remissione peccatorum etiam in sacramento poenitentiae putaverint necessariam esse veram contritionem[3]. Citantur pro hac opinione: Hugo a S. Victore[4], Richardus a S. Victore[5], Robertus Pullus[6], Magister Sententiarum[7], Innocentius III[8], Guilelmus Antisiodorensis[9], B. Albertus Magnus[10], Alexander Halensis[11], S. Raymundus de Pennaforte[12], S. Bonaventura[13] et plures alii, e. g. Vincentius Bellovacensis, S. Bernardinus Senensis, Gabriel Biel[14]. Attamen nihilominus errat Harnack dicens ante saeculum XIII contritionem semper habitam fuisse necessariam, cum antiqui auctores sumant verbum contritionis in alio sensu ac moderni theologi; includunt enim sub contritione etiam attritionem.

Circa attritionem plures sunt celebres controversiae, quas hic iuvat breviter tangere:

344 1. *Num attritio concepta ex solo metu gehennae sit bona?*

Luther contendit attritionem ex metu conceptam esse coactam et malam hominemque reddere peiorem et verum hypocritam. Similia docuerunt Ian-

---

[1] 4, dist. 22, q. 2, a. 1; cf. Suppl. q. 10, a. 1; q. 18, a. 1.

[2] Sess. 14, c. 4 de poenit. (*Denz.* n. 898).

[3] Cf. de hac re *M. Buchberger,* Die Wirkungen des Bußsakr. nach der Lehre des hl. Thomas, Freiburg 1901, § 4.

[4] De sacr. l. 2, P. 14, c. 8.

[5] De potestate solvendi ac ligandi c. 7 et 19.

[6] De sacr. P. 3, c. 13.

[7] 4, dist. 17 et 18.

[8] In Ps. 2 poenitentialem.

[9] Summa IV, de sacr. poenit.

[10] In 4, dist. 17 et 18.

[11] Summa l. 4, q. 8, membr. 1.

[12] Summa, de poenit. l. 3, § 11.

[13] In 4, dist. 18, P. 1, a. 2, q. 1.

[14] Cf. *Drouven,* De re sacr. l. 6, c. 2, a. 2.

senistae, Quesnellus, Synodus Pistoriensis [1]. Antequam respondetur ad quaestionem propositam, oportet attendere ad doctrinam S. Thomae [2] de quattuor speciebus timoris, nempe: mundani, servilis, initialis et filialis [3]. Timor servilis subdividitur: Est enim vel *serviliter servilis,* quando scil. quis vitat quidem peccata propter poenas infligendas, sed ita dispositus est, ut pergeret in peccando, nisi adesset poena, vel aliis verbis, adhuc amat peccatum et est similis cani, qui vellet devorare carnem, sed inde deterretur imminente baculo domini. Vel timor est *simpliciter servilis,* qui detestatur peccatum quidem propter poenas imminentes, sed simul revera deponit affectum ad peccatum. Timor serviliter servilis est certe malus, quia affectum ad peccatum retinet; pariter malus est timor mundanus, ut per se patet. Timor filialis est certe bonus, pariter etiam timor initialis. Sed estne bonus timor *simpliciter servilis?* Affirmativa responsio est de fide et quidem definita in Concilio Tridentino [4]: «S. q. d. gehennae metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores peiores facere, A. S.» Alexander VII damnavit propositionem (15): «Attritio, quae ex gehennae poenarum metu concipitur sine dilectione benevolentiae Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis.» [5] Leo X damnavit propositionem (6) Lutheri: «Contritio, quae paratur per discussionem, collationem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, ac aeternae damnationis acquisitionem, haec contritio facit hypocritam, immo magis peccatorem.» [6]

Ratio theologica manifeste ostendit honestatem talis attritionis. Etenim in attritione tria elementa occurrunt eaque omnia sunt bona:

a) Motivum inducens, nempe fuga poenarum gehennae.

b) Medium ad hunc finem obtinendum, nempe detestatio peccati.

c) Ordinatio istius medii ad finem obtinendum.

Sin autem ista tria elementa sunt bona, etiam totum bonum est, cum agatur de actu morali, in quo nil mali inveniatur. Insuper timor servilis est vera detestatio peccati, cuius affectus omnino ex anima tollitur, ac proinde includit bonum propositum serviendi Deo [7].

2. *Num sufficiat attritio ex solo metu gehennae absque amore initiali?* 345

Mirum est, quam acerrimae lites circa hanc quaestionem exarserint inde a saeculo XVI. Testante Benedicto XIV [8] omnium primi Franciscus Victoria et Dom. Soto, ambo ex ordine Praedicatorum, docuerunt, ad peccatorum remissionem in sacramento poenitentiae sufficere attritionem mere servilem, dummodo haec a poenitente *bona fide* reputetur contritio. Melchior Canus ulterius procedens iam non requirit contritionem bona fide putatam, sed sufficit vera attritio habita. Loquitur tamen adhuc haesitanter: «Contritio ponitur pars sacramenti, quia est certa et indubitata materia. Quod autem attritio sufficiat, quamvis verum sit, non est adeo certum et indubitatum; et ideo Concilium Florentinum, communisque sententia tenens certum, relin-

---

[1] Hinc attritio vocata est dolor pendentis in patibulo *(Galgenreue).*

[2] S. theol. 2, 2, q. 19, a. 2 ad 4. [3] Cf. supra I, n. 542.

[4] Sess. 6, can. 8 de iustif. (*Denz.* n. 818).

[5] *Denz.* n. 1146.

[6] *Denz.* n. 746; cf. prop. 25 Synodi Pistor. (*Denz.* n. 1525).

[7] Cf. *Billuart,* De poenit. diss. 4, a. 5. [8] De syn. dioec. l. 7, c. 13, n. 6.

quens incertum, ponit contritionem partem esse huius sacramenti.»[1] Melchiorem Canum secuti sunt plures alii auctores primo quidem pavidi, ut Suarez, Vasquez, Comitolus etc.; deinde autem animosiores facti eo usque progressi sunt, ut oppositam sententiam, quae requirit saltem initialem amorem, vocaverint omnino improbabilem, periculosam et menti Concilii Tridentini contrariam. Auctores requirentes aliquem initialem amorem vocabantur *Contritionistae*[2], adversarii vero negantes necessitatem huius amoris initialis audiunt *Attritionistae*. Lis eo devenit, ut Alexander VII d. 5 Maii 1667 debuerit silentium imponere litigantibus. En verba: «S. S. D. N. Alexander Papa VII, cum acceperit non sine gravi animi maerore, Scholasticos quosdam acrius, nec absque fidelium scandalo, inter se contendere, an illa attritio, quae concipitur ex metu gehennae, excludens voluntatem peccandi cum spe veniae, ad impetrandam gratiam in sacramento poenitentiae requirat insuper aliquem actum dilectionis Dei, asserentibus quibusdam, negantibus aliis, et invicem adversam sententiam censurantibus; Sanctitas sua enixe cupiens pacis vinculum inter fideles servare, omnemque scissurae fomitem exstinguere, . . . hoc praesenti decreto in virtute sanctae oboedientiae et sub poena excommunicationis latae sententiae huic S. Sedi reservatae, aliisque poenis eius S. Sedis arbitrio taxandis, praecipit cunctis ac singulis fidelibus, quocumque gradu ac dignitate . . . fulgentibus, ut si deinceps de materia attritionis praefatae scribent vel libros aut scripturas edent, vel docebunt, vel praedicabunt, vel alio quovis modo poenitentes aut scholares ceterosque erudient, non audeant alicuius theologicae censurae alteriusve iniuriae aut contumeliae nota taxare alterutram sententiam, sive negantem necessitatem aliqualis dilectionis Dei in praefata attritione ex metu gehennae concepta, quae hodie inter Scholasticos communior videtur, sive asserentem dictae dilectionis necessitatem, donec ab hac S. Sede fuerit aliquid hac in re definitum.»[3]

Lis videtur esse potius de verbis quam de rebus, quia alii aliter intelligunt amorem initialem. Amor initialis certo non est amor *caritatis*, quia tunc iam non haberetur attritio sed contritio, cum etiam minima caritas sufficiat ad iustificationem[4]. Ergo amor initialis est aut amor benevolentiae aut concupiscentiae. Licet autem in rebus humanis amor benevolentiae multum differat ab amore concupiscentiae, tamen verus et honestus amor concupiscentiae, qui respicit Deum ut nostram ultimam beatitudinem, videtur aliqualiter esse amor benevolentiae. Etenim homo vere attritus detestatur peccatum atque affectum ad illud deponere debet, praeterea debet proponere observationem voluntariam mandatorum Dei. Inter ista mandata autem invenitur tamquam principale diligendi Deum super omnia. Insuper vult pervenire ad vitam aeternam, quae est perfectissima amicitia cum Deo. Ex quibus omnibus manifeste sequitur, ut vera attritio sit logice et psychologice prorsus impossibilis sine aliquo initiali amore Dei. Attritio, quae excludit omnem amorem Dei iam nihil aliud est nisi *timor serviliter servilis*, qui profecto non sufficit ad iustificationem obtinendam in sacramento poenitentiae. — Quae cum ita sint, hodie fere omnes theologi admittunt necessitatem alicuius amoris initialis in attritione. Ergo nunc longe communior est sententia illa,

---

[1] Relect. de poenit. P. 6.

[2] Contritionistae aliquando vocantur quoque omnes illi antiqui Scholastici, qui soli contritioni perfectae et non absolutioni sacerdotali attribuebant remissionem peccatorum.

[3] *Denz.* n. 1146.

[4] Cf. Suppl. q. 5, a. 3.

quae tempore Alexandri VII non ita communis videtur fuisse [1]. S. Thomas [2] iam breviter et clare docuit: «Sicut aliquis introducitur ad amandum Deum per hoc, quod timens ab ipso puniri, cessat a peccato, ut Augustinus dicit; ita etiam spes introducit caritatem, in quantum aliquis sperans remunerari a Deo, accenditur ad amandum Deum et servandum praecepta eius.» In hoc sensu videtur quoque intelligendus esse textus Concilii Tridentini [3], quod requirit, ut peccatores Deum «tamquam omnis iustitiae fontem diligere incipiant». — Fere eodem modo explicat amorem initialem requisitum in attritione S. Franciscus Salesius [4] et S. Alphonsus [5].

§ 3.

De dotibus contritionis sive perfectae sive imperfectae.

Dotes contritionis sunt illae qualitates, quae ad validitatem contritionis sive perfectae sive imperfectae requiruntur. Solent enumerari quattuor: 1. ut sit vera et formalis, 2. supernaturalis, 3. appretiative summa, 4. universalis.

1. **Vera et formalis** contritio vel attritio requiritur, sicuti hucusque explicatum est in paragrapho praecedenti. 346

Requiritur igitur a) ut contritio sit *vera,* ac proinde non sufficit mera recitatio formulae contritionis, nisi simul adsit verus internus dolor et detestatio peccati. Non sufficit *existimatus,* sed requiritur verus dolor. Ratio est, quia sicuti non sufficit aqua existimata ad baptismum, ita insufficiens est ad sacramentum poenitentiae dolor existimatus. Quodsi quidam veteres theologi videntur contrarium docuisse, aut relinquendi sunt aut benigne interpretandi in hoc sensu, ut necessariam putaverint contritionem saltem existimatam; quae si revera non adsit, sufficit vera attritio exsistens, quae a poenitente bona fide habetur perfecta contritio. — Nec etiam sufficit *desiderium doloris et absolutionis;* in praxi tamen fideles timoratae conscientiae sincere optantes habere verum dolorem de peccatis commissis non sunt inquietandi, etsi dicunt se nullum prorsus dolorem sentire. Cum enim contritio sit actus voluntatis, non semper sentitur.

b) *Formalis* contritio requiritur, i. e. actus positivus, quo homo vere et explicite dolet de peccatis commissis. Ergo non sufficit *contritio implicita,* qualis includitur in actu caritatis; nam etsi actus perfectae caritatis iustificat *extra* sacramentum poenitentiae, tamen per se loquendo non sufficit *in* sacramento, quia formalis contritio pertinet ad materiam proximam huius sacramenti. Verumtamen practice vix possibile est, ut homo peccator eliciens actum perfectae caritatis simul non doleat de peccatis suis eaque detestetur. Minus adhuc sufficit ille dolor implicitus, qui includitur in voluntate non peccandi de cetero; quia absolute possibile est, ut quis habeat complacentiam de peccatis praeteritis, sed nihilominus iam amplius nolit peccare.

2. **Supernaturalis** debet esse dolor et quidem dupliciter: a) ratione *principii,* quatenus elici debet cum auxilio gratiae supernaturalis; b) ratione *motivi,* quod aliquatenus ad Deum refertur. 347

---

[1] Cf. *Schanz,* Die Lehre v. d. Sakr. I, § 40; *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 391.
[2] S. theol. 2, 2, q. 17, a. 8.
[3] Sess. 6, c. 6 de iustif. (*Denz.* n. 798).
[4] De amore Dei l. 2, c. 17.
[5] Theol. mor. l. 6, n. 442 in fine.

Unde motivum naturale dolendi de peccatis est insufficiens, et Innocentius XI damnavit propositionem (57): «Probabile est sufficere attritionem naturalem, modo honestam.»[1] Motiva naturalia insufficientia sunt e. g. poena carceris inflicta pro peccato, infortunium inde ortum, infamia etc. Motiva autem idonea ad quattuor reduci possunt: 1. ad timorem poenae *a Deo* infligendae vel inflictae; 2. ad spem praemii in aeternitate; 3. ad turpitudinem supernaturalem peccati; 4. ad bonitatem Dei. Uno verbo: Omnia illa motiva sunt idonea, quae *lumine fidei supernaturalis* apprehenduntur, non autem illa, quae puro rationis lumine cognoscuntur.

348 3. **Summa** debet esse contritio non quidem *intensive,* sed *appretiative.*

Contritio intensive summa nedum non requiritur, sed nec est possibilis, cum acerbitas et intensitas doloris per Dei gratiam semper magis magisque augeri possit. Contritio autem debet esse appretiative summa, in quantum peccatum censetur malum magis detestabile quam quodlibet aliud malum, et peccator debet esse paratus ad amittendum quodvis bonum et ad patiendum quodvis malum potius quam ad peccatum committendum. In praxi autem tam confessarius quam poenitens abstineant a comparationibus expresse instituendis inter peccatum vitandum et aliquod atrox malum subeundum. S. Thomas[2] scite de hac re animadvertit: «Contritus tenetur in generali velle magis pati quamcumque poenam, quam peccare; . . . sed in speciali descendere ad hanc poenam vel ad illam, non tenetur. Quin immo *stultum faceret,* si quis se ipsum vel alium sollicitaret super huiuscemodi particularibus poenis. Manifestum est enim, quod sicut delectabilia plus movent in particulari considerata quam in communi; ita terribilia plus terrent, si in particulari considerentur; et aliqui sunt, qui in minori tentatione non cadunt, qui forte in maiori caderent. Sicut aliquis audiens adulterium, non incitatur ad libidinem, sed si per considerationem descendit ad singulas illecebras, magis moveretur. Et similiter aliquis non refugeret pati mortem pro Christo; sed si descenderet ad considerandum singulas poenas, magis retraheretur. Et ideo descendere in talibus ad singula est inducere hominem in tentationem et praebere occasionem peccandi.» Unde prorsus incongruae sunt quaedam usitatae formulae contritionis, e. g. «Mallem millies mori quam te Deus iterum offendere.» Cum intensitas non pertineat ad essentiam doloris in poenitentia, sequitur a) ut minime requiratur *dolor sensibilis,* qui se manifestat suspiriis et lacrimis; b) ut *nulla temporis mora* sit necessaria ad eliciendam contritionem, quippe quae utpote actus spiritualis in instanti exerceri possit. Nihilominus in praxi fideles instanter monendi sunt, ut contritionem eliciendam reputent magis necessariam quam confessionem oralem, ac proinde ut aliquantum temporis impendant ad veram et sinceram contritionem eliciendam.

349 4. **Universalis** debet esse contritio, in quantum se extendit ad omnia prorsus peccata *mortalia* nondum remissa.

Nullum enim peccatum remittitur absque contritione. Iamvero unum peccatum mortale nequit remitti sine alio. Ergo contritio debet detestari quodlibet peccatum mortale. Non autem requiritur stricte (licet sit ut plurimum melius), ut specialis contritio eliciatur de singulis peccatis mortalibus. Sufficit, ut poenitens ex motivo universali, scil. quia Deum optimum offendit

---

[1] *Denz.* n. 1207. [2] Quodl. 1, a. 9.

et gehennae poenas meruit, doleat de omnibus peccatis mortalibus commissis sive cognitis sive hic et nunc incognitis. — Cum peccata venialia non sint necessario accusanda in confessione, non requiritur, ut contritio sit universalis circa ista. Sin autem quis confitetur *sola peccata venialia,* debet saltem de uno elicere veram contritionem, aut de alia materia libera peccatorum iam remissorum, quia secus non praeberet sufficientem materiam proximam sacramenti, quod proinde frustraretur.

Corollaria. Ex eo, quod contritio pertinet ad materiam proximam, 350
absolutio autem est forma sacramenti poenitentiae, deducuntur sequentia:

1. Contritio debet esse *signo sensibili manifestata.* Materia enim sacramenti pertinet ad signum sensibile. Sufficienter autem habetur haec sensibilis manifestatio per dolorosam peccatorum confessionem vel per devotam absolutionis petitionem. Nihilominus suadendum est pueris et rudibus, ut contritionem etiam *expressis verbis* eliciant, quia haec verba solent illos multum adiuvare ad sinceram contritionem internam.

2. Contritio necessario elici debet *ante absolutionem* illique coexsistere. Ratio est, quia contritio est materia, absolutio autem forma sacramenti poenitentiae. Porro materia debet adesse quando forma advenit. Per se quidem non requiritur, ut contritio eliciatur *ante confessionem,* sed in praxi hoc omnino est suadendum et faciendum, cum sit satis difficile elicere contritionem durante confessione aut illo parvo intervallo inter confessionem et absolutionem. Contritio debet coexsistere cum absolutione, ac proinde non tam diu ante absolutionem confessionemve elici potest, ut iam non virtualiter perseveret. Quamdiu autem contritio virtualiter perseverare censeatur, non potest regula generali determinari, quoniam hoc dependet ab intensitate illius ac a dispositione poenitentis. Quidam theologi putant, contritionem perseverare virtualiter per tres quattuorve horas; alii per unum diem et noctem, alii per aliquot dies [1]. In praxi consulendum est, ut contritio longe ante confessionem elicita, iterum renovetur ante absolutionem. Per se autem patet contritionem esse omnino renovandam, quando postea novum peccatum mortale commissum est.

3. Contritio elicita debet *habere aliquem ordinem ad absolutionem.* Sen- 351
tentiam eam, quae negat necessitatem huius ordinationis, vocat quidem S. Alphonsus [2] probabiliorem, sed inculcat, ut opposita, quippe quae sit tutior, in praxi observetur. Haec autem sententia non solum tutior, sed etiam verior esse videtur. Etenim si etiam in contritione perfecta includi oportet votum confitendi et recipiendi absolutionem sacramentalem, a fortiori hoc necessarium est in attritione. Istud votum autem est idem ac intentio aut ordinatio ad sacramentum poenitentiae. At minime requiritur, ut poenitens habeat *prius* intentionem sacramentum poenitentiae suscipiendi et ex hac intentione motus eliciat contritionem. Unde absque dubio fidelis, qui e. g. fortuito audiendo contionem excitatur ad contritionem et deinde confitetur, valide et licite absolvitur. Sin autem dolor praecedens *nullo modo* refertur ad confessionem, videtur esse invalida absolutio; itaque si idem fidelis hodie ex contione vehementissime ad dolorem peccatorum excitatur nihil cogitans de confessione, crastina autem die nihil cogitans de habita hesterna contritione confitetur peccata sua, invalide videtur absolutionem recipere. Contritio igitur et confessio se invicem influere debent. Contritio reddit confessionem

---

[1] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 446. [2] Ib. n. 447.

dolorosam et non mere narrativam; confessio vero coniungit contritionem cum absolutione et sic constituit totum sacramentum.

352 4. Contritio *non necessario est denuo elicienda, quando poenitens statim post absolutionem peccatum mortale ex oblivione omissum confitetur.* Ita Billuart [1], qui hanc sententiam putat probabiliorem; Roncaglia habet illam moraliter certam, Sporer autem, Elbel et alii multi habent eam probabilissimam, ita testante S. Alphonso [2]. Ratio autem est, quia contritio prius et universaliter habita virtualiter perseverat atque etiam se extendit ad istud peccatum ex oblivione omissum. Neque quis dicat, in isto casu haberi duplex sacramentum, et duplicem absolutionem seu formam, ac proinde requiri etiam duplicem contritionem tamquam materiam proximam. Nam supposito quod contritio virtualiter perseverans se extendit ad peccatum omissum, revera habetur materia proxima sufficiens contritionis. Praeterea haec secunda absolutio non remittit peccatum omissum, quippe quod iam remissum sit per primam absolutionem. Proinde secunda absolutio nihil aliud est nisi complementum primae et utraque videtur esse unum sacramentum. Si enim poenitens tunc reciperet revera duplex sacramentum, esset melioris conditionis, quam si nihil oblitus esset et prima accusatione omnia peccata integraliter declarasset. Quod sane videtur incongruum. — Nihilominus in praxi auctores solent consulere, ut in isto casu confessarius invitet poenitentem ad novum actum contritionis, ac ut etiam illi *novam satisfactionem* (vel iam impositam poenitentiam denuo) imponat. Ratio est, quia ista praxis est securior, immo iuxta probabilem sententiam quorundam auctorum necessaria [3]. Aliqui auctores, e. g. Noldin [4], generatim docent unum eundemque actum doloris sufficere pro pluribus confessionibus; e. g. si poenitens peccata iam rite accusata et remissa sequenti die iterum subiciat clavibus, dolor heri elicitus sufficit, ut valida absolutio denuo concedi possit, dummodo hesternus dolor universalis virtualiter adhuc perseveret. Verum haec sententia practice non est tuta neque licita. Etenim tunc certe duplex est sacramentum, ac proinde requiritur etiam duplex actus contritionis. Non enim ad validam susceptionem sufficit habitualis contritio, sed tamquam materia proxima (partialis) requiritur *actus* contritionis (saltem virtualiter perdurans).

353 **Scholion. Num sacramentum poenitentiae possit esse validum, sed informe?** Practicum momentum haec quaestio non habet, quia in praxi iste casus fere numquam accidit. Iuxta sententiam illorum auctorum, qui putant totam essentiam sacramenti poenitentiae consistere in absolutione, nihil obstat, quominus sacramentum poenitentiae sit validum sed informe. Sed haec sententia est vix probabilis. Supposito autem, quod tres actus poenitentis sunt materia proxima sacramenti, si revera cum omnibus dotibus essentialibus non adsunt (etiam inculpabiliter), sacramentum est nullum ob defectum materiae. Proinde melior videtur sententia negans sacramentum poenitentiae posse esse informe [5]. Neque obstat auctoritas S. Thomae [6], qui

---

[1] De poenit. diss. 4, a. 8. [2] Theol. mor. l. 6, n. 448. [3] Cf. ib.
[4] De sacr. n. 259. [5] Cf. *Billuart* l. c. diss. 7, a. 1.
[6] Suppl. q. 9, a. 1. Commentatores minime concordant in explicatione huius textus revera difficilis, quem Capreolus, Caietanus, Ioannes a S. Thoma, Salmanticenses et ex modernis Billot (De poenit. thes. 16, p. 162) subtiliter explicant. Forte melius et simplicius est dicere cum *Dom. Soto* (In 4, dist. 18, q. 3, a. 3): «Loquebatur S. Thomas cum communi vulgo, i. e. tamquam commentator tradidit sententiam Petri Lombardi,

admittit confessionem informem; nam Angelicus Doctor manifeste agit de *confessione* tantum et non de toto sacramento poenitentiae; quia certum est, sacramentum poenitentiae sine contritione non solum esse informe, sed etiam invalidum. Ceterum etiam ii, qui informe sacramentum poenitentiae admittunt, dicunt hoc accidere non posse nisi in duplici casu, scil.: 1. Si quispiam duplicis peccati mortalis reus ex invincibili oblivione de altero tantum dolet ex motivo *particulari* et hoc solum confitetur. Tunc enim remanet alterum peccatum, quod neque accusatum neque contritione affectum fuit, ac proinde non potuit remitti. Sed videtur in isto casu sacramentum esse invalidum, quia deest contritioni essentialis dos *universalitatis,* ac proinde contritio est insufficiens. 2. Si quis ex ignorantia invincibili credit non esse peccatum mortale accedere ad sacramentum sine dolore de omnibus, dum tamen adsit dolor de aliquo peccato. Iste casus est revera chimericus, et si accideret, sacramentum esset invalidum, cum ignorantia invincibilis non posset reddere sacramentum validum, quod alias esset invalidum. Sicut etiam invalide contraheret quis matrimonium cum consanguinea in secundo gradu, quamvis ex ignorantia invincibili putaret huiusmodi matrimonium esse validum et licitum.

§ 4.

De proposito.

Definitio. Propositum est voluntas non peccandi de 354
cetero. Ergo non sufficit pura velleitas neque tamen requiritur stricta promissio aut votum vitandi omnia peccata. Potest autem aliquando confessarius a poenitente exigere explicitam promissionem, si dubitat de eius sincero proposito.

Duplex distinguitur propositum: alterum *explicitum et formale,* quod est actus specialis et distinctus a contritione; alterum *implicitum et virtuale,* quod continetur in omni sincera contritione, quippe quae ex natura sua sit detestatio non tantum peccatorum praeteritorum, sed etiam futurorum.

Necessitas. *Propositum saltem implicitum requiritur ad validi-* 355
tatem sacramenti. Melius autem est, si poenitens cogitans de vita futura formet propositum explicitum idque in particulari determinatum.

Propositum implicitum continetur necessario in omni vera contritione, ac proinde aeque necessarium est ac contritio. Ideoque merito quis dixerit contritioni incumbere duo munia, scil. detestari praeterita et praecavere futura peccata. Et revera eo ipso, quo quis vehementer et sincere detestatur actum praeteritum, habet voluntatem illum vitandi in futuro. Res enim, quae tamquam detestabilis clare cognoscitur, eo ipso vitatur, quia nemo potest appetere malum ut malum. Praeter propositum hoc implicitum quidam auctores[1] requirunt propositum *explicitum et formale,* quia Concilium Tridentinum[2] exigit «propositum

---

quae tunc communis erat in scholis.» Cf. *Ios. Göttler,* Der hl. Thomas . . . über die Wirkungen des Bußsakr. (1904) 23.

[1] *Concina,* De sacr. poenit. l. 1, diss. 3, c. 1, q. 8.

[2] Sess. 14, c. 4 de poenit. (*Denz.* n. 897).

non peccandi de cetero»; sed iste textus prorsus non est ad rem, quoniam habetur in ipsa definitione contritionis. En verba: «Contritio, quae primum locum inter dictos poenitentis actus habet, animi dolor ac detestatio est de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero.» Ergo Concilium potius contrarium docet, cum nihil aliud requirat nisi illud propositum, quod continetur in ipsa contritione[1].

Sententia vera, quae a pluribus auctoribus recte vocatur moraliter certa, docet, ad remissionem peccatorum obtinendam sufficere propositum, quod in contritione (sive perfecta sive imperfecta) *implicite* continetur. Unde Concilium Tridentinum enumerans actus explicitos, qui necessarii sunt ad essentiam sacramenti poenitentiae, affert quidem contritionem, confessionem et satisfactionem, nihil autem dicit de actu explicito propositi. Propositum igitur eodem modo est necessarium sicut actus fidei, spei, qui etiam implicite requiruntur in poenitenti. Ceterum in praxi fieri non potest, quin poenitens sincera contritione perculsus et cogitans de vita futura eliciat expressum actum propositi, sicuti etiam fidei, cum credat in Dei misericordiam et iustitiam, ac spei, cum speret veniam a Deo obtinendam atque adiutorium divinum ad tentationes vitandas. Ballerini[2] affert textus 73 auctorum, qui omnes docent propositum implicitum sufficere ad valorem sacramenti.

356 **Qualitates propositi** solent enumerari tres: firmitas, efficacia et universalitas.

Firmum oportet esse propositum saltem quoad affectum voluntatis, licet futurum sit infirmum quoad eventum. Firmum propositum igitur non est idem quod constans. Nihil aliud requiritur, nisi ut poenitens *hic et nunc* sincere et firmiter proponat se iam amplius nolle peccare. Proinde obiectum propositi est *actualis voluntas,* non autem eventus futurus.

Recte plures auctores[3] animadvertunt, solum propositum firmum non peccandi de cetero requiri, non autem necessario *persuasionem* poenitentis se non amplius esse peccaturum aut hoc vel illud peccatum non amplius patraturum. Potest enim quis vere dolere et detestari peccatum, ac vere et absolute proponere se de cetero non esse peccaturum, tametsi valde timeat, immo certo credat, se ob expertam voluntatis suae inconstantiam et fragilitatem suam denuo relapsurum esse. Si poenitens ita animum despondeat, debet confessarius illum ante absolutionem disponere, ut speret non per proprias vires, sed per Dei gratiam se posse vitare peccata, dicens cum Apostolo: «Omnia possum in eo, qui me confortat.» Quodsi poenitens nullam spem emendationis capere possit aut potius velit, iam committit peccatum desperationis neque est dignus absolutione.

Efficax debet esse propositum quoad tria: 1. poenitens debet adhibere media necessaria ad vitanda peccata, e. g. orationem, vigilan-

---

[1] Notare iuvat, plures auctores, qui a *Concina* (De sacr. poenit. l. 1, diss. 3, c. 1, q. 8) pro hac sententia citantur, prorsus contrarium docere, ut e. g. S. Thomas, Caietanus etc. [2] In adnotationibus ad *Gury,* Comp. Theol. mor. II, n. 462.

[3] E. g. *Sporer,* De poenit. n. 310.

tiam etc.; 2. debet vitare occasionem peccandi, in quantum potest (quid sit occasio peccandi infra dicetur, ubi sermo erit de occasionariis et recidivis); 3. debet reparare damnum, quod forte ex peccatis ortum est proximo (e. g. ex peccato furti). Sufficit autem, ut propositum sit efficax *affective*, i. e. ut poenitens habeat hic et nunc seriam voluntatem exsequendi ea, quae sunt necessaria ad peccata vitanda. Caveat confessarius, ne poenitenti praecipiat aliquid tamquam medium stricte *necessarium*, quod revera est tantum *utile*.

Universale oportet esse propositum, in quantum excludit prorsus omnia peccata mortalia facienda. Sin autem poenitens confitetur sola peccata venialia vel in confessione includit solam materiam liberam, tunc nihilominus ad validitatem sacramenti sicut requiritur vera contritio, ita etiam verum propositum, quod se extendere debet vel a) ad omnia peccata mortalia vitanda, vel b) ad unum peccatum veniale vitandum, vel c) ad emendandam determinatam speciem peccatorum, e. g. peccata linguae, vel d) ad vitanda omnia peccata venialia deliberata, vel saltem e) ad minuendam frequentiam peccatorum venialium.

Monitum practicum. Quando fideles frequenter eadem peccata confitentur, quae non tam ex fragilitate quam ex aperta socordia oriuntur, conicere (etsi non certo iudicare) licet, eos elicere proposita nimis generalia vel non satis strenua. Proinde sunt monendi, ut maiore diligentia contritionem et propositum eliciant. Non raro etiam poenitentes (praesertim mulieres) diu examini conscientiae incumbunt, minimas culpas maxima anxietate requirunt et longas confessiones peragunt, nec tamen ita solliciti sunt de dolore et firmo proposito. Serio instruendi sunt isti, ut omissa meticulosa enarratione omnium peccatorum venialium magis insistant in perfecta contritione eliciendo et firmo ac *specialiter determinato proposito* statuendo. Ad firmitatem propositi augendam praestat, ut poenitentes illud post confessionem saepius renovent, e. g. quolibet die. 357

ARTICULUS II.

De confessione.

Dividimus istum articulum in tres paragraphos: 1. de essentia et necessitate confessionis; 2. de eius dotibus; 3. de eius iteratione.

§ 1.

De essentia et necessitate confessionis.

Definitio. Confessio sacramentalis est accusatio peccatorum propriorum facta sacerdoti competenti ad eorum absolutionem obtinendam. Tria igitur ad essentiam confessionis sacramentalis pertinent: a) *Accusatio propriorum peccatorum.* Ergo confessio non est mera narratio historica, sed proprie accusatio facta iudici spirituali: obiectum huius accusationis sunt *propria peccata commissa post baptismum*, ideoque neque peccatum originale neque peccatum alienum neque merae imperfectiones, quae non habent peccati 358

rationem. — b) Confessio debet fieri *competenti sacerdoti*. Ergo confessio scienter facta laico, sicut usus fuit medio aevo, vel sacerdoti, qui manifeste non habet iurisdictionem necessariam, non est confessio sacramentalis. — c) Confessio debet institui ad *absolutionem sacramentalem obtinendam*. Ergo si poenitens confitetur e. g. peccata sua ad tentandum confessarium vel consilii causa, non est confessio sacramentalis. Quae quidem omnia animadvertenda sunt, cum agitur *de sigillo confessionis*, quoniam ex sola sacramentali et non ex alia confessione oritur obligatio sigilli.

Necessitas confessionis sacramentalis negata est a *Wicleff* dicente: «Si homo fuit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis» [1]; a *Luthero*, qui vocavit confessionem «cruentissimam carnificinam, quae miseras torquet conscientias»; a *Calvino*, qui contendit auricularem confessionem introductam esse ab Innocentio III; a modernis *Protestantibus*, qui omnes negant necessitatem, licet quidam agnoscant utilitatem confessionis. Contra hos omnes statuitur:

359 **Thesis.** *Confessio sacramentalis necessaria est tum* a) *ex praecepto divino tum* b) *ex praecepto ecclesiastico.*

a) **Necessitas ex iure divino.** Doctrinam catholicam sic exponit Concilium Tridentinum [2]: «Universa Ecclesia semper intellexit institutam esse a Domino integram peccatorum confessionem et omnibus post baptismum lapsis iure divino necessariam exsistere, quia D. N. Iesus Christus, e terris ascensurus ad coelos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tamquam praesides et iudices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quae Christi fideles ceciderint: quo pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntient. Constat enim sacerdotes iudicium hoc, incognita causa, exercere non potuisse, neque aequitatem quidem illos in poenis iniungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat et non potius in specie ac singillatim sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur, oportere a poenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint.» — Ex hoc textu duo erui possunt: necessitas confessionis iure divino introducta et obiectum confessionis, scil. omnia peccata mortalia.

Prob. 1. Ex S. Scriptura. Licet Christus directe nihil dixerit de confessione, tamen indirecte illam certo instituit. Etenim Christus instituit sacramentum poenitentiae in forma iudicii. Atqui forma iudicii non potest observari sine confessione. Ergo Christus instituit confessionem. — Sacramentum poenitentiae institutum esse in forma iudicii iam saepe dictum est et manifeste sequitur ex verbis institutionis: Quorum remiseritis, remittuntur; quorum retinueritis, retenta sunt. Etenim si apostoli eorumque successores quaedam peccata remittere, quaedam vero non remittere possunt, debent prius iudicium non arbitrarium, sed diligens instituere. Iamvero nequeunt tale iudicium instituere nisi cognoscant in particulari ipsa peccata. Porro non possunt illa cognoscere ordinario modo, nisi poenitens ipse illa plene manifestaverit. Ergo confessio est indirecte inclusa in forma iudiciali sacramenti poenitentiae, ac proinde est necessaria ex iure divino, ita ut sine illa

---

[1] Cf. *Denz.* n. 587. [2] Sess. 14, c. 5 de poenit. (*Denz.* n. 899).

invalide administretur sacramentum poenitentiae. Nihilominus confessionis integritas non necessario est absoluta, sed mensuranda est iuxta vires uniuscuiusque hominis, cum Deus nihil impossibile exigat. Ergo si quis peccata non valet confiteri propter oblivionem, vel quia est sensibus destitutus, capax est absolutionis sacramentalis.

Ad probandam ex S. Scriptura institutionem divinam confessionis ab aliquibus auctoribus afferuntur adhuc duo textus, scil. in Act. Ap. 19, 18 legitur: «Multi credentium veniebant confitentes et annuntiantes actus suos», et in ep. S. Iacobi 5, 16 monemur: «Confitemini ergo alterutrum peccata vestra.» Qui quidem textus possunt intelligi de confessione sacramentali, ut docent plures exegetae, aliis tamen contradicentibus.

Prob. 2. Ex traditione. Iam saeculo II mentio fit confessionis in textu Didaches iam supra citato: «Die dominica autem convenientes frangite panem et gratias agite, postquam delicta vestra confessi estis, ut sit mundum sacrificium vestrum.»[1] Saeculo III dicit S. Cyprianus[2]: «Confiteantur singuli, quaeso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in saeculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio et remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est.» Ex Origenis scriptis licet conspicere confessionem tum publicam tum privatam tunc temporis fuisse in usu, et adhibitam esse iuxta discretum iudicium sacerdotis. «Est adhuc et septima, licet dura et laboriosa per poenitentiam remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrimis suis stratum suum et fiunt ei lacrimae panes die ac nocte, et *cum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum* et quaerere medicinam.»[3] A saeculo IV abundant textus SS. Patrum, qui loquuntur de confessione sacramentali, e. g. S. Ambrosius[4], qui et ipse cum magno fervore confessiones fidelium audiebat. Narrat enim de illo Paulinus diaconus[5]: «Erat etiam gaudens cum gaudentibus et flens cum flentibus, siquidem quotiescumque illi aliquis ob percipiendam poenitentiam *lapsus suos confessus est,* ita flebat, ut et flere illum compelleret. . . . Causas autem criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi Domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur.» Pro aliis multis textibus veterum Scriptorum videsis Billuart[6] vel Tanquerey[7].

Suadetur 3. ex multiplici utilitate et convenientia confessionis. Etenim confessio est: α) Optimum exercitium *humilitatis,* quo edomatur nefasta superbia peccatoris. Proinde etiam filius prodigus in Evangelio debuit dicere: «Pater peccavi.» β) Causa *pacis et securitatis interioris.* Quamvis enim peccator sincera contritione atque satisfactione peccatum delere conetur, tamen saepe dubius haeret, utrum sit amore an odio Dei dignus, cum nemo sit iudex in propria causa; quando autem candide confessus est omnia peccata sua sacerdoti pio ac sapienti et ab illo absolutionem ac salutaria monita accepit, pacem animae nanciscitur. Praeterea confessarius interiorem cognoscens statum animae poenitentis potest illi suadere efficacia media ad virtutes acquirendas. γ) *Custodia ordinis socialis.* Prudens enim confessarius urget

---

[1] Cap. 14, 1; cf. c. 4, 14. — *Rauschen* (Euchar. u. Bußsakr. § 10) confidenter sed sine ulla probatione asserit hanc confessionem non fuisse sacramentalem.

[2] De lapsis c. 29 (*Migne,* Patr. lat. 4, 489).

[3] Hom. in Lev. 2, 4 (*Migne,* Patr. graec. 12, 418).

[4] De poenit. l. 2, c. 1 (*Migne,* Patr. lat. 16, 497).

[5] Apud *Migne* l. c. 14, 440. [6] De poenit. diss. 5, a. 1.

[7] Synopsis Theol. mor., de poenit. c. 2.

observantiam legum divinarum et humanarum, recte ordinat pacem societatis domesticae et reipublicae, lites et dissidia componit, inimicos reconciliat, restitutionem iustitiae laesae exigit, ac multa scandala reparat aut praecavet.

b) **Ex iure ecclesiastico** confessio sacramentalis etiam necessaria est. Etenim Concilium Lateranense IV (a. 1215) statuit: «Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et iniunctam sibi poenitentiam pro viribus studeat adimplere: . . . alioquin et vivens ab ingressu ecclesiae arceatur et moriens christiana careat sepultura.» [1]

360 **Tempus obligationis.** *Praeceptum divinum* confessionis sacramentalis obligat tum per se tum per accidens. *Per se* obligat peccatorem: a) in articulo vel imminente periculo mortis, quia peccator tunc debet recuperare statum gratiae sanctificantis, quod difficulter fieri potest per solam contritionem cum voto sacramenti; unde graviter peccat, qui conscius peccati mortalis negligit confessionem in articulo aut imminenti periculo mortis; b) aliquoties in vita. Peccator confitens quolibet saltem anno videtur sufficienter implere praeceptum tum divinum tum ecclesiasticum.

Per accidens obligat praeceptum divinum: a) si peccator vult recipere s. eucharistiam; tunc enim non sufficit contritio elicita, ut supra n. 192 sq dictum est; b) quando requiritur status gratiae neque peccator valet cum morali certitudine elicere actum perfectae contritionis; c) quando gravis tentatio et praesertim pravus habitus nequit vinci sine adiutorio confessionis [2].

361 *Praeceptum ecclesiasticum* confessionis determinatum est a Concilio Lateranensi IV modo citato. Sequentia notentur:

Subiectum huius praecepti sunt omnes homines usu rationis capaces, *qui conscii sibi sunt peccati mortalis.* Ergo nec perfecte amentes nec pueri ante usum rationis nec qui peccati mortalis non sunt conscii tenentur ad confessionem.

Ante primum septennium aetatis homo rarissime obligatur ad confessionem. Nostris regionibus pueri censentur habere sufficientem usum rationis pro confessione peragenda aetatis suae anno septimo vel octavo.

Cum ecclesiasticum praeceptum nihil aliud esse videatur nisi determinatio praecepti divini, quod non praescribit confessionem peccatorum venialium, hinc ille, qui non commisit peccata mortalia (vel numquam vel saltem ab ultima confessione), stricte non tenetur ad annualem confessionem. Posset ergo in rigore iuris accedere ad communionem paschalem sine praevia confessione. Itaque cum praeceptum communionis paschalis obliget omnino omnes fideles usu rationis capaces, praeceptum annuae confessionis obligat *solos peccatores.* Ita sententia verior et communior [3]. Per se autem patet esse indecens atque dam-

---

[1] *Denz.* n. 437. [2] Cf. *S. Thom.,* Suppl. q. 6, a. 5.

[3] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 667. *S. Thomas* (l. c. a. 3 ad 3 et q. 8, a. 5 ad 4) putat etiam illum, qui non commisit peccatum mortale, debere semel in anno se

nosum, si quis nec semel in anno confiteri vellet. Namque 1. privat se multis gratiis et notanter gratia in sacramento poenitentiae collata; 2. facile errat iudicans aliquid esse veniale peccatum, quod revera est mortale; 3. indecens est, ut quis etiam solis peccatis venialibus onustus accedat ad eucharistiam. Iamvero non est verisimile illum, qui recusat annualem confessionem, se aliis remediis mundare a peccatis venialibus.

Obiectum huius praecepti est determinatio 1. temporis, scil. spatium 362
unius anni, et 2. materiae, scil. peccatum mortale.

Quantum ad 1 dicit Concilium: «saltem semel in anno.» Theologi non concordant, quomodo iste annus computandus sit. Quidam computant iuxta annum civilem, i. e. a Ianuario ad sequentem Ianuarium, alii a Paschate ad Pascha, alii putant annum incipere a tempore, quo primum peccatum mortale commissum est. Hodie exsistit consuetudo universalis computandi annum a Paschate ad Pascha, ita ut fideles, qui quolibet tempore Paschali confitentur, non transgrediantur praeceptum annuae confessionis. Si quis autem reus peccati mortalis confessus non sit tempore Paschali, data opportunitate *quam primum* confiteri debet, quia lex ecclesiastica annualis confessionis imposita est non ad finiendam, sed *ad obligationem urgendam.* Qui autem praecedenti anno peccata sua mortalia confessus non est, satisfacit confessione praesenti anno facta, neque iterum confiteri tenetur ad satisfaciendum obligationi praesentis anni [1].

Quantum ad 2 requiritur sola confessio peccatorum mortalium. Quando quis tempore Paschatis sola peccata venialia habuit in confessione, paulo post autem committit peccatum mortale, iuxta quosdam auctores denuo confiteri debet ante finem anni, nam accusando venialia peccata non adimplevit praeceptum annuae confessionis; verumtamen alii auctores, e. g. Ballerini-Palmieri [2], Génicot [3], merito docent, de huiusmodi obligatione non constare. Ideo fideles, qui semel in anno confessi sunt, recte putant se satisfecisse praecepto annuae confessionis. — Non satisfit praecepto ecclesiastico per confessionem *sacrilegam,* ut patet ex propositione (14) damnata ab Alexandro VII: «Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiae.» [4] — Ante Concilium Tridentinum aliquando exigebatur, ut confessio annualis fieret coram proprio sacerdote, i. e. *parocho,* vel saltem cum eius expressa licentia apud alium sacerdotem. Hodie fert consuetudo universalis vim legis habens, ut fideles possint confiteri apud quemlibet confessarium legitime approbatum.

Poena duplex infligitur transgredientibus hoc praeceptum, scil. interdictum ab ingressu ecclesiae et privatio sepulturae ecclesiasticae. Sed utraque haec poena est *ferendae sententiae,* i. e. non incurritur nisi post sententiam episcopi et hodie non semper applicatur.

---

repraesentare sacerdoti, non quidem ad confessionem peragendam, sed ut ecclesiae rectori subditi innotescant, ne lupus intra gregem lateat. Angelici Doctoris temporibus adhuc exsistebat lex, ut confessionem annualem fideles deberent facere apud proprium parochum. Hodie autem haec lex abolita est, et proinde nec etiam semel in anno tenentur parocho se praesentare fideles, qui sola peccata venialia patraverunt.

[1] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 668. [2] Opus theol., de poenit. n. 1061.

[3] Theol. mor. II 323. [4] *Denz.* n. 1114.

§ 2.

De dotibus confessionis.

363 Dotes confessionis aliae sunt necessariae, aliae tantum utiles. S. Thomas[1] aliique antiqui theologi enumerabant sedecim dotes confessionis:

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis,
Atque frequens, nuda, discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta, lacrymabilis, accelerata,
Fortis et accusans et sit parere parata.

Dos inter omnes maxime necessaria est integritas, de qua infra specialiter agetur. De aliis dotibus pauca:

1. *Simplex et nuda* sit confessio, ac proinde libera ab omnibus inutilibus verbis et narrationibus.

Confessarius omnino ne permittat, ut poenitens durante confessione narret quaedam, quae ad confessionem non pertinent. Nec etiam ipse faciat sermones aut interrogationes inutiles. S. Antoninus[2] recte docet: Poenitentes, «qui indigent consolatione propter tribulationes vel consilio propter dubia, post confessionem factam et absolutionem talia dicantur et non misceantur in confessione, ne contritionis vis diminuatur.»

2. *Humilis,* i. e. tum in verbis tum in gestibus.

Poenitens durante confessione in signum humilitatis genuflectat, nisi sit impeditus infirmitate; sit capite discooperto, si est vir; milites deponant arma durante confessione. Poenitens humiliter accipiat monita, immo et vituperationes iustas confessarii.

3. *Pura,* i. e. recta intentione instituta, scil. ad gratiam sacramentalem accipiendam.

Ergo peccat qui confitendo quaerit fines terrestres, e. g. benevolentiam confessarii, colloquium iucundum etc. Confessarius percipiens intentionem poenitentis non ita puram, paterno quidem sed et strenuo modo commonefaciat eum de dignitate confessionis et de pura intentione habenda.

4. *Discreta et verecunda,* i. e. poenitens non pandat peccata aliorum, ac praesertim ne revelet nomen complicis sui. Insuper loquens de peccatis contra sextum praeceptum adhibeat verba pudica, quin tamen inde veritas obiectiva laedatur.

364 5. *Fidelis,* i. e. absque omni mendacio. De mendacio in confessione facto sequentia notentur: *Si quis mentitur circa rem gravem necessario declarandam, committit grave sacrilegium. Mentiri autem in aliqua re, quae ad confessionem necessario non pertinet, est peccatum grave vel leve iuxta qualitatem materiae.*

Sic e. g. graviter peccat qui in confessione negat circumstantiam gravis peccati speciem mutantem, pariter qui de proximo gravem calumniam dicit; qui autem negat aliquod peccatum veniale commissum vel peccatum mortale iam antea remissum aut mentitur circa res indifferentes, venialiter peccat. Nihilominus omne mendacium etiam obiective leve in confessione factum inducit circumstantiam *valde aggravantem,* cum sit irreverentia magna erga

---

[1] Suppl. q. 9, a. 4. [2] S. theol. P. 3, tit. 14, § 12.

sacramentum peccare eodem tempore, quo remissio peccatorum quaeritur[1]. Contra fidelitatem per se non peccat ille poenitens, qui confessario ignoto confitetur peccata mortalia et *postea* confessario ordinario dicit peccata venialia, dummodo numquam absolutionem recipiat, antequam omnia peccata mortalia uni confessario manifestaverit atque ab eo absolutionem receperit. In praxi tamen attendendum est ad motivum, propter quod iste modus eligitur. Si poenitens intendit deceptionem ordinarii confessarii, propriam gloriam vel aliud quid inordinatum, certe committit peccatum plus minusve grande; sin vero ita agit ex pudore, quo suffunderetur, quia confessarium familiariter cognoscit, non peccat. Quocirca confessarius numquam curiose inquirat de confessione alibi facta, nec ostendat sibi displicere, si poenitens alteri sacerdoti confessus sit.

Sunt adhuc plures alii modi, quibus fidelitas plus minusve laeditur, e. g. si quis peccatum recens accusatur ut antiquum, ut si poenitens instituit confessionem generalem, in qua ex industria non distinguit peccata ab ultima confessione patrata ab iis, quae antea commissa sunt. Per se quidem circumstantia *temporis* non violat graviter fidelitatem confessionis; per accidens tamen, quando scil. inde iudicium rectum confessarii impeditur, est gravis violatio. Talem modum agendi esse semper vituperabilem, per se patet. Parum et non graviter laeditur fidelitas confessionis, si poenitens simulat vocem aliave media adhibet, ne a confessario agnoscatur. Exsistente autem legitima causa atque recta intentione habita huiusmodi simulatio non est peccaminosa.

Fideliter et sincere tenetur respondere poenitens confessario legitime interroganti; illegitimas autem quaestiones, e. g. de nomine, patria, loco habitationis, potest declinare responsionem negando vel restrictionem late mentalem adhibendo.

6. *Vocalis,* i. e. verbis expressa, non autem nutu, signis aut scriptis, 365
nisi adsit iusta causa.

Communiter theologi docent illum, qui sine causa iusta confitetur scripto aut nutibus, peccare graviter, quia agit contra universalem et iustissimam consuetudinem Ecclesiae. Cui autem physice aut moraliter impossibile est confiteri vocaliter, ille potest confiteri aliis modis, quoties urget praeceptum confessionis. Ratio autem est, quia accusatio vocalis non est de essentia confessionis. Christus enim instituens confessionem nihil aliud stricte exigit nisi dolorosam manifestationem peccatorum. Confessio igitur oris, quae exigitur a Concilio Florentino, nihil aliud est nisi quaelibet confessio externe manifestata. In casu physicae vel moralis impossibilitatis loquelae hominem non solum posse sed etiam debere scriptis aut nutibus confiteri, docent communiter theologi, quia incommodum scribendi peccata non est tantum, ut excuset a gravi praecepto divino confessionis. Neque dicat quis: Homo non tenetur scribere peccata, *ne memoria excidant.* Ergo *numquam* tenetur confiteri scriptis. Nam necessitas ipsius confessionis in se est multo maior, quam necessitas *integritatis materialis* ipsius[2]. Sic e. g. mutus solet scriptis vel signis confiteri; pariter si confessarius est surdaster, potest confessio fieri scriptis vel signis, ne circumstantes audiant accusationem. Semper autem, in quantum est possibile, dicat poenitens vocaliter haec vel similia

[1] Cf. *Concina,* De poenit. l. 1, diss. 4, c. 3, n. 6.
[2] Cf. *Billuart,* De poenit. diss. 7, a. 3, § 1.

verba: Accuso me de peccatis, quae tibi manifestavi et peto absolutionem [1], ut iam supra dictum est.

7. *Secreta.* Licet antiquis temporibus confessio publica in usu fuerit, hodie tamen nemo obligatur ad confitenda peccata, si hoc non fieri potest nisi publice.

Hinc e. g. nemo ignarus idiomatis confessarii tenetur confiteri per interpretem. S. Officium d. 28 Febr. 1633 statuit, ut ille, qui *velit* confiteri per interpretem, non sit prohibendus; immo docent quidam theologi, e. g. Faust. Scarpazza O. Pr. [2], in articulo mortis peccatorem *debere* confiteri per interpretem, si facile fieri possit. Interpres in isto casu adhibitus tenetur ad secretum servandum de peccatis auditis. Aliqua sagacitate adhibita obtineri potest, ut interpres fere nihil sciat de confessione audita. Etenim si confessarius ponit quaestiones, quas interpres repetit in lingua poenitentis et ad quas poenitens respondet *non voce sed signis, quae videt aut percipit solus confessarius* (non autem interpres), integritas sufficiens confessionis haberi potest, quin interpres cognoscat responsiones a poenitente datas.

Principalis dos confessionis est eius *integritas.* Tria puncta singillatim de illa explicanda sunt: 1. necessitas et extensio integritatis; 2. causae excusantes; 3. media ad integritatem obtinendam.

1. Necessitas et extensio integritatis.

366 A. **Necessitas.** Ut patet ex textu Concilii Tridentini supra citato, homo tenetur confiteri omnia peccata mortalia post baptismum commissa, in quantum hoc moraliter fieri potest. Proinde distinguitur duplex integritas: a) *materialis,* quae complectitur absolute omnia peccata mortalia post baptismum commissa et nondum directe remissa; b) *formalis,* quae complectitur omnia illa peccata mortalia, quae poenitens hic et nunc spectatis omnibus adiunctis confiteri potest et debet.

Principium 1. *Integritas materialis confessionis non semper necessaria est ad validam et licitam susceptionem sacramenti poenitentiae.*

Christus enim pro sua benignitate misericordi noluit aliquid exigere ab homine peccatore, quod est moraliter vel physice impossibile, quale est aliquando integritas materialis. Praeterea lex de integritate confessionis est *lex positiva.* Iamvero lex positiva ordinarie non obligat in casu gravis incommodi, ut supra in tractatu de legibus dictum est. Unde etiam Concilium Tridentinum [3]

---

[1] Iam *Gratianus* (c. 88, dist. 1 de poenit.; desumptus est iste canon ex libro «De vera et falsa poenitentia», qui falso adscribitur S. Augustino) indicat rationem, cur confessio debeat esse vocalis, scil. in signum verae poenitentiae. «Praecepit Dominus mundandis, ut ostenderent ora sacerdotibus: docens corporali praesentia confitenda peccata, non per nuntium, non per scriptum manifestanda. . . . Qui per vos peccastis, per vos erubescatis. Erubescentia enim ipsa partem habet remissionis. Ex misericordia enim hoc praecepit Dominus, ut neminem poeniteret in occulto. In hoc enim, quod per se ipsum dicit sacerdoti et erubescentiam vincit timore offensi, fit venia criminis. Multum enim satisfactionis obtulit, qui erubescentiae dominans, nihil eorum quae commisit, nuntio Dei denegavit.» Decreta Clementis VIII et Pauli V hac de re vide supra n. 330.

[2] Theol. mor. IX 89. [3] Sess. 14, c. 5 de poenit. (*Denz.* n. 900).

dicit: «Reliqua autem peccata, quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur; pro quibus fideliter cum Propheta dicimus: Ab occultis meis munda me.» Quod valet de peccatis ex oblivione omissis, valet etiam de peccatis ex alia gravi causa non accusatis. Quaenam sint causae iustae ab integritate materiali excusantes, dicetur infra n. 376.

Principium 2. *Integritas formalis ad validam et licitam confessionem omnino requiritur.*

Haec integritas est aeque necessaria pro sacramento poenitentiae ac aqua pro sacramento baptismi. Praeceptum enim divinum declarandi omnia peccata mortalia commissa certe refertur ad ea peccata, *quae hic et nunc declarari possunt et debent.* — Idem apparet ex Concilio Tridentino [1] declarante necessarium esse iure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur, etiam occulta, et quae sunt contra duo ultima Decalogi praecepta, et circumstantias, quae peccati speciem mutant.

B. **Extensio integritatis** consideranda est quantum ad 1. speciem peccatorum, 2. eorum numerum, 3. eorum circumstantias, 4. actum externum et effectus, 5. peccata dubia.

1. **Species moralis infima** peccatorum mortalium declaranda est. 367
Sequitur manifeste ex Concilio Tridentino [2] dicente: «Sacerdotes iudicium hoc [sacramentale], incognita causa, exercere non potuisse, neque aequitatem quidem illos in poenis iniungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie ac singillatim sua ipsi [poenitentes] peccata declarassent.» Haec verba «in specie» intelligenda sunt de *specie infima,* quia nomen speciei semper sic intelligendum est, nisi contrarium prorsus apparet. Ratio autem huius praecepti est, quia secus confessarius nequit sufficienter iudicare de statu poenitentis.

Quapropter praecepto divino confessionis peragendae non satisfit, si extra casum necessitatis poenitens se accusat sequentibus modis: Peccavi mortaliter, peccavi contra iustitiam, contra castitatem etc. Dico: *extra necessitatem;* etenim si poenitens nequit propter oblivionem, propter periculum mortis, propter scandalum etc. confiteri infimam speciem peccatorum mortalium, iam sufficit generica accusatio, ut supra n. 325 dictum est.

Aliquando moraliter impossibile est a poenitentibus parum instructis sciscitari infimam speciem peccatorum praesertim internorum. Non enim distinguere valent e. g. inter delectationem morosam, gaudium et desiderium, vel inter verba obscoena et verba solum sordida. Iamvero in istis casibus confessarius abstineat ab interrogationibus inopportunis, quippe quae ad nihilum utiles sint et potius poenitentes perturbent aut taedio afficiant. Idem valet de exacto numero istorum peccatorum sciscitando. Nam, ut S. Alphonsus recte animadvertit, poenitentes tales tunc respondent quidquid in «buccam» venit.

2. **Numerus** peccatorum mortalium, in quantum est moraliter possibile, item declarari debet in confessione. Dicit enim Concilium Tridentinum [3] *omnia* et *singula* peccata esse accusanda. Quare poenitens 368

[1] Ib. (*Denz.* n. 899). [2] Ib. c. 5 (*Denz.* n. 899). [3] Ib.

tenetur pro viribus accusare rectum et certum numerum peccatorum, et peccat, si notabiliter numerum vel auget vel minuit. Proinde si falsus numerus gravium peccatorum indicatus est, poenitens debet in sequenti confessione verum numerum declarare. Docent tamen theologi, poenitentem, qui *bona fide* numerum notabiliter maiorem expressit, non debere hunc errorem corrigere, quia verus numerus in maiore indicato continetur. Aliter est, si numerus fuit notabiliter diminutus.

Poenitens non inveniens exactum numerum peccatorum debet illum meliore quo potest modo determinare adhibendo verbum «circiter». Qualis autem numerus censeatur comprehendi in particula «circiter», non potest regula omnino certa determinari. Quidam auctores dicunt: circa ter intelligi 2 vel 4; circa decem intelligi 8 vel 12; circa triginta 27 vel 33; circa centum 95 vel 105; circa mille 950 vel 1050[1]. — Quodsi autem nec probabilis numerus haberi potest, dicenda est consuetudo peccandi, tempus et frequentia in die, in septimana, in mense. Hinc notat Noldin[2] ex Sporer-Bierbaum, sufficere e. g. si meretrix dicit: Per biennium in meretricio permansi, et quoties occasio fuit, etiam coniugatis etc. potestatem corporis feci; vel si homo luxuriae deditus dicit: Obvias quasque mulieres, etiam cognatas, coniugatas etc. concupivi; vel de rebus turpissimis quavis data occasione cum sociis quibusvis locutus sum.

369 3. **Circumstantias** *speciem peccatorum mortalium mutantes* oportet in confessione declarare. Patet ex Concilio Tridentino[3]. Quaenam circumstantiae speciem peccati mutent, dictum est supra I, n. 117 et 373. Generalis regula est: *Tunc circumstantia speciem actus peccaminosi mutat, quando addit novam malitiam graviter repugnantem alteri virtuti.* Sic e. g. furtum laedit virtutem iustitiae; furtum autem factum in rebus sacris insuper laedit virtutem religionis; fornicatio laedit virtutem castitatis, fornicatio autem facta cum consanguineis laedit insuper virtutem pietatis. Praeter istas circumstantias, quae mutant speciem *moralem* peccati, dantur adhuc aliae, quae mutant speciem *theologicam,* i. e. quae mortale reddunt peccatum per se veniale; e. g. furtum oboli est peccatum veniale, circumstantia autem magnae quantitatis in furto, e. g. furtum 1000 francorum, constituit peccatum grave. Solent istae circumstantiae vocari etiam «in infinitum aggravantes» et per se patet illas in confessione esse declarandas.

Gravis autem controversia est, utrum etiam aliae circumstantiae, quae speciem neque moralem neque theologicam mutant, sed tantum malitiam *aggravant,* sint in confessione manifestandae.

Omnes quidem consentiunt circumstantias *parum* aggravantes non esse necessario accusandas, sed si agitur de circumstantiis *notabiliter* aggravantibus, theologi non concordant; alii e. g. Suarez, Billuart, Concina, Lacroix etc. propugnant sententiam affirmativam; alii e. g. S. Antoninus[4], S. Thomas[5], S. Bonaventura[6], S. Alphonsus[7] et fere omnes moderni negant talem obli-

---

[1] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 466. [2] De sacr. n. 275.
[3] Sess. 14, c. 5 de poenit. (*Denz.* n. 899).
[4] S. theol. P. 3, tit. 14, c. 19, § 7. [5] 4, dist. 16, q. 3, a. 2, sol. 5.
[6] 4, dist. 17, P. 3, a. 2, q. 3. [7] Theol. mor. l. 6, n. 468.

gationem, licet in praxi consulant confessionem omnium circumstantiarum notabiliter aggravantium. Neutra sententia est certa. Strictam obligationem semper adesse confitendi istas circumstantias nequit probari, quidquid dicat Concina [1]. Nam Concilium Tridentinum altum silentium de hac re tenet in illo loco, ubi accurate declarat, quid manifestandum sit in confessione, scil. omnia et singula peccata mortalia et circumstantiae, quae *peccati speciem* mutant. Prorsus nequit intelligi, cur Concilium, ex professo explicans materiam necessariam confessionis et designans circumstantias speciem mutantes, omiserit circumstantias notabiliter aggravantes, si earum confessio esset absolute necessaria. Insuper nihil habetur de huiusmodi obligatione neque in S. Scriptura neque in traditione. Quapropter cum morali certitudine dici potest, circumstantias notabiliter aggravantes *per se* non esse necessario manifestandas. *Per accidens* talis obligatio saepe aderit, ut infra explicabitur. S. Thomas quoque negat circumstantias notabiliter aggravantes esse necessario semper accusandas. Etenim dicit: «Quidam dicunt, quod omnes circumstantiae, quae aliquam notabilem quantitatem peccato addunt, confiteri necessitatis est, si memoriae occurrant. Alii vero dicunt quod non sunt de necessitate confitendae, nisi circumstantiae quae ad aliud genus peccati trahunt, *et hoc probabilius est,* . . . cuius ratio est, quod venialia non sunt de necessitate confessionis, sed solum mortalia, quae quantitatem infinitam quodammodo habent.» [2] Et alibi scribit: «*Circumstantias aggravantes, quae in aliud genus peccati non trahunt, non tenetur homo confiteri,* sicut nec peccata venialia, licet laudabile sit, quod homo ea confiteatur.» [3] Quidam respondent ad hos textus, S. Thomam ita quidem docuisse, cum esset iunior, sed verisimilius futurum fuisse ut opinionem hanc mutasset, si longius vixisset. — Ita respondere est potius divinare quam docere. Alii dicunt Angelicum Doctorem loqui de illis solis circumstantiis, quae ad instar peccati venialis ac proinde leviter tantum aggravant malitiam, non autem de circumstantiis notabiliter aggravantibus. Etiam haec explicatio parum placet, quia difficulter conciliatur cum ipso textu.

Quae cum ita sint, stricta obligatio semper declarandi circumstantias notabiliter aggravantes non est asserenda. Confessio enim iam ex se est satis onerosa, ac proinde non est addendum onus accusandi circumstantias notabiliter aggravantes, nisi adsit clarum praeceptum divinum aut ecclesiasticum. Iam vero nemo potest probare exsistentiam talis praecepti. Neque quis dicat ipsam naturam iudicii sacramentalis necessario exigere talem manifestationem. Nam iudicium sacramentale non potest esse undequaque perfectum, cum confessarius saepe nequeat clare iudicare, e. g. audiendo confessionem peccatoris, qui iam a longo tempore non est confessus, vel dando absolutionem moribundo sensibus destituto, semifatuis, pueris etc. Ergo *a sola voluntate Christi pendet,* quo gradu perfectio adesse debeat in iudicio sacramentali. Voluntas autem Christi nobis non est manifestata circa confessionem circumstantiarum notabiliter aggravantium.

---

[1] De sacr. poenit. diss. 4, c. 6. [2] 4, dist. 16, q. 3, a. 2, sol. 5.

[3] Opusc. 12 ad lectorem Bisuntinum. — B. Albertus Magnus, magister S. Thomae, de eadem re dicit: «Respondeo sine praeiudicio secundum antiquos doctores, quod non oportet circumstantias confiteri, nisi quae trahunt in aliud genus peccati; securum est etiam alias dicere, praecipue si remordet aliquem conscientia, sed tamen dicunt, quod non tenetur ex praecepto» (In 4, dist. 16, a. 24 sol.).

Fere unicum argumentum pro sententia affirmativa desumitur ex Catechismo Romano[1], cuius auctoritas est sane maxima, et qui videtur hanc sententiam tueri: «Neque solum peccata gravia narrando explicare oportet, verum etiam illa, *quae unumquodque peccatum circumstant et pravitatem valde augent, vel minuunt.*» Diversae explicationes huius textus excogitatae sunt, scil. Catechismum Romanum non loqui nisi de solis circumstantiis, quae mutant speciem aut moralem aut theologicam, vel si loquatur etiam de aliis circumstantiis, illum hanc obligationem solummodo *per accidens* statuere vel potius suadere quam inculcare. Quidquid est, ex solo textu allato nequit stricta obligatio confessionis talium circumstantiarum statui.

370 *Per accidens* circumstantiae notabiliter aggravantes saepe manifestari debent; e. g.:

a) Ratione *reservationis.*

Sic percussio levis clerici (suadente diabolo) est casus reservatus episcopo; percussio vero gravis punitur excommunicatione Summo Pontifici simpliciter reservata; immo percussio episcoporum, cardinalium etc. plectitur excommunicatione speciali modo Summo Pontifici reservata. Ergo poenitens debet fateri qualitatem percussionis, quamvis omnes istae circumstantiae sint tantum aggravantes et non speciem mutantes.

b) Ratione *occasionis aut consuetudinis peccandi.*

Licet enim occasio vel consuetudo peccandi peccatum ipsum non mutet essentialiter (e. g. peccatum fornicationis ex consuetudine factum non differt essentialiter a fornicatione raro facta), tamen certum est, confessarium posse interrogare poenitentem de consuetudine et occasione atque poenitentem debere tunc veraciter respondere. Patet ex propositione 58 damnata ab Innocentio XI (d. 2 Mart. 1679): «Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicuius consuetudinem.» Ratio est, quia secus impossibile est, ut confessarius rectum iudicium de statu poenitentis et de mediis adhibendis efformet.

c) Ratione *satisfactionis* aliarumque rerum post confessionem peragendarum.

Hoc locum habet praesertim in restitutione facienda. Sic e. g. aliter aget confessarius cum poenitente, qui furatus est 50 francos; aliter cum eo, qui defraudavit 50 000. Aliam satisfactionem imponet illi, qui semel ira percitus odio habuit inimicum; aliam ei, qui iam per totum annum habet odium implacabile. — Egregie tractat Billuart[2] controversiam de obligatione confitendi circumstantias notabiliter aggravantes.

371 **Monitum.** In praxi vehementer hortandi sunt poenitentes, ut omnes circumstantias notabiliter aggravantes confiteantur, tum ad iudicium sacerdotis facilius reddendum, tum ad humilitatem exercendam et errores in propria causa evitandos. In materia tamen sexti praecepti communiter melius est nihil manifestare nisi speciem et circumstantias speciem mutantes. Sunt enim ibi nonnullae circumstantiae notabiliter aggravantes, quarum manifestationem horrescunt poenitentes et quam utpote non prorsus necessariam ipse confessarius praecavere debet propter sanctitatem sacramenti et propter alias causas graves.

---

[1] P. 2, c. 5, q. 47. [2] De poenit. diss. 7, a. 2, § 3.

Resolves. Ex dictis facile sequuntur solutiones practicae: 372

a) Incestus inter consanguineos et affines specie non differunt ideoque sufficit simpliciter accusare incestum [1]. Iuxta communissimam sententiam in confessione expresse declarandus est primus gradus *lineae rectae,* nempe peccata carnalia inter patrem et filiam, matrem et filium, socerum et nurum, generum et soceram. In praxi etiam manifestandus est saltem primus gradus *lineae collateralis* propter occasionem proximam peccandi, quae tunc solet exsistere [2].

b) Circumstantia *temporis sacri* per se non est necessario manifestanda, nisi tamen peccans specialiter intenderit violationem temporis sacri. Ergo non est necessario dicendum, num e. g. luxuria facta sit die dominica aut die Paschatis etc. [3]

c) *Numerus* personarum, quibuscum aliquis peccavit, non est necessario accusandus. Sufficit dicere numerum peccatorum. Ergo qui fornicatus est cum tribus meretricibus diversis, sufficienter confitetur dicens: Ter fornicatus sum. Sin autem confessarius suspicatur, poenitentem vivere in proxima occasione vel ex peccato multiplicem iniuriam ortam esse, habet ius quaerendi, utrum persona complex fuerit una necne. Poenitens tunc tenetur veritatem dicere.

d) Sacerdos religiosus peccans contra castitatem sufficienter confitetur dicens: Peccavi contra votum sollemne castitatis. Ratio est, quia votum emissum in subdiaconatu et votum sollemne emissum in religione ex eodem motivo facta sunt. Communiter autem theologi docent, in isto casu necessario manifestandum esse votum sollemne; unde insufficiens esset accusatio transgressionis voti simplicis *privati.* Ratio autem est, quia transgressio voti sollemnis (et probabiliter etiam voti simplicis publici) est *verum sacrilegium,* quod non ita certo dici potest de laesione voti simplicis privati [4].

e) In peccatis *odii* declaranda est conditio personae odio habitae, si ex odio non tantum laeditur caritas, sed etiam *graviter alia virtus.* Ergo poenitens debet confiteri e. g. odium patris.

4. **Actus externus** saepe coniunctus est cum actu interno pec- 373
caminoso. Quamvis peccatum essentialiter situm sit in actu interno voluntatis, tamen omnes theologi docent actum non solum internum, sed etiam externum peccati esse necessario declarandum. Ergo non sufficit e. g. si adulter confitetur: Habui intentionem adulterandi, sed debet dicere: Adulterium commisi. Ratio est, quia secus confessarius non potest recte iudicare de statu poenitentis. Aliter enim iudicabit de poenitente, qui reapse commisit adulterium, et aliter de poenitente, qui solum intendit adulterium. Sub nomine actus externi non tantum intelligitur positivus actus perpetratus, sed etiam *omissio* praescripti actus externi. Ergo nec etiam sufficit confiteri: Habui intentionem Missam omittendi, sed dicere oportet: Omisi Missam.

Effectus externus (praevisus) peccati communiter accusandus 374
est in confessione, et sic fert etiam mos universalis fidelium poenitentium. Ratio est eadem; nam etiam effectus praevisus peccati, etsi

[1] S. theol. 2, 2, q. 154, a. 9 ad 2.
[2] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 470.
[3] Cf. supra II, n. 492.
[4] Cf. supra II, n. 544.

non habet *propriam* malitiam (sicuti nec etiam actus externus), tamen participat malitiam actus interni et cum illo aliquid unum morale constituit. Omnes theologi docent, *per accidens* aliquando esse accusandum effectum peccati, e. g. si ex effectu incurratur censura aut reservatio aut obligatio restitutionis. Sed etiam *per se* talis obligatio probabilius exsistit, quando effectus non fuit pro viribus retractatus et saltem in confuso praevisus. Nam talis effectus est complementum actus interni, atque est voluntarius saltem in causa.

Sic e. g. iuvenis legens librum obscoenum et praevidens inde pollutionem secuturam debet confiteri: Legi librum obscoenum cum praevisione pollutionis futurae, quae et revera accidit; vel vir se inebrians et praevidens omissionem Missae inde secuturam debet dicere in confessione: Ebrius fui cum praevisione Missae omittendae, quod et revera accidit; vel brevius: Ebrius fui voluntarie et inde Missam omisi. Sin autem effectus peccati fuit retractatus mente, licet exterius iam non possit retractari, quidam auctores, praesertim Lugo[1], negant adesse strictam obligationem confitendi. Ratio est, quia talis effectus non est proprie peccatum sed tantum quid physicum sequens ex peccato. Iamvero sola peccata sunt in confessione manifestanda. Sic e. g. iuxta istos auctores, qui venenum mortiferum propinavit inimico, debet confiteri: Venenum mortiferum dedi inimico, et potest tacere mortem inde reapse secutam. Attamen in praxi haec sententia relinquenda est, et de facto solet tum a confessariis tum a poenitentibus relinqui.

375 5. **Peccata dubia** non sunt necessario accusanda, si dubium de exsistentia peccati vel de eius nondum peracta confessione est *negativum* aut parum fundatum. Ita omnes. Ratio est, quia secus lata via sterneretur innumeris scrupulis et anxietatibus. Sin autem dubium est *positivum et vere fundatum,* tunc aliter agendum est. Dubium autem potest versari: a) circa ipsum actum peccati; b) circa gravitatem actus certo commissi; c) circa confessionem peccati certo gravis. Potest igitur triplex quaestio poni:

Suntne necessario accusanda peccata: a) dubie commissa, b) dubie mortalia, c) dubie confessa?

Sunt auctores, ut Ballerini[2], Noldin[3], Génicot[4], Tanquerey[5], qui respondent simpliciter ad omnes tres quaestiones: *negative,* seu non adesse *strictam obligationem;* sed etiam isti omnesque theologi *suadent* confessionem peccatorum dubiorum, nisi poenitens sit scrupulosus. Claritatis causa ad singulas quaestiones singillatim respondendum est:

a) Si agitur de peccato *dubie commisso,* non exsistit *per se* stricta obligatio confessionis. Ita sententia communior et probabilior[6]. Ratio est, quia peccatum dubie commissum nec est materia *sufficiens* absolutionis, quippe quae dari nequeat (saltem absolute) de peccato dubie commisso. Ergo a fortiori tale peccatum non est materia *necessaria*

[1] Cf. *Gury-Ballerini,* Comp. Theol. mor. II, n. 490.
[2] In notis ad *Gury,* Comp. Theol. mor. II 477 sqq.
[3] De sacr. n. 278. [4] Theol. mor. II 290.
[5] Synopsis Theol. mor., de poenit. n. 289.
[6] Cf. *Gury,* Comp. Theol. mor. II, n. 477.

confessionis. — Praeterea Concilium Tridentinum non exigit nisi confessionem peccatorum mortalium, quorum poenitens *conscientiam habet.* Iamvero nequit absolute dici poenitentem habere conscientiam peccati, si verum dubium exsistit.

Neque huic sententiae contrarius esse videtur S. Thomas, quamvis ab adversariis id dicatur. En verba Angelici Doctoris[1]: «Quando aliquis dubitat de aliquo peccato, an sit mortale, tenetur illud confiteri dubitatione manente. Quia qui aliquid committit vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, peccat mortaliter, discrimini se committens. Et similiter periculo se committit, qui de hoc, quod dubitat esse mortale, negligit confiteri; non tamen debet asserere illud mortale esse, sed dubitative loqui et iudicium sacerdotis exspectare, cuius est discernere inter lepram et lepram.» Etenim Angelicus Doctor hic non videtur loqui de peccato dubie commisso, sed de peccato *certo commisso* sed *dubie gravi,* quia peccatum dubie commissum non est certo lepra; neque tunc confessarius discernit inter lepram et lepram, sed inter lepram et non lepram.

Per accidens autem peccata dubie commissa manifestanda sunt et quidem *a)* in articulo mortis; nam homo tunc tenetur eligere id, quod est tutius; *β)* in dubio practico, ad *consilium petendum* pro futuro.

b) Si agitur de peccato quidem commisso, sed *dubie gravi,* sequentes 376
regulae practice sunt observandae, prout agitur aut de *materia* dubie gravi aut de *consensu* perfecto dubie praestito. Istud enim dubium non potest oriri nisi ex duplici isto fonte; e. g. aliquis abstulit 5 francos et dubitat, num haec materia furti sit gravis; vel aliquis haesit aliquantisper in delectatione morosa et dubitat, num plenum consensum praestiterit.

Regula 1. Si quis dubitat *de gravitate materiae,* poenitentes praesertim rudes declarare debent huiusmodi peccata. Nam fere impossibile est, ut poenitens ipse solus tunc conscientiam rectam sibi efformet.

Regula 2. In dubio *de consensu pleno aut advertentia perfecta* adhibendum est principium ab omnibus admissum: «Standum est pro quo stat praesumptio.»[2] Si poenitens est *timoratae conscientiae* nec solet

---

[1] Suppl. q. 6, a. 4 ad 3.

[2] S. Alphonsus optime animadvertit: «Item eximi debent ab obligatione confitendi peccata mortalia dubia ii, qui sunt timoratae conscientiae, et non solent deliberate letaliter peccare: hi enim in dubio rationabiliter, immo moraliter certo credere possunt non consensisse; quia praesumptio sumitur ex communiter contingentibus. . . . Ratio huius a priori est, quia is, qui habitualiter Deo adhaeret et valde timet, ne divina gratia privetur, si contingat aliquando ab eo averti, magnam sibi vim inferre debet, ut remorsum conscientiae contemnat et in peccatum se deliberate proiciat. Id autem non potest agere, nisi certo advertat malum, quod amplectitur, nam ut ait doctissimus P. Alvarez: Plenus consensus in mortali est tanta iniquitas, ut celari aut ignorari non possit, sed in recenti facile agnoscitur. Hinc Dominus dixit S. Theresiae: *Nemo me amittit, nisi certo id cognoscat.* . . . E converso, oppositum est censendum de eo, qui est assuetus de facili in peccata mortalia prolabi; quia in dubio praesumitur iste consensisse: si enim obstitisset, utique recordaretur conatus illius, quem sibi intulisset ad tentationem repellen-

graviter peccare, praesumptio stat pro illo, ac proinde non tenetur confiteri peccatum, cui non certo praebuit consensum. Sin autem poenitens est *laxae conscientiae* et saepe cadit in peccata mortalia, praesumptio stat contra illum, ac proinde tenetur peccatum istud dubium confiteri. Si demum poenitens mediam viam inter scrupulositatem et laxitatem servat, tunc, nisi sit longe probabilius, consensum aut advertentiam sufficientem defuisse, peccatum dubie grave est manifestandum, «quia haec videtur universalis et inveterata praxis fidelium, et ideo supponitur emanasse ex Christi institutione, et per traditionem usque nunc fuisse observatam» [1].

377 c) Si agitur de peccato mortali certo commisso, sed *dubie confesso,* illud accusandum est, nisi tamen dubium de peracta confessione sit *valde tenue.* Ratio est, quia cum certum sit peccatum mortale, certa est quoque obligatio illud confitendi. Iam vero certae obligationi nequit satisfieri per dubiam impletionem.

Ita communiter auctores (qui non sunt puri probabilistae), cum S. Alphonso [2], qui recte addit: «Non autem reprobo, . . . quod ille, qui diligens fuit in suis peccatis confitendis, si postea dubitat, an aliquod peccatum omiserit, postquam *multum elapsum sit tempus,* a quo illud patravit, non tenetur ad confitendum, cum possit credere eo casu moraliter certe iam de illo confessum fuisse. Et subiungit P. Concina, quod si quis prius ex prava consuetudine in plura peccata lapsus fuerit et postea sit vere conversus per constantem vitae integritatem; si tunc dubitet, an omiserit in confessione generali vel particulari facta cum debita diligentia aliquod peccatum vel circumstantiam, confessarius prohibeat illi, ne recogitet quidem de praeterita vita, sed potius imponat, ut piis meditationibus tempus impendat.» — Ergo in praxi poenitens, qui serio et fundate dubitat, num peccatum mortale aut circumstantiam specificam omiserit in *ultima* confessione non ita longe ante peracta, debet peccatum hoc vel circumstantiam hanc in sequenti confessione declarare. Sin autem poenitens dubitat de confessione alicuius peccati iam *a longo tempore* peracti et semper habuit consuetudinem bene confitendi, non tenetur hoc peccatum dubie confessum manifestare. — *Scrupulosis* poenitentibus confessarius ne permittat, ut peccata dubie confessa iterum accusent, quia secus scrupuli adhuc augeri solent.

2. *Causae excusantes ab integritate materiali.*

378 Causae excusantes ad duo capita reduci possunt; sunt enim *impotentia aut physica aut moralis.* Notandum autem est peccata illa, quae propter impotentiam physicam aut moralem in confessione omissa sunt, debere manifestari non quidem quantocius, sed *in sequenti confessione,* si impotentia cessaverit. Ratio est, quia licet ista peccata fuerint indirecte remissa, tamen adhuc manet praeceptum divinum ex-

---

dam. Unde recte concludit Croix, quod vix umquam in huiusmodi hominibus tam primi quam secundi generis, datur dubium mere negativum. Praesumptio enim probabilitatem fundat consensus praestiti vel dissensus» (Theol. mor. l. 6, n. 476).

[1] *S. Alph.* l. c. n. 474. [2] Ib. n. 477.

plicite confitendi omnia peccata mortalia nondum directe remissa [1]. Sin autem impotentia perseverat, confessio non obligat.

Impotentia physica censetur adesse in sequentibus vel similibus 379
casibus, scil. si exsistit:

1. *Infirmitas extrema.*

Si nempe homo est ita infirmus et morti proximus, ut iam non valeat sufficienter loqui aut cogitare. Cum contritio sit multo magis necessaria quam confessio materialiter integra, confessarius accedens ad aegrotum valde debilem magis satagat, ut eliciat cum illo actus verae contritionis, quam ut inquirat de integritate materiali confessionis [2].

2. *Defectus loquelae.*

Hinc excusantur a) *muti,* qui non possunt signis aut scriptis confiteri omnia peccata et circumstantias specificas; b) *ignari idiomatis,* quando obligatio confessionis urget neque accessus ad alium confessarium callentem idioma patet. In isto casu confessio mediante interprete consulenda quidem, sed non imponenda est.

3. *Defectus temporis ob imminens periculum mortis.*

E. g. imminente naufragio vel imminente pugna, naufragi vel milites absolvi possunt, etsi omnia peccata confessi non sunt. Numquam autem in aliis casibus angustia temporis excusat ab integritate materiali. Hinc in maximo confluxu poenitentium confessarius nequit licite supersedere ab integritate confessionis, etiamsi tunc poenitentes debent longius exspectare vel etiam sine confessione discedere. Hinc Innocentius XI damnavit propositionem (56): «Licet sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessos, ratione magni concursus poenitentium, qualis v. gr. potest contingere in die magnae alicuius festivitatis aut indulgentiae.» [3]

4. *Ignorantia vel oblivio invincibilis.*

Ideo poenitens, qui nequit recordari alicuius peccati commissi, valide et licite absolvitur. Per se autem patet huiusmodi poenitentem obligari ad seriam diligentiam adhibendam, ut recordetur omnium peccatorum commissorum, et illa accusare debere, si postea peccata iterum in memoriam venerint. Quare Alexander VII damnavit propositionem (11): «Peccata in confessione omissa seu oblita ob instans periculum vitae, aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti confessione exprimere.» [4] Quando peccatum grave est ex oblivione omissum, multi auctores [5] docent illud esse *ante communionem* clavibus Ecclesiae subiciendum, eo quod secundum Concilium Tridentinum [6] nemo ad ss. eucharistiam accedere possit, qui est peccati mortalis sibi conscius. Porro talis homo est adhuc sibi conscius peccati mortalis. — Sane haec doctrina commendanda est, si absque incommodo potest exsecutioni mandari; si tamen repetita confessio sine incommodo fieri nequit, sufficit et requiritur, ut saltem in sequenti confessione hoc peccatum omissum declaretur. Quae quidem sententia merito videtur S. Alphonso [7] omnino rationi consentanea, quia tale peccatum ex oblivione omissum certo est remissum et

---

[1] Cf. prop. 11 damn. ab Alexandro VII infra n. 4 allatam.
[2] Cf. supra n. 326. [3] *Denz.* n. 1209. [4] *Denz.* n. 1111.
[5] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 257.
[6] Sess. 13, c. 7 de euchar. (*Denz.* n. 880). [7] L. c.

poenitens est in statu gratiae sanctificantis. — Non est stricta obligatio peccata in scripto redigendi, ne e memoria labantur. Hoc enim a pluribus auctoribus censetur medium extraordinarium; cf. tamen infra n. 384.

380 **Impotentia moralis** adest, si integritas materialis confessionis haberi nequit sine magno incommodo morali, quod *externum* est ipsi confessioni et cum ea *per accidens* hic et nunc coniunctum. Valde autem oportet animadvertere, ab integritate materiali confessionis non excusare quodcumque incommodum confessioni *internum,* e. g. magnam repugnantiam et verecundiam, amissionem propriae famae penes confessarium etc. Conditiones igitur requisitae pro hac impotentia morali sunt sequentes: 1. Ut ex particularibus et externis circumstantiis confessionis oriatur grave incommodum (corporale spiritualeve) aut poenitenti aut confessario aut tertiae personae; 2. ut haec confessio nequeat sine magno incommodo differri; 3. ut haec confessio nequeat sine magno incommodo fieri apud alium confessarium, quocum non eaedem difficultates exsurgunt. — Exempla talis impotentiae moralis sunt:

1. *Periculum vitae* poenitentis, confessarii aut tertii.

E. g. si tempore pestis confessarius timet contagionem; si tempore persecutionis poenitens graviter timet emissarios.

2. *Periculum scandali vel lapsus* tum ex parte poenitentis tum ex parte confessarii.

E. g. mulier non potest confiteri nisi apud sacerdotem, quem certo scit esse valde proclivum in luxuriam. Si nunc haec mulier manifestaret propria desideria luxuriosa in sacerdotem, iste probabilissime peccaret. Quo in casu mulier debet celare haec peccaminosa desideria. In praxi talis casus est rarissimus. — Iuxta aliquos auctores haec excusatio quoque adest, si parochus venerabilis cadit in peccatum probrosum contra castitatem, quod debet confiteri iuveni vicario fragili in virtute. Posset enim forsan parochus sibi persuadere, ut vicarius audiens huiusmodi peccatum patratum a sacerdote spectabili imitaretur pravum exemplum auditum, vel animum prorsus desponderet [1].

3. *Periculum laesionis sigilli.*

E. g. confessarius nequit proprium peccatum confiteri, quin peccata alicuius personae in confessione audita manifestet; vel si surdaster confitetur aliis adstantibus; vel si confitetur graviter infirmus, qui a servientibus relinqui non potest; vel si poenitens timet, ne confessarius indirecte sigillum sit violaturus, qui quidem casus rarissime supponi potest. Iuxta aliquos auctores talis excusatio adesset, si vicarius cohabitans cum parocho caderet in valde magnum peccatum luxuriae et non posset confiteri nisi apud parochum, de quo merito timet, ne scientia ex confessione habita utatur atque ipsum male tractaturus sit [2].

4. *Periculum famae* ipsius poenitentis vel tertiae personae.

Fama poenitentis periclitatur e. g. si ipse non potest confiteri, quin alii adstantes audiant sua peccata, vel quin aliquid sinistri de se suspicentur propter insolitam prolixitatem aut circumstantiam confessionis. Fama *tertiae personae*

---

[1] Cf. *Génicot,* Theol. mor. II 193, 4, et Cas. consc. II 214.

[2] Cf. *Lehmkuhl,* Cas. consc. II, n. 157.

periclitatur praecipue si peccatum commissum non potest perfecte declarari, quin confessarius cognoscat personam complicis.

Auctores non concordant, num liceat peccatum grave in confessione omittere ad vitandam diffamationem *complicis* apud confessarium. Ratio dubitandi haec est: Ex una parte ius naturale praecipit, ne sine gravi causa fama proximi laedatur; ex altera vero parte praeceptum divinum mandat integritatem confessionis. Sequentia videntur esse statuenda:

a) *Occultandum est nomen complicis, quotiescumque hoc fieri potest sine gravi* 381
incommodo. Hinc non licet nomen complicis manifestare ad declarandum peccatum veniale vel etiam peccatum mortale iam alias directe remissum. Pariter poenitens tenetur huiusmodi peccatum confiteri apud confessarium, qui non cognoscit complicem, si hoc fieri potest sine gravi incommodo.

b) *Certum est, confessarium graviter peccare, si directe inquirat nomen complicis, licet ob bonum finem hoc faciat,* e. g. ad emendandum complicem. Sic enim statuit Benedictus XIV per Breve d. 7 Iulii 1745, Const. «Ubi primum» d. 2 Iunii 1746, et Const. «Ad eradicandum» d. 28 Sept. 1746. Excipitur sola causa gravissima boni communis vel tertiae personae. Hinc e. g. si puer in collegio vivens accusat peccatum grave luxuriae commissum cum condiscipulo, in confessione obligandus est ad denuntiandum non quidem ipsi confessario, sed competenti superiori istum condiscipulum, si grave et imminens periculum perversionis aliorum puerorum secus averti non potest. Patet autem manifestationem complicis non licere, si alio modo periculum praecaveri possit [1]. — Confessarii nomen complicis iniuste requirentes *sub poena denegandae absolutionis* non solum graviter peccant, sed etiam possunt ab episcopo suspendi ab audiendis confessionibus. Immo tertia persona (non autem ipse poenitens, a quo quaesivit confessarius nomen complicis), sciens hunc peccaminosum modum agendi alicuius confessarii, debet illum denuntiare episcopo. Demum in Bulla «Apostolicae Sedis» plectuntur excommunicatione Summo Pontifici simpliciter reservata «*docentes* vel *defendentes* tamquam licitam praxim inquirendi a poenitente nomen complicis, prouti damnata est a Benedicto XIV». Ergo non ipsi confessarii inquirentes nomen complicis, sed solummodo illi, qui docent aut defendunt *licere* sub poena absolutionis denegandae temere petere nomen complicis, incurrunt hanc excommunicationem. Quod sane nostris temporibus vix umquam accidit.

c) *Confessarius potest licite inquirere de peccatorum circumstantiis necessario declarandis deque occasione proxima exsistente etc., quamvis tunc indirecte notitiam complicis assequatur.* Ratio est, quia confessario incumbit obligatio procurandi pro viribus integritatem confessionis.

d) Cum liceat ex iusta et proportionata causa verum delictum proximi manifestare, theologi communiter docent, *poenitentem posse proprium peccatum integre confiteri, etsi indirecte inde proximus eiusque delictum notum fiat confessario, dummodo tamen sufficiens causa adsit.* Tamquam causae sufficientes habentur: α) si urget periculum mortis vel praeceptum annuae confessionis; β) si grave est poenitenti omittere confessionem aut communionem; γ) si quis alteri confessario conscientiam difficulter aperit; δ) si quis secus in peccato mortali manere debet et hoc ei grave est; ε) si apud confessarium, cui complex cognitus est, habetur multo melior directio spiritualis [2].

---

[1] Cf. de ordine observando in correctione fraterna supra I, n. 602, et S. theol. 2, 2, q. 33, a. 7. [2] Cf. *Noldin,* De sacr. n. 285.

e) *Non tantum potest, sed etiam debet poenitens proprium peccatum integre confiteri, quamvis indirecte nomen complicis confessario innotescat.* S. Alphonsus[1] vocat hanc sententiam communem illamque ipse sequitur cum Gonet, Palaus, Concina, Juénin, Salmanticensibus, S. Bonaventura, S. Antonino, Caietano, Suarez, Lugo etc. S. Thomas[2] quoque hanc sententiam tuetur dicens: «Si ... speciem peccati [poenitens] exprimere non possit nisi exprimendo personam, cum qua peccavit, puta si cum sorore concubuit, necesse est, ut exprimendo peccati speciem, exprimat personam. Sed si fieri potest, debet quaerere talem confessorem, qui personam sororis penitus non cognoscat.» Et idem docet S. Bernardus[3]: «De nullo sinistre loquaris . . . nisi in confessione ... ubi non potes aliter manifestare peccatum tuum.» Ratio autem huius doctrinae est, quia poenitens non debet habere maiorem curam de fama alterius quam de propria fama. Iamvero tenetur peccatum suum confiteri, tametsi ipsius fama laeditur. Ergo idem dicendum est, etiamsi fama alterius confessione minuitur. Ceterum haec laesio famae implicite permitti debet a complice, quippe qui bene praevidere potuerit obligationem hanc confessionis, quando libere in peccatum consensit. Demum haec laesio famae non est complici nociva, cum confessarius strictissime obligetur ad sigillum sacramentale. — Nihilominus sententia opposita eximens in hoc casu ab integritate confessionis extrinseca probabilitate non caret[4], ac proinde si quis illam sequi velit, non est inquietandus. Ratio autem intrinseca allata pro ista sententia debilis est. Etenim dicunt: Lex naturalis non laedendi famam alterius praevalet legi positivae integre confitendi. Sed facile respondetur: Lex naturalis prohibet solam *iniustam* laesionem famae alienae, minime autem vetat, ne ex iusta et proportionata causa delictum alterius personae notum fiat. Quae cum ita sint, poenitens pro viribus quidem incolumem conservet famam complicis, praesertim si agitur de crimine probroso manifestando, sed non est inquietandus, si *ex rationabili causa* confitetur peccata sua apud confessarium, qui exinde indirecte cognoscit nomen complicis.

382 **Monitum S. Alphonsi**[5]. «Nulli dubium, quod aliquando tenetur poenitens complicem manifestare ad aliquod grave damnum impediendum. Sed spectata tam rigorosa Pontificis [Benedicti XIV] prohibitione, ad finem vitandi proximi infamiam, sacramenti iniuriam, sigilli violationem, scandalum etc. non est licitum confessario nomen complicis exquirere ad finem faciendae correctionis. Unde casu, quo poenitens vere teneatur complicem patefacere, tantum poterit confessarius poenitenti imponere in genere, ut complicem revelet alicui qui scandalum possit impedire; *sed numquam licebit confessario dicere: Revela mihi.* — Si vero poenitens ex se et sponte sua rogaret confessarium, ut complicem corrigeret, tunc confessario multa prudentia opus est; nam ordinarie loquendo non expedit, ut se immittat in huiusmodi rem: ipsi enim tantum incumbit curare damnum sui poenitentis, non alienum, et solummodo intra confessionem, non extra; et ex alia parte confessarius difficulter assumet hoc munus corrigendi sine periculo scandali et offensionis sacri ministerii.»

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 489.
[2] Opusc. 12 ad lectorem Bisuntinum, q. 6, versus finem.
[3] Inter opera suppositicia S. Bernardi, apud *Migne,* Patr. lat. 184, 1173.
[4] Cf. Busenbaum apud *S. Alph.* l. c. n. 488.
[5] L. c. n. 492.

3. Media ad integritatem confessionis obtinendam.

Duo sunt media ad integritatem confessionis obtinendam, scil. unum per se, quod est *examen conscientiae,* et alterum per accidens, scil. *iteratio confessionis* seu confessio generalis, quando scil. aliquod peccatum in anterioribus confessionibus omissum fuit. De hoc altero medio agemus in paragrapho sequenti.

1. **Necessitas examinis conscientiae.** Poenitens regulariter 383
tenetur sub gravi instituere diligens examen conscientiae antequam confitetur.

Unde monet Concilium Tridentinum [1], ut poenitentes in confessione recenseant omnia peccata mortalia, quorum post *diligentem sui discussionem* conscientiam habent. Ratio autem huius obligationis per se patet. Quomodo enim poenitens posset omnia peccata mortalia secundum speciem et numerum accusare, nisi prius diligenter ea in memoriam revocasset? Dixi autem: *regulariter* tenetur, quia si tempus aut vires deficiunt (ut in gravi infirmitate vel articulo mortis), non requiritur tantum examen conscientiae, sicuti tum nec etiam tanta integritas confessionis necessaria est. Similiter non est gravis obligatio examinandi conscientiam pro illis, qui moraliter certi sunt se ab ultima confessione non graviter peccavisse. Illi itaque potius satagant, ut veram contritionem de materia libera allata eliciant, quam ut conscientiam longius perscrutentur de peccatis minimis aut imperfectionibus.

2. **Diligentia** in hoc examine requiritur non quidem summa, sed 384
ea, quam homines prudentes in re gravi adhibere solent.

Mensuranda est itaque haec diligentia: a) Pro *diuturnitate temporis,* quod ab ultima confessione elapsum est. Maius enim examen conscientiae requiritur e. g. ad invenienda peccata commissa durante toto anno quam durante bimestri. b) Pro *conditione personarum.* Sic e. g. homines rudes non tenentur tantum examen perficere, quantum homines instructi et exculti. Unde homo rudis veniens in confessionale sine sufficienti examine conscientiae non est remittendus, sed adiuvandus ab ipso confessario. Nam si remitteretur, aut animum desponderet et forsan amplius non rediret, aut si rediret, effectus examinis peracti vix esset melior. Quapropter tunc ipse confessarius paucis sed bene aptis quaestionibus positis adiuvet poenitentem in examine peragendo. Sin autem poenitens bene instructus *ex mera negligentia* examen conscientiae non perfecerit, utique dimittendus atque hortandus est ad melius examen faciendum. De hac re scribit Catechismus Romanus [2]: «Si sacerdos huiusmodi homines prorsus imparatos cognoverit, humanissimis verbis a se dimittet hortabiturque, ut ad cogitanda peccata aliquod spatium sumant ac deinde revertantur. Quodsi forte affirmaverint, se in eam rem omne studium contulisse, quoniam sacerdoti maxime verendum est, ne semel dimissi amplius non redeant, audiendi erunt, praesertim si emendandae vitae studium aliquod prae se ferant adducique possint, ut negligentiam suam accusent, quam se alio tempore accurata meditatione compensaturos promittant.» — Illi, qui graviter decumbunt et prae virium defectu aut dolorum acerbitate nequeunt recogitare vitam praeteritam, neque sunt obligandi ad longius examen conscientiae neque ab ipso confessario sunt nimis examinandi. Multo satius est, ut ac-

---

[1] Sess. 14, c. 5 de poenit. (*Denz.* n. 899). [2] P. 2, c. 5, q. 60.

cusatis peccatis, quae absque magno labore in memoriam venerunt, pro viribus elicere conentur perfectam contritionem. Postea autem sanitate forsan recuperata, supplenda est confessio eorum peccatorum, quae omissa sunt. Ceterum parochi et praedicatores saepe moneant fideles, ne aegroti differant confessionem peragendam usque ad extremum vitae, quando vires animae et corporis iam sunt maxime diminutae.

Qui cum gravi negligentia peragunt examen conscientiae onustae peccatis mortalibus, graviter peccant, quia tunc non possunt illam integritatem confessionis obtinere, quae sub gravi praecepto exigitur. Ceterum ille, qui negligenter examen conscientiae peragit, solet etiam negligenter contritionem elicere et sic sacrilege suscipere sacramentum poenitentiae.

Complures theologi docebant poenitentem, qui propter debilem memoriam praevidet se esse obliturum in confessione nonnulla peccata, nihilominus non teneri *ad scribenda* sua peccata in charta. Ratio est, quia talis scriptura est medium extraordinarium et insuper potest facile amitti aut in notitiam aliorum venire. Sed videntur *antiqui* quidem moralistae merito vocasse scripturam medium extraordinarium, quia tunc temporis pauciores homines callebant artem scribendi, hodie autem in nostris regionibus fere quilibet absque aliqua difficultate scribere potest neque vix ullum periculum perdendi scripturam pro diligenti homine adest. Proinde scriptura iam non semper est medium extraordinarium ad integritatem confessionis obtinendam [1].

385 3. **Methodus** in examine conscientiae observanda nullo praecepto positivo est determinata.

Ideo quilibet quam mavult methodum sequatur. Sequentia observatione videntur esse digna:

a) Optima est consuetudo faciendi examen conscientiae *quolibet die.* Tunc enim homo apprime cognoscet statum animae suae et tempore confessionis facile obtinebit integritatem necessariam.

b) Instante tempore confessionis poenitens invocet Spiritum Sanctum illuminantem corda humana. Deinde in loco quieto recogitet vitam suam ab ultima confessione, servans clarum ordinem. Simplices fideles non ita saepe confitentes utiliter adhibere possunt sic dictum catalogum peccatorum [2], qualis habetur in multis libris devotionis. Fideles autem saepe confitentes melius conscientiae statum agnoscent, si recogitaverint, quomodo obligationes status sui, obligationes erga proximum, obligationes religiosas etc. impleverint.

§ 3.

De confessionum iteratione et de confessione generali.

1. Apprime distinguendum est inter confessionem invalidam et confessionem incompletam ob defectum integritatis. Confessio est *invalida* e. g. si deficit *integritas formalis,* i. e. si quis culpabiliter omisit in confessione peccatum grave. Confessio est *incompleta,* si deficit sola *integritas materialis,* i. e. quando quidem omissum est aliquod grave peccatum, sed inculpabiliter.

---

[1] Cf. supra n. 379 et *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 429 479 493.

[2] Vulgo *Beichtspiegel.*

a) *Confessio incompleta complenda est accusatione illius peccati, quod omissum est.* 386

Si quis adhuc exsistens in confessionali post absolutionem receptam recordatur peccati gravis omissi, debet illud statim accusare et novam absolutionem recipere, ut iam supra n. 192 dictum est. Ita fert praxis communis. Etenim poenitens certo debet hoc peccatum accusare neque solet adesse ratio sufficiens differre eius accusationem usque ad confessionem sequentem. Si tamen adsit ratio sufficiens, e. g. quia poenitens putat se melius posse hoc peccatum alteri confessario declarare, potest supersedere ab accusatione illius usque ad sequentem confessionem. Sin autem poenitens iam *extra* confessionale exsistens recordatur peccati ex oblivione omissi, potest quidem, sed non tenetur ante communionem redire ad accusandum hoc peccatum. Ratio est, quia hoc peccatum utpote indirecte remissum non obstat dignae receptioni ss. eucharistiae et sola obligatio illud confitendi in sequenti confessione superest.

b) *Confessio invalida totaliter repetenda est; nam per illam nullum peccatum remissum est, immo si confessio fuit non solum invalida, sed etiam sacrilega, ad peccata iam commissa insuper accedit grave peccatum sacrilegii.* 387

Confessio toties est invalida, quoties pars essentialis sacramenti poenitentiae deficit, quod praecipue sequentibus modis accidere potest:

α) Ex parte *confessarii,* qui caret potestate ordinis aut iurisdictionis, qui formam absolutionis omisit aut substantialiter mutavit, qui non habet intentionem absolvendi, qui nullum peccatum poenitentis intelligit propter somnum vel ignorantiam idiomatis.

β) Ex parte *poenitentis,* qui non habuit sufficientem contritionem, vel qui noluit debitam satisfactionem impositam implere, praecipue autem qui in confessione sacrilege omisit peccatum grave vel circumstantiam specificam.

Ut plurimum non est culpa poenitentis, si confessio fuit nulla propter essentialem defectum *confessarii;* itaque pie creditur tunc poenitentem, qui est in bona fide, gratiam sanctificantem obtinere per contritionem, quam auxiliante divina gratia aut mediante s. communione eliciet. Consultius autem est, ut poenitens peccata ita accusata iterum clavibus Ecclesiae submittat.

Si confessio fuit invalida propter defectum *poenitentis,* ut plurimum est etiam sacrilega, ac proinde hoc sacrilegium cum omnibus aliis peccatis mortalibus nondum remissis iterum accusari debet, vel apud eundem vel apud alium confessarium. Si primus confessarius *adhuc recordatur* saltem in confuso peccatorum auditorum, poenitens sufficienter confitetur dicens: Accuso iterum peccata iam in priore confessione manifestata et insuper accuso peccata sacrilege reticita. Sin autem primus confessarius *non meminerit* (neque in confuso) status poenitentis, tunc, testante S. Alphonso[1], «Suarez et S. Antoninus, Sylvester, Paludanus apud Croix dicunt sufficere, *si memoretur imposuisse poenitentiam*», sed ait ipse S. Doctor: «Huic non acquiesco, quia sacerdos, dum sententiam profert, debet efformare iudicium, saltem de statu conscientiae poenitentis. . . . Si tamen tunc absolveret facta confessione in communi, valide absolveret.» — Ergo *valida* est absolutio in hoc casu, licet confessarius nihil aliud sciat nisi poenitentem apud ipsum confessionem instituisse. Immo plures auctores, ut Lugo[2], Ballerini-Palmieri[3], Tanquerey[4],

[1] L. c. n. 502, dub. 3. [2] De sacr. poenit. disp. 16, n. 636.
[3] Opus theol., de poenit. n. 472. [4] Synopsis Theol. mor. de poenit. n. 324.

Génicot[1], putant confessarium tunc non solum valide sed etiam *licite* absolvere posse. «Nam videtur sufficere, ut sacerdos sciat se de iis peccatis antea iudicasse, et quidem statuisse poenitentem absolvendum esse.» Ita Génicot l. c. Verumtamen in praxi non est recedendum a sententia S. Alphonsi, quoniam vix umquam adesse potest ratio sufficiens ita benigne tractandi poenitentem, qui sacrilege confessus est.

Confessio autem invalida integre repetenda est, quando poenitens *alium* confessarium adit, quippe qui profecto non valet iudicare de statu poenitentis, non accusantis omnia peccata gravia nondum remissa.

388 2. **Confessio generalis** *est repetitio aliquarum vel omnium confessionum vitae anteactae.* Aliquando est a) necessaria; aliquando est b) nociva, et aliquando est c) utilis.

a) **Necessaria** est confessio generalis, quoties moraliter certo constat, aliquas anteriores confessiones fuisse invalidas, e. g. propter defectum culpabilem contritionis aut integritatis formalis confessionis. In confessione generali necessaria ea observentur, quae supra dicta sunt. Confessarius aeque procuret integritatem formalem ac contritionem sinceram poenitentis, ita ut confessione peracta moraliter constet poenitenti revera omnia peccata nunc esse remissa.

b) **Nociva** est confessio generalis, quando ex illa oriuntur novae anxietates aut alia incommoda. Hinc prohibenda est generalis confessio iis, qui sunt scrupulosi et iam repetitis vicibus generales confessiones instituerunt, quin inde maior animae pax orta sit. Pariter prohibenda est generalis confessio (vel saltem accurata accusatio) iis, qui multum et graviter *contra castitatem* peccaverunt. Experientia enim constat hominem, qui in singulari recogitat peccata luxuriae commissa, saepe in novas tentationes cadere. Proinde in istis casibus, quando omnia carnalia peccata iam sunt semel potestati clavium submissa, non expedit illa iterum recogitare in singulari atque confiteri. Sit ergo tunc accusatio magis generica, *contritio autem valde intensa.*

c) **Utilis** ac proinde consulenda est confessio generalis iis omnibus, qui quidem ad eam non obligantur, sed magnos fructus animae inde recipiunt. Utilitas confessionis generalis rite institutae est multiplex: intensior et efficacior est contritio; clarius cognoscitur status propriae animae, propositum elicitur firmius, pax animae et fiducia in misericordiam divinam augentur. Suadenda est igitur confessio generalis:

α) Poenitentibus, qui rationabiliter dubitant de valore praeteritarum confessionum, ad maiorem securitatem obtinendam. Excipiuntur scrupulosi et meticulosi, ut supra dictum est.

β) In morbo periculoso, si tamen vires aegroti inde non nimis consumuntur. Quando enim imminet mors, homo omnibus viribus niti debet, ut cuncta peccata eorumque poenae deleantur.

γ) In quibusdam vitae periodis, quibus maior gratiae infusio desideratur, e. g. ante primam communionem, ante matrimonium contrahendum, ante maiores ordines suscipiendos, tempore missionis, exercitiorum spiritualium, iubilaei etc.

389 **Nota.** In suadenda vel permittenda generali confessione sequentia animadvertantur:

---

[1] Theol. mor. II 306.

a) Generalis confessio, nisi sit necessaria, nemini *obtrudenda* est, quia confessio generalis non libenter acceptata solet potius obesse quam prodesse. Quapropter illi confessarii male agunt, qui quoties novum poenitentem nanciscuntur, statim vel mox illum impellunt ad generalem confessionem peragendam, quasi necessariam ad eum in vita spirituali rite dirigendum. Exspectet igitur confessarius, usque dum ipse poenitens desiderium exprimat peragendi confessionem generalem.

b) Si poenitens huiusmodi desiderium exprimit, confessarius a duobus extremis oppositis cavere debet, scil. alterum est, ne statim poenitenti deneget hanc facultatem, quasi inanibus scrupulis torqueatur; alterum est, ne statim poenitentem ignotum ad confessionem generalem admittat, quia illa forsan nedum utilis, sed potius nociva erit. Propterea confessarius prius humanissimis verbis sciscitetur, ex quibusnam motivis poenitens desideret confessionem generalem; quae si sufficientia sint, admittat illam, secus autem eam deneget.

Methodus observanda in confessione generali diversa est, prout illa est necessaria aut solum utilis. Si confessio generalis est solum utilis, confessarius moneat *explicite* poenitentem, integritatem accusationis non esse ita necessariam, immo libere posse omitti peccata iam alias accusata. Sin autem confessio generalis est necessaria, tunc et integritas et contritio valde sunt procurandae. Aptis quaestionibus et exhortationibus confessarius adiuvet poenitentem in hoc negotio satis arduo. In omni confessione generali prius accusanda sunt peccata ab ultima confessione patrata, ad hoc ut confessarius melius possit iudicare tum de praesenti statu poenitentis tum de integritate formali confessionis.

Scholion. De catalogo peccatorum utili pro confessione generali. 390
Plures auctores, e. g. Gury, Lehmkuhl, hic subiciunt catalogum peccatorum, iuxta quem confessarius interrogare valeat in confessionibus perficiendis. Quilibet confessarius revera tenetur huiusmodi catalogum peccatorum memoriter scire, sed multo melius est, ut ipse cum consilio prudentis sacerdotis sibi conscribat talem catalogum in *lingua vernacula.* Etenim multum interest, ut confessarius non solum cognoscat, quae sint, verum etiam quo modo sint interroganda. Iamvero praesertim modus interrogandi in materia sexti praecepti cum magna prudentia est addiscendus atque differt iuxta diversa idiomata. Proinde minus utilem iudico catalogum latinum peccatorum, ideoque illum omitto. Qui cupit catalogum latinum, adeat Gury vel Lehmkuhl.

ARTICULUS III.

De satisfactione.

Dividimus hunc articulum in quattuor paragraphos: 1. de natura et divisione satisfactionis; 2. de necessitate satisfactionis imponendae; 3. de necessitate satisfactionis acceptandae et implendae; 4. de commutatione satisfactionis.

§ 1.

De natura et divisione satisfactionis.

Notio. Satisfactio iuxta vim nominis est quaedam compensatio; 391
quae si fiat in rebus materialibus furto ablatis aut damnificatis, vocatur

restitutio, sin autem fiat ad compensandam offensam aut iniuriam illatam, dicitur *proprie satisfactio.* Ergo *satisfactio est compensatio iniuriae alteri illatae.* Cum autem per peccatum Deo inferatur maxima iniuria, satisfactio, prout hic de illa loquimur, est compensatio iniuriae *Deo* per peccatum illatae. Iamvero nulla creatura potest iustam offerre Deo laeso compensationem. Proinde humanum genus peccatis obnoxium eguit Christo Salvatore, qui sua redemptione condignam satisfactionem obtulit Deo offenso. Vi istius redemptionis in sacramento poenitentiae satisfit culpae et poenae *aeternae* pro peccato debitis. Sed etiam remissis culpa et poena aeterna adhuc remanet (saepe) poena temporalis, ad quam delendam praecipue ordinatur satisfactio a peccatore peragenda. Satisfactio igitur haec definiri potest: *compensatio poenae temporalis peccato debitae per opera bona et poenalia libere facta.* Dicitur: *libere facta,* nam si homo coacte poenam temporalem luit, uti fit in purgatorio aut per poenas alias a Deo inflictas in hac vita, non est proprie satisfactio sed potius *satispassio.* — Ex quibus dictis patet satisfactionem esse actum tum virtutis tum sacramenti poenitentiae. Ut actus virtutis poenitentiae est, competit illi definitio data et solet vocari satisfactio *extrasacramentalis;* ut vero est pars sacramenti poenitentiae, definiri potest: **compensatio poenae temporalis peccatis debitae per opera bona et poenalia a confessario taxata et a poenitente voluntarie acceptata.**

Satisfactio pro peccatis patratis multum commendanda est. Unde S. Ioannes Baptista Iudaeis ad se poenitentiae causa accedentibus dicebat: «Quis ostendit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos poenitentiae.» [1] S. Pius V damnavit propositionem (77) Baii: «Satisfactiones laboriosae iustificatorum non valent expiare de condigno poenam temporalem restantem post culpam condonatam.» [2] S. Augustinus [3] docet: «Non sufficit mores in melius commutare et a factis malis recedere, nisi etiam de his, quae facta sunt, satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium cooperantibus eleemosynis.» Quamvis autem satisfactio extrasacramentalis sit optima et necessaria, tamen non producit effectum suum nisi ex *opere operantis;* satisfactio autem sacramentalis utpote pars sacramenti, poenas debitas delet ex *opere operato,* ac proinde multo efficacior est.

Iuxta Concilium Tridentinum [4] finis satisfactionis est quadruplex, quoniam satisfactio:

1. peccatori inculcat efficaciter, peccatum esse magnum malum dira poena dignum;
2. reddit peccatorem cautiorem et vigilantiorem, ne iterum in eadem peccata cadat;
3. medetur peccatorum reliquiis ac exstirpat pravos habitus acquisitos;
4. facit hominem poenitentem conformem Christo, qui pro peccatis nostris satisfecit.

---

[1] Lc 3, 7 sq. [2] *Denz.* n. 1077.
[3] Sermo 351 (al. 50); apud *Migne,* Patr. lat. 39, 1549.
[4] Sess. 14, c. 8 de poenit. (*Denz.* n. 904).

Divisiones. 1. Satisfactio est sacramentalis vel extrasacramentalis, 392
prout in ipso sacramento poenitentiae imponitur acceptaturque, vel extra sacramentum suscipitur.

2. Satisfactio sacramentalis vel est *publica,* qualis antiquis temporibus fuit in usu; vel est *privata,* qualis hodie viget.

3. Satisfactio sacramentalis est vel *in voto* vel *in re* peracta. Satisfactio in voto est sincera voluntas acceptandi et implendi poenitentiam a confessario iniunctam. Quae quidem est pars *essentialis* sacramenti et pertinet ad tres actus poenitentis, qui sunt materia proxima sacramenti poenitentiae. Proinde si ista satisfactio in voto deest, sacramentum est nullum. — Satisfactio in re est actualis impletio poenitentiae iniunctae. Haec non est essentialis, sed *integralis* pars sacramenti, quod proinde validum est, etsi poenitentia iniuncta revera non impletur. Hinc peccata per absolutionem remissa non reviviscunt neque sunt iterum accusanda, etiamsi voluntarie poenitentia prius acceptata postea omittitur; sed in hoc casu oritur novum peccatum, ut infra dicetur.

§ 2.

De necessitate satisfactionis imponendae.

Principium 1. *Confessarius non tantum potest, sed etiam regu-* 393
lariter debet poenitenti satisfactionem imponere.

Potest confessarius huiusmodi satisfactionem imponere, tum quia habet potestatem non solum solvendi a poena, sed etiam ligandi ad poenam, tum quia eius operatio debet esse conformis operationi Dei, cuius est minister. Deus autem remissa poena aeterna adhuc infligit poenas temporales.

Debet vero confessarius regulariter satisfactionem imponere, quia secus et agit contra intentionem Dei et poenitenti multum nocet, quippe qui privetur magnis bonis in paragrapho praecedenti tamquam effectus sacramentalis satisfactionis enumeratis. Unde et Concilium Tridentinum [1] statuit: «Debent ergo sacerdotes Domini, quantum spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et poenitentium facultate, salutares et convenientes satisfactiones iniungere, ne, si forte peccatis conniveant et indulgentius cum poenitentibus agant, levissima quaedam opera pro gravissimis delictis iniungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur.» — Dicitur autem: *regulariter,* quia per accidens confessarius non tenetur satisfactionem iniungere, e. g. si satisfactio est poenitenti impossibilis, ut in extremo articulo mortis, quando poenitens est ita debilis, ut iam nullum actum perficere possit. Nihilominus etiam in isto casu expedit levissimam satisfactionem imponere, quam ipse sacerdos statim cum poenitente persolvat, e. g. invocare nomen Iesu vel osculari imaginem Crucifixi. Praeter hunc casum extremae infirmitatis quidam auctores adhuc duos alios afferunt: 1. Quando confessarius ex revelatione divina sciat omnem poenam temporalem poenitentis iam esse remissam; 2. quando poenitens accepta iam absolutione iterum materiam necessariam accusat iterumque absolutionem accipit. Melius tamen est in hoc secundo casu novam (etsi levem) poenitentiam imponere, vel saltem poenitentiam impositam denuo

[1] L. c. (*Denz.* n. 905).

imponere sub novo titulo. Hoc ultimum tamen S. Alphonsus[1] non admittit, quia idem opus non potest eodem titulo iterum imponi.

394 **Gravitas huius obligationis** certe per se exsistit, si agitur de satisfactione imponenda pro peccatis *mortalibus* nondum directe remissis. Ita docent omnes. Unde peccat graviter confessarius, qui scienter negligit imponere satisfactionem poenitenti, qui confessus est gravia peccata, nisi tamen poenitenti est impossibile aliquam satisfactionem implere, ut si est sensibus destitutus, vel morti proximus.

Controversia inter theologos circa obligationem imponendi satisfactionem, si poenitens sola peccata venialia aut peccata mortalia iam remissa accusat, nullam practicam utilitatem habet, cum omnes admittant, semper satisfactionem esse imponendam poenitenti, qui capax est illam persolvendi. Etenim confessarius suo officio deesset, irreverentiose tractaret sacramentum et poenitenti noceret, si voluntarie omitteret imponere poenitentiam[2].

Satisfactio imponenda est *ante absolutionem,* ut merito praescribit Rituale Romanum. Nam poenitens debet acceptare poenitentiam adimplendam, antequam sit dignus absolutione. Unde perperam agunt illi confessarii, qui *post* absolutionem solent iniungere poenitentiam. Si tamen forte confessarius oblitus sit poenitentiam imponere ante absolutionem, potest hoc postea supplere.

395 **Principium 2.** *Quantitas et qualitas poenitentiae determinanda est et pro qualitate criminum et pro poenitentium facultate.*

Ideo pro gravi peccato etiam gravis satisfactio *per se* imponenda est, et confessarius, qui *sine iusta causa* pro gravibus delictis levissimam satisfactionem iniungeret, sine dubio peccaret. Quo plura et maiora delicta commissa sunt, eo maior satisfactio est imponenda, sed non est procedendum ultra facultatem poenitentis. Unde melius est imponere poenitenti leviorem satisfactionem, quae libenter et perfecte adimplebitur, quam exigere maiorem, quae negligetur aut defectuose persolvetur. — In antiqua Ecclesia solebant durae poenitentiae pro gravibus peccatis imponi, sicut apparet ex veteribus Canonibus poenitentialibus. Ex hodierna autem praxi Ecclesiae *gravis illa censetur poenitentia, quae si alias ab Ecclesia esset praecepta, sub gravi obligaret.* Hinc satisfactio gravis est e. g. Missam audire, ieiunare per unum diem, recitare quinque decades rosarii vel Litanias omnium Sanctorum cum precibus et alia similia. Gravis autem non censetur poenitentia: recitatio Litaniae Lauretanae, trium decadum rosarii vel psalmi «Miserere». Per se patet poenitentiam, quae in se levis est, ut e. g. quinque Pater noster, evadere gravem, si poenitens illam *pluries* persolvere debet, e. g. per mensem.

396 **Diminutio poenitentiae** *ex multis causis fieri potest,* quoniam non solum attendendum est ad gravitatem peccatorum, sed etiam ad facultatem poenitentis. Huiusmodi causae sunt praecipue:

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 513.

[2] Non adesse pro confessario nisi levem obligationem imponendi satisfactionem poenitenti, qui levia peccata confessus est, docent *Lugo* (De sacr. poenit. disp. 25, n. 49) et *Noldin* (De sacr. n. 299).

a) *Infirmitas corporalis.*

Unde aegrotis leves poenitentias iniungere oportet, neque ordinarie expedit illis aliquam poenitentiam imponere, quam recuperata sanitate persolvere debebunt. Salutare est autem, si confessarius illis suadet, ut in satisfactionem peccatorum patienter tolerent dolores infirmitatis.

b) *Infirmitas spiritualis.*

Si namque valde timetur, ne gravior poenitentia potius nocitura quam profutura sit animae poenitentis. Ad rem sapienter notat S. Thomas[1]: «Videtur autem satis conveniens, quod sacerdos non oneret poenitentem gravi onere satisfactionis, quia sicut parvus ignis a multis lignis superpositis de facili exstinguitur, ita posset contingere, quod parvus effectus contritionis in poenitente nuper excitatus propter grave onus satisfactionis exstingueretur, peccatore totaliter desperante.» Quando confessarius timet, ne non poenitens sit accepturus graviorem poenitentiam, prudenter agit, si imponit opus iam aliunde praeceptum, e. g. auditionem Missae dominicalis.

c) *Magna et extraordinaria contritio.*

Ipsa enim putatur iam omnes poenas temporales delevisse. Ita Caietanus[2]. Verumtamen poenitens, qui revera tanta contritione perculsus est, libenter acceptat satisfactionem convenientem, ac propterea non convenit tunc poenitentiam diminuere, cum sic privaretur poenitens efficaci bono spirituali.

d) *Tempus iubilaei vel indulgentiae plenariae.*

Quidam veteres theologi docuisse feruntur[3] satisfactionem imponendam non esse iis poenitentibus, qui intendunt lucrari indulgentiam plenariam, sed Benedictus XIV hanc doctrinam reiecit[4]. Ratio autem est, quia nemo certus esse potest de indulgentia revera accepta, et praeterea quamvis poenitens lucraretur indulgentiam, adhuc deberet satisfactionem implere, ne sacramentum mancum remaneret. Optime agit confessarius, si *preces indulgentiis ditatas* tamquam poenitentias iniungit vel si poenitenti consulit, ut nitatur lucrari indulgentias. Tunc enim poenitens simul peragit poenitentiam et lucratur indulgentiam[5].

e) *Satisfactio ab ipso confessario pro poenitente praestanda.*

Quidam confessarii fervido zelo ducti et imitantes exemplum Christi, qui satisfecit pro peccatis totius mundi, fecerunt et faciunt satisfactiones pro poenitentibus. Licet autem proscripta sit ab Alexandro VII propositio (15), «posse poenitentem *propria auctoritate* substituere sibi alium, qui loco ipsius poenitentiam adimpleat»[6], tamen nihil obstat, quominus ipse confessarius non totam sed partialem satisfactionem poenitentis in se assumat. Etenim propter communionem sanctorum datur vicaria satisfactio.

Qualitas poenitentiae conformanda est conditioni poenitentis. 397
Generatim omnia opera bona pro salutari poenitentia iniungi possunt, praecipue autem opera pietatis, caritatis et mortificationis.

---

[1] Quodl. 3, q. 13, a. 28. [2] Summula, s. v. «satisfactio».

[3] A *S. Alphonso* (Theol. mor. l. 6, n. 519) citantur pro hac opinione Lugo, Suarez, Toletus, immo et S. Thomas (Suppl. q. 25, a. 1 ad 3 et 4), sed non ita clare constat de mente istorum auctorum, et praesertim S. Thomas non videtur id docere.

[4] Const. «Inter praeteritos»; cf. Leonis XII Const. «Caritate Christi».

[5] S. C. Indulg. d. 14 Iunii 1901. [6] *Denz.* n. 1115.

a) Per se quidem nihil obstat, quominus opus *mere internum* (ut meditatio) pro salutari poenitentia iniungatur, cum in praesenti rerum statu etiam actus mentis sint laboriosi. Attamen in praxi melius est, praeter opus mere internum etiam aliquod opus sensibile pro satisfactione imponere, quia satisfactio pertinet ad signum sensibile sacramenti saltem tamquam pars integralis.

b) Per se quidem etiam *cessatio ab opere bono non necessario* imponi posset, e. g. omittere Missam diebus ferialibus. Tunc enim poenitentia non esset ipsa cessatio, sed actus humilitatis et oboedientiae hac cessatione exercitus. Raro talis poenitentia expedit, saltem si sola imponitur [1].

c) Etiam opus *pro defunctis offerendum* potest esse salutaris poenitentia, quia tunc effectus impetratorius provenit defunctis; effectus autem satisfactorius redit ad poenitentem [2].

d) Etiam *opus aliunde iam praeceptum* potest iusta exsistente causa imponi tamquam poenitentia salutaris, ut S. Alphonsus [3] cum multis auctoribus contra paucos docet. Etenim opus illud potest elevari per claves ad meritum satisfactionis sacramentalis. Quapropter sicut ille, qui die festo audit Missam etiam ex *voto* debitam, habet duplex meritum, ita ille, qui implet opus alias praeceptum iniunctum pro poenitentia, duplex meritum acquirit. Attamen ordinarie id non est faciendum, et nisi expresse confessarius declaret se iniungere opus iam aliunde praescriptum, poenitentia praesumitur esse opus *supererogatorium*. Unde poenitens, qui recepit pro salutari poenitentia Missam audiendam die dominica, tenetur duas Missas audire. Sin autem confessarius expresse opus aliunde debitum imposuerit, et nihilominus poenitens illud voluntarie omiserit, adest duplex peccatum, scil. transgressionis legis et omissionis poenitentiae.

e) Generatim non expedit imponere poenitentiam *publicam* neque pro peccatis occultis (ut statuit Rit. Rom.) neque pro peccatis publicis, quia tales poenitentiae publicae solent odiosum reddere sacramentum. Si tamen peccatum commissum fuit publicum et scandalosum, tunc prudentiae confessarii relinquitur ad reparationem scandali imponere poenitentiam publicam.

f) *Poenitentiae incongruae* sunt omnes illae, quae facultati poenitentis non sunt proportionatae, e. g. ieiunia pro pueris, rusticis, opificibus; prolixae preces, peregrinationes pro filiis familias, poenitentiae naturae repugnantes, ut lingua signare crucem in terra, invisere inimicos. S. Alphonsus [4] exclamat: «Quam imprudenter se gerunt confessarii, qui magnas imponunt poenitentias, quas praevident poenitentes non impleturos!»

§ 3.

De necessitate satisfactionis acceptandae et implendae.

398 1. *Poenitens per se sub gravi acceptare tenetur satisfactionem sibi a confessario rationabiliter impositam.*

Ratio est, quia sicut confessarius sub gravi tenetur imponere poenitentiam, ita etiam sub gravi illam acceptare debet poenitens. Praeterea satisfactio est pars saltem integralis sacramenti poenitentiae. Iamvero poenitens non minus ac confessarius debet partem integralem sacramenti praestare. At satisfactionem irrationabilem, i. e. illam, quae (visa actuali disciplina Ecclesiae) non

[1] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 514.
[2] Cf. *S. Thom.*, Quodl. 3, a. 28. [3] L. c. n. 513. [4] Ib. n. 510.

respondet facultatibus poenitentis, acceptare non est necesse. Proinde homo confessus potest aut petere a confessario aliam poenitentiam aut discedere sine absolutione aut quidem hic et nunc acceptare satisfactionem cum animo tamen postea ab alio confessario commutationem petendi. Generatim in praxi expedit, ut confessarius acquiescat poenitenti flagitanti aliam ac impositam poenitentiam, nisi tamen haec petitio sit irrationabilis.

2. *Poenitens non tantum acceptare, verum etiam implere sub gravi* 399
debet satisfactionem, quae legitime sub gravi imposita est.

Ratio est eadem ac pro acceptatione. Insuper quasi ludibrium sacramento inferret qui acceptaret satisfactionem, quam postea voluntarie sine causa excusante non impleret. Confessarius autem censetur sub gravi iniungere satisfactionem, quando a) accusata sunt peccata mortalia nondum remissa, et b) materia imposita est gravis. Nam gravitas obligationis ordinarie respondet gravitati materiae. Si pro levibus peccatis gravis satisfactio imposita est, impletio eius obligat sub levi. Iuxta quosdam auctores confessarius potest pro gravi culpa gravem poenitentiam iniungere, quae tamen sub levi tantum obligat. Omnes autem merito notant, hunc agendi modum non expedire, nisi quando iam alia poenitentia sub gravi imposita est[1].

Tres igitur conditiones requiruntur, ut poenitens sub gravi teneatur implere poenitentiam:

a) *Ut poenitentia sit imposita pro culpa gravi nondum directe remissa.* Pro peccatis enim venialibus aut pro peccatis mortalibus iam remissis nequit imponi poenitentia graviter obligans.

b) *Ut materia satisfactionis impositae sit gravis in se.* Materia enim levis non inducit gravem obligationem.

c) *Ut confessarius voluerit graviter obligare, quod tamen in praxi semper praesumendum est in materia gravi.*

Si adsunt istae tres conditiones, et poenitens nihilominus ex propria culpa satisfactionem vel eius notabilem partem omittit, peccat graviter; in aliis omnibus casibus satisfactio neglecta est peccatum veniale.

Si quis *oblitus est satisfactionis acceptatae,* tenetur confessarium 400
eundem adire, si commode fieri potest, ad sciendum quaenam satisfactio sibi implenda sit. Ratio est, quia talis satisfactio implenda adhuc moraliter est possibilis ac proinde id praestandum est. Sin autem poenitens non potest commode redire, non tenetur iterum confiteri. Tunc enim satisfactio sacramentalis illi facta est moraliter impossibilis. Expedit autem, ut tunc ipse voluntarie sibi aliquam convenientem satisfactionem imponat. Quando confessarius post reditum poenitentis iam non recordatur satisfactionis impositae neque etiam peccatorum auditorum, non tenetur novam confessionem exigere (saltem totalem), sed sufficit ut aliqualiter iudicare valeat de statu poenitentis, antequam novam satisfactionem sacramentalem imponat.

Satisfactionem impositam *ipse poenitens* et non eius mandatarius implere debet. Sicut enim ipse poenitens et non mandatarius peccata

---

[1] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 518.

accusavit, ita etiam ipse poenitens et non eius vices gerens satisfacere debet pro peccatis commissis [1].

401 *Circa tempus et modum poenitentiae implendae haec notentur:*

1. Poenitentia implenda est tempore assignato, et si nullum tempus assignatum fuit, quam primum id moraliter fieri potest.

Non requiritur, ut poenitentia impleatur *ante communionem.* Quando poenitentia non fuit persoluta tempore assignato, debet fieri postea, quia tempus non fuit assignatum ad finiendam, sed ad urgendam obligationem. Hinc e. g. ille, qui accepit poenitentiam assistendi Missae per octo dies continuos, si uno alterove die hanc obligationem neglexit, debet postea audire Missas omissas. *Differre* sine sufficienti ratione gravem poenitentiam iniunctam est peccatum idque grave, si praevideatur impotentia eam postea implendi vel adsit periculum oblivionis. Quaenam autem dilatio poenitentiae sit per se graviter peccaminosa, nequit determinari; unde cum quidam auctores putent dilationem octo dierum esse gravem, alii econtra, e. g. Diana, opinantur dilationem non esse gravem, nisi sit unius anni [2]. In praxi confessarius instanter exhortetur poenitentes, ut *statim post confessionem* satisfactionem impositam persolvant, si hoc est possibile.

Quaestio difficilis est, num satisfaciat obligationi poenitens, qui persolvit opus iniunctum *in statu peccati mortalis?* Theologi in varias sententias abeunt. «Conveniunt doctores hunc non peccare mortaliter. Alii . . . dicunt nullo modo peccare, quia, ut aiunt, nulla est culpa obicem ponere soli remissioni poenae. Alii tamen probabilius tenent peccare venialiter, quia ponere obicem effectui partiali sacramenti non potest ab aliqua culpa excusari. Dicunt autem Wigandt, Salmanticenses et Antoine, quod recedente fictione tunc poenitentia habet effectum satisfactionis, contra Scotum, Medina, Bonacina et Vasquez, qui censent habere effectum, cum impletur.» Ita S. Alphonsus [3]. Nihil certi de hac re dici potest. Ex omni parte sunt difficultates. Etenim difficulter intelligitur, quomodo opus bonum in statu peccati mortalis peractum, cum sit opus mortuum, apud Deum impetrare possit remissionem poenae temporalis, et hoc eo vel magis, quod talis homo sit dignus poena aeterna. Deinde adhuc difficilius intelligitur, quomodo opus mortuum, quod numquam vixit, ablato obice reviviscere possit. Quidquid est, concludi potest cum Billuart [4]: «Probabile est, per opus in statu peccati mortalis satisfieri *praecepto* confessarii, nec esse iterandum; quia est aliquo modo satisfactorium. Est saltem sententia communior et communis sensus fidelium, qui non solent se accusare, quod satisfactionem impleverint extra caritatem, eaque videtur intentio confessariorum, praesertim dum poenitentias diu duraturas imponunt. Quia tamen non est absolute certum, Deum acceptare haec opera ad satisfactionem, consultum est, ut confessarii aliquam saltem poenitentiae partem *statim implendam* semper iniungant.»

402 2. *Modus* persolvendae poenitentiae debet esse conformis praecepto vel intentioni confessarii.

Hinc si confessarius iubet preces recitare flexis genibus vel ante tale altare, hae circumstantiae observandae sunt. Ordinarie tamen negligere huius-

---

[1] Cf. Prop. 15 damn. ab Alexandro VII supra n. 396 citatam.

[2] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 525. [3] Ib. n. 523.

[4] De poenit. diss. 9, a. 7.

modi circumstantias non est grave peccatum, nisi multo difficilius reddunt opus peragendum. Nisi constet de mente confessarii, eius intentio est explicanda sicut *leges ecclesiasticae*. Hinc si poenitens pro satisfactione debet audire quolibet die Missam, non tenetur ad audiendas duas Missas diebus dominicis et festivis; si debet recitare rosarium, potest hoc alternatim facere cum socio vel cum populo; preces pro satisfactione recitandae possunt dici durante Missa de praecepto etc. Non requiritur, ut poenitens perficiens opus iniunctum habeat *explicitam* intentionem satisfaciendi, dummodo tamen non habeat intentionem contrariam.

§ 4.

De commutatione satisfactionis impositae.

1. Pro commutatione poenitentiae petenda aut danda requiritur 403 rationabilis causa, scil. bonum spirituale poenitentis. *Ante absolutionem acceptam* poenitenti facilius satisfactio commutari potest, cum tunc iudicium sacramentale nondum sit perfectum. Immo si confessarius nollet acquiescere petenti, hic posset (exsistente rationabili causa) e confessionali egredi et apud alium confessarium iterum confiteri et absolvi.

2. Poenitens post *absolutionem iam acceptam* potest ex iusta causa obtinere mutationem satisfactionis iniunctae sive ab eodem sive ab alio confessario, *non autem a semetipso* vel ab alia persona, quae non habet iurisdictionem audiendi confessiones.

Ratio est, quia satisfactio est complementum absolutionis sacramentalis, ac proinde semper debet habere relationem ad illam, et nemo nisi ille, qui absolutionem impertire valet, potest satisfactionem commutare.

Ex hoc principio sequitur: a) Ut poenitens vel persona laica numquam possit satisfactionem sacramentalem commutare, nec etiam in opus evidenter melius. Ita omnes. b) Ut poenitentia imposita pro peccatis reservatis non possit commutari ab alio confessario, qui non valet absolvere ab istis peccatis reservatis. Ita sententia communior, quae arridet S. Alphonso [1].

3. *Idem* confessarius immediate post absolutionem certe potest commutationem facere, siquidem iudicium adhuc moraliter perdurat. Plures auctores, e. g. Lugo, Ballerini, Noldin etc., putant confessarium posse satisfactionem impositam commutare etiam *extra* sacramentum, et quidem quamdiu mutatio cum sacramentali iudicio moraliter unitur, e. g. per aliquos dies, immo iuxta Lugo [2] post «longum tempus», etiamsi confessarius peccatorum memor amplius non sit. Quidquid est de probabilitate istius sententiae, verius cum S. Alphonso [3] tenendum est hanc commutationem *non licere* nisi immediate post absolutionem, ac proinde si poenitens post aliquos dies redeat petens commutationem, debere iterum absolvi praemissa saltem generali accusatione peccatorum.

4. *Alius* autem confessarius commutare nequit satisfactionem, nisi vi absolutionis sive nunc sive postea dandae. In isto tamen casu sufficit, ut poenitens statum suae animae modo generali confessario manifestet, ad hoc ut absolutionem recipere valeat. Non enim necessarium est, ut confessarius iudicet de singulis peccatis, quae iam rite accusata et remissa sunt.

---

[1] L. c. n. 529, dub. 2. [2] De sacr. poenit. disp. 25, n. 112. [3] L. c. dub. 3.

CAPUT III.

De ministro sacramenti poenitentiae.

Dividimus hoc caput in quattuor articulos, scil. 1. de potestate ministri; 2. de eius officio et obligationibus; 3. de modo agendi cum consuetudinariis, occasionariis et recidivis; 4. de abusu confessionis.

ARTICULUS I.

De potestate ministri.

In hoc articulo agemus 1. de potestate ordinis; 2. de approbatione; 3. de iurisdictione in genere; 4. de iurisdictione putativa, dubia et probabili; 5. de iurisdictione regularium et in regulares; 6. de restrictione iurisdictionis; 7. de absolutione a casibus reservatis.

§ 1.

De potestate ordinis.

404 **Principium.** *Ad valide administrandum sacramentum poenitentiae requiritur ex iure divino potestas ordinis sacerdotalis.*

Est de fide definitum in Concilio Tridentino[1]: «S. q. d. sacerdotes qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere; aut non *solos sacerdotes* esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum: ‚Quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo, et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo'; et: ‚Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt', quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata, publica quidem per correptionem dumtaxat, si correptus acquieverit, secreta vero per spontaneam confessionem, A. S.»

Errores hac in re commiserunt: a) Montanistae, docentes solos pneumaticos, i. e. Spiritu Sancto inspiratos, posse peccata condonare; b) Waldenses et Wicleffitae, tribuentes facultatem absolvendi etiam bonis laicis, non autem malis sacerdotibus; c) Protestantes, negantes omnino propriam potestatem clavium; d) quidam catholici Medio Aevo, putantes in casu necessitatis diaconum esse ministrum *extraordinarium* sacramenti poenitentiae, sicuti etiam est minister baptismi vel eucharistiae[2]. Absque omni dubio antiquis temporibus exsistebat consuetudo in extrema necessitate, quando defuit sacerdos, aliquando confitendi apud diaconum, vel etiam apud laicum vel mulierem. Sed fere nullus theologus adduci potest, qui clare doceat huiusmodi confessionem esse verum sacramentum. Plures autem commendabant hanc confessionem in signum magnae humilitatis et contritionis tamquam utilissimam. Praesertim commentatores Decreti Gratiani ita faciebant, propter textum Decreti, quem falso attribuebant S. Augustino: «Tanta itaque vis est confessionis, ut si deest sacerdos, confiteatur proximo. . . . Etsi ille, cui confitebitur, potestatem solvendi non habet, fit tamen dignus venia ex sacerdotis desi-

---

[1] Sess. 14, can. 10 de poenit. (*Denz.* n. 920).

[2] Cf. *Gromer,* Die Laienbeicht im Mittelalter; *Laurain,* De l'intervention des laïques, des diacres et des abbesses dans l'administration de la pénitence.

derio qui crimen confitetur socio.»[1] Cum autem iste modus confitendi laicis in articulo mortis multa incommoda habere possit, paulatim in desuetudinem abiit.

Cum solus sacerdos possit valide absolutionem sacramentalem impertire, sequitur: a) ut sacerdos, cuius ordinatio est invalida, etiam invalide absolvat; b) ut Ecclesia non possit facultatem concedere diacono absolvendi a peccatis, quia Ecclesia nequit mutare essentiam alicuius sacramenti; c) ut numquam homo teneatur confiteri peccata sua alicui non sacerdoti. Quare etiam Ecclesia nostris diebus graviter prohibuit, ne superiores institutorum religiosorum exigant manifestationem conscientiae a suis subditis.

§ 2.

De approbatione.

Praeter potestatem ordinis requiritur in ministro sacramenti poeni- 405
tentiae approbatio et iurisdictio legitima.

Notio. *Approbatio est iudicium authenticum Ordinarii de idoneitate sacerdotis ad excipiendas confessiones.*

Dicitur 1°: *iudicium;* approbatio est enim rationis actus, qui tamen debet esse externe manifestatus, quia secus confessarius illum percipere nequit. Dicitur 2°: *authenticum.* Ergo non sufficit iudicium mere privatum. Dicitur 3°: *Ordinarii.* Nam nemo ad confessiones audiendas approbare potest nisi qui habet iurisdictionem episcopalem aut quasi-episcopalem in foro externo; quales sunt Summus Pontifex pro tota Ecclesia; episcopus, vicarius generalis, vicarius capitularis in propria dioecesi, et praelati regulares pro suis subditis. Dicitur 4°: *de idoneitate ad audiendas confessiones.* Confessarius tunc solum est idoneus ad hoc munus, si est praeditus ex parte intellectus sufficienti scientia et prudentia, atque ex parte voluntatis pietate et integritate morum.

Necessitas. *Ex iure ecclesiastico prorsus necessaria est appro-* 406
batio legitima non solum ad licite, sed etiam ad valide absolvendos quoscumque poenitentes saeculares.

Probatur ex Concilio Tridentino[2]: «Decernit sancta Synodus nullum, etiam regularem, posse confessiones saecularium, etiam sacerdotum, audire, nec ad id idoneum reputari, nisi aut parochiale beneficium, aut ab episcopis per examen, si illis videbitur esse necessarium, aut alias idoneus iudicetur, et approbationem, quae gratis detur, obtineat.» Cum quidam antiqui putarent doctores et lectores s. theologiae non indigere approbatione, S. Pius V[3] declaravit omnino omnibus (etiam doctoribus et lectoribus s. theologiae) necessariam esse episcopi approbationem pro audiendis confessionibus saecularium.

Haec approbatio obtinenda est ab episcopo loci, in quo audiuntur confessiones saecularium[4]. Ergo lex de approbatione obtinenda est *localis,*

---

[1] De vera et falsa poenitentia (*Migne,* Patr. lat. 40, 1122).

[2] Sess. 23, c. 15 de reform. [3] Const. «Romani Pontificis» d. 9 Aug. 1571.

[4] De approbatione necessaria ad audiendas confessiones regularium exemptorum vide infra n. 417.

quoties agitur de audiendis confessionibus *saecularium,* saltem si confessarius est praeditus sola iurisdictione delegata. Quae quidem lex est sapientissima et evitat multas difficultates [1]. — In duobus autem casibus lex approbationis (et etiam iurisdictionis) est *personalis:* a) Omnis confessarius habens approbationem *vi iurisdictionis ordinariae* (ut episcopus, parochus) potest confessiones suorum subditorum audire *ubique terrarum.* Hinc e. g. parochus faciens peregrinationem cum parochianis suis potest eorum confessiones audire in quocumque loco extra propriam dioecesim; b) Regulares quoque confessarii approbati possunt ubique audire confessiones suorum confratrum etiam ubique.

Specialia privilegia habent episcopi, qui confiteri possunt apud confessarium sibi subditum etiam extra propriam dioecesim; cardinales autem, domestici Romani Pontificis, reges et principes possunt sibi eligere aliquem ex approbatis confessariis atque ab eo ubique absolvi.

Iam a saeculis disputatum est, utrum *regulares peregrinantes* possint confiteri apud quemlibet sacerdotem etiam non approbatum? S. Alphonsus [2] sententiam affirmantem vocat communissimam et veriorem. Ratio praecipua est, quia ante Concilium Tridentinum regulares confiteri potuerunt apud quemlibet sacerdotem *idoneum.* Ergo etiam id nunc possunt, cum Concilium nihil mutaverit circa confessiones regularium. Nihilominus haec sententia videtur esse contra intentionem disciplinae ecclesiasticae modernae, cum Congregationes Romanae semper exigant approbationem pro confessario regularium, quotiescumque aliquis casus dubius proponitur [3]. Insuper non est extra omne dubium regulares ante Concilium Tridentinum revera potuisse confiteri apud quemlibet sacerdotem *etiam non approbatum* [4]. Sententia nostra proposita novum robur accepit ex Decreto S. Congr. de Relig. d. 5. Aug. 1913 [5], per quod conceditur omnibus confessariis *approbatis a locorum Ordinariis,* ut valeant omnium sodalium cuiuscumque ordinis, congregationis aut instituti sacramentales confessiones excipere, quin de licentia a superiore obtenta inquirere teneantur.

407 **Modus obtinendi approbationem** est vel implicitus vel explicitus. *Implicite* conceditur approbatio, quotiescumque confertur officium ecclesiasticum, quocum cura animarum connexa est. Hinc e. g. parocho eo ipso, quo illi committitur officium parochiale, conceditur quoque approbatio ad audiendas confessiones. *Explicite* conceditur approbatio per expressam sententiam Ordinarii. Talis explicita approbatio necessaria est omnibus, qui non vi officii curam animarum habent. Ergo non sufficit approbatio certe *praesumpta.* Nullus igitur licite audire potest confessiones, nisi approbationem Ordinarii vel oretenus vel scripto acceperit. Ordinarie non expedit, ut Ordinarius ope telegraphi aut telephonii approbationem concedat, quia secus facile oriri possunt errores, ambiguitates immo et abusus.

---

[1] Cf. infra n. 429, ubi agetur de confessione peregrinorum.
[2] Theol. mor. l. 6, n. 575. [3] Cf. S. C. de Prop. Fide d. 25 Febr. 1907.
[4] Latius tractavimus hanc quaestionem alibi: cf. nostrum Man. iur. eccl. II, n. 147.
[5] Acta Ap. Sedis V 431.

Episcopus potest sed non debet examen exigere *ab omnibus,* qui volunt in sua dioecesi confessiones saecularium audire; semper autem debet habere moralem certitudinem de idoneitate sacerdotis approbandi, undecumque demum haec certitudo provenit. Approbationem petitam episcopus nequit denegare ei, qui est certo idoneus. Approbatio enim nihil aliud est nisi iudicium idoneitatis, quod secundum obiectivam veritatem ferendum est. Sed nihilominus sacerdos idoneus, cui iniuste denegata est approbatio, non valet audire confessiones, ut constat ex propositione (13) ab Alexandro VII damnata d. 24 Sept. 1665: «Satisfacit praecepto annuae confessionis, qui confitetur regulari episcopo praesentato, sed ab eo iniuste reprobato.»[1] Episcopus nequit (nec valide nec licite) denegare aut revocare approbationem *omnibus* confessariis alicuius religiosae communitatis legitime constitutae. Ita Clemens X Const. «*Superna*» d. 21. Iunii 1670.

Episcopus potest approbationem quoque *limitare* tum quoad tempus, e. g. quoad triennium, tum quoad locum, e. g. in tali districtu, tum quoad personas, e. g. excludendo confessiones monialium; potest etiam approbationem datam *revocare.* Vetus controversia, num episcopus possit valide revocare approbationem semel *absolute datam,* nullam practicam utilitatem habet; nam si episcopus revera revocat approbationem, confessarius iam nequit valide audire confessiones, donec iniustitia revocationis sit certo probata, quod vix possibile erit in praxi. Deberet igitur confessarius se abstinere ab audiendis confessionibus, usque dum per felicem recursum ad Romanam Curiam episcopus induceretur ad denuo dandam approbationem[2].

§ 3.

De iurisdictione in genere.

Notio. Iurisdictio in sensu generali est *potestas moralis regendi aliquam humanam societatem* et includit potestatem docendi, iudicandi et coercendi. Potestas regendi societatem domesticam familiae non solet vocari iurisdictio, sed potestas dominativa, cum pater seu rector familiae in multis rebus habeat dominium super ipsas voluntates domesticorum. *Iurisdictio ecclesiastica est potestas regendi, iudicandi et coercendi homines baptizatos in ordine ad sanctitatem et beatitudinem supernaturalem.* 408

Iurisdictio, quae requiritur ad remittenda aut retinenda peccata, est proprie *sacramentalis.* Illam realiter differre ab approbatione ex dictis iam apparet. Etenim approbatio licet sit principaliter actus intellectus, tamen aliqualiter includit consensum et permissionem, ac proinde non est purus actus intellectus, seu merum iudicium, cum Concilium Tridentinum iudicium et approbationem ut duo distincta ponat dicens: «nisi idoneus iudicetur *et* approbationem, quae gratis detur, obtineat». Collatio autem iurisdictionis est *actus voluntatis* designans sacerdoti approbato determinatos subditos, quorum peccata absolvere aut retinere potest. Approbatio et iurisdictio hodie insimul solent dari, sed absolute loquendo possunt separari, ita ut aliquis sacerdos obtineat approbationem ab episcopo dioecesano et iurisdictionem a Summo Pontifice. Ita de facto rem se habere docent plures theologi de confessariis regularibus.

---

[1] *Denz.* n. 1113. [2] Cf. *S. Alph*, Theol. mor. l. 6, n. 551.

409 **Divisiones** *iurisdictionis ecclesiasticae.* 1. Iurisdictio *fori interni* et *fori externi.* Prior ordinat fidelium relationes morales internas cum Deo. Vocatur aliquando iurisdictio in foro *poli* (vel in foro individuali), quia Deus debet esse polus, versus quem omnes actiones humanae dirigi debent. — Altera iurisdictio, nempe *fori externi* (vocatur etiam in *foro fori* vel in foro sociali), ordinat fidelium relationes sociales externas ad Ecclesiam et publice exercetur. — Forum internum sumitur vel in stricto sensu, quando iurisdictio exercetur *in solo sacramento* poenitentiae; vocatur tunc *forum sacramentale;* vel in latiore sensu, quando iurisdictio exercetur etiam extra sacramentum poenitentiae, sed pro sola conscientia privati hominis. Vocatur tunc iurisdictio in *foro conscientiae* seu iurisdictio extrasacramentalis. Haec distinctio attendenda est praecipue in dispensationibus, quae aliquando dari nequeunt nisi in actu sacramentalis confessionis; aliquando autem etiam extra sacramentum pro foro conscientiae licite concedi possunt.

2. Iurisdictio *ordinaria* et *delegata.* Prima est illa, quae connexa est cum ipso officio ecclesiastico rite obtento. Talem iurisdictionem habent Papa in tota Ecclesia; episcopi eorumque vicarii capitulares in tota dioecesi; superiores religiosi pro eorum subditis; parochi pro parochianis suis, ut infra latius dicetur. Altera iurisdictio, nempe delegata, ea est, quae sine officio ecclesiastico libere confertur sive a iure sive ab homine. Talem iurisdictionem delegatam habent simplices confessarii.

410 **Necessitas.** *Iurisdictio iure divino necessaria est ad valide absolvendum in sacramento poenitentiae.*

Concilium Tridentinum[1] statuit: «Quoniam igitur natura et ratio iudicii illud exposcit, ut sententia in subditos dumtaxat feratur, persuasum semper in Ecclesia Dei fuit et verissimum esse Synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet iurisdictionem.» Cum necessitas iurisdictionis sequatur ex ipsa natura iudicii sacramentalis, apparet illam esse *ex iure divino* et non ex iure ecclesiastico. Hinc Bonifatius VIII[2] dicit: «Nulla potest consuetudine introduci, quod aliquis praeter sui superioris licentiam confessarium sibi eligere valeat, qui eum possit solvere vel ligare.» Quod autem nulla consuetudine introduci potest, prohibetur a iure divino aut naturali. Unde iurisdictio est etiam prorsus necessaria ad sacramentaliter absolvendum a peccatis *venialibus* aut generatim ad quamcumque absolutionem sacramentalem dandam. Si S. Thomas fertur docuisse contrarium[3], scil. simplicem sacerdotem posse absolvere a peccatis venialibus, explicandus est vel ex eo, quod tunc temporis exsistebat generalis consuetudo approbata a Summis Pontificibus, vi cuius omnibus sacerdotibus conferebatur iurisdictio ad absolvenda peccata venialia, vel quod Angelicus Doctor loquatur de remissione venialium extrasacramentali. Si revera temporibus S. Thomae talis iurisdictio generalis exsistebat, tamen ab Innocentio XI d. 12 Febr. 1679

---

[1] Sess. 14, c. 7 de poenit. (*Denz.* n. 903). [2] c. 2, V 10 in VI°.
[3] 4, dist. 18, q. 2, a. 3, sol. 1 ad 3.

abolita est Decreto «Cum ad aures»: «Non permittant episcopi, ut venialium confessio fiat simplici sacerdoti non approbato ab episcopo aut Ordinario. Si confessarii etiam regulares aut quicunque alii sacerdotes secus egerint, sciant Deo O. M. rationem reddituros esse, neque defuturam episcoporum et Ordinariorum iustam et rigorosam animadversionem in contrafacientes.»

Iurisdictio ordinaria. Iam supra breviter dictum est, quinam 411
gaudeant iurisdictione ordinaria in tribunali poenitentiae. De singulis adhuc sequentia notanda sunt:

Summus Pontifex habet amplissimam iurisdictionem ordinariam in orbe universo. Quam iurisdictionem aliquo determinato modo participat cardinalis poenitentiarius maior *pro foro interno*. — Legati a latere nuntii et delegati apostolici habent iurisdictionem ordinariam intra fines territorii eis commissi.

Theologi patiuntur difficultates in explicando modo iurisdictionis, quam habet confessarius ipsius Papae. Unica rationabilis explicatio videtur esse haec: Papa qua Papa committit iurisdictionem confessario suo, qui tunc vi huius iurisdictionis absolvit Papam qua hominem peccatorem.

Episcopus habet iurisdictionem ordinariam in sua dioecesi, sed ita ut Papa possit illam limitare vel etiam propter gravissimas rationes suspendere. Quam iurisdictionem episcopalem participant vicarius generalis et sede vacante vicarius capitularis.

Poenitentiarius cathedralis ecclesiae quoque habet iurisdictionem ordinariam audiendi confessiones pro tota dioecesi; ac proinde potest etiam extra dioecesim audire confessiones omnium fidelium, qui habent domicilium aut quasi-domicilium in sua dioecesi [1].

Parochus habet iurisdictionem ordinariam sed dependenter ab episcopo, qui illam potest limitare aut suspendere [2]. *Per se* quidem parochus habet approbationem et iurisdictionem pro sua parochia tantum, ita ut neminem sacramentaliter absolvere possit, nisi parochianos *eosque ubique terrarum exsistentes,* et alios, qui in territorio suo parochiali volunt confiteri. Hodierna tamen fert consuetudo sat communis, ut episcopus parochis det facultatem audiendi confessiones in tota dioecesi. Quidam auctores, praesertim Lugo [3] et Lacroix [4], docent parochum habere approbationem *pro tota Ecclesia,* ac proinde illum posse audire confessiones ubique terrarum sine nova approbatione, dummodo parochus loci illi licentiam dederit. Sed merito reicit hanc sententiam S. Alphonsus [5] cum Benedicto XIV, quia falsum est quemlibet parochum approbari ad audiendas confessiones pro tota Ecclesia. Unde S. Congr. Concilii d. 19 Ian. 1641 statuit: «Parochus unius dioecesis non potest confessiones audire in alia dioecesi sine licentia episcopi dioecesani» [6], et eadem S. Congregatio d. 3 Dec. 1707 respondit ad quaesitum: «An curati unius dioecesis, vocati a parochis alienae dioecesis possint in ista audire confessiones . . . absque licentia episcopi? — Affirmative quoad subditos, negative quoad alios.» [7] Unde sententia Lugonis hodie omni probabilitate destituta

[1] Ita *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 3, c. 4, n. 3. Cf. *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 487; *Scavini,* Theol. mor. univ. III 540.

[2] Quidam canonistae nolunt concedere parochis iurisdictionem stricte ordinariam, quia illis non competit iurisdictio in foro externo. Proinde vocant iurisdictionem parochi non ordinariam, sed quasi-ordinariam. Est lis de solis verbis.

[3] De sacr. poenit. disp. 21, n. 8. [4] De consc. l. 6, P. 2, n 1537.

[5] Theol. mor. l. 6, n. 544. [6] Apud *S. Alph.* l. c.

[7] Thesaur. resol. S. C. C. post ann. 1740, tom. IX, fol. 168.

est, quamvis quidam auctores, ut Lehmkuhl[1], Ballerini-Palmieri[2], illam non prorsus reiciant. Solent episcopi concedere licentiam generalem, ut parochi possint advocare sacerdotes *dioecesium vicinarum* pro confessionibus audiendis. Sed tunc, ut patet, episcopus dat istis sacerdotibus advocatis approbationem et iurisdictionem, et non parochus.

Superiores regulares exempti habent iurisdictionem ordinariam ad audiendas confessiones suorum subditorum. Censentur autem subditi non tantum religiosi professi, sed etiam a) novitii, b) postulantes et c) continui commensales. Unde hodie communissime docent auctores, confessarios regulares a proprio superiore rite approbatos posse audire confessiones tum famulorum in monasterio habitantium tum etiam alumnorum convictorum sine approbatione episcopi dioecesani. Quod quidem haud obscure eruitur ex Clementis X Constitutione «Superna» d. 21 Iunii 1670: «In monasteriis et etiam collegiis, ubi iuxta regularia instituta vivitur, possunt tam praelati regulares, quam confessores regularium eorundem monasteriorum seu collegiorum audire confessiones illorum saecularium, qui inibi sunt vere de familia et continui commensales, non autem illorum, qui tantum ipsis inserviunt.» — Operarii autem diurni, qui extra monasterium habitant et sic dicti alumni externi non censentur esse de familia, ac proinde requiritur approbatio episcopi ad eorum confessiones audiendas. Superiores regulares possunt delegare sacerdotes tum saeculares tum regulares ad audiendas confessiones propriorum subditorum. Quomodo ista delegatio sit facienda, solet in singulis ordinibus iure particulari definiri. Ceterum infra sermo redibit de confessionibus regularium.

Militum parochi et episcopi, qui in aliquibus regnis a Summis Pontificibus concessi sunt, solent habere iurisdictionem ordinariam in milites eorumque uxores et filios. Attendenda sunt particularia statuta hac in re lata.

412 **Iurisdictio delegata** diversis modis obtineri potest, scil. ab homine et a iure. *Ab homine,* i. e. ab aliquo, qui habet vel iurisdictionem ordinariam vel saltem facultatem delegandi, solet concedi iurisdictio omnibus confessariis, qui carent iurisdictione ordinaria. *A iure* (sive scripto sive consuetudinario) in nonnullis casibus delegatur iurisdictio; nempe: 1. In articulo et gravi periculo mortis versantem poenitentem quilibet sacerdos absolvere potest a quibuslibet peccatis et censuris. Statuit enim Concilium Tridentinum[3]: «Pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, *ut nulla sit reservatio in articulo mortis;* atque ideo omnes sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusve peccatis et censuris absolvere possunt.» Neque «inquietandi sunt, qui tenent validam esse absolutionem in eodem articulo mortis concessam a sacerdote non approbato, etiam quando facile advocari seu adesse potuisset sacerdos approbatus»[4]. 2. Conceditur iurisdictio ad audiendas confessiones omnibus sacerdotibus transmarinum iter arripientibus, dummodo vel a proprio Ordinario vel ab Ordinario portus, in quo in navim conscendunt, vel etiam ab Ordinario portus cuiuslibet intermedii confessiones excipiendi facultatem habeant, ita ut isti in navi toto itinere durante fidelium confessiones excipere

[1] Theol. mor. II, n. 488. [2] Opus theol. V, n. 377.
[3] Sess. 14, c. 7 de poenit. (*Denz.* n. 903). [4] Ita S. Offic. d. 29 Iulii 1891.

valeant [1]. 3. A iure saltem consuetudinario nunc conceditur iurisdictio in peregrinantes et vagos, ita ut isti ubique absolvi possint a quolibet sacerdote rite approbato ab episcopo loci, ubi confessio instituitur. Quidam tamen theologi (minus recte) opinantur peregrinos absolvi vi iurisdictionis indirecte ab eorum episcopo delegatae. De hac controversia infra n. 429 sermo redibit.

Iurisdictio delegata cessat a) revocatione delegantis vel eius legitimi successoris; b) exspiratione temporis praefixi, quando iurisdictio data erat pro determinato tempore; c) quibusdam censuris a delegato incursis, scil. si fuit nominatim excommunicatus vel suspensus ab officio et iurisdictione; d) morte sive physica sive morali delegantis, si iurisdictio data fuit his similibusve clausulis: «ad beneplacitum nostrum». Hinc si episcopus moritur vel amovetur a sede sua, exspirantur iurisdictiones sub istis clausulis concessae. Sin autem iurisdictio data est: «usque ad revocationem», durat eo usque dum expresse revocatur. Ceterum clausulae appositae intelligendae sunt ad mentem uniuscuiusque episcopi, qui eas apposuit.

§ 4.

De iurisdictione putativa, dubia et probabili.

Iurisdictio putativa ea est, quae revera non adest, sed quae 413
putatur adesse. Ecclesia supplet tunc veram iurisdictionem: 1. si adest error communis cum titulo colorato; 2. probabiliter, si adest error communis sine titulo colorato; 3. non autem supplet Ecclesia iurisdictionem, si adest error privatus.

Error dicitur *communis*, qui inficit fere omnes incolas alicuius loci; sin autem attingit tantum paucos, vocatur error *privatus*. Recte docet Noldin [2]: «Ut aliquis per errorem communem habeatur confessarius, requiritur aliquod *factum*, e. g. exercitium muneris confessarii per aliquod tempus peractum, ex quo loci fideles eum passim pro confessario habent; non sufficit, ut quis semel more aliorum confessiones excipiat.»

Titulus *coloratus* praesupponit *actum superioris* ex se aptum ad veram iurisdictionem conferendam, attamen invalidum propter occultum essentialem defectum. E. g. parochus revera ab episcopo obtinuit beneficium parochiale, sed adhibuit occulte simoniam et propterea collatio beneficii est invalida. Per se patet, defectum *iuris divini* non posse consistere etiam cum titulo colorato. Hinc e. g. aliquis laicus, qui fingendo se esse sacerdotem, obtineret iurisdictionem ab episcopo, nec haberet titulum coloratum iurisdictionis et prorsus invalide absolveret.

Titulus *existimatus* (fictus vel putativus) revera est nullus titulus, qui tamen a populo censetur adesse. E. g. simplex sacerdos numquam ab episcopo approbatus, sed nihilominus astuto modo exercitium confessarii exercens habet titulum existimatum seu fictum, quia poenitentes putant illum esse legitimum confessarium.

---

[1] S. Offic. d. 4 Apr. 1900; 23 Aug. 1905; 12 Dec. 1906 (Analecta eccl. XV [1907] 9).
[2] De sacr. n. 354.

1. Exsistente igitur errore communi cum titulo colorato Ecclesia supplet defectum iurisdictionis. Est haec sententia certa [1]. Ratio est, quia communissime theologi et canonistae docent Ecclesiam in hoc casu adoptasse legem civilem iuris Romani antiqui statuentis: ut si quis a legitimo superiore auctoritatem acceperit, quam ob occultum impedimentum exercere non posset, valeant nihilominus omnia ab eo edicta, quamdiu latet illud accidentale vitium [2]. Et merito Ecclesia hanc legem civilem suam fecit; nam secus multi fideles ex inculpabili errore gravia damna spiritualia paterentur, scil. omnes absolutiones receptae essent invalidae.

2. Exsistente errore communi sine titulo colorato, sed cum solo titulo existimato probabile est Ecclesiam in singulis casibus iurisdictionem supplere. Ita docent communissime auctores, e. g. Suarez, Lugo, Billuart, Noldin, Tanquerey etc. S. Alphonsus [3] vocat quidem sententiam oppositam communiorem, sed hanc alteram sententiam habet solide probabilem, quia revera eadem ratio boni communis adest ac in casu, quo adest error communis cum titulo colorato. Ratio, quam adversarii afferunt, scil. tunc plures impios sacerdotes ex hoc occasionem sumere simulandi se esse confessarios, et sic plures errores posse disseminare atque seducere fideles, revera omnino non convincit. «Nam», ait S. Alphonsus [4], «dato quod Ecclesia iurisdictionem huiusmodi impiis sacerdotibus denegaret, neque impediretur, quominus ipsi, qui damnationem suam iam nihili faciunt, suos errores disseminarent; et versa vice fideles ob invaliditatem suarum confessionum evidenti periculo perditionis exponerentur. . . . Et ideo probabiliter dicunt, non esse obligandos fideles ad repetendas confessiones bona fide factas apud sacerdotem, qui ex communi errore confessarius reputabatur.»

3. Certum est Ecclesiam non supplere iurisdictionem, si error sit privatus. Nam tunc bonum *commune* non laeditur. Ita fere omnes.

414 **Iurisdictio dubia** oriri potest vel ex dubio *iuris* vel ex dubio *facti*. In primo casu potius habetur iurisdictio probabilis; in posteriori vero eventu habetur iurisdictio dubia, quae praecipue accidere potest: a) si dubitatur, num superior dederit iurisdictionem; b) num tempus iurisdictionis expiraverit; c) num tale peccatum vel talis censura sit reservata.

Tamquam regula haberi potest: Non licet dare absolutionem sacramentalem cum iurisdictione dubia, nisi in magna necessitate.

Ratio est, quia tunc exponitur sacramentum periculo nullitatis, quod sane non licet, nisi in magna necessitate poenitentis. Neque quis dicat, Ecclesiam supplere iurisdictionem istam dubiam. Nam de tali suppletione non constat neque ex iure scripto aut consuetudinario, neque ex consensu theologorum. Et revera nullum solidum argumentum pro tali suppletione afferri potest. Sin autem talis iurisdictio dubia coniuncta est cum *errore communi* fidelium, tunc Ecclesia supplere censetur, licet non id faciat propter ipsam iurisdictionem dubiam, sed propter bonum commune fidelium, quod secus laederetur. — In casu gravis necessitatis licet absolvere cum iurisdictione dubia, in iis scil. casibus, in quibus poenitens valde indiget absolutione neque habere potest absolutionem certo validam. E. g. sacerdos exsistens in statu

---

[1] *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 572.
[2] L. 3 Dig. I, 14 (c. 3). [3] L. c. [4] Ib.

peccati mortalis et debens Missam celebrare dubitat, num valeat elicere contritionem perfectam. Neque adest alius confessarius nisi is, qui dubitat de exspiratione suae iurisdictionis. Tunc iste confessarius potest cum dubia iurisdictione absolvere saltem sub conditione. In sequenti autem confessione poenitens dubie absolutus peccata iterum confiteatur, licet ad hoc iuxta plures theologos stricte non teneatur [1]. Confessarius, qui serio dubitat, num tempus suae approbationis exspiraverit, non potest licite audire confessiones. Sin autem tale dubium subito oriatur, dum actu audit confessionem poenitentis, debet abrumpere confessionem, saltem si hoc fieri possit sine gravi incommodo [2].

Iurisdictio vere probabilis sufficit ad valide et licite absolvendum, exsistente tamen rationabili causa. 415

Ita communissime docent theologi. Ratio est, quia in isto casu habetur titulus coloratus cum errore communi. Et quidem titulus coloratus, quia adsunt graves rationes pro exsistentia verae iurisdictionis; error autem communis adest, quia propter rationes militantes pro vera iurisdictione certo multi errant de eius exsistentia, si revera non adest. Casus frequentiores iurisdictionis probabilis occurrunt in absolutione a censuris et peccatis reservatis; e. g. est dubium, num mater ipsa sibi procurans abortum incurrat excommunicationem; proinde simplex confessarius habet in eam iurisdictionem probabilem ac potest illam absolvere ab hac censura forsan incursa. Alius casus est absolutio alumnorum convictorum facta a confessario regulari, qui non est approbatus ab episcopo.

§ 5.

De iurisdictione regularium et in regulares.

Ius ecclesiasticum specialia statuit 1. de confessariis ex clero regulari, 2. de poenitentibus, qui vivunt in statu religioso.

1. **Confessarii ex clero regulari pro poenitentibus saecularibus.** Regulares hic intelliguntur non tantum ii, qui habent vota sollemnia, sed etiam omnes religiosi, qui gaudent privilegio *exemptionis* a iurisdictione episcopali. Huiusmodi confessarii regulares *iurisdictionem* accipiunt ad audiendas confessiones tum saecularium tum religiosorum a Summo Pontifice mediantibus propriis superioribus. Ita sententia communior [3]. Sunt tamen plures auctores, qui docent, saltem pro audiendis confessionibus saecularium regulares indigere iurisdictione episcopi dioecesani. Haec controversia est fere nullius utilitatis practicae, cum episcopi soleant nostris temporibus dare approbationem simul et iurisdictionem. Quantum autem ad confessiones peregrinorum, de quibus olim dubium erat, hodie iam constat quemlibet confessarium (ex clero sive saeculari sive regulari) posse licite et valide istas confessiones audire. 416

---

[1] *Noldin*, De sacr. n. 358; *Tanquerey*, De poenit. n. 405.

[2] Cf. *Lehmkuhl*, Theol. mor. II, n. 506 nota.

[3] Haec sententia nititur in c. 2, III 7 in Clement.; Const. «Superna» Clementis X d. 21 Iunii 1670; Const. «Cum inter cunctas» Pauli III d. 3 Iunii 1545.

Casu quo confessarius regularis recepit ab episcopo dioecesano *approbationem et iurisdictionem,* valide audit confessiones saecularium, etsi proprius superior hoc prohibuerit, ut patet ex responsione S. Congr. Episc. et Reg. d. 2 Mart. 1866: «An religiosus non approbatus iuxta leges proprii ordinis a suo superiore, vel ipso invito, cum sola facultate Ordinarii valide excipiat confessiones saecularium? — Affirmative.» Attamen religiosus ita agens peccat contra votum oboedientiae, quod eum obligat etiam in exercitio sacri ministerii. Insuper non potest uti privilegiis, quae concessa sunt confessariis regularibus, cum tunc non agat sicut confessarius regularis, sed sicut simplex sacerdos approbatus ab episcopo dioecesano.

Iam supra dictum est regulares ex iure Tridentino indigere *approbatione episcopi* ad audiendas confessiones *saecularium.* Pariter dictum est confessarios regulares posse audire confessiones *alumnorum convictorum* sine approbatione episcopi, cum isti sint revera continui commensales. — Notandum est decretum S. Officii d. 5 Iulii 1899, quod habet valorem praeceptivum pro alma urbe et *valorem directivum* pro universo orbe: «S. Congregatio prohibuit, ne ullus cuiusdam religiosae communitatis aut seminarii aut collegii superior, sive maior sive minor, in hac alma urbe (excepto aliquo raro necessitatis casu, de quo eius conscientia oneratur) suorum alumnorum in eadem domo manentium sacramentales confessiones audire ullo pacto audeat, quia ex una parte minuitur alumnorum peccata confitendi libertas ipsaque confessionis integritas periclitatur; ex alia vero superiores minus liberi esse possent in regimine communitatis ac suspicioni exponuntur aut notitiis in confessione habitis uti, aut benevolentiores se praebere erga alumnos, quorum confessiones excipiunt.» Idem S. Officium d. 23 Aug. 1899 declaravit, per hoc decretum nihil derogatum esse constitutionibus apostolicis quoad ordines religiosos. Potest ergo et debet Magister novitiorum audire confessiones subditorum suorum; superiores autem religiosi possunt audire confessiones eorum subditorum, qui *sponte et libere* hoc petunt.

417 2. **Poenitentes ex statu religioso.** Claritatis causa distinguimus statuta lata *α)* de confessionibus virorum religiosorum, *β)* de confessionibus mulierum religiosarum.

α) Quantum ad confessiones *virorum religiosorum* vetus ius[1] statuit, ut omnes viri religiosi deberent confiteri aut apud proprium superiorem aut apud confessarios ab eo legitime delegatos. Confessio autem aliter facta non solum fuit illicita, sed etiam invalida. Superiores potuerunt sibi nonnullos casus reservare; nihilominus saltem aliquibus confessariis debuerunt committere facultatem absolvendi etiam ab his casibus reservatis; quodsi hanc facultatem denegaverint, tunc quilibet confessarius potuit licite et valide absolvere a casibus reservatis. Religiosi itinerantes debuerunt confiteri apud

[1] Clemens VIII d. 26 Maii 1593, Urbanus VIII d. 21 Sept. 1624 et plures decisiones Romanarum Congregationum.

socium legitime designatum, nisi ex iure particulari maior libertas concessa fuit.

Novum ius introductum a Pio X per decretum S. Congr. de Relig. d. 5 Aug. 1913 [1] concedit omnibus viris religiosis omnimodam libertatem confitendi apud quemlibet confessarium *ab Ordinario loci* approbatum et tollit reservationem casuum forte in aliquo ordine exsistentem. Ergo vir religiosus potest valide et licite absolvi (etiam a casibus in suo ordine reservatis, non autem a casibus ex iure communi Summo Pontifici aut episcopo reservatis) per quemlibet confessarium ab episcopo loci approbatum.

β) Quantum ad confessiones *mulierum religiosarum* (cum votis sive 418
sollemnibus sive simplicibus, vel etiam sine votis [2]) abolitum est vetus ius, et solum decretum S. Congr. de Religiosis d. 3. Febr. 1913 [3] nunc viget. Praecipua statuta huius decreti sunt sequentia:

1. Unicuique religiosae communitati regulariter unus dumtaxat confessarius ordinarius deputetur, nisi ob magnum religiosarum numerum vel aliam iustam causam alterum vel plures confessarios dari oportet. Qui quidem confessarius ordinarius debet habere sequentes conditiones:

a) Sit aetatis 40 annorum, nisi Ordinarius ex rationabili causa ab hac conditione aetatis dispensaverit; emineat morum integritate et prudentia (n. 8).

b) Sit regulariter deputatus non ultra triennium. Ab hac conditione dispensare potest episcopus (vel Ordinarius) pro altero vel etiam tertio triennio, si adsit penuria sacerdotum idoneorum vel maior pars religiosarum per secreta suffragia id petierit. Si triennium (vel ex dispensatione alterum et tertium triennium) confessarii ordinarii finitum est, non potest idem confessarius ad idem munus in eadem communitate deputari nisi *post annum.* (Extraordinarius autem confessarius immediate ut ordinarius eligi potest; non autem vice versa.) (n. 2 et 9).

c) Sit ex clero vel saeculari vel regulari, dummodo tamen nullam habeat in easdem religiosas potestatem *in foro externo.* Ergo excluduntur a munere

---

[1] Acta Ap. Sedis V 431: «Sanctissimus Dominus noster Pius Papa decimus ob peculiares conscientiae rationes facultatem, quam mense Februarii huius anni omnibus confessariis ab Ordinario Urbis approbatis concesserat quoad absolutionem religiosis impertiendam, extendere dignatus est ad omnes totius orbis confessarios a locorum Ordinariis approbatos. Hi proinde confessarii, auctoritate ss. Domini nostri Pii Papae decimi, omnium sodalium cuiuscumque ordinis, congregationis aut instituti sacramentales confessiones excipere, quin de licentia a superiore obtenta inquirere vel petere teneantur, atque valide et licite absolutionem a peccatis in ordine vel instituto etiam sub censura reservatis, impertire queant. — Omnibus igitur cuiusque ordinis, congregationis aut instituti superioribus et praesidibus huius decreti praescripta fideliter Sanctitas sua in virtute sanctae oboedientiae observare mandavit, constitutionibus, ordinationibus apostolicis, privilegiis qualibet efficaciori forma concessis, aliisque contrariis quibuscumque, etiam speciali atque individua mentione dignis, minime obstantibus.»

[2] «Hoc decretum servandum erit ab omnibus religiosis mulierum familiis votorum cum sollemnium tum simplicium, ab Oblatis aliisque piis communitatibus, quae nullis votis obstringuntur, etiamsi instituta sint tantum dioecesana. Obligat etiam communitates, quae in praelati regularis iurisdictione sunt; qui nisi fidelem observantiam huius decreti curet, episcopus seu Ordinarius illius loci id agat ipse tamquam Apostolicae Sedis delegatus.» Ita ipsum decretum sub n. 16.

[3] Acta Ap. Sedis V 62 sqq.

confessarii (sive ordinarii sive extraordinarii) e. g. episcopi, vicarii generales, superiores regulares etc. pro suis subditis (n. 7).

2. Pluries in anno unicuique religiosae communitati detur confessarius extraordinarius, ad quem omnes religiosae accedant oportet, saltem ut benedictionem accipiant, si nolint apud ipsum confiteri. Non est limitatum quoad tempus munus confessarii extraordinarii. Ipse debet esse praeditus eisdem qualitatibus, ac confessarius ordinarius (n. 3).

3. Praeter confessarium ordinarium et extraordinarium deputet Ordinarius unicuique domui religiosae aliquot sacerdotes, quos religiosae in casibus particularibus confessionis peragendae causa facile vocare queant (n. 4).

4. Si quando mulieres religiosas extra propriam domum (quavis de causa) versari contigerit, licet eis in qualibet ecclesia vel oratorio etiam semipublico confessionem peragere apud quemvis confessarium pro utroque sexu approbatum. Superiorissa neque id prohibere neque de ea re inquirere potest, *ne indirecte quidem;* religiosae autem nihil referre tenentur superiorissae de confessione peracta (n. 14).

5. Etiam confessarius specialis (qui inter supra recensitos non continetur), est facile ab Ordinario concedendus, si qua religiosa ad animi sui quietem et maiorem in via Dei progressum id petierit. Praesertim hoc permittitur religiosae in gravi aegritudine (n. 5 et 15).

6. Deputatio confessarii ordinarii vel extraordinarii pertinet ad episcopum loci. Sin autem aliqua communitas religiosa subiecta est iurisdictioni *superioris regularis,* tunc officium huius est deputare confessarios, sed ad episcopum loci pertinet concedere potestatem audiendi confessiones his confessariis deputatis (n. 6).

7. Confessarii omnino non se immisceant interno vel externo regimini communitatis (n. 10).

§ 6.

De restrictione iurisdictionis.

Praenotamen. Iurisdictio diversis modis restringi seu limitari potest, nempe quoad *personas,* si excipiuntur a iurisdictione e. g. moniales: quoad *locum,* si iurisdictio e. g. limitatur ad talem districtum; quoad *tempus,* si conceditur potestas audiendi confessiones e. g. ad triennium; quoad *certa peccata,* si confessarius nequit ab istis absolvere; quae quidem ultima restrictio iurisdictionis vocari solet *reservatio casuum,* de qua nunc tractandum est relictis tribus aliis restrictionibus, quae facile intelliguntur sine speciali explicatione.

419 **Reservatio casuum.** *Reservatio casuum,* prout nunc de illa loquimur, *est revocatio alicuius casus (peccati vel censurae) ad proprium tribunal reservantis, ita ut nemo absolutionem impertire valeat nisi ipse reservans, eius successor aut superior in officio, vel eius delegatus.*

A nonnullis auctoribus definitur reservatio casuum: negatio potestatis absolvendi a certis peccatis, concessa potestate absolvendi a ceteris. Sed haec definitio non primarium sed secundarium effectum reservationis exprimit, cum primaria nota eius sit *revocatio ad proprium et speciale tribunal.* — Sive autem primarius sive secundarius reservationis effectus consideretur, reservatio immediate et primario afficit *confessarium,* cuius potestas limitatur; mediate attingit etiam poenitentem, qui pro absolutione obtinenda adire debet tribunal superioris.

Modus reservationis. Duplex distinguitur modus reservationis, nempe ratione *censurae* et ratione *peccati*. Priores reservationes vocantur censurae reservatae, posteriores vero peccata reservata. Iuxta vigentem disciplinam omnes casus Summo Pontifici reservati sunt reservatae *censurae* (excepto uno alterove). Econtra casus reservati episcopis solent esse *peccata* reservata. Etenim praeter censuras a iure episcopis reservatas episcopi possunt quidem, sed non solent alias censuras easque reservatas ferre. In praxi uterque modus reservationis est bene distinguendus, cum in utroque modo diversa requirantur et ad incurrendam et ad absolvendam reservationem.

Finis reservationis est bona disciplina ecclesiastica et bonum 420
poenitentis.

De hac re docet Concilium Tridentinum[1]: «Magnopere ad christiani populi disciplinam pertinere sanctissimis patribus nostris visum est, ut atrociora quaedam et graviora crimina non a quibusvis, sed a summis dumtaxat sacerdotibus absolverentur.» Quae quidem disciplina optime obtinetur tum ex parte confessarii tum ex parte poenitentis. Sic enim quaedam graviora et perniciosiora peccata reservantur iudicibus superioribus excellentiore prudentia et experientia praeditis; poenitentes autem istis peccatis gravati recipiunt poenam medicinalem, quia debent in se sumere onus recurrendi ad altiorem confessarium, qui non solet absolutionem impertire nisi maiore poenitentia salutari imposita. Nihilominus, licet reservatio casuum sit in se optima, hodie est parce adhibenda, cum fides facta sit ita frigida, ut poenitentes saepe non multum curent de reservatione et ex casibus reservatis occurrentibus confessario non parvum onus accrescat.

Potestas reservandi casus competit: a) *Summo Pontifici* pro 421
tota Ecclesia, qui sibi plures censuras, sed nonnisi duo peccata reservavit, scil. 1. *calumniosam denuntiationem confessarii*, quasi commisisset in confessione sollicitationem ad turpia, et 2. illicitam *acceptationem munerum* datorum a regularibus utriusque sexus (cum votis sollemnibus) ultra decem scutata[2]. Verum iste ultimus casus probabiliter iam non est reservatus, si poenitens restituerit aut si hic et nunc non valens restituere promiserit se quam primum esse restituturum[3]. Casus, qui Summo Pontifici reservantur, solent vocari *casus papales*.

b) *Episcopis* pro sua dioecesi[4]. Sed *casus isti episcopales* non sint 1. nisi peccata vere atrociora, ut e. g. homicidium, periurium, gravis percussio parentum etc.; 2. nimis numerosi (ad summum 10—12[5]); 3. casus iam Summo Pontifici reservati. Haud immerito censent plures auctores reservationem, qua episcopus sibi reservat peccatum iam Ro-

---

[1] Sess. 14, c. 7 de poenit. (*Denz.* n. 903).

[2] Circiter 45 marcos = 55 francos. Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 580.

[3] Innocentii XII Const. «Romanus Pontifex». Cf. nostrum Man. iur. eccl. II, q. 82.

[4] Ita constat ex Conc. Trid. sess. 14, can. 11 de poenit.: «S. q. d. episcopos non habere ius reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam; atque ideo casuum reservationem non prohibere, quominus sacerdos a reservatis vere absolvat, A. S.» (*Denz.* n. 921).

[5] S. C. C. de 29 Ian. 1661, apud *Benea. XIV*, De syn. dioec. l. 5, c. 5, n. 4.

mano Pontifici reservatum, esse illicitam et invalidam; quia videtur incongruum, ut episcopus sibi reservet peccatum, a quo nec ipse propria auctoritate valet absolvere. Quare infert Noldin[1]: «Possunt ergo confessarii, qui habent potestatem absolvendi a casibus papalibus, ab his absolvere, etsi episcopus eos sibi reservasset.»

c) *Superioribus regularibus* pro suis subditis.

Ordinarie non possunt sibi reservare nisi 11 casus sic dictos Clementinos[2]: 1. apostasia a religione; 2. nocturna ac furtiva e monasterio egressio; 3. veneficia; 4. proprietas contra votum paupertatis quod sit peccatum mortale; 5. furtum mortale de rebus monasterii; 6. lapsus carnis voluntarius opere consummatus; 7. iuramentum falsum in iudicio legitimo; 8. procuratio, consilium vel auxilium ad abortum foetus animati etiam effectu non secuto; 9. occisio, vulneratio vel gravis percussio cuiuscumque personae; 10. falsificatio manus vel sigilli officialium monasterii; 11. malitiosum impedimentum, retardatio aut apertio litterarum a superioribus ad inferiores vel ab inferioribus ad superiores. — Si adest gravis causa reservandi alios casus, requiritur consensus capituli generalis aut provincialis prout casus sunt reservandi pro toto ordine aut pro provincia. — Hodie autem post decretum Pii X supra n. 417 allatum casus reservati ex iure particulari ordinum religiosorum sunt parvae utilitatis practicae.

422 **Conditiones ad reservationem requisitae.** Ad hoc, ut peccatum censeatur reservatum, requiritur, ut sit:

a) *Mortale.*

Quia esset inutile reservare peccatum veniale, quippe quod nemo teneatur confiteri.

b) *Externum* etsi occultum.

Licet Ecclesia possit reservare etiam peccata interna, tamen hoc numquam facit, cum talis reservatio parum utilis sit[3].

c) *Opere consummatum.*

Scil. requiritur, ut verba reservationis in stricto sensu verificentur. Hinc e. g. si incestus est reservatum peccatum, requiritur, ut adfuerit vera copula carnalis, et quidem scienter incestuosa. Ergo si facti sunt soli tactus impudici, aut si copula quidem habita est sed sine scientia incestus, peccatum non est reservatum.

d) *Certum.*

Ergo si peccatum fuit dubium vel dubie mortale, non est reservatum.

423 **Ignorantia reservationis.** Celebris est quaestio, num incurratur reservatio ab illo, qui commisit quidem peccatum, sed cum ignorantia reservationis.

Respondetur cum distinctione: negative, si agitur de casibus papalibus et censuris episcopo reservatis a iure; affirmative in peccatis episcopo reservatis, nisi tamen episcopus aliter statuerit.

Prima pars responsionis hodie communissime a theologis docetur[4].

---

[1] De sacr. n. 373. [2] Clementis VIII Const. «Sanctissimus» d. 26 Maii 1593.
[3] Cf. *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 5, c. 5, n. 5; *Dom. Soto,* In 4, dist. 18, q. 2, a. 5.
[4] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 580.

Ratio est, quia casus papales fere omnes reservantur propter censuram. Porro censura non plectuntur nisi *contumaces*, i. e. scienter legem ecclesiasticam transgredientes[1]. De peccato vero falsae denuntiationis confessarii, quod sine censura reservatur, valet idem, cum Benedictus XIV in Const. «Sacramentum poenitentiae» dicat, «ut tam *nefaria audacia* et tam detestabile facinus *metu magnitudinis poenae* coerceatur». Iamvero nemo coercetur metu poenae, quam ignorat[2]. — Censurae, quae a iure reservantur episcopo (quinque, nempe tres in Bulla «Apostolicae Sedis», deinde levis percussio clerici et mercimonium cum stipendiis Missarum), non videntur esse difficilioris absolutionis quam casus papales; ac proinde ignorantia censetur ab illis excusare. — Sin autem episcopus ipse (proprio iure) peccatum cum censura sibi reservat, quod raro accidit, tunc attendenda est intentio ipsius episcopi, a quo unice dependet, utrum velit ignorantes ligare necne.

Altera pars responsionis non est quidem certa, sed probabilior, ideoque peccata, quae episcopus sibi reservat *sine censura*, multo probabilius incurruntur etiam ab ignorantibus hanc reservationem.

Ita S. Alphonsus[3]. Ratio autem est, quia reservatio non tantum est poena medicinalis, sed est etiam (et quidem principaliter) *ligamen confessarii*, cuius iurisdictio in isto casu limitatur. Unde in praxi poenitens, qui commisit tale peccatum episcopo reservatum, non est a simplici confessario absolvendus, nisi adsit casus necessitatis[4]. Aliquando tamen episcopus tacite vel expresse ignorantes eximit a reservatione. Tacita exemptio admitti potest, si episcopus permittit, ut in suo seminario doceatur sententia de ignorantia excusante. Sunt quidam auctores, e. g. Noldin[5], qui docent *prima vice* posse absolvi poenitentem, qui ignoravit reservationem, quando neque explicite neque implicite voluntas episcopi manifestata est, tunc autem poenitentem de reservatione monendum et instruendum esse. In praxi hodie fere omnes episcopi explicite declarant, utrum velint ignorantiam excusare necne. Sic e. g. episcopi Trevirensis, Argentinensis, Brixinensis, Lausannensis, Basileensis, Sangallensis, Curiensis etc. declaraverunt ignorantiam non excusare; econtra archiepiscopus Coloniensis, episcopus Sedunensis etc. declaraverunt eam excusare. Quare attendenda est hac in materia praxis uniuscuiusque dioecesis.

§ 7.

De absolutione a casibus reservatis.

I. **In articulo vel etiam periculo[6] mortis** *omnis reservatio* 424
cessat, ita ut quilibet sacerdos (etiam praesente confessario facultatem habente[7]) possit absolvere a quolibet peccato et a quavis censura.

---

[1] Cf. infra in tractatu de censuris. [2] Cf. *Berardi*, Opusc. de sollicitatione n. 421.
[3] L. c. n. 581. [4] Cf. infra n. 427. [5] De sacr. n. 376.

[6] Periculum mortis censetur quicumque casus, in quo probabiliter timetur pro vita, licet postea innotescat talem timorem a parte rei non adfuisse. Tale periculum mortis exsistit e. g. in gravi infirmitate, in partu difficili, in proelio instante, in statu bellicae convocationis. Ad quaesitum episcopi Virdunensis: «Utrum miles quicumque in statu bellicae convocationis, seu, ut aiunt, mobilisationis constitutus, ipso facto aequiparari possit iis, qui versantur in periculo mortis, ita ut a quovis *obvio sacerdote* possit absolvi?» respondit S. Poenitentiaria d. 18 Martii 1912: «Affirmative, iuxta regulas a probatis auctoribus traditas» (Nouv. Revue théol. XLIV 449).

[7] Cf. S. Offic. d. 29 Iulii 1891: «Non sunt inquietandi, qui tenent validam esse

Sic enim statuit Concilium Tridentinum[1]: «Pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis; atque ideo omnes sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt.»

Si tamen huiusmodi moribundus postea reconvaluerit, tunc si fuit absolutus a censura *speciali modo Romano Pontifici reservata,* tenetur sub poena reincidentiae in eandem censuram sive per se sive per confessarium recurrere[2] ad S. Poenitentiariam eiusque mandatis oboedire, vel denuo absolutionem petere a confessario habente facultatem absolvendi a censuris speciali modo Papae reservatis[3]. Hic ultimus agendi modus sane praestat, si talis confessarius facile inveniri potest. — Moribundus, qui absolutus est *a quocumque alio casu* (et notanter a duobus peccatis Summo Pontifici reservatis sine censura), iam ad nullum recursum tenetur.

Docent quidem Lehmkuhl[5], D'Annibale[6] aliique obligationem recurrendi ad episcopum facta reconvalescentia adesse pro illis, qui in articulo mortis absoluti sunt a censuris ab *episcopo* sibi reservatis et quidem sub poena reincidentiae. Sed ista sententia minime est certa atque adversari videtur spiritui legum modernarum de absolutione censurarum. Tota enim tendentia hodierna est restringere numerum censurarum earumque absolutionem faciliorem reddere. Unde recursus non est necessarius, nisi in articulo mortis data est absolutio a *censuris* speciali modo Summo Pontifici reservatis. Iam Gury[7] ita docuit, et Gennari[8] vocat hanc opinionem solide probabilem et in praxi securam.

Nota. Per se patet recursum semper esse necessarium:

a) Si agatur de censura lata *ab homine,* quia tunc nequit absolutio definitiva dari nisi ab ipso, qui tulit censuram, aut ab eius superiore aut successore aut specialiter delegato.

b) Si agatur de *censuris publicis,* quia tunc scandalum est reparandum, prout legitimus superior determinaverit.

II. **Extra articulum mortis** statuta sunt diversa, prout agitur de absolutione casuum papalium vel episcopalium.

425 1. **Absolutio casuum papalium.**

a) *Cardinales* ex privilegio per statutum perpetuum ipsis a Pio X d. 29. Dec. 1912 concesso atque ad modum praerogativae ipsi dignitati cardinaliciae adnexo, absolvere possunt quoslibet poenitentes a quibuslibet peccatis et censuris, exceptis tantum censuris specialissimo modo Sedi Apostolicae reservatis et illis, quae adnexae sunt revelationi secreti S. Officii[9].

---

absolutionem in articulo mortis concessam a sacerdote non approbato, etiam quando facile advocari seu adesse potuisset sacerdos approbatus.» Ex quibus verbis haud obscure cernitur huiusmodi absolutionem simplicis sacerdotis non solummodo esse validam, sed etiam licitam accedente rationabili causa (cf. *De Smet,* Tract. de cas. reserv. n. 49).

[1] Sess. 14, c. 7 de poenit. (*Denz.* n. 903).

[2] Non infra mensem, ut quidam auctores infundate docent.

[3] Cf. S. Offic. d. 17 Iunii 1891 ad III. [4] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 91.

[5] Theol. mor. II, n. 1125. [6] Summula Theol. mor. I 350.

[7] Theol. mor. II, n. 576. [8] Consult. 34. [9] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. VI, n. 175.

b) *Episcopi* possunt vi capitis «Liceat» Concilii Tridentini, sess. 24, c. 6, absolvere per se vel per delegatum ab omnibus censuris *occultis, dummodo non sint speciali modo Papae reservatae.* Aliam facultatem absolvendi ex iure iam non habent episcopi [1]. Sed hodie solent habere amplas facultates sic dictas quinquennales vel decennales pro casibus reservatis.

c) *Quilibet confessarius in casibus urgentioribus,* in quibus absolutio differri nequeat sine poenitentis gravi incommodo, potest directe absolvere ab omnibus casibus papalibus, ea lege tamen, ut absolutus teneatur sub poena reincidentiae sive per se sive per confessarium recurrere *infra mensem* vel ad S. Poenitentiariam vel ad episcopum habentem speciales facultates, vel novam petere absolutionem a confessario habente facultatem. Si tamen iste recursus est *moraliter impossibilis,* iam simpliciter aufertur censura sine ulla alia obligatione [2].

Casus huiusmodi urgentiores sunt e. g. quando omnia parata sunt ad nuptias, quae proinde differri nequeunt, et alteruter sponsus confitetur peccatum reservatum; vel si sacerdos complicem suum absolvit nec potest abstinere a Missa dicenda. Censetur etiam ratio sufficiens et casus urgentior, si esset durum pro poenitente permanere in statu peccati mortalis per tempus necessarium ad petitionem et concessionem facultatis absolvendi a reservatis [3].

Superiores et confessarii regulares ex iure communi iam nullam facultatem habent in absolutione casuum papalium [4]. Quaenam sit eorum potestas ex iure particulari aut ex speciali indulto, dependet ex privilegio obtento.

Notanda circa recursum. *α*) Recursus ad S. Poenitentiariam 426
vel ad episcopum habentem speciales facultates potest fieri vel ab ipso poenitente vel ab aliquo confessario, quem poenitens elegerit.

β) Si recursus fit ad episcopum aut eius vicarium generalem, ante omnia curandum est, ne sigillum sacramentale violetur.

γ) Non sufficit recursus ad confessarium privilegiatum, qui habet facultatem absolvendi a casibus papalibus [5]. Attamen nihil obstat, quominus poenitens talem confessarium adeat, peccatum reservatum confiteatur et absolutionem ab illo recipiat.

δ) Si recursus est moraliter impossibilis, quod solet accidere in missionibus, exercitiis, quando poenitens laicus nequit redire ad eundem confessarium, tunc absolutio dari potest absque obligatione recursus. Poenitens autem sacerdos numquam excusatur ab isto recursu, quia ipse facile potest Romam scribere et responsum petere sub ficto nomine [6].

ε) Etsi non sit prorsus necessarium, tamen multo melius est ad S. Poenitentiariam scribere litteras latino idiomate, huius vel similis tenoris:

---

[1] S. Offic. d. 23 Iunii 1886.
[2] Ita S. Offic. d. 23 Iunii 1886; 19 Aug. 1891; 9 Nov. 1898; 5 Sept. 1900.
[3] S. Offic. d. 16 Iunii 1897. [4] S. Poenit. d. 5 Dec. 1873.
[5] S. Offic. d. 19 Dec. 1900. [6] S. Offic. d. 3 Iunii 1899.

Eminentissime Princeps. Titius contraxit censuram specialiter Romano Pontifici reservatam propter attentatam absolutionem complicis, quod ter fecit (simpliciter propter duellum patratum). Cum absolutio differri non potuerit propter infamiam vitandam, et Titius aliunde rite dispositus esset, absolutionem recepit. Nunc vero se sistit ad oboediendum Ecclesiae mandatis. Responsum velit Eminentia Vestra mittere ad confessarium infra scriptum.

Fribourg (Suisse) N. N. parochus
Rue de Romont 10
die 1 Martii 1915.

Exterior inscriptio litterarum: All' Eminentissimo Cardinale Penitenziere Maggiore. Palazzo della Cancelleria Apostolica. Roma. — Melius est, etsi non sit necessarium, includere in litteris expensas postales, quae necessariae sunt pro responsi expeditione. Ipsum autem responsum semper gratis conceditur a S. Poenitentiaria.

427 2. Absolutio casuum episcopalium.

Imprimis distinguendi sunt casus, qui *a iure* episcopis reservantur, scil. illi quinque supra relati, a casibus quos episcopus sibi *propria auctoritate* reservat. Inter hos ultimos iterum distinguendi sunt casus, qui sunt reservati *cum censura* ab illis, qui *ut peccata* reservantur.

a) Casus, qui *ex iure* episcopo reservantur *cum censura,* possunt absolvi sicut casus papales (non speciali modo reservati).

Ergo in articulo mortis sine ulla ulteriore obligatione; in casibus autem urgentioribus sub poena reincidentiae, nisi infra mensem recursus ad episcopum fiat. Ratio huius solutionis est responsum S. Officii d. 23 Iunii 1886, quod praxim veterem de absolutione casuum reservatorum penitus mutavit. Et iure merito! Nam revera quae antiquitus statuta fuerunt de impedimento longissimo seu perpetuo (ultra 5 annos), longo (a 6 mensibus usque ad 5 annos) et brevi (usque ad 6 menses), hodie obsoleta videntur. Tunc temporis litterae non potuerunt mitti nisi difficulter, et quidem cum sat magnis expensis et periculo perditionis; hodie econtra litterae facillime et secure mittuntur. Ergo satis irrationabiliter ad hunc diem quidam auctores docent, numquam ab episcopo debere peti absolutionis facultatem per scripturam, sed poenitentes debere personaliter se sistere episcopo. Quod si essent (per 6 menses aut per quinquennium) impediti se sistere, iam possent absolvi a casibus episcopalibus. Ceterum si inspicitur series personarum, quae ab istis auctoribus iudicantur impeditae, fere nemo est, qui non sit impeditus. En omnes personae excusatae: 1. filii familias; 2. senes sexagenarii; 3. servi; 4. pauperes, nisi assueti sint mendicando vitam vagabundam ducere; 5. carceribus damnati et similes; 6. infirmi et debiles; 7. cura obstricti sive publici muneris sive alendae familiae; 8. mulieres, nisi in speciali casu expresse contra mulieres statuatur reservata censura; 9. impuberes; «denique, quicumque iter arripere nequeunt sine gravi damno spirituali vel temporali suo vel suorum». Si omnes isti sunt impediti, ita ut absolvi possint a casibus episcopalibus, fere numquam continget, ut poenitens personaliter se sistere debeat episcopo. In casibus autem urgentioribus revera absolutionem concedi posse a censuris iure reservatis episcopo haud obscure videri potest in ipsis verbis S. Officii dicentis: «in casibus vere urgentioribus . . . dari posse absolutionem, iniunctis de iure iniungendis a censuris *etiam* speciali modo Summo Pontifici reservatis». Ergo in casibus istis absolutio dari potest a

quibusvis censuris, quae iure pontificio latae sunt. Iamvero quinque excommunicationes iure pontificio statutae sunt.

b) Casus, quos *proprio iure* episcopus sibi reservat[1], sive cum censura sive non, *indirecte* absolvi possunt a simplici confessario, quoties facultas nequit peti et urget necessitas absolvendi.

Saepe habentur statuta particularia, quomodo simplices confessarii agere debeant occurrente tali casu reservato. Quodsi ista statuta desint, confessarius potest saltem *indirecte* absolvere poenitentem peccato reservato oneratum, si adest causa gravis, e. g. si urgeat praeceptum communionis paschalis, quae sine scandalo aut infamia differri nequeat. Auctores disputant, num absolutio in tali casu sit directa an indirecta. S. Alphonsus[2] vocat communem sententiam, quae tuetur absolutionem esse *indirectam*. Unde in praxi poenitens, cessante impedimento, peccatum reservatum iterum confiteri debet confessario habenti facultatem absolutionis. Exinde etiam deducunt quidam theologi, poenitentem, qui non habeat nisi peccatum reservatum, non obligari ad confessionem simplici confessario faciendam ante communionem, sed solummodo ad contritionem, quia simplex confessarius non possit illum directe absolvere, et quia postea iterum idem peccatum accusare debeat. Nihilominus in praxi consulenda est confessio, quoniam facilius elicitur attritio, quae accedente confessione statum gratiae producit, quam perfecta contritio. (Si quis habet casum S. Pontifici reservatum, debet omnino confiteri ante communionem, quia potest *directe* absolvi a simplici confessario.)

Nota. 1. Confessarius simplex, qui absolvit ex inadvertentia a casu reservato, 428
debet hunc errorem pro viribus corrigere. Ergo si poenitens potest moneri de reservatione, debet hoc fieri; sin autem hoc impossibile est, pie creditur Ecclesiam supplere iurisdictionem vel poenitentem saltem attritum obtinere gratiam ex communione sequenti. Ceterum multi episcopi laudabiliter supplent expresse iurisdictionem in similibus casibus.

2. Poenitens, qui *ex inculpabili oblivione* omisit peccatum reservatum in confessione apud confessarium privilegiatum instituta, valide absolutus est. Tenetur tamen postea in confessione manifestare peccatum omissum, quod autem iam non est reservatum. Ratio est, quia confessarius privilegiatus censetur absolvere poenitentem rite dispositum. Iamvero poenitens inculpabiliter obliviscens peccatum reservatum, fuit rite dispositus. Ergo absolutus est ab omni peccato etiam reservato. Paulo aliter res se habet, si poenitens *sacrilege* confessus est. Certum est, si ille peccatum reservatum sacrilege *reticuit*, illud non esse remissum. Sin autem peccatum reservatum candide manifestatum fuit et sacrilegium *ob aliam causam* accidit, reservatio ipsa videtur esse ablata, cum habens facultatem absolvendi de illa rite iudicaverit et satisfactionem congruam imposuerit. In sequenti igitur confessione poenitens debet repetere totam accusationem et fateri sacrilegium commissum, sed iam a simplici confessario absolvi potest. De hac re optime dicit S. Alphonsus[3]: «Alius est finis confessionis, alius reservationis. Finis confessionis est, ut remittatur peccatum; finis autem principalis et directus reservationis est, ut huiusmodi peccata reservata committentes subiciantur iudicio superioris. Ergo cum subditus peccatum suum superiori defert et poenitentiam ab eo

---

[1] Vocantur aliquando *a Nobis* reservati. [2] Theol. mor. l. 6, n. 585.
[3] Ib. n. 598.

impositam acceptat, etiamsi sacrilege confiteatur, iam obtinetur finis reservationis, quamvis non remittatur peccatum. Quod autem peccator ex tali iniquitate commodum reportet, hoc per accidens evenit. Nam licet superior ex voluntate interpretativa nollet auferre reservationem, si sacrilegium agnosceret, tamen ex voluntate actuali tunc iam vult auferre.» — Excipitur, si quis *tempore iubilaei* sacrilege confessus est peccatum reservatum confessario simplici; nam tempore iubilaei solummodo illi poenitentes fruuntur privilegio absolutionis recipiendae a quocumque confessario, qui volunt adimplere omnia, quae praescribuntur ad lucrandum iubilaeum. Porro imprimis praescribitur confessio bona. Ergo propter confessionem sacrilegam poenitens amittit omnes gratias omniaque privilegia iubilaei.

429 **De absolutione peregrinorum** a casibus reservatis specialis difficultas est. Hodie tamen regula generalis unice vera est haec: *Peregrini prorsus eodem modo absolvuntur sicut indigenae.*

Ita praesertim «Vindiciae Alphonsianae» p. 552 recte docuerunt contra impetus Ballerinianos. Si agitur de *casibus papalibus,* omnes theologi admittunt hanc regulam, cum tunc habeatur iurisdictio delegata ab ipso Summo Pontifice, qui est superior aeque indigenarum ac peregrinorum. Sin vero agitur de casibus episcopalibus, olim inter auctores fuit magna dissensio, quae nondum penitus cessavit, quia non certo constat, quali iurisdictione peregrini absolvantur. Communior autem et verior sententia, quae etiam in praxi observatur, docet iurisdictionem tunc esse delegatam *a iure consuetudinario* atque limitatam iuxta facultates concessas ab episcopo loci, ubi confessio instituitur. Proinde confessarii iam non solent quaerere e poenitentibus, utrum sint indigenae an peregrini, sed quemlibet tractant sicut indigenam. Unde e. g. Petrus peregrinus e dioecesi A., ubi peccatum sodomiae est reservatum, confitens hoc peccatum in dioecesi B., ubi hoc peccatum non est reservatum, valide et licite a simplici confessario absolvitur. Econtra si idem peccatum non esset reservatum in dioecesi A., sed in dioecesi B., Petrus confitens in hac dioecesi B. non posset absolvi a simplici confessario, quippe cuius iurisdictio ab episcopo dioecesano limitata sit quantum ad peccatum sodomiae. Ratio est, quia poenitens habetur ut reus. Porro reus apparens in tribunali non iudicatur iuxta leges patriae, sed iuxta leges tribunalis, ubi comparet. De hac re scribit S. Alphonsus [1]: «Haec sententia est quidem communior et longe probabilior. Quia peregrini stante hodierna consuetudine, nempe quod absolvuntur ubique a quocumque confessario approbato, hodie non amplius absolvuntur ex voluntate suorum episcoporum, sed ex voluntate Ecclesiae, quae talem consuetudinem approbando tribuit facultatem, ut habeantur ipsi tamquam incolae loci, ubi confitentur. Cum autem reservatio respiciat confessarios, non poenitentes, confessarius loci nequit absolvere eos a peccato, in quo sibi limitata est iurisdictio a suo Ordinario.» Haec sententia approbata est a S. Poenitentiaria d. 21 Nov. 1873, et de illa merito scribit Lehmkuhl [2]: «Qui concipiendi modus a pristina quidem consuetudine alienus erat, hodiernis autem conditionibus magis respondet et a non paucis scriptoribus iisque gravissimis defenditur.» Aliter tamen sentiunt plures auctores antiqui. Inter modernos praecipue Ballerini [3] vehementissime defendit, peregrinum, qui confitetur peccatum in propria dioecesi non reservatum, sed reser-

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 588. [2] Theol. mor. II, n. 499.
[3] *Gury,* Theol. mor. II, n. 573.

vatum in loco confessionis, posse licite absolvi a simplici confessario. Sed propter auctoritatem S. Alphonsi, propter decisionem S. Poenitentiariae et propter praxim fere universalem contrariam, sententia P. Ballerini non videtur satis tuta. Nam haec sententia nititur super fundamento incerto et labili, scil. quod confessarius absolvat peregrinum vi iurisdictionis delegatae a proprio peregrini episcopo. Iam vero de hac delegatione minime constat. Quid autem dicerent isti auctores, si aliquis episcopus huiusmodi delegationem expresse denegaret? An episcopus cogitur dare talem delegationem? Posito igitur, quod aliquis episcopus denegaret talem delegationem, numquid tunc eius subditi in alio loco peregrini invalide absolverentur a confessario approbato? Hoc sane nemo hodie dicet. Ergo manifeste sequitur, ut peregrini hodie non absolvantur vi nescio cuius delegationis episcopalis, sed vi iurisdictionis delegatae *ab ipso iure ecclesiastico* independenter a quacumque delegatione episcopali. Nulla autem sufficiens ratio adduci potest, cur haec iurisdictio a iure delegata se extendat ad casus reservatos in loco confessionis. Si ita esset, peregrini sic confitentes essent melioris conditionis quam indigenae poenitentes, quod videtur esse absurdum. Etenim e. g. Titius simplex confessarius, cui episcopus suus propter defectum aetatis maturioris aut scientiae aliusve causae non concessit nisi limitatam iurisdictionem, posset nihilominus absolvere peregrinos ad se venientes a casibus reservatis difficilioribus, incolas loci autem eisdem peccatis oneratos non posset absolvere.

Ex Constitutione Clementis X «Superna» d. 21 Iunii 1670 peregrini a peccatis reservatis propriae dioecesis nequeunt valide absolvi, si *in fraudem legis* in alium locum migraverunt confitendi causa. Quando quis dicendus sit alio migrare *in fraudem legis,* non una est theologorum sententia. Merito dicit Noldin[1]: «Haec iurisdictionis restrictio hodie parum ad praxim facit.» Immo haec prohibita fraus legis hodie videtur numquam accidere, nisi quando superior ex causa prorsus exceptionali legitime prohibuerit, ne poenitens alibi a casu reservato absolutionem petat. Unde hodie praxis est valde facilis: *Confessarius absolvere potest quemcumque poenitentem ad se venientem sicut indigenam.*

Sententia probabilior et communior docet *confessarios regulares* mendicantes omnesque illos, qui participant privilegia mendicantium, posse absolvere a quinque casibus ex iure episcopo reservatis[2]; sed regulares non possunt sine speciali facultate obtenta absolvere a casibus, quos episcopus *propria auctoritate* reservavit[3]. Confessarius, qui scienter sine necessitate absolvit a casibus reservatis, de quibus absolvendi facultatem non habet, graviter peccat, tum quia legem gravem Ecclesiae laedit, tum quia sacramentum poenitentiae exponit nullitati; immo si praesumeret illegitime absolvere a casibus speciali modo Summo Pontifici reservatis, incurreret excommunicationem Papae simpliciter reservatam, ut infra in tractatu de censuris dicetur.

Notanda in praxi. Confessarius audiens aliquod peccatum Summo 430
Pontifici reservatum imprimis investiget, num omnes conditiones pro reservatione requisitae adsint, scil. scientia censurae, peccatum grave, externum, consummatum, certum. Quodsi manet aliquod dubium, casus non est reservatus. Sin autem omnes conditiones requisitae adsunt,

---

[1] De sacr. n. 378. [2] Cf. nostrum Man. iur. eccl. II, q. 233.
[3] Clementis X Const. «Superna».

tunc investigandum est, num sit casus urgentior necne. Si non est casus urgentior, poenitens non est absolvendus, sed vel ad alium confessarium privilegiatum est mittendus, vel prius petenda est facultas absolvendi. Sin vero est casus urgentior, tunc poenitens monendus est de reservatione et de obligatione infra mensem recurrendi ad S. Poenitentiariam vel ad episcopum. Si promittit se oboedientiam praestiturum esse, absolvi potest; secus non. Potest tamen poenitens etiam se sistere alii confessario facultates speciales habenti et absolutionem petere. Quando poenitens illa, quae a S. Poenitentiaria iniuncta sunt, non implet, peccat quidem, sed censuram denuo non incurrit. Quid autem dicendum, si poenitens non obstante firma promissione non redit ad audienda mandata S. Poenitentiariae vel episcopi? Si hoc facit *ex culpabili negligentia,* videtur denuo censuram incurrere, quia parvi pendit recursum graviter praescriptum, qui non perficitur, donec poenitens mandata acceptaverit. Sin autem non potuit redire sine magno incommodo, recursus videtur evasisse moraliter impossibilis, ac proinde amplius non obligare et censura esse absolute sublata.

ARTICULUS II.

De confessarii officiis et obligationibus.

431 Quadruplex est munus confessarii, scil. iudicis, doctoris, medici et patris. Praecipuum autem eius munus est officium *iudicis,* cum sacramentum poenitentiae sit a Christo institutum per modum iudicii. Cum iudicium sacramentale non sit iudicium condemnatorium, sed liberativum et in utilitatem poenitentis, confessarius iudex debet paterno affectu poenitentem tractare, tamquam bonus medicus eius vulnera curare et tamquam doctor eius ignorantiam expellere. Confessarius exercens suum munus prae oculis habere debet a) *honorem Dei,* ac proinde bonum sacramenti, ita ut magna diligentia non tantum validitatem, sed etiam liceitatem sacramenti procuret; b) *bonum poenitentis.* Nam sacramenta sunt propter homines.

Ut autem de omnibus officiis confessarii perspicuo ordine disseramus, agemus 1. de eius officiis ante actum confessionis; 2. in ipso actu confessionis; 3. post confessionem.

§ 1.

De officiis confessarii ante confessionis actum.

Confessarius debet se praeparare ad audiendas confessiones comparando sibi 1. *scientiam sufficientem,* 2. *prudentiam necessariam,* 3. *virtutes christianas.*

432 1. **Scientia confessario necessaria.**

S. Alphonsus dicit[1]: «Affirmo in statu damnationis esse eum confessarium, qui sine sufficienti scientia ad confessiones excipiendas se exponit.» Ratio

[1] Praxis confess. n. 18.

est, quia secus confessarius se exponit proximo periculo male fungendi tam venerabili sacramento cum magno damno poenitentium. Unde Christus dicit: «Caecus si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt.» [1]

Sufficiens illa scientia censetur, quae sacerdotem aptum reddit ad digne et fructuose administrandum sacramentum. Proinde non aequalis scientia requiritur in omnibus confessariis. Sic in casu gravis necessitatis quilibet sacerdos habet sufficientem scientiam, praesertim cum hodie nemo ad sacerdotium admitti soleat, qui non per triennium studiis theologicis operam navaverit. Sed etiam extra casum necessitatis confessarius audiens confessiones in humili pago, ubi poenitentes fere numquam difficiles casus afferunt, non eget tanta scientia, quanta opus est confessario audienti confessiones in magnis urbibus, ubi cuiuscumque generis poenitentes solent convenire. Tamquam regula generalis haberi potest: *Ille confessarius praeditus est sufficienti scientia, qui scit casus communiter contingentes solvere et de difficilioribus prudenter dubitare.* Confessarius non tenetur de singulis peccatis semper iudicare, utrum sint mortalia an venialia, cum hoc sit aliquando revera impossibile. Ad sufficientem scientiam theologiae moralis habendam non sufficit, ut confessarius semel subierit bonum examen, sed tenetur etiam semper semperque scientiam acquisitam novo studio conservare et augere. Nam quolibet anno novae eduntur decisiones Romanarum Congregationum, quae attendendae sunt a confessario. Hoc autem impossibile est, si confessarius non est assiduus in studio. Nec dicatur plane sufficere sanum sensum seu naturalem prudentiam ad casus solvendos, quia tot positivae leges in materia sacramentorum, iustitiae, praeceptorum etc. applicandae sunt, ut naturalis prudentia prorsus non sufficiat. Neque etiam sufficit sola experientia, nam nisi continuum studium dirigat experientiam, necessario committuntur multi errores. Unde recte quis dixit: «Diuturna experientia confessarii, qui studio et scientia careat, vetustas erroris est», et Benedictus XIV dicit [2], «aliquos sacerdotes, qui initio praeclarissime confessarii munus susceperint, inde post diuturnum tempus omni studiorum cura neglecta, pristinam moralis theologiae scientiam amittere, ita ut qui in eiusmodi arte peritissimi fuerant, tandem exigua confusaque ipsius artis scientia primisque rudimentis instructi, vix inter tirones adnumerentur». Quae cum ita sint, peccat confessarius, qui per longum tempus negligit studium theologiae moralis, quoniam se exponit proximo periculo committendi graves errores et nocendi poenitentibus. — Ad fovendam scientiam moralem in sacerdotibus ius ecclesiasticum praescribit, ut saepius habeantur collationes seu conferentiae pastorales, in quibus de rebus moralibus tractatur.

2. **Prudentia** accedat scientiae oportet. 433

Nam ars artium est regimen animarum. Prudentia est recta ratio agibilium, i. e. eligit optima media ad finem obtinendum. Iamvero finis a confessario obtinendus est imprimis salus animarum. Quapropter confessarius curet, ut unicuique poenitenti apta media salutis consulat praescribatque. Hoc autem impossibile est, si confessarius non cognoscat indolem cuiusque poenitentis. Sit ergo confessarius prudens a) *in interrogationibus faciendis,* praesertim in rebus, quae sextum Decalogi praeceptum attinent; b) *in iudicio ferendo,* in quantum attente considerat omnes circumstantias tum peccatorum

[1] Mt 15, 14. [2] Instit. 32, n. 4.

tum peccantis; c) *in remediis suggerendis;* d) *in consiliis dandis;* e) *in satisfactionibus imponendis.*

Media, quibus prudentia acquiritur, sunt praecipue a) *oratio;* quare optime agit confessarius, qui ante administrationem sacramenti poenitentiae devote dicit orationem supra n. 330, nota 1, allatam; b) *puritas intentionis,* quae soli Deo placere studet, non autem hominibus; Deus enim illuminat eos, qui nihil quaerunt nisi res divinas; c) *docilitas mentis,* quae praesertim iunioribus confessariis necessaria est et quae postulat, ut in difficilioribus casibus confessarius quaerat consilium virorum sapientium; serio autem caveat, ne laedatur sigillum.

434 3. **Virtutes christianae** perquam necessariae sunt pro salutifero exercitio muneris confessarii.

Confessarius non tantum ipse debet esse in statu gratiae sanctificantis, verum etiam opus est poenitentes dirigere in via virtutum. Porro qui non ex propria experientia sed ex theoria tantum cognoscit viam virtutis, non solet esse dux aptus. Praecipuae virtutes, quae decent confessarium, sunt:

a) *Ardens zelus animarum,* qui urget illum, ita ut omnibus omnia fiat.

b) *Patientia indeficiens,* quae sane necessaria est ad rudes instruendos, ad tepidos excitandos, ad insufficienter paratos adiuvandos.

c) *Fortitudo,* quae non timet monere oportune importune divites et magnates, si hoc est necessarium.

d) *Eximia puritas.* Etenim etiam nostris diebus «caro corruperat viam suam super terram» [1]. Saepissime confessarius audire debet foedissima peccata. Quod si tunc eius mens non sit castissima, pravi motus surgentes eum alliciunt ad consensum. Praesertim autem in mulierum confessionibus audiendis omni prudentia et puritate opus est, quia secus grave periculum oritur et pro ipso confessario et pro poenitentibus.

§ 2.

De officiis confessarii in actu confessionis.

435 1. Primum officium, quod incumbit confessario in actu confessionis, est *recte iudicare* tum de peccatis auditis, tum de absolutione danda vel recusanda.

Ad recte autem iudicandum non solum requiritur sufficiens scientia Theologiae moralis, verum etiam *integritas* confessionis. Proinde monet Rituale Romanum [2]: «Si poenitens numerum et species et circumstantias peccatorum explicatu necessarias non expresserit, eum sacerdos prudenter interroget.» Interrogatio autem semper debet esse: a) *Moderata,* quia nimiae interrogationes solent exasperare poenitentem et invidiam curiositatis confessario impingere. b) *Discreta et prudens* tum de rebus, de quibus interrogatur, tum in modo interrogandi. Debet confessarius omnia vitare, de quibus poenitentes iuste scandalizari possent. c) *Opportuna.* Generatim non expedit interrogare poenitentem *ante* omnino finitam accusationem, quia secus facile peccata ex oblivione omittuntur. Si tamen confessarius percipiens poenitentem tam imperfecte se accusare, ut tot quaestiones sint necessario ponendae, quot non valet memoria retinere, potest etiam durante accusatione interrogare poenitentem.

---

[1] Gn 6, 12. [2] Tit. 3, c. 1, n. 15.

2. Alterum officium confessarii est *docere et monere poenitentem.* 436

Confessarius *docere* debet poenitentem eas veritates, quae necessariae sunt ad sacramentum rite suscipiendum; ergo non solum veritates, quae sunt necessariae necessitate medii, sed etiam ea omnia, quae necessario pertinent ad contritionem, propositum, confessionem, satisfactionem etc. Per se patet rudes poenitentes non egere perfecta omnino cognitione harum veritatum, sed sufficere, ut pro eorum captu saltem substantiam cognoscant. Aliquando confessarius tenetur quoque instruere poenitentes de officiis status, e. g. de obligationibus coniugum.

Si poenitens ex erronea conscientia iudicat, aliquid esse peccatum, quod revera non est tale, aut grave peccatum, quod reapse est leve, instruendus est; nam talis error est valde nocivus poenitenti. Sin autem poenitens putat aliquid esse *licitum*, quod revera est illicitum, aut aliquid esse leve peccatum, quod revera est grave, tunc distinguendum est: Si talis ignorantia est *vincibilis et culpabilis,* poenitens instruendus est, quia iam peccat ex eo, quod non expulit istam ignorantiam. Sin vero talis ignorantia est *invincibilis,* instruendus est poenitens, quoties inde speratur bonus fructus; nam secus poenitens committeret peccatum materiale, quod non licet permittere sine gravi causa. Quotiescumque autem ex instructione prudenter metuuntur maiora incommoda sive pro ipso poenitente sive pro tertia persona sive pro communitate, poenitens potest et debet relinqui in bona fide; secus enim ex peccatis materialibus fierent peccata formalia. Iste casus aliquando accidit in matrimonio putativo. Si enim sunt in bona fide putativi coniuges, quorum coniunctio neque dissolvi neque in legitimum matrimonium mutari potest, praestat, ut relinquantur in bona fide.

Monere debet confessarius poenitentem de obligationibus necessario implendis, e. g. de restitutione facienda, de proxima occasione vitanda etc.

3. Tertium officium confessarii est *disponere poenitentes ad veram* 437
contritionem et emendationem.

De hac re monet Rituale Romanum[1]: «Et [confessarius] ad dolorem et contritionem efficacibus verbis adducere conabitur, atque ad vitam emendandam ac melius instituendam inducet, remediaque peccatorum tradet.» Si confessarius prudenter iudicat, poenitentem esse bene dispositum, ad nihil stricte tenetur, nisi ad absolutionem dandam, sed fere semper expedit omnibus innuere aliquod motivum contritionis et boni propositi. Si confessarius *dubitat* de sufficienti contritione poenitentis, non potest illum absolvere, nisi antea eum rite disposuerit. Quam obligationem esse gravem docet S. Alphonsus[2] dicens: «Quocirca nescio quomodo a culpa excusari possint desides illi confessarii, qui statim ac noverint poenitentem non satis dispositum dimittunt, nulla aut valde modica praemissa diligentia ad eum curandum. Dico enim, quod confessarius tenetur ex rigorosa obligatione caritatis eum disponere, quantum valet.»

Cum confessarius non tantum sit iudex et doctor, sed etiam medicus, debet causam morbi spiritualis investigare et deinde apta emendationis remedia praescribere, e. g. sacramentorum poenitentiae et eucharistiae frequentem receptionem, orationes determinatas, fugam occasionis, quasdam mortificationes etc.

---

[1] Tit. 3, c. 1, n. 17. [2] Theol. mor. l. 6, n. 608.

438 4. Quartum officium confessarii est *absolutionem dare aut denegare aut differre.*

Circa quae sequentia notanda sunt:

a) Poenitens rite confessus et dispositus habet strictum ius ad recipiendam absolutionem.

Etenim confessarius poenitentis confessionem libere excipiendo iniit quasi-contractum dandi absolutionem, si poenitens est rite dispositus. Unde si audita confessione sine causa negat absolutionem, frangit contractum et graviter peccat, saltem si inde poenitens cogitur remanere in statu peccati mortalis et hoc aegre fert. Ex iusta causa, e. g. medicinae vel experimenti causa, potest aliquando absolutio ad *breve tempus* differri etiam bene disposito, ut infra dicetur. Ratio est, quia hoc aliquando utile esse potest poenitenti, qui ceteroquin non habet strictum ius, ut sibi *statim* absolutio concedatur. Sic etiam in antiqua Ecclesia absolutio saepe dilata est poenitentibus.

b) Absolutio deneganda est iis, qui *certo* sunt indigni aut incapaces.

Ratio est, quia tunc certo frustraretur sacramentum, quod nec in extrema necessitate licet. — *Indigni* seu indispositi sunt, qui carent vera contritione et sincero firmoque proposito, e. g. qui nolunt relinquere voluntariam occasionem proximam peccandi; qui nolunt graves inimicitias aut odium proximi deponere; qui nolunt restitutionem necessariam peragere, quamvis id possint; qui nolunt auferre scandalum, quod praebent aliis; qui recusant relinquere artes seu occupationes graviter peccaminosas etc. *Incapaces* absolutionis sunt e. g. non baptizati, mortui, perpetuo amentes, absentes etc.

Quotiescumque confessarius debet denegare absolutionem, evitanda sunt verba aspera, sed benigno et tranquillo modo poenitenti manifestanda est ratio, cur absolutio concedi non possit. Insuper confessarius prius conetur prudenti diligentia disponere poenitentes imparatos, et solum post inutiles conatus deneget absolutionem.

c) Absolutio differri *debet,* si poenitentis dispositio est *plane dubia* nec adest causa urgens illum conditionate absolvendi; differri *potest* ad breve tempus poenitenti rite disposito, si confessarius recte iudicat hoc esse utile pro eius emendatione.

Ratio primae partis est, quia secus sacramentum exponeretur periculo nullitatis, quod profecto non licet nisi in gravi necessitate. Porro censentur dubie dispositi poenitentes, quorum contritio videtur valde suspecta, e. g. recidivi, qui semper cum iisdem peccatis redeunt, neque adhibuerunt remedia a confessario praecripta; poenitentes, qui valde obiter et frigide narrant peccata gravia sine ullo sensu contritionis; qui accedunt ad sacramentum poenitentiae ex consuetudine vel ex timore reverentiali parentum aut dominorum; qui recusant acceptare poenitentiam moderatam et viribus proportionatam etc. In praxi aliquando difficillimum est iudicare de sufficienti poenitentis dispositione. Quando confessarius anceps haeret, utiliter hanc regulam adhibere potest: Si prudenter iudicat dilationem absolutionis fore poenitenti utilem, quippe qui post breve tempus melius dispositus rediturus sit, differat absolutionem; sin autem serio timet, ne poenitens ex dilata absolutione peior evasurus vel ne amplius iam non reversurus sit ad confessionem, sub conditione saltem absolutionem impertiat praemissa diligenti adhortatione ad

contritionem et firmum propositum. Ceterum sermo redibit de hac re infra, quando tractabitur de recidivis et consuetudinariis.

Ratio alterius partis est, quia poenitens rite dispositus habet quidem ius ad absolutionem, non autem ut *statim* illi absolutio concedatur. Praeterea confessarius ut medicus potest dilatam absolutionem tamquam efficax remedium adhibere ad curandam tepiditatem poenitentis. Talis praxis differendi absolutionem exsistebat in antiqua Ecclesia bonosque fructus protulit. Attamen dilatio sit *brevis,* praesertim si poenitens exsistit in statu peccati mortalis; nam longa dilatio non potest non nocere poenitenti, qui tunc caret multis gratiis. Sapienter monet S. Alphonsus[1]: «Ceterum unusquique in hoc puncto impertiendae vel differendae absolutionis dirigere se debet iuxta lumen a Deo sibi donatum. Hoc certum est, quod in hac materia tam errant, qui aequo sunt faciliores, quam qui aequo rigidiores sunt in absolvendo. Utrumque extremum perniciosum: multi enim confessarii ob nimiam facilitatem absolvendi in causa sunt, ut plures animae in perditionem abeant; sed alii ob nimiam rigiditatem non minoris sunt detrimenti. Unde haud scio, utrum confessario minori scrupulo debeat esse, indispositos absolvere, quam dispositos dimittere.»

§ 3.

De officiis ministri post confessionem.

Duo sunt officia, quae incumbunt confessario post confessionem, 439
unum *per se*, scil. sigillum servare, aliud *per accidens,* scil. corrigere defectus et errores, si qui occurrerint.

1. **De obligatione corrigendi defectus seu errores.** Error vel defectus potest accidere: a) circa *validitatem* sacramenti, e. g. si confessarius omiserit essentialia verba formae absolutionis; b) circa *integritatem* sacramenti, e. g. si confessarius omiserit interrogare de specie et circumstantiis specificis peccatorum; c) circa *obligationes* poenitentis, e. g. si confessarius omiserit monere de restitutione facienda.

a) Si confessarius erravit circa *valorem sacramenti,* ita ut sacra- 440
mentum administratum sit nullum, obligatur ad errorem corrigendum. Gravitas autem huius obligationis mensuranda est *α)* ex gravitate damni secus poenitenti obventuri; *β)* ex gravitate culpae seu negligentiae, quas commisit confessarius frustrando sacramentum.

Non tantum parochus aliique pastores animarum tenentur *ex iustitia* valide sacramentum administrare rite confesso, verum etiam quilibet confessarius, licet non eodem gradu. Etenim confessarius, qui non est pastor animarum, ex caritate quidem audit confessionem, sed semel audita confessione ex quasicontractu oneroso ideoque ex iustitia tenetur valide sacramentum administrare. Proinde si hoc non facit, est iniustus damnificator isque *materialis,* si hoc fecit *absque omni culpa* (quod in praxi raro accidit). Quodsi inde grave damnum poenitenti contingit, debet illud praecavere, non tamen cum magno proprio damno. Quando autem *ex propria gravi culpa* frustravit sacramentum et grave damnum intulit, est iniustus damnificator *formalis* et tenetur etiam cum gravi damno malum ortum reparare.

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 464.

Res clara evadit exemplis. 1. Confessarius audiens in confessione gravia peccata moribundi obliviscitur dare absolutionem. Si confessarius non corrigit istum errorem, magnum damnum occurrit moribundo, quippe qui non sit absolutus neque certum sit susceptione viatici peccata tolli. Poenitens igitur forsan damnabitur in gehenna, nisi confessarius errorem corrigat. Insuper confessarius vix excusari potest a gravi negligentia, si in tali casu obliviscitur absolutionem. Ergo tenetur sub gravi errorem corrigere, si potest. 2. Confessarius obliviscitur dare absolutionem poenitenti peccatis levibus solis onerato. Damnum poenitentis non est ita grave, ac proinde confessarius non tenetur sub gravi errorem corrigere. 3. Confessarius obliviscitur dare absolutionem poenitenti gravibus peccatis onusto, sed cum *α)* pie creditur talem poenitentem attritum fieri in communione contritum ac recipere remissionem peccatorum; cum *β)* certo in sequenti confessione peccata ista futurum sit ut absolvantur indirecte, non ita magnum damnum poenitenti contingit, ac proinde confessarius non obligatur cum gravi incommodo corrigere errorem commissum. Nihilominus omnis confessarius sit in praxi perquam diligens, ne umquam errorem committat circa valorem sacramenti.

441 b) Si confessarius defectum commiserit circa *integritatem* confessionis, distinctione opus est: Vel *negative* se habuit, i. e. omisit interrogare de specie, numero et circumstantiis specificis, et tunc tenetur quidem intra hanc vel sequentem confessionem defectum reparare, sed ad nihil tenetur *extra* confessionem. Ratio est, quia intra confessionem huiusmodi defectus facile reparatur, non autem extra confessionem. Ex alia autem parte non magnum damnum occurrit poenitenti ex tali omissione, quoniam est valide absolutus, si fuit in bona fide. — Vel *positive* se habuit, i. e. expresse dixit: hoc non est peccatum grave, aut non est necessarium accusare omnia peccata mortalia, et tunc tenetur hunc errorem corrigere tum intra confessionem, tum etiam extra illam, prius obtenta licentia poenitentis loquendi de rebus ex confessione auditis. Ratio est, quia confessarius poenitentem in perniciosum errorem culpabiliter induxit.

442 c) Si confessarius defectum commiserit circa *obligationes* poenitentis, eadem distinctio adhibenda est: Vel *omisit* monere poenitentem de aliqua obligatione, e. g. de restitutione facienda, de occasione proxima vitanda etc., et tunc ex caritate (et non sub gravi) tenetur errorem corrigere, quia sacramentum est valide administratum, neque magnum damnum ortum est, quod confessarius stricte praecavere debuit. Unde a fortiori confessarius, qui tacuit de obligatione restitutionis faciendae, non tenetur ipse tertiae personae restituere, quia non ex iustitia obligatur ad curandum, ut damnum tertiae personae reparetur [1]. — Vel *positive ac culpabiliter* poenitentem in errorem induxit, e. g. dicendo, illum non teneri ad restitutionem, et tunc ex iustitia tenetur ad damnum causatum reparandum. Est enim iniustus damnificator tamquam consulens damnum. Quando igitur *cum gravi culpa* poenitentem ad restitutionem falso induxerit, vel falso avocaverit, tenetur errorem re-

---

[1] *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 621.

tractare, et si hoc non fecerit, *debet ipse restituere vel poenitenti vel tertiae personae.* Sin autem confessarius ex levi negligentia erravit, vel si causavit solum parvum damnum, obligatio errorem retractandi et damnum praecavendi aut reparandi non est tanta. Verumtamen in praxi vix a gravi culpa immunis esse potest ille confessarius, qui positive aliquem induxit ad restitutionem falso faciendam aut omittendam. Etenim tunc aut prorsus insufficientem Theologiae moralis scientiam habet aut valde praecipitanter et imprudenter egit. Et nulla est ratio, cur talis confessarius nimiam indulgentiam mereatur.

2. **De obligatione sigilli confessionis.**

a) **Notio sigilli.** *Sigillum sacramentale seu confessionis est stric-* 443
tissima obligatio servandi secretum de omnibus, quae in ordine ad absolutionem sacramentalem a poenitente dicta sunt, et quorum revelatio redderet sacramentum onerosum vel odiosum. Haec definitio amplius explicabitur agendo de subiecto, materia, obligatione et violatione sigilli [1].

b) **Subiectum sigilli** primario quidem est confessarius; secundario autem omnes illi, qui (fortuito vel ex industria, legitime vel illegitime) aliquid ex confessione sacramentali audierunt, non autem ipse poenitens.

Ergo ad sigillum tenentur: homo, qui fingens se esse sacerdotem, confessiones excipit [2]; confessarius, qui etiam extra sacramentum poenitentiae de peccatis accusatis consulitur; qui legerit alterius confessionem scriptam, saltem si inveniatur in manibus confessarii aut in loco confessionis; interpres adhibitus ad confessionem; prope confessionale adstantes, qui casu aut fortuito audiunt ea, quae accusantur; superior, a quo petitur facultas absolvendi a reservatis; consultor, ad quem casus defertur cum venia poenitentis. Ita saltem probabilius [3]. — Ipse autem poenitens non tenetur secreto sacramentali, quia sigillum introductum est in favorem poenitentis, non autem in favorem confessarii. Nihilominus poenitens tenetur ad secretum *naturale* et *commissum* circa ea, quae confessarius illi in confessione dixit, si ex revelatione oriretur confessario damnum. Et revera perquam inconvenienter agit poenitens, qui loquitur de dictis confessarii, quippe qui ligatus sigillo se nullatenus defendere possit. Nihilominus cum experientia testante poenitentes haud raro loquantur de auditis in tribunali poenitentiae, confessario maxime opus est prudentia, ne quid dicat, quod possit sibi incommodum causare.

c) **Obiectum sigilli** seu eius materia sunt: *α)* omnia peccata tum 444
mortalia tum venialia, nisi aliunde confessario nota sunt: *β)* ea omnia,

---

[1] S. Thomas breviter dicit: «Sigillum confessionis nihil est aliud, quam debitum confessionem celandi» (4, dist. 21, q. 3, a. 4, sol. 3). De historia sigilli confessionis erudite agit *Bertrandus Kurtscheid* O. F. M., Das Beichtsiegel in seiner geschichtl. Entwicklung, Freiburg 1912.

[2] De hac re scribit S. Thomas: «Sigillum confessionis competit sacerdoti, in quantum est minister huius sacramenti. . . . Tamen sicut aliquis, qui non est sacerdos, in aliquo casu participat aliquid de actu clavis, dum confessionem audit propter necessitatem, ita participat de actu sigilli confessionis et tenetur celare, quamvis proprie loquendo sigillum confessionis non habeat» (4, dist. 21, q. 3, a. 1, sol. 3).

[3] Cf. *S. Thom.* l. c. et a. 2 ad 4; *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 648.

quae ratione confessionis sacramentalis cognita fuerunt et quorum revelatio cederet in gravamen poenitentis. Non autem sunt materia sigilli ea, quorum revelatio non cedit in gravamen poenitentis nec in odium sacramenti, ut sunt dona et virtutes poenitentis. Tamen etiam ista aliquando sub secreto *naturali* cadunt.

Res clarescat exemplis: 1. Confessarius audita confessione alicuius notorii furis potest loqui de istis furtis iam aliunde sibi aliisque notis; minime autem dicere potest: Fur publicus confessus est mihi furta sua, quia nullo casu dicere potest se aliquid audivisse in confessione [1]. 2. Non est quidem directe contra sigillum, si confessarius dicit: Poenitens ita innocenter vivit, ut vix peccata venialia confiteatur; quia quilibet homo committit peccata venialia; attamen huiusmodi quoque locutiones vitandae sunt, sicuti etiam narrationes de virtutibus et donis poenitentis, quia secus aliqua indirecta violatio sigilli facile accidere potest ac insuper, quia poenitentes solent aegre ferre tales narrationes. 3. Non est contra sigillum sacramentale, si confessarius in processu canonizationis testificatur de sanctitate sui poenitentis. Tale enim testimonium non est in gravamen poenitentis, cum post eius mortem detur neque reddat confessionem odiosam. 4. Confessarius non tenetur ad sigillum, si poenitens non confitendi causa, sed *ex alio motivo* peccata sua narravit, e. g. ad tentandum confessarium, ad eius subsidium obtinendum, ad eum diridendum etc. Ratio est, quia *sola confessio sacramentalis est radix, ex qua oritur obligatio sigilli sacramentalis.* 5. Confessarius tenetur ad sigillum, etsi debuit denegare absolutionem poenitenti; nam adfuit confessio sacramentalis, licet sacramentum non fuerit completum. Radix enim, ex qua enascitur sigillum, non est absolutio sacramentalis, sed «poenitentiale iudicium», ut dicit Concilium Lateranense IV [2]. 6. Obiectum sigilli est quoque *poenitentia imposita,* cum ex poenitentia aliquis possit concludere de gravitate peccatorum accusatorum; pariter notitia complicis habita ex confessione.

Nota. Extra confessionem nec cum ipso poenitente potest confessarius licite loqui de peccatis confessis, *nisi praehabita licentia poenitentis;* in ipsa autem confessione confessarius potest loqui etiam de peccatis in anterioribus confessionibus declaratis. Quando poenitens propria sponte loquitur extra confessionem de peccatis suis, eo ipso dat confessario licentiam loquendi de iisdem peccatis, non autem de aliis antea declaratis.

445 d) **Obligatio sigilli,** quae oritur ex triplici fonte, nempe ex iure tum naturali tum divino tum ecclesiastico, est strictissima, ita ut nullam admittat parvitatem materiae neque exceptionem.

Ius naturale exigit sigillum, quia poenitens peccata sua non manifestat nisi sub conditione secreti. Intercedit igitur quasi-contractus inter poenitentem et confessarium. Deinde ex laesione sigilli saepe oriretur poenitenti magnum damnum. Ergo ius naturale exigit sigillum. Attamen ex iure naturali nequit stricte probari sigillum nullam admittere *exceptionem,* licet hoc sequenti argumento satis clare ostendi possit: Confessarius, qui violat sigillum confessionis, *mentitur.* Atqui numquam licet mentiri. Ergo numquam licet violare sigillum confessionis. Confessarius, qui violat sigillum, revera men-

---

[1] Cf. *S. Thom.,* Suppl. q. 11, a. 5 ad 2. [2] c. 12, X 5, 38.

titur, quia dicere aliquid, quod quis nescit, est verum mendacium. Iamvero confessarius scit peccata non ut homo, sed ut vicarius Dei. Quando autem narrat ea, iam non agit ut vicarius Dei, cum hoc sit blasphemia, sed ut homo. Porro ut homo nescit peccata, ac proinde si loquitur de eis, dicit aliquid, quod nescit, et revera mentitur.

Ius divinum non quidem explicitum sed implicitum exigit sigillum. Nam licet Christus nihil explicite determinaverit circa sigillum sacramentale, tamen instituens sacramentum poenitentiae *per modum iudicii,* in quo fideles tenentur accusare propria peccata, implicite instituit sigillum. Et reverà, nisi adesset strictissima obligatio sigilli, confessio saepe evaderet odiosa, scandalosa ac vere nociva. Si enim manifestarentur peccata in confessione audita, fama poenitentis periclitaretur, saepe illi oriretur magnum damnum, pax socialis et familiaris periret. Ergo Christus instituens confessionem omnium peccatorum, implicite voluit peccata in confessione accusata secreto servari. — Primis quidem saeculis in Ecclesia vigebat poenitentia publica, quae tunc temporis propter fervorem Christianorum bonos fructus produxit, sed hodie confessio publica esset periculosa.

Ius ecclesiasticum. In Decreto Gratiani [1] habetur: «Sacerdos ante omnia caveat, ne de his, qui ei confitentur peccata, alicui recitet.... Nam si hoc fecerit, deponatur et omnibus diebus vitae suae ignominiosus peregrinando pergat.» Istud decretum non quidem invenitur in S. Gregorio Magno, ut indicare videtur Gratianus, sed simile quid definitum est in Concilio Duziacensi II in Rhemensi Provincia a. 874. «Omnes tam clerici quam laici vel feminae confitentes secreta confessione sacerdotibus peccata sua, et ea dignae poenitentiae satisfactione deflentes, nequaquam sunt prodendi, et peccata eorum nulli a sacerdote quacumque sunt significatione manifestanda, nisi soli Domino in secreta oratione.» [2] — Concilium Lateranense IV (a. 1215) sic statuit: «Caveat autem omnino [sacerdos], ne verbo aut signo aut alio quovis modo aliquatenus prodat peccatorem. Sed si prudentiori consilio indiguerit, illud absque ulla expressione personae caute requirat, quoniam qui peccatum in poenitentiali iudicio sibi detectum praesumpserit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus, verum etiam ad agendam perpetuam poenitentiam in arctum monasterium detrudendum.» [3] Quae quidem poenae sunt *ferendae sententiae,* ac proinde non incurruntur ante latam sententiam superioris ecclesiastici. — Obligatio sigilli sacramentalis tam stricta est, ut nemo in illa dispensari neque epikeia admitti possit. Solus poenitens potest licentiam concedere, ut confessarius loquatur de materia sigilli extra confessionem. Ita sententia certa et communissima, quam iam docuit S. Thomas [4] et quam infundate negaverunt Alexander Halensis [5], Scotus [6] paucique alii. Iuxta praesentem disciplinam nullus prorsus datur casus, in quo liceat exterius uti scientia peccatorum habita ex sacramentali confessione. Antiquis temporibus plures auctores [7] quosdam casus exceperunt,

---

[1] c. 2, dist. 6 de poenit.

[2] Apud *Seb. Berardi,* Gratiani Canones genuini et apocryphi P. 2, t. 2, p. 179, ubi etiam alia Concilia particularia afferuntur.

[3] Habetur in c. 12, X 5, 38. [4] 4, dist. 21, q. 3, a. 2 ad 1.

[5] S. theol. P. 4, q. 19, membr. 2, a. 3. [6] In 4, dist. 21, q. 1, a. 4.

[7] Plures veteres auctores, e. g. Huguccio, S. Raymundus de Pennaforte (Summa, de poenit. et matr. l. 3, tit. 38, § 60), Alexander Halensis (S. theol. P. 4, q. 19, membr. 2, a. 2), Innocentius IV (Apparatus ad 5 libr. Decretal. c. 12, X 5, 38), Sylvester Prierias

sed hodie eorum sententia non est tuta. Nam Clemens VIII d. 26 Maii 1593 praescripsit regularibus: «Tam superiores pro tempore exsistentes quam confessarii, qui postea ad superioris gradum fuerint promoti, caveant diligentissime, ne ea notitia, quam de aliorum peccatis in confessione habuerunt, ad externam gubernationem utantur.» Et S. Congr. Inquisitionis d. 18 Nov. 1682 damnavit propositionem: «Scientia ex confessione acquisita uti licet, modo fiat sine directa aut indirecta revelatione et gravamine poenitentis, nisi aliud multo gravius ex non usu sequatur, in cuius comparatione prius merito contemnatur.»[1] Ex quibus sequitur, ut sit prohibitum uti scientia confessionis cum gravamine poenitentis etiam

446 *α) Ob maximum bonum spirituale vel temporale.*

Hinc confessarius non potest confiteri aliquod peccatum, cuius accusatio involveret laesionem sigilli. Confessarius sciens ex confessione sibi ipsi imminere mortem, potest quidem confitentem sub gravi obligare, ut sibi hoc extra confessionem manifestet, sed si ille recusat, confessarius iam nihil potest facere nisi se committere adiutorio Dei. Sunt tamen plures auctores, qui in hoc casu permittunt, ut confessarius se liberet ex periculo imminenti vitae vel magni damni[2], dummodo id fiat sine gravamine poenitentis. Sed in praxi fere semper (saltem adest aliquod) gravamen poenitentis, et confessio redditur odiosa, si confessarius, *invito poenitente,* utitur scientia ex confessione hausta. Quare sententia opposita est in praxi sequenda, ac proinde pro nullo malo vitando licet laedere sigillum confessionis. — Parochus, qui scit ex sola confessione propriam ancillam esse gravidam, vel continuo committere furta, non potest illam e domo eicere. — Confessarius sciens ex confessione aliquem non esse sacerdotem, tenetur nihilominus pergere in confitendo apud talem fictum sacerdotem, qui fuit eius confessarius ordinarius. Ita S. Alphonsus[3].

β) Ob bonum rei publicae.

Hinc confessarius cognoscens ex confessione aliquem esse proditorem patriae, non potest hoc manifestare; vel aliquem esse homicidam, non potest eum prodere ad salvandam vitam alicuius innocentis.

γ) Ob bonum religionis.

Unde confessarius sciens ex confessione sponsi peccatum sponsae, etsi illa hoc peccatum sacrilege reticet, debet illi absolutionem dare, et deinde etiam communionem, quamvis sciat illam esse in statu peccati mortalis. Sunt quidem aliqui auctores veteres, qui dicunt, confessarium in hoc casu non tantum posse, sed debere negare communionem, si *occulte* petatur. Etenim ex una parte tunc urget praeceptum negandi sanctum canibus; ex altera vero nulla intervenit sigilli violatio, nec confessio redderetur odiosa vere poenitenti; nam confessio redderetur forsan odiosa solis hominibus nequissimis, qui et ipsi deberent fateri sacerdotem recte egisse. Iidem auctores

---

(Summa Summ., s. v. «Confessio» III°, n. 5), putant sigillum sacramentale non se extendere nisi ad peccata praeterita. Si quis autem poenitens in confessione sacramentali revelaret se velle grave crimen committere, tunc confessarius posset, si nullum aliud medium cavendi crimen adesset, denuntiare poenitentem. Videtur haec doctrina orta esse ex textu decreti Gratiani (c. 8, C. 22, q. 5) nimis universaliter accepto et ad confessionem sacramentalem indebite extento. Cf. *Kurtscheid,* Das Beichtsiegel 71 sqq.

[1] *Denz.* n. 1220. [2] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 659.

[3] Ib. n. 660.

docent episcopum debere negare ordines indigno ex confessione cognito et parochum assistentiam matrimonio, in quo ex confessione noverit dirimens adesse impedimentum. Sed merito S. Alphonsus[1] vocat sententiam oppositam veram et hodie omnino tenendam, quia Innocentius XI per decretum S. Inquisitionis supra citatum prohibuit quemcumque usum scientiae ex confessione habitae *cum gravamine poenitentis.* Adeo stricta est obligatio servandi sigillum sacramentale, ut in hac materia non liceat sequi *opiniones mere probabiles,* quia hic iam non agitur de mere licito privato, *sed de damno spirituali totius communitatis christianae vitando.*

e) **Laesio sigilli** duplici modo accidere potest: directe et in- 447
directe. *Directe* violatur sigillum, si materia sigilli et persona poenitentis revelatur, e. g. confessarius dicit: Petrus confessus est mihi peccatum homicidii. *Indirecte* laeditur sigillum, si ex iis, quae confessarius loquitur aut agit, oritur *periculum proximum* cognoscendi peccatum poenitentis vel reddendi sacramentum odiosum. Unde in indirecta violatione sigilli non requiritur, ut reapse poenitens eiusque peccatum manifestetur, sed sufficit, ut id probabiliter fieri possit.

α) Directa violatio sigilli non admittit parvitatem materiae et est semper grave peccatum tum contra *iustitiam,* quia confessarius laedit quasi contractum celandi initum et haud raro famam poenitentis minuit; tum contra *religionem,* quia reddit sacramentum poenitentiae odiosum.

β) Indirecta sigilli violatio admittit parvitatem materiae, quia periculum inde ortum potest esse valde exiguum ac proinde non constituere gravem culpam.

Aliqui modi, quibus indirecte violatur sigillum:

1. Si confessarius narrat, in aliquo collegio vel conventu vel parvo pago grassari peccata luxuriae; quod quidem non cognoscit nisi ex confessione. Nam tunc infamia in totam communitatem redundat et sat facile suspicari potest, quinam commiserint tale peccatum. Hinc confessarius alloquens parvam communitatem non debet describere aliquod peccatum particulare, ita ut poenitentes recte putent id fieri propter confessionem. Sin autem communitas est magna, e. g. plus quam 3000 incolas continens, et confessarius magnum numerum confessionum audivit, non laederet sigillum, si loqueretur de aliquo peccato particulari audito, sed etiam tunc imprudenter plurimum ageret.

2. Si confessarius narrando aliquid ex confessione tales circumstantias describit, ut poenitens probabiliter cognosci possit. Celebre est illud exemplum parochi, qui post 25 annos sacerdotii narrat in societate, primum poenitentem sibi confessum esse adulterium. Paulo post intrat vir et narrat omnibus audientibus: Fui primus tuus poenitens.

3. Si confessarius admonet parentes, ut specialiter in istis circumstantiis filiam invigilent; scit autem ex confessione filiam in istis circumstantiis peccavisse.

4. Si confessarius audita confessione mutat agendi rationem erga poenitentem, e. g. durioribus verbis alloquendo, claves illi auferendo vel complicem poenitentis increpando.

---

[1] Ib. n. 658.

5. Si confessarius recusat «schedulam confessionis», ubi talis schedula est in usu. Exinde enim facile infertur poenitentem non esse absolutum. Tenetur igitur confessarius etiam indisposito poenitenti instanter petenti dare schedulam, sed in illa non scribat: absolutionem accepit, sed: confessus est.

6. Si confessarius recusat audire confessionem alicuius poenitentis unice quia illum ex praecedenti confessione cognoscit scrupulosum vel indispositum.

448 **Monitum.** Optime in aliquibus statutis dioecesanis ad vitandam quamcumque indirectam violationem sigilli stricte iniungitur confessariis, ne in communibus colloquiis umquam intermisceant verba de rebus in confessione auditis, neve confitentium scrupulos, internas vexationes et ineptias referant, tacito etiam poenitentis nomine, sub praetextu, quod eiusmodi res non sint peccata. Uno verbo: *Confessarius ne loquatur de rebus confessionis nisi cum Deo, orando pro poenitentibus.* Consilii capessendi causa potest quidem aliquando prudenter consulere alium confessarium doctum, sed caveat omne periculum laesionis sigilli. Secus prius obtineat licentiam poenitentis. Notitia ex confessionibus hausta ne utatur nisi ad propriam salutem efficacius procurandam et ad ampliorem dexteritatem in regimine animarum exercendam.

ARTICULUS III.

De ratione agendi cum occasionariis, consuetudinariis et recidivis.

449 1. **Occasionarii** *vocantur illi, qui versantur in occasione peccandi. Iamvero occasio peccandi est aliquid extrinsecum* (persona, res, liber, spectaculum, choreae etc.) *vehementer ad peccatum alliciens.* Ergo occasio peccandi non est passio inordinata vel fragilitas poenitentis, cum ista sint quid intrinsecum.

Divisio occasionum.

a) *Proxima* occasio, quae est grave periculum externum peccandi, in quo homo frequenter revera peccat mortaliter, e. g. visitatio tabernae pro homine vitio ebrietatis valde dedito; b) *remota* occasio, quae secum fert non nisi leve periculum peccandi et in qua homo raro peccare solet. Tales occasiones remotae ubique terrarum exsistunt, neque homo illas effugere debet aut potest.

Occasio proxima subdividitur: α) Alia est *absoluta* seu per se, alia est *relativa* seu per accidens. Prior ea est, in qua communiter omnes homines solent graviter peccare, e. g. morose aspicere sine causa rationabili res valde turpes. Altera ea est, quae proximum peccandi periculum non inducit pro omnibus, sed pro aliquo determinato homine ob specialem eius fragilitatem vel passionem excitatam, e. g. ingressus in cauponam pro homine bibulo.

β) Alia est *voluntaria,* alia *necessaria.* Prior ea dicitur, quae facile seu cum levi incommodo auferri potest. Altera ea est, quae physice aut moraliter removeri nequit. In occasione physice necessaria e. g. vivunt in eadem domo filii familias, qui peccant inter se; homines incarcerati, qui peccant inter se. In occasione moraliter necessaria vivunt in eadem domo filii familias, qui peccant cum ancilla propriae familiae. Ancilla enim potest facilius relinquere domum quam filius familias. Occasio igitur necessaria ea est, quae sine magno damno magnaque difficultate removeri non potest. Quid autem sit revera magnum damnum pensari oportet ex diversis circumstantiis personarum.

γ) Alia occasio est *continua* seu *in esse*, alia est *interrupta* seu *non in esse*. Prima est illa, in qua quis semper versatur, e. g. concubina vivens in domo heri; altera ea dicitur, in qua quis non semper quidem vivit, sed quam facile habere potest, e. g. caupona pro ebrioso; amasia pro homine luxurioso.

Absolutio occasionariorum.

Regula 1. *Non est deneganda absolutio poenitenti exsistenti in occasione remota.* 450

Ratio est, quia omnes nos vivimus in occasione remota peccandi, quam si deberemus vitare oporteret exire e mundo, qui totus refertus est periculis peccandi. Ergo vitare occasiones remotas peccandi est impossibile, ac proinde non est necessarium.

Regula 2. *Non est deneganda absolutio poenitenti, qui versatur in occasione proxima necessaria, dummodo sit vere contritus et paratus adhibendi media praescripta, ita ut occasio proxima evadat remota.*

Ratio est, quia confessarius nequit a poenitente exigere id, quod est physice vel moraliter impossibile. Ex altera autem parte tuto sperare licet, poenitentem, qui adhibet remedia praescripta, victurum esse tentationes, Deo iuvante, «qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis» [1]. Praecipua media, quibus occasio proxima necessaria possit reddi moraliter remota, sunt: fervens oratio, frequens confessio, fuga omnis familiaritatis et solitariae conversationis cum complice etc. — Quando autem poenitens recusat adhibere huiusmodi remedia, vel quando illa quidem promisit, sed postea neglexit ac proinde semper in eadem peccata recidit, tractandus est tamquam *recidivus* degens in occasione proxima, scil. non est absolvendus, nisi dederit *signa extraordinaria* contritionis et nisi etiam cum gravissimo incommodo occasionem proximam removerit. Etenim Christus praescripsit: «Si oculus tuus scandalizat te, erue eum et proice abs te: bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.» [2]

Quaeres. An possit absolvi poenitens, qui exsistens in occasione necessaria, *remediis adhibitis* eodem semper modo relabitur? Facilis nobis videtur responsio: Talis casus vix umquam possibilis est; etenim poenitens tunc revera facit, quod in se est. Porro facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam. Ergo accidere potest, ut poenitens aliquoties relabatur in eadem peccata, sed si oboedit mandatis confessarii, tandem aliquando constans erit. Ceterum si nihilominus casus occurreret, poenitens esset tractandus sicut consuetudinarius recidivus. — Casus occasionis proximae necessariae et continuae est abusus matrimonii inter coniuges. Quodsi istud peccatum semper semperque committitur a coniugibus, sine ulla emendatione, absolutio est differenda aut deneganda, cum tunc desit debita dispositio poenitentium.

Regula 3. *Deneganda est absolutio poenitenti, qui recusat deserere occasionem proximam voluntariam.* 451

Ratio est, quia ille, qui voluntarie in occasione proxima vult remanere, amat periculum peccandi, ac proinde non habet neque veram contritionem de peccatis praeteritis neque verum propositum de peccatis futuris vitandis. Hinc damnavit Innocentius XI d. 2 Martii 1679 propositionem 61: «Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest

---

[1] 1 Cor 10, 13. [2] Mt 18, 9.

et non vult omittere, quin immo directe et ex proposito quaerit, aut ei se ingerit»; prop. 62: «Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit»; prop. 63: «Licitum est quaerere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali vel temporali nostro vel proximi.» [1]

Si quis versatur in occasione proxima voluntaria *et continua,* generatim absolutio *differenda est,* usque dum poenitens hanc occasionem *reapse* removerit. Hinc e. g. concubinarius non est absolvendus, antequam concubinam e domo eiecerit.

Ratio est, quia etsi poenitens hic et nunc satis sit dispositus ad absolutionem recipiendam, tamen valde timendum est, ne postea immemor promissionis datae et victus vehementi passione occasionem non remoturus sit. Dixi autem: *generatim,* quia si confessarius habeat moralem convictionem firmi propositi a poenitente facti, et praesertim si poenitens amplius non valeat redire ad eundem confessarium, potest etiam statim absolutionem concedere. Si tamen poenitens iam iterum iterumque in praecedentibus confessionibus promiserit remotionem occasionis neque promissionibus steterit, iam non est solus occasionarius, sed etiam recidivus, ac proinde non est absolvendus nisi dederit *signa extraordinaria* contritionis et adsit *urgens necessitas* absolvendi.

Si quis autem versatur in occasione proxima *non continua,* potest statim absolvi, dummodo serio promittat relinquere hanc occasionem. Sin *vero* non solum est occasionarius, sed etiam recidivus, non est absolvendus, nisi dederit signa extraordinaria contritionis, ut infra dicetur.

452 2. **Absolutio consuetudinariorum.**

Consuetudinarius seu habituatus dicitur ille, qui contraxit habitum alicuius peccati, in quod tamen nondum post illius confessionem relapsus est. Sin autem hoc peccatum iam semel vel pluries confessus est et nihilominus iterum commisit, vocatur recidivus [2].

Quot actus ad pravum habitum acquirendum sint necessarii, nequit absolute determinari. Hoc enim a multis dependet, scil. a debilitate voluntatis, a peccati natura et modo, a longo vel parvo intervallo, intra quod singula peccata committuntur. Sic e. g. homo debilis voluntatis facilius contrahit habitum fere invincibilem peccandi, quam homo fortis. Iuxta S. Alphonsum [3] censetur habitum contraxisse, qui quinquies in mense *peccatum externum* solet committere. Pro *peccatis* autem *internis* multo maior numerus requiritur. Consuetudo peccandi potest oriri vel ex incitamento externo humano, i. e. ex occasione proxima, et tunc consuetudinarius est simul occasionarius; vel ex tentatione diabolica aut ex passione inordinata, et tunc est proprie consuetudinarius. De hoc ultimo valet sequens regula.

Regula. *Consuetudinarius potest et debet absolvi, quando est vere attritus et sincere promittit adhibere media ad pravam consuetudinem vincendam necessaria.*

Ratio est, quia prava consuetudo nullo modo arguit indispositionem poenitentis. Porro iuxta adagium: Poenitenti credendum est tum pro se tum contra

[1] *Denz.* n. 1211—1213. [2] Cf. infra n. 453. [3] Praxis confess. n. 70.

se loquenti, poenitens firmiter asserens suam attritionem et propositum serio adhibendi remedia contra pravam consuetudinem fide dignus est atque absolutionis capax. Remedia, quae a poenitente adhibenda sunt, oportet determinare iuxta qualitatem consuetudinis pravae et hominis peccantis. Huic doctrinae non est opposita propositio (60) damnata ab Innocentio XI d. 2 Martii 1679: «Poenitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturae aut Ecclesiae, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda nec differenda absolutio: dummodo ore proferat se dolere et proponere emendationem.»[1] Etenim in hac propositione essentia erroris sita est in illis verbis: «etsi emendationis spes nulla appareat». Porro consuetudinarius, qui *prima vice* confitetur habitum peccandi et *serio* promittit emendationem, semper veram spem emendationis praebet. Sane si consuetudinarius iam saepius promisit emendationem et tamen semper eodem modo cecidit in eadem peccata, praebet parvam spem emendationis, sed tunc iam non est simplex consuetudinarius, sed consuetudinarius recidivus, qui aliter tractandus est, ut infra dicetur. Ceterum rarissimum est in praxi, ut quis sit simplex consuetudinarius et non simul recidivus. Simplex consuetudinarius esset e. g. homo, qui a decem annis non est confessus et infra hoc tempus contraxit habitum se polluendi semel in hebdomada.

3. Absolutio recidivorum. 453

In aliquo sensu omnes homines sunt recidivi; nam omnes peccata iterant. De recidivis in hoc lato sensu materiali hic non loquimur. *Recidivus in sensu stricto seu formali vocatur ille, qui post confessionem ita cadit in eadem peccata mortalia, ut merito inde de dispositione in praeteritis confessionibus dubitare liceat.* Differt ergo recidivus a consuetudinario, quippe qui *prima vice* peccati habitum accuset. Veteres auctores haud raro confundunt consuetudinarium cum recidivo. Proinde diligenter attendendum est, quo accurato sensu singuli auctores accipiant verbum consuetudinarii.

Regula. *Recidivus regulariter absolvi nequit, nisi specialibus signis prius expulerit praesumptionem indispositionis contra ipsum exsistentem.*

Dico: *regulariter*, nam in casu necessitatis sacramentum administrari potest etiam homini dubie disposito. — Ratio autem regulae allatae est, quia ex relapsu in eadem prorsus peccata sine ulla prorsus emendatione vehemens oritur praesumptio, quod poenitens careat sincera contritione et proposito, quoniam vix possibile est, ut homo ex intimo corde dolens de peccatis commissis, et firmiter proponens media necessaria ad emendationem adhibere, *prorsus eodem modo* cadat in eadem peccata. Haec igitur praesumptio destruenda est, quod profecto non fit simplici assertione poenitentis. Etenim si poenitens iam iterum iterumque promissis non steterit, sane non meretur nisi parvam fidem. Proinde debet aliunde probare veram suam contritionem et propositum. — Specialia autem signa contritionis et propositi sufficientis varia sunt pro varia indole poenitentium, nec potest aliquid determinari in particulari. Sic e. g. lacrimae effusae propter commissa peccata ostendunt dispositionem sufficientem in viro forti, qui rarissime lacrimatur,

[1] *Denz.* n. 1210.

cum econtra non magnam fidem mereantur in quibusdam mulierculis, quae frequenter ad nutum plorare solent. Regula generalis sit: *Omnibus circumstantiis pensatis confessarius debet habere sufficientem certitudinem dispositionis poenitentis.* — Tamquam signa specialia ostendentia sufficientem dispositionem afferuntur e. g. spontanea fuga occasionis proximae; firmitas in bono proposito saltem per aliquod tempus. Unde si poenitens post praeteritam confessionem abstinuerit per mensem a peccato, in quod antea qualibet hebdomada cecidit, praebet signum speciale boni propositi habiti. Non tamen nimis fidendum est illis poenitentibus, qui propter rationes humanas accedunt ad confessionem paschalem et tunc per aliquod tempus antea abstinent a peccatis, ea intentione, ut evitent absolutionis negationem. Alia signa specialia sunt: *spontanea confessio* praesertim tempore inconsueto, peregrinatio pia ad confessionem peragendam, exercitia spiritualia peracta. Si recidivus nullum ex his similibusve signis affert, non est statim sine absolutione dimittendus, sed ad veram contritionem et sincerum propositum disponendus. Quod praesertim fieri debet, quoties agitur de peccatis ex fragilitate commissis, e. g. de pollutione saepius commissa a iuvene. Sin autem post opportunam exhortationem recidivus remanet dubie dispositus, in casu necessitatis potest sub conditione absolvi; secus autem absolutio est ad *breve* tempus differenda. Dilatio octo dierum sufficit pro recidivis, qui *ex fragilitate* peccant; recidivis vero *ex occasione* convenienter differtur absolutio per quindecim dies. Per se patet confessarium non rudibus sed humanissimis verbis alloqui debere poenitentem. Memor sit illius adagii: «Fortiter in re, suaviter in modo.» Nostris diebus absolutio raro est differenda, nisi sit prorsus necessarium. Nam propter fidei infirmitatem, qua laborant plures poenitentes, absolutio dilata saepe magis obest quam prodest.

ARTICULUS IV.

De abusu confessionis.

Duobus praesertim modis committitur atrox abusus confessionis, scil. si confessarius absolvit proprium complicem, aut si occasione confessionis sollicitat poenitentem ad turpia. De tertio abusu confessionis, scil. de illicita inquisitione nominis complicis, iam supra n. 381 sermo fuit. Cum abusus confessionis sit crimen inducens suspicionem haeresis, iudicium de eo pertinet ad S. Officium vel eius delegatum, qui ex iure ipso est episcopus.

§ 1.

De absolutione complicis.

454 Benedictus XIV abstulit cuilibet confessario extra mortis articulum facultatem absolvendi proprium complicem. Sin autem nihilominus confessarius attentaverit absolvere proprium complicem, incurrit excommunicationem speciali modo reservatam Summo Pontifici.

En verba Bullae «Sacramentum Poenitentiae» d. 1 Iunii 1741: «Singulis sacerdotibus tam saecularibus quam regularibus . . . interdicimus et prohibemus, ne aliquis eorum *extra casum extremae necessitatis*, nimirum in ipsius mortis articulo et deficiente tunc quoque alio sacerdote, qui confessarii munus obire possit, confessionem sacramentalem personae complicis in peccato turpi atque inhonesto contra sextum Decalogi praeceptum commisso

excipere audeat, sublata propterea illi ipso iure quacumque auctoritate et iurisdictione ad qualemcumque personam ab huiusmodi culpa absolvendam, adeo quidem, ut absolutio, si quam impertiatur, *nulla atque irrita omnino sit....* Et nihilominus, si quis confessarius secus facere ausus fuerit, maioris quoque excommunicationis poenam ... ipso facto incurrat.» — Postea idem Pontifex per Constitutionem «Apostolici muneris» d. 28 Febr. 1745 hanc legem adhuc magis explicavit. Pius IX Constitutione «Apostolicae Sedis» punit excommunicatione speciali modo reservata Summo Pontifici «absolventes complicem in peccato turpi, etiam in mortis articulo, si alius sacerdos, licet non approbatus ad confessiones, sine gravi exoritura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem». Ea, quae Benedictus XIV hac in re statuit, adhuc vigent; sed excommunicatio intelligenda est in eo sensu, sicut a Pio IX renovata est. Ad explicanda haec statuta ecclesiastica, declarare oportet, quomodo hic sumatur: 1. peccatum turpe; 2. complex; 3. absolvere.

1. **Peccatum turpe** est quodlibet peccatum luxuriae, dummodo 455
sit a) interne et externe grave; b) certum; c) nondum directe remissum[1]. Ergo excluduntur:

a) Peccata *contra alias virtutes*, e. g. furtum, homicidium etc. Unde confessarius posset absolvere suum complicem in homicidio. Sed nemo non videt, quam indecens sit etiam talis absolutio.

b) Peccata *interna* contra castitatem, ut delectationes morosae, desideria.

c) Peccata *levia* luxuriae, sive ex imperfectione actus sive ex conscientia erronea. Hinc si quis puer ex conscientia erronea certo putaret, tactus a sacerdote impudice patratos non esse grave peccatum, posset absolvi ab hoc sacerdote, qui excommunicationem non incurreret. Pariter oscula, licet saepe sint peccata mortalia in casu particulari, tamen in hac materia non habentur ut certo mortalia ex obiecto externo.

d) Peccata *iam antea directe remissa*. Unde e. g. si quis in iuventute cum sacerdote turpiter peccavit hocque peccatum iam rite confessus est apud alium confessarium et absolutionem validam recepit, nunc autem idem peccatum tamquam *materiam liberam* confitetur apud sacerdotem complicem, valide absolvitur, neque sacerdos ullam poenam incurrit. Sed in praxi valde consulendum est, ne umquam confessarius audiat confessionem sui complicis propter periculum tentationum et irreventiae erga sacramentum[2]. — Non requiritur, ut peccatum turpe sit commissum *sacerdotio iam suscepto*. Unde S. Poenitentiaria docuit d. 26 Ian. 1879, «confessarium non posse absolvere complicem, cum quo ante sacerdotium in puerili aetate turpiter egit, nisi moraliter certus

---

[1] Cf. S. Offic. d. 18 Maii 1873.

[2] Unde S. Officium d. 29 Maii 1867 declaravit, «liberum esse confessario absolvere personam complicem, quae a peccato complicitatis inhonesto absoluta iam fuit per alium confessarium; dandum tamen semper esse consilium confessario, de quo agitur, ut, nisi cogat necessitas, se abstineat ab excipiendis personae, licet iam a peccato complicitatis absolutae, sacris confessionibus» (apud *Bucceroni,* Comm. in Bull. Ap. Sedis n. 37).

sit ipsum iam ab alio confessario directe et valide a peccato complicitatis absolutum fuisse».

456 2. **Complex** (seu socius criminis, i. e. quasi implexus in eodem crimine) potest esse sive vir sive mulier, sive puber sive impuber, dummodo sit capax peccati mortalis. Neque requiritur, ut peccatum istud sit patratum opere luxurioso inter sacerdotem et complicem, sed sufficit ut *uterque interius et exterius idem grave peccatum contra castitatem commiserit.* Hinc e. g. peccatum complicitatis adest, si maritus convenit cum sacerdote de adulterio faciendo cum uxore, licet adulterium de facto non accidat propter resistentiam uxoris. In isto casu sacerdos non potest absolvere maritum, cum sit eius complex[1]. Omnino requiritur, ut complicitas sit *formalis,* et quidem aut tempore peccati aut tempore absolutionis. Hinc si sacerdos peccat cum muliere reluctante, totaliter ebria, amente, non adest complicitas formalis; vel si confessarius durante absolutione non cognoscit suum complicem, vel etiam in casu, quo serio dubitat, num poenitens sit suus complex, valide et licite absolvit. Etenim non tenetur quaerere a poenitente: Numquid commisisti istud peccatum mecum? Pariter non adest complicitas formalis, si sacerdos neque in actu peccati neque postea tamquam *sacerdos* cognitus est. Sic e. g. si sacerdos larvatus peccavit cum muliere, quae illum numquam cognoscit, et postea hanc mulierem absolvit ab hoc peccato luxuriae, non incurrit excommunicationem. Non enim tenetur in confessione huic mulieri dicere: Ego sum ille vir quocum peccasti. Ratio autem intrinseca est, quia tunc non habetur ille sacramenti abusus, quem vult lex ecclesiastica prohibere. Ita communiter moderni auctores, e. g. Hollweck[2], Lehmkuhl[3]. Sine sufficienti ratione Gury[4] contrarium docuit.

457 3. **Absolutio** vera vel saltem ficta requiritur, ut excommunicatio incurratur. Unde haec poena non infligitur, a) si confessarius tantum audivit confessionem complicis; b) si poenitens peccatum complicitatis in confessione reticuit. — Declaravit autem S. Poenitentiaria d. 19 Febr. 1896 «excommunicationem ... non effugere confessarios absolventes vel fingentes absolvere eum complicem, qui peccatum quidem complicitatis, a quo nondum est absolutus, non confitetur, sed ideo ita se gerit, quia ad id confessarius poenitentem induxit, sive directe sive indirecte». *Directa* inductio esset, si confessarius diceret poenitenti: Cave ne confitearis istud peccatum; *indirecta* autem inductio esset, si confessarius poenitenti persuaderet, talem actum luxuriosum non fuisse graviter malum vel non esse necessario accusandum in confessione. — Etiam *ficta* ab-

---

[1] Ita sententia verior (cf. *Bucceroni,* Comm. in Const. «Sacramentum Poenitentiae» n. 69); contrarium docet *Noldin* (De sacr. n. 384) dicens: «Ad incurrendum casum complicitatis requiritur complicitas immediata in ipsa actione turpi; non sufficit cooperatio quantumvis proxima ad peccatum turpe alterius.»

[2] Die kirchl. Strafgesetze § 274. [3] Theol. mor. II, n. 1202.

[4] Cas. consc. II, n. 617.

solutio inducit poenam excommunicationis, ut ex citata declaratione S. Poenitentiariae apparet; et iam antea, scil. d. 1 Martii 1878, declaratum est ab eadem S. Poenitentiaria, «confessarios simulantes absolutionem non effugere excommunicationem».

Ignorantia crassa seu supina ab hac excommunicatione iam non excusat confessarium [1].

Exceptiones a censura (et validitas absolutionis) solummodo 458 habentur in casu extremae necessitatis. Talis extrema necessitas numquam exsistit, si adest alius sacerdos *etiam non approbatus,* qui confessionem poenitentis excipere moraliter potest. Iam vero, si alius sacerdos quidem physice adest, sed non potest vocari ad audiendam confessionem sine gravi scandalo publico, vel si recusat audire confessionem, tunc idem valet, ac si nullus sacerdos adest. Casus extremae necessitatis est:

a) Articulus vel grave periculum mortis.

Cum in articulo mortis omnis reservatio cesset, confessarius valide quidem absolvit complicem suum; sed si alius sacerdos quicumque (etiam non approbatus) sine gravi scandalo *publico* audire potest hanc confessionem, confessarius illicite agit et incurrit excommunicationem, nisi tamen complex, non obstante seria persuasione, penitus recuset confiteri apud alium confessarium. — Quamvis Benedictus XIV in solo articulo mortis concesserit absolutionem complicis, tamen per epikeiam haec facultas extenditur ad casum urgentissimae necessitatis, nempe:

b) Quando urget praeceptum ecclesiasticum et divinum tum confessionis tum communionis, et complex diu non potest invenire alium confessarium.

Ita docent probabilius plures moderni auctores, e. g. Lehmkuhl [2], Tanquerey [3], Bucceroni [4], D'Annibale [5], Noldin [6], Ios. Alberti [7], Ballerini-Palmieri [8]. Iste casus accidere potest in locis dissitis missionum, ubi alius sacerdos fere numquam advenit et ubi poenitens non potest longum iter arripere ad inveniendum alium confessarium. Sed absolutio in hoc casu concessa non est nisi *indirecta,* ac proinde poenitens tenetur postea, si possibile est, peccatum complicitatis alii confessario confiteri. — Si confessarius bona fide, i. e. non advertens peccatum complicitatis, absolvit poenitentem, qui eius complex est, probabilius absolutio est valida. Directe enim absolvuntur alia peccata, indirecte autem remittitur peccatum complicitatis. Ratio est, quia iurisdictio sacerdotis videtur solummodo restricta quoad peccatum complicitatis, non autem quoad alia peccata. Sunt tamen quidam auctores, qui docent, confessarium omni prorsus iurisdictione carere in suum complicem, qui nondum est directe absolutus a peccato complicitatis.

c) Excommunicationem quidem non incurrit, sed graviter illicite agit *et invalide absolvit* confessarius, qui attentat absolvere suum com-

---

[1] S. Offic. d. 13 Ian. 1892 ad 3.
[2] Theol. mor. II, n. 1205. [3] De poenit. n. 579.
[4] Comm. in Bull. Ap. Sedis n. 87. [5] Summula Theol. mor. III, n. 324 et n. 38.
[6] De sacr. n. 386 et De poenis eccl. n. 63. [7] Theol. pastor. III, n. 28.
[8] Opus theol. V (de sacr. poenit.), n. 655.

plicem α) penitus tacentem de peccato complicitatis, dummodo confessarius illum ne induxerit ad tacendum (sive directe sive indirecte); β) propter periculum gravis scandali non valentem alibi confiteri, dummodo confessarius expresse moneat se nolle absolvere a peccato complicitatis (quod alii confessario est postea declarandum), et se absolvere directe ab aliis peccatis.

Utrum absolutio in hoc casu indirecte data de peccato complicitatis sit valida an invalida, non concordant auctores[1], sed communiter docent, saltem excommunicationem non incurri, cum S. Poenitentiaria d. 16 Maii 1877 responsum dederit, «privationem iurisdictionis absolvendi complicem in peccato turpi et adnexam excommunicationem quatenus confessarius illum absolverit, esse in ordine ad ipsum peccatum turpe, in quo idem confessarius complex fuit». — Ex quibus verbis solvitur sequens casus: Petrus sacerdos commisit grave peccatum luxuriae cum Tullia. Tullia comitata a sua matre se sistit in confessionali Petri. Petrus manifeste dicit se neque posse neque velle absolvere a peccato luxuriae, quod est declarandum alteri confessario. Tullia multum insistit ad habendam absolutionem, quia si non iret statim post confessionem cum matre ad s. communionem, oriretur gravissimum scandalum. Petrus tunc dat absolutionem ab aliis peccatis monens Tulliam de actu perfectae contritionis eliciendae et de obligatione peccatum luxuriae esse declarandum alteri confessario. Petrus non incurrit excommunicationem, quia non absolvit a peccato turpi. Sed, ait D'Annibale[2]: «Illud nemo umquam dubitavit aut dubitat, *nefas esse* absolvere poenitentem a peccatis ceteris, et pro hoc absolvendo ad alium confessarium remittere.»

459 **Absolutio ab excommunicatione incursa.** Confessarius, qui illicite absolvit complicem suum, incurrit excommunicationem specialissime Summo Pontifici reservatam, ut dictum est.

Dicitur autem haec excommunicatio specialissime reservata, quia in omnibus facultatibus delegatis etiam amplissimis semper censetur exclusa, nisi expresse nominetur[3]. Ignorantia crassa et supina non excusat ab hac excommunicatione[4], ut iam dictum est. In casibus urgentioribus potest quidem simplex confessarius absolvere ab hac censura, sed tunc absolutus infra mensem debet omnino recurrere ad S. Poenitentiariam, quae solet sat duras poenitentias imponere. Immo si sacerdos *ter* suum complicem absolvit, ei mandatur, ut munus confessarii in perpetuum deponat. Cum autem id saepe moraliter impossibile sit, tum propter maximum scandalum secus oriturum, tum propter penuriam sacerdotum, expedit, ut in litteris ad S. Poenitentiariam dandis supplicetur, ut confessarius possit remanere in suo officio.

§ 2.

De sollicitatione ad turpia.

460 **Praenotamen.** Benedictus XIV in eadem Constitutione «Sacramentum Poenitentiae» alium abusum sacramenti poenitentiae profligavit, scil. sollicita-

---

[1] Cf. *Noldin*, De poenis eccl. n. 63; *Marc*, Instit. mor. I, n. 1783; *Van der Velden*, Principia Theol. mor. III 673.

[2] Comm. in Const. Ap. Sedis n. 86.

[3] S. Offic. d. 27 Iunii 1866. [4] S. Offic. d. 13 Ian. 1892.

tionem ad turpia. Iam antea Pius IV[1] et Gregorius XV[2] de hac re leges tulerunt. Hodierna disciplina explicatur in citata Constitutione Benedicti XIV et in Instructione S. Officii d. 20 Febr. 1867[3]. Modus examinis faciendi contra sacerdotes sollicitantes indicatur ab Instructione S. Officii d. 20 Iulii 1890[4]. En verba Benedicti XIV, qui mandat episcopis procedere «contra omnes et singulos sacerdotes tam saeculares quam regulares, . . . qui aliquem poenitentem, quaecumque persona illa sit, vel in actu sacramentalis confessionis, vel ante vel immediate post confessionem, vel occasione aut praetextu confessionis, vel etiam extra occasionem confessionis in confessionali, sive in alio loco ad confessiones audiendas destinato aut electo, cum simulatione audiendi ibidem confessionem, ad inhonesta et turpia sollicitare vel provocare, sive verbis, sive signis, sive nutibus, sive tactu, sive per scripturam aut tunc aut post legendam, tentaverint, aut cum eis illicitos et inhonestos sermones vel tractatus temerario ausu habuerint. . . . Meminerint praeterea omnes et singuli sacerdotes ad audiendas confessiones constituti teneri se ac obligari, suos poenitentes, quos noverint fuisse ab aliis, ut supra, sollicitatos, sedulo monere . . . de obligatione denuntiandi inquisitoribus, sive locorum Ordinariis praedictis, personam quae sollicitationem commiserit, etiamsi sacerdos sit, qui iurisdictione ad absolutionem valide impertiendam careat, aut sollicitatio inter confessarium et poenitentem mutua fuerit, sive sollicitationi poenitens consenserit, sive consensum minime praestiterit, vel longum tempus post ipsam sollicitationem iam effluxerit, aut sollicitatio a confessario non pro se ipso, sed pro alia persona peracta fuerit.»

Pontificiae Constitutiones de absolutione complicis et de sollicitatione ad turpia obligant etiam Orientales[5].

Ad intelligentiam clariorem huius legis iuvat explicare: 1. conditiones requisitas, ut revera adsit crimen sollicitationis; 2. obligationem denuntiandi; 3. modum denuntiandi; 4. poenas, quae infligendae sunt sacerdoti sollicitanti.

1. Conditiones requisitae ad crimen sollicitationis. 461

Notio. *Crimen sollicitationis est provocatio ad grave peccatum luxuriae facta a sacerdote abutente ad hunc finem confessione sacramentali vera aut simulata.* Ergo requiritur:

a) *Ut provocatio fiat ad grave peccatum contra castitatem.*

Ergo sollicitatio non censetur adesse, α) si provocatio facta est ad aliud peccatum, e. g. ad furtum; vel β) si facta est ad aliquid inhonestum, quod tamen non est *certe* peccatum mortale, e. g. si confessarius mulierem osculatus est immediate post confessionem. Licet enim osculum saepe sit graviter culpabile propter periculum delectationis venereae, scandali, pravae intentionis etc., tamen *obiective* consideratum illud non est peccatum mortale et proinde non censetur adesse illa sollicitatio ad turpia, de qua hic loquimur[6]. — Non requiritur autem ut sollicitatio sit *efficax* seu ut persona sollicitata

---

[1] Const. «Cum sicut nuper» d. 15 Apr. 1561.

[2] Bulla «Universi» d. 30 Aug. 1622. [3] Collect. de Prop. Fide n. 1282.

[4] Ib. n. 1732.

[5] Ita S. C. de Prop. Fide d. 6 Aug. 1885 (Collect. de Prop. Fide n. 1640).

[6] Contrarium docet *Aem. Berardi* (De sollicit. n. 47): «In casu, de quo agimus, oscula et tactus (minus honesti) tamquam mortalia considerari debent; practice enim

consentiat in peccatum. Unde sollicitatio adesset, si e. g. confessarius invitaret coniugem ad adulterium, etsi coniux hoc peccatum prorsus recusaret. Pariter non requiritur, ut confessarius *immediate* sollicitet personam, quacum peccatum luxuriae sit faciendum vel ut confessarius sollicitet personam ad peccandum cum ipso sollicitante [1]. Hinc adesset crimen sollicitationis, si e. g. confessarius rogaret adiutorium fratris ad peccandum cum eius sorore; vel si excitaret iuvenem ad peccandum cum aliqua puella.

462 b) *Ut sollicitatio fiat a* sacerdote ut confessario.

Hinc non adest illud crimen, si clericus vel laicus se fingit esse confessarium et tunc poenitentem ad turpia provocat. Aliqui auctores docent etiam *episcopum* sollicitantem ad turpia non esse denuntiandum, cum in odiosis, e. g. in poenis latis contra sacerdotes, non comprehendantur episcopi, nisi hoc sit expresse dictum. Quae quidem sententia canonistice vera est. Ergo non adesset stricta *legis ecclesiasticae* obligatio denuntiandi episcopum sollicitantem, sed plane exsisteret obligatio *iuris naturalis* ad praecavendum scandalum enorme. — Debet esse vera *provocatio* ad turpia ex parte confessarii, unde probabiliter docent plures auctores obligationem denuntiationis non adesse, si ipse poenitens sollicitat et confessarius tantum consentit huic sollicitationi [2]. Ad quaesitum: «An confessarius sollicitatus, si metu inductus sollicitationi consentiat, sit denuntiandus?» responderunt qualificatores S. Officii d. 11 Febr. 1661: «Affirmative et opinionem negativam non esse probabilem»; sed id omissum est tum in Bulla Benedictina tum in Instructione S. Officii hac de re data d. 20 Febr. 1866 [3]. Non est verisimile S. Alphonsum ignoravisse sententiam S. Officii d. 11 Febr. 1661 latam, et tamen S. Doctor habet sententiam oppositam ut probabiliorem. Unde merito docet Lehmkuhl [4] post Bucceroni [5] et «Vindicias Alphonsianas», non adesse obligationem denuntiandi confessarium, qui solum consenserit sollicitationi poenitentis, non autem ipse sollicitaverit. Certo autem facienda est denuntiatio, si sollicitatio fuit *mutua* inter confessarium et poenitentem. In isto tamen casu poenitens non tenetur fateri se ipsum etiam sollicitavisse.

463 In quattuor casibus sacerdos censetur sollicitare ut confessarius, scil. si ad turpia provocet:

---

non ex ullo honesto motivo, et ordinarie ne quidem ex mero ioco, sed ad satisfaciendum libidini . . . res huiusmodi fierent. . . . Vae si tamquam merae levitates et tamquam denuntiationi minime subiectae res huiusce generis aliaeque similes considerari possent!» — Sane istae res non sunt merae levitates, sed valde vituperandae. Ast inde minime sequitur, ut sint semper peccata mortalia atque inducant gravem obligationem sub poena excommunicationis denuntiandi confessarium, qui talia fecerit. Lex enim odiosa, qualis censetur obligatio denuntiandi, est strictae interpretationis.

[1] Hoc constat ex sequenti responso S. Poenitentiariae d. 2 Sept. 1904: «Tibullus excipiens confessiones mulierum, quarum viri saepe abesse solent, et quae non facile se continent, docet et suadet easdem mulieres non peccare in sequentibus casibus: 1. Si desiderando proprium virum absentem, patiantur commotionem sensualem seu pollutionem. 2. Si desiderent hanc eandem pollutionem in se experiri ex ardenti amore viri absentis. 3. Si pollutionem in se excitent tactibus secum habitis, dummodo hos actus referant ad virum absentem. — S. Poenitentiaria dilecto in X. . . scribendi subiungit: iam bis hac super re ab hoc s. Tribunali responsum fuisse, et actus huiusmodi esse graviter illicitos, et confessarium eos probantem esse denuntiandum.»

[2] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 681.

[3] Collect. de Prop. Fide n. 1282. [4] Theol. mor. II, n. 1253.

[5] Comm. in Bull. Ap. Sedis n. 29.

α) *In actu sacramentalis confessionis,* i. e. a tempore, quo incohatur confessio, usque ad absolutionis verba inclusive.

β) *Immediate ante vel post confessionem.*

Id est, si inter confessionem et sollicitationem nulla alia actio externa intercedit. Ergo crimen sollicitationis adest, si confessarius loquitur immediate ante vel post confessionem ex affectu libidinoso verba manifeste obscoena; si tangit inhonesto modo poenitentem; si dat poenitenti litteras postea legendas, in quibus sollicitat ad turpia.

γ) *Occasione vel praetextu confessionis.*

Confessionis *occasione* sollicitare est ex confessione sumere motivum vel opportunitatem provocandi ad turpia. Hinc e. g. si confessarius cognoscens ex confessione proclivitatem alicuius mulieris ad luxuriam, quaerit ex ea, ubi habitet; vel illi dicit: Venias postea ad domum meam, et tunc postea peccatum luxuriae committit cum illa, adest crimen sollicitationis, dummodo tamen *clare constet,* confessarium iam habuisse durante confessione intentionem peccandi cum muliere. Si autem confessarius non convenit cum ista muliere nisi post plures dies, vel si ob alium finem cum illa convenit et tunc, paulatim tentatione excitante, illam provocat ad turpia, *non certo constat* de abusu confessionis, ac proinde non est stricta obligatio denuntiandi hunc confessarium. — Sub *praetextu* confessionis sollicitare est provocare ad turpia sub specie aut velo confessionis. E. g. confessarius invitat poenitentem ad veniendum in confessionale, ea intentione, ut ibi possit illum ad turpia provocare. S. Alphonsus[1] quaerit: «An denuntiari debeat confessarius, qui convenit cum muliere, ut ad eludendos domesticos se fingat aegrotam, et ipsum accersat domum ad patrandum peccatum?» Licet quidam affirment, respondet tamen S. Doctor probabilius negative. Nam in hoc casu «non verificatur, quod confessarius sollicitat praetextu confessionis, sed tantum quod praetextu confessionis peccatum exsequitur; ita ut praetextus confessionis tunc non iam ordinetur ad sollicitationem, sed ad familiares decipiendos. . . . Secus vero censeo dicendum, si confessarius extra confessionem sollicitaret et femina renueret timens diffamationem, et ideo confessarius ei suaderet, ut fingens se aegrotam eum accerseret ad peccandum. Quia tunc vere diceretur confessarius praetextu confessionis sollicitare feminam ad praestandum consensum.» Sed non videtur tantum discrimen inter utrumque casum, cum utrobique adhibeatur a complicibus confessionis praetextus tamquam medium ad decipiendos alios. Unde quidam docent praetextu confessionis tunc solummodo sollicitare confessarium, quando simulatam confessionem adhibet ut medium ad inducendum in peccatum illum poenitentem, *qui antea nihil scivit de peccato committendo.*

δ) *Etiam extra occasionem confessionis in confessionali sive in alio loco ad audiendas confessiones destinato aut electo cum simulatione audiendi ibidem confessionem.* Essentialia verba huius clausulae videntur esse *cum simulatione confessionis.*

Recolendum est discrimen inter simulationem et dissimulationem alicuius sacramenti. Haec ultima adhibetur ad celandum coram aliis sacramentum non administratum. Prima autem est deceptio ipsius subiecti sacramentorum. Unde crimen sollicitationis non videtur adesse, quoties confessio dissimulatur

[1] L. c. n. 679.

ad decipiendos alios, ne isti percipiant peccatum cum poenitente commissum aut committendum. Adest vero istud crimen, quoties confessarius coram *poenitente ipso* simulat, quasi in aliquo loco velit audire eius confessionem et tunc ibi exsistens provocat ad turpia.

464 **2. Obligatio denuntiandi sollicitantes.**

Cum confessarius nefando crimine sollicitationis maximum praebeat scandalum, iam iure naturali quilibet obligatur totis viribus niti, ut tale scandalum amoveatur. Porro id fieri vix potest, nisi confessarius suo superiori denuntietur. Ergo dici potest, ex ipso iure naturali quemlibet teneri et quidem *sub gravi* [1] ad denuntiandum confessarium sollicitantem, saltem si damnum enorme, quod solent huiusmodi confessarii causare religioni, secus averti nequeat. *Iure* vero *ecclesiastico* plectuntur excommunicatione latae sententiae nemini reservata «negligentes sive culpabiliter omittentes denuntiare infra mensem confessarios seu sacerdotes, a quibus sollicitati fuerint ad turpia» [2]. Igitur *ex iure ecclesiastico* tenetur ad denuntiationem solummodo ipse sollicitatus. Qui si culpabiliter omittit per totum mensem (computandum a die cognitae obligationis) hanc denuntiationem, incurrit excommunicationem, a qua tamen quilibet confessarius absolvere potest, *facta denuntiatione aut legitima dispensatione obtenta.*

465 *Causae excusantes a denuntiatione:*

a) *Mors sacerdotis sollicitantis.*

Ita S. Poenitentiaria d. 24 Apr. 1884. Ratio est, quia tunc finis denuntiationis cessat. — Obligatio autem denuntiationis non videtur cessare, si confessarius est iam emendatus aut punitus, aut si sollicitatio sit facta iam a longo tempore. Excipiunt autem quidam theologi [3] illum casum, quo emendatio sit ita perspicua et perdurans, ut nullus timor reincidentiae possit haberi, maxime si confessarius iam ingressus est ordinem regularem [4].

b) *Periculum grave vitae vel famae vel fortunae per accidens cum denuntiatione coniunctum.*

E. g. confessarius denuntiandus habet tales amicos, qui vehementissime persecuturi denuntiantem praevidentur. Ratio est, quia nulla lex positiva obligat cum maximo incommodo. Non autem excusat incommodum, quod *intrinsece* coniunctum est cum denuntiatione, qualis est praecipue gravis indignatio denuntiati confessarii [5].

c) *Dispensatio S. Officii vel S. Poenitentiariae,* quae tamen non ita facile conceditur. Episcopus non potest in hac lege dispensare.

De hac dispensatione petenda habet Instructio S. Officii d. 20 Febr. 1867: «Si [persona sollicitata] nullo impedimento detenta denuntiationem omnino renuat, in hoc casu . . . laudandus est confessarius, qui vel Ordinarium vel . . . S. Sedem pro opportunis providentiis consuluerit.» — In supplici libello exponenda est exacte substantia casus (praesertim an agatur de con-

---

[1] Cf. Instr. S. Officii 1867, § 3. [2] Bulla «Apostolicae Sedis».
[3] Cf. *Berardi,* De sollic. n. 284. [4] Ita *Tanquerey,* De poenit. n. 592.
[5] Cf. *De Smet,* Tract. de cas. reserv. n. 165.

fessario monialium). Insuper impedimenta declaranda sunt, quae poenitentem retrahunt a denuntiatione facienda[1].

3. **Modus faciendi denuntiationem.** Confessarius audiens 466
casum sollicitationis diligenter examinare debet, a) num persona narrans sit fide digna; saepe enim mulierculae ex invidia, odio, hysteria aliisque causis sinistris de confessario narrant, quae sunt prorsus falsa; b) num omnes conditiones requisitae ad crimen sollicitationis *certo* adsint. Nam si vel minimum, sed verum dubium manet, obligatio denuntiationis non exsistit. Si confessarius invenit crimen sollicitationis revera commissum esse, debet monere poenitentem de obligatione denuntiandi, neque a poenitente admonendo instruendoque eius bona fides excusat. Quodsi poenitens ob graves causas denuntiationem facere recusat, confessarius recurrat ad S. Poenitentiariam pro obtinenda dispensatione denuntiationis faciendae, ut iam dictum est.

Denuntiatio facienda est *personaliter* (et non per litteras aut nuntium) S. Officio vel *episcopo,* eoque mortuo vicario capitulari, non autem vicario generali, nisi ille sit specialiter delegatus. Episcopus competens est imprimis episcopus proprius sacerdotis sollicitantis, deinde etiam episcopus vel loci, ubi crimen commissum est, vel poenitentis sollicitati. Episcopus in hoc negotio agit tamquam delegatus S. Officii, seu uti dicitur, ut inquisitor natus, ac proinde denuntiatio etiam *sacerdotis regularis exempti* debet fieri episcopo et non superioribus regularibus.

Quando episcopus «aliquam de infando sollicitationis crimine denuntiationem acceperit, illico ad diligentias [i. e. iudicialem investigationem circa famam denuntiati et denuntiantis] procedet. Ad quem finem vel per se vel per sacerdotem a se specialiter delegatum advocabit duos testes, quantum fieri poterit, ex coetu ecclesiastico, utcumque vero omni exceptione maiores, qui bene noverint tum denuntiatum, tum omnes et singulos denuntiantes, eosque sub sanctitate iuramenti de veritate dicenda et de secreto S. Officii[2] servando, iudicialiter interrogabit, testimonium scripto referens, iuxta insequentem formulam; utriusque vero testimonii atque una simul respectivae denuntiationis authenticum exemplum directe tutaque via ad hanc supremam Congregationem quam primum transmittet». Ita Instructio S. Officii d. 6 Augusti 1897, ex qua sequitur, ut episcopus iam non possit *iudicialiter* contra denuntiatum procedere, antequam praefata documenta S. Officio transmiserit ab eoque responsum acceperit. — Donec *secunda* vel *tertia* denuntiatio eiusdem confessarii facta fuerit, episcopus potest supersedere a *processu iudiciali* contra confessarium accusatum, quem tamen interim paterne monere et invigilare debet. Immo expedit, ut episcopus salutarem poenitentiam imponat confessario, qui vel semel crimen sollicita-

---

[1] Cf. *Berardi* l. c. n. 359.

[2] Secretum S. Officii vocatur illud secretum, quod sub iuramento observare debent omnes officiales S. Officii aliique, qui tractant aliquam rem ad S. Officium pertinentem.

tionis certo commisit, e. g. exercitia spiritualia agenda, remotionem a loco, in quo confessarius tam enormiter defuit suo officio.

4. **Poenae sollicitationis.** Confessario, qui in processu iudiciali convictus est de crimine sollicitationis, infligendae sunt sequentes poenae (quae tamen omnes sunt *ferendae* sententiae):

a) Perpetua inhabilitas ad Missam celebrandam;
b) perpetua suspensio ab audiendis confessionibus;
c) privatio beneficii.

Notandum est ipsum peccatum sollicitationis *non esse reservatum,* saltem ex iure communi; ac proinde si miser sacerdos rite dispositus confitetur hoc peccatum, potest absolvi a quolibet confessario.

467 **Scholion. Poena inflicta calumniose denuntianti.** Benedictus XIV in citata Bulla «Sacramentum Poenitentiae» statuit, ut detestabile facinus illius, qui falso denuntiat, vel qui positive et efficaciter concurrit ad falsam denuntiationem innoxii confessarii, sit peccatum Summo Pontifici reservatum (sine censura). Sequentes conditiones requiruntur, ut istud peccatum sit revera reservatum:

1. Ut sit falsa denuntiatio confessarii *ut confessarii* iuxta superius explicata. Ergo si quis calumniose denuntiat sacerdotem sine relatione ad confessionem, peccatum non est reservatum.

2. Ut denuntiatio sit *iuridica,* i. e. personaliter facta coram iudice competenti. Ergo peccatum non videtur esse reservatum, si denuntiatio facta est anonyma vel etiam per epistulam subsignatam, quae tamen tamquam mera epistula *privata* habetur [1].

Complices falsae denuntiationis, e. g. iubentes, mandantes, consilium dantes, rogantes, promittentes, comminantes etc., idem peccatum reservatum sub iisdem clausulis committunt. De absolutione huius detestabilis peccati falsae denuntiationis vide quae supra n. 425 dicta sunt de absolutione casuum papalium. Per se patet, hoc peccatum non posse remitti, nisi poenitens serio promittit retractare apud episcopum et apud omnes alios, qui hoc forsan audierunt, calumniosam diffamationem innoxii confessarii.

TRACTATUS VI.

De poenis ecclesiasticis.

Praenotamen. Etsi haec disciplina de poenis ecclesiasticis proprie ad Ius canonicum pertinet, tamen fere in omnibus Manualibus modernis Theologiae moralis invenitur, quia est ita necessaria in praxi confessarii. Quare et nos hic brevissime explicamus tamquam complementum tractatus de poenitentia poenas ecclesiasticas in utilitatem confessariorum; omittimus autem poenas vindicativas (e. g. degradationem, depositionem) et poenitentias, tum quia tales poenae hodie sunt valde rarae, tum quia haec res unice pertinet ad Ius canonicum. Dividitur totus tractatus in tria capita: 1. de poenis ecclesiasticis in genere; 2. de censuris in genere; 3. de censuris in specie.

---

[1] Cf. *Noldin,* De sacr. n. 393.

CAPUT I.

De poenis ecclesiasticis in genere.

Dividitur istud caput in duos articulos: 1. de notione et divisione poenae ecclesiasticae; 2. de eius auctore et subiecto.

ARTICULUS I.

De notione et divisione poenae ecclesiasticae.

Notio. Poena in genere definiri potest: *malum afflictivum contra* 468
voluntatem passi inflictum in vindictam sui peccati[1]; vel etiam: malum physicum a legitima auctoritate inflictum reo propter transgressionem legis seu praecepti. Quodsi hoc malum infligitur a legitima potestate ecclesiastica, habetur *poena ecclesiastica.*

Malum, quod in poenam infligitur ab ecclesiastica potestate, consistit in privatione alicuius boni, quod aliqualiter cadit sub iurisdictione ecclesiastica. Talia bona sunt bona non solum spiritualia, verum etiam temporalia. Hinc Ecclesia ius habet auferendi exercitium ordinis, iurisdictionis, unionis cum corpore mystico Christi, privandi reditibus beneficii, infligendi poenam carceris etc. Iuxta hodie vigentem tamen disciplinam poenae ecclesiasticae non solent (saltem pro laicis) consistere nisi in privatione bonorum spiritualium.

Causa poenae est crimen vel delictum *externum.* 469

Licet forte Ecclesia valeat punire etiam actus malos pure internos, tamen reapse id non facit, sed relinquit punitionem horum actuum iustitiae divinae. Iuxta usum etiam in modernis iuribus poenalibus receptum distinguuntur crimina *(Verbrechen)* a delictis[2] *(Vergehen).* Crimen est actio mala *gravior,* quae solet puniri in iure poenali moderno *poena carceris;* delictum vero est actio externa non tam graviter mala, quae punitur mulcta pecuniae aliisve levibus poenis. In iure ecclesiastico crimen et delictum haud raro sumuntur promiscue. — Distinguuntur crimina notoria *iure,* quando per sententiam iudicis sunt publice denuntiata[3], vel notoria *facto,* quando crimen venit in notitiam tot taliumve personarum, ut iam amplius celari nequeat. Crimina notoria facto vocantur *manifesta,* si testimonio aliorum in publicam notitiam venerunt. Crimina occulta sunt ea, quae vel soli malefactori (crimen omnino occultum) vel paucis discretisque personis (crimen pene occultum) nota sunt[4].

---

[1] Cf. S. theol. 1, q. 48, a. 5 et *Billuart,* De pecc. diss. 7, a. 4. Non vacat hic tractare de multis theoriis excogitatis ab auctoribus praesertim heterodoxis circa naturam poenae. Cf. *Cathrein,* Moralphil. II 663 sqq.

[2] Delictum, crimen, excessus, scelus etc. sunt vocabula in fontibus iuris ecclesiastici promiscue adhibita. Delictum ecclesiasticum definiri potest: mala actio externa (vel omissio) auctori suo imputabilis atque ordinem socialem Ecclesiae perturbans. Cf. *Wernz,* Ius Decretal. V 13.

[3] Accuratius dicitur notorietatem iuris adesse: 1. per spontaneam nec revocatam confessionem rei in iudicio factam; 2. per plenas probationes iudiciales; 3. per sententiam condemnatoriam ad poenam vel declaratoriam criminis, quae transit in rem iudicatam.

[4] Canonistae non concordant inter se in definiendo, quid sit crimen publicum et occultum. Pro qua controversia videsis *Reiffenstuel,* Ius can. V, 1, n. 243 sqq, vel *Benedictum XIV,* Inst. eccl. n. 41 sqq 87.

470 **Finis poenae ecclesiasticae** est duplex, scil. *bonum societatis* vel *bonum delinquentis obtinendum.*

Primo igitur et principaliter poena ecclesiastica intendit *bonum societatis.* Per crimen enim ordo publicus laesus est, et saepe etiam scandalum ortum est. Finis igitur poenae est hunc ordinem laesum reparare. Hinc dicit S. Bonaventura: «Deordinatum in culpa optime ordinatur in poena.»[1] Si scandalum per crimen commissum est, tunc ad poenam pertinet illud reparare et ita alios deterrere ab eodem crimine perpetrando. Praeter hunc finem ordinis publici servandi poena saepe intendit *emendationem rei,* et sic fit quasi medicina, ad sanitatem spiritualem recuperandam. Talem caracterem medicinalem habent omnes censurae proprie dictae.

471 **Divisio poenarum.** Inter multiplices divisiones poenarum ecclesiasticarum sequentes magis videntur ad nostrum scopum conducere:

1. Ratione **finis** distinguuntur poenae *vindicativae* et *medicinales.*

Poena *vindicativa* (quae etiam vocatur punitiva) principaliter intendit reparationem ordinis laesi et horrorem iniciendum. Tales poenae sunt degradatio, depositio, privatio beneficii etc. Aliquando infliguntur pro crimine mere *praeterito,* etiam si reus iam resipuerit, et remittuntur per *dispensationem.* — Poena *medicinalis* primario intendit emendationem rei et proinde numquam infligitur propter crimen mere praeteritum, quod delinquentem iam sufficienter poenituit. Remittitur talis poena per *absolutionem.*

2. Ratione **auctoris** distinguuntur poenae latae *a iure* et *ab homine.*

Poenae a iure eae sunt, quae per legem ipsam statuuntur contra determinata crimina. Poenae ab homine eae sunt, quas iudex legitimus vel superior pro arbitrio suo iuste infligit delinquenti.

3. Ratione **obiecti** distinguuntur poenae *spirituales,* quae privant bono spirituali, e. gr. suffragiis Ecclesiae, et poenae *temporales,* quae delinquentem afficiunt malo temporali, e. gr. carcere, verberibus.

Dubitari nequit, quin Ecclesia valeat infligere etiam poenas temporales[2]. Etenim aliquando accidere potest, ut ordo publicus servari nequeat sine huiusmodi poenis. Iamvero Ecclesiae potestas se extendit ad ea omnia, quae necessaria sunt pro suo ordine publico servando. Antiquis temporibus Ecclesia haud raro tales poenas temporales inflixit, hodie autem illas iam solet non adhibere nisi in clericos religiososque delinquentes. — Disputatur, utrum Ecclesia valeat infligere etiam *punitionem cruentam,* e. g. mutilationem membrorum aut poenam capitis, quoniam iuxta commune adagium «Ecclesia abhorret a sanguine». Reapse Ecclesia numquam adhibuit punitionem cruentam, sed eius potestas infligendi tales poenas — si sint revera necessariae pro ordine publico servando — nequit negari[3].

---

[1] 4, dist. 15, P. 2, a. 1, q. 3. — Cum detur triplex ordo laesus a delinquente, scil. ordo *rationis propriae,* ordo *gubernationis temporalis,* ordo *regiminis divini,* delinquens incurrit triplicem poenam, «unam a se ipso, quae est conscientiae remorsus; aliam vero ab homine (i. e. a superiore legitimo humano); tertiam vero a Deo». S. theol. 1, 2, q. 87, a. 1.

[2] Hinc damnavit Pius IX propositionem: «Ecclesiae ius non competere violatores legum suarum poenis temporalibus coercendi» (*Denz.* n. 1697; cf. Syllab. prop. 24; *Denz.* n. 1724). Minus recte hac in re locutus est nostris temporibus *Vacandard,* L'Inquisition 304 sqq.

[3] Cf. *Tarquini,* Inst. iur. eccl. n. 47.

4. Ratione **formae** distinguuntur poenae *latae* et *ferendae* sententiae.

Priores illae sunt, quae incurruntur ipso facto transgressionis seu criminis, quin sit necessaria aliqua sententia iudicis saltem *condemnatoria.* Posteriores non incurruntur nisi *post* et *per* sententiam iudicis condemnatoriam.

Omnes poenae codicum civilium solent esse ferendae sententiae; in iure autem ecclesiastico adhuc exsistunt plures poenae latae sententiae, e. g. omnes censurae, quae inveniuntur in Bulla «Apostolicae Sedis», de quibus infra sermo erit. Ad dignoscendum, utrum poena sit latae an ferendae sententiae, attendenda sunt verba legis vel praecepti. Sic e. g. censentur poenae latae sententiae, si adhibita sunt verba haec vel similia: ipso iure, ipso facto, absque alia sententia incurrat talem vel talem poenam. Ferendae vero sententiae censentur poenae expressae his vel similibus verbis: excommunicetur, praecipimus sub poenae excommunicationis, interdicti, privationis officiorum etc.

Nota. Quamvis poenae latae sententiae nullam sententiam condemnatoriam iudicis requirant, tamen nonnullae huiusmodi poenae exigunt adhuc sententiam iudicis *declaratoriam* criminis commissi. Sic e. g. poenae privationis beneficii aut vocis activae et passivae ipso facto incurrendae solent exigere, ut iudex legitimus declaret, reum revera commisisse crimen, ob quod poenae istae sint a lege impositae.

Elenchus poenarum ecclesiasticarum hodie exsistentium. 472
Omnes poenae, quas Ecclesia infligit, possunt ad tria genera revocari, nempe sunt:

1. *Censurae* seu poenae medicinales: a) excommunicatio; b) suspensio; c) interdictum.

2. *Poenae vindicativae,* quae infliguntur ad reparationem ordinis publici laesi, ad punitionem rei et ad deterrendos alios ab eodem crimine. Tales autem poenae vindicativae aliae solis clericis, aliae etiam laicis infliguntur.

a) Poenae vindicativae in solos clericos vel religiosos: *α*) privatio beneficii vel officii ecclesiastici; *β*) privatio vocis activae et passivae; *γ*) depositio; *δ*) degradatio.

b) Poenae vindicativae, quae possunt imponi sive clericis sive laicis: *α*) privatio sepulturae ecclesiasticae; *β*) infamia ecclesiastica; *γ*) irregularitas ex delicto; *δ*) poenae temporales, quales sunt poena pecuniaria, correctio publica etc. Rarissime autem poenae temporales ab Ecclesia laicis infliguntur.

3. *Poenitentiae et remedia poenalia,* quae infliguntur tamquam poenae partim vindicativae partim medicinales; sunt autem quaedam opera poenitentiae publica ab Ecclesia eo potissimum fine iniuncta, ut reparetur publicum scandalum et delinquens corrigatur[1]. Iuxta vigentem disciplinam huiusmodi poenitentiae aliquando adhibentur contra clericos religiososque delinquentes, et consistunt e. gr. in exercitiis spiritualibus, in ieiunio aliisque operibus laboriosis quidem sed non ita duris.

---

[1] Cf. Conc. Trid. sess. 24, c. 8 de reform. et *Noldin,* De poenis eccl. n. 6.

ARTICULUS II.

De auctore et subiecto poenae ecclesiasticae.

473 **Auctor** poenae ecclesiasticae est Ecclesia, cui competere potestatem infligendi poenas est certum.

Etenim Christus Dominus vera potestate legislativa et coercitiva instruxit Ecclesiam, quae illam etiam ab initio in praxim deduxit. Quare Pius VI proscripsit tamquam haereticam propositionem asserentem, «Ecclesiam non habere collatam sibi a Deo potestatem, non solum dirigendi per consilia et suasiones, sed etiam iubendi per leges, ac devios contumacesque exteriore iudicio ac salubribus poenis coercendi atque cogendi.» [1] Quae quidem Ecclesiae potestas coactiva se extendit ad poenas non solum spirituales, sed etiam temporales, ut iam supra dictum est.

Exercitium potestatis punitivae in Ecclesia competit omnibus superioribus habentibus in *foro externo* iurisdictionem sive ordinariam sive delegatam, dummodo haec iurisdictio sit expedita.

Hinc poenas ecclesiasticas ferre possunt: a) Summus Pontifex pro tota Ecclesia; b) episcopi et praelati regulares pro suis subditis; c) aliique omnes habentes iurisdictionem expeditam in foro externo.

Iurisdictio quantum ad ius puniendi impeditur:

1. Pro *episcopo* excommunicato, suspenso, haeretico, schismatico, qui semper illicite, immo invalide — si est excommunicatus vitandus — fert censuras in subditos suos [2].

2. Pro *iudice*, qui extra proprium territorium debet sententiam ferre in foro contentioso. Hinc illud commune adagium: «Extra territorium ius dicenti non paretur impune.» [3] Aliquando tamen iudex etiam extra proprium territorium ius dicere valet, ut docent canonistae [4].

474 **Subiectum** poenae ecclesiasticae sunt (seu poenis ecclesiasticis plecti possunt) omnes baptizati rationis capaces viventes delinquentes et subditi.

Ergo non subiciuntur poenis ecclesiasticis:

1. *Non baptizati.*

Nam Ecclesia de iis, qui foris sunt, non iudicat [5].

2. *Rationis incapaces.*

Cum enim homo rationis incapax nequeat perpetrare delictum formale, nec etiam potest puniri poena ecclesiastica. Quare infantes, qui septimum annum non attigerunt, ordinariis poenis ecclesiasticis non ligantur. Immo pia mater Ecclesia ordinarie eximit a suis poenis omnes *impuberes,* licet sint usus rationis capaces. Cf. tamen infra duas exceptiones, nempe poenas contra percussores clericorum et violatores clausurae monasticae. Illi autem, qui pubertatem sunt adepti, per se non eximuntur a poenis, licet sint adhuc minorennes [6].

---

[1] *Denz.* n. 1505; cf. Bened. XIV Breve «Ad assiduas» a. 1755; Leonis XIII Const. «Immortale Dei» d. 1 Nov. 1885. [2] Cf. c. 12, X 2, 25; c. 1, I 7 in VI°.

[3] Cf. c. 2, I 2 in VI° et c. unic. II 2 in Clem.

[4] Cf. *Bargilliat,* Prael. iur. can. n. 1551.

[5] Cf. 1 Cor 5, 12; Conc. Trid. sess. 14, c. 2 de poenit. (*Denz.* n. 895).

[6] Cf. Bened. XIV Const. «Ab Augustissimo» d. 5 Martii 1744 et c. 1, 2, X 5, 23.

3. *Peregrini.*

Non tenentur peregrini legibus mere territorialibus sui domicilii aut quasi domicilii, extra quod versantur[1]. Quare Bonifatius VIII statuit, ut «statuto episcopi, quo in omnes, qui furtum commiserint, excommunicationis sententia promulgatur: subditi eius furtum extra ipsius dioecesim committentes minime ligati noscantur»[2]. Num idem dicendum sit de *praecepto* seu statuto, quod episcopus pro suis dioecesanis tulit sub poena ipso facto incurrenda, an scil. hanc poenam incurrant dioecesani violantes tale praeceptum extra dioecesim, disputant auctores. Episcopum quidem *posse* huiusmodi praecepta etiam *extra dioecesim* suos subditos obligantia ferre docet communis sententia[3]. Utrum autem reapse aliquod praeceptum episcopale obliget transgressores extra dioecesim, inquirendum est ex mente legislatoris. Quae mens si dubia est, poena lata non censetur incursa.

Poenis, quae latae sunt in locis, *per quae transit,* peregrinus solet ligari a iuribus *civilibus.* Unde e. g. Gallus in Helvetia laedens ius poenale Helvetiae, punitur iuxta leges poenales Helvetiae. In iure ecclesiastico non potest regula generalis dari, sed inspicienda sunt singula delicta singulaeque poenae infligendae.

Scholion. *Quomodo regulares exempti* subiaceant potestati punitivae episcopi loci videndum est in tractatu de iure regularium[4].

CAPUT II.

De censuris ecclesiasticis in genere.

Caput istud dividitur in sex articulos: 1. de notione et divisione censurae; 2. de eius auctore; 3. de eius subiecto; 4. de eius obiecto; 5. de causis excusantibus; 6. de absolutione a censuris.

ARTICULUS I.

De notione et divisione censurae.

Notio. Censura est poena ecclesiastica medicinalis, qua homo baptizatus delinquens et contumax privatur usu quorundam bonorum praecipue spiritualium. 475

Explicatur: Nomen censurae significabat in vetere iure Romano *munus censoris,* qui censum, i. e. descriptionem personarum et bonorum, in tabulas censorias retulit et delicta contra honestatem publicam patrata perstrinxit nota censoria[5]. In iure autem ecclesiastico censura habet triplicem significationem; nempe 1. primis Ecclesiae saeculis censura significat *quamlibet poenam ecclesiasticam* (sive vindicativam, sive medicinalem), e. g. poenitentias publicas, excommunicationem, depositionem; 2. a temporibus Innocentii III[6] censura restricta est ad excommunicationis, suspensionis et interdicti poenas vel sententias; 3. censura significat examen et approbationem libri edendi[7].

---

[1] Cf. supra I, n. 194. [2] c. 2, I 2 in VI°.

[3] Cf. *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 13, c. 4, n. 9.

[4] Cf. nostrum Man. iur. eccl. II, q. 181 sqq.

[5] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. V 144. [6] Cf. c. 20, X 5, 40.

[7] Censura in hoc sensu aliquando sumitur latius pro iudicio, utrum aliqua res sit laude an vituperio digna.

Quae quidem censura proprie vocatur censura *praeventiva,* et in hoc sensu sapientissimas leges tulit Leo XIII «de censura librorum» [1]. — Definitio data valet de sola censura in secundo sensu accepta.

Dicitur 1°: *poena;* ideoque supponit culpam atque distinguitur ab irregularitatibus, quae sunt vel unice vel saltem principalius *inhabilitates.*

Dicitur 2°: *ecclesiastica medicinalis,* quia infligitur censura a potestate ecclesiastica in medicinam, i. e. in emendationem delinquentis. Quare 1. si emendatio delinquentis revera est obtenta, absolutio a censuris non solum potest, sed debet dari; 2. censura nequit ferri propter delictum mere praeteritum, quod non habet — uti dicunt — *tractum successivum,* aut quod iam emendatum est; 3. censura nequit ferri ad determinatum tempus, neque etiam simpliciter in perpetuum; etenim quando emendatio delinquentis advenit, tunc censura est auferenda; 4. censura ferri potest etiam in eos, quorum emendatio fere est desperata; nam censura non solum fertur in emendationem delinquentis, sed etiam (licet secundario et accidentaliter) in poenam delicti commissi et ad terrorem aliis *iniciendum;* ceterum de emendatione nullius hominis viventis est penitus desperandum. In *mortuos* autem nulla censura proprie dicta ferenda est [2].

Dicitur 3°: «*qua homo baptizatus delinquens et contumax.*» Quibus verbis indicantur conditiones ad censuram requisitae ex parte subiecti et obiecti. De quibus infra n. 483 sqq specialiter agetur.

Dicitur 4°: «*privatur usu quorundam bonorum praecipue spiritualium.*» Quibus verbis indicatur *effectus* censurae. Censura utpote poena ecclesiastica non privat nisi usu bonorum eorum, *de quibus Ecclesia libere disponit,* e. g. administratione et susceptione sacramentorum, officiis, beneficiis etc. Hinc censura a) non privat bonis spiritualibus, quae immediate *a Christo* procedunt, ut sunt character, potestas ordinis, gratia habitualis vel actualis, virtutes etc.; haec enim bona non dependent ab Ecclesia; b) non privat iis bonis spiritualibus, quae dependent *a singulis hominibus,* ut sunt opera bona et orationes fidelium; ratio est, quia nec haec bona dependent ab Ecclesia, quippe quae non valeat impedire communionem sanctorum; hinc licet privatim orare pro excommunicato etiam vitando; c) non privat ipsis bonis spiritualibus, sed solummodo *usu* eorum; nam censura debet esse poena medicinalis ideoque infligi per modum vinculi facile solubilis, ut primum reus a contumacia recessit [3].

Bona, quorum usu privat censura ecclesiastica, sunt *praecipue* spiritualia; per accidens tamen et secundario aufertur usus etiam bonorum temporalium, e. g. communionis civilis cum aliis fidelibus, redituum beneficii etc.

476 **Divisio censurarum.** Principaliores divisiones videntur esse sequentes:

1. Ratione **speciei** censurae dividuntur in excommunicationem, suspensionem et interdictum [4].

---

[1] Const. «Officiorum et munerum» d. 25 Ian. 1896, tit. 2.

[2] *Nota.* Suspensio et interdictum aliquando infliguntur non ut censurae, sed ut poenae vindicativae; excommunicatio autem semper infligitur ut vera censura. Hinc dicit Innocentius III: «Cum medicinalis sit excommunicatio, non mortalis; disciplinans, non eradicans, dum tamen is, in quem lata fuerit, non contemnat: caute provideat iudex ecclesiasticus, ut in ea ferenda ostendat se prosequi, quod corrigentis fuerit et medentis» (c. 1, V 11 in VI°).

[3] Cf. *Laymann,* Tract. de cens. eccl. P. 1, c. 1, n. 2.

[4] Cf. c. 20, X 5, 40.

Nulla alia species poenarum ecclesiasticarum sub genere censurae continetur. Proinde e. g. non sunt censurae depositio, degradatio, irregularitates etc.

2. Ratione **causae efficientis** distinguuntur censurae latae a iure et ab homine.

Censurae feruntur a lege, si contra peccata futura per legem stabilem infliguntur; feruntur autem ab homine vel per modum *sententiae particularis,* ut si episcopus aliquem clericum determinatum suspendit ab officio propter crimen patratum; vel per modum *statuti generalis,* e. g. si episcopus statuit, ut quilibet clericus frequentans tabernas sit suspensus [1].

3. Ratione **modi** distinguuntur censurae latae et ferendae sententiae.

Censurae latae sententiae incurruntur ipso facto patrati criminis absque sententia condemnatoria. In foro *externo* solet quidem saepe requiri adhuc sententia declaratoria criminis, sed in foro interno nec haec sententia declaratoria requiritur, ut talis censura sit reapse incursa eo ipso, quod crimen est commissum [2]. Censurae ferendae sententiae in neutro foro incurruntur nisi post sententiam iudicis condemnatoriam.

4. Ratione **potestatis absolvendi** distinguuntur censurae reservatae et non reservatae, prout auferri possunt vel a solo ferente (eiusve superiore, successore aut specialiter delegato) vel etiam a ministris inferioribus.

Censurae reservatae hodie exsistentes sunt reservatae: a) Summo Pontifici, et quidem *speciali modo;* b) Summo Pontifici, *ordinario modo* vel simpliciter; c) episcopis; d) superioribus regularibus pro eorum subditis [3].

ARTICULUS II.

De auctore censurae.

Subdividitur iste articulus in duas paragraphos: 1. de potestate ferendi censuras; 2. de conditionibus requisitis in censuris ferendis.

§ 1.

De potestate ferendi censuras.

Principium 1. *Est in Ecclesia potestas ferendi censuras.*

Prob. 1. Ex Concilio Constantiensi, quod damnavit propositionem (30) 477
Ioannis Wicleff: «Excommunicatio Papae vel cuiuscumque praelati non est timenda, quia est censura antichristi.» [4] Si quis autem Wicleffitarum et Hussitarum voluit redire in gremium Ecclesiae, debuit respondere ad quae-

---

[1] Cf. supra de poenis in genere n. 471; sunt tamen plures auctores, e. g. *Wernz* (Ius Decretal. V 146), qui censuram latam per statutum generale inter censuras latas a lege enumerant. Quae quidem controversia non est tanti momenti practici, nisi pro duratione et absolutione talis censurae. Censurae enim latae ab homine solent esse reservatae et etiam cessare post mortem auctoris censurantis. Cum res sit dubia, iudicandum est in singulis casibus iuxta mentem superioris. Cf. *Billuart,* De cens. diss. 1, a. 1, dico 3. [2] Cf. *Wernz* l. c.

[3] Cf. tamen decretum S. C. de Relig. d. 5 Aug. 1913 supra n. 417 relatum.

[4] *Denz.* n. 610; cf. etiam propositionem (19) Ioannis Huss (*Denz.* n. 645).

stionem: «Utrum credat, quod Papa vel alius praelatus . . . possint suum subditum ecclesiasticum sive saecularem propter inoboedientiam sive contumaciam excommunicare, ita quod talis pro excommunicato sit habendus.» [1]

Prob. 2. Ex S. Scriptura. Legitur enim S. Paulum tradidisse aliquem satanae, «ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi» [2]. Quod quidem communiter intelligunt exegetae de excommunicatione a S. Paulo lata contra peccatorem. Potestas excommunicationem ferendi innuitur etiam in verbis Christi: «Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.» [3]

Ceterum si Ecclesia habet potestatem coercitivam, ut supra n. 473 probatum est, oportet habeat etiam potestatem ferendi censuras, ut per se patet.

478 **Principium 2.** *Potestas ordinaria ferendi censuras est penes omnes et solos praelatos ecclesiasticos habentes iurisdictionem non impeditam fori externi.*

Ratio est, quia valde convenienter facultas puniendi tam gravi poena, qualis censura est, reservatur praelatis habentibus iurisdictionem in foro externo.

Huiusmodi potestate pollent:

1. *Summus Pontifex et concilium oecumenicum pro tota Ecclesia* [4].
2. *Legati a latere* in territorio legationis suae [5].
3. *Episcopi* in suos subditos [6].
4. *Capitulum ecclesiae cathedralis* (nondum electo vicario capitulari, quo electo potestas capituli transit in illum) *et vicarius capitularis sede episcopali vacante* [7].
5. *Vicarius generalis episcopi.* Constituit enim iste vicarius unum tribunal cum episcopo [8].
6. *Praelati nullius et similes praelati, qui iurisdictionem in foro externo habent* [9].
7. *Concilia provincialia, item capitula ordinum religiosorum.*

Quantum ad capitula ista et generatim quantum ad superiores regulares, attendenda sunt statuta particularia legitime approbata.

Nota. Parochi nullam habent potestatem ordinariam ferendi censuras. Ita saltem iuxta vigentem disciplinam [10]. Utrum cardinales habeant facultatem ordinariam ferendi censuras in ecclesiis sui tituli, controvertitur [11].

---

[1] *Denz.* n. 681. [2] 1 Cor 5, 3—5. [3] Mt 18, 17.

[4] Cf. c. 1, I 8 Extrav. comm.

[5] c. 7, X 1, 30 et c. 2, I 15 in VI°.

[6] Facultas ferendi censuras collata archiepiscopis tempore visitationis dioecesium suffraganearum hodie vix est practici momenti, nisi tamen archiepiscopi in speciali casu habeant facultates apostolicas. Cf. *Wernz*, Ius Decretal. V, n. 148.

[7] Conc. Trid. sess. 24, c. 16 de reform.; c. unic., I 17 in VI°.

[8] c. 7, V 11 in VI°. Ita etiam *Wernz* l. c.; *Ballerini-Palmieri*, Opus theol., de censuris n. 23 sq. *S. Alphonsus* (Theol. mor. l. 7, n. 10) hanc sententiam vocat veriorem. Sunt tamen alii, qui nixi c. 2, I 13 in VI° non concedunt vicario generali potestatem ordinariam ferendi censuras. Quare in praxi melius est, si vicarius generalis non fert censuras nisi ex delegatione episcopi.

[9] c. 10, X 1, 33; c. 8, X 3, 35.

[10] Cf. *S. Thom.* 4, dist. 18, q. 2, a. 2, sol. 1; *S. Alph.* l. c. n. 11.

[11] Cf. *Wernz* l. c.

Principium 3. *Potestas delegata ferendi censuras est penes solos clericos, quibus legitime commissa est ab habente potestatem ordinariam.* 479

Ita saltem iuxta disciplinam vigentem. Vir laicus potest quidem a Summo Pontifice delegari ad exercendam iurisdictionem ecclesiasticam in foro externo, et hoc videtur esse reapse factum in famosa «Monarchia Sicula»[1]. Femina autem non videtur posse nec ex facultate delegata ferre censuras. Hinc S. Thomas[2] dicit: «Mulier non potest habere aliquam iurisdictionem spiritualem, . . . unde non habet neque clavem ordinis neque clavem iurisdictionis.» Quando vero in Decretalibus[3] abbatissa dicitur posse suspendere clericos sibi subiectos ab officio aut beneficio, non conceditur illi facultas ferendi censuram proprie dictam, cuius laesio induceret irregularitatem, sed talis suspensio sumitur in lato sensu pro praecepto, quo abbatissa clerico sibi quodammodo subiecto prohibet celebrationem Missae, donec satisfecerit, subtrahens ei reditus interea[4]. — Omnis clericus prima tonsura clericali initiatus est capax iurisdictionis ecclesiasticae, ac proinde illi demandari potest facultas ferendi censuras.

§ 2.

De conditionibus requisitis in censuris ferendis.

Ad censuras ferendas requiritur ex parte ferentis: 480

1. Ut sit *baptizatus;* quia qui ipse non est membrum Ecclesiae, non est capax iurisdictionis ecclesiasticae[5].

2. Ut sit *compos rationis et habeat voluntatem ferendi veram censuram.* Per se patet.

3. Ut *libere et non coacte agat.* Non constat, num censura lata ex gravi metu sit invalida[6].

4. Ut *habeat iurisdictionem expeditam quoad usum*[7].

5. Ut *praecedat monitio.*

Censura enim est poena medicinalis, quae non fertur nisi in contumaces. Iamvero nemo censetur esse contumax, nisi prius sit monitus de poena incurrenda in casu transgressionis legis aut praecepti. Circa hanc monitionem sequentia breviter notentur: Distinguitur duplex monitio, altera *legalis* seu sollemnis, altera *canonica.* Monitio legalis fit ab ipsa *lege,* et locum habet in omnibus censuris latis a lege. Lex enim cognita, quae comminatur transgressoribus censuram, censetur continuo monere subditos eosque deterrere a transgressione. Quodsi nihilominus subditus transgreditur talem legem, merito censetur esse contumax. — Monitio canonica fit ab *homine,* et locum habet

[1] Cf. *Sentis,* Die «Monarchia Sicula», Freiburg 1869, 2 sqq.

[2] 4, dist. 19, q. 1, a. 1, sol. 3 ad 4. [3] c. 12, X 1, 33.

[4] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 11 sq. S. Doctor putat esse probabiliorem sententiam illam, quae docet, nec ex plenitudine potestatis Papam posse mulieri delegare potestatem ferendi censuras. Contrarium docet *Ballerini* (in notis ad *Gury* II, n. 943) et cum illo quam plurimi auctores. Cum haec controversia sit mere theoretica sine ulla utilitate practica, eam hic brevitatis causa omittimus. — Exemplum curiosum iurisdictionis Abbatissae Monasterii S. Mariae de las Huelgas, quae adhuc anno 1868 contendit se habere iurisdictionem quasi episcopalem, videsis apud Anal. eccl. VI (1898) 257.

[5] Cf. *S. Alph.* l. c. [6] Cf. ib. n. 12.

[7] Cf. quae supra n. 473 dicta sunt de auctore poenarum ecclesiasticarum.

in censuris poenisve ferendis ab homine; e. g. talis monitio necessaria est, antequam episcopus possit suspendere clericum inoboedientem et delinquentem. Valde consulitur, ut superior ecclesiasticus, antequam perveniat ad monitionem canonicam (quae iam est initium processus iudicialis), subditum conetur emendare per sic dictam monitionem *paternam*. Convenit enim, ut superior imitans exemplum Christi mansueti, prius et potius amore paterno quam stricta iustitia corrigat delicta subditorum. Quia autem omnes monitiones importunae potius obsunt quam prosunt, hinc nec etiam monitionem paternam faciat superior, nisi prius moraliter certo cognoverit exsistentiam delicti. Quodsi monitio paterna infructuosa permanserit, procedendum est ad monitionem canonicam, quae debet sequentes qualitates habere:

1. Debet fieri *personaliter* delinquenti vel saltem per edictum;

2. debet esse *trina* cum intervallo tridui vel saltem bidui, aut una peremptoria, si est periculum in mora;

3. debet *registrari in cancellaria episcopi vel superioris*[1].

ARTICULUS III.

De subiecto censurae.

481 **Notio.** Subiectum (passivum) censurae vocatur ea persona, quae censuris ecclesiasticis plecti potest. Tale autem subiectum est solus homo 1. baptizatus; 2. viator; 3. rationis compos dolique capax; 4. subditus ei, qui censuram fert. — Singula sunt breviter explicanda:

1. *Homo baptizatus.*

Ratio est duplex: a) quia Ecclesia non habet iurisdictionem nisi in baptizatos; b) quia non baptizati non fruuntur bonis spiritualibus ecclesiasticis, quibus privari possint per censuras. — Hinc censura plecti non possunt: 1. creaturae irrationales; quodsi aliquando Ecclesia in creaturas irrationales (e. g. in locustas) anathema dixit, id non fuit propria censura, sed manifestatio exsecrationis et detestationis; 2. pagani, Iudaei, catechumeni. Minime autem a censuris exempti sunt haeretici, schismatici, apostatae, dummodo sint valide baptizati.

2. *Viator.*

Quodsi antiquis temporibus mortui censuris plectebantur aut a censuris absolvebantur[2], hoc fiebat ad salutarem horrorem fidelibus iniciendum vel ad mortuos sepultura ecclesiastica et suffragiis privandos vel iterum donandos. Manifestum est autem mortuos non posse plecti propria censura, quia cadaver eorum nequit ligari, anima vero separata iam non est subdita iurisdictioni ecclesiasticae.

3. *Rationis compos dolique capax.*

Ratio est, quia censura utpote gravis poena supponit gravem culpam eamque cum contumacia coniunctam, quoniam fertur per modum medicinae. Iamvero ante usum perfectum rationis nemo potest gravem culpam committere.

---

[1] Cf. de his omnibus Instructionem S. C. Ep. et Reg. d. 11 Iunii 1880 et eius explicationem in nostro Man. iur. eccl, I 425 sqq. De aliis requisitis antequam censura ferendae sententiae effectum suum sortiatur, e. g. de citatione rei et denuntiatione censurae latae, vide citatam Instructionem et canonistas.

[2] Cf. c. 6, C. 24, q. 2; c. 5, X 5, 7; Rit. Rom. tit. 3, c. 4.

Hinc censura non plectuntur infantes, amentes aliique usu rationis omnino carentes. Quamvis autem *impuberes,* cum sint usus rationis et gravis delicti capaces, possint censuris puniri, tamen iuxta vigentem disciplinam non incurrunt nisi duas censuras *latae sententiae,* nempe ob violationem clausurae monialium et ob gravem percussionem clericorum [1]. Censuris *ferendae sententiae* impuberes per se plecti possunt, sed communiter hoc non convenit; ideoque lepide dicunt Salmanticenses [2]: «Impuberes potius virgis quam censuris corrigi debent.»

4. *Subditus.*

Ferre censuras est actus iurisdictionis, ut supra dictum est. Iamvero nemo exercere potest valide et licite iurisdictionem, nisi in subditos suos. Quae cum ita sint, sequentia inferuntur corollaria.

Corollaria. 1. Nullus superior ecclesiasticus incurrit censuram a se ipso 482
latam. Nemo enim iurisdictionem exercere potest in se ipsum. Quare Summus Pontifex, cum non habeat superiorem ecclesiasticum, non ligatur ulla censura. Ex speciali privilegio episcopi et cardinales non incurrunt censuras suspensionis et interdicti a iure latas, nisi ipsorum specialis mentio facta sit [3]. Excommunicationi autem ex lege Summi Pontificis latae subiacent etiam episcopi et cardinales, nisi specialiter excipiuntur. Deinde ex iure consuetudinario reges aliique supremi principes (etiam reginae earumque filii) [4] non subiacent censuris *episcopalibus,* licet in aliis materiis sint sub iurisdictione episcopali. Isti igitur principes solis censuris papalibus ligantur.

2. Peregrini et alieni subditi non incurrunt censuras *territoriales* ipso facto incurrendas. Ratio est eadem. Sin autem peregrini deliquerint in alieno territorio, possunt a superiore istius territorii censuris plecti per sententiam *particularem.* Iuxta vigentem autem disciplinam talis peregrinus delinquens solet denuntiari proprio superiori, ut ab eo puniatur. Per se patet peregrinum, qui in aliquo loco quasi domicilium obtinuit, subiacere censuris in hoc loco vigentibus.

3. Delinquentes extra dioecesim non incurrunt censuras in propria dioecesi per statutum *generale* et *locale* latas. Ratio est, quia lex territorialis non obligat extra territorium. Sin vero censura lata est per speciale praeceptum personale, tunc incurritur etiam a delinquente extra territorium. Hinc e. g. si episcopus per legem generalem prohibet omnibus suis clericis sub poena suspensionis frequentationem tabernae aut theatri, talem poenam non incurrunt clerici extra dioecesim huiusmodi frequentationem perpetrantes; sin autem alicui determinato clerico per particulare praeceptum prohibuit frequentationem tabernae sub poena suspensionis, talis clericus hanc poenam incurrit, etiamsi extra propriam dioecesim tabernas frequentat. Ita sententia probabilior [5].

4. Regulares, cum subiaceant iurisdictioni *personali* suorum praelatorum, quocumque in loco exsistunt, subiacent censuris latis a propriis superioribus.

5. Regulares exempti non subiacent censuris episcopalibus, nisi in casibus a iure expresse determinatis [6].

---

[1] Infra sermo redibit de istis censuris. Sunt auctores, e. g. *Wernz,* Ius Decretal. V, n. 151, nota 46, *Noldin,* De poenis eccl. n. 15, qui putant hanc secundam censuram amplius non exsistere pro impuberibus. [2] Tract. 10 de censuris, c. 1, n. 168.

[3] Cf. c. 4, X 5, 11. [4] Cf. *Wenz* l. c. n. 151.

[5] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 23. [6] Cf. nostrum Man. iur. eccl. II, q. 198.

483 **Scholion. De censuris latis in personas morales seu in communitates.** Iuxta vigentem disciplinam sequentia obtinent:

1. *Interdictum et suspensio* ferri possunt in totam communitatem, licet in ea sint plures innocentes. Ratio est, quia istae poenae solent infligi, ut tota communitas in meliorem frugem redigatur. Ceterum istae poenae non sunt ita durae pro innocentibus.

2. *Excommunicatio* nequit ferri in totam communitatem, in qua revera inveniuntur innocentes[1]. Ratio est, quia bona, quibus privat excommunicatio, sunt praecipue *personalia,* et iniustum est punire personaliter aliquem innocentem.

ARTICULUS IV.

De obiecto censurae.

484 Obiectum, quod etiam aliquando vocatur materia vel causa censurae, est crimen, propter quod haec poena ecclesiastica infligitur. Tale autem crimen non potest censura puniri, nisi sit: 1. grave (tum subiective tum obiective); 2. externum; 3. consummatum in suo genere; 4. coniunctum cum contumacia.

1. *Grave.*

Censura enim censetur gravis poena. Iamvero gravis poena nequit licite imponi nisi propter gravem culpam. Aliquando tamen suspensio et interdictum infliguntur communitati culpabili, in qua forte personae innocentes exsistunt et tunc debent quidem ab omnibus etiam innocentibus patienter tolerari, sed non ita constat, num sint censurae stricte dictae. — Quando crimen evadit leve ob aliquam rationem, e. g. parvitatem materiae, imperfectionem actus, impotentiam legem implendi etc., iam non incurritur censura lata (saltem excommunicatio)[2].

2. *Externum.*

Crimen enim mere internum nequit puniri censura ecclesiastica, quia Ecclesia non iudicat de actibus mere internis. Notari oportet aliud esse crimen internum, aliud crimen occultum, quod paucis vel soli delinquenti notum est. Nihil obstat, quominus *crimen occultum,* e. g. haeresis occulte prolata puniatur censura.

3. *Consummatum* sive completum oportet esse crimen censura plectendum, seu aliis verbis: censura non adest, nisi crimen habeat omnes conditiones in ipsa prolatione censurae positas.

Censurae enim sunt strictae interpretationis. Hinc e. g. censuram latam in violatores clericorum non incurrit is, qui sclopetum quidem explodit in clericum, sed illum non ferit. Econtra videtur incurrere excommunicationem latam contra procurantes abortum ille, qui pharmacum causans abortum propinavit, sed quem poenitet ante effectum secutum. Ratio est, quia talis effectus secutus voluntarius fuit graviterque peccaminosus et habuit omnes conditiones ad excommunicationem requisitas[3]. Sententiam tamen contrariam vocat S. Alphonsus[4] in simili casu probabiliorem, quin tamen aliam sententiam reprobet.

---

[1] Cf. c. 5, V 11 in VI°. [2] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 31.
[3] Cf. *Lugo,* De poenit. disp. 16, sect. 9, n. 453.
[4] L. c. n. 40; cf. etiam ib. n. 280 et 368.

Resolves: Caius propinavit pharmacum, quod post tres dies causabit Tulliae gravidae abortum. Statim poenitentia perculsus confitetur peccatum perpetratum. Etiam simplex confessarius potest absolutionem concedere, cum abortus nondum sit secutus. Post tres dies revera sequitur abortus, et tunc excommunicatio incurritur, a qua Caius in sequenti confessione debet absolvi per confessarium competentem. Neque quis dicat nullam excommunicationem incurri sine peccato gravi. Iamvero in casu proposito peccatum deletum est per sinceram poenitentiam. Respondetur nullam profecto excommunicationem incurri sine peccato *causante,* sed minime requiritur, ut illud peccatum causans perseveret toto tempore quo excommunicatio exsistit. Etenim nihil obstat quominus aliquis sit excommunicatus et tamen in statu gratiae, e. g. per contritionem perfectam. Cf. de hac re controversiam inter Ballerini et Vindicias Alphonsianas [1].

4. *Coniunctum cum contumacia,* i. e. cum contemptu saltem *virtuali* censurae.

Ad incurrendam censuram non requiritur quidem contemptus expressus et formalis, sed sufficit contemptus virtualis seu etiam interpretativus consistens in hoc, quod quis sciat, aliquid per legem aut legitimum superiorem ecclesiasticum sub censura esse prohibitum, et tamen illud facere praesumat [2]. Ideoque ad incurrendam censuram requiritur in peccante scientia tum *legis prohibentis* tum *poenae specialis* transgressoribus infligendae, ac proinde excusat ignorantia, de qua sermo redibit in articulo sequenti.

Nota. Contumacia saltem virtualis omnino requiritur pro incurrendis 485
censuris *in foro interno,* in foro autem *externo* aliquando sufficit contumacia *praesumpta.* Quando enim lex aliqua ecclesiastica sufficienter est promulgata, eius notitia praesumitur in omnibus subditis, qui si hanc legem transgrediuntur, debent luere poenas et censuras sancitas. Hinc e. g. catholicus, qui coram ministro acatholico matrimonium contrahit, incurrit excommunicationem latam contra «credentes haereticis», quamvis ignoret exsistentiam huius censurae [3]. Talis igitur catholicus reapse ignorans excommunicationem potest absolvi in foro interno a quocumque confessario, sed indiget adhuc in foro externo absolutione, quae danda est iuxta formam in singulis dioecesibus praescriptam.

ARTICULUS V.

De causis a censuris excusantibus.

Aliae causae excusant ab *incursu,* aliae ab *effectibus* censurae.

§ 1.

De causis excusantibus ab incursu censurae.

Solent enumerari quinque causae excusantes:

1. **Nullitas censurae,** quae tamen nequit esse causa excusans 486
nisi in censuris latis ab *homine.*

---

[1] *Ballerini-Palmieri,* Opus theol. VII, n. 143, et Vindic. Alphons. n. 841—848.
[2] Cf. *Reiffenstuel,* Ius can. l. 5, tit. 39, n. 14.
[3] Cf. S. Offic. d. 11 Maii 1892 (Collect. de Prop. Fide n. 1793).

Ita saltem iuxta modernam disciplinam. Censurae enim latae a lege pontificia semper sunt validae; aliae autem censurae latae a lege solent esse iustae et validae. — Censura lata ab homine est nulla: a) ex defectu *iurisdictionis* in ferente censuram, e. g. si episcopus illegitime ferret censuram in regularem exemptum; b) ex defectu *substantialis ordinis iudicii;* sic e. g. invalide ferret superior censuram, si praemissa non fuerit monitio canonica; c) ex defectu *iustae causae.* Deest autem iusta causa non solum quando reapse non exsistit, sed etiam, quando non est legitime probata. Sic e. g. invalida est excommunicatio lata propter falsum aut etiam leve crimen.

2. **Defectus ex parte peccati.**

Quare si peccatum non est interne et externe grave, consummatum et cum contumacia coniunctum, censura non incurritur, ut dictum est in articulo praecedenti.

3. **Impotentia** physica vel moralis.

Censurae enim feruntur a lege ecclesiastica. Porro lex ecclesiastica cessat suborta impotentia. Hinc e. g. ille, qui bona fide usurpavit ecclesiastica bona eaque postea amisit, non tenetur sub censura haec bona restituere, si id est moraliter impossibile. Ita saltem in foro interno.

487 4. **Metus** gravis a censura excusat, quoties ab observanda lege ecclesiastica excusat.

Ratio est, quia ille, qui ex gravi metu legem transgreditur, non agit ex contemptu aut contumacia, ut patet. Sine contumacia autem non datur censura proprie dicta. — Sententia communis docet metum etiam *levem* excusare a censura, quae fertur contra «temere, ausu temerario, sponte» facientes. In his enim casibus requiritur, ut actio prohibita fiat plane *motu proprio*[1].

488 5. **Ignorantia.** a) A censuris, quae feruntur contra «*scienter vel consulto*» aliquid facientes, excusat omnis ignorantia, etiam *affectata;* b) a censuris, quae feruntur contra «*temere, temerario ausu, praesumptione*» aliquid facientes, excusat ignorantia *crassa et graviter culpabilis* (non autem ignorantia affectata); c) a ceteris censuris non excusat nisi ignorantia inculpabilis aut leviter culpabilis.

Supra in articulo praecedenti dictum est censuram non incurri, nisi adsit contumacia seu contemptus in peccante. Iamvero contemptus legis est impossibilis in illo, qui ignorat legem. Requiritur igitur ad incurrendam censuram, ut peccans cognoscat non solum generalem prohibitionem, sed etiam specialem legem ecclesiasticam prohibentem (saltem substantialiter). Non autem necessarium est, ut peccans cognoscat omnes *accidentales determinationes* legis prohibentis, e. g. reservationem censurae. Ita sententia longe communior et verior[2].

Ignorantiam etiam *affectatam* excusare in casibus sub litt. a) indicatis eruitur ex eo, quod censurae utpote leges poenales sunt strictae interpretationis. Iamvero qui peccat cum ignorantia affectata, non peccat (stricte loquendo) scienter aut consulto. Licet enim velit iste ignorare, ut liberius peccet, tamen demonstrat aliquam reverentiam erga legem, quia quaerit ipsam ignorare ex timore, quod si ipsam sciret, retraheretur a peccando[3].

---

[1] Cf. *Noldin,* De poenis eccl. n. 23. [2] Cf. ib. n. 24.
[3] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 48.

Ignorantiam crassam et graviter culpabilem excusare in casibus sub litt. b) enumeratis patet ex eo, quod tunc in rigore non adest temerarius ausus neque praesumptio graviter culpabilis.

Ignorantiam inculpabilem vel leviter culpabilem excusare in ceteris censuris docent omnes et manifeste sequitur ex dictis de contumacia vel contemptu necessario ad censuras incurrendas.

§ 2.

De causis excusantibus ab effectu censurae.

Cum effectus censurae nihil sunt nisi statuta iuris mere ecclesiastici, 489
omnia ea, quae excusant ab observatione statutorum ecclesiasticorum, eximunt quoque ab effectibus censurae observandis. Quodlibet autem grave incommodum excusat ab huiusmodi statutis. Hinc excusat ab effectibus censurae observandis.

1. *Gravis infamia.*

Sic e. g. laicus occulte excommunicatus potest esse patrinus in baptismo, si secus suum crimen cum infamia deberet manifestare.

2. *Scandalum.*

Ideo sacerdos occulte suspensus potest divina officia obire, si secus scandalum fidelium oriretur.

3. *Gravis metus,* dummodo tamen ne sit incussus in odium religionis.

Hinc e. g. uxor, quae illegitime possidens cum marito bona ecclesiastica est excommunicata, non tenetur a susceptione sacramentorum abstinere, si ex restitutione statim facta timet gravissima mala a suo marito infligenda.

Nota. Iuxta vigentem disciplinam quilibet confessarius valet in huiusmodi casibus urgentioribus absolvere ab omnibus censuris, ut in articulo sequenti dicetur.

ARTICULUS VI.

De absolutione a censuris.

Quattuor sunt expendenda in hoc articulo: 1. quomodo censurae auferantur; 2. quisnam absolvere possit; 3. quaenam sint conditiones requisitae; 4. quo ritu absolutio danda sit.

§ 1.

Quomodo censurae auferantur.

Principium. *Censura (stricte dicta) semel incursa non tollitur* 490
nisi per absolutionem legitimi iudicis[1].

Ita sententia communissima. Cum autem nonnulli auctores docuerint, saltem in foro interno censuram cessare per emendationem rei, damnata est ab Alexandro VII propositio (44): «Quoad forum conscientiae, reo correcto eiusque contumacia cessante, cessant censurae.»[2] Hinc censurae non tolluntur:

a) morte auctoris ferentis[3];

b) morte rei censura puniti[4];

c) emendatione aut satisfactione rei[5].

---

[1] Cf. c. 15, X 5, 39. [2] *Denz.* n. 1144. [3] c. 11, X 1, 31.
[4] c. 28, X 5, 39. [5] c. 15, X 5, 39.

Dicitur autem: censura *stricte dicta,* nam nonnumquam interdictum et suspensio feruntur pro determinato tempore; tunc autem non sunt censurae stricte dictae, sed potius poenae vindicativae aut poenitentiae.

Deinde dicitur censuram auferri per *absolutionem.* Etenim non aufertur per dispensationem, cum dispensatio sit *actus gratiae,* quae (absolute loquendo) potest a) negari etiam rite disposito; b) semel concessa revocari; c) numquam licite, aliquando autem nec valide concedi sine ratione sufficienti [1]. Absolutio vero est *actus iustitiae,* quae nequit a) reo rite disposito et emendato negari, b) semel concessa revocari.

491 **Scholion. De diversis modis, quibus solet concedi absolutio censurae.** Quinque praecipue sunt modi, quibus solet concedi absolutio censurae:

1. Pro *foro interno dumtaxat* aut pro *utroque foro,* nempe interno et externo. Absolutio data pro foro externo valet quoque pro foro interno, sed non vice versa. Hinc e. g. si haereticus rediens in gremium Ecclesiae absolutus est *in foro externo* (ab episcopo eiusve delegato), potest a peccato et censura haereseos absolvi in tribunali poenitentiae per quemcumque confessarium. Econtra si quis matrimonium mixtum iniit coram ministro acatholico et a censura haereseos propter tale crimen incursa a competenti confessario absolutus est *in tribunali poenitentiae,* nihilominus in foro externo potest tractari tamquam excommunicatus. Potest tamen iudex (si vult) absolutionem in foro interno datam etiam pro foro externo acceptare [2]. — Ordinarie non licet dare absolutionem in foro interno, antequam obtenta est absolutio in foro externo.

2. *Absolute* vel *conditionate.* Absolutio conditionata effectum suum non nanciscitur nisi verificata conditione apposita.

3. *Ad reincidentiam.* Iuxta vigentem disciplinam talis absolutio solet dari in casibus urgentioribus, quando absolvitur ab omnibus censuris reservatis sub poena reincidentiae, si poenitens absolutus non recurrat infra mensem ad legitimum superiorem [3].

4. *Ad cautelam* solet dari absolutio a censuris (quas homo *forte* incurrit), ne collatio beneficii, dispensationis etc. sit irrita. Frivolas animadversiones contra hunc absolvendi modum factas a Synodo Pistoriensi damnavit Pius VI [4]. In qualibet absolutione sacramentali datur prius ad cautelam absolutio a censuris forte contractis. Notatu dignum est, quod inde a d. 3 Nov. 1908 omnes gratiae et dispensationes a S. Sede concessae etiam pro censura irretitis ratae sunt ac legitimae, nisi de iis agatur, qui *nominatim* excommunicati sunt aut a S. Sede nominatim pariter suspensione a divinis sunt puniti [5].

5. *Ad certum effectum* aliquando datur absolutio a censuris, ne determinatus aliquis effectus, e. g. collatio officii etc., impediatur.

§ 2.

Quis possit absolvere a censuris.

492 **Principium 1.** *A censura lata ab homine* **per sententiam particularem** *nemo valet absolvere nisi ille, qui eam tulit, aut eius superior, aut eius successor in officio, aut eius specialiter delegatus.*

---

[1] Cf. supra I, n. 251 sqq de causis dispensationis.

[2] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. V, n. 174. [3] Cf. infra n. 494.

[4] Prop. 48 (*Denz.* n. 1548).

[5] Cf. Normae peculiares c. 3, a. 1, n. 6 (Acta Ap. Sedis I, 64).

Dicitur: per sententiam particularem; nam censurae (etiam ab homine) latae per statutum generale non censentur esse reservatae nisi id expressis verbis sit statutum.

Principium 2. *A censura lata sive a iure sive ab homine* **per statutum generale,** *si non est expresse reservata, quilibet confessarius potest valide et licite absolvere pro utroque foro.* 493

Ita ex c. 29, X, 38. Confessarius talem absolutionem concedere valet tam intra quam extra confessionem. Ut plurimum autem decet, ut absolutio non detur a confessario nisi in tribunali poenitentiae [1]. Aliter est de illis, qui habent iurisdictionem in foro externo; isti enim dare possunt absolutionem ubique, immo et absenti.

Principium 3. *Ab omni censura reservata nemo potest absolvere nisi ille, qui habet debitam iurisdictionem ordinariam vel delegatam.* 494

1. Iurisdictionem *ordinariam* absolvendi a censuris reservatis habent: a) qui illam tulit; b) eius successor in officio; c) eius superior ecclesiasticus.

2. Iurisdictio *delegata* conceditur vel ab ipso iure vel ab homine competenti. In iurisdictione, quae delegata est *ab homine* (e. g. ab episcopo, a S. Poenitentiaria), observandae sunt omnes limitationes et clausulae appositae.

Iurisdictio ad absolvendum a censuris reservatis delegatur *ab ipso iure* in quattuor casibus [2], nempe:

a) *In articulo mortis* quilibet sacerdos (etiam non approbatus aut suspensus) potest licite et valide absolvere ab omnibus censuris sine ulla exceptione. Quam quidem facultatem exercere potest, etiamsi adest alius confessarius approbatus et necessariis facultatibus instructus. Ita manifeste eruitur ex Concilio Tridentino [3] dicente: «In Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis, atque ideo *omnes* sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possint.» — Quodsi talis moribundus postea convalescat, in duobus casibus debet se sistere superiori legitimo, nempe primo, si fuit censuratus *per sententiam particularem;* secundo si fuit innodatus censura *speciali modo* Summo Pontifici reservata. In hoc ultimo casu sub poena reincidentiae debet sive per se sive per confessarium recurrere ad Summum Pontificem (i. e. ad S. Poenitentiariam) vel novam absolutionem petere ab habente legitimam facultatem [4].

b) *In casibus urgentioribus* [5] quilibet confessarius potest directe [6] absolvere ab omnibus censuris et peccatis Papae reservatis, ea tamen lege, ut sic absolutus teneatur sub poena reincidentiae recurrere *infra mensem* ad S. Poenitentiariam vel novam absolutionem petere ab habente facultatem [7]. Quando

---

[1] Cf. *Ferraris,* Prompta Bibl., s. v. «Excommunicatio» a. 7, n. 11.

[2] Supra n. 424 sqq latius egimus de absolutione casuum reservatorum.

[3] Sess. 14, c. 7 de poenit. (*Denz.* n. 903).

[4] S. Offic. d. 19 Aug. 1891 ad 2 (Collect. de Prop. Fide n. 1764).

[5] Casus urgentiores illi sunt, in quibus absolutio differri nequit absque periculo gravis scandali vel infamiae vel si durum est poenitenti permanere in statu peccati mortalis, usque dum absolutio a legitimo superiore obtenta fuerit. Cf. S. Offic. d. 16 Iunii 1897 (Collect. de Prop. Fide n. 1971).

[6] S. Offic. d. 19 Aug. 1891 ad 3 (ib.).

[7] S. Offic. d. 23 Iunii 1886 (ib. n. 1658).

autem neque confessarius neque poenitens epistulam ad S. Poenitentiariam mittere potest, et durum sit poenitenti adire alium confessarium, in hoc casu licet confessario poenitentem absolvere absque onere mittendi epistulam [1].

c) *Cardinales* absolvere possunt quoslibet poenitentes a quibuslibet peccatis et censuris, exceptis tantum censuris specialissimo modo Sedi Apostolicae reservatis et illis, quae adnexae sunt revelationi secreti S. Officii. Ita ex decreto Pii X d. 29 Dec. 1912 [2].

d) Episcopi possunt vi capitis «Liceat» [3] absolvere suos subditos (per se vel per delegatum) a censuris papalibus, dummodo a) non sint specialiter reservatae Summo Pontifici; b) sint occulti.

Nota. Vi facultatum quinquennalium, triennalium etc. episcopi solent habere ampliorem potestatem absolvendi ideoque — nisi sigillum sacramentale periclitetur — praestat in singulis casibus potius ad episcopum quam ad S. Poenitentiariam recurrere pro dispensatione obtinenda.

Praelati regulares *ex iure communi* iam nulla gaudent facultate absolvendi a censuris Summo Pontifici reservatis [4].

§ 3.

Quaenam sint conditiones requisitae ad absolvendum.

495 1. Ex parte **absolventis** requiritur:

a) *Potestas legitima,* de qua iam dictum est sufficienter in paragrapho praecedenti.

b) *Voluntas libera.*

Absolutio enim vi aut metu gravi iniuste incusso extorta non valet; immo ille, qui sic absolutionem extorsit, (novam) excommunicationem incurrebat [5], quae tamen hodie post Bullam «Apostolicae Sedis» non videtur amplius vigere.

2. Ex parte **absolvendi** requiritur:

a) Ut sit *subditus.*

Ex universali consuetudine hodie vigente peregrini absolvi possunt non solum ab iis confessariis (e. g. regularibus), quibus a Summo Pontifice delegata est potestas, sed etiam ab episcopo loci, cum consensus proprii episcopi peregrinorum merito praesumatur.

b) Ut *absolutionem petat.*

Ita saltem ordinarie, cum secus contumacia peccatoris non ita efficaciter frangatur [6].

c) Ut *parti laesae satisfaciat,* si quae laesio in fortuna, honore, fama etc. facta sit.

---

[1] S. Offic. d. 9 Nov. 1898 (ib. n. 2023). Quando confessarius poenitentem absolvit in casu urgenti a censura, potest eundem etiam dispensare ab occulta irregularitate, quae ipsam censuram sequitur. S. Offic. d. 28 Martii 1905 et 6 Sept. 1909.

[2] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. V, n. 175.

[3] Conc. Trid. sess. 24, c. 6. [4] S. Poenit. d. 5 Dec. 1873.

[5] c. unic., I 20 in VI°; *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 119; cf. supra I, n. 71.

[6] Cf. *S. Thom.,* Suppl. q. 24, a. 2.

Quodsi conveniens satisfactio est moraliter impossibilis, oportet, ut absolvendus serio promittat aut petere condonationem aut postea pro viribus satisfacere [1].

d) Ut *scandalum forte ortum reparet.*

Modus istius reparationis iuxta prudens iudicium confessarii aut superioris determinandus est.

e) Ut *firmiter promittat se velle exsequi mandata Ecclesiae,* quae forte praescribet specialia media ad satisfactionem vel emendationem.

f) Ut *imponatur et recipiatur salutaris poenitentia,* et quidem praeter poenitentiam *sacramentalem.*

Quae quidem poenitentia aliquando determinatur ab episcopo aut a S. Sede; secus confessarius eam determinare potest habito respectu ad conditionem poenitentis et delicti commissi.

Quaeres. *Quid sibi velit clausula addi solita in facultatibus concessis:* 496
«*iniunctis de iure iniungendis*»? Haec clausula nihil aliud exigit nisi ut absolvendus a) recedat a contumacia; b) praestet vel saltem serio promittat parti laesae satisfactionem debitam; c) reparet scandalum publicum, si quod adfuit; d) recurrat per litteras ad superiorem, si quando datur facultas absolvendi cum illo onere.

Non constat quidem absolutionem esse validam, quae data est, quin omnes clausulae insertae indulto absolvendi observatae fuerint; tamen sententia solide probabilis affirmat absolutionem esse validam, dummodo neglecta non fuerit clausula *certo essentialis* [2].

§ 4.

Quo ritu absolutio danda sit.

Oportet distinguere inter forum externum et internum.

In foro *externo* observanda est vel forma specialiter determinata a 497
superiore competenti, vel forma, quae habetur in Rituali Romano [3].

Illud tamen, quod ibi dicitur de denudatione humerorum et de flagellatione, iam non videtur esse usu receptum in nostris regionibus.

In foro *interno* adhibeatur forma communis, quae in quolibet absolutione sacramentali usuvenit. Proinde iam non sunt observanda quaedam Ritualia particularia, quae habent speciales formulas absolvendi pro specialibus censuris certo incursis.

CAPUT III.

De censuris in specie.

Praenotamen. Brevissime hanc materiam tractamus, tum quia principaliter pertinet ad Ius ecclesiasticum, tum quia de censuris frequentioribus, e. g. contra procurantes abortum, perpetrantes duellum, haereticos etc., iam sermo fuit in propriis locis, tum quia adhuc exsistunt plures censurae, quae

---

[1] Cf. c. 8, X 1, 36; Conc. Trid. sess. 24, c. 12 de reform.

[2] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 121. [3] Tit. 3, c. 3.

rarissime occurrunt in praxi confessarii. — Cum sint tres species censurarum, dividimus hoc caput in tres articulos: 1. de excommunicatione; 2. de suspensione; 3. de interdicto.

ARTICULUS I.

De excommunicatione.

Agemus 1. de notione et divisione excommunicationis; 2. de effectibus excommunicationis; 3. de excommunicationibus hodie vigentibus.

§ 1.

De notione et divisione excommunicationis.

498 **Notio.** *Excommunicatio (ἀφορισμός, ἀνάθεμα) est censura, qua quis privatur ecclesiastica communione fidelium.*

Dicitur: *ecclesiastica communione,* quia excommunicatio privat participatione eorum bonorum, quae pendent ab Ecclesiae potestate et voluntate. Quaenam sint ista bona, dicetur paragrapho sequenti, ubi de effectibus excommunicationis sermo erit. Cum Ecclesia habeat potestatem indirectam in res civiles, potest etiam, necessitate exsistente, privare excommunicatum iuribus civilibus, ut infra dicetur. Minime autem valet Ecclesia privare hominem interna unione consistente in gratia sanctificante, qua homo coniungitur cum Deo. Proinde saltem *non repugnat,* ut excommunicatus sit in statu gratiae sanctificantis et post mortem in regno coelorum.

Excommunicatio est inter omnes censuras ecclesiasticas gravissima, quia neque suspensio neque interdictum tot bonis privant, quot ipsa. Proinde iuxta vigentem disciplinam Ecclesiae excommunicatio nequit infligi nisi propter *grave* crimen commissum.

499 **Divisio.** 1. Olim distinguebantur excommunicatio maior et minor. At excommunicatio minor, quae non privabat nisi receptione sacramentorum et electione passiva ad beneficia[1] iam amplius non exsistit, saltem tamquam censura a iure ipso inflicta[2].

2. Excommunicatio maior aut relinquit hominem (ligatum hac censura) *toleratum* aut reddit *vitandum.*

Antiquitus omnes excommunicati maiore excommunicatione erant vitandi. Martinus V in Concilio Constantiensi (a. 1418) per Decretum «Ad vitanda»[3] statuit, ut deinceps non considerentur tamquam excommunicati vitandi, nisi:

a) *Notorii percussores clericorum.* Requiritur autem, ut haec notorietas non solum sit facti, sed etiam *iuris,* ita ut reus in publico iudicio sit condemnatus aut confessus[4].

b) Ii, qui a Papa aut ab episcopo *nominatim* excommunicantur aut declarantur excommunicati[5].

Scholion. De anathemate maranatha. Antiquis temporibus exsistebat adhuc alia species excommunicationis, quae vocabatur anathema maranatha

[1] Cf. c. 10, X 5, 27.

[2] S. Offic. d. 5 Dec. 1883 (Collect. de Prop. Fide n. 1608).

[3] Duplicem textum satis diversum huius decreti videsis apud *Hollweck,* Die kirchl. Strafgesetze, appendix. [4] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 144.

[5] Cf. S. Offic. d. 9 Ian. 1884 (Collect. de Prop. Fide n. 1609).

a verbo syriaco, quod significat «Dominus venit» [1] et quae ordinarie non absolvebatur nisi in articulo mortis, immo aliquando non absolvebatur omnino; cf. quae Benedictus XIV dicit de hac re hodie obsoleta [2].

§ 2.

De effectibus excommunicationis.

Effectus excommunicationis sunt vel immediati (directi) vel mediati (indirecti). Prius agimus a) de *immediatis* et deinde b) de *mediatis* effectibus.

a) **Effectus immediati** comprehenduntur in versiculis sequentibus: 500

Res sacrae, ritus, communio, crypta, potestas,
Praedia sacra, forum, civilia iura vetantur.

1. **Res sacrae** sunt sacramenta, quorum administratio (usus activus) et receptio (usus passivus) excommunicatis aliqualiter interdicuntur.

Circa *administrationem* sacramentorum sequentia breviter notentur:

α) Excommunicatus *vitandus* invalide et illicite administrat sacramenta, ad quae requiritur *iurisdictio.* Excipitur solus articulus mortis, quo quilibet sacerdos requisitus potest valide et licite absolvere ab omnibus censuris et peccatis, ut supra dictum est. — Sacramenta, ad quorum administrationem validam non requiritur iurisdictio, nempe baptismus, confirmatio, eucharistia, extrema unctio, ordo valide administrari possunt etiam ab excommunicato vitando, dummodo cetera essentialia adsint.

β) Excommunicatus *toleratus* semper valide administrat sacramenta, immo et *licite,* si est a fidelibus explicite aut implicite rogatus. Hinc e. g. parochus, qui est occulte excommunicatus propter lectionem libri haeretici, potest non obstante excommunicatione se sistere in confessionali ad audiendas confessiones fidelium, quando est rogatus. Debet tamen tunc saltem elicere actum perfectae contritionis, ut statum gratiae sanctificantis recuperet.

Circa *susceptionem* sacramentorum sint haec dicta:

α) Excommunicatus *valide* recipere potest omnia sacramenta, dummodo cetera essentialiter requisita adsint. Hinc nullum sacramentum est invalidum ob *solam* excommunicationem suscipientis. Sic e. g. poenitens excommunicatione reservata innodatus valide absolvitur a *peccatis,* si confessarius simplex ex ignorantia non attendit ad excommunicationem.

β) Excommunicatus *licite* recipere nequit ullum sacramentum, nisi ignorantia vel metus gravis damni excuset. Hinc etiam graviter prohibitum est, ne quis sacramenta administret excommunicato, extra articulum mortis; immo qui sponte et scienter admittit ad sacramenta suscipienda illum, qui *nominatim* a Papa excommunicatus est, incurrit excommunicationem Summo Pontifici simpliciter reservatam [3]. Qui vero admittit ad sacramenta (aut ad sepulturam ecclesiasticam) illum, qui *nominatim* excommunicatus est ab alio praelato, incurrit interdictum ab ingressu in ecclesiam, donec ad arbitrium huius praelati, cuius sententiam contempserit, competenter satisfecerit [4].

Nota. Usus *sacramentalium* non prohibetur excommunicatis; hinc e. g. nihil obstat (praeciso periculo profanationis), quominus Protestantibus dentur aqua benedicta, numismata benedicta etc.

---

[1] Cf. 1 Cor 16, 22. [2] De syn. dioec. l. 10, c. 1, n. 7.
[3] Bulla «Apostolicae Sedis» n. 30. [4] Ib. n. 48.

501 2. **Ritus** hic intelliguntur *divina officia liturgica,* ut sacrificium Missae, cantus Horarum, processiones liturgicae, exsequiae defunctorum, benedictiones cum ss. sacramento etc.

Iuxta vigentem Ecclesiae praxim excommunicati *tolerati* (omnes haeretici), iam amplius non arcentur a divinis officiis liturgicis [1]. Experientia enim constat, haereticos ex devota hac assistentia multos percipere fructus et paulatim in gremium Ecclesiae reduci.

Excommunicati *vitandi* graviter prohibentur, ne divinis officiis assistant. Hinc si nihilominus assistunt, monendi sunt, ut recedant; quodsi hoc recusant, expellendi sunt; quodsi etiam hoc impossibile est, clerici tenentur abrumpere officia divina iam coepta. Et hoc valet etiam pro Missa, quae ante canonem abrumpenda est; incepto autem iam canone sacerdos potest prosequi Missam usque ad communionem, qua peracta debet reliqua perficere in sacristia. Ita iuxta veterem praxim Ecclesiae; hodie autem ad maiora mala vitanda permittitur aliquando mitior praxis.

502 3. **Communio** hic intelliguntur *communia suffragia* Ecclesiae. Sub his suffragiis comprehenduntur:

α) Omnes orationes, quae *nomine Ecclesiae* a publicis Ecclesiae ministris peraguntur, e. g. officium divinum clericorum et religiosorum, sacrificium Missae etc.

β) Ea suffragia, quae sine speciali intentione orantium etiam per privatas orationes et opera bona in totum corpus Ecclesiae redundant propter «communionem Sanctorum».

γ) Omnes indulgentiae.

Nihil obstat, ne quis privatas orationes fundat pro excommunicatis etiam vitandis. Hodie iam non ita stricte excluduntur excommunicati *tolerati* a communibus suffragiis, quare aliquando etiam licet Missam applicare pro haereticis, ut supra n. 250 dictum est [2].

503 4. **Crypta,** i. e. *sepultura ecclesiastica,* interdicitur omnibus excommunicatis [3], qui si nihilominus in loco sacro sunt sepulti, exhumari debent, immo locus sacer est pollutus, si inibi sepultus est excommunicatus vitandus [4]. — Excommunicatus (notorius) *toleratus,* qui sine signis poenitentiae decessit, nequit sepultura ecclesiastica donari; et si sepultus est in loco sacro, debet exhumari (si hoc est moraliter possibile), sed locus sacer ob talem sepulturam non censetur pollutus neque expiatione indiget. In casu dubio episcopus est consulendus.

Nota. α) Mandantes vel cogentes tradi ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios aut excommunicatos nominatim aut interdictos subiacent excommunicationi (nemini reservatae) [5].

β) Omnes admittentes (auctoritative) ad ecclesiasticam sepulturam *nominatim excommunicatos* incurrunt ipso facto interdictum ab ingressu ecclesiae [6].

504 5. **Potestas** significat iurisdictionem ecclesiasticam.

---

[1] Cf. *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 1136; *D'Annibale,* Summula Theol. mor. I, n. 362; *Noldin,* De poenis eccl. n. 40.

[2] Cf. Bened. XIV Const. «Ex quo primum» d. 1 Martii 1756, § 23 sqq.

[3] c. 12, X 3, 28; c. 1, 3, 7 in Clem.

[4] Cf. c. 7, X 3, 40. Cf. etiam supra II, n. 538.

[5] Bulla «Apostolicae Sedis» n. 34. [6] Ib. n. 47.

α) Excommunicatus *vitandus* privatur omni iurisdictione ecclesiastica, nisi a) in articulo mortis; b) exsistente errore communi cum titulo colorato. In his duobus casibus potest valide impertire absolutionem sacramentalem.

β) Excommunicatus *toleratus* exercet *valide* iurisdictionem antea habitam; et etiam *licite,* si rogatur (explicite vel implicite) a fidelibus, vel si gravis ratio urget, ut supra dictum est.

6. **Praedia sacra,** i. e. beneficia ecclesiastica. 505

α) Quilibet excommunicatus per se inhabilis est ad *obtinenda* beneficia ecclesiastica vel etiam officia, quae habent annexam iurisdictionem ecclesiasticam [1]. Cf. tamen indultum Pii X supra n. 491 allatum.

β) Nulla excommunicatio privat *eo ipso* beneficio *iam obtento.*

7. **Forum,** i. e. communicatio in iudicio tum civili tum ecclesiastico. Verum in foro civili haec communicatio non videtur amplius esse prohibita [2]. In foro autem ecclesiastico excommunicatus vitandus nequit esse iudex, advocatus, actor, procurator, testis etc. Si autem citatur ut *reus,* profecto potest ea omnia facere, quae ad suam defensionem sunt necessaria, cum id ab ipso iure naturali concedatur. — Excommunicatus *toleratus* ipso facto non privatur communicatione forensi, potest tamen repelli.

8. **Civilia iura,** i. e. communicatio civilis, olim strictissime interdicebantur excommunicatis, sed hodie haec communicatio quoad excommunicatos toleratos iam amplius non est prohibita, immo et quoad excommunicatos *vitandos* iam non in toto rigore observatur [3].

Quae olim prohibebantur, hoc versiculo continentur:

Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

Hinc non licebat vitando litteras scribere, osculum dare vel aliquod signum specialis benevolentiae exhibere (os), neque cum illo etiam privatim orare, neque illum salutare (vale), neque cum illo aliquam societatem inire (communio), neque ut commensalis convivari (mensa).

Causae excusantes, ob quas cum excommunicato vitando licet communicare, hoc versiculo continentur:

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse
Haec quinque solvunt anathema, ne possit obesse.

Utile significat utilitatem spiritualem temporalemve sive communicantis sive tertiae personae, sive etiam ipsius excommunicati. Sic e. g. medicus advocatus potest curare excommunicatum aegrotum.

Lex significat legem matrimonii, ideoque coniux potest cohabitare cum comparte excommunicato vitando.

Humile significat subiectionem ideoque excommunicatio non impedit, ne e. g. filii cum parentibus excommunicatis aut famuli cum heris conversentur.

Res ignorata indicat ignorantiam sive iuris sive facti (dummodo ne sit affectata). Ergo nemo prohibetur communicare cum excommunicato, nisi scit illum esse revera vitandum.

Necesse significat quamcumque necessitatem notabilem sive communicantis sive vitandi sive tertiae personis.

---

[1] Normae pecul. c. 3, n. 6 (Acta Ap. Sedis I 64).

[2] S. Poenitentiaria d. 5 Iulii 1867.

[3] Cf. supra I, n. 524.

Cum tot sint causae excusantes, hodie fere numquam prohibita est communicatio *civilis* cum excommunicato vitando, dummodo desit scandalum aut periculum perversionis. Communicatio autem *religiosa* etiam nostris diebus graviter prohibita est.

506 b) **Effectus mediati** excommunicationis vocantur illi, qui ex parvipensione censurae contractae oriuntur. Enumerantur tres:

1. *Irregularitas.* Clericus excommunicatus (vel alia censura irretitus), qui culpabiliter exercet actum *sacri* ordinis, fit irregularis.

2. *Suspicio haeresis.* Insordescentes *per annum* in excommunicatione fiunt suspecti de haeresi [1].

3. *Privatio beneficiorum* potest a competenti iudice infligi clerico, qui per totum annum contumaciter in excommunicatione perseverat.

§ 3.

De excommunicationibus hodie exsistentibus.

Brevissime hic subnectimus elenchum excommunicationum *iuris communis*, quae hodie in vigore sunt, et quae distinguuntur in quattuor categorias, secundum quod earum absolutio reservata est 1. specialiter Summo Pontifici; 2. simpliciter Summo Pontifici; 3. episcopis; 4. nemini.

I. Excommunicationes speciali modo reservatae Summo Pontifici.

Sunt quattuordecim, quarum duodecim inveniuntur in Bulla «Apostolicae Sedis»:

507 1. «Omnes a christiana fide apostatas, et omnes ac singulos haereticos, quocumque nomine censeantur, et cuiuscumque sectae exsistant, eisque credentes, eorumque receptores, fautores ac generaliter quoslibet eorum defensores.»

Quattuor igitur species personarum excommunicantur: a) apostatae; b) haeretici; c) eis credentes; d) protegentes.

Quid sint haeretici et apostatae, supra I, n. 512 sqq dictum est. Non sufficit haeresis aut apostasia materialis, sed requiritur formalis. — Haereticis seu apostatis *credentes* sunt illi, qui per aliquod signum externum sectae acatholicae assentiunt, licet forte interius non a fide catholica deficiant. Qui quidem casus frequenter accidit in homine catholico, qui coram ministro acatholico matrimonium contrahit. Tali enim ritu exterius assentit, haereticum ministrum posse legitime assistere matrimonio christiano. — *Protegentes* plectuntur excommunicatione, si haereticos vel apostatas *qua tales* defendunt aut recipiunt.

508 2. «Omnes et singulos scienter legentes sine auctoritate Sedis Apostolicae libros eorundem apostatarum et haereticorum haeresim propugnantes, necnon libros cuiusvis auctoris per Apostolicas Litteras nominatim prohibitos; eorundemque libros retinentes, imprimentes et quomodolibet defendentes.»

Haec censura verbotenus repetita et confirmata est in Constitutione «Officiorum et munerum» d. 26 Ian. 1896. Claritatis causa explicabimus: a) qui-

---

[1] Conc. Trid. sess. 25, c. 3 de reform.

nam sint libri; b) quaenam sint actiones prohibitae sub poena excommunicationis.

a) **Libri sub excommunicatione prohibiti sunt:**

α) Omnes libri haereticorum et apostatarum haeresim propugnantes. — Sub nomine libri non venit manuscriptum, neque libellus parvae molis, neque ephemeris. Attamen ex declaratione S. Officii d. 13 Ian. 1892 [1] excommunicationem incurrunt «scienter legentes publicationes periodicas in fasciculos ligatas, habentes auctorem haereticum et haeresim propugnantes».

β) Libri cuiusvis auctoris *per Apostolicas Litteras nominatim prohibiti.* Hinc requiritur, ut talis liber sit prohibitus per Litteras Apostolicas, quales sunt bullae, brevia etc., non autem decreta S. Congregationis Indicis vel alterius Congregationis. Perpauci sunt huiusmodi libri, qui in novo indice librorum prohibitorum sunt *asterisco* notati. — Deinde requiritur, ut talis liber sit *nominatim,* i. e. cum indicatione proprii tituli prohibitus. Ergo non sufficit prohibitio in globo seu in genere, sicuti quando opera omnia alicuius auctoris proscribuntur. — Demum requiritur (saltem probabiliter) ut talis liber sit prohibitus sub excommunicatione Romano Pontifici reservata.

Nota. Nonnulli auctores censent duas categorias librorum (quamvis haeresim propugnent) non prohiberi sub hac censura:

1) Libri haereticorum ex primis aerae christianae saeculis, ut nonnulla scripta Tertulliani, Origenis, Pelagii etc. Ita Lehmkuhl [2] citans pro hac sententia Lacroix, Pennacchi, D' Annibale et Lugo.

2) Libri haeresim propugnantes, qui non ab haereticis sed ab ethnicis, iudaeis etc. sunt conscripti. Ita Noldin [3].

b) **Quaenam actiones prohibitae sint sub poena excommunicationis.** Sunt quattuor, nempe α) lectio, β) retentio, γ) impressio, δ) defensio. Quas quidem actiones omnes *scienter,* i. e. cum plena cognitione censurae exerceri necesse est; excusat igitur a censura quaelibet ignorantia (etiam affectata).

α) **Lectio.** Aliquis dicitur formaliter legere aliquem librum, si ipse propriis oculis perlustrat et aliqualiter intelligit ea, quae in libro continentur. Hinc censuram non incurrit, qui alium legentem audit [4], qui ea quae legit, prorsus non intelligit. Pariter censura non adest, si ea quae lecta sunt, non constituunt nisi *materiam levem.* Quid autem sit materia levis, non concordant auctores. Tamquam regula generalis sit: Id est materia gravis, quod *per se* et *ordinarie inducit* legenti grave periculum perversionis. Itaque aliquando paucae paginae sunt materia gravis, aliquando vero nec 30 paginae non ita periculosae constituunt materiam gravem.

β) **Retentio.** Ad hoc, ut exinde incurratur excommunicatio, requiritur 1. ut adsit gravitas ex parte *temporis;* unus dies est certe tempus parvum; ultra autem *mensem* talem librum retinere est materia gravis; 2. ut retentor nomine proprio agat, non autem tamquam mandatarius alterius. Hinc non excommunicantur, qui sunt custodes in bibliothecis alienis, qui compingunt libros [5] etc.

γ) **Impressio.** Hoc titulo incurrunt excommunicationem: 1. auctor libri; 2. typographus; 3. editor. Num etiam omnes, qui proxime cooperantur ad

---

[1] Collect. de Prop. Fide n. 1777.
[2] Theol. mor. II, n. 1183.
[3] De poenis eccl. n. 52.
[4] *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 292.
[5] Vulgo *relieur, Buchbinder.*

impressionem, ut typos collocantes, correctores etc., hac censura plectantur, non ita constat [1].

δ) **Defensio.** Ad incurrendam excommunicationem requiritur, ut liber pravus defendatur non propter elegantiam stili aliasque bonas qualitates, sed nonobstantibus erroribus in eo manifeste contentis.

Nota. Praeter excommunicationem modo explicatam exsistit alia *(nemini tamen reservata)* contra eos, qui sine Ordinarii approbatione S. Scripturarum libros, vel earundem adnotationes vel commentarios imprimunt aut imprimi faciunt [2].

509 3. «Schismaticos et eos, qui a Romani Pontificis pro tempore exsistentis oboedientia pertinaciter se subtrahunt vel recedunt.»

Haec censura attingit non solum schismaticos proprie dictos, ut Graecos non unitos, Veteres Catholicos, sed etiam illos, qui pertinaciter recusant oboedientiam Romano Pontifici (in quantum est Romanus Pontifex), ut Mariavitae. In Gallia forte eandem excommunicationem incurrunt sic dictae *associationes cultuales* [3].

4. «Omnes et singulos cuiuscumque status, gradus vel conditionis fuerint, ab ordinationibus seu mandatis Romanorum Pontificum pro tempore exsistentium ad universale futurum concilium appellantes, necnon eos, quorum auxilio, consilio vel favore appellatum fuerit.»

Haec excommunicatio medio aevo aliquando occurrens hodie rarissima erit; ferit autem omnes quascumque personas *physicas* (ergo etiam cardinales et episcopos), qui appellant ad futurum concilium universale. Si personae *iuridicae,* ut universitates, collegia, capitula, talem appellationem faciunt, incurrunt interdictum speciali modo reservatum Romano Pontifici [4].

5. «Omnes interficientes, mutilantes, percutientes, capientes, carcerantes, detinentes vel hostiliter insequentes S. R. E. cardinales, patriarchas, archiepiscopos, episcopos, Sedisque Apostolicae legatos vel nuntios, aut eos a suis dioecesibus, territoriis, terris seu dominiis eicientes, necnon ea mandantes, vel rata habentes seu praestantes in eis auxilium, consilium et favorem.»

Hac censura plectuntur:

a) Exercentes saevitiam realem in *principes* Ecclesiae laesione sive corporis sive libertatis sive dignitatis.

b) Omnes cooperantes *formaliter* ad talia crimina. — In regionibus, ubi mali homines Ecclesiam persequuntur, haec censura non raro accidere potest.

510 6. «Impedientes directe vel indirecte exercitium iurisdictionis ecclesiasticae sive interni sive externi fori, et ad hoc recurrentes ad forum saeculare, eiusque mandata procurantes, edentes, aut auxilium, consilium vel favorem praestantes.»

Iurisdictio ecclesiastica hic sumitur in stricto sensu prout distinguitur a) a potestate ordinis, b) ab officio ecclesiastico, c) a iurisdictione *superiorum regularium.* In hoc sensu accepta iurisdictio ecclesiastica est potestas guber-

---

[1] Cf. *Noldin,* De poenis eccl. n. 53.

[2] Const. «Officiorum et munerum» d. 25 Ian. 1896, n. 48 (cf. infra n. 525).

[3] Cf. *Tanquerey,* De censuris eccl. n. 84. [4] Cf. infra n. 536.

nandi fideles in ordine ad vitam aeternam. Ad eam pertinet e. g. leges et mandata ferre, punire, absolvere, dispensare, instruere etc.

Impedientes huiusmodi iurisdictionem sunt omnes illi, qui *iniuste*, e. g. minis, iussione, coactione etc., efficax obstaculum causant, ne iurisdictio exerceatur.

Haec censura esset nostris diebus frequentissima, nisi excusaret ignorantia aut metus gravis. Sic e. g. talem censuram obiective incurrunt ii, qui impediunt parochum, ne scholas visitet; qui obstant, ne episcopus libere administret dioecesim; qui impediunt exsecutionem decretorum Summi Pontificis etc.

7. «Cogentes sive directe sive indirecte iudices laicos ad trahendum 511
ad suum tribunal personas ecclesiasticas praeter canonicas dispositiones; item edentes leges vel decreta contra libertatem aut iura Ecclesiae.»

Hac censura, quae lata est pro tuendo privilegio fori, plectuntur:

a) «*Quicumque* ... personas quasvis ecclesiasticas sive in criminali causa sive in civili, nullo potestatis ecclesiasticae permissu, ad tribunal laicorum vocant, ibique adesse publice compellunt.» Ita Pius X motu proprio d. 9 Oct. 1911 [1]. Revocata est igitur declaratio S. Officii d. 23 Ian. 1886 aliter statuens. Permissio potestatis ecclesiasticae ad trahendas personas ecclesiasticas ad iudicem civilem data est in nonnullis regionibus vi Concordati exsistentis; in aliis regionibus satis facile obtinetur (iusta exsistente causa) pro casu particulari.

b) Omnes, qui leges ferunt contra libertatem et iura Ecclesiae, e. g. reges, senatores, deputati etc.

8. «Recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas litteras vel acta quaelibet a Sede Apostolica vel ab eiusdem legatis aut delegatis quibuscumque profecta, eorumque promulgationem vel exsecutionem directe vel indirecte prohibentes, aut eorum causa sive ipsas partes sive alios laedentes vel perterrefacientes.»

Haec censura olim potuit saepe locum habere, praesertim in illis locis, ubi viguit «Regium placet»; hodie autem multo difficilius et rarius acta Sedis Apostolicae impediuntur (saltem efficaciter) ab hominibus privatis.

9. «Omnes falsarios Litterarum Apostolicarum, etiam in forma Brevis ac supplicationum gratiam vel iustitiam concernentium, per Romanum Pontificem, vel S. E. R. vice-cancellarios seu gerentes vices eorum, aut de mandato eiusdem Romani Pontificis signatarum; necnon falso publicantes Litteras Apostolicas, etiam in forma Brevis; et etiam falso signantes supplicationes huiusmodi sub nomine Romani Pontificis seu vice-cancellarii aut gerentis vices praedictorum.»

Haec censura, quae saeculis anteactis facilius usuvenit, nostris diebus videtur rarissime accidere; ferit eos, qui aliqualiter falsificant Litteras Apostolicas (bullas, encyclicas, brevia).

10. «Absolventes complicem in peccato turpi, etiam in mortis articulo, si alius sacerdos, licet non approbatus ad confessiones, sine gravi exoritura infamia aut scandalo possit excipere morientis confessionem.»

De hac censura supra n. 454 sqq sufficienter dictum est.

---

[1] Acta Ap. Sedis III 556.

512 11. «Usurpantes aut sequestrantes iurisdictionem, bona, reditus ad personas ecclesiasticas ratione suarum ecclesiarum aut beneficiorum pertinentes.»

Nota. Quinque sunt excommunicationes contra eos, qui bona ecclesiastica illicite tractant, quarum duae (nempe praesens et sequens) *speciali modo,* duae autem *simpliciter*[1] Papae reservantur et una nemini reservatur.

Usurpantes vocantur illi, qui *auctoritative* surripiunt, e. g. illi principes, qui saecularizationem bonorum ecclesiasticorum praecipiunt. Ideo hanc censuram non incurrunt: a) fures et latrones[2]; b) qui rem usurpatam emunt aut alio titulo acquirunt[3]. Tales ementes incurrunt aliam censuram, nempe illam quam tulit Concilium Tridentinum[4]. Tamquam usurpantes bona ecclesiastica probabiliter habentur quoque *parochi intrusi,* qui usurpant beneficium contra voluntatem legitimi superioris ecclesiastici[5].

Sequestrantes sunt tum iudex tum actor, qui sequestrum mandat aut exsequitur[6].

Bona et reditus, de quibus hic sermo est, non sunt nisi illa, quae ad personas ecclesiasticas *physicas* (non morales) pertinent ratione suarum ecclesiarum aut beneficiorum. Ergo huc non pertinent: a) bona ex alio titulo pertinentia ad personas ecclesiasticas; b) bona locorum piorum, monasteriorum etc. utpote pertinentia ad personas *morales.*

12. «Invadentes, destruentes, detinentes vel per se vel per alios civitates, terras, loca aut iura ad ecclesiam romanam pertinentia, vel usurpantes, perturbantes, retinentes supremam iurisdictionem in eis, necnon ad singula praedicta auxilium, consilium, favorem praebentes.»

Haec censura lata est ad dominium temporale Sedis Apostolicae tuendum, et est altera censura contra violatores bonorum ecclesiasticorum, ut modo dictum est.

Ad has excommunicationes per Bullam «Apostolicae Sedis» latas addendae sunt duae aliae:

513 13. Contra Dignitates et canonicos cathedrales, qui *ante exhibitionem Litterarum Apostolicarum* ausi fuerint concedere episcopo nominato et praesentato administrationem dioecesis. Eandem excommunicationem incurrunt episcopi nominati et praesentati ad vacantes ecclesias, qui earum administrationem sic oblatam suscipere audent. «Si vero aliqui ex praedictis episcopali charactere sunt insigniti, in poenam suspensionis ab exercitio pontificalium et interdicti ab ingressu ecclesiae ipso facto absque ulla declaratione incidunt S. Sedi pariter reservatam.» Ita ex Constitutione Pii IX «Romanus Pontifex» d. 28 Aug. 1873.

Hac censura Summus Pontifex voluit impedire, ne in administrationem dioecesis intrudi posset ille, qui forte propter graves rationes nequit confirmari a S. Sede.

---

[1] Cf. infra n. 518 521 524. [2] S. Offic. d. 9 Martii 1870.
[3] S. Offic. d. 8 Iulii 1874 (Acta S. Sedis IX 314).
[4] Sess. 22, c. 11 de reform. Cf. infra n. 521.
[5] Cf. S. C. C. d. 23 Maii 1874 (Acta S. Sedis VII 702).
[6] Cf. *Hollweck,* Die kirchl. Strafgesetze § 155, not. 7.

14. «Ipso facto incurrunt excommunicationem speciali modo Romano Pontifici reservatam omnes et singuli societati catholicae pro vindicatione iurium populi christiani, et imprimis romani, in electione Romani Pontificis nomen dantes, vel eam promoventes, aut ei quomodocumque faventes vel adhaerentes.» Ita ex declaratione S. Poenitentiariae d. 4 Aug. 1876 approbata a Pio IX.

II. Excommunicationes ordinario modo Romani Pontifici reservatae.

Sunt viginti excommunicationes, quarum duodeviginti statutae sunt 514
a Bulla «Apostolicae Sedis», una a Concilio Tridentino et una ab Urbano VIII.

1. «Docentes vel defendentes sive publice sive privatim propositiones ab Apostolica Sede damnatas sub excommunicationis poena latae sententiae; item docentes vel defendentes tamquam licitam praxim inquirendi a poenitente nomen complicis, prouti damnata est a Benedicto XIV in Constitutionibus ‚Suprema‘ 7 Iulii 1745; ‚Ubi primum‘ 2 Iulii 1746; ‚Ad eradicandum‘ 28 Septembris 1746.

Ista excommunicatio mulctat duplicis generis personas:

a) Docentes vel defendentes serio (etsi sine interno consensu) propositiones ab Apostolica Sede (ergo non a Concilio generali aut ab aliqua Congregatione romana) sub poena excommunicationis damnatas. Tales propositiones sunt errores Lutheri 41 damnati a Leone X, propositiones 79 Michaelis Baii, propositiones 65 damnatae a Pio X per Decretum «Lamentabili» d. 3 Iulii 1907; doctrinae damnatae a Pio X per Constitutionem «Pascendi» d. 8 Sept. 1907 etc. — Quodsi tales propositiones manifestam haeresim continent, defendens illas incurrit aliam excommunicationem, nempe primam *speciali modo* Romani Pontifici reservatam.

b) Docentes vel defendentes tamquam licitam praxim inquirendi nomen complicis, prout damnata est a Benedicto XIV. Proinde ille, qui indebito modo *reapse quaerit* nomen complicis, graviter peccat; qui vero *defendit* hunc agendi modum, excommunicatur.

2. «Violentas manus, suadente diabolo, inicientes in clericos, vel 515
utriusque sexus monachos, exceptis quoad reservationem casibus et personis, de quibus iure vel privilegio permittitur, ut episcopus aut alius absolvat.»

De materia huius censurae, nempe de sacrilegio personali, iam supra II, n. 541 quaedam praelibavimus. Oportet insuper notare, a) omnem, qui hanc censuram notorie incurrit, esse excommunicatum *vitandum;* b) hanc censuram esse *latae interpretationis* utpote in favorem ordinis clericalis statutae; c) nomine clericorum intelligi omnes, qui habent primam tonsuram clericalem, nomine autem monachorum utriusque sexus intelligi omnes personas religiosas habitum religiosum portantes et in congregatione approbata viventes; d) etiam *impuberes* probabilius hanc censuram incurrere [1]; e) clericum, qui *se ipsum* non spiritu recto poenitentiae, sed prava intentione percussit, non incurrere hanc censuram [2].

---

[1] Contradicunt tamen nonnulli auctores, e. g. *Noldin,* De poenis eccl. n. 70 c.

[2] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 274.

De absolutione huius excommunicationis notetur:

a) Iure ordinario *episcopus* potest absolvere: α) ab omni percussione *levi*; β) ab omni percussione occulta; γ) ab omni omnino percussione, si percutiens fuit aut impuber aut mulier [1].

b) Iure ordinario *praelatus regularis* potest absolvere suum subditum percussorem, dummodo percussus sit eiusdem ordinis et ipsa percussio ne sit enormis. Plures ordines religiosi habent specialia privilegia circa absolutionem huius censurae.

Ex dictis sequitur, ut absolutio huius censurae tunc solummodo sit reservata Summo Pontifici, quando percussio fuit *publica* et enormis vel saltem gravis. Percussio censetur *enormis* tum ratione maximae dignitatis personae percussae (e. g. episcopi), tum ratione ipsius laesionis (e. g. si mutilatio vel gravis vulneratio intervenit). Percussio censetur *gravis*, quae sui vestigium reliquit, licet non fuerit mutilatio aut gravis vulneratio. Percussio censetur *levis*, quae quidem est grave peccatum, sed nullum sui vestigium reliquit per longum tempus, e. g. percussio moderata cum baculo.

3. «Duellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes, et quoslibet complices, vel qualemcumque operam aut favorem praebentes, nec non de industria spectantes, illudque permittentes, vel quantum in illis est, non prohibentes, cuiuscumque dignitatis sint, etiam regalis vel imperialis.»

De hac censura iam supra II, n. 126 sufficienter dictum est.

516 4. «Nomen dantes sectae massonicae, aut carbonariae, aut aliis eiusdem generis sectis, quae contra Ecclesiam vel legitimas potestates seu palam seu clandestine machinantur; nec non iisdem sectis favorem qualemcumque praestantes; earumve occultos coryphaeos ac duces non denuntiantes, donec non denuntiaverint.»

Ad hanc excommunicationem explicandam iuvat exponere: a) quaenam sectae sub censura sint prohibitae; b) quaenam personae sint excommunicatae.

a) **Quoad sectas prohibitas.** S. Officium d. 10 Maii 1884 distinxit inter societates *simpliciter* et *sub censura* prohibitas. Sunt *simpliciter* prohibitae omnes societates, quae pravum finem prosequuntur, vel quae prava media adhibent, vel «quae a sectatoribus secretum nemini pandendum et *omnimodam* oboedientiam occultis ducibus praestandam iureiurando exigunt». Tale enim secretum talisque oboedientia, quae se extendunt ad omnes res, etiam illicitas, grave peccatum constituunt. Huiusmodi societates simpliciter prohibitae sunt e. g. plures societates Americanae (Odd fellows, Sons of temperance, Knights of Pythias [2], Independent order of Good Templars [3], Knights of labour [4]; deinde societates ad promovendam cremationem cadaverum [5].

Sub censura sunt prohibitae:

α) societas *massonica* [6];

---

[1] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 7, n. 279.

[2] S. Offic. d. 20 Aug. 1894. [3] S. Offic. d. 9 Aug. 1893.

[4] S. Offic. d. 10 Maii 1884. [5] S. Offic. d. 19 Maii 1886.

[6] Clemens VII, Const. «In eminenti» d. 28 Apr. 1738; Bened. XIV, Const. «Providas» d. 18 Maii 1751, pluresque alii Summi Pontifices, inter quos Leo XIII, Encycl. «Humanum genus» d. 20 Apr. 1884.

β) societas *carbonaria*[1];

γ) societas *Fenianorum*[2];

δ) omnes societates, quae contra Ecclesiam vel legitimam potestatem seu palam seu clandestine machinantur. Tales societates certo sunt omnes societates anarchisticae et nihilisticae. Utrum autem societates *socialisticae* modernae hanc censuram incurrant, disputatur inter auctores, ac proinde dubium est. In praxi socialistae diversarum regionum nequeunt eodem modo iudicari. Etenim in aliquibus regionibus fere nihil quaerunt nisi meliorationem conditionis plebeiae; in aliis autem regionibus palam machinantur omnibus viribus suis contra Ecclesiam et legitimam potestatem. Quo in casu videntur censurae subiacere, immo haud raro incurrunt quoque censuram latam contra fautores haereseos.

b) **Personae, quae propter has sectas excommunicantur,** sunt triplicis generis:

α) *Nomen dantes,* nempe ii, qui membrum fiunt talis sectae.

β) *Favorem praestantes,* nempe ii, qui notabiliter et culpabiliter adiuvant tales societates, e.g. eas promovendo verbis et scriptis, alios invitando ad ingressum etc. — Specialis difficultas est, num sit sub excommunicatione prohibitum istis societatibus semel aut iterum curiositatis causa interesse vel eis domum locare. Sane utrumque est pro viribus dissuadendum, attamen in neutro casu videtur excommunicatio incurri (saltem ordinarie loquendo), quia exinde non praestatur favor vere notabilis[3].

γ) *Occultos coryphaeos ac duces non denuntiantes.* Nomine coryphaei et ducis non solum supremum caput, sed etiam directores subalterni intelliguntur. Denuntiandi autem sunt soli coryphaei occulti (non autem publice noti), et quidem infra mensem episcopo (vel Ordinario) loci. Haec denuntiatio fieri potest mediante epistula aut confessario. Facta autem denuntiatione cessat ipsa excommunicatio[4].

Modus agendi in confessione cum membris sectae vetitae. a) Raro accidit, ut huiusmodi membrum sit in bona fide, quia tam saepe et tam aperte istae sectae ab Ecclesia proclamantur ut illicitae. Nihilominus si tale membrum sit in bona fide neque causet scandalum neque incurrat perversionis periculum proximum, non debet cogi ad relinquendam sectam cum gravissimo incommodo. Etenim tunc forte non oboediret et peccatum eius materiale verteretur in formale.

b) Membrum talis sectae vetitae nequit absolvi, nisi communicationem abrumpat cum secta eamque saltem penes confessarium abiuret[5]. Quodsi absque valde gravi incommodo *externa* communicatio cum secta abrumpi nequit, tunc excluso scandalo et periculo perversionis proximo potest poenitens per aliquod tempus perseverare in solvenda taxa, in frequentandis sectariorum coetibus, donec gravis damni periculum cessaverit[6].

---

[1] Pius VII, Const. «Ecclesiam» d. 13 Sept. 1821; Leo XII, Const. «Quo graviora» d. 13 Martii 1825. Membra huius societatis se appellabant *carbonari, Köhler, fendeurs, buoni cugini.* Cf. *Wetzer et Welte,* Kirchenlex., s. v. «Carbonari».

[2] S. Offic. d. 12 Ian. 1870.

[3] Cf. *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 1226; *Noldin,* De poenis eccl. n. 75.

[4] S. Offic. d. 1 Febr. 1871. Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 123.

[5] S. Offic. d. 5 Aug. 1898 (Analecta eccl. VI [1898] 387).

[6] Ita *Noldin,* De poenis eccl. n. 76, citans pro hac sententia decisionem S. Officii d. 18 Ian. 1896.

c) Poenitens debet sectae libros, manuscripta, insignia etc (si quae habet) tradere confessario, qui ea quam primum ad episcopum transmittat, vel si id sit impossibile, comburat.

d) Poenitens debet occultas sectae duces et coryphaeos, quos cognoscit, denuntiare episcopo, etiamsi tales duces a gubernio civili tolerantur neque a potestate ecclesiastica puniri aut cohiberi possunt[1].

517 5. «Immunitatem asyli ecclesiastici ausu temerario violare iubentes aut violantes.»

Cum haec excommunicatio supponat *temerarium ausum,* illa non incurritur nisi ab eo, qui minime coactus, prudens ac sciens hanc violationem committit[2]. Ergo excusantur omnes, qui vi legis civilis asylum ecclesiasticum laedere coguntur, e. g. ministri publici[3].

6. Violantes clausuram monialium, cuiuscumque generis aut conditionis, sexus vel aetatis fuerint, in earum monasteria absque legitima licentia ingrediendo; pariterque eos introducentes vel admittentes, itemque moniales ab illa exeuntes extra casus ac formam a S. Pio V in Constitutione ‚Decori' praescriptam.»

7. «Mulieres violantes regularium virorum clausuram, et superiores aliosve admittentes.»

De materia harum excommunicationum latius scripsimus in nostro Manuali Iur. eccl. II, q. 87 sqq.

8. «Reos simoniae *realis* in beneficiis quibuscumque eorumque complices.»

9. «Reos simoniae *confidentialis* in beneficiis quibuslibet, cuiuscumque sint dignitatis.»

10. «Reos simoniae *realis* ob ingressum in religionem.»

Cf. quae supra II, n. 556—566, diximus de diversis speciebus simoniae.

11. «Omnes, qui quaestum facientes ex indulgentiis aliisque gratiis spiritualibus excommunicationis censura plectuntur Constitutione S. Pii V ‚Quam plenum' 2 Ianuarii 1569.»

Hac excommunicatione puniuntur propter certa quaedam crimina *simoniam redolentia* personae «*episcopis inferiores*». Quaestum facere dicitur ille, qui lucratur pretium temporale. Constitutione citata S. Pii V enumerantur sex res, ex quibus sub poena excommunicationis vetatur quaestum facere: 1. indulgentiae; 2. facultas eligendi confessarium, qui absolvat a reservatis; 3. facultas celebrandi Missam et faciendi sepulturam ecclesiasticam tempore interdicti; 4. facultas utendi cibis vetitis; 5. facultas assumendi plures patrinos in baptismo; 6. facultas absolvendi a simonia reali.

518 12. «Colligentes eleemosynas maioris pretii pro Missis, et ex iis lucrum captantes, faciendo eas celebrari in locis, ubi Missarum stipendia minoris pretii esse solent.»[4]

---

[1] S. Offic. d. 19 Apr. 1893 (Annal. eccl. I [1893] 204).
[2] Cf. Instr. S. Offic. d. 1 Febr. 1871 (Collect. de Prop. Fide n. 1364).
[3] Cf. quae supra II, n. 549 dicta sunt de asylo ecclesiastico.
[4] Cf. etiam n. 271 et 272.

Quamquam quaelibet *mercatura* de stipendiis Missarum interdicta est, tamen non nisi duae species sub censura vetantur, quarum prima per hanc excommunicationem, altera autem per alias poenas infra n. 522 afferendas punitur. — Ad incurrendam hanc excommunicationem requiritur:

a) Ut *colligantur* eleemosynae, i. e. de industria quaerantur. Ergo non adest excommunicatio, si eleemosynae Missarum sponte offerantur.

b) Ut ex hisce eleemosynis notabile lucrum (e. g. 40 franci) captetur. Ergo non adest excommunicatio, si lucrum captum est parvum aut *in pios usus* totaliter impenditur. Nihilominus iste quoque modus agendi graviter illicitus est, nisi adsit specialis licentia S. Sedis.

Nota. Nihil refert, *ubi* ille, qui lucrum captat, Missas celebrare facit pro minore stipendio [1].

13. «Omnes qui excommunicatione mulctantur in Constitutionibus S. Pii V ‚Admonet nos' quarto Kalendas Aprilis 1567; Innocentii IX ‚Quae ab hac Sede' pridie nonas Novembris 1591; Clementis VIII ‚Ad Romani Pontificis curam' 26 Iunii 1592; et Alexandri VII ‚Inter ceteras' nono Kalendas Novembris 1660, alienationem et infeudationem civitatum et locorum S. R. E. respicientibus.»

Hac excommunicatione puniuntur omnes, qui Romano Pontifici alienationem vel infeudationem [2] dominii temporalis (patrimonii S. Petri) suadent aut insinuant.

14. «Religiosos praesumentes clericis aut laicis extra casum necessitatis sacramentum extremae unctionis aut eucharistiae per viaticum ministrare absque parochi licentia.»

Cf. quae de materia huius censurae scripsimus in Manuali iur. eccl. II, q. 225.

15. «Extrahentes absque legitima venia reliquias ex sacris coemeteriis sive catacumbis Urbis Romae eiusque territorii, iisque auxilium vel favorem praebentes.»

Ad incurrendam hanc excommunicationem requiritur, ut a) extrahantur verae reliquiae sanctorum; b) extrahantur absque legitima venia, nempe cardinalis vicarii Urbis.

16. «Communicantes cum excommunicato nominatim a Papa in 519
crimine criminoso, ei scil. impendendo auxilium vel favorem.»

Etsi numquam licet communicare cum excommunicato vitando (nisi adsint causae excusantes [3]), tamen per talem communicationem non incurritur censura, nisi a) sit communicatio *in crimine criminoso*, i. e. in eodem crimine, propter quod excommunicatio lata est, e. g. favorem praestare in rebellione, propter quam aliquis clericus est excommunicatus; b) sit communicatio cum homine *nominatim a Papa* excommunicato (non autem ab alio superiore); c) haec communicatio consistat in speciali auxilio aut favore praestito in crimine patrato.

17. «Clerici scienter et sponte communicantes in divinis cum personis a Romano Pontifice nominatim excommunicatis et ipsas in officiis recipientes.»

---

[1] S. Offic. d. 13 Ian. 1892 (Collect. de Prop. Fide n. 1777).

[2] *Lehensvergebung.* [3] Cf. supra n. 505.

Hanc excommunicationem incurrunt clerici, quo nomine non veniunt neque episcopi neque regulares neque a fortiori laici. Requiritur, ut tales clerici:

a) *Scienter et sponte* agant; ergo excusat metus et quaelibet ignorantia.

b) *Communicent in divinis,* i. e. recipiant auctoritative ad officia proprie liturgica (e. g. Missam, sepulturam ecclesiasticam etc.) nominatim a Romano Pontifice excommunicatum.

520 18. «Absolvere praesumentes sine debita facultate etiam quovis praetextu» ab excommunicationibus *speciali modo* Romano Pontifici reservatis.

Hanc excommunicationem incurrunt confessarii, qui *scienter* absolvunt (absque facultate) poenitentem ab excommunicatione speciali modo Papae reservata. Supra n. 494 dictum est, quomodo simplex confessarius ab huiusmodi casibus valeat absolvere in articulo mortis et in casibus urgentioribus.

Excommunicationibus hucusque ex Bulla «Apostolicae Sedis» adductis addendae sunt duae aliae, altera ex Concilio Tridentino [1], altera contra missionarios mercaturam facientes.

521 19. Concilium Tridentinum poena excommunicationis ferit omnes usurpare praesumentes *quaecumque* bona ecclesiastica; item eadem recipientes et clericos consentientes in talem usurpationem.

Haec excommunicatio latius se extendit quam eae, de quibus supra n. 512 sermo fuit; ferit enim *omnes* (nemine excepto), qui *quaecumque* bona ecclesiastica (et non solum beneficialia) usurpant, i. e. aliquo titulo ficto sibi assumunt aut retinent. Requiritur autem, ut adsit praesumptio («usurpare praesumentes»); unde ab excommunicatione excusant quaelibet ignorantia et gravis metus. Hanc excommunicationem incurrunt non solum primi usurpantes, sed etiam *omnes successivi detentores,* etiam illi, qui talia bona emerunt aut locaverunt [2]. Econtra hanc excommunicationem non incurrunt: a) civitatis consiliarii, vel maior [3], qui bona ecclesiastica non in proprios, sed in *communes urbis usus* acquisiverunt [4]; b) qui libere acceperunt munus administrandi bona ecclesiastica sic erepta [5]; c) fures et latrones; cum non aliquo titulo ficto nixi bona ecclesiastica usurpent [6].

Absolutio huius excommunicationis dari nequit, nisi post *restitutionem* bonorum iniuste detentorum. In Gallia autem et Italia episcopi habent speciales facultates pro hac absolutione danda et facilitanda [7].

20. Missionarios in Indiis Orientalibus, in Sina et in America exsistentes, qui dant operam mercaturae.

S. Congr. de Prop. Fide d. 29 Mart. 1873 [8] declaravit Constitutionem Urbani VIII «Ex debito» d. 22 Febr. 1663 et Constitutionem Clementis IX

---

[1] Sess. 24, c. 11 de reform.

[2] S. Poenit. d. 5 Aug. 1907 (Analecta eccl. XVI [1908] 445).

[3] Vulgo *maire, Bürgermeister.*

[4] S. Poenit. d. 3 Ian. et 8 Martii 1906 (Analecta eccl. XV [1907] 128 sq). Cf. *Tanquerey,* De censuris n. 125.

[5] S. Poenit. d. 17 Sept. 1906.

[6] S. C. C. d. 27 Febr. 1696; S. Offic. d. 9 Martii 1870. Cf. *Hollweck,* Die kirchl. Strafgesetze § 156, nota 18.

[7] Cf. Litt. Secret. Status d. 24 Sept. 1907 (Analecta eccl. XVI [1908] 48 sqq).

[8] Collect. de Prop. Fide n. 1398.

«Sollicitudo» d. 17 Iunii 1669 adhuc vigere. Iam vero in istis Constitutionibus missionarii operam dantes mercaturae puniuntur excommunicatione Romano Pontifici reservata. Die autem 17 Ian. 1883 S. Officium statuit[1], «ut illis verbis: simpliciter reservatae Pontifici, substituantur alia verba Clementis IX, nempe: a qua excommunicatione latae sententiae ipso facto incurrenda nemo absolvi potest, praeterquam in mortis articulo constitutus, nisi lucris huiusmodi prius restitutis.» — Ergo missionarius mercator absolvi potest a quolibet confessario, postquam omne lucrum ex mercatura perceptum restituit. Quapropter haec excommunicatio iam non est Summo Pontifici reservata *nisi sub conditione restitutionis nondum factae.*

III. Excommunicationes Ordinariis reservatae.

Praenotamen. a) Nomine Ordinarii intelliguntur episcopi dioecesani 522
(non autem episcopi titulares), administratores seu vicarii apostolici, praelati habentes iurisdictionem cum territorio separato, vicarius generalis in spiritualibus, vicarius capitularis[2], capellanus maior castrensis.

b) Censurae, quae *a solo iure* (non autem ab homine) sunt reservatae Ordinario, absolvi possunt a simplici confessario α) *in articulo mortis,* quin adsit obligatio recursus post convalescentiam forte habitam; β) *in casibus urgentioribus* cum obligatione recurrendi infra mensem ad Ordinarium[3]. — Confessarii regulares habentes privilegia Mendicantium semper possunt absolvere ab huiusmodi censuris. Ita sententia communior et certa. Si tamen in aliqua dioecesi episcopus sibi *specialiter* reservat has censuras, iam nemo ab illis absolvere valet, nisi qui est rite delegatus.

1. «Clericos in Sacris constitutos vel regulares aut moniales post votum sollemne castitatis matrimonium contrahere praesumentes; nec non omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium contrahere praesumentes.»

Omnia videntur esse clara in hac censura. Nota tamen a) tales clericos et regulares praeter hanc censuram incurrere insuper *irregularitatem* ob bigamiam similitudinariam; b) absolutionem huius censurae ordinarie non posse dari nisi praehabita licentia episcopi, qui statuit, quomodo scandalum publice causatum reparari debeat.

2. Procurantes abortum, effectu secuto.

Cf. quae supra II, n. 137—146 dicta sunt de abortu eiusque poenis.

3. «Litteris Apostolicis falsis scienter utentes, vel crimini ea in re cooperantes.»

Ii, qui Litteras Apostolicas falsificant, contrahunt excommunicationem speciali modo reservatam[4]; ii vero, qui istis litteris falsificatis utuntur, incurrunt praesentem excommunicationem.

Praeter has tres excommunicationes ex Bulla «Apostolicae Sedis», adhuc reservatur episcopo seu Ordinario ex Decreto «Vigilanti» d. 25 Maii 1893 (confirmato et ampliato per Decretum «Ut debita» d. 11 Maii 1904) excommunicatio lata contra illos *laicos:*

4. Qui ausi fuerint emere vel vendere libros, sacra utensilia vel quaslibet alias res ope stipendiorum Missae; pariter, qui tradunt Mis-

[1] Ib. n. 1589. [2] Cf. S. Offic. d. 20 Febr. 1888.
[3] Cf. supra n. 427. [4] Cf. supra n. 511.

sarum stipendia mercatoribus aliisque collectoribus Missas requirentibus non taxative, ut eas celebrent (sive per se sive per sacerdotes sibi subditos), sed ob alium quemlibet, quamvis optimum finem; item eas scienter acceptantes.

Iam supra in tractatu de eucharistia n. 274 sermo fuit de materia huius censurae. Ibi etiam dictum est sacerdotes (non comprehenduntur episcopi et cardinales) propter hoc delictum incurrere *suspensionem a divinis* Papae simpliciter reservatam; clericos autem nondum sacerdotes incurrere suspensionem ab ordinibus susceptis et inhabilitatem recipiendi ordines superiores item Papae simpliciter reservatam. — Omnes istae poenae latae sunt, ne vel minimus abusus accidat in materia stipendiorum Missae.

Scholion. Tamquam quinta excommunicatio episcopis a iure reservata potest afferri illa, qua puniuntur percussores clericorum, dummodo percussio fuerit levis vel occulta [1].

IV. Excommunicationes nemini reservatae.

In hac serie enumerantur tredecim excommunicationes, quarum quattuor (quinque) latae sunt per Bullam «Apostolicae Sedis», octo (septem) a Concilio Tridentino et una a Pio X per Motum proprium «Praestantia».

1. Ex Bulla «Apostolicae Sedis».

523 1. «Mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios aut nominatim excommunicatos vel interdictos.»

Hac excommunicatione puniuntur ii, qui *publica auctoritate praediti libere* cogunt, ut notorii haeretici aut nominatim excommunicati vel interdicti in loco sacro sepeliantur. In pluribus regionibus, e. g. in Germania, Austria etc., lex civilis iubet et ordinat sepulturam incolarum. Proinde si e. g. praefectus alicuius loci tenetur vi legis civilis mandare, ut aliquis haereticus notorius sepeliatur in coemeterio catholico benedicto aut consecrato, non videtur incurrere hanc censuram. Etenim non praefectus, sed lex civilis iniqua mandat hanc sepulturam [2]. — Nec etiam ipsi sepelientes aut sepulturae assistentes incurrunt hanc censuram. Non enim mandant aut cogunt. — Clerici autem peragentes sepulturam nominatim excommunicati incurrunt et excommunicationem Romano Pontifici simpliciter reservatam [3] et interdictum [4].

2. «Laedentes aut perterrefacientes inquisitores, denuntiantes, testes, aliosve ministros S. Officii; eiusve Sacri Tribunalis scripturas deripientes, aut comburentes; vel praedictis quibuslibet auxilium, consilium, favorem praestantes.»

Hac censura proteguntur inquisitores papales eorumque ministri. Licet autem hodie episcopi in suis dioecesibus sint inquisitores nati, tamen eorum tribunal non dicitur simpliciter S. Officium vel S. Inquisitio, ac proinde haec censura non est extendenda ad episcopale tribunal protegendum [5].

---

[1] Cf. supra n. 515. [2] Ita etiam *Noldin,* De poenis eccl. n. 97.
[3] Cf. supra n. 519. [4] Cf. infra n. 536.
[5] Cf. *Hollweck,* Die kirchl. Strafgesetze § 147, nota 2.

3. «Alienantes et recipere praesumentes bona ecclesiastica absque 524
Beneplacito Apostolico ad formam Extravagantis ‚Ambitiosae' de rebus ecclesiasticis non alienandis.»

De hac censura sufficienter scripsimus in Manuali iur. eccl. I, q. 189 sqq.

4. «Negligentes sive culpabiliter omittentes denuntiare infra mensem confessarios sive sacerdotes, a quibus sollicitati fuerint ad turpia in quibuslibet casibus expressis a praedecessoribus Nostris Gregorio XV, Const. ‚Universi' 20 Augusti 1622, et Benedicto XIV, Const. ‚Sacramentum poenitentiae' 1 Iunii 1741.»

Cf. quae supra n. 460 sqq de materia huius censurae dicta sunt. Insuper nota: *Denuntiare* tenentur sub gravi non solum ipsa persona sollicitata, sed etiam omnes testes sive immediati sive mediati, qui certo sciunt crimen sollicitationis esse commissum; econtra praesentem excommunicationem non incurrit nisi ipsa persona sollicitata, quae per mensem culpabiliter negligit denuntiationem debitam. Si persona sollicitata serio promisit, se infra mensem esse denuntiaturam, potest absolvi, etiamsi censuram propter neglectam denuntiationem iam incurrit. Quodsi mutata voluntate postea non denuntiet, videtur censura denuo oriri, quia secus lex eluderetur. Ita sententia communissima[1].

2. Ex Concilio Tridentino.

5. «Qui libros de rebus sacris tractantes sine Ordinarii approbatione 525
imprimunt aut imprimi faciunt.»[2]

Haec excommunicatio lata a Concilio Tridentino renovata est a Constitutione «Apostolicae Sedis» ac proinde a nonnullis auctoribus ennumeratur inter excommunicationes istius Constitutionis.

Ex Constitutione autem «Officiorum et munerum» d. 25 Ian. 1896 (n. 48) haec censura restricta est ad eos, «qui sine Ordinarii approbatione Sacrarum Scripturarum libros vel eorundem adnotationes vel commentarios imprimunt aut imprimi faciunt».

6. Qui docere, praedicare vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere praesumpserit, illis, quos conscientia peccati mortalis gravat (quantumcumque etiam se contritos existiment), habita copia confessoris, necessario praemittendam non esse confessionem sacramentalem[3].

Cf. quae de materia huius censurae dicta sunt supra n. 192.

7. Qui negat clandestina matrimonia facta libero contrahentium consensu rata et vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit; vel qui affirmat matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta esse irrita[4].

8. Raptor mulieris (matrimonii ineundi causa) ac omnes illi consilium, auxilium et favorem praebentes[5].

---

[1] Cf. *De Smet,* Tract. de cas. reserv. n. 167. — Contrarium docet Noldin dicens: «Quodsi postea mutata voluntate non denuntiet, censura non reviviscit, quia de reincidentia nihil habetur.» Haec sententia vix est probabilis.

[2] Sess. 4 (*Denz.* n. 786). [3] Sess. 13, can. 11 de euchar. (*Denz.* n. 893).

[4] Sess. 24, c. 1 Decr. de reform. matr. [5] Ib. c. 6.

9. Domini temporales ac magistratus (non autem parentes aliaeque personae privatae), qui quovis modo directe vel indirecte subditos suos vel quoscumque alios cogunt, quominus libere matrimonia contrahant[1].

10. Magistratus, qui recusant episcopo praebere auxilium adversus eos, qui clausuram monialium violant vel eam restitui impediunt[2].

11. Omnes, qui quomodcumque coegerint aliquam mulierem invitam (praeterquam in casibus in iure expressis) vel ad ingrediendum monasterium vel ad habitum religiosum suscipiendum vel ad emittendam professionem religiosam. Pariter omnes, qui tali coactioni favorem praestiterint[3].

Cf. quae de hac censura scripsimus in nostro Manuali iur. eccl. II, q. 18 et 19.

12. Qui mulieris voluntatem veli accipiendi vel voti religiosi emittendi quoquo modo sine iusta causa impedierint[4].

Cf. nostrum Manuale iur. eccl. II, q. 20.

3. Ex Motu proprio «Praestantia»[5].

526 13. Qui contradicunt iis, quae continentur in Decreto «Lamentabili» (3 Iulii 1907) vel in Constitutione «Pascendi» (8 Sept. 1907).

In istis documentis agitur de damnato Modernismo.

Nota. Nonnulli auctores, e. g. Wernz, Lehmkuhl, hic addunt excommunicationem latam contra missionarios mercaturam exercentes, sed melius esse videtur, si haec censura adnumeratur censuris Summo Pontifici reservatis[6].

ARTICULUS II.

De suspensione.

Agemus 1. de suspensione in genere; 2. de suspensionibus hodie vigentibus.

§ 1.

De suspensione in genere.

527 **Notio.** *Suspensio est censura, qua clericus privatur exercitio seu usu quarundam functionum sacrarum, quae ipsi competunt ratione ordinis vel officii vel beneficii.*

Explicatur. Dicitur 1°: *suspensio est censura, qua clericus privatur.* Nam suspensio non fertur in laicos, sed in *solos clericos.* Dicitur 2°: *privatur* exercitio seu usu; etenim neque ipsa potestas neque ius aufertur per suspensionem, sed solus *usus.* Dicitur 3°: *quarundam functionum,* ad designandas diversos effectus suspensionis, de quibus infra sermo erit.

Nota. Suspensio haud raro non est censura proprie dicta, i. e. poena medicinalis, sed poena vindicativa aut aliqua poenitentia aut mera prohibitio exercendi officium. Ex sola violatione censurae proprie dictae exsurgit irregu-

---

[1] Sess. 24, c. 9 Decr. de reform. matr.
[2] Sess. 25, c. 5 de regular. et monial. [3] Ib. c. 18. [4] Ib.
[5] Die 18 Nov. 1907 (Analecta eccl. XV [1907] 435). [6] Cf. supra n. 521.

laritas, non autem ex suspensione late dicta. Celebris suspensio «ex informata conscientia» aliquando est vera censura, et aliquando non[1].

Divisiones. 1. Suspensio est vel *generalis* vel *specialis,* prout clericus privatur *omni* usu tum ordinis tum officii tum beneficii, vel solo usu alicuius ex tribus. Quae quidem suspensio specialis subdividitur in *totalem* et *partialem.* Suspensio totalis privat clericum usu *omnis* potestatis alicuius speciei, nempe totaliter vel a) usu ordinis vel b) usu officii vel c) usu beneficii. Suspensio partialis privat clericum usu non omnis, sed partialis potestatis alicuius speciei; e. g. clericus punitur suspensione partiali, si illi interdicitur auditio confessionum, praedicatio etc. Suspensiones partiales sunt quoque *suspensiones a divinis,* i. e. ab omni exercitio ordinis sacri; *suspensio ab ordine pontificali,* i. e. ab omni exercitio ordinis episcopalis; *suspensio a pontificalibus,* i. e. ab usu insignium pontificalium, mitrae, baculi etc. 528

2. Suspensio *a iure* et *ab homine,* prout lata est ab ipso iure vel ab homine.

Ceterae divisiones, ut reservata, non reservata, latae et ferendae sententiae etc. facile intelliguntur ex eis, quae supra de divisione censurarum in genere dicta sunt.

Effectus suspensionis. 529

1. Suspensus graviter peccat, si actum sibi prohibitum exercet (datur tamen parvitas materiae), nisi sint causae excusantes, quae sunt eaedem, quae supra n. 489 relatae sunt pro censuris in genere.

2. Suspensus ab ordine sacro (non item suspensus a beneficio) violans culpabiliter suspensionem exercitio sacri ordinis fit irregularis[2].

3. Suspensus toleratus exercet valide iurisdictionem, *vitandus* vero invalide.

4. Suspensus *ab officio* (absolute et simpliciter) privatur non solum usu officii, sed etiam ordinis; seu aliis verbis: *suspensio ab officio includit suspensionem ab ordine.*

5. Suspensus a beneficio, qui nihilominus usurpat fructus beneficiales, tenetur ad restitutionem, et quidem etiam ante sententiam iudicis.

Nota. Suspensus non prohibetur sacramenta suscipere, e. g. eucharistiae, poenitentiae, dummodo sincere doleat de peccatis commissis. Pariter non excluditur a communibus suffragiis Ecclesiae neque ab indulgentiis lucrandis.

Cessatio suspensionis.

1. Suspensio lata *in vindictam* aufertur *dispensatione* legitimi superioris vel lapsu temporis, si ad tempus est inflicta.

2. Suspensio lata ut *censura* non tollitur nisi legitima *absolutione.*

3. Suspensio *ex informata conscientia* cessat etiam morte praelati, qui eam tulit.

§ 2.

De suspensionibus hodie vigentibus.

Suspensiones hodie vigentes (nempe novemdecim) possunt congrue dividi in tres categorias, nempe suspensiones 1. latae a Bulla «Apo-

---

[1] Cf. nostrum Man. iur. eccl. I, pag. 430 sqq.

[2] Cf. S. C. C. d. 8 Apr. 1848; *Hollweck,* Die kirchl. Strafgesetze § 66.

stolicae Sedis»; 2. latae a Concilio Tridentino; 3. latae a Constitutionibus Summorum Pontificum post Bullam «Apostolicae Sedis».

1. Suspensiones ex Bulla «Apostolicae Sedis».

530 1. «Suspensionem ipso facto incurrunt a suorum beneficiorum perceptione ad beneplacitum S. Sedis capitula et conventus ecclesiarum et monasteriorum aliique omnes, qui ad illarum seu illorum regimen et administrationem recipiunt episcopos aliosve praelatos de praedictis ecclesiis seu monasteriis apud eandem S. Sedem quovis modo provisos, antequam ipsi exhibuerint Litteras Apostolicas de sua promotione.»

Haec suspensio a beneficiis (in communi possessis) ad beneplacitum S. Sedis, i. e. ad indefinitum tempus lata non est censura proprie dicta, sed potius poena vindicativa.

2. «Suspensionem per triennium a collatione ordinum ipso iure incurrunt aliquem ordinantes absque titulo beneficii vel patrimonii cum pacto, ut ordinatus non petat ab ipsis alimenta.»

Hac censura plectitur solus episcopus, qui ordines *maiores* contulit cum tali pacto.

3. «Suspensionem per annum ab ordinum administratione ipso iure incurrunt ordinantes alienum subditum etiam sub praetextu beneficii statim conferendi, aut iam collati, sed minime sufficientis, absque eius episcopi litteris dimissorialibus, vel etiam subditum proprium, qui alibi tanto tempore moratus sit, ut canonicum impedimentum contrahere ibi potuerit, absque Ordinarii eius loci litteris testimonialibus.»

Ordinandus est subditus episcopi ratione a) originis; b) domicilii; c) beneficii sufficientis; d) familiaritatis; e) incardinationis [1]. — Litterae testimoniales necessariae sunt, quando ordinandus in aliena dioecesi moratus est ultra trimestre [2]. Litterae tum testimoniales tum dimissoriales necessariae sunt, quoties aliquis recipit ordinationem ab alieno episcopo. — Suspensio non incurritur ex collatione primae tonsurae [3].

4. «Suspensionem per annum a collatione ordinum ipso iure incurrit, qui, excepto casu legitimi privilegii, ordinem sacrum contulerit absque titulo beneficii vel patrimonii clerico in aliqua congregatione viventi, in qua sollemnis professio non emittitur, vel etiam religioso nondum professo.»

De titulo necessario in ordinatione religiosorum sermo est in nostro Manuali iur. eccl. II, q. 237.

5. «Suspensionem perpetuam ab exercitio ordinum ipso iure incurrunt religiosi eiecti, extra religionem degentes.»

De eiectione et saecularizatione religiosorum videsis nostrum Manuale iur. eccl. II, q. 116 et 126.

6. «Suspensionem ab ordine suscepto ipso iure incurrunt, qui eundem ordinem recipere praesumpserunt ab excommunicato vel suspenso,

---

[1] Cf. nostrum Man. iur. eccl. I, q. 59. [2] S. C. C. d. 9 Sept. 1893.
[3] S. Offic. d. 18 Apr. 1888.

vel interdicto nominatim denuntiatis, aut ab haeretico vel schismatico notorio; eum vero, qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere ordinis sic suscepti, donec dispensetur, declaramus.»

7. «Clerici saeculares exteri ultra quattuor menses in Urbe commorantes ordinati ab alio quam ab ipso suo Ordinario absque licentia cardinalis Urbis vicarii, vel absque praevio examine coram eodem peracto, vel etiam a proprio Ordinario posteaquam in praedicto examine reiecti fuerint; nec non clerici pertinentes ad aliquam e sex episcopatibus suburbicariis, si ordinentur extra suam dioecesim, dimissorialibus sui Ordinarii ad alium directis quam ad cardinalem Urbis vicarium; vel non praemissis ante ordinem sacrum suscipiendum exercitiis spiritualibus per decem dies in domo urbana sacerdotum a missione nuncupatorum, suspensionem ab ordinibus sic susceptis ad beneplacitum S. Sedis ipso iure incurrunt; episcopi vero ordinantes ab usu pontificalium per annum.»

2. Suspensiones latae a Concilio Tridentino.

1. (8.) Episcopus, qui exercet pontificalia in alterius dioecesi sine expressa licentia Ordinarii loci, incurrit suspensionem ab exercitio pontificalium; sic ordinati autem a tali episcopo sunt ipso iure suspensi ab exsecutione ordinum[1]. 531

Probabilius utraque haec suspensio est reservata Summo Pontifici.

2. (9.) Qui arctati non fuerint (ratione beneficii recepti aut recipiendi) et sede vacante infra annum a die vacationis per litteras dimissorias a capitulo acceptas susceperunt maiorem ordinem, sunt suspensi ab exsecutione huius ordinis ad beneplacitum futuri praelati[2].

3. (10.) Episcopus titularis incurrit suspensionem ab exercitio pontificalium, qui alterius subditum sine debitis litteris dimissorialibus et testimonialibus ad ordines vel etiam primam tonsuram promovit; taliter autem promotus est suspensus ab exercitio ordinum susceptorum, donec suo praelato visum fuerit[3].

4. (11.) Episcopus incurrit suspensionem a collatione ordinum per annum, si ordinat alienum subditum sine litteris testimonialibus; taliter autem ordinatus est suspensus ab exercitio ordinum susceptorum, quamdiu proprio Ordinario videbitur expedire[4].

5. (12.) «Abbates et alii exempti, aut collegia vel capitula quaecumque ... litteras dimissorias aliquibus clericis saecularibus [concedentes], ut ab aliis ordinentur, ... ab officio et beneficio per annum sint ipso iure suspensi.»[5]

6. (13.) Omnis sacerdos, qui alterius parochiae sponsos sine illorum parochi licentia matrimonio iungere aut benedicere ausus fuerit, ipso iure tamdiu suspensus maneat, quamdiu ab Ordinario eius parochi, qui

[1] Sess. 6, c. 5 de reform.
[2] Sess. 7, c. 10 de reform.
[3] Sess. 14, c. 2 de reform.
[4] Sess. 23, c. 8 de reform.
[5] Ib. c. 10.

matrimonio interesse debebat, seu a quo benedictio suscipienda erat, non est absolutus[1].

Cum haec poena alto silentio prematur in Decreto «Ne temere», nonnulli auctores recte putant illam iam amplius non exsistere[2].

7. (14.) Episcopus, qui a crimine concubinatus non abstinuerit, quamvis a synodo provinciali sit admonitus[3].

3. Suspensiones post bullam «Apostolicae Sedis» latae.

532 1. (15.) Episcopi, qui committunt crimen, quod a Bulla «Romanus Pontifex» d. 28 Aug. 1873 in aliis punitur excommunicatione speciali modo reservata, incurrunt suspensionem ab exercitio pontificalium (et interdictum ab ingressu ecclesiae)[4].

2. (16.) Qui contra statuta Decreti «Vigilanti»[5] et Decreti «Ut debita»[6] deliquerint circa stipendia Missarum, incurrunt suspensionem a divinis (i. e. ab officio) Papae reservatam, *si sunt sacerdotes;* sin autem sunt *clerici nondum sacerdotes,* incurrunt suspensionem ab ordinibus susceptis et inhabilitatem ad superiores ordines suscipiendos[7].

3. (17.) Missionarii latini, qui contra statuta Bullae «Orientalium dignitas» d. 30 Novembris 1894 orientalem quempiam ad latinum ritum consilio auxiliove inducunt, incurrunt suspensionem a divinis (i. e. ab officio).

4. (18.) Suspensionem a divinis incurrunt ex Decreto «Anteactis temporibus»[8]:

a) Clerici saeculares necnon regulares *extra claustra degentes,* qui stabile domicilium Romae statuunt absque licentia S. Sedis.

b) Clerici alienae dioecesis, qui sine litteris testimonialibus sui episcopi et licentia S. Sedis aliquod officium ecclesiasticum recipiunt, quod residentiam in Urbe exigit. (Insuper irrita est talis collatio officii.)

c) Clerici (cum debita licentia) Romae commorantes, qui non statim vel expleto officio vel revocati a proprio episcopo redeunt ad propriam dioecesim.

5. (19.) Clericus incurrit ipso facto suspensionem ab ordinum et graduum exercitio et a quolibet ecclesiastico officio et beneficio, si intestinis bellis et publicis contentionibus opem laturus proprium residentiae locum deserit sine legitima licentia, aut si in civili bello sponte nomen dederit militiae[9].

ARTICULUS III.

De interdicto.

Agemus 1. de interdicto in genere; 2. de interdictis in specie seu hodie vigentibus.

---

[1] Sess. 24, c. 1 de reform. matr. [2] Cf. infra n. 763.
[3] Sess. 25, c. 14 de reform. [4] Cf. supra n. 513.
[5] S. C. C. d. 25 Maii 1893. [6] S. C. C. d. 11 Maii 1904.
[7] Cf. supra n. 274. [8] S. C. C. d. 22 Dec. 1894 (Analecta eccl. III [1895] 24).
[9] Ita ex decreto S. C. C. d. 12 Iulii 1900 (Analecta eccl. VIII [1900] 351).

§ 1.

De interdicto in genere.

Notio. *Interdictum est censura, qua aut certis personis aut in certis locis prohibentur quaedam sacramenta aliaeque quaedam sacrae functiones.* 533

Explicatur. Dicitur: *Interdictum est censura* seu poena medicinalis. Haud raro tamen interdictum (praesertim locale et generale) est poena vindicativa vel mera prohibitio, cum inde etiam innocentes pati debeant. Dicitur: *qua aut certis personis aut in certis locis prohibentur etc.* Quibus verbis innuuntur tum divisiones tum effectus interdicti, de quibus infra dicetur. — Interdictum differt a) ab *excommunicatione,* quippe quae sit gravior poena, privet communione fidelium, neque tamen umquam sit localis; b) a *suspensione,* quae *solos clericos* afficit, interdictum vero fertur tum in clericos tum in laicos.

Divisiones. 1. Interdictum est vel *locale,* quod immediate afficit locum; vel *personale,* quod immediate afficit personas; vel *mixtum,* quod aeque immediate afficit locum et personas.

a) Interdictum *locale* subdividitur in *generale,* quod afficit integrum territorium, e. g. totam civitatem; et *particulare,* quod afficit determinatam partem alicuius loci, e. g. conventum, ecclesiam.

b) Interdictum *personale* similiter potest esse vel *generale,* si fertur in integram communitatem, e. g. in capitulum; vel *particulare,* si fertur in determinatas personas.

2. Interdictum aliud est *totale,* quod prohibet usum omnium rerum sacrarum seu quod causat omnes effectus interdicto proprios; aliud est *partiale,* quod non prohibet nisi quasdam res sacras.

Effectus interdicti. Auctores non concordant in enumerandis diversis effectibus interdicti. In praxi solet a superiore legitimo particulariter determinari, quaenam praecise sint prohibita aut licita durante interdicto[1]. Generatim dici potest: 534

a) Interdictum locale afficit *personaliter* eos, qui eius causam dederunt; reliqui vero versantes in loco interdicti debent quidem illud observare, extra autem hunc locum prorsus liberi sunt.

b) Interdictum *personale* vetat, ne persona interdicta *α*) recipiat tria sacramenta, nempe eucharistiam, extremam unctionem, ordinem (quibus accedit benedictio nuptialis) nisi in casibus a iure exceptis; *β*) peragat divina officia eisque assistat; *γ*) donetur sepultura ecclesiastica.

c) Illi, qui violant interdictum, peccant graviter; clerici autem illicite exercentes sacrum ordinem fiunt irregulares[2].

Cessatio interdicti. Interdictum latum *in vindictam* cessat ad arbitrium praelati ferentis, i. e. vel dispensatione vel lapsu temporis determinati.

---

[1] Cf. interdicta inflicta civitati Adria d. 30 Sept. 1909 et Galatina d. 10 Dec. 1913.

[2] De aliis poenis contra violatores interdicti videsis apud *Wernz,* Ius Decretal. VI, n. 230.

Interdictum latum per modum *censurae* non cessat nisi per absolutionem praelati competentis.

535 **Scholion. De interdicto ab ingressu ecclesiae et de cessatione a divinis.** Interdictum *ab ingressu ecclesiae* est interdictum personale particulare et partiale. Definitur: *censura qua quis a participatione divinorum officiorum in ecclesia et ab ecclesiastica sepultura prohibetur.* Qui taliter interdictus est, potest igitur *extra ecclesiam,* e. g. in oratorio privato, audire et celebrare Missam, recipere alia sacramenta etc. Pariter potest privatim orare etiam in ecclesia.

Cessatio a divinis [1] est prohibitio (praesertim clericis imposita) divina officia obeundi in loco sacro et ministrandi sacramenta eucharistiae, extremae unctionis et ordinis. Haec cessatio non est censura proprie dicta, sed infligitur ab homine (numquam a iure) ob gravissimum crimen in signum afflictionis Ecclesiae de iniuria sibi illata. Illi, qui violant cessationem a divinis, graviter quidem peccant, sed non fiunt irregulares [2].

§ 2.

De interdictis in specie seu hodie vigentibus.

Interdicta vigentia sunt quinque, nempe duo ex Bulla «Apostolicae Sedis», duo ex Concilio Tridentino et unum ex Constitutione «Romanus Pontifex.»

1. Interdicta ex Bulla «Apostolicae Sedis».

536 1. «Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso iure incurrunt universitates, collegia et capitula, quocumque nomine nuncupentur, ab ordinationibus seu mandatis eiusdem Romani Pontificis pro tempore exsistentis ad universale futurum concilium appellantia.»

2. «Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario vel delegato iudice vel a iure interdictis; aut nominatim excommunicatos ad divina officia seu ecclesiastica sacramenta vel ecclesiasticam sepulturam admittentes, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso iure incurrunt, donec ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, competenter satisfecerint.

Hanc censuram incurrunt a) qui illicite celebrant aut celebrare faciunt (iubendo, cogendo) divina officia in locis vel ecclesiis interdictis; b) qui ad divina officia vel sacramenta vel sepulturam ecclesiasticam admittunt *nominatim* excommunicatum.

2. Interdicta ex Concilio Tridentino.

537 1. (3.) Interdictum ab ingressu ecclesiae incurrit episcopus metropolitanus, qui intra tres menses non denuntiat Romano Pontifici episcopos suffraganeos ultra annum illicite absentes a suis dioecesibus. Idem valet de episcopo suffraganeo antiquiore, qui non denuntiat suum metropolitanum sic delinquentem [3].

---

[1] *Einstellung des Gottesdienstes.*

[2] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. VI, n. 235 sqq.

[3] Sess. 6, c. 1 de reform.

2. (4.) Interdictum incurrit capitulum, quod sede vacante infra annum a die vacationis concedit litteras dimissorias alicui ordinando, qui non est arctatus ratione beneficii recepti aut recipiendi[1].

Cum capitulum teneatur infra octo dies post mortem episcopi tradere totam suam potestatem vicario capitulari electo, haec censura raro accidere potest.

3. Interdictum ex Constitutione «Romanus Pontifex».

(5.) Qui sunt episcopali charactere insigniti et peccant contra hanc Constitutionem, incurrunt interdictum ab ingressu ecclesiae speciali modo reservatum S. Sedi[2].

TRACTATUS VII.

De indulgentiis.

Praenotamen. Tractatus de indulgentiis est quoddam complementum 538
tractatus de poenitentia. Etenim dogma catholicum est, remissa culpa non semper remitti totam poenam debitam. In satisfactionem istius poenae confessarius tenetur imponere salutarem poenitentiam, quam debet implere poenitens. Sed etiam impleta poenitentia salutari nondum semper remissa est omnis poena debita. Medium autem efficacissimum delendi omnem prorsus poenam, remissa culpa, sunt indulgentiae. Unde moralistae communiter agunt de indulgentiis tamquam de complemento satisfactionis sacramentalis et sacramenti poenitentiae. Cum circa indulgentias multae controversiae exsistant, quae libere inter theologos disputantur, operae pretium est hic breviter uno conspectu proponere ea, quae extra controversiam sunt et a quolibet catholico admitti debent. Haec autem omnia continentur in Concilio Tridentino[3], quod definit: «Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiae concessa sit, atque huiusmodi potestate divinitus sibi tradita antiquissimis etiam temporibus illa usu fuerit: sacrosancta Synodus indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem et sacrorum Conciliorum auctoritate probatum in Ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant.»[4] Ergo duo sunt omnino tenenda de fide:

1. Potestas concedendi indulgentias est divinitus Ecclesiae tradita.
2. Usus indulgentiarum est salutaris et proinde retinendus.

Insuper certum est (propter damnationem prop. 17 Lutheri[5] et prop. 41 Synodi Pistoriensis), exsistere thesaurum satisfactionum Christi et sanctorum, ex quo Ecclesia indulgentias dispensare potest.

Dividimus hunc tractatum de indulgentiis in quinque articulos: 1. de natura et divisione indulgentiarum; 2. de auctoritate concedendi indulgentias; 3. de conditionibus requisitis ad indulgentias lucrandas; 4. de indulgentia iubilaei; 5. de quibusdam indulgentiis in particulari.

---

[1] Sess. 7, c. 10 de reform. Cf. supra n. 531. [2] Cf. supra n. 513.
[3] Sess. 25 de indulg. (*Denz.* n. 989).
[4] Cf. etiam propositiones damnatas 40—43 Synodi Pistoriensis (*Denz.* n. 1540—1543).
[5] *Denz.* n. 757.

ARTICULUS I.

De natura et divisione indulgentiarum.

539 **Definitio nominalis.** Indulgentia ab «indulgere» dicta est et nihil aliud significat nisi remissionem proprii iuris in gratiam alterius, vel condonationem alicuius mulctae sumendae. — Nomen indulgentiae temporibus S. Thomae iam notum fuit; temporibus autem patristicis adhiberi solebant alia nomina, e. g. pax, condonatio, reconciliatio etc.

540 **Definitio realis.** *Indulgentia est remissio poenae temporalis debitae, peccato actuali remisso quoad culpam et poenam aeternam, facta extra sacramentum poenitentiae a superiore legitimo per applicationem thesauri Ecclesiae.*

Declaratur: a) *Remissio poenae temporalis,* non autem culpae, sive mortalis sive venialis. Unde est pura et putida calumnia, si quidam acatholici effutiunt, per indulgentias remitti iuxta doctrinam catholicam peccata quaelibet, etiam futura. Quae autem narrantur de Tetzel, quasi vendiderit indulgentias pro peccatis futuris, est fabula iam centies explosa et nihilo setius iterum iterumque ab hominibus malevolis aut nimis credulis refricata [1]. Nec obstat, quod in nonnullis Litteris Apostolicis concessae dicuntur indulgentiae in remissionem peccatorum. Nomen enim peccati aliquando sumitur pro poena peccato debita. Sic e. g. dicitur: «Eum [Christum], qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso.» [2] Ergo si indulgentiae conceduntur pro remissione peccatorum, hoc nihil aliud significat nisi pro remissione *poenae* peccatis debitae. — Poena aeterna semper remittitur cum culpa peccati, unde nec etiam pro remissione poenae *aeternae* indulgentia conceditur. Poenae, quae debentur *peccato originali,* remittuntur sacramento baptismi; ac proinde indulgentia non delet nisi temporales poenas debitas pro peccatis actualibus; quas tamen poenas revera remittit in *foro Dei* et non tantum in foro Ecclesiae. Quare Leo X proscripsit propositionem (19) Lutheri: «Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam.» [3] Pius VI damnavit propositionem (40) Synodi Pistoriensis: «Propositio asserens, indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse quam remissionem partis eius poenitentiae, quae per canones statuta erat peccanti, quasi indulgentia praeter nudam remissionem poenae canonicae non etiam valeat ad remissionem poenae temporalis pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam: falsa, temeraria, Christi meritis iniuriosa, dudum in art. 19 Lutheri damnata.» [4] Iam S. Thomas [5] recte animadvertit, si indulgentiae liberarent tantum a poenis ecclesiasticis et non a poenis coram Deo et in altera vita luendis, plus nocerent quam prodessent, et Ecclesia deciperet fideles in re gravis momenti; eximendo enim a poenis levioribus huius vitae, eos remitteret ad poenas longe acerbiores purgatorii, quarum relaxationem obtinuissent per poenas huius vitae [6].

---

[1] Cf. *N. Paulus,* Johann Tetzel, der Ablaßprediger 130 sqq.

[2] 2 Cor 5, 21. [3] *Denz.* n. 759. [4] *Denz.* n. 1540.

[5] Suppl. q. 25, a. 1.

[6] Tunc indulgentiae inutiles essent pro animabus purgatorii, quae iam non tenentur ad poenas canonicas.

b) *Facta extra sacramentum poenitentiae a superiore legitimo.* In sacramento poenitentiae non tantum remittitur culpa et poena aeterna, sed etiam poena temporalis, saltem secundum partem. Cum autem fide certum sit, remissa culpa non semper simul remitti totam poenam temporalem [1], debent adesse alia remedia contra poenam remanentem. Quae quidem remedia sunt: 1. satisfactio sacramentalis; 2. opera mortificationis libere suscepta; 3. poenalitates et miseriae huius vitae a Deo missae et ab homine patienter toleratae; 4. indulgentiae. Quodsi homo his remediis non satisfecerit poenis debitis in hac vita, debet in purgatorio pati, usque dum universa poena sit deleta. Ecclesiam autem pollere potestate conferendi indulgentias, in articulo sequenti probabitur.

c) *Per applicationem thesauri Ecclesiae.* Thesaurus Ecclesiae, prout hic 541
de illo loquimur, nihil aliud est nisi cumulus satisfactionum Christi et sanctorum, quas Ecclesia dispensare potest. Qui quidem thesaurus duo fundamenta habet, scil. communionem sanctorum et satisfactionem vicariam. In Ecclesia exsistere *communionem sanctorum* dogma fidei est; ideoque solet triplex Ecclesia distingui: Ecclesia militans, Ecclesia patiens, Ecclesia triumphans. Est autem communio sanctorum ille arctissimus nexus uniens omnia membra Ecclesiae in unum corpus. Pulchre et concinne de hac unione loquitur S. Paulus concludens in haec verba: «Vos autem estis corpus Christi et membra de membro.» [2] Unde Catechismus Romanus [3] dicit: «Quaecumque pie sancteque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, et ut illis prosint, caritate, quae non quaerit quae sua sunt, efficitur.» — Super istud radicale fundamentum communionis sanctorum superstruitur alterum, scil. *satisfactio vicaria.* Quia enim tam arcta unio exsistit inter singula membra Ecclesiae, unum membrum illius pro alio satisfacere potest. — Oportet autem notare, opus supernaturaliter bonum triplicem fructum producere: fructum *meritorium,* fructum *impetratorium,* fructum *satisfactorium.* Opus est meritorium, in quantum procedit ex *caritate;* est impetratorium, in quantum coniungitur cum illo *petitio* aliquid a Deo obtinendi; est demum satisfactorium, in quantum fit cum quadam *onerositate.* Fructus meritorius proprie dictus est inalienabilis, iuxta illud: «Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.» [4] Nihil autem obstat, quominus dicatur alterum pro altero posse aliquid mereri merito *de congruo.* Ideo S. Thomas docet [5]: «Merito congrui potest aliquis alteri mereri primam gratiam; quia cum homo in gratia constitutus implet Dei voluntatem, congruum est secundum amicitiae proportionem, ut Deus impleat hominis voluntatem in salvatione alterius, licet quandoque possit habere impedimentum ex parte illius, cuius aliquis sanctus iustificationem desiderat.» — Alterum pro altero aliquid a Deo *impetrare* posse per se patet, cum tot orationes in Ecclesia fiant pro conversione peccatorum, pro animabus purgatorii, pro benefactoribus, pro inimicis etc. — Fructum *satisfactorium* alteri communicari posse patet ex S. Scriptura, ex unanimi doctrina theologorum et ex exemplo veterum martyrum. — S. Paulus monet: «Alter alterius onera portate» [6], et de se ipso dicit: «Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea, quae desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia.» [7] — Ex doctoribus Ecclesiae

---

[1] Conc. Trid. sess. 14, c. 8 et can. 12 et 15 (*Denz.* n. 904 922 925).
[2] 1 Cor 12, 27. [3] Pars 1, c. 10, q. 20. [4] 1 Cor 3, 8.
[5] S. theol. 1, 2, q. 114, a. 6. [6] Gal 6, 2. [7] Col 1, 24.

unum S. Thomam[1] audiamus: «Quod per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur, quia amicitia ex duobus facit unum per affectum, et praecipue dilectio caritatis, et ideo sicut per se ipsum, ita et per alium potest aliquis satisfacere Deo, praecipue cum necessitas fuerit; nam et poenam, quam amicus propter ipsum patitur, reputat aliquis ac si ipse pateretur, et sic poena ei non deest, dum patienti amico compatitur, et tanto amplius, quanto ipse est ei causa patiendi. Et iterum affectio caritatis in eo, qui pro amico patitur, facit magis satisfactionem Deo acceptam, quam si pro se pateretur: hoc enim est promptae caritatis, illud autem est necessitatis. Ex quo accipitur, quod unus pro alio satisfacere potest, *dummodo uterque in caritate fuerit.*» — In antiqua Ecclesia martyres et confessores valebant remittere poenitentibus partem poenitentiae, in quantum ipsorum torturae habebantur ut satisfactiones pro poenis debitis peccatoribus[2].

Ex dictis patet, totam doctrinam de indulgentiis fundari super haec tria principia: 1. Exsistit arctissima unio inter diversa membra corporis mystici Christi. 2. Datur vicaria satisfactio. 3. Dantur superabundantes satisfactiones Christi et sanctorum, quae continentur in thesauro Ecclesiae, ex quo indulgentiae singulis membris impertiuntur.

542 **Doctrina S. Thomae de natura indulgentiarum.** Cum haud pauci auctores acatholici putent doctrinam de indulgentiis tempore pseudo-reformationis esse inventam, pretium operae est attendere ea, quae S. Thomas de indulgentiis tradidit; in paucis enim verbis complectit *totam doctrinam,* et omnes theologi catholici eandem doctrinam amplexi sunt. Docet autem Angelicus Doctor[3]: «Valent [indulgentiae] et quantum ad forum Ecclesiae et quantum ad iudicium Dei ad remissionem poenae residuae post contritionem et confessionem et absolutionem, sive sit iniuncta sive non. Ratio autem, quare valere possint, est unitas corporis mystici, in qua multi in operibus poenitentiae supererogaverunt ad mensuram debitorum suorum, et multi etiam tribulationes iniustas sustinuerunt patienter, per quas multitudo poenarum poterat expiari, si eis deberetur: quorum meritorum tanta est copia, quod omnem poenam debitam nunc viventibus excedunt; et *praecipue propter meritum Christi,* quod etsi in sacramentis operatur, non tamen efficacia eius in sacramentis includitur, sed sua infinitate excedit efficaciam sacramentorum. Dictum autem est supra[4], quod unus pro alio satisfacere potest. Sancti autem, in quibus superabundantia operum satisfactionis invenitur, non determinate pro isto, qui remissione indiget, huiusmodi opera fecerunt, sed communiter pro tota Ecclesia; sicut Apostolus ait se adimplere ea, quae desunt passionum Christi, in corpore suo pro Ecclesia, ad quam scribit[5]. Et sic praedicta merita sunt communia totius Ecclesiae. Ea autem, quae sunt alicuius multitudinis communia, distribuuntur singulis de multitudine secundum arbitrium eius, qui multitudini praeest. Unde sicut aliquis consequeretur remissionem poenae, si alius pro eo satisfecisset, ita si satisfactio alterius sibi per eum, qui potest, distribuatur.»

543 **Scholion. De intima indole indulgentiarum.** Inter modernos auctores disputatur, utrum indulgentia sit potius *absolutio* per actum iurisdictionis

---

[1] Summa c. gent. 3, 158; cf. etiam Quodl. 2, a. 16 et Suppl. q. 25, a. 1.
[2] Cf. *Tertull.,* Ep. ad martyres c. 1 (*Migne,* Patr. lat. 1, 621).
[3] Suppl. q. 25, a. 1. [4] Suppl. q. 13, a. 2. [5] Cf. Col 1, 24.

exercita, an tantum solutio seu *donatio* ex thesauro Ecclesiae. Verior et communior sententia docet indulgentias *vivis* applicatas esse *simul* absolutionem et solutionem; ideoque S. Thomas [1] dicit: «Qui indulgentias suscipit, non absolvitur simpliciter loquendo a debito poenae, sed datur sibi, unde debitam solvat.» Indulgentiae vero *defunctis* datae non sunt nisi *solutiones* oblatae ex thesauro Ecclesiae. Certum esse videtur, indulgentiam vivis concessam esse veram absolutionem factam potestate iurisdictionis. Unde Summus Pontifex concedendo indulgentias revera absolvit vivos a poenis temporalibus, sed cum in praesenti rerum ordine salutis nullus reatus sive culpae sive poenae remittatur sine satisfactione, Summus Pontifex ex thesauro Ecclesiae tantas satisfactiones sumit, quantae respondent indulgentiis concessis. Neque quis dicat, tunc Papam ipsum non posse indulgentias lucrari, cum nemo possit actum iurisdictionis exercere in se ipsum; etenim iam S. Thomas hanc difficultatem praevidit et solvit [2], dicens neminem quidem posse exercere actum iurisdictionis in se ipsum, sed superiorem posse *uti* illis, quae ipse auctoritate iurisdictionis omnibus concesserit. Unde sicut Papa non potest se ipsum absolvere a peccatis, potest autem sacerdoti concedere iurisdictionem absolvendi ipsum, ita potest pro opere pio indulgentiam omnibus concedere et ipse hoc opus perficiens lucratur indulgentiam, sicut ceteri fideles. — Pro defunctis autem in purgatorio exsistentibus, quippe qui iam non sint sub iurisdictione Papae, indulgentiae non valent per modum absolutionis, sed per modum *solutionis* tantum. Ideo ex thesauro Ecclesiae Summus Pontifex offert satisfactiones illasque per modum petitionis seu suffragii applicat animabus purgatorii [3].

Quid indulgentia non sit. Hucusque dictum est, quid sit indulgentia. Ut eius natura adhuc clarius innotescat, breviter dicendum est, quid illa *non sit.* Indulgentia non est: a) *remissio culpae* sive venialis sive mortalis; b) *remissio veterum poenarum canonicarum;* c) *liberatio a vitae emendatione* per opera futuros lapsus praecaventia; d) *liberatio ab obligatione reparandi iniurias* forsan proximo illatas. — Contra exaggeratam utilitatem indulgentiarum S. Thomas [4] scite scribit: «Quamvis indulgentiae multum valeant ad remissionem poenae, tamen alia opera satisfactionis sunt magis meritoria respectu praemii essentialis; quod in infinitum melius est, quam dimissio poenae temporalis.»

Species indulgentiarum. Dividuntur indulgentiae:

a) **Ratione effectus** in *plenarias* et *partiales.* 544

Priores remittunt (ex intentione concedentis) *totam poenam* temporalem alicuius hominis adhuc residuam. Posteriores remittunt *partem* poenae temporalis. Cum extensio indulgentiae dependeat ex intentione concedentis, pie et fundate creditur [5] eum, qui propter culpam venialem nondum deletam non potest lucrari indulgentiam plenariam perfecto modo, saltem partialiter eam lucrari, in quantum capax est. Ita etiam fert praxis fidelium; ideoque e. g. fideles solent pluries sibi lucrari indulgentiam «Toties quoties». Si quis revera lucratus est indulgentiam plenariam, in eodem statu est, in quo versatur adultus immediate post baptismum susceptum, ac proinde si, lucrata indulgentia,

---

[1] 4, dist. 20, q. 1, a. 3, sol. 1 ad 2. [2] Suppl. q. 27, a. 4 ad 1.

[3] Cf. *Billot,* De Eccl. sacr. II 221 sqq; *Pesch,* Prael. theol. VII, n. 474 sqq; *Beringer,* Die Ablässe [13] P. 1, c. 5.

[4] Suppl. q. 25, a. 2 ad 2. [5] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 534, 19.

moreretur, absque transitu per purgatorium statim ad coelum transvolaret. Indulgentia partialis remittit partem poenarum temporalium, ut supra dictum est. Sed si nunc quaeritur, *quanta* sit haec pars, nihil certi responderi potest. Communissime auctores docent, si Summus Pontifex e. g. concedat indulgentiam septem annorum et septem quadragenarum, tunc tantam partem poenarum remitti, quanta remissa fuit per poenitentiam septem annorum et septem quadragenarum peractam iuxta veterem disciplinam ecclesiasticam. Poenitentiae antiquae Ecclesiae fuerunt rigidissimae; sic e. g. si quis quadragenam peragere debuit, nihil potuit manducare nisi panem et sal; pro potu autem nihil habuit nisi aquam. Aliquando quidem talis rigor paulum mitigatus est, in quantum permittebatur esus leguminum aliorumque ciborum levium, sed numquam permittebatur esus carnium et semper praecipiebatur strictum ieiunium.

b) **Ratione subiecti** distinguuntur indulgentiae *pro vivis* et *pro defunctis.*

Ut ex supra dictis patet, indulgentiae conceduntur vivis per modum *iuridicae absolutionis,* quae tamen includit solutionem debitae poenae ex thesauro Ecclesiae. Indulgentiae autem conceduntur pro defunctis per modum *suffragii,* in quantum Summus Pontifex ex thesauro Ecclesiae offert Deo satisfactiones pro poenis ab animabus purgatorii adhuc luendis. (Omnes indulgentiae, quae inveniuntur in authentica collectione, quae vocatur «Raccolta», animabus purgatorii applicari possunt.)

c) **Ratione modi** indulgentiae distinguuntur in *personales, reales* et *locales.*

Indulgentiae *personales* in stricto sensu dicuntur eae, quae immediate determinatis personis sive physicis sive moralibus conceduntur, e. g. membris alicuius confraternitatis, religiosi instituti etc. In latiore autem sensu vocantur indulgentiae personales eae, quae independenter ab aliquo loco aut aliqua re conceduntur omnibus fidelibus aliquod pium opus perficientibus; e. g. recitantibus quasdam preces iaculatorias conceditur indulgentia 300 dierum. — Indulgentiae *reales* eae sunt, quae immediate alicui rei portatili adnectuntur, e. g. rosario, numismati etc. Indulgentiae reales non possunt applicari nisi rebus *solidis,* quae non sunt facile fragiles et lacerabiles, ut vitrum, papyrus etc. Indulgentiae reales cessant: a) Si res *notabiliter* mutantur, e. g. si crucifixi imago in duas partes frangitur. Indulgentia vero non perit, si mutatio est *levis,* e. g. si pauca grana alicuius rosarii amittuntur et nova substituuntur. b) Si alius ac possessor his rebus utitur *cum intentione indulgentias lucrandi.* Indulgentia autem non perit, si quis e. g. utitur rosario alterius cum *sola intentione computandi orationes.* c) Si res indulgentiis dotata *venditur*[1]. Ad evitandam etiam speciem simoniae Ecclesia graviter prohibuit sub poena amissionis indulgentiarum, ne res indulgentiis ditatae vendantur aut emantur, etiamsi inde nullum lucrum percipitur. Nihil autem obstat, quominus aliquis sibi comparet plures res indulgentiis ditatas easque postea *ante usum* aliis dono det. Eidem rei plures indulgentiae applicari possunt. Sic e. g. idem rosarium potest recipere indulgentias Dominicanorum, Crucigerorum et S. Birgittae. — Indulgentiae *locales* eae sunt, quae immediate pio loco affixae sunt, ut ecclesiae, altari, imagini miraculosae etc.

---

[1] S. C. Indulg. d. 16 Iulii 1887.

Attendendae sunt clausulae, sub quibus indulgentiae alicui loco concessae fuerint. Sic e. g. si indulgentia concessa fuerit omnibus, qui faciunt piam *peregrinationem* ad aliquam ecclesiam, incolae illius loci, ubi ecclesia sita est, non possunt hanc indulgentiam lucrari, quia non censentur peregrinantes[1]. Si ecclesia vel altare, quibus indulgentia concessa est, diruitur, indulgentia cessat, ut per se patet. Si tamen eadem ecclesia aut idem altare in eodem fere loco, i. e. intra spatium 30 passuum, paulo post reconstruitur, idque sub eodem titulo, indulgentia reviviscit[2].

Nota. Indulgentiae concessae alicui *ecclesiae regularium* cessant, si istae 545 ecclesiae transeunt in possessionem episcopi aut alterius ordinis religiosi[3]. Ratio est, quia indulgentiae conceduntur istis ecclesiis praecipue quia sunt administratae a tali ordine religioso. Proinde si talis ordo postea (etiam post longum tempus) iterum eandem ecclesiam recuperat, indulgentiae quoque reviviscunt. Tamquam ecclesiae regularium censentur non solum illae, quae ab illis possidentur, verum etiam omnes illae, quae ipsis solummodo (permanenter) demandatae sunt, licet episcopus vel aliquis alius sit possessor[4]. Sin autem aliqua ecclesia administratur a *sacerdote regulari,* licet modo permanente, nondum censetur ecclesia regularis, sed est saecularis, nec habet indulgentias ecclesiarum regularium[5].

ARTICULUS II.

De auctoritate indulgentias concedendi.

Errores. Potestatem indulgentias concedendi Ecclesiae denegarunt: a) Wal- 546 denses vel sic dicti Pauperes Lugdunenses, Wicleffitae, Hussitae et Petrus de Osma. Errores Ioannis Wicleff damnati sunt a Concilio Constantiensi in sessione 8 et 19[6]; errores autem Petri Oxomensis damnavit Sixtus IV per Bullam «Licet ea» d. 9 Aug. 1479[7]. b) Protestantes. Luther primum voluit solos abusus quaestorum indulgentiarum carpere, ipsam autem indulgentiam admisit, sicut etiam agnovit potestatem Summi Pontificis concedendi indulgentias[8]; postea autem ipsas indulgentias impugnavit, quas appellabat pias fraudes[9]. Moderni Protestantes idem solent asserere, immo plures audent affirmare indulgentias nihil aliud esse nisi libertatem liberius peccandi solutione pecuniae comparatam.

Prop. 1. *Ecclesia habet potestatem concedendi indulgentias.* 547

Est de fide et definitum in Concilio Tridentino sess. 25 decretum de indulgentiis[10]. Proinde in Professione fidei a Pio IV praescripta habetur: «Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in Ecclesia relictam fuisse . . . affirmo.»[11]

---

[1] Decr. auth. Indulg. n. 202.

[2] Decr. auth. Indulg. n. 323 et S. C. Indulg. d. 29 Martii 1886.

[3] Decr. auth. Indulg. n. 246. [4] Cf. *Beringer,* Die Ablässe P. 1, c. 9.

[5] Cf. Decr. auth. Indulg. n. 47 et 395. [6] Cf. *Denz.* n. 622.

[7] Cf. *Denz.* n. 729.

[8] Luther in prima sua thesi d. 31 Oct. 1517 Wittembergae proposita dicit: «Wer wider die Wahrheit des päpstlichen Ablasses redet, der sei ein Fluch und vermaledeit.»

[9] Leo X damnavit propositionem Lutheri: «Indulgentiae sunt piae fraudes fidelium et remissiones bonorum operum; et sunt de numero eorum, quae licent, et non de numero eorum, quae expediunt» (*Denz.* n. 758).

[10] *Denz.* n. 989. Cf. supra n. 538. [11] *Denz.* n. 998.

Prob. 1. Ex S. Scriptura. Potestas indulgentias concedendi deducitur ex tribus dogmatibus fidei: 1. ex superabundantia satisfactionis Christi; 2. ex communione sanctorum; 3. ex potestate clavium. — De duobus prioribus iam supra sufficienter dictum est. Potestas autem clavium, quae Ecclesiae a Christo tradita est, indicatur per verba: «Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis.» [1] Traditur igitur S. Petro potestas solvendi omnia, quae excludunt a regno coelorum. Iam vero non solum peccata excludunt a regno coelorum, sed etiam *poenae* post remissam culpam residuae. Ergo S. Petrus eiusque successores debent habere potestatem remittendi istas poenas residuas; quod quidem fit per concessionem indulgentiarum. Ergo ex S. Scriptura constat Ecclesiam habere potestatem concedendi indulgentias.

Prob. 2. Ex ratione theologica. Potestas indulgentias conferendi intime connexa est cum potestate clavium Ecclesiae tradita atque maxime conducit ad bonum religionis et exercitium virtutum. Ergo talis potestas admittenda est. — Etenim si Ecclesiae concessa est potestas absolvendi a culpa et a poena aeterna, sicut fit in sacramento poenitentiae, non potest illi convenienter negari facultas absolvendi etiam a poena temporali, quippe quae pariter excludat a regno coelorum. — Indulgentiarum lucrationem ad omne genus virtutum et ad bonum religionis conducere, quotidiana experientia comprobat. Etenim inculcantur varia capita doctrinae christianae de iustitia Dei exigentis satisfactionem pro culpis commissis, de misericordia Christi tam abundanter satisfacientis pro nobis, Ecclesiae tam misericorditer nobis largientis auxilia ac tam secure ducentis ad coelum. Insuper indulgentias nequit homo lucrari nisi exercitio bonorum operum, ut sunt susceptio sacramentorum poenitentiae et communionis, orationes, peregrinationes, eleemosynae etc. Unde mirum non est, quod S. Ignatius de Loyola scribit: «Dei amorem et coelum quaerentibus indulgentiae sunt ingens thesaurus et gemmae pretiosae.» [2] Voltaire autem dixisse fertur de iubilaeo anni 1775: «Encore un jubilé pareil et c'en est fait de la philosophie.» [3]

Prob. 3. Ex traditione et continua praxi Ecclesiae. Ipse S. Paulus iam concessit indulgentiam Corinthio incestuoso, cui remisit partem poenae temporalis, quam ei imposuerat [4]. Neque quis dicat S. Paulum solummodo remisisse poenitentiam canonicam, non autem ipsas poenas temporales in foro Dei debitas. Etenim S. Apostolus dicit: «Cui autem aliquid donastis, et ego; nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi.» [5] Ergo S. Paulus in persona Christi condonavit has poenas, ac proinde etiam in foro Dei.

548 **Historicus progressus indulgentiarum** cum evolutione disciplinae poenitentialis intime connexus est. In eo possunt tria spatia distingui, i. e. primum spatium usque ad saeculum VIII; secundum usque ad saeculum XII; tertium spatium usque ad nostros dies. In primo spatio indulgentiae apparent sub forma mitigationis *poenae canonicae publicae,* quae praecipue concedebatur per sic dictos *libellos martyrum.* De his testatur S. Cyprianus [6]: «Qui libellos a martyribus acceperint, praerogativa eorum apud Deum adiuvari posse.» Idem docet Tertullianus (quod tamen postea

[1] Mt 16, 19; cf. Io 20, 23. [2] Apud *Pesch,* Prael. dogm. VII, n. 505. [3] Ib.
[4] 1 Cor 5, 1 sqq. [5] 2 Cor 2, 10. [6] Ep. 18; cf. Ep. 21 33 36.

in haeresim Montanistarum lapsus reprobavit)[1]. — Similia habentur in Concilio Nicaeno I[2]. Moribundis etiam tunc temporis relaxabantur poenae, ut citius coelum ingredi valerent. Porro in omnibus his casibus Ecclesia non solum voluit poenitentias canonicas relaxare, quia exinde nullum commodum ortum fuisset pro ipsis animabus, sed potius damnum; quia tunc poena residua debuisset solvi in purgatorio; quod sane adhuc durius fuisset quam rigidae poenitentiae impositae a disciplina canonica. Ex quibus omnibus patet, iam primis saeculis aerae christianae veras remissiones poenarum temporalium validas in foro Dei seu indulgentias esse concessas.

In secundo spatio res adhuc clarius apparet. Narrat S. Thomas[3]: «Papa dat indulgentiam, quod qui vadit ad unam ecclesiam, habeat septem annos de indulgentia; cuiusmodi etiam *indulgentiae a Beato Gregorio in stationibus Romae institutae sunt.*» Idem narrat Guillelmus Antissiodorensis[4]. Ergo iam Gregorius Magnus concessit indulgentias, quae adhuc nostris temporibus vigent. Etsi a quibusdam auctoribus, e. g. a Morino, hoc factum negatur, tamen iam Bonifacius VIII, pro anno 1300 concedens indulgentiam plenariam visitantibus basilicam S. Petri, testatus est: «*Antiquorum habet fida relatio,* quod accedentibus ad honorabilem basilicam principis apostolorum de Urbe concessae sunt magnae remissiones et indulgentiae peccatorum. Nos igitur . . . huiusmodi remissiones et indulgentias omnes et singulas ratas et gratas habentes confirmamus.»[5] — Praecipue autem concessae sunt indulgentiae a Summis Pontificibus, quando factae sunt expeditiones in Terram Sanctam ad pugnandum contra Turcas. Sic e. g. Urbanus II a. 1095 statuit: «Nos de misericordia Dei et de beatorum apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi fidelibus christianis, qui contra eos [infideles] arma susceperint, iniunctas sibi pro delictis poenitentias relaxamus.» Etiam indulgentiae pro defunctis iam saeculis IX et X occurrunt. Sic Paschalis I concessit, ut qui in quodam sacello S. Zenonis certum numerum Missarum pro defuncto diceret, hunc defunctum e purgatorio liberaret. Ioannes IX indulgentiam concessit pro Arnulpho imperatore defuncto[6].

In tertio spatio indulgentiae evadunt frequentiores et faciliores. S. Thomas vivens saeculo XIII completam doctrinam de indulgentiis tradit, quae non est mutata usque ad nostros dies. Bonifacius VIII concessit a. 1300 primum iubilaeum. Ceterum ipsi Protestantes tenentur concedere praxim indulgentiarum viguisse in Ecclesia catholica inde a saeculo XII.

Prop. 2. *Indulgentias concedere potest Papa principaliter; alii* 549
vero, in quantum potestatem ab eo accipiunt vel ordinariam vel commissam seu delegatam. Ita S. Thomas[7].

Ratio huius propositionis est, quia ille solus potest indulgentias concedere, qui habet dispensationem thesauri Ecclesiae. Iam vero Papa istam dispensationem principaliter habet; alii vero in quantum a Summo Pontifice delegantur. Utrum haec potestas in episcopis sit dicenda ordinaria an delegata, est potius quaestio de nomine quam de re. Quousque potestas episcoporum extendatur, dicetur infra.

---

[1] Ad mart. c. 1 (*Migne,* Patr. lat. 1, 621) et De pudic. c. 22 (ib. 2, 1026).
[2] Can. 12. [3] In 4, dist. 20, q. 1, a. 3, sol. 2.
[4] Summa l. 2, tr. 6, c. 9. [5] Extrav. comm. l. 5, tit. 9, c. 1.
[6] Cf. *Schoofs,* Die Lehre v. kirchl. Ablaß 46, apud *Pesch,* Prael. dogm. VII, n. 503.
[7] Quodl. 2, a. 16.

Ad validitatem concessionis indulgentiarum requiritur *iusta et rationabilis causa*. Summus Pontifex enim non est nisi *administrator* thesauri Ecclesiae, quem non pro libitu, sed rationabiliter nomine Dei erogare valet. Unde si pro levissimo opere concederet maximam indulgentiam, non solum illicite, sed etiam invalide ageret. Tamquam causae indulgentiarum concedendarum constanter a S. Thoma assignantur *honor Dei* et *proximi utilitas*[1]. In taxanda autem proportione causae non tantum difficultas obiectiva operis iniuncti consideranda est, verum etiam utilitas religionis, Ecclesiae et fidelium. Hinc e. g. indulgentia plenaria annexa oratiunculae: «En ego, o bone Iesu», dicendae post communionem susceptam non est dicenda exaggerata, quia inde fideles incitantur ad eucharistiam frequentius et devotius suscipiendam.

Indulgentias concedere potest:

a) *Summus Pontifex* pro tota Ecclesia. Aliquando Papa concedit indulgentias oraculo vivae vocis, sed ordinarie iuxta vigentem disciplinam conceduntur indulgentiae mediante Congregatione S. Officii[2]; immo omnes generales concessiones indulgentiarum aliunde factae sunt invalidae, nisi sint recognitae a S. Officio[3]. At tali recognitione non indigent: *α*) indulgentiae, quae conceduntur ab ordinibus religiosis iuxta privilegia ipsis concessa[4]; *β*) indulgentiae concessae et concedendae a S. Congr. de Prop. Fide[5].

b) *Episcopi* valebant usque ad Concilium Lateranense IV (1215) in propria dioecesi concedere omnes indulgentias. Tunc autem eorum potestas limitata est, et nunc valent ex concessione Pii X d. 28 Aug. 1903 concedere in consecratione alicuius ecclesiae unum annum, aliis autem occasionibus 50 dies indulgentiarum. Archiepiscopi valent concedere 100 dies; cardinales autem in suis ecclesiis titularibus 200 dies. Sed omnes istae indulgentiae non sunt applicabiles pro defunctis, neque indulgentiae concessae ab episcopis valent extra dioecesim[6]. — Nuntii, legati a latere, poenitentiarius maior Romae possunt item aliquas indulgentias concedere[7]. Ex delegatione pontificia speciali alii quoque sacerdotes, ut praelati regulares, visitatores, confessarii etc., nonnumquam indulgentias largiri possunt.

ARTICULUS III.

De conditionibus requisitis ad lucrandas indulgentias.

Pro consecutione indulgentiae requiruntur tria: 1. debita intentio; 2. status gratiae et verae communionis sanctorum; 3. impletio operum praescriptorum. — De singulis singillatim agendum est.

---

[1] Suppl. q. 25, a. 2; Quodl. 2, a. 16.

[2] Const. «Sapienti consilio» d. 29 Iunii 1908.

[3] Motu proprio d. 7 Apr. 1910. [4] S. Offic. d. 15 Iunii 1910.

[5] S. Offic. d. 13 Iulii 1910.

[6] S. C. Indulg. d. 26 Maii 1898. Episcopi titulares, etsi sint vicarii apostolici, nequeunt indulgentias concedere. S. C. de Prop. Fide d. 23 Aug. 1852.

[7] Cf. *Beringer*, Die Ablässe P. 1, c. 5.

1. **De intentione necessaria.** Cum indulgentia sit beneficium, 550
quod praesumitur quilibet accipere, qui non positive contradixerit, sufficit vel minima intentio vera ad eam lucrandam, saltem si agitur de indulgentia pro se ipso lucranda. Licet igitur sit melius et consultius saepe elicere intentionem actualem lucrandi omnes indulgentias, tamen haec intentio actualis non est necessaria. Sufficit quaelibet intentio virtualis, immo et habitualis, i. e. ea, quae semel habita et numquam retractata est. Neque requiritur, ut quis cognoscat cum aliquo opere aut oratione esse coniunctam indulgentiam. Sufficit, ut opus rite praestetur et adsit saltem intentio habitualis lucrandi omnes indulgentias. Si agitur de indulgentiis applicandis *animabus purgatorii,* requiritur saltem intentio virtualis, quae semel actu elicita numquam retractata est. Si quis vult applicare animae determinatae aliquam indulgentiam, profecto requiritur intentio actualis explicita. Secus sufficit intentio generalis, e. g. applicandi defunctis in purgatorio detentis omnes indulgentias, vel applicare illi animae, quae magis derelicta est.

2. **De statu gratiae et perfecta unione sanctorum.** Indul- 551
gentias nequeunt lucrari: a) *non-baptizati et excommunicati;* quia isti non sunt in perfecta communione sanctorum, neque participes bonorum, quae adveniunt vivis membris Ecclesiae; b) illi, qui sunt *in statu peccati mortalis.* De hac re docet S. Thomas[1]: «Membrum mortuum non suscipit influentiam ex aliis membris vivis. Sed ille, qui est in peccato mortali, est quasi membrum mortuum. Ergo per indulgentias non suscipit influentiam ex meritis vivorum membrorum.» Deinde indulgentia ex natura sua est remissio poenae temporalis. Quomodo autem temporalis poena remitti valet, si propter peccatum mortale adhuc remanet poena aeterna? — Immo etiam peccatum *veniale* nondum remissum impedit, ne tota poena temporalis condonetur. Aliorum quidem iam deletorum peccatorum poenae residuae per indulgentias tunc deleri possunt, sed non poena peccati venialis nondum remissi. Haec doctrina valet etiam pro indulgentiis applicandis animabus purgatorii. Ita saltem sententia probabilior. S. Thomas[2] simpliciter dicit: «Indulgentiae simpliciter tantum valent, quantum praedicantur; dummodo ex parte dantis sit auctoritas, et *ex parte recipientis caritas,* et ex parte causae pietas, quae comprehendit honorem Dei et proximi utilitatem.» Ratio autem intrinseca est, quia indulgentiae applicandae animabus purgatorii debent prius possideri ab homine vivo, qui deinde illas applicat animabus purgatorii. Iam vero homo peccator non valet aliquam indulgentiam sibi acquirere et possidere[3]. Contrariam autem sententiam tenent Busenbaum, Suarez, Escobar aliique[4]. S. Congregatio saepius interrogata,

[1] Suppl. q. 27, a. 1. [2] Ib. q. 25, a. 2.

[3] *S. Alphonsus* (Theol. mor. l. 6, n. 534) vocat hanc sententiam veriorem.

[4] Apud *S. Alph.* l. c. Videtur esse certum, Missam in altari privilegiato (sive locali sive personali) a sacerdote peccatore celebratam nihilominus producere indulgentiam plenariam. Ratio est, quia tota efficacia sacrificii Missae principaliter provenit ex opere operato et non ex opere operantis.

num status gratiae sit necessarius ad lucrandam aliquam indulgentiam pro defunctis, noluit dare responsum. Die 20 Aug. 1822 respondit: «Dilata»; die autem 22 Febr. 1847 ad eandem quaestionem respondit: «Consulantur probati auctores.» Certo autem nequit peccator aliquam indulgentiam applicare defunctis, si in concessione habetur haec vel similis clausula: «Qui corde contrito devote hoc fecerit.» Nam peccator non est contritus. — Si ad lucrandam indulgentiam plura opera praescribuntur, sufficit, ut *ultimum opus* in statu gratiae sanctificantis perficiatur; tunc enim indulgentia reapse conceditur. Ita sententia communior et verior[1].

552 3. **De praescriptis operibus implendis.** Regula generalis est: Opera praescripta fideliter implenda sunt iuxta intentionem illius, qui concessit indulgentiam, ita ut *substantialis* mutatio irritet indulgentiam lucrandam. Leves autem mutationes aut omissiones non obstant lucrationi indulgentiae. In particulari notandum est:

a) Opera praescripta implenda sunt *personaliter*.

Excipitur solum eleemosyna danda, quae etiam ab alio rogato dari potest. Sic e. g. parentes possunt pro filiis dare eleemosynam praescriptam. Cum opera praescripta sint implenda personaliter, nemo potest indulgentiam applicare alii *vivo*[2]. Ita saltem iuxta disciplinam vigentem. Per se nihil obstat, quominus Papa concedat indulgentias, quae etiam aliis vivis (dummodo sint in statu gratiae) applicentur, sed talis concessio nondum habetur. Alter pro altero satisfacere valet, ac proinde saepe homines pii satisfactiones suas offerunt Deo pro culpis aliorum; quas satisfactiones Deus acceptat[3]. Sed cum indulgentiarum applicatio ex voluntate Papae, qui est solus dispensator thesauri Ecclesiae, pendeat et ille hucusque nondum permiserit, ut alter impleat opera praescripta et alter *vivus* recipiat indulgentiam atque sic indulgentiae applicentur aliis vivis, hinc talis applicatio est invalida. Insuper ex ista applicatione vix aliquid bonum sperare fas est; quia non apparet, quomodo exercitium virtutum promoveretur in illis, quibus ita indulgentiae applicarentur[4].

b) Opera praescripta implenda sunt secundum quantitatem, qualitatem, modum, tempus, locum etc. sicut in concessione indulgentiae exigitur. Quapropter quaelibet *notabilis* mutatio vel omissio (sive culpabilis sive non) indulgentiae lucrationem irritat[5].

c) Opera debent esse *supererogatoria,* i. e. non aliunde iam praescripta *sub peccato,* nisi tamen is, qui concedit indulgentiam, expresse contrarium statuerit.

Hinc si ad aliquam indulgentiam lucrandam ieiunium praescribitur, talis indulgentia nequit acquiri per ieiunium quadragesimale aliudve ieiunium sub peccato praescriptum. Ratio est, quia una actione nequit satisfieri pluribus

---

[1] Ita S. Antoninus, Benedictus XIV, Theodorus a Spiritu Sancto et concordat Raccolta (p. VII).

[2] Cf. *Lugo,* De poenit. disp. 27 n. 77. [3] *S. Thom.,* Suppl. q. 71, a. 1 et 4.

[4] Optime de hac re disserit *Palmieri* in Analecta eccl. III (1895) 89 et *Gennari,* Consult. mor. I 90.

[5] Raccolta p. VIII; cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 534.

obligationibus, quarum singulae singulares actiones postulant. Deinde alia ratio est, quia secus indulgentiae, quae tenent locum satisfactionum debitarum, nimis faciles evaderent. Exsistunt autem nonnullae exceptiones: Sic communione paschali aliquis indulgentiam lucrari potest, ad quam necessaria est communio [1]. Precibus aliisque piis operibus, quae a confessario pro salutari poenitentia imponuntur, possunt indulgentiae acquiri, si sint indulgentiis ditata [2]. Cum ieiunia, preces, aliaque pia opera praescripta in ordinibus religiosis non soleant obligare *sub peccato*, iisdem operibus et precibus indulgentias lucrari possunt religiosi.

Particularia opera, quae solent imponi ad indulgentias lucrandas, sunt a) *confessio*, b) *communio*, c) *visitatio alicuius ecclesiae*, d) *certae preces*. De singulis pauca dicenda sunt:

a) De confessione.

Quando confessio expresse iniungitur in concessione indulgentiae, 553
necessaria est etiam pro illis, qui non habent nisi peccata venialia [3]. Confessio sacramentalis peracta *ultimo octiduo* ante diem pro lucranda indulgentia designatum sufficit ad quaslibet lucrandas indulgentias. Ita Pius X per decretum S. Officii d. 23 April. 1914 [4]. Abolita igitur sunt omnia statuta anteriora circa hanc rem. Pro aliquibus dioecesibus ob penuriam sacerdotum concessum est indultum, ut quis possit omnes indulgentias lucrari, dummodo confessionem peragat *de quindena in quindenam*. Sic e. g. est in tota Borussia, in archidioecesi Friburgensi. Pius X per decretum S. Congr. Indulg. d. 14 Febr. 1906 concessit omnibus Christifidelibus, *qui quotidie s. eucharistiam sumunt* (quamvis semel aut iterum per hebdomadam a s. communione abstineant), ut valeant absque hebdomadaria confessione lucrari omnes indulgentias, quae ceteroquin sine confessione acquiri non possent. Ergo e. g. sacerdos, qui quotidie aut fere quotidie Missam dicit, potest lucrari omnes indulgentias, etsi propter graves rationes non valet confiteri nisi semel in tribus hebdomadibus.

b) De communione. 554

1. Una eademque communio sacramentalis sufficit ad lucrandas plures indulgentias pro *eadem die* concessas, quarum singulae exigunt communionem, dummodo tamen reliqua opera praescripta toties peragantur, quoties indulgentia acquirenda est [5]. Ratio est, quia non licet simplicibus fidelibus pluries eodem die sumere communionem; ex alia autem parte durum esset privare illos multiplici indulgentia concessa pro tali die. Ergo si Ecclesia vult concedere plures indulgentias eodem die, debet etiam permittere, ut una communio sufficiat ad illas lucrandas.

2. Si indulgentia concessa est pro determinato die, semper iam *pridie* licet communionem praescriptam peragere. Aliquando autem adhuc maior libertas conceditur, e. g. pro indulgentiis «Toties Quoties»

---

[1] Decr. auth. n. 327 ad 1. [2] S. C. Indulg. d. 11 Iunii 1901.
[3] Decr. auth. n. 214, 253 ad 2, 359 ad 4. [4] Acta Ap. Sedis VI 309.
[5] S. C. Indulg. d. 29 Maii 1841 et 29 Febr. 1864.

Portiunculae et Rosarii. Pro indulgentia iubilaei speciales regulae sunt attendendae.

3. Si pro lucranda aliqua indulgentia praescribuntur communio et visitatio alicuius ecclesiae, communione peracta in hac ecclesia et precibus recitatis utrumque praeceptum simul impletur; potest tamen communio sumi in quacumque ecclesia et deinde in ecclesia specialiter praescripta visitatio peragi[1].

4. Qui propter infirmitatem diuturnam aut aliud impedimentum *physicum permanens* (e. g. inclusi in carcere, navigantes in mari etc.) nequeunt communionem suscipere et visitationem ecclesiae praescriptam peragere, possunt sacramentali confessione peracta a confessario obtinere mutationem communionis et visitationis in aliud pium opus[2].

5. Membra plurium confraternitatum, sodalitatum etc. adhuc facilius possunt obtinere mutationem communionis et visitationis, prout in privilegiis cuiuscumque confraternitatis videndum est.

6. Non potest (excepto iubilaeo) obligatio suscipiendi communionem mutari in aliud opus *pueris*, qui nondum ad s. eucharistiam accesserunt.

555 c) **De visitatione ecclesiae.**

1. Visitatio ecclesiae, quae est nihil aliud nisi ingressus in aliquam ecclesiam ad actum religionis exercendum (ad colendum Deum, ad venerandos sanctos etc.), non requiritur ad indulgentiam lucrandam, nisi hoc sit expresse in concessione statutum. Si praescribitur ecclesiae determinatae visitatio, e. g. ecclesiae alicuius confraternitatis, alicuius ordinis religiosi etc., haec sane visitanda est; sin autem in genere praescribitur visitatio alicuius ecclesiae, tunc sufficit et requiritur, ut visitetur quaecumque ecclesia proprie dicta aut saltem oratorium publicum. Visitatio autem alicuis oratorii semipublici, excluso speciali indulto, non sufficeret. Licet igitur aliquis in oratorio semipublico valeat satisfacere praecepto dominicali, audiendo Missam, tamen non satisfacit obligationi visitandi ecclesiam alicui indulgentiae lucrandae annexam[3].

2. Ad lucrandas plures indulgentias, pro quarum qualibet praescripta est visitatio, non sufficit peragere unam longiorem visitationem, sed requiruntur tot visitationes distinctae, quot indulgentiae acquirendae sunt. Ergo necesse est, ut post quamlibet visitationem egressus ex ecclesia fiat.

3. Controvertitur inter auctores, utrum quis audiendo Missam dominicalem possit simul lucrari indulgentiam, pro qua visitatio ecclesiae praescripta est. Affirmativa sententia tenetur ab auctoribus magni nominis e. g. a Reiffenstuel, Minderer etc.; negativa sententia autem est verior, cum opera ad indulgentias lucrandas debeant esse supererogatoria, ut supra dictum est[4].

---

[1] Raccolta p. XIII et XVIII.
[2] S. C. Indulg. d. 18 Sept. 1862 et 16 Ian. 1886.
[3] Decr. auth. n. 310; Raccolta p. XV. Cf. tamen infra sub n. 4.
[4] Cf. *Beringer,* Die Ablässe P. I, c. 10.

4. Fideles utriusque sexus, qui institutionis seu educationis aut etiam valetudinis causa in domibus ecclesia vel publico sacello carentibus, de consensu vero Ordinariorum constitutis, vitam communem agunt, necnon personae omnes ad illis ministrandum ibidem commorantes, quoties ad lucrandas indulgentias praescribitur visitatio alicuius *ecclesiae in genere,* i. e. non determinatae, vel indeterminati alicuius publici oratorii, visitare valent propriae domus sacellum, in quo obligationi audiendi sacrum iure satisfacere possunt[1]. Illi, qui in perpetua clausura vivunt, solent habere privilegium lucrandi omnes indulgentias, pro quibus etiam praescripta est visitatio ecclesiae determinatae, si visitant propriam ecclesiam[2].

d) **De precibus recitandis.** 556

1. Si ad lucrandam indulgentiam quaedam preces determinatae sunt, requiritur, ut recitentur *oraliter* et non tantum mentaliter[3];

2. Preces recitandae ad intentionem Summi Pontificis relinquuntur liberae determinationi orantis. Unde quaelibet oratio *supererogatoria* (ergo non recitatio breviarii alias praescripti) sufficit. Communiter admittunt auctores, quinque Pater noster et Ave Maria sufficere; sed nonnulli auctores (Suarez, Theodorus a Spiritu Sancto etc.) docent etiam breviorem orationem sufficere[4]. Intentio Summi Pontificis, iuxta quam preces recitandae sunt, est: exaltatio S. Matris Ecclesiae, exstirpatio haeresum, propagatio fidei, peccatorum conversio et pax inter principes christianos. Sed non requiritur, ut quis explicite omnes istas singulas intentiones in mente habeat; sufficit, ut oret in genere iuxta intentionem Summi Pontificis[5].

3. Licet *alternatim* cum socio recitare preces praescriptas, e. g. Rosarium, Pater noster etc.[6]

4. Pro surdo-mutis concessum est: α) si publicae preces praescriptae sunt, debent populo se adiungere et mente orare; β) si preces privatae praescriptae sunt, possunt vel obtinere commutationem istarum precum in aliud pium opus a confessario[7], vel etiam sine speciali licentia confessarii has preces mentaliter persolvere[8]; γ) si praescripta est visitatio ecclesiae, sufficit, ut hanc ecclesiam visitent et ibi mentaliter orent.

Scholion. De collectionibus ad rem indulgentiariam pertinentibus. 557
Iam supra dictum est, totam rem indulgentiariam devolutam esse ad S. Officium. Congregatio igitur Indulgentiarum suppressa est a Pio X per Constitutionem «Sapienti consilio» d. 29 Iunii 1908. Exsistunt duae collectiones authenticae in re indulgentiaria. Prima est «Raccolta di orazioni e pie opere per le quali sono state concesse dai Sommi Pontefici le ss. indulgenze». Ul-

---

[1] S. Offic. d. 14 Ian. 1909 (Acta Ap. Sedis I 210).

[2] S. C. Indulg. d. 8 Iulii 1896.

[3] S. C. Indulg. d. 13 Sept. 1888. Controversia olim de hac re exsistens iam cessavit propter decisionem S. Congregationis.

[4] Cf. *Beringer* l. c. [5] Decr. auth. n. 344 ad 3.

[6] Decr. auth. n. 249 ad 4. [7] S. C. Indulg. d. 15 Martii 1852.

[8] S. C. Indulg. d. 18 Iulii 1902.

tima et magis completa editio huius operis apparuit anno 1898. Omnes indulgentiae contentae in hac collectione sunt certo authenticae; ast inde nondum licet concludere omnes alias indulgentias esse apocryphas, praesertim si sunt determinatis locis aut confraternitatibus concessae. Omnes indulgentiae, quas affert Raccolta, sunt applicabiles animabus purgatorii. — Secunda collectio authentica sunt «Decreta authentica S. Congregationis Indulgentiis sacrisque Reliquis praepositae ab anno 1668 ad annum 1882 edita iussu et auctoritate Sanctissimi D. N. Leonis PP. XIII. Ratisbonae 1883.» Haec collectio continet decreta authentica S. Congr. Indulgentiarum, sed inde ab anno 1883 quam plurima nova decreta in re indulgentiaria prolata sunt, quae non habentur in hac collectione. Valde desideratur nova editio authentica.

ARTICULUS IV.

De indulgentia iubilaei.

558 **Notae historicae.** Primum iubilaeum concessum est a Bonifacio VIII anno 1300. Vetere tamen Testamento iam habebatur annus iubilaeus, scil. quilibet annus quinquagesimus, quo servi dimittebantur liberi et debita contracta remittebantur[1]. Nomen iubilaei desumptum est a verbo «iobel», quod significat clangens cornu seu buccina; quia sacerdotes debuerunt clangere buccina quadragesimo nono anno ad initiandum iubilaeum. Bonifacius VIII statuit, ut quolibet centesimo anno iubilaeum haberetur, sed iam Clemens VI praecepit, ut quolibet anno quinquagesimo iubilaeum celebraretur. Paulus II demum ordinavit, ut quolibet anno vigesimo quinto haberetur annus iubilaeus, et revera ab anno 1475 quolibet anno vigesimo quinto iubilaeum celebratum est usque ad nostros dies. Praeter istud iubilaeum ordinarium *iubilaea extraordinaria* saepius concessa fuere. Sic e. g. quilibet Papa in initio sui pontificatus solet concedere iubilaeum extraordinarium; aliquando etiam conceduntur iubilaea non pro mundo universo, sed pro loco particulari. Ex historia multorum saeculorum apparet, fructus iubilaei esse uberrimos pro religione catholica et bono spirituali fidelium[2]. Quare annus iubilaei non immerito vocatur annus sanctus.

559 **Notio.** Iubilaeum nihil aliud est nisi annus sanctus, quo fideles sub certis conditionibus possunt lucrari indulgentiam plenariam et fere omnis reservatio iurisdictionis relate ad sacramentum poenitentiae cessat. Iubilaeum igitur duo includit: indulgentiam plenariam et ampliationem iurisdictionis concessam confessariis. Conditiones, quae praescribi solent *in iubilaeo ordinario,* sunt confessio, communio et visitatio ecclesiarum; *pro iubilaeo extraordinario* solent insuper requiri ieiunium et eleemosyna.

560 **Conditiones ad lucrandum iubilaeum requisitae.** Valde pauca de hac re dicenda sunt, quia istae conditiones solent in qualibet Bulla iubilaei accurate determinari, et dubio remanente, S. Officium vel S. Poenitentiaria elucidationes dabit. Insuper non eaedem conditiones pro quolibet iubilaeo exiguntur. Breviter sequentia notare iuvat:

---

[1] Lv 25, 8 sqq. [2] Cf. *Beringer,* Die Ablässe P. II, n. 357.

1. Regulae in iubilaeo ordinario vel extraordinario servandae sunt eaedem, quas Benedictus XIV statuit pro iubilaeo 1750 et 1751[1]. Nam S. Congr. Indulgentiarum d. 15 Martii 1852 respondit omnes regulas a Benedicto XIV statutas adhuc valere, nisi sint expresse revocatae.

2. Ad lucrandum iubilaeum non sufficiunt opera aliunde debita; unde confessio annualis et communio paschalis non possunt simul inservire ad lucrandam indulgentiam iubilaei. Viaticum autem ad lucrandum iubilaeum sufficit[2].

3. Qui post peractam confessionem in peccatum mortale lapsus est antequam ultimum opus praescriptum peregit, confessionem iterare debet, neque sufficit elicere contritionem perfectam[3]. Confessio generalis pro lucrando iubilaeo non requiritur, saepe tamen est consulenda.

4. De visitationibus ecclesiarum faciendis in quolibet iubilaeo particularia statuta dari solent; id tantum generaliter notandum est: si semel in die plures ecclesiae sunt visitandae, dies computari potest vel *more civili*, i. e. a media nocte ad mediam noctem sequentem, vel *more ecclesiastico*, i. e. a primis vesperis (hora secunda pomeridiana) usque ad crepusculum diei sequentis[4].

5. Ieiunium, quod solet praescribi in iubilaeo extraordinario, est *ieiunium strictum*, i. e. cum abstinentia a carne, ovibus et lacticiniis. Haud raro tamen mitior praxis permittitur. Ieiunium iubilaei servare debent quotquot volunt indulgentiam iubilaei lucrari; ergo etiam senes, pueri etc.; nisi tamen dispensatio specialis concessa fuerit[5].

6. Eleemosyna aliquando praescripta in iubilaeo ab omnibus danda est, etiam a pauperibus. Iuxta modernam disciplinam solent episcopi uniuscuiusque regni ex auctoritate Summi Pontificis determinare quantitatem eleemosynae dandae.

Facultates speciales durante iubilaeo confessariis concessae. 561

1. Facultas absolvendi ab omnibus peccatis et censuris reservatis, dummodo tamen iniungantur poenitentia salutaris aliaque de iure iniungenda. De iure autem iniungenda sunt e. g. obligatio restitutionis, si ius proximi laesum fuerit, abiuratio haeresis, reparatio scandali etc. Solent tamen a facultate absolvendi excludi quidam casus, e. g. absolutio proprii complicis; absolutio illius sacerdotis, qui ex absolutione proprii complicis incurrit excommunicationem speciali modo Summo Pontifici reservatam, saltem si ter aut amplius hoc crimen commissum est; absolutio eorum, qui nominatim a Summo Pontifice sunt excommunicati etc. Videnda est Bulla uniuscuiusque iubilaei.

2. Facultas absolvendi etiam regulares et moniales a casibus reservatis.

3. Facultas commutandi vota etiam iurata, non excepto voto non petendi commutationem. Excipi autem solent: a) votum perfectae castitatis; b) votum ingrediendi in religionem stricte dictam; c) vota facta in favorem tertii et ab eo acceptata (nisi tamen iste iuri suo renuntiaverit); d) vota poenalia emissa ad removendum periculum peccati, nisi tamen commutatio fiat in opus, quod aeque efficaciter periculum peccandi removet. Commutatio non est idem quod dispensatio, ac proinde confessarius debet loco obiecti voti

---

[1] Istae regulae continentur in sequentibus Bullis: «Peregrinantes» d. 5 Maii 1749: «Cum nos semper» d. 17 Maii 1749; «Convocatis» d. 25 Nov. 1749; «Inter praeteritas» d. 3 Dec. 1749; «Paterna caritas» d. 17 Dec. 1749; «Benedictus Deus» d. 25 Dec. 1750.

[2] Cf. S. Poenit. d. 28 Martii 1900. [3] Decr. auth. n. 217 ad 1.

[4] S. Poenit. d. 20 Febr. 1900. [5] Decr. auth. n. 425 ad 8.

imponere aliud opus, quod quidem levius esse potest, non tamen notabiliter levius.

4. Facultas dispensandi ab irregularitate occulta incursa propter violationem censurae.

5. Facultas dispensandi super quibusdam impedimentis matrimonii pro foro interno, e. g. super impedimento criminis (neutro tamen machinante).

6. Facultas commutandi opera praescripta pro lucranda indulgentia iubilaei in aliud opus fere eiusdem valoris. Generatim quidem communio, confessio et preces iuxta intentionem Summi Pontificis commutari nequeunt; sed attendendum est ad clausulas Bullae concedentis iubilaeum. Quae enim auctores veteres docebant de facultatibus concessis, in recentibus iubilaeis haud raro magnopere mutata sunt. Si in ista Bulla conceditur, ut fideles valeant pluries iubilaeum lucrari, etiam conceditur facultas saepius mutandi opera iniuncta.

7. Confessarius nequit his facultatibus uti nisi cum his, qui habent sinceram voluntatem implendi omnia necessaria ad lucrandum iubilaeum. Nihilominus si poenitens prius habens hanc sinceram voluntatem postea opera praescripta neglexerit, potest frui dispensatione obtenta; peccat tamen venialiter[1]. Per *sacrilegam* confessionem reservationes et censurae non auferuntur, quia tunc poenitens evidenter non habet sinceram voluntatem lucrandi iubilaeum[2].

562 **Suspensio gratiarum.** Unus ex principalibus finibus iubilaei est inducere fideles ad faciendam peregrinationem tempore iubilaei ad sepulcra apostolorum Petri et Pauli Romae exsistentia. Quapropter durante anno sancto suspenduntur extra Urbem (paucis exceptis locis) multa privilegia et gratiae. In Urbe privilegia et gratiae non suspenduntur. Anno autem sancto elapso omnia privilegia et gratiae reviviscunt. Suspendi igitur solent:

1. Omnes indulgentiae tum plenariae tum partiales a Romano Pontifice concessae (non autem a praelato inferiore datae), exceptis sequentibus:

a) Indulgentiae defunctis applicabiles; immo omnes indulgentiae, quae aliis temporibus a vivis tantum acquiri possunt, durante anno sancto non quidem vivis, sed tamen defunctis applicari possunt.

b) Indulgentia in articulo mortis.

c) Indulgentiae concessae pro oratione «Angelus Domini».

d) Indulgentia Portiunculae Assisii lucranda. Extra Assisium autem indulgentia Portiunculae sicut et omnes aliae indulgentiae «Toties Quoties» acquiri possunt pro solis defunctis. Sunt etiam quaedam aliae indulgentiae, quae tempore iubilaei non suspenduntur[3].

2. Plures facultates concessae a S. Sede; e. g. facultates absolvendi a casibus et censuris Romano Pontifici reservatis, commutandi vota, dispensandi in irregularitatibus, dispensandi in impedimentis matrimonialibus. Ceterum fere nihil certi de his rebus dici potest, cum iuxta vigentem disciplinam veteres consuetudines non semper observentur. Unica igitur certa regula est ipsa Bulla indicans iubilaeum et determinans singulas praescriptiones.

---

[1] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 537.
[2] Bened. XIV, «Inter praeteritos» n. 62.
[3] Videsis *Beringer,* Die Ablässe P. II, n. 357.

ARTICULUS V.

De quibusdam indulgentiis in particulari.

Praenotamen. Numerus indulgentiarum est ita magnus et regulae observandae in singulis lucrandis sunt tam multiplices, ut sit prorsus impossibile illas in Manuali Theologiae moralis adducere. Consulenda igitur sunt opera, quae ex professo tractant de indulgentiis, ut sunt e. g. Beringer, Lepicier, Mocchegiani etc. Nos hic breviter indicamus duas indulgentias, quae in sacerdotali praxi saepe occurrunt, scil. indulgentiam in articulo mortis et altaris privilegiati indulgentiam.

a) Indulgentia seu benedictio in articulo mortis. 563

Natura. Plures confraternitates concedunt membris suis indulgentiam plenariam in articulo mortis. De illis indulgentiis hic non loquitur, sed de benedictione (papali) in articulo mortis, quam cum indulgentia plenaria Romanus Pontifex concedit per se aut per delegatum. Iuxta vigentem disciplinam Summus Pontifex solet delegare singulos episcopos, qui iterum delegant singulos confessarios approbatos suae dioecesis. Circa hanc benedictionem sequentia notanda sunt:

1. Ante saeculum XVIII haec facultas dandi moribundis benedictionem papalem valde limitata erat. Per Bullam «Pia mater» d. 5 Aprilis 1747 Benedictus XIV concessit episcopis potestatem subdelegandi sacerdotes sive saeculares sive regulares, ut possint dare benedictionem papalem moribundis. Quae quidem Bulla adhuc nostris temporibus pro norma habenda est in hac re. Ordinarie singuli confessarii recipiunt hanc facultatem dandi benedictionem papalem simul cum potestate audiendi confessiones. Quodsi episcopus hanc subdelegationem non fecerit, sacerdos potest etiam immediate a S. Officio eam petere, quae tunc solet concedi ad septennium.

2. Moniales sive stricte dictae, i. e. cum votis sollemnibus, sive late dictae, i. e. cum votis simplicibus, hanc benedictionem papalem olim a solo confessario ipsarum ordinario recipere poterant[1]; die autem 1 Aprilis 1900[2] concessit S. Officium, ut quilibet sacerdos legitime administrans sacramenta moribundae moniali valeat etiam dare eidem benedictionem papalem.

3. Benedictio haec papalis dari nequit excommunicatis et publicis peccatoribus; dari autem potest et debet omnibus illis, qui sunt capaces suscipiendi saltem extremam unctionem[3].

4. Conditiones requisitae, ut quis valide hanc benedictionem papalem recipiat, sunt: a) Status gratiae; ideoque saltem actus contritionis a peccatore elici debet; communiter autem post confessionem et viaticum haec benedictio impertitur. b) Moribundus debet saltem mentaliter invocare SS. Nomen Iesu[4] et ex manu Dei mortem accipere aequo et

---

[1] Cf. S. C. Indulg. d. 2 Dec. 1868. [2] Acta Ap. Sedis I 490.

[3] Cf. Rit. Rom. Etiam pueris dolo capacibus haec benedictio dari potest, licet nondum ad primam communionem admissi fuerint.

[4] Est conditio sine qua non; cf. Decr. auth. n. 237 ad 7.

libenti animo[1]. c) Formula a Benedicto XIV praescripta est sub poena nullitatis adhibenda. Unde etiam illi sacerdotes, e. g. regulares, qui sequuntur ritum particularem, debent adhibere formulam in Rituali Romano praescriptam; possunt tamen regulares in «Confiteor» addere nomen proprii fundatoris[2]. Si benedictio papalis datur post viaticum et extremam unctionem, «Confiteor» debet repeti, ita ut tunc tribus vicibus «Confiteor» recitandum sit[3]. «Si vero infirmus sit adeo morti proximus, ut neque confessionis generalis faciendae, neque praemissarum precum recitandarum tempus suppetat, statim sacerdos benedictionem impertiatur ei», incipiens a verbis: «Dominus noster» etc.[4]

5. Indulgentia benedictioni papali annexa acquiritur in eo momento, quo mors reapse accidit, ac proinde durante *eadem infirmitate* benedictio haec non potest dari nisi semel, etsi pluries viaticum et extrema unctio dentur. Sin autem infirmus convaluerit ac deinde quacumque de causa in novum mortis periculum incidat, *licet* quidem benedictionem papalem iterare[5], sed hoc non est necessarium, quia indulgentia plenaria non acquiritur tempore benedictionis impertitae, sed tempore mortis reapse secutae.

564 b) Indulgentia altaris privilegiati.

Notio et species. Altare privilegiatum, prout hic de illo loquimur, nihil aliud est nisi indulgentia plenaria annexa Missae dictae in certo altari vel a sacerdote privilegiato.

Distinguitur 1.: altare privilegiatum *pro vivis et defunctis,* et altare privilegiatum *pro defunctis tantum.* Hodie rarissime conceditur privilegiatum altare pro vivis et defunctis. Quodsi in aliquo altari invenitur inscriptio: «altare privilegiatum pro vivis et defunctis», interpretanda est ita, ut concessa sit indulgentia plenaria tam pro vivis, si in isto altari Missae sacrificium pro vivis applicetur, quam pro defunctis, si pro his applicetur[6]. Altare privilegiatum *pro defunctis* est indulgentia plenaria annexa Missae applicatae pro aliquo defuncto. Haec altaria privilegiata nunc sunt frequentissima.

Distinguitur 2.: altare privilegiatum locale, personale et mixtum. *Locale* determinato altari fixo annectitur, ita ut omnes in eo celebrantes hoc privilegio frui possint; *personale* non alicui determinato altari, sed ipsi sacerdoti conceditur, ita ut ille in quocumque altari Missam celebrans valeat indulgentiam plenariam applicare pro defuncto, cui Missam applicat. Huiusmodi privilegio fruuntur e. g. omnes sacerdotes, qui fecerunt «actum heroicum caritatis»[7]. *Mixtum* altare privilegiatum vocatur illud, quod est partim locale et partim personale, e. g. conceditur indultum, ut indulgentia plenaria annexa sit Missis, quae in hac ecclesia celebrantur pro defunctis membris talis confraternitatis[8].

---

[1] Ita Bulla «Pia mater». [2] S. C. Indulg. d. 7 Maii 1882.
[3] Decr. auth. n. 286 ad 6. [4] Cf. *Beringer,* Die Ablässe P. II, n. 358.
[5] Ita expresse S. C. Indulg. (Decr. auth. n. 263 et 300).
[6] S. C. Indulg. d. 25 Aug. 1897. [7] S. C. Indulg. d. 30 Sept 1852.
[8] Aliquando conceduntur altaria ad instar altaris S. Gregorii, quae etiam habent quasdam gratias. De istis hic non loquimur. Cf. *Beringer* l. c. n. 450.

Conditiones requisitae ad altare privilegiatum. 565

1. Altare privilegiatum *locale* debet esse fixum et non portatile. In *re indulgentiaria* autem non requiruntur pro altari fixo omnes illae conditiones, quae necessariae sunt pro altari fixo *in sensu liturgico*. Sufficit pro altari privilegiato, ut sit aliquo modo stabile et dedicatum alicui sancto, continens in medio consecratum altare portatile. Ergo non requiritur, ut sit consecratum et consistat eius mensa ex uno lapide integro[1]. — Aliquando per speciale indultum conceditur, ut etiam altare portatile sit privilegiatum[2]. Nihil obstat, quominus altare privilegiatum *personale* sit portatile.

2. Indulgentia plenaria non acquiritur a) nisi Missa et indulgentia applicentur pro eodem defuncto. Ergo applicatio Missae et indulgentia plenaria non possunt ab invicem separari, ita ut Missa applicetur pro A. et indulgentia tribuatur B.[3] b) Indulgentia plenaria nequit applicari nisi *uni* animae, licet Missa applicetur pro multis[4]. Hoc etiam valet, si sacerdos in Commemoratione omnium defunctorum Missam applicat pro omnibus animabus purgatorii; ideoque consulendum est, ut tunc sacerdos celebrans aliquo modo designet animam, cui vult indulgentiam applicare, e. g. animae maxime derelictae, vel animae quam Deus prius vult liberare etc.

3. Sacerdos nequit maius stipendium accipere eo praeciso motivo, quia Missam in altari privilegiato dicturus est[5]. Si sacerdos obligatus ad dicendam Missam in altari privilegiato hoc oblitus est aut neglexit, *per se* quidem non satisfecit obligationi iustitiae, neque potest satisfacere applicando aliam indulgentiam plenariam defunctis, pro quibus ad altare privilegiatum celebrare debuerat[6]. Ratio est, quia ceterae indulgentiae plenariae non videntur tam infallibiles et efficaces pro defunctis, quam ea, quae coniuncta est cum sacrificio Missae. In praxi aliquando non praestat acceptare stipendia Missarum cum stricta obligatione eas celebrandi in altari privilegiato, quia facile accidere potest, ut propter unam alteramve rationem istae Missae non celebrentur in altari privilegiato. Tunc autem orirentur haud parvae difficultates. — Indulta altaris privilegiati non sunt semper eiusdem amplitudinis; ideoque imprimis attendendae sunt clausulae adiectae.

Nota. Ad altaris privilegiati indulgentiam lucrandam non amplius sub poena nullitatis requiritur Missa de Requiem, aut de feria vel 566

---

[1] S. C. Indulg. d. 18 Iulii 1902. [2] S. C. Indulg. d. 13 Ian. 1841.

[3] S. C. Indulg. d. 25 Aug. 1897 et 23 Ian. 1901.

[4] S. C. Indulg. d. 19 Dec. 1885. [5] S. C. Indulg. d. 19 Maii 1761.

[6] «Utrum, qui . . . quacumque ratione indulgentiam altaris privilegiati non lucretur, possit satisfacere applicando aliam indulgentiam plenariam defunctis, pro quibus ad altare privilegiatum celebrare debuerat? — Negative.» Ita S. C. Indulg. d. 2 Maii 1852 (Decr. auth. n. 367 ad 2). Haec declaratio servanda est, quidquid alias d. 22 Febr. 1847 respondit eadem Congregatio pro casu particulari, uti explicuit ipsa d. 24 Iulii 1885. Unde opposita sententia *S. Alphonsi* (Theol. mor. l. 6, n. 329), ante has decisiones probabiliter vera, iam non videtur esse tuta in praxi.

vigilia cum oratione defuncti propria (id tamen laudabiliter fit, cum licet ac decet pietatis gratia erga defunctum). Ita S. Officium d. 20 Febr. 1913 [1]. Ergo abolita sunt statuta anteriora contrarium statuentia, et quacumque Missa (positis ceteris conditionibus) indulgentia altaris privilegiati acquiri potest.

567 **Scholion. Regulae ad dignoscendas veras indulgentias ab apocryphis.** Licet Summi Pontifices omni tempore maxima vigilantia totam rem indulgentiariam tractaverint, nihilominus aliquando indulgentiae apocryphae circumferuntur cum damno fidelium et cum derisione hostium Ecclesiae. Quapropter Leo XIII d. 10 Aug. 1899 approbavit novem regulas prudenter a S. Congr. Indulgentiarum elaboratas ad dignoscendas veras indulgentias ab apocryphis [2]:

Regula I. «Authenticae sunt omnes indulgentiae, quae in novissima collectione a S. Congr. Indulgentiarum edita continentur.» Haec regula respicit collectionem vulgo «Raccolta» [3].

Regula II. «Indulgentiae generales, quae in supradicta collectione non exhibentur, vel quae concessae feruntur post editam collectionem, tunc solummodo habendae sunt ut authenticae, cum earundem concessionis autographum monumentum recognitum fuerit a S. Congr. Indulgentiarum, cui sub nullitatis poena exhibendum erit antequam publicentur.» Haec regula nunc per Motum Proprium Pii X d. 7 Aprilis 1910 [4] paululum mutata est; etenim omnes indulgentiae sive generales sive particulares (dummodo ne respiciant ipsas personas petentium tantum) recognoscendae sunt a Congr. S. Officii idque sub poena nullitatis. Non autem indigent tali recognitione indulgentiae et facultates concessae a S. Congr. de Prop. Fide [5], ut iam supra n. 549 dictum est.

Regula III. «Authenticae habeantur indulgentiae concessae ordinibus et congregationibus religiosis, archiconfraternitatibus, confraternitatibus, archisodalitiis, sodalitiis, piis unionibus, piis societatibus, nonnullis ecclesiis celebrioribus, locis piis et obiectis devotionis, quae continentur in summariis recognitis et approbatis a S. Congr. Indulgentiarum, eiusque auctoritate vel venia typis editis.»

Regula IV. «Non habeantur ut authenticae indulgentiae sive generales sive particulares, quae continentur in libris, in libellis, in summariis, in foliis, in chartulis, sive etiam in imaginibus impressis sine approbatione auctoritatis competentis; quae approbatio concedenda erit post diligentem recognitionem, et distincte exprimenda.»

Auctoritas competens in genere est S. Officium, exceptis tamen casibus sequentibus, in quibus etiam approbatio Ordinarii sufficit:

1. Si agitur de edenda concessione alicuius indulgentiae particularis, vel de edendo summario indulgentiarum, quod *ex uno tantum* rescripto apostolico desumptum est.

2. Si agitur de nova editione alicuius summarii ex auctoritate S. Congregationis iam vulgati; exceptis tamen a) elencho indulgentiarum apostolicarum; b) versione quavis *integrae collectionis* «Raccolta». In istis duobus casibus semper requiritur licentia S. Officii.

[1] Acta Ap. Sedis V 122.
[2] Cf. Analecta eccl. VII (1891) 494 sqq et Commentarii ibi adiecti.
[3] Cf. supra n. 557. [4] Acta Ap. Sedis II 225.
[5] S. Offic. d. 13 Iulii 1910 (Acta Ap. Sedis II 575).

3. Si agitur de editione summarii illarum confraternitatum, quae vel commissae sunt alicui instituto religioso, vel ab Archiconfraternitate aggregantur; tunc enim sufficit recognitio et approbatio illius episcopi, in cuius dioecesi instituta vel archiconfraternitates sedem principalem habent[1].

Regula V. «Apocryphae vel nunc prorsus revocatae sunt omnes indulgentiae mille vel plurium millium annorum quocumque tempore concessae dicantur.»

Regula VI. «Suspectae habeantur indulgentiae plenariae, quae asseruntur concessae recitantibus pauca dumtaxat verba; exceptis indulgentiis in articulo mortis.»

Christifidelibus in articulo mortis constitutis Summi Pontifices magna liberalitate indulgentiam plenariam concedere consueverunt, quia tunc homo maxime indiget indulgentiis et ordinarie desunt tempus et vires ad maiora opera perficienda.

Regula VII. «Reiciendae sunt ut apocryphae indulgentiae, quae circumferuntur in libellis, foliis seu chartulis impressis vel manuscriptis, in quibus ex levibus aut etiam ex superstitiosis causis et incertis revelationibus, vel sub illusoriis conditionibus promittuntur indulgentiae et gratiae usum et modum excedentes.»

Exemplum talis orationis superstitiosae et falsae est illa oratio, quae dicitur esse inventa in sepulcro Domini nostri Iesu Christi et olim revelata SS. Elisabeth, Mechtildi, Birgittae et quae a S. Congr. Indulgentiarum d. 26 Maii 1898 ut apocrypha reiecta est.

Regula VIII. «Ut commenticia reicienda sunt folia et libelli, in quibus promittitur fidelibus unam alteramve precem recitantibus liberatio unius vel plurium animarum a purgatorio; et indulgentiae, quae dictae promissioni adici solent, ut apocryphae habendae sunt.»

Etsi Summi Pontifices praeteritis saeculis aliquando concesserint indulgentiam pro liberatione certae animae, tamen hoc nihil aliud significat nisi indulgentiam plenariam esse concessam. Numquam autem Summi Pontifices concesserunt indulgentias ad liberandas simul plures animas e purgatorio; et hoc eo vel minus pro paucis parvisque precibus.

Regula IX. «Apocryphae vel saltem ut graviter suspectae habeantur indulgentiae recentioris assertae concessionis, si ad inusitatum numerum annorum vel dierum producuntur.»

Ecclesia ex multo iam tempore indulgentias partiales concessit, e. g. 50 vel 100 vel 300 dierum, vel unius, 2, 3, 7 annorum etc., sed a praxi S. Sedis est omnino alienum concedere e. g. indulgentiam 1080 dierum, quemadmodum legebantur annexae quibusdam numismatibus. Ideo S. Congr. Indulgentiarum hanc indulgentiam apocrypham declaravit d. 23 Febr. 1856[2]. Nostris temporibus quidam malo zelo ducti computant insimul omnes indulgentias alicui orationi vel confraternitati concessas, ita ut calculo isto facto statim mille vel plura milia dierum et annorum indulgentiae prodierint. Iste agendi modus est reprobandus; oritur enim saepe ex malesana aemulatione volente sic ostendere indulgentias alicui confraternitati concessas esse maiores illis, quae similibus confraternitatibus concessae sunt. Desiderandum est, ut episcopi eiusmodi schedas vel libellos minime imprimi permittant, licet calculus veritati undequaque respondere videatur[3].

---

[1] Decr. auth. n. 388. [2] Decr. auth. n. 370.

[3] Ita recte dicit *Beringer* (Die Ablässe P. I, n. 15 in fine, explicans hanc regulam nonam).

TRACTATUS VIII.

De sacramento extremae unctionis.

568 **Praenotanda.** Sicut confirmatio est quoddam complementum baptismi, ita extrema unctio est quasi consummatio poenitentiae. In confirmatione homo baptizatus roboratur ad fidem strenue defendendam; in extrema autem unctione homo iamiam exiturus ex hoc mundo roboratur ad ultimum certamen victoriose peragendum. Pulchre et concinne instituit S. Bonaventura [1] comparationem inter confirmationem et extremam unctionem dicens: «Ex variatione finis in confirmatione et unctione extrema oritur diversitas . . . *in efficacia,* quia illud sacramentum disponit ad melius agonizandum, hoc ad celerius evolandum; *in materia,* quia illud in oleo permixto balsamo, hoc vero in oleo puro; *in forma,* quia illud in indicativa, hoc vero in deprecativa; *in loco,* quia illud in fronte, hoc vero in multiplici parte; *in tempore,* quia illud in sanitate, hoc vero in aegritudine; *in suscipiente,* quia illud non solum adultis, verum etiam parvulis, hoc vero tantum adultis; *in dante,* quia illud ab episcopis, hoc autem a sacerdotibus quibuscumque.».

Litteratura. Praeter auctores supra in tractatu primo citatos: Ign. Schmitz, De effectibus sacramenti extremae unctionis, Friburgi Brisg. 1893; I. Kern, De sacramento extremae unctionis, Ratisbonae 1907; M. Heimbucher, Die heilige Ölung, Regensburg 1888.

Agemus 1. de notione et exsistentia extremae unctionis; 2. de eius materia et forma; 3. de eius effectibus; 4. de eius subiecto; 5. de eius ministro.

ARTICULUS I.

De notione et exsistentia sacramenti extremae unctionis.

569 **Nomen.** Sacramentum extremae unctionis multis nominibus appellatum est, e. g. sanctum oleum, oleum benedictionis, oleum unctionis, sacramentum exeuntium etc. A Graecis autem vocatur: ἅγιον ἔλαιον, εὐχέλαιον, ὑστεραχρῖσις, θεῖον μύρον etc.

Definitio. Extrema unctio est sacramentum Novae Legis, quo per unctionem olei benedicti et orationem sacerdotis confertur salus animae et quandoque corporis.

Haec definitio magis clarescet ex infra dicendis de materia, forma et effectibus.

Errores. Waldenses et Wicleffitae, etsi forsan non totaliter negaverint exsistentiam huius sacramenti, tamen satis irreverentiose de illo locuti sunt [2]. Lutherus in sermone de Novo Testamento (a. 1520) n. 24 adhuc enumerat extremam unctionem inter sacramenta, sed in libro de captivitate babylonica (eodem a. 1520) hoc sacramentum reicit, licet illud ut aliquod sacramentale admittat. Calvinus [3] vero vocat extremam unctionem «histrionicam hypocrisim».

---

[1] Breviloqu. 6, 11. [2] Cf. *Billuart,* De extr. unct. diss. unic., a. 1.
[3] Instit. l. 4, c. 19, § 18.

Thesis. *Extrema unctio est verum Novi Testamenti sacramentum.* 570

Est de fide definitum. Concilium Florentinum[1] dicit: «Quintum sacramentum est extrema unctio, cuius materia est oleum olivae per episcopum benedictum.» Concilium Tridentinum[2] definit: «S. q. d. extremam unctionem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino nostro institutum et a beato Iacobo apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum, A. S.»

Prob. 1. Ex S. Scriptura. «Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei.»[3] — Protestantes fere omnes inde a Martino Chemnitio usque Hase explicant hunc textum de gratia sanitatum, quae significabatur unctione olei. Sed haec explicatio est contorta et falsa. Etenim a) si ageretur hic de sanatione corporali, non est, cur S. Iacobus iubeat vocari presbyteros. Tunc enim melius vocandi essent medici vel illi, qui habent gratiam curationum, quali non semper utebantur presbyteri. b) Gratia curationum non solum data est pro infirmis decumbentibus, sed etiam pro claudis, caecis, surdis etc. Quare igitur S. Iacobus loquitur de solis infirmis? c) S. Iacobus addit: «et si in peccatis sit [infirmus], remittentur ei»[4]. Impossibile autem est aliqua unctione naturali aut oratione peccata infallibiliter remitti. Putant quidem Protestantes peccata remitti neque per unctionem neque per orationem, sed per *fidem* hominis uncti, sed haec fides gratis asseritur, cum Apostolus loquatur de oratione fidei presbyterorum et non hominis uncti.

Quae cum ita sint, sic construitur argumentum ex citato textu S. Iacobi: Sacramentum est signum sensibile efficax gratiae a Christo permanenter institutum. Atqui tale est extrema unctio. Ergo extrema unctio est verum sacramentum. Prob. Min.: Extrema unctio est a) signum sensibile; adhibentur enim unctio sensibilis et verba sacerdotis; b) efficit gratiam, quia remittit peccata, si quae adsunt; c) est permanenter a Christo institutum; quod constat a priori, quia nemo potest annectere gratiam signo sensibili nisi solus Deus. Deinde S. Iacobus loquitur non ad unam ecclesiam neque pro uno tempore, sed simpliciter sine ulla limitatione. Porro id facere non potuit nisi ex auctoritate Dei.

Si autem ulterius quaeritur, *quandonam* Christus instituerit hoc sacramentum, non concordant theologi. Quidam (Maldonatus, Sainte-Beuve etc.) putant Christum instituisse hoc sacramentum iam ante passionem, cum apud Marcum 6, 13 de apostolis dicatur: «Ungebant oleo multos aegrotos et sanabant»; sed haec sententia merito reicitur, cum tunc apostoli nondum fuerint sacerdotes ac proinde non potuerint hoc sacramentum administrare. Ideo melior et communior sententia docet extremam unctionem a Christo esse institutam simul cum sacramento poenitentiae post resurrectionem et deinde a S. Iacobo promulgatam.

Prob. 2. Ex traditione. Origines[5] affert extremam unctionem tamquam complementum sacramenti poenitentiae. Innocentius I (402—417) interrogatus a Decentio Eugubino episcopo de quibusdam dubiis circa hoc sacra-

---

[1] *Denz.* n. 700. [2] Sess. 14, can. 1 de extr. unct. (*Denz.* n. 926).
[3] Iac 5, 14 sq. [4] *Κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ.*
[5] Hom. 2 in Lev. n. 4 (*Migne*, Patr. lat. 12, 419). Cf. pro explicatione huius textus *Kern*, De sacr. extr. unct. 53.

mentum respondet: 1. verba S. Iacobi esse intelligenda de *fidelibus* aegrotantibus; 2. hanc unctionem fieri posse et ab episcopis et a presbyteris; 3. hanc unctionem administrandam non esse publicis poenitentibus, «quia *genus est sacramenti*. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi?» [1] — S. Gregorius Magnus non solum hoc sacramentum cognoscit, sed in suo Sacramentario modum administrandi praescribit [2]. Alia testimonia veterum videsis apud Drouven [3]. Scholastici XII et XIII saeculi et deinceps omnes auctores catholici extremam unctionem verum sacramentum putant, licet quidam (Hugo de S. Victore, Magister Sententiarum, S. Bonaventura) doceant illam non esse a Christo, sed ab apostolo S. Iacobo instinctu Spiritus Sancti institutam. Quae quidem sententia hodie iam nequit sustineri propter canonem Concilii Tridentini [4].

Prob. 3. Ex praescriptione, i. e. consensu Ecclesiarum orientalium, in quarum Euchologiis antiquissimis ritus huius sacramenti invenitur [5].

Prob. 4. Ex ratione convenientiae. Extrema unctio valde convenienter homini subvenit in extremo periculo mortis. Nam potest administrari etiam sensibus destitutis, quibus aliud sacramentum vix aut ne vix quidem conferri valet. Deinde in agonia homo maxime indiget auxilio. Sane iam per eucharistiam et poenitentiam forte auxilium praestatur, sed forsan remanent reliquiae peccatorum. Insuper non semper eucharistia dari potest moribundo. Ergo convenientissimum est, ut misericordia divina instituerit extremam unctionem tamquam optimum auxilium pro felici transitu in vitam aeternam.

ARTICULUS II.

De materia et forma extremae unctionis.

571 1. **Materia remota valida** est oleum olivarum, ab episcopo benedictum.

Etenim S. Iacobus dixit: «ungentes eum oleo», et usu Ecclesiae sub nomine olei intelligitur oleum olivarum.

Ex verbis Concilii Florentini supra allatis patet oleum esse per episcopum benedicendum. Quae quidem benedictio episcopalis est ad validitatem sacramenti necessaria. Ideo Ecclesia contrariam sententiam *temerariam* et *errori proximam* declaravit [6] et S. Officium d. 15 Maii 1878 respondit: «Oleum a presbytero benedictum est materia prorsus inepta sacramento extremae unctionis conficiendo.» Quapropter nec in extrema necessitate parochus valet hoc sacramentum administrare cum oleo a se ipso benedicto. Simile responsum datum est d. 12 Ian. 1850 etiam pro eo casu, quando agitur de moribundo sensibus destituto, qui antea nullum doloris signum dedit ac proinde valde dubie absolvi potuit.

Nihilominus *ex delegatione Summi Pontificis* sive expressa sive tacita etiam simplex sacerdos oleum benedicere valet [7]. Delegationem expressam Summi

---

[1] Ep. 25, n. 8 ad Decentium (*Denz.* n. 99).

[2] Apud *Migne,* Patr. lat. 78, 233. [3] De re sacr. l. 7, q. 1, c. 1.

[4] Sess. 14, can. 1 de extr. unct. (*Denz.* n. 926).

[5] Cf. *Goar,* Euchol. 408 sqq, et *Drouven* l. c.

[6] S. Offic. d. 13 Ian. 1611 sub Paulo V et d. 14 Sept. 1842.

[7] Bened. XIV, Bulla «Etsi pastoralis» d. 26 Maii 1642 et De syn. dioec. l. 8, c. 1, n. 4.

Pontificis obtinent quidam missionarii in regionibus longinquis; delegationem vero tacitam habent omnes *sacerdotes graeci ritus uniti,* qui ex veterrima disciplina solent benedicere oleum pro extrema unctione administranda.

Oleum non solum benedicendum est ab episcopo, sed etiam *specialiter in ordine ad hoc sacramentum.* Ita sententia communior et verior [1]. Unde extra casum extremae necessitatis hoc sacramentum non potest licite administrari cum oleo catechumenorum vel cum chrismate, utpote quae sint materia dubia.

2. **Materia remota licita** in casibus ordinariis est oleum bene- 572
dictum a) eodem anno, b) ab episcopo dioecesis.

Quolibet anno feria V in Coena Domini oleum infirmorum benedicendum est ab episcopo. Vetus oleum comburere in lampade coram ss. sacramento ardente, et novum oleum benedictum comparare sibi debent singulae ecclesiae; quod quidem praeceptum videtur esse grave. — Si durante anno oleum deficere incipit aliudque oleum benedictum haberi nequit, licet oleum non benedictum admiscere, idque saepius, sed semper in minore quantitate quam id quod supererat [2]. — Ab episcopo dioecesis (et sede vacante ab episcopo vicino) oleum infirmorum benedicendum est. Omnes autem sacerdotes (etiam regulares exempti) debent uti oleo benedicto ab *episcopo loci*; quod quidem praeceptum nonnullis auctoribus videtur esse grave [3].

Convenientiam huius materiae ita describit Catechismus Romanus [4]: «Aptissime haec materia illud significat, quod vi sacramenti interius in anima perficitur; nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnopere proficit, ita sacramenti virtus animae tristitiam ac dolorem minuit. Oleum praeterea sanitatem restituit, hilaritatem affert et lumini tamquam pabulum praebet; tum vero ad recreandas defatigati corporis vires maxime accommodatum est. Quae omnia, quid in aegroto divina virtute per huius sacramenti administrationem efficiatur, declarant.»

3. **Materia proxima** huius sacramenti est applicatio materiae 573
remotae, i. e. unctio infirmi cum oleo benedicto.

Utrum ad valorem sacramenti plures unctiones requirantur an vero unica (in fronte) sufficiat, controvertitur. Veteres theologi, ut S. Thomas [5], S. Bonaventura [6] et plures alii citati a S. Alphonso [7], affirmant plures unctiones esse necessarias, quia licet in verbis S. Iacobi non fiat mentio plurium unctionum, tamen sic colligitur ex constanti usu Ecclesiae. Moderni auctores fere omnes negant necessitatem plurium unctionum, quia etiam in unica unctione habetur tota significatio sacramenti, et deinde quia diversissima praxis hac in re semper exstitit in Ecclesia. Sic ex diversis Ritualibus denuo editis et collectis a Martène [8] constat unctiones factas fuisse in collo, in gutture, inter scapulas, in vertice, in fronte, in genis, in temporibus, in pectore, in umbilico, in solo capite, in mento etc. Ceterum videtur haec controversia nunc esse finita, cum S. Officium d. 25 Apr. 1906 decreverit, «in casu verae necessitatis sufficere formam: Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti. Amen.» Ergo sufficit una unctio nec requiritur expressio sensuum in forma prolata.

---

[1] *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 709.
[2] Rit. Rom. tit. 5, c. 1, n. 3. [3] Cf. S. Offic. d. 10 Ian. 1850.
[4] P. 2, c. 6, q. 5. [5] Suppl. q. 32, a. 6. [6] In 4, dist. 23, a. 2, q. 3.
[7] L. c. n. 710. [8] De antiq. Eccl. rit. l. 1, c. 7.

Etiam extra casum necessitatis licet ex rationabili causa, qualis est e. g. consuetudo in aliqua regione exsistens, omittere unctiones renum et pedum. Unctio renum omittenda est semper in feminis.

574 **Modus faciendi unctiones:** Unctiones faciendae sunt a) pollice dextero; b) per modum crucis; c) in utroque organo (si adest) incipiendo a dextero; d) servato ordine sensuum in Rituali praescripto aliisque rubricis servatis.

Ad a). Extra casum necessitatis unctiones non sunt faciendae cum alio digito vel cum penicillo [1]. Necessitas utendi penicillo adesse potest, e. g. si infirmus laborat peste vel alia infirmitate valde contagiosa. Penicillum comburendum est post usum.

Ad b). Ita de praecepto Ritualis, quod tamen non videtur obligare sub gravi. Proinde si difficile sit, formare crucem, sufficit simplici tactu unctionem peragere.

Ad c). Videtur exsistere grave Ecclesiae praeceptum ungendi utrumque organum sensuum, nisi necessitas excuset, e. g. magna difficultas vertendi aegrotum [2].

Ad d). Non est quidem de necessitate sacramenti servare ordinem inter unctiones partium, sed communiter docent theologi inversionem ordinis esse graviter illicitam, si fiat sine gravi causa [3]. — Si quis caret aliquo organo, ungendus est in parte vicina; sin autem caret aliquo sensu, ut e. g. caeci a nativitate, nihilominus organum istius sensus ungendum est. In Rituali Romano praescribuntur septem unctiones et quidem, ut ait Concilium Florentinum sequens expositionem S. Thomae [4]: «In oculis propter visum, in auribus propter auditum, in naribus propter odoratum, in ore propter gustum vel locutionem, in manibus propter tactum, in pedibus propter gressum, in renibus propter delectationem ibi vigentem.»

Preces in Rituali praescriptae, tum post tum ante unctionem per se sub gravi obligant (nisi excuset necessitas); litaniae vero et psalmi poenitentiales non praescribuntur, sed commendantur.

Antiquitus extrema unctio *ante* sacrum viaticum administrabatur, et sic adhuc fit in ritu Fratrum Praedicatorum; iuxta ritum autem romanum vigentem hoc sacramentum confertur *post* viaticum.

575 4. **Forma extremae unctionis** in Ecclesia latina est: «Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus, quidquid per visum (auditum, odoratum, gustum et locutionem, tactum, gressum, lumborum delectationem) deliquisti.» (Amen.)

Forma graeca est haec: «Pater sancte, animarum et corporum medice, qui Filium tuum Unigenitum, Dominum nostrum Iesum Christum, omnem morbum curantem et ex morte nos liberantem misisti, sana quoque servum tuum N. a detinente illum corporis infirmitate et vivifica illum per Christi tui gratiam, intercessionibus (recitantur sanctorum nomina) et omnium sanctorum. Amen.» [5]

In forma extremae unctionis essentialia sunt ea tantum verba, quae enuntiant actum unctionis et effectum sacramenti, scil. sanitatem animae et corporis.

---

[1] S. C. R. d. 9 Maii 1857, 31 Aug. 1872, 12 Iulii 1901.

[2] Cf. *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 720.

[3] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 710.

[4] Suppl. q. 32, a. 6.

[5] *Goar,* Euchol. 417. Multas alias formas antiquas recenset *Martène,* De antiq. Eccl. rit. l. 1, c. 7, a. 4.

Ideo in forma Ecclesiae latinae sola verba essentialia sunt: «Per istam unctionem indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti.» [1] Iuxta vigentem disciplinam in casu necessitatis adhibenda est forma a S. Officio praescripta: «Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti. Amen.» [2] Quando autem unica unctione sub hac forma sacramentum collatum est, postea, cessante periculo, nihil repetendum aut supplendum est.

Valde disputant theologi, utrum forma extremae unctionis necessario debeat esse *deprecatoria* an possit esse indicatoria. Indicativam formam esse validam multi docuerunt, e. g. Durandus, Tournely, Juénin et ex modernis Pesch [3], qui confidenter dicit: «His igitur tribus sacramentis [eucharistia, poenitentia, matrimonio] exceptis, in omnibus aliis sacramentis forma est eodem modo secundum sensum deprecatoria, atque in extrema unctione; neque ullum solidum argumentum proferri potest, cur in extrema unctione forma debeat esse magis deprecatoria quam in aliis sacramentis.» Ergo iuxta hunc auctorem forma extrema unctionis non est magis deprecatoria secundum sensum quam e. g. forma baptismi. Quam quidem sententiam reiciunt S. Thomas [4], B. Albertus [5], S. Bonaventura [6], Catechismus Romanus [7] et quam plurimi theologi primae notae citati a S. Alphonso [8], qui et ipse sententiam S. Thomae veriorem et communiorem vocat. Ratio autem habetur ex ipsis verbis S. Iacobi: «Et orent super eum ungentes eum oleo ... et oratio fidei salvabit infirmum.» Neque obstant variae formae antiquae, quae videntur modo indicativo prolatae, quia a) minime constat omnes formas antiquas fuisse validas; b) in verbis illis, quae habentur in omnibus allatis formis (legitimis), «ut possis», cum sint optativa, includitur oratio seu votum, ita ut sensus sit: Ungo te, orans Deum, ut possis etc. [9]

ARTICULUS III.

De effectibus extremae unctionis.

Extremae unctionis effectus hoc modo Concilium Tridentinum [10] recenset: «Res porro et effectus huius sacramenti illis verbis explicatur: Et oratio fidei salvabit infirmum; et alleviabit eum Dominus; et, si in peccatis sit, dimittentur ei. Res etenim haec gratia est Spiritus Sancti, cuius unctio delicta, si quae sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, et aegroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando, qua infirmus sublevatus et morbi incommoda ac labores levius fert; et tentationibus daemonis calcaneo insidiantis facilius resistit; et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animae expedierit, consequitur.» — Ex quibus verbis licet deducere sequentes conclusiones:

Prop. 1. *Primarius effectus extremae unctionis non est remissio* 576
peccatorum (sive mortalium sive venialium), sed est augmentum gratiae habitualis destruentis per se reliquias peccati et per consequens ipsa peccata.

De hac re docet Catechismus Romanus [11]: «Neque enim hoc sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institutum est, sed bap-

[1] Cf. *Billuart,* De extr. unct. a. 3, petes: 1. [2] Cf. supra n. 573.
[3] Prael. dogm. VII, n. 533. [4] Suppl. q. 29, a. 8.
[5] In 4, dist. 23, a. 4, q. 2. [6] In 4, dist. 23, a. 1, q. 4.
[7] P. 2, c. 6, q. 6 et 7. [8] Theol. mor. l. 6, n. 711.
[9] Cf. *S. Alph.* l. c. et *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 8, c. 2 versus finem.
[10] Sess. 14, c. 2 de extr. unct. (*Denz.* n. 909). [11] L. c. q. 14.

tismus tantum et poenitentia vi sua hoc efficiunt.» Ideo revera sacramentum vivorum et non mortuorum est extrema unctio. Quapropter suscipiens extremam unctionem iam debet esse in statu gratiae sanctificantis, quae a peccatore ordinarie obtinenda est per sacramentum poenitentiae. In casu autem necessitatis sufficit elicere actum contritionis etiam imperfectae ante susceptionem extremae unctionis. Licet autem iuxta communem theologorum sententiam cetera quoque sacramenta vivorum in casu necessitatis post contritionem (saltem imperfectam) elicitam producant gratiam primam, hoc tamen multo certius est de extrema unctione, quia a) S. Iacobus de illa dicit: «Et si in peccatis sit, remittentur ei»; b) in forma huius sacramenti habetur: «Indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti.» c) Concilium Tridentinum [1] definivit: «S. q. d. sacram infirmorum unctionem non conferre gratiam nec remittere peccata, . . . A. S.» Ergo extrema unctio non producit solum *per accidens*, sicut confirmatio et eucharistia, primam gratiam, sed a Christo directe instituta est, ut animam proxime disponat ad introitum in coelum ac proinde remittat peccata omnia forsan obstantia. Ideo extrema unctio primario quidem est sacramentum vivorum, consequenter autem (et quidem ex sua specifica ratione) est sacramentum mortuorum.

Licet autem extrema unctio remittat peccata mortalia homini versanti in impossibilitate confitendi, tamen *cessante hac impossibilitate* oritur obligatio integre confitendi peccata sic remissa.

577 **Nota.** Pro moribundis destitutis sensibus extrema unctio est pretiosissimum sacramentum. Etenim licet pie credatur illis etiam posse valide dari absolutionem sacramentalem, si sint saltem attriti, attamen hoc non est omnino certum. Nam contritio et confessio sunt materia proxima sacramenti poenitentiae, ut supra n. 326 dictum est. Iam vero materia proxima utpote pars essentialis signi sensibilis sacramentorum debet exterius manifestari. Difficulter autem intelligitur, quomodo moribundus sensibus destitutus possit exterius manifestare contritionem et confessionem, ac proinde absolutio illi concessa non est omnino certe efficax. Econtra extrema unctio illi collata, dummodo sit saltem interius vere attritus, est certe efficax. Quae cum ita sint, parochus omnino nitatur, ut moribundo sensibus destituto conferatur sacramentum extremae unctionis.

578 **Prop. 2.** *Gratia sacramentalis extremae unctionis producit a) robur animae; b) abstersionem peccati venialis et reliquiarum peccati; c) aliquando sanitatem corporalem.*

a) *Robur animae* est effectus extremae unctionis.

Dicit enim S. Iacobus: «Et alleviabit eum Dominus.» Languor autem animae potissimum ex triplici causa producitur: 1. ex *diffidentia* de peccatis praeteritae vitae; scit enim certo peccator se saepe ac graviter peccasse, sed non ita certo scit Deum condonasse omnia ista peccata; 2. ex *pusillanimitate* ob aerumnas praesentes, quae quidem oriuntur tum ex infirmitate corporis, quod aggravat animam, tum ex impugnationibus diabolicis, quae praesertim hominem iamiam moriturum invehunt; 3. ex *trepidatione* propter incertam sortem in aeternitate. — Contra omnes istos languores extrema unctio confert validissimum robur.

---

[1] Sess. 14, can. 2 de extr. unct. (*Denz.* n. 927).

b) *Abstersio peccati venialis et reliquiarum peccati est secundus effectus.*

Cum extrema unctio sit immediata praeparatio ad coelum, debet amovere ea omnia, quae obstant introitui in coelum. Quae quidem sunt peccata nondum deleta et poenae peccatorum nondum solutae. Ideo extrema unctio ex opere operato delet peccata peccatorumque reliquias, si homo est rite dispositus, i. e. si sincere dolet de omnibus et singulis peccatis etiam minimis. Cum autem talis dispositio non semper adsit, aliquando extrema unctio non valet abstergere omnia peccata omnesque eorum reliquias.

c) *Sanitas corporalis* aliquando producitur ab hoc sacramento, si ita est expediens pro salute animae.

Quod quidem sequitur ex verbis S. Iacobi: «Oratio fidei salvabit infirmum.» Sane iste effectus non producitur subito, nec etiam si vires corporis iam sunt prorsus exhaustae. Unde vel etiam ratione sanitatis corporalis recuperandae consulendum est, ut extrema unctio infirmo quantocius conferatur, neve differatur usque ad extremum finem vitae.

Scholion. De momento, quo extrema unctio producit effectus. 579
Theologi in varias sententias abeunt disputantes de momento, quando extrema unctio effectus suos producat. Sunt enim plures unctiones successivae. De hac quaestione (quae est pure speculativa, cum post decisionem S. Officii supra citatam sit certum, in casu necessitatis sufficere unicam unctionem et unam formam) scribit S. Thomas[1]: «Quando sunt multae actiones ordinatae ad eundem effectum, ultima est formalis respectu omnium praecedentium et agit in virtute earum; et ideo in ultima actione gratia infunditur, quae effectum sacramento praebet.»

ARTICULUS IV.

De subiecto extremae unctionis.

Principium. *Subiectum extremae unctionis est omnis homo baptizatus, doli capax et versans ex morbo contracto in probabili periculo mortis.* 580

Ita sequitur ex verbis Ritualis Romani[2] dicentis: «Debet hoc sacramentum infirmis praeberi, qui, cum ad usum rationis pervenerint, tam graviter laborant, ut mortis periculum imminere videatur; et iis, qui prae senio deficiunt, et in diem videntur morituri, etiam sine alia infirmitate.»

Dicitur 1°: homo *baptizatus,* quia baptismus est ianua omnium sacramentorum. Requiritur autem baptismus *fluminis,* nec sufficit baptismus flaminis, quippe qui gratiam sanctificantem quidem confert, sed non est sacramentum. Ergo neque pagani neque catechumeni hoc sacramentum recipere possunt; sin autem adultus paganus graviter aegrotus baptizatur, potest statim post baptismum extremam unctionem recipere, quia est capax augmenti gratiae et adhuc indiget roboratione contra tentationes diabolicas. Ita videntur determinavisse S. Congr. de Prop. Fide d. 29 Sept. 1821 et S. Officium d. 10 Maii

[1] Suppl. q. 30, a. 1 ad 3. [2] Tit. 5, c. 1, n. 5.

1703[1]. Neque est contrarius huic doctrinae S. Thomas dicens: «[Extrema unctio] non datur contra reliquias originalis peccati, nisi secundum quod sunt per actualia peccata quodammodo confortatae. Unde *principaliter* contra actualia peccata datur, quae non sunt in pueris.»[2] Nam Angelicus Doctor a) non loquitur, nisi de pueris incapacibus peccati actualis; b) docet extremam unctionem *principaliter* esse contra reliquias peccati actualis; c) in adulto baptizato possunt adesse reliquiae peccatorum actualium ante baptismum commissorum, e. g. si forte eius attritio non se extendit ad omnia peccata.

Probabilius autem B. Virgo nec recepit nec fuit capax recipiendi extremam unctionem, quia sine omni peccato et fomite peccati fuit neque indiguit corroboratione contra tentationes diabolicas.

Dicitur 2°: *doli capax,* i. e. capax peccatorum actualium. Nam pueri ante usum rationis, sicut et perpetuo amentes non possunt sensibus suis peccare, ideoque in eis non verificatur forma: Quidquid deliquisti per auditum, visum etc. Amentes autem, qui habent lucida intervalla, sunt capaces peccati ac proinde etiam extremae unctionis.

Dicitur 3°: *versans ex morbo contracto in probabili periculo mortis.* Requiritur igitur probabile periculum mortis proveniens ex gravi morbo. Proinde si periculum mortis aliunde atque ex morbo provenit, non licet hoc sacramentum administrare; e. g. militibus proficiscentibus ad pugnam, mulieribus ante partum periculosum, plectendis mox capite non potest neque valide neque licite extrema unctio conferri. Ratio est, quia S. Iacobus expresse dicit: «Infirmatur quis in vobis» (ἀσθενεῖ), et: «salvabit infirmum» (τὸν κάμνοντα). Ergo quamdiu quis sanus est, est incapax extremae unctionis. — Cum senectus ipsa sit morbus, seni in periculo probabili mortis versanti extrema unctio administranda est.

Nota. Ante partum mulieri sanae hoc sacramentum administrari nequit, sicut nec etiam viaticum. Sin autem durante partu periculum vitae oritur, licet utrumque sacramentum conferre, quia revera tunc etiam morbus adest.

Non requiritur, ut periculum mortis sit prorsus imminens et certum. Immo consulitur, ne extrema unctio differatur usque ad extremum finem vitae, quia tunc effectus sanitatis recuperandae semper frustratur.

Praemittenda est confessio, si aegrotus sit in statu peccati mortalis. Quodsi confessio est impossibilis, praemittendus est a) actus doloris supernaturalis ex parte aegroti et b) absolutio sacramentalis saltem conditionata.

581 **Obligatio suscipiendi extremam unctionem** *non censetur gravis, praeciso scandalo et contemptu.* Ratio est, a) quia nullum certum praeceptum de hac re invenitur neque in S. Scriptura neque in traditione neque in iure ecclesiastico; b) quia hoc sacramentum non est tantae necessitatis ad salutem; ideoque tempore interdicti extrema unctio non potest administrari eis, qui alia sacramenta, e. g. poenitentiae et eucharistiae suscipere valent[3]. Cum autem Ecclesia etiam tempore interdicti permittat, ut sacramenta necessaria ad salutem administrentur, inde sequitur extremam unctionem non esse tantae necessitatis[4]. Per se patet illum, qui cum gravi scandalo (e. g. episcopus,

---

[1] Collect. de Prop. Fide n. 768 et 256. [2] Suppl. q. 32, a. 4 ad 2.

[3] Cf. c. 11, X 5, 38.

[4] Cf. *S. Thom.,* Suppl. q. 29, a. 2 ad 1; *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 733.

sacerdos) recusat susceptionem extremae unctionis, vel qui contemnit hoc sacramentum, graviter peccare. Cum ex supradictis pateat extremam unctionem certius quam absolutionem sacramentalem producere gratiam in homine *sensibus destituto,* parochus aliique circumstantes pro viribus studeant, ut tali homini extrema unctio conferatur.

Licet autem ordinarie non adsit nisi levis obligatio suscipiendi extremam unctionem, tamen fideles strenue adhortandi sunt, ne se privent tam optimo auxilio in periculo mortis. Parochus omnesque, qui ex officio suscepto curam animarum habent, tenentur *sub gravi* administrare hoc sacramentum infirmis rationabiliter petentibus. Ratio est, quia parochus non solum tenetur praestare suis ovibus ea, quae sunt stricte necessaria ad salutem, sed etiam ea quae sunt valde utilia.

Iteratio extremae unctionis non potest fieri in eadem infirmi- 582
tate et in eodem mortis periculo, quia efficacia huius sacramenti tamdiu durat, quamdiu remanet mortis periculum, pro quo fuit collatum.

De hac re definivit Concilium Tridentinum [1]: «Quodsi infirmi post susceptam hanc unctionem convaluerint, iterum huius sacramenti subsidio iuvari poterunt, cum in aliud simile vitae discrimen inciderint»; et Rituale Romanum [2] statuit: «In eadem infirmitate hoc sacramentum iterari non debet, nisi diuturna sit, ut si, cum infirmus convaluerit, iterum in periculum mortis inciderit.» Regula generalis est haec: Quoties abit periculum imminens mortis et *novum succedit* etiam durante eodem morbo diuturno, toties hoc sacramentum iterare licet [3]. In praxi haud raro est difficile, immo impossibile decernere, utrum idem mortis periculum permanserit necne. Si infirmus per aliquod tempus, e. g. per hebdomadam aut mensem notabiliter melius se habuit, et tunc iterum recidit in mortis periculum, licet extremam unctionem iterare; sin autem mutatio in melius est valde dubia, idem mortis periculum censetur perdurare.

ARTICULUS V.

De ministro extremae unctionis.

Principium. *Valide administrat hoc sacramentum solus sacerdos,* 583
licite autem solus parochus eiusve vicesgerens aut delegatus.

Solum sacerdotem esse ministrum validae extremae unctionis patet: a) ex verbis S. Iacobi dicentis: «Inducat presbyteros Ecclesiae.» Porro nomine presbyteri hic intelliguntur sacerdotes et non seniores laici; nam in Novo Testamento presbyteri Ecclesiae semper intelliguntur sacerdotes [4]. b) Ex definitionibus Concilii Florentini et Tridentini [5]: «S. q. d. presbyteros Ecclesiae, quos beatus Iacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse sacerdotes ab episcopo ordinatos, sed aetate seniores in quavis communitate, ob idque proprium extremae unctionis ministrum non esse solum sacerdotem, A. S.» c) Ex ipsa natura huius sacramenti, quod est quasi com-

---

[1] Sess. 14, c. 3 de extr. unct. (*Denz.* n. 910). [2] Tit. 5, c. 1, n. 5.
[3] Cf. *S. Thom.*, Suppl. q. 33, a. 2.
[4] Cf. Act 14, 12; 15, 2; 1 Tim 5, 17; 1 Petr 5, 4. Cf. etiam *Billuart,* De extr. unct. a. 5. [5] Sess. 14, can. 4 de extr. unct. (*Denz.* n. 929).

plementum poenitentiae. Ergo idem debet esse minister poenitentiae et extremae unctionis. — Solus igitur sacerdos valide administrare potest hoc sacramentum et in nullo casu diaconus aut laicus illud conferre valet[1]. Cum autem administratio huius sacramenti sit exercitium ordinis et non iurisdictionis, quilibet sacerdos (licet sit excommunicatus, suspensus et interdictus) valide confert extremam unctionem, sicuti etiam valide conficit eucharistiam.

Unum sacerdotem sufficere ad administrandam extremam unctionem, constans est doctrina Ecclesiae[2]. Neque obstant verba S. Iacobi «inducat presbyteros»; nam in S. Scriptura saepe adhibetur pluralis pro singulari[3]. Antiquitus autem etiam in Ecclesia latina adhibiti sunt plures sacerdotes in administranda extrema unctione[4]. In Ecclesia graeca adhuc nostris temporibus hoc sacramentum conferri solet a septem aut saltem a tribus sacerdotibus[5]. Si plures sacerdotes hoc sacramentum administrant taliter, ut alii faciant unctiones et alii pronuntient formam, sacramentum videtur esse invalidum, quia requiritur, ut idem minister applicet materiam et pronuntiet formam; sin autem unus faciat unam unctionem cum sua forma, alius aliam cum sua forma[6], vel si plures insimul faciant unctiones et pronuntient formas, tunc sacramentum est validum.

Solus pastor animarum vel eius delegatus potest *licite* hoc sacramentum administrare. Ita ex iure positivo ecclesiastico. Unde iam in Clementinis[7] excommunicatione Summo Pontifici reservata ipso facto plectuntur illi religiosi, qui sine parochi licentia clericis aut laicis sacramentum extremae unctionis vel viatici ministrant. Quae quidem censura renovata et confirmata est a Bulla «Apostolicae Sedis» contra «religiosos praesumentes clericis aut laicis extra casum necessitatis sacramentum extremae unctionis aut eucharistiae per viaticum ministrare absque parochi licentia». Tamquam pastor animarum habetur quilibet, qui exercet iurisdictionem ordinariam in subditos. Unde superiores religiosi censentur pastores animarum valentes extremam unctionem legitime administrare omnibus suis subditis (nempe professis, novitiis, familiaribus et continue commensalibus)[8]. — In casu necessitatis quilibet sacerdos valide et licite administrat extremam unctionem, cum ius parochiale cedere debeat saluti animarum.

584 **Rubricae** in Rituali praescriptae observandae sunt in administratione huius sacramenti. Sub quanam autem culpa singulae rubricae obligent, non ita certo constat. Sic e. g. extra casum necessitatis omnem vestem sacram omittere censetur peccatum grave; omittere autem lumen vel ministrum servientem habetur levis culpa[9].

---

[1] Difficultates orientes ex quibusdam textibus Innocentii I et Venerabilis Bedae videsis solutas apud *Billuart* l. c.

[2] Cf. c. 14, X 5, 40 et Bened. XIV Const. «Etsi pastoralis».

[3] Cf. Mt 27, 11.

[4] Cf. Summa c. gent. l. 4, c. 73; Sacramentar. S. Gregorii apud *Martène,* De antiq. Eccl. rit. l. 1, c. 7, a. 3.

[5] *Papp-Szilagyi,* Enchir. iur. eccl. orient. p. 2, § 81.

[6] Cf. Suppl. q. 20, a. 2 ad 3. [7] c. 1, l. 5, tit. 7.

[8] Cf. quae supra n. 219 dicta sunt de administratione viatici, et nostrum Man. iur. eccl. II, q. 225. [9] Cf. *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 720.

TRACTATUS IX.

De sacramento ordinis.

Litteratura. Praeter auctores supra citatos, qui tractant de omnibus sacramentis, consuli possunt Gasparri, De sacra ordinatione, 2 vol., Parisiis 1893; Many, De sacra ordinatione, Parisiis 1904; Wernz, Ius Decretal. II, Romae 1906; Card. van Rossum, De essentia sacramenti ordinis disquisitio historico-theologica, Friburgi Brisgoviae 1914.

Praenotamen. Cum tractatus de sacramento ordinis secundum maiorem partem pertineat vel ad Dogmaticam vel ad Ius ecclesiasticum, brevissime tantum hic loquimur: 1. de natura huius sacramenti; 2. de eius ministro; 3. de eius subiecto.

CAPUT I.

De natura ordinis.

Dividimus istud caput in tres articulos: 1. de notione et distinctione ordinis; 2. de effectibus ordinis; 3. de materia et forma ordinis.

ARTICULUS I.

De notione et distinctione ordinis.

Notio. In sensu generali definitur a S. Thoma[1] praeeunte Ma- 585
gistro Sententiarum: *Ordo est signaculum quoddam Ecclesiae, quo spiritualis potestas traditur ordinato.* Quae quidem definitio competit omnibus ordinibus (etiam minoribus), qui iuxta sententiam complurium auctorum non sunt sacramenta stricte dicta. Quaenam sit illa potestas, quae in singulis ordinibus conferatur, dicetur in articulo sequenti, ubi tractabitur de effectibus ordinis. — Ordo prout est sacramentum stricte dictum definiri potest: **Sacramentum Novae Legis, quo traditur spiritualis potestas et confertur gratia ad debite obeunda munia ecclesiastica**[2].

Ordo, etiam prout est sacramentum, sumitur vel *active,* et tunc melius clariusque vocatur ordinatio, cum sit illa actio, qua spiritualis potestas confertur; vel *passive,* et tunc significat potestatem collatam in ipsa ordinatione.

Ordinem seu ordinationem esse verum sacramentum Novae Legis definitum est contra haereticos a Concilio Tridentino sess. 23, can. 3 de sacr. ord.: «S. q. d. ordinem sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum... A. S.»[3] Quod quidem dogma catholicum demonstrari potest ex S. Scriptura, ex consensu Patrum et ex consensu Ecclesiae orientalis[4].

---

[1] Suppl. q. 34, a. 2. [2] Cf. *Billuart,* De ordine diss. 1, a. 1.
[3] *Denz.* n. 963. [4] Cf. *Billuart* l. c.

Christus sacramentum ordinis videtur instituisse partim in ultima Coena, quando dedit apostolis potestatem conficiendi eucharistiam, partim post resurrectionem, quando eos instruxit de regimine Ecclesiae.

586 **Distinctio.** Fide certum est in Ecclesia esse plures ordines[1]. Numerus autem istorum ordinum est septenarius in Ecclesia latina, nempe: ostiariatus, lectoratus, exorcistatus, acolythatus, subdiaconatus, diaconatus, presbyteratus[2]. In Ecclesia orientali non solent *expresse* enumerari nisi quattuor ordines, nempe lectoratus, subdiaconatus, diaconatus, presbyteratus, sed inde non licet concludere: ergo tres ordines omissi non exstant in Ecclesia orientali. Etenim isti ordines omissi conferuntur cum subdiaconatu (acolythatus et ostiariatus) et lectoratu aut diaconatu (exorcistatus)[3].

Quattuor ordines priores solent vocari *minores,* tres ulteriores vero *maiores* et *sacri.*

587 **Controversia** est, num quattuor minores ordines habeant characterem veri sacramenti. Affirmativam sententiam satis communiter docuerunt veteres Scholastici, inter quos citantur B. Albertus Magnus, S. Thomas, S. Bonaventura, Paludanus, Scotus etc. Negativam autem sententiam docent fere omnes moderni auctores[4]. Neutra sententia est certa, et in hac quaestione sicut in pluribus aliis pertinentibus ad s. ordinationem oportet sapere ad sobrietatem. Unde non recte agunt illi, qui citius exclamant: Haec sententia est certa; opposita autem iam omnem probabilitatem amisit.

Pariter controvertitur, utrum *episcopatus* sit ordo essentialiter distinctus a presbyteratu, an tantum eius complementum. Veteres Scholastici (inter quos S. Thomas) plurimi id negant et Card. Raymundus Capisuchius O. Pr.[5] affert 80 auctores, quos ipse profitetur fere omnes legisse, qui negant episcopatum esse sacramentum complete distinctum. Fere omnes moderni theologi et complures veteres docent episcopatum esse ordinem et sacramentum complete distinctum.

Licet autem certe sint plures ordines habentes characterem sacramenti, tamen omnes ordines constituunt *unum totum potestativum,* «cuius est haec natura, quod totum secundum completam rationem est in uno, in alio autem est aliqua participatio ipsius»[6]. Insuper omnes ordines constituunt unum sacramentum *ex unitate finis,* ad quem ordinantur, nempe omnes ordinantur ad eucharistiam.

588 **Prima tonsura clericalis,** quo laicus adscribitur statui clericali, non est ordo neque sacramentum, sed aliquod sacramentale. Ita sententia communissima et certa[7]. Contrarium docuerunt sine solido fundamento Fagnanus[8], Reiffenstuel[9] et nonnulli alii canonistae.

---

[1] Conc. Trid. sess. 23, can. 2 de sacr. ord. (*Denz.* n. 962).

[2] Cf. ib. c. 2 (*Denz.* n. 958).

[3] Cf. *Papp-Szilagyi,* Enchir. iur. eccl. orient. cath. p. 2, § 83; Bened. XIV Const. «Etsi pastoralis» d. 26 Maii 1742, § 7.

[4] Cf. pro hac controversia *Billuart,* De ordine diss. 1, a. 3; *Pesch,* Prael. dogm. VII, n. 577.

[5] Controversiae Theol. select. (Romae 1670) controv. 28, § 2.

[6] *S. Thom.,* Suppl. q. 37, a. 1 ad 2.

[7] Ib. q. 40, a. 2; *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 734.

[8] Comm. in l. 1, tit. 14, c. 11, n. 45. [9] Ius can. l. 1, tit. 11, n. 16.

ARTICULUS II.

De effectibus ordinis.

Primo agemus de effectibus huius sacramenti in genere et deinde de effectibus et officiis a singulis ordinibus collatis.

§ 1.

De effectibus ordinis in genere.

Sacramentum ordinis producit quattuor effectus, quorum tres respi- 589
ciunt ipsum ordinatum et quartus attingit Ecclesiam.

1. Ordo producit *augmentum gratiae sanctificantis* et *gratiam sacramentalem*. Nam ordo est sacramentum vivorum et causat peculiares gratias, sicut omne aliud sacramentum.

2. Ordo imprimit *characterem* indelebilem, ideoque nullus ordo iterari potest[1].

3. Ordo confert *potestatem spiritualem* exercendi functiones respectivi ordinis suscepti. Quae quidem potestas maiorem minoremve connexionem habet cum eucharistia.

4. Ordo causat *permanentiam* hierarchiae ecclesiasticae, quae sine sacramento subsistere nequit. Quare hoc sacramentum maxime spectat ad utilitatem et pulchritudinem Ecclesiae.

§ 2.

De effectibus et officiis singulorum ordinum.

1. **De ordinibus minoribus.** Ordines minores in Ecclesia latina 590
sunt quattuor, ut supra dictum est.

a) *Ostiariatus* tradit potestatem *ex officio* aperiendi et claudendi ianuas ecclesiae, admittendi dignos et excludendi indignos. Quanti momenti fuerit iste ordo primis Ecclesiae saeculis, quando christiani tam diris persecutionibus vexabantur, constat ex historia ecclesiastica.

b) *Lectoratus* tradit potestatem *ex officio* legendi ex pulpito in ecclesia psalmos et lectiones, catechizandi sive instruendi populum in rudimentis fidei.

c) *Exorcistatus* tradit potestatem specialem expellendi daemones ab obsessis, ne eos impediant a communione.

d) *Acolythatus* tradit potestatem *ex officio* inserviendi subdiacono in Missa sollemni, ferendi urceolos ad altare et lumina in eo accendendi. Acolythus aliquando vocatur ceroferarius.

Functiones quattuor ordinum minorum (excepto exorcistatu) iuxta modernam disciplinam saepe exercentur a laicis.

2. **De ordinibus maioribus.** Ordines maiores in Ecclesia latina 591
sunt tres, ut dictum est:

---

[1] Cf. Conc. Trid. sess. 23, can. 4 de sacr. ord. (*Denz.* n. 964).

a) *Subdiaconatus* confert potestatem praeparandi materiam consecrandam in vasis sacris, inserviendi diacono in Missa sollemni et cantandi epistolam.

b) *Diaconatus* confert potestatem immediate assistendi sacerdoti in Missa sollemni, canendi evangelium et praedicandi (ex commissione episcopi). Sub quibus conditionibus diaconus valeat sollemniter baptizare et distribuere s. communionem, dictum est supra n. 121 et 217.

c) *Presbyteratus* confert potestatem consecrandi corpus et sanguinem Christi, remittendi peccata, pascendi subditos opere et doctrina et administrandi reliqua sacramenta, quae non necessario requirunt characterem episcopalem.

d) *Episcopatus*, quamvis forte nihil aliud sit nisi complementum ordinis presbyteratus[1], tamen sicut est specialis gradus hierarchiae, ita etiam speciales confert potestates, nempe administrandi sacramenta confirmationis et ordinis, conficiendi plura sacramentalia (ut consecrationes et benedictiones) regendi populum sibi legitime concreditum.

592 **Scholion. De effectibus tonsurae clericalis.** Quamvis prima tonsura clericalis ipsa non sit ordo, ut dictum est, disponit tamen ad ordines suscipiendos et plures effectus producit, nempe:

a) transfert in statum clericalem;

b) confert sic dicta privilegia clericalia, scil. canonis, fori, immunitatis[2];

c) confert aptitudinem iurisdictionis ecclesiasticae exercendae, beneficii ecclesiastici recipiendi (quibusdam tamen conditionibus requisitis).

ARTICULUS III.

De materia et forma ordinis.

Praenotamen. Brevissime tractamus hanc materiam, quae potius ad Dogmaticam pertinet, notantes tamen in praxi sequendam esse partem *tutiorem* in multis controversiis, quae agitantur de materia et forma ordinis; idque certum est, si agitur de *ordine sacro*.

593 Materia et forma ordinum minorum.

Materia remota ordinum minorum sunt instrumenta singulis ordinibus propria.

Materia proxima ordinum minorum est traditio horum instrumentorum.

Forma ordinum minorum sunt verba episcopi in traditione instrumentorum prolata.

1. In *ostiariatu* materia proxima est traditio clavium ecclesiae, quas singuli ordinandi tangere debent manu dextera, dum pontifex pronuntiat verba: «Sic agite, quasi reddituri Deo rationem pro iis rebus, quae his clavibus recluduntur.»

Circa ordinationem ostiarii oportet notare sequentes decisiones romanas: a) Licet uti clavi qualicumque[3]. Attamen S. Congr. Rituum d. 20 Iunii 1899

---

[1] Cf. supra n. 587. [2] Cf. nostrum Man. iur. eccl. II, q. 217 sqq.

[3] Ita S. C. de Prop. Fide d. 27 Sept. 1843 (Collect. de Prop. Fide n. 984).

respondit ad dubium: «Pro clavibus, quae ostiariis in eorum ordinatione sunt tradendae, sufficitne, ut una tantum tradatur? — Servetur *in praxi* Pontificale romanum.»[1] Iam vero Pontificale praescribit, ut duae claves ecclesiae tradantur. b) Non est necessarium, ut ostiarius trahat funem ad pulsandas campanas ecclesiae, sed sufficit, ut quasset tintinnabula altaris ad fores ecclesiae[2].

2. In *lectoratu* materia proxima est traditio libri lectionum, quem singuli ordinandi manu dextera tangere debent, dum pontifex dicit: «Accipite et estote verbi Dei relatores, habituri, si fideliter et utiliter impleveritis officium vestrum, partem cum iis, qui verbum Dei bene administraverunt ab initio.»

Liber tradendus potest esse Missale vel Breviarium vel volumen S. Scripturae[3].

3. In *exorcistatu* materia proxima est traditio libri exorcismorum, quem singuli ordinandi manu dextera tangere debent, pontifice dicente: «Accipite et commendate memoriae et habete potestatem imponendi manus super energumenos sive baptizatos sive catechumenos.»

Tamquam liber exorcismorum porrigi potest Rituale, Pontificale vel Missale.

4. In *acolythatu* materia proxima constituitur duplici traditione, nempe 1. candelabri cum candela exstincta, quod singuli ordinandi manu dextera tangere debent, dicente pontifice: «Accipite ceroferarium cum cereo, et sciatis vos ad accendenda ecclesiae luminaria mancipari in nomine Domini. ℟. Amen»; 2. urceoli vacui, quem similiter tangere debent ordinandi manu dextera, dum pontifex dicit: «Accipite urceolum ad suggerendum vinum et aquam in eucharistiam sanguinis Christi. ℟. Amen.» — Responsio «Amen» ab ordinando (et non ab astantibus) facienda est[4].

Materia et forma ordinum sacrorum in specie. 594

In *subdiaconatu* materia proxima constituitur duplici traditione, nempe 1. calicis vacui cum patena vacua superposita, quem singuli ordinandi manu dextera tangere debent, dum pontifex dicit: «Videte cuius ministerium vobis traditur; ideo vos admoneo, ut ita vos exhibeatis, ut Deo placere possitis»; 2. libri epistolarum (Missalis, Bibliae), quem similiter singuli ordinandi tangunt manu dextera, pontifice dicente: «Accipite librum epistolarum, et habete potestatem legendi eas in Ecclesia sancta Dei, tam pro vivis quam pro defunctis; in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.» R. Amen.

In *diaconatu* materia proxima pariter duplex est, nempe 1. *impositio manus episcopi*, durante qua pontifex dicit: «Accipite Spiritum Sanctum ad robur et ad resistendum diabolo et tentationibus eius: in nomine Domini»; 2. *traditio libri evangeliorum* (Missalis, Bibliae), quem singuli ordinandi manu dextera tangere debent, pontifice dicente: «Accipite potestatem legendi evangelium in Ecclesia Dei, tam pro vivis quam pro defunctis: in nomine Domini.» R. Amen.

In *presbyteratu* quid sit materia proxima essentialis et forma essen- 595
tialis, theologi in sex diversas sententias abierunt, quas hic breviter

[1] Decr. auth. n. 4035 ad 5.
[2] S. C. R. d. 27 Sept. 1873 (Decr. auth. n. 3315 ad 3).
[3] S. C. R. d. 27 Sept. 1873 (ib. ad 5).
[4] S. C. R. d. 12 Nov. 1831 (ib. n. 2682 ad 6).

afferimus ad ostendendum nihil in hac re esse certum et neminem debere nimis fidere iudicio suo in hac materia.

1ª Sententia: Materia proxima presbyteratus est traditio instrumentorum, forma vero sunt verba episcopi: «Accipe potestatem offerre sacrificium Deo, Missasque celebrare tam pro vivis quam pro defunctis. In nomine Domini.»[1]

Huic sententiae manifeste favet Decretum Eugenii IV pro Armenis, ubi «sacro hoc approbante Florentino Concilio» dicitur: «Sextum sacramentum est ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem.... Forma sacerdotii talis est: Accipe potestatem offerendi» etc.[2]

2ª Sententia: Materia proxima presbyteratus est duplex: 1. traditio calicis cum vino et patenae cum hostia; 2. impositio manus *tertia*. Forma vero sunt 1. verba: «Accipe potestatem offerre sacrificium» etc. et 2: «Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris» etc. Quamvis haec sententia a compluribus auctoribus teneatur[3], tamen est parum probabilis, tum quia neopresbyteri certe iam receperunt sacramentum ordinis *ante consecrationem* (panis et vini), quam faciunt insimul cum episcopo ordinante, tum quia haec tertia manuum impositio (quae fit post communionem) non videtur fuisse in usu ante saeculum XII[4].

3ª Sententia convenit cum secunda sententia in assignanda duplici materia et forma, sed non tertiam, sed *primam* impositionem manuum tamquam essentialem assignat.

Haec sententia videtur esse ignota ante saeculum XVIII, propugnatur tamen a pluribus auctoribus modernis, e. g. Billot, Tanquerey[5].

4ª Sententia docet, ad essentiam sacramenti ordinis pertinere 1. primam impositionem manus, 2. porrectionem instrumentorum, 3. ultimam impositionem manuum.

Ita Lugo, Gotti, Amort et nonnulli alii.

5ª Sententia docet sacerdotem posse valide ordinari *vel* sola prima impositione manuum *vel* sola traditione instrumentorum.

Ita Diana, Esparza, Clericatus et pauci alii.

6ª Sententia docet *totam essentiam* sacramenti ordinis consistere in prima manus impositione et in oratione, quae cum ea a pontifice funditur; cetera omnia nihil esse nisi caeremonias accidentales et non omnino necessarias[6].

---

[1] Card. *van Rossum* (De essentia sacr. ord. n. 12) citat pro hac sententia circiter 90 auctores. [2] *Denz.* n. 701.

[3] Cf. *van Rossum* l. c. n. 47. [4] Cf. ib. n. 54 sqq. [5] Ib. n. 79.

[6] *Van Rossum* (l. c. n. 100 sqq) citat pro hac sententia plus quam centum auctores et concludit: «Vix ullus superest, qui hanc sententiam non sequatur», immo in fine totius libri asserit, «in hac sola manus impositione et oratione signum sacramentale ordinis ... certissime inveniri; reliqua vero omnia Ecclesiae auctoritate ad maiorem sollemnitatem esse introducta». — Quae quidem videntur esse nimis confidenter dicta propter auctoritatem Eugenii IV, Concilii Florentini et innumerorum auctorum magni nominis *certe oppositam*. Deinde si sententia Card. van Rossum est *certissima*, quare S. Officium

In *episcopatu* materia proxima est impositio manuum consecrantis, et forma est oratio, quae hanc impositionem comitatur. Ceterum deest certitudo hac in re, cum plures theologi doceant episcopatum non esse ordinem stricte dictum, sed solum aliquod complementum sacerdotii.

Scholion. Si ordines minores et subdiaconatus non essent sacramenta, 596
nec etiam haberent materiam et formam ex iure divino, ut patet. Proinde Ecclesia posset facile supplere defectus occurrentes in his ordinibus atque in illis dispensare. In praxi tamen numquam talis dispensatio conceditur, sed si dubium fundatum de valore talium ordinum subortum est, praescribitur nova ordinatio (saltem conditionata).

CAPUT II.

De ministro ordinis.

Dividimus istud caput in duos articulos: 1. de ministro validae ordinationis; 2. de ministro licitae ordinationis.

ARTICULUS I.

De ministro validae ordinationis.

Praeter intentionem et debitam applicationem materiae ad formam 597
requiritur in ministro ordinationis potestas, de qua haec sint dicta:

1. *Minister ordinarius validae ordinationis est omnis et solus episcopus consecratus.*

Est de fide et constat ex definitionibus Concilii Florentini [1] et Tridentini [2]. — Dicitur: *omnis* episcopus, ergo etiam schismaticus, irregularis, degradatus etc., dummodo tamen ipse sit valide consecratus. Si enim ipse episcopus non est valide consecratus (ut accidit in episcopis anglicanis), nec eorum ordinationes possunt esse validae. Episcopus electus et confirmatus, sed nondum consecratus, potest quidem concedere litteras dimissoriales suis subditis ordinandis, sed nequit eos ordinare.

2. *Minister extraordinarius validae ordinationis (quoad ordines minores et subdiaconatum) est sacerdos a Summo Pontifice delegatus.*

Ita constat ex variis Conciliis [3] et praxi constanti Ecclesiae [4]. Talem delegationem *habitualem* quoad primam tonsuram et ordines minores olim habuerunt cardinales presbyteri in ecclesiis suorum titulorum intuitu subditorum inservientium [5] et adhuc nostris diebus habent abbates regulares (non titulares) pro suis subditis regularibus [6]. Sine indulto speciali tales abbates

---

identidem decrevit, ut sub conditione reiteretur *tota* ordinatio, in qua defuit aliquid in traditione instrumentorum, e. g. hostia super patenam, vinum in calice? Cf. S. Offic. d. 6 Iulii 1898, 11 Ian. 1899, 17. Ian. 1900.

[1] Decr. ad Armenos (*Denz.* n. 701).

[2] Sess. 23, can. 7 de sacr. ord. (*Denz.* n. 967).

[3] Conc. Nicaen. II (a. 787), c. 14 = c. 1 D. 69; Conc. Trid. sess. 23, c. 10 de reform.

[4] Cf. *S. Thom.* Suppl. q. 38, a. 2; *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 762.

[5] Cf. *Wernz*, Ius Decretal. II, n. 27.

[6] Cf. *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 2, c. 11, n. 9.

nec valide nec licite possunt ordines minores conferre saecularibus sive subditis sive non subditis [1]. De poenis, quae infliguntur abbatibus illicite ordinantibus, vide supra n. 531.

Ex speciali indulto Summi Pontificis sacerdos potest etiam conferre ordinem subdiaconatus [2]. Nec huic sententiae contradicit S. Thomas [3]. Omnino autem dubium est, num Summus Pontifex possit delegare sacerdotem ad conferendum ordinem diaconatus. Narratur quidem Innocentium VIII Constitutione «Exposcit» d. 9 Aprilis 1489 talem delegationem concessisse nonnullis abbatibus Cisterciensibus [4], sed authenticitas huius Constitutionis nondum vere est probata. — Omnes concedunt sacerdotem non posse conferre ordinem presbyteratus.

ARTICULUS II.

De ministro licitae ordinationis.

598 Ad licitam ordinationem requiruntur ex parte ministri (praeter statum gratiae) 1. iurisdictio, 2. examen ordinandorum, 3. debitus ritus, e. g. quantum ad interstitia, statuta tempora, debitum locum etc.

1. **Iurisdictionem** ordinariam vel delegatam in ordinandum minister habere debet. Iurisdictionem *ordinariam* habet *proprius episcopus.* Quare simpliciter statuit Concilium Tridentinum [5]: «Unusquisque a proprio episcopo ordinetur.»

Episcopus est **proprius** ex quintuplici titulo iuxta vigentem disciplinam [6].

a) Ratione *originis,* i. e. si ordinandus natus est in dioecesi episcopi, ubi pater tempore nativitatis habuit *verum domicilium* (vel mater, si ordinandus est illegitime natus).

b) Ratione *domicilii,* i. e. si ordinandus habitavit per decem annos continuos in dioecesi cum animo perpetuo ibi manendi, vel si transtulit bona sua in hanc dioecesim et per notabile tempus ibi commoratus est. In utroque casu insuper requiritur iuramentum de vero animo perpetuo manendi.

c) Ratione *beneficii,* i. e. si ordinandus iam possidet in hac dioecesi beneficium, quod per se solum praebet congruam sustentationem beneficiato.

d) Ratione *familiaritatis,* i. e. si ordinandus iam a triennio est in actuali servitio episcopi ordinantis, qui post ordinationem praebebit *infra mensem* ordinato beneficium, quod per se solum sufficiet ad congruam sustentationem clerici.

e) Ratione *incardinationis,* i. e. si ordinandus e propria dioecesi est rite dimissus et in dioecesi episcopi ordinantis est rite receptus seu incardinatus [7].

---

[1] S. Offic. d. 15 Iulii 1903 (Collect. de Prop. Fide n. 2172). *S. Alphonsus* (Theol. mor. l. 6, n. 763 et 766) putat abbates illicite quidem, sed non invalide conferre ordines minores non subditis, sed hodie standum est decisioni S. Officii modo allatae.

[2] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 762. [3] Suppl. q. 38, a. 1 ad 3.

[4] Cf. Anal. eccl. IX (1901) 311 sqq.

[5] Sess. 23, c. 8 de reform.

[6] Innoc. XII Const. «Speculatores» d. 4 Nov. 1694; Decr. S. C. C. d. 20 Iulii 1898 confirmatum per Leonem XIII.

[7] Cf. quae de his omnibus titulis et notanter de incardinatione scripsimus in Man. iur. eccl. I, q. 59.

Minister habet iurisdictionem *delegatam,* si a proprio ordinandorum episcopo (propter legitimam causam) impedito accipit licentiam conferendi ordines rite dimissis subditis. In hoc casu requiruntur litterae tum *dimissoriales* tum *testimoniales.*

Dimissoriales vocantur illae litterae, quibus proprius praelatus ordinandi rogat episcopum (sive specialiter sive generaliter) determinatum, ut subdito suo conferat ordines. Quae quidem litterae dimissoriales prorsus necessariae sunt, ut subditus alienus ab aliquo episcopo licite ordinari possit[1]. Qui secus egerint, gravibus poenis puniuntur[2]. His litteris dimissorialibus addendae sunt litterae *testimoniales,* quae praebent testimonium authenticum a competenti Ordinario datum de aptitudine ordinandi. Quod quidem testimonium de aptitudine ordinandi vel saltem de eius bonis moribus (et scientia) exigere debet quoque episcopus ordinarius in nonnullis casibus[3], unde statim dicendum est de examine ordinandorum.

2. **Examen ordinandorum** episcopus ordinans semper instituere 599
debet memor illius: «Manus cito nemini imposueris.»[4] Quare episcopus immediate ante ordinationem quaerit ab archidiacono: «Scis illos dignos esse?» Insuper duplex alia investigatio facienda est de dignitate ordinandorum:

a) Promovendi ad minores ordines debent habere bonum testimonium a parocho et a magistro scholae; promovendi autem ad maiores ordines debent in propria parochia publice denuntiari ad investigandum, num aliquid ordinationi eorum obstet ex natalibus, aetate, moribus et vita anteacta[5]. Quae tamen proclamationes in aliquibus dioecesibus omittuntur et supplentur testimoniis parochi, professorum et superioris seminarii[6].

b) Examen proprie dictum de moribus, doctrina et fide debet subiri ab ordinandis coram viris peritis in divina lege et ecclesiasticis sanctionibus[7]. Forma et modus istius examinis solet determinari in singulis dioecesibus aut ordinibus religiosis.

Scholion. Etiam ante consecrationem episcopalem fit processus informativus; immo aliquando aliquod verum examen de theologia aut iure canonico[8].

3. **Debitus ritus** in ordinatione observandus plura includit, nempe:

a) *Ne ordinatio fiat per saltum,* i. e. ne ordo superior conferatur 600
nondum collato inferiore, e. g. ne presbyteratus conferatur illi, qui nondum est diaconus. Ordo per saltum collatus videtur esse validus, excepto episcopatu, qui non potest valide conferri illi, qui nondum est sacerdos. Ordinationes per saltum semper graviter illicitae sunt atque gravibus poenis obnoxiae[9].

---

[1] Cf. Conc. Trid. sess. 14, c. 2 de reform.; sess. 23, c. 8 de reform.
[2] Cf. supra n. 531. [3] Cf. nostrum Man. iur. eccl. I, q. 60.
[4] 1 Tim 5, 22. [5] Conc. Trid. sess. 23, c. 5 de reform.
[6] Cf. tamen Decretum S. Officii d. 27 Apr. 1888; «Sedulo curent [episcopi], ne parochi praetermittant, quae cauta sunt per Conc. Trid. sess. 23, c. 5 de reform.»
[7] Cf. Conc. Trid. sess. 23, c. 7 de reform.; *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 4, c. 7, n. 2. [8] Cf. Pius X, Motu proprio «Romanis Pontificibus» d. 17 Dec. 1903.
[9] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. II, n. 73.

b) *Ne duo ordines sacri eodem die conferantur* [1]. Licet quidem conferre tonsuram et quattuor ordines minores eodem die, sed non subdiaconatum et ordines minores.

c) *Ut serventur interstitia.* Interstitia sunt illa intervalla, quae inter collationem singulorum ordinum intercedere debent. Concilium Tridentinum [2] statuit:

α) ut inter singulos ordines minores aliqua interstitia adsint, nisi aliud episcopo expedire videatur;

β) ut inter ordines minores susceptos et subdiaconatum; pariter inter subdiaconatum et diaconatum; et demum inter diaconatum et presbyteratum interstitia *unius anni* adsint, nisi episcopus ex legitima causa dispensaverit. — Inter presbyteratum et episcopatum non praescribuntur determinata interstitia.

d) *Ut ordines conferantur debito tempore, nempe:*

α) *Prima tonsura* conferri potest quocumque die et hora et etiam extra Missam [3].

β) *Quattuor ordines minores* conferri possunt singulis diebus dominicis et festivis, et quidem etiam extra Missam. Dies festivi sunt illi, qui continentur in catalogo Urbani VIII. [4]

γ) *Ordines maiores* conferri possunt sex sabbatis, nempe sabbatis Quattuor Temporum, sabbatis ante dominicam Passionis et Resurrectionis.

δ) *Episcopatus* confertur diebus dominicis et natalitiis apostolorum.

Hodie episcopi solent habere specialem facultatem ordinandi *extra tempora,* i. e. omnibus diebus dominicis et festis etiam abrogatis [5]. Haec facultas ita intelligenda est, ut episcopus non solum suis sed etiam alienis subditis (rite dimissis) valeat extra tempora ordines conferre. Insuper potest suorum subditorum ordinationem etiam ab alieno episcopo faciendam curare extra tempora.

e) *Ut ordines conferantur debito loco.* Prima tonsura et ordines minores possunt conferri in quolibet loco honesto, attamen omnino decet, ut conferantur in ecclesia vel oratorio. Ordines sacri conferri debent in ecclesia cathedrali vel digniore, si agatur de ordinationibus generalibus [6]. Ex legitima consuetudine autem ordinationes non solum particulares, sed etiam generales fieri possunt in aliquo oratorio.

CAPUT III.

De subiecto ordinis.

601 **Praenotamen.** Hic agimus de illis conditionibus, quae ad validam et licitam ordinationem ex parte subiecti requiruntur. Ad *validam* ordinationem requiruntur tria, nempe ut ordinandus: 1. sit masculus; 2. ut sit baptizatus;

---

[1] Conc. Trid sess. 23, c. 13 de reform. [2] Ib. c. 11 13 14.
[3] Cf. Pontificale Rom. P. 1 de clericis faciendis. [4] Cf. supra II, n. 444.
[5] S. C. R. d. 12 Nov. 1831 et 18 Febr. 1843 (Decr. auth. n. 2682 ad 1 et 2852).
[6] Conc. Trid. sess. 23, c. 8 de reform.

3. ut habeat intentionem saltem habitualem suscipiendi ordinem, si est adultus. Per se nihil obstat, ne etiam infantes valide suscipiant ordines, sed talis ordinatio multis incommodis est obnoxia. — Conditiones ad validam ordinationem requisitae non egent speciali explicatione, ideoque non tractamus nisi de qualitatibus, quae requiruntur ad *dignam et licitam* ordinationem. Quae quidem qualitates omnes in duas categorias possunt distribui, nempe: 1. illae qualitates, quae potius ad animam ordinandi spectant et iam *ex iure divino* sunt praescriptae; 2. illae qualitates, quae sunt potius extraneae et *ex iure ecclesiastico* sunt statutae. Inter has qualitates a iure ecclesiastico stabilitas eminet libertas ab irregularitatibus de quibus specialiter agendum est. Unde dividimus hoc caput in tres articulos: 1. de qualitatibus requisitis ex iure divino; 2. de qualitatibus requisitis ex iure ecclesiastico; 3. de irregularitatibus.

ARTICULUS I.

De qualitatibus ordinandi requisitis ex iure divino.

Ex iure divino et ex ipsa natura sacramenti ordinis requiruntur in 602
ordinando 1. vocatio divina; 2. recta intentio; 3. status gratiae et vitae probitas.

1. **Vocatio divina** prorsus necessaria est ad ordines suscipiendos.

Ideo dicit S. Paulus de sacerdotio: «Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu.» [1] Quapropter apostoli cogitantes aliquem in locum Iudae Iscariotes subrogare sic Deum deprecati sunt: «Tu Domine . . . ostende, quem elegeris.» [2] Christus dixit apostolis: «Non vos me elegistis, sed ego elegi vos» [3], et alibi: «Qui non intrat per ostium in ovile ovium . . . fur est et latro; qui autem intrat per ostium, pastor est ovium.» [4] — Vel ipsa ratio manifeste ostendit necessitatem vocationis divinae. Etenim sacerdos est a) mediator inter Deum et homines; b) dispensator mysteriorum Dei. Iam vero nemo potest sibi arrogare mediatoris officium inter duos, nisi vocetur vel saltem admittatur a partibus, quarum interest. Pariter nemo potest licite dispensare res alterius, nisi sit legitime deputatus. — Ex dictis sequitur, ut ad statum clericalem sit necessaria maior et specialior vocatio quam ad statum religiosum. Nam in statu religioso nulla maior potestas confertur, sed tantum praebentur optima media ad exercendas virtutes et ad obtinendam perfectionem christianam.

Signa vocationis clericalis sunt: a) *recta intentio* qua quis non quaerit otium aut propriam utilitatem temporalem, sed honorem Dei et salutem spiritualem tum sui tum proximi; b) *aptitudo* ad subeunda munera status clericalis, e. g. scientia et valetudo sufficiens; c) *virtus probata et animi constantia;* hinc omnes docent non sufficere, ut ordinandus post sinceram contritionem sit absolutus a gravibus peccatis commissis, sed etiam ut per diuturnum exercitium virtutum praebuerit moralem certitudinem de constanti vita bene morigerata; d) *vocatio a legitimo superiore ecclesiastico,* quare Catechismus Romanus [5] concinne dicit: «Vocari autem a Deo dicuntur, qui a legitimis

---

[1] Hebr 5, 4. [2] Act 1, 24. [3] Io 15, 6. [4] Io 10, 1.
[5] P. 2, c. 7, q. 3.

Ecclesiae ministris vocantur.» Ergo ad vocationem sacerdotalem minime requiritur specialis quaedam *interna attractio.* — Notandae sunt tres propositiones iussu Pii X a speciali commissione cardinalium approbatae et promulgatae: 1. «Neminem habere umquam ius ullum ad ordinationem antecedenter ad liberam electionem episcopi. 2. Conditionem, quae ex parte ordinandi debet attendi, quaeque *vocatio sacerdotalis* appellatur, nequaquam consistere (saltem necessario et de lege ordinaria) in interna quadam adspiratione subiecti, seu invitamentis Spiritus Sancti ad sacerdotium ineundum. 3. Sed econtra nihil plus in ordinando, ut rite vocetur ab episcopo, requiri, quam rectam intentionem simul cum idoneitate in iis gratiae et naturae dotibus reposita et per eam vitae probitatem ac doctrinae sufficientiam comprobata, quae spem fundatam faciant fore ut sacerdotii munera recte obire eiusdemque obligationes sancte servare queat.» [1]

603 2. **Recta intentio** item necessaria est in ordinando, cum sit gravis deordinatio intendere res sanctissimas (quales sunt ordines) tamquam instrumenta ad obtinendas res viles, quales sunt omnes res terrestres.

Debet igitur ordinandus intendere prae ceteris gloriam Dei aliaque bona spiritualia. Sin autem tamquam finem *principalem* intendit otium, bona temporalia, honores etc., peccat graviter; unde merito dicit Caietanus [2]: «Si laicus ordinaret clericatum ad bona temporalia ut ad finem clericatus, procul dubio peccaret mortaliter.» Nihil autem obstat, ne ordinandus primario intendens bona spiritualia secundario quaerat bona temporalia. «Qui [enim] altari deserviunt, cum altari participant.» [3]

604 3. **Status gratiae et vitae probitas** sub gravi exiguntur in ordinando.

Sacramentum enim ordinis est sacramentum vivorum ac proinde supponit in suscipiente gratiae statum, qui insuper est necessarius, quia ordinandi debent eucharistiam sumere die ordinationis suae. De probitate vitae monet Concilium Tridentinum: «Sciant episcopi non singulos . . . debere ad hos ordines assumi, sed dignos dumtaxat, et quorum probata vita senectus sit» [4], et de promovendis ad presbyteratum inculcatur: «Ita pietate ac castis moribus [sint] conspicui, ut praeclarum bonorum operum exemplum et vitae monita ab eis possint exspectari.» [5]

Praeter statum gratiae et probitatem vitae insuper requiritur, ut ordinandi receperint sacramentum *confirmationis;* statuit enim Concilium Tridentinum [6]: «Prima tonsura non initientur, qui sacramentum confirmationis non susceperint.» Ratio huius statuti facile patet; etenim sacramentum confirmationis valde inservit ad constantiam in exercitio virtutum obtinendam. Putat S. Alphonsus [7] cum pluribus auctoribus, hoc statutum Concilii Tridentini indicare potius aliquam decentiam quam strictum praeceptum, ac proinde non obligare nisi *sub levi.*

---

[1] Acta Ap. Sedis IV (1912) 485. — De vocatione sacerdotali optime scripsit *Lahitton,* La Vocation sacerdotale [2], Paris 1913, cuius opus vocatur a Card. Merry del Val «une étude magistrale» (Acta Ap. Sedis V [1913] 290).

[2] Comm. in 2, 2, q. 185, a. 1. [3] 1 Cor 9, 13.

[4] Sess. 23, c. 12 de reform. [5] Ib. c. 14. [6] Ib. c. 4.

[7] Theol. mor. l. 6, n. 786.

ARTICULUS II.

De qualitatibus ordinandi requisitis ex iure ecclesiastico.

Ex iure ecclesiastico requiritur: 1. ut ordinandus sit liber a censuris et irregularitatibus[1]; 2. ut habeat litteras testimoniales et aliquando dimissoriales[2]; 3. ut habeat aetatem legitimam; 4. ut habeat sufficientem scientiam; 5. ut habeat titulum ordinationis, si suscipit sacros ordines; 6. ut ordinem iam susceptum exercuerit.

Aetas legitima ea est, quam determinant Concilium Tridentinum[3] 605
et Pontificale.

1. Pro *prima tonsura* non requiritur nisi aetas, qua habetur usus rationis i. e. primum septennium completum[4].

2. Pro *ordinibus minoribus* nulla determinata aetas requiritur in iure, attamen cum exigatur cognitio linguae latinae, isti ordines in praxi ordinarie nequeunt conferri ante annum decimum vel duodecimum aetatis.

3. Pro *subdiaconatu* requiritur annus vigesimus secundus *incohatus*[5].

4. Pro *diaconatu* requiritur annus vigesimus tertius *incohatus;* pro *presbyteratu,* annus vigesimus quintus *incohatus*[6]*;* pro *episcopatu* requiritur trigesimus annus *completus*[7].

Nota. Non pauci episcopi habent speciales facultates dispensandi a defectu aetatis ad sacerdotium suscipiendum.

Sufficiens scientia in ordinando debet probari per examen vel 606
ab ipso episcopo vel ab eius delegato institutum[8].

Episcopus potest examinare non solum proprios subditos ordinandos, sed etiam regulares exemptos iam a proprio praelato examinatos[9]. — Quaenam scientia requiratur pro singulis ordinibus, hoc modo statutum est a Concilio Tridentino[10]:

a) Pro *prima tonsura* requiritur, ut tonsurandus fidei rudimenta edoctus fuerit et legere et scribere sciat.

b) Pro *minoribus ordinibus* requiritur, ut ordinandus saltem intelligat linguam latinam. Non requiritur perfecta cognitio huius linguae, sed ut adsit fundata spes cognitionis sufficientis postea obtinendae[11].

c) Pro *subdiaconatu et diaconatu* exigitur, ut ordinandus sit litteris instructus et sciat ea, quae ad ordinem exercendum pertinent.

d) Pro *presbyteratu* requiritur, ut ordinandus sciat non solum ea, quae pertinent ad celebrationem Missae, sed etiam ea, quae ad populum docendum ac ad ministranda sacramenta necessaria sunt. Hinc omnis ordinandus ad presbyteratum debet cognoscere, quomodo in articulo mortis possit et debeat administrare sacramenta[12].

---

[1] De irregularitatibus sermo erit articulo sequenti; de censuris vero cf. supra n. 475 sqq specialem tractatum. [2] De his iam supra n. 598 dictum est.

[3] Sess. 23, c. 12 de reform. [4] c. 4, 1, 9 in VI°.

[5] Conc. Trid. sess. 23, c. 12 de reform. [6] Ib.

[7] c. 7, X 1, 6; Conc. Trid. sess. 7, c. 1 de reform.

[8] Conc. Trid. sess. 23, c. 7 de reform. [9] Cf. nostrum Man. iur. eccl. II, q. 236.

[10] Sess. 23, c. 4—15 de reform. [11] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 790.

[12] Cf. ib. n. 791.

Nota. Si ordinandi pertinent ad *clerum regularem* (sive sint simpliciter sive sollemniter professi), non possunt suscipere ordinem subdiaconatus, nisi per totum annum; ordinem diaconatus, nisi per biennium; ordinem presbyteratus, nisi per triennium theologiae operam dederint, «praemisso tamen regulari aliorum studiorum curriculo»[1].

607 **Titulus ordinationis** secundum primaevam notionem significat incardinationem clerici inter clerum alicuius tituli sive certae ecclesiae, cui clericus intitulatus sacrum ministerium impendit, et quae vicissim ex suis reditibus clerico sustentationem concedit[2]. Secundum vigentem disciplinam titulus est *cautio legitima de sufficienti et perpetua sustentatione clerici maioristae*. Cum enim clericus maiorista totus deditus ministerio divino nequeat curare sustentationem suam corporalem, valde congruum est, ut habeat inde ab initio suae ordinationis certam cautionem de convenienti victu.

Ex *iure communi* hodie exsistunt quattuor tituli ordinationis:

1. Titulus *beneficii*, qui consistit in eo, ut promovendus ad subdiaconatum possideat pacifice beneficium ecclesiasticum, quod sibi ad honestam sustentationem perpetuo sufficit. Iste titulus est proprius et ordinarius, sed hodie ob mutatas Ecclesiae conditiones satis rarus est. Propterea usuveniunt tres alii tituli *subsidiarii* sequentes.

2. Titulus *patrimonii* consistens in eo, quod promovendus ad subdiaconatum possidet certa bona propria, ex quorum reditibus congruam sustentationem percipere valet.

3. Titulus *pensionis* est census quidam (sive ecclesiasticus sive civilis) praebens certam, perpetuam et sufficientem sustentationem.

4. Titulus *paupertatis* (seu monasterii) est ius concessum sollemniter professis habendi sufficientem sustentationem ex bonis monasterii[3].

Praeter istos quattuor titulos ex iure communi admissos nunc exsistunt complures alii ex iure particulari seu ex privilegio, e. g. titulus missionis, titulus mensae episcopalis, titulus servitii dioecesani etc., de quibus omnibus videnda sunt legitima statuta particularia.

608 **Ordinis suscepti exercitium** praescribitur a Concilio Tridentino[4]. Sed plures auctores putant hoc statutum non obligare sub gravi, cum verba Concilii sint potius exhortativa quam praeceptiva: «in unoquoque iuxta praescriptum episcopi se exerceant.»[5] Ceterum sive ex privilegio sive ex speciali dispensatione ordines sacri nonnumquam conferuntur tribus diebus continuo successivis. Tunc autem exercitium ordinis prius suscepti est fere impossibilis.

ARTICULUS III.

De irregularitatibus.

Agemus 1. de irregularitatibus in genere, et deinde de irregularitatibus in specie, nempe 2. de irregularitatibus ex defectu, 3. de irregularitatibus ex delicto.

---

[1] Ita Leo XIII, Decr. «Auctis admodum» d. 4 Nov. 1892. Cf. ampliorem determinationem huius Decreti datam a S. C. de Relig. d. 7 Sept. 1909 (Acta Ap. Sedis I 701—704) et d. 31 Maii 1910 (ib. II 449).

[2] Cf. *Wernz*, Ius Decretal. II, n. 90.

[3] Cf. nostrum Man. iur. eccl. II, q. 237.

[4] Sess. 23, c. 11 et 13 de reform.

[5] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 801.

§ 1.

De irregularitatibus in genere.

Notio. *Irregularitas est impedimentum ex iure ecclesiastico instituttum, quod prohibet primario ordinis susceptionem, et secundario exercitium ordinum susceptorum.* 609

Explicatur. Dicitur a): *impedimentum* seu quaedam inhabilitas (non autem censura aut poena), quia irregularitas non semper culpam supponit, sed principaliter introducta est, ne quis indignus statum clericalem intret aut sacrum ministerium exerceat. Dicitur b): *ex iure ecclesiastico* institutum, unde tamquam axioma habetur: *nulla irregularitas incurritur, nisi in iure sit expressa,* ac proinde non exsistit irregularitas ab homine[1]. Ille igitur, qui ex iure *divino* arcetur ab ordine suscipiendo aut exercendo, e. g. qui caret vocatione divina, non est proprie irregularis, sed ineptus. Dicitur c): quod *prohibet* etc., quibus verbis significatur *effectus* irregularitatis, qui nempe est prohibere (non irritare) ordinum susceptionem et exsecutionem. Sub nomine ordinis hic intelligitur etiam *prima tonsura,* quae fere frustra daretur, si prohiberetur susceptio ordinum. — Irregularitas prohibet quidem *collationem et receptionem* beneficii, cui annexum est officium, quod irregularis exercere vetatur, sed minime impedit, ne irregularis *retineat* beneficium iam acceptum neve exerceat *iurisdictionem* iam possessam. Attamen irregularis nequit licite exercere potestatem ordinis sacri (extra casum necessitatis).

Divisio. 1. Distinguitur irregularitas *ex defectu* et *ex delicto.* Prima oritur 610
ex defectu innoxio; altera inducitur ex delicto personali, mortali, externo et opere consummato. Raro etiam ex delicto *alieno* talis irregularitas oritur.

2. Irregularitas *totalis* et *partialis,* prout impedit susceptionem vel exsecutionem omnis ordinis, vel tantum a) ascensum ad ordinem superiorem aut b) partialem exsecutionem ordinis. Sic e. g. sacerdos carens pollice est irregularis quantum ad celebrationem Missae, minime vero quantum ad audiendas confessiones.

Sunt adhuc aliae divisiones, ut irregularitas antecedens et consequens, perpetua et temporanea etc., quae facile ex ipsis terminis intelliguntur.

Conditiones ad incurrendam irregularitatem requisitae. 611
Irregularitas non adest nisi:

1. Sit *certa,* i. e. factum inducens irregularitatem debet certe exsistere.

Hinc irregularitas dubia est irregularitas nulla. Ratio est, quia irregularitas, utpote aliquid odiosum, est strictae interpretationis atque non praesumi, sed probari debet.

2. *Actio,* qua contrahitur irregularitas *ex delicto,* sit peccatum personale, mortale, externum, opere consummatum.

Sed sufficit peccatum *occultum.* (Irregularitas autem *ex defectu* potest incurri sine ulla culpa.) Ergo omnia illa, quae excusant actionem, ne sit mortale peccatum (e. g. parvitas materiae, defectus advertentiae, bona fides etc.), excusant quoque ab irregularitate.

3. *Actio,* qua contrahitur irregularitas *ex delicto,* sit posita cum cognitione specialis legis ecclesiasticae prohibentis eam.

---

[1] c. 18, 5, 11 in VI°.

Hinc communiter docent auctores *ignorantiam legis ecclesiasticae* prohibentis tale delictum excusare ab irregularitate *ex delicto,* nisi tamen ista ignorantia sit *crassa* vel *supina*[1]. Ratio est, quia irregularitas ex delicto est poena eaque extraordinaria legis ecclesiasticae. Iam vero tales poenae non incurruntur ab iis, qui eas ignorant. Immo plures auctores propter hanc rationem docent non solum requiri cognitionem legis ecclesiasticae prohibentis, sed etiam *poenae,* i. e. ipsius irregularitatis. Ideoque excusat etiam ignorantia ipsius irregularitatis, dummodo tamen ne sit *crassa.* Ita Noldin[2], Marc[3]. S. Alphonsus[4] citans complures auctores pro hac sententia illam vocat «satis probabilem».

Ab irregularitate *ex defectu* contrahenda nulla ignorantia excusat. Talis enim irregularitas est mera inhabilitas afficiens eos quoque, qui legem ignorant.

612 **Cessatio.** Irregularitas contracta potest cessare: 1. per cessationem causae totalis; 2. per baptismum; 3. per professionem sollemnem; 4. per dispensationem.

1. Per *cessationem causae totalis* cessat irregularitas *ex defectu* (non autem ex delicto). Itaque irregularitas ex defectu corporis cessat per operationem chirurgicam, quae tollit infirmitatem; defectus aetatis cessat lapsu temporis; defectus scientiae cessat absolutis studiis necessariis etc.

2. Per *baptismum,* qui omnia peccata delet, tollitur irregularitas *ex delicto* ante baptismum patrato. Sic e. g. paganus, qui homicidium patravit, baptismo suscepto, non est irregularis ex delicto, quippe quod quoad omnes effectus deletum sit per baptismum; econtra idem paganus, qui fuit bigamus, adhuc laborat irregularitate *ex defectu* post baptismum susceptum.

3. Per *professionem sollemnem* religiosam ipso iure cessat irregularitas ex defectu *natalium* ad suscipiendos *ordines,* non autem ad dignitates et praelaturas[5]. Nonnulla instituta religiosa hac in re habent specialia privilegia[6].

4. Per *dispensationem legitimam* quaelibet irregularitas auferri potest, quippe quae sit solius iuris ecclesiastici. Ad obtinendam hanc dispensationem debent sincere manifestari tum facta, ex quibus irregularitas (sive irregularitates) orta est, tum causa, ob quam dispensatio petitur. Determinata forma, in qua dispensatio danda est, a iure non praescribitur. Hinc si dispensatio datur in confessionali, confessarius uti potest post absolutionem a peccatis his similibusve verbis: Dispenso tecum super irregularitate, quam incurristi propter talem causam, e. g. abortum.

613 **Quis dispensare possit.** a) *Summus Pontifex* in omnibus omnino irregularitatibus dispensare potest, et quidem iuxta vigentem disciplinam per S. Congregationem de Sacramentis, si agitur de irregularitatibus publicis; per S. Poenitentiariam vero, si agitur de dispensatione in foro interno pro irregularitatibus occultis. Clerici autem regulares debent a S. Congregatione de Religiosis petere dispensationes super irregularitates publicas.

b) *Episcopi* vi facultatum specialium aliquando possunt dispensare in fere omnibus irregularitatibus, ex iure autem communi possunt dispensare cum

---

[1] Cf. *Gasparri,* De s. ordinat. n. 204; *Wernz,* Ius Decretal. VI, n. 101; *Noldin,* De poen. eccl. n. 128. *S. Alphonsus* (Theol. mor. l. 7, n. 330) vocat hanc sententiam communissimam et probabiliorem.

[2] L. c. [3] Instit. mor. II, n. 1913. [4] L. c. n. 351.

[5] c. 18, X 1, 17.

[6] Cf. Greg. XIII Const. «Ascendente» d. 25 Maii 1584 pro Societate Iesu.

suis subditis: α) in omnibus irregularitatibus *dubiis* (dubio sive iuris sive facti)[1]; β) in omnibus irregularitatibus *ex delicto occulto* provenientibus (excepta ea, quae oritur ex homicidio voluntario)[2]; γ) *ex defectu natalium* ad primam tonsuram, ordines minores et ad beneficia minora, quibus cura animarum non est annexa[3]; δ) super *bigamia similitudinaria* saltem occulta[4].

c) *Praelati regulares* possunt dispensare cum suis subditis sicut episcopi ex iure communi[5]. Item possunt dispensare super irregularitate ex defectu lenitatis[6]. Insuper nonnullis institutis religiosis specialia privilegia hac in re concessa sunt.

d) *Confessarii regulares* possunt dispensare omnes poenitentes super irregularitatibus, a quibus episcopi *ex iure communi* suos subditos dispensare possunt[7].

e) *Confessarii alii* ex iure communi nequeunt dispensare in irregularitatibus, attamen in casibus urgentioribus, quando possunt absolvere ab omnibus peccatis et censuris, possunt etiam dispensare ab irregularitate, quae ipsas censuras sequitur[8]. Hinc e. g. confessarius, in casu urgenti absolvens sacerdotem, qui excommunicationem incurrit ob absolutionem complicis hancque excommunicationem violavit dicendo Missam, potest hunc poenitentem etiam dispensare in irregularitate incursa. Attamen in recursu postea infra mensem faciendo id quoque manifestare oportet.

§ 2.

De irregularitatibus ex defectu.

Praenotamen. Quid sint irregularitates ex defectu, supra n. 610 dictum est. Numerus earum diversimode assignatur; alii afferunt septem, alii octo, alii decem. Veteres auctores satis communiter enumerabant octo irregularitates ex defectu, his versiculis contentas:

Natales, animus, libertas, corpus et aetas,
Non bigamus, lenis, nec mala forma notet.

1. **Defectus natalium** iam a saeculis constituit irregularitatem, 614
quia a) filii illegitimi opprobrium portantes parentum non sunt satis digni ad excellentiam status clericalis; b) non raro imitantur incontinentiam parentum[9]. — Iuxta vigentem disciplinam ex defectu natalium irregulares sunt *omnes, qui extra verum aut saltem putativum matrimonium nati sunt.*

Quid sit matrimonium putativum, dicitur in tractatu de matrimonio. Proles, quae nata est ex matrimonio invalido, quod contractum est sine debitis proclamationibus et absque legitima dispensatione proclamationum, est irregularis[10].

Illegitimi ac proinde irregulares non sunt:

a) filii expositi; attamen ad cautelam solet dari dispensatio, si eorum parentes sunt prorsus ignoti;

---

[1] Cf. *Gasparri,* De s. ordinat. n. 230.
[2] Conc. Trid. sess. 24, c. 6 de reform.
[3] Ita Bonifacius VIII: 1, I 11 in VI°.
[4] c. 4, X 3, 3.
[5] Ita S. Pius V d. 21 Iulii 1571.
[6] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 469.
[7] Cf. ib. n. 355; *Gasparri* l. c. n. 229.
[8] S. Offic. d. 6 Sept. 1909 (Acta Ap. Sedis I 677).
[9] Cf. Conc. Trid. sess. 25, c. 15 de reform.
[10] c. 3, X 4, 3.

b) filii dubie illegitimi;

c) filii nati durante matrimonio legitimo *ex adulterio,* dummodo tamen istud adulterium et illegitima origo filii ne sint iuridice probata. Valet enim adagium: Pater est, quem nuptiae demonstrant.

Cessatio huius irregularitatis obtinetur:

a) Per *legitimam dispensationem.* Quinam dispensare valeant in hac irregularitate, iam supra dictum est.

b) Per *legitimationem* ope subsequentis matrimonii. Hoc modo non tollitur irregularitas nisi pro filiis *naturalibus*[1].

c) Per *professionem sollemnem religiosam*[2].

615 2. **Defectus animi** includit tres defectus[3]: a) defectum usus rationis; b) defectum scientiae; c) defectum fidei confirmatae.

a) *Defectus usus rationis* ille est, qui provenit ex causa *habituali:* Tali defectu laborant pueri ante adeptum usum rationis, amentes, fatui.

b) *Defectus scientiae* est carentia illius scientiae, quae requiritur ad licitam susceptionem singulorum ordinum[4].

c) *Defectus fidei confirmatae* afficit: *α*) *Neophytos adultos,* qui recenter baptizati sunt, recedendo a Iudaismo, Paganismo aliisque sectis infidelibus. Debet igitur eorum fides probari, antequam ad ordines admittuntur. Quantum vero temporis ista probatio durare debeat, non concordant auctores. Alii unum annum satis esse putant, alii biennium, alii decennium requirunt, alii rectius id relinquunt prudenti arbitrio episcopi[5]. — *β*) *Non-confirmatos.* Ita sententia probabilior[6].

616 3. **Defectus libertatis** oritur ex triplici vinculo: a) servitutis, b) matrimonii, c) officii. Quare irregulares sunt:

a) *Omnes servi proprie dicti,* seu mancipia[7], nisi prius plenam libertatem obtinuerint.

b) *Uxorati,* nisi prius obtinuerint aut divortium perpetuum[8] aut licentiam ab uxore, quae tunc debet emittere votum castitatis vel etiam (si ipsa est iuvenis) ingredi religionem[9].

c) Omnes, qui *ex officio et iuramento* negotiis saecularibus implicantur, nisi prius a tali officio sunt legitime liberati. Ex hoc titulo irregulares sunt iudices, milites, curatores, tutores etc.[10]

617 4. **Defectus corporis** est vitium corporale, propter quod ordines aut omnino non aut saltem non decenter exerceri possunt. Ratio igitur huius irregularitatis est aut *impotentia* exercendi ordinem, aut saltem *indecentia* in exercitio ordinis.

Ex defectu corporis irregulares sunt:

a) *Mutilati,* e. g. carentes pede, manu, pollice, indice, vel qui non valent hostiam decenter frangere cum pollice et indice.

---

[1] Cf. infra in tractatu de matrimonio. [2] c. 1, X 1, 17.

[3] Aliqui auctores tamquam tres distinctas irregularitates hos defectus habent.

[4] Cf. supra n. 606. [5] Cf. *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 12, c. 1, n. 6.

[6] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. II, n. 119. [7] c. 1, X 1, 18.

[8] Quomodo obtineatur tale divortium videsis in tractatu de matrimonio.

[9] Cf. nostrum Man. iur. eccl. II, q. 26. [10] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 456.

b) *Vitiati aut ita debilitati,* ut nequeant decenter peragere officia cum ordinibus connexa, e. g. caeci (vel ita caecutientes, ut in Missali legere nequeant), surdi, qui nihil audiunt, muti aut ita balbutientes, ut verba integra nequeant pronuntiare, claudi, qui sine baculo ad altare se sistere nequeunt, paralytici, qui vasa sacra tenere aut caeremonias praescriptas peragere nequeunt, epileptici, qui versantur in continuo periculo cadendi in terram.

c) *Deformes,* qui tali vitio externo *facile perceptibili* laborant, ut aliis excitent horrorem aut risum, e. g. quibus abscisae sunt nares, qui sunt veri pygmaei[1] vel econtra gigantes[2], qui sunt notabiliter gibbosi.

Nota. Ad episcopum spectat iudicare, utrum in casu particular defectus corporis sit tantus, ut causet irregularitatem. Quod quidem iudicium severius sit oportet *ante* ordinationem quam *postea.* Durum est enim ex infortunio amittere exercitium ordinis rite suscepti.

5. **Defectus aetatis** est carentia aetatis canonicae. Quaenam aetas requiratur pro singulis ordinibus, dictum est supra n. 605.

6. **Defectus bigamiae,** qui etiam defectus sacramenti vocatur, 618
est bigamia vel vera vel interpretativa vel similitudinaria.

Iam S. Paulus statuit, ut episcopi, presbyteri et diaconi sint *unius* uxoris viri[3]. Matrimonium enim significat coniunctionem unius Christi cum una Ecclesia. Ergo matrimonium, quod vir contrahit (successive) cum duabus feminis, imperfecte significat hanc coniunctionem et aliquam maculam in viro causat. Hinc orta est irregularitas sacramenti seu bigamiae.

Bigamia *vera* habetur, quando vir plures successive uxores ducit et cum singulis matrimonium consummat.

Bigamia *interpretativa* exsistit, quando vir ducit quidem unam uxorem, quae tamen *ex fictione iuris* consideratur ut duplex uxor. Quae quidem fictio iuris locum habet: a) si vir consummat matrimonium cum muliere iam ab alio corrupta, e. g. cum vidua, immo etiam cum propria uxore, postquam illa adulterium commisit; b) si vir contrahit et consummat duo matrimonia alterum validum et alterum invalidum (licet in bona fide). Ergo vir non est irregularis, qui cum pluribus feminis fornicatus est, quia istae feminae non censentur plures uxores.

Bigamia *similitudinaria* oritur ex duplici matrimonio, altero carnali, altero spirituali, nempe quando vir attentat matrimonium post professionem sollemnem aut sacrum ordinem susceptum. Haec irregularitas proxime oritur *ex delicto* attentati matrimonii sacrilegi.

7. **Defectus lenitatis** oritur pro eo, qui in *iusto bello* aut in *iudicio* 619
causavit sanguinis fusionem. Ecclesia enim abhorret a sanguine ac proinde declarat irregulares eos, qui causaverunt (licet iuste) fusionem sanguinis humani. Itaque irregulares ex hoc capite sunt:

a) Qui in *iudicio iusto* ad occisionem vel mutilationem hominis proxime et efficaciter concurrunt, e. g. iudices, iudices iurati[4], advocatus seu procurator contra reum agens, carnifex. Si quis in iudicio

---

[1] *Zwerge.* [2] *Riesen.* [3] Cf. 1 Tim 3, 2 12; Tit 1, 6.
[4] *Geschworner, le juré.*

iniusto ad occisionem hominis efficaciter cooperatur, iam non incurrit irregularitatem ex defectu lenitatis, sed ex delicto homicidii.

b) Qui in *bello iusto offensivo* homicidium vel mutilationem hominis committunt. Dicitur: in bello *iusto;* nam ille, qui in bello manifeste iniusto aliquem hominem occidit aut mutilat, est irregularis ex delicto homicidii. Deinde dicitur: in bello *offensivo;* nam in bello *defensivo* nemo fit irregularis, qui se defendit cum moderamine inculpatae tutelae, etiamsi aggressores occidit aut mutilavit. Clerici tamen, qui in bello defensivo *sponte* militant atque aliquem occidunt aut mutilant, fiunt irregulares, quia graviter prohibitum est clericis sponte militare.

Nota. Irregulares ob defectum lenitatis aliquando dicuntur quoque clerici maioristae et regulares, qui exercent *illicito modo* artem chirurgicam, si ex operatione chirurgica sequatur mors (etiam casualiter et sine incuria clerici). Clerici possunt artem chirurgicam licite exercere ex speciali indulto aut in casu extremae necessitatis.

620 8. **Defectus famae** oritur ex infamia sive iuris sive facti. Infamia in genere est bonae famae carentia vel notabilis diminutio. Quam necessaria sit bona fama omnibus clericis, per se patet. Unde S. Paulus dicit de episcopo: «Oportet illum et testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat et in laqueum diaboli.»[1]

Infamia *iuris* oritur ex triplici capite, nempe a) *ex crimine in iure canonico notato,* scil. ex hostili persecutione vel percussione episcoporum et cardinalium, ex haeresi, ex simonia reali, ex duello, ex raptu mulieris; b) ex sententia iudicis ecclesiastici; c) ex crimine parentum.

Infamia *facti* oritur (ante sententiam iudicis condemnatoriam) ex commissione alicuius criminis enormis et notorii, e. g. ex notoria commissione adulterii, periurii, sodomiae et generatim omnium criminum, quae a legibus civilibus puniuntur poena graviter infamante[2].

Nota 1. Infamia minime incurritur ex eo, quod aliquis aut eius parentes exercent artem vilem, e. g. lanionis, carnificis, histrionis. Per se autem patet, illum, qui huiusmodi artem exercet, debere eam relinquere, si vult fieri clericus.

Nota 2. Ad irregularitatem ex defectu famae reducitur quoque irregularitas, qua ligantur *haeretici* eorumque filii et nepotes. Non solum ipsi haeretici, qui publice adhaerent (aut adhaeserunt) sectae damnatae, sunt irregulares[3], sed etiam eorum filii et nepotes, qui ex *patre* haeretico descendunt; filii autem soli, qui ex matre haeretica nati sunt[4]. S. Officium d. 4 Dec. 1890[5] decrevit de hac re, «haereticos ad fidem catholicam conversos, ac filios haereticorum, *qui in haeresi persistunt vel mortui sunt,* ad primum et secundum gradum per lineam

[1] 1 Tim. 3, 7.
[2] Vulgo *Zuchthaus.*
[3] c. 13, X 5, 7.
[4] c. 2 et 15, V 2 in VI°.
[5] Collect. de Prop. Fide n. 1744.

paternam, per *maternam* vero ad primum dumtaxat esse irregulares... ideoque dispensatione indigere, ut ad tonsuram et ordines promoveantur».

Irregularitas ex infamia *facti* cessat, cessante ipsa infamia, e. g. per transmigrationem in locum, ubi factum probrosum prorsus ignoratur, (emendatione tamen peracta). Tunc non requiritur dispensatio proprie dicta, sed tantum declaratio episcopi.

§ 3.

De irregularitatibus ex delicto.

Praenotamen. Quod S. Paulus dicit de episcopo: «Oportet episcopum sine crimine esse»[1], idem valet de omnibus clericis aut etiam iis, qui volunt amplecti statum clericalem. Quare iure merito arcentur criminosi ab ordinibus suscipiendis et exercendis. Itaque Ecclesia statuit nonnullas irregularitates, quae oriuntur ex certis criminibus et quae hoc versiculo continentur:

Fonte reus, sacris, censura, crimine, leto.

Fonte reus = sacrilega iteratio baptismi.
Sacris reus = ordinum usurpatio aut illicita susceptio.
Censura reus = violatio censurae.
Crimine reus = crimina enormia et publica.
Leto reus = homicidium et mutilatio.

Nota. Crimina enormia, quae inducunt irregularitatem, causant quoque infamiam facti; ideoque S. Alphonsus[2] recte docet hanc irregularitatem reduci ad irregularitatem ex defectu famae. Non sunt igitur nisi quattuor delicta, quae causant irregularitatem.

1. **Fonte reus** est ille, qui a) in adulta aetate scienter recipit baptismum ab haeretico extra casum urgentissimae necessitatis[3]; b) qui scienter absolute rebaptizat; item qui scienter sic rebaptizatur; item clerici qui ad talem baptismum iteratum cooperantur[4]. 621

Dicitur: qui *scienter* rebaptizat. Hinc qui ignorat baptismum esse collatum, vel iterationem baptismi sub his conditionibus esse illicitam, non incurrit hanc irregularitatem.

Dicitur: qui *absolute* rebaptizat. Hinc qui *sub conditione* rebaptizat, etiam cum levi dubio de priore baptismo, non est irregularis, dummodo tamen istud dubium ne sit prorsus futile et nullum[5].

2. **Sacris reus** est: a) Clericus qui scienter et sollemniter exercet ordinem *sacrum*, quem non habet[6], e. g. si aliquis solum tonsuratus sollemniter exercet officium diaconatus. Iuxta vigentem praxim permittitur (sub certis limitationibus), ut simplex clericus peragat officium subdiaconi in Missa sollemni. — Non desunt auctores[7], qui docent hanc irregularitatem incurri quoque a *laico*, qui sollemniter exercet 622

[1] Tit. 1, 5. [2] Theol. mor. l. 7, n. 362.
[3] Cf. *Gasparri*, De s. ordinat. n. 320; *Wernz*, Ius Decretal. II, n. 134.
[4] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 356; *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 7, c. 6, n. 3.
[5] Cf. *Wernz* l. c. n. 135, nota 322. [6] c. 1, X 5, 28.
[7] E. g. *Wernz* l. c. n. 137.

sacrum ordinem, sed haec sententia minime est certa, ac proinde talis laicus, qui e. g. Missam celebrat, peccat quidem gravissime, sed non est tamquam irregularis habendus [1]. b) Ille, qui male et furtive suscipit ordines [2], e. g. qui suscipit ordines per saltum, vel ab episcopo excommunicato etc. [3] Nonnulli tamen auctores [4] poenam ob furtivam susceptionem ordinis malunt vocare suspensionem.

623 3. **Censura reus** est clericus, qui censura aliqua innodatus culpabiliter exercet actum *ordinis sacri*, e. g. sacerdos excommunicatus, qui dicit Missam [5]. Cum irregularitas ex delicto supponat *grave delictum*, clericus censuratus non fit irregularis, si ex gravi causa *in necessitate* exercet sacrum ordinem [6]. — Duplicem irregularitatem incurrit clericus, qui duplici censura innodatus exercet sacrum ordinem, vel qui in eadem censura pluries exercet sacrum ordinem. Quae quidem in petitione absolutionis manifestanda sunt. Quomodo simplex confessarius in hac irregularitate dispensari possit, quando est casus urgentior, dictum est supra n. 494.

624 4. **Leto reus** ille est, qui iniuste et cum gravi culpa hominem occidit aut graviter mutilavit. Ad incurrendam igitur hanc irregularitatem requiritur, a) ut actio sit graviter culpabilis et iniusta; ergo si quis hominem occidit aut mutilat cum moderamine inculpatae tutelae, vel ex ignorantia, vel casualiter praeter intentionem, non incurrit hanc irregularitatem; b) ut mors vel gravis mutilatio reapse sequatur, unde e. g. qui propinat pharmacum ad occidendum foetum animatum in utero materno, peccat statim graviter, sed non est irregularis, nisi mors foetus revera est secuta. — Hanc irregularitatem incurrunt non solum ipsi occisores aut mutilatores, sed etiam omnes qui *efficaciter* cooperantur mandato vel consilio.

Dubitatur, num sit irregularis medicus, qui ex gravi negligentia mortem aegroti causaverit. Si revera fuerit negligentia graviter culpabilis, talis medicus causavit culpabiliter mortem hominis, et tunc videtur esse irregularis. Benedictus XIV [7] refert exsistere consuetudinem, ut medicis volentibus suscipere ordines semper concedatur ad cautelam dispensatio super irregularitate, cum in exercitio artis medicae tam facile occurrant negligentiae fatales.

Nota. Cum procuratio abortus (effectu secuto) sit revera occisio hominis, saltem si foetus sit animatus, haec irregularitas incurritur quoque ex procuratione abortus foetus animati, i. e. 80 dies post conceptionem peracta [8].

Mutilatio, quae inducit irregularitatem, debet esse abscisio seu separatio alicuius membri (distinctum officium habentis) a corpore [9], e. g.

---

[1] Cf. *Gasparri,* De s. ordinat. n. 334.
[2] c. 1, X 5, 20. [3] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 7, n. 360 sq.
[4] E. g. *Noldin,* De poenis eccl. n. 133. [5] Cf. c. 1, 18, 20, V 11 in VI°.
[6] Cf. supra de effectibus excommunicationis n. 500.
[7] De syn. dioec. l. 13, c. 10, n. 4.
[8] Cf. quae de hac re dicta sunt supra II, n. 144.
[9] Cf. *Gasparri* l. c. n. 406 sqq.

abscisio manus, pedis, oculi, membri genitalis etc. Nihil refert, utrum talis mutilatio facta sit in proprio vel in alieno corpore. Immo qui semetipsum culpabiliter mutilat vel castrat, fit irregularis, etiamsi sibi non abscidit totum membrum, sed partem membri, e. g. articulum digiti[1].

Dispensatio irregularitatis ex voluntario homicidio aut gravi mutilatione reservata est Summo Pontifici[2].

TRACTATUS X.

De matrimonio.

Praenotamen. 625

a) **Utilitas et necessitas huius tractatus, qui sub diversis respectibus a diversis disciplinis attingitur.**

Cum familiae et totius humanae societatis in matrimonio fons et origo consistat, ut dicit Leo XIII Const. «Arcanum» d. 10 Febr. 1880, ex matrimoniis rite initis et sancte conservatis salus totius societatis dependet. Hinc omnium saeculorum et regionum historia semper comprobavit, populos, sanctitate matrimonii violata, in praecipitium immoralitatis, irreligiositatis et miseriae socialis corruisse. Unde Leo XIII fere initio sui pontificatus volens felicitati populi christiani consulere celebrem Encyclicam «Arcanum» de matrimonio misit ad omnes totius orbis episcopos. Merito scribit ille: «Haec de matrimonio christiano documenta ac praecepta, quae per has litteras nostras vobiscum, venerabiles Fratres, communicanda censuimus, facile videtis non minus ad conservationem civilis communitatis quam ad salutem hominum sempiternam magnopere pertinere. Faxit igitur Deus, ut, quanto plus habent illa momenti et ponderis, tanto dociles promptosque magis ad parendum animos ubique nanciscantur.» — Si autem tantae utilitatis necessitatisque sit, ut vera documenta ac praecepta de matrimonio observentur a populis, prius haec praecepta debent clare cognosci ac doceri. Iamvero docendi munus pertinet ad episcopos eorumque coadiutores sacerdotes, qui proinde apprime cognoscere tenentur omnia, quae ad matrimonium christianum attingunt. Sane quilibet sacerdos, sive sit parochus sive sit confessarius (adultorum laicorum), tenetur sub gravi cognoscere leges de matrimonio a Deo et Ecclesia latas; atque quo melius cognoscit hasce leges et quo efficacius prudentiusque eas observandas procurat, eo ampliores fructus in vinea Domini reportabit.

Quibus omnibus luculenter apparet tractatum de matrimonio esse perquam utilem et necessarium fere omnibus sacerdotibus. Qui quidem tractatus semper visus est satis difficilis, ita ut iam S. Augustinus[3] scripserit: «Quaestionem de coniugiis obscurissimam et implicatissimam esse non nescio. Nec audeo profiteri omnes sinus eius vel in hoc opere vel in alio me adhuc explicasse, vel iam posse, si urgear explicare.» Tamen haec difficultas minime deterrere debet, idque eo vel magis, quod illa hodiernis temporibus est multum diminuta propter Ecclesiae claras leges et virorum doctorum ex-

---

[1] c. 3, X 1, 20.

[2] Conc. Trid. sess. 24, c. 7 de reform.; cf. tamen *S. Alph.*, Theol. mor. l. 7, n. 396.

[3] De coniug. adult. l. 1, c. 25, n. 32 (*Migne*, Patr. lat. 40, 469).

planationes abundantes. Quae quidem difficultas potissimum videtur provenire ex multiplici conspectu, sub quo matrimonium considerari potest. Etenim matrimonium, prout est contractus mere naturalis, consideratur solo lumine rationis in *Ethica* naturali; prout vero pertinet ad dogma fidei, in *Theologia dogmatica,* prout eius causae iudicantur in foro ecclesiastico, consideratur in *Iure canonico;* prout vero inducit obligationes temporales, e. g. de educatione naturali filiorum, de communione bonorum inter coniuges stabilienda etc., pertinet ad *Ius civile.* Theologia autem moralis deberet quidem ex Ethica praesupponere principia naturalia, ex Dogmatica principia revelata, ex Iure canonico leges ecclesiasticas latas, ex Iure civili leges iustas, et tantum tractare de specialibus obligationibus moralibus coniugum; attamen nostris temporibus mos fere universalis invaluit, ut Manualia Theologiae moralis tractent de matrimonio ita, ut tradant totam doctrinam, cuius cognitio necessaria est sacerdoti curam animarum gerenti. Ratio huius methodi (sane non omnino scientificae) est utilitas practica. Manuale enim Theologiae moralis hodie consideratur ut fidus dux et quasi «Vademecum», quod quemlibet sacerdotem comitatur fere in omnibus quaestionibus in praxi sacerdotali occurrentibus. Hinc etiam quaestiones iuristicae, e. g. de impedimentis matrimonii, solent fere eadem amplitudine tractari in Theologia morali, ac in Iure canonico.

626 b) **Principaliores auctores, qui de matrimonio scripserunt.**

Quoniam tractatus de matrimonio est tantae utilitatis necessitatisque, nil mirum est, quod omnibus temporibus excellentiores quique auctores de hac re scripserunt aut locuti sunt. Ipse Christus primum miraculum fecit in nuptiis in Cana, matrimonium erexit ad sacramentum Novae Legis, plura statuta de obligationibus coniugum in Evangelio tulit [1]. Pariter s. apostolus Paulus saluberrima praecepta de matrimonio edidit [2]. SS. Patres scriptoresque antiqui christiani multoties habent sermonem de matrimonio. Non vacat omnes enumerare hic. Inter principaliores habentur: S. Ignatius Antiochenus [3], Hermas [4], Athenagoras [5], Clemens Alexandrinus [6], Tertullianus [7], Augustinus [8]. — Post tempora vero patristica usque ad Gratiani Decretum non ita multi tractatus de matrimonio habentur. Inter auctores istius epochae nominandi sunt Rabanus Maurus [9], Ivo Carnutensis [10]. Gratianus vero fuit primus, qui non tantum canones Conciliorum de matrimonio collegit, verum etiam quasi scientificum tractatum de matrimonio confecit in suis «dictis» et animadversionibus. Viam sic apertam per Gratianum plures alii ambulaverunt, e. g. Magister Rolandus [11] (postea Alexander III), Bernardus Papiensis [12],

---

[1] Cf. Mt 5, 31 sq; Mc 10, 11; Lc 16, 18. [2] 1 Cor 7, 12 sqq.
[3] Ep. ad Polyc. c. 5 (*Migne,* Patr. graec. 1, 723).
[4] Pastor, mand. 4, 1 (*Migne* l. c. 2, 918).
[5] Legatio pro christ. c. 33 (*Migne* l. c. 6, 9666).
[6] Strom. l. 2, c. 23 (*Migne* l. c. 8, 1086).
[7] Pluribus in locis, e. g. De monogamia (*Migne,* Patr. lat. 2, 92).
[8] In pluribus libris, e. g. De bono coniugali (*Migne* l. c. 40, 372)
[9] Tract. de consang. nuptiis (*Migne* l. c. 110, 1085).
[10] Decretum P. 8; Panormia P. 6 (*Migne* l. c. 161, 583 et 1243).
[11] Summa Magistri Rolandi, ed. *Thaner,* et Die Sentenzen Rolands, ed. *Gietl.*
[12] Summa de matrim., apud *Laspeyres.*

Tancredus [1], Petrus Lombardus [2]. Saeculo autem XIII, quo non tantum scientiae theologicae et philosophicae, sed etiam scientia Iuris canonici maxime floruerunt, plures celeberrimi auctores de matrimonio scripserunt. Ante omnes nominandus est S. Raymundus de Pennaforte ex Ordine Praedicatorum, qui iussu Gregorii IX totum Ius canonicum in Decretalibus collegit ac digessit. In quarto libro Decretalium habetur completum ius matrimoniale, quod postea fere innumeris commentariis est explicatum. Ipse S. Raymundus de iure matrimoniali specialiter pro confessariis scripsit in sua Summa [3]. Post Petrum Lombardum et S. Raymundum fere omnes magni theologi et canonistae de matrimonio scripserunt, e. g. S. Thomas Aquinas, S. Bonaventura, Ioannes Andreae etc. — Concilium Tridentinum nonnullas magnas mutationes introduxit in iure matrimoniali, e. g. circa matrimonia clandestina, circa impedimenta spiritualis cognationis, publicae honestatis, affinitatis etc. Inter auctores, qui post Concilium Tridentinum de matrimonio scripserunt, eminet Thomas Sanchez, ab aliis magnis laudibus elatus, ab aliis vehementer vituperatus, quasi nimis inverecunde de quibusdam rebus matrimonialibus locutus sit. — Nostris temporibus modo excellenti scripserunt de matrimonio: Feije [4], Gasparri [5], van de Burgt-Schaepman [6], Wernz [7], Leitner [8], Vlaming [9], Vogt [10], De Smet [11] aliique. — Quoniam in causis matrimonialibus nonnullae quaestiones incidant, quae potius a peritis in arte medica solvendae sunt, etiam sub hoc respectu plures auctores de matrimonio tractaverunt, e. g. Eschbach [12], Capellmann [13], Surbled [14], Antonelli [15] et quidam alii. — Iura civilia diversarum regionum de matrimonio vigentia consideraverunt in ordine ad Theologiam moralem etiam plures, e. g. in Anglia: Stewart [16]; in America Septentrionali: Bishop [17]; in Germania: Vogt in opere iam cit.; in Austria: Rittner [18]; in Italia: Ceraolo-Pisani [19]; in Hispania: Abella [20].

c) Divisio tractatus.

Cum matrimonium sub multiplici respectu considerari possit (ut supra dictum est), nil mirum est, quod diversae divisiones a diversis auctoribus in hoc tractatu adhibentur, prout unam alteramve considerationem praeferunt. Consulere autem volentes et scientificae methodo et utilitati practicae, sequenti modo de matrimonio tractabimus:

1. De matrimonii natura et divisione.
2. De matrimonio, prout est sacramentum.

---

[1] Summa de matrim., ed. *Wunderlich.* [2] Sent. lib. IV.

[3] Summa S. Raymundi, de poenit. et matrim. cum commentariis *Ioannis de Friburgo* O. Pr., Romae 1603.

[4] De imped. et dispens. matrim. [4], Lovanii 1893.

[5] Tract. de matrim. Novam editionem procuravit *Schaepman.*

[6] Tractatus canonicus de matrim., Ultraiecti 1908.

[7] Ius Decretal. t. IV, Romae 1904. Secundam editionem procuravit *Laurentius* 1910

[8] Lehrb. des kirchl. Eherechtes. [9] Prael. de iure matrim., 1897.

[10] Das kirchl. Eherecht [3], 1910. [11] De sponsal. et matrim., Brugis 1910.

[12] Disputationes physiologico-theologicae [2], 1901.

[13] Pastoralmedizin, nova ed. *Bergmann,* 1914.

[14] La morale dans ses rapports avec la médecine et l'hygiène [10], Paris 1905.

[15] Medicina pastoralis in usum confessariorum [2], Romae 1906.

[16] The Law of Marriage. [17] New Commentaries on Marriage.

[18] Österreich. Eherecht. [19] Del matrim. [20] Manual del matrim. civil y can.

3. De matrimonii proprietatibus.
4. De matrimonii bonis.
5. De matrimonii obligationibus.
6. De matrimonii praeparatione, scil. de sponsalibus, examine sponsorum et bannis.
7. De matrimonii celebratione.
8. De matrimonii impedimentis, et quidem a) impedientibus; b) dirimentibus; c) de dispensatione impedimentorum.
9. De matrimonio civili.

CAPUT I.

De matrimonii natura et divisione.

Istud caput dividitur in tres articulos: 1. de natura matrimonii; 2. de intima indole contractus matrimonialis; 3. de divisione matrimonii.

ARTICULUS I.

De natura matrimonii.

627 **Definitio nominalis.** Veteres auctores derivant nomen matrimonii a matre et munio, quasi matrimonium sit idem ac matris munium; quoniam mulier matrimonium init, ut mater fiat. Iam vero matrimonium a matre, non autem a patre sortitum est nomen, quia finis principalis matrimonii est proles, cuius generatio matri tanta munia imponit; unde pulchre dicitur: «Matri infans est ante partum onerosus, in partu dolorosus, post partum laboriosus.» [1] Alias adhuc explicationes huius nominis dat S. Thomas [2]. — Praeter nomen matrimonii etiam alia verba adhibentur ad eandem rem significandam, scil.:

a) *Coniugium,* quia duo coniuges quasi sub uno iugo adstringuntur [3].

b) *Consortium,* quia duo coniuges habent communem sortem et conditionem [4].

c) *Nuptiae* sive *connubium,* quia iuxta veterem ritum (qui apud quosdam populos ad hunc diem observatur) sponsae matrimonium ineuntes pudoris et subiectionis causa velo sese obtegebant [5]. Nuptiae tamen aliquando specialiter significabant sollemnitates et festivitates cum contractu matrimoniali coniunctas, vel etiam ipsam copulam coniugalem [6]. Pulchre explicat diversa haec nomina Concina [7].

628 **Definitio realis.** Complures auctores in matrimonio distinguentes duo elementa, scil. contractum et sacramentum, prius dant definitionem contractus et postea subiungunt definitionem sacramenti matrimonii. Quia autem in Nova Lege Christus ipsum contractum matrimonialem elevavit ad dignitatem sacramenti, quin primigeniam naturam matrimonii mutaverit, hinc Leo XIII definivit, «in matrimonio christiano contractum a sacramento *non esse dissociabilem* atque ideo non posse contractum verum et legitimum consistere, quin sit eo ipso sacra-

---

[1] c. 2, X 3, 33. Cf. Cat. Rom. P. 2, c. 8, q. 2. [2] Suppl. q. 44, a. 2.
[3] Cf. Cat. Rom. l. c. [4] L. 1 D. de rit. nupt. 22, 2.
[5] Cf. Cat. Rom. l. c. [6] c. 4, X 4, 11. [7] De matrim. c. 1.

mentum»[1]. Idem iam docuit Lugo[2]: «Noluit Christus variare conditiones illius contractus, sed illum, qualis erat, elevare, ita ut quoties validus esset in ratione contractus, inter baptizatos haberet etiam rationem sacramenti.» Quapropter videtur esse supervacaneum, in Theologia morali dare definitionem alteram de contractu, alteram de sacramento matrimonii. Ideo matrimonium unica et vera classica[3] definitione describi potest: **viri et mulieris maritalis coniunctio inter legitimas personas individuam vitae societatem retinens.** Inter baptizatos huiusmodi coniunctio ex institutione Christi est verum sacramentum significans et causans ex opere operato gratiam supernaturalem; inter non-baptizatos autem talis coniunctio non est quidem sacramentum, sed nihilominus, «cum habeat Deum auctorem fueritque vel a principio quaedam incarnationis Verbi adumbratio, idcirco inest in eo sacrum et religiosum quiddam non adventicium, sed ingenitum, non ab hominibus acceptum, sed natura insitum, et est sua vi, sua natura, sua sponte sacrum»[4].

Explicatur definitio. Dicitur 1°: *coniunctio,* quae vox si sumitur *active,* 629
i. e. pro ipso actu transeunte consensus interioris et exterioris, quo vir et mulier sibi fidem coniugalem promittunt, est matrimonium *in fieri;* sin autem sumatur *quasi passive,* i. e. pro effectu producto seu pro statu vitae orto ex supradicto consensu manifestato, significat matrimonium *in facto esse;* scil. vinculum matrimonii. Apud christianos matrimonium in fieri habet rationem sacramenti, non autem in facto esse[5].

Dicitur 2°: *maritalis,* ut significetur proprius finis illius coniunctionis. Vir enim et mulier coniunguntur ad legitimam vitam maritalem ducendam, non autem propter luxuriam vel amicitiam vel negotia saecularia etc. De finibus secundariis nupturientium infra sermo erit.

Dicitur 3°: *viri et mulieris,* non autem virorum et mulierum, ut significetur monogamia et excludatur tum polygamia tum polyandria.

Dicitur 4°: *inter legitimas personas,* ut exprimatur quasdam personas non posse validum aut licitum matrimonium inire, seu exsistere impedimenta matrimonii.

Dicitur 5°: *individuam vitae societatem retinens,* ut indicetur indissolubilitas matrimonii. — Minus recte sub hac individua vitae consuetudine seu societate intelligebant quidam veteres Glossatores (e. g. Rolandus, Bernardus Papiensis, Tancredus[6]) ipsam copulam carnalem, licet vere dici possit hanc

---

[1] Encycl. «Arcanum» d. 10 Febr. 1880. Similia sequuntur ex propositionibus damnatis in Syllabo Pii IX, prop. 66: «Matrimonii sacramentum non est nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile»; prop. 73: «Vi contractus mere civilis potest inter christianos constare veri nominis matrimonium, falsumque est, aut contractum matrimonii inter christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse contractum, si sacramentum excludatur» (*Denz.* n. 1766 1773).

[2] De iure et iust. disp. 22, n. 392.

[3] Haec definitio merito vocatur classica, nam est desumpta fere ad verbum ex iure romano (Instit. L. 1, c. 9); ex S. Augustino apud Gratianum (c. 3, C. 27, q. 2); ex Gregorio IX (c. 2, X 3, 33) et ex pluribus Scholasticis saeculi XIII, inter quos eminet *S. Thomas* (Suppl. q. 44, a. 3).

[4] Encycl. «Arcanum». [5] Cf. *Billuart,* De matrim. diss 1, a. 1.

[6] Cf. *Freisen,* Gesch. d. kan. Eherechtes § 3.

societatem includere ius mutuum idque exclusivum et de se perpetuum in corpus compartis in ordine ad prolis generationem.

Hac individua consuetudine seu societate insuper postulantur (sed non nisi tamquam partes integrales) tria sequentia:

a) communio vitae domesticae, i. e. habitationis, tori et mensae;
b) unio animorum per caritatem et commune agendi studium;
c) unio saltem aliqualis bonorum temporalium.

De his latius infra.

ARTICULUS II.

De intima indole contractus matrimonialis.

630 Cum quaelibet bona definitio debeat adaequate describere essentiam rei definitae, explicata definitione matrimonii, ab auctoribus proponitur quaestio, quid proprie sit *formale constitutivum matrimonii,* seu quid primitus et funditus constituat essentiam matrimonii. — Duae theoriae excogitatae fuere ad hanc quaestionem solvendam, scil. *theoria copulalis* et *theoria consensualis.* Prior docet essentiam màtrimonii consistere in ipsa copula carnali, ita ut matrimonium non sit verum et perfectum matrimonium ante peractam copulam carnalem. Ita docent Iulianus, discipulus Pelagii, Hincmarus Rhemensis, Gratianus, Ioannnes Wicleff, plures protestantes, Ioannes Faventinus et forsitan quidam alii antiqui catholici citati a Freisen [1], qui et ipse hanc theoriam propugnavit, sed postea (1892) (saltem aliquo modo) retractavit. Secunda theoria asserit essentiam matrimonii consistere in consensu contrahentium, ideoque verum et perfectum matrimonium exsistere, etiamsi copula carnalis non habetur inter coniuges. Ita docent nunc fere omnes catholici. Ad hanc rem dilucidandam ponimus tres popositiones:

631 **Propositio 1.** *Ad essentiam matrimonii non requiritur ipsa copula maritalis.*

Prob. a) duobus exemplis biblicis. Tum inter Adam et Evam viventes adhuc in paradiso, tum inter B. Virginem Mariam et S. Ioseph fuit verum matrimonium. Atqui in neutro casu intervenit copula carnalis. Ergo copula carnalis non pertinet ad essentiam veri et perfecti matrimonii. Communissime omnes theologi docent matrimonium esse institutum in paradiso. Iam vero certum est matrimonium non esse consummatum in paradiso, quia proles in paradiso ante peccatum genita non haberet peccatum originale. Porro talis proles sine peccato originali numquam exstitit. — Inter B. Virginem et S. Ioseph verum matrimonium viguisse docent fere omnes tum antiqui tum moderni auctores [2].

---

[1] Iam tempore Alexandri III (1159—1181) matrimonium habebatur «verum et indissolubile ante peractam copulam, «quamvis», ait Papa, «alii aliter sentiant et aliter etiam a quibusdam praedecessoribus nostris sit aliquando iudicatum» (c. 3, X 4, 4). Praesertim schola Bononiensis videtur stetisse pro theoria copulali.

[2] Cf. S. theol. 3, q. 29, a. 2.

Ipse Freisen hoc admittit. In evangelio enim dicitur ab angelo ad Ioseph: «Noli timere accipere Mariam coniugem tuam.»[1] Fide autem certum est Mariam fuisse virginem tum ante tum post partum[2]. Ergo non requiritur copula carnalis ad essentiam matrimonii.

Prob. b) ex SS. Patribus. S. Ambrosius[3] dicit: «Non defloratio virginitatis facit coniugium, sed pactio coniugalis», et S. Ioannis Chrysostomus[4] docet: «Matrimonium non facit coitus, sed voluntas.» S. Thomas[5] respondet ad quaestionem: «Utrum consensus, qui facit matrimonium, sit consensus in carnalem copulam? Bene dixerunt illi, qui dixerunt, quod consentire in matrimonium est consensus in carnalem copulam implicite, non explicite.» Quod proinde non ita accipiendum est, ait Sylvius[6], quasi sit propositum saltem virtuale copulae carnalis, sed quia est consensus in potestatem illam, in qua talis copula continetur implicite, sicut actus in potentia. Praesertim B. Albertus Magnus vehementer impugnat theoriam copulalem et docet simpliciter: «Dicendum, quod matrimonium est *perfectum* per consensum.»[7]

Prob. c) ex Catechismo Romano P. II, c. 8, ubi § 8 inscribitur: «Ad verum matrimonium concubitus non requiritur.»

Oppones 1. Matrimonium christianum significat unionem realem Christi cum Ecclesia. Sed haec unio non significatur nisi per coniunctionem carnalem coniugum. Ergo coniunctio carnalis ad essentiam matrimonii pertinet. — Respondeo distinguendo maiorem: Matrimonium christianum significat realem unionem Christi cum Ecclesia per amorem et gratiarum influxum, quae significant unionem *moralem,* conc.; significat *physicam* unionem Christi cum Ecclesia, neg. et nego cons.

Oppones 2. S. Paulus loquens de coniugibus dicit: «Erunt duo in carne una; sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo et in Ecclesia.»[8] Ergo ad essentiam matrimonii pertinet unio carnalis. — Respondeo: Haec verba: «Erunt duo in carne una», non necessario significant unionem carnalem, sed vinculum indissolubile inter coniuges exsistens; nam S. Paulus hic evidenter alludit ad verba: «Dixitque Adam: hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea; haec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una.»[9] Ex his verbis autem nihil concludi potest de copula carnali. — Alias obiectiones earumque solutiones videsis apud Billuart[10].

Propositio 2. *Essentia matrimonii* **in fieri** *(ac proinde etiam* 632
sacramenti matrimonii) consistit in mutuo consensu exterius manifestato seu in contractu matrimoniali.

---

[1] Mt 1, 20.

[2] Ep. Siricii Papae de perpetua virginitate Mariae.

[3] Habetur in c. 5, C. 27, q. 2. Similia habentur c. 9, C. 27, q. 2 ex *S. Augustino,* De bono coniug. l. 1, c. 2.

[4] c. 1, C. 27, q. 2. [5] Suppl. q. 48, a. 1.

[6] Comm. in h. l., scil. Suppl. q. 48, a. 1; cf. etiam Suppl. q. 44, a. 1.

[7] In 4, dist. 26, a. 15.

[8] Eph 5, 31 sqq. [9] Gn 2, 23 sq. [10] De matrim. diss. 3, a. 5.

Matrimonium etiam christianum esse verum et proprium contractum bilateralem, licet singularem et sui generis, hodie post Encyclicam «Arcanum» supra citatam ita certum est, ut contraria assertio sit temeraria[1]. Ratio autem est, quia in matrimonio inveniuntur omnia, quae ad verum contractum sunt necessaria. Contractus solet definiri: «duorum pluriumve in idem placitum et consensus»[2]. Iam vero in matrimonio habetur duorum, scil. nupturientium, liber consensus in idem, scil. in vitam coniugalem. De qualitatibus autem istius consensus matrimonialis infra tractabitur.

633 *Obiectum materiale* huius contractus sunt ipsae personae contrahentium.

Obiectum formale est vitae consuetudo. Philosophi vocant obiectum materiale rem, circa quam agitur; obiectum vero formale illud, ex diversis formalitatibus rei inexsistentibus, quod principaliter intenditur. Sic in una eademque re materiali potest esse multiplex obiectum formale; e. g. una eademque domus considerata tamquam obiectum materiale, quando *venditur*, subest formali obiecto contractus venditionis; quando *locatur*, subest formali obiecto contractus locationis. Nam in primo casu principaliter intenditur proprietas, in altero vero solus usus domus. In matrimonio contrahendo debet principaliter intendi (vel saltem non excludi) *ius mutuum, exclusivum et perpetuum* in corpus alterius cum ordine ad generationem. Quare tale ius est obiectum formale contractus matrimonialis, et si tale ius excluderetur, matrimonium esset inde ab initio nullum et irritum. Matrimonio autem semel contracto et tali iure vere concesso, nihil obstat, quominus istud ius *numquam in praxim reducatur*, vel etiam perpetuo suspendatur quoad reale exercitium, e. g. quando coniuges emittunt ex communi consensu votum perpetuae continentiae, vel quando post adulterium ab uno coniuge commissum pars innocens recusat reddere debitum coniugale (de quo latius infra).

634 *Matrimonium est contractus plane singularis et sui generis,* nam:

a) *Omne verum et legitimum matrimonium est contractus sacer.* Unde etiam matrimonium legitimum paganorum vocatur a Leone XIII in Encyclica «Arcanum»: «sua vi, sua natura, sua sponte sacrum». Ratio autem est, tum quia matrimonii auctor immediatus est Deus, tum quia matrimonium vel ab initio fuit quaedam Incarnationis adumbratio. — Populorum quoque historia aperte demonstrat nuptias semper habitas fuisse ut aliquid sacrum, et propterea esse celebratas cum caeremoniis religiosis, nisi tamen populi in barathrum immoralitatis illapsi erant. Unde Leo XIII in saepe citata Encyclica «Arcanum» merito dicit: «Testantur et monumenta antiquitatis et mores atque instituta populorum, . . . quorum omnium mentibus informatum anticipatumque fuisse constat, ut cum de matrimonio cogitarent, forma occurreret rei cum religione et sanctitate coniunctae. Hanc ob causam nuptiae apud illos non sine caeremoniis religionum, auctoritate pontificum,

[1] Cf. *Gasparri,* De matrim. n. 202 sqq.
[2] L. 1, § 2 D. de pactis II, 14.

ministerio sacerdotum fieri saepe consueverunt.»[1] — Ex sanctitate matrimonii sequitur, ut contractus matrimonialis non potest sicut alii contractus humani *arbitrariis conditionibus* vestiri, neque ad nutum contrahentium solvi; quae enim a Deo ipso et a lege naturali ordinata sunt, non possunt ab hominibus arbitrarie mutari.

Sanctitas contractus matrimonialis valde inculcanda est, praesertim nostris diebus, cum ex matrimonio civili fere ubique terrarum introducto et ex divortiis frequentibus periculum ortum est, ut populus consideret matrimonium sicut quemcumque alium contractum humanum. Tristis experientia omnium populorum omniumque saeculorum satis superque probat, divortia, immo et adulteria, in dies crescere, ex eo quod matrimonium iam non satis consideratur ut quid sacrum et a Deo immediate institutum. Hinc omnis sacerdos totis viribus conetur inculcare cordibus hominum sanctitatem matrimonii.

b) *Contractus matrimonialis est ex iure divino contractus bilateralis et individuus, qui non potest claudicare.* 635

Ad rem scribit Angelicus Doctor[2]: «Cum matrimonium sit quaedam relatio et non possit innasci relatio in uno extremorum sine hoc, quod fiat in alio, *ideo quidquid impedit matrimonium in uno, impedit ipsum in altero,* quia non potest esse quod aliquis sit vir non uxoris, vel quod aliqua sit uxor non habens virum, sicut nec mater non habens filium; et ideo dicitur communiter, quod matrimonium non claudicat.» — Hoc principium: «Matrimonium non potest claudicare», in hoc *sensu negativo* intellectum in praxi sedulo attendendum est et etiam a celebri Decreto «Ne temere» XI, § 2 adhibitum est in hoc sensu a S. Thoma supra explicato. Olim multum disputatum est, num hoc principium possit etiam in sensu *positivo* sumi, ita ut si una pars contrahentium sit habilis, hanc suam habilitatem valeat communicare alteri parti. Quae quidem quaestio fuit magni momenti in impedimento clandestinitatis; hodie autem post Decretum «Ne temere» illa omnem amisit utilitatem practicam. Negativa enim responsio est certa[3]. Quapropter sequens conclusio practica facile deducitur:

Aliquis infidelis, licet non teneatur impedimentis matrimonialibus iuris pure ecclesiastici[4], nihilominus, etiam obtenta dispensatione super impedimento disparitatis cultus, non potest valide contrahere matrimonium cum catholico, nisi observet statuta Decreti «Ne temere». Ratio est, quia catholicus hisce statutis ligatur ac proinde indirecte etiam infidelis.

Propositio 3. *Essentia matrimonii* **in facto esse** *consistit in vinculo ex se permanenti, quod oritur ex legitimo contractu matrimonii*[5]. 636

Optime de hac re scribit Billuart[6]: «Matrimonium in facto esse non consistit essentialiter in consensu mutuo sive externo, neque in mutua traditione corporum, quia ista transeunt remanente matrimonio;

---

[1] De historia matrimonii hic non vacat tractare. Historia matrimonii est historia moralitatis. Quo sanctiora ab aliquo populo habentur matrimonia, eo meliores sunt eius mores, et quo saepius matrimonium deturpatur adulteriis et divortiis, eo magis mores pessumdantur. De historia matrimonii egit *Leitner* (Eherecht; Gesch. der nichtsakram. Ehe). *Westermark* (History of human marriage) scripsit in sensu Darwinistico.

[2] Suppl. q. 47, a. 1.

[3] Cf. *Boeckenhoff,* Dissert. de individuit. matrim., Berolini 1901.

[4] Cf. infra n. 651. [5] Cf. Cat. Rom. P. 1, c. 8, q. 4.

[6] De matrim. diss. 1, a. 1.

neque in iure mutuo ad copulam, tum quia istud ius ad copulam est quid consequens ad matrimonium iam constitutum; ideo enim coniuges habent ius ad copulam, quia sunt matrimonio iuncti; tum quia subsistit matrimonium absque isto iure, ut in iis, qui mutuo consensu se obligant ad servandam continentiam, nisi forte intelligas de iure radicali, quod nihil est aliud quam nexus seu coniunctio formalis et passiva.... Dixi: in vinculo formali, quia non sumiter vinculum causaliter pro re, quae vinculat; sic enim est contractus, sed pro modo et nexu formali seu *coniunctione passiva* ex vinculo causali resultante, quam S. Thomas q. 44 a. 1 reponit in relatione coniunctorum.»

637 **Scholion.** *De necessitate et honestate matrimonii* non est cur loquamur. Nam ex dictis manifeste sequitur, ut matrimonium sit necessarium pro genere humano et sit quid honestum in se. Deus enim in paradiso mandavit hominibus: «Crescite et multiplicamini.» [1] Porro propagatio conveniens generis humani est impossibilis sine legitimo matrimonio. Nam non solum requiritur *physica* generatio prolis, quae sane haberi potest sine matrimonio, verum etiam corporalis et spiritualis educatio prolis natae. Quae quidem educatio est moraliter impossibilis, nisi pater et mater sint legitimo matrimonio iuncti atque unitis viribus salutem prolis procurent. Praeterea vita vere familialis et mutuus amor hominum sine matrimoniis pereunt. Unde pessimus est error quorundam Socialistarum et Mormonum, qui volunt omnia matrimonia abolere et amorem sic dictum liberum seu promiscuum proclamare. Licet autem matrimonium sit quid honestum et necessarium pro toto genere humano, inde tamen non sequitur, ut *quilibet homo capax* debeat matrimonium contrahere. Propagatio enim generis humana iam ita sufficienter habetur, ut ex coelibatu quorundam paucorum hominum nedum ullum damnum, sed potius maxima utilitas oriatur. Per accidens tamen etiam alicui determinato homini potest incumbere obligatio ineundi matrimonii, e. g. ad reparandum damnum illatum, ad implendam promissionem factam etc. De utilitate virginitatis hic non vacat loqui [2].

ARTICULUS III.

De divisione matrimonii.

Praenotamen. Matrimonium non eodem modo a diversis auctoribus dividitur, immo nec eadem divisio semper in eodem sensu accipitur. Quamobrem confusiones et disputationes facile oriuntur, sicut revera iam accidit circa notionem matrimonii legitimi et rati [3]. Cum autem non sit habenda lis de verbis, sequentes divisiones matrimonii explicamus, sinentes plenam libertatem omni qui mavult alias divisiones et explicationes adducere.

638 Dividimus igitur matrimonium:

1. *In legitimum, ratum et consummatum.*

Matrimonium *legitimum* est contractus matrimonialis valide initus *a duabus personis non baptizatis* [4]. Cum istae personae non teneantur legibus pure ec-

---

[1] Gn 1, 28. [2] Cf. S. theol. 2, 2, q. 152, a. 2 et 4, et supra II, n. 659.

[3] Cf. *Freisen,* Gesch. d. kan. Eherechtes § 10.

[4] Olim legitimum vocabatur matrimonium etiam christianorum, si omnes formae legales observatae fuerunt (cf. c. 17 C. 28, q. 1 et *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 8,

clesiasticis (quia non sunt membra Ecclesiae), teneantur autem legibus iustis civilibus et lege naturali, hinc matrimonium legitimum potest etiam definiri: matrimonium non baptizatorum, cui non obstat impedimentum dirimens sive iuris naturalis sive iuris civilis; vel adhuc brevius: omne validum matrimonium, quod non est sacramentum [1]. Hinc sequitur, ut matrimonium sic dictum civile christianorum non sit matrimonium legitimum, quia aut est validum (e. g. matrimonia Protestantium, matrimonia mixta in Germania et Hungaria), et tunc non tantum est legitimum, sed etiam ratum, et verum sacramentum; aut est invalidum (propter aliquod impedimentum), et tunc est concubinatus.

Matrimonium *ratum* est contractus matrimonialis valide initus a *christianis,* cui tamen copula carnalis maritalis nondum supervenit. Talis contractus matrimonialis semper est sacramentum, quia in matrimonio christiano contractus a sacramento non potest separari [2].

Matrimonium *consummatum* illud vocatur, in quo habita est copula carnalis. Duo tamen hic notanda sunt: a) Matrimonium non dicitur consummatum ex eo, quod copula carnalis forsan *praecesserit* validum matrimonium, sed tantum ex vera copula maritali eaque apta ad generationem. Ergo nec etiam consummatur matrimonium per copulam onanisticam aut sodomiticam [3]. b) Etiam matrimonium legitimum non-baptizatorum potest esse consummatum, sed numquam potest esse ratum, quia non est sacramentum; casu autem, quo uterque coniux non baptizatus baptismum recipiat, eo ipso matrimonium fit ratum et sacramentum, dummodo tamen consensus maritalis perseveret (de quo latius infra).

2. *In publicum, clandestinum et occultum* (secretum). 639

Matrimonium *publicum* censetur illud, quod in facie Ecclesiae contractum est iuxta Decretum «Ne temere» vel alio modo publico et ab Ecclesia ut valido agnito. Hinc e. g. sunt matrimonia publica, quae contracta sunt coram duobus testibus et parocho aliove sacerdote competenti.

Matrimonium *clandestinum* [4] est connubium initum sine praesentia parochi et duorum testium. Iuxta disciplinam vigentem non alia dantur (extra casum gravis necessitatis) matrimonia clandestina valida nisi matrimonia acatholicorum et matrimonia mixta in Germania et in Hungaria [5].

Matrimonium *occultum* [6] illud vocatur, quod valide contrahitur iuxta modernum ius Pianum, i. e. coram parocho et duobus testibus, cuius celebratio tamen ex gravi ratione occultatur coram populo. Ut ista occultatio obtineatur, omittuntur proclamationes; matrimonium celebratur in loco secreto; parochus et testes assistentes tenentur ad secretum servandum; matrimonium

---

c. 12, n. 5 in fine). — Cum matrimonium validum inter baptizatum et non baptizatum careat caractere sacramentali, etiam tale matrimonium est legitimum, sed non ratum.

[1] Infra n. 649 latius de hac re agetur.

[2] Cf. prop. damn. 66 et 73 in Syllabo Pii IX supra p. 433, nota 1 allatae. Matrimonium christianorum vocatur ratum, quia ab Ecclesia ratificatur ut sacramentum.

[3] Cf. *Eschbach,* Disp. physiol.-theol. disp. 2, c. 2.

[4] Iuxta nativum sensum matrimonium clandestinum significat connubium clam initum absque testibus, ita ut exinde legitima probatio non appareat. Postea matrimonia clandestina vocata sunt illa, quae celebrabantur sine consuetis sollemnitatibas (cf. *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 93). Forsan melius esset, si tota haec terminologia nunc omitteretur et distinguerentur matrimonia authentice celebrata in Ecclesia catholica et matrimonia valide inita extra Ecclesiam catholicam.

[5] Cf. infra n. 764. [6] Vocatur etiam matrimonium conscientiae *(Gewissensehe).*

contractum non describitur in libro ordinario copulatorum, sed in libro secreto et sigillis clauso, quod asservatur in curia episcopali. Requiritur specialis licentia episcopi, ut huiusmodi matrimonium occultum celebrari licite possit [1]. Rationes, ob quas episcopus tale matrimonium permittere potest, est ex una parte moralis necessitas matrimonium ineundi et ex altera parte moralis impossibilitas celebrandi matrimonium publicum; e. g. si propter leges civiles vel alias circumstantias aliquis nequit matrimonium publicum celebrare, et tamen matrimonium nihilominus necessarium est ad consulendum conscientiae contrahentium. Liberi nati vel nascendi ex matrimonio occulto post baptismum susceptum inscribendi sunt non in libro parochiali baptizatorum, sed in aliquo libro secreto asservato in curia episcopali.

Matrimonium occultum minime confundendum est cum matrimonio «*morganatico*» [2], quod est legitima coniunctio maritalis inter personam magnae nobilitatis et personam valde disparis conditionis, e. g. inter principem et actricem theatralem, eo pacto inita, ut, cum matrimonium pleni iuris sit coram Ecclesia, in foro civili uxor et filii ex ea geniti non plene succedant in honores, dignitates et bona mariti [3]. Nomen matrimonii morganatici videtur esse desumptum a verbo germanico «*Morgengabe*», quia post tale matrimonium celebratum sequenti die concedebatur uxori donum matutinum. Ceterum de conditionibus matrimonii morganatici adhuc plura obscura sunt [4]. Praxis eius multum limitata est nostris temporibus [5]. Effectus eius utpote mere civiles non tangunt ipsum matrimonium christianum. Casu occurrente parochus consulat proprium episcopum, qui pro sua prudentia decernat, quid agendum sit.

640 3. *In validum, invalidum et putativum.*

Matrimonium *validum* (verum) illud est, cui non obstat impedimentum *dirimens;* sin autem obstat impedimentum *prohibens,* matrimonium manet quidem validum, est autem illicitum.

Matrimonium *invalidum* (irritum, nullum) illud est, cui obstat impedimentum dirimens; sin autem nihilominus contrahentes mala fide connubium inierunt, vocatur illud matrimonium *attentatum* [6].

Matrimonium *putativum* appellatur illud, quod quidem reapse invalidum est ob impedimentum dirimens, quod tamen bona fide contractum est ab alterutro saltem contrahentium. Ad hoc autem ut huiusmodi matrimonium putativum ab Ecclesia agnoscatur tamquam tale, requiritur, ut nuptiae publice et non clandestine nec contradicente Ecclesia fuerint initae [7]. Proles nata

---

[1] Cf. Bened. XIV Const. «Satis vobis» d. 27 Nov. 1741 et Leo XIII, Litt. ad ep. Venet. d. 8 Febr. 1893.

[2] Vocatur etiam matrimonium ad manum sinistram vel ad legem salicam. Cf. *Leitner,* Lehrb. d. Eherechtes 76.

[3] Cf. *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 13, c. 23, n. 12.

[4] Cf. Staatslexikon, s. v. «Ebenbürtigkeit»; *Freisen,* Gesch. d. kan. Eherechtes § 8; *Leitner* l. c. § 11.

[5] Notissimum matrimonium morganaticum contraxit archidux Franciscus Ferdinandus, qui die 1 Iulii 1900 duxit Sophiam comitissam de Chotek, postquam praevie renuntiavit pro uxore dignitati imperatricis, et pro prolibus nascendis, iuribus regni.

[6] Cf. excommunicationem latam in clericos maioristas et religiosos sollemniter professos attentantes matrimonium.

[7] Cf. c. 2 8 11 14, X 17 et c. 3, X 4, 3; Conc. Trid. sess. 24, c. 1 de reform. matrim.

ex huiusmodi matrimonio putativo ordinarie censetur *legitima*, et quidem tum a iure canonico, tum a pluribus iuribus civilibus, e. g. in Germania [1], Gallia [2], Austria [3], Hispania [4].

Scholion. De matrimonio praesumpto. Olim auctores multum dis- 641
serebant de matrimonio praesumpto, quod in foro externo praesumitur exsistere ex aliquo facto, donec contrarium clare sit probatum. In triplici potissimum casu tale matrimonium praesumptum habebatur, nempe si copula carnalis succedebat 1. validis sponsalibus; 2. matrimonio conditionato; 3. matrimonio in impubertate contracto. Matrimonium praesumptum *certe* abolitum est in primo casu [5] et probabiliter etiam in duobus aliis.

CAPUT II.

De matrimonio ut est sacramentum.

Hoc caput dividitur in quattuor articulos: 1. de exsistentia sacramenti matrimonii; 2. de eius materia et forma; 3. de eius ministro; 4. de eius subiecto.

ARTICULUS I.

De exsistentia sacramenti matrimonii.

Errores. 1. Erraverunt circa matrimonium Gnostici et Manichaei, qui 642
tamen potius usum matrimonii damnaverunt ut incentivum concupiscentiae et propagativum peccati originalis. Totum autem matrimonium habuerunt ut inventum a principio malo.

2. Protestantes fere omnes (exceptis paucis, e. g. Ritualistis) admittunt quidem matrimonium esse aliquid religiosum; immo dicunt illud esse melius virginitate, sed prorsus negant illud esse sacramentum proprie dictum; immo Calvinus non est veritus dicere, matrimonio non magis rationem sacramenti convenire quam agriculturae aut arti tonstrinae vel sutoriae, neque ut sacramentum esse agnitum ante tempora Gregorii I (a. 590) [6].

3. Petrus Lombardus (Magister Sententiarum) adnumerat quidem matrimonium sacramentis, sed denegat illi vim causandi gratiam [7]. Idem docuit Ioannes Faventinus [8]. Durandus a S. Portiano († 1332) putat matrimonium esse sacramentum in largo quodam sensu nec producere gratiam ex opere operato [9].

Contra hos omnes docet dogma catholicum:

Thesis. *Matrimonium inter christianos legitime celebratum est* 643
verum et proprie dictum sacramentum Novae Legis a Christo Domino institutum.

---

[1] Cod. civ. § 1699. [2] Cod. civ. a. 201 sq.

[3] Cod. civ. § 160. [4] Cod. civ. a. 69.

[5] Leonis XIII Const. «Consensus» d. 15 Febr. 1892.

[6] Instit. l. 4, c. 19, § 34. — Similia docuit Lutherus dicens: «Die Ehe ist ein äußerlich weltlich Ding, wie Kleider und Speise, Haus und Hof.» Prius autem admisit sacramentalitatem matrimonii.

[7] 4, dist. 1. [8] Apud *Freisen*, Gesch. d. kan. Eherechtes p. 37.

[9] Comm. in 4, dist. 26, q. 3. Cf. *Drouven*, De re sacr. l. 9, q. 1, § 2.

Probatio huius dogmatis, quod pluries definitum est[1] et praecipue a Concilio Tridentino[2] fulminante anathema contra illum, qui dixerit: «Matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum», potius ad Theologiam dogmaticam vel apologeticam quam ad moralem pertinet, unde sequentia brevia tantum argumenta proponuntur. Quamvis quidam (Caietanus, Estius, Vasquez) arbitrentur dogma de sacramento matrimonii probari non posse ex S. Scriptura, sed tantum ex traditione confirmata per definitiones Conciliorum, nobis videtur textus S. Pauli (Eph 5, 22—32) esse stricte probativus. Probatur igitur Dogma catholicum:

1. **Ex S. Scriptura.** S. Paulus[3] tractans de coniugio dicit: «Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus est caput Ecclesiae, ipse salvator corporis eius.... Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam et se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret mundans lavacro aquae in verbo vitae.... Ita et viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo enim umquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et. Christus Ecclesiam.... Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una. sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia.»[4] — Sane ex solo verbo «sacramentum», quod in hoc textu invenitur, nondum licet deducere argumentum directum pro dogmate, tum quia in textu graeco habetur «mysterium», tum quia usque ad saeculum XII verbum sacramenti diversis sensibus adhibitum est ab ecclesiasticis scriptoribus[5]. Nihilominus in citato textu habetur solidum argumentum pro dogmate catholico. Etenim sacramentum Novae Legis est signum sensibile causans gratiam ex institutione Christi. Atqui huiusmodi signum est matrimonium christianum. Ergo matrimonium christianum est verum et proprie dictum sacramentum Novae Legis. Maior huius syllogismi est ipsa definitio sacramenti. Minor autem facile probatur: a) Matrimonium christianum est *signum;* significat enim unionem moralem Christi cum Ecclesia, ut manifeste apparet ex verbis Apostoli dicentis: «Vir caput est mulieris, sicut Christus est caput Ecclesiae.» «Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam.» «Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit; nemo enim umquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam.» Matrimonium igitur christianum est signum unionis Christi cum Ecclesia. Matrimonium esse signum *sensibile* per se patet, cum contractus matrimonialis necessario debeat exterius manifestari. b) Matrimonium christianum est signum sensibile *causans gratiam;* nam vocatur ab Apostolo «magnum mysterium, ego autem dico in Christo et in Ecclesia». Profecto matrimonium in se spectatum, i. e. coniunctio car-

---

[1] Iam Concilium Lugdunense II (a. 1274) definivit: «Tenet etiam et docet eadem sancta Romana Ecclesia septem esse ecclesiastica sacramenta, unum scil. baptisma, ... aliud est matrimonium» (Conf. fidei Michaelis Palaeologi; apud *Denz.* n. 465). Concilium Florentinum definivit: «Septimum est sacramentum matrimonii» (Instr. pro Armenis; apud *Denz.* n. 702).

[2] Sess. 24, can. 1 de matrim. (*Denz.* n. 1971). [3] Ib.

[4] In texto graeco habetur: *Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.* [5] Cf. *Freisen,* Gesch. d. kan. Eherechtes § 4 et supra III, n. 2.

nalis coniugum mutuusque eorum amor et subiectio immerito vocaretur magnum mysterium, quia nihil est naturae magis obvium et consentaneum quam talis coniunctio inter virum et mulierem. Eiusmodi coniunctio etiam ante Christum exsistebat; immo habetur aliqualiter inter bruta animantia. Quare igitur talis coniunctio vocatur ab Apostolo magnum mysterium? — Sed ipse Apostolus hunc profanum sensum matrimonii statim expresse excludit; addit enim: «ego autem dico in Christo et in Ecclesia» (graece dicitur: «in Christum et in Ecclesiam»). Quapropter S. Paulus non vult omne matrimonium ut magnum mysterium haberi, sed illud tantum, quod cum respectu ad Christum et Ecclesiam initum est. Aliis verbis: solum matrimonium christianum est magnum mysterium. Quid autem distinguit matrimonium christianum ab omni alio matrimonio illudque reddit magnum mysterium? Nihil aliud nisi gratia supernaturalis cum illo coniuncta. Ergo ex verbis Apostoli haud obscure probatur, matrimonium christianum causare gratiam supernaturalem. Quod quidem eo vel magis elucet, quia unio maritalis comparatur cum unione inter Christum et Ecclesiam. Iam vero Christus uniens se cum Ecclesia causat in illa gratiam supernaturalem. c) Matrimonium ut signum causans gratiam *esse institutum a Christo,* per se patet, quia nemo nisi solus Deus valet gratiam supernaturalem annectere causis naturalibus. In praesenti autem rerum ordine omnis gratia confertur a Christo Redemptore. — Ex quibus omnibus apparet verba Apostoli solidum argumentum praebere, matrimonium christianum esse verum et proprie dictum sacramentum. Quare merito dicit Catechismus Romanus[1]: «Iam vero matrimonium sacramentum esse, Ecclesia *Apostoli auctoritate* confirmata certum et exploratum semper habuit: ita enim ad Ephesios scribit: Viri debent diligere.... Nam quod inquit sacramentum hoc magnum est, nemini dubium esse debet ad matrimonium referendum esse: quod scil. viri et mulieris coniunctio, cuius Deus auctor est, sanctissimi illius vinculi, quo Christus Dominus cum Ecclesia coniungitur, sacramentum, id est sacrum signum sit. Atque hanc esse eorum verborum propriam et veram sententiam, veteres SS. Patres, qui eum locum interpretati sunt, ostendunt, idemque sancta Tridentina Synodus explicavit.»

2. **Ex SS. Patribus.** S. Augustinus[2] scribit: «Bonum igitur nuptiarum per omnes gentes et homines in causa generandi est et in fide castitatis; quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate *sacramenti.* . . . Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis sacramentum ordinationis.» In his verbis S. Augustinus tribuit matrimonio, quod ad populum Dei pertinet, seu matrimonio christianorum, sanctitatem sacramenti, quod denegat aliis matrimoniis; insuper comparat sacramentum matrimonii cum sacramento ordinis, quod profecto est sacramentum proprie dictum. — In eodem libro c. 18 S. Doctor vocat matrimonium «signaculum et sacramentum», et sic concludit: «In nostrarum quippe [mulierum] nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam fecunditas uteri.» — Sacramentum autem matrimonii non mere esse signum, sed etiam efficere gratiam, hoc modo asserit S. Augustinus[3]: «Huius procul dubio sacramenti *res* est, ut mas et femina connubio copulati, quamdiu vivunt, inseparabiliter perseverent, nec liceat excepta causa fornicationis a coniuge coniugem dirimi.» Iam vero *res*

---

[1] P. 2, c. 8, q. 15. [2] De bono coniug. c. 24 (*Migne,* Patr. lat. 40, 394).
[3] De nupt. et concup. l. 1, c. 7 (*Migne* l. c. 44, 424).

sacramenti significat gratiam, atque etiam Scholastici ita intellexerunt hanc etymologiam. Quapropter sensus citati textus est: Gratia sacramentalis matrimonii sic adiuvat coniuges, ut non obstante humana inconstantia possint et debeant permanere semper uniti. — S. Leo Magnus[1] dicit: «Cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut praeter sexuum coniunctionem haberet in se Christi et Ecclesiae sacramentum[2], dubium non est, eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium.»[3]

3. **Argumento praescriptionis.** Ex variis documentis et fidei formulis constat ecclesias orientales a Sede Romana iam a multis saeculis segregatas habere matrimonium ut verum sacramentum. Atqui hoc factum explicari nequit, nisi admittatur, iam tempore separationis (saec. V) in tota Ecclesia matrimonium habitum esse verum sacramentum. Etenim ecclesiae orientales post schisma certe nihil admiserunt, quod noviter in Ecclesia romana introductum fuit. Ergo debet concedi iam ante saeculum V matrimonium esse ut verum sacramentum agnitum[4], eiusque institutionem convenienter referri ad ipsum Christum.

4. **Argumento congruentiae.** Cum hic agatur de re supernaturali, ratio non valet apodictice demonstrare matrimonium esse sacramentum; sed quam convenientissimam esse elevationem matrimonii ad dignitatem sacramenti manifeste ostendit. Etenim ex matrimoniis rite initis et sancte conservatis salus totius societatis humanae dependet, quia si matrimonia sancte non conservantur, rixae et discidia exsurgunt inter coniuges, educatio prolis pessumdatur, mores magis magisque corrumpuntur. Ita constat luce clarius ex historia omnium populorum. Porro sanctitas matrimonii vix ac ne vix quidem conservari potest, nisi coniuges adiuventur speciali gratia supernaturali. Nam prolem convenienter generare et educare, per totam vitam pacifice et charitative cohabitare, alterum alterius onera patienter portare, haec omnia inquam, tam excellentes virtutes exigunt, ut non possint haberi sine speciali gratia supernaturali. Ergo convenientissime Deus coniunxit cum matrimonio gratiam sacramentalem. Quae breviter complectens Catechismus Romanus[5] dicit: «Quare docendum est, *huius sacramenti gratia* effici, ut vir et uxor mutuae caritatis vinculo coniuncti, alter in alterius benevolentia conquiescat, alienosque et illicitos amores et concubitus non quaerat, sed in omnibus sit honorabile connubium et torus immaculatus.»

644 **Obiectio.** Sacramentum non minuit sed auget gratiam et perfectionem. Atqui matrimonium minuit gratiam et perfectionem, cum destruat statum

---

[1] Ep. 92 ad Rustic. n. 4 (*Migne* l. c. 54, 1204). [2] Eph 5, 32.

[3] Plures alii Patres idem docent, uti videri potest apud *Billuart* (De matrim. diss. I, a. 3) vel melius apud *Drouven* (De re sacr. l. 10, q. 1), unde prorsus immerito dicit *Freisen* (Gesch. d. kan. Eherechtes § 54) SS. Patres quaestionem de sacramento non attigisse, quodsi autem aliquando verbum sacramenti adhibuerint de matrimonio, illud non intellexisse in nostro sensu. Sane SS. Patres non tam explicite loquuntur de sacramento matrimonii quam moderni auctores ex professo tractantes de hac materia; attamen inde minime licet inferre, illos nequaquam agnovisse matrimonium esse verum sacramentum. Numquid SS. Patres clarius loquuntur de sacramentis confirmationis, extremae unctionis et de multis aliis rebus ad dogma catholicum pertinentibus? (Cf. *Schanz*, Die Lehre v. d. Sakr. § 55, et *Drouven* l. c.)

[4] Cf. *Pourrat*, La théologie sacramentaire[2] 252—267.

[5] P. 1, c. 8, q. 15. — Vide aliud argumentum congruentiae apud *S. Thomam* (S. theol. 3, q. 65, a. 1).

virginitatis, qui praevalet matrimonio, ut definitum est in Concilio Tridentino [1]. Ergo matrimonium non est sacramentum.

Respondetur: Absque omni dubio sacramenta Novae Legis non minuunt gratiam, sed illam aut dant aut augent actualiter et modo transeunte, sed inde minime sequitur, ut ille, qui aliquod sacramentum digne recepit, sit per totam vitam *in perfectiore statu* quam alius, qui hoc idem sacramentum non recepit. Sic sacramentum matrimonii rite susceptum auget gratiam, sed minime inde sequitur, quod constituit etiam altiorem statum. Plane enim differt status a perfectione personali. Sic e. g. religiosi et episcopi sunt in statu perfectionis, sed inde nondum licet concludere illos habere semper maiorem gratiam quam quemlibet laicum. Ideo *status* matrimonii est imperfectior quam status virginitatis, sed *sacramentum* matrimonii causat gratiam ex opere operato, quod non facit status virginitatis. Econtra ille, qui ex motivo virtutis servat virginitatem, facit opus valde bonum et meretur magnam mercedem.

Ex charactere sacramentali matrimonii sequuntur plura corollaria magni momenti.

Corollarium 1. *Sacramentum matrimonii est institutum a Christo Domino.* 645

Supra in tractatu de sacramentis in genere probatum est omnia sacramenta esse instituta ab ipso Christo. Si autem quaeritur, *quandonam* Christus instituerit hoc sacramentum matrimonii, tres sententiae solent afferri:

1. Christus elevavit contractum matrimonialem ad dignitatem sacramenti, quando nuptias in Cana Galilaeae celebratas et sua praesentia et insigni miraculo honestavit. Haec sententia est communior, cui videntur favere etiam S. Cyrillus Alex. [2], S. Epiphanius [3], S. Augustinus [4].

2. Christus instituit matrimonium, quando abrogavit legem repudii et matrimonium ad pristinam indissolubilitatem revocavit dicens: «Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.» [5]

3. Christus instituit sacramentum matrimonii post resurrectionem, quando cum apostolis varia loquebatur de regno Dei.

Nihil certi de hac quaestione dici potest, quae ceterum est minoris momenti, cum etiam de quibusdam aliis sacramentis nesciatur tempus, quo Christus ea instituerit, e. g. de confirmatione, de extrema unctione. Hoc tamen videtur esse certum sacramentum matrimonii non esse institutum in paradiso, ut docuerunt quidam theologi, e. g. Catharinus, Maldonatus, quia in Vetere Testamento non exsistebat sacramentum producens aut augens gratiam sanctificantem ex opere operato. Concedi autem potest matrimonium in paradiso institutum a Deo fuisse aliquid sacrum et conciliasse coniugibus gratiam status [6].

Corollarium 2. *Ad Ecclesiam solam pertinet iudicare et determinare de omnibus, quae essentiam matrimonii christiani attingunt.* 646

---

[1] Sess. 24, can. 10 de matrim. (*Denz.* n. 981).

[2] In Ioan. 2, 1—4 (*Migne,* Patr. graec. 73, 223).

[3] Haer. 67 (*Migne* l. c. 42, 179).

[4] In Ioan. tr. 9, n. 2 (*Migne,* Patr. lat. 35, 1459). [5] Mt 19, 6.

[6] Sententia Catharini et Maldonati vix sustineri potest salva fide, cum Pius IX (Ep. ad reg. Sardin. d. 19 Sept. 1852 scribat: «Dogma fidei est matrimonium a Iesu Christo Domino nostro ad dignitatem sacramenti esse elevatum.»

Oppositum falso docuerunt Novatores saec. XVI, quibus accedunt Marcus Antonius de Dominis, Launoy, Regalistae, Iansenistae, qui interfuerunt Synodo Pistoriensi (a. 1787), et inter catholicos Carrière [1], qui tamquam opinionem probabilem et in praxi tutam docuit potestatem statuendi impedimenta dirimentia matrimonii christiani non Ecclesiae soli, sed etiam principibus laicis convenire [2]. Contra hos omnes probatur thesis in hoc corollario enuntiata:

1. *Ex Concilio Tridentino.* «S. q. d. causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos, A. S.» [3] Hunc canonem autem esse intelligendum ita, ut ad *solam* Ecclesiam pertineat iudicare de rebus ad essentiam matrimonii pertinentibus, patet ex pluribus propositionibus damnatis [4]. Quare Pius VI in epistula ad episcopum Motulensem (d. 16 Sept. 1788) canonem citatum Concilii Tridentini declarans scribit: «Dogma est fidei, ut matrimonium post Christi adventum evaserit unum ex septem sacramentis Legis evangelicae.... Hinc fit, ut ad *solam Ecclesiam,* cui tota de sacramentis est cura concredita, ius omne ac potestas pertineat suam assignandi formam ac proinde de matrimoniorum validitate aut invaliditate sententiam ferre.» Similia habet Leo XIII [5]: «Deinde consideranda sacramenti dignitas est, cuius accessione matrimonia christianorum evasere longe nobilissima. De sacramentis autem statuere et praecipere ita ex voluntate Christi sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plane potestatis eius vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle esse translatam.» Probat autem idem Pontifex [6] hanc Ecclesiae potestatem semper viguisse: «[Ecclesia] potestatem in coniugia christianorum omni cum tempore tum loco exercuit atque ita exercuit, ut illam propriam eius esse appareat, nec hominum concessu quaesitam, sed auctoris sui voluntate divinitus adeptam.... Nemo ignorat, quam multa de impedimentis ligaminis, voti, disparitatis cultus, consanguinitatis, criminis, publicae honestatis in Conciliis Illiberitano, Arelatensi, Chalcedonensi, Milevitano II aliisque fuerint ab Ecclesiae praesulibus constituta, quae a decretis iure imperatorio sancitis longe saepe distarent. Quin tantum abfuit, ut viri principes sibi adsciscerent in matrimonia christiana potestatem, ut potius eam quanta est penes Ecclesiam esse agnoscerent et declararent. Revera Honorius, Theodosius iunior, Iustinianus [7] fateri non dubitarunt, in iis rebus, quae nuptias attingunt, non amplius quam custodibus et defensoribus sacrorum canonum sibi licere. Et de connubiorum impedimentis, si quid per edicta sanxerunt, causam docuerunt non inviti, nimirum id sibi sumpsisse ex permissu atque auctoritate.»

2. *Ex ratione.* Contractus et sacramentum sunt in matrimonio christiano res inseparabiles [8]. Iam vero Ecclesia sola determinare et iudicare debet de sacramentis, minime autem potestas civilis. Ergo Ecclesia sola iudicat de omnibus ad essentiam sacramenti matrimonii pertinentibus. — Hoc argumentum ita evidens est, ut ipsum Calvinum perculerit, qui proinde negavit matrimonium esse sacramentum. Scribit enim: «Ubi enim semel obtinuere Catho-

---

[1] De matrim. I 596.

[2] Carrière postea (a. 1857) hanc suam opinionem retractavit (cf. *Feije,* De imped. et dispens. matrim. n. 56).

[3] Sess. 24, can. 12 de matrim. (*Denz* n. 982).

[4] Prop. 59 et 60 Syn. Pistor. (*Denz.* n. 1559 sq); Prop. 68—71 et 74 Syllabi Pii IX (*Denz.* n. 1768 sqq 1774).

[5] Const. «Arcanum». [6] Ib. [7] Novell. 137. [8] Cf. supra n. 628.

lici matrimonium esse sacramentum, coniugalium causarum cognitionem ad se contraxerunt, quippe res spiritualis erat profanis iudiciis non attrectanda.» [1]

Corollarium 3. *Potestas civilis nequit pro matrimoniis christianis* 647
statuere matrimonii impedimenta neque dirimentia neque prohibentia; pariter nequit divortium quoad vinculum matrimoniale pronuntiare, neque permittere, ut christiani, qui divortium fecerunt, ad novas nuptias convolent.

Haec omnia non sunt nisi practicae conclusiones deductae ex corollario praecedenti. Etenim haec omnia pertinent ad essentiam sacramenti matrimonii. Porro potestas civilis nihil valet circa ea, quae sacramentum matrimonii attingunt. — Equidem institutum matrimoniale spectat quoque ad conservationem et bonum societatis civilis, cuius regimen competit gubernio civili, ac proinde gubernium civile habet verum ius recte regendi matrimonium subditorum. Ast cum matrimonium christianum sit sacramentum, gubernium civile iam nihil valet circa omnia, quae eius *characterem sacramentalem* attingunt; debet namque cedere Ecclesiae, cuius ius est altius. Impossibile est enim, ut idem matrimonium christianum regatur a duabus potestatibus, civili nempe et ecclesiastica, independentibus. Secus accidere posset, ut idem matrimonium esset validum iuxta legem ecclesiasticam et invalidum iuxta legem civilem. Ex hac tamen ratiocinatione non licet inferre, potestatem in matrimonium christianum competere Ecclesiae ex benigna concessione potestatis civilis, quod expresse damnatum est a Pio VI [2]. Potestas Ecclesiae hac in re unice dependet a voluntate Christi elevante contractum matrimonialem inter christianos ad dignitatem sacramenti. Quapropter Ecclesia numquam talem potestatem guberniis civilibus agnovit, sed potius leges ab imperatoribus de matrimonio latis haud semel expresse reiecit. Sic e. g. perversae sanctiones iuris Romani de adulterio et divortio reiectae fuere [3]. S. Gregorius Magnus coniugia consanguineorum a principibus permissa reprobavit [4]. Non raro Summi Pontifices contra ipsos imperatores aliasque personas praepotentes defendere ac tueri debebant Ecclesiae ius circa matrimonium. Sic e. g. Nicolaus I in celeberrima causa divortii Lotharii II competentiam soli Ecclesiae vindicavit [5]. Non minori constantia Innocentius II contra Philippum Augustum regem Galliae iura divina et canonica de matri-

---

[1] Instit. l. 4, c. 19, § 37. — Idipsum agnovit celeberrimus iurista Protestanticus Berolinensis *Hinschius* scribens: «Einer solchen [staatlichen Ehegesetzgebung] muß die katholische Kirche entgegentreten, denn aus der von ihr angenommenen Sakramentsnatur ergeben sich als Konsequenzen die ausschließliche Gesetzgebung und Gerichtsbarkeit in Ehesachen, wenigstens soweit es sich nicht um das Vermögensrecht handelt.» *Holtzendorff,* Rechtslexikon, s. v. «Ehe».

[2] Prop. 59 Syn. Pistor.: «Doctrina synodi asserens, ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare, contractui matrimonii apponere impedimenta eius generis, quae ipsum nullum reddunt dicunturque dirimentia; . . . subiungens, supposito assensu vel coniventia principum, potuisse Ecclesiam iuste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii; quasi Ecclesia non semper potuerit ac possit in christianorum matrimoniis iure proprio impedimenta constituere, quae matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in eisdemque dispensare: canonum 3 4 9 12 sessionis 24 Concilii Tridentini eversiva, haeretica» (*Denz.* n. 1559).

[3] Cf. c. 4, C. 32, q. 4. [4] Cf. c. 21, C. 27, q. 2.

[5] Cf. c. 4, C. 31, q. 2.

monio defendit. Et profecto mirable est, qua constantia restiterit Pius VII potentissimo Napoleoni I in causa divortii.

Sicut potestas civilis non potest ferre impedimenta dirimentia matrimonii, ita etiam nihil valet circa impedimenta *prohibentia* matrimonii christiani. Contrarium quidem docuerunt Binder-Scheicher, Schulte, Weber, Silbernagel[1], sed eorum sententia admitti nequit, cum etiam impedimenta prohibentia sint causae matrimoniales, quae in matrimonio christiano non pertinent ad potestatem civilem, ut supra probatum est[2]. Nihil tamen obstat, quominus catholici observent statuta civilia lata de matrimonio ineundo, dummodo ne sint in se inhonesta neve ab Ecclesia expresse proscripta. Ratio est, quia secus maxima incommoda orirentur.

Per se patet potestatem civilem non valere divortium quoad vinculum pronuntiare, neque admittere ad novas nuptias illos, qui illegitime divortium peregerunt. Haec enim omnia nec ipsa Ecclesia valet, si agitur de matrimonio valido christiano. Ceterum ista omnia certo sunt causae matrimoniales ipsam essentiam sacramenti attingentes, quae proinde ad potestatem civilem nullo modo pertinent. Quomodo autem viri catholici officium iudicis aut advocati obtinentes se gerere debeant, quando agitur de divortio civili pronuntiando aut de novis nuptiis celebrandis ab eis, qui laborant impedimento dirimente, dicetur infra in capite de matrimonio civili.

648 **Corollarium 4.** *Potestas civilis potest et debet propria auctoritate ferre statuta de effectibus temporalibus matrimonii.*

Ratio patet, quia «*totius* societatis humanae in matrimonio fons et origo consistit», ut Leo XIII dicit in Encyclica «Arcanum». Ergo etiam societatis civilis maximum interest, ut omnia recte habeantur in matrimonio. Porro in contractu matrimoniali plura inveniuntur momenta materialia, e. g. unio bonorum eorumque administratio, successio, hereditas proli competens etc., quae non directe pertinent ad forum ecclesiasticum. De his omnibus potestas civilis leges iustas ferre debet, quae tunc, si revera iustae sunt, obligant subditos in conscientia. Officium est etiam potestatis civilis adiuvare Ecclesiam in regimine matrimonii christiani tuendo. Valde expedit, ut in legibus de matrimonio ferendis sit bona concordia inter Ecclesiam et potestatem civilem; ita quidem ut Ecclesia strenue admoneat fideles ad oboediendum iustis legibus civilibus, et vicissim potestas civilis efficaciter prohibeat subditos a transgressione legum, quas Ecclesia de matrimonio tulit.

649 **Corollarium 5.** *Non est sacramentum Novae Legis matrimonium inter non baptizatos contractum neque etiam matrimonium inter partem baptizatam et alteram non baptizatam.*

Prima pars huius corollarii hodie ab omnibus admittitur, cum sine baptismo, utpote ianua omnium sacramentorum, nullum aliud sacramentum valide suscipi valeat. In latiore tamen sensu quidam veteres theologi, immo et Innocentius III et Honorius III matrimonium quoque infidelium sacramentum vocant. Ad quod alludens Leo XIII in Encyclica «Arcanum» dicit: «Etenim cum matrimonium habeat Deum auctorem fueritque vel a principio quaedam Incarnationis Verbi Dei adumbratio, idcirco inest in eo sacrum et religiosum quiddam, non adventicium, sed ingenitum, non ab hominibus acceptum, sed

---

[1] Cf. *Wernz*, Ius Decretal. IV, n. 68.

[2] Cf. etiam prop. 74 damnat. in Syllabo Pii IX (*Denz.* n. 1774).

natura insitum. Quocirca Innocentius III et Honorius III decessores nostri non iniuria nec temere affirmare potuerunt apud fideles *et infideles* exsistere sacramentum coniugii.»

Altera pars corollarii iam a saeculis controvertitur inter auctores. Baptizatum, qui legitime matrimonium init cum non baptizato, recipere verum sacramentum docere dicuntur: Ambrosius Catharinus [1], Dominicus Soto [2], Tournely [3], Ferraris [4], Perrone [5], Palmieri [6], Christ. Pesch [7], Scherer [8] aliique. Oppositum docent Petrus de Ledesma [9], Aeg. de Coninck [10], Pirhing [11], Schmier [12], Schmalzgrueber [13], Gotti [14], Billuart [15], Concina [16] et communiter Thomistae, De Smet [17], Billot [18], Wernz [19] et multi alii. Hanc ultimam sententiam adoptamus praecipue propter duas rationes: a) S. Thomas simpliciter et sine ulla limitatione dicit: «*Matrimonium non potest claudicare*» [20], quod communissime explicatur in sensu negativo tantum, i. e. si contractus matrimonialis est invalidus ex una parte contrahentium, est etiam invalidus ex altera parte. Proinde si sacramentum matrimonii non adest ex una parte, nec etiam adest ex altera parte. Iam vero certum est partem infidelem esse inhabilem ad sacramentum matrimonii recipiendum. Ergo etiam pars catholica non recipit sacramentum. b) Si tale matrimonium esset sacramentum pro parte catholica, tunc, cum vinculum ex sacramento ortum sit strictius quam illud, quod oritur ex contractu tantum, obligatio partis catholicae esset strictior quam obligatio partis infidelis, quod est absonum, quia in coniugibus aequalis est vinculi obligatio. Optime animadvertit Billot [21]: «Opinio autem adversariorum hinc orta videtur, quod in sacramento nihil aliud vident praeter ritum exteriorem, quo immediate confertur gratia; nam certe quantum ad sacramentalem gratiam recipiendam quilibet coniugum est prorsus independens a comparte, et conditio unius non potest impedire gratificationem alterius. Sed si prae oculis habeas, quod gratia non confertur nisi *mediante vinculo sacramentali,* et quod ipsummet sacramentale vinculum est solus immediatus effectus exterioris sacramenti, tunc ne dubia quidem res tibi erit. Quippe vinculum est relatio quaedam inter duos, et quidem relatio aequiparantiae eiusdem rationis in utroque; si ergo unus est absolute incapax vinculi sacramentalis propter defectum baptismatis, alter, etsi baptizatus, non quidem absolute, sed respectu non baptizati, sacramentalis nexus pariter incapax esse noscitur. Nullum igitur ibi est sacramentum, ubi nullus sacramentalis effectus aut esse aut concipi potest.»

Nota. Quae modo dicta sunt de matrimonio, quod contrahit pars catho- 650
lica cum parte non baptizata (ex dispensatione pontificia), valent etiam, si

[1] Comm. in 1 Cor. 7, 14. [2] Comm. in 4, dist. 27, q. 2, a. 3.

[3] Prael. theol. II, q. 2, a. 2.

[4] Prompta Bibl., s. v. «Matrimonium» n. 19, ubi auctor suam opinionem conatur defendere contra animadversionem theologi romani.

[5] De matrim. II 306. [6] De matrim. 103. [7] Prael. dogm. VII, n. 728.

[8] Kirchenrecht II, § 123, nota 9.

[9] De magn. matrim. sacr. (1592) in addit. ad Summam P. 3, q. 59, a. 2.

[10] De sacr. II, disp. 24, n. 24. [11] In 4, tit. 1. n. 71.

[12] In 4, a. 2, c. 1, n. 40 sq. [13] In 4, tit. 1, n. 307.

[14] Theol. dogm. II, tr. 13, dub. 2, n. 10. [15] De matrim. diss. 1, a. 5.

[16] De matrim. diss. 1, c. 4, n. 29. [17] De sponsal. et matrim. n. 107.

[18] De eccl. sacr., de matrim. thes. 38. [19] Ius Decretal. IV, n. 44.

[20] Suppl. q. 47, a. 1. [21] L. c.

ex duobus coniugibus non baptizatis alter postea baptizatur. Etiam tale matrimonium non evadit sacramentum pro parte sic baptizata. Haec sententia ita certa est, ut a paucis negetur. Etenim tale matrimonium, licet fuerit consummatum etiam post baptismum alterius partis, potest solvi quoad vinculum per privilegium Paulinum et probabilius etiam per dispensationem pontificiam [1]. Porro inauditum est aliquod matrimonium consummatum, quod est *sacramentum,* dissolvi quoad vinculum. — Econtra, quando *ambo* coniuges, qui matrimonium legitimum in infidelitate contraxerunt, semel christiani effecti fuerint, *ipso facto,* dummodo perseveret verus consensus maritalis, eorum matrimonium fit sacramentum. Ita sententia multo verior [2]; contradicunt tamen nonnulli, e. g. Billuart [3], Concina [4], Salmanticenses [5] aliique. Ratio autem est, quia tale matrimonium efficitur nunc legitimus contractus matrimonialis inter homines christianos. Iam vero omnis contractus matrimonialis inter christianos est verum sacramentum, ut iam pluries dictum est et ut expresse definiverunt Pius IX [6] et Leo XIII [7].

Accedit ratio theologica: Causa efficiens matrimonii est legitimus consensus contrahentium. Atqui quando contrahentes in infidelitate adhuc exsistentes matrimonium legitimum contraxerunt, nihil aliud defuit, ut consensus maritalis produceret sacramentum matrimonii, nisi character baptismalis amborum contrahentium. Postquam autem baptismus reapse ab ambobus coniugibus susceptus est, talis obex cessat et matrimonium contractum evadit sacramentum. Satis clare huic sententiae favet S. Thomas [8] scribens: «Quamvis infidelibus non competat matrimonium secundum quod est sacramentum, . . . competit tamen eis in quantum est officium naturae, et tamen etiam matrimonium tale est aliquo modo sacramentum, *habitualiter, quamvis non est actualiter,* eo quod actu non contrahunt in fide Ecclesiae.» — Ex praxi Ecclesiae constat, non requiri novum consensum maritalem a neo-conversis. Supponitur enim consensum prius datum virtualiter perseverare; quod sufficit ad valorem sacramenti. Sin autem consensus in infidelitate datus *expresse revocatus est,* e. g. per divortium civile, difficulter intelligitur, quomodo tunc tale matrimonium per baptismum amborum coniugum evadat sacramentum. Reciperent enim tunc isti coniuges sacramentum contra ipsorum voluntatem et intentionem. Quod quidem videtur non esse possibile. Praeterea causa efficiens sacramenti matrimonii est consensus contrahentium. Iam vero in casu revocationis talis causa efficiens deest. Ergo et desit sacramentum oportet. — Nihilominus nonnulli auctores, e. g. Billot [9], putant, etiam *consensu maritali revocato* matrimonium evadere sacramentum per baptismum utriusque coniugis. — Casu

---

[1] Cf. infra n. 676—680.

[2] Haec sententia, quae iam a *Benedicto XIV* (De syn. dioec. l. 8, c. 13, n. 8) vocata est communior, tenetur fere ab omnibus auctoribus modernis, e. g. a *Perrone,* De matrim. II 298; *Rosset,* De sacr. matrim. I, n. 340; *Billot,* De eccl. sacr. de matrim. thes. 38; *Tanquerey,* Synopsis Theol. mor., de matrim. n. 807; *Vlaming,* Prael. de iure matrim. I 117; *van de Burgt-Schaepman,* Tract. de matrim. I 28; *Pesch,* Prael. dogm. VII, n. 727; *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 106.

[3] De matrim. diss. 1, a. 5, Pet. 6.

[4] De matrim. diss. 1, c. 4, n. 30.

[5] De matrim. tr. 9, n. 82.

[6] In Allocutione consistoriali «Acerbissimum» d. 27 Sept. 1852: «Inter fideles matrimonium dari non posse, quin uno eodemque tempore sit saramentum» (*Denz.* n. 1640).

[7] Encyclica «Arcanum».

[8] Suppl. q. 59, a. 2 ad 1.

[9] L. c. § 2.

occurrente in praxi adeunda est S. Sedes, si alteruter talium coniugum vult inire novum matrimonium.

Corollarium 6. *Matrimonium legitimum non-baptizatorum non* 651
subditur legibus Ecclesiae, subditur autem iustis legibus et impedimentis a potestate civili latis.

Acerrime de hoc corollario disputaverunt et disputant auctores. His ultimis tamen temporibus illud accepit magnum robur ex Decreto «Ne temere», quo authentice declaratum est: «Acatholici sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahunt, nullibi ligantur ad catholicam sponsalium vel matrimonii formam servandam.»[1] — Sane hic agitur tantum de *forma* matrimonii, ac proinde nondum licet inferre generaliter non-baptizatos nullo modo ligari vel non posse ligari legibus ab Ecclesia circa matrimonium latis, sed ex citato Decreto licet suspicari, non esse Ecclesiae mentem se intromittendi in causis matrimonialibus non baptizatorum, cum nec haereticos velit subicere matrimonii formae servandae. Unde communissime docent auctores, Ecclesiam non ferre impedimenta matrimonii pro infidelibus, nec eorum matrimonia subesse iurisdictioni Ecclesiae. Accedit etiam praxis Curiae Romanae, quae valida reputat matrimonia infidelium, licet sint contracta cum impedimento iuris ecclesiastici, dummodo tamen ne obstet impedimentum iuris naturalis aut divini. Sic e. g. S. Officium d. 17 Ian. 1872 valida declaravit matrimonia in infidelitate contracta, licet obstaret impedimentum iuris ecclesiastici. Idem S. Officium d. 26 Aug. 1891 declaravit, «affinitatem, quae in infidelitate naturaliter contrahitur ex copula tum licita tum illicita, non esse impedimentum pro matrimoniis, quae in infidelitate ineuntur, addit autem»; «*evadere tamen impedimentum pro matrimoniis, quae ineuntur post baptismum, quo suscepto infideles fiunt subditi Ecclesiae, eiusque proinde legibus subiecti.*»[2]

Indirecte aliquando subsunt infideles iurisdictioni Ecclesiae quantum ad matrimonium, et notanter quantum ad impedimenta dirimentia iuris ecclesiastici. Nempe quando volunt matrimonium contrahere cum parte fideli[3]. Matrimonium enim est contractus prorsus individualis, ac proinde inhabilitas, quae directe

---

[1] *Denz.* n. 2070.

[2] Collect. de Prop. Fide n. 1766. Idem iam docuit S. Officium d. 16 Sept. 1824 (ib. n. 784). Unde affinitas in se et physice considerata, quae semel contracta est per copulam carnalem, evadit impedimentum ecclesiasticum *post baptismum susceptum*. Idem docuit de *consanguinitate* S. Congr. de Prop. Fide d. 23 Aug. 1852: «Infidelis ad fidem conversus, post mortem legitimae uxoris infidelis, possetne matrimonium contrahere cum consanguinea (usque ad 4. gradum inclusive) eiusdem defunctae uxoris, sive ista consanguinea baptismum susceperit ante sive post mortem praedictae uxoris infidelis? Resp.: Negative.» (Collect. de Prop. Fide n. 1079 ad 4.) Alia impedimenta iuris ecclesiastici nullo modo attingunt non-baptizatos. Sic e. g. illos non attingit impedimentum *publicae honestatis*, ut docuit S. Officium d. 19 Apr. 1837: «Titius paganus duxit Maeviam paganam, sed non consummavit; post mortem Maeviae Titius fit christianus: potestne ducere Bertham sororem vel consobrinam Maeviae e pagana factam christianam? idemque estne de sponsalibus paganorum ac de matrimonio rato?» Respondit S. Congregatio: «Impedimentum non subsistere.» Pariter non *impedimentum criminis* (cf. S. C. de Prop. Fide d. 23 Aug. 1852 ad 5 [Collect. de Prop. Fide n. 1079]); nec *impedimentum propter defectum aetatis* (cf. S. Offic. d. 10 Dec. 1885 et 6 Aug. 1886 [Collect. n. 1645 et 1662]).

[3] Quando autem Ecclesia dispensat super disparitate cultus, *censetur simul dispensare* super impedimentis iuris ecclesiastici, quibus pars infidelis per se non est obnoxia. Cf. infra de imped. dispar. cultus.

afficit unam partem, indirecte reddit inhabilem alteram partem. Sic e. g. infidelis nequit in matrimonium ducere personam baptizatam sibi in tertio gradu consanguineam aut etiam affinem. Matrimonium enim non potest claudicare, ut supra n. 635 dictum est. Sane pars infidelis non ligatur ecclesiastico impedimento, sed quia pars fidelis ligatur et laborat inhabilitate, ideo eadem inhabilitate afficitur pars infidelis.

652 De altera parte corollarii merito scribit Wernz[1]: «Antiqui theologi et canonistae communi consensu docuerunt, principes civiles pro suis subditis *infidelibus* vel ipsa impedimenta dirimentia statuere posse, et non dubitarunt, quin hanc sententiam defenderent ut certam.» Non solum autem antiqui theologi et canonistae, sed etiam fere omnes moderni sic docent, e. g. Cavagnis, Santi, De Angelis, Zitelli, Grandclaude, Gasparri, Rosset, Ballerini, D'Annibale, De Becker, De Smet, Cathrein, Hammerstein, Boeckenhoff, Vogt etc.[2] Non concordant autem isti auctores, utrum tale ius competat principi modo nativo et originario, an tantum *modo devolutivo*. Ius statuendi impedimenta dirimentia principi civili negant Liberatore, Perrone, Zigliara, Martin, Heuser[3] et praecipue Billot[4], quorum sententia sat magnum pondus acquisivit ex Encyclica «Arcanum», ubi Leo XIII dicit: «Cum matrimonium sit sua vi, sua natura, sua sponte sacrum, consentaneum est, ut regatur ac temperetur *non principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiae,* quae rerum sacrarum sola habet magisterium. Deinde consideranda sacramenti dignitas est, cuius accessione matrimonia christianorum evaserunt longe nobilissima.» — Leo XIII videtur ergo negare principi civili potestatem in matrimonia, quippe quae, etiam praeciso charactere sacramentali, sint quid sacrum. Sed non obstantibus his Encyclicae verbis, sententia affirmativa videtur esse verior. Etenim:

1. Si princeps civilis nihil potest circa impedimenta dirimentia matrimonii, tunc pro infidelibus nulla datur auctoritas matrimonium regens, quia Ecclesia non habet in eos iurisdictionem, ut supra dictum est. Hoc autem est absurdum, vel saltem maxime inconveniens. Istud argumentum aliqualiter ab ipsis adversariis admittitur. Unde dicit Billot[5], «principem posse apud eos [infideles] regulare contractum matrimonialem et de matrimonialibus causis iudicare: non quod auctoritas ista sit pars civilis principatus, sed quia per accidens et ratione necessitatis devolveretur in supradictis circumstantiis ad eum, qui solus ibi legitime praeest, ut bonum sociale utcumque ibi conservetur. Tunc enim aliqualiter applicatur tritum axioma: Suprema lex, salus populi.»

2. Bona constitutio societatis coniugalis est maxime necessaria ad proprium finem societatis politicae, scil. ad felicitatem terrestrem rei publicae. Atqui pro matrimoniis infidelium nulla alia potestas terrena sufficientem directionem in hunc finem praebet, cum Ecclesia non curet de illis. Ergo gubernium civile potest pleno iure (conformiter tamen ad ius naturale et divinum) dirigere matrimonia infidelium. Si enim potestas civilis non ferret leges positivas de matrimonio infidelium et si infideles istis legibus non obligarentur, eorum matrimonia certissime deturparentur omnigenis inordinationibus et ipsa res publica maxima damna pateretur. Quod sane evitandum est, ac proinde principi civili concedenda est potestas ferendi leges intime attingentes matrimonia infidelium.

---

[1] Ius Decretal. IV, n. 76.

[2] Cf. *Adr. Resemans,* De competentia civili in vinculum coniugale infidelium, Romae 1887. [3] De potestate statuendi imped. dirim., Lovanii 1853.

[4] De eccl. sacr. II, thes. 47. [5] Ib. ad 5.

3. S. Thomas favet huic sententiae scribens [1]: «Matrimonium, in quantum est in officium naturae, statuitur lege naturae; in quantum est sacramentum, statuitur iure divino; in quantum est in officium communitatis, statuitur lege civili. Et ideo *ex qualibet* dictarum legum potest aliqua persona effici ad matrimonium illegitima.» Admittit igitur S. Thomas potestatem civilem posse statuere impedimentia dirimentia.

4. Citantur in favorem nostrae sententiae nonnulla documenta S. Sedis [2], quorum praecipuum est Instructio S. Congregationis de Prop. Fide, quae dicitur edita d. 26 Iunii 1820. «Licet inter infideles verum sit matrimonium, illud tamen ad naturae et communitatis officium referri tantummodo potest, ac proinde a iure naturali et civili plane est moderandum. Sequitur hinc, principes saeculares, sive fideles sive infideles, plenissimam potestatem retinere in matrimonia subditorum infidelium, ut scil. appositis impedimentis, quae iuri naturali ac divino adversa non sint, eadem non solum quoad civiles effectus, sed etiam quoad coniugale vinculum penitus rescindant, . . . et quod de lege principis saecularis hoc in casu dicitur, intellige etiam de legitima consuetudine, quae vim legis in subditos infideles adepta est.» Huius Instructionis *approbatio nullibi invenitur*, ideoque recte dicit Gasparri [3]: «Probabile est hanc Instructionem fuisse approbatam a S. Congregatione, sed non certum, quia approbatio haec de facto deest.» — In hac controversia de potestate principis civilis, quae non tantum est mere speculativa, sed etiam practici momenti, quia tum apud exteros tum apud nostrates matrimonia ineuntur a non-baptizatis contra statuta legis civilis, ad hunc diem nulla definitiva et certa decisio S. Sedis exsistit; immo non habentur tot uniformes constantesque responsiones particulares Congregationum Romanarum, ut alterutra sententia ex «stylo Curiae Romanae» tamquam recepta et approbata dici queat. Quam ob rem in casu practico non est iudicium ferendum de nullitate alicuius matrimonii ab infidelibus contra statuta legis civilis initi absque praevio recursu ad S. Sedem. Et hoc vel eo magis, quia saepe difficillimum est iudicare, num in aliqua regione revera exsistant leges civiles, quae intendunt statuere *impedimenta vere dirimentia*. Nam licet fere in cuiuslibet terrae codice civili statutae sint normae, sine quibus matrimonium celebrari nequit, inde tamen nondum certo sequitur, ut sub poena *nullitatis* legislator voluerit obligare. Saepe enim huiusmodi statuta sunt leges mere poenales, non autem leges vere irritantes [4].

Nota. Quidam auctores subiungunt quaestionem, utrum matrimonium 653
valide contractum inter partem baptizatam et partem non-baptizatam cadat sub *solo* regimine Ecclesiae, an vero propter partem non-baptizatam etiam sub potestate civili. Licet quidam, ut Van de Burgt-Schaepman [5], De Becker [6], D'Annibale [7] doceant matrimonium sic initum cadere tum sub regimine Ecclesiae tum sub regimine potestatis civilis, ita ut tale matrimonium non sit

---

[1] Suppl. q. 50, a unic. ad 4. Cf. Summa c. gent. l. 4, c. 78.

[2] Instr. S. C. de Prop. Fide d. 8 Oct. 1631; Instr. S. Offic. d. 20 Sept. 1854 et 29 Oct. 1739. De omnibus declarationibus istis docte disserit, praeter *Resemans* in opusculo cit., *Feije* (De imped. et dispens. matrim. n. 70) et *Wernz* (Ius Decretcl. IV, n. 81, not. 209).

[3] De matrim. I, n. 288.

[4] In Germania (Cod. civ. § 1323—1329), Austria (Cod. civ. § 48—69) videntur esse statuta vera impedimenta dirimentia.

[5] Tract. de matrim. I, n. 48.

[6] De matrim. 44.

[7] Summula Theol. mor. III 294.

validum, nisi sit liberum ab impedimentis iuris tum ecclesiastici tum civilis, tamen contraria sententia, quae tenetur a Wernz[1], Gasparri[2], Resemans[3], De Smet[4], videtur esse praeferenda. Etenim impossibile est, ut unum idemque matrimonium regatur independenter a duplici distincta potestate. Posset enim tunc casus accidere, ut tale matrimonium haberetur ut validum ab Ecclesia et invalidum a potestate civili et utrumque statutum valeret in conscientia, quod est sane absonum. Quare dicendum est talia matrimonia subdi potestati superiori, scil. *ecclesiasticae soli,* licet non sint sacramenta ut supra dictum est.

ARTICULUS II.

De materia et forma sacramenti matrimonii.

Praenotamen. In praecedenti articulo exsistentia sacramenti matrimonii probata est. Ex charactere autem sacramentali matrimonii christiani plura supra recensita corollaria sequuntur. Probata exsistentia sacramenti matrimonii, nunc eius materia et forma investiganda est. Tractamus: 1. de matrimonii materia et forma in genere; 2. de consensu maritali in specie.

§ 1.

De materia et forma matrimonii in genere.

Cum sit certum in christiano matrimonio sacramentum esse inseparabile a contractu, ita ut quoties contractus matrimonialis valide ineatur inter christianos, toties adsit sacramentum matrimonii[5], hinc materia et forma sacramenti matrimonii eadem est ac materia et forma contractus matrimonialis.

654 **Materia remota** sacramenti matrimonii *sunt contrahentium corpora,* seu ut alii volunt, est ius mutuum in corpora in ordine ad generationem. Ratio est, quia materia remota cuiusque contractus est res, circa quam stipulatur. Iam vero in contractu matrimoniali stipulatur circa dominium mutuum in corpora in ordine ad generationem[6].

Materia proxima sunt signa vel verba, prout exprimunt *traditionem corporum,* vel quod idem est: consensus, quatenus exprimit reciprocam traditionem. Ita sententia longe communior, quam tenent e. g. Billuart[7], Dom. Soto[8], Bellarmin[9], Suarez[10], Christ. Pesch[11], De Smet[12] aliique. Ratio est, quia in omni sacramento materia proxima vocatur illud, quod applicat materiam remotam et quod per formam supervenientem prorsus determinatur. Atqui haec traditio corporum est applicatio materiae remotae, scil. iuris mutui in corpora; determinatur autem a forma, quae

---

[1] De matrim. ed. 3 n. 306 auctor mutavit sententiam suam prius propositam.
[2] L. c. p. 2.
[3] Ius Decretal. IV, n. 60 Scholion et n. 75.
[4] De sponsal. et matrim. n. 225. [5] Cf. supra n. 628.
[6] Ita *Billuart,* De matrim. diss. 1, a. 7, et *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 880.
[7] L. c. [8] 4, dist. 25, q. 2, a. 3. [9] De matrim. c. 6.
[10] De sacr. in gen. disp. 2, sect. 1. [11] Prael. dogm. VII, 758.
[12] L. c. n. 109.

est acceptatio huius traditionis (ut mox dicetur), ita ut tunc totus contractus matrimonialis sit finitus.

Forma *est mutua acceptatio huius traditionis exterius manifestata.* 655
Ita iterum sententia communis, quam tenent iidem auctores citati. — Optime de hac re scribit Billuart[1]: «Sacramentum matrimonii nihil est aliud quam contractus civilis elevatus ad esse sacramenti, nulla mutatione facta circa materiam et formam. Ergo ea est materia et forma sacramenti, quae contractus. Subsumo: Atqui in contractibus civilibus, consequenter in matrimoniali, traditio rei seu consensus in traditionem exterius expressus est materia; acceptatio seu consensus in acceptationem exterius expressus est forma. Ergo ... Prob. subsumptum: Illud habet rationem materiae, quod est determinabile; habet autem rationem formae, quod est determinativum.... Atqui in omni contractu civili traditio est determinabilis completurque in ratione perfecti contractus per acceptationem, quae se habet ut determinativum. Ergo ...»

In aliis quidem sacramentis distinguitur materia a forma, ideoque Concilium Florentinum definivit, sacramenta perfici tribus, scil. materia, forma et intentione ministri, ast in sacramento matrimonii haec tria non distinguuntur nisi secundum *formalem conceptum.* Nam idem consensus maritalis sub diversa tamen ratione est simul materia, forma et causa efficiens. Quod quidem provenit inde, quia solum sacramentum matrimonii est a Christo institutum *per modum contractus.* Porro in contractu haec tria possunt esse unita in eadem persona, sicut si quis se ipsum locat in servitium. In isto enim contractu ipse contrahens est simul materia, forma et causa efficiens.

Scholion. Praeeunte Melchiore Cano quidam docuerunt materiam sacramenti matrimonii esse verba consensum exprimentia, formam vero esse benedictionem sacerdotis, qui etiam est minister huius sacramenti. Haec sententia est falsa, ut probabimus in sequenti articulo, quando de ministro sacramenti matrimonii sermo erit. Non vacat hic loqui de aliis sententiis nunc prorsus obsoletis circa hanc materiam[2].

§ 2.

De consensu maritali in specie.

Ex dictis in praecedenti paragrapho patet consensum maritalem 656
esse simul materiam, formam et causam efficientem sacramenti matrimonii; ideo, si iste consensus aliquo defectu essentiali laborat, iam matrimonium exsistere nequit, ut per se patet et infra latius dicetur agendo de impedimento dirimente *ob defectum consensus.* Iam nunc autem agendum est de *dotibus* consensus matrimonialis, quae sunt sequentes: Consensus debet esse:

1. *Verus,* i. e. non fictus vel simulatus aut iocosus.

Uterque enim contrahens debet habere veram et sinceram intentionem tradendi alteri ius in proprium corpus in ordine ad generationem. Quam

---

[1] L. c. [2] Videsis *Pesch,* Prael. dogm. VII, n. 754 sqq.

ob rem unio inter virum et mulierem propter alios fines, e. g. ob *solum* mutuum solamen et tutamen, ob solas divitias compartis obtinendas etc., non est verum matrimonium. Fictio seu simulatio consensus matrimonialis tunc adest, quando alter contrahens externe quidem verba aliave signa consensum exprimentia serio et rite profert, interius autem prorsus aliam intentionem habet. Intentio talis simulatoris potest esse triplex: 1. omnino non contrahendi; 2. contrahendi quidem, sed non se obligandi; 3. contrahendi quidem et se obligandi, sed non implendi obligationes ortas. Haec tertia simulatio est quidem graviter peccaminosa, quia est insignis deceptio iniusta compartis, sed non irritat matrimonium contractum, quia essentia matrimonii consistit in sincero consensu contrahendi. Prima autem et secunda simulatio matrimonium prorsus irritat, quia tunc verus consensus matrimonialis non adest. — In foro *externo* tales fictiones non agnoscuntur, nisi post claram probationem, quae quidem est sat difficilis. Non enim sufficit affirmatio etiam iurata unius vel utriusque coniugis, sed requiruntur alii testes vel indicia ita certa, ut nullum rationabile dubium de fictione exsistente remaneat [1].

657 **Quaeres:** a) Num ille, qui ficte consentit in matrimonio christiano, reus sit sacrilegii proprie dicti? Plerique affirmant, e. g. Pirhing [2], Schmalzgrueber [3], Marc [4], quia ille simulat sacramentum matrimonii, quod est verum sacrilegium, a quo nec metus gravis excusat, ut patet ex propositione (29) ab Innocentio XI damnata: «Urgens metus gravis est causa iusta sacramentorum administrationem simulandi.» [5] — Alii auctores probabilius negant, e. g. S. Alphonsus [6], D'Annibale [7], Gasparri [8] etc. Ratio est, quia simulatio sacramenti, quae est sacrilegium, tunc adest, quando quis ponit quidem materiam et formam sacramenti, sed internam intentionem verum sacramentum administrandi cohibet, ita ut totus ritus sit vanus et nullus. Iam vero ficte consentiens in matrimonio nullam apponit materiam et formam sacramenti matrimonii, quia ipsum contractum matrimonialem, quae est materia et forma huius sacramenti, destruit. Haec ratio maiorem adhuc efficaciam acquirit ex mox dicendis.

b) *Licetne aliquando fictum consensum matrimonialem praestare?* Affirmative, dummodo adsit gravis causa. Ita sententia communis [9]. Hinc e. g. licet fictum consensum praestare, si quis per metum gravem iniustum cogitur ad matrimonium ineundum, vel si quis detegerit se aliquo impedimento dirimente, sed dispensabili innodari, quando iam omnia parata sunt ad nuptias neque matrimonium potest differri neque dispensatio potest hic et nunc obtineri. Si autem in istis casibus licet fictum consensum praestare, iam per se patet non omnem fictum consensum matrimonialem esse verum sacrilegium, quia numquam licet sacrilegium patrare.

c) *Ad quid tenetur ille, qui ficte consenserit!* Imprimis non potest debitum coniugale petere aut reddere. Patet, quia talis actus esset putida fornicatio. Deinde tenetur iniustum damnum resarcire, quod comparti intulit decipiendo. Nisi ex matrimonio convalidando magna damna timentur, tenetur quantocius verum consensum praestare, ita ut matrimonium evadat legitimum.

---

[1] Cf. infra de impedimento ob defectum consensus. [2] In 4, tit. 1, n. 97.
[3] In 4, tit. 1, n. 230. [4] Instit. mor. n. 1972. [5] *Denz.* n. 1179.
[6] Theol. mor. l. 6, n. 62. [7] Summula Theol. mor. III, § 295.
[8] De matrim. II, n. 795.
[9] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 62 et 887; *Marc* l. c. Milante videtur esse fere solus, qui hoc negat.

Ratio est, quia, quando duo libere contrahunt, una parte sincere procedente, tenetur altera pars pariter sincere procedere [1].

2. *Liber et deliberatus.* 658

Consensum maritalem necessario esse liberum, patet ex Corpore Iuris [2]: «Matrimonium solo consensu contrahitur et ubi de ipso quaeritur, plena debet securitate illa gaudere, cuius est animus indagandus, ne per timorem dicat sibi placere quod odit et sequatur exitus, qui de invitis solet nuptiis provenire.» — S. Thomas [3] affert duas rationes, propter quas consensus maritalis debet plena libertate gaudere: a) quia matrimonium significat coniunctionem Ecclesiae cum Christo. Iam vero haec coniunctio est unio libera amoris. Ergo pariter in quolibet matrimonio debet adesse unio libera amoris. b) Vinculum matrimonii est *perpetuum.* Unde illud, quod perpetuitati repugnat, matrimonium tollit. Metus autem, qui cadit in constantem virum, perpetuitatem contractus tollit, quia potest peti restitutio in integrum. Et ideo haec coactio metus, qui cadit in constantem virum, tollit matrimonium. — Iugum matrimoniale iam est durum pro libenter subeuntibus illud, evadit autem servitus crudelis, quando quis coactus est ad illud.

Cum contractus matrimonialis sit res gravissima, requiritur insuper praevia *deliberatio* seria cum perfecta cognitione. Quapropter si quis est amens vel ebrius vel hypnotizatus, non habet sufficientem deliberationem ad validum consensum matrimonialem praestandum, et matrimonium sic forte initum est nullum. Libertati et deliberationi necessariis opponuntur impedimenta dirimentia: vis, metus, raptus et error; de quibus latius infra.

3. *De praesenti.*

Ut supra dictum est, essentia matrimonii consistit in consensu de praesenti praestitus; ideoque non sufficit consensus de futuro.

4. *Mutuus et simultaneus.*

Matrimonium est contractus bilateralis, ad quem omnino requiritur, ut ambo contrahentes mutuum consensum praebeant. Ergo non sufficit, ut unus solus consensum praebeat, sed requiritur, ut ambo contrahentes consensum praestent et acceptent. Deinde requiritur, ut consensuum traditio et acceptatio sint *simultaneae.* Sufficit tamen *unio moralis.* Unde e. g. si Caius dicit Semproniae: Accipio te in matrimonium, et Sempronia hic et nunc nihil respondet, sed deliberat et post horam dicit Caio exspectanti: Accipio et ego te in matrimonium; talis consensus est sufficienter simultaneus. In praxi iuxta vigentem disciplinam raro potest oriri quaestio de simultaneitate consensus. Antiquis autem temporibus, quando haud raro contrahebantur matrimonia *per procuratorem,* haec quaestio fuit maioris momenti.

5. *Externe et legitime manifestatus.*

Concilium Florentinum declaravit in Decreto pro Armenis: «Causa efficiens matrimonii regulariter est mutuus consensus per verba de praesenti expressus.» [4] — Hoc verbum «regulariter» non pertinet ad mutuum consensum, qui non tantum regulariter, sed semper adesse debet, sed ad «verba de praesenti expressus». Etenim licet in casibus extraordinariis consensus matrimonialis possit exprimi quolibet signo externo intelligibili, e. g. litteris, nutibus, procuratore, tamen regulariter debet exprimi *per verba* clare pronuntiata. 659

---

[1] Cf. *Billuart,* De matrim. a. 2. [2] c. 14, X 4, 1.
[3] Suppl. q. 47, a. 3. [4] *Denz.* n. 702.

Unde parochus matrimonio assistens exigat a nupturientibus, ut non tantum nutibus aut lacrimis consensum exprimant, sed etiam claris verbis, quia secus multa incommoda oriri possunt, ut experientia testatur. Innocentius III[1] dixit: «Matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri et mulieris consensum, sed necessaria sunt quantum ad Ecclesiam verba consensum exprimentia de praesenti; nam surdi et muti possunt contrahere matrimonium per consensum mutuum sine verbis.» Exinde deducunt nonnulli, verba exprimentia consensum esse *sub gravi* ab Ecclesia praescripta. Probabilius autem hoc praeceptum ecclesiasticum non obligat nisi sub levi. Ita S. Alphonsus[2], qui addit: «Sed a tali culpa bene excusaret verecundia aut alia rationabilis causa.» Nostris quidem temporibus sola verecundia non videtur esse sufficiens causa, ut supersedeatur a verbis consensum matrimonialem exprimentibus. Ceterum iubetur et ipse parochus in excipiendo consensu nupturientium eam adhibere formulam verborum, quae in cuiusque dioeceseos statutis praescripta est. Nam Concilium Tridentinum[3] statuit: «Parochus viro et muliere interrogatis et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat: Ego vos in matrimonium coniungo, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, vel aliis utatur verbis iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum.» — Consensus matrimonialis est *legitime* manifestatus, quando observantur ea omnia, quae a lege ecclesiastica tum quoad liceitatem tum quoad validitatem praescripta sunt. De quibus omnibus tractabitur infra, quando sermo erit de Decreto «Ne temere».

660 *Manifestatio consensus per procuratorem aut per litteras.* Pauca dicenda sunt de hac re, quippe quae hodiernis temporibus sit parum practica: a) Etiam iuxta modernum ius a Pio X introductum matrimonium celebrari potest per procuratorem et probabiliter etiam per litteras. Ita communior sententia[4]. b) Parochus numquam permittat celebrationem matrimonii per procuratorem aut per litteras *inconsulto Ordinario,* qui non concedat hunc celebrationis modum nisi ex gravi causa[5]. c) Iuxta Bonifatii VIII Decretum[6] (quod adhuc nostris temporibus valorem habet) requiritur: α) ut procurator sit munitus *speciali mandato* sive scripto sive viva voce dato ad contrahendum matrimonium cum persona omnino designata; β) ut adimpleat mandatum *quantocius*; quodsi autem alter contrahens, qui mandatum dedit, illud ante exsecutionem retractaverit, procurator iam non potest valide matrimonium contrahere nomine mandantis; sin vero consensus mandantis perseveraverit, matrimonium contrahitur et fit sacramentum eo momento, quo procurator legitimum consensum alterius partis, ad quam missus est, acceptat; γ) procurator nequit subdelegare mandatum acceptum, nisi hoc illi specialiter sit concessum.

Num revera sub iure Piano matrimonium celebrari valeat *per litteras,* non est ita certum. Si revera magna esset necessitas ita contrahendi matrimonium, e. g. si vir, quocum mulier matrimonium inire cupit, detinetur in carcere, parochus (coram duobus testibus) consensum partis praesentis recipiat et in scriptis redigere curet; quod scriptum transmittatur ad partem absentem, quae lectis litteris rescribere debet se consensum oblatum acceptare et suum proprium consensum praestare. Postquam litterae partis ab-

---

[1] c. 25, X 4, 1. [2] Theol. mor. l. 6, n. 888.

[3] Sess. 24, c. 1. de reform.

[4] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 45; *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 70

[5] Cf. Instr. Austriaca § 50 et *Gasparri,* De matrim. II, n. 834.

[6] c. 4, I 19 in VI°.

sentis pervenerunt ad parochum, ille coram parte praesente et duobus testibus earum notitiam communicat et quaerit, num consensus partis praesentis iam prius praestitus adhuc perseveret. Si ita est, matrimonium est valide contractum [1].

6. *Absolutus et non conditionatus.*

Auctores monent matrimonialem contractum non posse *licite* iniri sub con- 661
ditione, nisi hoc episcopus ob gravissimas rationes expresse permiserit. Nostris temporibus huiusmodi permissio vix umquam datur [2]. Accidit autem haud ita raro, ut nupturientes propria auctoritate conditiones in matrimonio contrahendo apponant; ex quo infelici modo agendi ipsa matrimonii validitas periclitatur. Unde hic breves quaedam regulae indicantur ad discernendum, utrum matrimonium conditionate initum sit validum necne. Omittimus autem plures casus ab auctoribus veteribus adductos, qui hodie nullam utilitatem practicam habent. Monemus sequentes regulas non valere nisi pro veris *conditionibus suspensivis.* Solent enim distingui conditiones suspensivae, resolutoriae et interpretativae [3]. *Conditio suspensiva* illa est, quae suspendit validitatem contractus, donec ipsa verificata fuerit; e. g. contraho tecum matrimonium, si revera hucusque virginitatem servaveris. — *Conditio resolutoria* vocatur ea, quae adveniens solvit contractum initum; e. g. vendo tibi hanc domum usque ad mortem patris. Post mortem patris contractus venditionis eo ipso resolvitur. Propter indissolubilitatem matrimonii conditio resolutoria impossibilis est in contractu matrimoniali. *Conditio interpretativa* vocatur illa, quae quidem censetur implicite adfuisse, sed explicite apposita non fuit; e. g. si sponsus cognovisset paupertatem sponsae, numquam eam in matrimonium duxisset. Conditiones istae interpretativae nullum effectum producunt, nisi tamen constituunt errorem substantialem aut redundantem in personam, ut infra dicetur de impedimento erroris.

Regula I. *Matrimonium initum sub conditione de praesenti vel de praeterito valet aut non valet, prout conditio verificatur vel non.*

Caius contraxit matrimonium cum Tullia sub expressa conditione, quod Tullia virginitatem illibatam custodiverit. Si res est ita, matrimonium valet; secus est nullum.

Regula II. *Matrimonium contractum sub conditione de futuro contingente* 662
honesto suspenditur, usque dum conditio verificata fuerit; verificata autem conditione matrimonium fit eo ipso validum, nec necessaria est (per se) renovatio consensus.

Ita sententia communis auctorum, quae nititur super c. 5, X 4, 5 [4]; e. g. Caius contrahit matrimonium cum Laetitia sub ea conditione, quod pater consensum praestiturus sit. Hoc matrimonium suspenditur, usque dum pater revera consensum praestiterit; quo praestito matrimonium fit validum sine renovatione consensus. Porro ea, quae valent de adimpletione conditionis, pariter valent *de renuntiatione* conditionis appositae. Si Caius in exemplo allato diceret Laetitiae: Renuntio conditioni appositae, matrimonium ilico evaderet validum, dummodo consensus matrimonialis prius praestitus perseveraverit. Immo non requiritur renuntiatio expressa, sed sufficit renuntiatio *implicita,* qualis habetur per copulam carnalem libere exercitam inter contra-

---

[1] Cf. *De Smet* l. c. et *Wernz* l. c. et casum solutum in Analectis eccl. IX (1901) 430 sqq.

[2] Cf. Instr. Austriaca § 55. [3] Cf. supra II, n. 261.

[4] Cf. *Gasparri* l. c. n. 849; *De Smet* l. c. n. 87.

hentes. Unde merito docent quidam auctores, in hoc casu haberi adhuc nostris diebus matrimonium sic dictum *praesumptum*, quod secus a Leone XIII Const. «Consensus mutuus» (1892) abolitum est [1]. Si matrimonium contractum est sub conditione: «*si Papa dispensaverit*», tunc, obtenta dispensatione Pontificia, consensus renovandus est in forma a legibus praescripta. Ita omnes auctores moderni [2]. Ratio est, quia ante obtentam dispensationen pontificiam contrahentes fuerunt *inhabiles* ad efficacem consensum praestandum. — Ceterum in praxi multo melius est, si renovatio consensus *semper* exigatur, quando agitur de matrimonio prius sub conditione contracto, quod verificata conditione absolutum evasit. Si matrimonium sub conditione contractum est, ante impletionem conditionis uterque contrahens valide quidem resilire potest a contractu inito; illicite tamen agit, nisi compars libere consentit in dissolutionem contractus. Patet per se, quia talis resiliens frangit fidem datam.

663 **Regula III.** *Matrimonium contractum cum conditione, quae est contra substantiam matrimonii, est nullum* [3].

Ratio est, quia huiusmodi consensus contradictionem involvit. Talis enim contrahens vult quidem matrimonium, sed conditione apposita statim illud destruit. Substantia autem matrimonii consistit in tribus bonis, nempe prolis, fidei, sacramenti, de quibus infra sermo erit. Hinc invalida sunt matrimonia, quae contrahuntur sub conditione vitandi generationem, aut non generandi nisi duos infantes et postea abutendi matrimonio, faciendi divortium, si placuerit. Sane *certo* constare debet talem conditionem vere suspensivam esse *explicite* appositam, antequam matrimonium ob istum defectum declaretur nullum. Quamdiu enim remanet aliquod dubium, standum est pro valore matrimonii. In foro externo matrimonium ob istas conditiones appositas numquam declaratur invalidum, nisi constet illas esse *expresse* in pactum deductas. Hinc matrimonia haereticorum putantium licitum esse divortium, nihilominus censentur valida, quia conditio divortii non solet expresse in pactum deduci. S. Officium d. 2 Oct. 1860 ad quaestionem: «An sit validum matrimonium contractum inter catholicam et schismaticum haereticum, cum conditione foedandi vel solvendi matrimonium?» respondit: «*Si ista sint deducta in pactum*, . . . sunt nulla; sin aliter, sunt valida.»

Auctores solent hic etiam quaestionem movere, *num validum sit matrimonium initum sub conditione servandi continentiam, aut etiam cum voto castitatis*. Sententia multo probabilior docet, talia matrimonia esse valida. Ratio est, quia in huiusmodi matrimoniis contrahentes sibi invicem plenum *ius* ad matrimonii usum concedunt; in tali autem consensu consistit essentia matrimonii. Quod autem deinde sibi promittunt se numquam usuros iure concesso, est per accidens neque tollit essentiam matrimonii. Si ambo contrahentes sibi invicem promittunt inde ab initio, se numquam usuros esse iure matrimoniali, et a fortiori si emittunt perfectum votum castitatis, dicuntur inire *matrimonium Iosephinum* [4], quia inter S. Ioseph et B. Virginem tale matrimonium censetur exstitisse [5]. Tales coniuges matrimonio utentes peccarent quidem contra votum, sed non contra castitatem.

---

[1] Cf. *De Smet*, De sponsal. et matrim. n. 87; *Vogt*, Das kirchliche Eherecht § 31.

[2] Cf. *Gasparri* l. c. II, 851; *Feije*, De imped. et dispens matrim. n. 648; *Wernz* l. c. IV, n. 297; *De Smet* l. c.

[3] Ita c. 7, X 4, 5. [4] *Josephsehe*.

[5] Cf. *P. Rett*, Die Josephsehe in ihrem Original und ihrer Nachahmung (Innsbrucker Zeitschrift f. kathol. Theol., 1909, 590 sqq); *Wernz* l. c. n. 302, nota 40.

Regula IV. *Matrimonium contractum sub conditione de futuro contingente* 664
inhonesto, quod non est contra substantiam matrimonii, est validum.

Talis enim conditio censetur ut non adiecta [1]. Hinc e. g. validum est matrimonium, quod contractum est sub conditione, quod mulier debeat a patre auferre magnam summam pecuniae. Aliud idque celebre exemplum talis conditionis inhonestae est stipulatio de educanda prole in haeresi aut infidelitate. Licet quidam auctores [2] hanc conditionem ut directe *contra substantiam matrimonii* positam velint (saltem si est in pactum deducta), cum sit contra spirituale bonum prolis, tamen communior sententia docet illos, qui hoc modo paciscuntur, peccare quidem gravissime, sed valide contrahere, nisi aliud impedimentum dirimens obstet. Ratio est, quia haec conditio communiter non habetur ut conditio sine qua non, sed ut purus *modus* contractui matrimoniali adiectus. Deinde etsi vere et expresse stipulata est educatio prolis in haeresi, haec conditio violat quidem gravissime bonum spirituale prolis, non autem eius bonum naturale. Iam vero solae conditiones destruentes *bonum naturale* prolis videntur irritare matrimonium contrahendum [3]. Quae quidem sententia confirmatur ex constanti praxi Ecclesiae, quae ista pacta de totali vel partiali educatione prolis in haeresi vel infidelitate semper quidem reprobavit, at nullibi statuit matrimonia inde irrita evadere.

ARTICULUS III.

De ministro sacramenti matrimonii.

665 Recte scribit Billuart [4]: «Unanimis fuit antiquorum theologorum sententia, si forte excipias Guillelmum Parisiensem, *contrahentes esse ipsos ministros matrimonii,* non solum in ratione contractus, sed et in ratione sacramenti, donec Melchior Cano lib. 8 de Loc. theol. c. 5 in solut. ad 3 novam viam ingressus docuit *sacerdotem* esse ministrum sacramenti matrimonii; verba: Ego vos coniungo, esse formam; materiam consensum mutuum contrahentium.» Melchiorem Cano non pauci nec ignobiles theologi sunt secuti: Estius, Sylvius, Juénin, Tournely aliique, quorum sententiam valde probabilem vocat Benedictus XIV [5]. — Verum cum scholarum principibus, Magistro Sententiarum, Doctore Angelico, Scoto cumque antiquiore et nunc communissima sententia sit **thesis:**

Minister sacramenti matrimonii sunt ipsi contrahentes.

Prob. 1. *ex auctoritate S. Thomae.* Angelicus Doctor [6] dicit: «Verba, quibus exprimitur consensus matrimonialis, sunt forma huius sacramenti; non autem benedictio sacerdotis, quae est quoddam *sacramentale.*» In alio loco [7] dicit: «Sicut in aliis sacramentis quaedam sunt de essentia sacramenti, quibus omissis non est sacramentum; quaedam autem ad sollemnitatem sacramenti pertinent, quibus omissis verum nihilominus perficitur sacramentum, quamvis

---

[1] «Conditiones appositae in matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, debent propter eius favorem pro non adiectis haberi» (c. 7, X 4, 5).

[2] *Weber,* Ehehindernisse § 3; *Lehmkuhl,* Theol. mor. II 880 nota; *Haine,* Elem. Theol. mor. IV, q. 46.

[3] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 302; *Noldin,* De sacram. n. 504.

[4] De matrim. diss. 1, a. 6.

[5] De syn. dioec. l. 8, c. 12, n. 4.

[6] Suppl. q. 42, a. 1 ad 1.

[7] Suppl. q. 45, a. 5.

peccet qui omittit; ita etiam consensus expressus per verba de praesenti inter personas legitimas ad contrahendum matrimonium facit, quia haec duo sunt de essentia sacramenti. Alia autem omnia sunt de sollemnitate sacramenti, quia ad hoc adhibentur, ut matrimonium convenientius fiat. Unde, si omittantur, verum est matrimonium, quamvis peccent sic contrahentes, nisi per aliquam legitimam causam excusentur.» — Quod quidem argumentum videtur esse valde clarum, si advertatur temporibus S. Thomae nondum exstitisse impedimentum clandestinitatis.

Prob. 2. a) *rationibus theologicis.* Causa instrumentalis efficiens sacramenti est idem ac minister sacramenti. Iam vero causa instrumentalis efficiens sacramenti matrimonii non est sacerdos, sed sunt ipsi contrahentes, cum Concilium Florentinum definiverit: «Causa efficiens matrimonii regulariter est mutuus consensus per verba de praesenti expressus.» Ergo ipsi contrahentes exprimentes mutuum consensum sunt ministri sacramenti matrimonii.

b) Matrimonia christianorum aliquando possunt valide et licite contrahi *absque omni interventu sacerdotis.* Ita fuit tum ante Concilium Tridentinum tum post novissimum Decretum «Ne temere». Atqui omne matrimonium validum christianorum est verum sacramentum, uti declaraverunt Pius IX et Leo XIII[1]. Ergo luce clarius est sacerdotem non esse ministrum sacramenti matrimonii, et nihil relinquitur, nisi ut ipsi contrahentes sint ministri huius sacramenti.

Hae duae rationes sufficiant; qui plura cupit, adeat Billuart[2], qui multis probat nostram thesim et optime solvit obiectiones contra illam prolatas. Non est, cur notemus, in celebratione matrimonii mediante procuratore, non procuratorem, sed mandantem esse ministrum sacramenti matrimonii. Procurator enim nihil est nisi instrumentum mandatis.

666 **Sententia Maldonati.** Maldonatus et pauci alii[3] docuerunt sacerdotem esse quidem ministrum *ordinarium* sacramenti matrimonii, in casibus vero extraordinariis Christum hoc munus contulisse contrahentibus; sicuti etiam locum habet in baptismo. Quae quidem sententia conatur conciliari duas alias sententias oppositas, sed nullum fundamentum habet neque in traditione neque in magisterio infallibili Ecclesiae.

Scholion. Non est necessarium, ut nupturientes sciant se esse ministros sacramenti matrimonii, quia eo ipso quod intendunt contrahere iuxta institutionem Dei, prout fit in vera Ecclesia Christi, habent etiam intentionem faciendi id quod facit Ecclesia, et hoc sufficit pro valore sacramenti. Non solet expedire ut simplices fideles expresse moneantur ipsos nupturientes esse ministros sacramenti matrimonii, quia hoc difficulter intelligunt et haec notitia potius obesse quam prodesse potest reverentiae adhibendae in susceptione sacramenti matrimonii.

ARTICULUS IV.

De subiecto sacramenti matrimonii.

667 1. *Subiectum capax* **validi** *sacramenti matrimonii sunt omnes baptizati non laborantes impedimento* **dirimente.**

Etiam haeretici, dummodo sint valide baptizati et nullo impedimento dirimente ligati, valide recipiunt sacramentum matrimonii. Quod quidem

---

[1] Cf. supra n. 628. [2] De matrim. diss. 1, a. 6.

[3] Cf. *Hurter,* Theol. dogm. III, n. 596.

valet, etiamsi haeretici nesciant vel non credant matrimonium esse sacramentum. Sufficit enim, quod velint inire verum contractum matrimonialem, quin apponatur aliqua conditio expressa contra essentiam matrimonii. Huiusmodi conditio esset liceitas divortii expresse stipulati. Tunc sane matrimonium esset illicitum et invalidum. — Supra n. 649 probatum est sacramentum matrimonii non suscipi a nupturientibus, quorum ambo aut alteruter non est baptizatus. Omnes autem infideles non-baptizati possunt validum contractum matrimonialem (matrimonium legitimum) inire, dummodo ne ligentur impedimentis dirimentibus iuris naturalis, divini aut iuris civilis [1].

2. *Ad digne et fructuose suscipiendum hoc magnum sacramentum* 668
matrimonii requiritur insuper, ut nupturientes sint immunes ab omni impedimento **prohibente** *atque in statu gratiae sanctificantis versentur.*

Ratio est, quia etiam impedimenta prohibentia inducunt gravem obligationem in conscientia et quia sacramentum matrimonii est sacramentum vivorum. Si quis sacramentum matrimonii suscipit in statu peccati mortalis, peccat graviter neque recipit gratias sacramentales matrimonio proprias. Probabilius tamen istae gratiae sacramentales postea reviviscent, quando obex status peccati mortalis ablatus fuerit [2].

Lege communi non est statutum, ut nupturientes *sacramenta poenitentiae et eucharistiae* recipiant ante matrimonium. Attamen Concilium Tridentinum [3] et Rituale Romanum [4] admonent coniuges, ut, antequam contrahant, sua peccata diligenter confiteantur et ad s. eucharistiam pie accedant, sed haec admonitio non importat verum et strictum praeceptum, ut auctores communiter docent [5]. *Iure autem dioecesano* vel *consuetudine universali* non raro receptio praevia poenitentiae et eucharistiae a sponsis sub gravi requiritur. Unde parochus in istis locis potest exigere testimonium confessionis peractae. Cum tamen hodie post Decreta «Ne temere» et «Provida» ubique terrarum matrimonia mixta (exceptis iis qui in Germania et Hungaria contrahuntur) sint invalida, nisi contrahantur coram parocho, hinc si forte aliquis catholicus renuit confessionem, parochus prius consulat episcopum, quid factu opus sit. Quodsi haec consultatio est impossibilis, fere semper melius est, ut parochus assistat matrimonio huiusce perversi hominis ad evitandum maius malum concubinatus. — Notatu digna est hac in re Instructio S. Officii data d. 3 Iulii 1878 ad Ordinarios Brasiliae: «Nullo modo tolerari potest, . . . ut matrimonia, quae a *Massonibus* contrahuntur, cum omni sollemnitate ritus catholici celebrentur. Quando vero parochus nullo modo potest huiusmodi matrimonium impedire, res deferenda est ad Ordinarium, qui . . . permittere poterit, ut parochus matrimonio *passive* intersit, i. e. absque benedictione alioque ritu ecclesiastico, tamquam testis autorizabilis, dummodo cautum omnino sit catholicae educationi universae prolis.» [6]

Ad quaestionem, num liceat matrimonium inire cum publico aut occulto peccatore, respondendum videtur, hoc non licere nisi ob gravissimas rationes, cum ex huiusmodi matrimonio maxima soleant damna evenire tum pro parte catholica et prole nascitura, tum pro societate christiana.

---

[1] Cf. supra n. 651. [2] Cf. supra n. 42.

[3] Sess. 24, c. 1 de reform. matrim. [4] Tit. 1, a. 8, n. 17.

[5] Cf. *De Smet* l. c. n. 113.

[6] Collect. de Prop. Fide n. 1495; cf. etiam S. Offic. d. 11 Ian. 1899. Episcopus potest quidem permittere hanc passivam assistentiam, sed potest etiam illam ex iustis causis recusare. S. Offic. d. 30 Ian. 1867.

CAPUT III.

De matrimonii proprietatibus.

Postquam de essentia matrimonii egimus, nunc de eius proprietatibus tractandum est. Duae sunt matrimonii proprietates: unitas et indissolubilitas seu firmitas. Primo tractamus de unitate et deinde de indissolubilitate seu firmitate matrimonii.

ARTICULUS I.

De unitate matrimonii.

669 Unitas matrimonii seu monogamia est vinculum matrimoniale inter unum virum et unam feminam. Idcirco in definitione matrimonii supra diximus in singulari et non plurali: viri et mulieris maritalis coniunctio. — Unitati matrimonii opponitur simultanea polygamia et polyandria; minime autem obstant secundae nuptiae post mortem alterutrius coniugis.

Polyandria simultanea, quae est maritalis coniunctio unius mulieris cum duobus vel pluribus viris, rarissime apud gentes exsistit[1] atque non tantum est contra praeceptum S. Scripturae: «Erunt duo in carne una», sed etiam directe contra legem naturalem. Finis enim primarius matrimonii est generatio et educatio prolis. Porro experientia comprobat mulierem, quae habitualiter pluribus viris commiscetur, esse infecundam, ut patet in meretricibus. Sed etiam si forte proles generaretur, educatio esset fere impossibilis, cum nullus esset certus pater ac proinde corporalis et spiritualis cura prolis esset perdifficilis[2].

670 **Polygamia simultanea**, quae est coniunctio maritalis unius viri cum duabus[3] vel pluribus mulieribus, viguit ante Christum non solum apud gentes, sed etiam apud Israelitas. Nostris temporibus adhuc viget apud paganos praesertim Mohametanos[4].

Polygamia simultanea contraria quidem est *primaevae* institutioni matrimonii in paradiso, permittebatur autem patriarchis in Vetere Testamento[5]. Polygamiam non fuisse primaevam matrimonii formam, est sententia certa. Nam Adam exclamavit, postquam Eva tradita illi fuit in uxorem: «Erunt duo in carne una.» Quem textum exponens Innocentius III dicit: «Non dixit tres vel plures, sed duo; nec dixit adhaerebit uxoribus, sed uxori.»[6] Etiam ex verbis Christi: «Ab initio autem non fuit sic»[7], clare eruitur polygamiam non fuisse primaevam formam matrimonii. Lamech videtur fuisse primus, qui dicitur habuisse duas

---

[1] *Westermark* (History of human marriage c. 20—22) plura exempla affert polyandriae apud gentes prorsus depravatas, sed nihilominus suspicari licet ex eius narratione, non esse polyandriam simultaneam.

[2] Cf. Suppl. q. 65, a. 1 ad 7.

[3] Talis polygamia vocatur proprie bigamia simultanea.

[4] Notum est apud omnes, Lutherum assensum praebuisse, ut Philippus Hassiae Landgravius, vivente prima legitima uxore, aliam duceret, scil. Margaretam de Saal.

[5] Cf. Suppl. q. 65, a. 2. [6] c. 8, X 4, 19.

[7] Mt 19, 5 sqq et Mc 10, 2 sqq.

uxores[1]. — Sunt qui doceant polygamiam numquam fuisse licitam ac proinde uxores patriarcharum fuisse vocatas concubinas; nihilominus patriarchas non peccasse *formaliter* habendo plures uxores, quia fuerint in bona fide. Haec explicatio non placet nec est sufficienter probata. Etenim absurdum esse videtur homines sanctissimos ut Abraham, Iacob etc., qui habuerunt revelationes divinas miraculosas, erravisse in re tam magni momenti. Insuper David, dum vehementer vituperatur et punitur propter adulterium cum Bethsabe patratum, numquam reprehenditur propter alias uxores proprias, quas habuit. Liceitatem polygamiae videtur supponere liber Deuteronomii c. 21 v. 15—16 statuens: «Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam et alteram odiosam, genuerintque ex eo liberos, et fuerit filius odiosae primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos dividere: non poterit filium dilectae facere primogenitum et praeferre filio odiosae.» — Idem confirmatur ex lege *leviratus*[2], qua uxor fratris defuncti (sine liberis) debuit assumi in matrimonium a fratre superstite (licet iste sit iam coniugatus). Fatendum tamen est aliquos viros Veteris Testamenti in numero uxorum excessus commisisse, nam difficultur intelligitur, quomodo e. g. Salomon potuerit habere plures centenas uxores[3] sine nota intemperantiae. — Communiter auctores docent, dispensationem ad habendas plures uxores non esse concessam a Deo nisi *post diluvium*[4]. Nil certi de hac re dici potest. Num eadem dispensatio fuerit concessa non tantum Iudaeis, sed etiam *aliis populis*, non concordant auctores; sed non videtur adesse sufficiens ratio, cur severior disciplina sit statuenda pro paganis quam pro Iudaeis; eo vel magis, quod pagani utpote carentes lege Mosaica potuerunt difficilius observare unitatem matrimonii quam Iudaei[5]. Itaque Esther iudaea coniuncta est Assuero iam habenti plures uxores; quam unionem Mardochaeus, pater eius adoptivus et vir timens Deum, non consuluisset nec approbasset, si fuisset graviter illicita. — Quodsi autem mulieres maritaliter coniunctae cum uno viro in S. Scriptura vocantur *concubinae*, inde nondum licet concludere eas non fuisse legitimas uxores, quia saepe in S. Scriptura nomine concubinae significatur vera et legitima uxor, quae non fuit ducta cum tanta sollemnitate. Sic Agar, Cethura, Bala et Zelpha modo uxores modo concubinae Abraham vocantur in libro Genesis[6]. — Ratio autem intrinseca, quare polygamia simultanea potuerit esse licita in Vetere Testamento, consistit in hoc, quod polygamia non adversatur *primario fini* matrimonii, scil. educationi et generationi prolis. Etenim unus vir sufficit pluribus feminis fecundandis et prolibus ex eis ortis educandis[7].

---

[1] Gn 4, 19. [2] Dt 25, 5 sqq.
[3] Cf. 3 Reg 11, 3. [4] Cf. *Wernz*, Ius Decretal. IV, n. 359.
[5] Cf. *De Smet*, De sponsal. et matrim. n. 177.
[6] Cf. *S. Thom.*, Suppl. q. 65, a. 5 ad 2.
[7] Cf. ib. a. 1; *Billuart*, De matrim. diss. 5, a. 1.

Polygamia simultanea *inde a temporibus Novae Legis* est illicita et irrita *pro omnibus,* ita ut neque fidelibus neque infidelibus amplius facultas sit habendi plures uxores. Christus enim reduxit matrimonium ad primaevam unitatem et vocavit adulterum illum, qui etiam dimissa prima uxore aliam duxit[1]. Ergo a fortiori est adulter ille, qui retenta prima legitima uxore aliam duxit. Ita quoque argumentatur Innocentius III in celebri capite «Gaudeamus»[2]: «Si ergo uxore dimissa duci alia de iure non potest, fortius et ipsa retenta: per quod evidenter apparet pluralitatem in utroque sexu, cum non ad imparia iudicentur, circa matrimonium reprobandum.» — Etsi autem in Concilio Tridentino[3] est solummodo definitum: «S. q. d. licere *christianis* plures simul habere uxores et hoc nulla lege divina esse prohibitum, A. S.», tamen inde minime fas est concludere, infidelibus adhuc esse licitum plures uxores habere; etenim pluralitas uxorum est contra primaevam institutionem matrimonii, ac dispensatio antiquis temporibus concessa revocata est expresse a Christo. Ita communis sententia theologorum, quae est prorsus certa. Unde S. Thomas[4] docet: «Habere plures uxores est contra legem naturae, cui etiam infideles sunt adstricti: èt ideo non est verum matrimonium infidelis nisi cum illa, cum qua primo contraxit.» Immo S. Officium in Instructione ad vicarium apostolicum Gallas d. 20 Mart. 1860[5] dicit: «Certissimum est polygamiam simultaneam iure evangelico esse omnino illicitam, unde postquam Iesus Christus[6] matrimonium reduxit ad pristinam sanctitatem, unitatem et indissolubilitatem, addita pro baptizatis sacramenti dignitate, nec fidelibus *nec iudaeis nec ulli mortalium* licuit plures sibi copulare uxores. Consequenter sic divinitus restituta monogamia non nisi unam uni legitimo validoque coniugio devinciri posse, inconcussum fidei dogma habetur.» — Si autem aliqui imperatores feruntur habuisse plures uxores, ut e. g. Constantius, Valentinianus, Lotharius, recte respondet Billuart[7], «ex inique factis nullum ius statui. Constantius fuit Arianus; Lotharium cum sua pellice excommunicavit Nicolaus Papa I (865). Valentinianus I ut averteret a se duplicis coniugii dedecus, hanc legem inique tulit.»

671 **Polygamia successiva** (quae ab antiquis auctoribus solet simpliciter vocari *bigamia*) licita est, ac proinde inter christianos constituit verum sacramentum. Idem valet de tertiis et ulterioribus nuptiis. Itaque Concilium Florentinum in Decreto pro Armenis dato a. 1441[8] declarat, «non solum secundas nuptias, sed tertias et quartas atque ulteriores, si aliquod canonicum impedimentum non obstat, licite contrahi posse».

Liceitas polygamiae successivae manifeste probatur ex epist. 1 Cor. 7, 39, ubi S. Paulus dicit: «Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius vivit;

---

[1] Cf. Mt 19, 3—9 et Mc 10, 1—12. [2] c. 8, X 4, 19.
[3] Sess. 24, can. 2 de matrim. (*Denz.* n. 972).
[4] Suppl. q. 59, a. 3 ad 3. [5] Collect. de Prop. Fide n. 1188.
[6] Cf. Mt 19, 5 sq. [7] L. c. diss. 5, a. 1.
[8] *Mansi,* Ampl. coll. Conc. 31, 1741.

quodsi dormierit vir eius, liberata est; cui vult, nubat, tantum in Domino», et ibidem v. 8 sq: «Dico autem non nuptis et *viduis:* bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego; quodsi non se continent, nubant; melius est enim nubere quam uri.» [1] — Secundas nuptias esse illicitas docuerunt Montanistae et Novatiani. Nicolaus patriarcha constantinopolitanus contendit quartas nuptias esse contra ius divinum. — Cum ex secundis nuptiis haud raro damnum oriatur proli in priori matrimonio natae, cumque saepe etiam contrahentes potius propter voluptatem quam propter aliud honestum motivum secundas aut ulteriores nuptias celebrent, nonnulli SS. Patres, praesertim graeci, durius de secundis nuptiis locuti sunt. Sic e. g. S. Basilius vocat bigamiam «castigatam fornicationem»; tertium autem matrimonium appellat «Ecclesiae inquinamentum». Similia habent S. Gregorius Nazianzenus [2] dicens: «Primum [matrimonium] lex est; secundum venia et indulgentia; tertium iniquitas; qui autem hunc numerum excedit, porcinus plane est.» Aliqua etiam concilia particularia, e. g. Ancyranum, Laodicenum, poenitentias inflixerunt his, qui secundas nuptias inierunt. Adhuc nostris temporibus Orientales non permittunt secundas nuptias, nisi praevia dispensatione episcopi [3].

Scholion. Illi, qui vivunt in notoria polygamia simultanea, censentur publici peccatores, ac proinde neque ad sacramenta neque ad sepulturam ecclesiasticam admitti possunt. Insuper graviter puniuntur fere ab omnibus Codicibus poenalibus in regionibus civilizatis [4].

ARTICULUS II.

De indissolubilitate matrimonii.

Altera proprietas matrimonii est indissolubilitas, cui opponitur divortium seu solutio matrimonii. Divortium duplex solet distingui: alterum *perfectum,* quod ipsum vinculum matrimonii solvit, ita ut coniugibus liceat ad alias nuptias convolare; alterum *imperfectum,* quod manente integro vinculo concedit coniugum separationem quoad torum aut habitationem. Postquam probaverimus omnimodam indissolubilitatem matrimonii christiani consummati, agemus 1. de divortio perfecto seu quoad vinculum; 2. de divortio imperfecto seu quoad torum et habitationem.

Propositio. *Certum est matrimonium christianum consummatum* 672
ex nulla causa nullave auctoritate creata solvi umquam posse, ac proinde etiam nec propter adulterium unius coniugis.

Prob. 1. *Ex Concilio Tridentino* [5]: «S. q. d. Ecclesiam errare, cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam propter adulterium

---

[1] Cf. etiam Rom 7, 3; 1 Tim 5, 14.

[2] Orat. 37, 8 (*Migne,* Patr. graec. 36, 291).

[3] De hac re scribit *Papp-Szilagyi,* Enchir. iur. eccl. orient. cath. § 87: Orientales polygamiam quoque successivam . . . reprobant; pro secundis quidem nuptiis habetur in Euchologiis praescriptus ritus, quas tamen ipsas post 45 aetatis annum reprobant; tertiae nuptiae censurae ecclesiasticae subiciebantur; quartae vero tamquam brutales damnabantur. . . . Iuxta modernam praxim episcopi dispensatione subvenitur.

[4] Cf. Cod. poen. Germ. § 171; Cod. poen. Belgii a. 391.

[5] Sess. 24, can. 7 de matrim. (*Denz.* n. 977).

alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterii non dedit, non posse, altero coniuge vivente, aliud matrimonium contrahere, moecharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam, quae dimisso adultero alii nupserit, A. S.» — Ex quibus verbis sequitur, ut sit de fide, Ecclesiam *non errare,* cum docet, propter adulterium non posse dissolvi vinculum matrimoniale. Quoniam autem in canone addatur, Ecclesiam hoc docere *iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam,* certa est indissolubilitas matrimonii christiani consummati ex evangelica et apostolica doctrina, ac proinde videtur ad fidem pertinere. Sunt tamen qui certitudinem quidem huic veritati vindicent, non autem certitudinem *fidei*[1]. Sed quidquid est de hac controversia, iuxta omnes catholicos ille est haereticus, qui dicit Ecclesiam *errare,* cum docuit et docet, propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi. Proinde ex hoc capite Protestantes sunt haeretici. Ille autem, qui diceret vinculum matrimonii solvi posse causa adulterii, versaretur saltem in errore proximo haeresi[2]. — Contendunt Launoy et pauci alii, hunc canonem non esse dogmaticum, sed tantum disciplinarem, ac proinde mutationi esse obnoxium, sed hoc falsum est, ut patet ex eius obiecto, quod est inerrantia Ecclesiae docentis iuxta doctrinam evangelicam et apostolicam[3].

Prob. 2. *Ex S. Scriptura.* Diversis in locis Christus declarat adulterium committi ab eo, qui dimissam uxorem ducit. Ita dicit: «Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur, et qui dimissam duxerit, moechatur.»[4] Iam vero si matrimonium posset dissolvi quoad vinculum, profecto non committeret adulterium ille, qui dimissam uxorem in matrimonium duceret. Ergo iuxta Christi praeceptum non licet facere divortium quoad vinculum matrimonii. — Sane in textu citato Christus videtur permittere divortium in uno casu, scil. in casu fornicationis, cum dictat: «nisi ob fornicationem», et in c. 5 v. 32 apud S. Matthaeum: «excepta fornicationis causa». Idcirco tum Protestantes tum Graeci heterodoxi permittunt solutionem matrimonii etiam quoad vinculum, quando adulterium est commissum ab uno coniuge. Sed iste textus accurate inspectus non habet hunc sensum. Iam inde a primis saeculis multum disputatum est,

---

[1] E. g. *Tanquerey,* Synopsis Theol. mor. de matr. n. 718.»

[2] Inter propositiones a S. Officio sub Innocentio X qualificatas habetur sub n. 13 haec: «Summus Pontifex potest dispensare, ut matrimonium etiam consummatum dissolvatur quoad vinculum propter uxoris adulterium, cui non repugnat matrimonii definitio.» — Omnes Qualificatores fuerunt in voto, propositionem hanc esse temerariam et scandalosam; quattuor addiderunt esse errori proximam; duo erroneam; et tres haereticam (Analecta eccl. IV (1896) 187). — Patres Tridentini in priore redactione huius canonis simpliciter docuerunt, matrimonium consummatum esse prorsus indissolubile; sed postulantibus legatis venetis mutata est redactio, ne praxis Graecorum contraria haberetur damnata. — Praeter Concilium Tridentinum plura alia Concilia eandem doctrinam de omnimoda indissolubilitate propugnaverunt, e. g. Conc. Illiberitanum a. 305 in can. 8 et 9; Conc. Africanum IV (a. 407), quod in can. 6 fere eadem verba adhibet ac Concilium Tridentinum; Concil. Milev. II, c. 17 (c. 5, C. 32, q. 7); Conc. Florentinum (Decretum pro Armenis). Insuper pluries Summi Pontifices decreta ediderunt de omnimoda indissolubilitate matrimonii christiani consummati, e. g. Leo I, Zacharias, Alexander III, Innocentius III, Leo XIII etc.

[3] Cf. *Van de Burgt-Schaepman,* Tract. de matrim. I, n. 21.

[4] Mt 19, 9. Cf. etiam Mt 5, 32; Lc 16, 18; Mc 10, 11; 1 Cor 7, 10; Rom 7, 2 sq.

quid sibi velint verba «nisi ob fornicationem» [1]. Omnium *melior, antiquior* et *communior* explicatio est illa, quam S. Thomas affert [2]: «Exceptio illa [scil. excepta fornicationis causa] quae est in verbis Domini refertur ad *dimissionem* uxoris et ideo obiectio ex falso intellectu procedit.» Est igitur sensus verborum Domini: Non licet *dimittere* uxorem nisi ob eiusdem fornicationem seu adulterium commissum; sed etiam in hoc casu non licet novas nuptias inire; si quis autem nihilominus aliud matrimonium contrahit, vivente adultera, moechatur seu adulterium committit. Ita etiam Concilium Florentinum S. Matthaei textum intellexit docens: «Quamvis autem ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii vinculum legitime contracti perpetuum sit.» [3] Hunc esse revera sensum verborum Christi manifeste apparet ex locis parallelis apud S. Marcum 10, 10 et S. Lucam 16, 18. Etenim ibi Christus simpliciter et absque limitatione dicit: «*Quicunque* dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, adulterium committit super eam; et si uxor dimiserit virum suum et alii nupserit, moechatur», vel: «*Omnis* qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, moechatur; et qui dimissam a viro ducit moechatur.» Unde S. Augustinus [4] exclamat: «Qui ergo nos sumus ut dicamus: est qui moechatur, uxore sua dimissa, alteram ducens, et est qui hoc faciens, non moechatur, cum evangelium dicat omnem moechari qui hoc facit.» Demum si unus verba Christi recte intellexit, certe est S. Paulus, «vas electionis». Iam vero ille dicit: «Iis autem, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed *Dominus:* uxorem a viro non discedere; quodsi discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari.» [5] — Admodum pauci theologi catholici dissolutionem matrimonii quoad vinculum adulterii perpetrati causa docuerunt saltem post tempora Gratiani, qui multis textibus SS. Patrum adductis ita concludit: «His auctoritatibus evidentissime monstratur, quod quicumque causa fornicationis uxorem suam dimiserit, illa vivente aliam ducere non potuerit, et si duxerit, reus erit adulterii.» [6] Quodsi quidam antiquiores theologi et episcopi hanc dissolutionem matrimonii videntur permisisse, advertendum est, a) saepe illorum verba non esse ita clara et certa; b) illos fuisse aliquando benigniores in casibus particularibus propter duritiam cordis coniugum ad maiora mala vitanda [7]. — Leo XIII [8] pulchre et concise dicit: «Pontifices vero maximi quoties restiterunt principibus potentissimis divortia a se facta, ut rata Ecclesiae essent, minaciter petentibus, toties existimandi sunt non modo pro incolumitate religionis, sed etiam pro humanitate gentium propugnavisse. Quam ad rem omnis admirabitur posteritas invicti animi documenta a Nicolao I edita adversus Lotharium II; ab Urbano II et Paschali II adversus Philippum I regem Galliarum; a Coelestino III et Innocentio III adversus

---

[1] Diversas explicationes huius textus a theologis excogitatas videsis apud dogmaticos, e. g. apud *R. Fei* O. Pr., Dogm. V, n. 187.

[2] 4, dist. 35, q. 1, a. 5 ad 4. [3] *Denz.* n. 702.

[4] De adulterinis coniugiis l. 1, c. 9, n. 10 (*Migne,* Patr. lat. 40, 457). In toto hoc opusculo S. Augustinus valde ingeniose explicat et textus S. Scripturae et doctrinam catholicam.

[5] 1 Cor 7, 10. [6] c. 16, C. 32, q. 7.

[7] Historiam indissolubilitatis matrimonii bene enarrant praeter Freisen iam citatum *Fahrner,* Gesch. der Ehescheidung 1903; *A. Cigoi* O. S. B., Die Unauflöslichkeit der christlichen Ehe und die Ehescheidung (1895).

[8] Encycl. «Arcanum».

Philippum II principem Galliarum; a Clemente VII et Paulo III adversus Henricum VIII; denique a Pio VII sanctissimo fortissimoque Pontifice adversus Napoleonem I secundis rebus et magnitudine imperii exsultantem.»

Cum Protestantes et gubernia civilia permittant perfectam solutionem matrimonii, divortiorum numerus crescit de anno in annum, trahens secum maxima damna contra prolis educationem, societatis pacem et morum pietatem. Quanta mala oriantur ex divortiis, Leo XIII in Encyclica vere aurea «Arcanum» vivide describit: «Quanti materiam mali in se divortia contineant, vix attinet dicere. Eorum enim causa fiunt maritalia foedera mutabilia; extenuatur mutua benevolentia; infidelitati perniciosa incitamenta suppeditantur; tuitioni ac institutioni liberorum nocetur; dissuendis societatibus domesticis praebetur occasio; discordiarum inter familias semina sparguntur; minuitur ac deprimitur dignitas mulierum, quae in periculum veniunt, ne, cum libidini virorum inservierint, pro derelictis habeantur. Et quoniam ad perdendas familias frangendasque regnorum opes nihil tam valet quam corruptela morum, facile perspicitur, prosperitati familiarum ac civitatum maxime inimica esse divortia, quae a depravatis populorum moribus nascuntur, ac, teste rerum usu, ad vitiosiores vitae privatae et publicae consuetudines aditum ianuamque patefaciunt. Multoque esse graviora haec mala constabit, si consideretur frenos nullos futuros tantos, qui concessam semel divortiorum facultatem valeant intra certos aut ante praevisos limites coercere. Magna prorsus est vis exemplorum, maior cupiditatum: hisce incitamentis fieri debet, ut divortiorum libido latius quotidie serpens plurimorum animos invadat, quasi morbus contagione vulgatus aut agmen aquarum superatis aggeribus exundans.»

673 *Obiciuntur* quidem aliqua exempla dissolutionis matrimonii consummati. Sic e. g. Concilia Verberiense (Verberie; a. 758) et Compediense (Compiègne; a. 757) concedunt dissolutionem matrimonii ob plures causas[1]. Sic Coelestinus III (1191—1198) permisit solutionem vinculi matrimonii consummati, quo vir apostata uxorem reliquit, extendens indebite ad hunc casum privilegium Paulinum. Ad hanc Coelestini sententiam alludit Innocentius III dicens: «Licet quidem praedecessor noster sensisse aliter videatur.»[2] Sed praecipua difficultas oritur ex responsione Gregorii II a. 726 data ad S. Bonifacium: «Quod proposuisti, quodsi mulier, infirmitate correpta, non valuerit debitum viro reddere, quid eius faciat iugalis? Bonum esset, si sic permaneret, ut abstinentiae vacaret; sed quia hoc magnorum est, ille qui se non poterit continere, nubat magis, non tamen subsidii opem subtrahat ab illa, quam infirmitas praepedit et non detestabilis culpa excludit.»[3] — Quamvis non ilico cum Gratiano dicendum sit: «Illud Gregorii sacris canonibus, immo evangelicae et apostolicae doctrinae penitus invenitur adversum», tamen iste textus semper fuit crux iurisconsultorum. Admissa genuitate textus duae explicationes probabiles dantur, scil. a) Gregorius II loquitur de matrimonio rato et non consummato; b) infirmitas illa nihil aliud est nisi impotentia antecedens, quae sane irritat quodcumque matrimonium[4]. — Quantum ad concilia particularia concedi potest illa erravisse. Quantum ad Coelestinum III, eius sententia non est ita clara. Sed etiam concesso quod Coelestinus in *casu particulari* erraverit, nihil inde deduci potest neque contra infallibilitatem Summi Pontificis neque contra indissolubilitatem omnimodam matrimonii

[1] Cf. *Fahrner*, Gesch. d. Ehescheidung im kan. Recht 74 sqq.
[2] c. 7, X 4, 19. [3] c. 18, C. 32, q. 7.
[4] Cf. *Freisen*, Gesch. d. kan. Eherechtes 331; *Fahrner* l. c. 63.

christiani consummati; et hoc eo vel magis quod idem Coelestinus III strenue defendit indissolubilitatem matrimonii contra Philippum II regem Galliae.

Scholion. De intima ratione indissolubilitatis matrimonii consummati christiani. 674 Si quis inquirat in ultimam et adaequatam rationem istius perfectae indissolubilitatis matrimonii consummati, profecto non potest assignari *unice* lex naturalis; nam in Vetere Lege huiusmodi matrimonia licite solvebantur «libello repudii», et in Nova Lege possunt solvi aliquando vi privilegii Paulini (de quo infra); at in neutro casu potest dici, ipsam legem naturalem (saltem secundum principia primaria) violari. Nec etiam haec perfecta indissolubilitas desumi potest *unice* ex ratione sacramenti, quae competit matrimonio christiano; nam matrimonium quoque ratum est verum sacramentum; at nihilominus quoad vinculum solvi potest tum dispensatione pontificia tum professione religiosa [1]. Quae cum ita sint, melius et verius dicitur, matrimonium consummatum christianorum esse penitus indissolubile *ex positiva voluntate Dei manifestato in evangelio* [2] atque hanc indissolubilitatem esse convenientissimam et legi naturali et rationi sacramenti [3]. Sane Pius IX in Syllabo proscripsit propositionem 67: «*Iure naturae* matrimonii vinculum non est indissolubile et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest.» [4] Sed haec propositio videtur esse intelligenda sic: 1. Auctoritas civilis non potest sancire divortium proprie dictum, i. e. solutionem matrimonii quoad vinculum; 2. indissolubilitas matrimonii praesertim consummati iuri naturali *secundario* innititur, quia matrimonium ipsa sua natura exigit prolis bonam educationem, mutuum amorem coniugum, mutua obsequia perpetua, atque institutum est ad concupiscentiam carnalem licito modo compescendam satiandamque. Quae omnia vix ac ne vix quidem possunt obtineri, si dissolutio matrimonii permittatur, ita experientia perpetua testante. Ergo dissolutio matrimonii consummati repugnat iuri naturali secundario. Cum autem absolute loquendo procreatio prolis eiusque educatio et cetera omnia possint haberi etiam dissoluto matrimonio, divortium quoad vinculum non repugnat primariis principiis iuris naturalis; sicut etiam apparet ex eo, quod Deus numquam dispensat in *primariis* principiis iuris naturae. Ut autem ex supra dictis apparet, Deus tum in Vetere tum in Nova Lege aliquando dispensat in vinculo matrimonii consummati.

§ 1.

De divortio perfecto seu quoad vinculum.

Propositio 1. *Matrimonium infidelium etiam consummatum dissolvi potest quoad vinculum iuxta privilegium Paulinum.* 675

[1] Cf. infra n. 681. [2] Mc 5, 32; Lc 16, 18.

[3] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 697; *Billuart,* De matrim. diss. 5, a. 2; cf. etiam Instructionem S. Officii d. 6 Iulii 1817 (Collect. de Prop. Fide n. 725). De hac re docet S. Thomas: «Inseparabilitas competit matrimonio secundum quod est signum perpetuae coniunctionis Christi et Ecclesiae, et secundum quod est in officium naturae ad bonum prolis ordinatum. Sed quia separatio matrimonii magis directe repugnat significationi sacramenti quam prolis bono, cui ex consequenti repugnat, inseparabilitas matrimonii magis in bono sacramenti intelligitur, quam in bono prolis; quamvis in utroque intelligi possit: et secundum quod pertinet ad bonum prolis erit de lege naturae, non autem secundum quod pertinet ad bonum sacramenti» (Suppl. q. 67, a. 1 ad 2).

[4] *Denz.* n. 1767.

Prob. ex S. Scriptura. S. Apostolus Paulus, postquam inculcavit indissolubilitatem matrimonii, haec dicit: «Nam ceteris ego dico, non Dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. . . . *Quodsi infidelis discedit, discedat;* non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi; in pace autem vocavit nos Deus.» [1] Hunc textum authentice declaravit Innocentius III [2] docens: «Si enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel, ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente: qui relinquitur ad secunda, si voluerit, vota transibit; et in hoc casu intelligimus quod ait Apostolus: Si infidelis discedit, discedat: frater enim vel soror non est servituti subiectus in huiusmodi; et canonem etiam in quo dicitur: ‚Contumelia Creatoris solvit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur.'» — Quae quidem authentica declaratio textus Apostoli inde a temporibus Innocentii III saepissime a Romanis Pontificibus in praxim reducta est, ita ut nullum dubium exsistere queat, matrimonium infidelium quoad vinculum dissolvi, si adsunt conditiones a s. apostolo Paulo enuntiatae.

676 **Conditiones requisitae ad privilegium Paulinum:** Matrimonium legitimum et consummatum a duobus coniugibus infidelibus dirimitur quoad vinculum:

1. si alterutra pars baptizatur (sive in Ecclesia catholica sive in quacumque secta).

2. si pars in infidelitate persistens aut discedat renuatve pacifice cohabitare cum parte baptizata, aut non vult cohabitare sine contumelia Creatoris, e. g. si ipsa conatur pertrahere partem baptizatam ad peccatum mortale. Quibus in casibus matrimonium in infidelitate contractum non quidem ipso baptismo solvitur, sed *quando pars baptizata novum matrimonium valide contrahit.* — Singulae conditiones privilegii Paulini latius explicandae sunt.

Dicitur 1°: *si alterutra pars baptizatur.*

Supponitur igitur validum matrimonium contractum esse *ante* baptismum. Unde si casus occurrat, prius videndum est, num matrimonio in paganismo inito forsan impedimentum ex iure naturali divino aut civili dirimens obstiterit. Per se patet privilegium Paulinum locum non habere nec esse necessarium, si matrimonium contractum fuerit nullum. Cum saepissime occurrat dubium positivum de valore matrimonii a paganis contracti, prius diligens examen et inquisitio ab episcopo facienda est [3]. Quodsi valor dubius remansit, standum est pro favore fidei, ita ut pars conversa novas nuptias inire valeat [4].

Privilegium Paulinum adhiberi nequit: a) *si ambo coniuges infideles* insimul baptismum recipiunt, ut expresse declaravit S. Officium d. 11 Iulii 1866 [5].

b) Pro catechumenis nondum baptizatis, ut expresse declaravit S. Officium d. 13 Martii 1901.

---

[1] 1 Cor 7, 12—15. In textu graeco habetur: τοῖς δὲ λοιποῖς, i. e. ceteris *autem*, quae verba referenda sunt ad sequentia et non ad praecedentia.

[2] c. 7, X 4, 19. [3] S. Offic. d. 9 Dec. 1874.

[4] S. Offic. d. 19 Maii 1892 et 19 Apr. 1899. [5] Collect. de Prop. Fide n. 1295.

c) Si ex dispensatione pontificia super disparitate cultus catholica pars contraxit matrimonium cum parte non baptizata, quae nunc discessit aut iam non vult cohabitare sine contumelia Creatoris. Ita statuit S. Officium d. 5 Martii 1852. Per se patet in isto casu licitam esse separationem quoad torum et habitationem [1].

d) Si alter *fidelium* coniugum transierit ad haeresim vel ad gentilitatis errorem. Hoc quidem nunc certum est ex iteratis declarationibus S. Sedis. Coelestinus III videtur putavisse contrarium, ut supra dictum est; sed iam Innocentius III praesentem doctrinam sancivit [2].

Dicitur 2°: *baptizatur in Ecclesia catholica vel in quacumque secta.*

Sane Innocentius III in sua authentica interpretatione privilegii Paulini loquitur de baptismo catholico, et privilegium non est concessum in favorem haereseos, sed verae fidei; attamen cum omnis validus baptismus reddat hominem baptizatum membrum verae Ecclesiae, fere omnes auctores, e. g. Feije, Scherer, Palmieri, Braun, Tarquini, Pesch, Billot, Lehmkuhl, Gasparri, Wernz, De Smet etc., docent privilegium esse concessum in favorem *cuiuscumque validi baptismi.* Ad hunc diem Ecclesia nihil definivit de hac quaestione.

Dicitur 3°: *si pars in infidelitate persistens aut discedat renuatve pacifice cohabitare cum parte baptizata, aut non vult cohabitare sine contumelia Creatoris.*

Requiritur igitur discessus partis infidelis; qui quidem discessus potest esse aut physicus aut moralis. *Physice* discedit pars infidelis, si relinquit domum coniugalem neque vult redire. *Moralis* discessus adest in duobus casibus: 1. si pars infidelis causat rixas et iurgia aliave damna; 2. quando pars infidelis conatur trahere partem conversam ad aliquid graviter illicitum, e. g. ad apostasiam, adulterium, educationem prolis in infidelitate etc. Moralis iste discessus reddit vitam coniugalem impossibilem, ita ut separatio coniugum sit moraliter necessaria propter malitiam partis infidelis. Physicus discessus partis infidelis non debet esse necessario *culpabilis*, sed sufficit simplex absentia, dummodo tamen pars baptizata ne ipsa causaverit malitiose hanc absentiam et quidem *post baptismum.* — Notatu dignus est sequens casus: Aliquis paganus propriam uxorem vendidit in servitutem vel uxor ei per vim ablata est. Postea baptizatur et novas nuptias inire cupit. Uxor vendita vellet quidem cum eo cohabitare, sed ipse non valet eam redimere. Quaesitum fuit, num in isto casu vir baptizatus novas nuptias inire possit? — S. Officium d. 8 Iulii 1891 respondit: «Quatenus uxorem vendiderit *ante* baptismum, affirmative.» [3] Ex hac responsione evidenter apparet, non requiri *malitiosum* discessum physicum partis infidelis. Sufficit, ut pars baptizata non possit pacifice cohabitare cum parte infideli. Ut autem revera constet de hoc discessu omnino requiritur:

Interpellatio, quae quidem solet continere duas quaestiones, scil.: 677

1. An pars infidelis et ipsa velit christianam religionem amplecti?

2. Posita negativa responsione, an saltem velit pacifice cohabitare sine contumelia Creatoris?

---

[1] Cf. S. Offic. d. 5 Aug. 1759. [2] c. 7, X 4, 19.

[3] Collect. de Prop. Fide n. 1760.

Prima quaestio est principalis; unde «si quando evenerit, ut polygamus ad fidem conversus, facta iuxta apostolicas sanctiones interpellatione, sub spe conversionis coniugaliter habitaverit cum prima uxore (quippe quae sola fuerit et sit legitima eius uxor), quae interim conversionem ac baptismi susceptionem diutius differt, fas erit episcopo, rei veritate bene perpensa, declarare integrum esse coniugi fideli ac baptizato ad alia vota *cum persona tamen fideli* convolare.» [1]

De hac interpellatione sequentia notentur:

a) Ordinarie facienda est ab episcopo seu Ordinario partis baptizatae [2]; sufficit tamen de valore, si aliter facta est, dummodo constet per scriptum documentum aut attestationem duorum testium illam reapse esse factam.

b) Est omnino *necessaria*, immo plures auctores, e. g. Feije [3], Leitner [4], Wernz [5], docent illam esse necessariam *de iure divino;* cui sententiae favet responsio S. Officii d. 12 Iunii 1850 decernens: «Conversum, de quo agitur, si non est legitime ab Apostolica Sede dispensatus, teneri *ex divino praecepto* ad faciendam in praesenti interpellationem alteri coniugi.» Attamen, salva meliore sententia, exinde nondum licet concludere: ergo, si omissa fuerit haec interpellatio sine praevia dispensatione pontificia, matrimonium postea a parte baptizata contractum esse nullum; etenim neque a S. Paulo neque a Summis Pontificibus haec interpellatio *sub poena nullitatis* matrimonii subsequentis praecipitur. Quod enim ex S. Pauli verbis necessario requiritur est «*discessus partis infidelis*»; sed non determinatur, quomodo debeat constare de hoc discessu. Posito igitur vero discessu partis infidelis, matrimonium partis baptizatae postea secutum non videtur esse contra privilegium Paulinum ac proinde nec etiam invalidum. Si forte in casu particulari matrimonium celebratum est omissa interpellatione praecepta, observanda est regula statuta a S. Congr. de Prop. Fide d. 20 Iunii 1883, § 45: «Quatenus vero neque interpellatio neque eiusdem dispensatio praecesserit, primum matrimonium obstabit quidem secundo, sed *Ordinarius iudicium suspendere debebit* et casum cum omnibus suis circumstantiis ad S. Sedem remittere, quae ipsi Ordinario, quid faciendum sit, indicabit.»

c) Ab hac interpellatione facienda nemo ex propria auctoritate dispensare potest nisi Summus Pontifex, qui pluries hoc iam fecit, e. g. S. Pius V decreto «Romani Pontificis» d. 2 Aug. 1571; Gregorius XIII litteris «Quoniam saepe contigit» d. 25 Ian. 1585; Benedictus XIV litteris «In suprema» d. 16 Ian. 1745. — Inter facultates extraordinarias, quae vicariis apostolicis Indiae ad quinquennium solent concedi, legitur: «Dispensandi super interpellatione coniugum in infidelitate relictorum, dummodo adhibitis antea omnibus diligentiis etiam per publicas ephemerides, ad reperiendum locum, ubi coniux infidelis habitat, eisque in irritum cessis, constet saltem summarie et extraiudicialiter dictum coniugem absentem moneri legitime non posse, aut monitum intra tempus in monitione praefixum suam voluntatem non significasse.» [6]

678 Dicitur 4°: *non per baptismum matrimonium primum dissolvitur, sed quando pars baptizata novum matrimonium valide init.*

---

[1] S. Offic. d. 4 Iulii 1855 (Collect. de Prop. Fide n. 1113.

[2] Instr. S. Offic. d. 16 Sept. 1824 ad archiep. Quebec.

[3] De imped. et dispens. matrim. n. 487.

[4] Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 604. [5] Ius Decretal. IV, n. 703.

[6] Apud. *Gasparri,* De matrim. II, n. 1099.

Dicit enim Innocentius III: «Per baptismum non solvuntur coniugia, sed crimina dimittuntur.» [1] Proinde baptismus est quidem fundamentum et initium privilegii Paulini, sed effectus completus habetur per matrimonium subsequens partis baptizatae.

Nota. S. Pauli privilegium non amittitur, etsi pars baptizata post baptismum consensum maritalem renovaverit aut cum parte infideli usa fuerit matrimonio. Cessat autem privilegium Paulinum, si pars infidelis ante novum matrimonium partis baptizatae et ipsa baptismum susceperit.

Casus practici sequentes facile solvuntur ex hucusque dictis: 679

1. Pars baptizata eligit ducere *vitam coelibem;* pars autem infidelis novum contrahit matrimonium. — Hoc matrimonium nullum est, quia primum matrimonium nondum est solutum et privilegium concessum est *pro parte baptizata,* non autem pro parte infideli [2].

2. Pars baptizata post conversionem vivit maritaliter cum parte infideli. Pluribus annis elapsis pars infidelis assumit alias mulieres in uxores et non vult illas dimittere. Pars baptizata potest discedere et novas nuptias inire, quamvis forsan non possit secum ducere et educare suam prolem in matrimonio genitam. Ratio est, quia privilegium Paulinum non est exstinctum [3].

3. Maritus infidelis eicit e domo uxorem baptizatam novumque matrimonium contrahit et prolem generat. Post aliquod tempus et ipse ad fidem convertitur et baptizatur. Tenetur secundam uxorem dimittere, nisi prior uxor eiecta interim aliud validum matrimonium contraxit. Ratio est, quia non pars infidelis, sed fidelis libera evasit et secundum matrimonium partis infidelis est invalidum. Sane in praxi videndum est, num primum matrimonium fuerit certe validum.

4. Duo infideles, matrimonio legitimo contracto et deinde dissoluto, ad alias nuptias convolant. Uterque postea ad fidem convertitur. — Neuter potest remanere in secundo matrimonio, saltem si simul eodem fere tempore baptismum susceperunt. Ratio est, quia primum matrimonium fuit validum et legitimum et non potuit solvi propria voluntate et auctoritate, neque reapse dissolutum est per secundas nuptias, quippe quae non fuerint legitimae.

5. Pars baptizata, praemissis interpellationibus praeceptis, init novum matrimonium. Nunc etiam pars infidelis novum matrimonium inire potest. Ratio est, quia, licet privilegium datum sit in favorem *partis baptizatae,* tamen indirecte etiam cedit in favorem partis infidelis, et quia primum matrimonium rite est dissolutum a parte baptizata, libera evadit et pars infidelis. Ita sententia communis.

6. Alter coniux infidelis committit adulterium, ideoque eicitur a comparte; post aliquos annos baptizatur, interpellat compartem, num nunc velit secum cohabitare pacifice, sed repulsam fert. Potest novas nuptias inire [4]. Ratio est, quia adulterium commissum abluitur baptismo et pars infidelis irrationabiliter repudiat partem baptizatam.

7. Alter coniux infidelis baptizatur, per aliquod tempus pacifice cohabitat cum parte infideli, sed postea committit adulterium et propter hoc eicitur a parte infideli. Nihilominus non potest novas nuptias inire saltem vi privi-

---

[1] c. 8, X 4, 19.

[2] Cf. S. C. C. d. 29 Martii 1727 (*Gasparri* l. c. n. 1086).

[3] Cf. S. Offic. d. 5 Aug. 1759 et 11 Iulii 1886 ad 4.

[4] Ita S. C. de Prop. Fide d. 30 Ian. 1807 (Collect. de Prop. Fide n. 690).

legii Paulini. Ratio est, quia pars infidelis iuste eiecit partem baptizatam, utpote adulteram, nec hoc crimen adulterii deletum est per subsequens baptisma, cum sit perpetratum post conversionem [1].

8. Pars infidelis equidem cohabitare consentit sine contumelia Creatoris, sed non permittit, ut proles nata vel nascitura in religione christiana instituatur. Pars baptizata potest transire ad alias nuptias cum persona catholica; recusatio enim educationis prolis in religione catholica aequivalet contumeliae Creatoris [2].

9. Mulier infidelis plures successive habens maritos baptizatur. Primus eius legitimus maritus non vult cum ea amplius cohabitare; ultimus autem maritus consentit quidem pacifice cohabitare, sed non vult converti. Mulier debet se separare ab ultimo viro; vel si hoc valde durum est, debet petere dispensationem super impedimento disparitatis cultus ad verum matrimonium contrahendum [3].

680 **Scholion. De dispensatione super vinculo matrimonii, quod fuit consummatum in infidelitate.** *Quaerunt hic auctores, num Papa possit dispensare in vinculo matrimonii consummati infidelium, si alteruter vel ambo coniuges baptizati fuerint.* In hac materia quaedam sunt certa et quaedam non extra omne dubium posita:

1. Certum est Summum Pontificem nulla auctoritate pollere in huiusmodi matrimonia, si *neuter coniux* baptismum suscepit. Ecclesia enim non habet iurisdictionem in non-baptizatos.

2. Certum est Summum Pontificem non valere solvere vinculum matrimonii legitimi, quod per baptismum *utriusque* coniugis factum est ratum et per copulam *secutam post baptismum* etiam consummatum. Ratio est, quia tale matrimonium factum est matrimonium consummatum christianorum. Iam vero Papa nequit solvere vinculum matrimonii consummati christianorum, ut supra probatum est.

3. Certum est Summum Pontificem posse solvere vinculum talis matrimonii legitimi, si alteruter coniux baptizatus est neque matrimonium fuit *umquam* consummatum, i. e. neque ante neque post baptismum. Etenim Papa potest solvere vinculum matrimonii rati et non consummati christianorum, ut infra probabitur. Ergo certius est illum posse resolvere vinculum alicuius matrimonii non consummati, in quo tantum alterutra pars christiana est, et quod probabilius non est sacramentum.

4. Probabilius est Summum Pontificem posse solvere vinculum matrimonii legitimi etiam consummati, *quod tamen post baptizatum alterutrum vel utrumque coniugem non fuit iterum consummatum.* Ita sententia inter modernos auctores communis [4]. Ratio huius sententiae est duplex: altera intrinseca, altera

---

[1] Ita S. C. de Prop. Fide d. 30 Ian. 1807 (ib.). Cf. S. Offic. d. 11 Iulii 1866 (ib. n. 1295).

[2] Ita S. Offic. d. 14 Dec. 1848 (ib. n. 1036). [3] Collect. de Prop. Fide n. 1045.

[4] Hanc sententiam tenent *Gasparri,* De matrim. II, n. 1108; *Billot,* De eccl. sacr. II, thes 44; *Scherer,* Kirchenr. II, n. 590; *Fahrner,* Gesch. d. Ehescheidung im kan. Recht 281; *Vlaming,* Prael. de iure matrim. II, n. 604; et ex antiquis *S. Antoninus,* S. theol. P. 3, tit. 1, c. 6; *Navarrus,* Cons. et Resp. III, tit. 33, cons. 2; *Thomas Sanchez,* De matrim. sacr. l. 2, disp. 17; *Laymann,* Theol. mor. l. 5, tr. 10, part. 2, c. 3; *Salmanticenses,* Cursus Theol. mor. tr. 9, c. 4, p. 2, n. 34; *Pirhing,* in tit. 1, sect. 5 aliique. Immo *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 929 confidenter dicit: «Quodcumque rationabile dubium illius potestatis removeri videtur, ita ut certo dici possit: Romanus Pontifex pro suprema

extrinseca. Ratio *intrinseca* est, quia solum matrimonii christiani rati et consummati vinculum est indissolubile. Porro tale matrimonium non est ratum consummatum (nisi post baptismum *utriusque* coniugis copula carnalis intercesserit). — Ratio autem *extrinseca* est, quia Summi Pontifices pluries solverunt vinculum talium matrimoniorum, in quibus prorsus defecerunt conditiones privilegii Paulini. Sic e. g. S. Pius V[1] permisit «motu proprio et ex certa scientia ac apostolicae potestatis plenitudine», ut Indi infideles habentes plures uxores, baptismo suscepto, possint cum quacumque ex illis uxoribus, quae cum illis baptizata fuerit, in matrimonio vivere. Iam vero hic nulla mentio fit de discessu partis infidelis, qui tamen est conditio sine qua non potest applicari privilegium Paulinum. — Gregorius XIII[2] attendens, «connubia inter infideles contracta vera quidem, non tamen adeo rata censeri, ut necessitate suadente dissolvi non possint», concessit missionariis Brasileae facultatem dispensandi, ut quilibet coniux infidelis, baptismo suscepto, «superstite altero coniuge infideli·et eius consensu minime requisito aut responso non exspectato, matrimonium cum quovis fideli alterius etiam ritus contrahere et in facie Ecclesiae sollemnizare et in eis postea carnali copula consummatis, quoad vixerit, remanere licite valeat, dummodo constet summarie et extraiudicialiter coniugem, ut praefertur, absentem moneri legitime non posse, aut monitum infra tempus in eadem monitione praefixum suam voluntatem non significasse. Quae quidem matrimonia, etiamsi postea innotuerit, coniuges priores infideles voluntatem iuste impeditos declarare non potuisse et ad fidem tempore contracti secundi matrimonii conversos fuisse, nihilominus rescindi numquam debere, sed valida et firma prolemque inde suscipiendam legitimam fore decernimus». — Luce clarius esse videtur Gregorium XIII ultra limites privilegii Paulini hic processisse, cum solvat matrimonia in infidelitate contracta, etiamsi forte uterque coniux tempore novi matrimonii iam baptizata sit. — Iuxta vigentem praxim Curiae Romanae conceditur missionariis facultas «dispensandi cum gentilibus et infidelibus, ut post conversionem et baptismum [uxorem] quam ex illis maluerint, si etiam ipsa fidelis fiat, retinere possint, nisi prima voluerit converti.» Quae quidem facultas ex privilegio Paulino explicari nequit, quia prorsus deest *discessus* partis infidelis, quem praevium requirit S. Apostolus, antequam novum matrimonium contrahere permittit. — Idem videtur sequi ex pluribus decisionibus particularibus S. Officii[3].

---

sua potestate potest ex gravi ratione dissolvere vinculum matrimonii, quod in infidelitate quidem consummatum est, sed post baptizatum vel utrumque coniugem non est consummatum.» — Sunt tamen nonnulli qui reiciunt hanc sententiam, e. g. *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 6, c. 4, n. 3 et l. 13, c. 21, n. 4; *De Angelis*, Prael. l. 4, tit. 19; *Feije*, De imped. et dispens. matrim. n. 486; *Leitner*, Lehrb. d. kirchl. Eherrechtes 610. Rationem, quam affert Benedictus XIV (Prosper Lambertini) pro sua sententia est haec: matrimonium consummatum significat unionem Christi cum Ecclesia, matrimonium ratum autem indicat unionem Christi cum anima sanctificata. Sicut autem unio Christi cum Ecclesia est insolubilis, unio autem cum anima est solubilis, ita omne matrimonium consummatum est insolubile, matrimonium autem ratum solubile. — Hoc argumentum esse debile, facile intelligitur.

[1] Const. «Romani Pontifices» d. 2 Aug. 1571.

[2] Const. «Populis ac nationibus» d. 25 Ian. 1585.

[3] Cf. *Gasparri* l. c. II, n. 1084 sqq et casus narratus a *Bened. XIV* (Quaest. can. caus. Florentin. a. 1726), qui a S. Congregatione postea decisus est contra votum Prosperi Lambertini tunc secretarii istius Congregationis. Cf. *Lehmkuhl*, Theol. mor. II, n. 931.

681 **Propositio 2.** *Matrimonium ratum et non consummatum potest solvi quoad vinculum:*

a) per dispensationem Summi Pontificis;

b) per sollemnem professionem religiosam.

Prima pars huius propositionis non quidem est de fide, sed hodie tam certa est, ut illam negare temerarium sit. Sancta enim Sedis iam a temporibus Martini V constanter et frequenter matrimonia rata et non consummata dissolvit, si adfuit gravis causa. Impium autem est asserere Sanctam Sedem in re tam gravi constanter errare utendo scil. potestate, quam non habet. Quodsi veteres quidam auctores magni nominis denegarunt Summo Pontifici talem potestatem, non sunt propter istum errorem spernendi, cum sint et numero et auctoritate conspicui, et praxis Romanae Curiae tunc temporis non fuerit ita certa [1]. Fatendum est etiam, *intrinsecas* rationes allatas ab auctoribus pro facultate dispensativa Summi Pontificis esse parum convincentes, ac proinde antequam praxis Romanae Curiae hac in re fuit constans et omnibus nota, facile intelligitur sententiarum diversitas. Argumentum enim, quod saepissime affertur pro hac facultate dispensandi, desumptum ex verbis Christi ad Petrum: «*Quodcumque* solveris super terram, erit solutum et in coelis», revera nimis probat ac proinde nihil probat; etenim nulla est ratio, cur ex eodem textu non possit inferri facultas dissolvendi matrimonium etiam *consummatum;* quam tamen facultatem nemo concedit Summo Pontifici. Iam supra monuimus indissolubilitatem matrimonii non posse erui neque unice ex natura contractus neque unice ex parte sacramenti, sed ex positiva voluntate Dei. Praeterea videtur esse certum christianorum matrimonium ratum non minoris dignitatis et virtutis esse tum ratione contractus tum ratione sacramenti, quam matrimonium consummatum, quia reicienda est theoria copulalis, ut supra dictum est. Quodsi nihilominus saepissime dissolverunt Summi Pontifices matrimonium ratum et numquam matrimonium consummatum christianorum, haec agendi ratio et facultas videtur esse desumenda ex *positiva voluntate Christi,* qui cum sua Ecclesia erit usque in finem saeculi neque sinit illam errare in re, quae tam intime attingit mores totius populi christiani [2].

Admissa Summi Pontificis potestate, mirum est, in quam diversas sententias eant theologi et canonistae in explicanda huius potestatis intrinseca natura. Quidam volunt illam esse actum *iudicii* declarantis nullitatem matrimonii; quidam illam vocant dispensationem proprie dictam, alii late dictam; quidam demum volunt illam esse tantum *declarationem* iuris divini. Ceterum haec omnia videntur esse disputationes satis inutiles.

---

[1] *Bened. XIV* (Quaest. can. q. 279) dicit: «Nullam de potestate S. Pontificis moveri amplius posse quaestionem, in eo quod attinet ad dispensandum super matrimonio rato et non consummato, cum hodie opinio affirmativa sit communis inter theologos et canonistas et in praxi recepta, ut notorium est»

[2] Inter canonistas videtur fuisse primus, qui expresse docuit Papam posse solvere vinculum matrimonii rati, Alanus (ineunte saec. XIII) in apparatu ad Compil. 1. Illum

Scholion. De modo petendi dispensationem super matrimonio rato. Quando agitur de dispensatione petenda super matrimonio rato et non consummato, sequenti modo solet procedi. Ille, qui petit dissolutionem matrimonii rati et non consummati, porrigat petitionem suam episcopo (mediante parocho) cum accurata enuntiatione facti et motivorum dispensationis petendae. Episcopus, postquam *extraiudicialiter*[1] omnia scienda aut scitu necessaria inquisivit, mittit petitionem acceptam ad S. Congregationem de Sacramentis. (Episcopi tamen missionum debent petitionem mittere ad S. Congr. de Prop. Fide.) Qua informatione extraiudiciali accepta, S. Congregatio solet episcopum delegare ad faciendas *informationes iudiciales.* Quomodo istae informationes iudiciales faciendae sint, indicatur in Rescripto a S. Congregatione misso. Generatim observari praecipiuntur statuta edita in Constitutione Benedicti XIV «Dei miseratione» d. 3 Nov. 1741[2]. Obiectum istius informationis est duplex: verificatio motivorum dispensationis et probatio non consummationis matrimonii. Verificare motiva dispensationis non est ita difficile; econtra aliquando difficillimum est certo probare non-consummationem matrimonii. Numquam autem conceditur dispensatio, nisi moraliter constet matrimonium non esse consummatum. Solent canonistae tres casus distinguere: 1. inconsummatio matrimonii «*coarctata tempore*», i. e. si coniuges celebrato matrimonio numqam cohabitabant vel soli commorabantur in eodem loco; 2. inconsummatio matrimonii «*copula non tentata*», i. e. quando coniuges quidem in eadem domo cohabitabant, sed numquam tentabant uti matrimonio; 3. inconsummatio matrimonii «*copula tentata*», i. e. si coniuges etiam tentabant uti matrimonio, sed hoc perficere non valuerunt, e. g. ob impotentiam. Factum inconsummationis matrimonii probandum est testibus iuratis et indiciis haud dubiis. Exemplum inconsummationis «coarctata tempore» praebet causa Nicosiensis d. 19 Ian. 1889, ubi mater mariti statim, quando coniuges post celebratum matrimonium ex ecclesia exiverunt, maritum vi rapuit; neque postea coniuges umquam convenerunt[3]. — Exemplum inconsummationis «copula non tentata» praebet causa Leopoliensis, quae ter dimissa erat et non nisi quarta vice dispensationem petitam obtinuit. En summarium casus: Aliquis comes in matrimonium duxit comitissam, quae ex illicito amore iam gravida fuit; per sat longum tempus 682

---

sequuntur Vincentius Hispanus, Hostiensis, Ioannes Andreae (cf. *Fahrner* l. c. p. 208 sqq). Inter theologos videtur primus explicitus assertor huius doctrinae fuisse Caietanus (Opusc. 28). Sane iam S. Antoninus (S. theol. P. 3, tit. 1, c. 21), qui ipse vidit dispensationes huiusmodi concessas a Martino V et Eugenio IV, ut probabilem habet potestatem istam Summi Pontificis, sed valde haesitanter loquitur. Theologi saeculi XIII negaverunt hanc potestatem Summi Pontificis, e. g. S. Bonaventura, Scotus, Paludanus, quos postea sequuntur plures alii, e. g. Franciscus de Victoria, Dominicus Soto, Petrus Soto, Sylvius, Tournely, Drouven, Billuart, Reiffenstuel etc. Sed iam Thomas Sanchez, qui optime tractat hanc quaestionem (De matrim. sacr. l. 2, disp. 14—16) 50 auctores citavit pro sententia docente, Summo Pontifici competere potestatem dispensandi in matrimonio rato et non consummato.

[1] Si episcopus vellet procedere iudicialiter sine speciali delegatione S. Sedis, totus processus esset nullus (cf. causam Pisciensem d. 24 Nov. 1906 apud Analecta eccl. XIV [1906] 441). — Iuxta praesentem praxim praevia iudicialis inquisitio de facto non consummationis pertinet ad S. Rotam, ad quam potest S. Congr. de Sacramentis hanc inquisitionem remittere. Cf. S. C. Consist. d. 19 Ian. 1909 (Acta Ap. Sedis I 211). Nihilominus videtur S. Cong. de Sacramentis posse ex rationabili causa delegare etiam episcopo hanc inquisitionem iudicialem.

[2] Cf. S. C. C. d. 16 Iunii 1894. [3] Cf. *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 592.

coniuges cohabitabant, sed tum maritus tum uxor iurabant se numquam matrimonium consummasse. Tandem obtinuerunt dispensationem super matrimonio rato et non consummato [1]. — Exemplum tertii casus, scil. inconsummationis matrimonii «copula tentata», praebent omnes casus in quibus matrimonium dissolvitur ob impedimentum impotentiae [2]. — Postquam episcopus (vel S. Rota) omnes informationes iudiciales perfecerit et ad S. Congregationem de Sacramentis miserit, eminentissimi cardinales huius Congregationis auditis votis consultorum in plenario conventu decernunt, utrum Sanctissimo sit consulenda dispensatio super matrimonio rato, necne. Si affirmative decreverint, secretarius Congregationis proponit casum Summo Pontifici, qui tunc solet dare dispensationem petitam. Ex quibus omnibus apparet, quantam diligentiam adhibeat Curia Romana, antequam solvit vinculum matrimonii rati et non consummati.

683 **Altera pars propositionis** supra enuntiatae est definita a Concilio Tridentino [3]: «S. q. d. matrimonium ratum non consummatum per sollemnem religionis professionem alterius coniugum non dirimi, A. S.»

Dicitur: *per sollemnem religionis professionem.* Ergo matrimonium non dirimitur neque per ingressum in religionem neque per professionem simplicem [4]. Professio sollemnis habetur in pluribus antiquis ordinibus religiosis virorum, e. g. Franciscanorum, Dominicanorum, Benedictinorum etc.; at vero non nisi in paucis ordinibus religiosis mulierum, e. g. Clarissarum, Dominicanarum II. Ordinis etc. Unde in praxi videndum est, num adsit professio, quae ab Ecclesia agnoscitur ut sollemnis. Cum autem iuxta vigentem disciplinam Ecclesiae vota sollemnia ordinarie non emittantur nisi quadriennium saltem post ingressum in religionem, sequitur, ut coniux remanens in saeculo deberet per *quattuor* saltem annos exspectare, antequam novas nuptias facere posset. Quia tamen hoc aliquando durum esset, casu occurrente, petenda esset a S. Sede licentia, ut vota sollemnia statim post novitiatum emitterentur. Professio sollemnis non dirimit matrimonium ratum, nisi sit coniuncta cum voto perfectae castitatis. Unde si in aliquibus ordinibus militaribus emittitur quidem professio sollemnis, sed cum castitate tantum coniugali, aut cum prohibitione ad secundas nuptias procedendi, talis professio sollemnis non dirimit matrimonium ratum [5].

Votum, uti dicunt, *sollemnizatum* in susceptione subdiaconatus nec etiam dissolvit matrimonium ratum praecedens (licet dirimat matrimonium subsequens, ut infra dicitur). De hac re statuit Ioannes XXII [6]:

---

[1] Cf. Analecta eccl. IV (1896) 264.

[2] Videsis duos casus relatos in Analectis eccl. III (1895) 159—160.

[3] Sess. 24, can. 6 de matrim. (*Denz.* n. 976).

[4] Votum simplex castitatis seu professio simplex (etiam Iesuitarum) non dirimit matrimonium ratum. Ita expresse decrevit Pius IX d. 25 Ian. 1861 dicens: «Non nisi per sollemnem votorum professionem matrimonium ratum et non consummatum dissolvi, non vero per professionem votorum simplicium.» Pauci auctores, e. g. Pontius, Leurenius, Bouix, Perrone (qui tamen postea hunc errorem correxit), falso attribuerunt eandem vim dirimendi matrimonium votis simplicibus in Societate Iesu emissis post biennium ingressus.

[5] Cf. *Feije* l. c. n. 515. [6] Extravag. c. unic, tit. 6, de voto.

«Antiquae concertationi finem cupientes imponere . . . praesenti declaramus edicto, quod licet votum sollemnizatum per sacri susceptionem ordinis, quantum ad impediendum matrimonium contrahendum ac ad dirimendum, si *post* contractum fuerit, secundum statuta canonum sit efficax reputandum, ad dissolvendum tamen *prius* contractum, etiamsi per carnis copulam non fuerit consummatum, cum nec iure divino nec per sacros reperiamus canones hoc statutum, *invalidum est censendum.*»

Quo iure professio religiosa sollemnis dirimat matrimonium ratum, multum 684
disputatur inter auctores. *Ex iure naturali,* i. e. ex ipsa natura professionis sollemnis, hunc effectum oriri docent pauci, e. g. Habert, Collet; *ex solo iure ecclesiastico* docent plurimi, e. g. Suarez, Layman, Schmalzgrueber, Pirhing, Leitner, Gasparri, Wernz, De Smet etc. [1]; *ex iure positivo divino* hunc effectum eruunt fere omnes Thomistae et plures extranei, e. g. Valentia, Sanchez, Benedictus XIV [2]. Ratio huius ultimae sententiae est multiplex: a) «Ante carnalem copulam est inter coniuges tantum vinculum spirituale; sed postea etiam est inter eos vinculum carnale; et ideo, sicut post carnalem copulam matrimonium solvitur per mortem carnalem, ita per ingressum religionis ante carnalem copulam solvitur; quia religio est quaedam mors spiritualis, qua aliquis saeculo moriens vivit Deo.» Ita S. Thomas [3]. Haec comparatio professionis cum morte spirituali saepissime occurrit apud veteres auctores. b) Matrimonium ratum, utpote verum sacramentum, est indissolubile iure divino. Ergo non potest solvi nisi per aliquid, quod habet eandem sanctionem. Cum igitur sit de fide professionem sollemnem religiosam dissolvere matrimonium ratum, convenientius dicitur hunc effectum illi esse concessum etiam ex iure divino. Quod confirmatur: Si professio religiosa sollemnis non dirimeret ex iure divino, sed tantum ex iure ecclesiastico, tunc aliquis Papa posset statuere, ut iste effectus illi iam amplius non competeret [4]. Hoc autem videtur impossibile propter definitionem Concilii Tridentini supra allatam, quae est definitio dogmatica et non tantum disciplinaris, ut nunc communissime admittitur [5].

---

[1] *Fahrner,* Gesch. d. Ehescheidung im kan. Recht 292 sqq clare exhibet diversas sententias diversorum auctorum.

[2] Quaest. can. et mor. q. 546, n. 35. [3] Suppl. q. 61, a. 2.

[4] *Wernz* (Ius Decretal. IV, n. 698, not. 50) probare conatur Summum Pontificem posse revera auferre hunc effectum professioni sollemni, citans factum omnibus notum: in Gallia, Belgio aliisque regionibus moniales iam non emittunt professionem sollemnem. Ergo Papa abstulit in aliquibus ordinibus professionem sollemnem, et a fortiori potest auferre professioni sollemni vim solvendi matrimonium ratum. — Nemo non videt, quam debilis sit ista argumentatio: Libentissime conceditur Papam nedum posse supprimere in aliquibus ordinibus professionem sollemnem, verum etiam et totum aliquem ordinem, ut fecit e. g. Clemens XIV de Societate Iesu, sed inde minime sequitur, ut Papa possit quidem relinquere alicui ordini professionem vere sollemnem et nihilominus isti professioni auferre effectum dissolvendi matrimonii rati. Quod etiam apparet ex sequenti exemplo: aliquis potest totaliter exstinguere aliquod lumen; sed non potest, exsistente lumine, impedire, ne lumen producat effectum lucendi. — Adhuc debilius est argumentum centies recantatum: sollemnitatem voti esse ex institutione Ecclesiae, testante Bonifatio VIII. Ergo Ecclesiam posse libere hanc sollemnitatem mutare immo et abolere. Respondetur: Sane sollemnitas *accidentalis* est ex institutione Ecclesiae, minime vero sollemnitas *essentialis.* Longius scripsimus de hac re in «Commersches Jahrbuch» XXII, 55 sqq.

[5] Cf. *Billot,* De eccl. sacr. II, thes. 45, p. 415.

685 Ex c. 7, X 3, 32 deducunt theologi et canonistae coniugibus concessum esse *bimestre*, intra quod religionis ingrediendae consilium capere possint, ideoque debitum coniugale reddere non teneantur. Hoc bimestre currit vel ab initio matrimonii contracti vel alias a tempore determinato per iudicem ecclesiasticum, si forte matrimonium per longum tempus non fuit consummatum. Ratio autem, cur Ecclesia tale ius concesserit, praecipua est, quia praecellit status virginitatis (praesertim si est votis sollemnibus in religione confirmatus) super statum coniugalem. Vult igitur Ecclesia noviter nuptis concedere tempus, ut possint de statu perfectiore amplectendo deliberare [1]. — Licet autem plures auctores, e. g. Sanchez, Salmanticenses, Billuart, S. Alphonsus, Marc [2] illud bimestre etiam eis coniugibus concedant, qui de ingredienda religione *nullatenus cogitant*, tamen conformior tum iuri tum rationi videtur esse sententia illorum auctorum, qui hoc tempus bimestre illis tantum concedunt, qui revera volunt deliberare de ingressu in religionem. Ratio est, quia istud privilegium concessum non est nisi in favorem religionis amplectendae et non ad eximendum coniugem a redditione debiti primo bimestri. Unde coniux tenetur statim post matrimonium rite contractum reddere debitum coniugale comparti rationabiliter petenti [3]. Ceterum nostris temporibus vix umquam accidere potest, ut aliquis licite ineat matrimonium cum animo intra bimestre intrandi in religionem; quia leges civiles fere ubique exsistentes et matrimonium civile praecipientes non permittunt divortium ob merum ingressum in religionem, ac proinde pro parte relicta in saeculo gravia incommoda facile oriri possent, si quis prius matrimonium contraheret et deinde paulo post in religionem intraret. Quae cum ita sint, confessarius, si ipsius consilium petatur, ordinarie non permittat matrimonium ei, qui de religione intranda serio cogitat.

686 **Quaeres:** 1. Num religionem intrare possit ille coniux, qui infra primum bimestre vi oppressus sit? — Affirmative, saltem probabilius et per se loquendo. Ratio est, quia coniugi oppresso gravis iniuria irrogata est nec potuit legitimo iure suo privari. Dico: *per se loquendo;* nam si ex copula habita proles speratur, profecto ius naturale exigit, ut eius educationi provideatur; quod saepe non potest aliter fieri nisi unitis viribus coniugum cohabitantium.

2. Num vinculum matrimonii solvatur per professionem sollemnem coniugis *vi oppressi* durante primo bimestri? Negative probabilius. Ratio est, quia tale matrimonium est revera ratum et consummatum. Licet enim copula carnalis fuerit extorta per vim iniustam, tamen fuit copula coniugalis et non fornicaria. Ita S. Antoninus [4], Dom. Soto [5], Sanchez [6], Gasparri [7], Fahrner [8] et multi alii, contradicentibus paucis, e. g. Ioanne Andreae [9], Sylv. Prierias [10], Reiffenstuel [11]. Quando igitur coniux vi oppressus professionem religiosam emiserit, alter remanens in saeculo tenetur vitam coelibem ducere.

3. Num si *ante* matrimonium quidem copula carnalis habita est inter sponsos, sed nondum *post* matrimonium rite contractum, remaneat privilegium

[1] Cf. *S. Thom.*, Suppl. q. 62, a. 2 ad 2. [2] Instit. mor. II, n. 1980.

[3] Cf *Feije*, De imped. et dispens matrim. n. 517; *De Smet*, De sponsal et matrim. n. 133.

[4] S. theol. P. 3, tit. 1, c. 21, § 1. [5] In 4, dist. 27, q. 1, a. 1.

[6] De matrim. sacr. l. 2, disp. 22, n. 4. [7] De matrim. II, n. 1062.

[8] Gesch. d. Ehescheidung im kan. Recht 305.

[9] Quaest. mercurial. sup. neg. iur. in Sexto, in reg. «Quae contra ius».

[10] Summa Summ., s. v «Divortium» n. 5. [11] Ius can. l. 3, tit. 32, n. 6—9.

solvendi vinculum matrimonii contracti per professionem sollemnem? Affirmative. Ratio est, quia tale matrimonium revera est *ratum* tantum et non consummatum. Quae quidem sententia videtur esse extra omne dubium posita, postquam Leo XIII (a. 1892) abolevit matrimonium praesumptum, quod censebatur adesse, quando sponsi affectu maritali copulam carnalem perfecerunt [1].

4. Num professio sollemnis religiosa valeat solvere vinculum matrimonii, quod fuit quidem consummatum *in infidelitate,* sed post conversionem alterius vel utriusque coniugis remansit sine copula carnali? Theoretice loquendo sententia affirmativa est verior et antiquior. Iam S. Bonaventura [2] illam docuit, quem sequuntur Dom. Soto [3], Sanchez [4] aliique. Ratio est, quia matrimonium ratum christianorum, utpote sacramentum, fortius vinculum constituit quam matrimonium legitimum consummatum; quod quidem evidenter apparet ex eo, quod ex privilegio Paulino matrimonium ratum subsequens dirimit matrimonium legitimum consummatum praecedens. Iam vero professio religiosa sollemnis solvit matrimonium ratum christianorum. Ergo a fortiori solvit matrimonium legitimum consummatum. Iuxta adagium Iuris Romani: «Si vinco vincentem te, multo magis vinco te.» [5] In praxi autem, cum agatur de re magni momenti et sententia proposita non sit certa, adeunda est S. Sedes, quae iuxta superius dicta potest in huiusmodi matrimoniis vinculum solvere [6].

§ 2.

De divortio imperfecto seu quoad torum et cohabitationem.

Obligatio cohabitationis. Ex ipsa definitione matrimonii, quod 687
continet «individuam vitae consuetudinem», sequitur coniugum obligatio insimul convivendi. Idem sequitur ex verbis Christi: «Dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae.» [7] Haec obligatio est obligatio *iustitiae,* cum oriatur ex ipso contractu matrimoniali [8], et includit a) *consortium tecti,* b) *consortium lecti.* Unde coniuges tenentur regulariter non solum sub eodem tecto cohabitare, sed etiam in eodem cubiculo dormire. Consortium tecti et domesticae cohabitationis necessarium est tum pro educatione convenienti prolis, tum ad mutuum auxilium et solatium praestandum in angustiis vitae quotidianae. Consortium autem lecti vel saltem cubiculi necessaria est ad mutuum amorem fovendum et ad pericula incontinentiae vitanda. Hinc neuter coniux potest alio discedere ad longum tempus, altero invito, nisi adsint iustae causae, quae pensandae sunt visis omnibus circumstantiis. Quodsi vir longe debet alibi commorari, tenetur secum ducere uxorem, si fieri potest absque gravi incommodo. Experientia enim constat talem sepa-

---

[1] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 698, not. 42 (p. 1029).

[2] In 4, dist. 39, a. 2, q. 2 (Ad Aquas Claras 1899, IV, 839 sq).

[3] In 4, dist. 39, q. unic., a. 4.

[4] De matrim. sacr. l. 7, disp. 76, n. 8—10, ubi dicit hanc sententiam esse omnino tenendam.

[5] L. 14, § 3, D. 44, 3. [6] Cf. *Fahrner,* Gesch. d. Ehescheidung 313 sq.

[7] Cf. Mt 19, 5.

[8] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 939, qui post Sanchesium dicit: «Certum est coniuges teneri ex obligatione iustitiae ad cohabitandum in eadem domo, mensa ac toro.»

rationem coniugum esse perquam damnosam tum pro ipsis coniugibus tum pro prole educanda. Pariter uxor tenetur *sequi* virum mutantem domicilium, nisi ex tali mutatione pro uxore aut prole gravia damna orirentur. In praxi confessarius aut parochus admoneat quidem coniuges, ut fideliter observent consortium tecti et lecti seu thalami; attamen nisi gravia peccata aut scandala oriantur ex separatione, ne urgeat nimis tale consortium, sed relinquat coniuges in bona fide.

688 **Divortium imperfectum, seu quoad torum et cohabitationem, licite fieri potest ex legitimis causis.**

Ita ex Concilio Tridentino definiente: «S. q. d. Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter coniuges quoad torum seu quoad cohabitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit, A. S.» [1] Huiusmodi divortium aliquando non tantum licitum, verum etiam valde meritorium esse docet ipse Christus dicens: «Omnis, qui reliquerit domum . . . aut *uxorem* propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit.» [2]

Divortium imperfectum solet distingui: 1. *perpetuum* aut *temporale*, prout indefinito aut finito tempore; 2. factum *privata* aut *publica* auctoritate, prout instituitur sola alterius utriusve coniugis auctoritate aut ex sententia legitimi iudicis; 3. quoad *torum* tantum, prout usus matrimonii excluditur; vel etiam quoad *habitationem*, prout coniuges communem vitam domesticam et habitationem dissolvunt.

Causae, ob quas divortium imperfectum licite fieri potest, recensentur: 1. *adulterium carnale;* 2. *adulterium spirituale, i. e. haeresis seu apostasia;* 3. *periculum grave animae;* 4. *periculum grave corporis;* 5. *mutuus consensus.*

689 1. **De divortio propter adulterium carnale.**

a) Propter adulterium commissum fieri posse divortium, patet ex verbis Christi: «Ego autem dico vobis: quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari.» [3] Idem sequitur ex pluribus textibus iuris canonici [4], ac suadetur ex ipso iure naturali. Etenim illi, qui frangit fidem, non tenetur aliquis servare fidem, ac praeterea ex adulterio certitudo prolium periclitatur [5]. — Sed disputant auctores, utrum ex causa adulterii pars innocens possit divortium facere *propria* auctoritate, an adhuc requiratur sententia iudicis competentis. Sententia melior videtur esse haec: Divortium quoad *torum,* seu denegatio debiti coniugalis fieri potest propria auctoritate sine interventu iudicis ecclesiastici [6]. Divortium vero quoad *habitationem* non potest

---

[1] Sess. 24, can. 8 de matrim. (*Denz.* n. 978).

[2] Mt 19, 29. Haec verba Christi intelligenda sunt aut de matrimonio rato, aut, si agitur de matrimonio consummato, de separatione ex mutuo consensu facta.

[3] Mt 5, 32 et 19, 9. [4] c. 4 5 8, X 4, 19.

[5] *S. Thom.,* Suppl. q. 62, a. 1.

[6] *S. Thomas* (ib. a. 3) dicit: «Vir potest uxorem dimittere dupliciter: uno modo, quantum ad torum tantum. Et sic potest eam dimittere, quam cito sibi constat de fornicatione uxoris, *proprio arbitrio.* . . . Alio modo, quantum ad torum et cohabitationem. Et hoc modo non potest dimitti nisi *iudicio Ecclesiae.* Et si alias dimissa fuerit, debet cogi ad cohabitandum, nisi possit ei vir in continenti fornicationem probare.»

fieri propria auctoritate, nisi agatur de adulterio *certo* et *notorio*[1]. Si enim adulterium commissum est *occultum,* divortium nequit fieri sine interventu iudicis ecclesiastici. Ratio est, quia secus facile scandalum et infamia adultero iniuste oriretur. Nihilominus nostris diebus in multis regionibus recursus ad ecclesiasticum tribunal pro divortio obtinendo (sive propter adulterium sive propter alias rationes) non semper summo iure urgeri potest[2]. In praxi observanda sunt statuta dioecesana, si quae de hac materia lata sunt[3].

b) Nomine adulterii probabilius venit quilibet concubitus illicitus extra matrimonium. Unde etiam sodomia, bestialitas, copula onanistica, non autem alii actus impudici, ut tactus, aspectus, oscula divortium permittunt. Ita sententia longe communior[4].

c) Ut parti innocenti ius divortii oriatur ex adulterio compartis, debet hoc flagitium esse:

α) *Moraliter certum.*

Quare oportet, ut de eius exsistentia iam non subsistat prudens dubium. Ratio est obvia, quia scil. nemo debet puniri nisi ob crimen certo commissum, neque iure debiti poscendi privari nisi propter culpam certo perpetratam.

β) *Formale, culpabile* et *libere commissum.*

Unde e. g. si vir putans uxorem esse mortuam copulam habet cum alia femina, non potest, errore detecto, ab uxore repudiari; pariter si uxor vi opprimitur, non potest a viro dimitti[5].

γ) *Non condonatum.*

Condonatio adulterii potest fieri tum explicitis verbis tum implicite, si scil. pars innocens sciens adulterium a comparte commissum sponte sua dat signa affectus maritalis, e. g. si petat debitum coniugale. Pariter adulterium uxoris nequit esse causa divortii, si maritus ipse induxerit uxorem ad adulterium committendum, vel etiam si consensum dederit[6]. Ratio obvia est, quia scil. tunc maritus formaliter cooperatus est uxoris adulterio neque commodum aliquod ex sua tetra cooperatione sumere potest.

δ) *Non mutuum.*

Siquidem paria delicta mutua compensatione tolluntur. Nihil refert, uter coniugum prius vel pluries adulterium perpetraverit[7].

d) Pars innocens *potest* quidem divortium a toro et habitatione peragere, cum ipse Christus tale ius concesserit; rarissime autem *tenetur* uti hoc iure, nempe tunc solummodo, si alia via non suppeditat ad

---

[1] Cf. c. 4, X 4, 19 et c. 9, X 4, 1.

[2] Cf. *Scavini,* Theol. mor. IV, n. 540 dicens: «Si causae satis graves ac canonicae exsistant, ut coniuges ab invicem separentur, iuxta plures non essent inquietandi, si id agerent propria auctoritate et communi sententia, scandalo et admiratione seclusa; nam pluribus nimis grave est, quod iudicialem sententiam cogantur provocare.»

[3] Videsis statuta dioecesana Brugensia apud *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 156.

[4] Cf. *S. Thom.,* Suppl. q. 62, a. 1 ad 4; *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 962.

[5] Cf. c. 1, C. 34, q. 1 et 2; c. 6 ib.; c. 16, C. 32, q. 5.

[6] Cf. c. 4, C. 32, q. 1; c. 6, X 4, 13.

[7] c. 6 7, X 5, 16.

scandalum vitandum aut ad peccatorem corrigendum [1]. Generatim praestat, ut pars adultera concilietur cum parte innocenti.

e) Pars innocens (separatione peracta etiam a longo tempore) non amittit ius revocandi coniugem adulterum, qui redire tenetur, saltem si pacifica cohabitatio prudenter sperari potest [2].

f) Pars innocens potest, etiam invito adultero, *religionem intrare* aut *sacros ordines suscipere;* econtra adulter nequit sine consensu explicito vel implicito partis innocentis in religionem intrare aut ordines suscipere. Quodsi hoc nihilominus adulter fecisset, posset revocari et teneretur redire ad coniugem, non obstante voto vel ordine suscepto. Ratio est, quia vinculum matrimoniale semper subsistit neque pars innocens privari potest iure suo. S. Alphonsus [3] docet coniugem adulterum posse religionem intrare vel sacros ordines suscipere: α) si pars innocens irrevocabiliter statum religiosum aut clericalem prius susceperit; β) si pars innocens bene cognoscens propositum partis adulterae non contradicit, licet commode possit; γ) si pars innocens omnem reconciliationem ab adultero petitam prorsus repudiavit; δ) si dimissio partis adulterae iam a biennio facta est nec ulla revocatio evenit.

690 **2. De divortio propter adulterium spirituale.**

Adulterium spirituale vel fornicatio spiritualis solet vocari apostasia vel haeresis [4]. Hic agitur de apostasia aut haeresi, quae matrimonio *supervenit.* Divortium quoad torum et habitationem fieri potest etiam propter hoc flagitium [5].

Ratio praecipua (sed non unica) est, quia ex apostasia vel haeresi unius coniugis alteri et etiam proli magnum damnum imminere solet, praesertim si apostata partem catholicam ad deficiendum a fide sollicitat. Alia ratio est, quia Ecclesia abhorret intimam conversationem catholicorum cum haereticis et apostatis. Ex *privata* auctoritate rarissime licet divortium facere propter hanc causam; et si nihilominus factum est, coniux innocens tenetur redire ad alterum, si iste ab haeresi resipuerit. Ita expresse statuit Urbanus III [6]. Sin autem *auctoritate iudicis ecclesiastici* propter haeresim divortium est permissum, vel si coniux innocens interim est ingressus religionem, numquam compelli potest ad redeundum ad partem ream, etsi ista correxerit errores suos. Ita in Decretalibus l. c.

691 **3. De divortio propter periculum grave animae.**

Adest grave periculum animae, si unus coniux alterum *constanter sollicitet* ad grave peccatum, e. g. ad furtum, adulterium, meretricium,

---

[1] Aliqua Concilia particularia antiqua, e. g. Illiberitanum a. 300, praeceperunt dimissionem adulteri. Item in Ecclesia orientali presbyteri debent uxorem notorie adulteram dimittere, ne censeantur conivere peccato coniugis.

[2] Cf. B. Albertus Magn., qui optime tractat de divortio propter adulterium, in 4, dist. 35, a. 3 10 12 13.

[3] Theol. mor. l. 6, n. 967. [4] Cf. Ier 3, 8; Ez 23, 37; c. 5, C. 28, q. 1.

[5] c. 6, 7, X 4, 19 et c. 5, C. 28, q. 1.

[6] c. 6, X 4, 19. Si tamen ex apostasia unius partis alteri grave periculum perversionis immineret, quod aliter caveri non posset, tunc divortium etiam privata auctoritate liceret.

sodomiam etc. Non sufficit ad divortium ob istam causam faciendum, ut unus coniux alteri praebeat solam *occasionem* peccandi, sed requiritur, ut divortium sit quasi *unicum remedium* vitandi peccati gravis.

Hinc e. g. non licet divortium facere quoad habitationem (bene tamen quoad torum), si maritus semper exercet copulam onanisticam vel alio modo abutitur matrimonio, etsi forte uxor inde graves tentationes consentiendi patiatur. Liceret autem uxori relinquere domum coniugalem, si maritus vellet e. g. lupanar erigere et uxorem cogere, ut ibidem deserviat. Antequam propter periculum animae divortium quoad habitationem fiat, consulendus est confessarius aut parochus, cum fere impossibile sit, ut secus graves errores graviaque incommoda vitentur.

4. De divortio propter grave periculum corporale. 692

Ad hanc causam reduci possunt:

a) *Saevitiae,* quas exercet unus coniux in alterum, sive hoc fiat verbis sive factis.

Requiruntur autem saevitiae, quae sunt revera *graves,* considerata conditione coniugum. Sola verberatio, nisi pluries fiat et gravis sit, apud coniuges ignobiles non est causa sufficiens divortii. Aliter res se habet apud coniuges cultioris conditionis. Quae tamen plures veteres auctores dicunt de verberatione uxoris apud S. Alphonsum [1], in nostris saltem regionibus non possunt admitti. Generatim in hac materia veteres auctores cum circumspectione legendi sunt, quia tempore eorum verberatio adhibebatur communiter tamquam poena pro multis delictis. Hodie autem haud raro verberatio ne quidem pro pueris discolis in scholis admittitur a lege civili.

b) *Molesta cohabitatio,* quae solet oriri ex iurgiis et dissidiis perpetuis coniugum, ex habitu se inebriandi, ex negligentia crassa rei familiaris, ex dilapidatione culpabili fortunae etc. Per se patet non quamlibet parvam molestiam sufficere pro divortio faciendo, sed requiri talem, qualis vitam communem intolerabilem reddit.

c) *Morbus gravis ex gravi culpa ab uno coniuge contractus et alteri coniugi valde periculosus.*

Requiruntur igitur tres conditiones: *gravis morbus,* valde *contagiosus* et *ex gravi culpa contractus.* Talis morbus praecipue est syphilis. Coniux innocens non tenetur debitum coniugale reddere alteri coniugi, qui culpabiliter hunc morbum contagiosum contraxit. In casu, quo alter coniux hunc morbum teterrimum contraxit ex *adulterio* — uti fere semper accidere solet — coniux innocens certissime potest facere divortium, quia iam solum adulterium est causa sufficiens faciendi divortium, ut supra dictum est. In casu autem, quo coniux istum morbum inculpabiliter contraxit — quod rarissime accidit — coniux innocens non tenetur debitum coniugale reddere, seu potest facere divortium *quoad torum.* Ratio est, quia coniux non tenetur debitum coniugale reddere cum periculo propriae vitae, quale incurreret, si haberet commercium carnale cum comparte syphilitico. Aliquando coniux innocens non solummodo posset, sed etiam *teneretur* facere divortium (saltem quoad torum)

---

[1] *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6., n. 972.

ad contagionem vitandam [1], si scil. vita ipsius est valde necessaria ad prolem iam natam educandam, vel si serio timetur, ne ex tali commercio nascitura sit proles eodem morbo syphilitico infecta, sicut solet accidere. Si neque proles nata educanda est neque proles nascitura speratur neque alia ratio extrinseca obstat, coniux sanus *potest* debitum coniugale etiam cum periculo propriae vitae reddere et petere. Ratio est, quia accedente bona intentione talis actus ex magna caritate procederet. — In aliis morbis gravibus contagiosis, quos contraxit alter coniux sine gravi sua culpa, e. g. in phtisi, cholera, lepra, febri typhoida etc., coniux sanus potest quidem debitum coniugale denegare et divortium quoad torum facere, *minime vero ei licet propria auctoritate deserere habitationem coniugalem.* Ratio est, 1. quia non oportet afflicto addere afflictionem et 2. quia coniuges sibi invicem debent praestare solamen et tutamen non solum in rebus secundis, verum etiam in rebus adversis et maxime in infirmitate [2].

693 5. **De divortio ex mutuo consensu.**

a) *Divortium perpetuum quoad habitationem* mutuo libero consensu explicito et non tantum implicito fieri potest propter *electionem status perfectioris*, scil. propter susceptionem sacrorum ordinum et propter vitam religiosam amplectendam. Tunc autem a iure plures conditiones praescribuntur, quae late explicantur a Benedicto XIV [3]. Iuxta vigentem disciplinam sat facile obtineri potest dispensatio a pluribus conditionibus secus requisitis; praesertim a conditione, ut pars remanens debeat votum castitatis emittere aut in aliquem ordinem intrare [4]. Tales autem dispensationes non ab episcopo, sed a S. Sede obtinendae sunt [5].

b) *Divortium temporale quoad habitationem* a coniugibus ex mutuo consensu libere institui potest, dummodo tamen adsint rationes vere proportionatae, e. g. itineris faciendi aut negotii tractandi causa. In praxi autem huiusmodi divortium, si est *notabilis durationis,* valde dissuadendum est, quia rarissime magna damna absunt. Educatio enim prolis difficilior redditur, si parentes non unitis viribus cooperantur; amor mutuus coniugum minuitur et frigescit; magna pericula incontinentiae oriuntur etc. Quae cum ita sint experientia testante, mulier sequatur virum, qui cogitur per longius tempus a domicilio abesse.

c) *Divortium perpetuum aut temporale quoad torum* ex mutuo et libero consensu coniugum fieri potest absque ulla restrictione, si adsint honestae rationes. Etenim coniuges possunt uti matrimonio, possunt autem etiam ex mutuo consensu servare continentiam. Immo Apostolus admonet coniuges, ut aliquando talem continentiam ad tempus servent [6].

---

[1] Medicus *Bergmann-Capellmann* (Pastoralmedizin 192) scribit: «Seitens des kranken Teiles wäre hier ein Verlangen der Copula ein greuliches Attentat auf den gesunden Teil; seitens des gesunden Teiles gehörte mehr als caritas, es gehörte nach meiner Ansicht Wahnsinn dazu, sich von einer solchen Krankheit mit so sehr großer Wahrscheinlichkeit anstecken zu lassen. Es mag das zu strenge erscheinen; wer aber gesehen hat und täglich sieht, welche entsetzliche Folgen diese Krankheit hat, wird mir beipflichten.»

[2] Cf. in Decretalibus Gregorii IX titulum: De coniugio leprosorum (l. 4, tit. 8).

[3] De syn. dioec. l. 13, c. 12, n. 11 sqq.

[4] Cf. nostrum Man. iur. eccl. II, q. 26.

[5] Cf. *Bened. XIV* l. c. n. 16.

[6] 1 Cor 7, 5.

d) *Denegatio tori vel saltem denegatio debiti coniugalis* insuper licita evadit, quotiescumque alter coniux graviter abutitur iure suo aut irrationabiliter petit debitum coniugale. De denegatione debiti coniugalis infra n. 705 sq sermo redibit.

Scholion. Hic quidem subnectenda esset dissertatio de divortio civili, quod nostris temporibus in dies magis frequens et damnosum evenit, sed melius infra in fine totius tractatus de matrimonio insimul tractatur de matrimonio civili et de divortio civili.

CAPUT IV.

De matrimonii bonis.

«Assignatur triplex bonum matrimonii: Primum est proles susci- 694
pienda et educanda ad cultum Dei. Secundum est fides, quam unus coniugum alteri servare debet. Tertium indivisibilitas matrimonii propter hoc, quod significat indivisibilem coniunctionem Christi et Ecclesiae.» Ita Concilium Florentinum in Decreto pro Armenis[1]; quae omnia fere ad verbum desumpta sunt ex S. Thoma[2]. Haec enumeratio triplicis boni matrimonialis primum videtur adhibita esse a S. Augustino dicente: «Omne itaque nuptiarum bonum ... est proles, fides, sacramentum»[3], et post illum a quam pluribus canonistis et theologis. Monet autem Catechismus Romanus[4]: «Docendi sunt fideles tria esse matrimonii bona: prolem, fidem, sacramentum; quorum compensatione illa incommoda leniuntur, quae Apostolus indicat his verbis: ‚Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi'[5], efficiturque, ut coniunctiones corporum, quae extra matrimonium merito damnandae essent, cum honestate coniunctae sint.» — Quae quidem tria bona in quolibet matrimonio adesse oportet; ergo etiam in matrimonio legitimo infidelium. Sunt tamen multo perfectiore modo in matrimonio christianorum, cui ita intime coniuncta sunt, ut sine illis matrimonium christianum prorsus non valeat subsistere[6].

Nota. *Quaelibet actio, quae graviter laedit vel unum ex his* 695
bonis, est peccatum mortale.

Optime de istis bonis matrimonialibus disserit Angelicus Doctor in tota quaestione 49 Supplementi, ubi etiam probat, quam convenienter a Deo ista bona coniuncta fuerint matrimonio. Argumentatio hoc modo breviter resumi potest: Nemo sapiens iacturam aliquam sustinet, nisi recipiat compensationem alicuius aequalis vel melioris boni. Atqui in matrimonio plures iacturae pluraque damna et incommoda occurrunt.

Primum damnum, quod occurrit, est *libido,* et ex ea resultat detrimentum usus rationis. Experientia enim constat libidinem non sopiri actibus carnalibus, sed potius augeri et evadere quasi alteram naturam. Pariter constat,

---

[1] *Denz.* n. 702. [2] Contra Gent. l. 4, c. 78.

[3] Habetur c. 10, C. 28, q. 2; cf. etiam De Gen. ad litt. l. 9, c. 7.

[4] P. 1, c. 8, q. 21. [5] 1 Cor 7, 28.

[6] Cf. *S. Thom.,* Suppl. q. 49, a. 2 ad 2; *Gihr,* Sakramentenlehre § 56.

libidine rationem obtusam fieri idque eo gradu, ut durante ipso actu libidinoso usus rationis haud raro totaliter amittatur. Ad ista damna compensanda *bonum prolis* a Creatore collatum est in matrimonio. Generatione liberorum propagatur genus humanum et Deus perpetuo colitur. Unde dicit S. Paulus: «Salvabitur mulier per filiorum generationem.» [1]

Secundum damnum est *sollicitudo molesta* placendi comparti et providendi rebus familiae; pro muliere autem specialiter: onera partus. Istud damnum compensatur *bono fidei* seu fidelitatis, quo alter alteri tenetur reddere debitum coniugale neque alii homini commisceri potest. Unde apostolus Paulus dicit: «Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.» [2]

Tertium damnum est *perpetua quaedam servitus,* qua vir uxori et uxor viro obligatur. Quod quidem damnum compensatur *bono sacramenti,* i. e. vinculo indissolubili, quo coniuges repraesentant salutiferam coniunctionem Christi cum Ecclesia atque se tenentur diligere, sicut Christus dilexit Ecclesiam. — Nunc de singulis bonis singulariter agendum est.

696 1. **Bonum prolis** est proximus finis matrimonii; unde matrimonium est ab initio nullum, si a contrahentibus excluditur ius ad generationem prolis, vel etiam si copula carnalis exercetur quidem, sed cum explicita stipulatione, ut generatio prolis vitetur. Bonum prolis magnum quidem bonum est pro coniugibus, cum parentum gloria et corona sint liberi progeniti, sed etiam graves obligationes illis imponit, quarum transgressio facile evenire potest peccatum mortale. Pulchre complectitur S. Augustinus [3] istas obligationes hac una phrasi: «*Ut [proles] amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur.*» Huiusmodi obligationes convenienter dividuntur a) respectu corporis et b) respectu animae.

a) *Respectu corporis* bonum prolis exigit, ut parentes inde ab initio conceptionis non solum omnia evitent, quae proli graviter nociva sunt, verum etiam bonam educationem et alimentationem procurent.

Cf. quae supra II, n. 588 latius dicta sunt de hac re. — Tum in Decreto Gratiani [4] tum in Rituali Romano [5] graviter monentur parentes, ne parvulum secum collocent in lecto, propter suffocationis grande periculum. Cuius legis transgressio in aliquibus dioecesibus est peccatum reservatum.

b) *Respectu animae* seu respectu boni spiritualis tenentur parentes imprimis curare, ut proles nata quantocius lavacro baptismi a peccato originali liberetur. Unde peccant parentes, si sine urgentissima causa baptismum prolis nimis differant [6]. Maximum autem peccatum contra bonum tum corporale tum spirituale prolis conceptae est abortus directe vel indirecte volitus, quippe qui simul cum vita corporali aufert possibilitatem baptismi et proinde etiam vitae aeternae [7]. Ad bonum spirituale prolis pertinet etiam bona educatio, de qua sermo fuit supra II, n. 589.

---

[1] 1 Tim 2, 15. [2] 1 Cor 7, 4. [3] De Gen. ad litt. l. 9, c. 7.
[4] c. 2, C. 2, q. 1. [5] Tit. 2, c. 2, n. 32.
[6] Cf. supra in tractatu de baptismo n. 126.
[7] Cf. poenas contra procurantes abortum supra II, n. 142.

2. **Bonum fidei** duo includit: debitum coniugale et fidelitatem 697
coniugalem. De debito coniugali sermo erit specialis in sequenti capite. Fidelitas coniugalis est magnum matrimonii bonum, et quo sanctius istud bonum conservatur, eo maior felicitas solet exsistere inter coniuges. Grave autem est iniustitiae peccatum coniugalis fidelitatis laesio, quae fit per adulterium et omnes actus cum illo connexos. In Vetere Testamento adulteri puniebantur mortis poena: «Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque moriatur, id est, adulter et adultera; et auferes malum de Israel.»[1] In Novo autem Testamento dicitur: «Neque adulteri regnum Dei possidebunt.»[2] Etiamsi maritus consensum dederit, ut uxor habeat copulam cum alio viro, nihilominus iste actus esset verum adulterium, ut patet ex propositione (50) damnata ab Innocentio XI, iam supra II, n. 703 citata. Ratio est, quia maritus non potest alienare ius suum in uxorem, cum matrimonium ex iure tum divino tum naturali hanc fidelitatem coniugum requirat. Sicuti enim non habet homo liberum dominium perfectum de membris proprii corporis — non potest sibi e. g. licite praecidere membrum sanum — ita a pari maritus non habet liberum dominium de uxore sua, nec potest illam alteri cedere.

Christus ipse maxime inculcat fidelitatem coniugibus eos deterrens, non solum ab actibus externis pravis, sed etiam ab interno desiderio pravo: «Audistis, quia dictum est antiquis: Non moechaberis. Ego autem vobis dico, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo.»[3]

Sunt auctores, e. g. Sanchez[4], Salmanticenses[5], S. Alphonsus[6], qui docent, non solum adulterium proprie dictum esse contra fidelitatem coniugalem, sed etiam *sodomiam cum propria uxore,* ita ut coniuges ad invicem sodomiam perpetrantes verum adulterium committant, eo quod in sodomia neuter coniux servet alteri corpus suum caste. Quidquid est de hac sententia, coniux sodomiticus in confessione debet dicere, utrum peccatum commiserit cum comparte sua an cum aliena persona; quia secus confessarius nequit rectum iudicium ferre. — Idem valet de aliis actibus impudicis a coniuge perpetratis: de pollutione, de tactibus cum aliena persona factis etc. Ratio est, quia coniux talia agens non solum laedit castitatis virtutem, sed etiam fidelitatem comparti promissam et debitam. Attamen in praxi, quia ii, qui rudes sunt in rebus moralibus, non apprehendunt duplicem malitiam in istis actibus, frequenter omitti potest interrogatio, nisi confessarius speret se posse absterrere poenitentem de maiore peccati gravitate monitum a novis peccatis committendis[7].

Scholion. De zelo coniugali. Non abs re erit pauca verba facere de 698
zelo coniugali[8], qui ab antiquis vocatus est «sollicitudo suspicioque amantis», et qui non tantum bono fidelitatis adversatur, verum etiam damna enormia rixasque diras causare solet in vita coniugali. Qui quidem zelus coniugalis

---

[1] Dt 22, 22. [2] 1 Cor 6, 9. [3] Mt 5, 27 sq.
[4] De matrim. sacr. l. 9, disp. 18, n. 4. [5] Theol. mor. tr. 26, c. 5, n. 15.
[6] Theol. mor. l. 3, n. 446.
[7] Cf. *Noldin,* De sexto praecepto et usu matrim. n. 18.
[8] *Eifersucht, jalousie, jealousy.*

oriri potest sine omni culpa atque fieri quasi «idea fixa». Coniux zelosus (qui saepe est melancholici temperamenti) ubique et in omnibus actionibus compartis suae suspicatur sin minus perfectam infidelitatem, tamen signa amoris diminuti erga ipsum et amorem indebitum erga personam aliam. Aliquando tamen zelus coniugalis oritur ex culpa alterius coniugis, qui consortem negligit et nimis afficitur erga alienam personam. Si zelus coniugalis mox non exstinguitur et totis viribus impugnatur, vita utriusque coniugis evadit revera intolerabilis; immo haud raro homicidium et suicidium inde sequitur. Optimum remedium contra zelum coniugalem est candidus et apertus modus loquendi et agendi inter coniuges semper adhibitus, sine omnibus ambagibus et secretis. Tamquam regula consulenda est: Uterque coniux in vita sua privata (aliter est de vita professionali, uti dicunt, seu de secreto commisso) nihil celet compartem suam [1].

699 3. **Bonum sacramenti** non est tam gratia sacramentalis matrimonii christiani quam *vinculum indissolubile,* quod quidem strictius est in matrimonio christiano quam in matrimonio paganorum. Si enim matrimonium christianum significat Christi cum Ecclesia coniunctionem, quae est indelebilis, cum Christus numquam se ab Ecclesia seiuncturus sit, necesse est etiam, ut inter coniuges christianos vinculum coniunctionis numquam possit disrumpi. Verum ut haec sancta societas sine querela facilius conservetur, mariti et uxoris officia descripta a S. Paulo [2] et a principe apostolorum S. Petro [3] prae oculis habenda sunt:

Officia mariti. Mariti munus est uxorem liberaliter et honorifice tractare. Qua in re meminisse oportet, Evam ab Adamo *sociam* appellatam esse dicente: «Mulier quam dedisti mihi sociam» [4]. Cuius rei causa aliqui Patres factum esse docent, ut Eva non ex pedibus, sed ex latere viri formaretur: quemadmodum etiam ex capite Adae condita non est, ut se viri dominam non esse intelligeret, sed potius ei subiectam. Decet insuper virum in alicuius honestae rei studio semper occupatum esse, tum ut ea suppeditet, quae ad familiam sustentandam necessaria sunt, tum ne languescat inerti otio, a quo omnia fere vitia ducunt initium; deinde vero familiam recte constituere, omnium subditorum mores corrigere, singulos in officio continere.

Officia uxoris clare enumerantur a principe apostolorum dicente: «Mulieres subditae sint viris suis, ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, considerantes in timore castam conversationem vestram. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim aliquando et sanctae mulieres, sperantes in Deo, ornabant se, subiectae propriis viris. Sicut Sara oboediebat Abrahae, dominum eum vocans: cuius estis filiae benefacientes, et non pertimentes ullam perturbationem.» [5] Earum quoque praecipuum studium sit, filios in religionis cultu et exercitio bonorum morum educare, domesticas res diligenter curare. Domi libenter se contineant, nisi necessitas exire cogat, idque sine mariti permissu saltem implicito numquam audeant. Deinde, in quo maxime maritalis coniunctio sita est, meminerint semper secundum Deum magis quam

---

[1] Cf. *Rive,* Die Ehe 364. [2] Eph 5, 22; Col 3, 18; Tim 5, 14.
[3] 1 Petr 3, 1 sqq. [4] Gn 3, 12. [5] 1 Petr 3, 1—6.

virum neminem diligendum esse, eove pluris faciendum esse neminem, cui etiam omnibus in rebus, quae christianae pietati non adversantur, morem gerere et obtemperare summa cum animi alacritate oportet[1].

Bonum sacramenti non solum prohibet dissolutionem matrimonii quoad vinculum, sed etiam separationem quoad torum et habitationem, nisi tamen adsint causae supra n. 689 sqq enumeratae.

CAPUT V.

De matrimonii obligationibus.

Praenotamen. Matrimonii obligationes omnes effluunt quasi corollaria ex tribus bonis matrimonii, ac proinde de illis generaliter iam dictum est in capite praecedenti. Superest tamen una obligatio, quae pertinet ad bonum fidei et de qua specialiter agendum est, quia est tam magni momenti et quia tum pro ipsis coniugibus tum pro confessario exinde tot tantaeque difficultates oriri possunt. Haec obligatio vocatur *debitum coniugale.* Piget me quidem, ut verbis S. Alphonsi[2] utar, de hac materia longiorem sermonem habere, sed quia est tam frequens in confessionibus excipiendis, omnino necessarium est cuilibet confessario, illam apprime cognoscere, ut possit coniuges instruere atque rectum iudicium ferre de peccatis forsan commissis. Praemoneo autem, confessarium non debere afficere coniuges confitentes inopportunis quaestionibus; immo in hac materia indaganda oportet potius *deficere quam abundare.* Satius est enim relinquere coniuges in bona fide et permittere peccata *materialia,* quam imprudentibus quaestionibus efficere ex peccatis materialibus peccata formalia ac insuper deterrere coniuges a sacramento poenitentiae. — Totum hoc caput dividimus in tres articulos: 1. de liceitate actus coniugalis; 2. de eius obligatione; 3. de peccatis coniugum in hac materia.

ARTICULUS I.

De liceitate actus coniugalis.

Principium. *Actus coniugalis licitus, immo et meritorius est,* 700
quoties concordat cum bono prolis et bono fidei.

Singulae partes huius principii valde fecundi explicandae et demonstrandae sunt. Liceitatem actus coniugalis quidam antiqui haeretici negaverunt, e. g. Saturninus, Marcion, Manichaei, Encratitae, sed plures textus S. Scripturae manifeste probant non tantum liceitatem, verum etiam eius obligationem. Sic S. Paulus scribit: «Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.»[3] — In Vetere Testamento Deus praecepit primis parentibus post ipsorum creationem: «Crescite et multiplicamini.»[4] Iam vero iuxta praesentem rerum ordinem actus coniugalis est unicum medium propagandi genus humanum. Si igitur Deus vult propagationem generis humani, vult etiam actum coniugalem, qui proinde in se licitus est. Neque requiritur, ut unusquisque actus coniugalis *directe*

---

[1] Cat. Rom. P. 1, c. 8, q. 23. [2] Theol. mor. l. 5, n. 900.
[3] Cor 7, 3 sq. [4] Gn 1, 28.

et immediate propagationi generis humani deserviat; tota enim oeconomia propagationis humanae magnopere excellit animalium brutorum propagationem. Etenim animalia feminini sexus non habent instinctum, immo nec potestatem generandi nisi brevi et determinato tempore cuiuslibet anni; apud illa saepissime unico congressu conceptio perficitur; quo congressu facto animalia abhorrent coniunctionem aliam carnalem. Prorsus aliter est in genere humano. Physiologia humana demonstrat conceptionem humanam posse fieri quolibet anni tempore atque communiter non perfici nisi iteratis actibus coniugalibus. Quae quidem videntur esse signa clara voluntatis Creatoris, qui hominibus permisit copulam carnalem, etiamsi conceptio humana hic et nunc sequi nequeat. Praeterea animalium coniunctiones sunt transeuntes, mutabiles, promiscuae et nullum bonum spirituale producunt; econtra coniunctio maritalis hominum est stabilis; non datur promiscuitas; coniuges non separantur nisi per mortem. Finis autem principalis tum totius vitae coniugalis in genere, tum actus coniugalis in specie est *bonum spirituale* coniugum. Quae cum ita sint, tamquam regula generalis statui potest: *Actus coniugalis tunc licitus est, quando servit ad bonum spirituale coniugum, licet directe et immediate neque habeatur neque etiam intendatur conceptio aut generatio.* Ad bonum spirituale coniugum conducunt non tantum virtutes supernaturales, sed etiam amor et affectio maritalis. Etenim si coniuges uniuntur vero et constanti amore, etiam vita eorum tota evadit felix; alter alterius onera portat libenter, et de tali amore maritali fere omnes laudes praedicari possunt, quas S. Paulus tribuit caritati dicens: «Caritas patiens est, benigna est, caritas non aemulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quaerit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum . . . omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.» [1]

701 **Conclusiones practicae** ilico sequuntur ex regula supra statuta:

1. Licitus est actus coniugalis *tempore praegnationis.* Nam licet tunc nova conceptio sit impossibilis, tamen copula potest servire ad honestum amorem maritalem fovendum et ad stimulos carnis sopiendos. Onus enim gravissimum esset, si coniuges toto tempore praegnationis continentiam servare deberent. Per accidens potest esse illicita copula hoc tempore habita, si scil. inde oritur grave periculum abortus vel infirmitatis [2].

2. Licitus est actus coniugalis *inter coniuges steriles;* cum coniuge, cui excisa sunt ovaria, vel etiam cui ablatus est uterus [3]; cum viro, qui post matrimonium fuit castratus [4]. Ratio est eadem. Sane proximus finis copulae in omnibus istis casibus non solum non attingitur, sed etiam est impossibilis; quia tamen actus carnalis perficitur modo ordinario et solum propter impedimentum physicum, quod non dependet a voluntate coniugum, frustratur fine proximo, est licitus.

3. Licitus est actus coniugalis *diebus dominicis et festivis vel in die communionis,* si fit ex rationabili causa. Sane maxime congruit, ut coniuges non

---

[1] Cor 13, 4 sqq.

[2] Cf. *S. Alph.* (Theol. mor. l. 6, n. 924), cui arridet sententia, quod coitus cum praegnante non potest excusari a culpa veniali, nisi adsit periculum incontinentiae vel alia honesta causa. Haec tamen honesta causa facile adest. Quidam SS. Patres durius locuti sunt de copula durante praegnantia, e. g. S. Aug., S. Hieron. Cf. *Eschbach,* Disp. physiol.-theol. 110.

[3] S. Offic. d. 3 Febr 1887 et 30 Iulii 1890. Cf. etiam *Noldin,* De sexto praec. n. 61.

[4] Cf. *Sanchez,* De matrim. sacr. l. 7, disp. 102, n. 7.

coeant diebus communionis et tempore parvo intermedio inter confessionem et communionem, praesertim si coniuges non ita saepe ad sacramenta poenitentiae et eucharistiae accedant. Talis enim abstinentia tam rara et tam parvae durationis non potest esse dura; ideoque uxor roget maritum, ut tunc ab actu coniugali abstinere velit; sed nihilominus, si maritus hoc aegre ferat, mulier acquiescat desiderio mariti. Praesertim mulieres piae, quae pluries qualibet hebdomada ad sacram synaxim accedere solent, paratas se praebeant ad complacendum marito, ne iste indignetur de sacramentorum receptione.

4. Illicitus est actus coniugalis ob *solam* voluptatem, ita ut voluptas sit unicus et ultimus eius finis. Unde Innocentius XI damnavit propositionem (9): «Opus coniugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.» [1] Merito autem notat Ballerini [2] verba «ob solam voluptatem» esse intelligenda *cum exclusione alterius finis honesti;* etenim sane licet quaerere voluptatem ordinatam, cum ipse Deus voluptatem coniunxerit cum coniugali actu, ad hoc ut iste actus ita necessarius pro conservatione generis humani fiat magis appetibilis; non vero licet quaerere voluptatem ut proprium finem. Veteres auctores in longum et latum disputabant de liceitate copulae coniugalis exercitae ob solam voluptatem vel ad servandam propriam sanitatem vel ad vitandas tentationes fornicationis. Omnes istae disputationes parvae sunt utilitatis practicae. Nam in praxi coniuges non sunt inquietandi, si exercent actum coniugalem modo ordinario et honesto, quin actualiter cogitent de aliquo fine particulari. Ratio est, quia actus coniugalis naturali modo peractus fovet amorem maritalem, amor autem maritalis cedit in bonum prolis; propter bonum prolis autem licitum esse opus coniugale omnes docent. In hoc quoque sensu videtur esse intelligendus S. Thomas, quando docet: «Duobus solis modis coniuges absque omni peccato conveniunt, scil. causa procreandae prolis et debiti reddendi; alias autem semper est ibi peccatum ad minus veniale.» [3]

5. Illicitus est actus coniugalis, si inde *sanitas propria vel compartis vel* 702
prolis graviter periclitatur. Propterea coniugibus non licet coire, si alter laborat morbo gravi contagioso et praesertim morbo venereo [4]. Parvae autem laesiones sanitatis vel levia incommoda corporis neque reddunt illicitum actum coniugalem neque dispensant a redditione debiti coniugalis. Solent hic quaerere auctores, num licitus sit actus coniugalis tempore *menstruationis, purgationis puerperalis* et *lactationis,* quia in istis circumstantiis copula haud raro evadit nociva. Unica vera responsio ad hanc quaestionem est haec: Videndi sunt casus particulares; si revera pro aliquibus coniugibus in istis circumstantiis grave damnum oritur, sive pro ipsis sive pro prole nascitura, copula est illicita; secus non. Durante *menstruatione* certo non convenit copulam exercere, sed non est vera sententia antiquorum auctorum putantium tempore menstruationis non concipi nisi «membris damnatos, caecos, claudos, leprosos» [5]. Lex caeremonialis aut iudicialis Veteris Testamenti sub

---

[1] *Denz.* n. 1159. [2] In notis ad Gury II, 908.

[3] Suppl. q. 49, a. 5; *Guil. Peraldus* O. Pr., coaevus S. Thomae, de hac re scribit: «Opus [carnale] exerceri potest sine omni culpa et etiam meritorie in tribus casibus: 1. Cum sit causa prolis suscipiendae et ad cultum Dei educandae. . . . 2. Cum petenti debitum redditur. . . . 3. Cum aliquis exigat opus illud, ut caveat compari suo, ne in peccatum cadat [incontinentiae] » (Summa virtut. et vitior. I, de temperantia c. 17, ed. Venetiis 1571, p. 569).

[4] Cf. supra n. 692. [5] Ita putavit *S. Hieronymus* (In Is. c. 65).

poena mortis prohibuit copulam tempore menstruationis [1], sed ista lex iam non obligat. In Vetere Testamento haec lex fuit sapiens, tum ad castitatem fovendam, tum ad superstitionem vitandam, tum ad graves morbos praecavendos, qui propter speciales circumstantias apud Iudaeos istius temporis ex tali copula facile oriri possent [2]. De copula habita tempore *purgationis puerperalis* moderni medici severius solent iudicare. Sic e. g. Capellmann [3] dicit: «Copulam in primis duabus hebdomadis post partum plane vetitam existimo, cum feminae gravissimum damnum afferre aptissima sit. Immo intra quattuor hebdomadas sequentes sine conditione licitam eam non puto. Sed cum periculum hoc tempore non iam tantum sit, theologi decernant, quaenam causae sufficiant ad hoc periculum gravis damni, quod mulieri afferatur, compensandum.» Tempore *lactationis* copula carnalis est licita tum quia periculum inficiendi lac et sic nocendi proli natae, iuxta communem sententiam modernorum medicorum non adest, tum quia nulla lex id vetat. Tempore lactationis nova conceptio sat rara est; sin autem nihilominus accidat, tunc lac matris solet multum diminui, ita ut proles nata modo artificiali nutriri debeat; quod quidem est aliquale incommodum, cum ista nutritio artificialis non sit ita bona sicut lac maternum; tamen hoc incommodum non est tantum, ut coniuges teneantur omnimodam continentiam servare toto tempore lactationis [4].

6. Illicitus est actus coniugalis, qui perficitur *modo onanistico*. Patet, quia hoc est directe contra bonum prolis, cuius generatio impeditur; est etiam contra bonum fidei, secundum quod alteri alter tradit ius in corpus suum, sed in ordine ad generationem tantum. De onanismo coniugum infra n. 711 sermo redibit.

7. Illicitus est actus coniugalis, si non fit modo et loco secreto. Ratio est, quia tunc scandalum et gravissimae tentationes aliis causantur. Unde graviter peccant parentes, qui inverecunde miscentur, ita ut liberi aliquid percipere possint.

8. Illicitus est actus coniugalis, si durante illo coniux cogitat quasi cum aliena persona commisceatur. Talis enim cogitatio est adulterium spirituale. Concinne de hac re scribit Angelicus Doctor [5]: «Si delectatio quaeratur ultra honestatem matrimonii, ut scil. aliquis in coniuge non attendat quod *coniux* est, sed solum quod *mulier*, paratus idem facere cum ea, si non esset coniux, est peccatum mortale; et ideo talis dicitur ardentior amator uxoris, quia scil. ardor ille extra bona matrimonii effertur.»

703 **Corollarium.** Non tantum ipse actus coniugalis licitus est, sed etiam omnes actus sive mutui sive solitarii, qui ad actum coniugalem perficiendum vel necessarii vel utiles sunt. Ratio est obvia; si enim licitus est finis, licita sunt etiam omnia media honesta et non aliunde prohibita, ut iste finis obtineatur. Sane hortandi sunt coniuges, ut cum magna verecundia actum coniugalem exerceant, et praesertim mulier totis viribus verecundiae et suo honori consulat; at numquam hac in re a coniugibus committitur peccatum

[1] «Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo et revelaverit turpitudinem eius, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi tui» (Lv 15, 19).

[2] Bene explicat D. Haller rationem legis mosaicae (apud *Eschbach,* Disp. physiol.-theol. disp. 1, c. 8, a. 1).

[3] Pastoralmedizin 186. Idem medicus dicit: «In meinen Augen erscheint die copula, wenigstens in den ersten Wochen, der Wöchnerin gegenüber als eine wahre Roheit.»

[4] Cf. *Scavini,* Theol. mor. univ. IV, n. 573.

[5] Suppl. q. 49, a. 6.

mortale, nisi interveniat aut pollutio alterutrius partis eaque praevisa et culpabiliter volita aut saltem proximum periculum pollutionis. Omnes alii actus lubrici inter coniuges habiti ad summum sunt peccata venialia et saepe carent omni culpa. Unde confessarius male agit, si inopportunis quaestionibus coniuges de hac re torqueat illisque confessionem odiosam reddat. Multo melius est relinquere coniuges in bona fide vel illos tantum in genere monere ad verecundiam servandam.

ARTICULUS II.

De obligatione actus coniugalis.

Principium 1. *Quotiescumque alteruter coniux rationabiliter et serio petit debitum coniugale, alter tenetur ex iustitia illud reddere, et quidem sub peccato gravi.* 704

Declaratur. S. Paulus expresse dicit: «Uxori vir debitum reddat et uxor similiter viro.» [1] Ratio autem huius obligationis est contractus matrimonialis, in quo ius ad actum coniugalem alter alteri coniugi tradit. Hoc vero ius inducit obligationem iustitiae eamque gravem, cum agatur de re magni momenti. Etenim omnes theologi docent copulam maritalem esse rem magni momenti, cum sit necessaria ad primarium finem matrimonii obtinendum. Hinc graviter peccat coniux, qui obstinate denegat debitum coniugale alteri *serio* et *rationabiliter* petenti. Pariter peccat graviter coniux, qui fraude praevenit compartem, ne possit debitum petere; contra quem S. Paulus arguit: «Nolite fraudare invicem!» [2] Ex iniusta denegatione debiti coniugalis solent magna damna oriri, scil. periculum incontinentiae in comparte, rixae, diminutio amoris, divortium etc. Unde praesertim mulieres monendae sunt, ne difficiles morosasque se exhibeant, si mariti copulam vel alia, quae coniugibus licita sunt, ab eis petant; pariter monendae sunt, ut placere studeant viris suis, iuxta illud Apostoli: «Quae autem nupta est [mulier] cogitat . . . quomodo placeat viro.» [3]

Obligatio reddendi debitum, licet per se sit gravis, tamen admittit parvitatem materiae. Hinc si mulier una alterave vice denegat viro debitum coniugale remittens illud ad aliud sibi convenientius tempus, non est peccatum mortale, saltem si vir non est in proximo periculo incontinentiae aut inde non exardescit cum magna ira.

Principium sic explicatum tripliciter restringendum est.

Exceptiones: 1. *Coniux non tenetur reddere debitum comparti adultero.* 705
Patet ex supra dictis de divortio. Nam si licet propter adulterium compartis divortium facere quoad habitationem, a fortiori licet debitum coniugale denegare. Quodsi autem adulterium commissum semel condonatum est, iam ulterius neque licet divortium facere neque etiam debitum coniugale denegare.

Si alter coniux non solum adulterium sed *incestum* cum consanguineo compartis commisit, in poenam tanti delicti iam nequit petere debitum, etsi compars parata sit reddere illud. Tunc enim oritur *affinitas superveniens*, a qua compars nequit dispensationem concedere. Infra in articulo de impedimento affinitatis sermo redibit de hac poena; interim autem iam notare iuvat

[1] 1 Cor 7, 3. [2] 1 Cor 7, 34. [3] 1 Cor 7, 5.

variam coniugis iuridicam conditionem quoad usum matrimonii: a) in casu simplicis adulterii; b) in casu voti simplicis castitatis; c) in casu incestus: Coniux *per adulterium* amittit *ius* expeditum petendi debitum, sed non *licentiam*, seu aliis verbis potest *rogare*, sed non *exigere* debitum coniugale; *per votum* non privatur iure, sed tantum *licentia* petendi debitum, ita ut coram Deo nequeat quidem petere debitum, sed si nihilominus petiverit, compars tenetur (saltem aliquando) reddere illud; *per incestum*, qui causat affinitatem supervenientem, coniux reus amittit simul *ius et licentiam* petendi debitum, ita ut licite nec valeat petere nec a fortiori exigere illud [1].

2. *Coniux innocens non tenetur reddere debitum coniugale comparti, si divortium perpetuum pronuntiatum est sententia iudicis;* econtra pars rea, sicut potest revocari ad societatem coniugalem, ita etiam potest obligari ad debitum coniugale. Excipitur tantum casus, quo cum consensu explicito aut implicito partis innocentis altera pars votum castitatis emiserit aut religionem intraverit. Tunc enim omne ius ad copulam exstinctum est.

706 3. *Coniux non stricte tenetur reddere debitum coniugale, si compars illud petat aut non serio aut non rationabiliter.* Si coniux non serio petit debitum, sed potius exprimit desiderium aut velleitatem, non censetur urgere ius suum neque est stricta obligatio reddendi debitum, neque peccat alter coniux non acquiescens desiderio compartis suae. Nihilominus talis repulsa non est saepe adhibenda, nisi alter coniux *irrationabiliter* petat debitum. Si enim petitio est certe irrationabilis, obligatio reddendi debitum non exsistit. Aliquando accidit, ut vir prorsus irrationabiliter, immo et inhumano modo petat debitum ab uxore, nihil aliud intendens quam satisfactionem vere bestialem propriae libidinis. Tunc profecto mulier licite potest denegare debitum; non enim in contractu matrimoniali se obligavit esse *servam libidinis*, sed *sociam vitae* pro viro, et quidem habentem eadem iura circa usum matrimonii, quae habet vir. Etenim in aliis rebus uxor debet esse viro subiecta, in usu autem matrimonii omnino par est marito, ut patet ex textu S. Pauli supra allato: «Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet sed mulier.» [2] Ideo non peccat mulier, quae graves *molestias intrinsecas* patitur ex actu coniugali, si una alterave vice denegat debitum, dummodo ne semper recuset. E. g. non peccat mulier denegans debitum viro petenti quolibet die, vel dum ebrius est, vel durante gravi morbo, vel durante menstruatione aut purgatione. Communiter etiam docent theologi, mulierem non teneri debitum reddere, si experta est se non posse parere sine mortis periculo proximo. Ratio est, quia maritus nequit aliquid exigere ab uxore, quod haec praestare non valet sine proximo periculo mortis. Irrationabiliter quoque petit vir debitum, si vult matrimonio abuti per copulam onanisticam; nam certissime mulier non potuit se obligare in contractu matrimoniali ad abusum matrimonii, neque etiam ad cooperandum (licet materialiter) ad peccata mariti. Num autem in isto casu mulier *possit* reddere debitum, passive se habendo, dicetur in articulo sequenti. — Incommoda vero *intrinseca* et necessario connexa cum matrimonio, iuxta illud Apostoli: «Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi» [3], non excusant a reddendo debito, quia ab initio matrimonii potuerunt et debuerunt praevideri. Hinc non excusant: ordinaria onera graviditatis, partus et educationis, nec etiam numerosa proles iam

---

[1] Cf. *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 138.

[2] Cf. *S. Thom.,* Suppl. q. 54, a. 5. [3] 1 Cor 7, 28.

habita, nec etiam timor, ne proles nascatur infirma vel moriatur in partu vel abortus accidat [1].

Principium 2. *Nulla per se exsistit obligatio petendi debitum con-* 707
iugale; per accidens tamen quandoque ex caritate oritur talis obligatio.

Declaratur. Uterque quidem coniux habet strictum ius petendi debitum, sed non tenetur uti tali iure. Sicuti enim unusquisque libere init matrimonium, ita libere petit consummationem matrimonii per copulam carnalem. Per accidens tamen potest adesse obligatio petendi debitum, si secus notabile damnum comparti suboriatur. Sic e. g. coniux *ex caritate* saltem tenetur petere debitum, si advertit, compartem versari in periculo incontinentiae et ob verecundiam non petere; vel si usus matrimonii est necessarius ad fovendum amorem maritalem.

Principium 3. *Ex mutuo consensu libero coniuges possunt licite* 708
abstinere ab actu coniugali vel ad tempus vel etiam in perpetuum.

Declaratur. Hoc tertium principium est corollarium secundi. Etenim si neuter coniux tenetur petere debitum, etiam ambo coniuges ex mutuo et libero consensu possunt abstinere a petendo debito. Talis mutuus consensus exsistebat in matrimonio sanctissimo inter B. Virginem et S. Ioseph. Abstinentia *temporaria* aliquando valde utilis est pro bono tum corporali tum spirituali coniugum; perpetuo autem abstinere a copula coniugali raro expedit, quia sine hac intima coniunctione coniugum affectio maritalis solet refrigescere ac pericula gravia infidelitatis facile adsunt. Proinde coniuges apti ad copulam et ad prolem generandam educandamque non sine specialissima ratione se contineant perpetuo ab usu matrimonii. Hoc videtur etiam innuere S. Paulus dicens: «Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram.» [2]

ARTICULUS III.

De peccatis coniugum.

Vix opus est notare, hic non esse sermonem nisi de peccatis coniugum contra *castitatem.*

Principium. *Grave peccatum coniugum contra castitatem est, quid-* 709
quid directe et graviter repugnat bono prolis et bono fidei; leve peccatum est, quidquid fit ex sola voluptate, quin directe repugnet bono prolis et fidei; nullum peccatum est, quod utile vel necessarium est ad actum coniugalem bene perficiendum et amorem maritalem fovendum.

Declaratur. Omnia fere peccata mortalia coniugum reduci possunt ad tres classes: 1. ad peccata cum alienis personis sive facto sive desiderio perpetrata; 2. ad sodomiam et copulam onanisticam; 3. ad pollutionem solitariam. — Nulla specialis difficultas esse potest de iudicandis peccatis primae

[1] Sunt auctores, e. g. *Noldin* (De sexto praec. n. 85), qui probabiliter excusant coniugem a reddendo debito, si iam adest numerosa proles et coniuges ita pauperes sunt, ut ulteriorem prolem alere nequeant, excluso incontinentiae periculo. Quae quidem sententia videtur esse admittenda, si ex *culpa* alterutrius coniugis proles ali nequeat. Nam si coniux non praebet sufficientem opem ad alendam prolem iam natam, nec habet ius ad generandam novam prolem.

[2] 1 Cor 7, 5.

et tertiae classis. Valet de illis peccatis idem, quod dicendum est, si patrata fuerint a persona soluta. Accedit tamen nova species, scil. laesio iustitiae. Etenim coniux perpetrans ista peccata non solum laedit castitatem, verum etiam iustitiam, cum iam non habeat potestatem in corpus suum, sed compars eius, qui ex institutione divina non potest renuntiare hoc suo iure. Unde coniux, qui commisit e. g. pollutionem [1] aut peccata cum alienis personis, in confessione declarare debet suum statum coniugalem. — Nec etiam de *sodomia* hic multa dicenda sunt. Si enim sodomia committitur cum aliena persona, tunc idem valet, quod modo dictum est de peccatis luxuriae extra matrimonium commissis. Sin autem agitur de sodomia imperfecta commissa inter ipsos coniuges, tunc hoc omnino in confessione accusandum est. Est enim detestabilis abusus matrimonii [2]. Remanet igitur dicendum de onanismo coniugali, et quidem 1. de notione et malitia onanismi coniugalis; 2. de cooperatione ad onanismum coniugalem; 3. de mediis ad cavendum onanismum coniugalem; 4. de modo tractandi coniuges onanistas.

§ 1.

De notione et malitia onanismi coniugalis.

710 **Notio.** Onanismus distinguitur duplex: solitarius et coniugalis. Onanismus *solitarius* (sic praecipue a modernis medicis vocatus) nihil aliud est nisi mollities seu pollutio [3]. De illo hic non agimus. Onanismus autem *coniugalis* (sic dictus a peccato Onan descripto in Genesi 38, 9) duplici modo perpetrari solet: a) *abruptione copulae* vel retractu completo ante seminationem, ita ut semen effundatur extra debitum locum [4]; b) *diversis instrumentis* a malitia hominum inventis, quae adhibentur vel ex parte viri vel ex parte mulieris eo fine, ut semen impediatur pervenire ad debitum locum [5]. Onanismus primo modo peractus aliquando vocatur stricte dictus; altero vero modo factus late dictus audit. Uterque autem onanismus haud raro appellatur «*neomalthusianismus*» [6].

---

[1] Nonnulli auctores, ut *Marc* (Instit. mor. I, n. 739), *Noldin* (De sexto praec. n. 31), vocant pollutionem patratam ab uno coniuge adulterium.

[2] Quid sit sodomia perfecta et imperfecta, vide supra in tractatu de virtute castitatis II, n. 706. — Quaerunt hic moralistae, num delectatio venerea habita per tactus et aspectus in proprio corpore sine periculo pollutionis sit peccatum mortale pro coniugibus. Respondent quidam, in his omnibus coniuges iudicandos esse sicut solutos; alii autem probabiliter docent, pro coniugibus in materia castitatis peccatum mortale tunc solummodo adesse, quando oritur pollutio aut eius periculum proximum. Omnia autem alia non esse graviter peccaminosa, quia possunt habere aliquam relationem ad copulam coniugalem. Per se patet coniuges non levius sed gravius quam homines solutos peccare in delectatione venerea, quae refertur ad personam extraneam. Cf. *Berardi,* Praxis confess. I, n. 962.

[3] Cf. supra II, n. 705.

[4] Inceptam copulam abrumpere, *si semen non effunditur,* non est onanismus, ac proinde, quamvis coniuges hortandi sint, ut propter periculum pollutionis ab huiusmodi re abstineant; si tamen asseverent, raro tantum sequi pollutionem, id sub gravi eis prohiberi nequit. Cf. *Noldin* l. c. n. 67.

[5] Talia instrumenta diversis nominibus appellantur, e. g. *praeservativs, condoms, capote anglaise, rubber goods, Frauenschutz, Fischblasen* etc.

[6] *Malthus* in opere «Essay on the principle of population» (1798) pugnavit pro diminutione generis humani (mediis per se licitis obtinenda).

Malitia. *Onanismus coniugalis, quocumque modo libere fit, semper est peccatum mortale.* 711

Ita docet recta ratio, ita declaravit Ecclesia. Recta ratio dictat onanismum esse veram pollutionem et directe repugnare tum bono prolis tum bono fidei. Creator enim cuilibet rei et cuilibet potentiae humanae determinatum usum praescripsit. Quod si homo agit contra istum modum praescriptum, agit contra voluntatem Dei, ac proinde plus minusve peccat secundum maiorem vel minorem materiae gravitatem. Sic e. g. animalia iuxta intentionem Creatoris debent inservire homini, qui si abutitur animalibus, illa irrationabiliter torquendo vel cruciando, peccatum committit leve, cum iste abusus non sit ita gravis; cibus et potus debent inservire nutritioni hominis; quodsi homo abutitur cibo et potu, e. g. panem pedibus conculcando, peccat venialiter. Sic etiam data est homini facultas generativa, ut ea utatur iuxta intentionem Creatoris, i. e. ad convenientem generationem. Quodsi abutitur homo hac facultate, peccat, et quidem graviter, cum iste abusus sit *valde gravis.* Ad rem scribit Angelicus Doctor [1]: «Patet, quod contra bonum hominis est omnis emissio seminis tali modo, quod generatio sequi non possit; et si hoc ex proposito agatur, oportet esse peccatum. Dico autem modum, ex quo generatio sequi non potest *secundum se,* sicut omnis emissio seminis sine *naturali* commixtione maris et feminae: propter quod huiusmodi *peccata contra naturam* dicuntur. Si autem per accidens generatio ex emissione seminis sequi non possit, non propter hoc est contra naturam nec peccatum, sicut si contingat mulierem sterilem esse. . . . Nec tamen oportet reputari *leve peccatum* esse, si quis seminis emissionem procuret praeter debitum generationis et educationis finem, propter hoc quod aut leve aut nullum peccatum est, si quis aliqua sui corporis parte utatur ad alium usum quam ad eum, ad quem sit ordinata secundum naturam, ut si quis verbi gratia manibus ambulet aut pedibus aliquid operetur manibus operandum, quia per huiusmodi inordinatos usus bonum hominis non multum impeditur; inordinata vero seminis emissio repugnat bono naturae, quod est *conservatio speciei. Unde post peccatum homicidii, quo natura humana iam in actu exsistens destruitur, huiusmodi genus peccati videtur secundum locum tenere, quo impeditur generatio humanae naturae.*»

Malitia onanismi insuper perspici potest ex pravis eius *effectibus.* Etenim sanitas corporalis utriusque coniugis ex eo graviter laeditur, proles non generatur, familiae et civitates depopulantur, habenae omnigenae libidini laxantur [2].

Demum apparet malitia onanismi ex declarationibus Ecclesiae. Sic S. Officium d. 21 Maii 1851 propositionem: «Ob rationes honestas coniugibus uti licet matrimonio eo modo, quo usus est Onan», declaravit esse «scandalosam,

---

[1] *S. Thom.,* Contra gent. l. 3, c. 122.

[2] *Georges Surbled* scribit in libro notissimo: La morale dans ses rapports avec la médecine et l'hygiène (I 182): «Malheureusement nul ne peut nier l'extrême fréquence de l'onanisme qui en fait un véritable fléau social, la marque de la honteuse flétrissure du mariage moderne. Cette triste habitude est connue à tous les rangs de la société dans les villes, et commence déjà à se répandre dans les campagnes les plus reculées. . . . Le sinistre bilan de l'onanisme au point de vue purement médicale n'est pas encore entièrement établi, mais on le saura un jour: il est formidable.» — Cum Surbled concordant omnes medici. Sic e. g. scribit *Löwenfeld* (Die psych. Zwangserscheinungen 467): «Als Ursachen der Angstneurosen figurieren nach Freud hauptsächlich Congressus interruptus.»

erroneam et iuri naturali matrimonii contrariam». — Ad quaestionem autem: «An usus imperfectus matrimonii sive onanistice sive condomistice fiat prout in casu sit licitus?» respondit d. 19 Aprilis 1853: «Negative, est enim intrinsece malus.» — S. Poenitentiaria d. 13 Nov. 1901 respondit: «Absolvi non posse poenitentem, qui abstinere nolit ab huiusmodi agendi ratione, quae est purus putus onanismus.»

§ 2.

De cooperatione ad onanismum coniugalem.

712 **Principia:** 1. Coniux *non tenetur* reddere debitum coniugale comparti onanistae. Ratio est, quia coniuges concedunt quidem sibi invicem ius in corpus, sed solummodo in ordine ad generationem. Porro coniux onanista nedum non intendit generationem, sed illam prorsus excludit. Ergo eius ius minime laeditur, si usus matrimonii, vel potius abusus, denegatur ab altera parte.

2. Cooperatio *formalis* ad onanismum numquam licita est, quia numquam licet cooperari formaliter ad peccatum alterius. Hinc uxor non solum graviter peccat, si communi consensu cum marito onanismum perpetrat, verum etiam si continuis quaeremoniis de statu graviditatis, de doloribus partus, de numerosa prole etc. ansam praebet, ut maritus onanistico modo coitum perficiat.

3. Cooperatio *materialis* ad onanismum licita est, dummodo adsit causa proportionate gravis. Ita sententia hodie communis et vera. Ratio autem est, quia actio posita a materialiter cooperante non est intrinsecus mala, sed honesta aut ad minus indifferens. Etenim vi matrimonii coniux licite potest unionem membrorum cum comparte facere. Talis actio est honesta. Quod vero compars abutatur ista unione, est per accidens illique soli imputatur. Sicut a pari caupo ius habet vinum propinandi, etsi certo praevidet abusum vini ad ebrietatem causandam; sicut licet domum locare meretrici, etsi quis certo scit meretricem abusuram esse domo ad fornicationes, ita coniux potest cooperari materialiter ad congressum onanisticum, dummodo adsit causa *proportionate gravis*. Causae proportionate graves et sufficientes, ut coniux possit materialiter cooperari ad congressum onanisticum, sunt e. g. timor fundatus iurgiorum, rixarum, adulterii secus a marito committendi etc. [1]

713 Quando vir utitur instrumentis supra enarratis ad conceptionem praecavendam, theologi communissime docent mulierem teneri pro viribus resistere huic agendi modo et quidem qualibet vice; immo Marc asserit, quod tunc «uxor tenetur haud secus ac virgo, cui vis infertur, obfirmate pro viribus resistere» [2]. Sed haec sententia theologi secus praeclarissimi videtur esse sat dura nec sufficienter probata. Sane onanismus hoc secundo modo

---

[1] Cf. *Noldin* l. c. n. 68.

[2] Instit. mor. II, n. 2117. Similia habentur apud *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 146: «Solummodo ob gravissimam causam, scilicet ob timorem mortis vel mali huic aequiparandi, ipsi [mulieri] liceret non resistere oppressori.»

peractus gravius peccatum est, tum quia illi inest maior foeditas, tum quia adest maior praemeditatio; attamen non videtur specie morali differre ab onanismo primo modo patrato; nam finis operantis in utroque casu est prorsus idem, ut patet; media autem adhibita ad hunc finem perversum obtinendum non videntur esse totaliter diversa, saltem *in genere moris*. Parva enim in genere moris est differentia, utrum semen impediatur ab introitu in organum muliebre per retractationem an per aliquod instrumentum ex parte viri adhibitum. Unde licet libentissime concedatur mulierem debere maiore et *positivo conatu qualibet vice* obsistere viro perpetranti onanismum ope alicuius instrumenti, tamen inde minime sequitur, ut tunc uxor debeat se gerere sicut virgo iamiam vi opprimenda. Talis enim virgo iuxta S. Alphonsum [1] licite posset oppressorem occidere, si non suppeteret aliud medium se defendendi. Putamus autem nullum theologum permittere, ut uxor possit occidere maritum hoc modo onanismum perpetraturum, si non suppetat aliud medium se defendendi.

Ut materialis cooperatio ad onanismum (stricte dictum) careat culpa, non solum requiritur 1. causa proportionate gravis, sed insuper oportet, 2. ut coniux se passive habeat, 3. ut conetur compartem a suo pessimo modo avertere, et 4. ut interior complacentia in actu peccaminoso cohibeatur. Unde aliquoties (licet non qualibet vice) uxor tenetur monere maritum, ut se abstineat ab actu coniugali, aut si hoc nolit, ut illum naturali modo perficiat. — Cum ex proportionata causa liceat materialiter cooperari ad copulam onanisticam, coniux innocens potest non solum reddere, sed etiam *petere* debitum coniugale. Diuturna enim privatio iuris petendi debitum, quae solet inducere periculum incontinentiae, est causa proportionate gravis. Ita sententia communis [2].

§ 3.

De mediis ad cavendum onanismum coniugalem.

Media vere efficacia contra onanismum sola sunt: aut *continentia* 714
virtuosa, aut *confidentia firma in Deum.* Sane accidit, ut generatio prolis coniugibus sit moraliter fere impossibilis, e. g. si numerosa proles iam adest et deest sufficiens fortuna; si sanitas alterutrius coniugis est debilis, immo serio periclitatur per novam generationem. In his vel similibus casibus debent coniuges freti divino auxilio vel continentiam servare ex mutuo consensu, vel vacare opere coniugali spem suam ponentes in Deum, qui certe dabit gratias sufficientes ad omnia onera status coniugalis portanda. — Media *physica* ad impediendam conceptionem circumferuntur plura, sed omnia aut sunt illicita aut non certo efficacia.

Medicus Capellmann invenit aliquod medium, quod quidem *non est omnino efficax,* sed aliquando bonos effectus producit. Nempe coniuges debent abstinere a copula primis 15 diebus post menstruationem et iterum 4 diebus ante novam menstruationem. Alio tempore, quod dicitur *ageneseos,* possunt copulam perficere, quin adsit proximum periculum conceptionis.

---

[1] Theol. mor. l. 3, n. 386. [2] Cf. ib. l. 6, n. 947; *Marc* l. c. n. 2118.

S. Poenitentiaria de hac re declaravit d. 16 Iunii 1880: «Coniuges praedicto modo matrimonio utentes inquietandos non esse, posseque confessarium sententiam istam illis coniugibus, caute tamen, insinuare, quos alia ratione a detestabili onanismi crimine abducere frustra tentaverit.»

§ 4.

Quomodo confessarius agere debeat cum coniugibus onanistis vel aliter peccantibus contra castitatem.

715 Onanismus coniugalis tam late invaluit nostris temporibus et tam difficulter eradicari potest, ut factus sit et vera crux confessariorum et periculum imminens pro bono communi rei publicae. S. Poenitentiaria d. 10 Martii 1886 statuit, ut confessarius, qui sive ex spontanea confessione sive ex prudenti interrogatione cognoscit poenitentem esse onanistam, teneatur illum de gravitate huius peccati aeque ac de aliorum peccatorum mortalium monere eumque paterna caritate reprehendere, eique absolutionem tunc solum impertire, cum sufficientibus signis constet eundem dolere de praeterito et habere propositum non amplius onanistice agendi. Ergo male agunt confessarii, qui numquam interrogant coniuges de peccato onanismi. Difficulter enim admitti potest bona fides de liceitate onanismi longe perseverans.

Cum *marito* onanista confessarius severius agere debet, quia fere semper maritus potest onanismum evitare. Uxores enim solent sat libenter consentire in totalem vel partialem continentiam; ac proinde si maritus vellet eandem continentiam servare, onanismus eo ipso cessaret.

Cum *uxore* cooperante ad onanismum, confessarius aliquando magis indulgere potest, at etiam illam tenetur monere, ne ullo modo consensum in peccatum mariti praestet. *Causa exsecutiva* onanismi est fere semper maritus; *causa* vero *impulsiva* non raro ponitur ab uxore, quae per noctes et dies quaerelas movet de molestiis graviditatis, partus, educationis etc. et sic inducit maritum ad congressum onanisticum. Unde confessarius ne semper credat mulieribus dicentibus se nihil contulisse, ut onanismus perpetretur. Ex alia autem parte mulieres, quae se accusant de complacentia percepta in copula onanistica, non statim arguendae sunt de peccato mortali. Etenim haud raro mulieres minime gaudent de actu malo, sed de bonis effectibus inde secutis, scil. de voluptate copulae, de praeservatione a molestiis graviditatis etc. Porro tale gaudium non est quid intrinsecus malum, licet sit periculosum. Optimum adiutorium in pugna contra onanismum praestare possunt etiam *medici cordati*, si pericula partus coniugibus non exaggerant et potius nocumenta aperte declarant, quae onanismus causat sanitati coniugum.

Nota. In tota materia castitatis coniugum confessarius semper prae oculis habeat principium supra positum: Nihil est peccatum mortale luxuriae inter coniuges, nisi illud quod *graviter* laedit unumquodque ex duobus matrimonii bonis, nempe vel bonum fidei vel bonum prolis. Optime de hac re scribit Ballerini[1]: «Penes hos illosve auctores ceu graviter reos traduci reperies modo istos actus, modo alios; at enim in his mere habes quasdam opiniones particulares, et quidem non e solidis certisque principiis, sed potius e phantasticis apprehensionibus fere deductas. Recurrunt quidem scil. ad indecentiam ac turpitudinem; ac fere exclamationibus rem agentes: horrendam, nefandam, turpissimam etc. rem proclamant; quasi vero aut ratio pec-

[1] In notis ad Gury II 919.

cati generatim aut gravitas culpae petenda sit e ratione *indecentiae* in eo materiae genere, in qua etiam quae maxime licita sunt, quin et praecepta, ipsa natura duce secreto ac tenebris ratione indecentiae committenda sunt. Recurrunt alii ad rationem effrenis libidinis: quasi vero libido non se maxime effrenem prodat in eo, in quo coniugii finis consummatur; aut quasi non ideo etiam matrimonium institutum fuerit, ut effrenis libidinis foret remedium; aut quasi aliter matrimonium libidinis remedium foret, quam ut vehementi delectationis appetitui satisfiat ea demum lege tantum ipsi apposita, quam et S. Thomas innuit, ut nec extra legitimum matrimonium excurrat, nec *naturae fini* adversetur! — Et sane nisi adversus horum alterutrum peccetur, solida ratio propter quam quaepiam alia inordinatio certo possit peccati gravis incusari, clare nuspiam apparet; quo quidem principio, uti par est, statuto, expeditissima confessario ratio suppetit, tum ut *sanctitati sacramenti,* tum ut *saluti poenitentium* prospiciat.»

CAPUT VI.

De matrimonii praeparatione, i. e. de sponsalibus, examine sponsorum et bannis.

Praenotamen. Cuiuslibet boni pastoris animarum est, saepe et instanter 716 monere iuvenes utriusque sexus, ne temere ac praecipitanter statum matrimonialem amplectantur, sed ut se praeparent ad officium tanti momenti cum labore incessanti, cum oratione ferventi, memores S. Scripturae dicentis: «Domus et divitiae dantur a parentibus; a Domino autem proprie uxor prudens.»[1] Neve cogitent iuvenes, illa matrimonia semper esse fortunata, in quibus pulchritudo corporalis, honores et divitiae abundant; sed tunc solum habebitur a coniugibus beatitudo tum terrestris tum coelestis, quando ipsi optima intentione ducti obligationes omnes, quae ex tribus bonis matrimonii pullulant, adamussim exsequi conantur. — Matrimoniii celebrationem solent praecedere tria, nempe sponsalia, examen sponsorum et banni; quae tria complectimur in duobus articulis: 1. de sponsalibus; 2. de examini sponsorum et de bannis seu proclamationibus matrimonii.

ARTICULUS I.

De sponsalibus.

Dividimus istum articulum in quinque paragraphos: 1. de essentia sponsalium; 2. de conditionibus requisitis ad valida sponsalia; 3. de celebratione sponsalium; 4. de effectibus eorum; 5. de eorum dissolutione.

§ 1.

De essentia sponsalium.

Definitio. *Sponsalia sunt futurarum nuptiarum mutua pro-* 717 *missio inter personas habiles scripto exarata et iuxta Decretum «Ne temere» inita*[2].

---

[1] Prov 19, 14.

[2] Apud antiquos canonistas distinguebatur inter sponsalia *de praesenti,* quae sunt matrimonium ratum, et sponsalia *de futuro.* Hic solummodo sermo est de sponsalibus

Explicatur. Ante Decretum «Ne temere» a S. Congregatione Concilii d. 2 Aug. 1907 editum, et inde a die 19 Aprilis 1908 vigens in toto orbe christiano, valida et licita fuerunt sponsalia *privata,* nunc autem «ea tantum sponsalia habentur valida et canonicos sortiuntur effectus, quae contracta fuerint per scripturam subsignatam a partibus et vel a parocho aut a loci Ordinario vel saltem a duobus testibus. Quodsi utraque vel alterutra pars scribere nesciat, id in ipsa scriptura adnotetur et alius testis addatur, qui cum parocho aut loci Ordinario vel duobus testibus, de quibus supra, scripturam subsignet.» — Ratio autem huius legis sunt mala et pericula, quae ex privatis sponsalibus solebant oriri. Etenim saepe saepius difficile, ne dicam impossibile erat determinare, num revera sponsalia existerent, quia intentio promittentis non clare apparebat; sponsalia saepe contrahebantur temere et praecipitanter ac deinde aeque temere dissolvebantur. Hinc multae lites et inimicitiae ortum habebant. Haud raro etiam puellae seduci se permittebant propter sponsalia ficte inita et spem futuri matrimonii. Quae quidem omnia incommoda evitantur, si fideles clare sciunt omnia sponsalia esse prorsus irrita tum in foro externo tum in foro interno, nisi contracta fuere iuxta normas Decreti «Ne temere».

718 Disputant scriptores, num sponsalia inita sine forma praescripta ab isto Decreto sint non tantum invalida in foro externo, verum etiam *in foro interno.* Illa esse invalida in utroque foro, communius et verius asseritur. Rationes sunt sequentes: a) S. Congr. sup. negot. extraord. decrevit d. 5 Nov. 1901, ut in America Latina, ubi ad validitatem sponsalium requirebatur scriptura subsignata a notario, omnia alia sponsalia essent invalida *etiam in foro conscientiae.* Quod tunc temporis valebat pro America Latina, videtur nunc vigere pro toto orbe christiano post Decretum «Ne temere», quia eaedem sunt rationes. b) Sicuti Ecclesia apponens matrimonio impedimenta dirimentia reddit contrahentes prorsus inhabiles ad contrahendum matrimonium, ita ut contractus sit irritus *in utroque foro,* sic a pari Ecclesia videtur reddere omnes catholicos inhabiles ad contrahenda sponsalia, nisi observent formam praescriptam, ac proinde sponsalia aliter inita sunt prorsus invalida in utroque foro. Hanc nostram sententiam tenent quam plurimi scriptores moderni, e. g. Van den Acker O. Pr.[1], Vogt[2], Lehmkuhl[3], Ojetti[4], Gennari[5], Choupin[6]. — Nihilominus si ex sponsalibus sine forma praescripta *dolose initis* et deinde dissolutis alteri parti emerserint damna materialia notabilia, tunc profecto oritur obligatio naturalis efficiendi indemnitatem.

§ 2.

De conditionibus requisitis ad sponsalia valida.

Ad hoc ut promissio sponsalicia sit valida requiruntur sequentes conditiones:

---

de futuro. — Pulchre vocat *S. Thomas* (4, dist. 27, q. 2, a. 1 ad 6) sponsalia «quaedam sacramentalia matrimonii, sicut exorcismus baptismi».

[1] Decreti «Ne temere» interpretatio c. 1, a. 1. [2] Das kirchl. Eherecht § 8.

[3] Theol. mor. II, n. 843. [4] In ius pianum 74 (1908).

[5] Breve comm.[3] 19 sq.

[6] Les fiançailles et le mariage 8—14. Latius de hac re scripsimus in periodico «Linzer Quartalschrift» 1914, p. 140 sqq, ubi probavimus ex sponsalibus sine debita forma initis per se prorsus nullam obligationem in foro conscientiae oriri.

1. **Promissio libera** ideoque immunis tum ab errore substantiali 719
tum a metu et coactione.

Error *substantialis* (vel etiam accidentalis, qui redundat in personam) reddit irritum matrimonium ipsum, ut infra dicetur. Ergo a fortiori reddit invalida sponsalia cum tali errore contracta. Error *accidentalis* notabilis reddit sponsalia rescindibilia, quia est mutatio notabilis nunc cognita, propter quam licet dissolvere sponsalia, ut infra n. 729 explicabitur.

Controvertitur, utrum *metus gravis* reddat sponsalia invalida an tantum rescindibilia. Propter metum iniuste incussum sponsalia *rescindi* posse, docent omnes, quia matrimonia maxime libera esse debent. Sponsalia autem sic inita esse insuper *invalida*, docent S. Alphonsus[1], Feije[2], Gasparri[3] aliique. Illa esse solum rescindibilia putant Billuart[4], Santi[5], Scherer[6], Leitner[7], Wernz[8], Vogt[9], Noldin[10], aliique. Haec ultima sententia est verior, quia neque ex iure positivo neque ex iure naturali ullum certum argumentum pro prima sententia afferri potest. Ex iure enim *naturali* omnis contractus initus inter personas habiles cum ratione sufficienti est validus, etsi sub metu fuerit perfectus. Ius autem *positivum* paucos tantum contractus sub metu gravi factos declaravit invalidos, e. g. matrimonium et professionem religiosam. — Haec controversia de sponsalibus sub metu initis non est tantum speculativi valoris, sed etiam practicas consequentias inducit. Si enim sponsalia sub gravi metu inita sunt valida, tunc, etiam rescissione facta, relinquunt *impedimentum publicae honestatis;* sin autem sunt inde ab initio nulla, nec etiam oritur hoc impedimentum, ut per se patet. Casu occurrente melius est petere dispensationem ab impedimento publicae honestatis forsan incursae. Sunt tamen auctores, e. g. Noldin[11], putantes dispensationem non esse necessariam, quia impedimentum est dubium et proinde nullum. Sed his non obstantibus melius est petere dispensationem, quia in praxi non est semper facile iudicare, num revera gravis metus adfuerit.

Cum itaque matrimonia libera esse oporteat, ideo ius canonicum[12] pro- 720
hibuit, ne stipuletur aliqua *poena conventionialis* solvenda ab illa parte, quae resilit a sponsalibus. Omnes quidem scriptores docent huiusmodi poenam conventionalem esse illicitam et invalidam, si imponeretur etiam *iuste* resilienti; sin vero stipulatur contra *iniuste* resilientem tantum, plures auctores putant illam esse validam non obstante citato capite Iuris canonici. In praxi *melior est conditio possidentis.* Id est, si poena iam soluta est, recipiens potest illam retinere; si nondum est soluta, illa non potest exigi[13].

Ab hac poena conventionali distingui debent *arrhae* (Angeld), quae sunt res datae (non promissae) inter sponsos in signum sponsalium initorum et in pignus matrimonii contrahendi. Quae arrhae, si matrimonium contractum est, repeti possunt et restitui debent; si autem matrimonium secutum non est, pars iniuste resiliens amittit suam arrham, et si quam acceperit, non solum debet illam reddere, sed etiam duplum. Pars laesa per iniustam

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 844. [2] De imped. et dispens. matr. n. 390.
[3] De matrim. I, n. 21. [4] De contract. diss. 1, a. 4.
[5] Prael. iur. can. l. 1, tit. 40, n. 4. [6] Kirchenr. § 110, n. 10.
[7] Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 513. [8] Ius Decretal. IV, n. 97.
[9] Das kirchl. Eherecht § 8. [10] De sacr. 531.
[11] L. c. [12] c. 29, X 4, 1.
[13] Cf. *Aertnys,* Theol. mor. l. 6, n. 430; *Cuniliati* O. Pr., De matrim. § 1, 8—15.

dissolutionem sponsalium potest retinere arrham ab altera parte datam[1]. Arrhae per se sunt licitae, sed in nostris regionibus iam non sunt in usu.

Ab arrha iterum distinguendae sunt *donationes sponsaliciae* (largitas sponsalicia vel etiam iocalia), quae sunt dona vel munera tradita inter sponsos in *signum amoris*, non autem in strictum *pignus futuri matrimonii*. Eiusmodi dona, si sunt exigui valoris (respectu habito ad statum sponsorum), censentur absolute data ac proinde nulla obligatio *iustitiae* adest illa restituendi, etiam dissolutis sponsalibus. Quodsi autem sunt magni valoris, donata praesumuntur intuitu futuri matrimonii, seu potius ut arrhae, ideoque restituendae sunt matrimonio non secuto. In praxi praestat restituere omnia dona sponsalicia, si matrimonium non subsequitur idque eo vel magis si reclamantur. Ratio est, quia huiusmodi dona haud raro revocant in memoriam res dolorosas, immo et periculosas.

Quae a veteribus auctoribus docentur de poena conventionali, arrhis et donationibus sponsaliciis iuxta ius romanum, hodie non semper in praxim reduci possunt, quia ius romanum in multis regionibus neque exsistit neque in conscientia obligat[2].

721 2. **Promissio deliberata.**

Agitur enim de re magni momenti, quae non potest tractari sine seria deliberatione. Requiritur autem et sufficit deliberatio, *quae est necessaria ad constituendum peccatum mortale*. Cum hodie sponsalia scripto debeant exarari, deliberatio sufficiens fere semper adesse praesumitur.

3. **Promissio mutua.**

Sponsalia enim sunt contractus mutuus et quidem onerosus. Unde ad eorum validitatem non sufficit promissio matrimonii ab una parte data et ab altera parte acceptata, sed requiritur promissio reciproca. In sponsalibus iuxta Decretum «Ne temere» initis haec reciproca promissio semper praesumitur.

722 4. **Promissio inter personas habiles.** Datur duplex inhabilitas: altera naturalis, altera legalis.

Inhabilitate *naturali* laborant omnes illi, qui carent sufficienti usu rationis ad ineundum contractum onerosum magni momenti. Hinc inhabiles sunt amentes, perfecti ebrii, hypnotizati etc. Ex iure autem canonico[3] praesumuntur carere sufficienti usu rationis infantes *ante primum septennium*. Si septennio completo sponsalia inita sunt et certe sufficiens usus rationis nondum adfuit, sunt irrita; secus autem praesumuntur valida. De sponsalibus, quae post septennium, sed ante pubertatem legalem, i. e. ante duodecimum annum pro puellis et quartumdecimum annum pro pueris, contracta fuere, breviter sequentia notentur: Non possunt rescindi *infra annos pubertatis;* post pubertatem vero adeptam utrique sponso facultas conceditur statim, i. e. *intra triduum*, rescindendi sponsalia[4], nisi tamen copula carnalis inter sponsos acciderit[5], aut sponsalia sint iuramento firmata[6]. Hoc triduum probabiliter non est computandum physice post duodecimum vel quartumdecimum annum completum, sed post *cognitionem privilegii*[7]. Qui vero in pubertate exsistens

---

[1] Ita ex antiquo iure Romano L. 5, C. V, 1. Num ista statuta valeant nostris quoque diebus, valde dubium est.

[2] Cf. *Reiffenstuel*, Ius can. l. 4, tit. 1, n. 176 sqq.

[3] Cf. c. 4 5 13, X 4, 5. [4] c. 8 et 11, X 4, 2. [5] c. 8 ib.

[6] c. 10 ib. [7] *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 855.

sponsalia init cum impubere (e. g. iuvenis duodeviginti annorum et puella undecim annorum), non potest recedere a contractu sponsalicio. Impuber vero post pubertatem adeptam potest sponsalia ista rescindere. Ratio est, quia ius canonicum facultatem dissolvendi concessit tantum in favorem impuberis. Ceterum nostris temporibus saltem in nostris regionibus sponsalia impuberum sunt rarissima.

Inhabilitate *legali* laborant: a) omnes, qui non observant formam a Decreto «Ne temere» praescriptam; b) qui obstringuntur aliquo impedimento prohibente aut dirimente matrimonii. Quod quidem est certum, si illud impedimentum est indispensabile vel saltem si non solet dispensatio concedi. Nam sponsalia in hoc casu sunt promissio rei impossibilis vel illicitae ideoque ex iure naturali sunt irrita. Sin autem hoc impedimentum est facile dispensabile, vel si lapsu temporis per se cessat, non ita constat, num sponsalia sint irrita, si contrahuntur conditionate, i. e. pro tempore quo impedimentum cessaverit. Veteres auctores in longum et latum disputant de sponsalibus sic sub conditione initis. Haec disputatio hodie fere omnem utilitatem practicam amisit, quia inter catholicos iam nulla alia sponsalia sunt valida nisi publica. Iam vero publica sponsalia non solent contrahi sub conditione. Si iuvenes accedunt ad parochum sponsalia contracturi, prius investigandum est, num impedimentum dirimens aut prohibens futuro matrimonio obstet. Si sic est, parochus obtinere curabit dispensationem et tunc solum sponsalibus assistat.

Specialis difficultas est, num valida sint sponsalia, *si contrahentes sunt mixtae religionis.* Haec videtur esse vera doctrina: Si ista sponsalia fuerunt contracta *debita dispensatione obtenta,* sunt valida. Nam haec dispensatio non conceditur nisi promissis clausulis, quae tale matrimonium licitum reddunt. Si autem tale matrimonium est licitum, tunc sponsalia praecedentia censentur valida. Praeterea, si huiusmodi sponsalia dicerentur invalida, tunc parochus deberet illa pro viribus vitare, etiam si forte matrimonium ipsum iam non posset praecavere; etenim non licet ad actum irritum tanti momenti concurrere nisi magna necessitate flagitante. Porro talis obligatio non est parochis imponenda. — Sin autem agitur de sponsalibus mixtis contractis *sine praevia dispensatione* Ecclesiae, illa videntur esse nulla, etiamsi forma a Decreto «Ne temere» praescripta observata fuerit. Nam talia sponsalia vix non semper sunt illicita[1]. Hoc a fortiori valet ubique terrarum de sponsalibus mixtis *privatis.* Totam hanc doctrinam his verbis exprimit Instructio S. Officii d. 12 Dec. 1888[2]: «Sponsalia inter unam partem catholicam et alteram schismaticam seu haereticam illicita sunt atque adeo invalida, nisi praevia legitima dispensatione celebrentur.»

§ 3.

De celebratione sponsalium.

Ante Decretum «Ne temere» sponsalia potuerunt sufficienter celebrari 723
et manifestari quibuslibet verbis et signis claris; nunc autem ex positiva lege plura ad validitatem requiruntur, scil.:

---

[1] Cf. *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 852; *Noldin,* De sacr. n. 540; *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 99, 8.

[2] Collect. de Prop. Fide n. 1696 (9).

1. Debent fieri scripto cum appositione diei, mensis et anni[1]. Convenienter etiam designatur locus (urbs, vicus), in quo sponsalia ineuntur, ad evitandas quascumque dubietates[2]. Liberum quidem est adhibere quamcumque linguam et formam, dummodo clare exprimatur mutua promissio futuri matrimonii; praestat autem, ut adhibeantur formularia in qualibet dioecesi vel parochia approbata.

2. Litterae, quae clare continere debent mutuam promissionem futuri matrimonii, debent *manu* (non autem aliqua machina) subscribi vel a) a duobus contrahentibus et parocho sive Ordinario, vel b) a duobus contrahentibus et duobus testibus. Quodsi utraque vel alterutra pars contrahentium scribere non valet (sive ex imperitia sive propter infirmitatem corporalem), id in litteris expresse adnotetur et tunc loco contrahentis (contrahentiumve) alius novus testis subscribere debet. Ergo in casu requiruntur subscriptiones aut trium testium aut parochi et unius testis. De qualitate testium nihil determinatum est[3]. Unde quilibet homo rationis capax, fide dignus, sensibus visus et auditus praeditus et scribere valens potest esse testis. Nihilominus expedit, ut acatholici et notorii peccatores excludantur, in quantum est moraliter possibile.

3. Contractus sponsalicius debet subscribi a contrahentibus et testibus *insimul congregatis*[4]. Quare non sufficit, ut contractus subscriptus ab una parte coram testibus transmittatur ad alteram partem, ut et ipsa coram testibus subscribat. Ratio est, quia secus facile fraudes et deceptiones accidere possent, praesertim si altera pars scribere et legere nesciat[5]. — Probabilius sponsalia per procuratorem contracta sunt invalida; contrarium tamen ab aliquibus docetur, e. g. a Noldin[6], Wernz[7].

724 4. Nomine parochi non tantum intelliguntur parochi proprie dicti, «sed in regionibus, ubi paroeciae erectae non sunt, etiam sacerdos, cui in aliquo definito territorio cura animarum legitime commissa est et parocho aequiparatur; et in missionibus, ubi territoria necdum perfecte divisa sunt, omnis sacerdos a missionis moderatore ad animarum curam in aliqua statione *universaliter* deputatus»[8]. Ut autem sponsalia valide et licite celebrari possint coram parocho vel Ordinario, non requiritur (sicut pro celebratione matrimonii), ut contrahentes iam *per mensem* in parochia habitaverint aut saltem quasi-domicilium acquisiverint, sed parochus aut Ordinarius potest *in suo territorio* licite assistere[9] sponsalibus omnium ad se venientium idque eadem libertate, qua quorumcumque sponsorum ad se venientium confessiones audire potest. Econtra parochus non potest tamquam parochus, sed solummodo tamquam testis assistere sponsalibus suorum parochianorum *extra proprium territorium;* quod videtur sequi ex eadem responsione S. Congr. Concilii. Praeterea omnia suadent tendentiam novi Decreti esse, ut leges de assistentia parochi tum in sponsalibus tum in matrimonio sint *territoriales*[10]. — Illi autem parochi, qui non habent territorium separatum, ut solent esse capellani castrenses,

---

[1] S. C. C. d. 27 Iulii 1908.

[2] Abrogatum est ius speciale ante Decretum «Ne temere» in Hispania et in America Latina vigens, vi cuius ad valorem sponsalium requirebatur scriptura a notario subsignata (S. C. de Sacr. d. 13 Martii 1910 apud Acta Ap. Sedis II 195).

[3] S. C. de Sacr. d. 12 Martii 1910, ad 4.

[4] S. C. C. d. 27 Iulii 1908, ad 1.

[5] Cf. Analecta eccl. XVI (1908) 333.

[6] De sacr. n. 538.

[7] Ius Decretal. IV, 99, n. 6.

[8] Decr. «Ne temere» XI.

[9] S. C. C. d. 28 Martii 1908, ad 6.

[10] Cf. infra n. 752.

capellani hospitalium, carcerum etc., valide et licite assistunt ubique sponsalibus suorum subditorum, sicut alii parochi in proprio territorio[1].

Parochus aut Ordinarius nequit alium delegare ad assistendum celebrationi sponsalium[2]. Ceterum haec delegationis facultas non est necessaria, cum sponsalia aeque bene celebrari possint coram aliis duobus testibus. Hinc si parochus absens est, eius vicarius non potest valide assistere sponsalibus ineundis, nisi assumat alterum testem, qui secum et duobus contrahentibus subscribat. Nomine Ordinarii loci non tantum venit episcopus loci, sed etiam eius vicarius generalis, et sede vacante vicarius capitularis. Praelati «Nullius» censentur Ordinarii in territorio suo exempto.

Nota. a) Nullibi in iure praescribitur, ut sponsalia debeant absolute praemitti matrimonio; si igitur nupturientes sponsalia tantum privata inierint, quae iuxta nunc vigentem disciplinam sunt prorsus invalida, nihilominus parochus potest proclamationes facere et matrimonio assistere. Verumtamen in praxi suadendum est, ut nupturientes adeuntes parochum pro proclamationibus faciendis prius sponsalia contrahant coram parocho.

b) Acatholici sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahunt, nullibi ligantur ad catholicam sponsalium vel matrimonii formam servandam. Ita Decretum «Ne temere» XI § 3[3]. Ergo sponsalia privata Protestantium sunt valida et inducunt impedimentum publicae honestatis; quod quidem attendendum est, si forsitan aliquis eorum postea ad fidem catholicam redire vellet.

§ 4.

De effectibus sponsalium.

Tres solent enumerari effectus sponsalium, scil.: 1. obligatio gravis matrimonium ineundi tempore opportuno et legitimo; 2. impedimentum prohibens omnes alias nuptias; 3. impedimentum dirimens matrimonium cum consanguineis compartis in primo gradu.

1. **Obligatio gravis ineundi matrimonium** tempore debito 725
oritur ex ipsa natura sponsalium, quae profecto nihil aliud sunt nisi contractus onerosus et graviter obligans ad matrimonium promissum tempore debito contrahendum. Unde sponsus, qui sine sufficienti causa resilit a contractu sponsalicio, vel indebite differt matrimonium contrahendum, invita sponsa, peccat graviter contra iustitiam; immo et ad restitutionem tenetur, si ex isto agendi modo damnum materiale sponsae ortum sit. Quam maxime hortandi sunt sponsi, ne differant matrimonium contrahendum, nisi adsit urgentissima ratio, quia sponsalia in longum protracta solent esse periculum proximum peccandi. Quaenam autem dilatio sit graviter illicita, non potest generali regula determinari, cum id pendeat ex multis circumstantiis fortuitis.

2. **Impedimentum prohibens omnes alias nuptias.** Proinde 726
aliud matrimonium contractum, nisi prius sponsalia priora sunt rite dissoluta, est graviter illicitum; alia autem sponsalia contracta non tantum sunt illicita, sed prorsus irrita, utpote de re illicita contracta. Hinc

[1] S. C. C. d. 1 Febr. 1908, ad 8. [2] S. C. C. d. 28 Martii 1908, ad 5.

[3] Cf. *Denz.* n. 2070.

e. g. si sponsus cum alia puella peccat illamque sub promissione matrimonii gravidam reddit, nihilominus tenetur primam sponsam in matrimonium ducere, quia strictum ius sponsae primae integrum mansit. Non raro autem expedit, ut sponsa tunc libere renuntiet iuri suo.

727 3. **Impedimentum dirimens publicae honestatis.** Concilium Tridentinum[1] statuit, ut sponsalia semel rite inita inducant impedimentum dirimens, ita ut alteruter sponsus non possit validum matrimonium inire cum consanguineis compartis in primo gradu. Quod quidem impedimentum vocatur publicae honestatis, vel etiam quasi-affinitatis, et *durat perpetuo, etiam legitime dissolutis sponsalibus.* Hinc e. g. si Caius cum Caia valida sponsalia contraxit, quae morte Caiae dissolvuntur, nihilominus nequit sororem Caiae in matrimonium ducere nisi praevia dispensatione obtenta. De impedimento publicae honestatis infra n. 849 sermo redibit.

§ 5.

De dissolutione sponsalium.

Multae assignantur causae, propter quas sponsalia licite dissolvi possunt. Reducuntur ad sequentia capita:

728 1. **Mutuus consensus**[2].

Ratio est, quia sponsalia sunt contractus arbitrarius, qui non sicut contractus matrimonialis directe a Deo est institutus et qui a fortiori non est sacramentum. Quilibet vero contractus arbitrarius potest dissolvi libero contrahentium consensu. Debet autem iste consensus revera esse *liber,* ideoque nec dolo nec vi metuve extortus. — Etiamsi sponsalia erant *iuramento* confirmata, nihilominus possunt licite dissolvi mutuo consensu. Illud enim iuramentum censetur aliquid accessorium sponsalium. Accessorium autem moritur cum principali. Sponsalia vero ante pubertatem contracta non possunt mutuo consensu dissolvi ante adeptam pubertatem, ut supra n. 722 dictum est.

729 2. **Notabilis mutatio superveniens sponsalibus.**

Parum refert, utrum ista mutatio post sponsalia *ortum habeat* an ab altero contrahentium tunc primum *detegatur.* Illa autem mutatio censetur notabilis, quae absterruisset a sponsalibus ineundis, si antea cognita fuisset[3]. Huiusmodi mutatio accidere potest:

a) *In bonis corporis,* e. g. si alteruter contrahentium incidit in gravem morbum, cuius sanatio praevideri nequit, vel si fit caecus, mutus, surdus etc.[4]

b) *In bonis fortunae,* e. g. si alteruter magnam fortunae partem amiserit. Controvertitur, utrum sponsalia etiam licite dissolvi possint, si alteri parti *superveniant magnae divitiae* vel si matrimonium multo ditius offeratur. Omnes docent dissolutionem ob hanc rationem fere semper esse inconvenientem, sed S. Alphonsus[5], Lehmkuhl[6], Tanquerey[7] pluresque alii putant non esse urgendam obligationem sponsalium. Ratio est duplex, scil. *α)* si alter contra-

---

[1] Sess. 24, c. 3 de ref. matrim. [2] c. 2, X 4, 1.
[3] Cf. *Reiffenstuel,* Ius can. tit. 1, l. 4, n. 255 sqq. [4] c. 3, X 4, 8.
[5] Theol. mor. l. 6, n. 876. [6] Theol. mor. II, n. 858.
[7] De sacr. n. 841.

hentium istam mutationem praevidisset, numquam sponsalia contraxisset; β) si nunc cogeretur invitus ad ineundum matrimonium, malus exitus timeretur.

c) *In bonis animi,* e. g. si sponsus fit haereticus, si detegitur ebriosus, prodigus, malis moribus contaminatus etc.

d) *In externis circumstantiis,* e. g. si alter commiserit crimen, quod nunc publicum evadit, si detruditur in carcerem, si magnae inimicitiae inter familias sponsi et sponsae ortae fuerint. Ad hanc causam reduci potest dissensus parentum. Reverentia parentibus debita exigit, ut liberi petant eorum consilium et consensum, antequam aliquem vitae statum amplectantur. Si petitio fuit rationabilis, parentes nequeunt licite denegare consensum, quia filii liberi sunt in electione status. Quando filii contraxerunt sponsalia insciis parentibus et isti nunc cognita rei veritate graviter inviti se ostendunt, e. g. quia matrimonium vergeret in dedecus familiae, omnes circumstantiae sunt sedulo considerandae. Si pensatis omnibus circumstantiis parentes sunt rationabiliter inviti, sponsalia certe rescindi possunt, quia tunc valet regula iam supra adducta: si sponsus vel sponsa talem dissensum praevidisset, sponsalia non contraxisset. Sin autem parentes non sunt rationabiliter inviti, non licet propria auctoritate rescindere sponsalia reluctante comparte; licet autem petere dispensationem, si ex matrimonio subsequente gravia incommoda timentur.

3. Violatio fidei sponsaliciae. 730

Haec violatio fieri potest tripliciter:

a) *Per fornicationem* aliosque actus graviter impudicos commissos cum aliena persona. Ratio est, quia his actibus alteruter sponsus notabiliter vilior efficitur. Quodsi sponsa vi oppressa sit, deest quidem culpa, sed revera vilior facta est corpore, ac proinde theologi plures non obligant sponsum sub gravi ad ducendam defloratam, licet illum admoneant, ne afflictae afflictionem addat[1]. Si vero uterque sponsus fornicatus fuerit, maneret mutua obligatio sponsalium, saltem per se loquendo; nam habetur compensatio mutua delicti. In praxi autem fere semper expedit, ut talia sponsalia solvantur, cum matrimonium inter huiusmodi sponsos infideles vix futurum sit felix, immo rixae et adulteria secutura sint.

b) *Per matrimonium cum alia persona.* Licet sit validum matrimonium, quod quis cum aliena persona contraxit, obstantibus prioribus legitimis sponsalibus, tamen est graviter illicitum, ut per se patet. Sponsus vel sponsa derelicta ilico libertatem acquirit iuxta vetus adagium: «Frangenti fidem fides frangatur eidem.» Aliqui quidem scriptores docent per subsequens matrimonium partem *infidelem* non acquirere libertatem, ac propterea isto matrimonio dissoluto per dispensationem aut mortem compartis teneri iterum prioribus sponsalibus[2]. Et revera neque ex iure positivo neque ex iure naturali probari potest sponsalia valida dissolvi per subsequens aliud matrimonium illicite contractum. Unde saltem *theoretice* verius est per subsequens matrimonium priora sponsalia suspendi quidem, sed reviviscere matrimonio obstante dissoluto. In praxi autem non est nimis urgenda obligatio reassumendi priora sponsalia, cum plures probabiliter doceant sponsalia per subsequens matrimonium non tantum suspendi, sed etiam exstingui[3]. — Consen-

[1] *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 862.
[2] *S. Alph.* l. c. n. 875; *Aertnys*, Theol. mor. l. 6, n. 437.
[3] Ita *Lehmkuhl* l. c. n. 853 et praesertim Ballerini in notis ad Gury II, n. 733.

tientibus omnibus scriptoribus, aliter res se habet, si una pars altera relicta procationem incipiat vel alia sponsalia attentet. Haec enim infidelitas non solvit sponsalia ex parte relinquentis, sed tantum ex parte *derelicti,* qui igitur potest aut libere recedere, aut cogere infidelem partem ad reditum.

c) *Per indebitam matrimonii dilationem* vel per discessum unius sponsi in longinquas terras sine sufficienti ratione. Etenim in contractu sponsalicio subintelligitur conditio celebrandi matrimonium tempore non ita remoto. Sin autem adsit causa urgens differendi celebrationem matrimonii vel transmigrandi in regiones longinquas, exinde non licet dissolvere sponsalia. Expedit autem tunc, ut ex mutuo consensu aut matrimonium differatur aut sponsalia dissolvantur.

731 4. **Electio status perfectioris.**

Status perfectior matrimonio est certe status religionis, et quidem non tantum religionis in stricto sensu, i. e. cum votis sollemnibus, verum etiam cuiuslibet congregationis religiosae (dummodo tamen sit legitime approbata). Sponsalia solvi professione sollemni certum est; etenim cum per hanc professionem solvatur vel ipsum matrimonium ratum, ut supra ex Concilio Tridentino probatum est, a fortiori solvuntur sponsalia. Sponsalia autem solvi etiam votis emissis in aliis congregationibus legitime approbatis, communissime docent theologi, quia in sponsalicio contractu subauditur tacita conditio: «nisi perfectiorem statum elegerim» [1]. Porro etiam status in congregationibus istis est perfectior quam status matrimonialis. Pariter perfectior est *status clericalis.* Ergo sponsalia dissolvuntur quoque per susceptionem ordinum, aut etiam per ingressum in seminarium cum sincera voluntate suscipiendi ordines clericales.

Non desunt scriptores, qui docent etiam *statum virginitatis* voto privato perpetuae castitatis firmatum dissolvere sponsalia inita. Citatur pro hac sententia S. Thomas [2] dicens: «Propter votum simplex sunt sponsalia dirimenda»; sed mens Angelici Doctoris non ita clare ex hoc textu cognoscitur, cum quidam commentatores putent (et quidem haud sine fundamento), ipsum loqui de solo voto, quod praecessit sponsalia. — Pro opposita sententia a S. Alphonso [3] citantur S. Antoninus, Laymann, Holzmann, Sanchez, Sporer etc. Ipse autem S. Alphonsus vocat utramque sententiam probabilem. Billuart [4] haesitanter dicit: «Quamvis utcumque propendeam in secundam [i. e. sponsalia licite dissolvi per votum simplex], quaenam sit vera definire nolim.» In praxi attendendae sunt plures circumstantiae, scil. quaenam sit primaria intentio voventis, quanta sint damna alteri parti ex dissolutione sponsalium orientia, utrum haec damna possint sufficienter compensari etc.

Notandum est partem, quae relinquitur, *statim* ut altera pars ingreditur ordinem aut seminarium, obtinere libertatem, ac proinde posse ad alia sponsalia convolare; econtra partem relinquentem manere ligatam, usque dum professionem revera emiserit aut ordines susceperit. Unde probabilius eius obligatio reviviscet, si ordinem aut seminarium iterum egressus fuerit, saltem si statum perfectiorem amplexa est dolose, ad hoc ut se liberet ab obligatione sponsalicia. Si vero a perfectiore statu serio suscepto legitime et non dolose *dispensatus* fuerit, probabiliter eius obligatio non reviviscet [5]. — Ce-

---

[1] Cf. *Billuart,* De matrim. diss. 2, a. 5; *Tanquerey,* De sacr. n. 840.

[2] Suppl. q. 53, a. 1 ad 1.

[3] Theol. mor. l. 6, n. 873.

[4] L. c. in fin.

[5] *Tanquerey* l. c.

terum si ex dissolutione sponsalium propter statum perfectiorem amplectendum damnum notabile oriatur parti derelictae, ipsum ius naturale exigit, ut istud damnum reparetur.

5. Dispensatio pontificia. 732

Summum Pontificem, non autem episcopum (nisi habeat speciales facultates delegatas) posse ex gravi causa dissolvere sponsalia valida, etiam invito alterutro sponso, communiter docent auctores [1]. Re quidem vera S. Sedes aliquando hanc facultatem exercuit [2]. Ratio autem est, a) quia Summus Pontifex potest dispensare in matrimonio rato, ut supra n. 681 dictum est. Ergo a fortiori potest dispensare in sponsalibus, quae non tam firmum vinculum causant, sicut matrimonium ratum. b) Quia licet ex sponsalibus oriatur utrique sponso ius naturale, ne alter a promissione facta resiliat, tamen ex alia parte ex connubiis coactis solent pessimi effectus profluere, tum pro ipsis contrahentibus tum pro ipsa Ecclesia. Papa autem habet ius praecavendi damna Ecclesiae, ac proinde vi *dominii alti,* quod habet in omnes christianos, potest ius alicuius singularis personae limitare. E. g. Petrus valida sponsalia contraxit cum Berta, quam dereliquit. Sub promissione matrimonii gravidam reddit Caiam, quam nunc vult in matrimonium ducere et cum qua iam matrimonium civile contraxit. Berta totis viribus se opponit huic matrimonio; Petrus vero totis viribus recusat relinquere Caiam et ducere Bertam. Si Ecclesia in hoc casu non dispensaret in prioribus sponsalibus et non permitteret matrimonium inter Petrum et Caiam, adesset concubinatus cum magno scandalo populi et ruina spirituali Petri et Caiae, quin causa Bertae vel minimum inde mutaretur in melius. — Aliquando Ecclesia dissolvendo sponsalia valida imponit *indemnitatem* solvendam a parte iniuste resiliente [3], aliquando autem iudicium de hac indemnitate solvenda relinquit tribunali civili [4].

Scholion. De privata vel auctoritativa dissolutione sponsalium. 733
Cum iuxta Decretum «Ne temere» sponsalia iam non sint valida, nisi sint publica, i. e. testibus confirmata et scriptis exarata, hinc dissolutio sponsalium in futuro erit difficilior et multo rarior, cum contractus sponsalicius iam non possit ita praecipitanter et temere iniri, sicuti antea haud raro accidebat. Utrum autem dissolutio sponsalium possit propria auctoritate fieri an requiratur authentica dissolutio, non ita constat. Nihil hac de re hucusque a Curia Romana determinatum est. Knecht [5] confidenter affirmat privatam dissolutionem sufficere et vocat hanc sententiam certam. Quidquid est de hac sententia, dissolutio authentica videtur requiri saltem in sequentibus casibus, scil. a) si ita ex iure particulari alicuius dioecesis sit statutum; b) si de exsistentia et sufficientia causae dissolutionis serio dubitetur; etenim privata auctoritate non licet certum ius alterius laedere cum motivo dubie sufficienti; c) si ex privata dissolutione sponsalium scandalum oriatur. — Etiam in casu privatae dissolutionis sponsalium dissolutio nuntianda est testibus, coram quibus illa contracta fuerunt.

---

[1] Cf. *Aertnys,* Theol. mor. l. 6, n. 442; *Tanquerey* l. c. n. 844.
[2] Cf. S. C. C. d. 25 Iulii 1896 (Analecta eccl. IV [1896] 294).
[3] Caus. Ravennat. d. 15 Dec. 1900 (Analecta eccl. IX [1901] 102).
[4] Ita S. C. C. d. 25 Iulii 1896.
[5] Die neuen eherechtl. Dekrete 53.

ARTICULUS II.

De examine sponsorum et de bannis seu proclamationibus matrimonialibus.

734 1. **Examen sponsorum** a parocho praemitti debet, antequam proclamationes publice denuntiantur[1]. Si nupturientes pertinent ad diversas parochias, ille parochus ordinarie faciet examen sponsorum, qui celebrationi matrimonii assistet. Iure particulari forma istius examinis saepe determinata est. Obiectum examinis est duplex, scil.: 1. *investigatio de impedimentis forte exsistentibus* (vocatur examen generale); 2. *instructio de obligatione coniugum* (examen speciale). Ante omnia parochus debet ab utroque nupturientium exigere testimonium baptismi suscepti, si hic in alia parochia fuit illis collatus[2]. Hoc etiam valet, si alteruter contrahentium est haereticus[3]. Deinde *probatio status liberi* exigenda est iuxta statuta in unaquaque dioecesi vigentia[4]. Postea investigandum est, num forsitan impedimentum matrimonio contrahendo obstet. Deinde parochus inquirat, si quod dubium est, an nupturientes cognoscant saltem rudimenta catholicae fidei. Demum magna cum prudentia, modestia paternaque cum severitate parochus instruat nupturientes de iis, quae licent coniugibus inter se, quae non licent, quin tamen nimis descendat ad particularia. — Etsi istud examen sponsorum aliquando non sit ita necessarium, cum neque adsit impedimentum matrimonii neque defectus sufficientis cognitionis in sponsis, tamen parochus ne omittat dare monita salutaria novis nupturientibus.

735 2. **Proclamationes nuptiales.**

Notio. Proclamationes (banna, edictum matrimoniale, denuntiatio) sunt publicae denuntiationes, quae celebrationi matrimonii praemitti debent eo fine, ut securius et facilius detegantur impedimenta forte matrimonio obsistentia. Iam ab antiquis temporibus mos viguit publice enuntiandi matrimonii celebrationem in ecclesia. Concilium Lateranense IV (1215)[5] praescripsit unam proclamationem. Concilium autem Tridentinum[6] statuit, ut tres proclamationes fiant determinatis locis et temporibus. — In pluribus regionibus praecipiuntur etiam proclamationes civiles.

736 **Obligatio.** *Lex ecclesiastica proclamationum obligat sub gravi.*

Ita sententia communis. Gravitas huius obligationis licet perspici: a) *ex gravi fine huius legis;* finis enim proclamationum est: evitare matrimonia clandestina, detegere impedimenta matrimonii, spiritum unitatis fovere in

---

[1] Sic statuit iam Innocentius III in c. 3, X 4, 3.

[2] S. C. de Sacr. d. 6 Martii 1911. [3] S. Offic. d. 25 Maii 1897.

[4] Sic e. g. pro Urbe observandum est Decretum cardinalis vicarii d. 5 Apr. 1902 datum. Specialis difficultas solet oriri, si agitur de matrimonio vagorum. Aliquando exigitur ab illis iuramentum de statu libero. Si alteruter vel uterque nupturientium iam fuit antea matrimonio ligatus, requiritur testimonium certum de morte prioris coniugis. In casibus difficilioribus recurrendum est ad episcopum loci.

[5] Habetur in c. 3, X 4, 3. [6] Sess. 24, c. 1 de reform. matrim.

parochiis; b) *ex gravitate poenarum,* quae transgressoribus infliguntur, scil. parochus temere omittens proclamationes incurrit suspensionem ab officio per triennium. Haec tamen poena est ferendae sententiae. Ipsi coniuges, qui sine praeviis proclamationibus matrimonium inierunt, multo difficilius obtinent dispensationem ab impedimento, quod forte eorum matrimonio obstat. Insuper eorum matrimonium, quod est nullum propter impedimentum occultum, non consideratur ut matrimonium putativum, ac proinde filii nati habentur illegitimi [1]. — Ex quibus patet legem de proclamationibus faciendis per se sub gravi obligare. Ideo omnes docent omissionem trium proclamationum sine gravi necessitate factam esse peccatum mortale [2]. Omissionem duarum proclamationum esse etiam peccatum grave docet S. Alphonsus [3] et cum eo plures alii theologi. Omissionem vero unius proclamationis esse peccatum leve, docet sententia communis [4]. *Pro matrimoniis mixtis* non debent, immo non possunt proclamationes fieri [5], nisi ex iure particulari aliquando praescribantur [6]. Numquam autem mentio facienda est religionis acatholicae alterutrius partis. — Si proclamationibus expletis matrimonium diu differtur (scil. *ultra duos menses* iuxta Rituale Romanum, vel longius tempus iuxta ius particulare legitimum), proclamationes sunt iterandae, nisi episcopus expressam dispensationem concesserit.

Tempus proclamationum. Concilium Tridentinum [7] amplificans 737
statutum Concilii Lateranensis his verbis praecipit proclamationes faciendas: «Ter a proprio contrahentium parocho tribus continuis diebus festivis in ecclesia inter Missarum sollemnia publice denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum.» — Requiritur igitur, ut proclamationes fiant:

1. *Tribus diebus festivis,* i. e. diebus dominicis vel festis, quibus ex praecepto universali aut particulari obligatio audiendi sacrum fidelibus imposita est.

Ceterum fere in unaquaque dioecesi adsunt specialia statuta de diebus, quibus licet proclamationes facere. Sine speciali facultate non licet proclamationes facere *diebus festis suppressis.* Potest tamen episcopus hanc licentiam concedere ex rationabili causa.

2. *Continuis,* i. e. nullo die festo intermisso.

Auctores communiter docent, non esse grave peccatum, si parochus omitteret unum diem intermedium; immo esse nullum peccatum, si ratio sufficiens exsisteret. In pluribus dioecesibus prohibitum est, ne proclamationes fiant tribus diebus *immediate* successivis, e. g. die Paschatis, feria II et III post Pascha.

3. *Inter Missarum sollemnia,* i. e. in Missa maiori.

S. Congr. Concilii d. 16 Aug. 1828 declaravit proclamationes posse fieri alio tempore, quo populi concursus esset frequentior, nempe tempore cantus Vesperarum diebus festivis, cum etiam tunc finis saluberrimae legis Triden-

---

[1] Conc. Trid. sess. 24, c. 5 de reform. matrim., et c. 3, X 4, 3.
[2] *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 861. [3] Theol. mor. l. 6, n. 990.
[4] *Tanquerey,* De sacr. n. 856.
[5] Rescript. Pii VI ad Archiep. Mechlin. d. 31 Maii 1783.
[6] E. g. in archidioec. Coloniensi; cf. *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 13. [7] L. c. c. 1.

tinae obtineri queat. Hinc communiter docent auctores, casu quo proclamationes faciendae ex oblivione omissae fuerint in Missa maiori, illas fieri posse *in Vesperis* vel *in Salutatione vespertina.* Proclamationibus finitis exspectanda est ad minus *una* dies, antequam matrimonium celebratur. Ratio huius legis facile perspicitur; etenim sic conceditur sufficiens tempus, ut illi, qui forsan hac vice primitus proclamationes audiverunt, possint impedimenta obstantia revelare. Ita saltem in nonnullis Conciliis particularibus sancitum est[1]. Putat autem S. Alphonsus[2] matrimonium posse licite celebari eadem die, qua ultima proclamatio facta fuerit. In praxi igitur attendenda est consuetudo in unaquaque regione vigens.

738 **Forma** proclamationum haec habetur in Rituali Romano[3]: «Notum sit omnibus hic praesentibus, quod N. vir et N. mulier, ex tali vel tali familia et parochia, Deo adiuvante, intendunt inter se contrahere matrimonium. Proinde admonemus omnes et singulos, ut si quis noverit aliquod consanguinitatis vel affinitatis aut cognationis spiritualis vel quodvis aliud impedimentum inter eos esse, quod matrimonium contrahendum invicem impediat, illud quam primum nobis denuntiare debeat, et hoc admonemus primo, si fuerit prima, vel secundo, si fuerit secunda, vel tertio, si fuerit tertia denuntiatio.»

In nonnullis dioecesibus solet brevior formula praescribi; formula enim Ritualis non habet vim praeceptivam, sed *directivam.* Semper autem attendendum est, ne quid famae damnosum in proclamationibus publicetur, e. g. si sponsa est filia illegitima aut iam corrupta, hoc nullo modo debet in proclamationibus enuntiari. Alta et intelligibili voce promulgatio fiat, cum secus finis legis non obtineatur. Quoniam autem in magnis parochiis sunt faciendae numerosae proclamationes, quae cum taedio auditorum nequaquam cognoscentium personas nupturientes, cum magno dispendio temporis, cum privatione instructionis religiosae et sine ullo fructu esse solent, hinc S. Congregatio Concilii concessit archiepiscopo Parisiensi d. 1 Nov. 1907, ut publicationes matrimoniorum in parochiis saltem 10000 animas continentibus, per schedas ad valvas ecclesiae parochialis affigendas tribus diebus festivis fieri possint[4].

739 **Locus,** ubi proclamationes faciendae sunt, est regulariter ecclesia parochialis, vel alia ecclesia, quae ab episcopo designata est ad hoc.

Recte scribit Gasparri[5]: «At si parochus matrimonium publicaret in alia parochiae ecclesia, adstante fidelium frequentia, non videtur inquietandus, quia ex una parte finis legis salvus est et ex alia littera non obstat, cum Concilium Trid. expresse non dicat matrimonium esse publicandum in ecclesia parochiali. Immo si in ecclesia parochiali nullus esset eo die fidelium concursus et in alia ecclesia magnus, potius in hac quam in illa publicationes fieri expedit.... Immo plures Doctores apud S. Alphonsum[6] docent posse publicationes fieri etiam extra ecclesiam tempore magni concursus [sacri], e. g. ob processionem, concionem, ... quia finis legis obtinetur. Idque probabiliter, saltem sine mortali, et si adsit aliqua causa, sine ulla culpa. Sed parochus, si tempus est, consulat Ordinarium, qui si potest banna dispensare, a fortiori poterit

[1] Cf. *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 390.
[2] Theol. mor. l. 6, n. 993.
[3] Tit. 7, c. 1, n. 13.
[4] Analecta eccl. XVI (1908) 178.
[5] De matrim. I, n. 169.
[6] Theol. mor. l. 6, n. 991.

id permittere.» — Proclamationes nuptiales promulgari debent tum in parochia sponsi tum in parochia sponsae. Si igitur sponsus et sponsa sunt eiusdem parochiae, sufficit, ut in hac sola parochia proclamationes fiant; sin vero in diversis parochiis domicilium aut etiam quasi-domicilium habeant, proclamationes fieri debent in omnibus istis parochiis. Sic accidere potest, ut matrimonium denuntiandum sit in quattuor parochiis, sc. 1. in domicilio, 2. in quasi-domicilio sponsi, 3. in domicilio, 4. in quasi-domicilio sponsae. Quia autem id non raro nimias difficultates causat, solent episcopi faciliores normas dare, iuxta quas locus proclamationum determinetur.

Matrimonia *vagorum,* i. e. eorum, qui nullibi habent parochum vel Ordinarium proprium ratione domicilii vel menstruae habitationis [1], proclamantur in loco, ubi nunc habitant vel matrimonium intendunt contrahere [2]. Insuper exigitur ab illis de statu libero *iuramentum canonicae libertatis.* Ex iure particulari aliquando etiam in loco originis eorum praescribuntur proclamationes [3]. In aliis regionibus exigitur licentia episcopi, antequam parochus possit facere proclamationes matrimonii vagorum [4].

Statuta dioecesana solent etiam determinare taxam, si quae solvenda sit pro proclamationibus peragendis [5].

Dispensatio bannorum concedi potest a Summo Pontifice pro 740
toto mundo, ab episcopo, a vicario generali, et (sede vacante) a vicario capitulari pro dioecesi. Item praelati «Nullius» in proprio territorio istam dispensationem dare possunt.

Episcopum ex rationabili causa revera dispensare posse in bannis proclamandis, manifeste sequitur ex verbis Concilii Tridentini [6]: «Nisi Ordinarius ipse expedire iudicaverit, ut praedictae denuntiationes remittantur; quod illius prudentiae et iudicio s. Synodus relinquit.» Ex iure communi *parochus* non valet dispensare in bannis, attamen ex delegatione episcopi non raro habet facultatem remittendi unam proclamationem iusta accedente causa [7]. In casu necessitatis, si scil. celebratio matrimonii urget, parochus potest supersedere a bannis, cum nulla lex ecclesiastica obliget cum magno incommodo et ipsum Concilium Tridentinum [8] expresse statuat: «Quodsi aliquando probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiose impediri posse, si tot praecesserint denuntiationes, tunc vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem coram parocho et duobus vel tribus testibus praesentibus matrimonium celebretur. Deinde ante illius consummationem denuntiationes in Ecclesia fiant, ut si aliqua subsunt impedimenta, facilius detegantur, nisi Ordinarius ipse expedire iudicaverit, ut praedictae denuntiationes remittantur.» Praeceptum hoc Tridentinum faciendi proclamationes omissas post celebrationem, sed *ante consummationem* matrimonii, videtur numquam esse in praxi observatum [9]. — Episcopus nequit dispensare in bannis nisi exsistente gravi causa. Quaenam autem causa sit legitima, non est aliud in lege determinatum nisi malitiosum impedimentum matrimonii. A theologis et canonistis assignantur ut causae sufficientes: diffamatio coniugum, qui vivunt in occulto concubinatu habente coram hominibus

---

[1] Ita S. C. de Sacr. d. 12 Martii 1910 (Acta Ap. Sedis II 193).
[2] *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 14. [3] *Gasparri,* De matrim. I, n. 133.
[4] *Leitner* l. c. 393. [5] *Vogt* l. c. § 13.
[6] Sess. 24, c. 1 de reform. matrim.
[7] Talem facultatem habent parochi in America Sept. Cf. *Tanquerey,* De sacr. n. 864.
[8] L. c. [9] *Vogt* l. c. § 18; *Scherer* Kirchenr. II 195.

speciem matrimonii; matrimonium contrahendum in articulo mortis; fundata suspicio, ne sponsi contempto matrimonio christiano contrahant solum matrimonio civile etc. — Dispensatio concedenda est a proprio sponsorum Ordinario; quodsi sponsi sunt diversarum dioecesium, probabilius requiritur dispensatio utriusque episcopi [1], nisi episcopi alicuius regni conventionem inierunt, ut in istis casibus solus episcopus loci, in quo nuptiae celebrantur, dispensationem concedat [2].

741 **Obligatio revelandi impedimenta cognita.** Finis proclamationum principalis est, ut impedimenta matrimonii, si quae sint, detegantur. Hinc sequitur, ut omnes, qui sciunt aliquod impedimentum prohibens vel dirimens obstare, per se sub gravi teneantur hoc impedimentum revelare. Vanae enim essent proclamationes, nisi ex parte audientium oriretur obligatio revelandi ea, quae Ecclesia scire desiderat. Praeterea si agitur de exsistentia alicuius impedimenti dirimentis, eius celatio redderet matrimonium invalidum, ita ut sponsi viverent in concubinatu (saltem materiali) et multis gratiis carerent. Ergo etiam ipsa *caritas fraterna* postulat, ut impedimenta dirimentia denuntientur. Modus denuntiandi impedimenta non est determinatus a lege ecclesiastica; sed ordo caritatis postulat, ut prius monendi sint ipsi nupturientes, si impedimenti revelatio aliquam infamiam inducat, e. g. si agitur de impedimento affinitatis ex copula illicita. Quodsi monitio inutilis est, res detegenda est parocho, qui magna cum discretione famae sponsorum providebit.

Causae excusantes ab hac denuntiatione sunt praecipue sequentes:

a) Grave damnum proprium vel alienum.

E. g. soror sponsae cum sponso fornicata est, ex quo peccato oritur impedimentum dirimens affinitatis. Nihilominus haec soror non stricte obligatur, auditis bannis, suum peccatum manifestare parocho. Videtur autem obligari, ut sponsum moneat de exsistentia impedimenti. Aliter res se haberet, si ex revelatione impedimenti solis sponsis aliquod dedecus oriretur; nam tunc hoc dedecus est minoris aestimandum quam damnum spirituale concubinatus, quod secus ipsi incurrerent. Ita saltem, si sponsi iam non sunt in bona fide.

b) *Inutilitas denuntiationis.*

E. g. si iam ab alio vel ab ipsis nupturientibus impedimentum denuntiatum est.

c) *Secretum sacramentale vel professionale.*

Hinc confessarius, medicus, obstetrix etc. non possunt ea revelare, quae sciunt vi officii; tenentur autem (in quantum est possibile) monere nupturientes, ut ipsi revelent impedimentum. Solum secretum *naturale* aut *promissum* non excusat ab obligatione revelandi impedimenta, quia tale secretum debet violari ad impediendum grave damnum, sicuti in casu accidit. — Denuntiationes *quam primum* faciendae sunt, quas si parochus fide dignas probaverit, debet quam citius petere dispensationem ab impedimento detecto, si tamen dispensatio est possibilis. Secus non debet assistere matrimonio. Speciales

---

[1] S. C. C. d. 20 Apr. 1606.

[2] Talis delegatio exsistit inter episcopos Borussiae, Bavariae etc.

normae observandae sunt, quando matrimonio promulgato opponitur denuntiatio *priorum sponsalium* nondum legitime dissolutorum. Tunc parochus tenetur rem deferre ad episcopum, qui statim emittat sic dictum decretum: *Nihil transeat,* i. e. quod prohibet, ne matrimonium celebretur, antequam sponsalia sint rite dissoluta. Ordinarie praestat, ut parochus totis viribus conetur, ut priora sponsalia mutuo consensu dissolvantur. Sin autem eius conatus sunt inutiles, aut desistendum est a matrimonio aut petenda est dispensatio super sponsalia [1].

Scholion. De casu perplexo. Non abs re erit hic quaedam adnotare 742
de sic dicto *casu perplexo.* Casus perplexus vocatur a theologis casus, quando detegitur aliquod impedimentum *dirimens* immediate ante celebrationem matrimonii, neque matrimonium differri potest sine gravissimo incommodo, nec etiam tempus suppetit ad dispensationem obtinendam. Sequentes normae adhiberi possunt ad solvendum casum perplexum [2]:

a) Si impedimentum detectum est *iuris publici,* ita ut in foro externo possit probari atque facile in aliorum notitiam venire (e. g. consanguinitas, affinitas ex copula licita), tunc semper supersedendum est a matrimonio, donec dispensatio obtenta fuerit. Ratio est, quia in isto casu nulla infamia oritur; damna autem alia forsan orientia minoris sunt aestimanda quam matrimonium conditionatum aut nullum. Nihil autem obstat, ne matrimonii celebratio coram assistentibus dissimuletur, si adsunt graves causae. Verum matrimonium tunc debet postea celebrari dispensatione obtenta.

b) Si impedimentum est *occultum* (e. g. affinitas ex copula illicita, crimen), tunc distinguendum est. Etenim vel α) est impedimentum, in quo Papa non solet dispensare, e. g. affinitas in linea recta (sponsus fornicatus est cum matre sponsae). Tunc desistendum est a matrimonii celebratione, quia non expedit hortari contrahentes, ut vivant sicut frater et soror, neque illos relinquere in bona fide, in qua forte adhuc sunt; nam fides haec bona facile cessare potest postea, quo facto possent exsurgere maxima incommoda. Vel est β) impedimentum, in quo Papa solet dispensationem concedere. In hoc casu prius videndum est, num contrahentes sint *in bona fide.* Si ita est, in illa relinquendi sunt; matrimonium permitti potest, quod autem debet quantocius postea revalidari sive per simplicem dispensationem sive per sanationem in radice [3]. — Si vero uterque vel alteruter sponsorum est *in mala fide,* i. e. bene cognoscens exsistentiam impedimenti, tunc parochus potest declarare, legem ecclesiasticam impedimentorum in tantis angustiis non obligare; postea recurrat ad legitimam auctoritatem petens dispensationem matrimonii forsan invalidi. Iste modus praescriptus est in dioecesi Bambergensi [4]. Fere idem statuit Concilium plenarium Americae Latinae a. 1899 n. 600 his verbis: «Si vero impedimentum sit occultum, adeo ut nuptiae impediri aut differri absque gravi scandalo nequeant, donec dispensatio legitima obtineatur, parochus vel confessarius iis in angustiis constitutus sequatur doctrinam probatorum auctorum et praesertim S. Alphonsi de Ligorio, Theol. mor. l. 6, n. 613.» Porro S. Alphonsus docet in citato loco, legem eo in casu non obligare [5].

---

[1] Cf. supra n. 732.

[2] Optime hanc materiam tractat *Feije* (De imped. et dispens. matrim. 643 sqq), ad quem lectorem pro ampliore doctrina remittimus. Cf. etiam *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 378.

[3] Cf. infra n. 884. [4] Cf. *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 507.

[5] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 619, nota 87 et *Feije* l. c.

Confessarius, qui habet sic dictam *Pagellam S. Poenitentiariae* (quae hodie facile conceditur commendatione legitimi superioris exsistente), facilius casum perplexum solvere potest. In hac enim Pagella conceditur facultas dispensandi in nonnullis impedimentis, matrimonio *iam contracto.* Talis confessarius permittat celebrationem matrimonii et exigat, ut matrimonio contracto ille, qui ligatus est impedimento, ad ipsum redeat statim dispensationem accepturus [1].

In articulo mortis amplissimae facultates dispensandi in impedimentis matrimonialibus concessae sunt a S. Sede, de quibus infra sermo erit.

CAPUT VII.

De matrimonii celebratione externa.

Praenotamen. Praemisso brevi conspectu historico dividimus istud caput in sex articulos: 1. de subiecto novae legis, seu quinam teneantur Decreto «Ne temere»; 2. de obiecto novae legis, seu quaenam requirantur ad *validam* celebrationem matrimonii; 3. quaenam insuper requirantur ad *licitam* celebrationem matrimonii; 4. quaenam facienda sint post matrimonium celebratum; 5. de poenis latis contra transgressores Decreti «Ne temere»; 6. brevis explicatio Constitutionis «Provida».

743 **Conspectus historicus.** Matrimonium sive consideratur ut contractus sive ut sacramentum, essentialiter consistit in solo contrahentium consensu sufficienter manifestato. Sed fere apud omnes populos omnium temporum ista manifestatio consensus nuptialis sollemnitatibus quibusdam ornatur [2]. Ecclesia catholica usque ad Concilium Tridentinum omnes has sollemnitates ut *accidentales* consideravit, ac proinde matrimonia etiam sine illis inita rata et valida habuit. Nihilominus propter magna pericula, quae sunt coniuncta cum matrimoniis privato modo initis «sancta Mater Ecclesia ex iustissimis causis illa [matrimonia clandestina] semper detestata est atque prohibuit.» [3] Unde iam S. Ignatius [4] monet: «Decet vero, ut sponsi et sponsae cum episcopi arbitrio coniugium faciant.» Tertullianus [5] testatur: «Apud nos occultae quoque coniunctiones, i. e. non prius apud Ecclesiam professae, iuxta moechiam et fornicationem iudicari periclitantur.» Usque ad Concilium Tridentinum non erat constans et uniformis modus manifestandi consensum matrimonialem et celebrandi matrimonium in diversis Ecclesiae partibus [6]. Concilium autem Tridentinum celeberrimo suo Decreto «Tametsi» [7] statuit, ut abhinc omnia matrimonia essent invalida, nisi fuissent contracta coram proprio parocho et duobus saltem testibus. Hoc Decretum debuit robur suum exercere trigesimo die elapso post promulgationem in unaquaque parochia.

---

[1] Cf. *Gennari,* Consultazioni mor. LVXI versus finem. Cum casus perplexus praecipue quoad impedimenta criminis et affinitatis ex copula illicita soleat oriri, in nonnullis dioecesibus confessarii habent speciales facultates pro his duobus impedimentis, e. g. in archidioecesi Coloniensi per decr. d. 14 Ian. 1909. Cf. *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 48, 4.

[2] Cf. *Westermark,* The history of human marriage c. 19.

[3] Conc. Trid. sess. 24, c. 1 de reform. matrim.

[4] Ep. ad Polyc. c. 5 (*Migne,* Patr. graec. 5, 867).

[5] De pudicit. c. 4 (*Migne,* Patr. lat. 2, 987).

[6] Cf. Sacramentaria S. Leonis, Gelasii, S. Gregorii. [7] L. c.

Ecclesia certissime potuit hoc modo irritare omnia matrimonia clandestina; nam contractus matrimonialis est elevatus ad dignitatem sacramenti, ut supra probatum est. Porro licet Ecclesia non possit mutare formam et materiam sacramentorum, tamen potest determinare, sub quibusnam conditionibus contractus matrimonialis tamquam legitimus habeatur et sit apta materia sacramenti. Sicut etiam Ecclesia nequit mutare materiam et formam sacramenti poenitentiae, potest tamen praescribere modum, sub quo confessarius valide hoc sacramentum administrare possit. Unde Decretum «Tametsi» fuit iustissimum et sapientissimum. Propter diversas autem causas hoc Decretum non fuit publicatum in pluribus parochiis, ac propterea ibi valida manebant matrimonia clandestina. «Verum nec ubi viguit nova lex, sublata est omnis difficultas. Saepe namque gravis exstitit dubitatio in decernenda persona parochi, quo praesente matrimonium sit contrahendum. Statuit quidem canonica disciplina proprium parochum eum intelligi debere, cuius in paroecia domicilium sit aut quasi-domicilium alterutrius contrahentis; verum quia nonnumquam difficile est iudicare, certo ne constet de quasi-domicilio, haud pauca matrimonia fuerunt obiecta periculo, ne nulla essent: multa quoque sive inscitia hominum sive fraude, illegitima prorsus atque irrita deprehensa sunt. . . . His rerum adiunctis permotus . . . Pius X pro ea quam gerit omnium ecclesiarum sollicitudine, cupiens ad memorata damna et pericula removenda temperatione aliqua uti, commisit S. Congregationi Concilii, ut de hac re videret et quae opportuna aestimaret, sibi proponeret.» Hinc editum est Decretum «Ne temere», quod a die **19 Aprilis 1908** obligat in toto orbe christiano, nisi pro aliqua regione sit concessa prorogatio aut dispensatio. Prorogatio concessa est pro imperio Sinensi, in quo Decretum non obligat nisi a die 11 Aprilis 1909. Nunc autem omnes prorogationes cessaverunt. Exemptio valet pro Imperio Germaniae et pro Hungaria, ut infra latius explicabitur.

Nota. Si quando dubium occurrit de validitate alicuius matrimonii initi ante d. 19 Aprilis 1908, applicandum est vetus *ius Tridentinum* vel *ius particulare* forte alicubi legitime vigens.

ARTICULUS I.

Quinam statutis Decreti «Ne temere» teneantur.

1. «Statutis [novis] legibus tenentur omnes in catholica Ecclesia bapti- 744
zati et ad eam ex haeresi aut schismate conversi (licet sive hi sive illi ab eadem postea defecerint), quoties inter se sponsalia vel matrimonium ineant.»

2. «Vigent quoque pro iisdem catholicis, si cum acatholicis sive baptizatis sive non baptizatis . . . sponsalia vel matrimonium contrahunt, nisi pro aliquo particulari loco aliter a S. Sede sit statutum.»

3. «Acatholici sivi baptizati sive non baptizati, si inter se contrahunt, nullibi ligantur ad catholicam sponsalium vel matrimonii formam servandam.» [1]

Explicatur. *Ad 1.* Non ita clarum est, quomodo intelligenda 745
sint verba «in Ecclesia catholica baptizati». Salva meliori sententia

[1] Decr. «Ne temere» IX, § 1—3 (*Denz.* n. 2070).

in catholica Ecclesia censentur baptizati omnes illi, qui tempore baptismi destinabantur pro cultu catholico. Hinc e. g. infans parentum catholicorum, qui in necessitate baptizatur a medico iudaeo, censetur baptizatus in Ecclesia catholica. Si autem ab eodem medico baptizatur infans parentum protestantium, non censetur baptizatus in Ecclesia catholica. Si parentes catholici ex mala voluntate facerent baptizari proprium infantem a ministro protestantico *cum intentione hunc infantem postea educandi in haeresi,* non censetur infans baptizatus in Ecclesia catholica. Sin vero parentes catholici facerent quidem baptizari infantem in Ecclesia catholica, sed fere statim et ante septennium facerent eum educari in haeresi, iuxta veterem disciplinam talis infans factus adultus censebatur haereticus (fruens in Hollandia sic dicta declaratione Benedictina[1]); attamen iuxta novas decisiones romanas videtur potius ut catholicus haberi. Verum res non est ita certa, ut apparet conferenti duas sequentes decisiones. S. Congr. Concilii d. 1 Febr. 1908 ad 5 declaravit, omnes, qui aliquando in Ecclesia catholica fuerunt, licet iam ab infantili aetate defecerint a fide, non posse in Germania validum matrimonium inire cum parte catholica nisi coram parocho et duobus testibus. Ergo talis homo non censetur haereticus, quia secus matrimonium eius in casu esset mixtum ac proinde in Germania validum. Aliter res se habet, si ille, qui iam ab infantili aetate defecit a fide catholica, contrahit matrimonium cum *parte acatholica.* Non constat, utrum hoc matrimonium considerari debeat ut mixtum an ut pure haereticum. S. Officium d. 31 Martii 1911 respondit ad quaestionem: «Quid dicendum de matrimoniis eorum, qui a genitoribus *acatholicis vel infidelibus* nati, sed in Ecclesia catholica baptizati postea ab infantili aetate in haeresi seu infidelitate adoleverunt, quoties cum parte acatholica vel infideli contraxerint? — Recurrendum esse in singulis casibus.»[2]

Ad 2. Si matrimonium contrahitur inter haereticum et catholicum ritus latini (vel inter catholicum ritus latini et catholicum ritus orientalis), observanda sunt statuta Decreti[3]. Sequitur hoc ex illis, quae supra diximus de individualitate contractus matrimonialis. Si enim est impedimentum ex parte unius contrahentis, iam matrimonium non potest valide contrahi. Porro in istis casibus est impedimentum ex parte catholici, qui non potest contrahere nisi observata forma statuta. Ergo talia matrimonia mixta sunt irrita. (Excipiuntur matrimonia mixta in Germania et Hungaria, ut infra latius explicabitur.)

Ad 3. Anterioribus temporibus valde disputatum est de valididate matrimoniorum ab acatholicis sine forma Tridentina celebratis; hodie

[1] Benedictus XIV d. 4 Nov. 1741 pro Hollandia statuit, ut acatholici possint valide tum inter se tum cum catholicis matrimonium contrahere sine assistentia parochi. Cf. S. Offic. d. 17 Nov. 1835 et 6 Apr. 1859.

[2] Acta Ap. Sedis III 164.

[3] «Utrum validum sit matrimonium contractum a catholico ritus latini cum catholico ritus orientalis non servata forma a Decreto ‚Ne temere' statuta? — Negative.» Ita S. C. C. d. 28 Martii 1908, ad 1.

haec controversia finita est per Decretum «Ne temere» statuens, matrimonia acatholicorum, si *inter se* contrahunt, esse valida, dummodo ne obstet impedimentum dirimens aliud ac defectus assistentiae parochi requisitae, e. g. impedimentum ligaminis, impotentiae, cognationis etc.

Ex dictis sequitur, quod Decreto certo *non tenentur:*

a) omnes in haeresi nati et educati;

b) omnes catholici ritus orientalis[1].

ARTICULUS II.

Quaenam requirantur ad validam celebrationem matrimonii.

Distinguendi sunt tres casus: 1. ordinaria celebratio matrimonii; 2. celebratio matrimonii imminente mortis periculo; 3. celebratio matrimonii in locis, ubi sacerdos haberi nequit.

§ 1.

Valida celebratio matrimonii ordinaria.

Regula generalis. «*Ea tantum matrimonia valida sunt, quae* 746 *contrahuntur coram parocho vel loci Ordinario vel sacerdote ab alterutro delegato, et duobus saltem testibus.*» Ita Decretum «Ne temere» III[2].

In ordinaria igitur celebratione matrimonii requiritur assistentia:

vel parochi loci vel Ordinarii loci vel sacerdotis rite delegati	et duorum testium.

Prius dicemus de requisitis ex parte parochi loci etc., et deinde de iis, quae ex parte duorum testium requiruntur.

I. a) **Nomine parochi** hic intelliguntur 1. omnes parochi proprie 747 dicti, sive inamovibiles sive amovibiles[3]; 2. omnes, qui parochis aequiparantur.

---

[1] «An Decreto ,Ne temere' astringantur etiam catholici ritus orientalis? — Negative.» Ita S. C. C. d. 1 Febr. 1908, ad 1. Aliquando tamen Decretum «Ne temere» extensum est ad fideles ritus orientalis. Sic e. g. per S. C. de Prop. Fide d. 5 Maii 1911 hoc Decretum extensum est ad dioeceses Ruthenas Provinciae Galicianae.

[2] *Denz.* n. 2067.

[3] Valide assistit matrimonio etiam parochus *putativus,* qui ex errore communi censetur esse verus parochus, sed qui propter defectum occultum officium parochiale invalide recepit. Videtur autem requiri, ut talis parochus sit rite institutus a superiore ecclesiastico; etenim si a solo civili gubernio fuit institutus, est parochus *intrusus* et caret omni iurisdictione. Quare Pius VI scripsit ad episcopos Galliae d. 26 Sept. 1791: «Quoniam intrusus minime est parochus legitimus neque ullum habet titulum seu verum seu coloratum, matrimonium coram eo contractum nullius certo roboris est.» (Cf. *van den Acker,* Decreti «Ne temere» interpret. c. 1, a. 2). Ceterum tales intrusi incurrunt excommunicationem Summo Pontifici specialiter reservatam (Bulla «Apostolicae Sedis» n. 11), et si publico decreto nominatim fuerint excommunicati vel ab officio suspensi, eo ipso sunt inhabiles ad assistendum matrimonio.

Parochis autem aequiparantur in hac materia:

1. *Deservitor* seu paroeciae vacantis administrator.

2. *Curatus,* i. e. ille, qui in territorio determinato, sed non ad dignitatem verae paroeciae erecto, plenam curam animarum gerit [1]. Tales curati vocantur in aliquibus locis: expositus vel capellanus localis.

3. *Vicarius perpetuus* vel *temporalis* parochiae incorporatae. Haud raro capitulo cathedralis ecclesiae aut alicui monasterio paroeciae sunt incorporatae. Tunc capitulum cathedrale aut monasterium debet legitime designare vicarium perpetuum aut temporalem (i. e. amovibilem) ad exercendam curam animarum parochialem. Tales vicarii aequiparantur parochis quoad assistentiam matrimonii.

4. «In regionibus, ubi paroeciae canonice erectae non sunt, etiam sacerdos, cui in aliquo definito territorio cura animarum legitime commissa est, et parocho aequiparatur; et in missionibus, ubi territoria necdum perfecte divisa sunt, omnis sacerdos a missionis moderatore ad animarum curam in aliqua statione universaliter deputatus.» [2]

5. *Capellani seu rectores piorum cuiusvis generis locorum a parochiali iurisdictione exemptorum.* Requiritur autem, ut habeant veram potestatem parochialem et ut assistant solis matrimoniis suorum subditorum et in loco suae iurisdictionis [3]. Hodie non raro exsistunt huiusmodi pia loca, ut e. g. nosocomia, in quibus ministerium animarum peragit aliquis rector spiritualis, a iurisdictione parochiali prorsus exemptus.

748 6. *Omnes parochi personales,* quales sunt capellani militares et quidam parochi in Indiis Orientalibus. Parochi personales sunt qui exercent iurisdictionem parochialem non in territorio determinato, sed in determinatas personas.

Multum controvertitur, utrum iurisdictio huiusmodi parochorum personalium in assistendo matrimonio sit *privativa* an potius *cumulativa* cum parocho territoriali. Quoad Indias Orientales S. Congregatio de Sacramentis d. 2 Iunii 1910 [4] decrevit, ut attentis peculiaribus circumstantiis soli parochi personales, exclusis parochis territorialibus, valeant licite et valide assistere matrimoniis suorum subditorum, ita ut iurisdictio parochorum personalium in Indiis sit privativa et non cumulativa. Quoad vero alios parochos personales et notanter quoad *parochos castrenses seu militares,* auctores non concordant. Capellanorum castrensium iurisdictionem esse *privativam* docent Hinschius [5], Noldin [6], Dr Vollmar [7] (olim capellanus maior exercitus Borussici), capellanus maior exercitus Austriaci [8] aliique. Econtra hanc iurisdictionem esse *cumulativam* cum parocho territoriali asserunt Vogt [9], Wernz-Laurentius [10], Scherer [11] aliique, quibus mani-

---

[1] Ita S. C. C. d. 10 Martii 1908. In praxi prius videndum est, utrum tales curati vel expositi vel capellani locales revera habeant iurisdictionem quasi paroecialem in territorio ipsis designato ab episcopo vel a legitima consuetudine, an potius sint meri vicarii parocho concessi. [2] Ita Decr. «Ne temere» II.

[3] S. C. C. d. 1 Febr. 1908, ad 10. [4] Acta Ap. Sedis II 449.

[5] System d. kath. Kirchenr. II 340. [6] De sacr. n. 643.

[7] «Iuxta Breve Pii Papae IX d. 22 Maii 1868 capellanus maior exercitus Borussici, separata ab ceteris Ordinariis iisque minime subiecta iurisdictione pollebit in eos omnes, qui Borussiae vexillis militant terra marique ubicumque gentium fuerint, atque in omnes et singulos fideles, qui ad Borussiae exercitum secundum leges pertinent.» (Acta S. Sedis XLI, 91.

[8] Archiv f. kath. Kirchenrecht LXXXVIII (1908) 729 sqq; XC (1910) 142.

[9] Das kirchl. Eherecht § 25. [10] Ius Decretal. IV, 289. [11] Kirchenrecht II, 199.

feste favet Decretum S. Congr. de Sacramentis supra citatum dicens: «Resolutio [de iuribus parochorum personalium] quoad tum validitatem cum liceitatem, iuribus parochorum territorialium officere non videtur; qui ideo, iuxta Decretum ‚Ne temere', valide semper in propria paroecia, et licite quoque, praehabita menstrua alterutrius contrahentis commoratione, matrimoniis fidelium etiam exemptorum assistere videntur.» — Cum haec controversia sit magni momenti in praxi, quoniam agitur de valore sacramenti matrimonii, attendendae sunt legitimae consuetudines vigentes in diversis regionibus, ubi habentur parochi castrenses, usque dum S. Sedes authenticum decretum hac de re ediderit. Ceterum, nullus auctor privatus potest regulam generalem statuere de iurisdictione capellanorum castrensium, cum in diversis regionibus non vigeant eaedem conventiones inter S. Sedem et gubernia. Sane verbis et menti Decreti «Ne temere» refragatur, milites non posse *valide* saltem matrimonium contrahere coram parocho territoriali, sicut ceteros fideles; attamen cum S. Congregatio Concilii d. 1. Febr. 1908 ad 7 declaraverit, «quoad capellanos castrenses . . . nihil esse immutatum», cumque nonnumquam a civilibus aut militaribus auctoritatibus (etiam adiectis gravibus poenis) urgeatur, ut capellanus castrensis assistat matrimoniis militum aliarumque personarum ad militiam pertinentium, multo melius est, ut parochi territoriales abstineant ab assistendis huiusmodi matrimoniis, nisi habeant specialem licentiam [1].

b) **Nomine Ordinarii** intelliguntur episcopi dioecesani (non titu- 749
lares), administratores seu vicarii apostolici, praelati seu praefecti habentes iurisdictionem cum territorio separato [2], eorumque officiales seu vicarii in spiritualibus generales, et, sede vacante, vicarius capitularis vel legitimus administrator [3]. Capellanus maior castrensis est Ordinarius pro omnibus personis ad militiam iuxta legem pertinentibus [4], licet non habeat iurisdictionem territorialem.

c) **Sacerdos legitime delegatus** ille est, qui habet delegatio- 750
nem a parocho aut Ordinario.

Congrue distinguitur delegatio a licentia assistendi, quamvis haec distinctio non expresse habeatur in ipso Decreto «Ne temere». *Delegatio* enim est facultas alteri sacerdoti concessa a parocho (territoriali aut personali) ad *valide* assistendum alicui matrimonio; *licentia* autem est facultas ad *licite* assistendum concessa alicui, qui etiam sine tali licentia valide assisteret. Ex quibus sequitur, ut parochus personalis numquam indigeat delegatione ad assistendum matrimoniis suorum subditorum; parochus autem territorialis fere

---

[1] Hodie exsistunt capellani castrenses habentes iurisdictionem independentem ab Ordinariis locorum in Austria (Pius VI, Const. «Inter cetera» d. 12 Oct. 1778), Borussia (Pius IX, Breve d. 22 Maii 1868), Hispania (cf. S. C. C. d. 22 Maii 1909 [Acta Ap. Sedis I 554]), Anglia (cf. S. C. de Prop. Fide d. 15 Mai 1906) et Chile (Motu proprio Pii X d. 3 Maii 1910 [Acta Ap. Sedis II 502]). Non eaedem sunt facultates in diversis regionibus concessae capellanis castrensibus. Unde attendenda sunt statuta particularia.

[2] E. g. abbas nullius, praefectus apostolicus in regionibus missionum.

[3] Cf. S. Offic. d. 20 Febr. 1888.

[4] Nec etiam uniformis est legislatio in diversis regionibus de personis ad militiam pertinentibus. Pro Borussia satis clare res determinata est per Rescriptum regium d. 19 Oct. 1904. Videsis apud *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 25.

numquam indigeat delegatione ad assistendum matrimoniis, quae in suo territorio celebrantur. Excipiuntur quaedam matrimonia in Indiis Orientalibus et forsan matrimonia militum, de quibus supra. Indiget autem parochus licentia alterius parochi, si vult assistere matrimonio nupturientium, qui nondum per mensem in ipsius parochia habitaverunt, ut infra dicetur. Parochus et Ordinarius in ipsorum territorio possunt delegare quemcumque *sacerdotem* (non publice excommunicatum vel suspensum) ad assistendum matrimonio. Parochus autem et Ordinarius, qui habent iurisdictionem solam *personalem*, possunt delegare alium sacerdotem *ubique locorum* ad assistendum matrimoniis suorum subditorum. Notandum est, legitimum parochum posse assistere matrimonio, etiamsi non est sacerdos, sed tantum clericus; parochus autem nequit delegare ad assistendum matrimonio aliquem, qui non sit sacerdos.

Circa hanc delegationem ipsam notanda sunt sequentia:

1. *Non est necessario specialis* pro quolibet casu particulari.

Quare e. g. parochus potest semel pro semper delegare suos vicarios, ut valide et licite assistant omnibus matrimoniis in parochia celebrandis. Episcopus, utpote parochus totius dioecesis, potest, etiam invito parocho proprio, delegare omnem sacerdotem (etiam regularem alicuius monasterii exempti, siti tamen in sua dioecesi), ut nupturientes valide et licite coram ipso matrimonium contrahere valeant. Etenim S. Congr. Concilii d. 27 Iulii 1908 ad 4 respondit, «quod ad delegationem nihil esse immutatum, excepta necessitate eam faciendi sacerdoti determinato et certo, et restrictam ad territorium delegantis». Ante Decretum «Ne temere» valida fuit et etiam haud raro usuvenit delegatio generalis. Ergo etiam nunc talis *delegatio generalis* sufficit; quod quidem videtur esse confirmatum per responsionem S. Congr. de Sacramentis d. 12 Martii 1910 ad 6 [1].

2. *Non requiritur delegatio expressa, non sufficit praesumpta neque postea ratihabita, sed satis est delegatio tacita, quae ex actibus concludentibus manifeste colligitur.*

Ita patet ex responsione S. Congr. de Sacramentis modo citata. Tota doctrina de delegatione expressa, tacita et praesumpta sic breviter exprimitur in causa Balzan Adami [2]: «Ut alius sacerdos praeter proprium unius alteriusve contrahentis parochum matrimonii constituatur testis qualificatus, *debet praecedere actus positivus voluntatis externe expressus proprii parochi sive Ordinarii proprii*, quo ipsi conceditur assistendi licentia, de qua loquitur Decretum. Ideo licentia praesumpta seu interpretativa, quae revera non exsistit, sed solummodo data quadam hypothesi exsisteret, non sufficit ad testem matrimonii autorizabilem constituendum. . . . At per licentiam *tacitam*, quatenus a praesumpta vel interpretativa distinguitur, sufficienter exprimi potest voluntas positiva proprii parochi vel Ordinarii alium delegandi sacerdotem ad munus implendum testis autorizabilis. Cum ceteroquin nullibi in iure restringatur haec facultas generalis delegandi ad solam *expressam*, dicendum est delegationem haberi, ubi facta matrimonium praecedentia et vere concludentia ostendunt, hanc fuisse mentem illi, cui de iure competit delegare.» — Hinc e. g. vicarius parochi, qui in aliquam parochiam mittitur, ut in omnibus adiuvet parochum, potest valide assistere matrimoniis, etsi non habet expressam delegationem parochi tacentis et non contradicentis. Econtra, absente parocho,

[1] Acta Ap. Sedis II 195. [2] Ib. 208.

alius sacerdos non potest praesumere delegationem. Saepe per statuta particularia dioecesium determinatur res de delegatione in assistentia matrimoniorum. — Per se quidem nihil obstat, quominus delegatio detur ope telegraphi aut telephonii, sed, excepto casu urgentis necessitatis, non expedit huiusmodi transmissio, quia haud raro inde oriuntur dubia et ambiguitates.

3. *Delegatus pro universitate causarum potest hanc delegationem subdelegare; econtra delegatus pro casu particulari hanc subdelegationis facultatem non habet.*

Hinc e. g. vicarius parochi, qui habet generalem delegationem assistendi omnibus matrimoniis in parochia celebrandis, potest alium sacerdotem pro casu particulari subdelegare; iste autem pro hoc casu subdelegatus non potest iterum alium subdelegare.

4. *Delegatio cessat a) morte delegantis; b) revocatione, et c) elapso tempore praefixo.*

De secunda et tertia causa cessationis non est difficultas. Plures auctores, e. g. Noldin [1], Lugo [2] putant delegationem non cessare morte delegantis, quia est gratia facta et quidem in favorem tertii; alii, e. g. Vogt [3], Vlaming [4] affirmant dicentes hanc delegationem non esse gratiam factam, sed faciendam ac proinde exspirare morte delegantis. Utraque sententia est probabilis. Cum Feije [5] opinamur primam sententiam posse in praxim deduci, ac praesertim post factum sacerdotem non esse inquietandum, qui post improvisam mortem parochi delegantis matrimonio astitit. Ex iure particulari non raro delegatio conceditur in casu repentinae mortis parochi cuilibet sacerdoti praesenti [6].

Conditiones requisitae ex parte parochi et Ordinarii ad validam assistentiam. Sunt tres: 751

1. *Ut beneficium vel officium suum possideat neque publico decreto et nominatim sit excommunicatus aut suspensus ab officio* [7].

S. Congr. Concilii d. 2 Martii 1908 respondit: «Nomine possessionis hic intelligi illum actum, qui sive institutio corporalis sive inthronizatio sive installatio, sive aliter nuncupetur, tamen semper id efficit, ut institutus in beneficium exinde adipiscatur liberum exercitium potestatis suo officio annexae.» [8]

Parochus igitur acquirit ius assistendi matrimoniis, quando ab episcopo legitime est nominatus pastor alicuius parochiae, quia ex tunc revera officium possidet.

---

[1] De sacr. n. 648. [2] Respons. mor. l. 1, dub. 35.

[3] L. c. § 25, 6. [4] Prael. de iure matrim. n. 515.

[5] De imped. et dispens. matrim. n. 297.

[6] Sic e. g. in Instructione pastorali Eichstettensi n. 488 habetur: «Si contingat, ut omnibus ad nuptias paratis subito parochus vita decesserit, pro hoc casu improviso quemlibet sacerdotem dioecesanum et approbatum, in loco forsan commorantem vel ex vicinia vocandum, ex potestate ordinaria pro hac vice dumtaxat delegamus, ut coram eo nuptiae valide contrahi queant, si sine incommodo ulterius differri non possunt.»

[7] Decretum «Ne temere» IV, § 1.

[8] Cf. *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 64; *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 25.

Episcopus adipiscitur officium episcopale, quando praesentavit capitulo litteras institutionis a Summo Pontifice datas, vel, ubi non exsistit capitulum, quando est praeconizatus a Summo Pontifice [1].

Ius assistendi matrimoniis perit: a) Per *amotionem ab officio* seu beneficio. Per se patet. b) Per *excommunicationem et suspensionem ab officio,* si tamen sint factae *per publicum decretum et nominatim;* quod quidem raro solet accidere. Ita excommunicati fuere nostris temporibus Loisy, Murri et pauci alii. Excommunicatio, quam parochus incurrit e. g. per absolutionem complicis aut publicam percussionem clerici, nondum eum privat iure assistendi matrimoniis, nisi accessit publicum decretum condemnativum ad poenam excommunicationis [2].

752 2. *Ut intra limites sui territorii assistat matrimonio* [3].

Nihil igitur refert quantum *ad validitatem* matrimonii, utrum nupturientes sint proprii parochiani an extranei. Ex hoc statuto apparet, novam legem de assistentia parochi factam esse *territorialem* atque ita penitus mutatam esse veterem legem de necessitate domicilii aut saltem quasi-domicilii, quae haud raro causabat quaestiones intricatissimas. Intra territorium parochiae sitae censentur etiam ecclesiae regularium exemptorum, ac proinde parochus vel Ordinarius loci valide ibi assistit matrimoniis [4]. Sin autem talis ecclesia habet exemptionem, uti dicunt, *activam,* seu si est ad instar abbatiae «nullius», quae habet privilegium exterritorialitatis, tunc videtur assistendi facultas parocho aut Ordinario loci inibi non concessa. Ex alia parte in nulla ecclesia aut capella sita intra territorium parochiae potest aliquis sacerdos valide assistere matrimonio, nisi sit delegatus a parocho loci. Hinc e. g. in ecclesiis regularium aut militum [5] nemo potest valide assistere alicui matrimonio etiam extraneorum, nisi sit delegatus a parocho aut Ordinario loci. Excipiuntur tamen parochi sic dicti *personales,* qui ubique terrarum valide possunt assistere matrimoniis subditorum suorum. Sic expresse sancitum est pro parochis personalibus Indiarum Orientalium [6]; sic statutum est pro capellanis castrensibus, quorum antea habita facultas non est immutata per Decretum «Ne temere» [7]. Quapropter capellanus militum valide et licite assistit matrimoniis personarum iuxta leges uniuscuiusque regionis ad militiam pertinentium, sed nequit (sine debita delegatione) valide assistere etiam in sua ecclesia matrimoniis *aliarum personarum.* Non enim habet iura parochi territorialis [8].

753 3. *Ut parochus invitatus et rogatus, neque metu gravi constrictus requirat excipiatque consensum contrahentium* [9].

Unde parochus vel sacerdos delegatus non solum excipere, sed etiam *requirere* debet consensum nupturientium. Qua quidem saluberrima lege excluditur assistentia coacta et subrepta, quae hucusque ad validitatem sufficiebat. Etiam in matrimoniis mixtis parochus vel sacerdos assistens debet

---

[1] Ita etiam *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 25.

[2] Ante Decretum «Ne temere» etiam publice excommunicatus et suspensus parochus potuit valide assistere matrimonio. Cf. *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 12, c. 5, n. 2.

[3] Decr. «Ne temere» IV, § 2. [4] S. C. de Sacr. d. 12 Martii 1910.

[5] Vulgo *Garnisonskirchen.*

[6] S. C. de Sacr. d. 2 Iunii 1910 (Acta Ap. Sedis II 449).

[7] S. C. C. d. 1 Febr. 1908, ad 7.

[8] Latius de hac re scripsimus in «Linzer Quartalschr.», 1913, 121—127.

[9] Decr. «Ne temere» IV, § 3.

requirere et excipere consensum contrahentium [1], saltem si debitae cautiones a contrahentibus praebentur. Sin autem contrahentes recusent praebere istas cautiones neque averti possunt ab huiusmodi illicito matrimonio ineundo, tunc ad praecavenda maiora mala (e. g. ad evitandum scandalum publici concubinatus, aut ne contrahatur matrimonium coram ministro haeretico) parochus eiusve vicesgerens potest iisdem nuptiis materialiter assistere tamquam testis qualificatus, excluso tamen quovis ecclesiastico ritu. Pro hoc casu igitur sic dicta *passiva assistentia* parochi iterum introducta est [2].

Omnis *coacta* assistentia parochi matrimonium initum reddit invalidum. Proinde nihil refert, utrum metus gravis inferatur iuste an iniuste. Etenim Decretum simpliciter requirit ad validitatem assistentiae, ne parochus gravi metu constringatur. Porro ubi lex non distinguit, nec nos debemus distinguere. Nihilominus assistentia parochi non videtur esse invalida, si metus gravis fuerit incussus *a causa intrinseca,* e. g. si parochus assistit matrimonio publici peccatoris, quia secus valde timet ruinam spiritualem tum uxoris tum prolis nasciturae ex concubinatu. Econtra invalida est assistentia, si parochus cogitur ad assistendum illicito matrimonio patroni, qui minatur secus privationem officii parochialis.

Quae hucusque dicta sunt de valida assistentia parochi, sic breviter comprehendi possunt. Ut parochus valide assistat matrimonio, requiritur:

1. Ut actualiter possideat beneficium vel susceperit officium.

2. Ut publico decreto neve sit nominatus excommunicatus neve ab officio suspensus.

3. Ut assistat intra limites sui territorii (nisi sit parochus personalis).

4. Ut praevie sit rogatus et invitatus.

5. Ut sit liber, neve gravi metu ad assistendum constrictus.

6. Ut consensum contrahentium requirat et excipiat. Sufficit tamen assistentia *passiva* in matrimoniis mixtis, quae contrahuntur sine cautionibus legitimis.

II. **Duo testes**, quorum praesentia requiritur ad validam celebra- 754
tionem matrimonii ordinariam, apprime distinguendi sunt a parocho vel sacerdote delegato, qui solet vocari *testis autorizabilis seu qualificatus* matrimonii. De qualitatibus istorum duorum testium ius positivum nihil praescribit; unde nihil aliud ab eis requiritur, nisi ut revera possint testificari factam celebrationem matrimonii. Valde decet, ut adhibeantur testes adulti et bonis moribus praediti. De haereticis decrevit S. Officium d. 19 Aug. 1891, «eos non esse adhibendos; posse tamen ab Ordinario tolerari ex gravi causa, dummodo non adsit scandalum». Per se patet amentes, perfecte ebrios, surdos simul et caecos non posse adhiberi ut testes, quia non valent testimonium certum reddere de consensu nupturientium manifestato. In praxi curandum est, ut testes acciti revera audiant manifestationem consensus contrahentium; attamen sufficit ad validitatem, ut, visis omnibus circumstantiis, sint moraliter certi de consensu exterius dato.

---

[1] S. C. C. d. 27 Iulii 1908, ad 3.

[2] S. Offic. d. 21 Iunii 1912 (Acta Ap. Sedis IV 444)

§ 2.

Celebratio matrimonii in mortis periculo.

755 «Imminente mortis periculo, ubi parochus vel loci Ordinarius, vel sacerdos ab alterutro delegatus haberi nequeat, ad consulendum conscientiae et (si casus ferat) legitimationi prolis matrimonium contrahi valide ac licite potest coram quolibet sacerdote et duobus testibus.» [1]

Explicatur. Dicitur 1°: *imminente* mortis periculo. Imminet mors, quando probabiliter non adest sufficiens tempus ad ineundum matrimonium modo ordinario coram parocho vel eius vicesgerente. Proinde etiam morte instante appellandus est parochus aut eius vicesgerens, si hoc moraliter fieri potest. — Dicitur 2°: *mortis periculo.* Ergo nihil refert, utrum mors immineat ex gravi aegritudine aut ex alia causa, e. g. propter periculum naufragii, belli etc. [2] — Dicitur 3°: *ubi parochus . . . haberi nequeat.* Sufficit quaelibet impossibilitas moralis non advocandi parochum. — Dicitur 4°: *ad consulendum conscientiae et (si casus ferat) legitimationi prolis.* Sufficit quaelibet causa rationabilis ad scandalum reparandum aut ad occasionem peccandi vitandam, e. g. ad concubinatum finiendum, ad damnum causatum puellae seductae resarciendum etc. — Dicitur 5°: *matrimonium contrahi valide et licite potest.* Ergo huiusmodi celebratio matrimonii non solum est valida, sed etiam licita; tenentur tamen (in solidum) tum sacerdos assistens tum testes tum ipsi contrahentes curare, ut matrimonium contractum debite adnotetur in libro matrimoniorum et baptismorum [3]. — Dicitur 6°: *coram quolibet sacerdote et duobus testibus.* Ergo etiam sacerdos suspensus et excommunicatus potest valide assistere matrimonio in his casibus. Proinde sicut in periculo proximo mortis quilibet sacerdos potest absolvere ab omnibus peccatis et censuris, ita iuxta vigentem disciplinam valet assistere celebrationi matrimonii; immo tunc etiam dispensare potest ab omnibus impedimentis matrimonium iure ecclesiastico dirimentibus (exceptis duobus: impedimento s. presbyteratus ordinis et affinitatis lineae rectae ex copula licita [4]); qualem facultatem dispensandi exercere potest, etiamsi non agitur de concubinariis, dummodo alia causa adsit, e. g. ad legitimandam prolem, ad consulendum conscientiae moribundi etc. [5] Ergo a Pio X ampliores facultates nunc concessae sunt quam a Leone XIII in Decreto S. Congr. Inquisitionis d. 20 Febr. 1888. Attamen talis sacerdos assistens matrimonio moribundi et dispensans ab impedimentis matrimonialibus *semper debet adhibere duos testes*, nisi adsint omnes conditiones requisitae in Decreto Inquisitionis modo citato, quod suum valorem retinuit. Latius de hac facultate dispensandi infra sermo redibit in tractatu de dispensationibus matrimonialibus [6].

---

[1] Decr. «Ne temere» VII (*Denz.* n. 2068).

[2] Ergo hoc indultum Pianum latius se extendit quam indultum Leoninum d. 20 Febr. 1888 concessum pro solis aegrotis.

[3] Decr. «Ne temere» IX, § 3.

[4] S. C. de Sacr. d. 14 Maii 1909 (Acta Ap. Sedis I 468).

[5] S. C. de Sacr. d. 16 Aug. 1909 (ib. 656).

[6] Cf. *Prümmer* in «Linzer Quartalschr.» 1912, 112 sqq.

§ 3.

Celebratio matrimonii in locis, ubi sacerdos haberi nequit.

«Si contingat, ut in aliqua regione parochus locive Ordinarius aut 756
sacerdos ab eis delegatus, coram quo matrimonium celebrari queat, haberi non possit, eaque rerum conditio a mense iam perseveret, matrimonium valide ac licite iniri potest emisso a sponsis formali consensu coram duobus testibus.» [1]

Explicatur. Quoad substantiam haec lex nova non est, sed iam antea matrimonium potuit iniri valide et licite coram duobus testibus, si fuit moraliter impossibile adire parochum aut sacerdotem delegatum [2]. Nova autem lex statuit, ut matrimonium non possit valide et licite contrahi coram solis testibus sine praesentia sacerdotis, nisi *elapso iam mense* sacerdos competens absque gravi incommodo haberi vel adiri nequeat [3]. Debent igitur nupturientes exspectare unum mensem, antequam possunt uti hoc privilegio contrahendi sine assistentia sacerdotis competentis. Attamen hoc intervallum unius mensis non interrumpitur per *inopinatum* et fidelibus prorsus *incognitum* transitum alicuius sacerdotis competentis [4]. Necessitas hoc modo celebrandi matrimonium facile accidere potest e. g. in regionibus missionum, ubi magna est penuria sacerdotum; tempore persecutionis, quando sacerdotes debent se occultare; si sponsi catholici debent degere in locis dissitis infidelium aut acatholicorum, e. g. in Russia.

Nota. 1. Tale matrimonium sine assistentia sacerdotis initum est validum, etiamsi contrahentes *in fraudem legis,* i. e. praecise ad evitandam assistentiam sacerdotis in regionem discedunt, in qua sacerdos haberi nequeat [5]. Immo in casu verae necessitatis concessa est Ordinariis Sinensibus facultas, quam possunt etiam habitualiter delegare missionum rectoribus, dispensandi a forma substantiali celebrationis matrimonii, i. e. a praesentia duorum testium [6].

2. Celebrato matrimonio tenentur (in solidum) testes cum contrahentibus curare, ut quam primum matrimonium scribatur in libris matrimoniorum et baptizatorum propriae vel vicinioris ecclesiae, si non exsistit propria ecclesia [7].

ARTICULUS III.

Quaenam requirantur ad licitam celebrationem matrimonii.

Praenotamen. Quaenam requirantur ad licitam celebrationem matrimonii in casibus extraordinariis, scil. in periculo proximo mortis et in regionibus, ubi sacerdos haberi nequit, iam supra n. 755 et 756 dictum est. Superest

---

[1] Decr. «Ne temere» VIII (*Denz.* n. 2069.

[2] Sic. e. g. S. Offic. d. 14 Nov. 1883 respondit: «In locis, ubi haberi nequeat parochus, validum est matrimonium celebratum coram duobus testibus; contrahentibus tamen onus inest recipiendi, quam primum id fieri possit, benedictionem nuptialem et curandi, ut eorundem matrimonium inscribatur in sacramentali registro missionis vel proximioris ecclesiae, cui subiciuntur.» Plures similes instructiones afferuntur apud *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 306.

[3] Cf. S. C. de Sacr. d. 12 Martii 1910 (Acta Ap. Sedis II 195).

[4] S. C. C. d. 27 Iulii 1908, ad 6.

[5] S. C. de Sacr. d. 12 Martii 1910, ad 3.

[6] S. C. C. d. 27 Iulii 1908, ad 7.

[7] Decretum «Ne temere« IX, § 3.

igitur tantum, ut explicetur, quid exigatur ad licitam celebrationem *in casibus ordinariis.* Requiruntur autem sequentia:

757 1. *Moralis certitudo de statu libero contrahentium,* sicuti iam antea a iure statutum fuit [1].

Status liber significat immunitatem ab omnibus impedimentis prohibentibus et dirimentibus matrimonii, et praesertim ab impedimento ligaminis. Haec moralis certitudo acquiri debet: a) per examen sponsorum [2], b) per proclamationes a Concilio Tridentino praescriptas [3], et aliquando c) per iuramentum de statu libero a contrahentibus praestitum [4]. Parochus, qui sine praevia investigatione de statu libero contrahentium matrimonio assisteret, peccaret graviter, cum sacramentum exponeret periculo nullitatis sine urgenti necessitate. Cum iuxta Decretum «Ne temere» IX, § 2 parochus, qui astitit matrimonio, debeat nomina sponsorum in libro baptismorum adnotare, vel illa mittere ad parochum loci, ubi sponsi baptizati sunt, optime praescripsit S. Congr. de Sacramentis d. 6 Martii 1911 [5], ut parochus ante benedictionem nuptiarum *semper exigat testimonium baptismi suscepti.* Ita enim status liber sponsorum quantum ad impedimentum ligaminis facile dignoscitur; nam si alteruter sponsorum iam esset matrimonio iunctus, hoc notatum inveniretur in libro baptismorum.

758 2. *Domicilium vel saltem menstrua commoratio* alterutrius nupturientis in loco, ubi matrimonium celebratur [6].

a) Domicilium, quod est locus, «ubi quis larem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit; unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet; unde cum profectus est, peregrinari videtur; quo si rediit, peregrinari iam destitit» [7], acquiritur *statim* ut quis in isto loco habitare incipit cum animo ibi *perpetuo, i. e. indefinito tempore* manendi [8]. Iste animus debet in foro externo probari. Probatur autem variis modis, e. g. translatione magni partis bonorum, susceptione alicuius muneris ex se perpetui vel saltem non ad fixum tempus limitati, iuramento emisso etc. Deficiente domicilio sufficit menstrua commoratio in *parochia,* ubi matrimonium est celebrandum. Sic enim videntur esse intelligenda verba Decreti: «*in loco matrimonii*». Ratio est, quia certo sic statuit ius Tridentinum [9], quod non debet dici mutatum nisi clare constat.

---

[1] Moralis certitudo de statu libero iam non est necessario facienda iuxta Instructionem Clementinam d. 21 Aug. 1670, in qua praecipitur, ut curia episcopalis instituat processum de statu libero. Unde servandae sunt legitimae consuetudines exsistentes. Ad quaestionem: «An a Decreto ‚Ne temere' abolita sit lex vel consuetudo in nonnullis dioecesibus vigens, vi cuius a curia episcopali peragenda sunt acta, quibus constet de statu libero contrahentium, et dein venia fiat parochis assistendi matrimoniis?» S. C. C. respondit d. 1 Febr. 1908, ad II: «Servetur solitum.»

[2] Cf. supra n. 734. [3] Cf. supra n. 735. [4] Cf. supra n. 739.

[5] Acta Ap. Sedis III, 102.

[6] Ita Decr. «Ne temere» V, § 2.

[7] Ita ex iure romano L. 7, C. X, 40 (39); (cf. Voetius ad Pandectas l. 5, tit. 1, n. 92), quam definitionem recipiunt et exponunt canonistae, e. g. *Reiffenstuel* in tit. De foro competenti n. 16 sq. Ergo ad domicilium requiritur, ut quis ibi larem, i. e. centrum vitae privatae et domesticae constituat, ac proinde in loco vel locis, in quibus aliquis officinas solas habet, non acquirit domicilium. Cf. caus. Parisiens. apud Acta Ap. Sedis III 326 sqq.

[8] Cf. Benedicti XIV Instr. 33.

[9] Cf. S. Rota d. 15 Maii 1911 (Acta Ap. Sedis III 486).

Porro nullibi statuitur talis mutatio iuris Tridentini. Hinc si sponsus per mensem quidem fuisset in dioecesi, sed isto tempore in multis locis habitasset, episcopus non posset delegare aliquem sacerdotem ad assistendum matrimonio, nisi tamen sponsus esset vere vagus [1]. Immo menti legis videtur esse conformius, si verba «in loco matrimonii» ita stricte sumuntur, ut nec etiam sufficiat, si sponsus quidem per mensem aut longius tempus habitasset in magna urbe, ubi plures parochiae exsistunt, sed solum per decem aut viginti dies *in hac determinata parochia.* Ratio est, quia lex Tridentina exigens domicilium aut quasi-domicilium in parochia (et non in urbe vel loco) videtur solummodo esse mitigata in hoc sensu, quod simplex habitatio menstrua sufficit [2]. Cum autem hic agatur non de validitate, sed de liceitate assistentiae, melius est, ut diversi parochi magnae urbis annuente episcopo sibi invicem concedant modo generali licentiam assistendi matrimoniis incolarum totius urbis.

b) Menstrua habitatio significat habitationem *per triginta dies continuos;* attamen isti dies non sunt mathematice computandi; unde si contrahentes uno alterove die durante mense absentes e parochia fuissent, nihilominus possent non solum valide sed et licite matrimonium inire coram parocho loci. Parum enim pro nihilo computatur.

Quodsi nec domicilium nec menstrua habitatio alterutrius sponsi adest, nec licentia proprii parochi haberi potest et celebratio matrimonii urget, tunc parochus territorialis valide et licite assistere potest celebrationi matrimonii [3]. Sin autem parochus *sine necessitate* assistit tali matrimonio, puniendus est ab episcopo et emolumenta stolae debet remittere proprio parocho. Quae quidem obligatio ultima non solum oritur ex lege ecclesiastica, sed etiam ex iustitia, cum Decretum «Ne temere» X statuat, ut talis parochus «emolumenta stolae non faciat sua».

Nota. Novum Decretum iam non loquitur de quasi-domicilio, ac proinde quasi-domicilium non sufficit, ut parochus possit licite assistere celebrationi alicuius matrimonii [4]. Quasi-domicilio subrogata est menstrua habitatio.

3. *Parochus sponsae* regulariter loquendo assistat matrimonio cele- 759
brando, nisi aliqua iusta causa excuset [5].

Quaelibet autem rationabilis causa, licet non ita gravis, sufficit, ut parochus sponsi (ratione domicilii aut menstruae habitationis) licite assistat matrimonii celebrationi. Ratio est, quia Decretum «Ne temere» tanta largitate validam et licitam assistentiam tractans, convenienter non potest esse ita severum circa aliquod punctum accidentale. Unde si parochus sponsi assistit matrimonio, non stricte tenetur emolumenta stolae percepta reddere parocho sponsae [6].

---

[1] «An Ordinarius parochis licentiam concedere possit assistendi matrimoniis eorum, qui diu in dioecesi versati sunt, sed in nulla paroecia domicilium vel quasi-domicilium acquisierunt? — Negative, nisi constet . . . illos esse vagos.» Ita S. Offic. d. 9 Nov. 1898 (Analecta eccl. VII [1899] 6).

[2] Ita etiam *van den Acker,* Decr. «Ne temere» interpret. a. 5, q. 3; *Vermeersch,* De forma spons. et matr. n. 59; *Ojetti,* In ius Pianum n. 96. Contrarium tamen docent plures auctores, e. g. Arendt, Card. Gennarri, Wernz (Ius Decretal. IV 293).

[3] Ita Decr. «Ne temere» V, § 3. [4] S. C. C. d. 28 Martii 1908, ad 5.

[5] Ita Decr. «Ne temere» V, § 5.

[6] Ita etiam *Noldin,* De sacr. n. 645 et communiter auctores.

760 4. *Licentia Ordinarii loci* (vel eius delegati), ubi matrimonium contrahitur, peti debet, quoties **vagi** matrimonium cupiunt[1].

Nomine vagorum veniunt omnes et soli, qui nullibi habent parochum vel Ordinarium proprium ratione domicilii vel menstruae commorationis[2]. Ergo peregrini vel illi, qui habitant a mense in aliqua parochia, non sunt vagi et debent matrimonium contrahere vel coram parocho domicilii vel coram parocho loci menstruae habitationis. — In casu *necessitatis* parochus assistere potest matrimonio vagorum sine licentia Ordinarii. Utrum autem licentia haec Ordinarii requiratur, si tantum alterutra pars contrahentium sit vaga, non concordant auctores. Affirmat Vogt[3], negat Leitner[4]. Menti legis videtur esse conformior sententia affirmativa, quia eadem ratio legis exsistit, sive uterque sive alteruter contrahentium est vagus.

Resolves: Ex hucusque dictis facile solvitur sequens casus, qui frequenter accidere potest: Duo nupturientes habitantes Friburgi volunt matrimonium contrahere in ecclesia Fratrum Praedicatorum Düsseldorpii coram religioso Dominicano, qui est frater germanus sponsae. Ut istud matrimonium valide et licite celebrari possit, requiritur, ut parochus Friburgensis licentiam assistendi concedat parocho, in cuius parochia (vel archiepiscopo, in cuius dioecesi) sita est ecclesia Fratrum Praedicatorum Düsseldorpii. Iste autem parochus (vel archiepiscopus) tunc delegare potest religiosum Dominicanum. At parochus Friburgensis nequit directe delegare religiosum Dominicanum, quoniam extra suum territorium nec ipse valet assistere matrimonio proprii parochiani.

761 **Scholion. De sacris caeremoniis in celebratione matrimonii observandis.** Quamquam sacramenti matrimonii minister sacerdos non est, tamen semper decet, ut nupturientes benedictionem sacerdotis petant, etiamsi in casu particulari assistentia sacerdotis non sit necessaria ad validitatem iuxta superius dicta. Proinde etiam in Germania et Hungaria *sub gravi* requiritur assistentia parochi in celebratione matrimonii mixti. Pariter tenentur coniuges, qui valide et licite matrimonium inierunt in locis, ubi iam a mense sacerdos legitime delegatus haberi nequeat, postea tempore opportuno benedictionem nuptialem petere a sacerdote. Convenienter hoc fieri potest, quando faciunt inscribere nomina sua in libro parochiali matrimoniorum.

Benedictio nuptialis distinguitur duplex; altera simplex, quae habetur in Rituali Romano: «Ritus celebrandi matrimonii sacramentum»[5]; altera sollemnis, quae habetur in Missali[6].

a) *Benedictio sollemnis* consistit in tribus orationibus, quarum duae dicuntur post *Pater noster,* tertia vero post *Ita missa est* vel *Benedicamus Domino.* Hanc sollemnem benedictionem extra Missam dare non licet[7], nisi habeatur omnino speciale privilegium, quale concessum est dioecesi Eichstettensi d. 1 Sept. 1838 et d. 5 Febr. 1865. De hac benedictione statuit S. Officium d. 31 Aug. 1881[8]: «Benedictionem nuptialem, quam exhibet Missale Romanum in Missa pro sponso et sponsa, semper impertiendam esse in matrimoniis

---

[1] Ita Decr. «Ne temere» V, § 4.
[2] S. C. de Sacr. d. 12 (13) Martii 1910, ad 4 (Acta Ap. Sedis II 195).
[3] Das kirchl. Eherecht 65 nota 3. [4] Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 296.
[5] Tit. 7, c 2. [6] Missa pro sponso et sponsa.
[7] Cf. S. C. R. d. 12 Febr. 1909 (Acta Ap. Sedis I 255).
[8] Collect. de Prop. Fide n. 1557.

catholicorum, infra tamen Missae celebrationem iuxta rubricas, et extra tempus feriatum, omnibus illis coniugibus, qui eam in contrahendo matrimonio quacumque ex causa non obtinuerint; etiamsi petant postquam diu iam in matrimonio vixerint, dummodo mulier, si vidua, benedictionem ipsam in aliis nuptiis non acceperit. Insuper hortandos esse eosdem coniuges catholicos, qui benedictionem sui matrimonii non obtinuerunt, ut eam primo quoque tempore petant.» Ex quibus verbis sequitur, ut sollemnis benedictio nuptialis dari nequeat: α) si mulier eam iam in alio matrimonio accepit; β) si matrimonium celebratur tempore clauso, nisi adsit speciale privilegium, quale concessit Leo XIII Indis et Nigritis in America Latina[1]; γ) si matrimonium celebrandum est mixtum. De celebratione matrimonii mixti infra specialiter tractabitur.

b) *Benedictio simplex,* quae habetur in Rituali vel romano vel dioecesano rite approbato, debet dari in ecclesia vel in oratorio publico, non autem in oratorio semi-publico aut in domo privata, nisi ex licentia episcopi. In multis locis propter rationabiles causas sola benedictio simplex impertitur nupturientibus. Episcopi est iudicare, num consuetudo omittendi benedictionem sollemnem nuptialem sit permittenda. Rituale Romanum[2] addit: «Ceterum si quae provinciae aliis ultra praedictas laudabilibus consuetudinibus et caeremoniis in celebrando matrimonii sacramento utuntur, eas sancta Tridentina Synodus optat retineri.» Notandum tamen est, retineri non posse nisi laudabiles consuetudines; unde pluries a Romana Curia reprobatae sunt consuetudines gentilitatem aut superstitionem aut indecentiam redolentes.

ARTICULUS IV.

Quaenam facienda sint post matrimonium celebratum.

«Celebrato matrimonio parochus vel qui eius vices gerit, statim describat in libro matrimoniorum nomina coniugum ac testium, locum et diem celebrati matrimonii, atque alia, iuxta modum in libris ritualibus vel a proprio Ordinario praescriptum, idque licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus matrimonio adstiterit.»[3] 762

Haec inscriptio *statim* facienda est, i. e. eodem die vel saltem intra triduum. Non clare apparet ex hac paragrapho, quinam parochus debeat nomina inscribere, si forte matrimonium fuit celebratum extra locum domicilii aut menstruae habitationis. Sane melius esset, si tale matrimonium inscriberetur tum in parochia, ubi celebratum est, tum in parochia sponsae. Ita saltem aliquando ex iure particulari[4]. Per se autem videtur sufficere, si matrimonium inscribitur *in parochia, in cuius territorio est celebratum*[5]. Ratio est, quia tota tendentia novae legis est, ut iam saepe dictum est, annectere celebrationem matrimonii alicui territorio et onerare parochum istius loci, ut perficiat ea omnia, quae ad validitatem et liceitatem requiruntur. — Quando necessaria fuit pro celebrando matrimonio dispensatio alicuius impedimenti publici, tunc hoc quoque notandum est in libro matrimoniorum.

---

[1] Const. «Trans Oceanum» d. 18 Apr. 1897, n. 11. [2] L. c.

[3] Ita Decr. «Ne temere» IX, § 1.

[4] Ita e. g. in archidioec. Coloniensi; cf. *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 26, 6.

[5] Si matrimonium celebratum est in ecclesia regularium vel alibi extra ecclesiam parochialem, inscriptio debet nihilominus fieri in ecclesia parochiali.

Insuper etiam *in libro baptizatorum* notare oportet tum ad nomen sponsi tum ad nomen sponsae matrimonium esse tali die et anno celebratum in tali loco. Quodsi alteruter coniux vel ambo coniuges alibi baptizati sint, parochus notitiam matrimonii initi ad parochum baptismi transmittat sive per se sive per curiam episcopalem, ut matrimonium in baptismi librum referatur[1].

Haec obligatio inscribendi matrimonium contractum in libro baptismorum videtur esse *gravis,* quia eius finis gravis est, scil. ut constet de matrimonio contracto et ut bigamia vitetur[2]. — S. Congr. de Sacramentis d. 6 Martii 1911 praescripsit, ut non tantum nomina sponsorum, verum etiam nomina et agnomina *parentum* et *testium,* qui matrimonio interfuerunt, et insuper aetas contrahentium denuntietur parocho, in cuius parochia sponsi baptizati fuerunt[3].

ARTICULUS V.

De poenis latis contra transgressores Decreti «Ne temere».

763 Parochi, qui praescripta huius Decreti violaverint, ab Ordinariis pro modo et gravitate culpae puniantur. Et insuper si alicuius matrimonio astiterint *contra praescriptum de domicilio aut menstrua habitatione,* emolumenta stolae sua ne faciant, sed proprio contrahentium parocho remittant[4]. Poenae latae a Concilio Tridentino[5] videntur esse abolitae per novum Decretum, sicuti etiam praecepta eiusdem Concilii de assistentia parochi et de clandestinitate abolita sunt[6]. Unde omnes poenae latae contra transgressores sunt *ferendae sententiae,* excepta privatione emolumentorum stolae. Etenim haec obligatio oritur eo ipso, i. e. ante sententiam iudicis condemnatoriam. Emolumenta stolae reddenda sunt parocho proprio *sponsae,* nisi statuta particularia aliter determinaverint.

ARTICULUS VI.

Brevis explicatio Constitutionis «Provida».

Brevis explicatio Constitutionis «Provida».

764 1. Haec Constitutio non valet nisi in Imperio Germanico, prout nunc in Europa constitutum est (non autem in eius coloniis). Valorem habet inde a die 15 Aprilis 1906. Extensa est ad regnum Hungariae per Decretum S. Congregationis de Sacramentis d. 27 Febr. 1909. Nomine autem regni Hungariae venit non modo Hungaria proprie dicta cum Transylvania, sed etiam partes eidem annexae, seu omnes terrae ad coronam S. Stephani pertinentes, ac proinde etiam Croatia, Slavonia,

---

[1] Decr. «Ne temere» IX, § 2.

[2] Ita etiam docet *Noldin,* De sacr. n. 653.

[3] Acta Ap. Sedis III 102.

[4] Ita Decr. «Ne temere» X.

[5] Sess. 24, c. 1 de reform. matrim.

[6] Ita etiam docent *Noldin,* De sacr. n. 646; *Knecht,* Die neuen eherechtl. Dekrete 91; *Gennari,* Breve Comm. 46; *Vermeersch,* De forma spons. et matrim 51; *Wernz,* Ius Decretal. IV, 304, contra *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 25, 11.

Civitas Fluminensis (Fiume), omnia itaque loca sub regimine Regis Apostolici nunc constituta.

2. Vi horum privilegiorum matrimonia mixta sine interventu parochi catholici contracta in territorio Imperii Germanici et Hungarici sunt valida, dummodo aliud impedimentum dirimens ne obstet. *Requiritur autem, ut* **ambo** *contrahentes sint nati vel in Imperio Germaniae vel in regno Hungariae*[1].

Resolves: a) Si quis civis Imperii Germanici vult alibi matrimonium contrahere, non habet privilegium Constitutionis «Provida» et debet sequi statuta Decreti «Ne temere».

b) Si quis extra Germaniam aut Hungariam natus[2], sed per longum tempus iam in Germania aut Hungaria vivens vult matrimonium in Germania aut Hungaria contrahere, debet observare omnia statuta Decreti «Ne temere».

c) Immo si quis in Germania natus vult matrimonium contrahere cum aliquo nato in Hungaria, non potest validum matrimonium mixtum contrahere nisi coram parocho proprio catholico[3].

d) Per se patet matrimonia mixta numquam posse *licite* contrahi nisi coram parocho catholico et sub cautionibus consuetis, de quibus infra.

3. Matrimonia *mixta* et etiam *pure catholica,* quae ante Constitutionem «Provida» contracta sunt in Germania sine interventu parochi catholici, declarata sunt valida vel sanata, nisi obstiterit aliud canonicum impedimentum. Quod quidem videtur etiam valere, etiamsi contrahentes non fuerunt nati in Germania. Nam haec restrictio (nativitatis) non est allata nisi a die 28 Martii 1908 neque habet vim retroactivam. Similia valent pro Hungaria a die 27 Febr. 1909.

4. Quantum ad validitatem matrimoniorum mixtorum in Germania aut Hungaria contrahendorum vel contractorum nihil refert, utrum coram solo gubernio civili an modo prorsus privato an coram ministro acatholico contracta sint, dummodo *verus consensus maritalis* adfuerit. Notandum tamen est catholicum, qui contrahit matrimonium mixtum coram ministro acatholico, committere duplex grave peccatum, scil. a) quia violat grave praeceptum Ecclesiae prohibentis matrimonium clandestinum mixtum et b) quia praebet favorem haeresi. Propter istum favorem haeresis incurrit excommunicationem Summo Pontifici reservatam[4].

Epilogus. Cum ad dubia solvenda valde expediat cognoscere inten- 765
tionem legislatoris, operae pretium est quaestionem subnectere de principali intentione legislatoris et de mediis adhibitis. *Intentio legislatoris* fuit praecavere nullitatem tot matrimoniorum, quae contrahi solebant sine assistentia

---

[1] S. C. de Sacr. d. 18 Iunii 1909.

[2] Si quis est natus in praesenti territorio Imperii Germanici, sed ante Constitutionem Imperii, scil. ante 1870, probabilius adhuc potest uti privilegio Constitutionis «Provida», licet hoc non ita certo constet.

[3] Cf. S. C. C. d. 28 Martii 1908, ad 3; S. C. de Sacr. d. 18 Iunii 1909 (Acta Ap. Sedis I 517; cf. etiam Analecta eccl. XVII [1909] 335—338).

[4] Cf. S. Offic. d. 29 Aug. 1888 et 11 Maii 1892.

proprii parochi. Omnia matrimonia acatholicorum contrahuntur sine assistentia parochi catholici et proinde maxima eorum pars fuit concubinatus saltem materialis. Insuper tot matrimonia mixta celebrantur sine debita assistentia parochi, quae proinde etiam sunt concubinatus. Demum in ipsis matrimoniis catholicorum celebrandis saepe fuit valde difficile discernere, quinam parochus assistere deberet ratione domicilii aut quasi-domicilii, cum haud raro coniuges in fraudem legis locum habitationis mutarent. Omnia haec incommoda sublata sunt per novas leges. Matrimonia acatholica habentur ut valida; matrimonia mixta sine assistentia parochi celebrata sunt invalida (exceptis illis, quae iuxta Constitutionem «Provida» celebrata sunt). Parochus proprius nupturientium facillime nunc cognoscitur, neque obstat fraus attentata. Sic igitur habetur maxima securitas de validitate matrimoniorum, et hoc videtur fuisse principalis intentio legislatoris. — *Medium adhibitum* ad hanc praestantissimam intentionem assequendam est mutatio legis Tridentinae, quae potius personalis quam territorialis est. Econtra iuxta novam legem fere omnes ordinationes sunt *territoriales.* Ad rem scribit consultor deputatus a S. Congr. Concilii ad dandum suum votum de novo Decreto ferendo: «Omnia suadent, ut potestas parochorum quoad matrimonii celebrationem reddatur territorialis. Praeprimis enim cum omnes civiles Codices hoc principium utpote opportunius adoptaverint in actis celebrandis nuptiarum, ut aiunt, civilium, non suppetit sufficiens ratio, cur Ecclesia illud non sequatur in matrimoniali materia.» [1] Ex hac tendentia ortum est limpidissimum principium: *Omnia illa matrimonia sunt valida, quae coram parocho loci libere assistente et duobus testibus contracta sunt.* Unica exceptio habetur in Indiis Orientalibus [2]. In periculo mortis et in absentia menstrua parochi aut sacerdotis delegati adhuc maior libertas concessa est. Hinc ius matrimoniale novis decretis factum est facilius et quantum ad intelligentiam et quantum ad praxim.

CAPUT VIII.

De matrimonii impedimentis.

Praenotamen. Cum supra iam satis probatum sit et Ecclesiae competere facultatem statuendi impedimenta matrimonii et id quidem in matrimoniis christianorum *privative,* i. e. prorsus exclusa potestate civili, statim possumus aggredi explicationem singulorum impedimentorum, dividentes totum hunc tractatum in quattuor articulos: 1. de notione et divisione impedimentorum; 2. de impedimentis prohibentibus; 3. de impedimentis dirimentibus; 4. de dispensatione impedimentorum.

ARTICULUS I.

De notione et divisione impedimentorum.

766 1. **Notio.** *Impedimentum matrimonii in genere est quaedam circumstantia, propter quam ex iuris dispositione validum vel saltem licitum matrimonium est impossibile inter contrahentes.* Talis circumstantia potest esse sancita a iure vel *naturali* et *divino* vel *ecclesiastico* vel

[1] Acta S. Sedis XL 564. [2] Cf. supra n. 752.

civili. Impedimenta civilia dirimentia, quae conformiter ad ius naturale statuta sunt, obligant *non-baptizatos,* ut supra dictum est. Christiani omnes ligantur impedimentis canonicis, i. e. quae oriuntur ex iure naturali, divino et ecclesiastico. Infideles non ligantur impedimentis iuris mere ecclesiastici, e. g. impedimento criminis.

2. **Divisiones.** a) Impedimenta *dirimentia et prohibentia.* 767

Impedimentum *dirimens* illud est, quod irritat matrimonium attentatum [1]. Impedimentum *prohibens* reddit matrimonium illicitum, quin tamen eius validitatem attingat.

b) Impedimenta *iuris naturalis sive divini et iuris ecclesiastici.*

Cum Deus ipse naturam matrimonii determinaverit, cumque Christus matrimonium ad pristinam puritatem reduxerit, impedimenta, quae sunt iuris naturalis, sunt etiam iuris divini. Hoc praecipue valet pro matrimoniis christianorum, in quibus contractus matrimonialis est inseparabilis a sacramento. Iure naturali sive divino dirimunt matrimonium ea omnia, quae sunt directe contra tria bona matrimonii, e. g. impotentia, ligamen, error in persona, defectus consensus. Iure ecclesiastico prohibent aut irritant matrimonium illa impedimenta, quae quidem non sunt directe contra tria bona matrimonii, sed tamen contra eius convenientiam, e. g. consanguinitas in gradibus remotioribus, crimen, sacer ordo etc. Ceterum aliquando dubium esse potest, utrum aliquod impedimentum sit iuris naturalis an ecclesiastici. Sic e. g. auctores disputant, num consanguinitas in primo gradu collaterali, i. e. matrimonium inter fratrem et sororem germanam, sit iuris naturalis an iuris ecclesiastici.

c) *Absoluta et relativa.*

Absoluta impedimenta vocantur illa, quae irritant aut prohibent matrimonium cum *quacumque alia* persona, e. g. ligamen, impotentia physica absoluta. Impedimenta vero relativa sunt illa, quae obstant soli matrimonio *determinato,* e. g. consanguinitas, affinitas etc.

d) *Publica et occulta.*

Publica impedimenta vocantur ea, quae aut ex natura sua aut ex notorietate facti facile cognosci possunt a multis. *Ex natura sua* vel ex iure censentur publica ea, quae nituntur facto de se publico, e. g. votum sollemne, cognatio naturalis. *Propter notorietatem facti* impedimentum vocatur publicum vel famosum, si a tot et talibus personis scitur, ut valde probabile sit periculum divulgationis ac probari possit in foro publico. Si impedimentum est notorium in uno loco, non autem in loco, ubi matrimonium celebratur, talis circumstantia declaranda est in petenda dispensatione [2]. Si impedimentum notorium lapsu temporis, e. g. post decem annos, oblivioni est datum,

---

[1] Locutio «impedimentum dirimens» ab aliquibus auctoribus, e. g. a Bernardo Papiensi (apud *Freisen,* Gesch. d. kan. Eherechtes 223) reprehenditur, quia nihil potest dirimi, quod non exsistit. Porro exsistente impedimento dirimente, matrimonium non exsistit. Sed cum haec locutio iam habeatur in Decretalibus (c. 4, X 4, 3), non est cur ab ea recedamus, cum sensus eius sit obvius. Optime autem dicit *S. Thomas* (Suppl. q. 50, a. unic. ad 7): «Impedimenta praedicta non dicuntur dirimere matrimonium contractum quasi solventia verum matrimonium, quod rite contractum est; sed quia solvunt matrimonium, quod contractum est *de facto* et non de iure.»

[2] Cf. *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 28.

potest considerari ut occultum, nisi tamen sit publicum ex natura sua seu ex iure [1]. — Impedimentum occultum distinguitur vel *omnino occultum*, quod a nemine cognoscitur, nisi a partibus et confessario [2], vel *relative occultum*, quod cognoscitur a paucis et discretis personis, ita ut proximum divulgationis periculum desit. Aliquando etiam distinguitur impedimentum occultum *de facto*, sed *ex iure* publicum; e. g. Titius contrahit matrimonium cum Caia, quae censetur esse filia legitima Pauli; reapse autem nata est ex secreto adulterio matris cum avunculo Titii. Proinde inter Titium et Caiam est consanguinitas in secundo gradu lineae collateralis. Haec consanguinitas de facto est omnino occulta, de iure autem censetur publica. — Demum quidam auctores adhuc distinguunt impedimentum occultum *formaliter* et *materialiter* publicum; e. g. Titius vult contrahere matrimonium cum Caia, cuius sororem Annam carnaliter cognovit. Hoc factum turpe multi quidem cognoscunt, sed nesciunt exinde oriri impedimentum matrimonii, quod proinde materialiter est publicum, formaliter vero (in quantum est impedimentum) est occultum [3].

e) *Indispensabilia et dispensabilia.*

Priora sunt illa, in quibus Ecclesia dispensare non potest vel saltem non solet, e. g. ligamen, sacerdotium, affinitas in linea recta. Posteriora sunt illa impedimenta, super quibus Ecclesia dispensare solet, e. g. consanguinitas in secundo, tertio et quarto gradu.

f) *Perpetua et temporanea.*

Illa perpetuo durant, usque dum dispensatio obtenta fuerit, e. g. consanguinitas; ista lapsu temporis eo ipso cessant, e. g. defectus aetatis.

g) *Certa et dubia.*

Dubium potest esse vel dubium iuris vel dubium facti. Si de impedimento exsistit dubium iuris mere ecclesiastici, generatim applicari potest axioma: «Impedimentum dubium est impedimentum nullum.» Si agitur de dubio iuris divini aut naturalis aut de dubio facti, in praxi prius petendum est iudicium competentis auctoritatis ecclesiasticae, scil. episcopi aut Sanctae Sedis. Sic e. g. in dubio de exsistentia impedimenti ligaminis matrimonium solet prohiberi; in dubio vero de exsistentia impedimenti impotentiae matrimonium solet permitti.

ARTICULUS II.

De impedimentis prohibentibus.

768 **Praenotamen.** Impedimenta probibentia matrimonii non eodem modo a diversis auctoribus enumerantur. Alii putant illa esse duo vel quattuor; alii ea esse quinque vel sex; alii demum ea esse undecim. Talis diversitas provenit ex diverso modo sumendi impedimenta. Si sub nomine impedimenti prohibentis intelliguntur omnes graves prohibitiones matrimonii, tunc facile

---

[1] Benedicti XIV Instr. 87.

[2] Ita saltem si agitur de matrimonio contrahendo, quia unus testis sufficit ad impediendum matrimonium contrahendum; sin autem agitur de matrimonio contracto, impedimentum censetur occultum, etsi unus testis illud cognoscat. Cf. *Wernz*, Ius Decretal. IV, n. 216, et S. C. C. d. 29 Ian. 1889.

[3] Cf. *Gennari*, Consultazioni mor. I CXXVII.

enumerari possent duodecim; etenim tunc ex Decreto «Ne temere» accederent tria impedimenta prohibentia, scil. eae conditiones, quae requiruntur ad licitam assistentiam matrimonii [1]. Immo status peccati mortalis esset impedimentum prohibens matrimonii, cum in isto statu celebratio matrimonii graviter prohibeatur. Ergo de numero talium impedimentorum non est disputandum [2]. Nos enumeramus quinque impedimenta prohibentia, quae his versiculis continentur:

Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum;
Cultusque impediunt mixtus, sed facta valebunt.

§ 1.

Ecclesiae vetitum.

Notio. Vetitum Ecclesiae, prout hic sumitur, est *praeceptum speciale* a competente superiore datum, quo matrimonium particulare a certis personis celebrandum ex legitima causa sive in perpetuum sive ad tempus prohibetur (aut interdum etiam irritatur) [3]. Essentialis differentia inter vetitum Ecclesiae et cetera impedimenta matrimonii consistit in hoc, quod alia impedimenta dantur per modum *legis generalis*, vetitum vero Ecclesiae semper habet rationem *praecepti* afficientis *singulare* matrimonium vel saltem singularem personam. 769

Divisiones. Vetitum Ecclesiae dividitur:

1. In vetitum *Summi Pontificis, episcopi, parochi,* prout latum est a Summo Pontifice, episcopo aut parocho.

2. In vetitum *perpetuum* aut *temporale,* prout perpetuo aut ad tempus durat.

3. In vetitum *simplicis prohibitionis* aut *cum clausula irritante,* prout matrimonium contrahendum aut simpliciter prohibet aut etiam irritat.

4. In vetitum *generale* et *particulare,* prout matrimonium prohibet cum omni alia persona aut cum aliqua persona particulari [4].

In sensu latiore omnia quidem matrimonii impedimenta iuris ecclesiastici sunt vetita Ecclesiae, ideoque quidam auctores vetitum Ecclesiae non admittunt ut distinctum impedimentum, vel solummodo mixtam religionem tamquam vetitum Ecclesiae habent, sed quia iam in Decretalibus Gregorii IX est titulus specialis: «De matrimonio contracto contra interdictum Ecclesiae» [5], cumque auctores melioris notae vetitum Ecclesiae ut speciale impedimentum habeant [6]; ideo et nos de hoc impedimento hic breviter agimus.

Quando occurrit vetitum Ecclesiae? a) *Summus Pontifex* solet opponere vetitum Ecclesiae alicui matrimonio praecipue in tribus casibus: 1. *In dispensatione voti publici castitatis.* Solet enim apponi haec clausula: «Quodsi contrahentium praefatorum alter alteri super- 770

---

[1] Cf. supra n. 757 sqq.

[2] *Berardi* (Comm. in ius eccl. IV, diss. 4, c. 7, q. 1 [ed. Venet. p. 142]) acriter reprehendit enumerationem consuetam impedimentorum.

[3] Cf. *Wernz* l. c. n. 594. [4] Ib. n. 595. [5] Lib. 4, tit. 16.

[6] *Feije,* De imped. et dispens. matrim. n. 549; *Wernz* l. c. n. 593 sqq; *Gasparri,* De matrim. I, n. 269; *Aertnys,* Theol. mor. l. 6, n. 539.

vixerit, perpetuo absque spe coniugii maneat.» 2. *In dispensatione matrimonii rati propter impotentiam* solet apponi clausula: «Vetito mulieri (viro) transitu ad alias nuptias inconsulta S. Congregatione.» 3. *In dispensatione super impedimento raptus* solet adici clausula: «Quodsi dictus vir praefatae mulieri supervixerit, absque spe coniugii maneat.»

b) *Episcopus* vel *parochus* etiam in tribus casibus vetitum Ecclesiae interponere potest[1]: 1. Quando matrimonio contrahendo *reclamatio priorum sponsalium* nondum rite dissolutorum obicitur. Tunc enim episcopus tenetur emittere decretum: «Nihil transeat.»[2] 2. Quando probabilis adest *suspicio alicuius impedimenti latentis.* 3. Quando serio timetur, ne *magna damna praesertim spiritualia* ex hoc matrimonio oritura sint.

c) Pro *foro interno* etiam confessarius aliquod matrimonium prohibere potest, si scil. vergeret in magnum detrimentum spirituale poenitentis.

Obligatio et **cessatio.** Vetitum Ecclesiae obligat sub gravi, et quidem tum nupturientes tum parochum invitatum ad assistendum matrimonio. Semper autem recursus patet ad superiorem auctoritatem ecclesiasticam, si istud vetitum factum est a potestate inferiore. — Vetitum Ecclesiae cessat per legitimam revocationem superioris ecclesiastici.

§ 2.

Tempus clausum.

771 **Notiones.** *Nomine temporis clausi vel feriati intelligitur tempus, quo sollemnitates nuptiarum prohibentur.*

Olim tempus clausum longius durabat, sed Concilium Tridentinum[3] statuit: «Ab Adventu Domini nostri Iesu Christi usque in diem Epiphaniae et a feria quarta Cinerum usque in Octavam Paschatis inclusive antiquas sollemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus observari sancta Synodus praecipit; in aliis vero temporibus nuptias sollemniter celebrari permittit, quas episcopi, ut ea qua decet modestia et honestate fiant, curabunt. Sancta enim res est matrimonium et sancte tractandum.» — Ratio huius prohibitionis est, quia haec tempora sunt sacratiora, operibus orationis et poenitentiae destinata, ac proinde tunc fideles non sunt distrahendi nuptiarum pompis.

Ex iure communi istis temporibus non prohibetur *celebratio ipsius matrimonii,* ideoque in magnis urbibus matrimonia celebrantur toto anno. Solummodo prohibentur sollemnitates nuptiarum. Ex iure autem particulari etiam ipsum matrimonium aliquando interdicitur tempore clauso.

Quid sunt sollemnitates nuptiarum? Rituale Romanum[4] sic docet: «Meminerint parochi ... [tempore clauso] sollemnitates nuptiarum prohibitas esse, ut nuptias benedicere, sponsam traducere, nuptialia celebrare convivia. Matrimonium autem omni tempore contrahi potest.» Ergo tempore clauso tria

---

[1] Quidam auctores enumerant plures casus, e. g. *Aertnys,* Theol. mor. l. 6, n. 539.
[2] Cf. supra n. 741. [3] Sess. 24, c. 10 de reform. matrim.
[4] Tit. 7, c. 1, n. 18.

sunt prohibita: 1. Benedictio nuptiarum, quae datur in Missa pro sponso et sponsa et habetur in Missali. Benedictio autem simplex, quae habetur in Rituali, semper permittitur. 2. Sollemnis traductio sponsae in domum sponsi cum magna pompa, sicut in quibusdam regionibus fieri solet. 3. Magna et opipara convivia nuptialia et choreae. Aliquod modestum convivium nuptiale non est prohibitum tempore clauso. Pariter proclamationes matrimoniales possunt fieri tempore clauso (saltem ex iure communi).

Dispensatio super impedimento temporis clausi quantum ad magna convivia et sollemnem traductionem sponsae non solet concedi, cum nimis pugnet cum temporis sanctitate et vix sine scandalo fidelium fieri possit. Ast Summus Pontifex vel episcopus specialiter delegatus ex gravi causa aliquando concedit licentiam, ut tempore clauso celebretur Missa pro sponso et sponsa cum sollemni benedictione. Talis licentia Indis et Nigritis in America Latina habitantibus concessa est a Leone XIII[1]. — Parochus, qui tempore clauso sine praevia licentia legitima Missam pro sponso et sponsa celebrat ac sollemnem benedictionem coniugibus impertit, graviter peccat et puniendus est ab episcopo.

§ 3.

Sponsalia.

Sponsalia rite inita iuxta Decretum «Ne temere» constituunt im- 772
pedimentum prohibens respectu cuiuslibet alterius matrimonii, nisi sint legitime dissoluta iuxta superius n. 728 sqq dicta.

Istud impedimentum oritur ex ipso iure naturali, quod dictat standum esse promissioni sponsaliciae semel factae. Quodsi haec promissio libere remissa aut rite condonata vel dispensata est, eo ipso cessat impedimentum prohibens sponsalium. Aliter est de impedimento publicae honestatis orto ex legitimis sponsalibus, quod perdurat etiam dissolutis sponsalibus, ut infra dicetur. Hodie abolitis sponsalibus privatis, raro aderit impedimentum prohibens sponsalium.

§ 4.

Votum.

Votum, quod constituit impedimentum prohibens matrimonii, non 773
est votum *sollemne,* quippe quod non tantum prohibeat, sed etiam dirimat matrimonium, sed est votum simplex, quod inducit obligationes incompatibiles cum statu matrimoniali.

Quinque sunt huiusmodi vota, scil.: 1. votum non nubendi seu coelibatus; 2. votum virginitatis; 3. votum perfectae castitatis; 4. votum ingrediendi in religionem; 5. votum suscipiendi sacros ordines. Tria priora vota praecipue castitatem; duo posteriora potius virtutem religionis respiciunt. Licet theoretice differat votum non nubendi a voto virginitatis, quia virginitas non solum amittitur usu matrimonii, sed etiam aliis actibus consummatae luxuriae, tamen practice votum virginitatis et votum non nubendi coincidere solent. Aliquando difficulter dignoscere valet confessarius, utrum poenitens emiserit

[1] Const. «Trans Oceanum» d. 18 Apr. 1897.

votum virginitatis an votum perfectae castitatis. Tunc poenitens interrogandus est, quid principaliter vovendo intenderit, utrum ut liber ab oneribus matrimonii facilius possit Deo servire, an ut amore puritatis et observantia strictissimae castitatis velit Deo placere. In primo casu adesse videtur votum virginitatis, in altero vero votum perfectae castitatis.

774 **Gravitas obligationis.** Qui ligatus aliquo ex istis votis matrimonium contrahit, valide quidem agit, sed quantum ad peccatum eius sequentia sunt distinguenda:

a) Qui **voto non nubendi** vel etiam virginitatis ligatus matrimonium init, graviter peccat, quia directe laedit magnum votum in gravi materia. Semel autem inito matrimonio potest sine novo peccato debitum petere et reddere, quia votum iam est impossibile. Matrimonio dissoluto per mortem compartis votum reviviscit, si fuerit *absolute* factum. At quidam auctores hanc reviviscentiam probabiliter negant [1]. Qui hoc voto ligatus fornicatur aut alia peccata contra castitatem committit, non laedit votum, quippe quod pro obiecto habeat solam matrimonii renuntiationem. — A voto non nubendi dispensare possunt episcopus, confessarius regularis aliique confessarii habentes speciales facultates.

b) Qui ligatus **voto simplici castitatis** matrimonium contraxit, peccat graviter, excepto casu rarissimo, quo quis moraliter certus sit (sive per promissionem fide dignam sive per votum compartis), se numquam aliquid contra castitatem facturum esse. Sic plures theologi docent B. Virginem post emissum votum castitatis matrimonium cum S. Ioseph contraxisse [2]. — Ille, qui hoc voto obstrictus est, *numquam potest debitum coniugale petere*, potest autem illud *reddere*, quotiescumque compars ex iustitia illud exigit. Quando vero compars non habet strictum ius ad debitum, e. g. durante primo bimestri, vel post adulterium commissum, ille, qui voto ligatus est, non potest debitum reddere, quia votum semper subsistit, nec tunc per observationem voti ius alterius laeditur. Mortua comparte votum reviviscit. — Votum simplex castitatis, de quo hic agitur, est votum emissum vel *privatim* in saeculo vel *publice* in congregationibus religiosis. Vota tamen simplicia emissa in Societate Iesu constituunt impedimentum dirimens et non tantum prohibens futuri matrimonii. Ita ex Const. «Ascendente Domino» Gregorii XIII. S. Poenitentiaria d. 29 Nov. 1842 respondit etiam votum castitatis, quod forsan aliquis Protestans emiserit cum vera intentione se obligandi, esse votum simplex castitatis et obligare in conscientia, ac proinde constituere impedimentum prohibens matrimonii.

775 **Dispensatio.** A voto perfectae castitatis, si fuerit absolute, sine ulla conditione a pubere emissum, nemo potest dispensare nisi Summus Pontifex aut eius delegatus. In duobus autem casibus episcopus et confessarius regularis possunt partialem dispensationem concedere, scil. 1. *in casu necessitatis*, quando matrimonium iam non potest differri sine magno incommodo, nec est probabilis spes coniuges non esse consummaturos matrimonium ante dispensationem pontificiam obtentam. Ita docent S. Alphonsus [3], Elbel, Henriquez aliique, et Aertnys [4] vocat hanc sententiam tutam in praxi. Episcopus certo videtur hanc facultatem in casu necessitatis habere, immo ex facultatibus quin-

---

[1] Cf. *Noldin*, De sacr. n. 563.
[2] Cf. S. theol. 3, q. 28, a. 4, et q. 29, a. 2.
[3] Theol. mor. l. 6, n. 1118.
[4] Theol. mor. l. 3, n. 108.

quennalibus adhuc maiori potestate solet esse praeditus. — 2. *Matrimonio contracto* cum voto castitatis confessarius regularis et episcopus certe possunt a voto castitatis dispensare *ad petendum debitum.* Ita S. Alphonsus[1], Lehmkuhl[2], et communiter auctores moderni, contradicentibus quibusdam antiquioribus[3]. Sin autem matrimonio contracto *ambo coniuges* ex mutuo consensu votum castitatis emittunt, in tali voto episcopus potest quidem dispensare, si adest incontinentiae periculum et S. Pontifex adiri nequit, non autem confessarius regularis, quia tale votum est perfectum et absolutum votum castitatis. Sin vero votum castitatis est emissum ab *uno* coniuge consentiente altero, tunc etiam confessarius regularis potest dispensare, ut ille, qui hoc voto ligatus est, valeat licite petere debitum coniugale. Ratio est, quia tale votum non censetur undequaque perfectum[4].

Nota. Quotiescumque dispensatio super voto perfectae castitatis conceditur, solet limitari ad determinatum matrimonium, ita ut hoc matrimonio dissoluto per mortem compartis votum reviviscat. Praeterea in rescripto dispensationis additur: dispensatus «si umquam extra licitum usum matrimonii deliquerit aut matrimonium absque nova dispensatione contraxerit, sciat se contra castitatis votum facere et debitum coniugale exigere non posse». Insuper tenetur confessarius vel episcopus dispensans aliquam poenitentiam imponere, quae *quotidie* facienda est, ut ille, qui dispensatus est, adimplens eam meminisse semper possit obligationis, qua huiusmodi voto astringebatur. Sane haec poenitentia non debet esse nimis onerosa et postea potest commutari in aliam (non quotidianam), si ita bonum iudicatur.

c) Qui ligatus **voto ingrediendi religionem** aut congregationem reli- 776
giosam contraxit matrimonium, graviter peccat, cum fere semper sibi reddat impletionem voti impossibilem. Quod enim illi conceditur a iure bimestre ad ingrediendam religionem, hodie vix ullius est utilitatis practicae, cum talis recessus sit moraliter impossibilis, tum propter leges civiles tum propter damnum magnum oriturum comparti. Consummato semel matrimonio, ille qui votum emisit, potest licite reddere et petere debitum coniugale, quia non promisit directe castitatem, sed ingressum in religionem, qui nunc factus est impossibilis. Dissoluto matrimonio per mortem compartis vel si propter adulterium aut consensum compartis licitum est divortium perpetuum, votum reviviscit, nisi interim rerum circumstantiae sint ita mutatae, ut ingressus in religionem sit moraliter impossibilis. — Ab hoc voto, si agitur de ingredienda *religione proprie dicta* (i. e. cum votis sollemnibus), nemo dispensare potest nisi Summus Pontifex eiusque specialiter delegatus. Sin autem agitur de ingredienda congregatione religiosa cum solis votis simplicibus, episcopi et confessarii regulares dispensationem concedere possunt.

In rescripto dispensationis a S. Sede concessae solet inveniri haec clausula: «Dispensando commutes in sacramentalem confessionem quolibet mense et in alia poenitentiae opera perpetua, inter quae opera sint aliqua religionis, quam vovit seu ingressus fuit, quae quotidie facere teneatur, ut ea adimplens meminisse semper possit obligationis, qua huiusmodi voto astringebatur.» Ergo convenienter poenitenti imponitur e. g. communio reci-

---

[1] De privileg. n. 108 sq. [2] Theol. mor. II, n. 835.

[3] Cf. supra II, n. 424 sqq.

[4] Cf. *S. Alph.,* Theol. l. 6, n. 987, dub. 2; *Ferraris,* Prompta Bibl., s. v. «Debitum coniugale» II, 4 sqq; nostrum Man. iur. eccl. II, n. 242 sq.

pienda in festis, quae principaliter in tali ordine celebrantur, vel visitatio ecclesiarum ordinis etc.

d) Qui ligatus **voto suscipiendi sacros ordines** matrimonium contraxit, graviter peccat, quia sibi impletionem voti moraliter impossibilem reddit. Posset quidem et teneretur consensum compartis petere, ut non obstante matrimonio sacros ordines suscipere valeret; sed compars minime tenetur hunc consensum praestare, quia tunc et ipsa deberet votum castitatis emittere vel etiam in religionem intrare. Si compars consensum non dederit, ille, qui voto ligatus est, debitum coniugale petere et reddere licite potest, quia castitatem directe non vovit et impletio voti facta est impossibilis. Recuperata autem libertate (sive per adulterium sive per mortem coniugis) votum reviviscit, nisi dispensatio obtenta fuerit, quae quidem dari potest ab episcopo aut a confessario regulari.

§ 5.

Mixta religio.

777 **Notio.** *Impedimentum mixtae religionis exsistit inter nupturientes, quorum alter est baptizatus in Ecclesia catholica, alter vero in haeresi aut schismate.*

Mixta religio non censetur adesse:

1. Inter duas personas, quarum altera omnino non est valide baptizata (tunc habetur cultus disparitas).

2. Inter duas personas, quarum altera est catholica, altera vero iam ab infantili aetate defecit a fide catholica. Sane iste apostata est verus haereticus ac proinde volens contrahere matrimonium coram parocho catholico debet praestare tres cautiones infra enumerandas, sed non ita benigne ab Ecclesia tractatur, sicut ille, qui in haeresi natus et baptizatus est. Ita etiam statuit S. Congr. Inquisitionis d. 30 Ian. 1867 dicens: «Quoties agitur de matrimonio inter unam partem catholicam et alteram, quae a fide ita defecit, ut alicui falsae religioni vel sectae sese adscripserit, requirendam esse consuetam et necessariam dispensationem cum solitis ac notis praescriptionibus et clausulis.» Ex quo sequitur, ut huiusmodi matrimonium nullibi (nec etiam in Germania et Hungaria) possit valide contrahi nisi coram parocho catholico et duobus testibus [1]. Sin autem talis apostata matrimonium contraxit cum parte haeretica, non constat, utrum istud matrimonium sit considerandum ut pure haereticum an ut mixtum, ac proinde in iudicanda validitate talis matrimonii initi sine assistentia parochi extra Germaniam et Hungariam recurrendum est in singulis casibus ad S. Officium [2].

3. Inter fideles observantes diversos ritus, e. g. inter catholicum latini et catholicum rutheni ritus. Pius X Const. «Ea semper» d. 14 Iunii 1907 pro America Septentrionali statuit, quomodo tunc agendum sit et quoad celebrationem matrimonii et quoad educationem infantium [3].

778 **Moralitas matrimonii mixti.** Matrimonium mixtum aliquando prohibitum est *iure ipso naturali et divino,* quando scil. a) oritur pro parte catholica proximum periculum perversionis et praesertim amittendae fidei; b) proles nascitura non educabitur in fide catholica, vel etiam

[1] S. C. C. d. 1 Febr. 1908, ad 5. [2] Cf. supra n. 745.
[3] Analecta eccl. XV (1907) 431.

si eius educatio neglegetur; c) adest communicatio in sacris cum haereticis sine urgenti causa facta. Pars enim catholica administrat haeretico sacramentum matrimonii, quod sane non licet sine urgenti ratione[1]. Unde Gregorius XVI in epistula ad archiepiscopum Friburgensem die 23 Maii 1846 declaravit: «Compertum exploratumque est catholicos (seu viros seu mulieres), qui mixtis nuptiis temere contrahendis se ac prolem inde suscipiendam in perversionis periculum iniciunt, contra naturalem divinamque legem peccare.» Ex quibus patet neminem, nec *Summum Pontificem,* posse dispensare, ut catholicus matrimonium mixtum contrahat licite, nisi omne proximum periculum perversionis tum pro ipso contrahente, tum pro prole nascitura vitetur[2]. Sin autem tale periculum sit eliminatum, tunc matrimonium mixtum potest esse licitum, accedente dispensatione Ecclesiae. Unde illi auctores, qui docent matrimonium mixtum esse semper illicitum et solummodo tolerari ab Ecclesia, sicuti etiam Ecclesia coacte tolerat alia mala, severius quam par est loquuntur.

Munus parochi et confessarii quoad matrimonia mixta vitanda. 779

Totis viribus, hortationibus, suasionibus necnon increpationibus sacerdotes conari debent, ne matrimonia mixta ineantur. Omnes fideles cognoscere debent, «quid ipsa catholica Ecclesia de huiusmodi catholicos inter et acatholicos nuptiis constanter senserit, cum illas semper improbaverit ac tamquam illicitas planeque perniciosas habuerit tum ob flagitiosam in divinis communionem, tum ob impendens catholico coniugi perversionis periculum, tum ob pravam sobolis institutionem». Ita Instructio Antonelliana[3], quae a S. Officio d. 24 Nov. 1899 iterum inculcata est. Simili modo loquuntur Leo XIII in Encyclica «Arcanum» et plura Concilia particularia, praesertim Americae Latinae. — Ad praecavenda matrimonia mixta valde conducit, ut omnes parochi et confessarii cuiusque regionis vel dioecesis *unitis viribus et uniformiter* collaborent et praesertim sequentia remedia adhibeant: a) in catechesi et in praedicatione identidem fideles instruant de malis provenientibus ex matrimoniis mixtis; b) in confessionali fideles prudenter aeque ac strenue deterreant a matrimoniis mixtis et absolutionem sacramentalem denegent eis, qui obstinate volunt matrimonium mixtum inire sine cautelis praescriptis; c) «post celebratas mixtas nuptias parochi gravi conscientiae onere

---

[1] Optime dicit Leo XIII (Const. «Arcanum» d. 10 Febr. 1880) de matrimoniis mixtis: «Animos de disciplina religionis dissidentes vix sperari potest futuros esse cetera concordes. Quin immo ab eiusmodi coniugiis ex eo maxime perspicitur esse abhorrendum, quod occasionem praebent vetitae societati et communicationi rerum sacrarum, periculum religioni creant coniugis catholici, impedimento sunt bonae institutioni liberorum, et persaepe animos impellunt, ut cunctarum religionum aequam habere rationem assuescant.»

[2] Saeculo XVIII et ineunte saeculo XIX prava praxis a quibusdam episcopis permissa est, ut in matrimoniis mixtis pueri in religione patris, puellae vero in religione matris educarentur. Sed Summi Pontifices Benedictus XIV, Pius VI, Pius VIII, Gregorius XVI strenue sese opposuerunt huic praxi tam graviter pugnanti cum iure divino.

[3] In hac Instructione Antonelliana d. 15 Nov. 1858 (Analecta eccl. IX [1901] 16 sq) habetur tota disciplina hodierna de matrimoniis mixtis.

se gravari sciant invigilandi, ut promissae a coniugibus conditiones observentur et effectum sortiantur.»[1]

780 **Dispensatio** ad matrimonium mixtum contrahendum unice pertinet ad S. Sedem[2]. Unde iam nullam probabilitatem habet sententia quorundam veterum moralistarum putantium episcopum posse dispensare propria auctoritate in impedimento mixtae religionis. Ex delegatione autem S. Sedis hodie fere omnes episcopi possunt iustis gravibusque accedentibus causis dispensare super hoc impedimento.

Episcopus sedulo attendat clausulas, quae in sua facultate obtenta appositae sunt; non enim sunt eaedem clausulae in omnibus facultatibus obtentis. Sic e. g. raro conceditur sic dicta *facultas cumulandi,* quae praecipue est potestas dispensandi in impedimento mixtae religionis simul occurrente cum alio impedimento dirimente matrimonii[3]. Praesertim pro praxi notandum est in illa amplissima facultate concessa a S. Congr. Inquisitionis d. 20 Febr. 1888 dispensandi in imminente periculo mortis super omnia impedimenta dirimentia (exceptis duobus) non contineri facultatem dispensandi super impedimento mixtae religionis. Ita expresse statuit S. Congr. Inquisitionis d. 18 Martii 1891[4]. Pro aliquibus autem dioecesibus, è. g. pro dioecesi Argentoratensi, S. Sedes hanc dispensandi facultatem extendit ad impedimentum mixtae religionis[5]. S. Congr. de Sacramentis d. 14 Maii 1909 statuit, quemlibet sacerdotem, qui ad normam articuli VII Decreti «Ne temere» imminente mortis periculo, ubi parochus vel loci Ordinarius vel sacerdos ab alterutro delegatus haberi nequeat, coram duobus testibus matrimonio assistere valide ac licite potest, *in iisdem rerum adiunctis* dispensare quoque posse super impedimentis omnibus etiam publicis matrimonium *iure ecclesiastico dirimentibus,* exceptis sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita. Haec facultas nihil aliud esse videtur nisi extensio facultatis anni 1888 ad omnes sacerdotes legitimea ssistentes matrimonio in periculo mortis, ac proinde *non includere* facultatem dispensandi super impedimento mixtae religionis. Unde e. g. parochus vocatus ad moribundum concubinarium, qui matrimonio civili invalido iunctus est cum muliere protestantica, potest quidem absolutionem sacramentalem dare, si moribundus est rite dispositus, sed non potest matrimonium istud convalidare, nisi habeat *speciales* facultates distinctas ab indultis a. 1888 et 1909 concessis.

781 **Conditiones requisitae pro dispensatione** impedimenti mixtae religionis sunt sequentes:

1. *Iustae gravesque causae.*

E. g. grave periculum apostasiae partis catholicae, si dispensatio negatur; timor, ne secus solum matrimonium civile ineatur vel tantum coram ministro acatholico; fundata spes conversionis partis acatholicae.

---

[1] Ita S. C. de Prop. Fide d. 25 Iunii 1884 (Collect. de Prop. Fide n. 1621).

[2] S. C. Inquis. d. 3 Ian. 1871.

[3] Cf. S. C. Inquis. d. 12 Sept. 1866 et 18 Aug. 1879.

[4] «Disparitatem cultus utpote impedimentum dirimens in Encyclica S. Officii d. 20 Febr. 1888 comprehendi: mixtam vero religionem uti impedimentum impediens non comprehendi.» Cf. etiam S. C. Inquis. d. 12 (14) Apr. 1899.

[5] Cf. S. C. Inquis. d. 10 Dec. 1903.

2. *Tres cautiones* serio, explicite et fide digna promissione praestitae, scil.:

a) Ut universa proles utriusque sexus in sancta religione catholica baptizetur et educetur.

Haec conditio valet pro omni prole non solum ex isto matrimonio nascitura, sed etiam *ab ipsis contrahentibus ante* matrimonium illegitime genita. Praeterea tum parochus tum pars catholica prudenter curare debent, ut proles forte ex altero sponso in praecedenti connubio nata ab haeresi abducatur et catholice educetur. Nam quando alter sponsus prolem ex alio connubio progenitam in haeresi obstinate educare vult, saepe vehemens timor inducitur, ne ipse in novo matrimonio non sit adimpleturus conditiones praescriptas. Quapropter tunc valde caute dispensatio petenda et exsecutioni mandanda est.

b) Ut exclusum sit a parte catholica quodlibet proximum periculum perversionis illique prorsus liberum sit exercitium suae religionis.

c) Ut pars catholica prudenter et strenue curet conversionem partis acatholicae.

Qua **forma**, utrum scripto an viva voce an praesentibus testibus an iuramento firmatae, istae tres cautiones dandae sint, non est determinatum *a iure communi*, dummodo superior ecclesiasticus moralem certitudinem habeat, sive de cautionum sinceritate pro praesenti, sive de earundem adimplemento in futuro. Hinc in modernis rescriptis dispensationum S. Officium solet clausulam inserere: «dummodo ipse Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri». — Ex *iure particulari* non raro determinata forma ab episcopo praescripta est, iuxta quam cautiones praestari debeant. In aliquibus regionibus insuper exigitur, ut volentes inire matrimonium mixtum neque antea neque postea se sistant coram ministro acatholico[1].

Ritus in contractu matrimonii mixti observandus. Ex iure 782
communi parochus non potest praestare nisi sic dictam *assistentiam passivam* in matrimoniis mixtis, i. e. debet absque habitu et ritu sacro extra ecclesiam recipere coram duobus testibus consensum maritalem nupturientium. Iure autem particulari non raro permittuntur proclamationes et caeremoniae omnes contentae in Rituali, «*exclusa tamen semper Missae celebratione*». Non potest igitur neque Missa votiva pro sponso et sponsa neque alia Missa cum benedictione nuptiali dici in celebratione matrimonii mixti. Non autem prohibetur, ne contrahentes curent cele-

---

[1] Ita in tota Germania, ubi haec conditio expresse exigitur a S. Sede. Cf. *Vogt*, Das kirchl. Eherecht § 36, n. 6. — En verba, quae habentur in rescriptis S. Officii dispensantis super impedimento mixtae religionis: Dispensatio conceditur, «dummodo formiter praestentur in Curia ab utroque sponso cautiones ab Ecclesia praescriptae, praesertim de amovendo a coniuge catholico perversionis periculo, de conversione coniugis acatholici ab illo pro viribus curanda ac de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino educanda, dummodo ipse R. P. D. Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri, et dummodo neque ante neque post matrimonium coram parocho catholico initum partes adeant ministrum acatholicum.»

brari Missam privatam die celebrationis matrimonii atque huic Missae assistant sicuti ceteri fideles[1].

783 **Matrimonium mixtum clandestine contractum.**

S. Congr. Inquisitionis d. 23 Aug. 1877 respondit ad quaesitum: «Utrum in contractis matrimoniis cum haereticis pastores animarum partem poenitentem, dummodo seclusum sit scandalum, tuta conscientia ad receptionem sacramentorum admittere valeant? — Quoad *matrimonia valida* ad sacramenta percipienda posse admitti sine praevia renovatione consensus, sed ab eisdem recipiendis esse arcendos, donec vera dederint resipiscentiae signa et promiserint se curaturos totis viribus tam conversionem partis haereticae quam educationem in religione catholica prolis universae natae et forsan nasciturae, et tandem donec obtinuerint absolutionem a censuris incursis una cum poenitentiis salutaribus casu quo contraxerint coram ministro haeretico. — Quoad vero *matrimonia invalida,* cum sit nullum eorum matrimonium, v. g. vitio clandestinitatis, non esse admittendos ad receptionem sacramentorum, nisi prius promiserint post impetratam dispensationem super impedimento mixtae religionis se fideliter exsecuturos esse eas omnes conditiones, quae exiguntur in praelata dispensatione, et dein, nisi consensum renovaverint coram catholico parocho et duobus testibus, et tandem, nisi obtinuerint prius absolutionem a censuris incursis una cum poenitentiis salutaribus casu quo matrimonium attentaverint coram ministro acatholico.» — Ex hac responsione S. Officii et etiam ex aliis, praesertim d. 29 Aug. 1888 et 11 Maii 1892, sequuntur tria:

1. Qui *valide* contraxerunt matrimonia mixta clandestina[2], non possunt absolutionem sacramentalem recipere, nisi promiserint se totis viribus curaturos esse universae prolis educationem catholicam.

Unde *maritus* catholicus numquam potest recipere absolutionem sacramentalem, nisi serio promittat, universam prolem *nascituram* educatum iri in religione catholica. Quoad prolem *iam natam* et nondum ad pubertatem provectam pater item omnino tenetur procurare educationem catholicam. Ratio est, quia iuxta iura civilia in patris absoluta potestate sita est educatio prolis, saltem usque ad pubertatem, quidquid antea stipulatum est. Ergo pater potest ac proinde debet procurare educationem universae prolis in religione catholica, licet inde quaedam incommoda materialia illi oriantur. Quodsi autem proles iam non est subdita paternae potestati, pater saltem instantissime hortari debet, ut proles libere acceptet fidem catholicam. — *Uxor* autem, quae matrimonium mixtum validum contraxit, tenetur quidem totis viribus procurare educationem universae prolis in religione catholica, attamen quia sub potestate viri est, qui forte nullo modo consentit in hanc educationem catholicam, potest sacramentaliter absolvi, licet propter contradictionem mariti proles reapse non educetur in religione catholica. Ratio

---

[1] Tolerandum est, ut a parocho catholico consuetae proclamationes fiant, omni tamen praetermissa mentione religionis eorum, qui nuptias sint contracturi. Cf. S. Offic. d. 29 Nov. 1889, ad 2, et 24 Nov. 1899. Cf. etiam *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 351.

[2] Matrimonia mixta clandestina fuerunt valida ante Decretum «Ne temere» in omnibus regionibus, ubi viguit declaratio Benedicti XIV vel simile indultum, nunc autem in Germania et Hungaria tantum.

est, quia nemo ad impossibile tenetur. Per se patet, scandalum datum a muliere esse pro viribus reparandum.

2. Qui *invalide* contraxerunt matrimonium mixtum clandestinum, non possunt sacramentaliter absolvi, nisi prius matrimonium sit convalidatum.

Patet, quia concubinarii sunt indigni absolutione sacramentali, saltem si non sunt in bona fide. Haec bona fides vix umquam supponi potest. Convalidatio matrimonii mixti invalidi diversimode facienda est: Si coniuges parati sunt praestare cautiones consuetas supra enarratas, nihil aliud requiritur, nisi ut obtenta dispensatione ab impedimento mixtae religionis (et aliis impedimentis forsan exsistentibus) matrimonium celebretur iuxta normas Decreti «Ne temere», i. e. coram parocho et duobus testibus. Sin autem *neuter* coniugum vult praestare cautiones necessarias, matrimonium non potest ab ecclesiastica auctoritate convalidari, quia hoc esset cooperari ad aliquid intrinsecus malum. Si saltem *pars catholica* promittit sincere totis viribus curare et exercitium verae religionis et educationem prolis, in quantum hoc est possibile, episcopus potest concedere ex potestate delegata, ut matrimonium convalidetur, si secus gravissima incommoda orirentur [1].

3. Qui sive valide sive invalide contraxerunt matrimonium mixtum 784
coram ministro acatholico [2], semper incurrunt censuram, i. e. excommunicationem speciali modo reservatam Summo Pontifici [3]. Quae quidem excommunicatio censetur incursa in *foro externo*, quia matrimonium mixtum est factum publicum, quod facile in foro externo probari potest. Proinde etiam in foro externo absolutio petenda et recipienda est [4], nisi tamen in aliqua dioecesi indultum exsistat absolutionem concedendi in solo foro interno.

Cum in foro interno nulla censura incurratur, nisi peccans habuerit *cognitionem censurae*, poenitens, qui ignoravit, excommunicatione puniri contrahentes matrimonium coram ministro acatholico, non indiget in foro interno absolutione a censura [5].

Nota. Pars catholica, quae non solum matrimonium contraxit coram ministro acatholico, sed etiam consensit *in acatholicam educationem prolis*, incurrit duplicem excommunicationem, quia haeresi favorem praebuit duobus et diversis modis. Proinde in petitione facultatis absolvendi utrumque factum est enuntiandum [6].

---

[1] Cf. *Feije*, De imped. et dispens. matrim. n. 573; *Vogt*, Das kirchl. Eherecht § 36, n. 10.

[2] Requiritur, ut minister acatholicus assistat matrimonio tamquam *sacris addictus*; unde excommunicatio non incurritur, si assistat tamquam *officialis gubernii civilis*.

[3] Auctores disputant, utrum censura incursa sit propter favorem haeresis, an quia huiusmodi contrahentes sint «credentes haereticis» (cf. *Leitner*, Lehrb. d. kirchl. Eherechtes § 41, p. 356; *Wernz*, Ius Decretal. IV, n. 588, nota 42). Utraque sententia est probabilis, neque aliud certo constat nisi eos, «qui matrimonium coram ministro haeretico ineunt, censuram contrahere» (S. Offic. d. 11 Maii 1892).

[4] Sic e. g. in archidioecesi Coloniensi praescribitur, ut pars catholica ante absolutionem a censuris obtinendam documento coram parocho et duobus testibus subscribendo sese commissa sincere dolere et pro viribus reparaturum esse expressis verbis declaret (cf. *Vogt* l. c. n. 6.).

[5] Cf. *Leitner* l. c.; *Wernz* l. c. n. 588, nota 42 in fine; *Hollweck*, Die kirchl. Strafgesetze § 34, nota 1 et 2.

[6] Cf. *Hollweck* l. c. § 97, nota 3.

ARTICULUS III.

De matrimonii impedimentis dirimentibus.

785 **Notiones generales.** Impedimentum dirimens nupturientes inhabiles reddit, ut nec licite nec valide contractum matrimonialem inire valeant. Quare tale impedimentum afficit directe contractum et indirecte sacramentum matrimonii. Ecclesia apponendo contra validitatem quaedam impedimenta dirimentia non mutat materiam et formam sacramenti matrimonii, sed efficit tantum, ut contrahentes sub quibusdam conditionibus nequeant validum consensum praestare. Sicut enim gubernium civile pro bono publico statuere potest, ut cives sub quibusdam conditionibus sint prorsus inhabiles ad contractus quosdam perficiendos (e. g. ut minorennes nequeant perficere contractum emptionis et venditionis, ut testamenta informia sint invalida); sic a fortiori Ecclesia pro bono spirituali fidelium et pro bono totius societatis christianae potest determinare, ut matrimonium sit invalidum, nisi sub statutis conditionibus ineatur. — In Ecclesia hanc potestatem apponendi impedimenta dirimentia exercet solus Summus Pontifex aut Concilium oecumenicum.

Omnia impedimenta dirimentia habent imprimis characterem *inhabilitatis;* ratio autem *poenae*, quae in aliquibus invenitur, est prorsus secundaria, ac proinde ignorantia numquam videtur excusare ab impedimento matrimoniali. Unde S. Officium ait: «Animadvertendum est etiam quoad impedimenta dirimentia ignorantiam invincibilem aut bonam fidem non sufficere, ut valide contrahatur matrimonium. Etsi quandoque illa ignorantia et bona fides excusare valeat *a peccato,* tamen numquam efficere potest matrimonium validum, quod obice dirimente fuit irritum.» [1] Hinc non videtur esse admittenda sententia eorum, qui docent impedimentum criminis et affinitatis ex copula illicita non incurri ab ignorantibus ista impedimenta [2].

Finis, propter quem Ecclesia impedimenta dirimentia instituit, est a) bonum publicum; b) bonum contrahentium; c) bonum religionis et sacramenti. — Tanta sapientia ordinata sunt impedimenta iuris ecclesiastici, ut non raro ipsa gubernia civilia illa adoptaverint etiam in matrimoniis civilibus.

Numerus. Auctores non concordant in numero impedimentorum dirimentium. Satis communiter tamen enumerantur quindecim sequentibus versiculis memorialibus expressa:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Aetas, affinis, si clandestinus, et impos,
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto;
Haec socianda vetant connubia; facta retractant.

---

[1] Die 9 Dec. 1874 et pluries (Collect. de Prop. Fide n. 1427, p. 86).
[2] Cf. infra n. 860 de impedimento criminis.

Omnia haec impedimenta diverso modo componuntur a diversis auctoribus in categorias[1]; convenienter tamen possunt in duas categorias distingui, scil. a) in impedimenta, quae *consensum* maritalem impediunt, scil. error, conditio, aetas, vis et metus, raptus, et b) in ea, quae *habilitatem* contrahentium afficiunt, scil. vel *absolute* respectu omnium contrahentium: impotentia, ligamen, votum, ordo, clandestinitas; vel *relative* ad determinatas personas, ut cognatio, affinitas, honestas, cultus disparitas, crimen. — De impedimento clandestinitatis non est cur loquamur, quoniam supra sufficienter explicatum est Decretum «Ne temere» et Constitutio «Provida».

§ 1.

Error et conditio servilis.

Notiones. Error et conditio servilis a modernis auctoribus ut 786 duo impedimenta distincta enumerantur; revera autem non sunt nisi unum impedimentum habens *duplex obiectum materiale.* Etenim error potest versari circa ipsam personam compartis aut qualitatem redundantem in personam, et tunc habetur impedimentum erroris simpliciter dicti; aut error versatur circa *conditionem servilem compartis,* et tunc habetur impedimentum conditionis servilis. Quae cum ita sint, insimul tractamus de impedimento erroris et conditionis servilis.

Error est falsum iudicium, quo voluntas movetur. Error distinguitur quidem ab ignorantia, quae est carentia scientiae in subiecto capaci; «tamen quantum ad hoc, quod est impedire voluntarium, non differt, utrum dicatur ignorantia vel error, ... unde si est ibi ignorantia, oportet ibi esse errorem. Et ideo etiam ponitur error quasi causa *proxima.*»[2]

Divisiones. Error, qui in consensu matrimoniali accidere potest, 787 multipliciter solet dividi:

1. Error *vincibilis et invincibilis.*

Primus facile, secundus difficulter vel nullo modo vinci seu expelli potest.

2. Error *theoreticus et practicus.*

Primus, qui et concomitans seu incidens vocatur, est quidem falsum iudicium de natura matrimonii, sed non ita influit in voluntatem contrahentis, ut si detectus fuisset, matrimonium impedisset. Tali errore laborare solent e. g. Protestantes, qui putant matrimonium neque esse sacramentum neque esse indissolubile, sed qui volunt nihilominus contrahere verum matrimonium, sicut ceteri boni christiani faciunt. — Secundus, qui et antecedens audit, dat causam contractui matrimoniali, et si ante matrimonium detectus fuisset, contractum prorsus evitasset.

3. Error *iuris* et error *facti.*

Primus versatur circa ipsam naturam matrimonii et obligationes ex hac natura fluentes; vel potest etiam dici: error iuris versatur circa tria bona matrimonii, e. g. circa bonum prolis, quando alteruter contrahens firmiter putat et vult vitare generationem prolis; aut circa bonum fidei, quando alteruter contrahens firmiter putat et intendit frui sic dicto «amore libero»;

---

[1] S. Thomas dat valde pulchram divisionem omnium impedimentorum Suppl. q. 50, art. unic. [2] Suppl. q. 51, a. 1 ad 1.

aut circa bonum sacramenti, quando matrimonium contrahitur sub expressa intentione divortii. — Secundus error versatur circa aliquod factum aut essentiale aut accidentale. *Factum essentiale* est iterum duplex: *ipsa persona* compartis et *qualitas* istius personae, *quae redundat in ipsam personam.* Exemplum erroris essentialis in persona compartis habetur in matrimonio Iacob cum Lia [1]. Iacob enim voluit contrahere matrimonium cum Rachel, pro qua a Laban supposita fuit Lia. Qualitas redundans in ipsam personam illa censetur, quae uni soli personae individuae convenit, e. g. aliquis expresse intendit contrahere cum primogenita filia alicuius comitis, et loco filiae primogenitae illi traditur secundogenita. Haec distinctio qualitatis redundantis in personam expressis verbis primo affertur a S. Thoma [2]. — *Factum accidentale* vel error accidentalis est circa aliquam qualitatem compartis, quae forsan est maximi momenti, sed tamen pluribus convenire potest, e. g. nobilitas, virginitas, divitiae etc.

4. Error *substantialis et accidentalis.*

Primus versatur vel circa obligationes essentiales matrimonii (error iuris) vel circa ipsam personam compartis aut qualitatem redundantem in personam, et est semper error practicus. Secundus est vel mere theoreticus vel versatur circa qualitates accidentales compartis. — Haec distinctio est in praesenti materia magni momenti.

788 **Principium 1.** *Ex ipso iure naturali error substantialis isque solus dirimit matrimonium.*

Ratio est, quia error substantialis tollit consensum et proinde ipsum matrimonium, quod ex solo consensu contrahentium causatur, ut supra probatum est. Ad rem scribit S. Thomas [3]: «Quidquid impedit causam, de sui natura impedit et effectum similiter. Consensus autem est causa matrimonii, et ideo quod evacuat consensum, evacuat matrimonium. Consensus autem voluntatis est actus, qui praesupponit actum intellectus. Deficiente autem primo, necesse est defectum contingere in secundo. Et ideo quando error cognitionem impedit, sequitur etiam in ipso consensu defectus; et per consequens in matrimonio. Et sic error de iure naturali habet, quod evacuet matrimonium.» [4]

789 Error substantialis potest versari circa tria obiecta:

a) *Circa tria bona matrimonii.* Huiusmodi error (qui est *error iuris*) tunc solummodo dirimit matrimonium, si est vere *antecedens* et *practicus,* non autem si est mere *concomitans et theoreticus.*

Hinc si virgo contrahens matrimonium nihil scit de actu coniugali, nondum matrimonium est invalidum, nisi tamen cognita rei veritate statim declaret se numquam consensuram esse in hunc actum. Ratio est, quia talis virgo censetur contraxisse matrimonium, sicut ceterae mulieres solent facere, ac proinde iste error habetur ut concomitans seu incidens tantum. Quapropter in praxi nihil remanet faciendum, nisi ut virgo nunc consentiat in actum coniugalem, vel ut petat dispensationem super matrimonio rato et non consummato. Haec doctrina, quam communissime tenent canonistae et theo-

---

[1] Cf. Gn 30, 24. [2] Suppl. q. 51, a. 2 ad 5. [3] Suppl. q. 51, a. 1.

[4] *Freisen,* Gesch. d. kan. Eherechtes 302 sqq adoptans divisionem erroris in proprium et improprium *(echter und unechter Irrtum)* prius a Savigny introductam non admittit, errorem etiam in persona dirimere ex iure naturae matrimonium, sed solummodo ex iure ecclesiastico. Haec sententia singularis merito reicitur communissime.

logi[1], confirmatur ex praxi S. Congr. Concilii. Sic e. g. sequens casus solutus est: Antonius 25 annos natus in matrimonium duxit Rosam 19 annos natam prorsus ignaram officii matrimonialis. Rosa obstinate denegat viro debitum coniugale per tres annos dicens se numquam contracturam fuisse matrimonium, si scivisset se obligari ad rem ita foedam. S. Congr. Concilii d. 18 Dec. 1869 respondit ad quaesitum: «An sit consulendum Smo. pro dispensatione a matrimonio rato et non consummato in casu? — Affirmative, vetito mulieri transitu ad alias nuptias inconsulta S. Congregatione.» In aliis similibus casibus S. Congregatio noluit matrimonium dissolvere[2]. Advertas, matrimonium non esse declaratum nullum, sed dispensatum. Idem valet de matrimonio Protestantium, quod censetur validum, etiamsi contrahentes putant divortium quoad vinculum esse licitum[3].

b) *Circa ipsam personam compartis.*

Ad essentiam enim matrimonii spectat contractus inter certas et prorsus determinatas personas. Talis error personae in nostris regionibus vix oriri potest, cum nupturientes ante matrimonium perfectam notitiam mutuam habeant. Aliter est apud Mohametanos aliosque paganos, qui aliquando sponsam emunt, quam antea numquam viderunt.

c) *Circa qualitatem redundantem in personam.*

In *foro externo* huiusmodi error numquam agnoscitur ut impedimentum dirimens matrimonii, nisi qualitas ista sit *expresse stipulata* et quidem ut *conditio sine qua non.* Unde applicanda sunt ea, quae supra n. 661 sqq dicta sunt de matrimonio conditionato. Sane theoretice loquendo quilibet error antecedens dans causam contractui matrimoniali destruit verum consensum ac proinde etiam ipsum matrimonium, sed Ecclesia nequit talem errorem agnoscere, nisi in foro externo clare probetur; quod vix fieri potest, nisi qualitas, de qua agitur, fuerit expresse in pactum deducta. In foro autem interno res aliter est, quia verus consensus deest. Si quis igitur errore antecedente ductus matrimonium contraxit, debet aut consensum verum praestare aut abstinere ab opere coniugali. — En casus practicus erroris circa qualitatem, qui redundat in personam: «Familia comitis A. statutis utitur domesticis, quibus cautum est, ut comes hereditarius uxorem sibi asciscat aequalis conditionis. Comes

---

[1] *Gasparri,* De matr. II, n. 791; *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 228; *Lehmkuhl,* Theol. mor. II 934; *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 106.

[2] Cf. S. C. C. d. 15 Martii 1856.

[3] «An sit validum matrimonium contractum inter catholicum et haereticum cum intentione foedandi vel solvendi matrimonium? — Si ista sint deducta *in pactum,* seu cum ista conditione sint contracta, matrimonia sunt nulla; sin aliter, sunt valida.» Ita S. Offic. d. 2 Oct. 1680. Ratio est, quia isti coniuges utpote Christi doctrinam de matrimonio cognoscentes, principaliter intendisse verum matrimonium christianum praesumuntur. Aliter res se habet, si agitur de matrimoniis infidelium, ut patet ex responso S. Officii d. 19 Maii 1892: «Mos est Indianis huius regionis [Sioux-Falls] contrahendi matrimonia, uxorum suarum indolem ac qualitates tentandi gratia, nempe utrum bonae sint ac prudentes necne, et animo dimittendi, si fatuae ac improbae. Hinc quaeritur: Potestne ipsis fides adhiberi, si iureiurando affirmant se numquam indissolubili vinculo cum praecedentibus uxoribus matrimonium contraxisse; eisque permitti ut sibi iungant secundum leges s. Matris Ecclesiae eam quam nunc habent? — Affirmative, si agatur *de infidelibus,* post institutum diligens examen omnium adiunctorum circa ipsorum credibilitatem, et nullum aut leve dubium supersit de assertionis veritate. Negative, si agatur *de fidelibus,* sed requiritur legitima probatio» (Collect. de Prop. Fide n. 221 et 1796).

itaque A. hac aperta intentione uxorem sibi quaerit. Audit tandem praenobilem Florentiae exsistere comitis B. familiam et comitem B. habere unicam filiam. Hinc comes A. litteras, quibus eandem filiam sibi uxorem petit, Florentiam mittit. Attamen mulier cubicularis eiusdem filiae, litteris fraudulenter suppressis, ad comitem A. scribit, et responso accepto, in Germaniam proficiscitur. Sub falso comitissae B. nomine cum comite A. matrimonium contrahit. Consummato iam matrimonio, fraudem aperit. Quaeritur, an illud matrimonium irritum sit ob errorem qualitatis in personam redundantis? Respondemus dubium non esse, quin in hoc casu error qualitatis in personam redundet.»[1] — Econtra in sequenti casu S. Congr. Concilii noluit agnoscere errorem redundantem in personam: Cassandra putans Vincentium esse divitem et nobilem nupsit illi, postquam confirmata fuit in suo errore, quia Vincentius vaferrime ficticium nomen assumpsit. Errore detecto Cassandra petiit dissolutionem matrimonii propter impedimentum erroris, sed S. Congr. Concilii d. 27 Maii 1820 recusavit. Ratio videtur esse, quia maximus quidem fuit error qualitatis, sed haec qualitas expresse non fuit stipulata[2].

790 **Principium 2.** *Ex iure ecclesiastico error conditionis servilis est impedimentum dirimens matrimonii*[3].

Conditio servilis seu servitus habet duos gradus: Primus, quando servus consideratur ut *pura res*, cuius herus habet perfectissimum dominium et quam proinde etiam destruere potest. Talis servitus est contra ius naturale et solummodo exstitit aliquando in paganismo, ubi herus potuit servos suos etiam occidere. Secundus, quando servus per totam vitam suam debet hero servire, quin aliquid aliud retributionis recipiat nisi victum et vestitum; sed herus nullam auctoritatem habet in vitam servi, quem etiam tenetur humano modo tractare. Talis servitus exsistebat etiam apud christianos. Hic agitur de servitute *in utroque gradu*. Tunc autem solummodo impedimentum conditionis servilis adest, quando ingenuus seu liber ducit in matrimonium compartem, quam falso putat esse liberam et non servam. Non est igitur irritum matrimonium, a) quod contrahitur inter duos servos, nec etiam b) si liber *scienter* in matrimonium ducit servam. Probabilius deest insuper impedimentum, c) quando servus ducit in matrimonium servam, quam falso putat esse liberam[4]. — Impedimentum servitutis convenienter ab Ecclesia introductum est, quia compars servitute restricta non potest neque libere reddere debitum coniugale, neque prolem natam congrue educare; semper enim remanet sub dominio heri, qui onera imponere valet incompossibilia cum obligationibus coniugalibus[5]. Cum autem ex solo iure ecclesiastico servitus ignorata impedimentum sit matrimonii, non obligat *paganos*. Quoniam autem hodiernis temporibus fere ubique in orbe christiano servitus sit abolita, hoc impedimentum vix amplius potest occurrere. Unde haec breviter dicta sufficiant. Qui cupit plura adeat S. Thomam, qui in tota quaestione 52 Supplementi hanc materiam tractat.

---

[1] Cf. *Gasparri,* De matr. II, n. 787.

[2] Plures alios casus, ubi S. C. C. noluit agnoscere errorem redundantem in personam, adducit *Gasparri* l. c. n. 790.

[3] Ita l. 4, X tit. 9 de coniugio servorum. Innocentius III (ib. c. 4) dicit: «Mandamus, quatenus si constiterit, quod miles R. ignoranter contraxit cum ancilla, ita quod postquam intellexit conditionem ipsius, nec facto nec verbo consenserit in eandem, ... contrahendi cum alia liberam ipsi concedas auctoritate apostolica facultatem.»

[4] *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 1918. [5] *S. Thomas,* Suppl. q. 52, a. 1.

Dispensatio impedimenti *erroris substantialis,* cum sit impedi- 791
mentum iuris naturalis, non potest concedi a Summo Pontifice. Matrimonium igitur nullum propter impedimentum erroris substantialis non potest convalidari nisi per consensum partis errantis expressum vel interpretativum (e. g. per copulam maritalem). Quodsi error fuit *publice notus,* convalidatio debet fieri coram parocho et duobus testibus iuxta Decretum «Ne temere», nisi tamen Summus Pontifex aliam praestationem consensus permiserit. Cf. infra n. 881 sqq de convalidatione matrimonii ob defectum consensus.

§ 2.

Defectus aetatis.

Notio. *Impedimentum aetatis est aetas immatura, propter quam* 792
vir et femina nondum pollentes a) pleno usu rationis et b) actuali potentia coeundi a matrimonio arcentur.

In hac definitione tria momenta distinguuntur: 1. plenus usus rationis; 2. actualis potentia copulae carnalis; 3. legitima aetas.

1. *Plenus usus rationis* omnino requiritur ad valide contrahendum matrimonium, quippe quod sit contractus maximi momenti. Non sufficit igitur qualiscumque usus rationis, sed requiritur imprimis, ut contrahentes bene discernere valeant obligationes, quae cum tribus bonis matrimonii coniuncta sunt. Maior et perfectior usus rationis requiritur ad matrimonium contrahendum quam ad ineunda sponsalia, ex quibus multo leviores obligationes oriuntur. Ergo merito statuit Ius canonicum [1], ut sponsalia iam *septennio peracto* contrahi possint (sed postea pubertate adepta illa iterum rescindi licite valent) [2]. Pro matrimonio vero contrahendo usus rationis, quae solet haberi *ante pubertatem,* praesumitur non esse sufficiens [3]. Sine sufficienti usu rationis non exsistit verus consensus, et sine vero consensu impossibile est matrimonium. Proinde ex *ipso iure naturali* defectus usus rationis irritat omne matrimonium, et Ecclesia non valet dispensare super hunc defectum. Aliquando autem etiam ante pubertatem habetur sufficiens usus rationis ad contrahendum matrimonium. In hoc casu ex iure naturali nihil obstat, quominus talis impuber contrahat matrimonium, cum copula carnalis non sit de essentia matrimonii, ut supra probatum est; attamen Ecclesia non solet permittere huiusmodi matrimonium, ut statim dicetur. Antiqui doctores hunc casum tamquam speciem impedimenti impotentiae habuerunt [4].

2. *Potentia actualis ad copulam carnalem.* Ista potentia actualis et expedita 793
copulae carnalis non advenit eodem tempore apud omnes homines. Temperamentum, si ita fas est loqui, temperies [5], modus vivendi aliaeque causae in aliis hominibus citius, in aliis tardius hanc potentiam efficiunt. In locis calidis potentia copulae carnalis non raro accidit in feminis anno decimo aetatis earum. Exsistentia potentiae actualis coeundi praesumitur iuxta vetus ius romanum *anno aetatis duodecimo in puellis,* et *anno quartodecimo in pueris.*

---

[1] c. unic. C. 30, q. 2; c. 4, X 4, 2. [2] Cf. supra n. 722.
[3] Cf. c. 10, X 4, 2.
[4] Ita e. g. *S. Raymundus* (Summa l. 6, p. 558). [5] Vulgo *Klima.*

Quodsi autem ante hoc tempus exsistentia tum potentiae actualis coeundi tum pleni usus rationis certo probari potest, tunc «*malitia supplet aetatem*» et tum Summus Pontifex tum episcopus (non autem parochus) potest *declarare*[1], impedimentum defectus aetatis cessasse. Ita patet ex Litteris apostolicis «Magnae nobis» Benedicti XIV d. 29 Iulii 1748 ad episcopos Poloniae[2]: «Facultas contrahendi matrimonium ante praescriptum aetatis tempus, quoties malitia supplet aetatem, ab ipsa legum et canonum dispositione provenit. Quinimo episcopi ipsi et Ordinarii locorum *iure suo* pronuntiare possunt super ea quaestione, quae facti est, an scilicet malitia, ut asseritur, aetatem suppleat et consequenter matrimonii contrahendi licentiam impertiri valeant; neque necesse est Apostolicam Sedem adire, nisi pro maiori actus sollemnitate, . . . siquidem canonistae docent cumulativum esse ius inter Apostolicam Sedem et iudices Ordinarios cognoscendi et pronuntiandi de hac re, an scilicet malitia suppleat aetatem.» — Iste casus praecocis pubertatis facile accidere potest in regionibus calidis, ubi etiam non raro ignoratur accurata aetas nupturientium. Unde S. Officium d. 8 Mart. 1903[3] respondit ad quaesitum: «An quando ignoratur aetas iuvenculae, quae matrimonium inire cupit, possit et debeat parochus vel missionarius confidere illius exterioribus signis? — Affirmative et ad mentem. — Mens est, quod missionarii puellas, de quibus in casu, ad matrimonium non admittant, nisi postquam Ordinarius vel vicarius apostolicus ex prudenti iudicio compertum habeat eas nubiles exsistere, ac proinde malitiam in illis aetatem supplere declaret.» Sin autem ante aetatem legalem plenus usus rationis adest, *actualis vero potentia copulae coniugalis deest,* tunc Summus Pontifex *privative* potest licentiam dare ad matrimonium inter christianos contrahendum. Unde Benedictus XIV[4] pergit: «Privativum vero Apostolicae Sedis ius esse concedendi dispensationem ad contrahendum matrimonium impuberi, qui per aetatem nondum coniugali copulae maturus est, sed tamen rationis usu ita pollet, ut matrimonii contrahendi vim et naturam intelligat. Etenim ad validitatem matrimonii, quemadmodum rationis usus requiritur de iure naturali et divino, ita actualis ad coniugalem copulam potentia requiritur de iure positivo canonico. Romanus autem Pontifex est supra ius canonicum, at quilibet episcopus eo inferior est proindeque illius legibus derogare nequit.» Rarissime nostris diebus huiusmodi dispensatio conceditur. Antiquis autem temporibus S. Pius V, Clemens VII, Gregorius XV dicuntur hoc modo dispensasse[5].

3. *Aetas legalis.* Ius romanum, ut dictum est, praesumebat adesse pubertatem in pueris anno quartodecimo completo aetatis, in puellis autem anno duodecimo aetatis[6]. Quam praesumptionem etiam ius canonicum videtur admittere[7]. Attamen omnis praesumptio debet cedere veritati ideoque si probatur exsistentia tum usus rationis tum pubertatis ante hoc aetatis tempus, episcopus potest permittere celebrationem matrimonii, quin necessaria sit dispensatio, ut dictum est.

Nota. Si matrimonium invalide contractum fuit propter impedimentum aetatis deficientis, non convalescit eo ipso post adeptam puber-

[1] Talis declaratio non est dispensatio, cum in isto casu ipsa lex permittat matrimonium.
[2] Collect. de Prop. Fide n. 364.
[3] Collect. de Prop. Fide n. 2165.
[4] L. c. [5] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV 323, nota 63.
[6] L. 13, Dig. de tutor. XXVI, 5, § 2. [7] c. 10, 11 et 14, X 4, 2.

tatem, sed requiritur *renovatio consensus et quidem coram parocho et duobus testibus* iuxta normas Decreti «Ne temere». Defectus aetatis enim est impedimentum *iuris publici.*

§ 3.

Vis et metus.

Notiones. Vis definiri potest: «*maioris rei impetus (exterior), qui repelli non potest*», vel etiam: «motio, cuius principium est extra, in contrarium nitente eo, qui vim patitur»[1]. Metus autem definitur: «*mentis trepidatio instantis vel futuri periculi causa*». 794

Si vis vel metus ita gravis est, ut usus rationis perturbetur, per se patet, tunc matrimonium sic initum esse invalidum ex ipso iure naturali, cum prorsus desit consensus, qui est causa essentialis matrimonii. — Vis in stricto sensu sumpta est aliquid physicum quod consensum ac proinde etiam matrimonium annullat. Ita pariter ex iure naturali.

Diversae divisiones metus iam supra I, n. 68 datae sunt. Instructio S. Officii d. 20 Iunii 1883 n. 35 sq sequentes normas indicat ad discernendam gravitatem metus: «Gravitas timoris oritur ex natura minarum, ex qualitate tum eorum, a quibus illae proficiscuntur, tum eorum, qui eas passi dicuntur.» Hinc facilius erit metus gravis, a) si superior metum iniciens sit proclivis ad iracundiam et violentiam, ac ita duro et obstinato animo, ut a nemine sibi contradici patiatur; b) si persona metum passa sit timida, ac totaliter dependeat ab arbitrio superioris etc.

Principium. *Metus est impedimentum dirimens matrimonii, si est a) gravis (absolute vel relative); b) iniuste incussus a causa extrinseca; c) consultus, i. e. in ordine ad matrimonium extorquendum iniectus.* Ita ex iure ecclesiastico et probabilius etiam ex iure naturali. 795

Explicatur. Quid sit metus gravis, iniustus, ab extrinseco incussus, iam I, n. 68 dictum est. Metus consultus vel incussus in ordine ad consensum matrimonialem extorquendum tunc adest, quando metus eo praeciso fine inicitur, ut matrimonium contrahatur cum determinata persona, vel saltem cum persona eligenda. Haec conditio videtur esse omnino necessaria pro exsistentia impedimenti; nam si metus incussus est ob aliam rationem, e. g. ad pecuniam habendam, ad libidinem satiandam etc., et postea matrimonium per accidens sequitur, impedimentum non adest. Ita sententia longe communior, verior et decisionibus S. Congregationis conformior[2].

Solutiones sequentes magis explanant propositum principium de metu iniusto:

a) Homo concubinarius in periculo mortis versans, e. g. propter gravem aegritudinem, propter naufragium imminens etc., matrimonium cum concubina

---

[1] L. 1, 2, Dig. IV, 2.

[2] Hanc sententiam tenent *Feije*, De imped. et dispens. matrim. n. 134; *Gasparri*, De matrim. II, n. 821; *Aichner*, Comp. iur. eccl. § 168; *Wernz*, Ius Decretal. IV, n. 265, et multi alii. Favet huic sententiae S. C. C. d. 10 Maii 1890 ita aperte, ut opposita sententia Lugonis, Schmalzgrueber aliorumque iam parum probabilis evaserit.

contrahit, quia graviter timet gehennam post mortem. — Matrimonium est validum, quia metus gravis est incussus a *causa intrinseca.*

b) Pater invenit cum filia iuvenem turpiter agentem, cui minatur accusationem in tribunali, nisi eam in matrimonium ducat. — Matrimonium est validum, quia metus est quidem incussus a causa extrinseca, sed *iuste.* Pater enim habet ius accusandi in istis circumstantiis. Aliter res se habet, si pater minetur mortem iuveni stupratori; nam nemo privatus homo potest (nisi ex legitima defensione) iuste minari aut inferre alteri mortem. In isto casu matrimonium esset nullum.

c) Petrus maximis debitis apud divitem Iudaeum contractis premitur. Iudaeus reclamat pecuniam mutuo datam. Petrus non videns alium exitum ex angustiis tandem proponit sumere filiam Iudaei in uxorem; quod et factum est et debita exstincta sunt. Matrimonium validum est, quia metus non fuit *consultus,* i. e. incussus in ordine ad matrimonium contrahendum.

Probatur. *Ex iure ecclesiastico* metum praeditum conditionibus allatis dirimere matrimonium patet tum ex textibus supra iuris, tum ex constanti praxi Ecclesiae[1]. Sic Alexander III dicit: «Cum locum non habeat consensus, ubi metus vel coactio intervenit, necesse est, ut ubi assensus cuiusque requiritur, coactionis materia repellatur. Matrimonium autem solo consensu contrahitur: et ubi de ipso quaeritur, plena debet securitate ille gaudere, cuius est animus indagandus, ne per timorem dicat sibi placere quod odit et sequatur exitus, qui de invitis solet nuptiis provenire.»[2] Quemadmodum consensus praestitus sine forma a Decreto «Ne temere» praescripta non valet producere verum matrimonium inter christianos, ita similiter statuit Ecclesia, ne ullus consensus quantumvis verus sub gravi et iniusto metu praestitus possit causare verum matrimonium christianum.

Ex iure etiam naturali metum dirimere matrimonium, docet sententia communior et verior. Sic e. g. dicit S. Raymundus de Pennaforte[3]: «Circa impedimentum violentiae seu metus notandum, quod ex sui natura, etiam sine constitutione Ecclesiae, matrimonialem consensum excludit; nam ubi metus vel coactio intercedit, non potest consensus locum habere: per consequens nec matrimonium, quod solo consensu contrahitur.» Auctoritas S. Raymundi, qui iussu Gregorii IX libros Decretalium collegit et redegit, est sane maxima, cum ipse apprime cognosceret mentem legislatoris. Cum S. Raymundo sentiunt S. Thomas[4], Reiffenstuel[5], Ballerini[6], Aichner[7], Scherer[8], Wernz[9] et quam plurimi alii. Contrarium tenent Sanchez, Lugo, Billuart, van de Burgt-Schaepman[10], Gasparri[11] et praesertim Feije[12].

796 Haec controversia non est mere theoretica, sed potest habere *practicam utilitatem.* Etenim si hoc impedimentum est iuris naturalis, obligat etiam

---

[1] c. 13 14 15 28, X 4, 1; S. C. Inquis. d. 15 Febr. 1901; S. Rota 10 Iulii 1910, et innumerae decisiones Romanae. [2] c. 14, X 4, 1. [3] Summa l. 4, tit. 10.
[4] Suppl. q. 47, a. 3. [5] In tit. 40, n. 47 sqq. [6] In notis ad Gury II 832.
[7] Comp. iur. eccl. § 168. [8] Kirchenr. II 174, nota 45.
[9] Ius Decretal. IV, n. 266. [10] Tract. de matrim. n. 101.
[11] De matrim. II, n. 811. [12] De imped. et dispens. matrim. n. 138.

paganos, apud quos non raro accidunt matrimonia metu inita, quae proinde omnia essent irrita. Sin vero sit tantum iuris ecclesiastici, matrimonia paganorum ab illo non tanguntur. Praecipuum argumentum pro sententia docente impedimentum metus esse solius iuris ecclesiastici hoc modo proponitur: Si esset iuris naturae, nullitas oriretur aut a) ex defectu consensus, aut b) ex defectu libertatis in consensu, aut c) ex iniuria illata. At imprimis quidem ius naturae non statuit nullitatem in eo casu ob defectum consensus, *quia metus non tollit consensum,* sed tantum minuit. Quam quidem minutionem consensus aeque producit metus iuste et iniuste incussus. Nihilominus, omnibus fatentibus, metus iuste incussus vel a causa necessaria productus non irritat matrimonium. Ergo nullus metus ex ipso iure naturali irritat consensum ac proinde matrimonium. — Nec ius naturae statuit nullitatem ob *defectum libertatis* in consensu; nam libertas non tollitur, sed minuitur per metum; si ergo ea ratio esset, sufficeret metus incussus a causa necessaria seu ab intrinseco, vel a causa libera, sed iuste, quod tamen adversarii negant. — Nec demum a iure naturae statuitur nullitas *propter iniuriam;* secus omnes contractus onerosi initi sub influxu gravis metus iniuste incussi deberent esse eo ipso nulli; quod tamen communiter non admittitur. — Ad hanc argumentationem respondetur matrimonium non esse iudicandum sicuti alium quemcumque contractum arbitrarium. Matrimonium enim est contractus *sui generis, plane singularis* et *indissolubilis.* Ergo non possunt indiscriminatim applicari contractui matrimoniali regulae de aliis contractibus arbitrariis. Ex ipsa enim natura contractus matrimonialis sequitur arctissima et indissolubilis coniunctio animorum et corporum, quae sane exigit omnimodam libertatem ab omni timore saltem extrinsecus et iniusto incusso. — Ad rem scribit Angelicus Doctor: «Vinculum matrimonii est perpetuum. Unde illud, quod perpetuitati repugnat, *matrimonium tollit.* Metus autem, qui cadit in constantem virum, perpetuitatem contractus tollit, quia potest peti restitutio in integrum. Et ideo haec coactio metus, quae cadit in constantem virum, tollit matrimonium et non alia [scil. levis].» [1] Sententia S. Raymundi et S. Thomae aliorumque gravium auctorum confirmatur ex praxi Curiae Romanae, quae numquam dispensat super impedimentum metus gravis, iniuste incussi ab extrinseco in ordine ad matrimonium contrahendum. Congregatio S. Officii d. 15 Febr. 1901 Instructionem ad episcopos Albaniae de impedimento raptus mittens docet: «Duplex, ut plurimum, in violentis huiusmodi mulierum abductionibus impedimentum distinguendum esse, alterum scil. ex capite vis et metus, quod reapse consensum afficit quodque proinde *in ipso iure naturali* fundamentum habet; alterum ex positivo iure Tridentino seu raptus simpliciter, quod matrimonium irritat, tum ex praesumptione non consensus, cum in odium tanti facinoris.» [2]

Nota. Matrimonium, cui impedimentum metus obstat, non solum in- 797
valide contrahitur, sed etiam *tamdiu invalidum manet, quamdiu metus perdurat et coniux, qui metum passus fuit, liberum consensum non praestiterit in debita forma.* Unde ius petendi declarationem nullitatis matrimonii propter impedimentum metus numquam amittitur a parte, cui iniuria inflicta est. Ergo etiam *post plures annos* et post prolem generatam pars laesa ius suum vindicare potest [3],

[1] Suppl. q. 47, a. 3. [2] Analecta eccl. IX (1901) 98.

[3] Vide plures causas a S. C. C. vel a S. Rota decisas apud Analecta eccl. IV (1896) 114; V (1897) 242; VII (1899) 16; VIII (1900) 55, 379, 383, et apud Acta Ap. Sedis II (1910) 886 sqq, IV (1912) a. 474. — *S. Raymundus de Pennaforte* (Summa

dummodo per testes fide dignos [1] aut per documenta certa valeat probare se revera passam esse metum gravem, iniustum, in ordine ad matrimonium contrahendum. Quodsi metus gravis incussus est non a comparte, sed a tertia persona, e. g. a parentibus, non tantum pars, quae metum passa est, sed etiam compars reclamare potest contra matrimonium initum [2]. Petitio nullitatis matrimonii propter metum iniectum dirigenda est ad episcopum dioecesanum proprium reclamantis.

798 **Cessatio huius impedimenti.** Summus Pontifex, etsi forsan dispensare valeat in hoc impedimento, tamen de facto numquam dispensat, cum hoc impedimentum sit probabilius iuris naturalis et cum ex matrimoniis coacte initis et sub metu perdurantibus magna damna oriantur. Proinde hoc impedimentum numquam cessabit, usque dum verus et liber consensus fuerit praestitus a parte vim passa.

Si matrimonium fuit rite initum iuxta statuta Decreti «Ne temere» aut Constitutionis «Provida» et metus impedimentum remansit *occultum*, i. e. quando eius exsistentia non potest probari saltem duobus testibus, tunc requiritur et sufficit, ut pars metum passa libere sed occulte consensum maritalem praestet aliquo signo externo, dum interim consensus alterius partis saltem virtualiter perseveret. Quae quidem praestatio consensus potest fieri vel expressis verbis vel signis concludentibus, e. g. copula carnali affectu maritali habita.

Sin autem impedimentum metus fuerit *publicum*, ita ut facile in foro externo possit probari, tunc pars metum passa debet libertate adepta consensum praestare coram parocho er duobus testibus [3].

799 **Resolves.** Ex hucusque dictis sequitur solutio sequentis casus difficilis:

Mulier gravi metu cogitur ad matrimonium, ac proinde matrimonium eius est nullum. Quomodo se gerere debet confessarius, cuius consilium petitur? Respondetur:

---

l. 4, § 4) scribit: «Item notandum, quod qualiscumque metus sit, vel violentia in matrimonio contrahendo, si mulier quae allegat metum, stetit annum et dimidium cum marito, vel consenserit in carnalem copulam, non debet postea audiri, si allegat metum vel violentiam.» — Haec desumpta sunt ex c. 21, X 4, 1, quod quidem caput diversimode explicatur a canonistis; sed certum est, iuxta modernam disciplinam ius petendi nullitatem matrimonii propter gravem metum contractum *numquam amitti*, nisi tamen constet verum et liberum consensum partis laesae postea accessisse, et quidem in debita forma, i. e. ordinarie coram parocho et duobus testibus. Unde S. Rota d. 2 Iunii 1911 dissolvit propter impedimentum metus matrimonium (Andrassy-Szechenyi), quod duravit per 20 annos et in quo plures infantes progeniti erant. Cf. Acta Ap. Sedis IV, 108 sqq.

[1] Circa depositionem testium notetur sequens regula: «Quod magis sit credendum duobus testibus de metu deponentibus quam mille negantibus vel asserentibus de spontanea voluntate; . . . nam deponentes super spontanea, ut ita loquar, voluntate, deponent de actu mentali et invisibili, qui soli Deo notus est; alii vero deponentes de metu, attestantur de minis et tormentis et similibus, quae sensu corporis percipiuntur» (Acta Ap. Sedis IV 117).

[2] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 269.

[3] Cf. *Feije,* De imped. et dispens. matrim. n. 762 sq. *Bened. XIV* (Inst. eccl. 87, n. 62) scribit: «Si matrimonium publice initum est coram parocho et duobus testibus et impedimentum [metus] quoque publice innotuerit, idem matrimonium rite confirmari nequit, nisi consensus iterum coram parocho et duobus testibus praebeatur.»

a) Si mulier est *in bona fide* putans se posse permittere in his circumstantiis copulam carnalem, relinquenda est in hac bona fide, usque dum matrimonium est convalidatum aut dissolutum. Ratio est, quia melius est permittere peccata materialia, quam ponere aliquem in proximo periculo committendi peccata formalia. Nihilominus, quia etiam peccata materialia sunt pro viribus vitanda, mulier prudenter induci debet, ut abstineat a copula carnali, in quantum est possibile, et hoc eo vel magis, quia ex copula carnali facile nasci possent filii, qui in casu dissolutionis matrimonii carerent patre educationem regente.

b) Si mulier *scit, matrimonium suum esse nullum,* non potest consentire in copulam carnalem, antequam matrimonium est rite convalidatum. Ratio est, quia huiusmodi copula est fornicaria et intrinsecus mala. Debet proinde mulier se habere sicut virgo vi oppressa, i. e. totis viribus resistere. Attamen si metus impedimentum est *occultum* et nullum aliud impedimentum validitati matrimonii obstat, mulier posset prius maritalem consensum praestare et sic matrimonio convalidato copulam carnalem perficere. Sin autem impedimentum metus est *publicum,* mulier iam nequit proprio consensu maritali privatim praestito matrimonium convalidare, sicut supra dictum est, sed requiritur convalidatio in foro publico. In praxi tamen hoc modo procedi potest: Quando matrimonium contractum est ex gravi metu coram parocho et duobus testibus vel alio legitimo modo, tunc (sive impedimentum metus sit publicum sive occultum) hoc matrimonium non solum praesumitur verum, sed etiam *est probabiliter licitum,* usque dum authentice et iuridice constet de eius nullitate. In matrimonio autem probabiliter vero et licito potest ex gravissima causa permitti copula carnalis, quia haec copula non est certo fornicaria. Proinde mulier non est inquietanda, si ex gravissimis rationibus permittit copulam, usque dum Ecclesia de valore matrimonii sententiam tulerit. Melius profecto est, si copula evitatur [1].

Poenae contra violatores libertatis matrimonii. Concilium 800
Tridentinum [2] statuit: «Cum maxime nefarium sit matrimonii libertatem violare, et ab eis iniurias nasci, a quibus iura exspectantur, praecipit s. Synodus omnibus, cuiuscumque gradus, dignitatis et conditionis exsistant, sub anathematis poena, quam ipso facto incurrant, ne quovis modo directe vel indirecte subditos suos vel quoscumque alios cogant, quominus libere matrimonia contrahant.» Haec excommunicatio, quae est nemini reservata, adhuc exsistit et ferit magistratus et dominos temporales, i. e. optimates et magnates, non autem a) imperatores et reges; b) praelatos ecclesiasticos; c) parentes contrahentium aliasque personas privatas [3].

§ 4.

Raptus.

Notio. Raptus, prout est impedimentum matrimonii, distinguitur 801
a raptu prout est *peccatum luxuriae,* quod solet definiri: abductio violenta mulieris de loco tuto in locum non tutum libidinis satiandae

[1] Cf. *Lehmkuhl,* Cas. consc. II, n. 937 sqq.
[2] Sess. 24, c. 9 de reform. matrim.
[3] Cf. *Hollweck,* Die kirchl. Strafgesetze § 173 et Tract. de censuris n. 525.

causa. Raptus vero ut impedimentum matrimonii definitur: *abductio violenta mulieris de loco tuto in locum non tutum* **matrimonii ineundi causa.**

Origo huius impedimenti. Raptus mulierum matrimonii ineundi causa multoties accidebat apud veteres paganos et iudaeos. Exempla sunt raptus Sabinarum, raptus Helenae. Adhuc nostris diebus mulieres ad matrimonium aliquando rapiuntur apud barbaras gentes [1]. Antiquo iure romano raptus mulierum gravissime puniebatur, scil. poena mortis [2]. In iure Decretalium raptus nondum habetur, saltem ut impedimentum distinctum ab impedimento metus [3]. Concilium autem Tridentinum [4] raptum ut impedimentum speciale statuit his verbis: «Decernit s. Synodus, inter raptorem et raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quodsi rapta a raptore separata et in loco tuto et libero constituta illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat et nihilominus raptor ipse ac omnes illi consilium, auxilium et favorem praebentes sint ipso iure excommunicati ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces, et si clerici fuerint, de proprio gradu decidant. Teneatur praeterea raptor mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit sive non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare.»

802 **Conditiones requisitae.** Ut raptus constituat impedimentum dirimens matrimonii idque distinctum ab impedimento vis et metus, requiritur:

a) *Abductio violenta de loco tuto in locum non tutum*, i. e. mulier debet abduci de loco, in quo erat tuta, in locum physice et moraliter diversum, in quo iam non est tuta.

Hinc sufficit abductio mulieris ab una domo in aliam eiusdem urbis, quia locus est diversus; non autem sufficit abductio mulieris ab uno cubiculo in aliud eiusdem domus, cum cubicula eiusdem domus non censeantur moraliter diversa loca. Nihilominus etiam in isto casu matrimonium posset esse invalidum propter impedimentnm *vis et metus,* sed non exsisteret impedimentum ecclesiasticum raptus. — Nihil refert, utrum ipse raptor, qui matrimonium inire cupit, mulierem abduxerit, an alius ex mandato raptoris. Nam quod quis per alium facit, ipse facere censetur [5]. Finis abductionis debet esse *matrimonium ineundum* cum ipso raptore. Hinc e. g. si Titius, Caio non mandante, Camillam rapuit eo fine, ut ipsa nubat Caio, impedimentum raptus neutri obstat: non Caio, quia non est raptor; non Titio, quia Camillam abduxit non eo fine, ut ipse cum ea matrimonium iniret [6]. — Si mulier fuit deperditae famae, facile praesumitur finem abductionis non fuisse matrimonium, sed *libidinem* aliamve rationem. — Abductio debet esse *violenta,* i. e. invita muliere. Quae quidem violentia potest esse aut physica *(raptus violentiae)* aut moralis, i. e. gravi metu, fraude, dolo, suggestione hypnotica etc., peracta *(raptus seductionis)*. Quapropter impedimentum raptus non adest, si mulier, *libere* aufugit cum viro in locum longinquum eo fine, ut ibi matrimonium

---

[1] Cf. *Westermark,* History of human marriage c. 17.
[2] L. 5, § 2 Dig. Ad leg. Iul. de vi publica 48, 6.
[3] c. 7, X 5, 7. [4] Sess. 24, c. 6 de reform. matrim.
[5] Cf. Regula iuris 68 in VI°.
[6] Cf. *van de Burgt-Schaepman,* Tract. de matrim. n. 115.

contrahat contra voluntatem parentum. In foro autem externo tunc liber consensus tum fugae tum matrimonii probari debet; secus praesumitur raptus [1].

Aliter res se habet, si mulier quidem libere cum viro aufugit sine intentione matrimonii ineundi, postea autem *violenter retinetur* in loco non tuto et inducitur metu vel dolo ad matrimonium contrahendum. Canonistae non concordant, utrum in hoc casu impedimentum raptus adsit necne, licet omnes concedant facile tunc adesse posse impedimentum metus. Non adesse impedimentum raptus docent Wernz [2] et plures alii ab eo citati, e. g. D'Annibale, Pennacchi, etc.; adesse impedimentum raptus autumat Leitner [3], et hanc sententiam multo probabiliorem merito vocat Tanquerey [4]. Etenim tota essentia impedimenti raptus videtur consistere in coacto matrimonio a muliere abducta in locum non tutum. Porro haec duo momenta in praedicto casu adsunt, praesertim si vir ab initio matrimonium intenderit et mulierem dolose ad fugam incitaverit. Certo exsistit impedimentum raptus, si mulier ab initio violenter abducta fuerit et postea in matrimonium consentiat; nam Concilium Tridentinum [5] expresse dicit: «Quamdiu rapta in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium.» Requiritur ergo, ut rapta prius separetur a raptore et in loco tuto collocetur.

b) *Abductio mulieris*, sive honestae sive inhonestae, sive sponsae sive nondum desponsatae.

Raptus impedimentum non oritur, si *vir* coactus abducitur de loco tuto in locum non tutum matrimonii ineundi causa. Ita sententia communissima, contradicentibus paucis [6]. Ratio est, quia Concilium Tridentinum loquitur de raptore et rapta, non autem de raptrice et rapto; nec est sufficiens causa extendendi impedimentum ad raptum viri.

c) *Matrimonii ineundi causa.*

Finis abductionis debet esse ab initio matrimonium ineundum, non autem libido, vindicta vel aliud quid [7]. Si dubium sit, quinam fuerit finis abductionis, praesumitur finis matrimonii [8].

d) *Ut raptor mulierem abductam in loco non tuto retineat ibique matrimonium contrahat.*

Expresse enim Concilium Tridentinum [9] statuit: «Quodsi rapta a raptore separata et in loco tuto et libero constituta illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat.»

Cessatio impedimenti. Quamvis raptus impedimentum, prout 803
non est coniunctum cum impedimento vis et metus, sit solo iure ecclesiastico constitutum neque exstiterit ante Concilium Tridentinum, tamen Summus Pontifex rarissime super illo dispensationem concedit, quoniam a) tam intime connexum est cum impedimento vis et metus et b) periculum grande adest, ne mulier exsistens sub potestate raptoris fictum consensum matrimonialem praestet.

---

[1] Cf. *Leitner*, Lehrb. d. kirchl. Eherechtes § 25, p. 142.
[2] Ius Decretal. IV, n. 280.
[3] *Leitner* l. c.; *Feije*, De imped. et dispens. matrim. n. 157.
[4] Synopsis Theol. mor., de sacr. n. 1007.
[5] L. c
[6] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 1107.
[7] S. C. C. d. 23 Ian. 1586.
[8] Cf. *Tanquerey* l. c.
[9] L. c.

Qua de causa S. Officium in Instructione ad episcopos Albaniae directa d. 15 Febr. 1901 noluit dispensandi facultatem delegare episcopis. En verba: «Nihil prohibet, quominus, si de raptae vere libero consensu quomodocumque certo constet et sufficientia ad dispensandum motiva praesto sint, eidem per dispensationem succurratur. At in re tanti momenti, praesertim ne ex nimia huiusmodi dispensationis obtinendae facilitate sanctissima lex Tridentina vilescat, iudicium S. Sedi omnino reservari convenit.» [1]

Immo in omni dispensationis matrimonialis concessione solet apponi clausula: «dummodo mulier rapta non fuerit, et si rapta fuerit, in potestate raptoris non exsistat». Quae quidem clausula veram importat conditionem, sine qua non valet dispensatio. — In amplissima autem facultate dispensandi super impedimentis quantumvis publicis concessa a Leone XIII d. 20 Febr. 1888 et adhuc ampliata a Pio X d. 14 Maii 1909 pro imminente periculo mortis includitur etiam facultas dispensandi super impedimento raptus. Debet autem tunc confessarius attendere, ut mulier rapta verum et liberum consensum praestet.

Impedimentum raptus cessat *eo ipso,* si mulier rapta separata sit a raptore et reddita loco tuto. Patet ex verbis Concilii citatis. Sed non est parochi, sed *episcopi* iudicare, num revera raptus purgatus fuerit, i. e. cessaverit [2], verum etiam purgato raptu manent non solum poenae latae contra raptores mulierum (de quibus infra), sed etiam, si aliquod aliud impedimentum matrimonio obstaret, in petitione dispensationis mentio facienda esset raptus prius facti. Quando matrimonium invalidum ob impedimentum raptus convalidandum est, coniuges prius *separandi sunt* et ambo debent consensum maritalem exprimere coram parocho et duobus testibus iuxta normas Decreti «Ne temere». Hoc enim impedimentum censetur esse *iuris publici.* Excipitur solummodo dispensatio concessa in articulo mortis.

804 **Poenae contra raptores mulierum.** Illis, qui mulierem rapiunt matrimonii ineundi causa, infliguntur sequentes poenae:

1. *Duplex impedimentum matrimonii,* scil. a) raptor non potest durante raptu matrimonium inire cum rapta; b) post mortem uxoris raptor prohibetur (ex stylo Curiae) quodcumque aliud matrimonium inire sine licentia S. Sedis, ut supra n. 770 de vetito Ecclesiae dictum est.

2. *Excommunicatio latae sententiae nemini reservata.* Statuit enim Concilium Tridentinum [3]: «Raptor ipse ac omnes illi consilium, auxilium et favorem praebentes sint ipso iure excommunicati ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces, et si clerici fuerint, de omni gradu decidant.»

3. *Infamia perpetua.* Patet ex Tridentino l. c.

4. *Inhabilitas ad omnes dignitates.* Patet ex Tridentino l. c.

5. *Depositio pro clericis.* Patet ex Tridentino l. c.

6. *Raptor tenetur dotare mulierem, sive eam uxorem duxerit, sive non.* Patet ex Tridentino l. c. et ex c. 1, X 5, 16. — Poenae sub numeris 3—6,

---

[1] Collect. de Prop. Fide n. 2101.

[2] Cf. *Gasparri,* De matrim. II, n. 649; *Feije,* De imped. et dispens. matrim. n. 157; *van de Burgt-Schaepman,* Tract. de matrim. n. 115.

[3] Sess. 24, c. 6 de reform. matrim.

sunt *ferendae sententiae* ac proinde non incurruntur in foro ecclesiastico nisi post sententiam iudicis competentis.

Raptus mulierum, praesertim libidinis causa perpetratus, solet etiam a legibus civilibus gravissime puniri [1].

§ 5.

Ligamen.

Praenotamen. Iam supra n. 669 sqq satis dictum est de unitate et in- 805
dissolubilitate matrimonii, ideoque supponuntur ut nota quae ibi habentur. Ex tota historia nec ullum exemplum certum afferri potest, quod Papa permiserit unum virum habere simul duas uxores, neque a fortiori unam mulierem habere simul duos maritos. Quae autem afferuntur de comite Gleichen, cui Gregorius IX fertur concedisse duas uxores; et de viro Helvetico, cui Pius VI dicitur idem indulsisse, sunt fabulae nullam fidem merentes [2]. — Econtra certum est, Lutherum cum consensu septem aliorum theologorum protestantium d. 4 Martii 1540 benigne indulsisse, ut Philippus Landgrafius Hassiae, retenta priore uxore, alteram duceret [3]. Quod exemplum non est unicum apud Protestantes; immo usque ad nostros dies illi docent et perficiunt dissolutionem matrimonii etiam consummati quoad vinculum. Ecclesia autem catholica in Concilio Tridentino [4] definivit: «S. q. d. licere christianis plures simul habere uxores et hoc nulla lege divina esse prohibitum, A. S.»

Notio. *Impedimentum ligaminis est inhabilitas contrahendi novum matrimonium durante vinculo prioris matrimonii validi, sive rati sive consummati.*

Hoc impedimentum est iuris divini, ut patet ex Concilio Tridentino supra citato; et numquam in eo dispensatur [5]. Si matrimonium praecedens est dubie validum, requiritur processus iudicialis, quo validitas aut invaliditas matrimonii declaretur. Sin autem adest dubium, num primum matrimonium sit solutum morte coniugis, tunc requiritur authentica *declaratio mortis,* de qua sequentia sunt notanda:

Declaratio mortis debet pronuntiari ab auctoritate ecclesiastica. Minime 806
enim sufficit declaratio mortis facta a guberniis civilibus, quae interdum sunt nimis benigna in hac materia. Regula generalis est: De morte revera secuta compartis requiritur *moralis certitudo,* ita ut omne prudens dubium prorsus sit exclusum. Ad hanc autem moralem certitudinem affirmandam non sufficit sola absentia coniugis per longum tempus, qualem admittunt gubernia civilia, sed requiritur, ut methodus a S. Officio [6] praescripta observetur, scil. a) imprimis documentum authenticum mortis diligenter exquiratur ex regestis paroeciae vel xenodochii vel militiae vel magistraturae

---

[1] Cf. Cod. civ. Austr. § 56 94; Cod. civ. Gall. a. 354 sqq; Cod. poen. Germ. § 236 sqq.

[2] Cf. *Döllinger,* Papstfabeln 34 sqq; *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 359, nota 21 et 24.

[3] Cf. *Rockwell,* Doppelehe Philipps, 1904.

[4] Sess. 24, can. 2 de sacr. matrim. (*Denz.* n. 972).

[5] Quomodo matrimonium quoad vinculum solvi queat, dictum est supra n. 675 sqq.

[6] Tota haec Instructio data d. 13 Maii 1868 iterum in Actis Ap. Sedis II 199—203 anno 1910 impressa est.

civilis; b) si tale documentum haberi nequit, audiantur testes fide digni saltem duo, qui sub iuramento dicere tenentur, quid in casu sentiant de obitu. Si non sunt testes oculati, potest etiam accipi testimonium testium auritorum. Quod si inveniri nequeant duo testes, etiam testimonium unius testis fide digni magnum pondus habet. c) Si ne unus quidem testis reperiatur, qui possit sufficiens testimonium mortis dare, probatio obitus ex coniecturis, praesumptionibus, indiciis etc. investiganda est. — Sic e. g. S. Officium d. 20 Iulii 1898 tribuit episcopis Italiae facultatem concedendi documentum libertatis uxoribus militum, qui apud Aduam in Africa pugnaverunt, et quorum nulla supererat memoria, non obstantibus investigationibus a gubernio factis.

Ex dictis luculenter apparet, parochum non posse assistere nuptiis, nisi habeat moralem certitudinem de *statu libero* utriusque nupturientis; sin vero vel leve dubium supersit, debet omnia referre ad curiam episcopalem, cuius est tunc determinare, quid facto opus sit. Episcopus autem, antequam declarationem mortis emanat, debet servare statuta Instructionis S. Officii supra citatae. In casibus vero difficilioribus melius (etsi non stricte necessarium) esse videtur instruere processum iudicialem vel recurrere ad S. Congregationem de Sacramentis[1]. Quodsi non obstantibus omnibus cautionibus adhibitis declaratio mortis fuit falsa et primus coniux inopinate apparet, secundae nuptiae sunt irritae et statim rescindendae.

807 **Poenae contra violantes impedimentum ligaminis.** 1. Si quis *bona fide* secundas nuptias contraxerit ligatus impedimento ligaminis, nullam poenam ecclesiasticam incurrit; debet tamen, cognita rerum veritate, ilico se separare a secunda coniuge, ut modo dictum est.

2. Qui secundas nuptias *scienter* attentaverit et copulam carnalem perfecerit (quamvis primus coniux adhuc vivat), incurrit *impedimentum criminis*. Commisit enim adulterium cum attentatione matrimonii[2]. Quamobrem non potest sine speciali dispensatione praevia remanere cum secunda coniuge, etiam *post mortem* coniugis primae. Quomodo talis dispensatio danda sit, dicetur infra, ubi sermo erit de dispensationibus matrimonialibus.

3. Matrimonio secundo consummato incurritur: a) irregularitas propter bigamiam; b) infamia iuris[3], et c) excommunicatio ferendae sententiae. — Ex iure particulari aliquando plectuntur fideles excommunicatione latae sententiae episcopo reservatae, si divortio civili obtento novum matrimonium attentant[4].

4. Polygami censentur *publici peccatores* et proinde arcendi sunt a sacramentis, benedictionibus Ecclesiae et sepultura ecclesiastica. Hinc e. g. in isto casu mulier non potest recipere benedictionem puerperae post partum[5].

---

[1] Cf. S. C. C. d. 14 Dec. 1889 et S. Offic. d. 6 Maii 1891, ad 3.
[2] Cf. infra n. 855.
[3] Cf. c. 3, X 1, 21.
[4] Sic e. g. statutum est pro America Sept. per Concilium Baltimor. III (a. 1884) n. 124.
[5] Cf. *Gasparri*, De matrim. I, n. 632.

§ 6.

Impotentia physica.

Notio. *Impedimentum impotentiae est «impossibilitas coeundi, seu vitium animi vel corporis vel utriusque, quo quis impeditur alii (naturali modo) carnaliter commisceri».* Ita S. Raymundus de Pennaforte[1]. 808

Explicatur. Dicitur 1°: *impossibilitas coeundi.* Coitus definitur a Gasparri[2] «immissio membri virilis in vaginam mulieris cum seminis effusione». Unde ab impotentia, prout hic de illa sermo est, omnino distinguenda est inhabilitas ad concipiendum et ad generandum. In commixtione viri et mulieris tria distinguenda sunt: conceptio *activa* seu coitus; conceptio *passiva* seu vivificatio ovuli feminei; *generatio* seu nativitas hominis generati. Ad validitatem matrimonii solummodo requiritur possibilitas conceptionis activae. Si haec enim copula est perfecta ex parte viri et mulieris, non nisi per accidens ex illa non sequitur praegnatio et generatio. Itaque si coniuges hoc modo copulam carnalem perfecerunt, recte dicuntur debitum coniugale peregisse. Omnia autem postea sequentia pendent a natura, minime vero a coniugibus. Haud immerito quis comparavit actum coniugalem cum manducatione. Nutritio tribus perficitur: manducatione, digestione, assimilatione. Manducatio ordinata est ad digestionem; digestio vero ad assimilationem. Sic a pari coitus ordinatur ad conceptionem passivam; conceptio vero ista ad generationem. Ille, qui *cibos nutribiles* in os ponit et deglutit, dicitur vere manducare, licet ob stomachi depravationem omnis digestio et nutritio sit prorsus impossibilis. Manducatio, qua talis, est perfecta; quae si nullum effectum sortiatur, non ipsa est inculpanda. Si quis autem deglutit materiam

---

[1] Summa l. 4, de impotentia coeundi § 2. — De notione genuina impedimenti impotentiae vehementer disputant canonistae. Definitio a S. Raymundo data videtur esse melior quam illa, quae ab aliis auctoribus solet dari: impedimentum impotentiae est incapacitas perpetua et antecedens viri vel mulieris perficiendi copulam *de se aptam ad generationem.* Etenim definitioni Raymundianae favet et auctoritas magnorum auctorum et decisiones S. Officii permittentis matrimonium alicuius mulieris excisae, quae certo non valet exercere copulam de se aptam ad generationem. Unde recte dicit *Gasparri* l. c. n. 510: «Nos omnibus sedulo perpensis, et doctrina canonum et declarationibus Sedis Apostolicae et physiologorum seu medicorum placitis, dicimus impotentiam coeundi esse inhabilitatem ad copulam, qua vir et mulier fiunt una caro, seu aliis verbis, qua semen virile in vaginam muliebrem ingreditur.» S. Thomas videtur consentire cum S. Raymundo; explicat enim impedimentum impotentiae: incapacitatem reddendi debitum coniugale (Suppl. q. 58, a. 1). Eodem modo loquuntur *Wigandt* (Tribunal confessar. tr. 16, exam. 6, q. 10), *Reiffenstuel* (in l. 4, tit. 15, n. 2), *Ferraris* (Prompta Bibl., s. v. «Debitum coniugale») et ex modernis praecipue *Eschbach* (Disp. physiol.-theol. 190), qui dicit: «Canonicum impotentiae dirimens impedimentum sola est antecedens ac perpetua coniugum inaptitudo ad copulam perfectam, qua scil. vir naturale debitum femineum vas penetrando, in istud verum semen effundit.» Ita etiam *Larraga-Saralegui* (Prontuario de Teología moral n. 1696) et *Augustus Sili,* qui tamquam consultor in celebri causa Monasteriensi (a. 1899) pro hac sua sententia sexdecim citat auctores (Analecta eccl. VIII [1900] 253). Ita etiam *Vogt* (Das kirchl. Eherecht § 33), *De Smet* (De sponsal. et matrim. n. 278), qui vocat hanc sententiam speculative probabilem et practice tutam. Contrariam sententiam tenent ex modernis: *Antonelli* (De conceptu impotentiae), *Leitner* (Lehrb. d. kirchl. Eherechtes § 26, p. 145), *Lehmkuhl* (Theol. mor. II, n. 975), *Noldin* (De sacr. n. 82), *Wernz* (Ius Decretal. IV, n. 345, p. 504), *Rosset* (De sacr. matrim. n. 1406) aliique.

[2] L. c. n. 510.

non comestibilem (lapides, ferrum etc.), iam non dicitur manducare. Similiter res se habet in copula carnali: si semen virile naturaliter depositum est in vase muliebri, iste actus per se sufficit ad conceptionem et generationem. Quodsi autem reapse non sequitur neque conceptio neque generatio, hoc est per accidens, non autem per se. Proinde talis copula licita est, neque a matrimonio arcendi sunt illi, qui sic possunt commixtionem perficere, licet conceptio et generatio sint impossibiles propter defectus naturales [1]. — Praeterea matrimonium non solum propter prolem generandam institutum est, sed etiam *in remedium concupiscentiae.* Unde S. Paulus dicit: «Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquaeque suum virum habeat. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere quam uri.» [2] Quare licet copulam maritalem recte perficere, etsi nulla generatio speratur. Doctrina hucusque exposita de notione impotentiae valde roboratur iteratis decisionibus S. Officii [3], quod permisit matrimonium mulieribus, quae (utpote orbatae duobus ovariis et utero) certo non potuerunt perficere copulam de se aptam ad generationem.

Dicitur 2°: *seu vitium animi vel corporis vel utriusque, quo quis impeditur alii (naturali modo) commisceri.* — Quibus verbis indicantur causae, ex quibus impotentia oriri solet. Istae causae sunt spirituales et corporales. Inter *spirituales* causas antiqui canonistae multum loquebantur de maleficio, quod consistit in influxu daemonis impedientis actum coniugalem perfectum. Quamvis huiusmodi influxus possibilis sit, tamen non facile est admittendus; immo nostris temporibus prorsus desunt certa exempla huius influxus. — Inter alias causas spirituales impotentiam causantes primum locum obtinent taedium, odium et aversio inter coniuges exsistens. Aliquando ex huiusmodi affectibus nervi genitales tam vehementer afficiuntur, ut perfectus coitus sit plane impossibilis. Raro tamen istae causae spirituales producunt impotentiam *perpetuam.* Solent enim lapsu temporis cessare, nisi adsint etiam causae corporales.

809 Ex parte viri inter causas *corporales* causantes impotentiam enumerantur sequentes:

a) *Carentia utriusque testiculi.* Ideoque eunuchi et spadones sunt impotentes. Eunuchi dicuntur illi, qui absque testiculis *nati* sunt; spadones vero, qui arte vel casu testiculis orbati sunt. Eunuchos et spadones revera laborare impedimento canonico impotentiae declaravit Sixtus V [4]. Ante hanc declarationem authenticam canonistae non concordabant. Sic Petrus Ledesma [5] scribit: «Ecclesia numquam existimavit esse certum, quod spadones utroque teste carentes verum contraherent matrimonium; semper enim de hac re fuerunt opiniones in Ecclesia, et ita propter istam varietatem opinionum permittebat huiusmodi matrimonia, sicut permittit alia, quae fiunt in Ecclesia secundum probabiles sententias. Modo vero iam determinatum est a Capite Ecclesiae, quod non contrahunt vera matrimonia.» — Idem videtur probabilius dicendum de iis, qui subierunt operationem chirurgicam, quae vocatur *vasectomia* et quae nostris temporibus frequenter a medicis perficitur. Haec operatio consistit in sectione «vasorum deferentium». Vir, cuius secta sunt vasa de-

---

[1] Cf. *Eschbach,* Disp. physiol.-theol. disp. 2, c. 3 et *van de Burgt-Schaepman,* Tract. de matrim. P. 2, c. 6, § 11.

[2] 1 Cor 7, 2 sqq. [3] Cf. infra n. 810, nota 3.

[4] Const. «Cum frequenter» d. 27 Iunii 1587.

[5] De magno sacr. matrim. q. 68, a. 2.

ferentia, adhuc copulam carnalem perficere potest, immo et semen immittere valet in vas muliebre, sed istud semen iam caret spermatozoidis et non est semen in proprio sensu, cum spermatozoida sint essentialis pars spermatis. Ergo inter illum virum, qui vasectomiam, et illum, qui perfectam castrationem subiit, non videtur esse nisi accidentalis differentia, ac proinde ambo censentur esse impotentes[1]. Castratio perfecta est impotentia perpetua et perfecta.

b) *Plures morbi nervorum*, ut anaesthesia sexualis, quae vocatur etiam anaphrodisia, et est absentia erectibilitatis ad perficiendam copulam; aphrodisia, quae consistit in excessiva excitatione venerea, qua fit ut seminis secretio penetrationem praevertat[2]. Tales similesve morbi, nisi sunt coniuncti cum morbo mentali incurabili aut cum defectu organorum, solent lapsu temporis cessare.

c) *Difformitas aut absentia membri virilis.* Tales difformitates sunt hypospadia, epispadia, nimia magnitudo membri virilis etc.

Ex parte mulieris causatur impotentia: 810

a) per defectum vaginae;

b) per nimiam arctitudinem vaginae;

c) per morbum, qui vocatur vaginismus et qui est quaedam hyperaesthesia vulvae omnem coitum prohibens[3].

Dicitur 3°: *quo quis impeditur alii naturaliter commisceri.* Nostris temporibus a medicis aliquando efficaciter adhibetur sic dicta *artificialis* fecundatio. S. Officium, interrogatum, utrum licita sit artificialis fecundatio mulieris, respondit d. 24 Martii 1897: «Non licere.» — Nihilominus adhuc disputatur inter auctores, utrum numquam licita sit haec artificialis fecundatio, quia S. Officium damnavit solam illam artificialem fecundationem, quae obti-

---

[1] Ita etiam *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 276, *Ferreres* in Eccl. Review 1912, p. 208 sqq. Ceterum tota doctrina nondum est sufficienter clara, neque satis cognoscuntur effectus ex hac operatione sequentes. Unde Dr. *A. O'Halley* (in Eccl. Review l. c.) docet ex vasectomia non oriri impotentiam. Si vera sunt illa, quae iste auctor de natura vasectomiae dicit, tunc forte recte asserit: «Actus sexualis viri vasectomiam passi perfectam habet similitudinem cum actibus sexualibus virorum sterilium ex senio, morbo debilitanti, aliisque de causis, quibus matrimonium inire licet, et quorum matrimonium est validum; immo vir vasectomiam passus multo potentior est sexualiter quam omnes alii [mox citati].» (L. c. 335 sq.) Tota controversia erit soluta, si constat, utrum fluidum emissum a viris vasectomiam passis sit adhuc verum semen necne. Si adest verum semen (licet sterile), impotentia non adest. — Vasectomiae similis operatio etiam in muliere fieri potest.

[2] Cf. *Surbled,* La morale dans ses rapp. avec la méd. et l'hyg. II 142.

[3] Cf. *De Smet* l. c. n. 276. Multum disputatur inter auctores modernos, utrum impotentia mulieris oriatur, si illi desunt sive a natura sive ex operatione chirurgica uterus et duo ovaria. Pro sententia affirmativa sunt omnes illi auctores supra citati, qui definiunt impotentiam impossibilitatem copulae aptae ad generationem. Etenim luce clarius est mulierem, cui desunt uterus et duo ovaria, non posse peragere copulam per se aptam ad generationem. Sententiam negativam defendunt omnes illi, qui constituunt impedimentum impotentiae in simplici impossibilitate naturaliter coeundi. Quae quidem altera sententia verior, communior et responsis S. Officii conformior est. S. Offic. d. 3 Febr. 1887: «Num mulier N. N., cui operatione chirurgica ablata sunt duo ovaria et uterus, admitti possit ad matrimonium contrahendum? — Matrimonium non est impediendum.» Similia respondit S. Officium d. 23 Iulii 1890; 31 Iulii 1905; 3 Martii 1909. Obiectiones, quae opponuntur, solutas invenies apud *De Smet* l. c. n. 278, qui merito vocat practice tutam istam sententiam.

netur praevia *pollutione* viri, quippe quae intrinsecus mala sit. Cum autem exsistant alii modi fecundationis artificialis, illam aliquando licitam esse docent Berardi[1], Eschbach[2], De Smet[3], van de Burgt-Schaepman[4] aliique. Sed quidquid est de liceitate huius fecundationis artificialis, communissima sententia docet illam non auferre impedimentum dirimens impotentiae. Ratio est, quia illa non dat potentiam *naturaliter* coeundi.

811 **Divisiones.** Distinguitur: 1. impotentia *naturalis,* quae ab ipsa natura seu nativitate exsistit, i. e. defectus organorum genitalium; impotentia *artificialis* seu acquisita, quae orta est ex operatione chirurgica, morbo, laesione, vulnere etc.

2. Impotentia *perpetua*, quae iuxta prudens iudicium peritorum numquam cessabit; impotentia *temporanea,* quae per opus humanum absque gravi periculo vitae cessare potest.

3. Impotentia *absoluta,* quae hominem reddit impotentem ad copulam carnalem cum quacumque persona[5]; impotentia *relativa,* quae reddit copulam carnalem impossibilem cum determinata quidem, sed non cum omni persona.

4. Impotentia *antecedens,* quae antecedit celebrationem matrimonii; impotentia *consequens,* quae supervenit matrimonio iam legitime contracto.

812 **Ius vigens.** *Impotentia (seu impossibilitas naturaliter coeundi) antecedens, perpetua (absoluta vel relativa) est impedimentum dirimens matrimonii*[6].

Ad rem scribit Angelicus Doctor[7]: «In quolibet contractu hoc universaliter tenetur, quod ille, qui est impotens ad solvendum aliquid, non reputatur idoneus ad contractum illum, quo se obligat ad eius solutionem. Est autem impotens dupliciter[8]: uno modo quia non potest solvere *de iure,* et sic talis impotentia omnibus modis facit contractum esse nullum; sive sciat ille, cum quo facit talem contractum, hanc impotentiam sive non; alio modo, quia non sit solvendo *de facto,* et tunc, si sciat ille, cum quo contrahit hanc impotentiam et nihilominus contrahit, ostenditur quod alium finem ex contractu quaerit, et ideo contractus stat. Si autem nescit, tunc contractus nullus est. — Et ideo frigiditas, quae causat talem impotentiam, ut homo non possit de facto solvere debitum, sicut et conditio servitutis, per quam non potest homo de facto libere reddere, impediunt matrimonium, *quando alter coniugum ignorat hoc, quod alius non potest reddere debitum.* Impedimentum autem, per quod quis non potest de iure reddere debitum, ut consanguinitas, annullat contractum matrimonium, sive sciat alter coniugum sive non. Et propter hoc Magister [Petrus Lombardus] ponit, quod haec duo faciunt personas *non omnino illegitimas.*» — Alibi[9] idem Angelicus Doctor dicit: «Sicut impotentia coeundi *ignorata* impedit matrimonium, non autem *si sciatur,* ita conditio servitutis ignorata impedit matrimonium, non autem scita.» Quae quidem

[1] Praxis confess. I, n. 1009. [2] Disp. physiol.-theol. 70 sqq.

[3] De sponsal. et matrim. n. 280. [4] Tract. de matrim. I, n. 208.

[5] Si exsistente impotentia absoluta matrimonium dissolvitur, solet addi clausula: «vetito transitu ad alias nuptias», et sic oritur impedimentum, quod vocatur «vetitum Ecclesiae».

[6] c. 2, X 4, 15. [7] Suppl. q. 58, a. 1 ad 4.

[8] Editio Leoniana habet: «Tamen potest impotens esse tripliciter».

[9] Suppl. q. 52, a. 1.

doctrina Angelici Doctoris nobis videtur esse maxime attendenda, cum ex illa sequatur impotentiam non ita essentiae matrimonii repugnare, ut nunquam verum matrimonium cum illa constare possit. Si enim votum perpetuae continentiae ab utroque coniuge libere et scienter emissum non repugnat essentiae matrimonii, licet tunc omnis *moralis* potentia generandi ablata sit, quare non est idem dicendum, si, utroque coniuge sciente et volente, matrimonium ineatur cum impotentia physica? Si admittitur explicatio S. Thomae, etiam facillime intelligitur, quare S. Officium[1] permiserit matrimonium mulieris carentis utero et ovariis. Supponitur enim maritum cognovisse conditionem mulieris. Nihilominus dicendum est cum communi sententia, impotentiae impedimentum *derivari* ex iure naturali ac proinde irritare matrimonium etiam non-baptizatorum, saltem si alteruter coniux ignoraverit impotentiam antecedentem matrimonii[2].

Modus agendi parochi et confessarii. Ubi suspicio oritur 813 de impotentia, parochus et confessarius maxima prudentia utantur.

1. Si quis dubitat de impotentia sua physica, non potest licite matrimonium inire, antequam dubium sit solutum et potentia generativa sit moraliter certa. Proinde adeundus est prudens et timoratus medicus. Dubio permanente non licet matrimonium inire, etiamsi contrahentes velint cohabitare sicut frater et soror, cum talis convictus saepe sit plenus periculorum et scandalorum.

2. Si dubium oritur de impotentia, *postquam* matrimonium iam est contractum, prius caute indagandum est ope periti et probi medici, num revera adsit impotentia eaque perpetua et antecedens matrimonium. Si medicus respondet non adesse talem impotentiam, tunc matrimonium validum est, atque non ad confessarium aut parochum, sed ad medicum pertinet dare remedia ad generationem obtinendam. Sin vero medicus dicit certo adesse talem impotentiam, tunc confessarius aut parochus prudenter inquirere debet, utrum putativi coniuges sint in bona fide, i. e. utrum matrimonium initum considerent ut validum, necne. Quodsi coniuges sunt *in bona fide,* non sunt inquietandi, saltem si ex dissolutione matrimonii recte timeantur magna incommoda, aut si parva spes adsit, ut putativi coniuges sicut frater et soror caste convicturi sint. Sin autem coniuges sunt *in mala fide,* i. e. si sciunt ipsorum matrimonium esse nullum, tunc illis imponendum est, ut vel caste vivant sicut frater et soror, vel petant dissolutionem matrimonii per processum canonicum. Iste processus debet habere saltem duas instantias ad normam Const. Benedicti XIV «Dei miseratione» d. 3 Nov. 1741 et Instructionis S. Officii ad episcopos orientales d. 20 Iunii 1883. Non vacat hic tractare de isto processu, qui solet satis longe durare. Videsis canonistas[3]. In praxi saepe facilius est probare *non-consummationem* matrimonii contracti quam exsistentiam impotentiae antecedentis et perpetuae. Tunc praestat petere dispensationem super matri-

---

[1] Cf. supra n. 810.

[2] De historia huius impedimenti cf. *Leitner*, Lehrb. d. kirchl. Eherechtes § 26, p. 156. [3] *Leitner* l. c. 152.

monio rato et non consummato a Summo Pontifice. Videsis plures casus huiusce dispensationis apud Analecta ecclesiastica I (1893) 111; S. Congr. Concilii d. 18 Martii 1893; d. 6 Maii 1893; d. 27 Aprilis 1895 etc.

§ 7.

Impedimentum dirimens voti sive professionis religiosae.

Iam supra n. 683 dictum est de professione sollemni religiosa, in quantum dirimit matrimonium ratum *praecedens*. Pariter iam dictum est n. 773 sqq de votis, quae non dirimunt, sed prohibent matrimonium contrahendum. Restat, ut dicamus de votis, quae *dirimunt matrimonium contrahendum.*

814 **Ambitus impedimenti.** Iuxta vigentem disciplinam[1] sequentia vota dirimunt matrimonium contrahendum:

1. *votum sollemne emissum in ordinibus religiosis stricte dictis;*
2. *votum simplex emissum in Societate Iesu;*
3. *votum emissum in susceptione s. subdiaconatus.*

De tertio hoc voto in paragrapho sequenti sermo erit, de duobus aliis haec sunt notanda:

1. Votum sollemne emissum in ordinibus religiosis dirimere matrimonium contrahendum patet tum ex Decretalibus[2] tum ex Concilio

---

[1] Haec vis voti sollemnis haud obscure iam innuitur in c. 27, C. 27, q. 2: «Desponsatam puellam non licet parentibus alii viro tradere; licet tamen illi monasterium sibi eligere.» Sane plures auctores, e. g. Berardi, Wernz etc., putant illum textum non emanasse a Papa Eusebio (circa a. 300), cum tunc temporis nondum exstiterint monasteria, sed quidquid est de hac opinione, textus est certe *antiquissimus*. Mentio eius fit iam in Poenitentiali Theodori Cantuar. l. 2, c. 12, n. 33 (apud *Schmitz*, Die Bußbücher etc. 547); in Decreto Ivonis Carn. P. 7, c. 40; in Sententiis Petri Lombardi IV, dist. 27 et in aliis auctoribus. Quae quidem omnia demonstrant hunc textum antiquissimum magni habitum esse. Licet autem in textu dicatur: «*desponsatam* puellam», tamen certo non est sermo de meris sponsalibus, sed de sic dictis sponsalibus *de praesenti,* quae nihil aliud sunt nisi matrimonium ratum. — Praeterea iam antiquissimis temporibus virgines consecratae vel monachi attentantes matrimonium non solum graviter puniebantur, sed etiam cogebantur se separare a coniugibus (Cf. Conc. Turon. a. 567, c. 15). Quod quidem est signum evidens, iam primis saeculis votum sollemne seu professionem religiosam habitam esse impedimentum dirimens matrimonii. Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 377 et praesertim *Weckesser* in «Arch. f. kath. Kirchenr.» LXXVI 83. Tandem a Bonifacio VIII (c. unic. III, 15 in VI°) et a Concilio Tridentino (sess. 24, c. 9 de sacr. matrim.; *Denz.* n. 979) res plane definita est.

[2] Bonifacius VIII interrogatus ab episcopo Bitericensi, quale votum dici debeat efficax ad dirimendum matrimonium, respondit: «Declarandum duximus oraculo sanctionis, illud *solum* votum debere dici sollemne quantum ad post [postea] contractum matrimonium dirimendum, quod sollemnizatum fuit per susceptionem s. ordinis aut per professionem expressam vel tacitam factam alicui de religionibus per Sedem Apostolicam approbatis. Reliqua vero, etsi quandoque impediant contrahendum, . . . non tamen rescindere possunt post contractum» (c. unic. III 15, in VI°). — Ex quibus verbis luce clarius esse videtur, non alia nisi haec duo vota, scil. votum sollemne religionis et votum emissum in susceptione s. ordinis, dirimere matrimonium subsequens.

Tridentino[1]. In quibusnam autem ordinibus religiosis habeantur vota sollemnia, est quaestio facti nec potest regula generali determinari. In nonnullis regionibus, ut e. g. in Gallia, Belgio, Bavaria, America Septentrionali[2] mulieres vel raro vel omnino non emittunt professionem sollemnem. Per se patet professionem religiosam hunc effectum non producere, si fuerit *invalida*, e. g. propter metum gravem, propter defectum formalitatum essentialium etc.[3]

2. Vota simplicia a scholasticis Societatis Iesu nuncupata post biennium novitiatus dirimunt matrimonium subsequens attentatum[4].

Plures auctores, inter quos Benedictus XIV[5] (non quidem ut Papa, sed ut auctor privatus[6]), Sanchez[7], Tanquerey[8], Gasparri[9], docent etiam votum simplex castitatis, quod emittitur a coniuge remanente in saeculo, dum alter coniux cum prioris libero consensu post consummationem matrimonii religionem intrat aut sacros ordines suscipit, aequiparari voto sollemni ac proinde dirimere matrimonium subsequens; sed haec sententia fere ab omnibus modernis merito reicitur, tum quia nullum solidum argumentum pro ea adduci potest, tum quia Bonifacius VIII in loco supra citato definivit, non esse nisi *duo* vota sollemnia quae dirimant matrimonium[10]. Ergo si talis coniux, qui emisit votum simplex castitatis, mortuo altero coniuge matrimonium contraheret, valide sed illicite ageret. Deberet prius obtinere dispensationem a voto simplici castitatis.

Cessatio huius impedimenti. Licet iuxta plurium gravissimorum 815
auctorum[11] sententiam (quam S. Alphonsus[12] probabiliorem vocat) votum sollemne dirimat matrimonium *ex iure divino,* tamen Summus Pontifex tamquam vicarius Christi valet licentiam concedere, ut aliquis sollemniter professus valide et licite matrimonium inire possit; sicut etiam permittere potest ex gravissima ratione, ut calix consecratus adhibeatur

---

[1] «S. q. d. clericos in sacris ordinibus constitutos vel regulares castitatem sollemniter professos posse matrimonium contrahere contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel voto, et oppositum nil aliud esse quam damnare matrimonium . . . A. S.» (sess. 24, can. 9 de sacr. matrim.; *Denz.* n. 979).

[2] Iuxta *Leitner* (Lehrb. d. kirchl. Eherechtes § 28, p. 175) professio sollemnis emittitur in quattuor conventibus Visitationis in Georgetown, Baltimore, Mobile et St Louis.

[3] Cf. nostrum Man. iur. reg. II, q. 61.

[4] Gregorii XIII Const. «Ascendente Domino» d. 25 Maii 1584.

[5] De syn. dioec. l. 13, c. 12, n. 16.

[6] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 380.

[7] De matrim. VII, disp. 40, n. 1—3.

[8] De matrim. n. 950.

[9] De matrim. I, n. 575.

[10] Cf. *Scharnagel,* Das feierliche Gelübde als Ehehindernis 195.

[11] Pro hac sententia stant *S. Thomas* (4, dist. 38, q. 1, a. 3, sol. 3); *S. Bonaventura* (In 4, dist. 38, a. 2, q. 1); *Valentia* (In 2, 2, disp. 6, q. 6, punct. 5); *Victoria* (Relect. IV de potestate Papae prop. 1 ad 1 arg.) pluresque alii, praesertim Thomistae, et ex modernis *Rosset* (De sacr. matrim. n. 1676) dicens: «Votum sollemne professionis religiosae tum vi sua seu iure naturali tum iure divino habet vim dirimendi matrimonium contrahendum, secluso quocumque iure ecclesiastico.» Moderni autem auctores communius docent hoc impedimentum dissolvere matrimonium ex solo iure ecclesiastico, sed eorum argumentum desumptum ex verbis Bonifacii VIII et Gregorii XIII videtur esse prorsus futile, ut ostendimus in nostro Manuali iuris regularium II, q. 6.

[12] Theol. mor. l. 6, n. 1025.

ad usus profanos, quin eius consecratio pereat. Ordinarie tamen Summus Pontifex non aufert totam obligationem voti sollemnis, sed ad tempus suspendit [1].

Leo XIII [2] omnibus episcopis et parochis ab illis delegatis concessit facultatem dispensandi super hoc impedimento cum aegrotis, qui in gravissimo periculo vitae versantur ac in concubinatu vivunt; quam facultatem Pius X [3] extendit *ad omnes sacerdotes,* qui illam impertire valent non solum concubinariis et aegrotis sed omnibus, qui sunt morti proximi etiam absque aegritudine, ut infra n. 869 latius dicetur.

Impedimentum voti simplicis a scholasticis Societatis Iesu emissi cessat eo ipso, quo taliter professus a superiore generali Societatis legitime est dimissus [4].

816 **Poenae contra sollemniter professos attentantes matrimonium.**

1. *Excommunicatio reservata Ordinario.* Regulares (sive viri sive mulieres) post sollemnem professionem religiosam valide emissam matrimonium etiam civile contrahere praesumentes necnon omnes, qui cum aliqua ex praedictis personis matrimonium contrahere praesumunt, ipso facto incurrunt excommunicationem Ordinariis reservatam [5].

Ad hoc igitur, ut ista excommunicatio revera incurratur, requiritur:

a) Ut istae personae verum *matrimonium* contrahere praesumant, licet sit civile [6] et etiam alia impedimenta dirimentia obstent [7]. Sin autem nihil aliud intendunt nisi concubinatum, excommunicatio illos non attingit.

b) Ut adsit *praesumptio,* i. e. scientia censurae et libertas in matrimonio contrahendo; quare si contrahentes *ignorant* censuram (etiam per ignorantiam affectatam) vel si coacte aut *ex gravi metu* matrimonium ineunt, non incur-

---

[1] Non abs re erit speciminis causa dare recens Rescriptum alicuius dispensationis super votum sollemne. Ex Registris S. Congregationis cum debita licentia hoc Rescriptum desumptum est: «Ex audientia Sanctissimi die ... Sanctissimus, audito voto episcopi ... attentisque peculiaribus circumstantiis animum suum moventibus benigne annuit et propterea mandavit committi supradicto episcopo, . . . ut pro sua conscientia, praevia absolutione a censuris et poenis ecclesiasticis etiam per subdelegationem, remoto optimis modis scandalo, oratori concedat dispensationem super votis oboedientiae et paupertatis sollemniter emissis, necnon votum pariter sollemne castitatis ad effectum dumtaxat matrimonium coram Ecclesia contrahendi, apostolica auctoritate dispensando, eidem commutando in sacramentalem confessionem semel quolibet mense et in alia pietatis ac poenitentiae opera tamdiu duratura, quamdiu commutationi locus erit, inter quae sint aliqua ab ipso *quotidie* facienda, quae spirituali eius bono magis expedire iudicaverit, ac ita ut idem, quoad vixerit, memor esse possit obligationis suae. Sciat autem ipse religiosus, *se contra praefatum votum castitatis facturum,* si extra licitum usum matrimonii — quod absit — deliquerit, et si mulieri, quam in uxorem duxerit, supervixerit, ad castitatem servandam omnino teneri, utpote *eodem voto* ut prius obstrictum, nec aliud matrimonium posse celebrare absque nova S. Sedis licentia.»

[2] S. C. Inquis. d. 20 Febr. 1888. [3] S. C. de Sacr. d. 14 Maii 1909.

[4] Gregorii XIII Const. «Ascendente Domino.»

[5] Bulla «Apostolicae Sedis». [6] S. C. Inquis. d. 22 Nov. 1880.

[7] S. C. Inquis. d. 13 Ian. 1892.

runt excommunicationem [1]. Ignorantia censurae satis facile invenitur in personis laicis, quae cum sollemniter professis matrimonium contrahunt.

c) Hanc censuram non incurrunt scholastici Societatis Iesu simpliciter professi, qui matrimonium attentant, quia eorum professio non est sollemnis.

2. *Irregularitas ex bigamia similitudinaria* pro viris sollemniter professis, qui matrimonium attentatum consumant. Professio enim religiosa censetur esse matrimonium inter animam et Christum, ac proinde per novum matrimonium talis homo fit quasi bigamus. Moniales autem (quae irregularitatis sunt incapaces) excluduntur ab iis officiis, ad quae solae moniales virgines assumi possunt [2].

3. *Infamia* (saltem facti), si delictum commissum acquisivit notorietatem sive per sententiam iudicis, sive per divulgationem [3].

4. *Suspicio de haeresi,* eo quod transgressor putat contra decisionem Concilii Tridentini tale matrimonium esse validum [4].

5. Ex iure particulari diversorum ordinum solent adhuc aliae graves poenae statui contra huiusmodi transgressores voti [5].

§ 8.

Impedimentum ordinis sacri.

Notio. *Impedimentum ordinis sacri est inhabilitas iure ecclesiastico (in Ecclesia latina) statuta, qua clerici ordine sacro (scil. subdiaconatu) initiati non possunt valide contrahere matrimonium, neque licite uti matrimonio forsan ante contracto.* Ad exsistentiam autem huius impedimenti requiritur, ut clericus susceperit subdiaconatum a) post pubertatem adeptam; b) absque coactione et gravi metu; c) cum cognitione coelibatus annexi. 817

Explicatur. Dicitur 1°: *inhabilitas iure ecclesiastico statuta.* Etenim origo huius impedimenti desumenda est ex iure ecclesiastico et non ex iure divino, ut quidam voluerunt. Unde S. Thomas breviter et succincte docet: «Non est essentialiter annexum debitum continentiae ordini sacro, sed ex statuto Ecclesiae.» [6] Quod quidem confirmatur tum ex praxi Ecclesiae orientalis, in qua usus matrimonii ante subdiaconatum initi permittitur etiam sacerdotibus; tum ex historia ecclesiastica, in qua afferuntur etiam ex Ecclesia latina exempla sacerdotum legitime in matrimonio olim viventium; tum demum ex S. Scriptura, ubi S. Paulus scribit: «Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, . . . filios habentem subditos cum omni castitate.» [7] Est autem prorsus absonum dicere, apostolicis temporibus clericis fuisse permissum aliquid, quod sit contra ius naturale aut divinum. —

---

[1] Communiter docent auctores, in censuris, ubi requiritur praesumptio, metum gravem per vim iniustam incussum et quamlibet ignorantiam etiam affectatam excusare a censura incurrenda. Cf. *Hollweck,* Die kirchl. Strafgesetze 100.

[2] Ita sententia communior et verior, cui pauci, e. g. *Gasparri* (De matrim. n. 572) contradicunt. Cf. *Wernz* l. c. n. 385.

[3] Cf. *Wernz* l. c.; *Hollweck* l. c. 178.

[4] Cf. *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 287.

[5] Cf. nostrum Man. iur. eccl. II, q. 85.

[6] S. theol. 2, 2, q. 88, a. 11.

[7] 1 Tim 3, 2—4. Complures autem auctores aliter explicant hunc textum.

Ceterum in hac materia distinguendae sunt tres quaestiones, quae haud raro confunduntur et sic obscuritates, ne dicam falsitates, causant. Istae tres quaestiones sunt: 1. *Unde orta est vis dirimendi matrimonium annexa s. ordini?* 2. *Unde orta est obligatio coelibatus coniuncta cum susceptione s. ordinis?* 3. *Unde orta est obligatio perfectae castitatis coniuncta cum susceptione s. ordinis?*

818 Ad primam quaestionem respondetur: Vis dirimendi matrimonium tributa est s. ordini *ex iure ecclesiastico;* unde omnes docent s. ordinem susceptum libere cum sufficienti cognitione obligationum annexarum dirimere matrimonium subsequens, etiamsi clericus ordinatus expresse noluerit facere votum continentiae. In isto casu *votum* castitatis profecto deesset et tamen remaneret impedimentum dirimens, quod proinde non oritur (saltem unice) ex *voto*. Si tamen clericus, ut communiter fit, in susceptione subdiaconatus emittit quoque votum continentiae (saltem tacitum aut implicitum), tunc istud votum sic sollemnizatum habet vim dirimendi matrimonium, ut manifeste patet ex verbis Bonifacii VIII supra n. 814 citatis. — Non constat, quo praecise tempore sacer ordo sit factus impedimentum dirimens matrimonii. Ex legibus particularibus plurium regionum, e. g. Hispaniae, Italiae, iam quinto saeculo ordo sacer habitus est ut impedimentum dirimens matrimonii. Lex autem generalis videtur statuisse hoc impedimentum in Concilio Lateranensi II (a. 1139). Temporibus Gregorii IX et adhuc magis Bonifacii VIII in Ecclesia latina iam nullum rationabile dubium esse potest de impedimento dirimente orto ex s. ordine suscepto.

Ad secundam quaestionem respondetur: *Obligatio coelibatus* annexa est susceptioni s. ordinis item ex solo iure ecclesiastico. Quod quidem patet ex iisdem argumentis, quae supra allata sunt pro origine impedimenti dirimentis ex ordine s. nascentis. Coelibatus clericorum maiorum iam exsistebat ab antiquissimis temporibus atque habitus fuit tamquam impedimentum saltem *prohibens* matrimonii, etiamsi nequit clare probari illum iam a temporibus apostolorum ita viguisse [1].

819 Ad tertiam quaestionem respondetur: Obligatio clericorum in maioribus ordinibus constitutorum ad *perfectam castitatem,* ita ut quodcumque peccatum (etiam internum) contra castitatem commissum habeat caracterem sacrilegii, non oritur ex *sola* lege ecclesiastica, sed *ex voto subdiaconatui annexo* (quod per consequens obligat quoque ad coelibatum et quod propter suam sollemnitatem insuper constituit impedimentum dirimens cuiuslibet matrimonii subsequentis). Ita S. Thomas [2], S. Bonaventura [3], Petrus Ledesma [4] et communiter Thomistae, Suarez [5], Reiffenstuel [6], Benedictus XIV [7], S. Alphonsus [8], et ex

---

[1] *Bickell* (in «Innsbrucker theol. Zeitschr. II 26 sqq et III 792 sqq) propugnavit opinionem, coelibatum viguisse temporibus apostolorum tamquam verum praeceptum. Contra illum scripsit *Funk* (in «Tübinger Theol. Quartalschr.» a. 1879, p. 208 sqq et 1880, p. 202 sqq).

[2] S. theol. 2, 2, q. 88, a. 11. Alibi (Suppl. q. 53, a. 3) S. Doctor dicit: «Ordo sacer . . . quod impediat matrimonium, ex constitutione Ecclesiae habet; tamen aliter apud Latinos quam apud Graecos; quia apud Graecos impedit matrimonium contrahendum solum ex vi ordinis, sed apud Latinos impedit ex vi ordinis et ulterius *ex voto* continentiae, quod est ordinibus sacris annexum; quod etiamsi quis verbotenus non emittat, ex hoc ipso tamen quod ordinem suscipit, secundum ritum occidentalis Ecclesiae intelligitur emisisse». [3] 4, dist. 38, tit. 2, q. 1. [4] De magno sacr. matrim. q. 53, a. 3.

[5] De virt. relig. tr. 7, l. 9, c. 17, n. 11. [6] Ius can. l. 4, tit. 6, n. 15.

[7] De syn. dioec. l. 12, c. 4, n. 2.

[8] Theol. mor. l. 6; n. 808. S. Doctor vocat hanc sententiam probabiliorem et communiorem.

modernis inter multos alios Feije[1], Freisen[2], Wernz-Laurentius[3], Lehmkuhl[4]. Contrariam sententiam, scil. obligationem tum coelibatus tum omnimodae castitatis, ita ut laesio castitatis sit sacrilegium, oriri ex sola lege ecclesiastica, docent multi quoque auctores tum antiqui tum moderni, e. g. Scotus[5], Iohannes Turrecremata[6], Hinschius[7], Scherer[8], Leitner[9], Sägmüller[10], Hollwek[11], Scharnagl[12], De Smet[13]. — Prior sententia videtur esse praeferenda, tum quia Bonifacius VIII in textu supra citato expresse loquitur de voto sollemnizato per susceptionem s. ordinis, tum quia secus videtur esse inintelligibile, quomodo clericus maiorista committens peccatum *mere internum* contra castitatem revera patret sacrilegium, sicuti docet communissima sententia. Etenim Ecclesia probabiliter nequit praecipere actus mere internos. Ergo si quis ponit actum internum contra praeceptum mere ecclesiasticum, non committit sacrilegium. Confugiunt quidem auctores secundae sententiae ad nescio quam consecrationem personalem, quam clericus iuxta illos recipit in s. ordine; sed ista consecratio particularis est ficticia, neque habetur in ordinibus sacris Ecclesiae orientalis, neque ullibi vestigium illius invenitur. Insuper, etiam admissa (non concessa) hac consecratione ecclesiastica, non apparet, quomodo illa possit violari per actum mere internum. Demum satis communiter docent moralistae peccatum luxuriae commissum a clerico maiorista et idem peccatum commissum a religioso sollemniter professo *non essentialiter* differre, ita ut sacerdos regularis committens tale peccatum non teneatur in confessione declarare suum statum religiosum, dummodo confiteatur suum statum sacerdotalem. Porro videtur esse certum laesionem voti vere sollemnis realiter differre a laesione alicuius consecrationis mere ecclesiasticae. Neque quis dicat: si Ecclesia nequit praecipere actum internum, nec etiam valet praecipere votum, quod essentialiter consistit in actu interno voluntatis; nam licet Ecclesia nequeat *absolute* praecipere aliquod votum, potest tamen annectere votum alicui statui suscipiendo, ita ut nemo hunc statum licite suscipere valeat, nisi etiam emittat votum praescriptum. Sic nemo potest statum religiosum suscipere, nisi emittat tria vota consueta. A pari nemo potest licite suscipere statum s. ordinis, nisi emittat votum perfectae castitatis.

Dicitur 2°: *in Ecclesia latina;* etenim in nonnullis Ecclesiis orientalibus istud impedimentum s. ordinis non exsistit, ita ut clerici ante susceptionem subdiaconatus possint matrimonium inire et deinde hoc matrimonio uti etiam post susceptos ordines diaconatus et presbyteratus. Quodsi uxor clerici maioristae orientalis mortua fuerit, secundae nuptiae prohibentur et irritantur[14]. Ceterum non est eadem praxis in omnibus Ecclesiis orientalibus tum quoad coelibatum clericorum, tum quoad clericos maioristas, qui secundas nuptias attentant[15]. Episcopi orientales debent coelibatum observare[16].

---

[1] De imped. et dispens. matrim. 384. [2] Gesch. d. kan. Eherechtes 767 sqq.
[3] L. c. IV, n. 393. Wernz optime tractat cum (Ballerini) hanc quaestionem.
[4] Theol. mor. II, n. 782. [5] 4, dist. 37, q. unic.
[6] Comm. in Decr. Grat. c. 3, D. 84. [7] System d. kath. Kirchenr. I 159.
[8] Kirchenr. II 367. [9] Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 189.
[10] Kirchenr. I 264. [11] Kirchenr. 257.
[12] Das feierl. Gelübde als Ehehindernis 207 sqq. [13] L. c. n. 286.
[14] Bened. XIV Const. «Anno vertente» d. 19 Iunii 1750; cf. etiam *Papp-Szilagyi,* Enchir. iur. eccl. orient. cath. § 98.
[15] Cf. *Papp-Szilagyi* l. c. et praesertim *Wojuki,* Die Wiederverehelichung d. Priester in d. morgenländ. Kirche (Arch. f. kath. Kirchenr. 1908, p. 405 sqq).
[16] Bened. XIV Const. «Etsi pastoralis» d. 26 Maii 1742.

Dicitur 3°: *clerici ordine sacro initiati non possunt licite uti matrimonio forsan ante contracto.* Maritus potest suscipere ordines sacros, dummodo eius uxor libere consentiat et perpetuum votum castitatis emittat (vel in monasterio, vel si suspicio de laesione castitatis deest, in saeculo)[1]. In praxi consulendus est episcopus, qui quid faciendum sit determinat[2]. Matrimonium quidem non solvitur quoad vinculum per susceptionem ordinis sacri, sed praecipitur divortium quoad torum et etiam habitationem[3].

820 **Exceptiones**: Impedimentum ordinis sacri non incurritur:

a) Si subdiaconatus susceptus est *ante pubertatem*, i. e. ante annum quartumdecimum aetatis, nisi post annum decimum sextum obligatio coelibatus libere acceptata fuerit[4]. Ordinatio impuberum hodie iam non usuvenit.

b) Si quis *ex gravi metu iniuste incusso* aut ex coactione subdiaconatum suscepit, nisi tamen postea libere acceptet obligationem coelibatus. Quae quidem libera acceptatio fieri potest per expressa verba vel tacite per facta concludentia, e. g. per liberum exercitium ordinis sacri. Clericum ex gravi metu iniuste incusso initiatum sacro ordine non teneri ad coelibatum, valde aequum est; quia esset nimis durum, subicere perpetuo iugo continentiae hominem invitum et gravi metu iniuste coactum. Non tamen exsistit clara lex scripta de hac re[5].

c) Si quis *invincibiliter ignoravit obligationem coelibatus* esse annexam susceptioni subdiaconatus[6]. Iste casus hodie impossibilis est, cum ante ordinationem subdiaconorum episcopus expresse enuntiat ordinandis obligationem coelibatus.

821 **Cessatio huius impedimenti.** Licet impedimentum ordinis sacri ex solo iure ecclesiastico sit institutum, tamen difficillime conceditur dispensatio, ut clericus maiorista possit matrimonium contrahere. Ratio est, quia secus portae latae aperirentur multis abusibus cum gravi detrimento religionis et magno scandalo populi. Per indulta Leonis XIII et Pii X in paragrapho praecedenti[7] citata conceditur facultas dispensandi cum subdiaconis et diaconis (non autem cum presbyteris) super impedimento ordinis, si ipsi vel eorum complices sunt in gravissimo periculo mortis et matrimonium celebrare volunt ad consulendum conscientiae suae[8]. Episcopis numquam, presbyteris autem fere numquam permittitur matrimonium[9].

Poenae statutae contra violatores impedimenti ordinis sacri sunt duae:

1. Excommunicatio Ordinariis reservata. Est eadem, quae fertur contra sollemniter professos (in paragrapho praecedenti allegata).

2. Irregularitas ex bigamia similitudinaria, si matrimonium attentatum fuerit consummatum[10].

---

[1] c. 6, X 3, 32. [2] *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 193. [3] Ib.

[4] Ita recte *Wernz,* Ius Decretal IV, n. 228; cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 810.

[5] Cf. *S. Alph.* l. c. 811; *Wernz* l. c. 229. [6] Cf. *S. Alph.* l. c. n. 809.

[7] Cf. supra n. 815. [8] Cf. infra n. 869.

[9] Exempla saepe allata de dispensatione concessa episcopis, e. g. Talleyrand, John Butler, Synesii, sunt spuria. Cf. *Leitner* l. c. § 89, p. 192. — Pius VII concessit dispensationem sacerdotibus, qui durante prima revolutione gallica matrimonium inierunt.

[10] Ita sententia communior, cui tamen quidam contradicunt, e. g. *Leitner* l. c. 193.

§ 9.

Cultus disparitas.

Notio. *Cultus disparitas,* prout hic sumitur, *est impedimentum iure ecclesiastico institutum, quod dirimit matrimonium inter partem baptizatam et partem non baptizatam.* 822

Apud veteres auctores, e. g. apud S. Raymundum de Pennaforte, compilatorem Decretalium Gregorii IX, disparitas cultus includit etiam mixtam religionem inter catholicum et acatholicum baptizatum [1]. Unde distingui solet disparitas cultus *imperfecta* seu mixta religio, et disparitas cultus *perfecta* seu diversitas religionis inter baptizatum et non baptizatum. Cum iam supra n. 777 locuti simus de impedimento prohibente mixtae religionis, restat, ut nunc agamus de disparitate cultus perfecta, quae quidem est duplex: *antecedens* et *consequens.* Prior antecedit matrimonium contrahendum; altera supervenit matrimonio iam contracto. De disparitate antecedente sola agemus, pauca addendo infra in scholion de disparitate consequente.

Origo huius impedimenti. Ipse principalis finis matrimonii, scil. verum 823
et perfectum bonum prolis et coniugum exigit, ne matrimonium ineatur inter partem baptizatam et non baptizatam. Etenim licet absolute loquendo proles progenita a parentibus disparibus in cultu possit et rite baptizari et bene educari in religione catholica, sicuti etiam pars catholica pro sua et compartis salute spirituali multa facere potest; tamen experientia comprobat, saepissime prorsus contrarium evenire, scil. salutem spiritualem prolis et coniugis catholici perire. Quapropter iam in lege Mosaica Deus prohibuit, ne Israelitae matrimonium inirent cum populis ethnicis [2]. Primis saeculis aerae christianae plura Concilia particularia [3] graviter prohibuerunt matrimonia inter fidelem et infidelem et praecipue inter fidelem et iudaeum, sed non ita constat, utrum tunc temporis ista matrimonia fuerint considerata ut *invalida* an ut illicita tantum. Certo aliquando contrahebantur matrimonia inter fidelem et infidelem, e. g. inter S. Caeciliam et Valerianum, inter S. Monicam et Patricium, inter Clotildam et Clodovaeum; sed utrum contracta fuerint cum debita dispensatione necne, iterum non constat. Gratianus (ca a. 1150) impedimentum cultus disparitatis eodem modo enumerat ac impedimenta consanguinitatis et affinitatis, quae quidem certo ut dirimentia habebantur [4]. A temporibus Gratiani disparitas cultus videtur ab omnibus admissa esse impedimentum dirimens matrimonii. Quare S. Thomas ut aliquid omnibus notum supponit: «Disparitas cultus praecedens matrimonium impedit contrahendum et dirimit contractum.» [5] Nihilominus nescitur, quodnam Concilium oecumenicum vel quinam Summus Pontifex hoc impedimentum dirimens pro tota Ecclesia statuerit; unde Benedictus XIV dicit: «Matrimonia ob disparitatem cultus sunt irrita non quidem iure ss. canonum, sed generali Ecclesiae

---

[1] Summa l. 4, tit. 10. [2] Cf. Dt 7, 3.

[3] E. g. Conc. Elvir. a. 306; Conc. Arelat. a. 314; Conc. Hippon. a. 393; Conc. Aurel. II, a. 533.

[4] «Iubentur separari ab invicem, qui contra Dei vel Ecclesiae decretum copulati sunt, utpote fideles cum infidelibus, consanguinei cum consanguineis, vel affines cum affinibus. Hi omnes, si sibi invicem copulati fuerint, separandi sunt» (c. 14, C. 28, q. 1).

[5] Suppl. q. 59, a. 1 ad 1.

more, qui pluribus adhinc saeculis viget ac vim legis obtinet.»[1] Idem Pontifex putat hanc legem consuetudinariam iam exstitisse saeculo VI[2].

824 **Regula generalis.** *In ordine ad matrimonium baptismus dubius censetur validus.* Ita pluries S. Officium declaravit, e. g. d. 18 Sept. 1890: «Baptismus dubius sive dubio *iuris* (de validitate) sive facti (de collatione) in ordine ad validitatem matrimonii (contracti vel contrahendi) habendus est ut validus, si dubium post accuratum et diligens examen simpliciter tolli nequeat, vel propter circumstantias per accidens exsistentes non visum sit opportunum solvere dubium.» — Quando autem postea dubius baptismus cognoscitur *certo* nullus et invalidus, nihilominus nequit *ex privata auctoritate* matrimonium rescindi propter impedimentum disparitatis cultus, sed debet recursus fieri ad Ordinarium, qui «cum interventu defensoris vinculi matrimonialis, *quin opus sit secunda sententia*»[3] declarare potest nullitatem matrimonii praedicti.

Aliqui, iique graves auctores[4] aliter sentiunt de hac materia, scil. docent matrimonium contractum inter baptizatos semper remanere validum, etiamsi postea detegitur alterutrum contrahentium non esse (vel invalide esse) baptizatum. Sic e. g. Santi-Leitner[5] dicit: «Quoties matrimonium contrahebatur cum certitudine vel praesumptione baptismi, matrimonium validum erat. Et quia validum erat, postea — detecta invaliditate baptismi — non redditur invalidum, quia matrimonium semel validum semper validum.» — Aliis verbis: Quotiescumque matrimonium contrahitur inter certo aut dubie baptizatos, oritur *praesumptio iuris et de iure* matrimonium esse validum, contra quam praesumptionem nulla admittitur exceptio propter impedimentum disparitatis cultus. Merito dicitur in Causa «De Breuil-Denison»: «Haec doctrina non facile conciliari videtur cum nonnullis declarationibus authenticis S. Congr. Officii. In Instructione S. Officii d. 5 Iunii 1889 enim dicitur: ‚Quando agitur de impedimento disparitatis cultus et evidenter constat unam partem esse baptizatam et alteram partem non fuisse, . . . matrimonium poterit ab Ordinario declarari nullum.'»[6] Quomodo autem matrimonium poterit declarari nullum, si ab initio fuerit validum?

In praxi sic procedendum est: Quotiescumque oritur positivum dubium de baptismo alicuius nupturientis vel iam matrimonio christiano iuncti, debent prudenter fieri investigationes de baptismo dubio iuxta modum a S. Officio statutum[7]. a) *Si dubium remanet,* investigatione facta, vel si huiusmodi investigationes prudenter fieri nequeunt, tunc baptismus censetur validus in ordine ad matrimonium. Utrum autem baptismus sit sub conditione reiterandus pro maiore *securitate salutis aeternae* et pro licita receptione aliorum sacramentorum, est alia quaestio, quae solvi debet consideratis omnibus circumstantiis. b) Si, investigatione facta, *constat de nullitate baptismi,* aut res deferenda est ad Ordinarium, qui potest matrimonium declarare nullum, ut supra dictum est, aut putativi coniuges debent consensum maritalem in legitima forma renovare, postquam baptismus valide collatus est. Si pars, de cuius baptismi nullitate constat, renuit quidem suscipere baptismum, sed

---

[1] Const. «Singulari nobis» d. 9 Febr. 1749.
[2] Opera inedita 431.
[3] Ita S. Offic. d. 5 Iunii 1889. Cf. S. Offic. d. 14 Febr. 1894.
[4] *Gasparri,* De matrim. n. 598; *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 273.
[5] Prael. iur. can. IV 71. [6] Acta Ap. Sedis III 400.
[7] S. C. Inquis. d. 17 Nov. 1830; d. 18 Apr. 1890.

in matrimonio perseverare ac praescriptas cautiones praestare vult, petenda est dispensatio super impedimentum disparitatis cultus.

Cessatio impedimenti disparitatis cultus. Hoc impedimentum cessare potest tribus modis: 825

1. *Per validam susceptionem baptismi* et legitimam renovationem consensus. Per se patet.

2. *Per dispensationem,* quam Summus Pontifex concedere solet per S. Officium [1] aut in locis missionum per Vicarios Apostolicos vel etiam per simplices missionarios. In regionibus catholicis rarissime conceditur haec dispensatio, praesertim si agitur de matrimonio ineundo cum *iudaeo* [2]. In gravi mortis periculo parochi vel etiam omnes sacerdotes confessarii possunt dispensare super hoc impedimento iuxta indulta Leonis XIII et Pii X iam saepius citata. Attamen dispensatio super impedimento disparitatis cultus numquam potest dari, nisi prius praestentur *tres cautiones praescriptae* pro matrimoniis mixtis, scil. educatio universae prolis in fide catholica, libertas cultus pro coniuge catholico et prudens studium partis catholicae pro conversione partis infidelis obtinenda. Quodsi istae tres cautiones non requisitae aut denegatae fuerint, dispensatio concessa est *invalida* ac Ordinarius valet pronuntiare nullitatem matrimonii sic contracti, quin opus sit singulis vicibus ad Sanctam Sedem pro sententia definitiva recurrere. Ita S. Officium d. 21 Iunii 1912 [3]. *Dispensatio est invalida, si uterque contrahens has cautiones non praestiterit.* Quae quidem apprime attendenda sunt, si parochus aut sacerdos dispensat super hoc impedimento in gravi periculo mortis.

Item notanda est Instructio S. Officii d. 16 Sept. 1824: «Ecclesia dispensando cum parte catholica super disparitate cultus, ut cum infideli contrahat, dispensare intelligitur ab iis etiam impedimentis, a quibus exempta est pars infidelis, ut inde huius exemptio propter contractus individuitatem communicata remaneat et alteri.» [4] Pars infidelis exempta est ab omnibus impedimentis iuris mere ecclesiastici, quia non est subdita iurisdictioni Ecclesiae. Huiusmodi impedimenta sunt affinitas ex copula illicita, crimen etc. Hinc quando e. g. concessa est dispensatio super impedimento disparitatis cultus, implicite etiam dispensata est affinitas, quam incurrit pars infidelis, ut patet ex sequenti casu in eadem Instructione S. Officii soluto. «Paulus viduus christianus Balbinam infidelem duxit in uxorem. . . . Demetrius Pauli filius ex priore uxore proveniens declarat se rem habuisse cum Balbina. Quaeritur, an ex huiusmodi copula cum muliere infideli resultet impedimentum affinitatis in primo gradu? — Si praevia apostolica dispensatione Paulus Balbinam duxit, etiamsi praecessisset Demetrii copula cum eadem Balbina, iam pro valido habendum est matrimonium.»

3. *In casu impossibilitatis.* Hinc si in aliqua regione adeo pauci sunt christiani, ut nequeant matrimonium inter se inire neque valent

[1] Const. «Sapienti consilio» d. 29 Iunii 1908, I 5.

[2] Cf. denegatam dispensationem iudaei Popper apud *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 275.

[3] Acta Ap. Sedis IV 443.

[4] Collect. de Prop. Fide n. 1062.

propter locorum distantiam vel ob alias rationes dispensationem petere, cessat impedimentum; quoniam in hoc casu ius naturale ad matrimonium videtur praevalere iuri ecclesiastico statuenti impedimentum disparitatis cultus. Ita docent merito plures auctores, e. g. Gasparri[1], Leitner[2], quorum sententiae favet S. Officium d. 4 Iunii 1851 docens, fideles non esse inquietandos, qui in huiusmodi circumstantiis matrimonium inierunt cum non baptizatis sine dispensatione prius obtenta. Attamen etiam in istis casibus requiruntur tres cautiones supra recensitae, quippe quae non a sola lege ecclesiastica, sed a lege divina requirantur.

826 **Scholion 1.** Disparitas cultus *superveniens* adest, quando matrimonio legitimo paganorum contracto alter coniugum valide baptizatur. Quomodo tunc agendum sit, patet ex supra n. 675 dictis de «privilegio Paulino».

Scholion 2. Quantum ad caeremonias adhibendas in celebratione matrimonii inter partem baptizatam et non baptizatam fere eadem valent, quae praescribuntur pro celebratione matrimonii mixti, nisi in indulto dispensationis specialia exigantur.

§ 10.

Cognatio naturalis sive consanguinitas.

Praenotamen. Triplex solet distingui cognatio: 1. *naturalis,* quae et consanguinitas vocatur; 2. *spiritualis,* quae oritur ex baptismo et confirmatione; 3. *legalis,* quae procedit ex adoptione legali. De singulis singillatim agendum est.

827 **Notio.** *Impedimentum consanguinitatis (sanguinis unitas) est propinquitas personarum ab eodem stipite propinquo seu progenitore descendentium, quae irritat matrimonium intra determinatos gradus.*

Declaratur: Fundamentum consanguinitatis est stipes communis et quidem propinquus, ex quo nupturientes per carnalem generationem descendunt. Omnes quidem homines descendunt ab eodem stipite primo, scil. ab Adamo, sed matrimonium non prohibetur nisi inter personas, quae a stipite *propinquo* infra quartam generationem descendunt. Ad recte iudicandum de consanguinitate, prout est impedimentum matrimonii, tria imprimis sunt attendenda: stipes, linea, gradus.

Stipes (radix, truncus) vocatur illa persona (sive mas sive femina), a qua tamquam a radice communi nupturientes (de quorum consanguinitate agitur) per carnalem generationem (sive legitimam sive illegitimam, sive mediatam sive immediatam) descendunt. Hinc e. g. avus est communis stipes nepotum, pater filiorum etc.

Linea vocatur naturalis series personarum consanguinearum. Distinguitur duplex linea: recta et collateralis. Linea *recta* vocatur series personarum, quarum una descendit ab alia, ideoque complectitur *ascendentes,* quales sunt pater, avus, proavus, abavus (linea recta ascendens), vel *descendentes,* quales sunt filius, nepos, pronepos, abnepos (linea recta descendens). — Linea *collateralis* (transversa, obliqua) est series personarum, quae quidem ab uno eodemque stipite descendunt, *sed non una ab alia;* e. g. frater et

---

[1] De matrim. n. 623. [2] Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 273.

soror descendunt quidem ab eodem stipite, scil. a patre; sed frater non descendit a sorore et vice versa soror non a fratre. Si personae lineae collateralis distant *aequaliter* a communi stipite, ut frater et soror a patre aut nepotes ab avo, est linea collateralis *aequalis;* sin autem una persona magis distat a communi stipite quam alia, e. g. frater et consobrina, adest linea collateralis *inaequalis.* (Vide infra arborem consanguinitatis.)

Gradus est mensura distantiae in consanguinitate. Duplex potissimum 828
modus exsistit computandi hos gradus vel hanc distantiam: computatio *civilis* seu romana, quae vigere solet in iuribus civilibus et in Ecclesia orientali[1]; ac computatio *canonica* (germanica, theutonica), quae nunc viget in Ecclesia latina[2]. In linea *recta* utraque computatio est eadem. In linea autem *collaterali* computatio civilis numerat gradus seu generationes tum ex parte sponsi tum ex parte sponsae, adeo ut tot gradus censeantur adesse, quot sunt generationes ex utraque parte simul sumptae. E. g. frater et soror sunt in secundo gradu consanguinei iuxta computationem civilem, quia ex parte fratris est una generatio a communi stipite (a patre), et pariter est una generatio ex parte sororis. — Computatio vero *canonica* enumerat quidem ab utraque persona nupturiente gradus seu generationes usque ad communem stipitem, sed *non simul iungit.* Sic e. g. frater et soror iuxta hanc computationem sunt in primo gradu consanguinei, quia tum a fratre tum a sorore ad communem stipitem est una tantum generatio. — Quibus praemissis sequentes regulae solent dari ad computandos gradus:

Regula 1. *In linea* **recta** *tot sunt gradus, quot sunt generationes;* vel quod idem est: *tot sunt gradus, quod sunt personae, dempto stipite.*

E. g. inter sponsum et eius proavum sunt tres gradus, quia sunt tres generationes, vel tres personae, si demas proavum.

Regula 2. *In linea* **collaterali aequali** *tot sunt gradus, quot sunt generationes (seu personae, dempto stipite) computatae ex una tantum parte* (sive sit sponsus sive sit sponsa).

E. g. consobrini sunt in secundo gradu consanguinei, quia sunt duae generationes usque ad communem stipitem, qui est avus. Sunt etiam duae personae, si demas avum, scil. ipsi consobrini eorumque parentes.

Regula 3. *In linea* **collaterali inaequali** *tot sunt gradus, quot sunt generationes (seu personae, dempto stipite) computandae in linea longiore.*

Valet enim adagium: *gradus remotior trahit ad se propinquiorem.* Sic e. g. patruus et neptis[3] sunt consanguinei in secundo gradu collaterali inaequali; nam communis stipes est avus, a quo distat patruus uno quidem gradu, sed neptis duobus gradibus. In dispensationibus petendis uterque gradus explicandus est; quod hoc modo solet fieri: patruus et neptis sunt consanguinei in secundo gradu attingente primum. Ad facilius inveniendos et computandos gradus iam in Corpore Iuris canonici[4] delineata fuit sic dicta «arbor consanguinitatis», cuius figuram paululum mutatam hic damus.

---

[1] *Papp-Scilagyi,* Enchir. iur. eccl. orient. cath. 262.

[2] c. 2, C. 35, q. 5.

[3] *Onkel und Nichte.*

[4] Post c. 6, C. 35, q. 5.

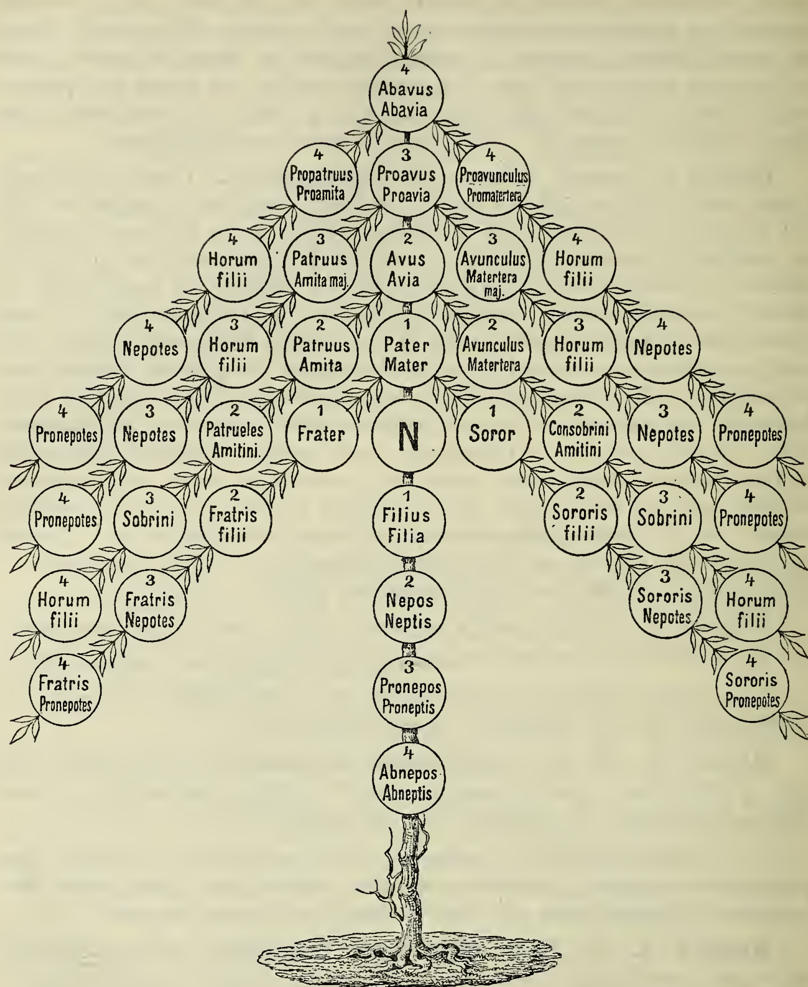

Fig. 1.

829 **Divisiones.** Consanguinitas distinguitur:

a) *Legitima* et *illegitima*, prout generatio facta est in legitimo matrimonio aut extra matrimonium. Potest tamen proles illegitima legitimari, ut infra dicetur.

b) *Plena* (perfecta) et *minus plena* (imperfecta), prouti personae consanguineae descendunt ex iisdem *ambobus* parentibus, vel tantum ex eodem patre eademve matre. — Fratres habentes eundem patrem, sed non eandem matrem vocantur «*consanguinei*»; habentes autem eandem matrem, sed non eundem patrem appellantur «*uterini*»; habentes vero eundem patrem et eandem matrem dicuntur «*germani*».

LINEA RECTA.

Germanice	Gallice	Anglice	Italice	Hispanice
1. Vater	Père	Father	Padre	Padre
Mutter	Mère	Mother	Madre	Madre
2. Großvater	Aïeul	Grandfather	Nonno, Avolo	Abuelo
Großmutter	Aïeule	Grandmother	Nonna, Avola	Abuela
3. Urgroßvater	Bisaïeul	Great-grandfather	Bisnonno, Bisavolo	Bisabuelo
Urgroßmutter	Bisaïeule	Great-grandmother	Bisnonna, Bisavola	Bisabuela
4. Ururgroßvater	Trisaïeul	Great-great-grandfather	Trisnonno	Tatarabuelo
Ururgroßmutter	Trisaïeule	Great-great-grandmother	Trisnonna	Tatarabuela
1. Sohn	Fils	Son	Figlio	Hijo
Tochter	Fille	Daughter	Figlia	Hija
2. Enkel	Petit-fils	Grandson	Nipote	Nieto
Enkelin	Petite-fille	Granddaughter	Nipote	Nieta
3. Urenkel	Arrière-petite-fils	Great-grandson	Pronipote	Bisnieto
Urenkelin	Arrière-petite-fille	Great-granddaughter	Pronipote	Bisnieta
4. Ururenkel	Bisarrière-petit-fils	Great-great-grandson	Abnipote	Tataranieto
Ururenkelin	Bisarrière-petite-fille	Great-great-granddaughter	Abnipote	Tataranieta

LINEA COLLATERALIS.

Germanice	Gallice	Anglice	Italice	Hispanice
1. Bruder	Frère	Brother	Fratello	Hermano
Schwester	Sœur	Sister	Sorella	Hermana
2. Onkel (Vaters Bruder)	Oncle paternel	Paternal uncle	Zio paterno	Tío paterno
Tante (Vaters Schwester)	Tante paternelle	Paternal aunt	Zia paterna	Tía paterna
3. Großonkel (Großvaters Bruder)	Grand-oncle paternel	Great uncle	Fratello dell' avolo	Tío segundo paterno
Großtante (Großvaters Schwester)	Grand'tante paternelle	Great aunt	Sorella dell' avolo	Tía segunda paterna
4. Urgroßvaters Bruder	Grand-oncle frère du bisaïeul	Great grand-uncle	Fratello del bisavolo	Tío tercero paterno
Urgroßvaters Schwester	Grand'tante sœur du bisaïeul	Great grand-aunt	Sorella del bisavolo	Tía tercera paterna
1. Bruder	Frère	Brother	Fratello	Hermano
Schwester	Sœur	Sister	Sorella	Hermana
2. Oheim (Mutters Bruder)	Oncle maternel	Maternal uncle	Zio materno	Tío materno
Muhme (Mutters Schwester)	Tante maternelle	Maternal aunt	Zia materna	Tía materna
3. Großoheim (Großmutters Bruder)	Grand-oncle maternel	Grandmother's brother	Fratello dell' avola	Tío segundo materna
Großmuhme (Großmutters Schwester)	Grand'tante maternelle	Grandmother's sister	Sorella dell' avola	Tía segunda materna
4. Urgroßoheim (Urgroßmutters Bruder)	Grand-oncle frère de la bisaïeule	Great-grandmother's brother	Fratello della bisavola	Tío tercero materno
Urgroßmuhme (Urgroßmutters Schwester)	Grand'tante sœur de la bisaïeule	Great-grandmother's sister	Sorella della bisavola	Tía tercera materna
1. Bruder	Frère	Brother	Fratello	Hermano
Schwester	Sœur	Sister	Sorella	Hermana
2. Geschwisterkinder	Cousins germains	First cousins	Cugini carnali	Primos hermanos
Id.	Cousines germaines	Id.	Cugine carnali	Primas hermanas
3. Andere Geschwisterkinder	Cousins issus de germains	Second cousins	Cugini	Primos segundos
Id.	Cousines issues de germains	Id.	Cugine	Primas segundas
4. Dritte Geschwisterkinder	Arrière-petit-neveu	Third cousins	Abnipoti	Primos terceros
Id.	Arrière-petit-nièce	Id.	Abnipote	Primas terceras.

c) *Cognatio* et *agnatio,* prout consanguinitas orta est per lineam femineam seu matrem vel per lineam masculinam[1] seu patrem.

d) *Simplex* et *multiplex,* prout duae personae consanguineae ab uno communi stipite per *unam simplicem* viam descendunt, vel prout est *α) multiplex via* ad communem stipitem, aut etiam *β)* si adsunt *plures* communes stipites. — Cum in praxi nonnumquam sit satis difficile invenire multiplicem consanguinitatem, oportet paulo latius explicare tres casus multiplicis consanguinitatis.

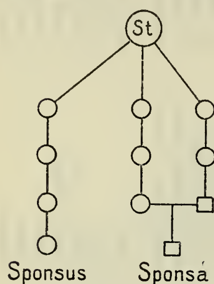

Fig. 2. Primus casus a.

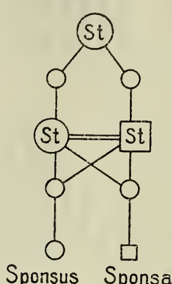

Fig. 3. Primus casus b.

830 **Multiplex consanguinitas.** *Primus casus.* Si alterutrius sponsi vel parentes fuerunt consanguinei in *tertio gradu* (vel avus et avia in *secundo gradu*), ut patet ex schematibus hic positis, in quibus circulus significat sponsum et quadratum designat sponsam.

In primo exemplo parentes sponsae sunt in tertio gradu consanguinei ac proinde ipsa sponsa distat a communi stipite in quarto gradu, sed *dupliciter,* scil. ascendendo per lineam matris et per lineam patris. Sponsus distat a communi stipite in quarto gradu. In hoc igitur exemplo est triplex ascensus ad communem stipitem ac proinde duplex consanguinitas.

In altero exemplo avus et avia fuerunt consanguinei in secundo gradu. Ergo est simplex ascensus ad propinquiorem stipitem, sed duplex ascensus ad stipitem remotiorem, ac proinde exsistit inter sponsos simplex consanguinitas in secundo gradu, sed duplex consanguinitas in quarto gradu. Ex hoc exemplo etiam apparet, non solum stipitem propinquiorem esse attendendum, sed etiam remotiorem, si quis exsistat usque ad quartum gradum[2].

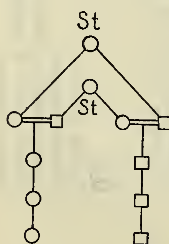

Fig. 4.
Secundus casus.

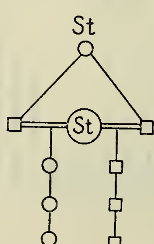

Fig. 5.
Tertius casus.

Secundus casus. Si inter ascendentes duorum sponsorum membra unius familiae cum membris alterius familiae matrimonia celebrarunt, e. g. duo fratres unius familiae duxerunt duas sorores ex alia familia. In hoc casu sunt duo stipites communes, ut apparet ex schemate hic posito. Nam ambo proavi sponsi et ambo proavi sponsae fuerunt fratres et sorores. Exinde duo nupturientes sunt consanguinei in duplici gradu quarto. Ut per se patet, possunt etiam alia exempla similia fingi.

Tertius casus. Si primus et secundus casus simul iunguntur, scil. si ascendentes fuerunt consanguinei et unus ex istis duxit successive duas consan-

---

[1] In vetere iure germanico cognati vocabantur *Spillmagen* et agnati *Schwertmagen.*
[2] Cf. S. Offic. d. 11 Martii 1896; d. 22 Febr. 1899.

guineas, ut clare conspicitur ex schemate hic posito. In hoc casu sunt etiam duo stipites communes et nupturientes sunt consanguinei in quarto et tertio gradu.

Nota. Quando petenda est dispensatio super consanguinitatis impedimento, necessario exprimi debet, utrum adsit simplex an multiplex; utrum sit plena an semiplena; utrum in linea recta an in collaterali sit consanguinitas. Valde expedit, ut in petitione delineatur *schema consanguinitatis*, sicut hic monstratur; immo in aliquibus dioecesibus huiusmodi schema expresse exigitur in qualibet petitione porrigenda. 831

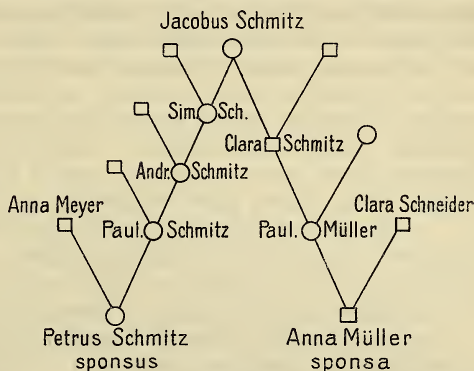

Fig. 6.

Modus inveniendi gradus consanguinitatis. Plures modi praesto sunt, quorum tamen sequens videtur esse facilior, clarior et securior. Si quod dubium rationabile parocho surgit de consanguinitate nupturientium, nomen sponsi et sponsae scribatur in aliquo folio non ita parvae extensionis, deinde supra nomen sponsi omnia nomina ascendentium eius, et similiter supra nomen sponsae omnia nomina ascendentium illius. Postea numerentur generationes, quae intercedunt, usque dum perveniatur ad stipitem communem. Numerus istarum generationum a communi stipite usque ad sponsum dat gradus consanguinitatis ex eius parte; numerus autem generationum a communi stipite usque ad sponsam dat gradus consanguinitatis ex parte sponsae. Si e. g. inveniuntur tres generationes a communi stipite tum ex parte sponsi tum ex parte sponsae, adest consanguinitas in tertio gradu aequali lineae collateralis. Sin autem sunt quattuor generationes a stipite communi usque ad sponsum et tres usque ad sponsam, tunc nupturientes sunt consanguinei in quarto gradu lineae collateralis attingente tertium. Vide schema hic positum. Sin vero sunt quinque generationes a communi stipite usque ad sponsum et duae generationes usque ad sponsam, tunc nupturientes sunt consanguinei in quinto gradu lineae collateralis attingente secundum. In hoc ultimo casu dispensatio iam non esset necessaria, quia iuxta adagium supra enuntiatum *gradus remotior trahit ad se gradum propinquiorem*, et dispensatio solummodo necessaria est, ut infra dicetur, si nupturientes sunt consanguinei usque ad quartum gradum inclusive. Si adesset multiplex consanguinitas, gradus computandi sunt ab utroque stipite communi, vel iuxta diversas vias, quibus fit ascensus ad unum stipitem communem.

Origo impedimenti consanguinitatis. 832

1. *Ex ipso iure naturali* oritur impedimentum dirimens consanguinitatis in linea recta (sive ascendenti sive descendenti), et se extendit non solum ad primum gradum (inter patrem et filiam, inter matrem et filium), sed probabiliter etiam ad omnes alios gradus. *In primo gradu lineae rectae,* i. e.

inter patrem et filiam sicuti inter matrem et filium matrimonium prohiberi ex ipso iure naturali omnes admittunt, et vel ipsae gentes barbarae, immo etiam bruta animalia solent abhorrere ab huiusmodi coniunctione carnali. Ratio autem desumitur ex ordine tum *physico* tum *morali*. Etenim ex tali commixtione carnali vel nulla vel debilis et deformis proles nascitur. In unione maritali et carnali exsistit inter contrahentes *aequalitas*, cum econtra inter parentes et filios non adsit aequalitas sed subiectio reverentiaque parentibus debita. — *In aliis gradibus lineae rectae* matrimonium probabiliter etiam ex iure naturali prohibetur propter easdem rationes ordinis physici et moralis, sed plures iique gravissimi auctores, ut Billuart[1], Caietanus[2], quibus favere videtur S. Thomas[3], docent ex solo iure ecclesiastico consanguinitatem aliorum graduum dirimere matrimonium. Unde in praxi, si casus accideret, ut in paganismo avus duxisset neptem suam et postea unus alterve coniux baptizaretur, Sancta Sedes esset consulenda, quid factu opus sit.

2. *Ex solo iure ecclesiastico* ortum est in Novo Testamento impedimentum dirimens consanguinitatis in omnibus gradibus *lineae collateralis*. Ita sententia probabilior, de qua Benedictus XIV dicit: «Non convenit inter theologos, an matrimonium inter fratrem et sororem iure naturali, divino vel humano prohibeatur; certe S. Thomas, Gonzalez, Pontius, Parisius et Aversa solam iuris positivi prohibitionem agnoscunt.»[4] — Ratio autem est, quia inter fratrem et sororem aut alios consanguineos remotiorum graduum non intercedit talis respectus reverentiae et subiectionis, qualis inter parentes et filios. Deinde incongruum est dicere Deum statim in initio mundi aliquid contra ipsum ius naturale statuisse. Iam vero certum est filios Adami duxisse in uxores proprias sorores germanas. Ex hac sententia sequitur, ut si in paganismo frater et soror matrimonium contraxerint (quin lex civilis illius regionis tale matrimonium irritaverit) et si postea unus vel uterque coniux baptizatur, non possit eorum matrimonium eo ipso irritum declarari, sed recurrendum est ad S. Sedem. — Si agitur de matrimonio *contrahendo*, Summus Pontifex numquam dispensat, ut matrimonium ineatur inter fratrem et sororem, seu in primo gradu lineae collateralis; rarissime autem dispensat in secundo gradu attingente primum, e. g. ut avunculus ducat sororis filiam.

833 **Ambitus impedimenti consanguinitatis.** *Iuxta vigentem disciplinam Ecclesiae latinae consanguinitas in linea collaterali dirimit*

---

[1] De matrim. diss. 7, a. 4, § 2, dico 3°. [2] Comm. in 2, 2, q. 154, a. 9.

[3] Angelicus Doctor dicit: «In commixtione personarum coniunctarum aliquid est, quod est secundum se indecens et repugnans naturali rationi; sicut quod commixtio fiat inter parentes et filios, quorum est per se et immediata cognatio: nam filii naturaliter honorem debent parentibus. Unde Philosophus dicit, quod quidam equus, quia deceptus fuit ut matri commisceretur, se ipsum praecipitavit quasi prae horrore, eo quod etiam animalibus aliquibus inest naturalis reverentia ad parentes. — Aliae vero personae, quae non coniunguntur secundum se ipsas, sed per ordinem ad parentes, non habent ita ex se ipsis indecentiam: sed variatur circa hoc decentia vel indecentia secundum consuetudinem et legem humanam et divinam, quia usus venereorum, qui ordinatur ad bonum commune, subiacet legi. Et ideo, sicut Augustinus dicit: ‚Commixtio sororum et fratrum, quanto fuit antiquior, compellente necessitate, tanto postea facta est damnabilior, religione prohibente'» (S. theol. 2, 2, q. 154, a. 9 ad 3). Similia habentur in Suppl. q. 54, a. 3. Quidam veteres auctores lepide refutabant sententiam oppositam dicentes: Si ex ipso iure naturali consanguinitas in omnibus gradibus lineae rectae dirimeret matrimonium, Adam redivivus nullam feminam posset in matrimonium ducere, quia omnes ab eo descenderunt in linea recta. [4] Ep. «Aestas anni» d. 11 Oct. 1757.

matrimonium usque ad quartum gradum inclusive; et nihil refert, utrum consanguinitas orta sit ex legitimo an ex illegitimo toro[1].

Ita statutum est a Concilio Lateranensi IV (a. 1215). Olim consanguinitatis impedimentum usque ad septimum gradum extendebatur. — Cum iuxta adagium saepius citatum *gradus remotior ad se trahat propinquiorem,* impedimentum dirimens consanguinitatis iam non adest, si ex una parte contrahentium sint quinque gradus usque ad communem stipitem, licet ex altera parte sint tantum duo vel tres gradus. — Optima regula populo tradenda et in praxi satis facile adhibenda ad discernendum, num consanguinitatis impedimentum adsit, est haec:

Non adest impedimentum consanguinitatis, si nupturientium avi non fuerunt patrueles aut consobrini.

Convenientia impedimenti consanguinitatis. Licet forte limitatio 834
huius impedimenti ad tertium gradum nostris temporibus sit expediens, sicuti petierunt haud pauci episcopi in Concilio Vaticano[2] et sicut iam factum est a Leone XIII pro Indis et Nigritis Americae Latinae, pro quibus non solum quartus, sed etiam tertius gradus suppressus est[3], tamen hoc impedimentum in se est convenientissimum et quidem propter tres rationes:

1. *Bonum sociale per illud valde promovetur.* Teste S. Augustino[4], universum genus humanum ex voluntate Dei vinculis caritatis magis magisque dilatatis in unam concrescat necesse est societatem et Dei civitatem. Matrimonia autem sunt media maxime idonea et efficacia huius unionis faciendae, dummdo tamen sint rite inita et sancte conservata. Quodsi autem matrimonia inter solos consanguineos contrahantur, haec unio socialis minus perfecte obtinetur[5].

2. *Bonum morale per illud conservatur.* Consanguinei solent familiari consuetudine convivere, saepe sub eodem tecto degunt saepiusque se mutuo invisunt. Ex qua quidem familiari consuetudine facillime possunt surgere magna pericula castitatis, si non inde a prima pueritia sibi conscii sint consanguinei, se numquam posse legitimas nuptias inire. Impedimentum igitur consanguinitatis est fortis custos moralitatis.

3. *Bonum physicum prolis melius obtinetur.* Etenim experientia comprobat, prolem natam ex matrimonio consanguineorum saepe esse debilem et mente et corpore. Sane si ambo coniuges sunt omni vitio corporali expertes et gaudent robusta sanitate, huiusmodi periculum pro prole aliquando abest, sed iste casus non semper accidit. Generaliter licet affirmare prolem natam ex matrimonio consanguineorum esse minoris conditionis quam prolem aliorum matrimoniorum (ceteris paribus). — Quae cum ita sint, confessarii et parochi deterreant fideles a matrimoniis ineundis inter consanguineos.

Cessatio huius impedimenti. Per solam dispensationem Summi 835
Pontificis hoc impedimentum cessat, quae tamen numquam conceditur

---

[1] c. 8, X 4, 14; c. 10, X 2, 19. In Ecclesia orientali hoc impedimentum valet usque ad septimum gradum, i. e. usque ad tertium gradum iuxta computationem canonicam. Cf. *Papp-Szilagyi* l. c. § 107. [2] Cf. *Martin,* Collect. doc. Conc. Vaticani 162.

[3] Const. «Trans Oceanum» d. 18 Apr. 1897. S. C. pro Negotiis extraord. d. 15 Sept. 1908 (Acta Ap. Sedis I 176) declaravit hoc indultum etiam valere pro filiis mixtorum, seu sic dictis «mestitiis». Constitutio «Trans Oceanum» extensa est ad Insulas Philippinas (Secret. Status d. 1 Ian. 1910 apud Acta Ap. Sedis II 220).

[4] De civ. Dei l. 15, c. 16. [5] Cf. *S. Thom.,* Suppl. q. 54, a. 4.

non solum in consanguinitate lineae rectae, utpote probabiliter in omnibus gradibus ex iure naturali dirimente matrimonium, sed etiam in primo gradu lineae collateralis. Ergo nec in articulo mortis parochus aut confessarius potest vi indultorum Leonis XIII et Pii X saepe citatorum permittere matrimonium inter fratrem et sororem. — Vi facultatum specialium episcopi solent habere licentiam dispensandi in tertio et quarto gradu consanguinitatis.

§ II.

Cognatio spiritualis.

836 **Notio.** *Cognatio spiritualis est quaedam propinquitas personarum orta ex collatione et susceptione baptismi vel confirmationis.* Cum enim in baptismo nascamur spiritualiter et haec nativitas in confirmatione quasi ultimum complementum accipiat, illae personae, quae ad haec sacramenta concurrunt, scil. minister et patrini, habentur tamquam parentes spirituales personae baptizatae vel confirmatae.

Divisiones. Cognatio spiritualis distinguitur:

1. *Paternitas* et *compaternitas* spiritualis. Paternitas spiritualis (quae et cognatio spiritualis in prima specie vocatur) contrahitur a ministro sacramentorum et susceptore *respectu prolis* baptizatae aut confirmatae. Compaternitas spiritualis (quae et cognatio spiritualis in secunda specie appellatur) contrahitur a ministro sacramentorum et susceptore *respectu parentum* naturalium prolis eiusdem [1].

2. Cognatio spiritualis *antecedens* et *consequens*, prout orta est ante vel post matrimonium.

3. Cognatio spiritualis *simplex* et *duplex*. Prima oritur, quando non adest nisi unus titulus cognationis spiritualis. Notandum autem est responsum S. Congr. Inquisitionis d. 29 Apr. 1894 [2]: «Si quis plures eiusdem personae filios *eodem sacramento* (i. e. vel in baptismo vel in confirmatione, non autem in baptismo et confirmatione) teneat, cognatio spiritualis non augetur, et consequenter opus non est ad dispensationis validitatem, ut in supplici libello haec circumstantia exprimatur.» — Multiplex cognatio spiritualis habetur, si adsunt *plures* tituli distincti et adaequati; quod quidem accidit in quinque casibus:

a) Si quis unam prolem baptizavit et aliam prolem eorundem parentum susceperit vel ligaverit. Est duplex compaternitas.

b) Si quis fuit patrinus unius prolis in baptismo et alterius in confirmatione. Est duplex compaternitas.

c) Si duae personae fuerunt patrini prolium propriarum alternis vicibus, scil. Petrus fuit patrinus prolis pertinentis ad Paulam et Paula fuit matrina prolis pertinentis ad Petrum. Est duplex compaternitas.

d) Si quis eandem prolem baptizaverit et in confirmatione ligaverit. Est duplex paternitas et compaternitas.

e) Si quis fuit eiusdem prolis patrinus in baptismo et in confirmatione. Est iterum duplex paternitas et compaternitas.

---

[1] In lingua germanica haec compaternitas pulchre vocatur *Gevatterschaft* et patrinus audit *Gevatter;* in lingua anglica *godfather.*

[2] Collect. de Prop. Fide n. 1869.

Origo et ambitus huius impedimenti. Primis temporibus aerae 837 christianae hoc impedimentum videtur fuisse ignotum. Attamen iam mentio explicita illius habetur in Codice Iustiniani circa a. 530 [1]. Tum in Decreto Gratiani [2], tum in Decretalibus Gregorii IX [3], tum in libro sexto Bonifacii VIII [4] inveniuntur statuta de cognatione spirituali. Tandem Concilium Tridentinum [5] de reform. matr. limitavit hoc impedimentum statuens illud solummodo oriri ex sacramentis baptismi et confirmationis ac quidem inter sequentes personas [6]:

Baptizans, baptizatus, baptizatique parentes,
Levans, levatus, levatique parentes,
Confirmans, confirmatus, confirmatique parentes,
Ligans [7], ligatus, ligatique parentes.

Conditiones requisitae, ut hoc impedimentum adsit, sunt se- 838 quentes:

1. *Vera et valida administratio baptismi vel confirmationis.*

Quare ex *caeremoniis* sacramentalibus suppletis vel ex invalida administratione horum sacramentorum cognatio spiritualis nullo modo contrahitur. — Certum est atque ab omnibus admittitur, cognationem spiritualem oriri inter baptizantem, baptizatum baptizatique parentes non tantum in sollemni, sed etiam *in privato baptismo* absque caeremoniis in casu necessitatis administrato. Ratio est, quia etiam baptismus privatus est vera regeneratio spiritualis, quae est cognationis spiritualis fundamentum. Unde sponsi, qui propriam prolem illegitimam baptizant, incurrunt hoc impedimentum dirimens matrimonii, ac proinde non possunt validum matrimonium contrahere absque debita dispensatione. Cum iste casus in praxi facile accidere possit, hoc sedulo attendendum est. — Acriter controvertitur inter theologos et canonistas, utrum cognatio spiritualis oriatur ex baptismo privato etiam inter *patrinos, baptizatum baptizatique parentes.* S. Alphonsus [8] vocat sententiam negantem probabiliorem et communiorem; sed hodie sententia affirmativa est longe communior et in praxi tenenda. Etenim S. Congr. Concilii d. 5 Martii 1678 respondit ad dubium: «An dispositio Concilii Tridentini [9] decernens in sacramento baptismatis cognationem spiritualem inter *suscipientem* et patrem ac matrem suscepti locum habeat in baptismo sine sollemnitatibus ob necessitatem domi secuto? — Affirmative.» [10] Ceterum eaedem rationes, quae militant pro exsistentia im-

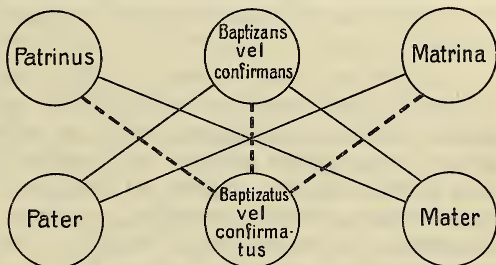

Fig. 7.

[1] L. 26 (C. de nupt.) V 4.
[2] C. 30, q. 1 2 3. [3] L. 4, tit. 11. [4] L. 4, tit. 3.
[5] Sess. 24, c. 2 de reform. matrim. [6] Cf. figura infra posita.
[7] Ligans vocatur patrinus in confirmatione, quia ille antiquitus solebat fascia ligare frontem confirmati s. chrismate linitam.
[8] Theol. mor. l. 6, n. 149. [9] Sess. 24, c. 2 de reform. matrim.
[10] Simili modo respondit S. C. de Prop. Fide d. 18 Martii 1817 (cf. Collect. de Prop. Fide n. 719).

pedimenti in primo casu, scil. inter private baptizantem, baptizatum baptizatique parentes, videntur etiam militare in secundo casu pro impedimento exsistente inter privati baptismi patrinum, baptizatum baptizatique parentes. Nam verba «de sacro fonte levare» designant non solum baptismum sollemnen, sed etiam baptismum privatum [1]. — In praxi vero non solent adhiberi patrini in baptismo privato.

2. *Minister baptismi et patrini debent esse baptizati.*

Quare infideles non baptizati ad huiusmodi munus assumpti, utpote non subiecti legibus ecclesiasticis, non contrahunt cognationem spiritualem [2]. Sin autem *haereticus* valide baptizatus esset minister aut patrinus baptismi, non esset immunis ab hoc impedimento. Ratio est, quia haeretici subduntur legibus ecclesiasticis, nisi sint specialiter exempti. Non est cur iterum notemus, non nisi in casu urgentis necessitatis haereticum vel infidelem adhibendum esse ut ministrum baptismi privati, numquam autem ut patrinum [3]. — In confirmatione pariter non oritur cognatio spiritualis, nisi minister et patrinus sint et *ipsi confirmati* [4]. — Ceterum iuxta consuetudinem vigentem in multis locis [5] adhibetur in confirmatione pro masculis ut patrinus vir grandaevus et pro feminis matrona provectae aetatis. Quapropter impedimentum cognationis spiritualis ortum ex confirmatione non facessit multas difficultates in praxi.

3. *Patrinus debet scienter et libere exercere munus suum.*

Hinc si quis actuali usu rationis caret, vel si vi aut metu coactus aut sine animo exercet munus patrini, vel si est tantum testis honorarius aut procurator vicens gerens alterius [6], non contrahit hoc impedimentum. Insuper, cum patrinus dicatur accipere vel suscipere, tenere vel levare baptizatum confirmatumve, omnino requiritur, ut *physice* (super vestes tamen) tangat baptizatum aut confirmatum eo momento, quo essentialis forma sacramenti pronuntiatur; vel saltem ut patrinus e manibus ministri baptizatum vel confirmatum accipiat. Si plures quam duo patrini in baptismo illicite designati, admissi fuerunt et revera scienter et libere officium patrini suscipere voluerunt atque baptizatum physice tetigerunt, videntur omnes contraxisse impedimentum cognationis spiritualis [7].

4. *Coniuges baptizantes aut levantes propriam prolem non amittunt ius petendi debitum,* si hoc fecerunt in casu necessitatis [8] vel ex ignorantia aut etiam ex malitia [9].

839 **Cessatio huius impedimenti** obtinetur per dispensationem Summi Pontificis, qui solet id demandare episcopis in sic dictis facul-

---

[1] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 489, nota 48. Eandem sententiam tenent fere omnes moderni auctores, e. g. *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes § 33, p. 239; *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 38; *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 316.

[2] Cf. *De Smet* l. c. [3] Cf. supra in tractatu de baptismo n. 146 sq.

[4] «Nullus non confirmatus potest esse in confirmatione patrinus; et si fuerit, non contrahit cognationem spiritualem» (Acta et Decr. Conc. plen. Amer. Lat. n. 517).

[5] De legitimitate huius consuetudinis vide supra in tractatu de confirmatione n. 163.

[6] S. C. C. d. 11 Iunii 1881. [7] Cf. *Leitner* l. c. p. 241.

[8] c. 7, C. 30, q. 1; Rit. Rom. tit. 2, c. 1, n. 14.

[9] «Sive ex ignorantia sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi, nec alter alteri debitum debet subtrahere, quia, si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur; si ex malitia, eis fraus sua non debet patrocinari» (c. 2, X 4, 11; cf. etiam *Vogt* l. c. § 38).

tatibus quinquennalibus. In libello supplici impedimentum exsistens clare et distincte debet describi, nempe utrum sit paternitas an compaternitas, utrum sit simplex an duplex cognatio spiritualis. Attamen cum cognatio spiritualis (cuiusvis generis sit) nunc accenseatur illis impedimentis, quae dispensatione *minoris gradus* removentur, dispensatio super illa semper valet ac si «ex motu proprio et ex certa scientia» impertita esset. Proinde talis dispensatio iam numquam est invalida propter vitium obreptionis aut subreptionis[1]. — In gravi periculo mortis exsistentibus parochus aut confessarius potest largiri dispensationem super hoc impedimento iuxta indulta Leonis XIII et Pii X supra saepius citata.

§ 12.

Cognatio legalis.

Notio. *Cognatio legalis est propinquitas personarum orta ex adoptione legali, dummodo haec adoptio statuta a legibus uniuscuiusque regionis sit quoad substantiam eadem ac illa, quae exsistebat in vetere iure romano.* 840

Adoptio iuxta ius romanum distinguebatur duplex: perfecta et imperfecta. *Perfecta adoptio* (quae et adrogatio vocabatur) est contractus legitimus, quo persona extranea, sui iuris, auctoritate principis assumitur in filium, ita ut adoptatus transeat in potestatem et familiam adoptantis, fiatque ad instar filii naturalis et legitimi atque heres necessarius[2]. *Adoptio* autem *minus perfecta* est contractus, quo persona extranea, sed nondum sui iuris, assumitur in filium, ita tamen, ut adoptatus non transeat in potestatem et familiam adoptantis, neque ut heres *necessarius* succedat (sed tamen ab intestato).

Ut adoptio perfecta fieri potuerit iuxta veterem legem romanam, requirebantur plures conditiones inter quas praecipuae sunt: 1. ut *adoptans* esset sui iuris et masculus (femina non nisi ex speciali privilegio adoptare potuit); 2. ut adoptans secundum aetatem suam potuisset esse *pater naturalis* adoptati, ideoque debuit aetatem adoptandi excedere ad minus 18 annis; 3. ut *adoptandus* (vel adoptanda) sui iuris esset et maiorennis atque expresse in adoptionem consentiret; sin autem adoptandus vel adoptanda erat minorennis, requirebatur consensus tutoris; 4. ut adoptans haberet fortunam sufficientem, ita ut adoptatio revera utilis esset adoptato; 5. ut adoptans esset bonae famae; 6. ut adoptatio esset recognita et confirmata per rescriptum principis aut actum aequipollentem[3].

Utrum in diversis regionibus revera adhuc exsistat adoptio, quae quoad substantiam sit similis huic adoptioni romanae, est quaestio facti, nec facile nec certo determinanda. Adoptio facta iuxta codices civiles Hispaniae[4],

---

[1] Normae peculiares d. 29 Sept. 1908 (Acta Ap. Sedis I 91).

[2] Cf. *Wernz* l. c. n. 468.

[3] Cf. Instit. I, tit. 11, § 1 sqq et Acta Ap. Sedis III 443 sqq, ubi S. Rota solvit casum practicum adoptionis d. 10 Iunii 1911. Ex rationibus adductis in hoc casu haud obscure perspicitur mens Curiae Romanae valde limitandi adoptionem. Iam in Concilio Vaticano quidam episcopi petierunt abrogationem huius impedimenti.

[4] Cf. *Larraga-Saralegui,* Comentarios n. 1522.

Galliae[1] et forsan etiam Germaniae, Austriae, Italiae et complurium civitatum Americae Latinae videtur inducere impedimentum dirimens matrimonii[2]. Econtra S. Congregatio de Prop. Fide d. 14 Ian. 1802 determinavit, adoptionem in regno Tongkinensi vigentem non inducere hoc impedimentum. Quodsi dubium quoddam oritur, utrum adoptio in iure civili alicuius nationis constituta sufficiat ad inducendum impedimentum cognationis legalis necne, Sedis Apostolicae authentica declaratio est imploranda casu occurrente. — Multum controvertitur inter auctores, utrum impedimentum cognationis legalis oriatur non tantum ex perfecta adoptione seu adrogatione iuris romani supra descripta, an etiam ex adoptione imperfecta? — Impedimentum oriri solummodo ex adoptione *perfecta*, docent S. Thomas[3], S. Raymundus[4], Soto, Ledesma, Silvius, Billuart, communiter omnes Thomistae, Schmalzgrueber, Leitner[5], Gasparri[6], Lehmkuhl[7] et multi alii. Contrarium docent Reiffenstuel, De Angelis, Sebastianelli, Scherer, Rosset, Wernz-Laurentius[8] aliique. Prima sententia videtur esse multo probabilior tum propter auctoritatem S. Raymundi, qui melius quam omnes alii potuit scire sensum Decretalium, quas ipse compilavit auctoritate Gregorii IX (in hac re Decretales istae adhuc vim legis retinent), tum propter mentem Ecclesiae limitandi hoc impedimentum.

841 **Convenientiam** huius impedimenti sic optime explicat S. Thomas[9]: «Lex divina illas praecipue personas a matrimonio excludit, quas necesse erat cohabitare, ne si eis liceret uti carnali copula, facilis pateret concupiscentiae locus, ad quam reprimendam matrimonium est ordinatum. Et quia filius adoptatus conversatur in domo patris adoptantis sicut filius naturalis, ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi, et talis prohibitio est per Ecclesiam approbata.»

Origo huius impedimenti. Cognatio legalis tamquam impedimentum dirimens matrimonii primo statutum est a vetere iure romano[10]. Quae quidem lex civilis ab Ecclesia postea canonizata est. Quandonam autem hoc factum sit, non ita constat. Gratianus impedimentum cognationis legalis exsistere iam supponit[11]. S. Raymundus autem in compilatione Decretalium specialem titulum posuit de cognatione legali[12], quam postea in sua Summa breviter et clare circumscribit[13].

Divisiones. Cognatio legalis tres species continet:

1. *Paternitatem legalem* in linea recta inter adoptantem et adoptatum eiusque descendentes.

2. *Fraternitatem legalem* lineae collateralis inter adoptatum et filios legitimos naturales adoptantis adhuc exsistentes sub potestate patris.

3. *Affinitatem legalem* inter adoptantem et uxorem adoptati vel inter adoptatum et uxorem adoptantis.

---

[1] S. Poenit. d. 17 Maii 1826.

[2] Ita opinatur *Wernz*, Ius Decretal. IV, n. 472, nota 57.

[3] Suppl. q. 57, a. 2. [4] Summa l. 4, de cognat. legal.

[5] Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 255. [6] De matrim. n. 751.

[7] Theol. mor. II, n. 995. [8] L. c. n. 472, nota 50. [9] L. c.

[10] Instit. Iustin. l. 1, tit. 11; Pandect. l. 1, tit. 7; Cod. l. 8, tit. 48; Novell. 74, c. 3 et 89. [11] c. 1 5 6, C. 30, q. 3. [12] Lib. 4, tit. 12.

[13] Summa l. 4, tit. 8.

Ambitus impedimenti. Cognatio legalis dirimit matrimonium inter 842
sequentes personas:

1. Inter adoptantem et adoptatum eiusque descendentes, qui adoptionis tempore sub potestate adoptati sunt constituti. Est quasi linea recta et exsistit *paternitas legalis.*

2. Inter adoptatum et liberos naturales legitimos adoptantis, quamdiu iidem manent sub potestate adoptantis neque sunt emancipati[1]. Est quasi linea collateralis seu exsistit *fraternitas legalis.*

3. Inter adoptatum et uxorem adoptantis atque inter adoptantem et uxorem adoptati. Est *affinitas legalis.*

Cessatio huius impedimenti. Cognatio legalis, quae oritur ex paternitate legali et ex affinitate legali non cessat aliter ac per dispensationem Summi Pontificis. Cognatio autem legalis, quae orta est ex fraternitate legali, insuper cessat per emancipationem vel filii naturalis vel filii adoptivi, aut etiam per mortem patris adoptantis[2].

Conclusio practica. Circa impedimentum dirimens cognationis legalis plura adhuc sunt obscura. Proinde nemo potest privata auctoritate dirimere dubia orta de validitate matrimonii contrahendi aut contracti, si adoptatio intercessit. Ergo in praxi adeunda est S. Sedes, quoties in hac materia dubium ortum est.

§ 13.

Affinitas.

Notio. *Affinitas est propinquitas personarum orta ex copula car-* 843
nali de se apta ad generationem inter virum et consanguineos mulieris atque vicissim inter mulierem et consanguineos viri[3].

Explicatur. Dicitur: *ex copula de se apta ad generationem.* Unde affinitas non oritur ex aliis actibus libidinosis vel etiam ex *copula onanistica* aut *sodomitica,* quippe quae non sint de se apta ad generationem. In foro tamen *externo,* si copula carnalis quocumque modo facta est, censetur esse perfecta et apta ad generationem ac proinde praesumitur adesse affinitas, nisi contrarium probetur. Quotiescumque autem fecundatio, etiam artificialis, obtenta sit, oritur affinitas. Ex hucusque dictis sequitur, ut sola copula seu *unio sexualis* sit fundamentum affinitatis, minime autem ipsum matrimonium.

Divisiones. Solent distingui tres species affinitatis: 844

1. Affinitas *antecedens* et *consequens,* prout orta est ex copula habita ante matrimonium contrahendum aut post matrimonium contractum ex copula adulterina et incestuosa cum consanguineis compartis. Una eademque copula carnalis potest producere simul affinitatem consequentem et antecedentem, sed non respectu eiusdem matrimonii; quare e. g. Petrus maritus habens copulam adulterinam et incestuosam cum Anna, consobrina uxoris suae, contrahit affinitatem consequentem cum propria uxore et simul affinitatem antecedentem cum consanguineis Annae, si mortua propria uxore vellet in novam

---

[1] Cf. *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 9, c. 10, n. 4. [2] Cf. *Wernz* l. c. n. 476.

[3] Veteres auctores, ut *Tancredus* (in c. 10, C. 35, q. 3), *S. Raymundus* (Summa l. 4, tit. 15), *S. Thomas* (Suppl. q. 55, a. 3), solebant definire affinitatem: «propinquitas personarum ex carnali copula proveniens, omni carens parentela.» De historia impedimenti affinitatis vide *Freisen,* Gesch. d. kan. Eherechtes § 39 sq.

uxorem ducere aliquam mulierem ex istis consanguineis usque ad secundum gradum.

2. Affinitas ex copula *fornicaria* et ex copula *coniugali.* Copula fornicaria hic intelligitur ea, quae *nec speciem externam legitimitatis habet,* sive interim sit proprie fornicaria sive adulterina sive incestuosa etc. Copula vero coniugalis intelligitur ea, quae exercetur inter coniuges veros vel saltem *putativos.* Quare si matrimonium contractum est iuxta Decretum «Ne temere», etiamsi aliquod occultum impedimentum huic matrimonio obstet, immo etiamsi forte unus vel etiam uterque coniux sit in mala fide sciens nullitatem matrimonii, nihilominus copula habita inter huiusmodi coniuges censetur coniugalis *in foro externo,* ac proinde constituit impedimentum affinitatis usque ad quartum gradum inclusive. Ita sententia communior et menti Concilii Tridentini conformior [1]. — Sin autem matrimonium nec speciem externam veri matrimonii coram Ecclesia habet, quale est e. g. matrimonium mere *civile,* tunc copula carnalis in illo exercita non est coniugalis sed fornicaria, quoniam matrimonium mere civile saepe est appellatum a S. Sede «exitialis concubinatus» [2].

3. Affinitas *simplex* et *multiplex,* prout nititur una aut pluribus causis. Multiplex affinitas non oritur ex copula multiplicata cum *eadem* persona, neque etiam si copula cum eadem persona prius fuit fornicaria et postea coniugalis. Quamvis in hoc ultimo casu pluralitas affinitatis asseratur a nonnullis auctoribus [3], tamen id saltem certum est, in petitione dispensationis affinitatem ex copula fornicaria tunc non esse necessario exprimendam, ut patet ex Instructione S. Congr. de Prop. Fide d. 9 Maii 1877: «In petenda vero dispensatione super impedimento affinitatis primi vel secundi gradus lineae collateralis, si impedimentum nedum ex matrimonio consummato cum defuncto coniuge oratoris vel oratricis, sed etiam ex copula antematrimoniali seu fornicaria cum eodem defuncto ante initum cum ipso matrimonium patrata oriatur, necesse non est, ut mentio fiat huiusmodi illicitae copulae, quemadmodum patet ex responso S. Poenitentiariae d. 29 Martii 1842, probante s. m. Gregorio XVI, ad ep. Namurcensem, quod generale esse idem Tribunal litteris 10 Dec. 1874 edixit.» [4]

Multiplex affinitas oritur:

1. ex copula cum pluribus consanguineis alterius partis;

2. ex copula cum aliqua persona, quae comparti multipliciter est consanguinea;

3. ex copula, quam utraque pars cum consanguineis alterius partis habuit, e. g. si sponsus cognovit carnaliter sororem sponsae et sponsa cognita est a fratre sponsi.

Antiquis temporibus aliae adhuc divisiones affinitatis vigebant, sed quia illae hodie iam abolitae sunt, brevitatis causa omittuntur.

845 **Origo et convenientia huius impedimenti.** Licet ex copula carnali sive matrimoniali sive fornicaria vinculum quoddam naturale oriatur cum

---

[1] Cf. *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 305; *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 433. Ratio est, quia talis copula nequit in foro externo dici fornicaria.

[2] Ita sententia communis. Cf. *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 40.

[3] E. g. *Wernz* l. c. n. 428; *Feije,* De imped. et dispens. matrim. n. 371; *De Smet* l. c. n. 302.

[4] Collect. de Prop. Fide n. 1470.

consanguineis compartis, tamen exinde nondum sequitur, ut impedimentum affinitatis oriatur *ex ipso iure naturali.* Fuerunt quidem plures auctores graves (S. Antoninus, Reiffenstuel, Bellarmin, Pirhing aliique), qui docuerunt saltem affinitatem licitam primi gradus lineae rectae dirimere matrimonium ex ipso iure naturali, ac proinde Papam non posse dispensare in tali affinitate atque etiam matrimonium paganorum initum inter huiusmodi affines esse irritum; sed sententia longe communior et probabilior docet, nullam prorsus affinitatem dirimere matrimonium ex iure naturali [1]. S. Officium d. 4 Sept. 1743 declaravit, «non esse dubitandum de potestate Pontificis concedendi dispensationem in primo gradu affinitatis in linea recta etiam ex copula licita inter vitricum et privignum» [2]. — Licet autem Leo XIII in amplissima facultate d. 20 Febr. 1888 concessa pro articulo mortis excluserit impedimentum affinitatis lineae rectae ex copula licita, tamen non exclusit idem impedimentum ortum *ex copula illicita.* Iam vero non est tanta differentia, utrum ex copula licita an illicita affinitas orta sit. Insuper Leo XIII in eodem decreto totam affinitatem enumeravit inter impedimenta iuris ecclesiastici.

Summus Pontifex non solet dispensare super impedimento affinitatis lineae rectae ex copula licita, saltem si agitur de matrimonio contrahendo. Immo plures Summi Pontifices, e. g. Urbanus VIII, Alexander VII, Innocentius X, Benedictus XIII expresse denegaverunt hanc dispensationem petitam [3]. Aliter res se habet, si copula carnalis exercita est in paganismo et matrimonium contrahitur post baptismum susceptum. S. Officium d. 26 Aug. 1891 generaliter determinavit, «affinitatem, quae in infidelitate naturaliter contrahitur ex copula tum licita tum illicita, non esse impedimentum pro matrimoniis, quae *in infidelitate* ineuntur, evadere tamen impedimentum pro matrimoniis, quae ineuntur *post baptismum,* quo suscepto infideles fiunt subditi Ecclesiae eiusque proinde legibus subiecti» [4].

Convenientissime impedimentum affinitatis ab Ecclesia statutum est. Etenim per copulam carnalem vir et femina fiunt una caro ac proinde vir quandam arctam relationem contrahit cum consanguineis mulieris et vicissim mulier cum consanguineis viri. Unde sicut conveniens est, ut matrimonium non contrahatur inter consanguineos, ita pariter non expedit, ut connubium fiat inter affines. Accedit, quod secus, si scil. tale matrimonium licitum esset, gravia pericula castitatis orirentur, cum vir soleat familiariter conversari cum consanguineis mulieris, et mulier cum consanguineis viri. Quae quidem rationes militant etiam pro impedimento affinitatis, quae orta est ex copula

---

[1] Cf. *Billuart,* De matrim. diss. 7, a. 5, § 3.

[2] Apud *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes § 31, p. 222.

[3] Cf. ib. p. 223.

[4] Hanc regulam applicavit idem S. Officium d. 16 Dec. 1898 in sequenti casu practico: Andreas paganus sed nunc baptizatus vult in matrimonium ducere Claram, quae adhuc est catechumena, sed proximo futuro tempore baptismum est susceptura. Clara fuit noverca Andreae, i. e. secunda uxor patris Andreae; immo concubina fuit et avunculi et avi Andreae. Fuit igitur Clara tripliciter affinis cum Andrea (scil. in primo, in secundo attingente primum, in secundo gradu lineae rectae). S. Officium respondit: «Si ambo sponsi in infidelitate affines, *post* susceptum baptisma matrimonio coniungi petant, supplicandum sanctissimo pro dispensatione.» — Si Andreas et Clara in paganismo exsistentes matrimonium contraxissent, nulla dispensatio necessaria fuisset, baptismo ab utraque parte suscepta. Sin autem Andreas baptizatus cum Clara non baptizata contraxisset, dispensatio super impedimento disparitatis cultus fuisset necessaria; quae quidem dispensatio simul abstulisset impedimenta affinitatis; cf. supra n. 825.

illicita. Etenim fornicator, qui duceret in matrimonium complicis suae consanguineam in secundo gradu et postea familiariter pergeret conversari cum complice sua, versaretur in periculo iterandi copulam, quae tamen tunc non tantum fornicaria, sed incestuosa et adulterina esset. Insuper impedimentum affinitatis ortae ex copula illicita inducit characterem *iustae poenae* pro delicto patrato. Iuste enim prohibetur fornicator, ne valeat matrimonium inire cum proximis consanguineis complicis suae. — Iam in Vetere Testamento prohibitum erat matrimonium cum noverca, privigna, filia privigni vel privignae [1]. — Quamvis autem primis Ecclesiae saeculis non inveniantur leges generales de impedimento affinitatis, tamen ex Conciliis particularibus [2] clare perspicitur exsistentia huius impedimenti, quod tunc temporis multo latius se extendebat quam nunc. Primam eius limitationem adduxit Innocentius III in Concilio Lateranensi IV (a. 1215) decernens affinitatem ex copula tum licita tum illicita ortam dirimere matrimonium usque ad quartum gradum [3]. Demum alteram limitationem attulit Concilium Tridentinum [4] statuens affinitatem ex copula fornicaria dirimere matrimonium usque *ad secundum gradum.* Leo XIII concessit indultum per triginta annos valiturum pro America Latina, «ut Indi et Nigritae intra tertium et quartum tam consanguinitatis quam affinitatis gradum matrimonia contrahere possint» [5]. Filii mixtorum seu mesticiorum eisdem privilegiis fruuntur, dummodo ambo parentes vere mixti seu mesticii sint [6]. Quod quidem indultum extensum est etiam ad insulas Philippinas [7].

1. LINEA RECTA.

Latine	*Italice*	*Hispanice*	*Gallice*	*Germanice*	*Anglice*
Socer	Suocero	Suegro	Beau-père	Schwiegervater	Father-in-law
Socrus	Suocera	Suegra	Belle-mère	Schwiegermutter	Mother-in-law
Gener	Genero	Yerno	Gendre	Schwiegersohn	Son-in-law
Nurus	Nuora	Nuera	Bru, Belle-fille	Schwiegertochter	Daughter-in-law
Vitricus	Patrigno	Padrastro	Beau-père	Stiefvater	Stepfather
Noverca	Matrigna	Madrastra	Belle-mère	Stiefmutter	Stepmother
Privignus	Figliastro	Hijastro	Beau-fils	Stiefsohn	Stepson
Privigna	Figliastra	Hijastra	Belle-fille	Stieftochter	Stepdaughter

2. LINEA COLLATERALIS.

Levir	Cognato	Cuñado	Beau-frère	Schwager	Brother-in-law
Glos	Cognata	Cuñada	Belle-sœur	Schwägerin	Sister-in-law

Sororius (maritus sororis) } eodem modo in linguis vernaculis nominantur ac Levir et Glos, nisi tamen
Fratria (uxor fratris) } claritatis causa tota traductio detur, i. e. «der Mann der Schwester».

Nota. Si adsunt ulterioris gradus affinitatis, adhibenda sunt nomina cognationis, e. g. avia uxoris vel proavia mariti etc.

846 **Computatio graduum in affinitate.** S. Thomas [8] veteresque auctores docebant, affinitatem proprie non habere gradus; gradus enim ex *generationum* serie computantur. Iam vero affinium nullae sunt generationes, quippe quae solis consanguineis competant. Affinitas igitur non habet proprios gradus, sed eius gradus desumendi sunt *ex consanguinitate* alterius partis. Unde consanguinei viri sunt affines feminae

[1] Cf. Lv 18, 8 sqq; Dt 27, 20.
[2] E. g. Conc. Illiberit. circa a. 300; Conc. Neocaesar. circa a. 314.
[3] c. 8, X 4, 14. [4] Sess. 24, c. 4 de reform. matrim.
[5] Const. «Trans Oceanum» d. 18 Apr. 1897.
[6] S. C. de Negot. extraord. d. 15 Sept. 1908 (Acta Ap. Sedis I 176).
[7] Secretaria Status d. 1 Ian. 1910 (Acta Ap. Sedis II 220).
[8] Suppl. q. 55, a. 7.

et consanguinei feminae sunt affines viri. Ex quibus dictis sequitur haec regula pro computandis gradibus affinitatis:

Tot sunt gradus affinitatis ex una parte, quot sunt gradus consanguinitatis ex altera parte, vel ut dicit S. Thomas[1]: «*Quoto gradu consanguinitatis attinet mihi vir, toto gradu affinitatis attinet mihi uxor.*»

Regula haec clare perspicitur in figura hic posita, ubi affinitas usque ad quartum gradum *lineae rectae* delineatur, et ex qua apparet virum et mulierem esse stipitem, ex quo affinitas computanda est.

Valde notandum est adagium: «*Affinitas non parit affinitatem.*» Quamobrem inter consanguineos viri et consanguineos mulieris nulla affinitas exsistit.

Hinc e. g. duo fratres possunt in matrimonium ducere duas sorores; pater et filius possunt ducere matrem et filiam; immo pater potest ducere filiam et filius matrem, in quo casu filius evaderet socer proprii patris; filius mariti et filia uxoris ex prioribus connubiis procreati possunt inter se matrimonium inire; potest quis successive ducere duas viduas, quarum defuncti mariti erant fratres germani. Sponsus autem, qui fornicatus est cum sorore aut consobrina sponsae, neque sponsam ducere potest (propter affinitatem), neque sororem sponsae (propter publicam honestatem, de qua infra erit sermo), neque consobrinam (propter impedimentum prohibens sponsalium).

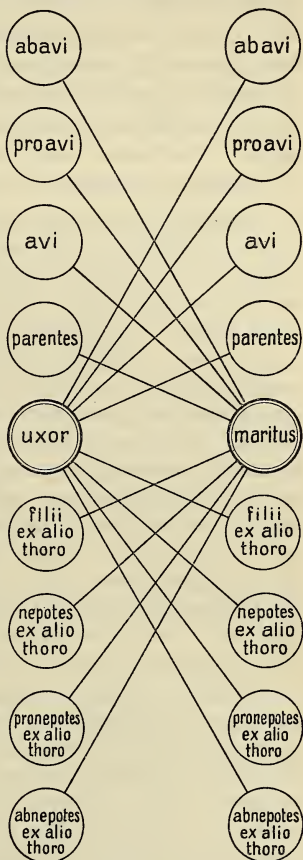

Fig. 8.

Ambitus impedimenti affinitatis iuxta vigens ius ecclesiasticum. 847

1. Affinitas orta ex copula coniugali dirimit matrimonium in linea recta probabilius in indefinitum; in linea autem collaterali usque *ad quartum gradum inclusive*.

2. Affinitas orta ex copula fornicaria matrimonium dirimit usque *ad secundum gradum inclusive*[2].

3. Affinitas *consequens* orta ex copula adulterina et incestuosa habita cum consanguineis compartis usque *ad secundum gradum* privat

[1] L. c.

[2] Ita ex Concilio Tridentino l. c. Absque sufficienti ratione quidam auctores, e. g. *De Smet* (De sponsal. et matrim. n. 302) extendunt impedimentum affinitatis lineae rectae ex copula illicita ortae usque in indefinitum. Concilium enim limitavit omnem affinitatem provenientem ex copula illicita usque ad secundum gradum. Ceterum haec controversia nullius valoris practici est.

partem adulteram iure et licentia petendi debitum, nisi tamen ex metu gravi aut cum ignorantia facti et iuris egerit. Ratio huius duplicis exceptionis (quam communiter auctores moderni admittunt) est, quia haec privatio iuris et licentiae petendi debitum coniugale censetur esse gravis poena ecclesiastica extraordinaria. Porro poenae ecclesiasticae extraordinariae non incurruntur neque ab illo, qui ex gravi metu, neque ab eo, qui cum ignorantia iuris vel facti legem transgreditur[1]. Cum haec ignorantia (saltem iuris) soleat adesse in simplicibus fidelibus, quippe qui saepe ignorent exsistentiam affinitatis consequentis, adulter incestuosus vel adultera incestuosa raro amittit ius et licentiam petendi debitum. Ordinarie tamen tenetur confessarius tales peccatores monere de poenis incurrendis, si iterum idem peccatum committerent.

848 **Cessatio huius impedimenti.** Impedimentum affinitatis semel contractum non cessat nisi per legitimam dispensationem. Si agitur de affinitate lineae rectae *ex copula coniugali,* numquam solet dispensatio concedi. In omnibus autem aliis casibus dispensatio obtineri potest; et huiusmodi dispensandi facultas pro articulo mortis continetur in indultis Leonis XIII et Pii X saepe citatis. — Quando quis vult ducere in matrimonium filiam, cum cuius matre fornicatus est, solet in dispensatione addi clausula: «dummodo copula cum matre non antecesserit nativitatem filiae». Merito dicit Wernz[2]: «Quae clausula sufficienter verificatur, si copula eo tempore locum habuit, ut omne periculum ducendi propriam filiam in uxorem omnino sit exclusum.» Ergo verba clausulae non sunt accipienda in stricto sensu materiali. Ut patet ex supra dictis, affinitas ex copula *coniugali* in tertio et quarto gradu et omnis affinitas proveniens ex copula fornicaria iuxta praesentem disciplinam pertinet ad illa impedimenta matrimonii, quorum dispensationes conceduntur omnes «ex rationabilibus causis a S. Sede probatis». Sic vero concessae perinde valebunt ac si ex motu proprio et ex certa scientia impertitae sint; ideoque nulli impugnationi erunt obnoxiae sive obreptionis vitio sive subreptionis[3].

Affinitas consequens, quae privat iure et licentia petendi debitum, non cessat per condonationem compartis, sed per dispensationem, quam praeter Summum Pontificem eiusque delegatos et episcopum eiusque delegatos etiam confessarii habentes privilegia Mendicantium concedere valent[4]. Ex quibus deducitur solutio sequentium casuum: 1. Maritus commisit *simplex adulterium;* amittit *ius* petendi debitum coniugale, quale ius recuperat a) condonatione uxoris; b) probabiliter si etiam uxor adulterium commisit. 2. Maritus commisit *adulterium incestuosum* cum *propria* consanguinea; amittit *ius* petendi debitum, quale ius recuperat eodem modo ac in praecedenti casu. 3. Maritus commisit *adulterium incestuosum* cum consanguinea *uxoris;* amittit *ius* et *licentiam* petendi debitum, qualem licentiam recuperat per solam dispensationem legitimam. Dispensatio non est necessaria, si maritus adulter ignoraverit ex suo peccato talem poenam orituram esse, ut supra dictum est. Ius vero petendi debitum *(praehabita licentia)* acquiritur, sicut in duobus prioribus casibus.

---

[1] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 1071 sqq; c. 1, X 4, 13.
[2] Ius Decretal. IV, n. 438.
[3] Ita iuxta «Normas peculiares» pro Congregationibus Romanis (Acta Ap. Sedis I 91).
[4] *S. Alph.* l. c. n. 1076.

§ 14.

Honestas publica.

Notio. *Impedimentum publicae honestatis* (quod et iustitia publica 849
honestatis aut quasi-affinitas vocatur) *est propinquitas personarum orta vel* a) *ex sponsalibus validis vel* b) *ex matrimonio rato, dirimens matrimonium inter alterutram partem et consanguineos compartis intra quosdam gradus a iure ecclesiastico determinatos;* vel brevius cum S. Thomas[1]: «*Publicae honestatis iustitia est propinquitas ex sponsalibus proveniens, robur trahens ex ecclesiastica institutione propter eius honestatem.*»

Causa huius impedimenti est verus et validus *consensus* sponsalicius vel matrimonialis, cui tamen non supervenit copula carnalis. Sicut igitur consanguinitas oritur ex unione *sanguinis,* affinitas ex unione *seminum,* ita publica honestas oritur ex unione *voluntatum.* — Cum in vetere iure matrimonium ratum saepe vocaretur sponsalia de praesenti, aliqui auctores (cum S. Thoma) definiebant impedimentum publicae honestatis propinquitatem personarum ortam ex sponsalibus validis sive de futuro sive de praesenti.

Origo. In iure communi scripto hoc impedimentum prima vice commemoratur in Decreto Gratiani[2]. Concilium Tridentinum[3] illud limitavit *ad primum gradum,* si ortum est *ex sponsalibus validis,* sed S. Pius V declaravit[4], hanc limitationem respicere solam honestatem publicam ortam ex sponsalibus de futuro; illam vero, quae producitur *ex sponsalibus de praesenti* seu *ex matrimonio rato,* iudicandam esse iuxta antiquum ius determinatum in Decretalibus l. 4, tit. 4 «de sponsa duorum».

Divisiones. 1. Publica honestas *ex sponsalibus* aut *ex matrimonio rato,* prout hoc impedimentum producitur ex validis sponsalibus aut ex matrimonio rato.

2. Honestas publica *simplex* aut *multiplex,* prout illa oritur ex uno vel ex multiplici contractu sive sponsalicio sive matrimoniali. Sic e. g. si Petrus contraxit valida sponsalia cum Paula, qua mortua matrimonium ratum init cum Clara consobrina Paulae; post mortem vero Clarae vult matrimonium inire cum Catharina sorore Paulae; contraxit duplex impedimentum publicae honestatis, scil. tum ex sponsalibus cum Paula, tum ex matrimonio rato cum Clara.

Ambitus impedimenti. 1. Impedimentum publicae honestatis 850
ortum *ex validis (et non conditionatis) sponsalibus* dirimit matrimonium contrahendum inter unam partem et consanguineos alterius partis usque *ad primum gradum* dumtaxat. Ita ex Concilio Tridentino et ex iure Decretalium[5].

---

[1] Suppl. q. 55, a. 4. Cf. nostrum Man. iur. eccl. I, q. 242.

[2] c. 11—15, C. 27, q. 2. [3] Sess. 24, c. 3 de reform. matrim.

[4] Const. «Ad Romanum» d. 1 Iulii 1568.

[5] «Ille vero, qui sponsalia cum aliqua muliere sub conditione contraxit, si postmodum, ante conditionis eventum, cum alia, prioris consanguinea, per verba contraxerit de praesenti, cum secunda remanere debebit, cum ex sponsalibus conditionalibus, ante conditionen exstantem . . . nulla publicae honestatis iustitia oriatur» (c. unic. in VI° 4, 1).

Ergo propter publicam honestatem ortam ex sponsalibus sponsus nequit matrimonium contrahere cum sequentibus sex personis tantum: a) cum matre, filia et sorore sponsae; b) cum sponsa patris, filii et fratris sui. — Similiter sponsa nequit propter publicam honestatem nubere sequentibus sex personis: a) patri, filio, fratri sponsi; b) sponso matris, filiae et sororis suae.

Cum iuxta praesentem disciplinam non habeantur sponsalia valida nisi illa, quae contracta sunt iuxta statuta Decreti «Ne temere»[1], omnia sponsalia privata inter catholicos contracta iam non inducunt hoc impedimentum[2]. Sponsalia autem *conditionata* valida hodie fere impossibilia sunt; quae si nihilominus contrahuntur, impedimentum publicae honestatis non exsurgit, nisi postquam sponsalia effecta sunt absoluta vel per verificationem conditionis vel per renuntiationem conditionis appositae. — Notandum est hoc impedimentum se extendere etiam ad consanguineos *illegitimos* atque esse *permanens*. Hinc Caius sponsus Clarae, etiam libere renuntiante vel mortua Clara, non potest validum matrimonium inire cum Titia (sive legitima, sive illegitima, sive uterina, sive consanguinea, sive germana) sorore Clarae, nisi prius data fuerit dispensatio super impedimento publicae honestatis orto ex validis sponsalibus.

2. Impedimentum publicae honestatis ortum *ex rato matrimonio absoluto* (dummodo hoc matrimonium *ex defectu consensus ne* sit invalidum) dirimit matrimonium contrahendum inter unam partem et consanguineos alterius partis usque *ad quartum gradum inclusive*. Ita ex iure Decretalium et Constitutione S. Pii V supra citata.

Nota. Etiam matrimonium ratum *invalidum* producit impedimentum publicae honestatis usque ad quartum gradum. Sunt tamen sequentes **exceptiones:**

851 1. Si matrimonium est invalidum *ob defectum consensus*[3]. Ratio est, quia consensus sive *unio voluntatum* est fundamentem et radix publicae honestatis, sicut unio carnalis in copula est fundamentum affinitatis. Iam vero sicut deficiente perfecta copula carnali non oritur impedimentum affinitatis, ita deficiente unione voluntatum seu consensu non exsurgit impedimentum publicae honestatis. — Auctores non consentiunt in determinando, quando reapse consensus maritalis deficiat. Defectus autem consensus non videtur unice repetendus ex iure naturali, sed etiam ex iure canonico. Quapropter non solum impedimenta vis et erroris, sed etiam impedimenta metus et raptus, si causant nullitatem matrimonii, impediunt exsistentiam publicae honestatis[4].

2. Si matrimonium contractum est *ab impuberibus*[5]. Non vacat longius loqui de hac re hodie obsoleta.

3. Si *matrimonium civile* invalide contractum est. Sic enim statuit Leo XIII, «actum, qui vulgo dicitur matrimonium civile, in locis, ubi promulgatum est decretum Conc. Trid. sess. 24, c. 1 de reform. matrim., sive fideles actum

---

[1] Cf. supra n. 723.

[2] Idem valet de sponsalibus contractis inter partem catholicam et acatholicam. Sponsalia autem privata valide contracta inter duos haereticos inducunt hoc impedimentum publicae honestatis.

[3] c. unic. in VI° 4, 2.

[4] Ita *Wernz*, Ius Decretal. IV, n. 453, nota 46, contra *De Smet*, De sponsal. et matrim. n. 311 aliosque. [5] c. 6, 14, X 4, 2.

ipsum explentes intendant, uti par est, meram caeremoniam civilem peragere, sive intendant sponsalia de futuro inire, sive tandem ex ignorantia, aut in spretum ecclesiasticarum legum intendant matrimonium de praesenti contrahere, impedimentum publicae honestatis non producere» [1]. Cum hodie allatum decretum Concilii Tridentini abolitum sit, videtur declaratio Leonis XIII afficere eos omnes, qui obnoxii sunt Decreto «Ne temere» [2]. Unde omnia illa matrimonia, quae invalida sunt ob transgressionem Decreti «Ne temere», probabiliter non inducunt impedimentum publicae honestatis.

4. Si matrimonium est invalidum propter *ipsum impedimentum publicae honestatis* [3]. Etenim iuxta commune adagium «publica honestas non operatur retrorsum». Hinc e. g. si Petrus spretis validis sponsalibus cum Anna initis matrimonium ratum contrahit cum Berta sorore Annae, non oritur ex tali matrimonio publica honestas, sed Petrus potest, relicta Berta, ducere Annam in uxorem. Sin autem Petrus cum Berta copulam carnalem perfecerit, ortum est impedimentum affinitatis et iam nequit ducere Annam sine praevia dispensatione.

Cessatio huius impedimenti, quod, utpote meri iuris ecclesiastici, paganos non obligat, solummodo obtinetur per dispensationem Summi Pontificis, qui hanc dispensandi facultatem solet delegare episcopis in sic dictis «facultatibus quinquennalibus». 852

In articulo mortis alterutrius contrahentium quilibet parochus aut confessarius dispensare potest super hoc impedimento iuxta indulta Leonis XIII et Pii X saepe iam citata. Cum hoc impedimentum iuxta praesentem disciplinam computetur inter illa, quae sunt minoris gradus, dispensatio semel concessa valida est, licet vitium obreptionis aut subreptionis in dispensationis petitione commissum fuerit. Valet igitur idem, quod supra dictum est de impedimentis cognationis spiritualis, affinitatis ex copula illicita, affinitatis et consanguinitatis tertii et quarti gradus.

Hoc impedimentum ortum sive ex validis sponsalibus sive ex matrimonio rato non cessat morte alterutrius sponsi aut coniugis, nec etiam legitima dissolutione sponsalium aut matrimonii rati. Aliis verbis: *impedimentum publicae honestatis semel contractum est perpetuum et numquam cessat, nisi legitime dispensatum fuerit.*

Acriter disputatur inter auctores, utrum adsit duplex impedimentum, scil. publicae honestatis et affinitatis, si matrimonium ratum fit consummatum, an econtra tunc publica honestas seu quasi-affinitas transeat in veram et solam affinitatem. Adesse duplex impedimentum asserunt quidam, e. g. Wernz-Laurentius [4], Feije [5], De Smet [6] aliique, nixi praesertim decisione satis antiqua S. Congr. Concilii in aliquo casu particulari d. 3 Dec. 1667 respondentis ad dubium particulare: «Non posse contrahere, obstante illis tum impedimento publicae honestatis tum affinitatis.» — Publicam honestatem transire in affinitatem per consummationem ita, ut non adsit nisi unum impedimentum

---

[1] S. C. C. d. 17 Martii 1879. [2] Cf. *De Smet* l. c.; *Wernz* l. c. n. 456.

[3] «Impedimentum iustitiae publicae honestatis oritur efficax ad impediendum et dirimendum sequentia quidem sponsalia vel matrimonia, *non autem ad praecedentia dissolvendum*» (c. unic. in VI° 4, 1.

[4] Ius Decretal. IV, n. 459. [5] De imped. et dispens. matrim. n. 395.

[6] De sponsal. et matrim. n. 311.

matrimonii, docent complures iique graves auctores, e. g. Gasparri[1], Leitner[2], D'Annibale[3], Vogt[4]. Utraque sententia limites probabilitatis non excedit, sed secunda videtur praeferenda, tum quia valde consentaneum est quasi-affinitatem cessare superveniente *vera* affinitate, tum quia in praxi non solet peti dispensatio super utroque impedimento, sed tantum super solo impedimento affinitatis ex matrimonio consummato ortae.

Scholion. Cum iuxta hodiernam disciplinam omnia privata sponsalia inter catholicos (aut inter catholicum et acatholicum) sint invalida, cumque matrimonium ratum *cito* soleat consummari, impedimentum publicae honestatis sat raro eveniet nostris diebus. Facilius et saepius hoc impedimentum accidere potest apud haereticos, quorum sponsalia *privata* sunt valida ac proinde producunt publicam honestatem primi gradus.

§ 15.

Crimen.

853 **Notio.** *Impedimentum criminis est lex ab Ecclesia constituta, qua a matrimonio valido arcentur personae, quae commiserunt aut adulterium qualificatum aut coniugicidium qualificatum.*

Finis huius legis est protegere matrimonium contra infidelitates utriusque coniugis. Disciplina vigens et ambitus huius impedimenti primo stabilita sunt in Decretalibus Gregorii IX[5] in tit. «De eo, qui duxit in uxorem quam polluit per adulterium»; quam disciplinam optime explicavit Benedictus XIV in Const. «Redditae nobis» d. 5 Dec. 1744.

Divisio. Ut apparet ex definitione data, impedimentum criminis oritur ex duplici fonte, scil. vel ex adulterio qualificato vel ex coniugicidio qualificato. Porro adulterium tribus modis qualificatur, scil. per adiectam promissionem matrimonii; per attentationem matrimonii adiunctam; per coniugicidium ab alterutro commissum. Coniugicidium qualificatur ex hoc, quod est communi consilio factum. Sunt igitur quattuor casus, in quibus hoc impedimentum oritur:

1. ex adulterio cum promissione matrimonii;
2. ex adulterio cum attentatione matrimonii;
3. ex adulterio cum coniugicidio ab alterutro adultero patrato;
4. ex solo coniugicidio, sed communi consilio patrato[6].

854 **Primus casus: Adulterium cum promissione matrimonii**[7].

Ut in hoc casu impedimentum criminis revera oriatur, requiruntur quaedam conditiones tum ex parte adulterii tum ex parte promissionis.

---

[1] De matrim. n. 698 et 721. [2] Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 231.

[3] Summula Theol. mor. III, n. 434, nota 25.

[4] Das kirchl. Eherecht § 41. [5] Lib. 4, c. 7.

[6] Nonnulli auctores non distinguunt nisi tres casus impedimenti criminis, quos breviter sic enuntiant: 1. *utroque* machinante (coniugicidium); est quartus casus supra indicatus; 2. *uno* machinante; est tertius casus; 3. *neutro* machinante; est primus et secundus casus simul iunctus.

[7] Ita deducitur ex c. 1 6 7, X 4, 7. Si quisquam haec capita recte intellexit, fuit certe S. Raymundus, qui illa cum plena auctoritate Gregorii IX compilavit. Iam vero S. Ray-

Ex parte adulterii requiritur, ut sit:

1. *Verum,* i. e. ut verum et validum matrimonium frangatur. Ergo impedimentum non oritur, si matrimonium, cui fit iniuria, est nullum aut putativum.

2. *Formale ex utraque parte,* i. e. uterque peccans debet scire unum idemque matrimonium (vel duo matrimonia) frangi. Quapropter e. g. si coniux larvatus peccat cum alio coniuge larvato, uterque quidem scit, se proprium frangere matrimonium, sed nihilominus impedimentum criminis non oritur, quia uterque adulter non cognoscit *idem* matrimonium frangi[1].

3. *Consummatum,* i. e. per copulam aptam ad generationem. Ergo non sufficit copula onanistica aut sodomitica aut alius actus impudicus.

Ex parte promissionis requiritur, ut sit:

1. *Vera et seria.* Ergo non sufficit merum propositum desideriumve celebrandi matrimonium, neque sufficit promissio ficta vel iocosa.

2. *Libera* et non gravi metu extorta.

3. *Manifestata et acceptata;* canones enim requirunt, quod sit «fides data». Fides autem data esse nequit, nisi sit ex altera parte acceptata; quae quidem acceptatio non necessario est expressis verbis facta, sed sufficiunt *facta concludentia,* e. g. nutus capitis, gaudium manifestatum de promissione audita. Non sufficit tamen mera *taciturnitas,* quia in hoc casu non valet adagium: Qui tacet, consentire videtur. Nam hoc adagium nequit applicari in re onerosa, qualis est acceptatio promissionis matrimonialis, quippe quae sit aequivalens repromissioni matrimonii et constituit contractum onerosum. Licet autem auctores disputent, num requiratur non solum promissio acceptata, sed etiam mutua seu *repromissio,* in praxi tuta est sententia docens, impedimentum criminis non adesse, nisi adfuerit *promissio mutua futuri matrimonii*[2].

4. *Absoluta et non conditionata.* Unde e. g. impedimentum non oriretur, si adulter diceret adulterae: Promitto tibi matrimonium, si parentes mei consentiunt. Debet igitur absolute dicere: Promitto tibi matrimonium post mortem compartis. Probabilius etiam impedimentum non adest, si dicit adulter adulterae: Promitto tibi matrimonium post divortium civile obtentum[3]. Ratio est, quia talis promissio includit conditionem divortii obtinendi. Sin autem divortio civili obtento revera matrimonium contrahitur et consummatur, tunc adest secundus casus impedimenti matrimonii, ut infra dicetur.

5. *Stante eodem matrimonio*[4]. Ergo tum adulterium tum promissio debent eidem matrimonio iniuriam erogare. Nihil autem refert, utrum prior fuit promissio an adulterii patratio, dummodo uterque actus exstiterit, *vivente eodem coniuge.* Impedimentum oritur, etsi forte alter coniux consentit in adulterium aut promissionem compartis, quia etiam in hoc casu irrogatur gravis iniuria matrimonio; coniuges enim nequeunt renuntiare iuri suo in hac materia[5].

---

mundus ita loquitur de hoc casu: Adest impedimentum, si quis «praestet fidem adulterae, quod ducet eam post mortem legitimi eius mariti, vel post mortem uxoris ipsius adulteri» (Summa l. 4, de impedimento criminis).

[1] Cf. *S. Alph.,* Theol. mor. l. 6, n. 1036.

[2] Ita etiam *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 524, nota 37; *Vlaming,* Prael. de iure matrim. n. 298. [3] Cf. *Gasparri,* De matrim. n. 648.

[4] Ita deducitur ex c. 8, X 4, 7 et ex Const. «Redditae nobis».

[5] Sententia opposita a *De Smet* (De sponsal. et matrim. n. 324) propugnata non videtur esse probabilis. Putat iste auctor impedimentum criminis non adfuisse in sequenti

855 **Secundus casus: Adulterium cum attentatione matrimonii.**

Adulterium debet habere easdem conditiones, quae supra pro primo casu indicatae sunt. Attentatio vero matrimonii debet habere easdem qualitates, quae supra pro *promissione* matrimonii enumeratae sunt. Per attentationem matrimonii intelligitur actus, quo duo, exstantis impedimenti ligaminis conscii, vere et serio sibi praestant consensum legalem per verba vel alia signa de praesenti, sive publice sive clandestine [1]. Ergo attentatio matrimonii non adest a) si duo adulteri nihil aliud intendunt nisi *purum concubinatum*; b) si alteruter contrahentium inscius est impedimenti ligaminis; sin autem cognito ligamine prioris matrimonii validi perseverat in concubinatu, ilico impedimentum criminis exsurgit. — Haec attentatio matrimonii nostris temporibus praesertim habetur *in matrimonio sic dicto civili,* ad quod coniux convolat, postquam obtinuit divortium civile prioris matrimonii [2]. Quando igitur tale matrimonium civile, spreto priore matrimonio, contrahitur et consummatur, adest impedimentum criminis, nisi tamen adsit ignorantia impedimenti, quae iuxta plures excusat ab hoc impedimento, ut infra dicetur.

856 **Casus tertius: Adulterium cum coniugicidio.**

Adulterium debet habere easdem conditiones, quae supra pro primo casu enumeratae sunt. Ex parte vero coniugicidii requiritur:

1. *Mors reipsa secuta* et quidem ex machinatione, i. e. ex actione sive physica sive morali unius adulteri. Hinc impedimentum oritur, sive propria manu sive alieno auxilio adulter occidit legitimum coniugem; econtra impedimentum non adest, si legitimus coniux evadit mortem sibi a parte adultera intentatam.

2. *Mors illata ex intentione matrimonium contrahendi cum adultero.* Quare si mors infertur ex alio motivo, e. g. ex vindicta, ex odio etc., impedimentum non oritur. Minime autem necessarium est, ut intentio matrimonii contrahendi habeatur ab *utroque* adultero neve sit manifestata *complici.*

Ex dictis patet, quam atrox sit istud crimen. Duplex enim gravissima iniuria infertur coniugi, scil. 1. fides coniugalis illi laeditur per adulterium; 2. vita illi aufertur ab alterutro adultero novi matrimonii ineundi causa.

857 **Casus quartus: Coniugicidium sine adulterio.**

Ut ex hoc capite oriatur impedimentum criminis, requiruntur sequentes conditiones:

1. *Verum coniugicidium,* i. e. ut verus non autem putativus coniux reapse occidatur. Non adest igitur impedimentum, a) si mors reapse non sequitur ex actione physica aut morali posita, vel b) si coniux non in vero matrimonio cum uno occisore vixit.

2. *Mutua viri et mulieris machinatio* seu cooperatio ad coniugis occisionem. Quare impedimentum criminis non oritur, si solus vir aut sola mulier sine mutuo consilio coniugem occidit; vel etiam si unus occidit et alter postea approbat crimen. Requiritur omnino, ut uterque verum influxum sive moralem sive physicum in mortem coniugis exerceat. Uno verbo: *ambo debent esse veri occisores coniugis.*

---

casu in dioecesi Brugensi habito: vir adulteraverat cum uxoris sorore, sed complici non promisit matrimonium nisi *coram ipsa uxore moribunda,* non tantum in hanc promissionem consentiente, sed eam instanter urgente in gratiam prolis natae.

[1] Ita *Vlaming,* Prael. de iure matrim. n. 301.

[2] Cf. S. C. de Prop. Fide d. 14 Ian. 1844; *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 42; *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 525.

3. *Occisio facta cum intentione matrimonium contrahendi cum complice.* Quidam auctores hanc conditionem negant[1], quidam illam deducunt ex c. 1, X 3, 33, sed verius et communius docetur, illam non disertis verbis inveniri in fontibus iuris ecclesiastici, sed clare et certo deduci *ex fine legis,* quae quidem intendit impedire, ne quis ex desiderio alterius matrimonii ineundi proprium vel complicis coniugem occidat[2]. Impedimentum non incurritur, si coniugicidium patratum est ex ira, vindicta aut alio motivo praeter intentionem matrimonii. Disputant auctores, utrum haec intentio matrimonii contrahendi debeat esse ex parte utriusque occisoris an alterutrius tantum; pariter utrum intentio matrimonii contrahendi necessario debeat complici esse manifestata ante coniugicidium. In praxi hae controversiae sunt parvae utilitatis. Etenim si vir et femina machinantur et causant mortem coniugis alterutrius, merito praesumitur intentio matrimonii ineundi et mutua manifestatio huius intentionis.

Multiplicatio huius impedimenti. 858

Impedimentum criminis multiplicatur ex duplici causa:

1. Pro numero *matrimoniorum,* quibus iniuria infertur modis supra enarratis.

Hinc e. g. duplex est impedimentum, si Caius, durante matrimonio cum Anna, adulterat cum ancilla Paula simul promittens matrimonium; postea autem, mortua Anna, et secundo matrimonio inito cum Maevia, iterum adulterat cum ancilla Paula promittens matrimonium. Pariter est duplex impedimentum, si *ambo* adulteri sunt matrimonio iuncti et sibi promittunt matrimonium mortuis respectivis coniugibus.

2. Pro numero *diversorum delictorum* in unum idemque matrimonium patratorum.

Hinc e. g. si Petrus maritus adulterat cum Anna simul promittens matrimonium, oritur unum impedimentum; si postea attentat matrimonium cum Anna et demum propriam uxorem occidit ex intentione legitimum matrimonium contrahendi, adest triplex impedimentum criminis propter triplex crimen commissum. In dispensatione petenda oportet circumstantias essentiales casus exponere, quin necessarium sit expresse petere dispensationem super singula impedimenta exsistentia.

Cessatio huius impedimenti. 859

Impedimentum criminis semel contractum est perpetuum et non cessat nisi per legitimam dispensationem. Ergo non cessat e. g. si adulter revocat promissionem matrimonii factam, vel si post divortium civile obtentum et novum matrimonium attentatum prior coniux mortuus est. Cum hoc impedimentum sit iuris ecclesiastici, Summus Pontifex semper potest quidem dispensare; at non solet dispensare, si agitur de *publico* coniugicidio; immo omnes casus huius impedimenti censentur esse *maioris gradus*[3]. Vi facultatum quinquennalium episcopi valent dispensationem concedere in nonnullis casibus. Facultas dispensandi super

---

[1] *Vogt* l. c.
[2] Cf. *Feije,* De imped. et dispens. matrim. n. 453; *Gasparri,* De matrim. n. 643.
[3] Cf. Acta Ap. Sedis I 91.

hoc impedimento continetur quoque in indultis Leonis XIII et Pii X concessis pro articulo mortis.

860 **Quaeres: Num ignorantia excuset ab hoc impedimento?** Auctores multum disputant, num hoc impedimentum incurratur etiam, si unus vel uterque contrahentium ignoraverit, illud esse impositum pro criminibus supra recensitis. — Ignorantiam excusare ab hoc impedimento docent plures, e. g. Krimer[1], Ballerini[2], Gasparri[3], Lehmkuhl[4], Noldin[5], Bucceroni[6], Haine[7]. Attamen etiam isti auctores solent facere duplicem limitationem, scil. 1. ignorantia non excusat *in foro externo,* sed interno tantum; 2. ignorantia non excusat, si *unus tantum* contrahentium impedimentum ignoravit; etenim cum contractus matrimonialis non possit claudicare, ut supra n. 635 probatum est, sequitur ut si unus contrahentium est inhabilis, etiam alter inhabilis reddatur. — Communis autem sententia docet, ignorantiam *numquam excusare* ab hoc impedimento, si crimina supra recensita revera commissa fuerint. Veteres fere omnes auctores hanc secundam sententiam tenuerunt, ita ut Sporer (qui profecto non est auctor rigidus) dixerit: «Neque ullus hactenus Doctorum id in dubium revocavit.» Moderni quoque canonistae fere omnes illam tuentur. Feije[8] vocat illam communissimam, Leitner[9] dicit illam certam. Pro hac sententia stant inter alios plurimos Wernz[10], Scherer[11], De Smet[12], Vlaming[13], Rosset[14], Marc[15] etc. Et revera *haec secunda sententia est in praxi tenenda.* Etenim 1. totum fundamentum sententiae oppositae non est solidum; nam istud fundamentum est assertio, impedimentum criminis esse ab Ecclesia statutum *tamquam poenam extraordinariam.* Porro haec assertio est prorsus gratuita et nec minimum vestigium illius invenitur in fontibus iuris ecclesiastici. Hoc impedimentum criminis, sicut et cetera omnia impedimenta dirimentia, a Deo vel ab Ecclesia statuta sunt *ad salvandam honestatem matrimonii et ad omnem indecentiam arcendam ab illo.* — 2. Curia Romana numquam in praxim deduxit sententiam primam, sed potius contrariam observat. Sic e. g. in Instructione ad Vicarium Apostolicum de Siam a. 1854 habetur: «Si quandoque illa ignorantia et bona fides excusare valeat a peccato, tamen numquam efficere potest matrimonium validum, quod obice dirimente fuerit irritum.»[16]

ARTICULUS IV.

De cessatione impedimentorum matrimonii.

861 **Praenotamen.** Postquam omnia impedimenta prohibentia et dirimentia sunt explicata atque de singulis breviter et summarie dictum est, quomodo cessent, restat ut regulas generales cessationis impedimentorum afferamus. Generaliter autem impedimenta cessare possunt tribus modis[17]:

---

[1] In Decretal. l. 4, tit. 7, n. 1011 sqq.
[2] In notis ad *Gury* II, n. 788. Iste auctor resuscitavit hanc opinionem fere obsoletam.
[3] De matrim. n. 657. [4] Theol. mor. II, n. 1009; haesitanter loquitur iste auctor.
[5] De sacram. n. 612. [6] De matrim. n. 1021.
[7] Elem. Theol. mor., de matrim. q. 117.
[8] De imped. et dispens. matrim. n. 456. [9] Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 263.
[10] Ius Decretal. IV, n. 522, nota 30. [11] Kirchenr. 395.
[12] De sponsal. et matrim. n. 328. [13] Prael. de iure matrim. n. 311.
[14] De sacr. matrim. n. 2055. [15] Instit. mor. II, n. 2038. [16] Apud *Leitner* l. c.
[17] Nonnulli auctores addunt quartum modum, nempe consuetudinem legitimam. Theoretice loquendo, negari non potest impedimenta dirimentia a solo iure ecclesiastico introducta

1. *Lapsu temporis.* Hoc modo cessare possunt tempus clausum, ligamen per mortem compartis, raptus per liberationem raptae, mixta religio et cultus disparitas per conversionem alterius partis.

2. *Consensu contrahentium legitime praestito.* Hoc modo cessant impedimentum erroris, si sc. pars in errorem inducta, veritate cognita, consentit in matrimonium; impedimentum vis et metus, si metu cessante liber consensus praestatur.

3. *Legitima dispensatione.* Complura impedimenta iuris ecclesiastici non possunt cessare nisi per legitimam dispensationem, e. g. affinitas, consanguinitas, cognatio spiritualis etc.

De primo et altero modo cessationis impedimentorum iam supra satis est dictum; de dispensatione autem impedimentorum remanent complura addenda. Quae omnia claritatis causa dividimus in quinque paragraphos: 1. de notione et divisione dispensationis; 2. de eius auctore; 3. de eius causis; 4. de modis petendi dispensationem; 5. de modis exsequendi dispensationem.

§ 1.

De notione et divisione dispensationis matrimonialis.

Notio. Nomen dispensationis non semper eodem sensu sumitur; 862
aliquando enim significat pro casu particulari *totalem abolitionem legis*; aliquando vero *suspensionem obligationis legis* manente lege. Sic e. g. dispensatio super matrimonio rato totaliter tollit hoc matrimonium, dispensatio vero super voto sollemni non tollit hoc votum, sed eius obligationem tantum suspendit in ordine ad matrimonium[1]. Modo generali dispensatio matrimonialis definiri potest: *relaxatio legis irritantis vel prohibentis matrimonium legitime facta in casu particulari a legitimo superiore.*

Divisiones. 1. Dispensatio *pro foro interno* et *pro foro externo.* — Forum 863
internum respicit conscientiam et complectitur tum forum poenitentiale stricte dictum, tum forum privatum et occultum. Dispensatio pro hoc foro locum habet praesertim in occultis impedimentis criminis, affinitatis ex copula illicita et votorum privatim emissorum. Externum forum respicit politiam externam atque bonum publicum societatis ecclesiasticae. Iuxta Constitutionem «Sapienti consilio» d. 29 Iunii 1908 iam non possunt dari a S. Poenitentiaria ullae dispensationes pro foro externo. *Dispensatio data pro foro externo valet etiam in foro interno; ast non vice versa;* ideoque si in foro interno concessa fuerit dispensatio impedimenti occulti, nihilominus est necessario petenda dispensatio pro foro externo, si forte hoc impedimentum postea factum est notorium.

---

posse etiam cessare per *legitimam consuetudinem contrariam.* Quaelibet enim lex humana tolli potest consuetudine contraria (cf. *Bauduin,* De consuet. in iure can. n. 362—397). At practice loquendo, iuxta disciplinam vigentem nullum est impedimentum dirimens, quod a contraria consuetudine sublatum est in aliquibus regionibus. Quare e. g. matrimonia haereticorum contracta cum impedimento affinitatis aut consanguinitatis in tertio vel quarto gradu videntur esse invalida, licet iam per longissimam consuetudinem illa impedimenta non observentur ab haereticis. Ita etiam *Gasparri* l. c. n. 310. Sunt tamen plures, e. g. *Schmalzgrueber* (Ius can. l. 4, tit. 1, n. 378 sqq), qui docent contrarium.

[1] Cf. de impedimento professionis sollemnis supra n. 814.

2. Dispensatio ad matrimonium *contrahendum* et ad invalide contractum matrimonium *convalidandum*. In primo casu conceditur simplex dispensatio; in secundo autem casu aliquando conceditur dispensatio, quae vocatur sanatio in radice [1].

3. Dispensatio *in forma gratiosa* et *in forma commissoria*. Iuxta vigentem disciplinam prior conceditur immediate ipsis oratoribus, e. g. personis magnae dignitatis; altera committitur episcopo vel parocho vel confessario exsequenda. Hic secundus modus nunc fere semper in usu est [2].

Scholion 1. Ante Constitutionem «Sapienti consilio» distinguebatur etiam dispensatio in forma nobilium, in forma communi, in forma pauperum. Haec omnia videntur nunc abolita esse, cum iam nulla dispensatio matrimonialis concedatur a Dataria [3].

Scholion 2. Quantum ad historiam dispensationum matrimonialium adhuc plura sunt obscura. Ex primis saeculis nullae *certae* dispensationes matrimoniales sunt notae. Nihilominus inde nondum licet concludere, huiusmodi dispensationes tunc temporis prorsus numquam esse concessas. Primum exemplum dispensationis videtur esse indultum concessum Ioanni filio regis Angliae Henrici II, ut valeret contrahere matrimonium cum consanguinea. Glossatores Decreti Gratiani saec. XII clare agnoscunt Summum Pontificem non solum posse convalidare matrimonium invalide propter impedimentum iuris ecclesiastici contractum, sed etiam dispensare ad contrahendum matrimonium, non obstante tali impedimento [4]. A temporibus Innocentii III paulatim disciplina nunc vigens dispensationum obtinuit, iuxta quam dispensatio omnium impedimentorum dirimentium reservata est Summo Pontifici. Attamen ex delegatione episcopi hodie solent habere amplas dispensandi facultates, ut infra dicetur.

§ 2.

De auctoritate dispensandi.

864 Summo Pontifici competit facultas dispensandi in omnibus impedimentis, quae non sunt certo *iuris naturae vel divini*. Hinc e. g. non potest dispensatio concedi super impedimento ligaminis, si agitur de christianorum matrimonio consummato, quippe quod sit indissolubile ex iure divino. Pariter Summus Pontifex non potest dispensare in impedimentis ortis ex defectu consensus, e. g. in errore substantiali, in defectu usus rationis. Ista enim impedimenta sunt iuris naturalis. Licet autem absolute loquendo Papa posset dispensare in omnibus impedimentis *iuris ecclesiastici*, cum ipse sit supra totum ius ecclesiasticum, tamen non solet dispensare in nonnullis impedimentis, e. g. in affinitate lineae rectae ex copula licita, in consanguinitate lineae rectae et lineae collateralis in primo gradu, in presbyteratus ordine, in impedimento criminis orto ex coniugicidio publice noto.

---

[1] Cf. infra n. 887.

[2] Cf. infra n. 880, ubi de exsecutione seu fulminatione dispensationum tractabitur.

[3] Cf. Regolamento c. 11, n. 13.

[4] Cf. *Freisen*, Gesch. d. kan. Eherechtes § 77; *Leitner*, Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 389; *Wernz*, Ius Decretal. IV, n. 610.

Summus Pontifex non solet hanc suam dispensandi facultatem exercere *immediate per se ipsum*[1], sed a) per S. Congregationes Cardinalium et Tribunal S. Poenitentiariae; b) per episcopos; c) per simplices confessarios delegatos. Vetus disciplina dispensandi valde mutata est per Constitutionem «Sapienti consilio». Unde omissis veteribus statutis abolitis sequentia inde a die 3 Novembris 1908 observantur:

1. Dispensationes concessae a Curia Romana.

a) *S. Congregatio Officii* concedit dispensationes super impedimentis mixtae 865
religionis et disparitatis cultus, pariter super interpellationibus faciendis in applicatione privilegii Paulini[2]. «Competentia autem S. Officii se extendit ad omnia, quae sive directe sive indirecte, in iure vel in facto se referunt ad privilegium Paulinum et ad quaslibet quaestiones circa matrimonia mixta.»[3]

b) *S. Congregatio de Sacramentis* concedit dispensationem in omnibus aliis impedimentis; concedit sanationem in radice, dispensationem super matrimonio rato; declarat legitimationem prolis. Si tamen agitur de impedimento professionis sollemnis religiosae, dispensatio petenda est a S. Congr. de Religiosis. Ad S. Congr. de Prop. Fide dirigendae quidem sunt omnes petitiones dispensationum matrimonialium provenientes ex locis, qui adhuc sub iurisdictione huius Congregationis sunt, attamen non ipsa concedit dispensationes petitas (sicuti antea fiebat), sed proponit petitiones aliis Congregationibus supra allegatis.

c) *Tribunal S. Poenitentiariae* concedit omnes dispensationes super impedimentis occultis et *pro foro interno tantum*. Quid sit impedimentum occultum, supra n. 767 dictum est. Quando agitur de matrimonio *contrahendo*, hodie non censentur impedimenta occulta nisi duo, scil. crimen occultum et affinitas ex copula illicita occulta. Sin autem agitur de matrimonio invalide *contracto* convalidando, etiam alia impedimenta, quae de natura sua sunt publica, possunt esse occulta de facto. Sic e. g. si Titius contraxit matrimonium cum Berta, quae genita est ex occulto adulterio matris suae cum avunculo Titii, hoc matrimonium invalidum est, quia Berta est in secundo gradu consanguinea cum Titio. Consanguinitas autem ista est *de facto* occulta, cuius dispensatio petenda est a S. Poenitentiaria, nisi tamen coniuges consentiant, ut dispensatio publice petatur a S. Congr. de Sacramentis. Si cum impedimento publico simul adest impedimentum occultum et oratores consentiunt in rei manifestationem, dispensatio petenda est a S. Congr. de Sacramentis, quae tunc concedit dispensationem super ambobus impedimentis. Sin autem oratores recusant rei manifestationem, dispensatio ab impedimento publico petenda est a S. Congr. de Sacramentis; dispensatio super impedimento occulto a Poenitentiaria. Sed requiritur tunc, ut in libello supplici porrecto Poenitentiariae mentio fiat publici impedimenti, a quo iam petita vel adhuc petenda est dispensatio a S. Congr. de Sacramentis (vel etiam ab episcopo rite delegato). — Ex hucusque dictis apparet,

---

[1] In casibus extraordinariis, praesertim quando dispensatio debet remanere prorsus occulta, Summus Pontifex oretenus concedit dispensationem.

[2] Const. «Sapienti consilio» I, 5.

[3] Ita ad litteras d. 27 Martii 1909 a S. Officio datas respondit S. Congregatio Consistorialis (Acta Ap. Sedis II 56).

inde a d. 3 Nov. 1908 neque Datariam neque Congregationem super Negotiis extraordinariis neque Secretariam Brevium concedere dispensationes matrimoniales [1].

2. Dispensandi facultas episcopis competens.

866 **Ex iure proprio** episcopus vel Ordinarius [2] loci dispensare potest: a) a proclamationibus faciendis; b) in votis *non reservatis;* c) in votis reservatis ante matrimonium, *si non suppetit tempus recurrendi ad S. Sedem* nec nuptiae differri possunt sine gravi incommodo; d) in omnibus impedimentis *occultis in casu urgentis necessitatis,* quando scil. matrimonium non potest differri sine gravi incommodo nec dispensatio peti valet a Summo Pontifice. Ita communissima sententia cum S. Alphonso [3]. S. Sedes, quae scit hanc sententiam in praxim deduci, videtur illam tacite approbare, etsi hucusque expressa approbatio nondum habetur. Immo non desunt auctores, qui docent, in casu gravissimae necessitatis episcopum pollere facultate dispensandi tum super impedimentis *materialiter* quidem publicis, *formaliter* autem occultis, tum super impedimentis de iure quidem publicis, de facto autem occultis [4]. Res non est tanti momenti practici, cum hodie fere omnes episcopi totius mundi habeant amplas facultates pro his casibus necessitatis. e) In impedimentis *occultis, quae contracto matrimonio deteguntur,* quando coniuges putativi nec possunt sine scandalo aut infamia separari nec sine periculo incontinentiae cohabitare [5]. f) In impedimentis *dubiis.* Nihil refert, utrum impedimentum sit dubium de facto an dubium de iure. Ita sententia communis et certa. In praxi prius adhibenda est debita diligentia ad solvendum dubium. Quodsi nihilominus dubium prudens, grave et fundatum remanserit atque tempus sufficiens adsit, consulenda est S. Sedes; sin autem casus urgeat neque agatur de aliquo impedimento iuris naturalis vel divini, tunc episcopus valet matrimonium concedere [6].

867 **Ex iure delegato** habent episcopi et Ordinarii amplissimas dispensandi facultates. Debent autem distingui facultates concessae a) pro imminente periculo mortis; b) extra periculum mortis.

---

[1] Quoad regiones et personas ad *ritus orientales* pertinentes concedit dispensationes matrimoniales Congregatio pro Negotiis rituum orientalium.

[2] Nomine Ordinarii veniunt praeter episcopos dioecesanos: vicarii apostolici, praelati et praefecti habentes iurisdictionem cum territorio separato, vicarii in spiritualibus generales et sede vacante vicarii capitulares. Cf. Decretum Leonis XIII d. 20 Febr. 1888.

[3] Theol. mor. l. 6, n. 613.

[4] Ita *Gennari* (Consultazioni mor. I CXXVII), qui plures auctores pro hac sententia citat et affert resolutionem S. C. C. d. 28 Ian. 1881, ubi responsum est non constare de nullitate alicuius matrimonii, quod contractum erat, postquam episcopus dispensavit super aliquo impedimento materialiter publico et formaliter occulto. Ergo episcopus valide dispensavit.

[5] Cf. *Feije,* De imped. et dispens. matrim. n. 637; *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 504 sqq.

[6] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 618; *Tanquerey,* De matrim. n. 1049, et praesertim *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 9, c. 12, n. 1.

a) **In periculo mortis.** Leo XIII concessit per Decretum S. Officii d. 20 Febr. 1888, ut «locorum Ordinarii dispensare valeant sive per se sive per ecclesiasticam personam sibi bene visam aegrotos in gravissimo mortis periculo constitutos, quando non suppetit tempus recurrendi ad S. Sedem, super impedimentis quantumvis publicis matrimonium iure ecclesiastico dirimentibus, excepto sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita proveniente». Circa hoc indultum sequentia notanda sunt:

α) Non potest applicari, nisi alteruter putativorum coniugum aegrotat et in periculoso morbo versatur atque ambo in matrimonio civili aut in concubinatu vivunt. Ergo si divortium civile obtentum est, aut si concubinatus est dissolutus, nulla dispensatio concedi potest[1].

β) In hoc indulto non comprehenditur dispensatio impedimentorum *prohibentium*, et notanter non impedimenti mixtae religionis[2], nisi tamen per speciale indultum haec facultas etiam concessa sit[3]. Hinc in articulo mortis episcopus vel eius delegatus potest vi privilegii Leoniani dispensare super impedimento *disparis cultus*, quippe quod sit impedimentum dirimens, non autem super prohibente impedimento mixtae religionis[4].

γ) Episcopus potest hanc facultatem *habitualiter*, i. e. pro omnibus casibus occurrentibus, delegare *parochis et vice-parochis tantum*[5]; pro singulis autem casibus cuilibet personae ecclesiasticae bene visae. In aliquibus tamen dioecesibus episcopi valent habitualiter delegare etiam alios sacerdotes[6].

δ) Cum facultate convalidandi matrimonium conceditur etam potestas legitimandi prolem spuriam susceptam excepta adulterina et sacrilega, i. e. genita ab adulteris aut personis voto sollemni castitatis ligatis.

ε) Hoc indultum Leonianum adhuc valet, cum non sit revocatum[7]; attamen nunc ex indulto Pii X omnibus sacerdotibus ampliores facultates concessae sunt, ut infra dicetur.

b) **Extra periculum mortis** episcopi possunt dispensare in impedimentis matrimonialibus vi *facultatum quinquennalium aut trienna-*

---

[1] S. Offic. d. 3 Maii 1899. [2] Ita expresse statuit S. Offic. d. 18 Martii 1891.

[3] Tale indultum datum est episcopo Argentoractensi per Decretum S. Officii d. 10 Dec. 1903.

[4] Quando in periculo mortis conceditur dispensatio super impedimento disparis cultus, exigendae sunt consuetae cautiones; secus dispensatio concessa est invalida, ut statuit S. Officium d. 21 Iunii 1912. — Quando autem dispensandum est cum iis, qui s. subdiaconatus aut diaconatus ordine sunt insigniti vel sollemnem professionem religiosam emiserint, tunc de impertita dispensatione nuntius mittendus est ad S. Officium et interim pro viribus curandum est, ut scandalum forte exsistens removeatur, tum inducendo eosdem, ut se conferant in loca, ubi eorum conditio ecclesiastica aut religiosa ignoratur, tum, si obtineri nequeat, iniungendo saltem speciales poenitentias salutares pro redimendis excessibus praeteritis et pro bono exemplo praesenti.

[5] S. Offic. d. 9 Ian. 1899.

[6] E. g. in dioecesibus Wratislaviensi (d. 17 Febr. 1891), Coloczensi (d. 25 Maii 1898).

[7] Cf. *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 48.

lium aut decennalium, quas solent obtinere a S. Sede. Unde in praxi, nisi obstet secretum aut adsit periculum violandi sigillum sacramentale, multum praestat dirigere omnes petitiones dispensationum ad curiam episcopalem, quae fere semper dispensationem petitam et facilius et celerius concedet.

868 *Quantum ad istas facultates quinquennales vel decennales aut triennales notandum est:*

1. Sedulo attendi debent clausulae Rescripto insertae; unde e. g. si addita est clausula: «nec eis [facultatibus] possit extra fines dioecesis uti», episcopus non valet dispensare subditos suos extra dioecesim commorantes.

2. Si contrahentes sunt diversarum dioecesium, distinctione opus est: vel impedimentum est *uni contrahentium proprium,* e. g. votum; tunc contrahentis episcopus proprius dispensare solet. Vel impedimentum est *utrique commune,* ut consanguinitas, crimen etc.; tunc alterutrius contrahentis episcopus videtur posse dispensationem concedere; etenim si sublatum est impedimentum ex una parte, etiam altera pars libera evadit [1]. Convenit tamen, ut dispensatio petatur ab episcopo, in cuius dioecesi matrimonium celebratur. In impedimento mixtae religionis dispensat episcopus *partis catholicae.* De hac re statuit S. Officium d. 30 Iunii 1892: «Coniuges in causis mixtarum nuptiarum subsunt episcopo, in cuius dioecesi pars catholica domicilium habet; et quando ambo sunt catholici, quia pars haeretica in Ecclesiae sinum reversa est, subsunt episcopo, in cuius dioecesi domicilium habet maritus.» [2] Cum per Decretum «Ne temere» vetus doctrina de parocho proprio in assistentia matrimonii sit multum mutata, pro regula generali haberi potest: Episcopus sponsae concedit dispensationem in impedimentis utrique contrahentium communibus, vel ille in cuius dioecesi matrimonium valide et licite contrahitur, *quin sit necessaria delegatio alterius dioeceseos Ordinarii.* Neque haec regula contraria est decisioni S. Officii citatae, cum ibi tantum quaesitum fuerit, «quis sit Ordinarius, coram quo *processus* in causis matrimonialibus mixtae religionis sit instituendus».

3. Episcopus, qui habet facultatem dispensandi in impedimentis dirimentibus matrimonii, non eo ipso potest etiam dispensare in impedimentis prohibentibus vel in pluribus impedimentis insimul occurrentibus, sed ad hoc requiritur «*indultum speciale cumulandi*». — Possunt autem episcopi subdelegare omnes suas facultates, nisi id specialiter sit interdictum in Rescripto [3].

4. Facultates omnes specialiter et habitualiter a S. Sede episcopis aliorumque locorum Ordinariis concessae non suspenduntur vel desinunt ob eorum mortem vel a munere cessationem, sed ad successores ordinarios transeunt [4].

5. Dispensationes a quibusvis impedimentis matrimonium sive dirimentibus sive impedientibus, quae *regibus ac regiae stirpis principibus* erunt concedendae, speciali modo reservatae sunt Apostolicae Sedi, ita ut ab huius potestatis usu excludantur Ordinarii omnes et alii quilibet in quavis dignitate constituti; atque in omnibus facultatibus a S. Sede obtentis semper intelligitur exclusa facultas dispensandi super impedimenta, quae obstant matrimonio principum. Ita statuit S. Congregatio de Sacramentis [5]. Quamvis hoc Decretum excludere videatur omnem dispensandi facultatem in matrimoniis

---

[1] Cf. S. Poenit. d. 4 Sept. 1839. [2] Collect. de Prop. Fide n. 1799.
[3] S. Offic. d. 14 Dec. 1888. [4] S. Offic. d. 24 Nov. 1897.
[5] Die 7 Martii 1910 (Acta Ap. Sedis II 147).

principum, nihilominus inde non videtur prohibitum, quominus confessarius habens «Pagellam S. Poenitentiariae» (de qua infra) *in actu confessionis* dispenset etiam in matrimoniis principum super impedimentis prorsus occultis, e. g. affinitatis ex copula illicita. Etenim secus sigillum sacramentalis confessionis saepe valde periclitaretur. Nam cum poenitentes regiae stirpis non sint ita numerosi, si confessarius in petitione dispensationis deberet declarare agi de matrimonio principis, facile detegeretur, quisnam esset ille princeps, et sigillum sacramentale laesum esset. Porro S. Congregatio nec potest nec vult aliquid statuere, quo sigillum sacramentale in periculum vocaretur. Ita salva meliore sententia.

3. Dispensandi facultas concessa simplicibus sacerdotibus.

Omnes sacerdotes episcopo inferiores, nullam facultatem habent 869
dispensandi in impedimentis matrimonialibus. Sunt tamen duo casus, in quibus aliquas dispensationes concedere valent:

1. *Si habent speciales facultates,* quales concedi solent in locis missionum et in aliis locis per sic dictam «*Pagellam S. Poenitentiariae*», in qua pro foro interno continetur facultas «dispensandi super occultis impedimentis primi necnon primi ac secundi, ac secundi tantum gradus affinitatis provenientis ex illicita copula, quando agitur de matrimonio cum dicto impedimento iam contracto, ... et dispensandi super impedimento occulto criminis, dummodo sit absque ulla machinatione et agatur de matrimonio iam contracto.»

2. *Imminente mortis periculo,* ubi parochus vel loci Ordinarius vel sacerdos ab alterutro delegatus haberi nequeat, ad consulendum conscientiae et (si casus ferat) legitimationi prolis matrimonium valide et licite potest contrahi coram quolibet sacerdote et duobus testibus. Ita Decretum «Ne temere» art. VII. — Pius X autem per Decretum S. Congregationis de Sacramentis d. 14 Maii 1909 concessit, ut quilibet sacerdos sic licite matrimonio assistens *in iisdem rerum adiunctis* dispensare quoque valeat super impedimentis omnibus etiam publicis matrimonium iure ecclesiastico dirimentibus, exceptis sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita[1]. Neque amplius requiritur, ut moribundus vivat in concubinatu et laboret aegritudine, sicut habebat indultum Leonianum supra citatum, sed sufficit causa ad consulendum conscientiae moribundi[2]. Proles legitimari potest (excepta adulterina et sacrilega), sicut in indulto Leoniano concessum erat. Etiam ista facultas Piana non videtur se extendere ad impedimenta *prohibentia,* sicut iam supra dictum est de indulto Leoniano. Unde si quis sacerdos vocatur ad moribundum, qui vivit in matrimonio *mixto invalido,* potest quidem illum (si est rite dispositus) sub consuetis promissionibus absolvere ab omnibus peccatis, non autem valet eius matrimonium convalidare. Non dubitandum est, quin mens Pii X in hac facultate concedenda fuerit *ampliare* indultum Leonianum, largiendo non solum

---

[1] Acta Ap. Sedis I 468.

[2] S. C. de Sacr. d. 16 Aug. 1909 (Acta Ap. Sedis I 656).

episcopis et parochis dispensandi facultatem, sed singulis sacerdotibus. Unde probabiliter dici potest, nunc quemlibet sive parochum[1] sive nulla delegatione speciali praeditum sacerdotem posse in imminente periculo mortis, quando valide assistit matrimonio, dispensare ab omnibus impedimentis dirimentibus iuris ecclesiastici (exceptis duobus supra allatis). Proinde parochus adhibendo privilegium Leonianum potest dispensare etiam ab impedimento clandestinitatis, i. e. in hoc casu ab assistentia duorum testium, si aliquod matrimonium in articulo mortis est convalidandum. Illi autem sacerdotes, *qui non sunt parochi,* debent in convalidatione talis matrimonii adhibere duos testes. Ita communissime explicant auctores hanc facultatem Pianam. Cum autem haec explicatio in praxi patiatur gravia incommoda, cumque Pius X evidenter voluerit ampliare facultates iam a Leone XIII concessas, ideo nonnulli auctores[2] docent *in absentia parochi omnem sacerdotem* posse convalidare matrimonium in tali casu etiam sine assistentia duorum testium.

§ 3.

De causis dispensationum.

870 Concilium Tridentinum[3] statuit: «In contrahendis matrimoniis vel nulla omnino detur dispensatio, vel raro idque ex causa et gratis concedatur.» Aliis verbis: Ad *licitam dispensationem* semper requiritur iusta causa; ad *validam* autem *dispensationem* supremus legislator, scil. Summus Pontifex, non indiget quidem causa, cum sit supra totam legem ecclesiasticam, sed de facto non censetur dispensare deficiente causa. Omnes autem alii inferiores Summo Pontifici nec valide nec licite dispensant sine iusta causa. Ratio est, quia Papa non delegat hanc dispensandi facultatem, nisi exerceatur prudenter et ex rationabili causa. Si tamen dispensans putat adesse veram causam, quae de facto non adest propter errorem vel etiam propter dolum, non *ilico* dispensatio irritatur, ut infra dicetur.

Species causarum.

a) Causae *finales* (motivae) vocantur illae, quae per se sufficiunt ad dispensationem obtinendam. Causae *impellentes* (impulsivae) sunt illae, quae per se solas non sufficiunt ad dispensationem impetrandam, sed tamen *coadiuvant* ad hunc effectum. Hinc si afferuntur una causa finalis et plures causae impellentes, facilius obtinetur dispensatio quam si sola causa finalis adsit.

b) Causae *infamantes* (inhonestae, turpes) sunt illae, quae ex delicto oriuntur et infamiam parere solent. Causae *honestae* non habent nec delicti nec infamiae notam. Cum ex causis infamantibus, e. g. ex

---

[1] Etiam parochi comprehenduntur in hac facultate, etsi non fuerint habitualiter subdelegati a propriis Ordinariis. S. C. de Sacr. d. 29 Iulii 1910 (Acta Ap. Sedis II 650).

[2] Hanc sententiam tenent *De Smet* l. c. n. 369; «Il Monitore» XXI 472 sqq; «Nouvelle Revue théol.» 1909, 472. [3] Sess. 24, c. 5 de reform. matrim.

affinitate illicita, facile magnum damum oriri possit, nisi dispensatio ad matrimonium ineundum concedatur, illae solent esse valde efficaces ad dispensationem obtinendam.

c) Causae *canonicae* vocantur illae, quae in iure vel secundum stylum Curiae Romanae ut finales et sufficientes habentur. Causae *non canonicae* (vocantur etiam causae rationabiles certae) sunt illae, quae ex se solis non sufficiunt ad dispensationem obtinendam; quare si propter illas solas dispensatio nihilominus conceditur, dicitur concedi «sine causa», i. e. sine causa canonica. Causae canonicae sunt idem quod causae finales, causae vero non canonicae aequiparantur causis impulsivis.

Causae canonicae *dispensandi enumerantur in Instructione* 871
S. Congregationis de Prop. Fide d. 9 Maii 1877 sequentes sexdecim:

1. «*Angustia loci* sive absoluta sive relativa (ratione tantum *oratricis*), cum scil. in loco originis vel etiam domicilii cognatio feminae ita sit propagata, ut alium paris conditionis, cui nubat, invenire nequeat, nisi consanguineum vel affinem, patriam vero deserere sit ei durum.»

Angustia loci censetur *absoluta,* si ibi (non in parochia) non sunt ultra 300 foci vel 1500 incolae [1] et distantia a loco proximo est ultra miliare (1500 metra) [2]. Si locus sponsi est idem vel aeque angustus ac locus sponsae, tunc id utiliter in libello supplici enuntiari potest in hunc modum: angustia loci, in quo oratores orti sunt (domicilium habent), vel: angustia locorum, ubi oratores . . . Angustia loci est *relativa,* si in loco domicilii plures quidem incolae catholicae sunt quam 1500, sed cognatio feminae est ita propagata, ut alium maritum paris conditionis invenire nequeat. Notandum est, in computatione incolarum alicuius loci non numerari *haereticos* forsan ibi commorantes; catholici autem impii et increduli computari debent.

2. «*Aetas feminae superadulta,* si scil. *vigesimum quartum* aetatis annum iam egressa hactenus virum paris conditionis, cui nubere possit, non invenit. Haec vero causa non suffragatur *viduae,* quae ad alias nuptias convolare cupit.»

Iam non requiritur, ut investigatio fiat, utrum femina hucusque non potuerit invenire virum paris conditionis, sed ipsa aetas per se solam sufficit. Etenim ad quaesitum: «An in verificatione causae [scil. aetatis oratricis superadultae] sciscitari etiam et probari oporteat, mulierem superadultam usque ad illam aetatem virum paris conditionis, cui nubere posset, non invenisse, et hoc ad dispensationis validitatem?» respondit S. Poenitentiaria d. 5 Aprilis 1902: «satis esse quod certo constet de aetate superadulta.»

3. «*Deficientia aut incompetentia dotis,* si nempe femina non habeat *actu* tantam dotem, ut extraneum aequalis conditionis, qui neque consanguineus neque affinis sit, nubere possit in proprio loco, in quo commoratur. Quae causa magis urget, si mulier penitus indotata exsistat, et consanguineus vel affinis eam in uxorem ducere aut etiam convenienter ex integro dotare paratus sit.»

---

[1] Pius IX d. 30 Aug. 1847.

[2] S. C. C. d. 16 Dec. 1876 et 8 Martii 1884; cf. S. C. C. d. 24 Aug. 1907.

Dotis nomen non est intelligendum in stricto sensu iuristico, sed ea *fortuna,* quae actu affertur ab uxore in matrimonium ad sustinenda onera matrimonii; quapropter femina, quae post mortem parentum sufficientem fortunam habebit, sed nunc in contrahendo matrimonio vel nihil vel parum recipit a parentibus, est indotata, aut saltem eius dos est incompetens. Ista dispensationis causa saepe accidere potest sponsae, cuius parentes altam quidem dignitatem, sed mediocrem fortunam habent.

4. «*Lites super successione bonorum iam exortae vel earundem grave aut imminens periculum.* Si mulier gravem litem super successione bonorum magni momenti sustineat, neque adest alius, qui litem huiusmodi in se suscipiat propriisque expensis prosequatur praeter illum, qui ipsam in uxorem ducere cupit, dispensatio concedi solet; interest enim reipublicae, ut lites exstinguantur. Huic proxime accedit alia causa, scil. *dos litibus involuta,* cum nimirum mulier alio est destituta viro, cuius ope bona sua recuperare valeat. Verum huiusmodi causa non nisi pro remotioribus gradibus sufficit.»

872 5. «*Paupertas viduae,* quae numerosa prole sit onerata et vir eam alere polliceatur. Sed quandoque remedio dispensationis succurritur viduae ea tantum de causa, quod iunior sit atque in periculo incontinentiae versetur.»

In hac causa canonica includuntur duo motiva: a) onus viduae incumbens ex prole et b) iuventus et periculum incontinentiae. Facillime utrumque motivum adest, si vidua iunior habet infantes nondum adultos; etenim non tantum nutritio corporalis proli necessaria est, sed etiam (et quidem praecipue) educatio spiritualis, quae difficillima est, si mater orbata est efficaci adiutorio mariti.

6. «*Bonum pacis,* quo nomine veniunt nedum foedera inter regna et principes, sed etiam exstinctio gravium inimicitiarum, rixarum et odiorum civilium. Haec causa adducitur vel ad exstinguendas graves inimicitias, quae inter contrahentium consanguineos vel affines ortae sunt quaeque matrimonii celebratione omnino componerentur, vel quando inter contrahentium consanguineos et affines inimicitiae graves viguerint et, licet pax inter eos iam inita sit, celebratio tamen matrimonii ad ipsius pacis firmationem conduceret.»

7. «*Nimia, suspecta, periculosa familiaritas necnon cohabitatio* sub eodem tecto, quae facile impediri non posset.»

Ista causa evenire posset, si e. g. ancilla habitat cum solo viro et sinistri rumores de eorum vita sparguntur. Infra sub n. 14 et 15 similes et adhuc graviores causae afferuntur.

8. «*Copula* cum consanguinea vel affine vel alia persona impedimento laborante praehabita, et *praegnantia ideoque legitimatio prolis,* ut nempe consulatur bono prolis ipsius et honori mulieris, quae secus innupta maneret. Haec profecto una est ex urgentioribus causis, ob quam etiam plebeiis dari solet dispensatio.»

In Instructione adduntur verba: «Dummodo copula patrata non fuerit sub spe facilioris dispensationis; quae circumstantia in supplicatione foret

exprimenda.» Sed haec abolita sunt per Decretum S. Officii d. 25 Iunii 1885 statuens, «dispensationes matrimoniales posthac concedendas etiamsi copula incestuosa vel consilium et intentio per eam facilius dispensationem impetrandi reticita fuerit, validas futuras». Haec causa canonica copulae est inter causas *infamantes,* ac proinde saepe in solo foro interno agnoscitur ideoque pertinet ad tribunal S. Poenitentiariae.

9. «*Infamia mulieris* ex suspicione orta, quod illa suo consanguineo aut affini nimis familiaris cognita sit ab eodem, licet suspicio sit falsa, cum nempe, nisi matrimonium contrahatur, mulier graviter diffamata vel innupta remaneret vel disparis conditionis viro nubere deberet aut gravia damna orirentur.»

10. «*Revalidatio matrimonii,* quod bona fide et publice, servata Tridentina forma, contractum est; quia eius dissolutio vix fieri potest sine publico scandalo et gravi damno, praesertim feminae. At si mala fide sponsi nuptias inierunt, gratiam dispensationis minime merentur, sic disponente Concilio Tridentino sess. 24, c. 5 de reform. matrim.»

Licet sponsi non mereantur dispensationem impedimenti, si mala fide matrimonium invalidum contraxerint, tamen hodierna disciplina est mitior. Nam non solum conceditur dispensatio, si una tantum pars contraxerit cum mala fide, sed etiam si ambo contrahentes fuerint quidem in mala fide, sed nunc promittunt seriam et fide dignam emendationem. Ratio est, quia ex separatione sponsorum solent tot damna oriri, ut praestet dispensationem concedere. In petenda autem dispensatione ad convalidandum matrimonium invalidum mentio semper facienda est, utrum sponsi in bona an in mala fide contraxerint matrimonium.

11. «*Periculum matrimonii mixti vel coram acatholico ministro* 873
celebrandi. Quando periculum adest, quod volentes matrimonium in aliquo etiam ex maioribus gradibus contrahere, ex denegatione dispensationis ad ministrum acatholicum accedant pro nuptiis celebrandis, spreta Ecclesiae auctoritate, iusta invenitur dispensandi causa, quia adest non modo gravissimum fidelium scandalum, sed etiam timor perversionis et defectionis a fide taliter agentium et matrimonii impedimenta contemnentium, maxime in regionibus, ubi haereses impune grassantur.... Idem dicendum de periculo, quod pars catholica cum acatholico matrimonium celebrare audeat.»

12. «*Periculum incestuosi concubinatus....*»

13. «*Periculum matrimonii civilis.* Ex dictis consequitur, probabile periculum, quod illi, qui dispensationem petunt, ea non obtenta, matrimonium dumtaxat civile, ut aiunt, celebraturi sint, esse legitimam dispensandi causam.»

14. «*Remotio gravium scandalorum.*»

15. «*Cessatio publici concubinatus.*»

16. «*Excellentia meritorum,* cum aliquis aut contra fidei catholicae hostes dimicatione aut liberalitate erga Ecclesiam aut doctrina, virtute aliove modo de religione sit optime meritus.»

«Hae sunt communiores potioresque causae, quae ad matrimoniales dispensationes impetrandas adduci solent.» — Ita citata Instructio. Ergo

non excluduntur aliae causae, quae possunt legislatorem movere ad dispensationem petitam concedendam.

874 **Causae non canonicae** seu impulsivae, quae solent sufficere ad obtinendam dispensationem saltem minoris gradus[1], enumerari possunt:

1. *Ex parte oratricis:* a) difficultas inveniendi virum indole, fide, moribus aeque commendabilem; b) infirmitas aliique defectus, e. g. illegitimitas natalium, defloratio iam perpessa etc.; c) orbitas, i. e. si oratrix est orbata utroque parente; d) auxilium parentibus praesertim pauperibus praestandum.

2. *Ex parte oratoris:* a) infirmitas, ita ut indigeat bonae uxoris curatione et solatio; b) cura prolis susceptae ex matrimonio praecedente; c) adiutorium mulieris uxoris ad gerendam rem domesticam.

3. *Ex parte utriusque:* a) propositum matrimonii iam divulgatum, ita ut sine infamia ab illo supersederi nequeat; b) virtutes et boni mores utriusque; c) bonum parentum.

§ 4.

De modis petendi dispensationem.

Apprime distinguendum est, utrum dispensatio sit petenda super impedimento *publico* an super impedimento *occulto* an super utroque simul. Omnes autem dispensationes matrimoniales petuntur *nomine contrahentium,* ac proinde petitio facienda est in tertia et non in prima persona, e. g. Titius petit. Iuxta stylum Curiae contrahentes petentes dispensationem vocantur: orator, oratrix, oratores, lator, latrix, latores.

Dispensatio *pro foro externo* petitur a parocho, mediante curia episcopali. Parochus *sponsae* solet petere dispensationem; et si contrahitur matrimonium mixtum, parochus *partis catholicae* mittit libellum supplicem.

Dispensatio *pro foro interno* petitur a confessario, idque item mediante curia episcopali, nisi tamen periculum laedendi sigilli sacramentalis obliget mittere libellum supplicem ad S. Poenitentiariam. Neque requiritur, ut dispensatio petatur a confessario utriusque poenitentis, quia dispensatio a Papa procedit, et sublato impedimento ab una parte, etiam altera libera evadit[2]. Hinc si adest e. g. impedimentum criminis occultum, sufficit, ut confessarius sponsi petat dispensationem. Sin

---

[1] Solent distingui dispensationes gradus maioris et gradus minoris. Dispensationes *gradus maioris* censentur: a) ab impedimentis consanguinitatis secundi gradus lineae collateralis aequalis, et secundi et tertii gradus attingentis primum; b) affinitatis primi et secundi gradus lineae collateralis aequalis, et secundi et tertii gradus attingentis primum; c) criminis ex adulterio cum promissione futuri matrimonii. — Dispensationes *minoris gradus* sunt: a) cansanguinitatis in tertio et quarto gradu lineae collateralis sive aequalis sive inaequalis; b) affinitatis in tertio et quarto gradu lineae collateralis sive aequalis sive inaequalis; c) omnis affinitatis ex copula illicita; d) cognationis spiritualis cuiusvis generis; e) publicae honestatis sive ex sponsalibus sive ex matrimonio rato. Dispensationes in impedimentis minoris gradus conceduntur omnes ex rationabilibus causis a S. Sede approbatis. Sic vero concessae perinde valebunt, ac si ex motu proprio et ex certa scientia impertitae sint; ideoque nulli erunt impugnationi obnoxiae, *sive obreptionis vitio sive subreptionis.* Ita Normae peculiares c. 7, a. 3 (Acta Ap. Sedis I 91).

[2] Ita S. Poenit. d. 4 Sept. 1839.

autem adest impedimentum, quod afficit unam partem solam, ut est e. g. votum simplex occultum, tunc sane confessarius huius partis debet dispensationem petere; et si utraque pars ligata est voto, duplex dispensatio petenda est.

1. Modus petendi dispensationem super impedimento publico. 875

In libello supplici exprimi debent:

a) «*Nomen et cognomen oratorum,* utrumque distincte ac nitide, ac sine ulla litterarum abbreviatione scribendum.» [1]

Si quis habet plura cognomina, non requiritur, ut prorsus omnia indicentur, dummodo ex indicato nomine orator clare cognosci possit. Praestat, etsi communiter non est necessarium, ut indicentur etiam aetas, dioecesis, domicilium aut quasi-domicilium contrahentium. Ratio est, quia Curia Romana solet committere dispensationis exsecutionem episcopo domicilii aut quasi-domicilii contrahentium.

b) «*Species etiam infima impedimenti.*»

Hinc in consanguinitate, affinitate et honestate publica non tantum gradus (aequalis vel inaequalis), sed etiam *linea* indicanda est [2]. In affinitate enuntiandum est, utrum orta sit ex copula licita an ex illicita; in honestate publica: utrum ex sponsalibus an ex matrimonio rato; in cognatione spirituali: utrum adsit paternitas an compaternitas.

c) «*Numerus impedimentorum.*»

Ideo indicandum est, utrum adsit simplex an multiplex consanguinitas aut affinitas; praeter impedimenta dirimentia etiam impedimenta prohibentia, si quae adsint, nuntianda sunt, et praesertim impedimentum *mixtae religionis* non est silentio praetereundum. Attamen in petenda dispensatione super impedimento affinitatis primi et secundi gradus lineae collateralis, si hoc impedimentum nedum ex matrimonio consummato cum defuncto coniuge oratoris vel oratricis, sed etiam ex copula antematrimoniali cum eodem defuncto patrata oriatur, necesse non est, ut mentio fiat huiusmodi illicitae copulae [3]. Olim ad validitatem dispensationis in petitione exprimenda erat copula incestuosa forte habita inter sponsos; pariter indicandum fuerat, utrum copula habita fuerit ea intentione, ut facilius dispensatio obtineretur. Haec omnia nunc abolita sunt, quia durum potuit esse pro sponsis, ut extra confessionem deberent haec peccata fateri. Inde accidit, ut propter hanc copulam incestuosam celatam dispensatio et ipsum matrimonium irritaretur, quod sane fuit incommodum maximum [4].

d) «*Variae circumstantiae.*»

Utrum matrimonium sit contractum an contrahendum; si iam contractum, aperiri debet, utrum bona fide, saltem ex parte unius, an cum scientia impedimenti; item an praemissis denuntiationibus et iuxta formam praescriptam a Decreto «Ne temere»; demum an sit consummatum.

---

[1] Ita Instructio S. C. de Prop. Fide d. 9 Maii 1877, ex qua etiam sequentia omnia desumpta sunt.

[2] Hinc valde expedit, immo in nonnullis dioecesibus exigitur, ut schema genealogicum oratorum addatur.

[3] Ita S. Poenit. d. 29 Martii 1842 et iterum d. 10 Dec. 1874.

[4] Cf. S. Offic. d. 25 Iunii 1885 et 18 Martii 1891.

e) *Causae dispensationis.*

In quantum possibile est, afferendae sunt *causae canonicae,* quae supra descriptae sunt. Praestat, ut omnes causae (sive canonicae sive non-canonicae) afferantur. Nam quo validiores et numerosiores sunt hae causae, eo facilior est dispensatio obtinenda.

876 f) *Status fortunae oratorum.*

Licet Concilium Tridentinum[1] praeceperit, ut dispensationes sint gratis concedendae, quia accipere pecuniam pro gratia spirituali dispensationis est simonia; tamen nihil obstat, quominus aliquid exigatur pro sustentatione officialium aliisque causis honestis. Proinde in dispensationis concessione solet aliqua taxa imponi, in qua quattuor comprehenduntur:

α) *Taxa proprie dicta,* quae servit ad sustentationem officialium Curiae Romanae.

β) *Componenda* sive compositio, quae est summa pecuniae occasione dispensationis praeter taxam dicasteriis romanis solvenda, ut in pia opera erogetur. Haec componenda saepe (non autem semper) habet rationem poenae aut mulctae, ut fideles deterreantur a matrimoniis ineundis, quibus obstant impedimenta praesertim maioris gradus.

γ) *Agentia,* i. e. salarium, quod debetur illis hominibus, qui in Curia Romana negotia sive pro dioecesi sive pro singulis oratoribus agunt et «Agentes» vocantur. Qui quidem sunt homines privati et non raro laici.

δ) *Expensae postales.*

Pecunia solvenda in dispensationibus matrimonialibus mensuratur secundum duas regulas: 1. secundum qualitatem impedimentorum et 2. secundum fortunam oratorum. Etenim quo maius est impedimentum, eo maior taxa imponitur; et quo minor est fortuna oratorum, eo minor taxa ab eis exigitur.

Iuxta vigentem disciplinam quattuor (vel quinque) classes oratorum distinguuntur:

α) *Pauperes et miserabiles,* qui nullam fortunam habent et labore manuum vel industria vivunt. Isti nihil solvere tenentur pro dispensatione obtinenda.

β) *Vere pauperes,* quorum bona, detractis debitis aliisque oneribus, non multum excedunt 3000 francorum. Illis imponitur modica taxa solvenda[2].

γ) *Fere pauperes,* quorum fortuna, detractis debitis, non multum excedit valorem 10 000 francorum. Istis imponitur praeter taxam modica componenda; e. g. 10 francorum.

δ) *Communes,* quorum fortuna multum excedit summam 10 000 francorum.

ε) *Divites* vel *nobiles* habentur illi, quorum fortuna, detractis omnibus debitis, maximos reditus producit. Inter formam communem et formam divitum seu nobilium dispensationis ea sola differentia intercedit, quod divitibus maior componenda imponitur. Taxa autem est eadem. — Cum hodie sit haud raro difficile statuere fortunam oratorum, aliquando solet in petitione dispensationis offerri aliqua conveniens et libera oblatio; e. g.: «Oratores pauperes offerunt in totum 20 libellas», aut si oratores non sunt pauperes: «Oratores offerunt in totum 50 (100) libellas, quae oblatio iuxta circum-

---

[1] Sess. 24, c. 5 de reform. matrim.

[2] Haec taxa solet esse: 32 franci in dispensatione super impedimentis primi gradus affinitatis et secundi gradus attingentis primum in affinitate aut consanguinitate; 26 franci secundi gradus aequalis tum affinitatis tum consanguinitatis; 21 franci in omnibus aliis gradibus consanguinitatis et affinitatis.

stantias loci, personarum et possessionis iusta et rationabilis est.» Notandum est, in computatione fortunae *utriusque* nupturientis facultates addendas esse, nisi una pars sit acatholica. Huius enim fortuna non computatur. Si qui iniqua voluntate renuant solvere taxam pro aliqua dispensatione obtinenda, cuius tamen concessio sit moraliter necessaria ad peccata et scandala vitanda, hoc erit ab Ordinariis indicandum in libellis supplicibus. Tunc nihilominus concedetur dispensatio necessaria, sed Ordinarius communicans dispensationem petitam debet commonere oratores (si fieri id opportune prudenterque licebit), *ex iustitia aliquid S. Sedi deberi.* Etiam error aut fraus inique facta circa conditionem fortunae oratorum dispensationem obtentam non reddit invalidam [1]. Dispensationes, quae ab episcopis vi iurisdictionis ordinariae aut delegatae conceduntur, *non sunt obnoxiae alicui taxae,* nisi tamen ex indulto apostolico aliqua summa satis modica exigi queat [2]. — Omnes dispensationes pro foro interno concessae a S. Poenitentiaria gratis dantur [3].

2. Modus petendi dispensationem super impedimento occulto. 877

Cum in dispensationibus petendis super impedimentis occultis sedulo observandum sit secretum commissum aut etiam sacramentale, parochus vel confessarius debet prudenter perpendere, utrum petitio sit mittenda ad S. Poenitentiariam an ad episcopum dioecesanum. In parvis locis magis imminet periculum laedendi secretum quam in magnis urbibus. In libello supplici non vera sed ficta nomina, e. g. Titius, Caius, Anna, Cornelia etc., scribenda sunt. Species infima impedimenti eiusque circumstantiae declarandae sunt et demum oportet causam dispensationis petitae afferre. Speciminis causa hic damus petitionem aliquam directam ad S. Poenitentiariam:

Eminentissime Princeps

Titius catholicus post sponsalia inita cum Titia catholica carnalem copulam habuit cum sorore sponsae suae ideoque prohibetur, quominus promissum matrimonium ineat cum Titia. Obstat enim impedimentum affinitatis lineae collateralis primi gradus ex copula illicita. Impedimentum istud est prorsus occultum, et nisi matrimonium revera contrahatur inter Titium et Titiam, magna scandala et rixae orientur. Quare supplex rogat Titius Eminentiam Vestram, ut dispensatio sibi in contracta affinitate concedatur. Eminentiae vestrae placeat dirigere Rescriptum ad me infra scriptum confessarium

Fribourg (Suisse) — Humillimum servum
Rue de Romont 4. — Carl Müller

Extra vero super involucrum epistolae scribatur:

All' Eminentissimo Cardinale Maggiore Penitenziere
Cancelleria Apostolica
Roma.

Nota. Leo XIII d. 10. dec. 1891 prohibuit, ne dispensationes in Curia 878 Romana admitterentur *ope telegraphi* propter magna incommoda, quae ex hoc modo agendi evenire possunt. Idem a pluribus episcopis pro suis dioe-

[1] Ordo servandus in Curia Rom., norm. comm. c. 11, n. 3 (Acta Ap. Sedis I 56).

[2] Cf. *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 50, ubi taxae in archidioecesi Coloniensi usitatae indicantur.

[3] Ordo serv. in C. R., norm. pec. c. 8, a. 1 (Acta Ap. Sedis I 102).

cesibus statutum est. Nihilominus in casu urgentissimae necessitatis licet ope telegraphi vel telephonii petere et dare dispensationes matrimoniales[1]. Semper quidem conveniens est, ut in dispensatione petenda adhibeatur *lingua latina;* per se autem nihil obstat, quominus in litteris ad episcopum dioecesanum directis adhibeatur lingua patriae; in litteris dirigendis ad Curiam Romanam licet etiam adhibere linguam italicam aut aliam satis notam.

879 3. **Modus petendi dispensationem super impedimentis occultis et publicis simul occurrentibus.**

Dispensatio super impedimento publico petenda est, sicut supra n. 875 dictum est. In petitione autem dispensationis super impedimento occulto mentio facienda est etiam impedimenti publici, cuius dispensatio iam obtenta vel saltem petita est in foro competenti[2]. Propter periculum infamationis raro licet in curia episcopali petere dispensationem utriusque impedimenti. Proinde in praxi praestat mittere dispensationis petitionem super impedimento publico ad curiam episcopalem et petere dispensationem impedimenti occulti a S. Poenitentiaria. Cum autem aliquando tempus non sufficiat recurrendi ad S. Poenitentiariam, etiam sequenti modo infamatio petentium satis praecavetur: Dispensatio petenda super impedimento publico dirigitur ad vicarium generalem episcopi et dispensatio super impedimento occulto petitur ab ipso episcopo, qui velit dispensationem concedere per se ipsum et sine intermedio officiali. Ut consideranti facile patet, hoc modo non vitatur omne periculum infamationis, ac proinde non licet illum adhibere *nisi cum expresso consensu nupturientium.*

§ 5.

De modis exsequendi dispensationem obtentam.

880 **Regula generalis**, cui non obstant nisi paucae exceptiones, haberi potest:

Iuxta vigentem disciplinam Curia Romana solet omnes dispensationes matrimoniales concedere *in forma commissaria;* episcopi autem, auctoritate sive propria sive delegata utentes, dispensant *in forma gratiosa,* saltem si agitur de impedimentis publicis.

Omnes dispensationes concessae in forma gratiosa exsecutorem suapte natura non postulant[3]. Dispensationes autem in forma commissoria concessae tunc solum effectum suum nanciscuntur, quando legitime exsecutioni mandantur, seu, uti dicunt, «*fulminantur*». Pro impedimentis *publicis* Romana Curia solet committere exsecutionem dispensationis Ordinario oratorum vel Ordinario loci. Talis autem Ordinarius est ille, «qui litteras testimoniales dedit, vel preces transmisit ad Sedem Apostolicam, sive sit Ordinarius originis sive domicilii, sive utriusque sponsi sive alterutrius eorum»[4]. Ordinarius iste

---

[1] Cf. *Vogt,* Das kirchl. Eherecht § 52.

[2] En specimen talis petitionis: Caius et Sempronia in secundo gradu lineae collateralis aequalis consanguinei matrimonium contrahere intendunt. Obstat vero praeter impedimentum consanguinitatis, super quo legitima dispensatio iam concessa est (postulabitur), impedimentum occultum affinitatis illicitae in primo gradu lineae collateralis etc. (Cf. *Vogt* l. c. § 51.)

[3] Ordo serv. in C. R., norm. pec. c. 3, a. 4 (Acta Ap. Sedis I 63).

[4] S. Offic. d. 20 Febr. 1888.

dispensationem exsequi valet, «etiamsi sponsi, quo tempore exsecutioni danda erit dispensatio, relicto illius dioeceseos domicilio, in aliam dioecesim discesserint non amplius reversuri, monito tamen, si id expedire iudicaverit, Ordinario loci, in quo matrimonium contrahitur»[1]. Pro impedimentis *occultis* exsecutio dispensationis committi solet «proprio latorum parocho sive confessario ex approbatis ab Ordinario loci ab eis electo (vel eligendo)». In praxi huiusmodi dispensationes solent exsecutioni mandari *in confessionali.*

Clausulae adiectae. Accepto Rescripto delegatus sedulo debet attendere 881
omnes clausulas adiectas[2], quarum principaliores sunt sequentes:

1. «*Si vera sunt exposita*». Regulariter ad valorem dispensationis requiritur, ut momento fulminationis vera sint, saltem quoad essentiam, omnia exposita in libello supplici. Solummodo excipiuntur *impedimenta minoris gradus*[3], de quibus Summus Pontifex dicit *omnes* has dispensationes non esse obnoxias vitio obreptionis et subreptionis. Parum refert, utrum in huiusmodi impedimentis dispensatio obtenta fuerit immediate a S. Congregatione de Sacramentis, an *mediantibus episcopis,* quibus habitualis facultas dispensandi concessa est. Non ita certo constat, utrum obreptio (enuntiatio falsi), et subreptio (reticentia veri), quae non irritant dispensationem concessam, possint se extendere ad *ipsa impedimenta* dispensanda, an tantum ad *causas* allegatas pro dispensatione obtinenda. Probabilius esse videtur, obreptionem et subreptionem *ad solas causas* dispensationis se extendere; ac proinde etiam iuxta modernam disciplinam dispensatio obtenta est irrita, si ipsum impedimentum prorsus falso modo declaratum est. Quod quidem apparet, quia Pontifex non loquitur de ipsis impedimentis, sed de solis *causis* dispensationis, dicens se semper concedere in his casibus dispensationem «*ex rationabilibus causis*», i. e. non motus ex causis allatis ab oratoribus. Ex quibus dictis et ut veris suppositis sequitur solutio duorum sequentium casuum:

Caius petit dispensationem super impedimento affinitatis secundi gradus lineae *collateralis* ex copula illicita; re ipsa autem contraxit affinitatem secundi gradus lineae *rectae* ex copula illicita. Dispensatio obtenta videtur esse invalida, quia obreptio facta est quantum ad ipsum impedimentum; prorsus aliud enim est affinitas lineae collateralis ac affinitas lineae rectae, licet utraque enumeretur inter impedimenta minoris gradus. — Petrus petit dispensationem super impedimento consanguinitatis tertii gradus in linea collaterali allegans pro causa dispensationis petitae salvandam famam mulieris, utpote praegnantis ex illicito commercio. Dispensatio conceditur, sed causa allegata falsa fuit, quia mulier non erat praegnans. Nihilominus valida manet dispensatio, non obstante vitio obreptionis. Ita salva meliore sententia.

Ante exsecutionem dispensationis igitur inquirendum est, utrum vera sint ea, quae in libello supplici porrecto exposita erant, seu necessaria est sic dicta «*verificatio precum*». Ex iure communi nullus specialis modus huius verificationis praescribitur, sed sufficit facere brevem investigationem, num

---

[1] S. Offic. d. 20 Febr. 1888.

[2] Circa observantiam istarum clausularum duo notanda sunt: 1. «Clausulas servandas adamussim esse, quantum tamen rerum, temporum locorumque adiuncta ferre possunt.» Ita S. Offic. d. 15 Iunii 1875 (Collect. de Prop. Fide n. 1444). 2. «Omissionem clausularum concessionis validitati non officere, *dummodo reapse mulier rapta non fuerit, vel si rapta, in potestate raptoris non exsistit.*» Ita S. C. de Prop. Fide d. 26 Ian. 1877 (Collect. de Prop. Fide n. 1466).

[3] Cf. supra n. 874, nota 1.

reapse vera sint ea, quae in petitione allata erant. In nonnullis autem dioecesibus ex iure speciali indicantur determinatae quaestiones, ad quas respondendum est [1].

882 2. «*Imposita eis pro modo culpae arbitrio tuo gravi poenitentia salutari*». Quae quidem poenitentia solet vocari *iuridica* et est distincta a poenitentia sacramentali. Iuxta monitum S. Poenitentiariae d. 8 Aprilis 1890 exsecutor dispensationis «in praefiniendae poenitentiae qualitate, gravitate, duratione etc. neque severitatis neque humanitatis limites excedat rationemque habeat conditionis, aetatis, infirmitatis, officii, sexus etc. eorum, quibus poena irroganda iniungitur». Ceterum rescripsit eadem S. Poenitentiaria d. 14 Dec. 1891, «omissionem huius poenitentiae impositae non reddere invalidas dispensationes petitas». — Poenitentia imponenda distinguitur vel *salutaris*, vel *gravis*, vel *gravis et diuturna* [2].

3. «*Statim his laceratis*», i. e. Rescriptum a S. Poenitentiaria obtentum debet lacerari aut comburi saltem infra *triduum* post fulminatam dispensationem [3]. Nihil autem obstat, ne confessarius pro sua eruditione transcribat hoc Rescriptum et transcriptum sibi prudenter conservet. In transcriptione debet autem omne id omitti, quod possit forte ducere in notitiam poenitentis, pro quo dispensatio obtenta est. Si quando accidit, ut poenitens, pro quo dispensatio petita est, non statim redeat vel omnino non redeat ad confessarium, observanda est responsio S. Poenitentiariae d. 29 Febr. 1904, «facultatem perseverare etiam combustis litteris, quas retinere tamen licet, remoto periculo amissionis, quamdiu probabile sit poenitentem compariturum» [4].

Sunt adhuc plures aliae clausulae usitatae, quae facile intelligi possunt, ut e. g. «audita prius sacramentali confessione»; «sublata occasione peccandi» etc. Ad intelligentiam autem clausulae: «dummodo impedimentum sit occultum», recolenda sunt ea, quae supra n. 767 dicta sunt de divisione impedimentorum. — Ipsa exsecutio dispensationis debet *in scriptis* dari *pro foro externo*. Parochus igitur debet in libro matrimoniorum adnotare dispensationem talis impedimenti esse concessam; ipsum autem Rescriptum debet asservare in archivo parochiali. *Pro foro interno* solet praescribi, ut absolutio a censuris et peccatis detur et dispensatio pronuntietur; quod quidem hoc vel simili modo fieri potest. Post absolutionem consuetam a censuris et peccatis dicat confessarius: «Insuper auctoritate Apostolica mihi specialiter delegata dispenso tecum super impedimento affinitatis (vel criminis), ut eo non obstante matrimonium cum dicta muliere contrahere valeas. Eadem auctoritate prolem susceptam vel suscipiendam legitimam declaro. In nomine Patris

---

[1] Tales quaestiones pro archidioecesi Coloniensi praescriptas videsis apud *Vogt*, Das kirchl. Eherecht § 52; pro dioecesi Brugensi apud *De Smet*, De sponsal. et matrim. n. 391.

[2] Iuxta *De Smet* l. c. n. 390 Ordinarius dioecesis Brugensis pro poenitentia *salutari* imponere solet per quindenam recitationem quotidianam quinque Pater noster et Ave; pro poenitentia *gravi salutari*, ut per quattuor hebdomadas quotidie recitent ter Pater et Ave, et semel actus fidei, spei, caritatis et contritionis; pro poenitentia *gravi et diuturna*, ut hanc poenitentiam gravem instituant per duos menses; ubi additur clausula de confessione semel singulis mensibus instituenda per tempus dispensantis arbitrio statuendum, praescribitur, ut per quattuor menses semel quolibet mense confiteantur.

[3] Cf. *S. Alph.*, Theol. mor. l. 6, n. 1143.

[4] Cf. «Linzer Theol. Quartalschrift» 1905, 382.

et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Passio D. N. I. Chr., merita B. M. V. etc.»[1] Ex rationabili causa fulminatio dispensationis fieri potest etiam in *lingua vernacula*[2].

Scholion. De vitiis dispensationis eorumque sanatione. Dispensatio matrimonialis variis modis vitiari potest, scil. a) ex parte *concedentis,* qui caret necessaria auctoritate; b) ex parte dispensationem *exsequentis,* qui non observat clausulas essentiales; c) ex parte dispensationem *petentis,* qui bona aut mala fide falsitatem allegavit. Hodie post reformatam Curiam Romanam per Pium X vitia dispensationem irritantia satis raro accidere possunt. 883

Imprimis dispensatio vitiatur, si *mala fide* aliquid falsum in petitione dispensationis declaratum est. Etenim «fraus et dolus alicui patrocinari non debent» et «mendax precator carere debet penitus impetratis». Ita saltem si agitur de dispensatione tum super impedimentis *maioris gradus* supra n. 874 enumeratis[3], tum super impedimentis illis, quorum dispensatio raro et non nisi ex urgenti causa conceditur, ut e. g. disparitas cultus, sacer ordo, professio religiosa etc. Ergo quaecumque fraus voluntarie adhibita ad obtinendam dispensationem super huiusmodi impedimentis vitiat dispensationem[4]. Aliter res se habet, si agitur de dispensatione obtenta super impedimento *minoris gradus,* ubi obreptio aut subreptio iam non obstat validitati dispensationis, ut supra n. 881 dictum est.

Si *bona fide* error irrepsit in petitione, dispensationis concessio est invalida, si error fuit *substantialis.* Censetur autem error esse substantialis, a) si versetur circa *unicam causam motivam;* b) si tempore concessionis dispensationis notabilis differentia impedimenti supervenit aut detegitur, e. g. detegitur non tantum adesse consanguinitatem simplicem sed etiam multiplicem; ante concessam dispensationem super consanguinitate supervenit impedimentum affinitatis ex copula illicita etc.

Detecto vitio irritante dispensationem, aut nova dispensatio aut sic dictae litterae «*Perinde valere*» petendae sunt. Totus casus exponendus est in foro competenti prorsus eodem modo, ac si nihil hucusque factum sit. Proinde pro errore circa impedimenta publica commisso recurrendum est ad episcopum, qui solet amplas facultates habere circa has litteras «Perinde valere». Sin autem obtenta dispensatio fuit invalida propter vitium occultum, cuius dispensatio pertinet ad S. Poenitentiariam, ad hoc tribunal etiam recurrere

---

[1] Alii auctores malunt dare dispensationem ab impedimentis *ante* absolutionem sacramentalem. En specimen alicuius formulae propositae a *De Smet* l. c. n. 397: «Dominus noster Iesus Christus te absolvat et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis et interdicti, signanter ab excessibus admissis, necnon a poenis et censuris, quas ob praemissa forsan incurristi, in quantum possum et tu indiges. — Insuper, auctoritate apostolica mihi specialiter delegata, dispenso tecum super impedimento affinitatis illicitae in primo gradu aequali lineae collateralis, ex eo proveniente quod cum sorore sponsae copulam habueris, ut eo non obstante cum muliere, quam ducere intendis, matrimonium publice, in forma Decreti «Ne temere» contrahere, consummare et in eo permanere valeas. Eadem auctoritate prolem susceptam et suscipiendam legitimam fore nuntio et declaro. In nomine Patris etc. Deinde ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris etc. Passio Domini etc.» Ista formula videtur esse nimis longa pro confessionali et continet plura superflua.

[2] Cf. *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 454.

[3] Cf. Ordo serv. in C. R., norm. pec. c. 7, a. 3, n. 20 (Acta Ap. Sedis I 91).

[4] Cf. *De Smet* l. c. n. 403.

oportet pro sanatione dispensationis vitiatae. In hoc ultimo casu recursus ad episcopum quoque patet, dummodo desit periculum laesionis secreti aut sigilli sacramentalis.

ARTICULUS V.

De matrimonii invalide contracti convalidatione.

Praenotamen. Quando detegitur aliquod matrimonium contractum nullum esse propter impedimentum dirimens exsistens, magna circumspectione procedere debet tum parochus tum confessarius. Quadruplex via procedendi adest:

1. **Dissociatio coniugum.** Exigenda est haec dissociatio, si matrimonio obstat impedimentum indispensabile, e. g. ligaminis, et nulla fundata spes adest, ut coniuges possint sicut frater et soror convivere et ut scandalum publicum vitetur. Praeter istum casum raro expedit procurare dissociationem coniugum in matrimonio invalido viventium. Solent enim multa incommoda ex tali dissociatione oriri tum pro ipsis coniugibus tum pro prole forsan nata.

2. **Relinquere coniuges putativos in bona fide.** Iste modus non est licitus, nisi a) ambo coniuges sunt revera in bona fide et spes fundata exsistit hanc bonam fidem perpetuo permansuram esse; b) *causa urgens* adest permittendi peccata materialia. Talis causa urgens est e. g. grave periculum, ne coniuges putativi, cognita nullitate matrimonii, nihilominus pergant maritaliter convivere et sic in perpetuo concubinatu formali exsistant cum proprio damno, cum damno prolis et cum maximo scandalo populi.

3. **Fraterna cohabitatio.** Potest putativis coniugibus permitti cohabitatio fraterna, si nullitas matrimonii est occulta, ita ut nullum scandalum oriatur ex convictu; et deinde eorum aetas aut virtus est talis, ut proximum periculum incontinentiae desit. Quae quidem absentia periculi incontinentiae non potest certo cognosci nisi per diuturnam experientiam.

4. **Convalidatio matrimonii invalidi.** Matrimonium invalidum tribus modis convalidari potest: 1. per simplicem renovationem consensus sine dispensatione; 2. per simplicem dispensationem a competenti auctoritate; 3. per sanationem in radice. De singulis singillatim tractandum est.

§ 1.

De convalidatione matrimonii per renovationem consensus.

884 Per simplicem renovationem consensus matrimonium invalidum potest convalidari in tribus casibus: 1. quando matrimonium fuit invalidum *ob defectum consensus* (e. g. qui fuit ficte datus vel sub metu aut vi, vel cum errore substantiali); 2. quando obstabat impedimentum, quod sponte recessit (e. g. impubertas, ligamen); 3. quando obstabat impedimentum, quod libere potest removeri per factum alterutrius coniugum (e. g. disparitas cultus, clandestinitas, si namque forma necessaria neglecta fuit). In omnibus istis casibus matrimonium irritum convalidari potest per expressam renovationem consensus maritalis, quin sit necessaria aliqua dispensatio ecclesiastica. Quantum ad *formam* istius renovationis consensus sequentia notanda sunt:

a) Si nullitas matrimonii est *notoria,* consensus matrimonialis debet publice renovari iuxta normam a Decreto «Ne temere» statutam. Ratio

est obvia; secus enim vix possibile est, ut scandalum sufficienter removeatur. Debent igitur pseudo-coniuges coram parocho et duobus testibus consensum matrimonialem publice manifestare. Quod si Ordinarius ob peculiares circumstantias iudicaverit expedire, ut secreto coram proprio parocho et duobus testibus potius celebretur matrimonium, secreto celebrari poterit, dummodo tamen publicum scandalum alia ratione removeri possit et quam primum removeatur[1].

b) Si nullitas matrimonii est *utrique* quidem coniugi nota, sed ceteroquin mansit *occulta,* tunc renovandus est consensus matrimonialis coram parocho et duobus testibus, *si in prima celebratione matrimonii neglecta fuit forma a Concilio Tridentino vel a Decreto «Ne temere» praescripta, seu breviter, si obstat impedimentum clandestinitatis.* In hoc casu, si nullitas matrimonii detegitur a confessario, qui non est parochus, et pseudo-coniuges renuunt adire parochum, confessarius potest ab episcopo petere delegationem, ut matrimonium possit celebrari ad modum *matrimonii conscientiae.* Quaenam autem requirantur ad matrimonium conscientiae, vide supra n. 639. Sin autem in prima celebratione matrimonii observata fuit forma a Concilio Tridentino aut a Decreto «Ne temere» praescripta, per se sufficit renovatio *privata* consensus; potest tamen Ordinarius etiam in hoc casu praescribere renovationem consensus iuxta normam Decreti «Ne temere»[2].

c) Si occulta nullitas matrimonii (rite celebrati) *alterutri* et non utrique coniugi est nota, sane multo melius et securius est, si pars conscia impedimenti dicat simpliciter comparti: Nullum est matrimonium, vel: Confessarius dixit mihi nostrum matrimonium esse nullum nosque debere renovare consensum matrimonialem; renovemus ergo hunc consensum; sed iste modus planus et optimus haud raro est moraliter impossibilis, quia inde querelae, rixae, immo et separatio pseudo-coniugum timendae essent. Proinde in istis circumstantiis petenda est dispensatio in radice, de qua infra sermo erit, aut renovatio consensus facienda est iuxta modos a probatis auctoribus admissos, quorum praecipui sunt sequentes:

Nonnulli modi renovandi matrimonialem consensum. 885

1. Unus coniux dicit alteri: «Non habui verum consensum, quando matrimonium contraxi; nunc autem illum praestare volo. Vis et tu praestare?» S. Alphonsus dicit: «Hunc modum communiter admittunt doctores; et recte quidem ac sine mendacio, cum consensus nullus non sit verus consensus.»[3] — Certo iste modus est sufficiens; sed numquid semper sit possibilis, est alia quaestio. Compars enim posset dicere: Si non habuisti verum consensum in celebratione nostri matrimonii, tunc me insigniter decepisti; et si vel in ipso initio matrimonii mihi infidelis fuisti, quot vicibus me decepisti deinceps? Iam nullam omnino fidem tibi habere possum. — Quae cum ita sint, auctores proponunt secundum modum:

---

[1] Ita Card. *Caprara* in Instructione de matrimoniorum irritorum revalidatione in Gallia.
[2] Cf. *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 458, nota 4.
[3] Theol. mor. l. 6, n. 1117.

2. «Angor scrupulis de valore nostri matrimonii, ideoque renovemus consensum nostrum matrimonialem.» Sufficit iste modus iuxta sententiam communem, cui adhaeret S. Alphonsus [1]. Et revera si tunc ambo pseudo-coniuges renovant consensum, praestant novum consensum et quidem independentem a primo invalide praestito.

3. Alter alteri dicit: «Dic quaeso, si nullum esset matrimonium nostrum, nonne iterum contrahere velles?» — S. Alphonsus [2] putat hunc modum verius non sufficere, quia tunc non ponitur novus consensus independens a primo consensu invalido.

4. Copula carnalis affectu maritali ab utraque parte praestita. S. Alphonsus [3] admittit hunc modum *in casu necessitatis,* quando scil. alius modus securior moraliter impossibilis est propter periculum gravis damni. Et revera talis modus videtur esse omnino tutus. Etenim *expressa* renovatio consensus maritalis ad convalidandum matrimonium invalidum non requiritur ex iure naturali; secus enim Ecclesia non posset dispensare super hac renovatione; quod tamen facit *in sanatione in radice,* ut infra dicetur. Ergo ex solo iure ecclesiastico requiritur haec expressa renovatio consensus. Porro Ecclesia non urget hanc obligationem; etenim in Rescriptis S. Poenitentiariae solet quidem praecipi: «Dicta muliere (dicto viro) de nullitate prioris consensus certiorata (certiorato), sed ita caute, ut latoris delictum numquam detegatur.» — Statim autem subiungitur: «Et quatenus haec certioratio absque gravi periculo fieri nequeat, renovato consensu iuxta regulas a probatis auctoribus traditas.» [4]

5. Si matrimonium fuit nullum *ob solum impedimentum clandestinitatis,* quod saepe locum habet in matrimoniis mixtis coram solo magistratu civili initis, observanda sunt statuta particularia locorum. Solent enim episcopi non tantum pro huiusmodi matrimoniis invalidis, sed etiam pro matrimoniis ex se validis, quae tamen sine interventu Ecclesiae inita sunt, speciales normas statuere.

§ 2.

De convalidatione matrimonii per simplicem dispensationem.

886 Claritatis causa distinguimus huiusmodi convalidationem in articulo mortis et extra articulum mortis.

In articulo mortis pseudo-coniuges facile possunt iuxta vigentem disciplinam obtinere dispensationem ab omnibus impedimentis dirimen-

---

[1] Theol. mor. l. 6, n. 1117. [2] L. c. [3] L. c.

[4] Sententiae propositae specietenus, sed non reapse opponitur responsum S. Officii d. 8 Martii 1899. En casus: «Amalia protestante non battezzata sposò Giovanni protestante battezzato: durante il matrimonio, Amalia fu battezzata nel protestantesimo e visse col marito per qualche tempo. In seguito Amalia conobbe che Giovanni aveva rapporti illeciti con una donna; perciò lo abbandonò, e dopo qualche tempo ottenne dal tribunale civile il divorzio ex capite adulterii da parte del marito. Ora Amalia domanda il permesso di contrarre seconde nozze con un cattolico. Si noti che i protestanti non conoscono che il matrimonio tra battezzato e non battezzato sia nullo. Ciò posto l' Arcivescovo N. chiede: Stante l' ignoranza della nullità del matrimonio ex capite disparitatis cultus, la vita maritale di Amalia con Giovanni rivalidò il matrimonio dopo il battesimo di Amalia?» — Resp.: «Praevio iuramento ab Amalia in Curia N. praestando, quo declaret matrimonium contractum cum Ioanne post baptismum ipsius Amaliae, ab iisdem, scientibus illius nullitatem, ratificatum non fuisse in loco, ubi matrimonia clandestina vel mixta

tibus iuris ecclesiastici, exceptis impedimentis affinitatis lineae rectae ex copula licita et ordinis presbyteratus. Quilibet igitur sacerdos potest per simplicem dispensationem convalidare matrimonium invalidum, si alteruter pseudo-coniux in articulo mortis versatur. De hac dispensandi facultate et de conditionibus requisitis iam supra n. 869 dictum est.

Extra articulum mortis pseudo-coniuges debent ad convalidandum ipsorum matrimonium dispensationem obtinere super impedimentis obstantibus validitati. Quantum ad formam consensus renovandi eadem valent, quae in paragrapho praecedenti dicta sunt. Haec simplex dispensatio tunc solummodo consulenda est, quando ambo coniuges parati sunt explicite renovare consensum maritalem, quia implicita renovatio iuxta modos supra n. 885 explicatos facta, licita quidem est in casu necessitatis, sed non omnimodam certitudinem praebet. Quotiescumque igitur confessarius vel parochus detegit aliquod matrimonium contractum esse invalidum, debet prius investigare, num ambo coniuges, obtenta prius dispensatione simplici, velint explicite renovare consensum maritalem. Si praevidetur, alterutram partem non praestituram esse hunc consensum, non est petenda simplex dispensatio, sed sanatio in radice.

§ 3.

De sanatione in radice.

Notio. *Sanatio in radice est dispensatio a Summo Pontifice concessa, qua matrimonium hucusque invalidum redditur validum et quidem quoad effectus iuridicos non a tempore dispensationis concessae, sed (per fictionem iuris) inde ab initio, ac proinde omnes effectus tolluntur, qui ex lege irritante matrimonium secuti fuerant.* Brevius dicitur: sanatio in radice reddit matrimonium hucusque invalidum aeque validum ac si inde ab initio nullum impedimentum dirimens adfuerit. Quapropter post sanationem in radice iam non est necessaria legitimatio prolis natae; per fictionem enim iuris universa haec proles censetur nata in legitimo matrimonio. — Ex quibus explicatis facile intelligitur distinctio inter dispensationem simplicem et sanationem in radice. Prior non facit matrimonium validum nisi mediante *renovatione consensus;* posterior autem non requirit novum consensum, sed consensum in initio positum legitimum reddit[1]. Quod si autem etiam in sanatione in radice aliquando renovatio consensus exigitur, hoc est per accidens, quia scil. una pars ab initio fuit in mala fide et forsan numquam sincerum consensum praestitit. Altera differentia inter has duas dispensationes est 887

---

valida habentur, et dummodo archiepiscopus moraliter certus sit de asserta ignorantia sponsorum circa impedimentum disparitatis cultus, detur mulieri documentum libertatis ex capite ipsius disparitatis cultus. SS^{mus} approbavit.» — In hoc casu *ambo* coniuges non cognoverunt nullitatem matrimonii et neuter renovavit explicite consensum matrimonialem. Ergo eorum matrimonium semper mansit, sicut ab initio fuit, scil. remansit nullum.

[1] Cf. *Bened. XIV,* De syn. dioec. l. 13, c. 21, n. 7.

haec. Quoad iuridicos effectus sanatio in radice reddit matrimonium validum *ex tunc*, i. e. ab initio; simplex dispensatio reddit matrimonium validum *ex nunc*, i. e. a momento dispensationis concessae; quoad rationem *sacramenti* vero *aliosque effectus morales* tum sanatio in radice tum simplex dispensatio reddit matrimonium validum ex nunc.

888 **Indoles propria** sanationis in radice diverso modo explicatur. Sunt praesertim duae explicationes: Prima explicatio proposita a Perrone [1], Müllendorf [2], Riganti etc. vult per sanationem in radice matrimonium evadere perfecte validum ab initio etiam *in ratione sacramenti* ac proinde cum omnibus effectibus tum moralibus tum iuridicis. Ad explicandam autem hanc mirabilem efficaciam sanationis in radice asserunt isti auctores, legislationem ecclesiasticam de impedimentis dirimentibus matrimonii non esse prorsus absolutam, sed conditionatam. E. g. impedimentum consanguinitatis irritat quidem ordinarie omnia matrimonia inter consanguineos contracta, sed si Deus per sic dictam scientiam mediam praevidet, suum Vicarium in terris sanaturum esse aliquod particulare matrimonium inter consanguineos contractum, tunc istud matrimonium inde ab initio ut validum habet ac largitur omnes gratias sacramentales. — Quae quidem explicatio est optima intentione et aliquali ingenio prolata, sed caret omni prorsus fundamento reali et haud parva incommoda secum trahit. Etenim nullibi nec minimum vestigium istius assertae legislationis conditionatae invenitur. Insuper iuxta hanc explicationem sanatio in radice nihil aliud esset nisi declaratio Summi Pontificis, impedimenta dirimentia non exstitisse tempore celebrationis talis vel talis matrimonii; quod profecto est falsum [3]. — Secunda et communissima explicatio canonistarum asserit, per sanationem in radice convalidari matrimonium, quod ab initio revera fuit nullum, ita ut illud *nunc* fiat validum quoad *rationem sacramenti*, sed omnes effectus *iuridici* matrimonio sic convalidato concedantur aeque *ac si ab initio fuerit validum*. Quae quidem explicatio valde roboratur ex Decreto Benedicti XIV «Cum super» d. 27 Sept. 1755: «Per eam [sanationem in radice] non fit, ut matrimonium nulliter contractum non ita fuerit contractum, sed effectus de medio tolluntur, qui ob huiusmodi matrimonii nullitatem ante indultam dispensationem atque etiam in ipso matrimonii contrahendi actu producti fuerunt.» [4] — Cum igitur pseudoconiuges in momento sanationis in radice recipiant sacramentum matrimonii, curet confessarius pro viribus suis, ut tunc sint in statu gratiae sanctificantis, ne sacramentum vivorum indigne suscipiant.

Quoad historiam sanationis in radice adhuc plura sunt incerta. Neque in Decretalibus neque in Summa S. Raymundi mentio fit sanationis in radice. Nonnulli auctores vident prima illius vestigia in dispensationibus concessis a Bonifacio VIII, qui matrimonium inter Mariam et regem Sanchezium IV, regem Castiliae iam mortuum, et pariter matrimonium inter Ildephonsum regem Lusitaniae et comitissam Poloniae validum declaravit, non obstantibus impedimentis dirimentibus [5]. Benedictus XIV clare propo-

---

[1] De matrim. II 161 sqq. [2] «Pastor bonus» XXII 412 sqq.

[3] Optime refutat hanc opinionem *Wernz*, Ius Decretal. IV, n. 355, nota 20.

[4] *Wernz* (l. c. n. 663, nota 43) dicit hanc secundam explicationem nunc Romae communiter ut indubitatam esse receptam, contrariam autem sententiam esse ut prorsus improbabilem et antiquatam habendam.

[5] Cf. *Scherer*, Kirchenr. II 454.

suit doctrinam de sanatione in radice. Tempore primae revolutionis Gallicanae quam plurima matrimonia sanata sunt in radice. Hodie solet sanatio in radice concedi, quando simplex dispensatio cum renovatione consensus est moraliter impossibilis.

Potestas sanandi matrimonium in radice est penes solum Summum Pontificem, qui illam *habitualiter* aliquando delegat episcopis extra Europam residentibus [1], satis raro autem episcopis *Europae*.

Aliqui auctores distinguunt *perfectam* et *imperfectam* sanationem in radice. Prior habetur, quando absque renovatione consensus matrimonium cum omnibus effectibus iuridicis et notanter cum legitimatione universae prolis convalidatur. Altera habetur a) si requiritur ex parte *unius* putativi coniugis renovatio consensus; b) si ob mortem vel amentiam unius coniugis matrimonium quidem non convalidatur, sed nihilominus omnes effectus iuridici illi conceduntur. — Quae quidem distinctio non est magnae utilitatis. Ultimus saltem modus melius non vocaretur sanatio matrimonii in radice, quia tunc prorsus impossibile est sanare ipsum matrimonium, ut per se patet. Iste modus reapse nihil aliud est nisi legitimatio prolis; quae profecto fieri potest absque convalidatione matrimonii.

Quattuor conditiones requisitae ad sanationem in radice. 889

1. *Ut impedimentum dirimens, de quo agitur, non sit iuris naturalis aut divini, sed ecclesiastici,* et quidem ex his, in quibus Ecclesia dispensare solet.

Hinc sanatio in radice non conceditur, si obstat impedimentum erroris, ligaminis vel etiam affinitatis licitae in linea recta aut ordinis presbyteratus etc. Pariter denegata est sanatio in sequenti casu: Ex aliqua coniunctione fornicaria seu ex concubinatu duplex proles nata erat; deinde vir acatholicus ex operatione chirurgica factus est perfecte impotens; postea cum sua concubina celebravit matrimonium civile. Nunc petitur sanatio in radice. S. Congr. Inquisitionis d. 8 Martii 1900 respondit: «In casu exposito sanationem in radice concedi non posse.» Quare? In prima coniunctione obstabat impedimentum iuris naturalis, scil. defectus veri consensus maritalis; in secunda autem coniunctione seu in matrimonio civili adfuit quidem verus consensus, sed obstabat aliud impedimentum aliqualiter ad ius naturale pertinens, scil. impotentia physica. — Similiter non potest matrimonium sanari, cui obstat impedimentum *iuris divini,* e. g. ligaminis. Quapropter, si S. Poenitentiaria d. 25 Aprilis 1890 videtur concessisse sanationem in radice alicuius matrimonii, cui ab initio obstitit impedimentum ligaminis, quod postea cessavit morte compartis, haec dispensatio minime est sanatio in radice proprie dicta. Etenim a) matrimonium non est convalidatum *ab initio,* sed inde a morte compartis; b) expresse denegata est legitimatio *prolis adulterinae.* Et revera si haec dispensatio fuisset vera et propria sanatio in radice, haberetur contradictio aperta, scil. Ecclesia admisisset veram polyandriam. Etenim illa mulier, de qua agitur, vivebat in vero matrimonio cum primo marito; et simul per fictionem iuris censetur in vero matrimonio vixisse cum adultero [2].

---

[1] Sanatio in radice pro foro interno petenda est a S. Poenitentiaria; pro foro externo a S. C. de Sacramentis; si autem agitur de impedimento disparitatis cultus, a S. Officio, ut infra dicetur.

[2] Ita etiam *Wernz* l. c. n. 657, nota 26 hanc dispensationem explicat.

2. *Ut in principio adfuerit verus affectus seu consensus maritalis.*

Nam si contrahentes nihil aliud intenderunt nisi merum concubinatum, ipse consensus maritalis defuit, quem Ecclesia per nullam dispensationem supplere potest. Aliis verbis: Ut sanatio in radice sit possibilis, requiritur, ut contractus matrimonialis inde ab initio fuisset validus, nisi obstetisset *lex ecclesiastica irritans.* Sanatio igitur in radice nihil aliud est nisi sanatio *radicis* matrimonii; porro radix matrimonii est *consensus maritalis,* qui si naturaliter validus adfuit, sanabilis est; sin autem non adfuit, nec sanari potest, ut per se patet. Nam quod non est, non potest sanari. — Si solus alteruter coniugum putativorum verum affectum maritalem habuit, alter vero nihil intendit nisi sic dictam «liberam unionem», matrimonium nec etiam potest convalidari, nisi tamen alter verum consensum maritalem postea praestiterit. Tunc autem haec convalidatio non est sanatio in radice proprie dicta, ut ex supra dictis apparet.

890 3. *Ut consensus matrimonialis in initio datus virtualiter perduret in momento sanationis nec sit vere et efficaciter revocatus ab alterutra parte.*

Ita docent omnes illi, qui non admittunt illam infundatam explicationem naturae sanationis in radice propositam a Perrone, Müllendorf etc. iam supra refutatam. Ratio autem est obvia: Etenim ad validitatem matrimonii consistere debent et *habilitas* et *consensus* nupturientium. Licet autem per dispensationem possit auferri inhabilitas nupturientium iure ecclesiastico introducta, minime potest suppleri eorum consensus, si est vere revocatus aut virtualiter iam non perseverat, quando inhabilitas aufertur. Hanc perdurationem consensus utriusque partis exigit quoque stylus Curiae; nam in Rescriptis solet clausula apponi: «quatenus utraque pars in consensu de praesenti perseveret.» — In praxi consensus matrimonialis praesumitur perseverare, nisi contrarium manifeste constet. Notanter non habetur revocatio consensus:

a) Si pars ignara impedimenti prompta esset ad solvendum matrimonium propter lites domesticas aliasve rationes.

b) Si pars ignara impedimenti iam petiit divortium quoad torum et habitationem. — Ratio horum duorum est, quia non quaeritur, quid pars ignara faceret, si sciret impedimentum, sed *quid de facto agat.* Porro de facto non constat, illam partem retraxisse consensum maritalem prius datum.

c) Si ambo coniuges cognoverunt quidem inde ab aliquo tempore nullitatem matrimonii, sed nihilominus pergunt maritaliter convivere [1].

Nullo autem modo consensus potest dici virtualiter permanere, si alteruter coniux *mortuus* aut *in perfectam amentiam* lapsus est; quare in his casibus nequit concedi vera et proprie dicta sanatio in radice, licet proles suscepta possit legitima declarari.

4. *Ut adsit gravis et urgens causa.*

Sanatio enim in radice est dispensatio extraordinaria, quae non solet concedi sine gravi et urgenti causa. Unde episcopus aliusve delegatus, qui sanationem in radice concederet sine gravi et urgenti causa, non solum illicite, sed etiam invalide ageret. Huiusmodi autem graves causae sunt:

a) Si impedimentum dirimens (e. g. affinitatis ex copula illicita) uni parti notum non possit alteri parti manifestari sine magno incommodo.

---

[1] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 659, nota 35.

b) Si una pars ad renovationem consensus adduci nequeat, quamvis in matrimonio velit permanere.

c) Si ambo coniuges sint in bona fide, sed propter graves rationes nequeant moneri de nullitate matrimonii neque etiam praestet illos in bona fide relinquere.

d) Si multa matrimonia sint nulla, quae aliter ac per sanationem in radice convalidari nequeunt. Quam ob causam Pius X in Const. «Provida» in radice sanavit omnia matrimonia mixta et acatholica in Germania ante diem 15 Aprilis 1906 invalide contracta ob defectum formae Tridentinae, dummodo ne aliud impedimentum dirimens obsteterit, et mutuus consensus coniugum usque ad dictam diem perseveraverit.

Petitio et exsecutio sanationis in radice. 891

Cum sanatio in radice obtineri et applicari possit *etiam insciis pseudo-coniugibus,* quilibet eam petere potest. Ordinarie tamen pertinet ad parochum vel confessarium petere et exsequi hanc sanationem. In petitione omnia illa explicanda sunt, quae pertinent ad naturam impedimenti, sicuti fit in dispensatione simplici petenda. Deinde afferendae sunt rationes (ex quattuor supra recensitis), quare non dispensatio simplex, sed sanatio in radice petatur. Si agitur de impedimento *occulto* — ut communius accidere solet — petitio dirigenda est ad S. Poenitentiariam. Sin vero adest impedimentum *publicum,* praestat sanationem petere (mediante curia episcopali) a S. Congregatione de Sacramentis, vel, si agitur de invalido matrimonio mixtae religionis aut disparis cultus, a S. Officio.

In exsequenda sanatione obtenta sedulo attendendae sunt clausulae appositae in Rescripto. In confessionali pro fulminatione sanationis haec vel similis forma adhiberi potest: Auctoritate apostolica mihi specialiter commissa matrimonium tuum cum N. invalide contractum propter exsistentiam impedimenti talis (e. g. criminis, affinitatis etc.) in radice sano, unde proles suscepta vel suscipienda legitima est. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. — Quia putativi coniuges debent esse *in statu gratiae,* quando sanatio exsecutioni mandatur — recipiunt enim tunc matrimonii sacramentum — haec exsecutio facienda est post absolutionem sacramentalem, in quantum hoc possibile est.

Corollarium. Ex hucusque dictis iuvat breviter colligere *effectus* 892
sanationis in radice.

1. In momento, quo sanatio in radice conceditur, contractus matrimonialis evadit verum sacramentum Novae Legis, nisi tamen alter coniux sit infidelis non baptizatus. Minime autem contractus matrimonialis evadit sacramentum inde a primo suo initio; ac propterea peccata formalia, quae ante sanationem a pseudo-coniugibus forsan facta sunt per copulam mala fide exercitam, non auferuntur neque efficiuntur non facta.

2. Omnes effectus *iuris ecclesiastici* tribuuntur matrimonio sic sanato eodem modo ac si illud ab initio fuerit validum. Hinc perfectissima legitimatio prolis natae conceditur. Proles enim habetur eodem modo ac si sit nata in legitimo matrimonio. Ideoque proles sic legitimata non solum s. ordines,

sed etiam ecclesiasticas dignitates suscipere potest. Valde quidem decet, ut talis proles legitimata etiam coram lege *civili* tamquam legitima habeatur cum omnibus iuribus filiorum legitimorum, sed sanatio in radice per se nondum confert talia *iura civilia;* unde e. g. si lex civilis alicuius regionis excludit huiusmodi prolem a successione hereditaria, non licet compensationem occultam adhibere [1].

893 **Scholion. De filiis illegitimis.** Cum in decursu tractatus de matrimonio saepe sermo occurrat de legitimatione prolis, hic breviter agendum est de filiis legitimis et illegitimis. S. Thomas [2] docet: «Quadruplex est status filiorum: quidam enim sunt naturales et legitimi, sicut qui nascuntur ex vero et legitimo matrimonio; quidam naturales et non legitimi, ut filii, qui nascuntur de simplici fornicatione; quidam legitimi et non naturales, sicut filii adoptivi; quidam nec legitimi nec naturales, sicut spurii nati de adulterio vel de stupro.»

In foro ecclesiastico iuxta vigentem disciplinam filii legitimi habentur:

1. Omnes, qui concipiuntur aut saltem nascuntur ex matrimonio valido. Excipiuntur filii progeniti post professionem sollemnem aut s. ordinem susceptum ab iis scil., qui quidem validum matrimonium contraxerunt, sed postea votum sollemne castitatis emiserunt aut s. ordinem susceperunt et nihilominus filios progenuerunt [3].

2. Omnes, qui concipiuntur aut saltem nascuntur *ex matrimonio putativo,* dummodo istud matrimonium fuerit bona fide contractum in facie Ecclesiae iuxta formam praescriptam [4]. Quid sit matrimonium putativum, supra n. 640 dictum est. — Omnes alii filii sunt illegitimi, qui solent distingui in naturales et spurii. *Filii naturales* sunt illi, qui extra matrimonium quidem sunt geniti, sed a personis, inter quas tempore conceptionis aut nativitatis matrimonium validum consistere potuisset, seu brevius: filii naturales sunt filii nati *ex simplici fornicatione. Filii spurii* sunt illi, quorum genitores tempore conceptionis aut nativitatis inhabiles fuerunt ad matrimonium contrahendum propter impedimentum dirimens inter eos exsistens. Filii spurii solent subdividi: a) in *adulterinos,* qui ex adulterio sunt progeniti; b) in *sacrilegos,* quorum alteruter vel uterque parens est ligatus voto castitatis sollemni vel sollemnizato; c) in *incestuosos,* quorum parentes sunt consanguinei vel affines in linea *collaterali;* et demum d) in *nefarios,* qui geniti sunt a consanguineis vel affinibus in linea *recta.*

Legitimatio filiorum illegitimorum obtineri potest triplici modo:

1. *Per subsequens matrimonium* legitimantur filii naturales, non autem filii spurii [5]. Tales filii naturales legitimati nihilominus nequeunt ascendere ad dignitatem cardinaliciam [6].

2. *Per professionem sollemnem* in ordinibus religiosis aut per professionem simplicem in nonnullis institutis religiosis speciale privilegium habentibus [7] obtinetur eo ipso legitimatio filiorum tum naturalium tum spuriorum, sed pro suscipiendis s. ordinibus tantum, non autem pro acceptandis dignitatibus [8].

---

[1] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 664, nota 46. [2] Suppl. q. 68, a. 1.
[3] c. 2, X 4, 17. [4] c. 14, X 1, 17.
[5] c. 3, X 4, 17; Bened. XIV Const. «Redditae» d. 5 Dec. 1744.
[6] Sixti V Const. «Postquam» d. 3 Dec. 1586.
[7] Gregorii XIII Const. «Ascendente Domino» d. 25 Maii 1584.
[8] c. 1, X 1, 17.

3. *Per rescriptum Summi Pontificis* omnes filii illegitimi etiam spurii possunt legitimari quantum ad effectus canonicos [1], sed num de facto talis perfecta legitimatio concessa sit secundum omnes effectus canonicos, videndum est ex ipso Rescripto Summi Pontificis.

Legitimatio obtenta debet notari in libro baptismorum.

CAPUT IX.

De matrimonio et divortio civili.

Caput istud dividitur in duos articulos: 1. de matrimonio civili; 2. de divortio civili.

ARTICULUS I.

De matrimonio civili.

Notio. *Matrimonium civile est contractus maritalis (etiam christianorum) initus coram magistratu civili.* Dicitur contractus *maritalis,* 894
i. e. respiciens omnia iura maritalia et non solum pacta de effectibus civilibus et de administratione bonorum [2]. Proinde non adest matrimonium civile stricte dictum, si sponsi solam intentionem habent denuntiandi magistratui civili suam coniunctionem maritalem iam factam aut mox faciendam exinde suscipientes onera et iura mere civilia pro se suaque prole futura.

Divisio. Matrimonium civile a modernis guberniis introductum solet tripliciter dividi:

1. Matrimonium civile *necessarium seu obligatorium* [3], quod a gubernio civili sub gravibus poenis praescribitur pro omnibus nupturientibus. Huiusmodi matrimonium civile obligatorium hodie exsistit in pluribus regionibus, e. g. in Germania, in Gallia, in Italia, in Hungaria, in Belgio, in Helvetia. Gubernium civile nihil curat de matrimonio ecclesiastico et de impedimentis ab Ecclesia statutis, sed totum contractum matrimonialem iudicat in suo tribunali iuxta solas leges civiles vigentes.

2. Matrimonium civile *facultativum* [4], quod habetur, si omnibus nupturientibus etiam christianis optio permittitur celebrandi matrimonium aut coram parocho sive ministro cultus legitime auctorizato a civili et ecclesiastica potestate, aut coram solo magistratu civili, servatis solis legibus civilibus. Huiusmodi matrimonium civile facultativum viget in America Septentrionali.

3. Matrimonium civile *subsidiarium* [5], quod acceptatur a gubernio civili ut validum, quando nupturientes aut nequeunt aut nolunt contrahere matrimonium in facie Ecclesiae. Huiusmodi matrimonium subsidiarium viget nunc in Austria [6] et locum tenet matrimonii ecclesiastici. Tale matrimonium contrahitur: a) a non baptizatis, qui non subiciuntur iurisdictioni ecclesiasticae; b) ab haere-

---

[1] Cf. *S. Thom.,* Suppl. q. 68, a. 3 et Bened. XIV l. c.

[2] Cf. *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 200.

[3] *Die obligatorische oder Zwangszivilehe.*

[4] *Die fakultative oder Wahlzivilehe.*

[5] *Notzivilehe oder Ersatzzivilehe.*

[6] Etiam in Hispania et Lusitania exsistit matrimonium civile subsidiarium pro protestantibus. In Russia, Dania, Suecia datur species matrimonii civilis subsidiarii.

ticis non agnoscentibus iurisdictionem Ecclesiae catholicae; c) a catholicis, qui volunt matrimonium contrahere, licet obstet impedimentum dirimens.

De historia matrimonii civilis non multa dicenda sunt. Ante sic dictam «reformationem» saeculi XVI matrimonium civile prorsus ignoratum est. Prima vice videtur esse introductum in Hollandia et Frisia d. 1 Aprilis 1580. In Anglia d. 24 Aug. 1653 lex de matrimonio civili promulgata est. In Gallia d. 20 Sept. 1792 matrimonium civile necessarium omnibus civibus Galliae est praescriptum. Nunc temporis viget matrimonium civile fere in omnibus regionibus.

895 **Principium 1.** *Matrimonium civile in sensu supra explicato non potest ab Ecclesia agnosci ut verum matrimonium* **inter christianos,** *proinde neque est sacramentum neque ullos effectus canonicos producit.*

Sermo est de solo matrimonio christianorum. Etenim infideles non baptizati iurisdictioni Ecclesiae non subduntur, ac proinde, cum eorum matrimonia nihilominus regi debeant ab aliqua potestate visibili, sententia multorum est, ex iure devolutionis potestatem civilem posse regere matrimonia infidelium, dummodo nihil statuatur contrarium legi naturali et divinae [1]. Ergo infideles valide et licite possunt matrimonium civile contrahere, quod non opponitur iuri naturali et divino [2]. — Matrimonium autem civile *christianorum* Ecclesia semper reprobavit, unde in Syllabo Pii IX proscripta est prop. 73: «Vi contractus mere civilis potest inter christianos constare veri nominis matrimonium.» [3] — Rationes autem, ob quas Ecclesia matrimonium civile semper reprobavit, sunt plures, quarum praecipuae sunt: 1. Per matrimonium civile laeditur ius Ecclesiae, quae sola habet potestatem in matrimonia christianorum, quippe quae sint sacramenta; 2. matrimonium civile reddit matrimonium rem vere profanam et contractum mere profanum, sicut expressis verbis docuit Luther [4]; 3. fovet indifferentismum inter christianos eo quod exinde saepe matrimonia mixta aut alias illicita concluduntur; 4. fovet divortia: etenim sicut facile contrahuntur, ita etiam facile dissolvuntur matrimonia civilia; unde ubi introductum est matrimonium civile, ibi etiam viget divortium civile vinculi matrimonialis (paucis regionibus exceptis [5]); 5. christiani coguntur actionem ponere, quam aut ut quid malum aut ut quid in conscientia minime obligatorium agnoscunt.

896 **Principium 2.** *Nupturientes christiani licite possunt ex rationabili causa observare statuta legis civilis quoad matrimonii celebrationem, dummodo excludatur intentio ipsum sacramentum matrimonii coram magistratu civili suscipiendi.*

Ita docent omnes. Ipse Leo XIII dicit in celeberrima Encyclica «Arcanum»: «Haec quidem omnia probe cognita habere maxime sponsorum refert, quibus etiam probata esse debent et notata animis, ut sibi liceat hac in re morem legibus gerere; ipsa non abnuente Ecclesia, quae vult atque optat, ut in omnes partes salva sint matrimoniorum effecta et ne quid liberis

---

[1] Cf supra n. 651.

[2] Cf. *Gasparri,* De matrim. n. 1221; *Wernz,* Ius Decretal. IV, n. 205, nota 332.

[3] *Denz.* n. 1773.

[4] «Weil die Hochzeit und Ehestand ein weltlich Geschäft ist, gebührt uns Geistlichen und Kirchendienern nicht, darin zu ordnen.» Traubüchlein bei *Leitner,* Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 81.

[5] Cf. infra n. 899.

detrimenti afferatur.» — Debent igitur nupturientes christiani coram magistratu civili nihil aliud intendere nisi effectus mere civiles pro se suaque prole[1]. In regionibus, ubi lex civilis exigit, ut matrimonium civile contrahatur *ante* matrimonium ecclesiasticum, id quidem licet, sed omni diligentia utendum est, ut matrimonium coram Ecclesia quam primum contrahatur atque interim contrahentes seiuncti consistant[2]. Nupturientes non debent matrimonium civile inire antequam omnia parata sunt, ut matrimonium coram Ecclesia certo et quam primum possit celebrari. Non enim desunt plura exempla, ubi contracto matrimonio civili, alteruter sponsorum recusavit contrahere coram Ecclesia.

Nota. Parochi apprime debent scire statuta legis civilis patriae suae ad hoc, ut possint recte instruere fideles, qua intentione et qua mente ista statuta possint et debeant observari. Pariter haec notitia necessaria est, ne ipsi parocho et religioni catholicae ex transgressione horum statutorum magna damna oriantur.

Effectus matrimonii civilis. *Matrimonium civile* **ut tale** 897
nullum bonum effectum canonicum producit pro christianis. Ratio est, quia Ecclesia nullo modo agnoscit matrimonium civile, ac proinde nec etiam illi ullum effectum canonicum tribuit. Quare matrimonium civile a) non habet *vim sponsalium.* Contraria doctrina a Benedicto XIV vocata est insania et falsa doctrina[3]. b) Non inducit *impedimentum publicae honestatis;* etenim sive fideles actum matrimonii civilis explentes intendant, uti par est, meram *caeremoniam civilem* peragere, sive intendant sponsalia de futuro inire, sive tandem ex ignorantia aut in spretum ecclesiasticarum legum intendant matrimonium de praesenti contrahere, impedimentum iustitiae publicae honestatis non producitur. Ita Leo XIII d. 17 Martii 1879. c) *Affinitas* orta, si fuit consummatum matrimonium civile, est *fornicaria* et se extendit ad secundum gradum tantum. d) Si quae ex huiusmodi coniunctione orietur soboles, ea utpote ex non legitima uxore nata, in oculis Dei et Ecclesiae est *illegitima*[4]. e) Matrimonium civile contractum et consummatum post divortium civile alterius legitimi matrimonii inducit *impedimentum criminis*[5]. f) Personae viventes in matrimonio civili (invalido) habentur tamquam *publici peccatores;* sunt enim concubinarii[6] ac proinde non possunt admitti neque ad sacramenta suscipienda neque ad sepulturam ecclesiasticam. g) Clerici in sacris constituti vel regulares utriusque sexus post votum sollemne contrahere praesumentes matrimonium civile, necnon omnes cum praedictis personis matrimonium inire praesumentes *incurrunt excommunicationem* episcopis seu Ordinariis reservatam[7]. Isti clerici tale matrimonium *consummantes* evadunt *irregulares* propter bigamiam similitudinariam[8].

---

[1] Bened. XIV Brev. «Redditae sunt nobis» d. 17 Sept. 1746.
[2] S. Poenit. d. 15 Ian. 1866. [3] Instit. 46.
[4] Bened. XIV l. c. § 3. [5] Cf. supra n. 855.
[6] S. Poenitentiaria dicit d. 15 Ian. 1866: «Esset vere concubinarius, qui vi tantum civilis actus in matrimonio persistere praesumeret.»
[7] Const. «Apostolicae Sedis». [8] c. 4 et 7, X 1, 21.

Licet autem matrimonium civile *qua tale* non producat ullum bonum effectum canonicum, tamen in quantum contrahitur cum vero consensu maritali, et absque aliis impedimentis dirimentibus, est validum in omnibus locis, ubi matrimonia clandestina sunt valida. Hinc matrimonia civilia contracta inter *acatholicos* verum consensum maritalem habentes et nullo alio impedimento dirimente obstrictos sunt valida. Idem valet de matrimoniis civilibus mixtis in Germania et in Hungaria. — In praxi magna difficultas oritur in definiendo, utrum revera adfuerit in celebratione civilis matrimonii consensus maritalis necne. Ordinarie stat praesumptio pro insufficienti consensu, ac proinde pro invaliditate matrimonii civilis mixti (in Germania et Hungaria), si contractum est a *vero catholico,* qui officia religionis implet[1]; praesumptio autem econtra stat pro validitate consensus et matrimonii civilis, si initum est a catholico vel haeretico indifferenti, qui celebrationem matrimonii in facie Ecclesiae explicite negligit. In quolibet igitur casu probandum est sufficientem consensum maritalem non adfuisse.

898 Quaeres: *Num liceat assistere matrimonio civili tamquam officialis magistratus aut tamquam testis. Respondetur:* Si nupturientes ipsi sicuti et officialis magistratus ac testes in matrimonio civili nihil aliud intendunt nisi actum mere civilem cum effectibus mere civilibus, nemo sane peccat. Ita docent omnes. Sin autem nupturientes mala voluntate contrahunt matrimonium civile intendentes in illo actu *verum matrimonium,* profecto ipsi nupturientes graviter peccant, sed nihilominus magistratus civilis ex gravi causa potest assistere huic malo actui tamquam minister gubernii. Ratio est, quia talis assistentia non est nisi cooperatio *materialis* ad peccatum alterius, quae ex gravi et proportionata causa fieri potest. Sic etiam parochus ex gravi causa potest assistere matrimonio graviter illicito publici peccatoris; sic licet ex gravi causa collocare cameram meretrici paratae ad multa peccata facienda in tali camera[2]. — Maior est difficultas, si magistratus civilis certo scit nupturientes inire matrimonium prorsus *invalidum,* e. g. ob divortium civile prius obtentum vel ob alia impedimenta dirimentia. Etiam in isto casu magistratus civilis potest *ex gravi causa* assistere matrimonio civili, nisi tamen hoc pro aliqua regione sit expresse prohibitum ab auctoritate ecclesiastica. Ita docent communiter auctores moderni, e. g. Gasparri[3], Génicot[4], Lehmkuhl[5], Noldin[6], De Smet[7], Gennari[8] etc. Ratio est, quia talis assistentia est quidem cooperatio proxima ad peccatum alterius, sed non videtur esse aliquid intrinsecus malum. Etenim matrimonium civile a guberniis modernis (saltem catho-

---

[1] S. Rota declaravit d. 23 Febr. 1912 nullitatem alicuius matrimonii mixti civilis in Germania contracti, quia defuit verus consensus (Acta Ap. Sedis IV 392).

[2] Cf. supra de cooperatione I, n. 622.

[3] De matrim. n. 1231 [4] Theol. mor. II 562 sub 4°.

[5] Theol. mor. II, n. 952 nota.

[6] De sacr. n. 680. [7] De sponsal. et matrim n. 214.

[8] Consultazioni mor. (1902), consult. 41.

licis) solet considerari tamquam formalitas iuridica instituta praecipue ad cavenda maiora mala. Iam vero propter odium religionis, propter atheismum aliasve causas hodie complures nupturientes detrectant matrimonium inire coram Ecclesia; ex alia parte propter sic dictam «libertatem cultus» fere ubique eheu! vigentem gubernium nequit cogere nupturientes, ut se sistant in facie Ecclesiae; nec etiam moraliter possibile est alias leges condere pro bonis catholicis et alias pro hominibus irreligiosis. Ergo gubernia ad evitandas illas nefastas uniones liberas inter homines diversi sexus fere coguntur statuere aliquam formalitatem iuridicam, quam omnes incolae sive baptizati sive non baptizati volentes contrahere matrimonium omnino observare debent. Tali formula peracta considerantur a gubernio sponsi ut habentes iura et onera verorum coniugum. Potest igitur magistratus civilis, si secus magnum damnum ipsi aut religioni oriatur, huic formalitati tamquam testis autorizabilis assistere, quin implicite intendat aut curet de effectibus *moralibus* ex formalitate matrimonii civilis sequentibus. Videtur ista assistentia aliquam similitudinem habere cum actione servi, qui subicit humerum vel defert scalam domino ascendenti ad fornicandum. Iam vero S. Alphonsus[1] hanc actionem servi non ut intrinsecus malam habet. Quidni idem dicendum est de assistentia magistratus, qui non tam proxime cooperatur ad fornicationem, quam servus submittens humeros suos hero ascendenti? — Hanc autem assistentiam reapse non esse actum intrinsecus malum videtur satis clarum. Etenim ille actus non est intrinsecus malus, qui non est *semper* malus, sed aliquando bonus aut indifferens. Atqui assistentia syndici in matrimonio civili non est semper actus malus, e. g. quando praebet suam assistentiam nupturientibus nihil illiciti volentibus. Ergo ista assistentia non est quid intrinsecus malum, sed licitum, accedente sufficienti causa.

Sufficiens causa videtur esse, si syndicus secus deberet officium deponere cum magno proprio aut etiam religionis catholicae damno. Esset enim revera magnum damnum pro religione catholica, si iam nemo bonus catholicus posset fungi officio magistratus civilis.

Dixi autem supra, hanc assistentiam non licere, si *sit prohibita ab ecclesiastica auctoritate* pro aliqua regione. Ecclesiasticae enim auctoritatis est iudicare, num in aliqua regione sint revera causae sufficientes ad cohonestandam tam gravem cooperationem ad peccata aliorum. Pluries responderunt S. Congregationes talem assistentiam non licere[2]. Prudenter autem monet De Smet[3]: «Si qui sint qui actionem syndici intrinsece malam esse putent, hoc pro norma habeant, ut laudatos magistratus in bona fide relinquant, interrogantes autem ad Ordinarium dirigant.»

---

[1] Theol. mor. l. 2, n. 66.
[2] Videsis responsiones S. Officii et S. Poenitentiariae apud *Gasparri* l. c. n. 1229 sqq.
[3] L. c. n. 214.

ARTICULUS II.

De divortio civili.

899 **Notio.** *Divortium civile vocatur separatio coniugum a potestate civili pronuntiata.* Sicut autem in divortio ab Ecclesia pronuntiato datur duplex species: altera *perfecta* seu quoad vinculum matrimoniale; altera *imperfecta* seu quoad habitationem et torum; ita etiam distinguitur duplex divortium civile: alterum quoad vinculum, ita ut liceat novas nuptias celebrare; alterum quoad separationem corporum solam.

In nonnullis regionibus exsistit solum divortium civile *quoad vinculum,* e. g. in Rumenia, Serbia, Dania, in pluribus statibus Americae Septentrionalis et partim in Helvetia, ubi divortium imperfectum quidem permittitur, sed non ultra triennium [1]. In aliis autem regionibus solum divortium imperfectum seu *separatio coniugum* permittitur, e. g. in Hispania, Lusitania, Italia, Argentina, Chile et etiam in uno statu Americae Septentrionalis, scil. in Carolina meridionali [2]. Demum sunt plures regiones, in quibus lex civilis utrumque divortium permittit, scil. vel quoad vinculum vel quoad habitationem tantum, ut in Germania, Gallia, Belgio, Anglia et in pluribus statibus Americae Septentrionalis. In Austria catholicis permittitur sola separatio quoad habitationem; aliis autem incolis etiam divortium quoad vinculum.

900 **Principium.** *Lex civilis plenum divortium permittens est iniqua et gravissime reprobanda* [3].

Contra hanc legem eaedem rationes militant, quae supra allatae sunt contra leges de matrimonio civili. Insuper, experientia comprobante, pessimi effectus pro religione et bonis moribus sequuntur ex divortio civili: mutuus amor ac intemerata fidelitas coniugum minuitur, educatio prolis periclitatur, adulteria, rixae, damna materialia, facinora omnis generis exinde pullulant. Unde quo frequentiora sunt divortia in aliqua regione, eo peiores mores ibi vigere perspiciuntur.

901 **Corollaria moralia.**

1. **De coniugibus.** a) Numquam licet christianis petere divortium civile alicuius matrimonii validi eo fine, ut liceat ad alias nuptias transire. — Ratio est, quia peteretur res intrinsecus mala utpote directe opposita indissolubilitati matrimonii christiani.

b) Ex gravi causa licet a tribunali civili petere *divortium imperfectum* seu separationem corporum. Ita sententia nunc communis inter auctores [4]. De hac re statuit S. Officium d. 19 Dec. 1860: «Dummodo pars catholica nullum aliud tribunal adire possit, a quo sententiam obtineat separationis quoad torum et mensam, et dummodo sententia huius tribunalis nullum alium

---

[1] Cf. Cod. civ. Helvet. a. 148 et *Tuor,* Einführung in das Schweiz. Zivilgesetz 126.

[2] Cf. *Schulze,* Eherecht und Ehegesetzgebung in den Vereinigten Staaten (Linzer Theol. Quartalschrift 1909, 748 sqq).

[3] Cf. Const. «Arcanum» et Instructio S. Officii d. 21 Dec. 1901 ad episcopos Italiae, ut fortiter obstent, ne introducatur divortium in Codice civili.

[4] *De Smet,* De sponsal. et matrim. n. 213; *Noldin,* De sacr. n. 674; *Lehmkuhl,* Theol. mor. II, n. 922 nota.

habeat effectum quam separationem praedictam, posse tolerari, ut catholici in eo foro actoris et advocati partes agant, dummodo adsint iustae separationis causae iudicio episcopi.» — Ad quaestionem autem, num maritus possit petere divortium ab uxore adultera intendendo tantum abrumpere effectus mere civiles, quando nullum aliud medium suppetit obtinendi repudiationem paternitatis circa filios adulterinos horumque exclusionem a parte prolis legitimae, respondit S. Poenitentiaria d. 30 Iulii 1892: «Orator consulat probatos auctores.» [1] Ex hac responsione videtur sequi, ut non sola separatio corporum, verum etiam divortium perfectum in casu verae necessitatis a iudice civili licite petatur; etenim a) quaesitum fuit de vero divortio; et b) probati auctores docent non solum divortium imperfectum, verum etiam divortium civile perfectum esse licitum, si aliud medium non praesto sit ad gravia damna praecavenda. Unde in illis regionibus, in quibus non exsistit sola separatio corporum, catholicus coniux potest, gravi exsistente causa et licentia episcopi obtenta, directe sollicitare divortium civile eo fine, *ut non quidem novas nuptias attentet,* sed ut effectus mere civiles obtineat divortii. Ratio autem est, quia petere divortium civile non videtur esse quid intrinsecus malum. Ergo nisi specialis prohibitio Ecclesiae adsit, licet ita agere.

2. **De iudice civili.** Apud omnes catholicos auctores sequentia constant: 902

a) Iudex civilis debet suam incompetentiam agnoscere in rebus, quae attingunt sacramentum matrimonii.

b) Iudex nullo modo de divortio civili statuere valet, si exsistit specialis Ecclesiae prohibitio in aliqua regione.

c) Iudex civilis potest *indissolubilitatem* matrimonii tueri atque repudiare coniuges sollicitantes divortium civile; pariter valet perfectum divortium civile alicuius matrimonii decernere, quod vel in se fuit nullum (e. g. matrimonium civile catholicorum) vel ab Ecclesia fuit antea dissolutum quoad vinculum.

d) Iudex civilis nequit *absque gravissima causa* pronuntiare divortium perfectum aut imperfectum alicuius matrimonii christiani. Ratio est, quia iudex nequit cooperari ad aliquam malam actionem, qualis est divortium, sine gravi causa necessitante. — Quae quidem omnia admittuntur ab auctoribus catholicis; acriter autem controvertitur, utrum etiam exsistente gravissima causa iudex civilis possit licite pronuntiare divortium civile *intendens solos effectus civiles dissolutionis.* Plures auctores, ut Bucceroni [2], Gasparri [3], Matharan [4], Aertnys [5] etc. docent pronuntiationem iudicialem divortii civilis alicuius matrimonii christiani esse actum intrinsecus malum, ac proinde numquam esse licitam. — Alii autem autores (inter quos De Smet [6], Noldin [7], Lehmkuhl [8], Göpfert [9], Marc [10], Waffelaert [11], Ballerini-Palmieri [12], De Becker [13], Génicot [14], Grandclaude [15], Leitner [16]) docent hanc divortii pronuntiationem non esse actionem intrinsecus malam ac proinde in gravi necessitate licitam. Haec secunda

[1] Apud *De Smet* l. c. [2] Theol. mor. II, n. 983.
[3] De matrim. n. 1248, ubi dicit se in rigidam opinionem inclinari.
[4] Casus de matrim. n. 125. [5] Theol. mor. l. 3, n. 522 (4085).
[6] L. c. n. 212. [7] De sacr. n. 672. [8] Theol. mor. II, n. 921 nota.
[9] Moraltheol. III, n. 284. [10] Instit. mor. II, 2126.
[11] Sur la coopération 66. [12] Opus theol. mor. VI, n. 819 sqq.
[13] De matrim. 426 sqq. [14] Theol. mor. II, n. 561.
[15] Règles pratiques touchant la coopération au divorce civil 8.
[16] Lehrb. d. kirchl. Eherechtes 618.

sententia videtur non solum extrinsecus propter auctoritatem doctorum, sed etiam intrinsecus esse solide probabilis; ac proinde iudex catholicus non potest obligari, ut potius officium deponat quam sententiam divortii pronuntiet. Etenim pronuntiatio divortii a iudice facta quantum *ad solos civiles effectus* non est intrinsecus mala neque ratione *obiecti* neque ratione *circumstantiarum* necessario coniunctarum. Et quidem non ratione *obiecti;* nam per pronuntiationem divortii nihil aliud fit nisi quod matrimonium coram Deo legitimum privatur effectibus *civilibus* et *recognitione legali,* ac datur coniugibus *impunitas legalis,* si velint novum matrimonium civile inire. Haec autem omnia non videntur esse intrinsecus mala, accedente gravi causa necessitante, quia in his omnibus iudex minime attingit ipsam naturam matrimonii christiani, sed solum vinculum civile, quod in matrimonio civili fuit contractum. Seu aliis verbis: *divortium civile nihil aliud est nisi destructio matrimonii civilis.* Iam vero sicut destructio matrimonii civilis pro tota regione aliqua non est quid intrinsecus malum ratione obiecti, ita a fortiori non est intrinsecus mala destructio matrimonii civilis in casu particulari per divortium a iudice pronuntiatum. — Sententia divortii nec etiam est intrinsecus mala ratione *circumstantiarum* necessario coniunctarum. Etenim, supposita clare expressa voluntate iudicis nihil attingendi nisi effectus civiles matrimonii, nullae aliae pravae circumstantiae possunt esse coniunctae cum sententia divortii nisi scandalum pro populo et cooperatio ad peccata aliena. Sane aliquando grave scandalum oriri potest ex sententia divortii, praesertim si in aliqua regione divortium fuit hucusque inauditum et nova lex divortii condita est in odium religionis. Tunc profecto sententia divortii posset ab ecclesiastica auctoritate expresse prohiberi; sed si lex divortii iam a longo tempore in aliqua regione viget et saepe applicatur, ut solet esse in pluribus statibus Europae, tunc iudex catholicus, necessitate pulsus, nullum verum scandalum causat divortium pronuntiando. Omnes enim sciunt iudicem non posse aliter agere, nisi velit suum officium perdere. — Nec etiam ratione *cooperationis ad peccata aliena* sententia divortii est intrinsecus mala, tum quia haec cooperatio non est ita proxima, tum quia licet ex gravissima causa cooperari ad peccatum alterius, dummodo haec cooperatio ne fiat per actionem ratione sui obiecti intrinsecus malam. — Quae cum ita sint, iudex catholicus non est inquietandus, si gravi necessitate pulsus pronuntiat sententiam divortii, dummodo ne obstet specialis prohibitio auctoritatis ecclesiasticae et dummodo expresse profiteatur se solos effectus civiles matrimonii dissolvere[1]. Quae quidem sententia magnum robur accipit ex responso S. Poenitentiariae d. 24 Sept. 1887 dato ad episcopum Lucionensem: «Ad quaestionem, utrum syndicus pronuntiare possit divortium, ad quod pronuntiandum cogitur sub poena officium dimittendi, in supposito quod sententiam de incompetentia iudicis civilis in re matrimoniali et de inefficacia divortii quoad vinculum palam profiteatur, respondetur tolerari posse, ut syndicus orator ad actum, de quo in precibus, procedat.»[2] Ad episcopum autem Sangallensem in Helvetia

---

[1] Pro Germania et Hollandia haec sententia videtur moraliter certa, cum in ipsis codicibus civilibus clare dicatur, ecclesiastica statuta de matrimonio minime attingi per legislationem civilem. Cod. Holl. a. 83; Cod. civ. Germ. § 1588: «Die kirchlichen Verpflichtungen in Ansehung der Ehe werden durch die Vorschriften dieses Abschnitts nicht berührt.» Ita opinatur etiam *Aertnys,* Theol. mor. l. 3, n. 522, licet pro aliis regionibus rigidam sententiam tueatur.

[2] Apud *De Smet,* De sponal. et matrim. n. 212.

S. Officium d. 3. Aprilis 1877 scripsit, quod iudices in singulis casibus recurrere debeant. — Ex his duobus responsis videtur manifeste sequi sententiam divortii civilis non esse quid intrinsecus malum; nam secus S. Poenitentiaria non potuit illam tolerari, et S. Officium non potuit convenienter recursum pro singulis casibus praescribere. Ad quid enim necessarius est recursus consultorius, si inde a limine constat sententiam divortii esse intrinsecus ac proinde semper malam? — Non nos latet quidem, exsistere etiam plura responsa S. Officii, e. g. d. 26 Iunii 1885 et d. 27 Maii 1886, ex quibus potius sequitur sententiam divortii civilis esse intrinsecus malam; sed respondetur, haec decreta esse *particularia* ratione peculiarium adiunctorum exsistentium. Certum est enim et ab omnibus admittitur, hucusque nullum decretum *generale* ecclesiasticae auctoritatis de hac controversia exsistere; immo S. Sedem a dirimenda quaestione consulto abstinuisse ad hunc diem. Ergo ex auctoritate non licet argumentum apodicticum sumere pro sententia rigidiore. In praxi igitur licet sententiam benignam sequi, utpote intrinsecus et extrinsecus solide probabilem.

3. **Pro advocatis** valet fere idem, quod dictum est de iudicibus. Si 903
enim ipsa sententia divortii non est quid intrinsecus malum, non solum licet illam, gravi necessitate exsistente, pronuntiare, sed etiam illi patrocinari. Verumtamen rarius adest sufficiens causa necessitans pro advocato quam pro iudice. Nam advocatus non vi officii, sed *libere* causam divortii suscipere solet. Nihilominus potest accidere, ut etiam pro advocato exsistat sufficiens causa petendi divortium clientis sui, praesertim si iam obtentum est divortium in tribunali ecclesiastico. Ceterum in praxi confessarius non debet inquietare catholicos advocatos, qui absque gravissimo incommodo nequeunt declinare munus actoris pro divortio, dummodo inde scandalum ne oriatur et soli effectus civiles intendantur.

Scholion. Superesset, ut de processu iudiciali in causis matrimonialibus ageremus, sed quia haec materia tota ad ius canonicum pertinet, neque potest sufficienter in brevi Manuali Theologiae moralis tractari, remittimus lectorem ad canonistas, qui ex professo de hac re tractant, e. g. ad Wernz-Laurentius, Ius matrimoniale tit. 33; ad Vogt, Das kirchl. Eherecht § 62—65.

Index alphabeticus rerum

quae in toto Manuali theologiae moralis inveniuntur.

Numerus romanus indicat volumen, arabicus numerum *marginalem*. Ubi deest numerus romanus, intelligitur volumen ultimo indicatum.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

K.

L.

M.

N.

O.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

Corrigenda.

Tom. III, p. 3, nota 1: vocem . . . usurpatam, non: vox . . . usurpatum.

„ p. 14. l. 33; consecrare, non: conservare.

„ p. 161, l. 29: specialis oratio dicitur cum longiore conclusione, non: brevi conclusione.

